

Kjøbenhavns
Universitets Historie

fra 1537 til 1621

af

Holger Fr. Rørdam.

Udgivet af den danske historiske Forening.

Tredie Del.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1873—77.

LIBRARY
JUN 3 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

Kjøbenhavns
Universitets Historie

under Regjeringsraadet og i Kong Christian IV's første Tid.

(1588—1621).

Af

Holger Fr. Rørdam.

Udgivet af den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1877.

Indhold.

Side

I. Universitetets almindelige Historie under Regjeringsraadet og i Christian den Fjerdes første Tid (Resens Tidsalder) . . . 3.
1. Regjeringsraadets Tidsrum (1588—96) . . . . 3.
2. Fra Kong Christian IV's Kroning til Højskolens Opløsning ved Pesten (1596—1601) . . . . 80.
3. Fra Universitetets Gjenaabning efter Pesten til Dybvads Fald (1602—7) . . . . 140.
4. Fra Dybvads Fald indtil Resens Beskikkelse til Biskop (1607—15) . . . . 206.
5. Fra Resens Beskikkelse til Sjælands Biskop indtil Udstedelsen af »Novellæ Constitutiones (1615—21) . . . . . 294.
6. Tilbageblik paa Universitetets Tilstand i Slutning af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. . . . . . . 329.
II. Universitetets Styrelse og Embedsmænd i Aarene 1588—1621 455.
1. Universitetets Rektor og det akademiske Senat . . . . . . 455.
2. Universitetets Kansler (Christian Friis til Borreby) . . . . 466.
3. Universitetets Konservatorer . . . . 480.
1. Christian Holk, S. 481. 2. Holger Gagge, S. 486. 3. Sivert Grubbe, S. 490. 4. Apitz von Grønenberg, S. 494.
4. Universitetets Professorer . . . . 496.
1. Jørgen Christoffersen Dybvad, S. 499. 2. Anders Krag, S. 508. 3. Niels Krag, S. 522. 4. Iver Stub, S. 542. 5. Thomas Fincke, S. 550. 6. Peder Jensen Vinstrup, S. 562. 7. Hans Povlsen Resen, S. 570. 8. Lavrits Klavsen Skavbo, S. 577. 9. Hans Staphensen, S. 580. 10. Kort Aslaksen el. Axelsen, S. 585. 11. Jon Jakobsen Venusinus, S. 599. 12. Christen Hansen Riber, S. 600. 13. Hans Jensen Alanus S. 609. 14. Klavs Hansen Jeger,

Side

S. 616. 15. Gellius Sascerides. S. 618. 16. Leonhardt Metzner (von Salhausen), S. 625. 17. Knud Bieske, S. 631. 18. Povl Mortensen Ostrup, S. 634. 19. Elias Eisenberg, S. 639. 20. Peder Bertelsen Kierul, S. 642.

5. Universitetets Bestillingsmænd og Betjente . . . . 647.

1. Foged og Qvæstor, S. 647. 2. Notarius, S. 650. 3. Bibliothekar, S. 652. 4. Pedeller, S. 659. 5. Ringer, S. 663. 6. Bogtrykker, S. 664. 7. Boghandler, S. 668. 8. Bogbinder, S. 674.

6. Akademiske Stiftelser . . . . 675.

1. Kommunitetet, S. 675. 2. Valkendorfs Kollegium, S. 689. 3. Andre Stipendier og Legater, S. 701.

7. Vor Frue Skole og dens Rektorer (*Lectores musici*) . . . . 712.

8. Universitetets Kirker og Præster . . . . 730.

1. Vor Frue Kirke, S. 730. 2. Landsbykirker, S. 746.

Rettelser og Tillægsbemærkninger . . . . 751.

Register til I—III Del . . . . 755.

Kjøbenhavns Universitets

Historie

under Regjeringsraadet og i Kong Christian IV's første Tid.

(1588—1621.)

I.

Universitetets almindelige Historie

under Regjeringsraadet og i Christian den Fjerdes første Tid.

(Resens Tidsalder.)

1.

Regjeringsraadets Tidsrum (1588—96).

Det af fire Adelsmænd, med Kansler Niels Kaas i Spidsen, bestaaende Regjeringsraad, der i Christian IV's langvarige Mindreaarighedsperiode styrede Rigerne, ansaa det vistnok ikke som sin Opgave at indføre noget nyt paa Undervisningens eller i det hele paa Aandens Omraade, men væsentlig kun at holde alting gaaende i den Skik og Orden, der var overleveret fra Kong Frederik II's Dage, dog saaledes, at intet forringedes, men at hvad der maatte agtes for godt og gavnligt indskjærpedes og hævdedes med Kraft. Et af Raadets første Foretagender bestod derfor i Fornyelsen af Forbudet mod Behandlingen af de meget omstridte theologiske Spørgsmaal. Bestemmelsen havde vel nærmest Kirken for Øje, men maatte naturligvis ogsaa gjælde for Universitetet, der jo i alt væsentligt dengang kunde kaldes Kirkens Forgaard. Som Vidnesbyrd om, at man havde Sind til at opretholde hvad godt, der havde Hævd fra Kong Frederiks Tid, kan mindes om den Beskyttelse, der i udstrakt Om-

fang og under særdeles bindende Former tilsagdes Tyge Brahe og hans betydningsfulde astronomiske Arbejder. Endvidere kunde nævnes den Opfriskning og Indskærpelse af Fortidens Lovgivning, der skete ved den af Regjeringen 1590 foranstaltede ny Udgave af jydske Lov og af flere af de ældre Recesser.

Skjønt det vistnok saaledes fra een Side set kan siges, at Regjeringsraadet havde en konservativ Tendens, kom det dog for den højere Undervisnings vedkommende strax til at antyde noget nyt, der vel endnu ikke fik blivende Betydning, men dog fortjener Opmærksomhed som et Forbud paa hvad der i en senere Tid vandt en fastere og fyldigere Skikkelse. Vi sigte hermed til den Ansættelse af en historisk Professor ved Uviversitetet, der skete i Aaret 1589, og vi finde det betydningsfuldt, at da den danske Adels udkaarne Repræsentanter stod for Styret, kom Historien for første Gang til sin Ret ved vor Højskole. Denne Adel, der mere end nogen anden Stand i Riget bevarede Traditionen fra Fædrene, maatte være særlig kaldet til at hævde Historiens Betydning; og mindes vi, at baade Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands havde Sæde i Regjeringsraadet fra Begyndelsen af, og at Arild Hvitfeldt senere fik en meget stor Indflydelse i alle Regjeringsanliggender, da kan det ikke undre os, at disse Mænd følte Kald til at gjøre noget for Historiens Studium, da de selv have gjort sig bemærkede ved en flittig Syslen med de historiske Minder, særlig Fædrelandets [1]).

---

[1]) Angaaende Arild Hvitfeldt behøves jo intet Bevis; hvad Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands angaar, henvises til de i min Afhandling om Historieskrivningen i Danmark og Norge efter Ref. S. 125—8 samlede Oplysninger. For Rosenkrandses vedkommende kan ogsaa henvises til mine Historiske Kildeskrifter I, 272 Not.

Det skal heller ikke glemmes, naar Talen er om, hvad der gjordes for Universitetet, i den Tid da Adelen saa at sige uindskrænket stod for Styret, at det var i dette Tidsrum, at det første akademiske Kollegium stiftedes, og det af en af de Mænd, som havde Sæde i Regjeringsraadet. Det var jo nemlig i Aaret 1589 at Christoffer Valkendorf lagde Grunden til den smukke Stiftelse for trængende Studenter, som endnu bærer hans Navn og har været et kjært Ungdomshjem for ikke faa Mænd, hvis Navne ere os uforglemmelige — vi minde her blot om Trekløveret Grundtvig, Ingemann, Sibbern, fra dette Aarhundredes Begyndelse [1]).

Endelig skal allerede her fremhæves, at Regjeringsraadet lagde Grunden til den anseelige Nybygning ved Universitetet, der rigtignok først fuldendtes 1601, men hvortil man allerede siden Aaret 1593 med Flid havde søgt at skaffe de fornødne Midler.

De Forordninger, Regjeringsraadet udstedte for at hævde en strængere Tugt over Studenterne, en bedre Orden i Kommunitetet og et skjærpet Tilsyn med Skolerne, samt flere kirkelige Bestemmelser, hvoriblandt især kan fremhæves det strænge Forbud fra 1593 mod Salg og Kjøb af Præsteembeder [2]) — alt dette vidner om en handlekraftig Dygtighed hos Regjeringen og en Vilje til at holde alt i en saadan Skik, at intet «forargedes» ved døsig Ligegyldighed fra Embedsmændenes og de tilsynhavendes Side.

Vi kunne saaledes ikke anse det for noget betydningsløst Tidsrum hverken for Rigerne i Almindelighed eller for

---

[1]) Om Stiftelsen af Valkendorfs Kollegium skal meddeles nærmere Oplysninger mod Slutningen af dette Bind, under akademiske Stiftelser.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V. 460—2.

Universitetet i Særdeleshed, de otte Aar, i hvilke hint Udvalg af danske Adelsmænd stod for Styret. Men dermed skal dog ikke være negtet, at der mod Slutningen af Tidsrummet, og navnlig efter at Niels Kaas var gaaet bort, viste sig saadanne Tegn paa en famlende Usikkerhed i Styrelsen, at det vistnok maa anses for et Gode, at Regjeringens Tømmer endelig kom i de rette Hænder ved den unge Kong Christians Myndiggjørelse og Kroning i Aaret 1596.

Vi have med Skolen og Kirken for Øje kaldt den første Del af Christian IV's Regjeringstid Resens Tidsalder, idet vi anse det for uomtvisteligt, at denne Mand har udøvet en større Indflydelse paa Bestemmelsen af Udviklingens Gang og Maal hertillands end nogen anden af de Mænd, der samtidig virkede i Skolens og Kirkens Tjeneste. Ingen har mere end han bidraget til at give «Filippismen» Banesaar og til at gjennemføre den strænge statskirkelig-lutherske Orthodoxi, der ikke lod den mindste Plads aaben for nogen Frihedsbevægelse paa Troens og Lærens Omraade. I pædagogisk og videnskabelig Henseende var Resen ganske vist, idetmindste en Tidlang, mere tilbøjelig til at give en friere Udvikling Rum, ligesom han til en vis Grad viste sig villig til at støtte de Forsøg paa Reformer i Undervisningen, som Tiden krævede. Men ogsaa paa dette Omraade endte han som Modstander af Reformforsøgene. Endskjønt vi nu ikke kunne sympathisere med den Retning, hvori Resen ledede mange af de Forhold, som han havde under sin Haand, kunne vi dog ikke nægte Mandens stærke Vilje, utrættelige Flid, store Dygtighed og Lærdom vor Anerkjendelse. Og da han i alle disse Henseender rager op over sin Samtid, og særlig over sine akademiske Medlærere, er det formentlig

i sin Orden, at Regelen, «denominatio fit a parte potiori», her kommer til Anvendelse.

Det Tidsrum, vi her omhandle, har navnlig sin historiske Interesse ved de stærke aandelige Brydninger, som paa saa mange Punkter komme tilsyne. Det var som om en ny Tid skulde fødes. Under ydre Forhold, der i det hele vare gunstige for aandelig Virksomhed, og under livlig Forbindelse med Udlandets aandelige Strømninger, begyndte paa mange Punkter Foraarstegn at vise sig. Men Tiden var dog endnu ikke moden dertil. Almuens Mundheld: «saa mange Dage som Lærken synger før Kyndelmisse, saa mange Uger skal den tie derefter» — gik i Opfyldelse paa det aandelige Omraade. De smaa Foraarsbebudere maatte atter tie, og i Trediveaarskrigens isnende Vinternat dræbtes utallige spæde Blomsterspirer, alt efter Ordet: «ubi regnat Mars, ibi silent Musæ».

Hvad der særlig tildrager sig Opmærksomheden i dette Tidsrum er, ved Siden af de theologiske Kampe, hvoraf ogsaa Universitetet berørtes, de Tegn der vise hen til, at der var i det mindste enkelte, der begyndte at faa et klarere Blik for Modersmaalets Betydning som det rette Organ for Meddelelsen af aandelige Ting, samtidigt med at man under Paavirkning fra Udlandet søgte at finde bedre og mere hensigtsvarende Undervisningsmaader, end man tidligere havde kjendt, og at gjøre Lærestoffet mere frugtbringende for Aandsudviklingen, medens flere begavede Mænd med én frisk og ungdommelig Forskerglæde kastede sig over forskjellige naturvidenskabelige Undersøgelser.

Hvad her er sagt, er dog kun Antydninger; den nærmere Paavisning kan først gives i det følgende, efterhaanden som vi rykke frem i Tiden. Vi vende da atter tilbage til

vort Udgangspunkt, den nærmeste Tid efter Kong Frederik II's Død, da Regjeringsraadet styrede Rigerne i den umyndige udvalgte Konges Navn.

Skjønt Kjøbenhavns Universitet havde sin begrændsede Plads i Samfundet og ved sine særegne Privilegier var som en lille Stat i Staten, bevirkede dog dets Stilling som tvende Rigers eneste højere Læreanstalt, at der paa den Tid, vi her omhandle, vanskelig kunde opkomme noget aandeligt Spørgsmaal hertillands, uden at det i større eller ringere Grad kom til at berøre Universitetet. Det, der fremfor noget andet tildrager sig vor Opmærksomhed ved Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, er de religiøse eller rettere theologiske Problemer, som Niels Hemmingsen havde sat i Bevægelse. Ganske vist var han bleven afsat og fjernet fra Universitetet; men hans Betydning som aandelig Stormagt var dermed ikke ophørt; der var endnu ikke opstaaet nogen dansk Mand, som havde kunnet fylde hans Plads eller ved sin aandelige Myndighed fortrænge hans Indflydelse og vende den almindelige Opmærksomhed hen i andre Retninger. Det Forbud mod Behandling af disputable theologiske Emner, og særlig Stridigheder om den hellige Nadver, som Kong Frederik II 1574 havde udstedt, var ingenlunde skikket til at slaa den Retning til Jorden, hvis vigtigste Talsmand Hemmingsen havde været her hos os. Tvertimod er det neppe uden Grund bemærket, at dette Forbud lige saa vel ramte de ivrige Lutheranere som Kryptokalvinisterne; og Kong Frederiks skarpe Forkastelse af Konkordieformlen havde jo endog givet de sidste er Triumf, som vel kunde læge de Saar, som de tidligere havde faaet.

I den første Tid, efter at Regjeringsraadet var kommet til Styret, var der heller ingen Tegn til Forandring i denne Henseende. Da nemlig den menige Adel ikke længe efter Kong Frederiks Død, blandt forskjellige andre Andragender til Raadet, den 6te Juni 1588 havde stillet følgende: «at den kristelige Religion, som nu trakteres og forhandles i Danmarks Rige, maa være og blive i den Skik og Ordning, som den nu forefunden er, uden al Disputering og Forandring i alle Maader», saa blev der fra Regjeringsraadets Side den 12te Juni svaret derpaa: «Efterdi Gudsfrygt og den sande Religion er en Begyndelse til alt godt, og Splid og Uenighed udi Religionen medfører Usamdrægtighed iblandt Undersaatterne, derfor have vi allerede under os, førend vi af Adelen vare besøgte, saaledes derom besluttet, at vi ville haandhæve og beskytte den Religion og Lærdom, som nu prædikes her udi Riget efter den hellige bibelske og apostoliske Skrift og den augsburgske Konfession, uden al Forhindring; ikke skal heller nogen disputerlig Materie føres paa Prædikestolen, eller nogen privat Person nogen Forandring understaa sig at foretage i de vedtagne Ceremonier og Lærdom»[1]. Og Regjeringsraadet indskrænkede sig ikke til dette Svar, men udstedte den 10de Juli samme Aar i den udvalgte Konges Navn en Befaling, der paa den bestemteste Maade gjorde det samme gjældende. Den var stilet til Biskopperne, og det første Hovedafsnit af den lyder, som

---

[1]) Slange meddeler (Kong Christian IV's Historie S. 11—12) baade Adelens Andragende og Regjeringsraadets Svar, men det sidste ialfald meget ufuldstændigt, da man hos ham ikke finder mindste Antydning af det ovenfor anførte Afsnit af Svaret, hvilket jeg har fundet i en gammel Afskrift i Kgl. Bibl., Langebeks Excerpter Nr. 134.

følger: «Vider, at som højbaarne Fyrste vor kjære Herre Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, nogen Tid forleden, for adskillige ny Disputatser udi nogen den kristelige Tros Artikler, som fast allevegne udenlands baade udi Kirker og Skoler af nogen urolige Mennesker og Sværmere, som mere have søgt deres egen Ærgjerrighed end Guds Lov og Ære, er bleven yppet og opvakt, haver været foraarsaget alvorlige Mandater til alle Superintendenterne over alt Riget at lade udgaa, hver udi sit Stift alvorligen at skulle forbyde Præsterne ingen ny unyttige Disputatser eller disputerlige Materier enten udi Prædiken eller anden Samtale at begynde eller opvække, og det nu vel kan være at befrygte, at nogen saadanne urolige Mennesker, som udi disse Riger saa vel som andensteds kunde findes, efter Hans Kjærligheds dødelige Afgang kunde dennem forlyste, imod den Rolighed og Samdrægtighed, som Gud allermægtigste af sin store Naade vore Riger og Undersaatter til des udi den kristelige Religion haver undt og givet, af Egensindighed noget nyt eller nogen Forandring, ny Disputering eller Ceremonier . . . at begynde eller sig fornemme lade, hvoraf udi disse Riger, som andendensteds, videre Kiv, Disputering og Usamdrægtighed kunde foraarsages, Guds Navns Ære til Forhindring og Menneskene til Forargelse: da paa det saadant her efter som til des, formedelst Guds Naade og Øvrigheds tilbørlige Opsyn maa forekommes, bede vi eder og ville, at I paa vore Vegne alvorligen foreholder, tilsiger og forbyder alle Præster, Læsemestere og andre Lærere udi eders Stift, nogen ny Disputats at opvække, enten udi deres Prædiken, Læsen og Lære, eller udi anden Samtale om Sakramentet eller anden kristelig Tros Artikle, men at de paa det enfoldigste, saa meget som paa Saligheds Vegne Behov gjøres, efter den

augsburgske Konfession deres Sognefolk lære og undervise» [1]).

Skjønt der i denne Forordning ikke er noget, der antyder, at den danske Kirke- eller Højskole stod paa Springet til at forlade den lutherske og gaa over i den kalvinske Lejr, saa vil det dog, nærmere beset, neppe kunne nægtes, at Stillingen var betænkelig nok. En stor Del af den studerende Ungdom og vistnok ikke faa Præster og Lærere stode nemlig allerede, i det mindste i væsentlige Stykker, med deres Sympathier paa Kalvins Side. Læser man den Dagbog, som den unge danske Adelsmand Sivert Grubbe, der ikke mange Aar efter blev kongelig øverste Sekretær, førte under sine gjentagne Rejser i Udlandet i Aarene 1580—89, da forundres man unægtelig, thi han udtaler sig ved enhver Lejlighed, som om Kalvinismen var den rene Lære, og den strænge Lutherdom i Konkordieformlens Stil var et Kjætteri. Genf var for ham et Himmerig, medens han næsten rystede Støvet af sine Fødder, da han forlod Vittenberg [2]). Og det er aabenbart nok, at denne Mand ingen Undtagelse var. Der berettes om flere Rektorer ved de latinske Skoler her i Landet, som med Flid søgte at indpode deres Disciple kalvinske Lærdomme [3]). Blandt de Mænd, som fik Plads i Regjeringsraadet, efter at en Del af de oprindelige Medlemmer vare afgaaede, heldede Sten Brahe utvivlsomt stærkt til Kalvins Side [4]). Et Brev, som

---

[1]) Danske Mag. V, 87—8. Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 743—5. Af Kirkehist. Saml. I, 244 skulde man næsten antage, at Regjeringsraadet ogsaa havde fornyet Forbudet mod Hemmingsens Syntagma.

[2]) Danske Mag. 4 R. II, 368 flg.

[3]) Se Worms Lexicon over lærde Mænd II, 163. Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 26—7.

[4]) Se mit Skrift, Klavs Lyskanders Levned. S. 57.

Theologen D. Samuel Huber i Vittenberg den 16de Septbr. 1593 tilskrev Regjeringsraadets Medlem Jørgen Rosenkrands, og hvormed han sendte ham en Bog imod Kalvinisterne, som han havde tilegnet ham, indeholder ogsaa mærkelige Ytringer. Han beretter nemlig, at han for nogen Tid siden i Tybingen var truffen sammen med adskillige danske Studenter, der ikke blot, som det fremgik af deres Ytringer, vare aldeles indtagne af Kalvinismen, men ogsaa udtalte, at de havde i Sinde at virke for dens Udbredelse i deres Fædreland. Huber gav Hemmingsen Skyld herfor og udtalte sig meget skarpt imod ham og hans Skrifter[1]). En Udtalelse fra den modsatte Side møder os i et Brev (af 1596) fra Forstanderen i Sorø M. Christian Machabæus til en god Ven. «Hvad Vittenberg angaar», skriver han, «da er den skjønne Tilstand, som herskede der, da vor kjære, evig mindeværdige Lærer Melanchton endnu levede, aldeles forandret ved de rasende Theologers og Flacianeres Skraal og

---

[1]) Sam. Huber skriver i Brevet til Jørgen Rosenkrands: «Quod volui sub patrocinio inclytæ Generositatis tuæ hunc libellum spargi per Daniam, præter alias causas me compulerunt eo studiosi quidam Dani, quibuscum contuli Tubingæ, qui ut et ipsi Calvinismo omnino erant corrupti (hoc enim intelligebam ex ijs) ita et animo habebant virus illud propagare. Nec difficile est colligere Nicolaum Hemmingium, cujus auctoritate hi plurimum deferebant, in Regno Danico multum dilatasse impiam illam doctrinam. Quî factum est, ut Regnum vestrum contra virum illum admonendum esse censui; et præstaret dudum esse factum. Omnia ejus scripta, et et præsertim quæ postremo edidit, non modo Calvinismum redolent, sed Calviniano spiritu penitus imprægnata, dolo et fraude, et sub specie, quasi Calvinismum oppugnare velit, ita sunt fermentata, ut etiam ibi potissimum se sectæ hujus symmystam et propugnatorem astutissimum declaravit». Endelig omtaler Huber, at Rosenkrands's «candor, zelus et summum pro sincera Religione studium hîc uno omnium ore celebratur». (Afskrift fra det rosenholmske Arkiv i Kgl. Bbl.)

Kiv og Ærgjerrighed, saa at der nu intet findes der, som smager af Lærdom eller Fromhed. Vort Universitet udmærker sig, Gud være lovet, ved mange lærde Mænd og ved en talrig Tilhørerkreds. Men det Tab, som det har lidt ved Hemmingsens Afskedigelse, vil sent eller aldrig kunne erstattes» [1]).

Det betænkelige ved den Overvægt, som den kryptokalvinistiske Retning havde faaet, var, som ovenfor er berørt, at den udpræget lutherske Bekjendelse ikke paa den Tid havde nogen eneste særlig begavet eller fremragende Talsmand i den danske Kirke, som ved sin Personlighed kunde danne et Værn mod den fremtrængende Kalvinisme og værge Arven fra de lutherske Fædre. Da var det, at omtrent samtidig to unge Mænd traadte frem paa Kamppladsen; den ene af dem kom fra en af Landets stolteste Herreborge, den anden fra en fattig jydsk Præstegaard; men begge var udrustede med udmærkede Evner, og skjønt de fulgte højst forskjellige, ofte næsten modsatte Veje, bleve de dog begge Redskaber i en højere Styrelses Haand til at bevare den danske Kirke i det Spor, hvori den var ført ind ved Luther. De to Mænd, jeg hentyder til, vare Holger Rosenkrands, Søn af den ovennævnte Rigsraad Jørgen Rosenkrands, og Hans Povlsen Resen: den første udrustet med Troens Inderlighed og Følelsens Dybde, den anden med Tankens Klarhed og Viljens Kraft. Men saa underlig gik det: han, der syntes skabt til Præstelærer, saa vist det gamle Ord er sandt: pectus est, quod facit theologum — blev Regjeringsmand; han, der var præget med Myndighedsstemplet, blev Theolog. — Rosenkrands lagde allerede som ganske ungt Menneske, da han 1593 studerede

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 308.

i Vittenberg, for Dagen, i hvad Retning hans Hovedinteresse gik, da han vovede sig ind i en theologisk Polemik med en anset Kalvinist, til Forsvar for et af de Dogmer, som dengang vare brændende Stridsemner mellem de to Kirkepartier; og da den bekjendte D. Niels Krag omtrent samtidig tilegnede ham et Skrift, og i Tilegnelsen anbefalede ham at uddanne sig til Statsmand, betragtede han det næsten som en personlig Fornærmelse, idet han deri saa et Forsøg paa at drage ham bort fra de kjære theologiske Studier[1]). Resen, som var 13 Aar ældre end Holger Rosenkrands, havde, efter i syv Aar at have færdedes i Udlandet som Hovmester for dennes Fætter Frederik Rosenkrands, i Aaret 1591 faaet Ansættelse som Professor ved Universitetet, hvor han efterhaanden vandt betydelig Indflydelse, om end hans skarpt udprægede theologiske Retning først senere traadte klart for Dagen.

Saalænge den ovenomtalte Forordning af 10de Juli 1588 var i frisk Minde og holdtes i Hævd, vare Professorerne jo nemlig afskaarne fra Polemik imod Kalvinisterne. Stridsspørgsmaalene maatte ikke fremdrages; man skulde kun positivt fremsætte den med den augsburgske Konfession stemmende Lære, og turde ikke hengive sig til at gjennemhegle sine theologiske Modstandere, saaledes som det nu var Skik ved mange tydske Universiteter. Meningen var dog ikke, at enhver Polemik skulde være forbudt; thi over Papisterne var der dog ingenlunde lyst Fred, ligesaa lidt som over Jøder eller Muhamedanere[2]). Og hvad Katholikerne særlig angaar, da var der Grund nok til netop paa denne

---

[1]) Suhms Nye Saml. III, 38—41.

[2]) I den Tids theologiske Skrifter findes ofte Polemik mod Muhamedanerne; Anledning hertil var vistnok Tyrkernes truende Fremtrængen i Europa.

Tid at advare imod dem, da der fra mange Sider lød Efterretninger om, hvorledes de med overordentlig Snildhed og Udholdenhed, under klog Benyttelse af Protestanternes indbyrdes Stridigheder, søgte at trænge sig frem paany. I Nabolandet Sverig havde de jo alt gjort et Forsøg paa at snige sig ind, og Spørgsmaalet, om de skulde faa Fodfæste der eller ej, var endnu ikke afgjort. Kjøbenhavns Universitet forholdt sig da heller ikke passivt i denne Sag; navnlig gjorde den theologiske Professor Hans Slangerup sig bemærket ved en Række Disputatser, hvorved han søgte at hævde den rene Lære mod Papisternes Forfalskninger [1]). Og da han 1596 døde, fortsatte hans Medlærer D. Jørgen Dybvad med Iver Polemikken [2]). Da Mag. Jens Aagesen (Raaby) i December 1595 forlangte Tilladelse til at optræde som Privatdocent ved Universitetet, blev det ham nægtet, «fordi han var mistænkt» [3]). Sagen var, at han havde studeret hos Jesuiterne, og det viste sig senere, at Professorernes Mistanke imod ham ikke savnede Grund. Det er overhovedet først paa denne Tid, at vi finde Spor af, at Jesuiternes Skoler begyndte at udøve en tiltrækkende Kraft over danske Studenter. Da der endnu ikke var noget Forbud udstedt mod Studeringer hos Jesuiterne, søgte man heller ikke saaledes som senere at dølge, at man havde været hos dem. En Student (Hans Nielsen fra Kjøbenhavn) omtaler i et Andragende til Universitetet, omtrent fra 1593, uden Sky, at han havde opholdt sig en Tid i Wien, «hvor jeg mine Studia continuerede hos patres societatis Jesu». Og da han ikke strax opnaaede den Beskyttelse og Hjælp af Professorerne i Kjøbenhavn, som han attraaede, bad han

1) Se 2den Del, S. 653.
2) Danske Mag. 4 R. II, 112. 120.
3) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

atter, at han maatte nyde nogen ringe Hjælp, at han ikke med Elendighed skulde nu rømme sit Fædreland og siden for stor Armod renunciere sin Tro» [1]).

Naar det ovenfor antydedes, at Kalvinismen i visse Maader var fredlyst, saa er det jo ingenlunde Meningen, at nogen uden Paatale kunde fremsætte aabenbare kalvinske Lærdomme, tvertimod lagde Regjeringsraadet ved flere Lejligheder for Dagen, at det var bestemt paa med Alvor at hævde Lærens Renhed. Dette viste sig navnlig 1594 i en Sag mod Præsten M. Isak Grønbæk ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. Denne Mand, som understøttet med det saakaldte Stipendium Regium i en Række Aar havde studeret udenlands, sidst i Leiden i Holland, og havde aflagt Prøver paa sin videnskabelige Dygtighed, var 1593 bleven Sognepræst i Hovedstaden [2]); her havde han den Dristighed i nogle af Regjeringsraadernes Nærværelse i en Pindseprædiken at fremsætte og forsvare den reformerte Lære om Naadevalget. Da man havde bemærket, at han ogsaa ved andre Lejligheder havde «ført adskillige andre disputerlige Materier paa Prædikestolen», saa blev han af Regjeringsraadet tiltalt derfor. Sagen forhandledes for Kjøbenhavns Universitets Konsistorium, men Byens Præster, Borgmestere og Raadmænd, samt nogle af Sognemændene til S. Nicolai Kirke vare ogsaa tilstede. Rigskansler Arild Hvitfeldt, til hvem Grønbæk forøvrigt maa antages at have staaet i et venligt Forhold, da han et Par Aar tidligere havde tilegnet ham

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 834—8.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 348—9. Han havde 1590 tilegnet Kjøbenhavns Universitets Professorer sit Skrift, Synopsis historiæ Christi (se Ny kirkehist. Saml. V, 64). I hans Skrift, De accentibus Ebraicis, er Tilegnelsen til Domkapitlet i Lund dateret: Lugduni Batav. April. 1593.

et af sine Skrifter [1]), optraadte som Aktor og fremlagde paa Regjeringens Vegne det skriftlige Klagemaal imod ham; men forøvrigt ledede Biskop Peder Vinstrup udelukkende Forhandlingen. Universitetets Rektor, D. Klavs Theophilus, var ikke tilstede, maaske fordi han som Jurist ikke egnede sig til at lede denne rent theologiske Forhandling, medens det dog ikke passede sig for ham som Rektor at være blot Bisidder i Retten. Da Biskoppen aabenbart var venlig stemt mod Grønbæk, og denne ikke viste nogen høj Grad af Paastaaelighed, idet han, efter nogle Forsøg paa at hævde sine Udtalelsers Overensstemmelse med den hellige Skrift, erklærede, at han aldrig mere vilde fremsætte de Anskuelser, som havde vakt Anstød, og at han bad enhver om Tilgivelse, hvem han maatte have givet Forargelse, saa blev det ikke vanskeligt at faa Sagen jevnet. Den endte med, at Grønbæk den 17de August 1594 udstedte en skriftlig Forpligtelse, om at han under Straf af sit Embedes Fortabelse vilde afholde sig fra alle unyttige Disputationer om stridige Religionsartikler og ikke indføre nogen ny, vildfarende Lærdom, men lære overensstemmende med den hellige Skrift og den augsburgske Konfession samt dennes Apologi, alt efter det edelige Løfte, som han ved sin Embedstiltrædelse havde aflagt [2]).

Skjønt Regjeringsraadet altsaa viste Vilje til at opretholde den rene lutherske Lære her i Landet, i hvilken Henseende Jørgen Rosenkrands uden Tvivl har været den ivrigste [3]), saa gik man dog ikke saa vidt, at man derfor

[1]) Isahaci Gronbeccii Partitionum Oeconomicarum ex Xenophonte et Aristotelete liber. Ad generosum et Magnificum Dn. Arnoldum Hvitfeldium, Regni Daniæ Cancellarium. Witeb. 1592. 4.

[2]) Danske Mag. I, 82—5. VI, 337—40.

[3]) Jvfr. 2den Del, S. 136 flg. I et Brev af 27de Marts 1592 til Sønnen Holger, der da studerede i Rostok, skriver Rosenkrands: »Jeg

kunde ønske at lægge Hindringer i Vejen for den ærefulde Forbindelse, der tilbød sig for den danske Prindsesse Anna, da den unge skotske Konge, Jakob VI, Arving til Englands Krone, bejlede til hendes Haand. Forhandlingerne i denne Sag, ved hvilke man dog stræbte at sikre Prindsessen fri Religionsøvelse efter luthersk Ritus og Ret til at tage en Præst med herfra, høre ikke til vort Emne [1]); men da Kong Jakob under sit Ophold her i Landet ogsaa kom i Berøring med Universitetet, maa disse Berøringspunkter omtales, saa meget mere som derved kjendeligt nok kastedes en vis Glands over det lærde Væsen hertillands og stiftedes Forbindelser, der siden droge adskillige skotske Studenter til Kjøbenhavn og danske til Skotland, hvor de tilbragte en Tid ved Universitetet i St. Andrews.

Allerede ved Festlighederne i Anledning af Prindsessens Trolovelse var Universitetet paa en Maade i Virksomhed, idet Studenterne under deres Læreres Vejledning den 24de Avgust 1589 opførte en af Plautus's Komedier paa Kjøbenhavns Slot, naturligvis paa Latin. Da Prindsessen en Ugestid efter gik ombord i en dansk Flaade, der skulde føre hende til hendes Brudgom i Skotland, fulgte en af

---

kan vel agte, at det vel kunde være dig nyttigt og gavnligt, at du med Tiden skulde forsøge Dig paa andre Steder udi Universiteter, dersom jeg vidste, paa hvad Sted du tryggelig kunde være og forfremme og forbedre dig noget udi Lærdommen; thi efter denne Tids Lejlighed er det meget vanskeligt at beslutte noget vist, hvorhen jeg kunde forskikke dig, der som (ɔ: hvor) Lærdommen er ren» (Suhms Nye Saml. III, 37).

[1]) Se navnlig den udførlige Beretning i Norske Saml. I, 450 flg., hvor Tilsagnet om Dronningens fri Religionsøvelse findes S. 459 (jvfr. Slange Chr. IV's Hist. S. 28), men hvor der tillige S. 487 efter en skotsk Kilde bemærkes, at da Dronning Anna kronedes i Edinburg, sagde man til hende: «We crave from your Majesty the confession of the faith and religion which we profess».

Universitetets Professorer, D. Anders Krag, med, udentvivl som Prindsessens Læge [1]). Som bekjendt løb Rejsen meget uheldig af, saa Prindsessen ikke kom længere end til Norge, hvor hendes utaalmodige Brudgom opsøgte hende, og hvor Brylluppet stod i Oslo. Da det imidlertid var blevet Vinter, saa de ikke før Foraaret kunde tænke paa at komme til Skotland, rejste de nogen Tid efter Brylluppet over Land ned til Danmark, hvor de saa forblev omtrent i tre Maaneder. Ved Ankomsten til Kjøbenhavn den 2den Febr. 1590 blev Kongeparret modtaget udenfor Byen ikke blot af Hoffet og Adelen, men ogsaa af Professorerne og Studenterne, som dertil vare opfordrede ved et Program udstedt af Universitetets Rektor, Biskop Povl Madsen, og det akademiske Senat [2]). Den lange Tid, Kong Jakob tilbragte i Kjøbenhavn, benyttede han blandt andet ogsaa til at besøge Universitetet, maaske for at forslaa Tiden, maaske af Interesse for det lærde Væsen, eller for at lægge for Dagen, at han selv besad lærd Dannelse, som han ogsaa havde givet Vidnesbyrd om under sit Ophold paa Varbjerg Slot

---

[1]) Studenten Peder Christensens hist. Almanakoptegnelser i Hjelmstjernes Samling. Han var selv med paa den mislykkede Skotlandsfærd som Famulus hos D. Anders Krag.

[2]) Dette Program indeholdt blandt andet følgende: »Æqvum est tales Ecclesiæ nutricios et parentes, tamqvam Divinæ Majestatis Legatos in hisce terris colere, venerari, suspicere. Cum itaqve die hodierna Illustrissimus Princeps Jacobus Scotorum ejus nominis Rex VI, hanc Civitatem ingredietur, judicavimus illum qvovis honore afficiendum et excipiendum, totumqve ejus comitatum benigne et amice, qvamdiu nobiscum manserit, tractandum. Initium facturi sumus hodie, qvando ejus adventum freqventes excipiemus: qvod vos (Studiosos) etiam facere, et nos extra portam comitari tempore convenienti, volumus et serio mandamus. Facite itaqve Studiosi sponte vestra, qvod vestrum postulat officium et jusjurandum pietasqve et obedientia svadet« (Vinding, Acad. Haun. p. 93—4).

paa Nedrejsen til Danmark [1]). Om Kongens Besøg paa Universitetet fortæller en samtidig Beretning følgende: «Den 7de Marts er Hs. Majestæt med en prægtig Comitatu opgangen paa det kongelige Akademi udi Kjøbenhavn, og ved en to Timers Tid haver hørt først D. Johannem Slangendorphium Theologum, dernæst D. Andream Christierni Medicum. Endelig haver D. Povel, Superintendent over Sjælands Stift, gratuleret Hs. Majestæt, at Hs. kgl. Naade vilde værdes til deres Akademi at besøge etc. Der Hs. Majestæt gik ud, stod han i Døren, indtil D. Povel kom, og saa gav hannem paa det naadigste Haand og sagde: Ego a teneris annis addictus sum litteris, quod etiam hodie volui declarare. Det er: Jeg er af Barndommen holden til boglige Kunster og haver haft Lyst til dennem, hvilket jeg og idag vilde give tilkjende. Hvortil D. Povel svarede, Hs. fyrstelige Naade dermed at have efterladet sig et evig højberømmeligt Navn her paa dette kongelige Akademi; og dermed gjort Afsked. Siden sendte Hs. kgl. Maj. ved sin Hofprædiker [2]) et forgyldt Bæger og syv Volumina eller store Bøger til Doct. Paulum, der kunde æstimeres ved 72 Daler» [3]). Ifølge en anden og i det Stykke vistnok bedre

---

[1]) Se Hans Lauritzen, Ligprædiken over Anders Bing (1593), i hvilket Skrift et latinsk Digt, som Kong Jakob forfattede paa Varbjerg Slot, findes aftrykt. (Jvfr. Pontopp. Annal. III, 516).

[2]) M. David Lindsay. Det er dog et Spørgsmaal, om vor Hjemmelsmand her ikke fejler. I Universitetets Regnskab findes nemlig følgende Post: «19 Martii (1590) forærit det bud, som frembar Kong Matts skenck aff Skotland, 4 daler» (se Tillæg, Nr. 222). Hofpræsten vilde ikke have været omtalt som et «Bud». Men naturligvis har M. David Lindsay ikke selv baaret de syv Folianter, saa Efterretningerne dog maaske kunne forenes.

[3]) Se den af P. A. Munch udgivne gamle Beretning om Prindsesse Annas Giftermaal med Kong Jacob VI og paafølgende Kroning (Norske Saml. I, 478). Denne Beretning er forøvrigt tidligere be-

underrettet Kilde var det til Universitetet Kongen skjænkede disse Gaver. Der bemærkes tillige, at Bøgerne vare forsynede med hans Navn og kongelige Vaaben, og at D. Hans Slangerup, der overrakte Kongen sin nys udkomne udførlige latinske Fortolkning af Prædikerens Bog, fik til Foræring 30 Daler, ligesom at ogsaa Universitetets Betjente fik 3 Rosenobler[1]). Kong Jakobs Pokal bevaredes som et ærværdigt Minde ved Universitetet i over 200 Aar, indtil de engelske Bomber i Aaret 1807 tilintetgjorde den engelske Konges Gave[2]).

Et Par Dage efter rejste Kong Jakob til Roskilde for at bese Domkirken og dens Mærkværdigheder, i hvilken Anledning der var indkaldt et extraordinært Provstemøde, for at han tillige kunde have Lejlighed til at se en Samling danske Præster. Der blev af Hensyn til Kongen og hans Følge holdt Gudstjeneste paa Latin, idet Biskop Povl Madsen prædikede til Højmesse, og Sognepræsten ved Domkirken M. Morten Pedersen til Aftensang. Det hele skal have vundet hans særdeles Bifald[3]). Til Middag og Aften havde han den gamle D. Niels Hemmingsen til Gjæst hos sig og underholdt sig længe med ham, navnlig skal Samtalen have drejet sig om Prædestinationslæren, som Kongen søgte at hævde, medens Hemmingsen, trods sin øvrige kal-

---

benyttet af flere, og da navnlig af Zwergius (Sjælandske Cleresi, S. 100). Munch udtaler den Formodning, at Beretningens Forfatter kunde være Dronning Annas Hofprædikant M. Johan Seering, en Formodning der kan støttes ved nogle Ytringer i et Brev fra D. David Chytræus til denne (se Zwergius, Sjæl. Cler. S. 600—4), men saa maa den være oversat, da Seering var en Sachser.

[1]) Optegnelser af Willum Worm i Kgl. Bibl., Langebeks Excerpter, Nr. 220. Jvfr. Slange, Chr. IV's Hist. S. 33.

[2]) Nyerup, Kbhvns. Univ. Annaler, S. 46.

[3]) Slange, Christian den IV's Historie, S. 33—4.

vinske Retning, var en Modstander af denne Lære. Ved Afskeden forærede Kongen ham et forgyldt Bæger[1]).

Ogsaa den anden af Danmarks berømte Videnskabsmænd ønskede Kong Jakob at lære at kjende. Den 20de Marts sejlede han derfor over til Hven for at gjæste Tyge Brahe og lade sig forevise alle de Mærkværdigheder, der vare samlede paa Uraniborg og som drog saa mange fremmede herhen. Tyge Brahes Anseelse hjemme og ude stod dengang paa sit Højdepunkt. Han havde, ikke længe efter at Regjeringsraadet var traadt i Virksomhed, den 8de Juli 1588 haft Besøg af tvende af dets Medlemmer, Kansler Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands[2]), vistnok fordi de vilde gjøre sig bekjendte med hans Bygningsforetagender og Instrumenter. Dette Besøg havde haft vigtige Følger for Tyge Brahe; thi faa Dage derefter (12te Juli) var der udgaaet et Kongebrev, hvorved der som Gave af Statskassen tilstodes ham den for hin Tid særdeles betydelige Sum af 6000 Daler, som han angav at have sat sig i Gjæld for, foruden hvad han af sit Arvegodses Indkomst og af den ham tilstaaede Pension havde anvendt paa dette Værk. En Maanedstid efter (23de Avgust) havde de fire Regjeringsraader paa egne og det øvrige Rigsraads Vegne endvidere givet ham Brev og Forsikring om, at de af yderste Evne vilde hjælpe til og befordre, at de Bygninger, han havde ladet opføre paa Hven, og de astronomiske Instrumenter, han havde forskaffet, maatte vedligeholdes paa Kongens og

---

[1]) Norske Saml. I, 478—9. W. Worms anf. Optegnelser. Af den haandskrevne Fremstilling af Samtalen mellem Kong Jakob og Hemmingsen (se 2den Del, S. 454) skulde man antage, at den især havde drejet sig om Nadverlæren. Jeg har dog Tvivl om, at disse Spørgsmaal og Svar ere et virkeligt Referat af Samtalen.

[2]) T. Brahes meteorol.-hist. Dagbog ved F. R. Friis, S. 108, hvor dog Cancellarius og Geo. Rosenkrantz bør adskilles ved et Komma.

Kronens Bekostning, og at de vilde formaa Hs. Majestæt, naar han blev myndig, til at stifte nogen vis Rente og Indkomst til den astronomiske Kunsts Fortsættelse og Vedligeholde paa Hven, hvilken Indkomst efter Tyge Brahes Død først skulde tilfalde hans Børn eller nærmeste Slægt, om nogen af dem var duelig til at forestaa samme Værk, hvis ikke, da andre af indfødt dansk Adel eller hvem andre Danske dertil kunde tjene. Denne Forsikkring var atter Aaret efter bleven gjentaget af de samlede Rigsraader, under enhvers Haand og Segl, idet de havde erklæret, at det var dem vel vitterligt, hvor stor Møje, Studering og Besværing Tyge Brahe havde anvendt paa sine astronomiske Foretagender, og at de vel «kunde besinde, hvad Nytte, Gavn og Lov samme lovlige Kunst medfører, over den rømelige Eftersavn (ɔ: berømmelige Omtale) og Ære, som følger, naar den udi disse Riger og Lande fuldkommeligere end andensteds læres og undervises» [1]). Den unge skotske Konges Besøg maatte under disse Forhold ligesom sætte Kronen paa T. Brahes Hæder; thi vel var han vant til Besøg af høje Herrer, men Konger hørte unegtelig dog til Sjeldenhederne. Kong Jakob var i høj Grad tilfreds med Udbyttet af sit Besøg, hvilket han baade da og senere udtalte paa en for Tyge Brahe yderst smigrende Maade [2]). — Efter saaledes at have stiftet et grundigere Bekjendtskab med de videnskabelige Forhold i Danmark, end det ellers var almindeligt med besøgende fremmede Fyrster, forlod Kong Jakob den 21de April 1590 Landet, ledsaget af en Del danske Mænd, der skulde overvære Kroningshøjtidelighederne i Edinburg, deriblandt to af Universitetets Professorer nemlig Juristen

---

1) Danske Mag. II, 249 flg. 260 flg.
2) Danske Mag. II, 163. 266—7.

D. Klavs Theophilus, der ogsaa tidligere havde gjæstet Skotland i diplomatisk Ærinde, og Historikeren D. Niels Krag, som midlertidig var antaget til Sekretær hos Dronning Anna, og for hvem Kong Jakob skal have fattet særdeles Yndest [1]). — Som tidligere er antydet, havde den skotske Konges Besøg og Giftermaalet med den danske Prindsesse ogsaa en vidererækkende Betydning ved de Forbindelser, som derved knyttedes med Skotland og senere tillige med England, Forbindelser, der ikke bleve uden Vigtighed og tjente til at udvide danske Videnskabsmænds Synskreds i en Retning, der hidtil havde været dem temmelig fremmed [2]).

Ikke længe efter at Biskop Povl Madsen paa Universitetets og Kirkens Vegne havde ført Ordet til Kong Jakob, var hans egen Livsgjerning til-Ende. Han døde nemlig den 30te Oktober 1590, efterladende et hædret Minde. Da Universitetets Rektor og Professorer nogle Dage efter underrettede Kansler Niels Kaas om det Tab, Kirken og Højskolen havde lidt, knyttede de dertil den Bøn, at der ved Valget af en Eftermand maatte blive taget Hensyn til Universitetets Tarv og Hæder [3]). Sjælands Biskop var jo nemlig ikke blot tillige theologisk Professor, men havde derhos saa stor Indflydelse paa Afgjørelsen af mange akademiske Anliggender, at det maatte være Professorerne magtpaaliggende at faa en Mand paa denne Plads, der var det dobbelte Kald voxen og med Ære kunde repræsentere Universitetet ved vigtige og højtidelige Lejligheder. Valget faldt paa M. Peder Jensen Vinstrup, Biskop i Aarhus Stift. Han havde ikke tidligere haft nogen akademisk Virksomhed, hvoraf hans Dygtighed i denne Retning kunde kjendes. Særlig

[1]) Norske Saml. I, 450—1. 480—2. Slange, Chr. IV's Hist. S. 36.
[2]) Se t. Ex. Danske Mag. 4 R. II, 217. Ny kirkehist. Saml. VI 625 flg.
[3]) Se 2den Del, S. 455—62, samt Tillæg, Nr. 268.

fremragende synes han heller ikke at have været hverken som Biskop eller som theologisk Docent, om han end med Anseelse og uden egentlig Anstød i en Række Aar beklædte sit dobbelte Embede.

Noget før D. Povl Madsen var et Par andre af de ældre Universitetslærere bortdøde, nemlig Theologen D. Anders Lavritsen (Roskilde) og Fysikeren M. Klavs Lavritsen Skavbo[1]; senere bortkaldtes M. Peder Aagesen, Professor i Dialektik († 16de September 1591) og M. Christen Michelsen, Professor i Græsk; den sidste døde i September 1592 under en Pestepidemi, der gav Anledning til at Forelæsningerne ved Universitetet standsedes fra Sommerferien af og indtil midt i November, medens Studenterne hjemsendtes[2]. Endelig døde i Februar 1594 M. Johannes Sascerides, Professor i Hebraisk og en af de faa Lærere, der endnu vare tilbage fra Kong Christian III's Tid[3].

Disse Dødsfald gave naturligvis Anledning til Oprykning ved Universitetet og til Ansættelse af flere ny Lærere. Det kan saaledes nævnes, at M. Jørgen Dybvad, der i en Række Aar havde været Professor i Mathematik, 1590 overtog den ved D. Anders Lavritsens Død ledige Lærerstol i Theologien; D. Anders Krag, der i et Par Aar havde været Professor Pædagogicus, blev da først Lærer i Mathematik efter Dybvad; senere overtog han efter Klavs Skavbos Død (18de Avgust 1591) det fysiske Professorat, hvilket Fag han i Forbindelse med Lægevidenskaben særlig havde lagt sig efter. Den sidste Udnævnelse skete efter Bestemmelse af Regjeringsraadet, der samtidig befalede Universitetet at

[1]) Se 2den Del, S. 486—90. 615—21.

[2]) Se 2den Del, S. 605—7, 630—2, samt Tillæg, Nr. 285—86. Ny kirkehist. Saml. V, 65.

[3]) Se 2den Del, S. 495—502.

kalde Dr. med. Thomas Fincke fra Flensborg til Professor i Mathematik. Da han imidlertid var Læge hos Hertugen af Gottorp, varede det en rum Tid, inden han formaaede at frigjøre sig saaledes, at han kunde efterkomme Kaldelsen [1]. I ham fik Universitetet en Lærer, der allerede ved flere Skrifter havde godtgjort sin Duelighed som Mathematiker; senere gik han dog over til Medicinen, og i hele to Menneskealdere stod han som Lærer ved Kjøbenhavns Universitet, og blev saa vidt vides den ældste af alle dem, der nogensinde have været Professorer her.

Blandt de Lærerkaldelser, som skete i Regjeringsraadets Tid, er der dog maaske ingen, der mere tildrager sig vor Opmærksomhed end D. Niels Krags. Denne Mand havde tidligere været Rektor ved Vor Frue Skole i Kjøbenhavn, og havde allerede her lagt betydelige Evner for Dagen; derpaa havde han i adskillige Aar færdedes i Udlandet, men laa nu ledig og kunde som det synes ikke ret finde sin Plads, maaske fordi visse uheldige og uhyggelige personlige Forhold havde kastet en vis Skygge paa hans Karakter. Da var det at Niels Kaas tog sig af ham og 1589 gav ham en extraordinær Ansættelse ved Universitetet, saaledes at hans Løn afholdtes af det kongelige Rentekammer, saa længe indtil han kunde faa en af de ordinære Professorpladser [2]. En saadan Stilling havde enkelte andre Universitetslærere, som Jørgen Dybvad og Hans Slangerup, ogsaa tidligere haft; men det særegne ved Krags Ansættelse var, at det blev ham paalagt at holde historiske Forelæsninger, vistnok ikke blot fordi han selv med Flid havde lagt sig efter dette

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 265—67. 271. 279.

[2]) Kongebrevet af 1ste Juli 1589 om D. Niels Krags Ansættelse findes hos Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel. 2. Udg., S. 191, Not. 3.

Fag, men ogsaa fordi flere af Regjeringsraadets Medlemmer nærede en afgjort Forkjærlighed for Historien. Det fulgte af hele Tidens Betragtning, at det særlig, om ikke udelukkende, maatte blive den klassiske Oldtids Historie, med hvilken Krag som Professor kom til at beskjæftige sig. Men meget var alligevel vundet ved, at Historien for første Gang havde faaet Plads blandt de akademiske Lærefag [1]). Thi skjønt Krag allerede 1592 efter Regjeringsraadets Bestemmelse rykkede op i en af de ordinære Lærerpladser og blev Professor i Græsk [2]), hvorved den extraordinære Lønning for ham sparedes, saa blev dog hans midlertidige Ansættelse som Læsemester i Historien en Indledning til at dette Fag senere fik en blivende Plads ved vort Universitet. I Aaret 1594 blev Krag desuden ved Siden af sin Professorpost i Græsk beskikket til kongelig Historieskriver med en efter de Tiders Forhold meget rigelig Løn og med den Opgave at skrive en udførlig og fuldstændig Danmarkshistorie paa Latin «inden sex Aars Tid udi det længste, om det nogenlunde kunde være muligt» [3]) — en Opgave, som det dog ingenlunde lykkedes ham at faa løst.

Som Konkurrent til Lærerstolen i Græsk havde D. Niels Krag haft M. Iver Stub, der, efter i nogle Aar at have været Rektor ved vor Frue Skole, siden 1590 var Professor Pædagogicus. Da han ikke opnaaede den forønskede Forfremmelse, fik han Løfte om at komme i Betragtning ved

---

[1]) I Chr. Bruuns smukke Skrift, Ludvig Holberg som Lærer i Historie (Kbh. 1872), hvor der er givet en Udsigt over de historiske Forelæsninger ved Universitetet før Holberg, er det mærkeligt nok aldeles overset, at Niels Krag var den første, der udtrykkelig havde det Hverv at foredrage Historien.

[2]) Se Tillæg, Nr. 286.

[3]) Se Tillæg, Nr. 292.

den næste Vacance i det filosofiske Fakultet. Som Følge af dette Tilsagn, blev han 1594 efter M. Johannes Sascerides's Død Professor i Hebraisk, skjønt der neppe forelaa Beviser for, at han særlig egnede sig for dette Fag. Imidlertid var han dog vistnok en velstuderet Mand, men til sin egen Ulykke tillige en saa kantet og stridbar Personlighed, at han snart havde langt flere Fjender, end han kunde magte.

Vi have allerede tidligere i Forbigaaende omtalt M. Hans Povlsen Resens Ansættelse ved Universitetet 1591; han blev foreløbig Professor i Dialektik, hvorved han alt havde sat Foden paa Stigen, der førte op til den theologiske Lærerstol. Legemlig som aandelig var han en sværtbygget, kraftig vesterjydsk Natur, Hovedet højere end sine samtidige, blandt hvilke vel Brødrene Anders og Niels Krag — ogsaa Vesterjyder — kom ham nærmest i Evner og Begavelse, medens de i aandeligt Fysiognomi vare ikke lidet forskjellige fra ham, Anders Krag ved sin stærkt udprægede. kritiske Granskernatur, Niels Krag ved sin klassiske Stil og fine Veltalenhed og hele sin noget fornemme Hofmandsholdning.

Naar vi endnu have nævnt, at M. Lavrits Skavbo, en Søn af den gamle Fysiker M. Klavs Skavbo, 1594 blev Iver Stubs Eftermand i det pædagogiske Professorat, saa have vi formentlig berørt alle de Læreransættelser, der skete ved Universitetet i Regjeringsraadets Tid, og hvorved forholdsvis mange ny Elementer vare blevne indpodede i det akademiske Legeme. Af Lærere fra ældre Tid var der, foruden dem, som lejlighedsvis foran ere nævnte, endnu følgende tilbage: Theologen D. Hans Slangerup, en vel begavet Mand, der imidlertid var noget svagelig, Juristen D. Klavs Theophilus, en endnu kraftig og virkedygtig Lærer, og de

to Medicinere D. Anders Lemvig og D. Anders Christensen, ret dygtige Videnskabsmænd, men altfor meget optagne af det temmelig brydsomme Hverv som Kommunitetsforstandere, i hvilket Embede Lemvig 1595 afløstes af Anders Christensen [1]). I det filosofiske Fakultet var endnu den gamle, aandelig udslidte og økonomisk fortrykte M. Hans Guldsmed (Aurifaber), og endelig var der den ligeledes fortrykte og tilsidesatte M. Hans Rasmussen (Skomager), hvis Lyst var kemiske Granskninger, men som maatte gjøre Bod for adskillige slemme Forløbelser i det fattige pædagogiske Professorat [2]).

Skjønt de akademiske Læreres Antal ikke var stort, herskede der dog langt fra altid den ønskeligste Enighed imellem dem. Undertiden kunde det være Smaating, der voldte Ufred, undertiden var det Tvisteemner, der greb dybere ind i de akademiske Forhold. Nogle saadanne skulle her omtales.

Ved Kommunitetsfundatsen var Bestyrelsen af denne Stiftelse væsentlig lagt i de theologiske Professorers Hænder; den eneste af de andre akademiske Lærere, der under visse Forhold skulde deltage i Tilsynet, var Dekanus i det filologiske Fakultet [3]). Men i det i Kommunitetets Historie vigtige kongelige aabne Brev af 27de Januar 1574 havde Regjeringen selv udtalt sig, som om Tilsynet med Kommunitetsalumnernes «Lærdom» tilkom «Rektor, Dekanus og menige Professores», eller med andre Ord Rektor og Konsistorium [4]). Ved denne Vaklen eller Unøjagtighed fra Regjeringens Side var der udsaaet en frugtbar Sæd til Strid,

[1]) Se 2den Del, S. 621—6. 632—8. 648—59.
[2]) Se 2den Del, S. 490—6. 638—45.
[3]) Se 2den Del, S. 81—83.
[4]) Se Tillæg, Nr. 172.

og Sagen var ikke kommen paa det rene derved, at Regjeringsraadet i et Brev af 18de April 1590, i Anledning af forskjellige Uordener i Kommunitetet, havde paalagt de theologiske Professorer og Dekanus at føre et skarpere Tilsyn med Stiftelsens Alumner og at afhjælpe de Misligheder, der havde givet Anledning til Uro[1]). I et Møde i Konsistorium den 28de Juni 1591 finde vi Stridsemnet gjort til Gjenstand for Forhandling, idet det Spørgsmaal opkastedes, hvorvidt de theologiske Professorers Myndighed strakte sig med Hensyn til at straffe eller mulktere de Studenter, der nød «Kongens Kost», og om de uden Rektorens Samtykke eller imod hans Vilje kunde paalægge dem nogen Straf. Ligeledes forhandledes om, hvad Autoritet de Love havde, som Theologerne havde udstedt og som gjaldt for Kommunitetet; og der blev spurgt, om Theologerne havde nogen Ret til at udstede ny Love ved Siden af de fælles, der gjaldt for hele Universitetet. Man kom imidlertid ikke til nogen Afgjørelse af disse Spørgsmaal, da Theologerne bestemt holdt paa den dem ved Kommunitetets Fundats tillagte Myndighed, medens de andre Professorer gjorde gjældende, at derved skete der Indgreb i den overordnede Myndighed (majestas), som ved Universitetets Fundats var tillagt Rektoren. Striden drejede sig altsaa derom, hvorvidt Kommunitetet skulde bestaa som en særlig, om end med Universitetet paa flere Maader forbunden Stiftelse, eller om det skulde indordnes under de øvrige akademiske Forhold, der vare underlagte Rektor og Konsistorium. Striden blev dog foreløbig, ved et kongeligt aabent Brev af 20de Februar 1592, jevnet paa den Maade, at Bi-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 263.
[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 56.

skoppen paa Grund af sine Visitatser og øvrige Forretninger fritoges for at deltage i Tilsynet med Kommunitetet, og at Rektoren paa en Maade indtraadte i hans Plads. For Fremtiden skulde da Universitetets Rektor med Professorerne i det theologiske Fakultet (Biskoppen undtagen) og Decanus facultatis artium fire Gange om Aaret «indgaa udi samme Studenters Konvent og Forsamling og examinere og overhøre dem, hvad de sig forbedre udi deres Studier, og hvorledes de sig forholde udi Levned og Omgjængelse, saa og om deres Underholdning og alt andet flitteligen forfare, paa det at alting dermed skikkeligen, rigtigen og vel kunde blive ved Magt holdet, og de udi ingen Maade skulle forsømmes eller ske noget for kort. Dersom der og kan findes nogle, som enten udi Lærdom eller Levned ikke ere saa dygtige til samme Benaadning og Kost, da skulle de forvises og afskaffes, og andre fromme, skikkelige og dygtige Personer udi deres Sted igjen annammes og indtages. Men dersom de befindes at være Straf værd, da skal fornævnte Rektor med Professorerne i det theologiske Fakultet og Dekanus tage dem udi tilbørlig Straf» [1]). — Saaledes havde Regjeringsraadet da indtil videre bragt denne Strid til Hvile; men Kompetencespørgsmaalet kom dog snart op igjen, om end i en anden Skikkelse. Kommunitetsfundatsen havde nemlig udelukkende forbeholdt de theologiske Professorer Udnævnelsen af Alumner; men det var blevet Skik, at Studenter, der havde taget Bakkalavrgraden, betragtedes som særlig kvalificerede. Hvis der imidlertid tillagdes disse en absolut Ret til Nydelsen af «Kongens Kost», kunde det ske, at faktisk ikke Theologerne, men de filosofiske Professorer og særlig Dekanus kom til at besætte de fleste ledige

[1]) Se Tillæg, Nr. 288. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 66.

Pladser, idet disse nemlig afgjorde, hvem der kunde erholde den nævnte Grad. Antog de et større Antal Studenter til Graden, og det stod fast, at enhver trængende Bakkalavr skulde have Kommunitetet, blev Theologernes Udnævnelsesret illusorisk. At man har havt Øje for denne Mulighed fremgaar af Konsistoriets Forhandlinger den 31te Marts 1595, da der berettes, at den daværende Dekanus M. Hans Resen under Paaberaabelse af Sædvaneretten gjorde Krav paa fri Kost for de ny Bakkalavrer. Men da Theologerne modsatte sig hans Forlangende, blev Sagen henstaaende uafgjort [1]). Den 3die Oktober samme Aar spurgte M. Iver Stub, der da var Dekanus, om Bakkalavrerne maatte nyde Kosten. Der blev svaret: «det skal staa oppe iaar, og ingen promoveres uden Magistre» [2]). Den 29de Januar 1596 berettede Rektoren (D. Anders Krag) i Konsistorium, at Exspectanterne klagede over, at der skete dem Uret, idet de ny Bakkalavrer fik Adgang til Kosten før dem. I den Anledning bemærkede Theologen D. Hans Slangerup, at man ikke havde Behov saa tidt at promovere til denne Grad, «helst fordi promoti ere stolte, drikke og ikke kan bestaa

---

[1]) Ny kirkehist: Saml. V, 69. Af Resens Program (i Univ.-Bibl.) ses, at der den 22de Marts 1595 promoneredes 17 «egregii juvenes» til Bakkalavrer. Den 16de Marts 1594 havde D. Th. Fincke promoveret 15 (Program smst.). I den Indbydelse, D. Anders Krag d. 1ste Febr. 1593 som Decanus collegii Philosophici udstedte til den forestaaende Bakkalavrpromotion i Marts s. A., bemærkes, at der i de foregaaende ni Aar ingen saadan Promotion var holdt: «Constituit collegium philosophicum hæc examina et gradus a lauri baccis denominatos, totos IX annos exulantes, quasi jure postliminij reuocare, et honorifica testimonia aliquot honestis et doctis adolescentibus tribuere» (Program i Univ.-Bibl.).

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 76. Den 2den April 1596 holdt Stub dog som Dekanus en Bakkalavrpromotion, som man ser af hans i den Anledning udstedte Programmer (i Univ.-Bibl.).

in disputatione publica» [1]. — Vi ville senere oftere faa Anledning til at komme tilbage til disse undertiden temmelig hvasse Forhandlinger om Retten til Styrelsen af Kommunitetet, der fortsattes, saalænge til Theologerne vare komne i ubestridt Besiddelse af samme.

I Universitetsaaret 1592—3, da ovenomtalte Afgjørelse faldt, var M. Johannes Sascerides Rektor. Han var en ældre og svagelig Mand, hvem det faldt besværligt at præsidere i de sædvanlige Konsistoriemøder paa Studiegaarden og derfor lod Professorerne komme til sig og holdt Møderne i sit Hus. Sligt var vel ikke uden tidligere Exempel, men maatte dog anses for en Uskik. Efterat den daværende Dekanus i det filosofiske Fakultet, D. Anders Krag, nogle Gange mundtlig havde mindet om det urigtige deri, indsendte han den 18de November 1592 en skriftlig Protest med Forlangende om, at den skulde indføres i Konsistoriets Forhandlingsprotokol. Heri ytrede han: «Jeg har ikke idag villet møde efter Rektors Befaling, fordi jeg, som jeg alt tidligere har gjort opmærksom paa, holder for, at Møder, i hvilke der forhandles Sager, der angaa Religionens Anliggender og Universitetets Myndighed, ikke bør afholdes i Privathuse eller Fruerstuer (in gynæceis), men paa det Sted, som af Øvrigheden viselig er bestemt til slige Forhandlinger, især deleshed da det staar i Strid med den ved Universitetet, ved Raadsforsamlinger og ved alle Kapitler vedtagne Sædvane. I Tiden ville slige Privatmøder blive til stor Skade for Universitetet. Og hvis nogen vil undskylde eller forsvare sligt med tidligere Exempler, han viser, at han hellere vil blive i den slette Vane, end tænke paa, hvad der tjener til Højskolens Ære. Den Ed, jeg har aflagt, og det offent-

---

[1] Ny kirkehist. Saml. I, 60.

lige Embede, jeg beklæder, gjør mig det til Pligt aabent og uden Omsvøb at erklære mig saaledes, som jeg her har gjort». Selvfølgelig har dette ikke været nogen behagelig Skrivelse for den gamle, sygelige Rektor at læse; han søgte da ogsaa i en, samme Dag afgiven, skriftlig Erklæring at forsvare sig, saa godt han kunde. Navnlig gjorde han gjældende, at det Sted, hvor han paa Grund af sin Sygdom havde forsamlet sine Medlærere, ikke var noget «Gynæceum», og at aldrig nogen Kvinde eller nogen anden af hans Husfolk havde vist sig i Stuen, medens Forhandligerne holdtes der. Han mente ogsaa, at hans Professorresidens, lige saa fuldt som den egentlige Universitetsbygning (domus collegii), ikke blot i dette Aar var Rektorens men ogsaa selve Universitetets Hus. Forøvrigt undskyldte han sig især med sin Sygdom, og endte med at erklære, at han intet havde imod, at Sagen blev undersøgt og paakjendt af Universitetets Konservatorer, blandt hvis Opgaver det jo var at afgjøre Stridigheder mellem Professorerne indbyrdes [1]). Saa vidt er det dog rimeligvis ikke kommet; men det er sandsynligt, at det akademiske Senats Møder senere ere blevne holdte i den dertil bestemte Konsistoriebygning, eller, som ogsaa jevnlig skete, i Vor Frue Kirkes Kor, naar Professorerne havde været samlede ved Gudstjenesten, og der forelaa Sager, som trængte til hurtig Afgjørelse.

Da D. Anders Krag senere 1595—6 selv var Universitetets Rektor, havde han en bitter og langvarig Strid med M. Iver Stub, der samtidig var Dekanus i det filosofiske Fakultet. Den angik en for vore Øjne ubetydelig Sag, nemlig — saavidt vi kunne skjønne af de noget mangelfulde Oplysninger, som haves — at Stub som Fakultetets Dekanus

[1]) Ny kirkehist. Saml. V. 65—66.

havde givet sit Samtykke til, at en af Universitetets Bønder, ved Navn Oluf Lock, havde hugget et Træ i et Vænge ved en Bondegaard i Tornmark i det nuværende Fjurendal Sogn, som laa til det fysiske Professorat, hvilket Anders Krag beklædte. Denne Gaard hørte til de af Ærkebiskop Jens Grand i sin Tid stiftede «sex Præbenders» Gods under Roskilde Kapitel, som Kong Frederik II den 11te September 1571 havde henlagt til Underholdning for Professorerne i det filosofiske Fakultet, og som var blevet fordelt mellem de enkelte Professorater ved Delingsakten af 8de Oktober 1571, dog med det Forbehold, at Skovene paa Godset skulde være fælles, altsaa tilhøre hele Fakultetet, og at Udbyttet af dem ligelig skulde fordeles mellem Professorerne [1]). Nu drejede Striden sig om, hvorvidt det Vænge, hvori det fatale Træ var fældet, hørte til Fælleskoven eller til Bondegaarden under det fysiske Professorat. Det var ganske vist ikke noget meget vigtigt Spørgsmaal, og dog førtes Striden i fulde to Aar [2]), og behandledes næsten som en Sag, der gjaldt Universitetets Ve og Vel. Krag lod Bonden tiltale til Tinge for ulovlig Skovhugst, og Stub tog ham i Forsvar. Fra Flakkebjerg Herredsting flyttede Forhandlingen af Stridsemnet ind i Konsistorium, og medens Krag forfulgte Bonden, truede Stub med at appellere til Universitetets Konservatorer. I et Konsistoriemøde den 5te April 1596, hvor Krag som Part i Sagen havde maattet vige sit Rektorsæde, forestillede Vicerektor D. Klavs Theo-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. IV, 165 flg. Jvfr. Tillæg, Nr. 160.

[2]) Da Professorerne i det filosofiske Fakultet d. 7de Novbr. 1594 udstedte en Pergamentstransumpt af Delingsakten af 8de Okt. 1571, hvilken senere produceredes til Tinge i denne Sag (Ny kirkehist. Saml. IV, 170), maa det antages, at Striden alt da var udbrudt; den endte først den 12te Oktober 1596.

philus, «i hvor stor Fare Universitetet (res Academicæ) befandt sig paa Grund af Striden mellem Rektor Anders Krag og Dekanus Iver Stub, og bad Professorerne, at de dog vilde pleje Raad om, hvorledes der kunde raades Bod paa dette Onde. Han forelagde derhos det Spørgsmaal, om M. Iver burde søge Overøvrigheden, førend Sagen var forhandlet for Vicerektor og Professorerne. Selv mente han nej, og spurgte videre, om der ikke burde nedlægges Protest imod, at Sagen bragtes for Overøvrigheden, før Konsistorium havde afgivet sin Kjendelse. Biskop Vinstrup afgav det Votum, at de ikke burde føre Sagen til Tinge eller for nogen anden Øvrighed, førend det akademiske Senat havde kjendt derpaa. Alle de andre Professorer med Undtagelse af D. Niels Krag og D. Anders Christensen, som ikke vare tilstede, stemte i hermed, og det blev enstemmig vedtaget, at Sagen mellem Rektor og Dekanus først skulde paakjendes af det akademiske Senat, før de maatte skride til videre Retsforhandling; vilde de ikke underkaste sig denne Beslutning, skulde man forebringe Sagen for Regjeringsraadet og anklage dem for Gjenstridighed (contumacia). Denne energiske Optræden af Konsistorium synes dog at have gjort noget Indtryk paa de stridende Parter; thi to Dage efter vare de begge tilstede og plaiderede deres Sag for de andre Professorer, men rigtignok uden at de kom noget Skridt nærmere til Forlig. Forhandlingen endte med, at det blev vedtaget, at fire Professorer skulde rejse ud og bese det Sted, hvor den omstridte Skovhugst havde fundet Sted. — Den 17de April var Konsistorium atter samlet i Anledning af Striden mellem Krag og Stub, under Forsæde af den ovennævnte Vicerektor. Det blev da enstemmig besluttet, at Parterne skulde endnu en Gang indkaldes og raades til venligt Forlig, hvortil alle Professorerne vilde hjælpe. «Men

hvis de endelig ville Sagen med Retten udføre, da skulle Professorerne efter Fundatsens Lydelse samme Dag her i Konsistorium forhandle enten til Minde eller til Rette. Og hvis de det ikke ville endda gjøre, skal Universitetet finde andet Raad dertil». Ligeledes besluttedes, «at dersom de ikke vilde indgive sig under Universitetet, saaledes som Fundatsen lød, da skulde man med et offentligt, forseglet Skrift til Tinge forbyde noget Tings Dommer at befatte sig med Sagen imod Universitetets Privilegier». Efter at disse Beslutninger vare tagne, bleve Parterne indkaldte, og det blev dem forelæst, hvad man havde vedtaget. Krag viste sig villig til at underkaste sig en Kjendelse af Universitetets Professorer og Konservatorer, men gjorde dog Fordring paa, at hvis hans Broder og D. Anders Christensen (hvilken sidste ligesom Brødrene Krag var fra Ribe og vistnok i Slægt med dem) skulde udskydes af Dommernes Tal, at da M. Hans Guldsmed, D. Thomas Fincke og Resen ogsaa maatte blive udskudte som partiske for hans Modstander[1]). Stub gjorde større Vanskeligheder og forlangte Ret til at søge Vidner i Sagen, hvilket blev ham afslaaet. Tilsidst enedes man dog om at lade Sagen staa hen, til en Kansler var bleven udnævnt. I de to Aar, der vare hengaaede siden Niels Kaas's Død, havde Universitet nemlig ingen Kansler haft, noget der vistnok væsentlig havde bidraget til at forlænge denne Strid. I Mellemtiden maatte ingen af Parterne forulempe hinanden i nogen Maade. — Nu hengik der nogle Maaneder, i hvilke vi ikke høre noget om Sagen; men saa snart Christian Friis til Borreby var bleven udnævnt til

---

[1]) Hans Guldsmed og Fincke vare Slesvigere, og Stub havde slesvigske Slægtforbindelser. Vicerektor Klavs Theophilus var ogsaa en Slesviger. Resen var i en anden Sag kommen paa Kant med Niels Krag.

Kongens og Universitetets Kansler, tog man fat paa en frisk. Den 9de Juli 1596 «begjærede D. Anders Krag af Universitetet, at han maatte faa sin Haand (Forpligtelse) igjen, efterdi han lovede ikkun at afstaa den Tiltale, han havde til M. Iver, indtil man fik en Kansler». Om den Bitterhed, der var tilstede, faa vi en Forestilling, naar der, idet Krags Ord gjengives, tilføjes: «Og siger han offentlig, at dersom nogen Bonde, vil vidne imod ham andet, end der er indskrevet i Tingbogen, da skal han aldrig vidne mere» — med andre Ord da skulde det gjælde hans Fred eller maaske endog hans Liv. Der gik dog endnu et Fjerdingaar hen, inden Afgjørelsen faldt, og da den endelig kom, gik Stub i det væsentlige af med Sejren. Konsistoriets Forhandlingsprotokol indeholder herom følgende: «Den 12te Oktober vare nogle af Professorerne tilstede i Konsistorium, hvem Kansleren det havde befalet, og handlede de D. Anders Krag og M. Iver Stub imellem om den Trætte, de havde, anlangende det Vænge hos D. Anders's Bondegaard i Tornmark. Da blev det saa gjort til en Ende, at Sagen skal være forligt, og alting dødt og magtesløst, dog saa at samme Vænge herefter skal regnes og holdes for fælles Skov ligesom de andre Fakultetets Skove, efter det Brevs Lydelse derpaa af Professoribus Artium gjort er» [1]).

Samtidig med at denne Strid førtes, havde der ogsaa staaet andre Sager paa Dagsordenen, der havde givet Anledning til Spaltninger indenfor de højlærdes Kreds. Saaledes Forhandlingen om Vedtægten angaaende Naadensaaret efter Professorerne. Det var et Forhold, der let kunde give

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 59—60. V, 79—83. 90. 93. Paa det sidste Sted bør istedenfor Thommark læses Thornmark. Det Brev, hvortil der i Afgjørelsen henvises, er den tidligere omtalte Delingsakt af 8de Okt. 1571.

Anledning til Strid, og hvor det derfor gjalt om at have faste Regler. Den 6te November 1594 vedtoges i Konsistorium, «at Konstitutionerne om Naadensaaret med det første skulde udskrives klart paa Dansk og herefter uryggelig holdes» [1]). En Maanedstid efter berettes følgende: «De ny Konstitutioner, som Resen havde forfattet paa Latin, bleve læste (i Konsistorium); ligeledes nogle andre, som D. Niels Krag havde skrevet paa Dansk; og disse sidste mente de tilstedeværende Professorer at man burde underskrive, med Undtagelse af D. Thomas Fincke, som sagde, at han ikke vilde gjøre det, da det kunde blive til Præjudice for Efterfølgerne, med mindre det, hvad det nu maatte være, først var bifaldet af Overøvrigheden. M. Hans Resen vægrede sig ogsaa, da han ikke vilde være med til aldeles at kassere Forgjængernes gamle Konstitutioner, som disse ny for en Del syntes at stride imod. Det blev da besluttet, at disse kragske Konstitutioner skulde sendes om til de enkelte Professorer, for at de hjemme nøjere kunde undersøge dem, hvorpaa man i et senere Møde kunde forhandle Sagen og tage Beslutning» [2]). — Det er kjendeligt, at Resen her led et Nederlag, da der ikke blev Tale om nærmere Drøftelse af hans Konstitutionsudkast. Imidlertid gik der lang Tid hen, inden Sagen kom til Afgjørelse, skjønt flere Spørgsmaal, der i Mellemtiden forefaldt, gjorde det indlysende, at det var af Vigtighed snart at faa en bindende Vedtægt, der kunde afværge de uhyggelige Stridigheder om Naadensaar mellem ny tiltrædende Professorer og deres Forgjængeres efterladte [3]). Ventelig har Manglen af

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 57.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 68.

[3]) Saaledes havde D. Niels Krag i Januar 1595 Strid med sin Formand M. Christen Michelsens Enke om en Sagefald, han havde

en Universitetskansler ogsaa forhalet Afgjørelsen af denne Sag; thi først efter at Christian Friis var bleven Kansler, blev den optagen paany. Det var da atter Niels Krags Udkast, som blev taget frem — om Resens var der ikke mere Tale —, og Gram, som har kjendt den ny Vedtægt, giver den den Berømmelse, «at den var saa billig og fornuftig indrettet, som nogen kan forestille sig den, samt ganske kort og tydelig» [1]. Imidlertid gik det ikke af uden Rivninger, inden Udkastet naaede saa vidt, at det fik Lovskraft.

Den unægtelig ikke lidet begunstigede Stilling, som D. Niels Krag indtog, navnlig efter at han 1594 var bleven kongelig Historieskriver, satte iøvrigt ondt Blod hos flere af hans Kolleger. Allerede i April 1593 omtales et Sammenstød mellem ham og D. Thomas Fincke; men vi vide intet nærmere om Anledningen [2]. I Konsistoriets Møde den 25de April 1595 forebragte Biskop Vinstrup paa D. Niels Krags Vegne en Begjæring om, at han maatte faa 100 Daler paa Rente, som Universitetet havde faaet for en øde Gaard paa Rosengaarden; men der blev svaret, at nogle af Professorerne mente, at der var noget under, og at Krag derved vilde se at faa Haand i Hanke med dem angaaende nogle Krav, han havde paa Naadensaarsindtægter, hvilke ikke kunde

---

oppebaaret, men som hun mente tilkom hende (Ny kirkehist. Saml. V, 69). Senere havde han en langvarig Strid med M. Johannes Sascerides's Søn, D. Gellius, om en Tiende, som Krag formodentlig havde opteret efter den afdøde ældre Sascerides og som dennes Arvinger formente sig berettigede til Andel i (smst. S. 71—3. 90. 99.).

[1]) Cragii Annal. Christiani III, ed. Gram. Præf. p. 14. Oversættelsen, S. 19. Gram synes at antage, at Konstitutionerne om Naadensaar bleve endelig vedtagne 1596; det skete dog først et Aar senere (se Ny kirkehist. Saml. V, 99). Det nærmere, der er bekjendt om Forhandlingerne, skal dog først meddeles under næste Afsnit.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 66.

komme til Afgjørelse, saalænge de ovenomtalte Konstitutioner endnu ikke vare vedtagne [1]).

Disse mindre Sammenstød vare kun Præliminærer til den heftigere Strid, som senere udbrød. I Juni 1595 rejste nemlig flere Professorer, hvoriblandt vi med Bestemthed kunne udpege Resen og Stub, Klage over, at D. Niels Krag forsømte sit Embede ved Universitetet. Hertil svarede han, at han i Juli forrige Aar havde faaet Bestalling som kongelig Historieskriver med Paalæg om, at han skulde drage om i Riget og samle historiske Dokumenter, men alligevel ved Siden deraf beholde sit Professorat. Ved Mortensdagstid var han rejst over til Skaane for at samle Materialier; efter sin Hjemkomst havde han antaget fire Skrivere til Hjælp, og han var nødt til stadig at føre Tilsyn med deres Arbejde. Efter Jul havde hans Helbred været svagt, og var det endnu; og Sygdom maa undskylde enhver. Vilde man derfor gjøre Universitetet Gavn og paatale Forsømmelser, «da skulde begyndes med flere end en fattig Mand». Eftersom han endnu i en 8 Dage eller to Uger havde med Hvælvingen (Arkivet paa Slottet) at gjøre, begjærede han, at en anden af Professorerne saa længe maatte læse for ham. Derpaa gik Biskoppen og de øvrige tilstedeværende Professorer ind, med Undtagelse af Dekanen M. Hans Resen, der mente, at man først maatte henvende sig derom til Universitetets Konservatorer. Dertil svarede Krag: «Hvis I ikke vil indrømme mig dette, vil jeg vel faa Raad til, at I skal gjøre det. Imidlertid skal jeg nok selv besørge mit Embede indtil Sommerferien» [2]). Og hvad han her havde lovet, det viste han, at han var Mand for at holde; thi nogle Maaneder efter indløb der følgende Kongebrev til Universitetets Rektor og Professorer:

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 70.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 71.

«Christian IV. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom os elskelige højlærd Mand D. Niels Krag, foruden den Bestilling han haver her udi Universitetet, sig og underdanigst godvilligen haver foretaget at skrive vore danske Historier og fremfarne Kongers Bedrift her udi Riget, og efterdi han undertiden maa forrejse og begive sig paa adskillige Steder at samle Dokumenter og andet at forfare, som til samme historiske Arbejde kan være tjenligt, og dog ikke gjerne vilde, naar han i saa Maade var forhindret, at hans Lectie der udi Universitetet skulde slet være remitteret og staa ledig, Ungdommen, som sig agter udi boglige Kunster at forfremme, til Forsømmelse; underdanigst derfore begjærendes, vi med vor Bevilling naadigst vilde tilstede, at han maatte handle med en af Professoribus, som udi hans Fraværelse vilde lade sig hans Lectie være befalet og læse udi hans Sted: da efterdi sligt udi sig selv er billigt, vi og formode os, eder det ikke at skulle mishage, bede vi eder og ville, at I godvilligen ville lade eder befinde med hvis (ɔ: hvad) forskrevne D. Niels Krag udi hans Fraværelse med hans Lectie at bestille lader forordne og foretage. Actum Aarhus 16 Octobris Anno 1595» [1]).

Da dette Brev den 19de November blev læst i Konsistorium, vakte det megen Bevægelse og fremkaldte strax den Ytring: «Det strider imod Fundatsen, og derfor skulle Herrerne anderledes derom undervises». Et Par Dage efter nedlagde den daværende Dekanus i det filosofiske Fakultet, M. Iver Stub, i Professorernes Forsamling en Protest mod det af Niels Krag erhvervede Kongebrev, og for at godtgjøre, at det var lovstridigt, oplæste han nogle Steder af

[1]) Sjælandske Tegnelser. XVIII, 463.

Universitetsfundatsen. Det var hans Mening, at man derfor skulde oplyse Regjeringsraadet om det Brud med Fundatsen, der var sket, og han spurgte sine Kolleger i det filosofiske Fakultet, om de ansaa det for Dekanens Pligt at paaminde Regjeringsherrerne derom. Hertil svarede D. Anders Krag, som baade var Medlem af Fakultetet og paa den Tid Universitetets Rektor, at ganske vist var det Dekanens Pligt at varetage, hvad der i Almindelighed vedkom Fakultetet, men han for sin Del vilde ingenlunde give sit Minde til, at der opsattes noget imod Regjeringsraadets Befaling. Derimod stemte D. Fincke og M. Hans Resen for, at Dekanus skulde fremstille Sagen for Herrerne. Den gamle M. Hans Guldsmed, som forøvrigt maatte forudsættes enig med de øvrige filosofiske Professorer imod Brødrene Krag, var ikke tilstede i Mødet. Da Dekanus imod Sædvane ogsaa opfordrede Notarius, Professor Lavrits Skavbo, til at ytre sig, svarede denne blot, at en saadan Henvendelse til Raadet maatte være Dekanens Sag. De højere Fakulteters Medlemmer toge ikke Del i Forhandlingen, da Sagen ikke umiddelbart berørte dem. Da der altsaa var et Flertal i det filosofiske Fakultet, der stemte for en aktiv Optræden, gjorde D. Anders Krag det Forbehold, at hans Navn i ethvert Tilfælde skulde forbigaas i Andragendet, ellers vilde han nægte dem Brugen af Fakultetets Segl. Da Stub ytrede, at Universitetet højlig trængte til en Vicekansler, dels af Hensyn til denne Sag, dels paa Grund af den tidligere omtalte Strid, som han da havde med D. Anders Krag, saa svarede denne: «Naar vi ingen Kansler have, hvorledes kunne vi da have en Vicekansler»? — Forøvrigt forlangte Stub, at der om en Uges Tid skulde holdes et nyt Møde, for at en endelig Beslutning kunde blive tagen.

Professorerne raadede ham imidlertid til aabent at sige D. Niels Krag, hvad han havde for imod ham [1]).

Det er os ikke bekjendt, om der virkelig er bleven indgivet nogen Forestilling til Regjeringsraadet; men at Stemningen mellem Niels Krag og hans filosofiske Kolleger endnu en Tid lang ikke var den bedste, skjønnes af den Klage, som Resen den 7de Januar 1596 førte over, at Niels Krag «havde i Konsistorium slaaet Knep for hans Næse og gjort ham den Spot», ligesom ogsaa «at han havde kastet ham i Næsen, at han ikke havde gjort sit Officium», noget der var den flittige Resen haardt at døje. Han tilbød derfor at gjøre Regnskab for sit Arbejde, at enhver kunde dømme, om der fattedes noget deri. Professorerne vilde dog ikke indlade sig derpaa, men gave ham det Vidnedsbyrd, at de ingenlunde kunde klage over nogen Mangel paa Flid hos ham, og bad ham derhos om at lade den Sag falde, noget han vel ogsaa har gjort, da vi ikke høre videre om den [2]).

Foruden hvad her er berettet om Stridigheder mellem Professorerne, maa vi minde om, at det var i Aaret 1595 at den pædagogiske Læsemester M. Hans Rasmussen havde den ubehagelige Strid med en tydsk Alchymist, hvem han under Retsforhandlingen for Konsistorium i opbrusende Hidsighed gav et Ørefigen, et Brud paa Tingfreden, der paa det nærmeste havde kostet ham hans Embede [3]). Ligeledes stod den gamle Professor Hans Guldsmed ved samme Tid i Fare for at maatte opgive sin Stilling, paa Grund af at

---

1) Ny kirkehist. Saml. V, 76—77. Jvfr. Grams Fortale til Cragii Annales, p. 12, hvor der dog er nogen Unøjagtighed i Biomstændighederne.

2) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

3) Se 2den Del, S. 640—41.

han ikke kunde gjøre tilbørligt Regnskab for Vor Frue Kirkes Midler, som han en Tid lang havde haft under sin Bestyrelse [1]). Theologen D. Jørgen Dybvad gav samtidig en Prøve paa den stiklende Maner, som han til sin egen senere Ulykke vænnede sig til at anvende i sine akademiske Lejlighedsskrifter. I Konsistoriets Forhandlinger berettes herom under 27de Juni 1595: «Dybvads Intimatio blev læst, i hvilken han syntes at drage tilfelts mod nogle af Professorerne. Rektoren (D. Klavs Theophilus) sendte derfor Bud efter ham, for at han skulde staa til Regnskab. Men han undskyldte sig og vilde ikke møde». Formodentlig var det et Program, som Dybvad, uvist i hvad Egenskab, samme Aar havde udstedt, hvorover man stødte sig. Det er endnu bevaret og indeholder en alvorlig Formaning til Studenterne om at klæde sig paa sømmelig Maade og at vogte sig for Drik, Spil og andre Laster. Det bestaar af et aabent Folioblad, bestemt til Opslag [2]); men slige Programmer tilkom

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 70. 76. 88—9.

[2]) Programmet har til Overskrift: »Adolescentibus solidæ eruditionis veræque pietatis studiis addictis in Academia Hafniensi S. D. Georgius C. Dibvadius«. Slutter: »Hafniæ impressit Mathias Vinitor Anno MDVC«. Af Indholdet kan følgende hidsættes som Prøve paa Dybvads Nidkjærhed for den akademiske Tugt: »Sit auditorum nostrorum vita casta et sobria et ab omni luxu et ebrietate aliena. Nam certum est eos, qui crapulæ indulgent, paulatim amittere Dei timorem, et mille Diaboli insidiis exponi . . . . Vestitu eo vtantur, qui solet vsitatus esse scholasticis, qui hactenus longus fuit, vt etiam hoc pacto ostendant se ab omni leuitate et fastu esse alienos, et aliquod specimen edant modestiæ et pudoris, qui Deo et Angelis placet. Ornatus et sordes pari modo fugienda sunt, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet . . . . Sicut autem Bernhardus singulare votum habebat, cuius ut compos fieret vehementer optabat, quod ita exponit epistol. 237. quis mihi det antequam moriar, videre Ecclesiam Dei sicut in diebus antiquis, quando Apostoli laxabant retia, non ad capturam argenti et auri, sed ad capturam animarum: ita ego teneor ingenti desiderio,

det Rektor og det akademiske Senat at udstede; Dybvad var ikke paa den Tid Rektor, og en enkelt Professor kunde ikke uden Brud paa den akademiske Orden tiltage sig Myndighed til paa egen Haand at udstede Monitorier til Studenterne. Her som ved senere Lejligheder var det vistnok Dybvads Nidkjærhed for akademisk Disciplin og hans Misfornøjelse over, at de andre Professorer ikke tog den Sag saa strængt, som han ønskede, der var løben af med ham.

Sammenfatte vi alt det ovenanførte, og agte vi paa, at Stridighederne blandt Professorerne og andre Misligheder navnlig forefaldt i den Tid, Universitetskansler-Posten stod ledig, saa vil det neppe kunne nægtes, at Savnet af en saadan Tilsynsmand, der kunde give de højlærde andet at tænke paa end at gjøre hinanden Livet surt, var føleligt nok. Den 29de Juni 1594 var jo nemlig Niels Kaas død[1]), og der gik to Aar hen, inden hans Plads atter blev besat. Saalænge Kaas levede, havde han paa en human men dog alvorlig Maade søgt at holde saavel Professorerne som Studenterne til at gjøre deres Pligt. Et Vidnesbyrd herom foreligger blandt andet i hvad der i Konsistoriets Forhand-

---

quo vtinam expleri, ante meum ex hac vita decessum, possim, vt videlicet disciplinam videam in coetu scholastico ea seueritate constitutam, vt qui scortator est, potator, aleator, ignauus, etiam si declamator sit et rabula garrulus, qui verba voluat, et celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem sui faciat, infamis habeatur, et a gubernatione scholarum et Ecclesiarum, quacunque valeat gratia, et quibuscunque stipatus commendationibus, in pio et rigido morum ac doctrinæ examine depellatur (etc.).

[1]) Det af «Rector et Senatus Academiæ Hafn.» udstedte Program, dat. 28. Juli 1594, hvori der gives en Udsigt over Niels Kaas's Levned, og den akademiske Ungdom opfordres til at deltage i hans Jordefærd samme Dag, findes i Univ. Bibl. Det er det første trykte Programma funebre, som nu haves fra Universitetet. Om Niels Kaas se forøvrigt 2den Del, S. 384—96.

linger berettes under 19de Maj 1593: «Hs. Magnificens Hr. Kansleren kom i vort Konsistorium, og efter at han havde takket Professorerne, fordi de efter hans Ønske vare komne tilstede, fremsatte han i den udvalgte Konges Navn følgende: 1. Om den Uskikkelighed og Tøjlesløshed, som findes blandt Studenterne, hvilke skikkede sig som Baadsmænd og gjorde det, som utaaleligt og ulideligt var: at de maatte føre et godt Levned og ikke være andre til Forargelse. 2. At de hørte sjeldent Forelæsninger, skjønt Kongl. Majestæts Almisse (Kommunitetet) var given i den Hensigt, at der skulde blive skikkelige og duelige Personer: at der derfor maa blive holdt flittigt Opsyn med dem, som nyde Kongl. Majestæts Almisse, at de give andre, som komme her, et godt Exempel. 3. Om den Modvillighed mod Forstanderen (i Kommunitetet) og i andre Maader, saa man ikke kan koge dem tilmaade, med Steg og andet saadant: at de ikke skulle bevise dem usømmelig mod Forstanderen, om de end ikke altid kunne fange en Ret saa propert ud, som de ønske; at ingen skulde haandhæve dem i saadan Modvillighed mod Forstanderen eller andre, men at de straffes derfor, som tilbørligt er. Ligeledes tilføjede Kansleren: Her er ingen Disciplin hos dem, ved deres Uskikkelighed bringe de Professorerne i Foragt, som om de ikke gjorde deres Embedspligt». I Anledning af disse Anker gjorde Dybvad det Forslag, om det ikke kunde paalægges Studenterne i Kommunitetet, at de skulde høre i det mindste 4 Forelæsninger daglig, et Forslag, der i høj Grad vandt Kanslerens Bifald. Efterat der endnu var forhandlet noget om, hvorledes man ogsaa paa andre Maader kunde fremme Flid og Orden blandt Studenterne, skiltes Kansleren paa en venskabelig Maade fra Professorerne, idet han

tilsagde dem sin Bistand i alt, hvad der kunde fremme Højskolens Vel [1]).

En saadan Optræden af Formanden i Regjeringsraadet kunde vel ikke andet end øve en gavnlig Indflydelse paa Professorerne og opmuntre dem til et strængere Tilsyn med Studenterne. Og dette kunde nok gjøres fornødent, da Tonen iblandt dem ingenlunde var den bedste. Der er saaledes opbevaret et Brev omtrent fra samme Tid til Universitetets Rektor fra Lensmanden paa Antvorskov, den som Kansler siden bekjendte Christian Friis til Borreby, hvori han beretter om grove Uordener, tre vagabonderende Studenter havde begaaet i en Landsby i hans Len. Tilsidst vare de komne op at slaas indbyrdes, og den ene af dem var bleven livsfarlig saaret. Lensmanden sendte nu de to ind til Universitetet, for at de kunde blive afstraffede, den tredie skulde følge, saa snart hans Saar vare saa vidt lægte, at han kunde transporteres. I sit Brev klagede Chr. Friis tillige over, at mange andre Studenter strejfede omkring paa Landet og vare til stort Besvær for Bønderne, og han bad Professorerne alvorlig om at statuere et Exempel paa de tre, der vare paagrebne, at det kunde være til Advarsel for andre, og saa forøvrigt være forsigtige med de Testimonier, som de udstedte, og ikke give dem til uværdige [2]). En saadan Mindelse var neppe ganske ubeføjet, da vi ogsaa fra anden Side vide, at Studenter mangen Gang aarvis vandrede tiggende omkring i Landet. Paa Roskilde Landemode 1594 befalede Bispen, at man ikke maatte give Almisse til saadanne, som kom og bad derom i hans Navn, medmindre de vare forsynede med Brev fra ham og med

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V. 66—7. C. Bartholin, De ortu et progressu Acad. Hafn. Bl. C 2. Pontopp. Annal. III, 521—2.

[2]) Se Tillæg, Nr. 290.

Testimonier eller Vidnesbyrd, og han klagede over, at nogle Studenter havde misbrugt hans Breve i tre Aar eller længere [1]). Dertil kom, at det efter den Tids Retsforfatning ikke var saa ganske let at faa de Excesser straffede, som slige Omløbere tillod sig, eftersom de, naar de havde et Testimonium i Lommen, kunde pukke paa, at de ikke behøvede at svare for nogen anden Ret end for Konsistorium i Kjøbenhavn. Det er endog rimeligt, at flere have vidst at gjøre deres akademiske Forret gjældende uden at være i Besiddelse af de Bevisligheder, hvortil den skulde støtte sig. Vi finde ialfald, at det theologiske Fakultet netop i Aaret 1593 maatte advare Bisperne imod at ordinere nogen til Præsteembede, der ikke havde studeret i nogle Aar og havde Testimonium fra Universitetet [2]).

Medens Studenterne saaledes ved deres Levned og Adfærd gave Anledning til forskjellige og neppe ugrundede Klager — i Juni 1595 besværede Rigsraad Jørgen Rosenkrands sig for Konsistorium over, «at de lod sig finde med Kort og Terninger i Skuder og Kjældere ved Stranden» [3]) — saa have vi dog samtidig et ret mærkeligt Vidnesbyrd om en vis Justits mellem dem selv indbyrdes. Der findes nemlig et trykt Blad, hvorved Kjøbenhavns Universitets Studenter den 20de April 1595 advare alle Europas Højskoler og Studenter mod en vis Martin Schwartzbach fra

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 35.

[2]) Pontoppidan, Annal. eccl. Dan. III, 522. Af en kgl. Forordning af 16de April 1602 om Behandlingen af Løsgjængere ser man, at der var mange, som «strippede om i Landet»; nogle udgav sig for «Krigsfolk, der søgte en Herre», andre for Studenter, andre for tjenesteløse Folk. Kongen befalede, at de skulde paagribes, og alle føre og stærke Karle blandt dem skulde sendes til Kjøbenhavn til Arbejde (Danske Mag. V, 154—5).

[3]) Ny kirkehist. Saml. V. 70—1.

fra Schlesien, «juris et fictitiæ poetic. studiosum», en lille sortskjægget Karl, der, efter at have begaaet adskillige Skurkestreger i Sverig og Polen, nu var her i Landet, men som enhver burde sky som en foragtelig, bedragersk, tyvagtig og løgnagtig Person» [1]). Den nævnte Schwartzbach var forøvrigt, saa vidt vi kjende ham, en af de for den Tid ejendommelige vandrende Litterater, der levede af at gjøre latinske Vers, som de tilegnede høje Mæcener og hvori de overdængede disse med højtravende og intetsigende Ros for desto bedre at udpresse Penge af dem. Naar vedkommende saa havde drevet denne Haandtering paa et Sted, saa længe der var noget at opnaa derved, og naar han ved Siden deraf havde gjort saa megen Gjæld, som han kunde komme afsted med uden at blive sat fast, saa gjorde han sig en skjøn Dag usynlig, for nogen Tid efter at dukke op paa et andet Sted, hvor man ikke kjendte hans tidligere Bedrifter, og hvor han derfor kunde begynde paa en frisk. — Det første Spor vi kjende til Schwartzbachs litterære Virksomhed, er et lille Skrift, han 1590 lod trykke i Rostok og tilegnede den trettenaarige Christian IV med højtravende Lovtaler over den unge Konges Gunst mod Studeringer og Fremgang i samme [2]). Paa den Tid var Schwartzbach dog neppe endnu her i Landet; men i Aaret 1594 lod han i Kjøbenhavn trykke Æredigte til Professorerne, idet han lod alle Muser og Gratier besynge hver enkelt af dem [3]), i hvilken

---

[1]) See Tillæg, Nr. 295.

[2]) Mart. Schwartzbach Silesius, Declamationes duæ, una de tristi præsentis temporis statu, altera de Angelis. Rostoch 1590. 8. (Jvfr. Suhms Saml. I, 3, 171).

[3]) Martinus Schwartzbach Laubensis Silesius, Musarum et Charitarum Poemata in honorem celeberrimæ Academiæ Hafniensis. Hafniæ apud Joh. Stockelmannum 1594. 4. «Laudat in hoc scripto metrice Clio D. Nic. Theophilum Rectorem, Euterpe D.

Anledning Universitetets Qvæstor fik Befaling at udbetale ham 10 Daler[1], vistnok mindre end Forfatteren havde ventet som Frugt af sit Hykleri, hvis ikke de enkelte Professorer — hvad nok kan antages — tillige privat have honoreret ham for de Behageligheder, han havde sagt dem. Den 11te Januar 1595 foreviste M. Hans Resen i Konsistorium et latinsk Digt af Schwartzbach, som han, naar det var trykt, agtede at tilegne og overrække Christian IV, hvis det kunde ske med Professorernes Samtykke. Hertil blev dog svaret: «Det er forbudt Professorerne at samtykke noget til Trykken, som Prindsen skal dediceres; men hvis han vil, kan han jo skrive det elegant af og saaledes overrække Prindsen det»[2]. Kort efter var Schwartzbach atter paa Færde; han havde som det synes skrevet en Studenterkomedie, som han ønskede at lade opføre offentlig for Professorerne. Men i Konsistorium viste man sig lidet gunstig for hans Ønske, der blev ham rent ud afslaaet af følgende tre Grunde: for det første fordi Universitetets øverste Konservator (Niels Kaas) var død; for det andet fordi det fra Prædikestolen var bekjendtgjort, at Studenterne i denne Fastelavnstid ikke forklædte maatte støje om paa Gaderne; og for det tredie fordi Studenternes Laster droges frem for Offentligheden ved en saadan Komedie. Det blev derhos paalagt tvende Professorer at begive sig til Byens første

---

Petr. Winstrupium, Thalia D. Joh. Slangendorphium, Melpomene D. Georgium Dibvad, Terpsicore D. Petrum Severini, Polyhymnia D. Andream Lemvicum, Erato D. Andr. Christierni, Calliope D. Andr. Kragium, Aglaia D. Nicol. Kragium, Urania D. Th. Finckium, Euphrosyne M. Joh. Aurifabrum, Charis M. Joh. Resenium, Pallas M. Iwarum Stubbæum, Thalia M. Laur. Scavenium». (Langebeks Excerpter i Kgl. Bibl. Nr. 209).

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 68.

[2]) Ny kirhehist. Saml. V, 68—9.

Borgmester og sætte ham i Kundskab om dette Forbud [1]). Den 9de Juli samme Aar foreviste M. Hans Resen i Konsistorium et Smædeskrift, trykt i Kjøbenhavn, mod Martin Schwartzbach. I den Anledning besluttede Professorerne, at der skulde anstilles Undersøgelser for at udfinde Forfatteren. Man lod da Bogtrykker Johan Stockelmann hente, som paa Spørgsmaal svarede, at Borchart, en Apothekersvend, havde betalt Bogtrykker Mads Vingaard 5 Mark for at trykke Skriftet; dette havde han hørt af sin Karl, der dengang tjente Mads Vingaard. Da den sidstnævnte nu var opkaldt paa Konsistorium, tilstod han, at Magister Goclenius fra Marburg, der var i Huset hos D. Klavs Theophilus, havde betalt ham for Arbejdet. Det vedtoges derfor, til næste Møde at indkalde den omtalte Goclenius [2]). Om det imidlertid er sket, maa vi af Mangel paa Beretning lade henstaa uafgjort; derimod omtales nogle Uger senere, at Schwartzbach i en Skrivelse til Universitetets Rektor havde klaget over, at man uden Aarsag beskyldte ham for flere Forbrydelser, hvorfor han bad om, at han ved et Vidnesbyrd fra Professorerne maatte befries for saadan Mistanke. Et vedlagt Brev fra Statholderen i Slesvig og Holsten, Gert Rantzov, anbefalede hans Begjæring. Saa vidt vi kunne se, have Professorerne efterkommet Anmodningen [3]). De mente vel ogsaa at skylde en Forfatter nogen Erkjendtlighed, der ikke havde taget i Betænkning at lade selve Muserne og Gratierne synge deres Pris.

---

[1]) Acta Consist. 1 Marts 1595 (Ny kirkehist. Saml. V, 69).

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 72. Om Goclenius se 2den Del af nærværende Skrift, S. 638.

[3]) Acta Consist. 26 Juli 1595 (Ny kirkehist. Saml. V, 72): «Conclusum: Mittendæ literæ Universitatis ad Nigrinum (Schwartzbach), et ita simpliciter respondendum proregi Rantzovio, quod de re ea perscripserint Professores ad Nigrinum ipsum».

Dermed slutter hvad vi vide om Martin Schwartzbach. Ventelig har han kort efter søgt sig en Virkeplads andensteds. Vi have omtalt hans Forhold saa udførlig, fordi de give et ret betegnende Tidsbillede. Om det nævnte Smædeskrift (libellus famosus) imod ham har været det tidligere omtalte Testimonium famosum, hvorved alle Europas Universiteter advares imod ham, er vel ikke ganske afgjort, men kunde dog formodes, eftersom Stykket endnu findes i Konsistoriets Arkiv.

Forøvrigt leder den omtalte Sag os til at mindes forskjellige andre, der i dette Tidsrum enten af Regjeringsraadet henvistes til Universitetets Afgjørelse eller efter de stridende Parters eget Ønske fandt deres Forum her, idet Konsistorium betragtedes som højeste Ret i de Sager og Forhold, der siden samledes under Lovens anden Bog.

Her møder os da først en Sag fra Norge. I Bergen holdtes i det 16de Aarhundrede slemt Hus baade i den ene og den anden Henseende. Mod Slutningen af Aarhundredet grasserede navnlig Trolddomssager; den ene Hex og Troldkarl blev brændt efter den anden, og det var ikke blot Folk af den laveste Almue, som sligt ramte, men endog Personer af de højeste Samfundsklasser bleve inddragne i disse Sager. Blandt andre blev Anne Pedersdatter, Enke efter den som historisk Forfatter vel fortjente Mester Absalon Pedersen (Bayr), Læsemester ved Bergens Domkirke, brændt den 7de April 1590, i Henhold til den af Lensmand Peder Thott og Borgmester og Raad afsagte Dom. Præsterne i Byen, og da navnlig Sognepræsten ved Korskirken M. Hans Jørgensen, der havde været hos hende paa hendes yderste, ansaa hende imidlertid for uskyldig og udtalte dette baade paa Retterstedet og senere paa Prædikestolen. Man kan let forstaa, at dette maatte volde stor Uro i Staden, og at

der opstod en bitter Strid mellem Præsterne og den verdslige Øvrighed, hvortil endnu kom, at den ovennævnte Lensmand, der laa i Fjendskab med Biskoppen, Mester Anders Fos, anklagede denne for at have overskredet sin Embedsmyndighed ved at give Forordninger om kirkelige Sager, hvilke det tilkom Statsmagten at udstede. Efter at Norges Statholder Axel Gyldenstjerne ifølge Regjeringsraadets Befaling havde anstillet en Undersøgelse om disse Forhold, der havde ført til den ovennævnte Præsts Suspension fra sit Embede, og havde aflagt en udførlig Beretning derom til Regjeringsraadet, udgik der den 30te November 1590 en Befaling fra dette i Kongens Navn, om at Sagen skulde overgives til de højlærdes Kjendelse, hvorfor baade M. Hans Jørgensen og Lensmandens Fuldmægtig skulde møde for Universitetets Domstol [1]). Da Konsistoriets Forhandlinger fra den Tid desværre ere tabte, savne vi Kundskab om, hvorledes Universitetet har stillet sig til Sagen, men vi have Grund til at antage, at dets Dom har været af mæglende Karakter. Hvad angaar den Klage, som Lensmand Peder Thott førte over, at Bispen i Bergen havde udstedt Forordninger, hvortil han ingen Myndighed havde, saa ophævede Axel Gyldenstjerne vel de af Bispen givne Bestemmelser; men da han ogsaa gjorde Indberetning herom, fik han Befaling til efter Raadførelse med sagkyndige selv at gjøre Udkast til saadanne ny Forordninger om kirkelige Sager, som der maatte være Trang til, saa vilde Regjeringsraadet lade de højlærde ved Universitetet gjennemse hans Udkast og siden i den udvalgte Konges Navn udstede Forordninger om de paagjældende Forhold [2]).

---

[1]) Norske Samlinger. I, 531 flg. Norske Rigsregistranter. III, 143.
[2]) Norske Rigsregistranter. III, 150.

Nogen Erklæring fra Universitetet i denne Sag er ikke bevaret; men det er kjendeligt nok, at Regjeringsraadet ikke ønskede at afgjøre kirkelige Spørgsmaal uden at have hørt Professorernes Mening. Det samme fremgaar af en kongelig Rettertingsdom af 31te Juli 1590. Bispen i Aarhus, M. Peder Vinstrup, var nemlig kommen i Strid med Beboerne i Randlev og Bjergager Sogne angaaende et Præstevalg, idet Beboerne ikke vilde have den af Bispen anbefalede Skolemester i Vejle, der var i Slægt med Bispens Hustru, til deres Præst, medens Vinstrup nægtede at ordinere den Mand, som Sogneudvalget havde kaaret til Præst, idet han gjorde gjældende, at denne i sin Skolegangstid havde været befængt med «de onde Saar» og havde smittet et Barn, som var dødt af Sygdommen. Da Sagen blev indstevnet til Paadømmelse af det kongelige Retterting, der under Forsæde af Niels Kaas holdtes paa Koldinghus i den unge udvalgte Konges egen Nærværelse, saa fandt Retten, at efterdi gejstlige Personer bedst kunde dømme i denne Sag, skulde begge Parter møde med deres Bevisligheder for de højlærde i Universitetet, der i denne Sag skulde afsige og forordne, hvad dem syntes kristeligt og ret [1]). Vi have nu ikke mere Professorernes Dom, men tør dog antage, at de have givet Sognemændene Ret, siden den af dem udvalgte Præst beholdt Embedet.

Medens denne Sag altsaa henvistes til Professorerne i Almindelighed, bleve andre af lignende Art nærmest henviste til Theologernes Granskning, undertiden i Forbindelse med Kjøbenhavns Sognepræster. Saaledes en Trætte mellem Adelsmanden Klavs Hundermark til Gjerdrup i Sjæland og Præsten Hr. Peder Vinter i Høve, foranlediget

---

[1]) Rosenvinge, Gamle danske Domme. IV, 185—8.

ved at Præsten havde anvendt den kirkelige Bandsættelse mod en af Herremandens undergivne, der levede i Horeri og ikke vilde søge Absolution. Den af de kjøbenhavnske Theologer (Biskop D. Povl Madsen, D. Johannes Olai Slangendorpius og M. Jørgen Dybvad) og Sognepræster Desiderius Fos, Jonas Jacobus Coronensis og Johannes Egidius) under 3die April 1590 afsagte Dom gav Præsten fuldstændig Ret og stadfæstede den Dom, som tidligere var afsagt i denne Sag af Provsten i Flakkebjerg Herred [1]).

Da en Del af Professorerne vare Medlemmer af Roskilde Domkapitel, idet Kannikepræbender vare henlagte til deres Løn, saa paalaa det dem egentlig at deltage i Paakjendelsen af de sædvanlige Tamperretssager eller stridige Ægteskabssager, der paadømtes i de dertil fastsatte Retsterminer (Temperdage) [2]). Men som oftest ere Professorerne vistnok udeblevne og have overladt de residerende Kanniker at afgjøre disse lidet lystelige Stridigheder. Undertiden, naar vedkommende Sag gjaldt fremragende Personer, fik de dog særlig kongelig Befaling om at møde og deltage i Kjendelsens Afsigelse. Saaledes den 6te April 1591 i Anledning af at Ludvig Munk til Nørlund (i Jylland), Hans Axelsen (Arnfeld) til Rugaard (i Jylland, Randers Amt) og Axel Ugerup til Allerup (i Skaane) agtede at tiltale Mogens Gjøe

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 517. Den originale Domsakt gjemmes endnu i Gehejmearkivet. — Den nævnte Klavs Hundermark gjorde d. 2den Sept. 1591 et Mageskifte med Universitetet, hvorved dette overlod ham 14 Jorder, kaldede Højstrups Jorder i Eggitslev Sogn i Flakkebjerg Herred, mod 3 Gaarde i Skjenselille By i Ramsø Herred. (Orig. paa Perg. i Konsist. Arkiv, Pakken 101. Sammesteds findes den kgl. Bevilling af 1ste Juli 1591 for Universitetet til at indgaa dette Mageskifte, eftersom Universitetet derved ikke tabte noget, men snarere vandt).

[2]) Se Tillæg, Nr. 106.

til Bremersvold (paa Laaland), som i lang Tid havde været i Ægteskab med deres Hustruers Mormoder, Fru Helvig Gjøe, «og dog imidlertid ikke havde haft saadant kristeligt Samkvem og Omgjængelse med hende, som en kristen Ægtemand bør have med sin Ægtehustru, men havde levet i Skjørlevned og utilbørlig Utugt med andre, og udi samme Skjørlevned avlet Børn», hvorfor de mente, at Mogens Gjøe og Fru Helvig burde være adskilte fra hinanden. Skjønt ingen af Parterne havde Bolig i Sjælands Stift, indstævnedes Sagen dog for Roskilde Kapitel, hvorpaa Regjeringsraadet i Kongens Navn paalagde Rektor og Professorer at møde i Roskilde, naar de derom modtog nærmere Tilsigelse, og deltage i Sagens Undersøgelse og Paakjendelse, «efterdi det er en meget vigtig Sag, som der med Forstand og Flid vil dømmes udi» [1]).

Ogsaa fra det fjerne Island modtog Professorerne saadanne Spørgsmaal til Besvarelse, som man ikke paa Stedet selv kunde komme til Ende med. Saaledes i November 1594 en Sag angaaende et Ægteskab, der faktisk havde været ophævet i 14 Aar, i hvilket Tidsrum Konen havde været borte fra Manden, men som man nu ønskede retslig opløst. Efterat have overvejet de fremlagte Andragender og Vidnesbyrd, afgave Professorerne den Erklæring, at de ikke fandt nogen gyldig Grund til Ophævelse af Ægteskabet. Konen, som letsindig havde forladt sin Mand, skulde af Stedets Øvrighed tvinges til at vende tilbage til ham, og hvis hun ikke vilde, skulde hun indsættes i et Fængsel. Men Manden maatte paa ingen Maade gifte sig igjen, saalænge Konen var i Live [2]).

[1]) Se Tillæg. Nr. 276.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 56—7.

En mærkeligere Sag fra Island kom omtrent samtidig til Professorernes Erklæring. Det var en Række Forslag til Forbedringer i Øens kirkelige Forhold, der siden Reformationen ikke i nogen særlig Grad havde været Gjenstand for Regjeringens Opmærksomhed, og hvori derfor var mange og følelige Mangler, saa meget mere som Islands særegne Forhold gjorde særegne Bestemmelser fornødne, og man ingenlunde uden videre kunde bringe de i den danske Kirkeordinans givne Regler til Anvendelse her. Skjønt der nu kun er bevaret Brudstykker af Professorernes Erklæring over de indsendte Andragender, have vi dog nok til at skjønne, at de i det hele billigede og anbefalede de Forslag, som de islandske Præster og Superintendenter havde gjort, saa at naar det alligevel varede længe, inden Kirkevæsenet paa Island modtog de Forbedringer, som det trængte til, saa var det ialfald ikke Professorernes Skyld [1]).

Da Universitetet i tidligere Tid jevnlig var blevet spurgt til Raads af Regjeringen med Hensyn til Besættelsen af Bispestole i Norge [2]), henvendte Kapitlet i Trondhjem sig 1595 efter Biskop M. Hans Mogensens Død sig til Biskop Peder Vinstrup og Professorerne, med indstændig Begjæring om, at den afdøde Biskops Søn, M. Mogens Hansen, en ung Mand, der efter vel fuldendte Studeringer i Kjøbenhavn og udenlands nys var bleven Sognepræst ved Domkirken i Trondhjem, maatte faa sin Faders Embede, især af Hensyn til de slette økonomiske Vilkaar, hvori den afdøde Biskop havde efterladt sin Familie. Ogsaa Lensmanden i Trondhjem, Ludvig Munk til Nørlund, skrev til Professorerne og anbefalede Sagen paa den mest indtrængende Maade. Allige-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 441 flg.
[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 341—3. Danske Mag. VI, 334.

vel fik M. Mogens Hansen dog ikke Bispeembedet — maaske fordi han døde inden Afgjørelsen faldt — men den tidligere omtalte Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, M. Isak Grønbæk, blev 1596 beskikket til Biskop i Trondhjem, hvoraf da synes at fremgaa, at man ikke mere lagde Vægt paa den Mistanke for Helden til Kalvinismen, han faa Aar i Forvejen havde paadraget sig [1]).

Blandt de mange Sager, hvori Regjeringsraadet æskede Universitetets Erklæring eller Dom, findes neppe nogen mærkeligere end Sagen mod M. Jon Jensen Kolding. Denne Mand var Præst i Andst og Gjesten ved Kolding og havde i Aaret 1594 i Frankfurt ladet trykke en latinsk Danmarksbeskrivelse (Descriptio Daniæ), tilegnet den udvalgte Konge, Christian IV. Det var et for sin Tid fortjenstligt og nyttigt Arbejde; men uheldigvis havde Forfatteren ladet sin patriotiske Følelse vel meget løbe af med sig, saa at han paa flere Steder havde udtalt sig paa en Maade, der ikke kunde andet end være stødende for Svenskerne. Saaledes gjør han ved Sagnhistoriens Hjælp det Kunststykke at opregne 22 danske Konger, hvem Svenskerne havde maattet sværge Troskab, efter at være overvundne af dem. At han i de stærkeste og haanligste Udtryk, som det er ham muligt at finde, afviser de Angreb, som Svenskeren Olaus Upsalensis (som Udgiver af Broderens, Johannes Magnus Gothus's Værk, «Gothorum Sveonumque historia») havde udslynget mod det danske Folk, er egentlig kun Svar paa Tiltale, og kunde derfor mindre regnes ham til Last. Derimod kom han ved Beskrivelsen af Halland ind paa den nordiske Syvaarskrigs Historie og det var i den Tid et meget farligt

---

[1]) Se foran S. 16—7. Ny kirkehist. Saml. I, 343—8. L. Daae, Throndhjems Stifts geistlige Historie, S. 55.

Emne at røre ved, naar man ikke vilde indskrænke sig til en kort og lidenskabsløs Beretning om ubestridelige Kjendsgjerninger. Den 15de Artikkel i den stetinske Fredstraktat indeholdt nemlig Bestemmelser, der forbød alt hvad der kunde kaldes Smædeskrifter i Anledning af Krigen, fra den ene eller fra den anden Side, og truede Overtrædere med at straffes paa Kroppen «foruden al Naade»[1]). Hvad havde M. Jon Kolding nu sagt? Han havde for det første fortalt om Slaget ved Falkenberg eller Svarteraa: «Her, siger man, ere 6000 Svenskere blevne slagne; men af en tapper Krigsmand, som den Dag modig forsvarede sin Post har jeg hørt, at langt flere ere blevne nedlagte. Hvorledes nu dette end forholder sig, saa meget er vist, at Danskerne her vandt en glimrende Sejr; mangfoldige Faner og Standarter, og alle de Kartover og Feltslanger, som den Dag førtes i Marken mod vore, ialt 48, bleve erobrede; og hvis Natten ikke havde afbrudt Slaget, vare de tiloversblevne adspredte Svenskere ikke undkomme, men de vilde alle som een Mand være gaaede til Grunde». Efter at have fortalt noget mere om Krigen, siger Forfatteren, at Svenskerne tilsidst bleve nødte til at bede om Fred paa enhver Betingelse. Derpaa giver han, i liden Overenstemmelse med Værkets Plan, sig til paa 5—6 Blade at fortælle en hel Del om den svenske Konge Erik XIV, som han maler med de allermørkeste Farver, medens Kong Frederik II i Danmark fremstilles som Modstykke til ham.

Da M. Jon Jensen Koldings Skrift af Bogførere bragtes til Sverig, vakte det, som man let kan forstaa, ikke ringe Misfornøjelse der. Saarene fra Syvaarskrigen vare nemlig

---

[1]) Kong Frederik II's Krønike udgiven af Resen. S. 249. Den paagjældende Artikkel er ogsaa aftrykt i Ny kirkehist. Saml. V. 388.

endnu ikke lægte. Og da den svenske Adelsmand Jørgen Klavsen til Biby ved Nytaarstid 1595 i en Statssendelse kom til Kjøbenhavn, forebragte han en Klage fra den svenske Regjering over Skriftet. Det danske Regjeringsraad, som gjerne vilde bevare et godt Forhold til Sverig, kunde under disse Omstændigheder ikke godt gjøre andet end drage Forfatteren til Ansvar for hvad han havde skrevet. At Bogen var tilegnet den udvalgte Konge maatte give den en mere offentlig Karakter og gjøre Forfatterens Adfærd mere strafværdig, hvis han, som Svenskerne paastod, havde forbrudt sig imod den ovenomtalte Artikkel i den stetinske Fredstraktat.

Efterat M. Jon Kolding af Regjeringen var kaldt over til Kjøbenhavn, blev der den 7de Maj 1595 givet Universitetets Rektor og Professorer Befaling til at indstævne ham og efter nøjagtig Undersøgelse at dømme i Sagen, hvad ret og billigt kunde være. Allerede et Par Dage efter (Lørdag den 10de Maj) blev Sagen foretagen. Paa Regjeringens Vegne mødte Dr. jur. Jørgen Skomager, der var ansat i det tydske og udenrigske Kancelli, som Sagfører og nedlagde Paastand om at faa Mester Jon dømt, fordi han havde udgivet sin Bog udenlands uden først at have adspurgt Kongen og Rigsraadet samt dem, «som slige Bøger skulle revidere og overse, førend de udgaa eller trykkes», og fordi han i samme Bog havde indført noget, som kunde være Kongen af Sverig og dette Riges Indbyggere til Spot og Ulempe, og kunde give Aarsag til Splid og Uenighed, «saa at han i saa Maade højlig haver forgrebet sig imod de Fredsforbund, som til Stetin imellem disse tvende Konger er gjort». Som Bevis fremlagdes et Exemplar af M. Jons Bog, i hvilket Rigsraad Jørgen Rosen-

krands havde sat Mærke ved de Steder, som især vare Gjenstand for Klage.

Der fortælles, at det navnlig lagdes Mester Jon til Last, at han havde sagt, at der i Slaget ved Falkenberg var faldet 6000 Svenskere, medens den i Anledning af de Danskes Sejr slagne Skuemynt ikkun angav Tallet til 5000; men at han forsvarede sig med, at han herom kun havde skrevet, hvad han havde fundet i et trykt svensk Skrift om dette Slag [1]). Herom have vi dog ingen vis Efterretning; i Dommen saavelsom i de endnu bevarede Acta Consistorii siges kun, at han med Taarer bekjendte, at han havde forset sig i denne Sag, og derfor bad Professorerne, om at de vilde gaa i Forbøn for ham hos Kongen og Rigens Raad, at hans Forseelse maatte tilgives ham, «efterdi han ikke havde gjort det af noget ondt Forsæt men af Ubetænksomhed, tildels efter Anvisning af et svensk Skrift trykt i Stokholm».

Universitetets Dom, der afsagdes endnu samme Dag, kom til at lyde paa, at Mester Jon højlig og grovelig havde forset sig og derfor burde tilintetgjøre alle de Exemplarer af sin Bog, som han kunde overkomme, og siden med offentlig og skriftlig Bekjendelse gjenkalde, hvad der var fejlet i samme Skrift, samt derhos anvende sin største Flid paa at afbede saadant hos Øvrigheden. Tvende af Universitetslærerne, nemlig Biskop Peder Vinstrup og D. Niels Krag, sendtes derpaa til Regjeringsraadet med Udkastet til Dommen, inden denne endnu var endelig udfærdiget, idet de tillige havde det Hverv at gaa i Forbøn for Mester Jon. De fik imidlertid ikke strax Svar; men nogle Dage efter skrev Manderup Parsberg, der var Medlem af Regjeringsraadet, til Biskop Vinstrup, at man ønskede Dommen noget

---

[1]) Fyhn, Efterretn. om Kjøbstaden Kolding, S. 104—5.

anderledes affattet. Tillige sendte han et Udkast til en Domsslutning, der lød paa, at Mester Jon skulde være i Kongens Naade og Unaade. Dette var en stor Forandring i Dommen; thi at kjendes i «Kongens Naade og Unaade» var i de fleste Tilfælde det samme som at dømmes paa Livet. Som gejstlig Ret indlod Professorerne sig imidlertid ikke paa at dømme i Livssager. Da Universitetets Rektor derfor paany den 15de Maj forelagde Sagen om Mester Jon i Konsistorium, erklærede Professorerne, at de ikke kunde «dømme i hans Blod». Imidlertid gjorde de dog nogle Forandringer i deres tidligere vedtagne Domsudkast, idet de bemærkede, at deres Kjendelse kun strakte sig «saa vidt, som vi bør og kunne i denne Sag kjende og dømme». Da Regjeringsraadets Udkast til Dommen intet nævnede, om at M. Jon skulde udstede en skriftlig Tilbagekaldelse, hvilket maaske ikke ansaas for nødvendigt, naar han dømtes i Kongens Naade og Unaade, saa henstillede Professorerne i deres endelige Domsslutning dette til Øvrigheden, »om den det saa vilde have». Den saaledes forandrede Dom, som endnu haves i Original udfærdiget under Universitetets Segl[1]), er mærkeligt nok fremdeles dateret den 10de Maj 1595, skjønt den bevislig har været underkastet Forandringer efter denne Dag, og først endelig blev vedtagen den 15de Maj.

Medens Professorerne paa den sidstnævnte Dag, som vi ovenfor have omtalt, forhandlede om Dommens endelige Form, overbragte Mester Jon selv det Budskab, at Regjeringsraadet havde frafaldet Paastanden, om at han skulde dømmes i Kongens Naade og Unaade, og at de vilde lade sig nøje med i et Aarstid at suspendere ham fra hans Em-

[1]) Originalen findes i Geh.-Ark., Samlingen «Sverig». Dommen er trykt i Langebekiana ved Nyerup, S. 378—82, og i Badens Universitets-Journal. II, 113—5.

bede. Et Par Dage efter udfærdigedes et Kongebrev herom til Biskoppen i Ribe og Lensmanden paa Koldinghus, hvorhos Regjeringsherrerne privat lod den domfældte Mand sige, at han kunde drage bort med Fred[1]).

Vi skulle ikke videre dvæle ved M. Jon Koldings Sag, der saaledes fik en lempeligere Udgang, end man skulde have formodet. Dog skal det fremhæves, at den besønderlige Maade, hvorpaa Regjeringsraadet havde søgt at foreskrive Professorerne, hvad Dom de skulde fælde, umulig kunde være tiltalende for upartiske Dommere. Vi finde da ogsaa ved flere Lejligheder en kjendelig Ulyst hos Professorerne til at dømme i Sager, der ikke egentlig vedkom Universitetet eller dets undergivne. Thi saa bestemt de krævede at udøve Jurisdiktion over deres egne «Supposita», hvortil ogsaa ældre Litterater, afskedigede Præster og andre ligestillede Personer regnedes, forsaavidt de opholdt sig i Kjøbenhavn[2]), saa utilbøjelige vare de til at tilegne sig

---

[1]) Se Ny kirkehist. Saml. V, 378—400, hvor en Levnedsbeskrivelse af Jon Kolding er meddelt tilligemed en Del Aktstykker vedrørende hans Pressesag.

[2]) Den 3 Oktober 1595 mødte saaledes en Bartskjær i Kbhvn. ved Navn Mester Friederich for Konsistorium og klagede over, at Hr. Jacob Hejnedsen, en forhenværende Skibspræst, med hvem han havde en privat Sag, ikke efter Stevning vilde møde i Retten med ham for Professorerne, men sagde, at han kjendte ingen for Øvrighed uden Prindsen (Christian IV). Rimeligvis har Præsten anset sig som hørende under Militærstaten; Professorerne vilde dog ingenlunde tage dette for gode Varer, men sendte Pedellerne efter ham. Disse traf ham ikke selv; men hans Hustru svarede, at han var dragen til Prindsen for at klage. Ikke desto mindre besluttedes i Konsistorium: «Han skal citeres af begge Pedellerne til næste Møde» (Ny kirkehist. Saml. V, 76). Og den endnu opbevarede Dom i Sagen (se Tillæg, Nr. 303) viser, at Præsten har maattet erkjende Professorerne for sine rette Dommere.

en Jurisdiktion, der mulig med større Ret kunde tilkomme andre eller kunde volde dem selv unødvendige Bryderier.

Da saaledes en Borger i Kjøbenhavn ved Navn Knud Kræmmer 1595 havde en Retssag med Rektoren paa Herlufsholm, M. Peder Michelsen Errebo (eller Arrebo), og sagsøgte ham for Konsistorium, i den Formening at han som Litterat henhørte under denne Domstol, saa vilde Professorerne ikke udstede Stevning i Sagen, men henviste den til Arild Hvitfeldt, der var Forstander for Herlufsholm, og Sjælands Biskop. Og selv efter at Hvitfeldt havde skrevet til Universitetets Rektor, at han gjerne saa, at Professorerne dømte i Sagen, vilde disse dog ikke have noget dermed at gjøre, men henviste den til Biskoppen som rette foresatte for Lærerne ved de latinske Skoler i Stiftet [1]).

En lignende Utilbøjelighed til at være Dommere i Sager, der ikke ligefrem vedkom Universitetet, viste Professorerne ogsaa med Hensyn til den langvarige Trætte, der førtes mellem Tyge Brahe og D. Gellius Sascerides, i Anledning af at den sidste 1594 havde hævet sin Forlovelse med T. Brahes Datter Magdalene [2]). Sagen var af en privat

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 74—6. Samt Tillæg, Nr. 303.

[2]) Omtrent samtidig maatte Professorerne ogsaa se at faa jevnet en anden Sag, der berørte Tyge Brahe. Den 6te Novbr. 1594 indgav nemlig en af Universitetets Tjenere, Lauge Møller i Clare Mølle i Roskilde, en Klage over sin Nabo, Peder Møller i Helligtrekongers Mølle sammesteds, af hvem han paa flere Maader blev forulempet. Da den sidstnævnte Mølle hørte til Tyge Brahes Præbende i Roskilde, skrev Universitetet den 11te November s. A. til ham om Sagen og bad ham holde sin Tjener, Peder Møller, til Orden (Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600. Fol. 1—3). I et Brev, dat. Uraniborg 7 Decbr. 1594, svarer Tyge Brahe, at han har givet Mogens Bertelsen, Forstander i Hospitalet i Kjøbenhavn, i Hverv at undersøge Sagen, da han ikke kunde indlade sig paa at straffe sin Tjener, inden hans Sag var nøje undersøgt. Orig. i Konsist. Arkiv. Pakken Nr. 99. Vedlagt findes et Forlig mellem de to Møllere.

og meget delikat Natur, og den egnede sig kun lidet til at være Gjenstand for en Retssag. Men Tyge Brahes krænkede Stolthed trak den ikke desto mindre frem for Offentligheden, og hvor nødig end de fleste af Professorerne vilde have med disse vanskelige Forhold at gjøre, saa lykkedes det dog ikke for dem at undgaa vidtløftige Forhandlinger, der borttog meget af deres Tid, uden dog at bringe nogetsomhelst Udbytte uden dette, at Sagen nær havde voldet endnu større Splid blandt de højlærde indbyrdes, end der i Forvejen var. Den samme Partistilling, der kjendes fra andre Forhandlinger, kommer ogsaa her til Syne: paa den ene Side Brødrene Anders og Niels Krag, af hvilke den sidste var Tyge Brahes fortrolige Ven; paa den anden Side især Resen og Fincke, der med Biskop Vinstrup søgte at holde Haanden over Gellius Sascerides. Det var navnlig i den første Halvdel af Aaret 1596 at Forhandlingerne førtes. Nogen Dom kom det dog ikke til, da Professorerne ikke vilde indlade sig herpaa; men kun en Del Vidnesbyrd og Erklæringer afgaves, der imidlertid ikke førte til noget egentligt Resultat, uden for saa vidt den langvarige og trættende Forhandling bidrog til hos Tyge Brahe at fremkalde og modne den Plan om at forlade Danmark, som han senere satte i Værk [1]).

---

[1]) Forhandlingerne i Konsistorium findes refererede i Danske Mag. II, 292—307. 4 Række. II, 16—31. Kun et Par Brudstykker af samme skal her meddeles. Saaledes 3. Marts 1596: »Rektor (D. Anders Krag) gav tilkjende, at D. Gellius sendte ham et Brev med spotske Ord ved tvende Mænd. Tyge begjærede, det maatte læses, efterdi det gik hannem noget an. Men Biskoppen (Vinstrup) mistænkte Rektor, at han havde gjort det Tyge Brahe til Vilje, paa det han og selv kunde have Sag med D. Gellius. Og strax stod Biskoppen vred op og tillige med de andre Professores gik bort, da Rektor, Tyge Brahe og Mogens Bertelsen (en Ven af T. Brahe, Forstander for Helliggejst Hospital i Kjøbenhavn) bleve tilbage i Consistorio.

Professorerne vare endnu ikke færdige med denne Sag, da de besværedes med en anden, der ikke var af en behageligere Natur, og som de derfor ogsaa gjerne havde set sig fritagne for. Det var ogsaa en Familiestrid, nemlig mellem Tyge Brahes Ven M. Anders Fos, Biskop i Bergen, og dennes Svigersøn M. Jon Mogensen (Skanke), forhen Rektor ved Bergens Skole. Den 8de Juni 1596 fremlagde Biskop Peder Vinstrup i Konsistorium et Brev, som Arild Hvitfeldt havde tilskrevet ham, om at han skulde sammenkalde Professorerne, for at holde Forhør i Anledning af den Tiltale, Bispen af Bergen havde mod sin Svoger (Svigersøn), og for at dømme dem imellem. Professorerne gik da ind paa at høre deres skriftlige Beretning paa begge Sider. Men da Biskop Fos nogle Dage efter mødte i Konsistorium med sin skriftlige Klage, sagde Universitetets Rektor, D. Anders Krag, at Professorerne ikke vidste, hvor vidt de kunde tage sig af Sagen, eftersom de kun havde faaet en Seddel fra Arild Hvitfeldt derom og ikke et kongeligt Mandat. Imidlertid gik de dog ind paa at gjennemgaa de fremlagte skriftlige Indlæg og at høre Parterne, og de vedtog at ville give Regjeringsherrerne en mundtlig Beretning om Forholdene. «Men dersom det skal gives beskrevet, skal af Herrerne begjæres et kongeligt Mandat, at Universitetet kan have noget for sig». Nu toge da Forhandlingerne deres Begyndelse og fortsattes i flere Konsistoriemøder. Biskop Fosses Klage gik navnlig ud paa, at M. Jon Mogensen paa en aldeles utilbørlig Maade havde mishandlet sin Hustru,

---

Da lovede Rektor Tychoni en Kopi af det Brev, D. Gellius havde sendt ham». Den 29. Marts s. A. protesterede M. Hans Resen imod, at der »obtruderes Professoribus judicium» i Sagen, hvilken han i det hele betegnede som noget, der ikke kom Professorerne ved, saa at Forhandlingen af den var en ørkesløs Beskjæftigelse.

Biskoppens Datter, og at han, efter at han paa Grund af forskjellige Uordener var afsat fra Rektorembedet, i et Testimonium havde givet Biskoppen Skyld for at have ødelagt Skolen. Efter ogsaa at have hørt Mester Jons Forsvar, der forøvrigt kun var svagt — blandt andet maatte han indrømme, at han oftere havde banket sin Kone — begave tvende af Professorerne sig den 28de Juni op paa Slottet til Regjeringsraadet for at meddele Beretning om Sagen. Dette havde til Følge, at der nogle Dage efter (1ste Juli 1596) udgik kongelig Befaling til Rektor og Professorer om at paadømme den Klage, som Biskop Anders Fos havde ført over, at M. Jon Mogensen i et Testimonium havde fremført uhjemlede Beskyldninger mod Biskoppen og andre gejstlige Personer i Bergen. Nu blev da denne Sag paany taget for. Mester Jon søgte at gjøre gjældende, at hans Ytringer ikke særlig gjaldt Biskoppen, da han ikke havde nævnet hans Navn, skjønt han rigtignok ganske tydeligt havde betegnet ham [1]); derhos stræbte han at vise, at hans Anke over Skolestyrelsen var vel grundet, idet Skolen (der stod under Biskoppens Tilsyn) var saa forfalden, at den ikke kunde bruges til Undervisning; ved de Rettergangssager, Biskoppen havde paaført ham i Anledning af hans Forhold til sin Hustru, havde han desuden afholdt ham fra at forrette sit Embede; og endelig havde Biskoppen ladet en Del af Skolens Disciple indsætte i Byens Fængsel. Blandt de Forsvarsgrunde, M. Anders Fos fremførte, skulle vi her kun meddele hans Svar paa den sidste Anke, da det er særligt betegnende for den Tids Sæder og Forhold: «Degnene [2])

---

[1]) Han havde skrevet: «Verum cum hujus loci Ephori Ecclesiastici invidia, importuna morositate, violentiaque si non tyrannide, dissiparetur hæc schola» etc.

[2]) Saaledes kaldtes de ældre Disciple, der tog Del i Kirketjenesten og navnlig forrettede Tjeneste som Kirkesangere.

vare ikkun indelukte i et Kammers, medens Borgmester og Raad delibererede om, hvad Straf de skulde have; thi først havde de været med og slæbt Bispens Hustru og Datter i Rendestenen, dernæst havde Skolemester M. Jon selv syvende gjort Gaardgang i Bispens Residens i hans Fraværelse, og for det tredie havde samme Disciple gjort Slagsmaal udenfor Bispens Laage og kastet et Jernlod ind ad Laagen». — Da Professorerne, inden Dommen afsagdes, formanede Mester Jon til at falde til Føje og at bede sin Svigerfader om Naade og Venskab, «paa det alting siden maatte komme til en god Ende», takkede han dem vel for deres gode Raad, men erklærede derhos, «at dersom han saadant gjorde, skulde det lade sig anse, ligesom han kjendte sig skyldig og tog de uærlige Sager til sig, som vare ham tillagte, saa at han neppelig derefter skulde nyse op blandt Godtfolk». Dommen kom da til at lyde paa, at endskjønt M. Jon foregav, at han ikke havde sigtet til sin Svigerfader i de paaklagede Udtryk i Testimoniet, saa kunde man dog ikke skjønne andet, end at han virkelig havde ment M. Anders Fos dermed, «og haver fordi gjort Uret og bør at straffes derfor» [1]).

Sagen angaaende M. Jon Mogensens forargelige Forhold til sin Hustru havde Professorerne ikke faaet nogen kongelig Befaling til at kjende i, og de havde derfor henvist Biskop Fos til at søge ham for Kapitlet, der jo var Dommer i Ægteskabssager. Imidlertid maa det dog senere paa en Maade være betydet dem, at man ønskede deres Mægling i Sagen. I Konsistoriets Forhandlinger findes nemlig følgende under 29de September 1596: «Kom i Konsistorium Hans Pedersen, Norges Riges Kansler, med en

[1]) Ny kirkehist. Saml. III, 631—5. V, 84—90.

anden Herremand, og var tilstede M. Anders Fos og hans Hustru, desligeste M. Desiderius Fos (Præst ved Vor Frue Kirke) og M. Jon Mogensen. Da rejste Dn. Episcopus (D. Peder Vinstrup) sig op og begyndte sin Tale: at eftersom der har tildraget sig Uenighed mellem M. Anderses Datter og M. Jon i deres Ægteskab, og de har foraarsagedes paa begge Sider at trætte med hverandre, da har Øvrigheden befalet, at disse gode Adelsmænd og Professorer skulle forlige dem med saadanne Vilkaar: 1. at han skal her offentlig afbede; 2. han skal gjøre sin Forpligt at afholde sig fra hvis han har ladet sig hertildags befinde imod sin Hustru med Slag; 3. at M. Anders og hans Hustru skulle skikke sig imod deres Søn (ɔ: Svigersøn) som en god Fader og Moder. Da begyndte M. Jon og sagde: Jeg beder eder gjerne, Domine Pater, at hvis Brøde som er funden hos mig af Misforstand, at I for Guds Skyld forlader og tilgiver mig det. Jeg vil næst Guds Hjælp skikke mig som en god Søn i alle Maader. Desligeste bad han Marine M. Anderses (ɔ: Biskop Fosses Hustru) om Venskab; og de begge gav ham deres Haand og forlod ham al Brøde. Og lovede de aldrig at ville tænke paa hvis Forseelse der er sket, med Skjel at han lever med deres Barn som en ærlig Mand, agter hende, som han bør at agte sin Dannekvinde, og ikke heller foragter hendes Fader og Moder. Ydermere sagde hendes Moder, at Hjærtet (hos hendes Datter) var meget forvendt fra ham, at han derfor med Kjærlighed og Venlighed skulde vinde hendes Hjærte igjen. Og endelig, at M. Jon skal give sin Forpligt fra sig og lægge den neder, og tænke til at holde, hvis han for Gud og gode Mænd lovet har, saa sandt han ikke vil, Gud og Øvrighed skal straffe ham, og denne hans Sag skal staa aaben for ham

igjen, og det sidste blive værre end det første» [1]). — Saa vidt den smukke Forsoningsscene, — kun Skade, at virkelig det sidste med M. Jon Mogensen blev værre end det første, da han i den Grad fremturede i sit slette Levned, at han tilsidst endte paa Retterstedet. Men da hans senere Bedrifter ikke kom til Universitetets Paakjendelse, skulle vi ikke her dvæle ved dem.

Medens Universitetet saaledes maatte være Mægler eller Dommer i Sager af højst forskjellig Natur, bleve de højlærde dog ogsaa undertiden nødte til at paakalde andres mæglende Bistand eller at underkaste sig deres Kjendelse. Det var dog nærmest kun i Sager vedkommende Universitetsgodset. Man har saaledes en Voldgiftskjendelse, udstedt den 21de Maj 1591 af Arild Hvitfeldt til Oddersbjerg, samt til Niels Parsberg til Sandbygaard, Anders Dresselbjerg til Vognserup og Peder Basse til Sørup, i en Strid mellem Universitetets Bonde Lavrits Jyde i Kyrringe og Sorø Skoles Bonde Lavrits Sørensen i Vielsted angaaende et Markeskjel. Paa Universitetets Vegne var dets Rektor, D. Anders Christensen, mødt og paa Sorø Skoles Vegne dens Forstander, velbyrdige Christian Machabæus. Sagen havde tidligere (1590) været til Herredsting og Landsting uden at kunne finde endelig Afgjørelse; nu var den efter kongelig Befaling (af 28. April 1591) henvist til gode Mænds Granskning paa selve Aastederne. Først paa denne Maade lykkedes det at faa Tvisten jevnet, idet begge Parter bekvemmede sig til at give lidt efter i hvad de ansaa for deres retmæssige Krav [2]). Sager af den Art faldt oftere for. I Aarene 1594—95 havde

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 92.

[2]) Alle de originale Akter i Sagen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 100.

Universitetet saaledes en lignende Sag med den kongelige Lensmand paa Ringstedkloster, Lave Beck til Førslev, og Lensmanden paa Roskildegaard, Christoffer Parsberg til Sødal, angaaende et Markeskjel mellem Kongens By Tostrup og Universitetets Overdrev Skeold, i hvilken Sag Professorerne maatte anmode Anders Dresselbjerg om Raad og Bistand [1]). Undertiden gjaldt Tvistighederne Forurettelser, der formentlig vare tilføjede Universitetets Tjenere af omboende Adelsmænd [2]), eller ogsaa søgte Professorerne at hævde, hvad de ansaa for deres egne godsherrelige Rettigheder, og kom derved i Strid med andre Godsejere. Man har saaledes et Brev (dat. Roskildegaard, 7de Marts 1596) fra Johan Barnekow til Universitetet, om at det skulde undlade at tiltale og forfølge en Bonde, der boede i et ham tilhørende Sted i Faxe, for hans Fødested, ellers vilde Barnekow forfølge 10—12 af de højlærdes Bønder for deres Fødested [3]).

Den sidstnævnte Sag leder os til i det hele at omtale flere Bestræbelser fra Universitetets Side paa at hævde sine Rettigheder. Først da med Hensyn til Studiiskatten eller den Afgift af Kirkerne i Skaane og Sjæland, som ved Fundatsen var tillagt Universitetet, tilligemed den lignende Afgift af Kirkerne paa Laaland og Falster, som ved et senere Kongebrev var henlagt til Lønning af en Professor i Hebraisk. Det var navnlig Adelen, der, efter i Tidens Løb at have faaet Patronatsret til flere Kirker, gjorde Vanskeligheder

---

1) En Del Breve udstedte af Universitetet i denne Sag og navnlig tvende Henvendelser til Regjeringsraadet, findes i Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 4—13.

2) Saaledes klagedes der i November 1594 over Forurettelser tilføjede Universitetets Bonde Jens Sverkesøn i Borup af velb. Niels Henriksen (Arnfeldt) til Gundetved (Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 6—8).

3) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145.

ved Udredelsen af denne Skat og mente ogsaa paa dette Punkt at kunne gjøre Krav paa Skattefrihed. Den 15de December 1591 fremsendte Biskop Mogens Madsen i Lund til Universitetets Qvæstor Niels Pedersen en Del af Studiiskatten for Skaane Stift, men bemærkede derhos, at han ikke kunde faa det fulde Beløb fra de Kirker, hvortil Adelen havde Jus patronatus. «Hertil synes» — skrev han videre — «ej at være andet Raad, end at Universitetet, som eders Formand Niels Vinke foreslog, kunde forhverve et aabent, beseglet Kongebrev, at de, som have bekommet Jus patronatus, siden Fundatsen gjort blev, skulle dog lade deres Kirker udgive den aarlige Pension, som de vare taxerede for og aarligen plejede at udgive, førend Kirkerne bleve bortforlente» [1]). Professorerne maa have haft den samme Tanke, thi allerede førend dette Brev var indløbet, havde de truffet Foranstaltninger til at hævde deres Ret. Paa Roskilde Landemode 1591 havde Biskoppen saaledes givet Provsterne Befaling til at optegne de Sogne, der vare fri for Studiiskat, og at skikke Universitetets Qvæstor en Fortegnelse over dem [2]). Og endnu samme Aar lykkedes det Professorerne at erhverve tre aabne kongelige Breve (af 4de December 1591), eet til hvert af de tre ovenomtalte Landskaber, hvorved det strængelig befaledes «Provster og Kirkeværger eller alle andre, som have nogen af de i Fundatsen ommeldte Kirker i Forsvar», at de skulde yde de højlærde, hvad der var dem tillagt og med Rette tilkom dem ifølge tidligere kongelige Befalinger; og det udtaltes udtrykkelig, at de, der havde Patronatsret, ikke med Billighed kunde holde deres Kirker fri. Det paalagdes derhos de kongelige

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 84.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 25.

Lensmænd og Superintendenterne hver i sit Len og Stift at have Tilsyn med og hjælpe til, at Universitetet aarlig til rette Tid og uden Forhindring fik den det tilkommende Afgift af Kirkerne. De erhvervede Kongebreve lod Universitetet siden læse til Tinge paa forskjellige Steder i de paagjældede Landskaber, eftersom Fornødenhed krævede det[1]).

Det heldige Udfald af Professorernes Bestræbelser i denne Sag gav dem Lyst til ogsaa paa andre Punkter at hævde Universitetets Rettigheder, hvorfor de udsendte Breve til Kapitlerne om nøje at vaage over, at Universitetet fik den det tilkommende Del af Naadensaaret efter afdøde Prælater og Kanniker, ligeledes til Bisperne om at indkræve den Daler af enhver afdød Præsts eller Vikars Bo, som ifølge Fundatsen skulde ydes til Universitetet. Af de Svar paa disse Henvendelser, der efterhaanden indløb, synes det at fremgaa, at Professorerne paa de fleste Steder have mødt Villighed til at efterkomme deres Begjæring[2]). Da Indkrævningen af disse Afgifter, paa Grund af vedkommende Arvingers slette Omstændigheder, dog mangen Gang havde noget pinligt ved sig, varede det imidlertid ikke meget længe, inden Professorerne mente atter at have Grund til Klage.

Blandt Universitetets Rettigheder var dets Skattefrihed en af dem, paa hvilke man med Føje satte mest Pris. Da Riget ingen overordentlige Udgifter havde i Regjeringsraadets Tid, led dette Privilegium heller ingen Indskrænkning i dette Tidsrum, naar man undtager, at der den 1ste April 1596 udgik Kongebrev til Universitetet, om at dets Bønder

[1]) Se Tillæg, Nr. 281.

[2]) Se Tillæg, Nr. 283. 284. Ny kirkehist. Saml. V, 25. Samt Breve i Konsist. Arkiv.

i Kjøbenhavns Len «denne ene Gang» maatte hjælpe til at age noget Tømmer fra Vedbæk til et Ladested, der nærmere skulde blive anvist af Lensmanden paa Kjøbenhavns Slot, Karl Bryske. Tømmeret, der var hugget i Lenet, var bestemt til «nogen foretagen Bygning paa Kronborg Slot»; men Kronens Bønder kunde ikke alene overkomme de besværlige Kjørsler. Af et senere Kongebrev (af 15de Maj s. A.) ser man, at en Del af Bønderne ikke vare mødte; det paalagdes derfor Universitetet at sørge for, at de indfandt sig med Heste og Vogne, naar Karl Bryske forlangte det, noget som da vel ogsaa er sket, da man har Universitetets Befaling af 1ste Juni samme Aar til dets Tjenere i Ramsø, Tune og Sømme Herreder om ifølge Kongl. Majestæts Brev at møde med Heste og Vogne ved Vedbæk for at kjøre det omtalte Tømmer[1]).

Medens Regjeringsraaderne altsaa i det hele respekterede Universitetets ældre Rettigheder, viste de det en ny og stor Begunstigelse ved at skaffe det Midler til at fuldende den Bygning paa Studiigaarden, som det havde været paatænkt at opføre i Kong Frederik II's Tid, men som allerede var bleven afbrudt i Aaret 1575, efterat der kun var gjort en ringe Begyndelse paa Arbejdet[2]). Den første Efterretning om dette vigtige Foretagende indeholdes i et kongeligt aabent Brev af 20de Februar 1593 til alle Kirkeværger i Sjæland, Skaane, Laaland, Falster og Møen,

---

[1]) De orig. Kongebreve findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145; Univesitetets Skrivelse til Bønderne i Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 65.

[2]) Se anden Del, S. 91—2 og 685. Af Tillæg Nr. 287 og 289 fremgaar, at der i Frederik II's Tid dog er gjort mere ved Bygningsarbejdet, end man efter de tidligere bekjendte Efterretninger havde Grund til at antage.

hvori det hedder: «Vider, eftersom højbaarne Fyrste, Kong Frederik den Anden, nogen rum Tid forleden har funderet noget Gods og Rente til hundrede fattige Studenters Underholdning, som flittig have begyndt deres Studier, og om hvilke der er godt Haab, at de med Tiden kunne være nyttige og bekvemme at bruges udi Religionen og andre Maader, Riget til Tjeneste og Bedste, og dog ikke saa formuendes ere, at de deres begyndte Studier kunne fuldende, uden de dertil bekom nogen Hjælp og Bistand; og paa det fornævnte Antal Studenter des bedre kunde holdes under god Tugt og Disciplin, har Hs. Kjærlighed nogen Tid derefter bevilget, at i Kollegiigaarden[1]) skulde opmures og opbygges et Hus til et Kollegium, paa det at de hundrede Studenter des bedre kunde have deres Værelse og Kammer i de andre Huse i Kollegiigaarden, efter som samme Hus og er begyndt og Muren deraf opmuret, hvilket dog siden for adskillig forefalden Lejligheds og Aarsagers Skyld ikke er fuldført. Da paa det de hundrede Studenter kunde have og bekomme deres nødtørftige og tilbørlige Lossementer og Kamre, og med dennem kunde haves des bedre og flittigere Agt og Opseende, og fornævnte Hus og Gaard hver Aften til betimelig Tid kunde tillukkes, og de dermed kunde holdes under god Tugt og Disciplin, og afholdes fra Drukkenskab og andet utilbørligt Væsen: have vi med vore elskelige Danmark Riges Raad denne Sags Lejlighed overvejet, og med dennem for godt og billigt agtet og besluttet, at fornævnte Hus og Gaard nu strax med det allerførste skal igjen begyndes at bygges». Til dette Formaals Fremme skulde enhver Kirke i de nævnte Landskaber yde tre «gamle Dalere», og Pengene skulde inden førstkommende

---

[1]) Det er Universitetsgaarden eller Studligaarden.

Majdag være indbetalte til D. Anders Lemvig, der var Forstander for de hundrede Studenter, og som skulde sørge for deres Anvendelse til Bygningen af det omtalte Hus og til ingen anden Brug [1]).

I Overensstemmelse med dette Brev fik D. Anders Lemvig den 7de Marts samme Aar kongelig Befaling om at modtage Kirkernes Bidrag, naar de indsendtes gjennem Lensmændene, og siden i Forbindelse med en Mand, som dertil skulde beskikkes, anvende dem til Bygningen. Foreløbig skulde han strax gjøre Indkjøb af Kalk, Sten og andet, som agtedes fornødent, for at Arbejdet snarest mulig kunde tage sin Begyndelse [2]). Det tør da vel antages, at man allerede i Sommeren 1593 har taget fat paa at samle Materiale til de Bygninger, som nu havde staaet som en Ruin i atten Aar. Men skjønt det var en efter de Tiders Forhold ikke ubetydelig Sum, der indkom fra Kirkerne, var den dog langt fra tilstrækkelig. Den 29de Juli 1594 udgik der da et Kongebrev til Lensmændene «over alt Riget», af følgende Indhold: «Eftersom vi nu have bevilget, at her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn udi Studiigaarden skal bygges et Stenhus til et almindeligt Lectorium, saa og til de hundrede Studenters Behov, at de deri skulle have deres Værelse, Vaaning og Bespisning, og efterdi samme Hus bygges for det gemene Bedstes Skyld, og Præsternes Børn og Efterkommere kunne nyde godt deraf saa vel som andre, have vi med Danmarks Riges Raad overvejet den Lejlighed og anset for godt, at Præsterne over alt Riget skulle give nogen Hjælp til, paa det samme Bygning kunde have des rigtigere Fremgang». Lensmændene skulde derfor sammenkalde alle

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 287.
[2]) Se Tillæg, Nr. 289.

Præsterne i deres Len, foreholde dem Kongens Vilje og handle med med, at enhver af dem skulde udgive en Daler til den nævnte Bygning. Pengene skulde saa inden førstkommende Mortensdag gjennem Lensmændene indsendes til Regjeringsraadet, der skulde sørge for deres videre Anvendelse til Bygningens Behov [1]). Da endel af Pengene imidlertid ikke indkom til den bestemte Tid, udgik der den 28de Januar 1595 nyt Kongebrev til Lensmændene om snarest mulig at indsende, hvad der stod til Rest, til den kongelige Rentemester, «efterdi med samme Bygning nu strax paa tilkommende Foraar endeligen skal igjen begyndes og foretages, og samme Hjælp da højligen dertil vil fornøden gjøres» [2]).

Imidlertid havde Regjeringen ogsaa søgt at skaffe Penge ad andre Veje. Den 21de Avgust 1594 var der nemlig udgaaet kongelig Befaling til Kapitlet i Roskilde, om at Domkirken sammesteds skulde yde 300 Daler til den ny Bygning, og alle Kannikerne og Vikarierne, med Undtagelse af dem, der vare i Kongens daglige Tjeneste eller i andre Maader vare privilegerede, skulde tilsammen bidrage ligesaa meget, hvilken sidstnævnte Sum dog senere blev nedsat til 150 Daler [3]). En lignende Befaling udgik ogsaa omtrent samtidig til Kapitlet i Lund. Aaret efter kom Raden til de jydske og norske Kapitler. Kongebreve herom ere daterede den 26de Avgust 1595. Aarhus Kapitel blev sat for

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 291.

[2]) Se Tillæg, Nr. 294.

[3]) Sjælandske Tegnelser XVIII, 356. 367. Kongebrevet, hvorved Nedsættelse af Roskilde Kapitels Bidrag bevilliges, er dat. 6 Novbr. 1594. Ifølge Thura, Hafnia hodierna, S. 346—7, maatte de ikke residerende Prælater og Kanniker i Roskilde, hvortil adskillige af Universitetets Professorer hørte, særlig yde 300 Dlr., medens de 150 Dlr. kun faldt paa de residerende Præbendebesiddere.

200 Daler, Viborg og Ribe hver for 150 Daler, hvori Domkirkernes Bidrag som det synes ogsaa vare iberegnede [1]. Af et Brev (dat. 2den Januar 1596) fra Prælaterne og Kannikerne i Ribe til Universitetets Rektor ser man dog, at Kapitlet her ikke mente sig i Stand til at udrede den forlangte Sum, da Domkirken kun havde saare ringe Formue og Indkomst, og Taarnet havde lidt stor Skade, der krævede Udbedring [2]. De norske Kapitlers og Domkirkers Bidrag var sat endnu lavere end de jydskes, idet Oslo skulde yde 150 Daler, Bergen og Trondhjem hver 100 Daler; om Stavanger var der ikke Tale. Men samtidig udgik der Befaling til de fire norske Biskopper, om at de skulde afkræve Præsterne i deres Stifter et lignende Bidrag, som de danske tidligere havde maattet yde, nemlig af hver Præst 1 Daler, dog saaledes at de mere velhavende skulde komme de fattige til Hjælp [3]. Da Norge ellers næsten intet Bidrag ydede til det fælles Universitet, medens Studenterne derfra, hvis de ikke allerede havde lovhjemlet Adgang til Kommunitetet, dog snart fik en saadan, saa kan man ingenlunde kalde den Fordring ubillig, som her stilledes.

Foruden disse forskjellige Bidrag til «det ny Kollegiihuses» Bygning, som Regjeringsraadet skaffede Universitetet, søgte det ogsaa paa anden Maade at fremme Værket. Saaledes fik Lensmanden Johan Barnekow paa Roskildegaard den 1ste Avgust 1595 Kongebrev om, at Professorerne maatte faa de Bjælker og Sparrer af det nylig nedbrudte «store Hus paa Bistrup» (den gamle Bispegaard), som de havde fornøden «til det Kollegiihuses Bygning, som de

---

[1] Se Tillæg, Nr. 298.
[2] Se Tillæg, Nr. 302.
[3] Norske Rigsregistranter. III, 390—1. Werlauff, Kjøbenhavns Universitetsbygnings Historie. S. 11—12.

havde begyndt og foretaget[1]). Og da det senere viste sig, at dette Tømmer ikke ret duede til det omtalte Brug, fik Karl Bryske, Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, den 31te Oktober samme Aar Befaling til at udlevere Universitetet en Del Tømmer, der var kommet fra Gulland og som egentlig var bestemt til en Bygning, der skulde opføres paa Holmen. Det var som det synes Arild Hvitfeldt, der havde udvirket denne Befaling. I en lille Billet til Universitetets Rektor D. Anders Krag, som han lod følge med Kongebrevet, føjede han til: «Kjære Hr. Doctor, raader jeg eder, at I udi Tide tager det, I kunne faa, ellers bliver det i Glemme og kan blive forsømt, saa faar I intet» [2]).

Som tidligere er antydet, naaede Bygningsforetagendet dog ikke sin Afslutning i Regjeringsraadets Tid. Æren for Værket tilfaldt Kong Christian, efter at han som myndig og kronet Konge selv havde overtaget Rigets Styrelse.

2.

Fra Kong Christian IV's Kroning til Højskolens Opløsning ved Pesten (1596—1601).

Kong Christian den Fjerde var 19 Aar gammel, da han selv overtog Rigsstyrelsen, i hvilken han dog allerede tidligere ikke havde været uden en vis Deltagelse. Faa af hans Forgjængere havde modtaget en saa omhyggelig

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 296. Den 13. Sept. 1595 fik den kgl. Rentemester Befaling om, efter Rektors og Professorers Begjæring, at udlevere dem de Penge, han havde oppebaaret til «det Huses Bygning udi Kollegiigaarden» (Sjæl. Tegnelser. XVIII, 458).

[2]) Se Tillæg, Nr. 299.

Uddannelse i de humanistiske Fag som han; den eneste, der maaske skulde kunne sættes ved Siden af ham i den Henseende, var Christiern II. I den hæderlige Mester Hans Michelsen, tidligere Rektor ved Herlufsholm Skole og en Ven og Discipel af den berømte Pædagog Johan Sturm, havde Christian IV havt en duelig og samvittighedsfuld Lærer, der ikke havde tilladt ham at forsømme sin Ungdomstid, men havde givet ham en grundig Undervisning i Kristendom og Latin, den Tids tvende Hovedmidler for Dannelse[1]). Alligevel var det meget langt fra, at Christian IV blev hvad man kalder en lærd Konge, eller at de videnskabelige Sysler vare ham en Hovedsag; dertil havde han en altfor praktisk Natur. Dog blev den Sands for en kraftig Virksomhed, der særlig udmærkede denne Konge og har efterladt sig saa mange Spor, heller ikke uden Betydning for Universitetet, der ligesom Folket i det hele har gjemt Kong Christians Navn i taknemlig Erindring, uden strængt at gaa i Rette med ham for de Fejl, der klæbe ved hans Kongegjerning ikke mindre end ved hans private Liv.

De afgjørende Momenter med Hensyn til Christian IV's selvstændige Overtagelse af Regjeringen vare Udstedelsen af Haandfæstningen samt Kroningen. Haandfæstningen udfærdigedes den 17de Avgust 1596 under Kongens og Rigsraadets Haand og Segl. Blandt dens 48 Artikler er der ingen, der særlig angaar Universitetet eller det lærde Væsen. Dog skulle vi her erindre om to Artikler, der middelbart vare af ikke ringe Betydning for Universitetet og dets Lærere, nemlig den i Haandfæstningerne sædvanlige

[1]) C. Molbech, Historiske Bidrag til Kundskab om K. Christian den Fjerdes Opdragelse og Ungdomsundervisning, i Nyt hist. Tidsskrift. III, 245 flg. H. Rørdam, Mester Hans Michelsen, Christian IV's Lærer, i Ny kirkehistoriske Saml. VI, 154 flg.

1ste Artikkel: «Først ville og skulle vi over alle Ting elske og dyrke den alsommægtigste Gud og hans hellige Ord og Lære, og styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og beskjærme til Guds Ære og den hellige kristelige Tros Forøgelse og Religionens Fordring af vor Magt og Formue, og des til Behov ville vi det saa bestille, at alle Sognekirker og Skoler over begge Rigerne bliver besørget og forset (forsynet) med kristelige, fromme, lærde Mænd og med nødtørftig og ærlig Underholdning, hvis det ikke tilforne sket er i vor kjære Herre Faders Tid»; samt den 36te Artikkel: «Alle Klostere, Prælaturer, Digniteter, Kannikedømmer og andre gejstlige Len skulle ved deres Magt blive, til saa længe at Kongen og Danmarks Riges Raad derom med flere vise og lærde Mænd, som de til dennem tagendes vorder, en anden Skikkelse gjøre[1])». Den sidste Artikkel var navnlig af Vigtighed med Hensyn til de akademiske Læreres Lønninger, der for en Del bestod af slige gejstlige Len, ligesom der i Christian IV's Tid oprettedes flere ny Professorater derved at Kapitelspræbender perpetueredes til Lønninger for vedkommende Lærere. Den første Artikkel var derimod af særlig Betydning med Hensyn til Universitetets Frekvens, thi kun naar Adgangen til Højskolen lettedes for de ubemidlede, kunde man skaffe et saadant Antal studerede Mænd, at de talrige Pladser i Kirkens og Skolens Tjeneste derved tilstrækkelig kunde forsynes. Kong Christian IV's Forøgelse af Kommunitetspladserne og Stiftelsen af Regensen kan derfor betragtes som en Indfrielse af det Løfte, som den 1ste Artikkel i hans Haandfæstning indeholder.

Hvad Kroningen angaar, da udgik der allerede den 5te April 1596 Kongebrev til Professorerne med Anmod-

---

[1]) Wegener, Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearkiv. II 103. 107.

ning om, at de vilde berede sig paa at afgive Bolig for nogle af de mange Gjæster, som ventedes til Staden i Anledning af den forestaaende Højtidelighed, da det ikke var at vente, at Borgerne alene kunde overkomme at skaffe Husrum til alle disse fremmede, der kom med talrigt Tjenerskab og mange Heste[1]. I den Anledning foreslog Rektor i Konsistorium, at to af Professorerne skulde gaa til den kongelige Oversekretær (Christian Holck) og bede om, «at de maatte logere deres egne Kjendinger af Adelen», hvorved Indkvarteringsbyrden blev mindre følelig[2]. Senere kom der Anmodning fra Regjeringsherrerne, om at Professorerne vilde sørge for, at der ved Kroningen kunde blive opført nogle Komedier af Studenterne til Forlystelse for de fremmede Gjæster. Den 11te Juni paalagde Rektor Universitetets Notarius (M. Lavrits Skavbo) «efter Fundatsen at tage sig det paa». Tillige anmodede man Resen om at staa ham bi, et Hverv hvortil denne dog ikke viste nogen stor Tilbøjelighed[3]. I det hele synes Professorerne ikke at have vist stor Iver i denne Sag. Den 17de Avgust — 12 Dage før Kroningen — var man ikke videre, end at Rektor i Konsistorium mindede om, at skulde Komedier opføres, da krævedes der Udgifter til at udstyre de spillende (ad ornamenta et larvas). De pædagogiske Professorer (Skavbo og M. Hans Rasmussen), der forestod Indstuderingen af Rollerne, spurgte, om Universitetet vilde forstrække med de fornødne Midler og navnlig anskaffe Dragter. Herpaa blev svaret, at Professorerne først vilde se Studenterne agere, og naar man da saa, hvad der manglede,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 305.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 82.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 84.

skulde enten Universitetet gjøre Udlæg, eller man vilde henvende sig til Rigshofmesteren (Christoffer Valkendorf) derom. Den 23de Avgust blev der atter forhandlet om at gjøre Bekostninger paa Komedierne, i hvilken Anledning Professorerne vedtog at henvende sig til Kansleren, «at dersom han tænker, vi ikke skal komme for, da skal Universitetet ikke forgjæves gjøre Sumptus [1])». Enden paa Sagen blev, at Studenterne ikke kom til at opføre Komedier denne Gang, rimeligvis fordi Christian IV's Svoger Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Lyneborg sendte sine «Komedianter og Springere», i alt 18 Personer og uden Tvivl Englændere, der dengang synes at have været ligesaa særlig oplagte for det dramatiske, som de nutildags synes uoplagte [2]). At disse øvede Kunstnere ganske anderledes kunde forlyste de fremmede Gjæster, end det havde været Studenterne muligt, kan med Vished antages, og det var derfor heldigt nok, at Universitetet slap for at gjøre Fiasco, hvad sagtens var blevet Tilfældet efter den ringe Iver, der var vist for Sagen fra Professorernes Side, en Ligegyldighed, der uden Tvivl stod i Forbindelse med et Omslag i Betragtningen af slige sceniske Forestillingers Nytte og sædelige Værd [3]).

Da Tiden for Kroningen rykkede nær, fik Universitetet Anmodning om, at dets Bønder maatte hjælpe til med at befordre de fremmede Gjæster paa deres Rejse gjennem Landet [4]). For Professorerne, der altid ængstelig vaagede

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 61. V, 91.

[2]) R. Nielsen, For Ide og Virkelighed. 1870. I, 89.

[3]) Se foran S. 51. Da M. Hjeronimus Justesen Ranch i Viborg 1598 indsendte en af ham forfattet Komedie, med Begjæring om at Professorerne vilde approbere den til Trykken, blev der svaret ham, at Professorerne havde andet og vigtigere at gjøre end at læse Komedier (Ny kirkehist. Saml. I, 65).

[4]) Orig. dat. 11. Avgust 1596, i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145.

over deres Privilegier, var det en Tilfredsstillelse, at det i Kongebrevet udtrykkelig bemærkedes, at Begjæringen kun gjaldt for denne Gang, og at det ikke skulde regnes for en Pligt men for en Villighed fra Universitetets Side[1]. Man skyndte sig derfor med at lade forkynde for Bønderne, at de skulde møde med Kronens Bønder paa de Steder, de kongelige Lensmænd bestemte, for at befordre de fyrstelige Personer, der ventedes til Kongens Kroning, tilligemed deres Folk og Gods. Men da Lensmanden paa Roskildegaard, Johan Barnekow til Nielstrup, ved sin Foged havde ladet et Par af Universitetets Bønder i Svogerslev udpante, fordi de ikke efter Tilsigelse vare mødte til Kongeægt, tog Professorerne dem kraftig i Forsvar, idet de godtgjorde, at Bønderne, da de fik Tilsigelse af Lensmandens Foged, endnu ikke havde modtaget Underretning fra Professorerne om, at de i dette Tilfælde skulde rette sig efter Lensmandens Befaling[2].

Kroningshøjtiden, den 29de Avgust 1596, gik for sig med en Glands og Pragt, som neppe nogensinde forhen var set her i Landet[3]. En utrolig Mængde Mennesker var i den Anledning samlet i Hovedstaden. Man faar maaske bedst en Forestilling om Mængden, naar det bemærkes, at alene een af de fremmede Gjæster, Hertug Johan Adolf af Gottorp, førte 674 Heste med sig, og de andre vare forsynede næsten i samme Forhold, saa at de fremmede Fyrsters og Sende-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 91.

[2]) Universitetets Brev til Bønderne, dat. 12 Avgust, og dets Skrivelse til Johan Barnekow, dat. 14 Avgust 1596, i Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600. Fol. 71—2.

[3]) Christian Machabæus skrev: «Nunquam in Dania fuit illustrissimorum Principum maior frequentia, splendidior apparatus equestris, spectacula ludorum et certaminum magnificentiora» (se Tillæg, Nr. 308).

buds Heste beløb sig til 2200, og Personernes Antal var neppe sønderlig mindre. Saaledes bestod alene den skotske Konges Gesandtskab, der ingen Heste førte med sig, af 60 Personer. Dertil kom nu saa godt som hele den danske Adel med Heste og Tjenerskab og desuden naturligvis mange andre, der havde Lyst til at være Tilskuere ved Højtidelighederne [1]). Intet Under derfor, at ikke blot Professorerne maatte tage imod Indkvartering, men at endog selve Studiigaarden maatte tages i Beslag, idet 34 af Markgrev Johan Sigismund af Brandenborgs Folk i fjorten Dage bleve indlagte der med deres Heste.

Vi kunne naturligvis ikke her gaa ind paa de mangfoldige Forlystelser med Ringrenden, «Inventioner og Mummeri», der fulgte efter Kroningen, skjønt ogsaa disse paa en vis Maade berøre Universitetet, idet Administratoren Joachim Friederich af Magdeborg og Markgrev Johan Sigismund benyttede Studiigaardens Lokaler til Udklædning af dem og deres Folk i Anledning af en af disse «Forlystninger», ved hvilken Lejlighed Kommunitetets Forstander D. Anders Christensen, lod dem beværte baade før og efter Forestillingen [2]). Her skal kun omtales, at Sjælands Biskop, D. Peder Vinstrup, understøttet af Bispen i Skaane, M. Mogens Madsen, og Bispen i Fyn, M. Jakob Madsen, fuldbyrdede den kirkelige Akt ved Kroningen og Salvingen, og at han, som det synes, med Ære og paa en meget tilfredsstillende Maade skilte sig ved sit Hverv. Navnlig tiltaler den Slutningstale os, som Biskoppen holdt, og hvori han paa en meget indtrængende Maade foreholdt den unge

---

[1]) Aug. Erich, Beskrivelse af Christian IV's Kroning overs. af And. Bentsen Dallin. Kbh. 1598.

[2]) Se Tillæg, Nr. 307.

Konge hans store Ansvar. «Eders Majestæt», sagde han, «skal betænke, at I skal gjøre Gud Regnskab paa den yderste Dag for saadan høj Kald og Bestilling, og vide, at jo mere Gud ophøjer Menneskene udi Verden, og jo ypperligere Kald dennem af Herren tilskikkes, jo større Regnskab skulle de gøre hannem paa Dommens Dag for saadant deres Fogderi; og de, som det ilde have forestaaet, skulle langt haardere straffes end andre, som ringere havde at bestille i Verden. Som Salomon siger i sin Visheds Bog 6. Kapitel: De vældige skulle straffes vældigen, og der skal holdes stræng Dom over de mægtige. Men de, som have vel forestaaet deres Kald og Regimente, elsket Gud, forfremmet hans Ære og deres Undersaatters Velfærd og Salighed, dennem skal han krone med Ære og Herlighed» [1]).

Universitetets Rektor, D. Jørgen Dybvad, synes ogsaa at have spillet en Rolle ved Kroningen; ialfald haves endnu i Haandskrift en lang latinsk Tale, der tillægges ham, og som efter Indholdet at dømme maa være holdt eller dog bestemt til at holdes paa Kroningsdagen [2]). Det er ikke nogen akademisk Tale; thi det er Kong Christian selv og de ved Kroningen tilstedeværende Fyrster og høje Herrer, som tiltales; altsaa maa den antages at være gaaet forud for Biskoppens Tale og selve Kroningsakten. Hvad der navnlig vækker vor Opmærksomhed for Dybvads Tale, er den Strænghed, hvormed han heri revser slette og ugudelige Regenters Synder. Vistnok dvæler han ogsaa udførlig ved de gode Regenters Egenskaber og udtaler det bedste Haab

---

[1]) Aug. Erich, Beskriv. af Christian IV's Kroning, overs. af Dallin. Bl. Lij—iij.

[2]) Den findes i en Afskrift fra forrige Aarhundrede i Kgl. Bibl., Ny kgl. Samling 988. 4to. Paa Ryggen har Langebek skrevet: Geo. Dibvadii Oratio in Coronatione Chr. 4ti.

om den unge Konge; men for vor Tids Øren vilde alligevel hans strænge Dom over de slette Regenter synes mindre passende ved en saa festlig Anledning[1]). Mén i hin Tid taaltes det bedre end nu, at man nævnte Synd og Last

---

[1]) Som Exempel kan følgende Sted af Dybvads Tale hidsættes: »O infelices Reges et Principes, qui tantum opes, divitias et hujus vitæ gloriam et potentiam sectantur, aut qui aulicis solummodo vacant deliciis, ad inanes puerilesque exercitationes ingenia convertentes, indulgent lusibus, choreis, venationibus, hastiludiis, vanitati et levitati desultoriæ: Aut ex oppressione aliarum gentium sibi gloriam summamque potestatem qværunt et conciliant, ut pro libidine multis imperent, vi ac metu alios coherceant, et ventrem deliciis expleant. Hi voluptatibus ebrii ignarique proprii et præcipui finis officii sui, et se et subditos momentaneis hujus vitæ rebus, neglectis æternis, pascunt et oblectant. O inanes cogitationes hominum! o spem fallacem, o ludibria infelicis miseræque vitæ, o fluxam, caducam et momentaneam gloriam, quam cum in manibus habere somniant, cumque sibi ejusdem usuram quam diutissime concedi sperant, de repenti fumi instar avolat et in media lætitia ac voluptate eos omnibus sensibus hiantes tolutim deserit. — Quam quæso reddituri sunt in extremo terribili et inevitabili judicio rationem? quando magnus ille Regum Rex, cui dicta, facta, sensa denique cogitataque hominum sigillatim patebunt universa, in Majestate sua apparens, rationem administrationis severe ab omnibus flagitans atrocitatem tantæ impietatis ac vesaniæ potentioribus ob oculos ponat: quod in tantis dignitatibus olim constituti (ut essent Ecclesiæ nutricii, pietatis defensores et honori bono operi) gloriam Dei et salutem cum propriam tum subditorum suorum neque sibi cordi esse siverint, neque ullo studio quæsiverint, imo ne pensi ullius duxerint. — Hæc cogitent Magnates, hæc expendant potentiores, qui in eminentiæ et sublimi dignatis Majestatisque solio collocati ad summa rerum gubernacula a Deo admoti sunt: hæc inquam cogitent identidem, ne ex magna fortuna sibi licentiam usurpantes, officio suo male defungantur, sibique et suis calamitates ex justo judicio Dei tandem attrahant: perpendant sedulo ante omnia, se aliquando istam suam coronam, Majestatem, potentiam, omnesque imperii sui opes et honores, quæ dolore plerumque concluduntur et amaritudine, una cum hoc mortali corpore ad pedes summi Regis Jesu Christi depostituros esse« (etc.). Unægtelig en mærkelig Kroningstale!

ved deres rette Navn. At imidlertid en vis Tilbøjelighed hos Dybvad til at sige de mægtige drøje Sandheder her gav sig tilkjende, kan neppe nægtes. Han fik senere, til sin egen Ulykke, Lejlighed til end tydeligere at lægge denne Tilbøjelighed for Dagen.

Nogen Tid før Kongens Kroning havde Universitetet faaet et Savn afhjulpet, som i længere Tid havde været føleligt, idet der var bleven udnævnt en Kansler. Til denne vigtige Post var Christian Friis til Borreby bleven valgt, en Brodersøn af den gamle Kansler Johan Friis, og en Mand af megen Kraft og Dygtighed. Den 9de Juni 1596 aflagde han Eden som Kongens Kansler, hvori Instruxen for hans Virksomhed var indeholdt. Nogen særlig Forpligtelse med Hensyn til hans Tilsyn med Universitetet findes dog ikke i denne Ed, men vel derimod med Hensyn til Kirken, idet han lovede «at ville befordre, forfremme og haandhæve den rette og rene Religion efter den augsburgske Konfessions Lydelse og efter den Reformation i Religionen, som er gjort i Kong Christian den Tredies Tid, og som i Hs. kgl. Majestæts saa vel som i Kong Frederik den Andens Tid offentlig har været lært og prædiket i den kristne Kirke her i Danmark. Dersom nogen skulde understaa sig imod samme vedtagne Religion noget at indfore i Lærdommen eller Ceremonier, da vilde han med højeste Flid hindre og og afvende det i alle Maader»[1]. Som vi senere skulle se, fik Kanslerens Forpligtelse med Hensyn til Hævdelsen af «den vedtagne Religion» ogsaa Betydning i Forhold til Universitetet i nærværende Tidsrum. Foreløbig kan blot bemærkes, at saa snart hans Udnævnelse var bleven bekjendt, forespurgte Rektoren i Konsistorium, «om Professores ikke

[1]) Afskrift af Eden findes i Ny kgl. Saml. 1997 b. 4to.

skulde gaa til Kansleren og commendere hannem Academiet og Privilegierne», hvortil blev svaret: «det skal ske, naar han bliver ledig». Den 25de Juni vedtoges da, at Professorerne Dagen efter skulde hilse paa Kansleren og anbefale Universitetet til hans Omsorg [1]). Den følgende Tids Historie vil vise, at den høje Skole i Christian Friis fik en duelig, men ogsaa en stræng og myndig Tilsynsmand.

Samtidig med at den ny Kansler var bleven udnævnt, var ogsaa Rigshofmesterembedet blevet besat, med hvilket der ifølge Kommunitetets Fundats var forbundet et Overtilsyn med denne Stiftelse. Til dette Embede var Christoffer Valkendorf bleven beskikket, en Mand der for ikke længe siden havde givet saa fyldestgjørende et Vidnesbyrd om sin Omhu for den studerende Ungdom ved Stiftelsen af det «Studenterhus», der endnu bærer hans Navn. I Aaret 1595 havde han udstedt den egentlige Fundats for sin Stiftelse, og den 6te Oktober 1596 vedtog Professorerne en Række Statuter for samme, hvilke dog allerede 1599 afløstes af andre og udførligere, hvilke Valkendorf selv ved sin Underskrift og Besegling gav Lovskraft [2]).

Kroningen var endnu ikke foregaaet, da Professorerne allerede var betænkte paa at søge kongelig Stadfæstelse paa Universitetets Privilegier. Den 23de Avgust 1596 gjorde Rektoren, D. Jørgen Dybvad, Forslag i Konsistorium derom, idet han henledte Opmærksomheden paa, at Kapitlerne allerede havde faaet deres Privilegier konfirmerede. Det vedtoges da, at han skulde raadføre sig med Kansleren om Sagen [3]). Ventelig har denne dog foreslaaet Professo-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 84. 89.
[2]) Se Tillæg, Nr. 330—31.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 91.

rerne at tøve, indtil Kroningshøjtidelighederne vare forbi. Ialfald er den kongelige Stadfæstelse af Universitetets Fundatser, Privilegier og Friheder først udstedt den 5te Oktober 1596. Heri tog Kong Christian Professorerne med deres Gods og Tjenere i sin kongelige Værn og Beskjærmelse, hvorhos han konfirmerede alle de Fundatser og Gavebreve, hans Fader og Farfader havde forundt Universitetet, navnlig ogsaa Kommunitetsfundatsen, samt Retten til Andel i Naadensaaret efter afdøde Prælater og Kanniker, foruden andre Rettigheder, som det undertiden havde kostet Universitetet Møje at hævde ubeskaarne, og som det derfor var af Vigtighed særlig at faa nævnede i Kongebrevet[1]).

Efterat Universitetet havde faaet en Kansler, bleve de tidligere førte, men uafsluttede Forhandlinger om faste Regler (Constitutiones) angaaende Fordelingen af Naadensaaret efter afgangne Professorer atter optagne[2]). Efter flere Dages Forhandlinger blev man den 19de Januar 1597 i det væsentlige enig om de ny Bestemmelser (veterum constitutionum explicationes), og det vedtoges, at de skulde af Notarius indskrives i en særegen Bog og indlægges i Konsistorium, samt at ingen maatte have nogen Afskrift deraf. «Og fordi samme Constitutiones funderes paa den Ed, som Professores ordinarii sværge, blev det befalet Notarius at aflægge samme Ed, hvilket ogsaa skete»[3]). Et Par Dage efter samledes Professorerne atter for at underskrive de ny Vedtægter; men ved den Lejlighed udbrød der en Strid mellem Biskop Vinstrup og Rektoren, der havde til Følge,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 309. Universitetets (udaterede) Udkast til et Andragende til Christian IV om Stadfæstelse af dets Privilegier findes i Konsistoriets Kopibog 1538—1602, Fol. 218—21.

[2]) Se foran, S. 38—40.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 96.

at Biskoppen fortørned forlod Mødet uden at underskrive. Man sendte nu Notarius, M. Klavs Skavbo, efter ham for at bede ham dog at komme; men han gav til Svar, at saa længe Dybvad var Rektor, vilde han hverken befatte sig med dette eller andre af Universitetets Anliggender[1]. Det er ikke usandsynligt, at Striden gjaldt et Rangspørgsmaal, idet Bispen og Rektoren ikke kunde blive enige om, hvem af dem der skulde underskrive først. Vi vide nemlig, at dengang Dybvad den 1ste Juli 1596 overtog Rektoratet, havde han gjort Krav paa, at han vilde have Plads over Biskoppen, medens Fundatsen kun hjemlede Rektoren en saadan Forrang ved de akademiske Højtideligheder[2]. Men da havde Professorerne slaaet hans Fordring til Jorden ved enstemmig at vedtage, at Universitetets Rektor altid for Fremtiden skulde indtage den Plads, som Niels Hemmingsen (som Rektor) fordum havde indtaget[3]. Hvad nu end Stridens Gjenstand denne Gang har været, saa havde den dog til Følge, at Constitutionerne først den 4de Juni 1597, faa Dage efter at Dybvad havde aftraadt Rektoratet til D. Anders Lemvig, bleve endelig vedtagne og underskrevne[4].

I det Aar Dybvad var Rektor, avancerede han allerede op til at blive Summus Theologus, hvormed fulgte det stedsevarende Dekanat i det theologiske Fakultet. Den 27de December døde nemlig D. Hans Olufsen Slangerup, der havde været en begavet Lærer, vel bevandret i den ramistiske Methode, der ogsaa blandt danske Videnskabsmænd

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 63.

[2]) Se 1ste Del, S. 380.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 89. Tillæg Nr. 128, 132 og 139 viser forøvrigt, at Biskoppen tidligere havde plejet at underskrive efter Rektoren.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 99. Jvfr. Tillæg, Nr. 312.

havde vundet ikke faa Tilhængere [1]). Den 4de Januar 1597 spurgte Dybvad som Rektor de andre Professorer, om man i det Brev, hvorved Kansleren (der paa den Tid var fraværende) underrettedes om Vacancen i det theologiske Fakultet, skulde gjøre Forslag til Pladsens Besættelse. Biskoppen raadede til at man skulde raadspørge Kansleren om en Efterfølger, saa vilde han uden Tvivl nok indrømme Professorerne nogen Indflydelse paa Valget. Dog skulde man ogsaa give Rigshofmesteren det tilkjende paa Grund af den store Velvilje, han viste mod Universitetet. M. Iver Stub mente rigtignok, at det ikke gjordes Behov at tale med Valkendorf; men da de andre holdt paa, «at man maatte vel gjøre ham den Ære», saa begav Biskoppen og D. Anders Krag sig til ham, navnlig ogsaa for at høre hans Mening, om de i Brevet til Kansleren turde gjøre noget Forslag til Besættelsen af den ledige Plads. Da Valkendorf imidlertid fraraadede det, opgav de Tanken derom og overlod alt til Kansleren [2]). Dennes Valg faldt paa M. Hans Povlsen Resen, der hvad Lærdom og Begavelse angaar vistnok ogsaa var den af alle da levende danske Mænd, der egnede sig bedst for denne Post. Han blev kaldet i April 1597, men maatte dog efter Kanslerens Vilje ved Siden af de theologiske Forelæsninger, som han strax overtog, endnu en Tid lang fortsætte sine hidtidige logiske, saa længe til han kom til Ende med Gjennemgaaelsen af de Bøger af Aristoteles's Organon, som han havde begyndt paa [3]). Et Par Maaneder efter sin Oprykning i det højeste Fakultet kreeredes han af Dybvad til Doktor i Theologien, en

---

[1]) Se 2den Del, S. 648—53.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 62—3. V, 95.

[3]) Zwergius, Sjæl. Cleresi. S. 135. Ny kirkehist. Saml. V, 99.

Grad, som enhver ordentlig theologisk Læsemester dengang maatte have.

Til Resens Eftermand i det dialektiske eller logiske Professorat beskikkedes efter Kanslerens Vilje M. Hans Staphensen (Johannes Stephanius), der hidtil havde været Rektor ved Sorø Skole. Det er sandsynligt, at i det mindste en Del af Professorerne ikke vare saa ganske tilfredse med dette Valg, da deres egne lavere stillede Kolleger derved hindredes i Oprykning. Men den myndige Kanslers Vilje vovede de ikke at sætte sig imod[1]. I Virkeligheden var Valget af Stephanius vistnok ogsaa heldigt. Han var i alle Tilfælde en klog og meget forretningsdygtig Mand. Ligesom Niels Hemmingsen var han født paa Laaland, en Landsdel, der ellers just ikke har fostret mange lærde Mænd, og som ikke faa af den Tids fremragende Personligheder var han en Discipel af Tyge Brahe.

Just i de samme Dage, da Stephanius tiltraadte sin Professorpost, var det at denne hans Læremester forlod sit Fædreland og derved tilføjede Videnskabeligheden i Danmark et stort Tab. Her er ikke Stedet til at undersøge de forskjellige sammenstødende Aarsager, der havde dette beklagelige Skridt til Følge. At Tyge Brahe ikke selv var uden Skyld, er desværre altfor vist. Noget dunkelt bliver der dog altid tilbage i det hele Forhold, og ikke mindst i den Rolle et Par af Universitetets Professorer spillede ved den Lejlighed. Den 2den Juni 1597 — da Tyge Brahe formodentlig endnu ikke havde forladt Kjøbenhavn, om han end stod rejsefærdig — fik D. Thomas Fincke og M. Iver Stub nemlig kongelig Befaling til at drage over til Hven, eftersom det var berettet Hs. Majestæt, at Bønderne paa Øen

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 99.

skulde have gjort Skade paa de astronomiske Instrumenter, som fandtes paa Uraniborg. De to Professorer skulde derfor undersøge, om nogen saadan Skade var sket, og siden aflægge Beretning til Kongen om Sagen [1]). Denne Befaling, som her er gjengivet efter authentisk Kilde, synes ikke ret forenelig med den traditionelle Beretning, der i Langebeks Fremstilling lyder saaledes: «Efter at Tyge Brahe var flyttet fra Hven til Kjøbenhavn, har Rigets Hofmester Christoffer Valkendorf skikket tvende lærde Mænd over til Uraniborg, af hvilke den ene var D. Thomas Fincke, Professor Mathematicus ved Kjøbenhavns Universitet, for at forfare Lejligheden om Tyge Brahes astronomiske Indretninger og efterladte Instrumenter. Disse gode Mænd, da de ikke engang kjendte eller vidste Navn til disse forunderlige Maskiner, meget mindre forstode, hvorledes de skulde opstilles og bruges, kunde saa meget lettere gjøre en Beretning til Hofmesterens Fornøjelse, nemlig, at Tyge Brahes Instrumenter vare ikkun unyttige Redskaber, og alt hans Arbejde og Indretning ikke andet end en skadelig og alt for kostbar Kuriositet» [2]). Af den kongelige Befaling synes nu egentlig intet af alt dette at fremgaa, meget mere synes den at være udsprungen af Interesse for at bevare Tyge Brahes Instrumenter i uskadt Stand. Det mistænkelige ved Kongebrevet er imidlertid, at baade Fincke og Stub maa antages at have været den store Astronoms Uvenner, ialfald vare de hans Venners (Brødrene Krags) Fjender [3]). Valget af Stub til dette Hverv er i det hele besønderligt, da intet berettiger til den Formening, at han forstod sig det mindste

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 313.
[2]) Danske Mag. II, 319—20.
[3]) Se ovenfor S. 37.

paa astronomiske Instrumenter. Der er derfor vel noget, der kan tale for den Formodning, som ogsaa i den nyeste Tid er udtalt, at Rygtet, om at Bønderne paa Hven skulde have gjort Skade paa Instrumenterne, kun har været et Paaskud, man valgte, for at faa Tyge Brahes Virksomhed undersøgt og bedømt af Mænd, der vare lidet venlig sindede imod ham [1]). Men en Formodning er dog ikke nok til at klare Sagen; det var derfor ønskeligt, om der paa dette Punkt kunde blive fremdraget Oplysninger, der nærmere kunde oplyse Forholdet.

Inden D. Jørgen Dybvad i Slutningen af Maj 1597 nedlagde Rektoratet, havde han givet en Prøve paa den Nidkjærhed for akademisk Tugt, som udmærkede ham, men ogsaa gjorde ham ilde lidt i det mindste af dem, som hans Strænghed ramte. I Anledning af den Oplæsning af Universitetets Love, som jevnlig skete, og navnlig naar et Antal ny Studenter vare blevne immatrikulerede, holdt Dybvad nemlig en Tale, som han siden udgav under Titel: «Commonefactio de disciplina, quæ legibus Academiæ præscribitur». Heri ytrer han blandt andet: «Længe vælter jeg alt paa denne Sten og ofrer min Nattero i Bekymringer for, hvorledes den Opgave skal løses: at gjenoprette den forfaldne Tugt og bringe Ungdommens Sæder til at stemme overens med Universitetets Love. Men medens jeg anvender al min Flid herpaa, er der adskillige, som mene, at det er et utaknemmeligt Stykke Arbejde, jeg har paataget mig. Jeg hører Folk mumle om, at de Trældomsaag, jeg vil lægge paa Ungdommen, ikke er til at udholde. Men de trøste sig med, at jeg er ene om det, og man behøver ikke stort at frygte, hvad kun en enkelt tager sig for. Hvad

[1]) F. R. Friis, Tyge Brahe, S. 234.

vil denne ny Censor, sige de, pønser han paa at tilrive sig hele Universitetets Myndighed? Ikke Letsindighed eller Ærgjerrighed driver mig til at paatage mig dette Arbejde, men Guds Befaling, den højeste Øvrigheds Vilje og sand og oprigtig Kjærlighed til den akademiske Ungdom, som af Ufornuft ofte ikke ser, hvorfor den er kommen til Universitetet, eller hvad Ærbarhed og Sømmelighed kræver, og gode og billige Love fordre, men blindt hen følger Lidenskabernes og Begjærlighedernes Tilskyndelser. Jeg ønsker ikke i fjerneste Maade at svække eller formindske Universitetets Myndighed, men jeg arbejder kun paa at opretholde den; og de, der klage over Trældom, vise netop derved, at de mangle den Sædelighed, som vi fordre hos fribaarne Ynglinger, og ikke anvende den Flid paa deres Studeringer, som er nødvendig for den, der skal bringe det til noget i Lærdom og Dyd. Men denne Pest findes lige saa vel ved Universiteterne, som Klinte og Hejre mellem Hveden. Deraf opstaar dette Skrig over, at man ikke vil lade dem blive i deres Lasters Søle, men ved Lovens Myndighed søger at drage dem frem for Lyset af deres Kipper og Fidteboder. Intet Navn er dem kjærere end Frihedens, og hvad der ikke stemmer med deres daarlige Indbildninger, kalde de Trældom. Den sande Frihed fratage vi ingen, men den bestaar i Udøvelse af det gode og skal fremfor alt blomstre ved Universiteterne, der skulde være Religionens, Videnskabernes og Dydens Templer. Naar man undertiden siger, at jeg er den eneste, som bruger saadan Strænghed i Lovens Haandhævelse, da ville mine kjære Medbrødre, de øvrige Professorer, vistnok ikke uden Harme høre sligt. Thi hvilken værre Beskyldning kan man gjøre mod Lærere, end at de som ørkesløse Tilskuere se de dem anbetroede Disciple stedte i yderste Livsfare, uden at ile dem til Hjælp, da de

dog paa saa mange Maader ere forpligtede til at sørge for deres Vel. Jeg tilstaar, at det, en enkelt kan udrette, især i en saa vanskelig Sag, er saare lidet, især naar de øvrige forholde sig uvirksomme eller endog paa en underfundig Maade lægge ham Hindringer i Vejen. Derfor er det saare vigtigt, at Professorerne ere enige i at understøtte hinanden i Arbejdet paa at rense Ungdommens Sæder. Man kalder mig en ny Censor og beskylder mig for at ville tilrive mig et utilbørligt Herredømme, som om det var noget nyt at arbejde paa at hævde de gamle Love i deres gamle Værdighed! Hvis jeg af eget Paafund drev paa en særegen Levevis, eller søgte at forlokke Ungdommen til Ulydighed mod de af den højvise Øvrighed givne Love, ja da var Beskyldningen sand, men jeg holder mig til de skrevne Love og forlanger kun, at man skal følge dem og overensstemmende med dem bestemme Straffene for saadanne, som forse sig».

Paa denne Maade fortsætter Dybvad i Forsvaret for den Strænghed, hvormed han søgte at hævde de akademiske Love; og der er Tegn til, at det nok kunde behøves. En vis ubændig Raahed, der lettelig kunde føre til blodige Voldsgjerninger, var nemlig i det hele ejendommelig for den Tids Mennesker, og Studenterne stod ikke i nogen mærkelig Grad over deres Samtid. Umaadelig Drik var altfor sædvanlig, og saa gik det, som Ordet lyder, at naar Øllet gaar ind, gaar Viddet ud. I Drukkenskab øvedes nemlig de fleste Udskejelser. Kniven sad endnu ligesom tidligere løst i Skeden, og naar et saadant Vaaben ikke var tilstede, greb man, uden at betænke Følgerne, hvad der faldt en i Hænde for at ramme den Kammerat, man maaske for faa Øjeblikke siden havde siddet i fredeligt Samlag med — som da en Student 1579 slog en anden

ihjel med en Madjunge[1]). Det er bemærket af en ældre kyndig Forfatter, at Studenternes Udsvævelser havde deres Udspring mere af en vild og utæmmet Natur, end af ryggesløse og fordærvede Grundsætninger[2]), og i det hele kan denne Bemærkning maaske nok være rigtig, skjønt man finder Exempler paa Forseelser, der synes at vidne om alt andet end sunde Grundsætninger. Saaledes anklagedes en Student 1566 for, at han havde beskyldt en Moder og hendes Datter for utugtigt Levned, fordi han ikke selv havde kunnet opnaa sine Hensigter med Datteren[3]). Og mindes det, som tidligere er berettet om M. Hans Hemmingsens Levned, da vil det ikke kunne nægtes, at Fordærvelsen undertiden var meget stor. Denne Mand, som engang havde været saa lovende, var nu siden 1595 Almisselem under Universitetet[4]). En anden Professorsøn, M. Niels Hammer, viser os en lignende Livsbane. Af Naturen var han, ligesom sin Morbroder M. Hans Hemmingsen, meget vel begavet. Et Vidnedsbyrd, som Professorerne 1587 gav ham, vidner ialfald om de største Forhaabninger, ligesom de 1593 tildelte ham Magistergraden og det kongelige

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 372. Junge er en endnu undertiden brugt Benævnelse for en Spand.

[2]) Om den academiske Disciplin i ældre Tid af J. Baden, i Kjøbenhavns Universitets-Journal. V, 147 flg.

[3]) Ny kirkehist. Saml. I, 18. Personen hed Morten Jørgensen; mon ikke den samme, der siden var indviklet i M. Hans Hemmingsens skidne Affairer? (Se 2den Del, S. 594 flg.)

[4]) Se 2den Del, S. 592—8. Til hvad der er anført kunde endnu føjes, at Hans Hemmingsens Udskejelser vistnok allerede ere begyndte i Vittenberg. Den 28. April 1589 fik Erik Lykke nemlig kgl. Befaling om at tilholde M. Hans Hemmingsen (da Præst paa Gulland) at betale en Sum Penge, han endnu var skyldig fra den Tid han for 18—19 Aar siden studerede i Vittenberg (Skaanske Tegn. II, 35).

Rejsestipendium [1]). Men det synes, at han udenlands er kommen ind paa Fordærvelsens Vej. Han maa have været i Frankrig, thi i September 1596 anlagde en Kjøbmand i Dieppe, Johan Mels, Sag imod ham for Kjøbenhavns Universitets Konsistorium, ved sin Tjener Johan Forbesen, for 120 Rdl., som Niels Hammer skyldte ham, og denne slap kun for alvorlige Ubehageligheder derved, at Professor M. Hans Rasmussen og tre andre Personer gik i Borgen for ham [2]). Inden Stipendietiden var udløben, var Hammer nemlig kommen hjem. I Konsistoriets Forhandlinger den 5te November 1595 læses følgende: «Lars Brun i Gladsaxe klager paa M. Klavs Hammers Arvinger. Ved denne Lejlighed tilkjendegav Hr. Rektoren, at M. Niels Hammer misbruger det kongelige Stipendium, medens han mod Fundatsen ligger her hjemme uden at tage sig nogen hæderlig Beskjæftigelse til. Efter enstemmig Beslutning arresterede Professorerne hans Stipendium hos Oeconomus (Kommunitetets Forstander, der var Ephorus for Stipendiet) indtil videre Besked». I Januar 1596 stevnedes han for Konsistorium af en Skotte, som han var en betydelig Sum skyldig, som det synes fra et Ophold i Skotland og for Fragt og Tæring paa Tilbagerejsen til Danmark. Han maatte love Rektor at blive tilstede, indtil Skotten var betalt; men denne fik Tid at vente, og snart indløb der ny Klager til Konsistorium fra andre, som Niels Hammer skyldte Penge, navnlig forskjellige Værtshusholdere, hos hvem han havde fortæret store Kvantiteter Øl [3]). De fik i Januar 1597 den Besked af Konsistorium, at hvis de ikke bleve stillede til-

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 116.

[2]) Konsistoriets Kopibog i Kvart, 1594—1600. Fol. 75—7.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 76. 79. 91—2. 96. Jvfr. Danske Mag. II, 296. 300. 306.

freds, skulde Hammer sættes i Fængsel. Blandt hans Kreditorer var hans egen Stiffader og forhenværende Formynder, Bundtmager Henrik Rogenthin, af hvem han havde laant 22 Guldstykker. Denne drev Sagen saa vidt imod ham med «Rigens Forfølgning», at han den 29de April 1597 blev erklæret for fredløs. I nogle Aar var han nu ude af Syne; maaske har han flakket om i Udlandet. Men da hans Morfader D. Niels Hemmingsen døde 1600, og der var tilfaldet ham nogen Mødrenearv, lykkedes det ham at stille Henrik Rogenthin tilfreds. Fra den Tid af synes han igjen at have opholdt sig i Kjøbenhavn, men han var dog fremdeles «Mand desværre» eller æreløs, saalænge til han ved kongelig Oprejsning havde faaet sin Fred tilbage, og det trak ud dermed, som det synes paa Grund af at der ogsaa var andre, der havde Krav paa ham [1]). Den 10de Avgust 1602 fik han endelig ved kongeligt Oprejsningsbrev sin Fred igjen, «saa han herefter som tilforn maa gaa og staa i Lov og Tov, og søge Laug og Gildeshus med gilde Mænd og gjæve, og være og blive fri, fællig og sikker, og ej være Mand desværre for den Sag i nogen Maade» [2]). Kort efter søgte Professorerne, skjønt man skulde synes, at de tilstrækkelig maatte kjende ham, med stor Iver at skaffe ham Rektorembedet i Odense, og det lykkedes. Men her begyndte han paa sit forrige Levned igjen med umaadelig Drukkenskab og Forsømmelse af sin Embedsgjerning, saa at det, som man kunde have forudset, efter faa Aars Forløb endte med hans Afsættelse [3]).

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 310. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. IV, 314—6. Acta Consist. 24/5, 25/6, 6/8 1600. 12/5, 14/8, 2/10 1602.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 14, Fol. 386.

[3]) Henrichsen, Om Rektor Niels Hammers forsømmelige Embedsførelse, i Saml. til Fyns Hist. og Topographi. I, 135 flg.

Da der navnlig i Efteraaret 1598 forefaldt flere Voldsgjerninger øvede af Studenter, saasom at to vaabenløse og sagesløse Borgere om Aftenen bleve overfaldne og saa ilde tilredte med Spydstik, at de vare Døden nær, og at en anden Gang en Flok bevæbnede Studenter overfaldt en af Byens Vægtere og nær havde slaaet ham ihjel, hvis ikke Byfogden var kommen til[1]), saa udstedte Professorerne efter Kanslerens Raad den Befaling, at ingen Student efter Klokken 7 om Aftenen maatte færdes paa Gaden. «Hvis nogen», saa hed det i det derom udstedte Program, «foragter dette vort Forbud, saa vil Universitetet ikke blot straffe dem strængelig som gjenstridige og ulydige, men de maa ogsaa tilregne sig selv Skylden, om der tilstøder dem noget, hvorved maaske Liv og Lemmer sættes i Fare. Skaaner altsaa eders Liv og eders Velfærd, skaaner eders Lærere, der ere alvorlig bekymrede for eders Sikkerhed, og hvis Taalmodighed I alt noksom have sat paa Prøve, at vi ikke skulle sige noget strængere. Undgaar Samkvem med dem, der leve saa tøjlesløst, som om der hverken var Love eller Baand i det menneskelige Samfund. Thi det er ikke Menneskers men Cyclopers Vis hele Nætter igjennem at støje om paa Gaderne, at fylde alt med vilde Skraal, og med Skjældsord, Stenkast og Vaaben paa fjendtlig Vis at anfalde fredelige og uskyldige Mennesker» [2]).

Saa faderlig denne Formaning end var, saa var en Student dog saa fræk strax at rive det opslagne Program ned [3]), og Forbudet blev ogsaa snart overtraadt, som man

[1]) Se Tillæg, Nr. 319. 321.

[2]) Programmet af 14de Novbr. 1598 findes aftrykt i Tillæg, Nr. 323 Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 106.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 106—7. Da Studenten ikke efter Stævning mødte for Konsistoriets Ret, bestemtes, at han skulde have dobbelt Straf og relegeres paa 4 Aar fra Universitetet.

ser af en Klage, Mester Thomas van Hussen, Borger og Bartskjær i Kjøbenhavn, indgav til Universitetet i December 1598, og hvori han fortæller følgende: «Den 1ste December, der Klokken var ni om Aftenen, kom min Søn Albret fra Mester Baltzers, der havde ladet sin Svend Jakob følge ham hjem paa Vejen. Som de kom imod D. Jørgen Skomagers Dør, mødte dem tre Studenter ved Navn Christen Hverring, Jørgen Gha og Niels Gregersen. Min Søn bød dem en god Aften, hvorpaa en af dem svarede: En god Aften, Albret. Da saa min Søn sig tilbage og vilde se, hvem de vare, der navngav ham. Da traadte Christen Hverring frem og sagde til min Søn: Hvad skader dig? Est du syg? Da svarede min Søn: Jeg er ikke syg, hvad vil du have? Saa traadte Christen Hverring tilbage, og slog til Albret med en Sten og slog fejl. Saa lagde min Søn Kappen fra sig og vilde gribe til Spydet, som Jakob havde i Haanden. Imidlertid slog en af de tre Studenter til min Søn med en Sten og ramte ham bag det højre Øre, saa han styrtede til Jorden og besvimede. Da han nu laa paa Gaden, gav de dem alle tre til Mester Baltzers Svend, Christen Hverring for fra og de to andre bag fra, og Christen havde en Pludtz eller Tesak (Dolk) i Haanden, og sagde til Jakob, at han skulde slippe Spydet, eller han vilde hugge ham Hænder og Fingre af. Dermed var han nødt til at slippe Spydet; hvorpaa Christen tog Spydet og gik op ad Gaden dermed, og de andre to med ham». Den skadelidte havde, dengang Klagen blev indgivet, ligget fire Uger under Lægebehandling; men hans Tilstand var endnu meget slet, da Raad og Blod flød ud af hans Næse og og Øren, og Hjerneskallen var beskadiget. Den af Studenterne, som havde hugget Stenen i Hovedet paa Bartskjærsønnen, var Jørgen Gha. Han havde Dagen efter sagt til

sin Vært: «Jeg har gjort en ond Gjærning, i Aftes mødte min Faders Værtes Søn os og bød god Aften, og saa veed jeg ikke, hvor vi kom i Parlament». Da han frygtede for Sagens Udfald, rømte han Byen, og mødte ikke senere, skjønt han blev peremtorisk stævnet af Rektor og det akademiske Senat; derimod indfandt hans Fader, der var Borger i Skjelskør, sig for at tale hans Sag. Ved Forhøret forklarede Christen Pedersen Hverring under Ed, at Bartskjærsønnen først havde draget Kniv imod dem, inden Jørgen Gha slog ham. Professorerne kjendte for Ret, «at Jørgen Gha var den rette Hovedmand og derfor burde at holde Albret hans Kost op og give Bartskjærløn, og siden bøde 12 Mark efter Loven». Skulde det vise sig, at M. Thomas's Søn ikke forvandt det Slag, han havde faaet, «da dersom derudaf foraarsages nogen Lyde, som er større end Saars Lyde, skal det opstaa Aar og Jamling, og siden derom at gaa saa vidt, som ret er». Christen Hverring blev dømt til «at forskaffe M. Thomas enten sit eget Spyd eller et andet lige saa godt». Niels Gregersen, som ikke var overbevist om at have gjort nogen Skade, blev kjendt fri for M. Thomas's Tiltale i denne Sag. Denne Dom vedkom imidlertid kun det private Søgsmaal, derfor føjedes til: «Men hvad vi Rektor og Professorer videre have imod forskrevne Studenter for saadan deres Ulempe og Forseelse, derfor skulle de tilbørlig straffes efter Universitets Statuter og vores afsagte Sentens: foruden hvad allerede med de to ved langsommelig Fængsel sket er» [1]). Saa vidt vides fik de to ingen videre Straf, end den de allerede havde lidt ved at være fængslede i nogle Uger. Jørgen Gha blev derimod efter Kanslerens Raad relegeret paa tre Aar. «Alene

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 325 og 326.

D. Hans Resen mente, at der skete ham Uret, efterdi Albret gav ham Aarsag, og syntes ham bedst, at Kansleren undervistes paany derom». Dette vandt dog ikke Samstemning. Da Stub forlangte, at det udtrykkelig skulde siges i Relegationsprogrammet, at han skulde være af Byen, vakte dette nogen Uenighed, da Resen mente, «at man forgreb sig, om man udelukkede ham af Byen». De fleste Professorer bifaldt dog Dybvads Votum, som lød paa, at dersom han var i Byen, saa kunde han ikke andet end være blandt Studenterne, og saa var han «in coetu scholastico», som han ved Relegationen netop skulde udelukkes af. Man gjorde ogsaa opmærksom paa, at det ved andre Universiteter var brugeligt, at den, der var relegeret, maatte forlade Byen [1]).

Denne Sag er refereret saa udførligt her som et Exempel blandt mange andre, der tilbyde sig, paa hvorledes Studenternes Sæder vare paa hin Tid [2]). Forøvrigt vare de ikke de eneste Urostiftere i Kjøbenhavn, thi «Hofkarlene», hvortil Adelens Tjenere ogsaa regnedes, synes fuldkomment at have kunnet gjøre dem Rangen stridig, hvorfor de ogsaa stadig laa paa Feltfod imod hinanden. «Peder Cauda», «Peder Sardug» eller «Peder Skouffte» vare Øgenavne, som Hofkarlene raabte efter Studenterne, naar de saa dem paa Gaden, og disse svarede med «Las Kiltekniv»; og da begge Parter sædvanlig gik bevæbnede, om ikke med andet Værge saa med den sædvanlige Madkniv, som man dengang gjerne bar i Bæltet, saa kunde det snart komme til blodige Slagsmaal og til Drab. I Konsistoriets Forhandlinger den 30te Oktober 1598 omtales saaledes, at en Student var funden

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 113.
[2]) Tillæg Nr. 333 indeholder en noget lignende Sag.

dræbt og henslæbt paa Torvet. Da en Slægtning af ham forebragte Sagen for Professorerne, raadede de ham til, «at han skulde gaa inden Tinge og klage paa, at hans Slægt var tagen af Dage uden Skyld og Brøde, om der ikke bør at tages 16 Mænd derpaa» [1]. Men om Sagens videre Gang er for Resten intet bekjendt. Faa Dage efter var der atter Slagsmaal, ved hvilken Lejlighed en af Studenterne i Kommunitetet ved Navn Niels Korsør blev indsat i Universitetets Fængsel. Hans Kammerater søgte imidlertid at tage sig af ham, og Provsten i Kommunitetet med Dekanerne gik «paa menige Studenters Vegne» til Universitetets Rektor og begjærede, «at de maatte forsvares for Uret og Ukvemsord, dennem blev tilsagt, desligeste Trusel og Undsigelse af Hofkarle og Baadsmænd, og at der ikke maatte handles for strængt med Niels, som var incarcereret». Provsten og Dekanerne bleve i den Anledning den 4de November opkaldte paa Konsistorium, hvor det blev dem foreholdt, at de skulde vise Eftergivenhed og ved deres Beskedenhed anbefale sig til Regeringen, og ikke forsøge at sætte Magt mod Magt. Det vilde dog falde dem haardt at stampe mod Braadden. Hellere burde de taale end tilføje Uret, holde sig hjemme især om Natten og ikke med Forsæt komme nogen under Øjne, som de kunde komme i Trætte med, og ellers sky Selskab og Omgjængelse med Folk, om hvem de vidste, at Studenternes Navn var dem forhadt; ellers maatte hele Standen høre ilde for, hvad enkelte forsaa sig. De skulde og ikke give nogen Aarsag til, at Privilegierne skulde fratages dem og deres Efterkommere; de Tider, man nu levede i, vare saadanne, at man maatte finde sig i meget. Dog skulde de vente Værn og Forsvar

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 105.

hos Rektoren og Professorerne, om der tilføjedes dem Uret af nogen, de kunde nævne og angive. Hvad Niels Korsør og hans Fængsel angik, da kom det dem intet ved. Professorerne vilde vel ramme Maade og gjøre i den Sag, hvad ret kunde være, som de vilde forsvare[1]).

Det er aabenbart, at Professorerne i Grunden stode paa Studenternes Side, ligesom de da ogsaa ved andre Lejligheder viste, at de vare rede til at tage dem i Forsvar[2]); men Forholdene vare vanskelige; thi det unge Hof nærede ikke nogen meget stor Veneration for den lærde Stand. Og Hofkarlene havde paa deres Side en formaaende Talsmand i Hofmarskalen Henning Gjøe. Denne mødte saaledes i Konsistorium den 13de November 1598 i Anledning af et Sammenstød mellem en Student og en kongelig Enspænder (Kureer), hvor han tillige klagede over, at en Student «havde ladet sig gjøre en Øxe og gik paa Gaden og søgte Parlament». Da Professorerne søgte Raad hos Kansleren, sagde han: «det var kgl. Majestæts Befaling, at man skulde intimere (ɔ: udstede et Program) og holde Studenterne af Gaden, naar Klokken var slagen halvgaaen syv, saa at naar nogen derefter findes, skal han have Skade for Hjemgjæld, om ham noget vederfares»[3]). Ligeledes befalede han, at Professorerne skulde sammenkalde Studenterne og oplæse Lovene for dem. Om der samtidig er gjort noget for at holde Hofkarlene i Tømme, erfares derimod ikke;

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 65—6. Beckmann, Communitatis Reg. Havn. historia, p. 26—7.

[2]) Jvfr. Acta Consist, 5 Oct. 1598: «Conclusum, at man skal give Kansler tilkjende, at den fattige Student, som haver mist sin Kappe, ikke kan ske Ret hos Marskalen» (ɔ: Hofmarskalen, under hvem Hofkarlene stod).

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 106. Denne Befaling var altsaa nærmeste Anledning til den ovenfor S. 102 omtalte Program.

tvertimod ser man, at disse i den følgende Tid betragtede sig som en Art Politi, der passede paa, at ingen Student efter Kl. 7 fandtes paa Gaden. Saaledes berettede Byfogden faa Dage efter til Konsistorium, at Enspænderne og Hofsinderne havde ført en Student for hans Dør og begjæret, at han maatte forvares, hvorpaa han var bleven indsat i Byens Fængsel. Paa Professorernes Begjæring lovede han at tale med Hofmarskalen, om der var nogen, som klagede paa Studenten, thi saa skulde han sættes i Universitetets Fængsel. Marskalens Svar var, at han vilde anklage ham, fordi han ved at være ude om Natten havde ringeagtet Kongens Mandat og Befaling. — Samtidig var ogsaa «Baadsmændene» (formodentlig nærmest Matroserne paa Flaaden) paa Nakken af Studenterne. I Konsistoriets Forhandlinger læses under 18de November 1598: «M. Frants Skolemester klager, at to Baadsmænd mødte to Studenter udenfor hans Vinduer og løb dem paa Siden, og der kom de sammen med Sten. Ligeledes klagede han over, at en Baadsmand havde i Torsdags 3 slæt, som de skulde gaa i Skolen, slaget to af Skolens Personer og kaldt dem Per Cauda. Ligeledes klagede Resen, at to Baadsmænd havde overfaldet en af hans Studenter. Men han veed ikke, hvem det var»[1]).

Man kan saaledes ikke nægte, at Studenternes Stilling var vanskelig nok, da de kunde blive overfaldne af deres Modstandere, selv om de vare ganske sagesløse. Imidlertid søgte Professorerne paa bedste Maade at tage dem i Forsvar. Da saaledes en Student i September 1599 var bleven overfaldet og farlig saaret af Hans Lindenovs Tjener, gik Universitetets Rektor baade til Kansleren og Rigshofmesteren om Sagen. Kansleren vilde ingen Bestemmelse tage, inden

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 107.

han havde talt med Kongen. At denne imidlertid har taget Sagen alvorligt, ses deraf, at Rektor den 27de Oktober s. A. spurgte Professorerne til Raads, om man ikke burde gaa i Forbøn for den Hofkarl, som havde saaret Studenten, da han nu var dømt til Døden. Blev han nemlig henrettet, «da vilde det falde tilbage paa hele vor Orden, og end mere optænde Hofsindernes Had mod alle Studenter» [1]).

Det er ikke bekjendt, om en saadan Forbøn er sket, hvad dog er sandsynligt; men Forholdet mellem Studenterne og Hofkarlene blev fremdeles meget spændt. I Januar 1600 meldes atter om, at en Student var bleven dræbt [2]), og i November samme Aar skete et storartet Overfald af Hofkarle, hvoriblandt ogsaa en ung «Herremand», paa nogle Studenter, der vaabenløse «gik til Kost» i Kommunitetet. Dette gav Professorerne Anledning til at skrive en indtrængende Forestilling til Kansleren, om at dog de arme Studenter maatte nyde Beskyttelse mod de Forhaanelser og Angreb, som de nu stadig i tre Aar havde været udsatte for, at ikke Gudsfrygt og Videnskab, der hidtil ved Guds og Kongernes Velgjerning havde været dyrket med stor Fremgang her i Riget, skulde gaa sin Undergang imøde [3]). Vi vide ikke, hvorledes Kansler Christian Friis har optaget dette Andragende; men i den følgende Tid kom der dog, nogle Efterdønninger fraregnede, mere Ro i Forholdene [4]).

---

[1]) Acta Consist. 12. Sept. og 27. Okt. 1599.

[2]) Acta Consist. 26. Jan. 1600.

[3]) Se Tillæg, Nr. 346 og 347.

[4]) Af senere Sager kan navnlig mærkes følgende, Acta Consist. 2. Maj 1601: «De Vidnesbyrd, som vidnede om den Student, som havde hugget den Hofkarl, blev hørte og examinerede. Kirsten Lavritses vidnede med oprakte Fingre, at den Hofkarl kom til dem i Fiolstræde, der de vilde gaa ud at spadsere, da spurgte han den Stu-

Naar Studenterne bleve Gjenstand for en Forfølgelse, som den, vi overfor have skildret, saa laa Grunden vel for en Del i en Uvilje mod den lærde Stand blandt Adelen, der da let forplantede sig til dennes Tjenere[1]; men Studenterne havde ogsaa selv Skyld, vistnok ikke blot fordi de maaske undertiden vare de udæskende, men endnu mere fordi de paa Værtshuse og Ølkipper havde gjort sig altfor familiære med Hofkarle og Baadsmænd. Naar saa Øllet gik i Hovedet, kom Standsnykkerne frem, og det ene Ord tog hurtig det andet, eller der opkom Strid over Kort og Tærninger, og saa skete det meget let, at to eller flere, som en Tid havde siddet meget venskabelig og drukket sammen, endte med at kaste hinanden Ølkanden i Hovedet eller greb til Værget, som gjerne var nær ved Haanden[2]. At forhindre den overflødige Drik blandt Studenterne maatte derfor nærmest være Professorernes Opgave. Men det var

---

dent, som hug ham, om han ikke var Las Hansens Søn. Da drog han (Hofkarlen) hans Værge og vilde have hugget ham, men han (Studenten) bukkede for ham nogle Gange. Siden stak han ind paa ham og rendte Værget igjennem hans Kappe. Der Studenten det fornam, underløb han ham og fik Værget fra ham. Saa løb han (Hofkarlen) strax hen til en anden Hofkarl og fik Værget fra ham, og strax søgte Studenten igjen og hug til ham, saa han nødtes til at værge sig for ham, og blev Studenten først saargjort paa hans Hage. Siden hug han samme Hofkarl over hans Hoved igjen. Der det var sket, tog de andre Karle ham og fulgte ham til Bartskjæren at forbindes. — Det samme vidnede og tvende andre Studenter ved Navn Bjørn Andersen og Andreas Johannis.

[1]) I Biskop P. J. Vinstrups og andre samtidige Biskoppers Monita til Præsterne findes de ofte advarede imod ikke ved Overdaadighed eller ved at klæde deres Hustruer for brillant, at vække Misundelse eller Harme hos Adelen; af hvilken Stand mange iforvejen med et ondt Øje saa, at det gik Præsterne godt, og gjerne greb Lejligheden til at skade og trykke dem ned.

[2]) Et Exempel fra 1599, paa at et Samlag mellem nogle Studenter og Hofkarl endte paa den Maade, findes i Tillæg, Nr. 333.

ingen let Sag; thi selv om man vilde gaa saa vidt at forbyde dem at besøge Værtshuse, kunde de dog let faa Øllet hentet derfra, naar de havde Penge. Men Penge var rigtignok som oftest det, Studenterne havde mindst af; dog vidste de midlertidigt at raade Bod paa denne Mangel ved at sætte noget af deres Tøj i Pant. Uhre havde den Tids Studenter ikke; derimod brugte de jævnlig at sætte deres sorte Kapper ud hos Skrædderne. Paa en god Kappe kunde man faa 5 Daler at laane, og det var en betydelig Sum i de Dage. I Konsistoriets Forhandlinger omtales hyppig, hvorledes Skræddere kom op i Konsistorium og «opbød» de pantsatte Kapper. Naar de saa ikke bleve indløste inden tredie Opbud, kunde Panthaveren sælge dem. En anden Maade at skaffe Penge paa var den bekjendte — at gjøre Gjæld. Og den anvendtes i betydeligt Omfang. Den 23de Juli 1600 «begjærede Rektor Professorernes gode Raad, hvorledes han skulde forholde sig med Gjældssager, som kom ham saa mange for. Man lægger dem (Studenterne) en vis Tid for, og naar den Tid er omme, er det lige saa nær som tilforn, og saa besværes Borgerskabet med Stævning og anden Bekostning». Professorerne mente, at en almindelig Bestemmelse ikke kunde gives, men Rektoren maatte selv handle efter Conduite i Henhold til hver enkelt Sags Beskaffenhed. Imidlertid skulde man venlig anmode Stadens Øvrighed om at udstede en Forordning om, at ingen maatte betro en Student mere Øl end for 1 Mark, hvis vedkommende ikke vilde have sit Gjældskrav forbrudt[1]). Om Byøvrigheden imidlertid er gaaet ind paa at udstede en saadan Forordning, kan med Føje betvivles. — En for hine Tiders Retsforhold karakteristisk Gjældssag mod en

[1]) Acta Consistorii 23. Juli 1600.

Student kan endnu omtales: Studenten skulde foretage en Rejse, og før han drog bort, gav han Værten sin Kappe og sin Tesak (et kort Sværd eller en Dolk) i Forvaring. Imidlertid kom en Tyv og stjal begge Dele; men han blev greben, og Værten besørgede ham hængt, alt i Studentens Fraværelse. Da denne nu kom tilbage, forlangte Værten de 13 Mark godtgjorte, som det havde kostet ham at faa Tyven hængt; men dertil var Studenten ikke villig. Sagen kom for Konsistorium, hvor den satte Professorerne i ikke ringe Forlegenhed. Først frifandt de Studenten, «da han ikke var Sagvolder»; men senere gjorde de det paa en Maade om igjen, og erklærede: «Borgeren skal tage en Seddel fra Byfogden om Sagen, hvorledes det skal holdes» [1]).

Den Misfornøjelse, som der paa højere Steder herskede med Hensyn til Studenternes Sæder, i Forbindelse med den ovenfor antydede Uvilje hos Adelen mod den lærde Stand, var formodentlig nærmeste Anledning til den mærkelige Forordning af 10de Avgust 1597, hvori det hedder, at paa den Herredag, som den nævnte Dag blev holdt i Kjøbenhavn, «lod kgl. Majestæt kalde de to Superintendenter af Sjæland og Skaane til sig, og udi velb. Hr. Hofmesters og Hr. Kanslers, sammeledes andre Hs. Majestæts og Danmarks Riges Raad Nærværelse og Aahør, alvorligen forelagde og befalede dem, at de tiltænke at have flittig Indseende med Kald til Sognene udi deres Stifter, besønderligen at ingen Sognepræst lader enten sin egen Søn eller den, han agter at give sin Datter, eller nogen anden saadan ham tillydende, eller den ham behage kan, sig til Kapellan ordineres, paa det han siden kan succedere udi Kaldet, naar han dør og afgaar, saasom mange hertildags gjort have, forevendendes

---

[1]) Acta Consist. 12. og 26. Maj 1604.

deres Alder, Skrøbelighed og Uførmuenhed til deres Præsteembede at forestaa». Præsterne skulde derimod fremtidig henvende sig til Bisperne om Kapellaner; ingen maatte faa Successionsret, men naar en Præst var død, skulde Menigheden have Ret til med Provstens Samtykke frit at kalde, «hvem dennem synes til Kirketjenesten skikkelig og bekvem, hvad heller han er den afdøde Præst tillydendes eller ej»[1]).

Vi skulle ikke opholde os ved den store Bevægelse, som denne Forordning vakte rundt om i Landets Præstehuse, da vi senere ville komme tilbage til den i Anledning af den bittre Kritik, som Professor Jørgen Dybvad senere underkastede den, og hvorved den blev en medvirkende Aarsag til hans Fald; men vi skulle paapege, at den noget forandrede Form, hvori væsentlig samme Forordning den 7de Oktober 1597 udstedtes for Norge, viser, at Hensynet til Studenternes Sæder, som ovenfor antydedes, har været en medvirkende Grund til Udstedelse af det omtalte strænge Forbud. I den norske Forordning gjør Kongen nemlig vitterligt, at han har erfaret, at der paa nogle Steder i Norge skal begive sig stor Uskikkelighed og Misbrug; naar Præster nemlig en Tidlang have holdt deres Sønner til Skole og Studering paa Universiteter, «hvor en Del af dem unyttig have fortæret og forspildt deres Forældres Penge og store Bekostning, i Drukkenskab, Løsagtighed og andre utilbørlige Laster og Vellyst», saa faa de dem hjem som unyttige Drukkenbolte, der bevise sig ulydige mod Foræl-

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 43. I en latinsk Skrivelse af 14de Avgust 1597 (hvoraf en samtidig Afskrift findes i Konsistoriets Arkiv) meddelte Biskop Peder J. Vinstrup samtlige Biskopper denne kgl. Befaling. Dette Brev er aftrykt hos Zwergius, Sjælands Kleresi, S. 109—11.

drene, «ikke uden stor Guds Fortørnelse og mange Menneskers Forargelse». Naar nu Bisperne ikke ville eller kunne hjælpe og forfremme slige udygtige og ubekvemme Personer til noget Kald for deres grove Uskikkeligheds Skyld, saa lade de sig ikke blot høre med Fortalelse og grove Eftersagn imod Biskopperne, men Præsterne, deres Fædre, «handle og forskaffe det saa hos Almuen, at saadanne deres Sønner, Superintendenten uadspurgt, blive før deres Død kaldte og udvalgte efter dem og i deres Sted at skulle igjen være Sognepræster, og i saa Maade ved slig ukristelig og ulovlig Middel fortrænge og forskyde de Kapellaner, som længe have tjent, og indtrænge slige Personer til det hellige Præsteembede, hvortil gudfrygtige og lærde Personer billigen burde at kaldes» [1]).

Der aabenbarede sig i disse Forordninger en strængere Aand i Regjeringstilsynet, end man tidligere var vant til, og det er vanskeligt at sige, om den nærmest udgik fra Kong Christian IV selv eller fra Kansler Christian Friis, da de begge vare Mænd af stor Myndighed, tilbøjelige til at gribe ind med fast Haand i hvad de ansaa for utilbørligt. Universitetet fik en Prøve herpaa i Aaret 1599, i Anledning af at Professor Hans Guldsmed, der nu var over 80 Aar gammel, ikke mere røgtede sit Embede paa forsvarlig Maade. Herom læses i Konsistoriets Forhandlinger: «Rektor proponerede efter Kanslerens Befaling om Professione Eloquentiæ, at Universitetet skal have flittig Indseende med, at der gjøres noget derved, saa den Lectie ikke saa slet

---

[1]) Norske Rigsregistranter. III, 518—9. I Anledning af denne Forordning kan der mindes om, at Kansler Chr. Friis selv havde været Lensmand i Norge og nøje kjendte Forholdene, og det netop i den Retning, som Forordningen søger at modarbejde (se Danske Mag. I, 86—7).

negligeres, med mindre Kgl. Majestæt selv skal føre Raad dertil. Dog ikke i den Mening, at M. Johannes Aurifaber noget af sin Besoldning skulde fratages eller afkortes, men Universitetet skal give et Stipendium til en anden smuk Mand, som Lectien extra ordinem kunde forestaa, paa det Universitetet kunde være undskyldt, og Kgl. Majestæt se Universitetets Flid og Omsorg for, at Lectierne vare vel bestillede». Derpaa vilde Kansleren endnu samme Dag have en endelig Resolution. I den Anledning erklærede Resen, at efter hans Mening var Universitetet altfor besværet, til at det kunde have Raad til at udrede Lønnen til en extraordinær Docent; men de andre Professorer kunde jo bøde paa den tilstedeværende Mangel ved at besørge Aurifabers Forelæsninger. Selv tilbød han at læse en Gang om Ugen for ham, et Tilbud der var saa meget mere paaskjønnelsesværdigt, som Resen var i et andet Fakultet. Imidlertid blev det dog Professorernes endelige Beslutning: «Efterdi M. Aurifaber ikke kan for sin Alderdom og Skrøbelighed selv vare sin Lectie, og alligevel ej heller bør efter Fundatsen at miste sit Stipendium, uden han blev anderledes forsorget, og Professionen dog ikke kan forsømmes, vil Universitetet have den Lejlighed udi Betænkende og give noget, saasom 25 eller 30 Daler, til en Mand, som kan forestaa Lectien. Dog efterdi Universitetet er noksommelig tilforn besværet med Gjæld og anden Udgift, (bad man) at det kunde bevilges med ny Konfirmats, at de maatte i Fremtiden bruge deres Friheder til alle Sognene, naar de efterhaanden bleve ledige, forat de, som vare emeriti, kunde aflægges dermed, om fornødent gjordes». Dette overdrog man Rektoren at give Kansleren tilkjende[1]). —

[1]) Acta Consistorii 24. Novbr. 1599.

Da M. Hans Rasmussen, der nu i næsten tyve Aar havde staaet som Professor Pædagogicus, en Maanedstid efter bad sine Kolleger om, at han maatte komme i Betragtning, hvis der skete Forandring med det rhetoriske Professorat, blev der svaret ham, at det ikke var Kongens Vilje, at Aurifaber skulde afskediges, men at der skulde ansættes en extraordinær Professor, der kunde læse i hans Sted; derfor kunde Professorerne ikke her gjøre andet end efterkomme Kongens Vilje [1]. Ikke desto mindre høre vi intet om, at der virkelig blev ansat nogen extraordinær Docent. Derimod kom Planen, om at ansætte Professorer, som man ikke satte Pris paa at bevare for Universitetet, i Præstekald, snart efter til Udførelse. I Maj 1600 blev nemlig Taarnby Kald paa Amager ledigt, hvortil Universitetet havde Patronatsret. Rektor (Biskop Vinstrup) meddelte i Konsistorium, at den pædagogiske Professor M. Lavrits Skavbo havde ytret, at han ønskede dette Embede. Men Kansleren havde tidligere befalet, at man først skulde forsørge M. Hans Rasmussen med en saadan Plads, og Rektoren havde meddelt ham Kanslerens Vilje; men han havde ikke vist sig videre tilbøjelig til at modtage Tilbudet. Man blev da enig om, at Biskoppen, naar Kansleren kom hjem, skulde meddele ham, at Skavbo gjerne ønskede Embedet, og at Professorerne gav ham deres Stemme, forsaavidt Kansleren ikke var af en anden Mening. Enden paa Sagen blev, at Friis gav sit Samtykke til at Mester Lavrits Klavsen Skavbo maatte blive Præst paa Amager, hvorhos han samtidig nævnede M. Kort Aslaksen som hans Efterfølger ved Universitetet, hvad Professorerne i al Ærbødighed strax bifaldt [2].

---

[1]) Acta Consistorii 22. Decbr. 1599.

[2]) Acta Consistorii 24. Maj og 6. Juni 1600.

Mester Kort var en Normand og den første af dette Folk, som fandt Ansættelse ved Kjøbenhavns Universitet efter dets Gjenoprettelse, forøvrigt var han en Discipel af Tyge Brahe og en velstuderet Mand.

Naar M. Hans Rasmussen ikke ønskede at modtage det tilbudte Præsteembede, da var det vistnok ikke blot, fordi hans Studier og Interesser gik i en anden Retning, men især fordi der paa den Tid syntes Udsigt for ham til at opnaa en bedre Stilling ved Universitetet, end den han nu i saa mange Aar havde maattet lade sig nøje med. Den fysiske Professor D. Anders Krag var nemlig saa syg, at hans snarlige Bortgang med Vished kunde forudses. Han døde ogsaa allerede den 8de Juni 1600, hvorpaa M. Hans Rasmussen strax meldte sig til den ledige Post, idet han i en udforlig Tale i Konsistorium fremsatte sit Ønske og sine Adkomster. Professorerne henskjød imidlertid Sagen til Kansleren; men uagtet Mester Hans særlig havde lagt sig efter Fysikken, foretrak Christian Friis dog M. Jon Jakobsen Venusinus, hidtil Sognepræst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn, en Mand, der ved Talenter og alsidig Begavelse og Lærdom vistnok ogsaa ragede betydelig op over M. Hans Rasmussen, og som ved Iagttagelse af Magneten og paa anden Maade havde vist, at fysiske Undersøgelser ikke vare ham fremmede[1]). Desuden besad han en Adkomst, som hans Konkurrent ikke kunde rose sig af, nemlig den i høj Grad at være yndet af Kongen og flere af Rigets Stormænd.

Et Par Uger før Anders Krags Død var en anden

---

[1]) Se 2den Del, S. 642. Tillæg, Nr. 329. 343. 345. Acta Consist. 16. Juli 1600.

Mand gaaet til Hvile, som vel ikke mere beklædte nogen Stilling ved Universitetet, men dog engang havde været dets Pryd og vigtigste Støtte. Det var den gamle D. Niels Hemmingsen i Roskilde. Den 23de Maj 1600 sluttede han sit lange og indholdsrige Liv. Hans mangeaarige Ven og Kollega i Kapitlet M. Christoffer Knoff meddelte paa Enkens Vegne strax Dødsfaldet til Universitetets Rektor, Biskop Vinstrup, med Begjæring om, at Professorerne vilde vise den afdøde den sidste Ære ved at følge ham til Graven, en Indbydelse som de fleste af dem efterkom med Universitetets Rektor i Spidsen, der i Kirkens og Højskolens Navn tolkede den Tak, som Fædrelandet skyldte den store hjemgangne Lærer [1]).

Ved Niels Hemmingsens Død var den Retning, som han i Theologien havde repræsenteret, endnu aandelig talt den herskende i Danmark; men den Mand sad alt paa Hemmingsens Lærerstol, der snart skulde give Tingene en anden Vending. Det var D. Hans Povlsen Resen. Men endnu syntes han ikke ret at have vendt al sin Hu til de kirkelige og theologiske Spørgsmaal; det var derfor heller neppe klart for nogen, hvor stor en Magt og Indflydelse denne Mand i Tiden skulde faa. Maaske var det dog ham, som forhindrede, at Universitetet udgav et Mindeskrift over Hemmingsen, hvorpaa der en Tid lang tænktes, og hvortil man ogsaa havde søgt at indsamle Bidrag fra forskjellige Sider [2]).

---

[1]) Se 2den Del, S. 440.

[2]) Ny kirkehist. Saml, IV, 321—2. Til det paatænkte Skrift har maaske følgende Epicedium været bestemt, der viser, hvor begejstrede Tilhængere Hemmingsen endnu havde:

Fra Universitetet Lærere vende vi os til de akademiske Rettigheder og Privilegier, saasom egen Jurisdiktion og Skattefrihed, samt Gods og andre Indkomster, altsammen Goder, som Professorerne med megen Omhu vaagede over. Hvad nu først Jurisdiktionen angaar, da blev den vistnok undertiden krænket ved at Studenter indsattes

---

Epicedium clariss. Theologi D. Nic. Hemmingii,
Canonici Roëskildensis.
D. J. O. M. S. G.

Nicolaus Hemmingius Lalandus, doctissimus Theologus merito cognomine Phœnix, patriæque sua ætate Oculus nominandus, quod Deus in eum animi rarissima dona contulerit. Is cum incomparabili ingenii subtilis acumine, post artium et linguarum industriam propagationem, libros propheticos et apostolicos, rara felicitate, eximia cum laude in Regia Academia Hafniensi, explanando ac disputando, illustraret, patrios non tantum eruditos, imo cunctos Europæ doctos in admirationem sui facile convertit. Cæterum non defuere sycophantarum inquietorum morsus obstrepentes, quibus eum, tempestate infelici ista Theologicarum controversiarum ingruente, unice oppressum iri contenderent. Verum magni Numinis providentia factum fuisse fas est credere, ut inopinanti nihilque hujusmodi merenti non dumtaxat parceretur, sed etiam ob labores Ecclesiæ et Scholæ utilitate exantlatos ac devoratos, otio benigno, jucundo, opulento donaretur. Erat profecto admirabili facetiarum lepore ac sale mire perurbanus tantaque morum temperie, ut non eloquio, non cultu, non ipso denique convictu fastum ullum ostenderet. Concessit naturæ plane senex coelo dignus magnum sui desiderium litteratæ posteritati relinquens. Elatus est funere honorificentissimo hominum omnis generis comitatu ad dulce suum cubile in Augusta Basilica Roëskildensi divo Lucio sacrata, in qua inclytos Reges, generosos Episcopos, venerandos patres tumulari mos. Dignum utique sacrosanctum hoc laudatissimum litterarum decus, non solum honorato sepulchri elogio, sed ut illud etiam propter eruditissima ingenii monumenta, immortalique hominum memoria dignissima, æternis omnino laudibus grata posteritas coronet atque perornet. Moritur 1600, die 23 Maij.

Langebeks Afskrift i Kongl. Bibl. (Excerpter Nr. 220): »Ex collectaneis P. Septimii inter reliquias Bibliothecæ Rostgardianæ. Kraagerop 13 Martii 1738«. (Jvfr. Marmora Dan. I, 30.)

i Byens Fængsel. Thi vel havde Bysvendene Ret til at anholde Urostiftere, som de om Natten traf paa Gaden, men naar det blev Dag, og «Vagt var sat», skulde de ledes til Universitetets Rektor og overgives til hans Varetægt. Byens Øvrighed maatte hverken paa egen Haand løsgive dem eller beholde dem fængslede. Skete det, saa undgik det ikke Paatale [1]). — Ogsaa rent borgerlige Sager om Gods og Ejendom kunde Professorerne komme til at dømme i, naar enten begge Parter eller kun den ene, og da den, der sagsøgtes, stod i Forhold til Universitetet, et Forhold, som forøvrigt kunde være temmelig fjernt. I saadanne Sager var der dog Appel til Kongen og Rigsraadet eller Herredagen [2]). Slig Indankning af Sager fra Universitetets Domstol til Rigets højeste Ret forefaldt vel endnu ikke saa hyppig som senere, men vi have dog fra Aaret 1598 Exempel derpaa. Professorerne havde nemlig den 23de Oktober 1596 fældet Dom i en Sag mellem Peder Andersen, Borger i Kjøbenhavn, og en vis Hans Clemendsen «om et Skrin med sex Jordebreve og om nogle Peder Andersens Hustrus Penge, som var et hundrede Daler, udsatte paa Rente til Oluf Christoffer Brender», af hvilke Personer, som det synes, ikke flere end den sidste var Academicus. Da den ovennævnte Borger ikke var tilfreds med Dommen, ind-

---

[1]) Den 24de Februar 1599 klagede saaledes nogle Studenter for Konsistorium over, at de uden Skyld vare blevne indsatte i Byens Fængsel, hvoraf de dog atter vare blevne løsladte. Professorerne svarede: «Studiosi skal klage paa Bysvendene, at de udi ulovlig Tid har fængslet dennem, og det skal gives deres Forældre tilkjende, at de klager paa Bysvendene, i den Mening at have Studenterne intet gjort, da er de for Uret sat; har de og Skyld, da er det og Uret, at de er udladt, før Vagt var sat, og er ikke ledt til Rectorem» (Ny kirkehist. Saml. V, 114).

[2]) Jvfr. 1ste Del, S. 50.

stævnede han Rektor og Professorer for Kongen og Rigens Raad til at forsvare deres Dom. Sagen afgjordes da den 23de Juni 1598 ved en kongelig Rettertingsdom, afsagt paa Kjøbenhavns Slot i Overværelse af Rigshofmester Christoffer Valkendorf, Kansler Christian Friis og femten andre Medlemmer af Rigsraadet. Paa Universitetets Vegne var dets Rektor, D. Thomas Fincke, og flere af Professorerne mødte. Dommen kom til at lyde paa: «at Rektor og Professores ingen Uret have gjort Peder Andersen i deres Dom, hvilken derfor bør ved sin fulde Magt at blive, og hannem pligtig at stande dennem til Rette for Kost og Tæring» [1]).

Medens de private Sager, Universitetet fik til Paakjendelse, snarere tiltog end aftog i Antal, var det modsatte Tilfældet med de offentlige eller saadanne, som af Regjeringen henvistes til de højlærdes Afgjørelse. De tidligere saa hyppige Præstesager forsvinde nu, da de langt mere end forhen fandt deres endelige Afgjørelse ved Landemoderne. Og medens man i en tidligere Tid finder, at Præster, naar de bleve tiltalte for borgerlig Ret, indskjød sig «til deres tilbørlige Dommere, de højlærde i Kjøbenhavn» [2]), skete dette neppe mere nu. Regjeringsraadet i Christian IV's Mindreaarighed havde endnu hyppig henvist tvivlsomme Sager angaaende kirkelige eller sædelige Forhold til Professorernes Betænkning eller Dom, men heri indtraadte en kjendelig Forandring, fra den Tid Christian IV selv kom til Styret med Kansler Christian Friis ved sin Side. Enkeltvis forekommer dog endnu saadanne Henvisninger. Saaledes forlangte Regjeringen 1599, at Professorerne i Forbindelse med Biskoppen og Sognepræsterne i Kjøbenhavn skulde afgive

---

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 186.
[2]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. I, 252.

en Kjendelse angaaende en Person ved Navn Søren Lavritsen Galern (Cimber), som havde gjort sig skyldig i en storartet Forfalskning af Breve, deriblandt endog af et Kongebrev, og som derved Aaret iforvejen havde opnaaet Ordination af Superintendenten paa Gulland til et Præstekald sammesteds. Den anklagede mødte selv i Konsistorium den 1ste September, hvor Ridefogden paa Kjøbenhavns Slot optraadte som Aktor imod ham paa Regjeringens Vegne. Efter at Forfalskningen klarlig var godtgjort, skredes til Afstemning. Biskoppen og Præsterne dømte, «at efterdi han har gjort uærlig Gjærning, bør han efter Ordinansen herefter ikke at holdes for en Præst eller befatte sig noget med Gudstjeneste». D. Jørgen Dybvad samstemmede heri. Men Resen og Niels Krag mente, at Sagen ikke vedkom Universitetet men Bispen og Ministerium alene. «Dog efterdi han og bekjender, at han har skrevet et falsk Kongebrev, i den Mening at skade sin Næste, da stemmede de alle overens deri, at han bør ikke efter denne Dag at være eller kaldes en Præst, men skal regnes for en uordineret, efter Ordinansen». Den anklagede «bad Professorerne, at de vilde hjælpe ham til en naadig Straf, hvilket Bispen lovede ham». Men er der sket Forbøn, da har den ialfald ikke nyttet ham noget, thi faa Dage efter, den 5te September 1599, blev han henrettet [1]).

Hvad angaar Universitetets Frihed for offentlige Byrder og Paalæg, da blev den endnu respekteret, skjønt Profes-

---

[1]) Acta Consist. 1. Sept. 1599, samt Stephanius's Brevbog i Kallske Saml. 512. 4. Om en lignende Brevforfalskning, hvorved det lykkedes en uordineret Mand i en Del Aar at fungere som Præst paa Falster, haves Efterretning meddelt af lm. Barfod i Kirkehist. Saml. I, 262 flg. Forhør optaget i den Anledning ved Universitetet 1591 findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 184.

sorerne unægtelig søgte at udstrække den saa vidt, at det maatte synes vanskeligt i Tiden at hævde den i en saadan Udstrækning. Følgende Exempel vil kunne tjene til Oplysning i saa Henseende. En ældre akademisk Borger ved Navn Eske Bertelsen havde drevet adskilligt Kjøbmandskab og Fiskeri, men gjorde dog Krav paa at nyde godt af de akademiske Borgeres Fritagelse for borgerlig og Bys Tynge, under Paaskud af at den paaklagede Næringsdrift kun var foregaaet med Hensyn til Forbruget i hans eget Hus. Byfogden paastod derimod, at han havde drevet almindelig borgerlig Næring og derfor skulde have sin Skude og sit Gods forbrudt. Denne Betragtning kunde Professorerne imidlertid ikke gaa ind paa, men gjorde gjældende, at hvis dette skete, da var det at befrygte, at det vilde komme Universitetet til Skade paa dets Privilegium «anlangendes Universitetets Kjelder at holde Vin og fremmed Drik udi», ligesom ogsaa paa den Skattefrihed, der dels ved Fundatsen dels ved senere Kongebreve var tilstaaet Universitetets Bogtrykker samt Professorers, Kannikers og Præsters Enker, om de end drev borgerlig Næring. Ligeledes bemærkedes, at hvis Byfogdens Paastand indrømmedes, vilde Studenternes og Professorernes Privilegier være ringere her end andensteds, hvor det ikke formentes dem at søge deres Næring ved adskillig Haandtering, især med Bryggen og Vinsalg[1]). Blev det aldeles forment Klereciet at bruge Kjøbmandskab,

---

[1]) I denne akademiske Rettighed maa rimeligvis Kilden søges til den ellers saa paafaldende Tilladelse, der ved denne Tid og senere undertiden gaves slet lønnede Præster og Degne i den slesvigske, til at søge en Bifortjeneste ved Krohold. Se H. N. A. Jensens Oplysning om saadanne Tilladelser i Michelsens og Asmussens Archiv für die Staats- u. Kirchengeschichte der Herzogthümer Schleswig etc. I. 1stes Heft. 1833, S. 261—3.

vilde de, som ikke vare forsynede med nødtørftig Underholdning, lide stor Nød. Det kunde paa den Maade ogsaa blive forbudt dem, der ikke havde saa stor Kornløn, som deres Husholdning udkrævede, at kjøbe deres Korn paa Gaden af Bønderne, hvoraf Følgen vilde blive «stor Irring mellem Borgerne og de lærde Folk». Endelig kunde det komme dertil, at «ingen lærd Mand maatte sig til Fordel i sin Husholdning handle med sine Venner udenlands og forvexle Varer med dem, men være nødt til at tage al sin Nødtørft hos Kjøbmanden paa det dyreste». I Henhold til disse Grunde, der tyde paa, at den Tids Professorer ikke vare saa ganske fremmede for Handelsforretninger, afvistes Byfogdens Klage [1]).

Overfor Regjeringen var det derimod vanskeligere for Professorerne at hævde Privilegierne. Indtil videre gik det dog kun ud over Universitetets Bønder, idet Kongen i et Brev af 9de Januar 1599 til Rektor og Professorer «bad og begjærede», at enhver af deres Bønder i de sex nærmeste Herreder vest og syd for Kjøbenhavn i Vinterens Løb maatte kjøre 10 Læs Kampesten til Kjøbenhavns Slots Bygning, og ligesaa mange Læs i den følgende Sommer. Det var ingen lille Begjæring, især da Kravet senere udstraktes til flere følgende Aar, og mange af Bønderne havde 4—5 Mil til Kjøbenhavn, medens Vejene i de Tider vare slette; imidlertid maatte Kongens Begjæring opfyldes, og det skete da ogsaa, om end først sent [2]). Den Ømhed, som Profes-

[1]) Se Tillæg, Nr. 336. Af Tillæg Nr. 342 ses, at en akademisk Borger ansaas som henhørende under Universitetets Jurisdiktion, «saa længe indtil han bekom hans rigtige Afsked og Testimonium herfra, og begav sig til anden Stand og Vilkaar».

[2]) Tillæg, Nr. 327. 337. Ny kirkehist. Saml. IV, 337. I Konsist. Arkiv Pakken 145 findes et Brev af 29. Novbr. 1604 fra Peder

sorerne viste over Bønderne, naar det gjaldt Kongeægter, kom dem imidlertid ikke til Gode, naar Spørgsmaalet var om Afslag i Landgildet, som Universitetet oppebar; thi det var noget, hvorpaa man paa ingen Maade vilde indlade sig. Da saaledes nogle Bønder i September 1598 gav tilkjende, at hvis det ikke var Universitetet imod, vilde de søge Kongen om Nedsættelse i deres Landgilde, der formentlig var sat for højt, blev der svaret dem, at hvis de ikke vilde nøjes med deres Gaarde for den sædvanlige Afgift, «fik Professorerne at se sig om andre Bønder, og de dem om andre Husbonder» [1]). Dette Udsagn var dog ikke at forstaa saaledes, at Bønderne uden videre kunde rejse bort, da de i saa Tilfælde først maatte erhverve sig et Fribrev fra Universitetet ved at løskjøbe sig fra deres Fødestavn, hvilket paa denne Tid kunde ske for en Sum af 14 Daler [2]). Meningen var derimod, at Bønderne vilde blive udsatte af deres Gaarde, en Straf som vi oftere finde anvendt, men hvorved Professorerne rigtignok ogsaa undertiden paadrog sig Bebrejdelser for utilbørlig Haardhed [3]). Uagtet de nemlig

Basse, Lensmand paa Roskildegaard, til Universitetets Rektor, M. Iver Stub, hvori han beder ham om Registre paa Universitetets Tjeneie i Sømme, Ramsø og Tune Herreder, for at han kunde straffe dem, der havde forsømt den dem paalagte Stenægt til Kjøbenhavns Slot. Han havde tidligere skrevet om Sagen, men ingen Besked faaet hverken af Rektoren eller af Universitetets Foged.

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 64.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 59. Tillæg, Nr. 293, indeholder Prøve paa et saadant Fribrev. Undertiden forlangtes dog en betydelig højere Sum for Frikjøbelse end den ovenfor angivne. Saaledes Act. Consist. 3. Okt. 1604: «Oluf Ibsøns Stifsøn i Vallore vil kjøbe sig fri, at han ikke skal nødes til nogen af Universitetets Gaarde. Responsum: Han skal give 30 Daler; dog naar han fæster en Jord paa Universitetet, skal hannem afslages 10 Daler».

[3]) Den 24. Sept. 1597 skrev saaledes Lave Urne til Beltebjerg, Landsdommer i Skaane, til Universitetets Rektor og ankede over den

vare meget villige til at tage deres Bønder i Forsvar, naar de tiltaltes af de kongelige Lensmænd, var det dog nærmest kun for at hævde deres egen Ret til Straffemyndighed over dem [1]).

Hvad Universitetets Gods og Indkomster angaar, da tænkte man 1598 paa at reklamere Præbendet Smørum og Ledøje, som i Aaret 1522 af Biskop Lage Urne var stiftet til Lønning for en Professor, men som under Opløsningen af Universitetet i Reformationstiden var kommet bort fra samme. Det var den gamle Professor Hans Guldsmed, der drog denne Sag frem, idet han i Konsistorium fremlagde det Dokument, hvorved Præbendet oprindelig var stiftet. Sagen vakte Interesse, og det blev vedtaget, at naar han kunde skaffe de fornødne Oplysninger, vilde man paatale den, og hvis Præbendet erhvervedes, skulde han beholde det i sin Livstid [2]). Imidlertid maa Forsøget dog være mislykket, da Universitetet ikke fik det omtalte Præbende, om det end som en Levning deraf fremdeles beholdt Patronats-

---

haarde Behandling, M. Lavrits Skavbo havde vist mod en Bonde ved Navn Rasmus Persen i Kiøfflinge, hvis Gaard hørte til Gods, der var »funderet til de højlærdes Profession i Kjøbenhavn, eftersom den Fundats derom formelder» (formodentlig Præbendet Gjorshøj). Bonden var bleven fængslet og udsat af Gaarden. »Saa haver hans (Skavbos) Foged udentvivl, som har faaet en Frue ved Navn Fru Kirstine Fixen, bragt M. Lavrits paa denne Trætte, thi han havde ikke uden 3 af hans Bønder at raade for, dem har han saa handlet med, at de takke ham lidet godt, og de giver M. Lavrits og flere af hans Orden et ondt Eftertale, at han saa tyrannisk-ligvis vilde handle med ham, som ingen Herremand endnu har gjort i Skaane ved sine Arvetjenere, og endog Rasm. Persen kan være en Skalk og har stort Uheld af sine Naboer, saa kan man dog saa snart forgribe sig paa en Skalk som paa en Dannemand». (Orig. i Konsist. Ark. Pakken 105).

[1]) Se Tillæg, Nr. 304.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 64. Jvfr. 1ste Del, S. 19.

retten til Smørum og Ledøje Kirker, hvilke Kirker det endnu den Dag idag ejer. Derimod fik Universitetet den 10de Oktober 1600 fornyet kongelig Stadfæstelse paa Retten til at hæve den saakaldte Studiiskat af Kirkerne i Skaane, Halland og Bleking, i Anledning af de Vanskeligheder, som Ydelsen af denne Afgift jevnlig mødte[1]). Endvidere skjænkede Kongen ved Gavebrev af 2den Avgust 1600 Universitetet et Stykke Jord tæt ved Studiigaarde og ud mod Skidenstræde, hvilket i sin Tid af Kong Christian III «var givet og funderet til alle de tre Kirker i Kjøbenhavn, at derpaa skulde bygges tre Vaaninger til Præsteenker, naar nogen Sognepræst der sammesteds døde og afgik». Der var imidlertid ingen Bygninger blevne opførte, men Enkerne havde aarlig faaet noget til Husleje af Kirkerne. Nu tilskjødedes Pladsen Universitetet for at udlægges til en Have, hvori der skulde «ympes og plantes, sønderlig Simplicia». Denne Have, der omtrent laa paa den Plads, som det naturhistoriske Museums Bygning nu indtager, og var det

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 344. Af Tillæg Nr. 318 ses, at Biskop Mogens Madsen i Lund i en Række Aar havde opkrævet Studiiskatten for Universitetet, men at der var opkommen nogen Misforstaaelse mellem ham og Professorerne angaaende Beløbet. Denne førte til, at han den 12. April 1599 skrev til Universitetet: . . . . «petere me amanter, nunc tandem ut me liberet Academia a suorum negociorum omnium apud nos procuratione, cujus plane me tædet pigetque, partim ingravescente pavlatim ætate, partim aliis quibusdam curis identidem subeuntibus, quæ omnino non permittant, vobis ut vacem diutius» (Orig. i Konsist. Ark. Pakken 93). Om Valget af en anden «Procurator» i Lund for Universitetet findes nogle Efterretninger i Ny kirkehist. Saml. V, 118. I Sommeren 1599 lode Professorerne en af deres Kolleger, D. Anders Krag, rejse over til Landemodet i Lund for at indkassere Studiiskatten hos Provsterne (Act. Consist. 20. Juni og 25. Juli 1599). Senere antoges Kanniken M. Jakob Svaning i Lund til Universitetets «Procurator» sammesteds (A. C. $^{25}/_{6}$ og $^{23}/_{7}$ 1600).

første Forsøg paa en botanisk Have, særlig for Lægedomsplanter, ved Kjøbenhavns Universitet, skulde ifølge Kongens Bestemmelse henlægges til den Professorresidens, som samtidig opførtes paa Studiigaarden, hvorhos det paalagdes Residensens Beboer at føre Opsyn med Haven[1]). Herom forefaldt der ogsaa i Konsistorium en Forhandling, som fortjener at omtales. Den 12te Juli 1600 begjærede den daværende Rektor, D. Anders Christensen, «at maatte bekomme den ny Residens, som nu byggedes udi Studiigaarden, saa vilde han i Fremtiden plante der en Hortum Medicum hos». Biskoppen gav gjerne sit Samtykke dertil; men Resen mente, «at nogen anden kunde have deri at sige», hvorfor Sagen blev opsat til videre Deliberation, naar Residensen blev færdig. Men allerede i det næste Konsistoriemøde (16de Juli) viste det sig, at Sagen var afgjort. I dette Møde var det nemlig, at den nys ansatte fysiske Professor, M. Jon Jakobsen Venusinus, aflagde sin Professored; ved den Lejlighed fornyede Rektoren, der rimeligvis anede, at der var periculum in mora, sin Begjæring om Residensen. Men hertil svarede Venusin, at den allerede var ham tilstaaet af Kongen og Kansleren[2]). D. Anders Christensen maatte altsaa, skjønt Universitetets Rektor og gammel Professor i det medicinske Fakultet, vige for den yngste filosofiske Professor. Et saadant Brud paa den ellers saa strængt hævdede akademiske Orden var dog neppe sket, hvis Venusin ikke havde kunnet glæde sig ved en større Yndest ved Hoffet end nogen af sine ny Kolleger. For-

---

[1]) Orig. paa Pergament i Konsist. Arkiv, Pakken 153. Brevet er er trykt i Kbhvnske Vidensk. Selsk. Skrifter (ældste Række). X, 464—5.

[2]) Kongebrevet derom er dog først udstedt den 30te Juli 1600 (trykt i anf. Skr. X, 463).

øvrigt maa han antages for at have været vel skikket til at sætte den ny botaniske Have i Gang, da han ved Siden af sine mange andre Interesser ogsaa med Iver havde lagt sig efter Botanikken [1]). Hvad Residensen angaar, da befalede Kansleren, at den skulde være færdig inden Michelsdag 1600, for at Venusin kunde flytte ind i den [2]). Denne fik dog senere Anledning til at være mindre vel tilfreds med sin forøvrigt saa bekvemt liggende Bolig, idet den nemlig grændsede lige op til den Bygning, hvori Studenterfængselet var, og det var et meget uroligt Naboskab, helst eftersom Fængselet sjælden savnede uvillige Beboere, der søgte at forkorte sig Tiden ved Hujen og Støj, hvori de ogsaa synes at have faaet god Bistand af Kammerater, der kom for at give deres Medfølelse tilkjende. Vi høre derfor Venusin gjentagne Gange i Konsistorium andrage paa, at Fængselet maatte blive forlagt til et andet Sted; men det er lidet sandsynligt, at hans Begjæring er bleven opfyldt [3]).

Opførelsen af den omtalte Residens minder os om det større Byggeforetagende paa Studiigaarden, som Regjeringsraadet alt havde søgt at skaffe de fornødne Midler til, men som nu i længere Tid synes at have staaet stille, for det paany blev optaget for endelig at fuldføres [4]).

---

[1]) Herom vidner hans Brevvexling med den berømte Botaniker Caspar Bauhin i Basel (se Tillæg, Nr. 385) og andre af hans Breve.

[2]) Acta Consist. 6. Avgust 1600.

[3]) A. C. 20. Juni 1604: M. Jonas conquestus est de inquietudine, quæ ipsi esset ex carcere publico, inclusis vociferantibus et tumultuantibus. Cupivit transferri in locum a suo Musæo longiorem». Ib. 25. Avgust s. A.: «M. Jonas agebat de carcere, unde nimium inquietabatur a captivis et aliis externe accedentibus».

[4]) Slange beretter (Christian IV's Hist. S. 115), «at neppe 14 Dage efter sin Kroning gjorde Kong Christian de fornødne Anstalter til at bestille og indsamle alt fornødent Bygningstømmer og Materie for at lade opbygge for Academiet udi Kjøbenhavn et Hus, hvor

Det første Tegn paa, at man tænkte paa Sagen, var en Meddelelse, som Universitetets Rektor den 30te Januar 1600 gjorde i Konsistorium, om at et Kongebrev var udgaaet, der lød paa, at en Fjerdedel af de sjælandske Kirkers Beholdninger skulde komme til «det ny Huses Fuldkommelse». Efterretningen synes dog at have været noget forhastet, ialfald have vi ikke fundet noget saadant Kongebrev; men der var dog kommet Røre i Sagen, thi den paafølgende 11te Februar udgik der kongelig Befaling til Rigshofmesteren og Kansleren om i Forening med nogle af Professorerne at afhøre D. Anders Lemvigs Regnskab for Anvendelsen af de Penge, han havde oppebaaret af Kirkerne i Sjæland, Skaane, Laaland, Falster og Møen til Bygningen af Kollegiihuset ved Universitetet. Da det ved Regnskabsaflæggelsen formodentlig viste sig, at de fleste af Pengene allerede vare medgaaede til de tidligere foretagne Arbejder, fik Lensmændene i Sjæland den 8de Marts samme Aar Befaling, om at alle dette Stifts Landsbykirker, som havde nogen Formue og vare ved god Hævd og Bygning, skulde indbetale Trediedelen af deres Beholdninger inden førstkom-

---

Lærerne og Læsemestrene kunde have adskillige indrettede Steder og visse Afdelinger og Værelser, saa at enhver Læsemester paa sine anordnede Tider og Timer, uden at hindre hinanden, med Magelighed kunde læse for den studerende Ungdom og dennem overhøre. Hertil udsaa han den Plads og Sted ved det Hus, som hans Hr. Fader allerede tilforn havde bygt for de 100 fattige Studenter, hvor de tvende Gange daglig skulde spise». Slanges Hjemmel for Efterretningen, om at Christian IV strax efter sin Kroning drog Omsorg for denne akademiske Bygning, har jeg ikke fundet, ligesaa lidt som for hvad han senere (S. 157) beretter, at «den kostelige ny Studiigaard paa vor Frue Kirkegaard blev anlagt i Aaret 1597». Han synes ikke at have vidst eller erindret, at det ikke var saa ganske ubetydelige Foranstaltninger til Værkets Fremme, der alt vare skete før Kongens Kroning (jvfr. foran S. 75 flg.).

mende Majdag til Fuldførelse af det paabegyndte Kollegiihus. Pengene skulde leveres til D. Anders Lemvig og D. Thomas Fincke, hvilke det samtidig paalagdes at anvende dem paa bedste Maade til Husets Bygning[1]).

I Maj 1600 er det afbrudte Arbejde da vistnok atter blevet optaget, og det skred nu saaledes fremad, at det meste var færdigt inden Vinteren[2]), deri indbefattet den ovenfor omtalte ny Professorresidens, der opførtes ved Hjælp af de samme Midler og som det synes umiddelbart op til den større, ny akademiske Bygning. I Sommeren 1601 var man endelig kommen saa vidt, at Indvielsen af denne sidste kunde foregaa. Kort forinden var D. Niels Krag, Universitetets ypperste Taler, bleven valgt til Rektor, og ham tilfaldt det ærefulde Hverv at fuldbyrde Indvielsens højtidelige Akt i Kongens, en Del af Rigsraadets og den lærde Stands Nærværelse[3]). Dagen iforvejen indbød han ved et opslaaet trykt Program til den forestaaende Højtid, og allerede her anslog han Festtalertonen, idet han gjennemløb Rækken af Videnskabernes kongelige Velgjørere ligefra Alexander den Store og Ptolomæus Philadelphus indtil Christian IV[4]).

Endnu festligere lød hans Tale paa selve Indvielsesdagen den 26de Juni 1601, da han for første Gang førte

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 339 og 340. Ogsaa Universitetets Kirker maatte yde deres Bidrag. Jfr. A. C. 3. Maj 1600: »Quærit Rector, om mand icke kunde legge fra sig 500 Dallers vis summam for alle Universitetets Kircker, oc slippe dermed, saa mand icke giorde seerdelis Regenskab aff huer Kircke«.

[2]) Saaledes beretter ialfald Slange, S. 157.

[3]) Cragii Annal. Chr. III. Præfatio Gram. p. 18 (Oversætt. S. 25).

[4]) Programmet med Overskrift: »Rector Acad. Hafn. Nicolaus Cragius J. D. et G. L. Professor Lectori S.« findes i Univ.-Bibliothekets Programsamling.

Ordet fra Kathederet i den store Forelæsningssal i det ny Hus, omgiven af saa anseelig og talrig en Tilhørerkreds, som Salen kunde rumme. «Vi maa tilstaa», saaledes ytrede han sig, «at hvad vi bad Gud om, den Tid vor allernaadigste Herre, Kong Christian, tiltraadte Regjeringen, nemlig at alle Stænder maatte nyde Fred og Lykke, at Kirker og Skoler maatte blomstre under Hs. Majestæts lykkelige Regjering, det Ønske er blevet opfyldt, som Kjendsgjerningerne tilstrækkelig vidne om. Og denne ny «Basilica», dette kongelige Akademi, som vi nu skride til at indvie til Gud og Videnskaberne, hvad er det vel andet end et glimrende Vidnesbyrd, der skal tale selv til de sene Slægter, om hvad Religionen og boglige Kunster kunne vente sig af Hs. Majestæts Yndest og Gavmildhed. Thi saa meget skjønnere, prægtigere og herligere dette Hus er, saa meget ønsker han uden Tvivl, at Videnskabernes Stat maa tiltage i Væxt, i Skjønhed og Kraft. Ellers havde Hs. Majestæt visselig ikke i saa mange Aar med saa stor Udholdenhed og Kraft og med saa store Omkostninger arbejdet paa, at den Time maatte komme, da vi endelig kunde hænge Krandsen paa denne Bygning, der skal være en Religionens Helligdom og et Videnskabernes Tempel. Ved Hs. Majestæts sønderlige og rige Gavmildhed staar dette vort ny Akademi nu saa smukt, saa fuldkomment og prydeligt, at det kan maale sig med hvilket som helst andet i hele Europa». — «Men naar vi nu idag efter Hs. Majestæts Befaling skulle indvie denne Bygning, hvorledes skulle vi da gaa til Værks, hvorledes skulle vi prise deres Fortjenester, ved hvis Hjælp Sagen er begyndt og ført til Ende? Vi ville ikke tage Exempel af Hedningene, naar de indviede deres Templer og Bygninger; men de hellige Guds Mænd Moses og Salomon ville vi stille os for Øje; deres Spor ville vi følge. Derfor skal her først

lyde Tak til Dig treenige Gud, som siden Evangeliet kom til at lyde rent iblandt os, har skjænket os tre Konger, i hvem Kirker og Skoler have haft trofaste Fosterfædre, som have holdt deres beskyttende Haand over Lærere og Disciple, til hvem enhver har kunnet gaa med fuld Fortrøstning, og under hvis Scepter Evangeliets saliggjørende Lære har vundet Fremgang og Styrke. Herre, vi kunne ikke takke Dig for alle dine Velgjerninger, som vi gjerne vilde, Du maa selv vække vore Hjærter og lægge Taksigelsens Ord paa vore Læber. Herre, velsign det Sted, som vor højlovlige Konges Fromhed idag indvier til din Ære. Vi bede Dig, at Du vil gjøre dette Akademi til et Forraadskammer, hvoraf Mænd kunne udgaa, beredte til at tjene Dig. Omgiv denne Skole med din Englevagt mod ildesindede Menneskers Anslag, lad dit Ord lyde rent i denne Basilica eller kristelige Høresal, og lad det saaledes forplantes til vore Efterkommere i de sildigste Led. Giv, at Videnskaberne her maa dyrkes med Flid og Omhu, at vi ikke skulle falde tilbage til forrige Tiders Raahed, naar vi ikke skjønne paa dine gode Gaver. Tillad ikke, at de Velgjerninger, som ere skjænkede Kirker og Skoler af fromme Konger, forvendes til verdslig Brug. Afvend deres Anslag, som ville tage Brødet fra Børnene og kaste det for Hundene. Tag dette Sted, som i dit Navn indvies til et Videnskabens Sæde, under din Varetægt, og lad alle Misunderes onde Raad blive til Skamme. Dig være dette kristelige Akademi overgivet, lad ingen Storm rokke det. Til din Ære indvie vi os og dette Hus med alle dem, der her færdes som Lærere og Disciple, nu og i alle kommende Tider».

Efter denne Bøn, der maa betragtes som den egentlige Indvielsesakt, vendte Taleren sig først til Kongen i en udførlig Tiltale og takkede ham for, at dette «augusta domus

seu auditorium» var skjænket Højskolen, og at han, paa en Tid da han var beskjæftiget med at opføre saa mange Slotte, Fæstninger og Byer, som aldrig nogen af hans Forgjængere[1]), dog ogsaa havde udstrakt sin Omhu til Opførelsen af denne Basilica. Slotte og Fæstninger kunne gaa tilgrunde ved Fjenders Vold, men Pallas Athenes Borg staar uovervunden, selv om den tilsyneladende er jevnet med Jorden. «I Athen var fordum et filosofisk Gymnasium kaldet efter en vis Hekademos's Navn; for mange Aarhundreder siden er Bygningen sunken i Grus, saa at dens Sted ikke mere kjendes; men Navnet vil aldrig udslettes; saaledes spaar jeg, at nærværende Basilica eller Akademi vil blive et uforgjængeligt Mindesmærke til dit kongelige Navns Ære, og at man vil nævne Dig blandt de Konger, som have indlagt sig de største Fortjenester af Videnskaberne. Tro mig, idet Du viser Omhu for, at Religionen maa have sit Tempel og Videnskaben sit Museum, i det samme nedkalder Du Held og Lykke over den Gjerning, Du udfører, Dig selv og Riget til Bedste, og Du skal ikke savne Midler og Rigdomme i Overflod til at fuldføre, hvad Du har begyndt, naar Du lader en Del deraf tilflyde Kirker og Skoler. Af dit Riges Frugtbarhed har Du bragt Gud en Førstegrøde, og Du har aflagt et stort Vidnesbyrd om, at Du i Fromhed og Gavmildhed ikke staar tilbage for din Fader og Farfader, men snarere overgaar dem. — Held over Dig, høje Rigsraad, som har støttet denne Sag saaledes, at Efterkommerne ville kunne skjønne, at Sandsen for at bevare Kirker og Skoler har været levende og kraftig hos Dig. Velsignet være Eders Minde,

---

[1]) Se Oplysningerne om de Foretagender af Christian IV, Krag kan have tænkt paa, hos Werlauff, Kjøbenhavns Universitets-Bygnings Hist. S. 11, Not. g.

berømmelige Kaas og Rosenkrands, I som, dengang I stode for Rigsstyrelsen, sørgede for Midler til denne Bygning, og, saa længe I levede, ikke hørte op med at fremskynde dette Værk. Held over Eder, velbyrdige Sten Brahe og Parsberg, som, dengang I havde Sæde i Regjeringsraadet, villig gave Eders Samtykke til Planens Fremme. Velsignet være dit Minde, Du højtfortjente Valkendorf, som vi have set, trods dine mange Forretninger i Rigets Anliggender, næsten daglig at vandre hen for at have Øje med Værkets Fremgang og give dine Raad og Anvisninger[1]). Held Dig, højbaarne Kansler Friis, Du vor tro Konservator, hvis Raad og Indflydelse det skyldes, at vi nu idag med Glæde kunne indvie den fuldførte Bygning. Herren, som gjorde Dig til vort Værn og til en Støtte for vor Stand, opholde Dig længe og skjænke Dig Lykke og Ære. Du indser, hvor meget Riget vilde miste i Glands, om Højskolen gik til Grunde, og vi erfare daglig, hvor omhyggelig Du sørger for alt, og at Du især glæder Dig, naar Du kan gjøre Dig vel fortjent af de gode. Held Eder, højlærde Medlærere, som have anvendt al den Indflydelse, I besad hos Rigets Stormænd, til denne Bygnings Fremme. Held Eder, som have fremskyndet dette Arbejde; vi føle, hvor meget Højskolen og vi alle skylde Eder i denne Henseende. Held over den kommende Slægt, til hvilken vi kunne overgive vor Højskole i en herligere Skikkelse, end vi have modtaget den. Den treenige Gud give os Naade til at vise os værdige til den Velgjerning, som vi have modtaget, at vi engang maa indgaa til den evige Glæde»[1]).

---

[1]) Christoffer Valkendorf var for ikke længe siden død (den 17de Januar 1601).

[2]) Panegyricus Christiano quarto Daniæ, Norvegiæ etc. regi dictus, in dedicatione augustissimæ basilicæ, sive novæ Academiæ, Deo et

Saaledes omtrent lød D. Niels Krags Ord ved Indvielsesfesten. Hvad nu den Bygning angaar, som han i saa stærke Toner priste, da udgjorde den den østlige Længde af Studiigaarden, og laa omtrent paa den Plads, som nu indtages af Universitetets Solennitetssal[1]). Det var et efter den Tids Lejlighed anseeligt «Stenhus» bestaaende af to Stokværk. I det øverste var det saakaldte Auditorium superius eller Lectorium magnum, en rummelig og smuk Sal, den, hvori den omtalte Højtidelighed havde fundet Sted. Her fandtes to Kathedre, et for Præses og et for Defendens ved Disputationsakter; ved hver af Salens Ender var indrettet aflukkede Stole eller smaa Værelser med Vinduer for, det ene for Kongen det andet for Kansleren, til Brug naar de vilde bivaane akademiske Højtideligheder[2]). I denne Sal holdtes de theologiske Forelæsninger, Professorernes maanedlige Disputationer, Magisterpromotioner[3]) og saadanne akademiske Festligheder, der ikke, som theologiske Doktorpromotioner eller Rektorskifter, endnu fandt Sted i Vor Frue Kirke. Ligeledes holdt Professorerne af de højere Fakulteter her deres Tiltrædelsestaler[4]). — I det nederste Stokværk var Auditorium inferius, hvor i det mindste en Del af de

---

Musis consecratæ, a. d. VI Cal. Julii A. 1601 a Nic. Cragio. Hafn. 1601. 4. I Rostgaards Deliciæ poet. Dan. I, 12 findes et Digt af Henrik Albertsen (Hamilton): In novum collegium Academiæ Hafniensis.

[1]) Thurah, Hafnia hodierna, S. 346—7. Nyerup, Univ. Annal. S. 86. Werlauff, Kbhvn.s Univ.-Bygn. Hist. S. 12 flg.

[2]) Wolf, Encomion Regni Dan. S. 347.

[3]) Den første Magisterpromotion blev holdt her, «in Musæo novo superiore», den 13. Juli 1602 af M. Jon Venusin. Ved sammes Disputats 1606 «De comparanda eloqventia» bemærkes udtrykkelig, at den holdtes «in superiore Museo Regio».

[4]) Jvfr. A. C. 21. Okt. 1605: «Orationem in Lectorio magno habuit Leonard. Metznerus J. U. D. pro introitu ad professionem juris».

filosofiske Forelæsninger holdtes[1]). Her fandt senere Bakkalavrpromotioner Sted, og de filosofiske Professorer disputerede her «pro Cathedra» eller holdt deres Tiltrædelsestaler[2]). I Konsistoriets Forhandlinger den 16de Februar 1605 findes den Bemærkning, at «Decanus ædilis skal lade Bænke gjøre uden[for] Collegia superius et inferius, med Borde, efter Magnif. Dn. Cancellarii Befaling». Ventelig har der allerede fra først af været Bænke og Borde i selve Auditorierne, men hvorfor der ogsaa skulde være saadanne udenfor samme, kunne vi ikke saa lige afgjøre. Forøvrigt er det besønderligt, at Bygningen fik en ganske anden Anvendelse end den, man fra først af havde haft i Tanker. Oprindelig var den jo nemlig bestemt til et Kollegium, hvor de hundrede Kommunitetsalumner kunde have deres Bolig under fornødent Opsyn[3]); men efterhaanden ændredes Planen. Først tænkte man sig «et almindeligt Lectorium» og en Studenterbolig forenede i samme Hus[4]), og tilsidst endte man med udelukkende at holde sig til Lectoriet eller Forelæsningsrummet, medens Fuldbyrdelsen af Tanken om en større Studenterbolig blev udskudt til en senere Tid. Dog vedblev Navnet «Collegium novum», hvormed den ny Bygning sædvanlig kaldtes, at minde om, hvad der havde været den oprindelige Plan med samme.

Naar man iøvrigt bestemte sig til at anvende den ny Bygning til Auditorier, da var det neppe uden god Grund, eftersom de tidligere dertil anvendte Lokaler vistnok vare

---

[1]) Gram omtaler 3 Auditorier her (Fortalen til Cragii Annal. p. 18); men paa den Tid, vi her omhandle, synes der kun at have været eet (jvfr. Werlauff a. Skr. S. 15.).

[2]) Wolff, Enc. R. Dan. S. 347. Acta Consist. 1. Sept. 1621.

[3]) Se Tillæg, Nr. 287.

[4]) Se Tillæg, Nr. 291.

utilstrækkelige og indskrænkede. Af saadanne kan nævnes det Auditorium, der fandtes i «Stenhuset paa Studiigaarden ud til Vor Frue Kirke» (den sydlige Længde), og som nu i Modsætning til den ny Bygning kaldtes det «gamle Auditorium»[1]), hvilket dog fremdeles benyttedes til Forelæsninger, indtil det i Slutningen af Christian IV's Tid indrettedes til «anatomisk Theater»[2]). Endvidere de Forelæsningslokaler, som fandtes i Vor Frue Kirkes Tilbygninger, saasom «det Lectorium, der kaldes domus capitularis», hvilket endnu i Aaret 1597 omtales[3]), og «det lille Lectorium Medicorum», der 1605 nævnes som værende i et Rum i Kirken, hvortil man gik op ad en Trappe[4]). Samt endelig «Lectorium pædagogicum», der fandtes i Kommunitetsbygningen (Studiigaardens vestlige Længde) ved Siden af Alumnernes Spisesal (coenaculum)[5]).

Idet vi nævne de forskjellige Steder, hvor de akademiske Forelæsninger og Øvelser paa denne Tid holdtes, maa vi ogsaa berøre at der i det nyindrettede Valkendorfs Kollegium fandtes et Auditorium, hvor Professorer idetmindste enkelte Gange holdt Forelæsninger, medens det ellers fornemmelig brugtes til Alumnernes Disputereøvelser[6]).

---

[1]) A. C. 20. Juli 1610: «Maleren, som skulde renovere det gamle Auditorium, blev efter sin Klage og Begjæring en Foræring bevilget». Tidligere har der vistnok været flere Forelæsningsrum i den omtalte Bygning.

[2]) Werlauff, Kbhvn.s Univ.-Bygnings Hist. S. 16 flg.

[3]) Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostere, Tillæg, S. 217.

[4]) Se Tillæg Nr. 404. Werlauff, Kbhvn.s Univ.-Bygnings Hist. S. 26—7.

[5]) Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen (Hist. Tidsskr. 3 R. III, 133).

[6]) Iblandt Peder Christensens Almanakoptegnelser (Hjelmst.' Saml.) findes under 1. Marts 1589 følgende Notits: «Primo docuit (D. Andreas) Kragius in collegio Walkendorphiano». Jvfr. Tillæg, Nr. 353.

Saaledes var der nu tilvejebragt idetmindste nogle af de ydre Forudsætninger for, at den akademiske Virksomhed kunde blive dreven paa en Maade, der svarede til Tidens Krav og til det stigende Antal af studerende. Men ikke længe efter at D. Niels Krag ved den ovenomtalte Universitetsfest i høje Toner havde prist de heldige Vilkaar, hvorunder de akademiske Forhold hertillands vare stillede, indtraadte en brat Standsning i Skikkelse af en hærgende Landesot, forberedt ved en haard Misvæxt og Dyrtid [1]. Flere af Universitetets Professorer, deriblandt baade dets ovennævnte Rektor og dets Notarius, M. Kort Aslaksen, havde allerede forladt Kjøbenhavn af Frygt for Sygdommen, der havde bortrevet adskillige Studenter [2], da den fungerende Vicerektor, D. Anders Christensen, den 29de Avgust 1601 udstedte et Program (forfattet af Prof. Hans Staphensen, der fungerede for den fraværende Notarius), hvorved han bekjendtgjorde Forelæsningernes Standsning og tillod Studenterne at rejse bort, samtidigt med at han gav dem forskjellige Anvisninger til dels at undgaa Smitte dels at vogte sig for at udbrede den [3]. Hermed ophørte for længere Tid den akademiske Virksomhed. En Del af Profes-

---

[1]) Slange, Christian IV's Hist. S. 172. I Biskop Peder Hegelunds Synodalbreve (Ny kirkehist. Saml. VI, 642—4. 662—4) findes en levende Skildring af Datidens tunge Forhold.

[2]) Se Tillæg, Nr. 360. I et Brev af 17. Jan. 1601 skriver Studenten Petrus Johannis Saxcopiensis fra Kjøbenhavn til en Slægtning paa Laaland: »M. Petrus Borrichius (Lector i Trondhjem) ex Norvegia huc in Daniam reversus est propter pestem Nidrosiæ majorem in modum sævientem, qvæ hîc etiam in qvorundam ædibus grassari coepit; qvam Deus clementer avertat« (Afskr. i Ny kgl. Saml. 271. 8).

[3]) Se Tillæg, Nr. 361.

sorerne forlod Byen, og de Studenter, der havde deres Hjem udenfor Kjøbenhavn, skyndte sig saa snart som muligt at komme bort fra den pestbefængte Stad [1]).

3.

Fra Universitetets Gjenaabning efter Pesten til Dybvads Fald (1602—7).

Skjønt den Landfarsot, som 1601 var udbrudt, paa mange Steder her i Landet først naaede sit Højdepunkt langt hen i Aaret 1602 [2]), vare Forholdene i Kjøbenhavn dog saaledes, at man efter omtrent fire Maaneders Forløb kunde tænke paa atter at aabne Universitetet. I Slutningen af December 1601 udstedte Rektoren, D. Niels Krag, Bekjendtgjørelse om, at Forelæsningerne igjen vilde begynde den 11te Januar i det ny Aar [3]), hvad rimeligvis ogsaa er sket, da man ser, at de ligeledes en Tid lang afbrudte Møder i Konsistorium paany optoges den 18de Januar 1602.

Kort efter foregik der temmelig store Forandringer med det akademiske Lærerpersonale. Da Forstan-

---

[1]) Blandt de Professorer, der bleve tilbage, vare de to ovennævnte. D. Anders Christensen har formodentlig virket i sit Kald som Læge. M. Hans Staphensen vedblev at fungere som Notarius i al denne Tid, som man ser af hans Konceptbog (Kallske Saml. 512. 4), hvori der findes en Række Testimonia publica for Studenter, der i Løbet af Efteraaret forlod Universitetet. Forøvrigt mistede han i November s. A. sin Hustru, der maaske er død som Følge af den herskende Epidemi.

[2]) I et eneste Pastorat i Skaane døde saaledes i den sidste Halvdel af Aaret 1602 over 600 Mennesker (Danske Mag. 4 R. IV, 15).

[3]) Det trykte Program findes i Univ.-Bibl.

deren for Sorø, M. Hans Michelsen, nemlig var død i December 1601, kaldtes D. Niels Krag i Januar følgende Aar til hans Eftermand i denne anseelige og vel lønnede Post. Til hans Eftermand i Universitetsrektoratet valgtes Theologén D. Hans Resen, medens den hidtilværende Pædagogicus M. Kort Aslaksen rykkede op i den ved hans Bortgang ledige Post som Professor i Græsk. Ikke mange Dage efter (27de Januar 1602) døde den 85aarige M. Hans Guldsmed. I hans Sted blev D. Thomas Fincke Professor i Rhetorik, medens den gamle Pædagogicus M. Hans Rasmussen (Skomager) endelig efter mange Aars forgjæves Venten naaede op til en af de ordinære Pladser i det filosofiske Fakultet, idet han blev Finckes Eftermand som Professor i Mathemathik. I de tvende ledige Begyndelsespladser som pædagogiske Professorer ansattes Jyden M. Christen Hansen (Riber), en af Tyge Brahes bedste Disciple, og Hallandsfaren Hans Jensen Alanus, der i nogle Aar havde været Rektor ved Herlufsholms Skole, efter at han tidligere i ni Aar havde færdedes i Udlandet som Hovmester for forskjellige unge Adelsmænd. Han var allerede en Mand paa henved 40 Aar, men da han endnu ikke var Magister, maatte han først erhverve denne Grad, inden han kunde begynde sin Virksomhed som akademisk Docent.

Da D. Niels Krag allerede døde den 14de Maj 1602, kort efter at han var kommen ud til Sorø, blev Professor D. Anders Christensen beskikket til hans Efterfølger i Forstanderposten der. Som Følge heraf skulde nu en af Pladserne i det medicinske Fakultet besættes. Den gamle kongelige Livlæge D. Peder Sørensen tænkte paa at tilbyde Universitetet sin Tjeneste, ventelig fordi han var kjed af Hoffets Larm og de mange Rejser, Stillingen som Livlæge medførte; men Døden indhentede ham (28de Juli 1602),

før Planen kom til Udførelse. Han efterlod et berømt Navn som en af sin Tids største Videnskabsmænd [1]). Den ledige Plads i det medicinske Fakultet overdroges nu (i April 1603) efter en længere Tids Vacance til D. Thomas Fincke, der tillige blev D. Anders Christensens Eftermand som Forstander eller Økonom ved Kommunitetet. Herved foranlediges atter en Del andre Forfremmelser indenfor de akademiske Læreres Kreds, idet M. Jon Jakobsen Venusinus, der efter D. Niels Krags Død havde faaet Bestillingen som kongelig Historieskriver, nu overtog Professoratet i Rhetorik eller Eloqventia, og afgav den fysiske Lærerstol til M. Hans Rasmussen, hvis mathematiske Lection den hidtilværende Pædagogicus M. Christen Hansen (Riber) overtog. I den saaledes ledige Plads som pædagogisk Professor ansattes M. Klavs Hansen Jæger, Søn af Psalmedigteren M. Hans Thomesen, der i sin Tid havde været Universitetets Præst ved Vor Frue Kirke [2]).

Imellem dem, der i Anledning af Vacancen i Aaret 1602 havde meldt sig for at faa Plads blandt Professorerne, maa nævnes D. Jørgen Dybvads Søn, Mester Christoffer Dybvad, en ung Mand af ikke ringe Begavelse, der i nogle Aar havde studeret i Udlandet understøttet med det saakaldte Stipendium Regium. Han havde især med Flid lagt sig efter Mathematik, men var forøvrigt vistnok hjemme i forskjellige Videnskaber. Da hans Fader paa hans Vegne

---

[1]) Se 2den Del, S. 572—84. I et Brev af 1605 fra den berømte og lærde Statsmand Jac. Bongars til Jonas Charisius omtales D. Peder Sørensen som en Mand «non solum supra vulgum, sed supra hanc ipsam ætatem nostram doctum». Hans Hovedværk betegnes som «Idea illa, doctis omnibus admiranda» (Orig. i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1305 Fol.).

[2]) Acta Consistorii, 13. April 1605.

ansøgte om en Plads ved Universitetet, svarede Professorerne imidlertid, «at de ikke fandt det raadeligt, at han paa denne Tid stedtes til nogen Lærerstol ved denne Højskole», — et Svar, der synes at tyde paa, at man har haft noget imod ham. Da han ikke fik Pladsen, fortsatte han sine Studeringer i Leiden, hvor han, saa vidt vides, samme Aar erhvervede sig Doktorgraden i Medicin og derhos udgav et navnlig ved dets danske Sprogform mærkværdigt mathematisk Skrift, som han tilegnede Sjælands Biskop D. Peder Vinstrup, ventelig for derved at anbefale sig ved en fremtidig Vacance blandt Professorerne [1]).

En saadan lod heller ikke længe vente paa sig. Den 3die Maj 1603 døde nemlig den medicinske Professor D. Anders Lemvig, der havde gjort sig særlig fortjent af Universitetet ved at testamentere det sin anseelige Bogsamling [2]). Jørgen Dybvad anholdt om den ledige Plads for sin fraværende Søn; men heller ikke denne Gang kom han i Betragtning, da Professorerne (i Juli s. A.) med Kanslerens Bifald gave en anden Professorsøn, daværende Provincialmedicus i Lund D. Gellius Sascerides, deres Stemmer, hvorpaa denne tiltraadte den ledige Plads i det medicinske Fakultet, uden, som de fleste akademiske Lærere ellers maatte, at begynde fra neden af [3]).

Den 2den November 1604 mistede Universitetet ved Døden sin mangeaarige juridiske Professor, D. Klavs Theo-

---

[1]) Danske Mag. 4. Række. II, 20 flg.
[2]) Se Tillæg Nr. 357 og 401.
[3]) Danske Mag. 4. Række. II, 216. Acta Consist. 25. Juli 1603: «Proposuit Dn. Magnificus (Rector) de Dno D. Gellio, qvod esset recipiendus in locum secundi Medici, et colligebantur vota professorum, qvi omnes unanimiter vota dabant ex consensu Magn. Dni Cancellarij».

philus, en Mand, der, saa vidt vi nu kunne skjønne, med Ære havde udfyldt sin Plads og havde været virksom indtil det sidste [1]). Af danske Mænd var der ikke mange, der kunde konkurrere til hans Plads; dog var der een, som maatte synes vel skikket, nemlig D. Jonas Charisius. Han var en Præstesøn fra Nykjøbing i Sjæland (født 1571) og havde gjort grundige og omfattende Studier i Udlandet, hvor han havde erhvervet den medicinske Doktorgrad. Efter sin Hjemkomst var han, saavidt vides, bleven ansat som Sekretær i det udenrigske Kancelli. Han fulgte med Kong Christian IV paa hans berømte Rejse om Nordkap 1599 og har efterladt sig en paa Dansk forfattet Beretning om samme Rejse [2]). I Juni 1603 erhvervede han den juridiske Doktorgrad ved Kjøbenhavns Universitet, efterat denne Grad ikke var uddelt her i 60 Aar [3]). Hvad havde nu ligget nærmere

---

[1]) Se 2den Del, S. 632—8. Her kunde endnu anføres et Brev skrevet d. 17de April 1601 fra D. Klavs Theophilus til Islændingen Arngrim Jónsen (trykt i dennes Apotribe calumniæ, Hamburg 1622, p. 95—7). Heri skriver Theophilus: «Ego in hac quotidie magis ingravescente ætate mea cum Musis meis, ad quas postliminio sum reversus, redeo in gratiam, occupationibus aulicis valere jussis, refectionibusque meis reliquis penitus extinctis». Han opmuntrer ogsaa Arngr. Jonsen til flittig at beskjæftige sig med den latinske Digtekunst og beder ham sende en lille islandsk Hund,

«Qui erectis modo cruribus bipesque
Mensæ astabit herili, heroque ab ipso
Latratu tenero cibum petat».

[2]) Denne Beretning er trykt i Schlegels Saml. zur Dän. Geschichte. I, 4, 43—90.

[3]) I Acta Consist. findes der følgende Notits om tvende samtidige Promotioner: «20. et 21. Junij (1603) publice et privatim examinabatur Dominus Candidatus Vilhadus Adamius a professoribus facultatis Medicæ D. Thoma Finckio et D. Andrea Christiano. Porro seqventibus duobus deinceps examinabatur Jonas Erasmi f. Charisius Med. D. JJ. Candidatus a D. Nicolao Theophilo et D. Georgio Schumachero. — Porro publice pro gradu disputabant: Ille ad d. 25. Junij, hic die 27. ejusdem mensis etc». Jvfr. Tillæg, Nr. 392.

end at tage denne utvivlsomt dygtige danske Mand til den ledige Post. Det skete imidlertid ikke, hvorved dog kan bemærkes, at vi ikke med Vished vide, om Charisius har attraaet Pladsen, hvad dog er højst sandsynligt. Nu blev han derimod indtil sin Død (1619) i sin Kancellivirksomhed, der oftere bragte ham i vigtige Statssendelser til fjerne Lande[1]). Den juridiske Professorplads blev efter længere Tids Betænkning i Avgust 1605 af Kongen overdragen til en Embedsmand i det tydske Kancelli ved Navn Dr. jur. Leonhardt Metzner (von Salhausen), som dertil meget indtrængende var anbefalet af Apitz von Grønenberg, en anden tydsk Hofembedsmand, der som det synes i ikke ringe Grad nød Kong Christian IV's Yndest[2]). Om Universitetet imidlertid vandt sønderligt ved denne Ansættelse, kan med Føje betvivles. Derimod fik det en heldigere Tilvæxt i sin Lærerbesætning ved Optagelsen af M. Christen Sørensen Lomborg eller Longomontanus i Professorernes Kreds. Han var af Fødsel en Vesterjyde og havde i mange Aar gaaet Tyge Brahe til Haande ved hans astronomiske Arbejder, saa at faa eller ingen af de unge danske Mænd, som Tyge Brahe havde draget til sig, med større Grund kan kaldes hans Discipel end denne, saa meget mere som Longomontanus med sjelden Troskab og Hengivenhed havde sluttet sig til den store

---

[1]) Hofman, Hist. Efterretninger om danske Adelsmænd. II, 222—3. Hundrup, Biografiske Efterretn. om dem, der ved Kbhvn.s Univ. have erholdt de højeste akad. Værdigheder, S. 109—10.

[2]) Se Tillæg, Nr. 403. I et Brev, dat. Croneburgii d. 22. Novbr. 1604, skriver Martinus von Meden til D. Jonas Charisius: »Apitius von Gronberch apud Reg. Maj^tem pro Domino D. Metznero solenniter intercessit, ut professionem D. Nicolai Theophili piæ memoriæ nancisceretur, sed contrario et inopinato responso dimissus est; fertur quoque ex propria ipsius confessione, illum solam ob hanc causam huc venisse, sed hæc inter nos« (Original i Ny kgl. Saml. 1305 Fol.).

Astronom og hans Familie, ogsaa efter at de havde forladt Danmark. Den 27de April 1605 gjorde Universitetets Rektor det Forslag i Konsistorium, at man skulde antage M. Christen Lomborg til extraordinær Professor i Mathematik. Kansler Christian Friis vilde lønne ham af sin egen Lomme, men han saa dog gjerne, at Universitetet ogsaa vilde give et Tilskud til hans Løn. Dog skulde det være en frivillig Sag og ikke noget Paalæg. Det bemærkes, at den største Del af Professorerne af Hensyn til Kansleren indvilligede i, at Universitetet i det første Aar ydede 50 Daler som Bidrag til hans Løn. Snart aabnede der sig imidlertid Lejlighed for ham til Ansættelse i en af de normerede Pladser. I Maj samme Aar forflyttedes nemlig Sognepræsten i Taarnby paa Amager, den tidligere Professor M. Lavrits Klavsen Skavbo, til Bispestolen i Stavanger; i det derved ledige Præstekald paa Amager, hvortil Universitetet havde Patronatsret, ansattes nu efter eget Ønske den pædagogiske Professor M. Klavs Hansen Jæger, hvorpaa M. Christen Lomborg med Kanslerens Bifald enstemmig valgtes til hans Efterfølger i det ledige Professorat. Rigtignok blev det derved hans Kald at holde Forelæsning over de latinske Digtere, medens han indtil videre maatte indskrænke sine astronomiske Studier; men det varede dog kun et Par Aar, før han naaede op til den mathematisk-astronomiske Lærerstol, som han siden beklædte i en meget lang Aarrække [1]).

Ligesom denne Læreransættelse vidner om Kanslerens Interesse for Studeringernes Fremme, saaledes aflagde han ogsaa andre Vidnesbyrd om, at han med vaagent Øje fulgte den akademiske Virksomhed. Vi kunne saaledes henvise til,

[1]) Acta Consist. 1605, 27. Apr., 11 Maj og 5. Juni. 1607, 13. Juli.

at han interesserede sig for, hvem der tog de akademiske Grader[1]), og at han i April 1603 paabød, at der aarlig skulde udstedes et trykt Program, der indeholdt Meddelelse om, hvilke Forelæsninger Professorerne vilde holde, noget som ikke forhen havde været Skik, men som han med Rette ansaa som nyttigt for Studenterne og til Ære for Universitetet[2]). Ligeledes vaagede han over, at Professorerne med Orden foretog deres maanedlige Disputationer; og da der viste sig Tegn til, at de gjerne vilde skyde denne Byrde fra sig[3]), sørgede han for, at der blev udarbejdet ny Bestemmelser, hvorved det ikke blot blev fastsat, i hvilken af Aarets Maaneder enhver Professor skulde disputere, men ogsaa blev givet forskjellige Regler med Hensyn til Fremgangsmaaden ved disse akademiske Akter[4]).

Aaret 1603 er i det hele mærkeligt i Universitetets Historie ved Ordningen af forskjellige Forhold og ved Udstedelsen af Love, hvorved disse Ordninger fastsloges. Saaledes udstedte de theologiske Professorer og Dekanus i det filosofiske Fakultet, «efter Øvrigheds (ɔ: Kanslerens) Befaling», en Række ny Love for Kommunitetsalumnernes Samliv og Øvelser[5]). De Universitetet tilhørende Bogsam-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 373. 374. 375.

[2]) Acta Consist. 27. April 1603: «Dni Magnifici Cancellarii voluntas et mandatum fuit, referente Magnifico Rectore, ut publico programmate annuæ professorum lectiones Studiosis proponerentur cum in honorem Academiæ, tum in Studiosæ juuentutis emolumentum etc.» Jvfr. Tillæg, Nr. 390.

[3]) Acta Consist. 1603, 12. Marts og 4. Juni.

[4]) «Leges de anniversariis D. Professorum Disputationibus, quas servari voluit Magnificus Cancellarius, D. Christianus Frisius», findes trykte i Engelstofts Univ. og Skole-Annaler. 1811. I, 43—4. Jvfr. Acta Consist. 1605, 6. Februar.

[5]) «Leges pro Studiosis Regiis in Academia Havniensi latæ a R. Professoribus Facultatis theologicæ et Decano Philosoph. An. J. Ch.

linger bleve ved samme Tid eftersete, ordnede og katalogiserede, hvorhos der udstedtes Love med Hensyn til deres Benyttelse og Bevarelse[1]). Maaske gav denne Omsorg for Bibliotheket, som navnlig skyldtes D. Hans Resen, Anledning til, at Kongen ved Nytaarstid 1605 skjænkede Universitetet en Samling af 1100 Bind, der havde udgjort Hovedmassen af den kongelige Bogsamling paa Kjøbenhavns Slot[2]).

Til Aaret 1603 knytter sig ogsaa Planen til en ny Bibelrevision. Det vil erindres, at de danske Bibeludgaver af 1550 og 1589, som jo begge vare udgaaede fra Universitetet og indeholdt en Oversættelse af Luthers tydske Bibel, nærmest vare bestemte til Kirkebrug og at de vare i stor Folioformat og dertil meget kostbare. Der kunde derfor vel være Trang til en billigere Bibeludgave i et lettere haandeligt Format. Denne Trang tænkte den driftige Boghandler M. Hans Aalborg i Forening med den kongelige Møntmester Nicolaus Swabe paa at afhjælpe, idet de tillige vilde gjøre sig selv en Fordel. De søgte derfor om kongeligt Privilegium paa Udgivelse af en saadan mindre bekostelig Bibel i lidet Format, idet det var deres Tanke uden Forandring at optrykke den Text, der fandtes i Frederik II's Bibel. Det ønskede Tiaarsprivilegium fik de uden Vanskelighed den 7de September 1603 kun med Forpligtelse til at sørge for en korrekt Udgave. Men da det rygtedes, kom der Bevægelse i de lærdes Kreds. Man var nemlig forlængst bleven opmærksom paa, at der var Mangler ved de tid-

---

M. D. C. III. de mandato superiorum», findes trykte hos Beckman, Communitatis Reg. Havn. historia, p. 27—32.

[1]) Se Tillæg, Nr. 384. 400. 401. Acta Consist. 1602, 18. Jan., 1603, 16. Febr., 16. Marts, 27. April, 3. Dcbr., og 1604, 4 Febr.

[2]) Werlauff, Hist. Efterretn. om det store kongl. Bibliothek i Kbhvn. S. 13.

ligere Bibeludgaver, idet Oversættelsen ikke sluttede sig saa nær til Grundtexten som ønskeligt var. Det maatte derfor synes nu at være en passende Lejlighed til at faa de fornødne Forbedringer i den danske Bibeltext foretagne, og da der skete Forestilling derom til Kongen, udgik der endnu den 24de November samme Aar Befaling til Universitetets Rektor om at drage Omsorg for, at nogle af Professorerne, som maatte findes skikkede dertil, overtog at revidere og rette Bibeltexten, inden den blev trykt. Dette Hverv faldt dog kun lidet i de fleste Professorers Smag; ikke blot det betydelige Arbejde virkede afskrækkende, men endnu mere Frygten for, at en eller anden Forandring i den gjængse Text skulde udlægges som en Indrømmelse til Kalvinismen. Naturligvis drev Forlæggerne paa Sagens Fremme; men det vilde dog maaske neppe være lykkedes dem at overvinde Inertiens Modstand, hvis de ikke havde fundet Bistand hos en Mand ved Universitetet, der, om det skulde være, var i Stand til alene at udføre hele Arbejdet. Det var D. Hans Povlsen Resen, der med en ualmindelig Lærdom forbandt en energisk Vilje og en udholdende Flid. Det var rimeligvis ham og maaske ham alene, der havde sat Spørgsmaalet om Bibelrevisionen i Gang, og det blev ogsaa ham, paa hvem Arbejdet kom til at hvile, og det i en Udstrækning, som ikke oprindelig havde været paatænkt. Han behovede ikke at frygte for Beskyldningen for Kalvinisme, da han i Modsætning til de fleste af sine samtidige var bekjendt som en Tilhænger af den strænge Lutherdom. Han gik da i Kompagni med Forlæggerne om Værket og fik saa udvirket en kongelig Befaling af 25de Oktober 1604, hvorved hele «Korrekturen» blev overladt til ham, kun skulde han forelægge de andre Professorer sine Rettelser til Overvejelse, inden Værket blev trykt. Dette Resultat opnaaede han ved

en personlig Samtale med Kongen samme Dag. Denne havde hidtil været utilbøjelig til større Forandringer i den vedtagne Bibeltext; men da Resen i stærke Udtryk havde paapeget dens Mangler og havde forklaret, at de andre Theologers Ulyst til at fremme Sagen hidrørte fra deres Frygt for at beskyldes for Kalvinisme, om hvilken Ængstelighed Kongen ytrede: «det har intet paa sig» — saa fik han Christian IV saaledes omstemt, at denne paa sin sædvanlige resolute Maade strax lod et Brev udfærdige saaledes, som Resen ønskede det [1]).

Efter at denne nu havde faaet Sagen i sine Hænder, gik den rask fremad. Han var en Mand, der kunde og vilde arbejde. Men et blot Gjennemsyn kunde han ikke nøjes med, en hel ny Oversættelse maatte til for at tilfredsstille hans Sands for sproglig Korrekthed. Kun Skade, at denne grundlærde Mand var lige saa slet dansk Stilist som lærd Sprogfortolker. Thi Følgen var, at han i sin Stræben efter slavisk at gjengive Grundtexten mangen Gang blev ganske uforstaaelig. «Havde Resen», siger en nyere Forfatter, «været i Besiddelse af en lignende Magt over det danske Sprog, som han paa sin Tid var udmærket ved Lærdom, vilde uden Tvivl dette Arbejde ved den langt større Nøjagtighed, hvormed det holder sig til Grundtexten, meget snarere have fortrængt den ældre lutherske Oversættelse, der uagtet det danske Sprogs Skjønhed og Kraft, dog lider af utallige Vilkaarligheder i Behandlingen af den hebraiske Text. Dette var desværre ikke Tilfældet, idet den Resenske Opfattelse tabte ved Sprogets Uklarhed og Mangel-

---

[1]) P. W. Becker, De Jo. Pauli Resenii versione Danica Sacræ Scripturæ. Hafn. 1831. H. F. Rørdam, Om Bibelarbejderne i Christian IV's Tid (Ny kirkehist. Saml. VI, 234 flg.).

fuldhed, hvad den havde vundet ved en større Paalidelighed og Nøjagtighed»[1]). Da Oversættelsen intet maatte indeholde, uden hvad Grundtexten ordret havde, og der dog hist og her maatte indskydes Mellemord, at det hele ikke skulde blive uforstaaeligt i det fra det hebraiske i Bygningen saa forskjellige danske Sprog, saa indsatte Resen saadanne Mellemord i Klammer, og derfra stamme disse mange Hager især i det Gl. Test., som indtil den nyeste Tid vistnok har været en uløst Gaade for mangen en ulærd Bibellæser. — Men vi skulle lidt nærmere følge Værket i dets fremskridende Gang.

Allerede den 3die November 1604 forelagde Resen den første Prøve af sin ny Oversættelse i Konsistorium. Han begyndte med det Ny Test., og Prøven synes at have vundet almindeligt Bifald blandt Professorerne[2]). Den Hurtighed, hvormed Værket skred frem, tyder ikke blot paa, at Resen har haft betydelige Forarbejder liggende, men ogsaa at de andre Professorer saa at sige ingen Indvendinger have gjort mod hans stærke Afvigelser fra den reciperede danske Bibeltext. I det følgende Aar kunde Resen da allerede forelægge Kongen det Ny Test. trykt, med Texten for første Gang afdelt i numererede Vers. Da Prøven vandt Bifald, fik han og hans tvende Medredere af Bibelværket den 19de September 1605 et nyt Tiaarsprivilegium paa Udgivelsen af den danske Bibel, idet det tidligere Privilegium for Aalborg og Swabe blev kasseret[3]). Nu var da altsaa en god

---

[1]) A. F. Mehren i Nyt theologisk Tidsskrift, udg. af Scharling og og Engelstoft. IX, 75.

[2]) Se de i Ny kirkehist. Saml. VI, 297 Not. anførte Ytringer af Joh. Stephanius i et Brev af 10. November 1604 til Hr. Theophilus Sadolin.

[3]) Privilegiet er trykt Ny kirkehist. Saml. VI, 305—6.

Begyndelse gjort, men Resen var ikke af dem, der blev staaende paa Halvvejen. To Dage efter at det ovennævnte Privilegium var udstedt, protesterede han i Konsistorium mod den Langsomhed, Professorerne viste i det dem paalagte Gjennemsyn af hans Oversættelse, og indskjærpede, at naar Værket ikke skred rask nok frem, da var Skylden ikke hans. Han opnaaede da, at i April 1606, kort før han tiltraadte en Rejse til England med Christian IV, vare de fem Mosebøger færdigtrykte, og i November samme Aar var hele Bibelen gjennemgaaet og Revisionen fra Professorernes Side tilendebragt. Trykningen stod nu kun tilbage, og den blev fuldendt S. Hans Dag i det følgende Aar (1607).

Saaledes var da den første selvstændige danske Bibeloversættelse lykkelig bragt for Lyset. Det var vistnok med en stolt Følelse, at Resen betragtede sit Værk; thi det var unegtelig et betydeligt Resultat, han i forholdsvis kort Tid ved sin Flid og Lærdom havde opnaaet, og Værkets Mangler havde han neppe nogen Anelse om. Han skulde dog opleve at se det skudt til Side for den samme Bibeltext, som han i saa stærke Udtryk havde brudt Staven over. Det skete imidlertid først efter Udløbet af det Tidsrum, hvormed vi her beskjæftige os, og vi skulle derfor paa dette Sted indskrænke os til den Bemærkning, at da der næste Gang blev Tale om at udgive en dansk Bibel, bestemte man sig efter moden Overvejelse til at optrykke den gamle danske Oversættelse af Luthers tydske Bibel, som den, der ved hele sin Sprogform passede bedst til Kirke- og Folkebrug; men Resens Oversættelse kom dog senere gjennem den svaningske Revision til at danne Grundlaget for de følgende Aarhundreders danske Bibeltext [1]).

---

[1]) Se Ny kirkehist. Saml. VI, 417 flg.

Samtidig med at man, som det skete ved Resens Bibeloversættelse, forlod hvad vi kunne kalde den lutherske Vulgata, for i nærmere Overensstemmelse ved Luthers egen Tankegang med fornyet Iver at søge tilbage til den hellige Skrifts Grundtext, viste der sig hos os betænkelige Spor til, at den stærke romersk-katholske Reaktion, der alt havde anrettet saa stor Forstyrrelse andensteds, ogsaa skulde trænge sig ind paa vore Enemærker. Og da det nærmest var Studenter, udenlands paavirkede af Jesuiterne, hos hvem man sporer en Helden til Katholicismen, saa maa Sagen her omtales.

Det er bekjendt, at en ikke ringe Del af den store Indflydelse, Jesuiterne fik, skyldtes deres ny og velberegnede Plan, ad Skolens og Videnskabens Vej at imødegaa og overfløve Protestanterne. Denne Taktik havde noget overraskende og bedaarende ved sig; thi man var fra protestantisk Side vant til at betragte Munke som Obscurantismens fødte Værger, og nu saa man dem paa een Gang arbejde sig op til et Videnskabelighedstrin, der paa flere Punkter vel kunde maale sig med det, den protestantiske Videnskabs Ordferere indtog. Navnlig blev Øvelsen i at skrive og tale Latin af Jesuiterne dreven til stor Fuldkommenhed, og det var jo netop den samme Færdighed, man i de Skoler, der hvilede paa Reformationens Grund, satte som Undervisningens højeste Maal. Vi høre derfor Mænd, der maa agtes blandt Skolens og Videnskabens ypperste Repræsentanter blandt Protestanterne, som Johan Sturm og Frants Baco, udtale sig med stor Anerkjendelse om de jesuitiske Skoler. Sturm saa i dem Forbundsfæller, og Baco raadede til at tage Jesuitskolerne til Mønstere, da der efter hans Mening ingen bedre fandtes. Det var den udmærkede Færdighed eller rettere Dressur, der ved Prøverne lagdes for Dagen,

som blændede saa mange, selv skarpsynede Iagttagere, hvorhos det bør erindres, at man dengang endnu ikke saa nøje kjendte den Aand, der raadede i Jesuiternes Skoler, og de fordærvelige og umoralske Grundsætninger, hvorpaa de byggede deres Opdragelse af Ungdommen [1]).

Det er tidligere berørt, at man i Begyndelsen heller ikke hos os havde Øjet opladt for de jesuitiske Skolers Farlighed [2]). Selv Mænd, der siden kom til at beklæde vigtige Stillinger, havde i deres Ungdom besøgt saadanne Skoler. Dette gjælder f. Ex. M. Jon Jacobsen Venusinus, der som Professor ved Kjøbenhavns Universitet maatte forsvare sig mod Beskyldningen for, at hvad han foredrog som Lærer i Fysik, kun var et Opkog af hvad han havde hørt hos Jesuiterne [3]). Det er ogsaa kjendeligt, at i det mindste flere af de Studenter, der vendte tilbage fra Udlandet efter at have besøgt et eller andet Jesuiterkollegium, nød en vis Anseelse som Folk, der i pædagogisk Dygtighed stod over hvad man kunde frembringe her hjemme.

---

[1]) Raumer, Geschichte der Pädagogik. Stuttgart 1843. I, 289—317. Naar man i de viborgske Skolelove for 1604 finder Angiveriet og Spionsystemet etableret som en væsentlig Løftestang for hele Skoleordenen, da er det sandsynligt, at dette ligesom andet af disse Love er laant fra de jesuitiske Mønsterskoler, og til denne Formodning ledes man ikke blot ved den paafaldende Lighed i flere Bestemmelser, men ogsaa derved, at det udtrykkelig bemærkes, at den daværende Biskop Niels Lavritsen Arctander for at bøde paa de Mangler, der fandtes ved hans Søns, M. Henrik Arctanders, Styrelse af Viborg Skole, søgte at give ham dygtige Medlærere, hvoriblandt særlig fremhæves en Mand, der havde studeret hos Jesuiterne (»in quarta classe usus est opera Domini Johannis, postea pastoris Laastrupensis, qui a fratribus Jesuitarum edoctus optimus ingeniorum formator habebatur«). Jvfr. Hist. Tidsskrift, 3 R. IV, 109 flg. V, 477 flg. Ny kirkehist. Saml. IV, 757. 762.

[2]) Se foran S. 15—16.

[3]) Se Tillæg, Nr. 369.

Om Tallet paa de danske Studenter, der ved denne Tid besøgte de jesuitiske Skoler, er det vanskeligt at sige noget bestemt; men forskjellige Notitser, der tilfældig ere naaede til os, gjøre det sandsynligt, at der ikke har været saa ganske faa, og forholdsvis var der maaske lige saa mange eller vel endog flere fra Norge. De fleste af dem gik til Jesuiterkollegiet i Braunsberg i Preussen[1]); men ogsaa Kollegierne i Augsburg, Olmütz, Wien og Grätz havde Disciple fra de nordiske Riger.

Ifølge de trykte Indberetninger fra Jesuiterne i Braunsberg til Ordensgeneralen (Annuæ literæ Societatis Jesu) var et Par unge Adelsmænd, Sønner af Movrits Stygge til Holbækgaard i Jylland, nogle af de første Danske, som nøde Undervisning i deres Kollegium. Den ene af dem (Morten Stygge) døde 1601 i Braunsberg, som den over ham samme-

---

[1]) I Upsala Univ.-Bibl. findes, ifølge Meddelelse af Lektor Dr. Ahlqvist i Wexiö, tvende »Catalogi eorum, qui nomina sua Congregationi beatiss. Virg. Mariæ Annuntiatæ in Collegio Braunsbergensi dederunt«. I den ene, der begynder med Aaret 1579, findes under Aaret 1581: Siguardus Noruagus. I den anden findes fra de sidste Aar af det 16de og de første Aar af det 17de Aarhundrede følgende indskrevne:

Georgius Stangius, Noruegus.
Martinus Cervinus, Noruegus.
Seuerinus Albinus, Danus, receptus ad corpus 2 Febr. (15)97.
Wilhelmus Coruinus, Danus.
Jacobus Gotlandus, Danus.
Joannes Kydius, Danus. Ingressus Societatem Jesu.
Joannes Vdbynæus, Danus.
Joannes Faronius, Danus.

Denne Liste er dog ingenlunde fuldstændig. Om Joannes Udbynæus skal der i det følgende meddeles Oplysninger. Joannes Kydius (Mag. Jens Jørgensen Kyd fra Kjøbenhavn) omtales i Acta Consist. 8 Dcbr. 1604, hvoraf man ser, at han stod i Forbindelse med Organisten ved Frue Kirke, Truid Aagesen (Sistinus), der var hemmelig Papist.

steds udgivne Ligprædiken viser[1]). Den anden (Peder Stygge) kom senere ind i Kancelliet og faldt under Kalmarkrigen i Slaget paa Skellinge Hede den 21de Februar 1612. Om en af disse unge Mænd berettes i Jesuiternes Breve, at han ved sin Hjemkomst aabenhjærtig tilstod for Kong Christian IV, hvor han havde studeret, og at han ved en i den Anledning anstillet Prøve erhvervede Ros for sig og sine Lærere[2]). Sligt kunde ikke virke afskrækkende paa andre, og netop i den nærmest følgende Tid blev Jesuitskolernes Tiltrækningskraft større end nogensinde. Som Grunde, der kunde tjene til Undskyldning for, at man sendte sine Sønner til disse Skoler, anførtes dengang sædvanlig, at det kun var de filosofiske Videnskaber eller de humanistiske Fag, som der her undervistes i, og at man, fordi man nød saadan Vejledning af Jesuiter, ikke derfor behøvede at lade sig religiøst eller konfessionelt paavirke af dem. Endvidere sagde man, at Opholdet ved Jesuiterkollegierne var betydelig billigere end ved andre fremmede Akademier, at Undervisningen var omhyggeligere, og at der førtes et skarpere Opsyn med Ungdommens sædelige Forhold[3]). Det viste sig imidlertid snart, at Jesuiternes Hovedøjemærke var at vinde Proselyter, og at flere af de Mænd, der havde besøgt deres Skoler, efter at have faaet Ansættelse i Hjemmet, arbejdede hen imod det samme Maal. Dette berettes saaledes i Jesuiternes egne Breve om en Rektor i Norge, som havde besøgt Kollegiet i Braunsberg, og efter sin Hjemkomst bevægede flere af sine Bekjendte til at gaa over til Papismen, deriblandt sin egen Broder, som

---

[1]) Danske Mag. I, 64.

[2]) Münter, Den danske Reformationshistorie. II, 638.

[3]) Magnus Matthiæ, Tessaradecas orationum, quæ Lundiæ olim in Synodis Anniuersariis habitæ sunt. Hafn. 1604, p. 157.

var Præst, ligesom han fik en anden højt agtet Præstemand til at sende sin Søn i Skole hos Jesuiterne, hvortil Stiftets Biskop endog gav sit Samtykke[1]).

Blandt dem, der hos os først slog til Lyd for at gjøre opmærksom paa den Fare, der truede Kirkesamfundet fra Jesuiterne, maa Biskop Mogens Madsen i Lund nævnes, der ved Landemodet sammesteds den 29de Juni 1602 holdt en udførlig Tale «De secta Jesvitica», der viser, at han var vel underrettet, og at han havde mærket Faren i sin umiddelbare Nærhed. Navnlig advarer han mod Skolen i Braunsberg, hvor Jesuiterne ligesom Edderkopper havde udspændt deres Væv for at fange ubefæstede Ynglinge fra Nordens Lande[2]). Da Biskoppen sendte sin Tale til Universitetet, vandt den udelt Bifald[3]); thi ogsaa her havde man faaet Øje for, hvad Jesuiterne førte i deres Skjold, og maatte end mere blive opmærksom derpaa, da man modtog et den 1ste Oktober 1602 udfærdiget Sendebrev, «som Studenter af Danmarks og Norges Riger, værendes udenlands for boglige Kunsters Skyld, haver til de Professorer og højlærde Mænd i Kjøbenhavns Academia skrevet» — forfattet af Normanden

---

[1]) Münter, Den danske Reformationshist. II, 639. Om en anden Normands (Vincentius Sigvardinus eller Find Sigurdsen fra Oslo) Studering hos Jesuiterne, se Yngv. Nielsen, Jens Aagesen Bjelke, Side 3.

[2]) M. Matthiæ, Tessaradecas orationum, p. 142—3: «In foribus laxos suspendit aranea casses, ut Poëta ait, apertâ Brunsbergæ scholâ nomine Philosophica, revera autem Pontificia et Antichristiana, ad quam juventus vicinarum Regionum, utcunque prius in doctrina pietatis instituta, dum Philosophiæ discendæ causa commeat, fieri facile potest, ni diligenter caveatur, ut dum artium ac Philosophiæ studio incumbit, velut poculum melle illitum ori applicans, venenum simul imbibat doctrinæ Pontificiæ» (etc.).

[3]) Joh. Stephanius's Brev af 16de Maj 1603 til Biskop Mogens Madsen, trykt i Ny kirkehist. Saml. V, 199—201. Jvfr. Tillæg, Nr. 349.

Lavrits Nielsen, der alt for mange Aar siden var gaaet over til Katholicismen og var bleven Jesuit — hvilket Sendebrev indeholdt et saare skarpt Angreb paa den lutherske Reformation [1]).

Under disse Forhold maatte Professorerne blive forsigtigere overfor de Studenter, som i kortere eller længere Tid havde opholdt sig i Jesuiternes Kollegier. Et Par Exempler paa deres Fremgangsmaade kunne her anføres. Den 30te Juli 1603 berettedes saaledes, at «en jesuitisk Student» begjærede Tilladelse til at holde Forelæsninger ved Universitetet, i hvilken Anledning Rektor forlangte Raad af Professorerne. De svarede, at de ikke kunde tilstede det, men vilde afvente Kanslerens Hjemkomst. Den 3die December samme Aar meddelte Rektor, at den jesuitiske Student Udby idelig overløb ham for at faa Tilladelse til at læse paa Trude Orgemesters Loft. Der blev dog ikke endnu taget nogen endelig Beslutning; men da der fjorten Dage efter berettedes i Konsistorium, at den jesuitiske Student Johannes Martini Petrafontanus Udby paany havde begjæret Tilladelse til at holde Forelæsninger, saa forelæste Prorektor (D. Hans Resen) Bestemmelsen i Kommunitetsfundatsen, om at Studenter, der havde opholdt sig ved fremmede Univer-

[1]) Exemplar literarum, quas Studiosi ex Daniæ et Norvegiæ regnis extra patriam literarum gratia degentes ad Professores Academiæ Hafniensis in Dania dederunt, Anno 1602 1 Octobris. Typis Rostochensibus 1603. 4to. I Aaret 1608 udkom i Brunsberg (hvor ventelig ogsaa den tidligere Udgave var trykt, skjønt det skulde lade, som om den kom fra Rostok) en dansk Oversættelse, «alle ærlige og fromme danske Mænd tilskrevet af Lauritz Nielssøn af Norrige». I Konsistoriets Forhandlinger har jeg ikke fundet Hentydning til denne Udæskning af Professorerne, uden det skulde være i følgende korte Notits under 31. Oktober 1604: (Proponerede Rektor) «De quodam scripto Jesuvitico, som Resenius haffde, cui esset respondendum».

siteter, skulde underkastes en Prøve med Hensyn til deres Rettroenhed, inden de kunde faa Ansættelse. Da den paagjældende Student nu ikke blot havde været ved fremmede, men endog ved jesuitiske Højskoler, burde han efter Prorektors Mening billig at overhøres, hvorfor Resen tilbød, at han i Forening med D. Jørgen Dybvad vilde prøve, om han var ren i Troen. Befandtes det, vilde de anbefale hans Andragende; dog burde han, for at kunne optræde som Privatdocent, først lade sig immatrikulere og erhverve idetmindste Bakkalavrgraden, da ikke engang en Professor kunde optræde som Lærer, før han var indskreven i Matriklen, og Retten til at holde Forelæsninger var knyttet til de akademiske Grader. Forøvrigt besluttede Professorerne, at man, saa snart Kansleren kom hjem, skulde se at faa udvirket en almindelig Bestemmelse om, hvorledes der skulde forholdes med Studenter, der kom fra jesuitiske Skoler. Angaaende det sidst nævnte Punkt blev der atter forhandlet den 12te Maj 1604. Det bemærkedes, at Kansleren gjerne saa, at der blev truffet Bestemmelser, der kunde hindre Besøget ved de jesuitiske Skoler. Han vilde dog ikke selv bringe Sagen frem, men den skulde komme fra Universitetet, og man skulde være vel betænkt paa, hvad man vilde svare til Kongens mulige Indvendinger. I den Anledning fremhævede Professorerne, at D. Niels Krags Søn for nylig var sendt til Spanien med Anbefaling fra Jesuiterne: «hvad sigter sligt vel til uden til Rigets Undergang» [1]). Kanslerens Bemærkning om Kongens Stemning vidner forøvrigt om, at Jesuiterne ikke have været saa ganske fejl underrettede, naar de i deres Breve fortælle, at da Biskop Vinstrup forestillede Christian IV Jesuiternes Farlighed og op-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. IV, 754—5.

fordrede ham til at træffe Forholdsregler imod dem, skal Kongen have svaret, at Bispen gjorde bedst i at ruste sig og sine Disciple saaledes, at de kunde være i Stand til i Ordskifte at overvinde Jesuiterne og deres Disciple, og at først da Kongen ogsaa fra de norske Bisper fik indtrængende Forestillinger om Papisternes Fremgang, besluttede han sig til aktiv Optræden imod dem [1]. Ligesom det imidlertid vistnok var politiske Grunde, og da vel nærmest Uvilje mod Jesuiternes Fjende, Kong Karl IX i Sverig, og Ulyst til at støde deres Beskytter, Kong Sigismund af Polen, der en Tid lang gjorde Christian IV utilbøjelig til strænge Forholdsregler mod dem, saaledes var det rimeligvis ogsaa politiske Grunde, der tilsidst bragte ham til at give efter for de Forestillinger, Bisperne og Professorerne gjorde ham.

I Aaret 1604 udkom der nemlig et Skrift af en vis Jonas Henricson fra Meldorf, der gav Oplysning om mærkelige og vidtrækkende Planer, der næredes af katholske Magter, og navnlig af Spanien og Polen, og som gik ud paa intet mindre end en Erobring af Nordens Lande og en Gjenindførelse af Katholicismen i disse. Et saadant Skrift maatte naturligvis vække stor Opsigt, saa meget mere, som de deri anførte Omstændigheder ikke savnede indre Sandsynlighed [2]. Nok er det, at Christian IV den 6te Oktober 1604 lod udgaa en Skrivelse til alle Rigets Bisper af føl-

[1] Münter, Den danske Reformationshistorie II, 641—2. Paa Roskilde Landemode i Sommeren 1604 advarede Biskop Vinstrup indtrængende mod Jesuiterne og mod at sende sine Børn ud for at undervises af dem (Ny kirkehist. Saml. V, 54).

[2] Consilium politicorum de ratione et via regiones septentrionales ad cultum sedis Romanæ reducendi: Item de causis, propter quas Daniæ suspecta esse debet regnorum Poloniæ et Suetiæ coniunctio. Auctore Jona Henricsonio, Meldorpiano Ditmarso. Anno Christi M. DC. IIII. Jvfr. C. Molbech, Hist. Tidsskrift. VI, 614 flg. Af et

gende Indhold: «Vider, at eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledes en Part baade iblandt Adelen, Fogeder, Præster, Borgere og andre her udi vort Rige Danmark dennem skulle understaa at udskikke deres Børn paa de jesuitiske Skoler, dennem der sammesteds af Ungdommen (ɔ: fra Ungdommen af) at lade informere og optugte, hvilket med Tiden, dersom saadant ikke bliver forekommet, kunde give udi Religionen en stor Forandring, dersom saadanne Personer her udi vore Riger og Lande med nogen Skole- og Kirketjeneste bleve forsynede; da efterdi vi ingenlunde ere tilsinds, at nogle saadanne Personer, som udi saa Maade hos Jesuiterne ere opdragne, maa stedes til noget Kald enten udi Kirker eller Skoler», — saa paalægges det Bisperne at vaage over, at ingen Jesuitdiscipel fik nogen Ansættelse i deres Stifter[1]).

Kongen indskrænkede sig imidlertid ikke til dette Forbud, men for at gribe Sagen an fra Roden af, lod han træffe Foranstaltninger til Forbedringer i det lærde Skolevæsen. Allerede i Regjeringsraadets Tid var det ved Forordningen af 8de April 1594 meget indtrængende blevet paalagt Biskopperne at føre et strængere Tilsyn med Skolerne og nøje at paase, at ingen sattes til Lærer, der ikke

---

originalt Brev fra Jesuiten Sigismund Grellius til Paulus Boxa, Societatis Jesu per Poloniam et Lithuaniam viceprovincialis, dat. Pragæ prid. ascentionis dominicæ 1608, hvilket gjemmes i Kgl. Bibl., ses, at man dengang endnu omgikkes med disse Planer.

[1]) Ny kirkehist. Saml. IV, 758. V, 838—9. Ikke længe før havde atter en af Jesuiternes Disciple henvendt sig til Universitetet; jvfr. Acta Consist. 25 Avgust 1604: «Søffren Mortenssøn, M. Mortens (den som Forfatter bekjendte M. Morten Pedersens) Søn y Roskylld, som haffde verrit tiill Auffsburgh under de Jesuvitter, begierer aff Universitetet ett subsidium in Angliam (Læsningen af dette Ord er uvis). Res agitabatur varie, an dignus, quia Jesuuita. Advocatus negavit se iis addictum esse. Concessi sunt ipsi — 4 thr».

var Kaldet voxen. Det var nemlig Klagen, at der til Lærere mangen Gang indsattes Folk, der vare «meget unge, ulærde, uforstandige og uduelige», idet man kun havde private Hensyn og ikke Skolernes Vel for Øje; flere af Bisperne vare efterladne med at visitere Skolerne, hvoraf Følgen var, at «Ungdommen, som deri skulde udi boglige Kunster institueres, læres og opdrages, meget forsømtes, og menige Indbyggere, som sætte deres Børn til Skole, i den Forhaabning at de til alt godt skulde holdes og undervises, derover bedrages og lide Skade». Bisperne skulde derfor, saa tit de droge ud paa Visitats i deres Stift, ogsaa «med største Flid og Vindskibelighed» visitere Skolerne, saavel de store som de smaa, og overhøre ikke blot Disciplene, men ogsaa Lærerne, og hvor nogen Skolemesters eller Hørers Uflid og Brøst befandtes, skulde de afsætte vedkommende, og i hans Sted indsætte en anden, «som Skolen og Ungdommen med al Flid udi Lærdom og Levned kunde forstaa[1])».

Da denne Forordning imidlertid ikke havde kunnet raade Bod paa alle de tilstedeværende Mangler, udstedte Kong Christian, den 22de Oktober 1604, en udførlig Skrivelse til Bisperne, hvori der under Henvisning til den beklagelige Kjendsgjerning, at en Del af Rigets Undersaatter sendte deres Børn udenlands til jesuitiske Skoler, udtales, at Aarsagen hertil fornemmelig maatte søges i en uheldig Ordning af Skolevæsenet her hjemme. Navnlig fremhæves, at der ikke var nogen fast eller almindelig Plan for Undervisningen, saa at det havde sine store Vanskeligheder, ikke blot naar man vilde gaa fra een Skole til en anden, men endog naar en Discipel rykkede op i en anden Klasse.

---

[1]) Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, S. 85—6.

Særlig dadledes, at Lærerne, istedenfor at benytte ensartede Lærebøger, misbrugte Tiden til at diktere Disciplene vidtløftige Regler og Antegnelser, som de senere kun havde liden Nytte af. I det Hele manglede der Methode og Orden i Undervisningen, og Kristendomsundervisningen forsømtes i flere Skoler. Kongen havde derfor paalagt Professorerne ved Universitetet «derpaa at gjøre en vis general Forordning, hvorefter sig enhver efter denne Dag kunde have at rette». Denne Befaling havde de efterkommet og udarbejdet en «Tabella scholastica» — en Art Skoleplan i tabellarisk Form — med tilhørende «Admonitiones» eller nærmere Anvisning til en formentlig frugtbarere Skoleundervisning, hvori der særlig var lagt Vægt paa en omhyggelig Indpræntelse af Begyndelsesgrundene, saavel i det latinske Sprog som i Kristendomskundskab og Skrivning. Ved idelige Repetitioner skulde Læreren skaffe sig Vished om, at Disciplene ikke skred videre, inden de havde fuld Sikkerhed i det, som de tidligere havde lært. Det paalagdes nu Biskopperne at sørge for, at Skolernes Lærere nøje rettede sig efter disse Anvisninger, «saa og at forskaffe til Rectores Scholarum skikkelige og duelige Personer, Magistros eller Candidatos Magisterii Philosophici til de syv Kapitelsskoler her i Riget, saa vel som til Kjøbenhavns og Malmø Skoler, og udi lige Maade have i god Agt ingen at forordne til Skolemestere i de andre smaa Skoler her i Riget, ej heller til øverste Hørere i de fornævnte store Skoler, med mindre de ere promoti Baccalaurei». Kongebrevet sluttede med strængt Paalæg til Bisperne om at afsætte de Lærere, der ikke efter forudgaaet Paamindelse vilde rette sig efter de ny Bestemmelser, og hvad dem selv angik, om med tilbørlig Nidkjærhed at varetage deres Tilsynsembede, dersom

Kongen «ikke skulde foraarsages at tilskikke andre Visitatores og desforuden straffe derover, som vedbør[1])».

Af Konsistoriets Forhandlinger ser man, at det var D. Hans Povlsen Resen, som havde udarbejdet den omtalte «Tabella scholastica» med tilhørende «Admonitiones», ligesom det er sandsynligt, at Kongebrevet til Bisperne for en væsentlig Del skyldes hans Indflydelse hos Kongen[2]) I et-

---

[1]) Rietz, Skånska Skoleväsendets Hist. S. 86—7. 614—6. Hele Kongebrevet med Tabula scholastica og Admonitiones blev indført i den norske Kirkeordinans af 1607. (Paus, Gl. kgl. Forordninger og Privil. for Norge. S. 521—31). Nyerup, Udkast til en Hist. om de latinske Skoler (Skildringer III, 1.) S. 80—3. Jvfr. Instructio visitationis Saxonicæ, ad Ecclessiarum Pastores, de doctrina Christiana: Translata a Doctore Pomerano in Latinum propter Ecclesias Danicas Anno Domini M. D. XXXVIII. Nunc rursum emendata et excusa Hafniæ Anno J. Chr. M. DC. VIII. 8vo. (Bag i staar Aarstallet 1609). Udgivet af Resen med tilføjet latinsk Oversættelse af Chr. IV's Skoleforordning af 1604 tillige med «Admonitiones necessariæ ad pietatem et profectum juventutis scholasticæ». Ny Udg. 1616. Dansk Oversættelse udkom 1619. 8vo. Hovedsummen af Forordningen findes ligeledes optagen i Christian IV's lille Reces 1615. Art. 2.

[2]) I Acta Consist. forekommer følgende om Sagen: D. 22. Oktober 1604. D. Resenius proposuit ex voluntate Regis et Magnifici Cancellarii de uniformitate instituenda in Scholis cum primis, nec tamen libros novos inducendos hoc tempore. Voluit igitur Regia Majestas et Magn. Dominus Cancellarius in septem Capitularibus Scholis omnes Rectores esse Magistros artium aut Candidatos, Tum etiam Hafnienses et Malmogienses Rectores. Et ut hypodidascali sint Baccalaurei. 3. Ut et in Tabula proponantur libri legendi in Scholis juxta singulas classes, et alia exercitia etc. Binas igitur Resenius tabulas exposuit legendas, quæ continebant supradicta. — Die 7 Novembris (1604) bleff læst iij Kongens breffue til D. Peder Winstrup Bispen, at ingen, som effter denne dag drog til Jesuviternes skuoler, skulle admitteris tiill nogen geiszlig bestilling her wdj Rigett. Et Episcopi diligentem eius rei curam haberent, ne forte cogatur alios informatores et visitatores scholarum instituere. Dett tredie war Confirmatz paa de Taffler oc ny reformatz, som huer skuole skulle sig effter rette etc. Omnia sub

hvert Tilfælde var det ham, der søgte at raade Bod paa Mangelen af passende og ensartede Skolebøger, idet han i den følgende Tid udarbejdede en Række saadanne, der idetmindste for en Del længe holdt sig i Brug i Landets latinske Skoler[1]).

Hvad den tidligere omtalte Jesuitdiscipel Johannes Martini Petrafontanus Udby angaar, hvis gjentagne Forsøg paa at blive anerkjendt som Privatdocent, for nogen Del synes at have foranlediget Universitetets kraftige Optræden mod Jesuiternes Lærlinge, da meldte han sig ved Pindsetid 1604 atter for Konsistorium og forlangte Immatrikulation, da han nu havde erhvervet en kongelig Anbefalingsskrivelse, i Anledning af at han skulde rejse udenlands som Hovmester for Frederik Budde, en Søn af Adelsmanden Godslev Budde til Gunderupgaard. Professorerne gik nødig dertil, thi alle de akademiske Bevisligheder, han kunde fremlægge, vare fra Jesuiterne, hos hvem han havde tilbragt fem Aar efter at have deponeret ved Akademiet i Grätz. Nogle mente, at det kun var Forstillelse, naar han nu foregav, at han misbilligede Jesuiternes Lærdomme, og at hans Andragende derfor ialfald indtil videre burde afvises. M. Jon Venusin gjorde opmærksom paa, at han omgikkes med Orgemesteren ved Frue Kirke, Truid Aagesen, «der maaske ligesom flere andre var i Pavens Sold» (qui forte vivit stipendio pontificio, ut forte et alii). Efter at være fremkaldt for Konsistorium, fremsatte Resen for Petrafontanus Aarsagerne, hvorfor man havde ham mistænkt, og forlangte, at han, inden han blev optagen i de akademiske Borgeres

sigillo Regiæ Majestatis. Dette allt bleff begieret att indskriffues udi den store Notarii bog, som er huos Rectorem».

[1]) Se Tillæg, Nr. 405. Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin. S. 48.

Tal, skulde fralægge sig de papistiske Lærdomme om de menneskelige Kræfters Tilstrækkelighed, om Synden, om Forudbestemmelsen, om Helgeners Paakaldelse, Skjærsilden, Messen og Sakramenterne, samt at han skulde tilstaa, at Paven kunde fejle. Paa denne Opfordring erklærede Petrafontanus, at han af Hjærtet fralagde sig (ex animo aversari) Papisternes Mening, i hvilken han heller ikke var oplært, lige saa lidt som han havde svoret paa deres Religion. Dette vilde han godtgjøre ved nu med sin Elev at besøge protestantiske Akademier; navnlig var det Planen først at drage til Strasborg. Efter at Professorerne paany havde raadslaaet, og han atter var indkaldt, spurgte Resen, om han, siden han var kommen hjem fra Jesuiterne, havde nydt Nadveren under begge Skikkelser. Dette benægtede han, dog sagde han, at han vilde gaa til Alters, men ikke her i Riget. Da Professorerne imidlertid ikke vare tilfredse med denne Erklæring, og Resen foreholdt ham, at Studenterne ifølge Universitetets Statuter under Mulkt vare forpligtede til at gaa til Alters to Gange om Aaret, saa svarede han, at han vilde betænke sig derpaa. — En otte Dages Tid efter blev han alligevel efter højtidelig aflagt Ed optagen i Studenternes Tal, da han fremlagde Bevis for, at han i Mellemtiden havde gaaet til Alters hos Sognepræsten ved S. Nicolai Kirke, M. Hans Knudsen Vejle, og han undskyldte sin tidligere Begjæring om Betænkningstid dermed, at han havde ønsket Udsættelse for ikke at komme uforberedt til Herrens Bord.

Om Petrafontanus efter Bestemmelsen er kommen til at rejse udenlands med den unge Adelsmnnd, maa anses for tvivlsomt, da vi i November samme Aar træffe ham i Kjøbenhavn, hvor han aspirerede til Magistergraden, som det synes for at blive Rektor i Viborg, om hvilket Embede

Biskop Niels Arctander rimeligvis havde givet ham Haab. Da det tidligere omtalte kongelige aabne Brev af 6te Oktober 1604, der formente Jesuitdisciple Adgang til Embeder her i Landet, imidlertid var udkommet, vare Professorerne tvivlraadige, om de turde stede ham til Graden. D. Jørgen Dybvad erklærede sig ligefrem derimod, de andre henstillede Sagen til Kansleren. Udfaldet blev dog, at Johannes Petrafontanus den paafølgende 1ste December kreeredes til Magister af Professor Hans Rasmussen; men derimod nægtede Kongen ham Tilladelse til at overtage Rektorembedet i Viborg og gav saaledes den omtalte Forordning tilbagevirkende Kraft. Petrafontanus, der saaledes saa sig afskaaren fra Befordring, søgte derfor og fik ogsaa nogen Understøttelse af Universitetet, ved hvilket vi i Aarene 1608—9 finde ham virkende som Privatdocent; senere synes han at have været Lærer i adelige Huse; men nogen offentlig Ansættelse har han neppe opnaaet[1]).

Spørgsmaalet om, hvorledes man skulde forholde sig med Personer, der havde opholdt sig hos Jesuiterne og nu begjærede Immatrikulation ved Universitetet, fremkaldte ogsaa senere Forhandlinger. Det er kjendeligt, at der raadede nogen Uvished blandt Professorerne, hvorledes de skulde forholde sig overfor saadanne. Men sluttelig synes Resultatet at være blevet, at naar vedkommende ved Ed fralagde sig Billigelsen af de jesuitiske Lærdomme og nød Nadveren i den lutherske Kirke, saa tilstedte man dem Adgang til den akademiske Borgerret. Dog skete dette vistnok i Al-

---

[1]) Forskjellige Notitser af Acta Consistorii og andre Kilder om Johannes Petrafontanus findes samlede i Ny kirkehist. Saml. IV, 753—63. Slutningsbemærkningen sammesteds om hans mulige Ansættelse som Præst bør dog udgaa.

mindelighed først efter Raadførelse med Kansleren[1]). Denne mildere Fremgangsmaade vakte imidlertid undertiden Anstød, som man ser af et Brev, som Biskop Poul Mortensen Ostrup i Lund i Aaret 1613 tilskrev Universitetet, i Anledning af at det havde kreeret en Jesuitdiscipel ved Navn Frants Fechtel til Magister, hvorpaa denne støttet ved Professorernes Anbefaling ansøgte om Rektorembedet i Malmø. Biskoppen kunde ikke forene Professorernes Fremgangsmaade med den kongelige Forordning af 1604 og udbad sig derfor en Forklaring. I Svaret indrømmedes, at bemeldte unge Mand vistnok i sine Drengeaar havde gaaet 1½ Aar i en jesuitisk Skole, men der bemærkedes tillige, at han senere havde aflagt saa fyldestgjørende Vidnesbyrd om, at han ikke var smittet af de papistiske Lærdomme, saa man mente, at der ikke var noget mistænkeligt ved ham[2]). Da M. Frants Fechtel nu tillige fandt en stærk Støtte i Malmø selv, hvor hans Fader var Stadens første Borgmester, og hvor Borgerskabet paastod at have en gammel Ret til at besætte Rektorembedet, saa fik han virkelig dette; men vedkommende maatte dog snart fortryde

---

[1]) Jvfr. Acta Consist. 13. Septbr. 1606: »Actum est de iis, qui studuerunt apud Jesuvitas, an recipiendi sint in numerum studiosorum? Conclusum nihil certi; conveniendum esse Magcum Dominum Cancellarium». Ibid. 25. Oktober s. A.: »De studiosis Jesuiticis duobus, alter est commendatus a nobili in Norvegia (Jørren Fris) et quidem cum communatione (sic! Skrivfejl for comminatione?). 2us est commendatus D. Resenio ab Episcopo Alburgensi. Quid statuendum? an statuenda aliqua formula juramenti, ut serio constet de eorum conversione? Varie res est agitata, eo res rediit tandem, ut Magcus Dominus Cancellarius consuleretur super hoc negotio».

[2]) Biskoppens Brev er trykt i Ny kirkehist. Saml. V, 841—3; Universitetets i Tillæget, Nr. 444. Jvfr. Acta Consist. 29. Okt. 1613.

det, da han betjente sit Embede saa slet, at han efter tre Aars Forløb maatte afsættes[1]).

Naar Biskoppen var betænkelig ved at faa en Jesuitdiscipel til Rektor i Malmø, da var det maaske ikke mindst, fordi det var i frisk Minde, hvad her var foregaaet for faa Aar siden. Siden Aaret 1599 havde nemlig M. Jens Aagesen Raaby (Johannes Haggæus) været Rektor der. Han havde i længere Tid studeret hos Jesuiterne og «var, for sin fornemme og sære Maade at informere paa, meget berømt[2])», saa at adelige Ynglinger sendtes til hans Skole. Men det kunde ikke blive skjult, at han i en meget betænkelig Grad heldede til Katholicismen. Universitetet havde alt tidligere haft sin Opmærksomhed henvendt derpaa[3]), men der maa være kommet ny Indicier til, da der den 30te Juli 1603 forhandledes i Konsistorium, om Skolemesteren i Malmø ikke skulde hidkaldes for at aflægge Bekjendelse om sin Tro, «cum sit suspectæ fidei». Det er dog maaske ikke sket paa denne Tid; men da han viste den Dristighed, i en Tale, han i Biskop Mogens Madsens Nærværelse holdt ved et Præstemøde, paa en temmelig utilsløret Maade at ytre sin Uvilje mod den lutherske Kirkes Reformatorer og sin Forkjærlighed for Katholicismen, saa kunde det ikke længere gaa upaatalt hen. Han var imidlertid ikke let at faa fjernet, da Borgerskabet i Malmø satte stor Pris paa ham som Lærer, og han ogsaa fandt en

---

[1]) Rietz, Skånska Skolväsendets Historie. S. 364—5. Frants Fechtel blev ikke desto mindre kort efter Præst i Skaane, men opførte sig saaledes, at Biskoppen i sin Visitatsbog skrev, at det syntes, som om Faarene her vare betroede til Ulven. Tilsidst blev han forgivet af sin egen Hustru.

[2]) Laur. Jacobsens Ligprædiken over Jørgen Brahe (Rothe, Brave danske Mænds og Quinders berømmelige Eftermæle. I, 115).

[3]) Se foran, S. 15.

Støtte i Lensmanden Sivert Grubbe, der forresten ellers ikke var nogen Ven af Katholicismen. I Foraaret 1605 forhandledes Sagen. Mester Jens Aagesen ilede til Kjøbenhavn og fik Professor Jon Jakobsen Venusin til at tale hans Sag hos Kansleren. Denne gav imidlertid ikke noget gunstigt Svar, men raadede til, at han snarest muligt skulde nedlægge sit Embede og vogte sig for at komme Kongen for Øje, at ikke noget værre skulde ramme ham. Mester Jens blev fortvivlet ved dette Budskab og ytrede blandt andet, at der var ingen Grund til at falde over ham, da der var mange andre, som, hvis deres Papirer bleve eftersete, vilde vise sig at være i langt højere Grad knyttede til Jesuiterne end ham. Et Øjeblik synes det virkelig at være lykkedes Sivert Grubbe, ventelig ved personlig Henvendelse til Kongen, at faa Uvejret afværget fra hans Hoved; men da det snart efter kom op, hvorledes han ved enhver Lejlighed havde anbefalet Jesuiternes Skoler og havde overtalt mange baade Adelsmænd og Borgere i Malmø til at sende deres Børn til Braunsberg, saa maatte han endelig vige Pladsen. Efter at have forladt Landet, gik han fuldstændig over til Katholicismen, altsaa Vidnesbyrd nok om, at man ikke havde gjort ham Uret[1]).

At Jesuiterne trods den danske Konges Bestræbelse for at hindre Tilgangen til deres Skoler, dog endnu maa have haft ikke ringe Haab om at kunne fremme deres Sag heri Landet, fremgaar af det dristige Besøg, som den tidligere omtalte Lavrits Nielsen eller Klosterlasse aflagde her i Aaret 1606.

---

[1]) Münter, Den danske Reformationshistorie, II, 639—40. 642. Ny kirkehist. Saml. V, 206—12. Rietz siger (Skånska Skolv. Hist. S. 361), at M. Jens Aagesen siden blev Rektor ved en romersk-katholsk Skole i Brunsvig; men i de Kilder, han anfører, staar der intet derom.

Denne Mand var, efter hvad der almindeligst berettes, født 1538 i Tønsberg. I sin Ungdom havde han, efter at have gaaet i Kjøbenhavns Skole, medens M. Anders Pedersen Kjøge var Rektor, studeret i Løwen og var her bleven stærkt draget til Katholicismen. Dog kom han hjem og overtog 1562 et Præsteembede i Danmark; men allerede Aaret efter nedlagde han dette og rejste paany til Løwen, hvor han 1564 indtraadte i Jesuiterordenen[1]). Senere var han kommen til Polen, hvorfra han i Aaret 1576 var sendt ind i Sverig for at virke for Papismens Udbredelse. Paa ægte jesuitisk Vis havde han i Begyndelsen anstillet sig som god Protestant, og først lidt efter lidt var han rykket frem med, hvad han egentlig førte i sit Skjold. En Tid lang nod han stor Yndest hos Kong Johan, der som bekjendt i nogle Aar heldede stærkt til Katholicismen; men tilsidst gjorde han det saa galt — navnlig ved en skandaløs Ægteskabsdispensation — at Kongen, hvis katholske Iver imidlertid var kølnet betydelig, i Aaret 1580 gav ham

[1]) Hdskr. i kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2073. b. 4to (af Andreas Hojer). Det er mig ubekjendt, hvorfra Hojer har Efterretningen, om at Lavrits Nielsen har været Præst her i Landet. Om hans Skolegang i Kjøbenhavn se Ny kirkehist. Saml. V, 222. I et »Supplementum Catal. Collegii Olmucencis Initio Januarii 1583« (i Staats-Archiv i Wien) findes følgende: »P. Laurentius Noruagus. Ex Asloja. Annos 44. Sanus est. Est in Societate a 2. Febr. an. 1564. Audivit extra Societatem Philosophiam et aliquid Theologiæ, in Societate audivit Theologiam positivam et scholasticam. Magister in artibus. Docuit Rhetoricam, Mathem., Philosophiam, Theologiam. Casus conscientiæ concionabatur. Fuit confessionarius nostrorum et externorum. Dabat exercitia spiritualia. Præfectus scholarum. Catechista. Professus 4 votorum a. 18. Oct. 1575«. (Meddelt af af Dr. Ahlqvist i Wexiø, hvem jeg i det hele skylder en Række Oplysninger om Lavrits Nielsen hentede fra udenlandske haandskrevne Kilder).

Rejsepas[1]). Senere virkede han en Del Aar som Lærer ved Jesuiterkollegiet i Olmütz, og blev Dr. theol. i Prag[2]). Derfra gik han til Braunsberg, hvor han, som vi tidligere have berørt, 1602 forfattede Sendebrevet til Kjøbenhavns Professorer. Ikke nøjet dermed udarbejdede han et Par Aar efter et langt udførligere Skrift, tilegnet Kong Christian IV samt Danmarks og Norges Rigsraad og ganske Adelskab, i den Hensigt at overbevise dem om, at Nordens Folk vare affaldne fra Kirken og fra den rette Sandheds og Saligheds Vej ved at følge Luther i hans Oprør mod Paven og den romersk-katholske Kirke. Skriftet, kaldet «Confessio Christiana», udkom 1604 paa Latin i Krakov og 1605 paa Dansk i Braunsberg[3]). Aaret efter begav Lavrits Nielsen,

---

[1]) Om Lavrits Nielsens (af Svenskerne kaldet Klosterlasse, fordi han en Tid lang var Lektor ved et Kollegium, Kong Johan havde oprettet i det forrige Graabrødrekloster paa Graamunkeholmen — nu Ridderholmen — i Stokholm) Virksomhed i Sverig findes en Mængde Efterretninger hos Anjou, Svenska Kyrkareformationens Historia. III, 109—68, hos Baaz og andre Forfattere, der have meddelt Bidrag til Sverigs Kirkehistorie i hin Tid.

[2]) Fra et Hdskr. i «Mährisches Landes-Archiv» i Brünn har Dr. Ahlqvist blandt andet meddelt mig følgende Optegnelse: «Laurentius Norvegius, natus 1538 loco ignoto, ingressus Societatem Lovanii 1564, ibidem factus Sacerdos 1565, anno autem 1575 professus est quatuor Vota sub Patre Baldenino Provinciali Belgiæ, missus porro in Sueciam, unde post quadrigennium reversus, postquam Romam profectus fuisset, et Viennæ annum transegisset, anno 1582 circa Novembris Olomuciam venit, ubi 1583 Præfectum Studiorum, Catechistam et Concionatorem Studiosorum et Præfectum Congregationis Majoris, ac vicecconsultorem egit. 1584 fuit porro Præfectus studiorum, viceconsultor ac exhortator Scholasticorum, 1585 Præfectus studiorum, viceconsultor et exhortator Scholasticorum, 1586 Præfectus studiorum, Concionator Latinus, majoris Catechismi Lector, Consultor, anno 1587 25. Oct. creatus doctor Theologiæ Pragæ».

[3]) Jvfr. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 557. Münter, Den danske Ref. Hist. II, 645—8. Danske Mag. 4. R. II, 134—5.

forsynet med en Del Exemplarer af Bogen, sig selv paa Vejen til Danmark. Efter at være ankommen til Helsingør, hvor han angav, at det var hans Hensigt i private Anliggender at rejse til Norge, forblev han der en tre Ugers Tid og samlede imidlertid en Del Katholiker om sig, hvoraf de fleste sandsynligvis vare Udlændinge, for hvilke han flere Gange holdt Messe. Da han imidlertid erfarede, at hans Ankomst var bleven bekjendt i videre Kredse, og endog var kommen Kongen for Øre, begav han sig selv til Kjøbenhavn kort før Pindse 1606. Her sendte han Kongen og Kansleren Exemplarer af sin Bog, idet han tillige udførlig tilskrev den sidste, bad om frit Lejde for sin paatænkte Rejse til Norge og søgte at stemme ham gunstig for sig og sine Planer. Efter et Par Dages Betænkningstid befalede Kongen Pater Laurentius at møde for Universitetskonsistoriet Kl. 6 om Morgenen anden Pindsedag, hvorhos Professorerne samtidig ogsaa fik Tilsigelse. Pateren mødte imidlertid ikke, men skrev derimod et Brev til Kansleren, hvori han søgte at undskylde sin Udeblivelse: han ønskede at tale med Kongen; men med Professorerne havde han intet at gjøre, da han aldrig var bleven immatrikuleret her ved Universitetet. Da Kongen erfarede dette, blev han vred, og lod Pateren vide, at han skulde møde, enten han vilde eller ikke. Kl. 12 samme Dag samledes Professorerne atter, og Pater Laurentius indfandt sig da ogsaa. I Begyndelsen syntes han noget forvirret, men han tog sig dog i det og gik omkring og gav enhver af Professorerne Haanden. Samtidig havde ogsaa den kongelige Sekretær D. Jonas Charisius indfundet sig. Da alle vare samlede og komne til Sæde, traadte Charisius frem og talte omtrent saaledes til Pateren: »Jeg er sendt af kgl. Majestæt for at sige dig, Hr. Laurentius, hvad Hs. Maje-

stæt har givet mig i Hverv at meddele dig som Svar paa dit Andragende. For det Første har du fremsendt en trykt Bog baade i det danske og latinske Sprog; dernæst har du tilbudt din Bistand ved at jevne Tvistigheder og bringe Enhed tilveje i Religionen; og endelig har du begjæret Pas for i private Anliggender at rejse til Norge. Over alt dette maa Hans Majestæt højlig forundre sig: først hvorfra du, som tilhører Jesuiterordenen og er fremmed for vor Religion, faar en saadan Dristighed, at du tør snige dig herind i Riget for at forstyrre Freden og Religionen, og dernæst at du tør være dit Navn og dine Planer i denne Retning bekjendt. Skjønt Hs. Majestæt derfor vilde have haft gyldig Grund til efter andre Kongers og Fyrsters Exempel haardelig at straffe dig for dine oprørske Stemplinger, saa vil han dog af sin sønderlige Mildhed tilstaa dig den Naade, at det for denne Gang maa være dig tilladt uskadt at vende tilbage til dine. Hvad den Bog angaar, som er overrakt Hs. Majestæt, hvilken han ser er helt opfyldt af papistiske og jesuitiske Forvanskninger af den himmelske Lære, saa byder han strengelig, at du strax skal overgive alle de Exemplarer, du har, til en Mand, som bemyndiges dertil, og dem, du har uddelt, skal du tilbagekalde, eller angive, hvem de ere givne til, for at de kunne kræves tilbage fra dem. Hans Majestæt forlanger ingen Bistand hverken af dig eller dine lige, thi hvad der vedkommer Religionen er, ved Guds Velgjerning og Hs. Majestæts højlovlige Forfædres Fromhed saaledes ordnet, at det ikke trænger til nogen Reformation, mindst af dig eller af Folk af dit Parti; thi Hs. Majestæt er ikke saa enfoldig, at han ikke skulde kunne indse og dømme, hvorhen I stile med eders Planer. Heller ikke er det skjult for ham, hvad de Paaskud betyde, som du foregiver for at faa Lov til at

rejse til Norge. Denne Tilladelse nægter han dig derfor ikke blot, men han befaler oven i Kjøbet strængelig, at saa snart du har ordnet dine Sager, hvortil han naadig tilstaar dig en Dags Frist, skal du uden Ophold forføje dig bort herfra og rømme Riget, og paa Vejen ikke forsøge paa noget, som kan være til Forstyrrelse af Freden eller til Skade for Undersaatterne. Og for at intet saadant skal ske, vil han give dig en Ledsager med paa Vejen, der kan føre dig til dit Bestemmelsessted, og om fornødent afværge dine Anslag».

Efter at have talt saaledes til Jesuiten, vendte Charisius sig til Professorerne og sagde: «Dette er, højærværdige og højagtede Mænd, hvad jeg har Befaling i Kongens Navn at forkynde Hr. Laurentius i eders Nærværelse og Paahør, dels for at det kan være eder et Vidnesbyrd om vor allernaadigste Konges Omhu for Fredens Bevarelse og Religionens Renhed, dels for at dette Menneske ikke skal faa Lejlighed til falske Beskyldninger, om han, hvad vel kunde befrygtes, nogensinde vilde udlægge Hs. Majestæts Vilje, der i eders Nærværelse er ham meddelt, anderledes end Kongens sande Mening er».

Da Doctor Jonas Charisius havde endt sin Tale, fik Pater Laurentius Ordet. Han begyndte med at omtale sin Ærefrygt for Fædrenes Minde og sin Iver for Fædrelandets Vel, og at bevidne, at han ikke havde andet i Sinde, end hvad hæderligt var; han havde ventet sig et ganske andet Svar, men han vilde bøje sig for Kongens Vilje; forøvrigt var han kommen forsynet med Anbefalinger fra Kejseren samt Kongerne af Spanien, Frankrig og Polen; han havde ingen forbryderiske Planer mod Fædrelandet, han pønsede ikke paa Kongens og Undersaatternes Fordærv, ikke heller havde han begaaet noget, der fortjente en strængere Straf.

Han havde kun haft fire Exemplarer af sin Bog med sig, af hvilke han havde givet det ene, men i begge Sprog, til Kongen, det andet til Kansleren, det tredie til Dr. Resen, det fjerde havde han bestemt for M. Jon Venusinus, som dog ikke havde faaet det. I Braunsberg havde han mangfoldige Exemplarer, som han, naar han vilde, kunde sprede over hele Tydskland. Efter Kongens Befaling vilde han paaskynde sin Rejse herfra og ikke gjøre noget Forsøg paa at omgaa det ham givne Paalæg. — Da Venusin spurgte ham, ad hvilken Vej han vilde rejse bort, svarede han, at han ønskede at rejse over Land til Hamborg. Efter endnu et Par Replikker bukkede han og gik sin Vej.

Da Kongen Dagen efter rejste til England, ledsaget af et anseeligt Følge, hvoriblandt Professorerne D. Hans Resen og M. Jon Venusin, blev Omsorgen for Klosterlasses Bortsendelse overdraget Statholderen Brejde Rantzov, der efter Samraad med de tilstedeværende Medlemmer af Rigsraadet for større Sikkerheds Skyld besluttede at sende ham bort til Søs. Men da Vinden var ugunstig, maatte han tøve endnu i tre Dage, indtil han den 13de Juni blev bragt ombord i et Skib og ført til Rostok[1]).

Det uheldige Udfald af Klosterlasses Forsøg gjorde et meget nedslaaende Indtryk paa hans hemmelige Meningsfæller her i Landet, der havde ventet sig betydelige Resultater af denne ganske vist fremragende Mands Bestræbelser. Nogle af dem tog af hans Bortgang ogsaa Anledning til at forlade Fædrelandet, idet de mistvivlede om nogen Fremtid for Katholicismen her, deriblandt den tidligere omtalte Mester Jens Aagesen i Malmø[2]). Men Besøgene ved Je-

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 221—4. Wolf, Encomion Regni Daniæ, S. 349—54. Jvfr. Acta Consist. 2den Pindsedag 1606.

[2]) Se Tillæg, Nr. 406.

suiternes Skoler ophørte dog først, efter at Kongen ved senere strænge Forbud havde lagt end yderligere Hindringer i Vejen for dem[1]). Hvad Klosterlasse angaar, da finde vi ham 1621 med syv andre Jesuiter i Riga, da Gustav Adolf erobrede Staden, ved hvilken Lejlighed Kongen tiltalte den gamle Mand med haarde og haanlige Ord. Han døde endelig den 5te Maj 1622 i Vilna i sit 84de Aar[2]). Hvad man end vil dømme om ham, maa han dog regnes for en af de mærkeligste Proselyter, Jesuiterne have vundet fra Nordens Lande.

Inden vi forlade dette Emne, maa vi endnu omtale en ret kuriøs Retssag foranlediget ved Optøjer af en Student, som en Tid lang havde været hos Jesuiterne, idet vi overhovedet bemærke, at hvad end Jesuiternes Disciple lærte, saa synes dog et ærbart og sædeligt Levned just ikke at have været blandt de blivende Frugter af deres Lærdom, da vi i Retssager mod Studenter i første Tiaar af det 17de Aarhundrede oftere finde netop «Jesuiter» nævnte blandt Urostifterne[3]). Sagen var denne. Ved et Præstekalent i

---

[1]) Navnlig ved Forordningen af 10de Juli 1613 (Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 610—1), hvis Hovedindhold optoges i Christian IV's lille Reces af 31te Marts 1615, hvori 1ste Artikel lyder saaledes: «Ingen, være sig enten ædel eller uædel, som bliver overbevist at være af den papistiske Religion, maa tage nogen Arv, men skal være arveløs, og samme hans Arv skal være forfalden til hans næste Slægt og Arvinger; ikke heller skal slige Papister maa bo her udi Riget. Findes og ellers nogen paa jesuitiske Steder at have ganget i Skole eller studeret, skal de ikke til noget Kald enten i Skolerne eller Kirkerne betroes». Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 826.

[2]) Anjou, Svenska Reform. Hist. III, 168. A. Hojers Optegnelser i Ny kgl. Saml. 2073 b. 4to.

[3]) Saaledes i Acta Consist. 8. Dcbr. 1604 (om M. Jens Kyd), 7. Febr. 1607 (om Jens Norbagge Jesuvita.)

Ørslev i Løve Herred var en Student ved Navn Lavrits Mogensen, «der udaf Religion skal være en Jesuiter[1])», og tidligere havde været Huslærer hos Peder Hundermark paa Gjerdrup, kommen formummet ind i Præsternes Forsamling og havde forstyrret deres Forhandlinger. Sagen maa være bleven indberettet til Regjeringen; thi den 7de Juli 1605 udgik der kongelig Befaling til Lensmanden om at lade Urostifteren paagribe og bringe ham fængslet til Kjøbenhavns Slot. Efter at han var sat fast, fik Professorerne Befaling til at forhøre ham og at dømme, «hvad Straf han for slig hans Foragt for den gejstlige Orden og hans Letfærdighed bør at lide». Sagen behandledes første Gang den 16de Juli i Konsistorium, hvor Rigens Skriver Klavs Mortensen mødte som Aktor paa Kongens Vegne. Det oplystes i dette og et følgende Møde, hvortil nogle Præster fra Løwe Herred vare indkaldte som Vidner, at Lavrits Mogensen tilligemed tvende andre Personer, begge fra Nyborg, var kommen til Ørslev Præstegaard i et besynderligt Optog, den Dag Kalentet holdtes. Den ene af dem sad i en Vogn og kjørte, de to andre red paa begge Hestene. Lavrits Mogensen var iført «et Par smalle polske Buxer af et grøn Sparlagen, og havde en Ry over sig, Hovedet der midt igjennem stukket, og en liden fyldt Pude paa Hovedet, og ingen Larve for Ansigtet, uden Pudevaaret maaske kunde være ham nedsunket for Øjnene». En Tromme havde han i Haanden, som han bearbejdede, og i dette Optog trængte de tre Personer ind i Præsternes Forsamling og «forstyrrede

---

[1]) Han havde 1596 deponeret ved Kjøbenhavns Universitet. I de senere Retsforhandlinger kaldes han oftere «Studiosus Jesuviticus», og den Dom, der overgik ham, var vistnok noget begrundet i, at man antog, at han som Jesuit forsætlig havde vist det evangeliske Præsteembede sin Foragt.

dem i deres Lectiones, Sang og anden Bestilling, for hvilken de der efter gammel kristelig Sædvane vare forsamlede», medens Lavrits Mogensen med Støvler paa «sprang op i en Barselseng, som stod opredt der i Stuen, og den besudlede med hel Uskikkelighed». Studenten undskyldte sig med, at det var sket i Lystighed og Drukkenskab, og at han havde været indbudt af Provsten (noget som denne dog benægtede), og at han ikke havde haft til Hensigt at fornærme nogen. Dommen kom imidlertid til at lyde paa, at han, «som det hellige evangeliske Ministerii Foragter og Bespotter, med Vanære skulde relegeres fra Universitetet», forøvrigt burde han straffes af den verdslige Øvrighed; men da Kongen havde paalagt Professorerne at bestemme Straffen, saa foresloge de, «at han denne Gang offentlig med en Tromme o. s. v. skulde føres fra Gammeltorv til Slottet, i sin egen Invention og tiltagne Habit, og siden holdes en Tid lang i Lænke til Arbejde, for saadan Spot og Ørkesløsheds Paafund, som han nu har bevist, sig til en Spot og Straf igjen, og andre til Exempel, at de holde det hellige Ministerium i tilbørlig Reverents og Ære, som Gud strengelig befaler, og det sig bør[1])».

Den Strænghed, hvormed denne Sag blev tagen, hænger maaske sammen med tidligere Besværinger, der vare indkomne fra de højeste Myndigheder, i Anledning af at formummede Studenter havde tilladt sig forskjellige Udskejelser. Saaledes omtales det, at Universitetets Rektor i Februar 1604 berettede i Konsistorium, at Statholderen i Kjøbenhavn havde forlangt, at man skulde holde skarpt Tilsyn med Studenternes Sæder, og afstraffe nogle, hvori-

[1]) Alle Sagens Akter, forsaavidt de kjendes, findes meddelt i Danske Mag. 3. R. VI, 168—73.

blandt fremhæves en Søn af Professor Jørgen Dybvad, som havde gjort sig skyldige i natlige Fastelavnsoptog med Trommer og Piber, ligesom der samtidig omtales andre, der havde vist sig klædte i Kvindedragt, og som droges til Ansvar derfor, da slige Forklædninger vare forbudte af Øvrigheden[1].

Samtidig med at Christian IV, som vi ovenfor have set, afviste Klosterlasses paatrængende Tilbud om Bistand til at tilbageføre Danmark og Norge til Papismen, indledes Forhandlinger om Afskaffelse af en Kirkeskik, der havde holdt sig som en Levning fra Pavedømmets Tid. Det var den saakaldte Exorcisme eller Besværgelse af Djævelen ved Daaben, en Skik, som allerede tidligere havde vakt Anstød, hvorfor enkelte Præster, som M. Iver Bertelsen i Stege, M. Jon Jakobsen Venusin ved Helliggeist Kirke i Kjøbenhavn, og Tyge Brahes Præst Hr. Jens Jensen paa Hven paa egen Haand havde udeladt den, noget der dog havde voldt dem alvorlige Ubehageligheder[2]. Ved en Herredag, der holdtes i Foraaret 1606 i Kjøbenhavn, havde Kongen imidlertid selv bragt Sagen paa Bane, og da flere af de tilstedeværende Rigsraader havde ment, at Skikken uden Skade kunde afskaffes, udgik der den 6te April samme Aar kongelig Befaling til de theologiske Professorer og Rigets Bisper om at afgive deres Betænkning, hvorvidt dette uden Anstød kunde ske. I Brevet omtales, at »nogle sønderlig lærde Mænd

---

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 141—2. Jvfr. Acta Consist. penult. Martij 1604: »Accusatus fuit studiosus quidam Christianus Spenderup ab hospite suo Olao Martini, quod contra mandatum publicum indutus fuerat vestibus muliebribus. Missus in carcerem ideo, et quia noluit nomen fateri socii illius, qui una cum illo fuerat«.

[2]) Om Iver Bertelsen se 2den Del, S. 41—7; om Jon Venusin se Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 582; om Præsten paa Hven se Danske Mag. II, 316—7; jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 40.

her i Riget ved deres idelige Konversation» havde bragt Kongen til den Indsigt, at denne Kirkeskik var «ganske unødig, og ikke havde nogen sønderlig Grund eller Fundament i den hellige Skrift[1])». Her maa man sikkert nærmest tænke paa M. Jon Venusin, der i høj Grad besad Kongens Tillid og Fortrolighed, og hvis uvillige Stemning mod Exorcismen vi jo kjende fra tidligere Tid. Hvad Kongens Ønske var, ses bedst deraf, at han for sin egen Person foregreb den endelige Afgjørelse, idet han, da han den 10de Maj 1606 skulde have en Datter til Daaben, befalede Biskop Peder Vinstrup at døbe hende uden Anvendelse af Exorcismen, noget som Biskoppen ogsaa gjorde, skjønt han vistnok har haft sine Betænkeligheder derved, eftersom der endnu ikke var udstedt nogen almindelig Befaling om Afskaffelsen af denne Kirkeskik[2]). Sagen vakte da ogsaa megen Opsigt, og medens det foretagne Skridt hilsedes med Bifald af alle dem, der heldede til Kalvinismen, fandt det Misbilligelse hos de strængere lutherske Theologer. Navnlig fremtraadte Professor Hans P. Resen som en ivrig Forsvarer af Exorcismen, og da han ikke blot fik Bistand af sin Kollega D. Jørgen Dybvad, men ogsaa af flere Biskopper, der navnlig gjorde gjældende, at efterat Exorcismen var paabudt i Kirkeordinansen og havde vundet Hævd i Menighedens Bevidsthed, gik det ikke an nu at afskaffe den, saa lykkedes det ham virkelig at faa hele Situationen forandret, skjønt Professorerne Venusin, Kort Aslaksen og Joh. Stephanius anstrængte sig indtil det yderste for at vedlige-

---

[1]) Brevet findes trykt i Dänische Bibl. IV, 17—8.

[2]) Se Tillæg, Nr. 406. Ny kirkehist. Saml. III, 640; her fortæller Joh. Stephanius, at Udeladelsen af Exorcismen ved Prindsessens Daab var sket «invitis quibusdam et frementibus», hvorved han sikkert især hentyder til Prof. Resen.

holde den Stemning, der havde fremkaldt Kongens ovenomtalte Brev. Christian IV, som havde taget saa rask fat paa Sagen, blev mere og mere betænkelig; Biskop Vinstrup maatte, saa godt det lod sig gjøre, se at trække sig tilbage og paa Landemodet i Roskilde 1607 paalægge Præsterne, at de ikke paa egen Haand maatte foretage nogen Forandring i den vedtagne Kirkeskik, og at de skulde oplyse Menighederne om Exorcismens rette Betydning[1]). Tilsidst endte det med, at alt blev ved det gamle[2]). I et Udkast til en Kirkeordinans for Norge, der var sendt Universitetet til Gjennemsyn og Betænkning, var oprindelig Exorcismen udeladt; men skjønt næsten alle Professorerne billigede denne Forandring, fik Resen dog sat igjennem, at den udeladte Ritualbestemmelse atter blev optagen, og saaledes endte hele Forsøget med at godtgjøre, at nu var D. Hans Povlsen Resen den Mand, hvis Stemme gjaldt mere end nogen andens i den dansk-norske Kirke[3]). Hvad den norske Or-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V. 56—7.

[2]) En Del af Betænkningerne i Exorcismesagen findes aftrykte i Dänische Bibl. IV, 20—140, og i Bangs Saml. af nyttige og opbyggelige Materier. I, 345—55. Jvfr. den vidtløftige Fremstilling af Sagen hos J. M. Krafft, Ausführliche Historie vom Exorcismo. Hamburg, 1750. S. 603—63. Men det er dog M. Johannes Stephanius's Breve, der give os den bedste Underretning om Sagens Gang, se Tillæg Nr. 406. Ny kirkehist. Saml. III, 640. V, 195—6. 231—3.

[3]) Acta Consist. 24. April 1607: »Indkom Claus Morttenssøn Rigens skriffuer paa Kong. Maitz. vegne oc bar en skreffuen bog in Consistorium fraa Mag^co^ Domino Cancellario, som indhollt den Norske Ordinantz, att skulle revideris aff Professoribus, att den siden kunde gaa wd paa trøck. Causati sunt Domini Professores propter occupationes, Domini Episcopi tempus esse valde angustum, ut non possint tam breviter illud scriptum examinare«. Ibid. 6. Maj s. A.: »Adfuit Claudius Martini Scriba Regni, et recitata est ordinatio, quæ usurpabitur in Regno Norvegiæ primum, secundum mandatum Regiæ Majestatis«. Jvfr. Tillæg, Nr. 414. I et Brev af

dinans forøvrigt angaar, da udkom den ledsaget af et kongeligt Brev, dateret 2den Juli 1607, hvori det udtrykkelig fremhæves, at dette «Arbejde, før det endeligen er bleven forfærdiget, efter kongelig Befaling er bleven gjennemset og overvejet af hæderlige og højlærde Mænd Professorerne udi Universitetet i Kjøbenhavn, hvilke og deres Mening, og hvad dem syntes fornødent at være, underdanigst have erindret og tilkjendegivet»[1].

Medens den sædvanlige og daglige akademiske Virksomhed mere unddrager sig vort Blik, om der end ikke savnes Antydninger til Oplysning om den, hendrages Opmærksomheden derimod i højere Grad paa de Stridigheder, som enten forefaldt indenfor Universitetets egen Kreds eller med udenforstaaende, og det navnlig fordi Kilderne særlig dvæle ved slige Forhold, der krævede retslig Afgjørelse. Her kunde da saaledes omtales den langvarige Trætte, Professorerne i Aarene 1602—4 førte med Domkapitlet i Lund angaaende den Afgift (Halvdelen af Naadensaarsindtægterne), der ifølge Fundatsen og senere Overenskomster tilkom Universitetet efter afdøde Præbendebesiddere i Kapitlet. Det vilde dog blive for vidtløftigt, om vi her skulle referere alle Forhandlingerne i denne indviklede Sag. Det maa være nok med følgende Antydninger. Universitetet mente at have Grund

---

30te Juli 1607 skriver Prof. Joh. Stephanius til Biskop Mogens Madsen i Lund: «Nescio, annon scrupulum aliquem injecerit animis quorundam, etiam ex superioribus, acris illa et vehemens D. R(esenii) defensio (Exorcismi), quæ quotidie quavis occasione magis magisque urgetur, adeo ut cum exemta essent ordinationi Ecclesiarum Norvegicarum verba illa: Far her vdt etc., nobis, qui revidebamus ante editionem, approbantibus omnibus (Dybvad var da allerede afsat), præter illum solum, jam videam tamen rursus permissu superiorum insarta esse». (Ny kirkehist. Saml. V, 235)

[1]) Paus, Gamle kgl. Forordninger og Privilegier for Norge. S. 458.

til Klage over Kapitlet, og da skriftlige Mindelser ikke frugtede, henvendte man sig til Sivert Grubbe, der som Prælat i Roskilde Kapitel var Universitetets Konservator og tillige var Stiftslensmand i Lunds Stift, og bad ham anvende sin Indflydelse, for at Universitetet kunde faa, hvad der med Rette tilkom det[1]). Da det imidlertid ikke lykkedes Grubbe at bringe Sagen i Rigtighed, bevægede Professorerne senere alle Konservatorerne — Kansler Christian Fris, Sivert Grubbe og Holger Gagge — til at indkalde Kapitlets Repræsentanter til et Forligsmøde i Kjøbenhavn den 14de September 1603[2]). Men skjønt en Overenskomst blev tilvejebragt, blussede Striden dog snart efter op paany, og der gik et Aar hen, i hvilket der vexledes mange, undertiden temmelig hvasse skriftlige Indlæg, inden det lykkedes Kansleren at faa Freden oprettet mellem Domherrerne og Professorerne[3]).

---

1) Se Tillæg, Nr. 387. Jvfr. Acta Consist. 17/4, 16/7 1603.

2) Se Tillæg, Nr. 397. Danske Mag. 4. R. IV, 17. Acta Consist. 17. Sept. 1603: «Den sag vdi Lund med Vniuersitetett er saa forligtt, att det, som staar vdi Arest ex annis gratiæ, skall følge til Vniuersiteteit, och siden consequenter. Item om procuratore Vniuersitatis, att der skall vere mutuus consensus inter capitulum et Vniuersitatem, juxta tenorem literarum Regiæ Majestatis». (Det Kongebrev, hvortil her sigtes, er uden Tvivl: Tillæg, Nr. 251). Ibid. 1. Okt. s. A.: «De negotio Lundense, att Capitelsherrer ville selff slaa sig til rette och vnde Academiæ demidium ex bonis mensalibus. Sed decimæ possunt remitti, siqvidem non sunt tanti momenti et incertæ. 2do de procuratorio universitatis apud capitulum etc., at capitelen setter en med Vniuersitate, dog ut sit mutuus concensus. Item si nolit capitulum consentire cum Universitate in M. Jacobo (Svaningio), qvi hactenus fuit procurator universitatis, att de intett kand giøre der imod. Dog att dn. decanus, som med notario skulle offuersendis, wille venligen anholde, att M. Jacop motte beholde dett vdi disse try aar».

3) En Del af Sagens Dokumenter findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 93. Smlgn. Acta Consist. 12/11, 3/12, 14/12 1603 og 14/4, 5/5, 20/6 1604.

I Studenterverdenen raadede, som vi allerede tidligere have haft Lejlighed til at se, en urolig Aand, og de akademiske Fædre havde mangen Gang vanskeligt nok ved at hævde Tugt og Orden. Nogle Exempler kunne tjene til nærmere at godtgjøre dette. I Avgust 1603 var der saaledes stor Bevægelse blandt Kommunitetsalumnerne. Misfornøjede med Maden, som de paastod lugtede ilde, tog de en Dag, da Provsten var fraværende, Fadene og gik i stort Optog til Rektor og Professorer for at klage. Sligt var imidlertid ikke tilladt, og i Henhold til Kommunitetets Love idømte Professorerne derfor enhver af Deltagerne i dette Optog en Bøde af en Mark. Hvem der ikke vilde betale, skulde miste Kosten. Denne Dom vakte stor Forbitrelse blandt Studenterne, som i Munden paa hinanden raabte: «Vi vil ikke betale.» Da Professorerne nu befalede Pedellen at sætte en af Ordførerne ved Navn Christen Madsen ind i Studenterfængslet, blev det først rigtig galt, idet Synderens Kammerater faldt over den ulykkelige Pedel, der under Raabet: «De vil slaa mig ihjel», maatte flygte ind til Professorerne for at søge Beskyttelse mod den vrede Studenterhob. Nu maatte hele det akademiske Senat frem, men endnu vedblev Studenterne at raabe: Nolumus, Nolumus. Tilsidst lykkedes det dog Resen at faa den omtalte Christen Madsen til at gaa ind i Fængslet, idet han gav ham Valget mellem denne Straf eller at blive udelukket fra Universitetet. Derpaa adspredtes den øvrige Hob. Dagen efter blev der holdt Ret over de skyldige. Magnificus fremførte selv Klagen «over den tøjlesløse og uhørte Gjenstridighed og Oprør af Studenterne, der nyde Kongens Kost». De bleve indkaldte en for en, 75 i Tallet. Men kun fem af dem tilstod aabent, at de havde raabt: Nolumus. Da disse nu ovenikjøbet ikke viste noget Tegn til Anger og bleve faste i

deres Beslutning om ikke at betale den idømte Bøde, faldt deres Dom den 22de Avgust, at de inden næste Dags Aften skulde være ude af Byen og i et Aar være relegerede fra Universitetet. Men saa liden var deres Fortrydelse, at de, efter at have hørt Dommen, under Fnisen forlod det akademiske Senats Forsamlingssal. De øvrige slap med den paalagte Bøde og med en kort Tids Fængsel eller med en Afbigt. Samme Vilkaar fik ogsaa Christen Madsen, der fra sit Fængsel skrev til Dr. Resen og bekjendte og afbad sin Forseelse[1]).

Aaret efter var det atter galt fat med Alumnerne i Kommunitetet. Den 6te Juli 1604 klagede Vicerektor i Konsistorium over «den store Uskikkelighed med Studiosis, at de siden S. Hansdag havde opdrukket 16 eller 18 Tønder Øl, med Majgilde, Krandse o. s. v.» Angivelsen var kommen fra en af Deltagerne, «som havde faaet et Mundslag». Ved et Besøg i Kommunitetet havde Vicerektor kun fundet 30 Personer forsamlede der, «de andre vare til Driks». Provsten blev da indkaldt, hvorpaa Resen spurgte ham, «hvad det var for en Banket, han og de andre havde for Hænder». Hertil svarede han: «Jeg veed intet deraf; jeg har ikkun været der een Dag og intet Øl givet». Efter Forhører over flere af Deltagerne i disse fortsatte Drikkelag, ved hvilke der hver Dag var givet en Tønde Øl til Pris, endte denne mindre graverende Sag med alvorlige Formaninger til Alumnerne om at afholde sig fra slige Drikkelag under Straf af Relegation[2]),

Værre saa det ud i Sommeren 1607. En Vært kla-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 395. Acta Consist. 19.—25. Avgust 1603.

[2]) Acta Consist. 6. Juli 1604.

gede over, at nogle Studenter havde gjort en Tumult i hans Kjælder. Heraf tog det akademiske Senat Anledning til den 19de Juli at udstede et trykt Program, hvori Studenternes slette Sæder, og navnlig deres Svireri, paa en meget eftertrykkelig Maade revses, og strænge Straffe stilles i Udsigt for dem, der trods Advarselen fremturede paa Lastens Bane[1]). Forbitrede over dette Program, og som for at vise, at Professorerne virkelig ikke havde malet Studenternes Sæder med for mørke Farver, vovede en Del af dem sig en Nat til at slaa Vinduerne ind hos Universitetets Rektor, hos Biskoppen og hos Prof. Resen, medens en Del andre, der, som Skik var, stode paa Pulpituret i vor Frue Kirke for at deltage i Gudstjenesten, ved Støj og Uro forstyrrede Menighedens Forsamling. Det maatte selvfølgelig være Professorerne om at gjøre at udfinde de skyldige for at statuere et alvorligt Exempel paa slige Fredsforstyrrere. Men skjønt det oplystes, at Kirketumulten var formelig vedtagen forud paa en Forsamling, som en Del Studenter havde holdt «paa Biskoppens Eng», og skjønt der holdtes en Række Forhører, vare Professorerne dog meget uheldige i deres Bestræbelse for at udfinde Hovedmændene, da Studenterne holdt sammen med en Standhaftighed, der var en bedre Sag værdig; og da nu desuden Sommerferien kom imellem, i hvilken en stor Del af Studenterne forlod Byen, og vel især de, der havde en ond Samvittighed, saa maatte Professorerne ende Undersøgelsen uden noget egentligt Re-

---

[1]) Acta Consist.. 11. Juli 1607: «Peder Knudzøn klager paa nogle Studenter, som hafde giortt en tumult i sinn kielder etc. Conclusum, intimatione publica cohibendos studiosos, ut crebius potandi consvetudo aboleatur vel tollatur, qvantum fieri potest». Et længere Brudstykke af Programmét er aftrykt som Tillæg, Nr. 416.

sultat, noget der just ikke var heldigt for Haandhævelsen af den akademiske Tugt[1]).

Den samme tugtløse Ustyrlighed, som saa ofte ytrede sig blandt Studenterne, finde vi ogsaa Exempel paa blandt Universitetets Bønder. Den 5te Marts 1596 meddelte Biskop Vinstrup i Konsistorium, at Præsterne klagede over, at Universitetets Tjenere vare ugudelige Kroppe. Som Bevis omtaltes en Bonde, der ikke havde været til Guds Bord i 16 Aar, i hvilken Anledning Professorerne besluttede at skrive til Præsten om at sætte Synderen i Band[2]). Mærkeligst er dog Sagen med Peder Smed i Bukkerup (i Soderup Sogn), en Voldsmand, hvis Adfærd mangen Gang minder os om lignende ustyrlige Voldsmænd, der jevnlig forekomme i de gamle nordiske Sagaer. Han var en sand Svøbe for sine Bymænd og andre, der kom ham i Vejen. Uden Sky pløjede og høstede han ind paa sine Naboers Marker, og naar nogen talte ham til derfor, var han strax

---

[1]) Acta Consist. 27. Juli—22. Avgust 1607. Jvfr. Ny kirkehist. Saml, V, 234, hvor Prof. Joh. Stephanius i et Brev til Biskop Mogens Madsen i Lund (dat. 31. Juli 1607) ytrer: »Quia mihi nunc datur nonnihil respirationis a multiplicibus molestiis, quas nobis hisce potissimum diebus exhibuit Studiosorum quorundam insignis petulantia et contumacia plus quam beluina, imo pene diabolica: faciundum omnino putavi, ut aliquid ad te darem etc.« Hvor ringe Respekt Studenterne mangen Gang viste for Professorerne, ses blandt andet af følgende, Acta Consist. 26. September 1607: »Klagitt D. Johannes Resenius paa Anders Gientofft oc 2 andre Studenter, som var kommett i hans huss, der hand var i Roskiilldtt, oc handlett sig vtilbørlig med drick, dantz oc anden vlempe. Erant autem Andreas Gientofft, Ivarus Krag, Janus Johannis et Andreas Branderup. Conclusum, att de skall ingredi in carcerem, secundum leges, quia seduxerunt eius familiam, bibendo et saltando«. Om den omtalte Anders Gjentoft se Ny kirkehist. Saml. III, 626. 641—2.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 99.

rede til med en stor Øxe, som han sædvanlig gik væbnet med, at slaa Arme og Ben i Stykker paa dem. Universitetet, paa hvis Grund han boede, lod ham tiltale og fængsle, men han slog sine Vogtere til Jorden og brød ud af Bolt og Jern. Havde han ikke været farlig før, saa blev han det nu, Hans Mund strømmede over med Trusler om Mord og Brand, og han viste i Gjernig, at han ikke var bange for at iværksætte Truslerne. Der blev gjort Jagt efter ham, men han forstod stadig at undgaa sine Forfølgere. Den 21de Februar 1605 lod Universitetet tage Dom over ham paa Merløse Herredsting; selv vovede han ikke at møde, men hans Søn indlagde paa hans Vegne et udførligt skrevet Indlæg, hvori han søgte at gjøre de mangfoldige Klager imod ham til løgnagtige Beskyldninger. Dommen kom til at lyde paa, at han for spottelige og haanlige Ord mod Kongen — hvem han blandt andet havde kaldt «en Lappere af en Konge» og «en Stakkarlshader», hos hvem der ingen Ret var at finde — dømtes «i Kongens Naade og Unaade», for Brud paa sit Fængsel dømtes han «at have forkastet sin Hals», og for «Affærre, Afslæt, Afførsel, Jordbrud, Ulydelse, Slagsmaal, Bordag og anden Ulempe» dømtes han i Bøder efter Loven. Skjønt denne Dom ikke blev appelleret af Peder Smed, undlod Universitetet dog at lade den exekvere. Sagen var den, at Peder Smed samme Aar forlod Universitetets Gods og flyttede til et Sted i Uggerløse, der laa paa et andet Gods. Imidlertid havde Professorerne Opfordring nok til ikke at lade Voldsmanden slippe for Straf, da Bukkerup Bymænd fremdeles klagede ynkelig over, hvad de maatte lide af ham. Saaledes skrev de f. Ex. i Aaret 1607 til Universitetets Foged, Niels Pedersen: «Maa I vide, at vi fattige Bukkerups Mænd os endnu haardelig beklage, at vi ikke kan komme til vort rette Værneting os

der at forsvare eller at udrette vore retfærdige Sager, for Peder Smed og hans Sønner, som hver Tingdag gaa ved Tinget med deres store Øxer og ulovlige Værge, og os truer og undsiger paa vort fattige Liv og Gods; og ikke vide heller, hvor vi tryggelig kan vandre eller naar vi fattige Mænd haver vort Liv eller Gods for ham og hans Selskab. Vi nødes til os at beklage for Gud og Overøvrighed, og dersom os vederfares nogen Skade af Peder Smed og hans Selskab, da skal I vist vide, at vores Husbonde og vi skal have med Eder og de højlærde at skaffe, efterdi det er deres Rømnings- og Fredløsmand, efter hans Doms Indeholdelse, og ingen Straf derefter er kommen; saa vi fattige Mænd en Gang kunde komme i Fredsommelighed for hans Truen, Raaben og Skrigen, efterdi han endnu ønsker de gode ærlige Mænd og os saa meget ondt, og som han sagde til Hr. Christoffer i Tostrup, at han bad, der skulde komme saa mange Plager paa de højlærde, som der kom paa Herodes; hvilket Gud naadelig forbyde. Maa I og vide, Niels Pedersen, at I tage Eder selv alvorlig vare; thi I er ikke mindre truet, end som vi fattige Mænd ere. Og var vi nu til Tinget i disse Dage, da overfaldt Peder Smed den gode Herre Bispens Bonde Peder Mortensen med Hødsel og Trusel, saa vel som os andre; og havde sine Sønner med sig, hver med en stor Binøxe, som truede usigelig, saa vi arme fattige Mænd ikke vide, naar vi have vort Liv og Gods, hverken nu eller anden Tid, saa Gud naadelig hjælpe os fra hans Vold og Tyranni. Thi Peder Smed har sagt, at kan han ikke anderledes omkomme os, da skal han gaa ind og slaa os ihjel for vor Bordende som andre Hunde». Trods denne og flere andre ligesaa indtrængende Forestillinger, lod Universitetet dog hengaa over fire Aar, inden det stevnede Sagen til Landstinget, hvor Dommen den 23de Avgust

1609 blev stadfæstet. Men saa gik der atter en Tid hen med at vente paa, om Peder Smed, der stadig befandt sig paa fri Fod, ved Bøder vilde sone ialfald en Del af Sagen. Den 29de November 1609 fremkom i Konsistorium Peder Smeds Sognepræst, Hr. Christoffer i Tostrup, og bød paa hans Vegne Universitetet 50 Daler, «om han maatte komme til sin Fred igjen». Men der blev svaret, «at efterdi han var dømt i Kongens Naade og Unaade og havde kostet Universitetet meget, skulde han enten give 200 Daler, som man kunde anvende til en ærlig Almisse, eller miste sin Hals». Der blev givet ham endnu 14 Dages Betænkningstid. Men da han ikke var villig eller i Stand til at yde den forlangte Bøde, dømtes han efter Universitetets Forlangende fredløs paa Sjælands Landsting den 13de December s. A. Derved var imidlertid kun lidet vundet, saa længe Professorerne savnede Midler til at sætte Dommen i Værk. Peder Smed forblev, som det synes, ganske rolig i sin Bolig i Uggerløse og vedblev, som han plejede, ved Undsigelser og frygtelige Trusler at holde sine Modstandere i Skræk. I Februar 1610 indgav Professorerne derfor et Andragende til Kansleren, om at der maatte blive gjort noget ved Sagen. Følgen heraf var et Kongebrev til Lensmanden i Holbæk om at lade Peder Smed paagribe. Det var imidlertid ingen let Sag. Et Forsøg, som tvende Mænd, der som det synes vare udsendte af Universitetet, gjorde derpaa, mislykkedes ganske, og den ene af Mændene blev ilde saaret i Hovedet under Forsøget. Endelig lykkedes det dog Lensmandens Folk at dræbe Peder Smed, da de ikke kunde fange ham levende. Saaledes endte denne Voldsmand, der i saa mange Aar har trodset Lovene. Hans Historie afgiver formentlig et ret mærkeligt Bidrag til Oplysning om

Retstilstanden og Bondestandens Vilkaar i Begyndelsen af 17de Aarhundrede[1]).

Under Forhold som de ovenfor skildrede var det uheldigt, at Universitetets nærmeste Repræsentant overfor Bønderne i en Række Aar var en Mand som Fogeden Niels Pedersen, hvis eget Forhold gav Anledning til mange Klager. Allerede i Aaret 1598 havde M. Iver Stub i Konsistorium «offentlig protesteret, at han ikke længer kunde forholde sig tavs, men nødtes til at give Godtfolk og Kansleren selv tilkjende, hvad Mangel der kan findes paa Niels Pedersens Vegne; og sagde offentlig ud, at det er intet Universitetets Gavn, at Niels Pedersen er Foged, baade fordi han ikke kan gjøre Regnskab, og fordi han heller ikke kan gaa i Rette til Tinge og forsvare Bønderne[2])». Senere bleve Klagerne over ham saa mange, at han tilsidst fik sin Afsked. Men dermed vare Professorerne ikke færdige med ham, da de forlangte Erstatning for det Beløb, hvorfor han efter deres Mening havde besveget Universitetet, ligesom Betaling for den Sum, hvormed han endnu stod til Rest i sit Regnskab. Dertil kom, at han senere fik en vidtløftig Proces med Prof. Iver Stub, hvilken førtes for Konsistoriets Domstol. Som Prøve paa, hvilke Vaaben der benyttedes i den sidstnævnte Sag, kan anføres følgende Ytringer af M. Iver Stub, efter dennes udtrykkelige Begjæring indskrevne i Konsistoriets Forhandlingsprotokol, og hvorved han i Juni 1608, efter at Processen allerede havde varet i lang Tid, «gav sin Modstander Sag»: «Niels Persen — skrev han — eftersom du for nogen Tid siden haver tillagt mig ærerørige

---

[1]) Til Peder Smeds Historie haves en stor Samling Dokumenter i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145. Jvfr. A. C. 29/7 og 24/9 1604, 29/11 1609, 10/2 og 30/6 1610.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 102.

Sager (hvilke i Brevet enkeltvis anføres og vedrøre Bestyrelsen af Universitetets Gods): da skjælder jeg dig her offentlig for en skjælmsagtig Løgner og uærlig Mand, til du beviser mig noget over af det, som du mig tillagt og tilsagt haver, eller ogsaa nogen anden uærlig Sag i nogen Maade; og eftersom du beklager dig over mig, for du est afsagt fra dit Fogedembede, som du haver haft over Universitetets Gods, da siger jeg dig til her for Retten, at du haver tjent Universitetet som en Tyv og Skalk, saa længe de Tingsvidner og Breve staa ved Magt, som derom imod dig ere udgivne og jeg er overbødig at lægge i Rette». En Sag, hvori der brugtes saadanne Vaaben, var naturligvis ikke let at bringe til en mindelig Afgjørelse, især da mange Personer vare indviklede i den — hvoriblandt Niels Mogensen af Klarupgaard, der en Gang i Professorernes Nærværelse truede Niels Pedersen med, «at han vilde skyde ham ihjel, om han vilde forfølge ham». Overhovedet synes Niels Pedersen at have været en intrigant Person; men han havde formaaende Forbindelser blandt Adelen, der bestandig støttede ham. Sagen endtes først den 20de April 1609, da fire dertil udmeldte kongelige Kommissærer, nemlig Anders Dresselberg til Vognserup, Høvedsmand paa Holbæk Slot, Vilhelm Dresselberg til Vindinge, Landsdommer i Sjæland, Ditlef Holk til Eskildstrup, Befalingsmand paa Tryggevælde, og Holger Gagge til Frørsløv, «forligte M. Iver Stub og Niels Pedersen om hvis ærerørige Sager dennem imellem var; og bleve alle deres Breve kast paa Ilden, og hvad som findes kan om denne Sag enten udi Notarii Bog eller andensteds, begge deres Navne og Rygte anrørendes, skal aldeles være dødt og magtesløst[1]).

[1]) Skjønt Sagens Akter vistnok, ifølge Forliget, ere brændte, indeholde Acta Consistorii dog endnu saare meget om Sagen. Her

I det kongelige Kommissorium til de fire ovennævnte Adelsmænd var det ogsaa paalagt dem at kjende i den Sag, selve Universitetet havde med Niels Pedersen for mislig Embedsførelse, navnlig at han havde taget mere af Bønderne, end han havde indført i sit Regnskab, og andre om end mindre graverende Punkter. Her gik det ham ikke saa heldigt som i Sagen med Iver Stub, da han blev dømt til Erstatning af det besvegne Beløb, om han end derhos paa sin Side fik Ret til at gjøre Efterkrav gjældende mod Universitetet, om det skulde befindes, at han havde gjort Udlæg, som han ved Uagtsomhed ikke havde faaet indført i sit Regnskab[1]).

Stridighederne mellem Stub og Niels Pedersen stammede især fra den Tid, den førstnævnte havde været Universitetets Rektor (fra Juni 1604 til Udgangen af Maj 1605), og da han med Iver havde søgt at tage sig af Godsbestyrelsen, hvorom blandt andet en endnu bevaret Jordebog vidner, som han lod indrette til Brug for Rektoren[2]). Men forøvrigt var jo Stub selv en saare stridbar Person, hvad han ogsaa viste i sit Rektorat ved blandt andet at røre op i det gamle Spørgsmaal om Kommunitetets Styrelse. Ved Kongebrevet af 20de Febr. 1592 var der jo tillagt Rektor Andel i Styrelsen i Forbindelse med de theologiske Professorer og Dekanus i det filosofiske Fakultet[3]); men som det synes var Sagen snart efter atter gledet ned i det gamle

---

kunde det nemlig ikke godt udslettes, uden hele Protokollen skulde omskrives.

[1]) Dommen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 144. Et Par til Sagen hørende Breve findes trykte i Tillæget, 3die Supplement.

[2]) Jordebogen findes i Kongl. Bibl., Kallske Saml. 153 Fol.

[3]) Se foran, S. 29—33 (ved en Trykfejl staar S. 30 nederst paa Siden: 1592, for: 1593).

Spor, ifølge hvilket det faktisk var det theologiske Fakultet, som førte Tilsynet med Stiftelsen. Heri vilde nu Stub ikke finde sig; han lod sig dog ikke nøje med at gjøre Fordring paa den ham tilkommende Stemme i Bestyrelsen, men han vilde være Formand. Naar man ikke vilde indrømme ham dette, vilde han slet ikke have noget med Kommunitetet at gjøre, da «han ikke vilde underordne sig det theologiske Fakultet»[1]). Kommunitetets Historieskriver, C. E. F. Reinhardt, har ment, at det ikke blot lykkedes Stub at sætte sin Fordring igjennem, men endog at Konsistorium i den følgende Tid uimodsagt har deltaget i Kommunitetets Styrelse[2]). Denne Antagelse er dog formentlig ganske uholdbar, da vi ogsaa senere finde, at Rektor kun med Møje kunde hævde den ham indrømmede sideordnede Plads i Bestyrelsen[3]), medens der slet ikke er Tale om, at det

---

[1]) Acta Consist. 12. Sept. 1604: «Actum est de jure Theologorum, quod soli illi inspiciant in Communitatem: Unde ipsis ista authoritas, quæsivit Rector. Lecta est super hac re fundatio nova och Kongens Breff om Rectore, qui una cum illis inspiciat commodum Communitatis: thi Superintendens besueres tiidt med Visitation, ut non possit adesse. Rector suarede, att hand uill icke gaa ind y Communitetet, uden hand er Persona Principalis; nec vult se submittere facultati Theologicæ».

[2]) Historisk Tidsskrift. 3. R. III, 49.

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 124. Acta Consist. 29de Maj 1607: «Egit Magnificus Rector (D. Thomas Fincke) de inspectione Communitatis, quam sibi solam Theologi usurpasse videbantur hactenus quo ad examen et ad inspectionem etc. Super quo negocio, scripto proposito opinionem suam declaravit (ut Rectori sua dignitas restituatur), quod lectum est et illi inscriptum est manu notarii. — Collectis suffragiis approbarunt reliqui Domini Professores, ut Rector interesset examini et inspectioni, quantum in illis esset. Atque reliqui Dni Professores petierunt a Dominis Theologis, quod proposuit Magcus Rector». Jvfr. Tillæg Nr. 402. I Pontoppidans Ann. eccl. Dan. III, 576 siges urigtig, at det var Stephanlus, der som Rektor bragte Sagen frem.

akademiske Senat havde nogen Inspektion med Stiftelsen som saadan, om end ganske vist Kommunitetsalumners ligesaavel som andre Studenters Forseelser kunde paatales for Konsistorium og paadømmes af samme, noget der altid havde været Tilfældet. Desuden kan det bemærkes, at Kongebreve, hvorved en eller anden Person anbefales til Optagelse i Kommunitetet findes stilede til en af de theologiske Professorer og ikke til «Rektor og Professorer», som ellers var den sædvanlige Udskrift paa Breve til Universitetet[1]), hvoraf det fremgaar, at ogsaa Regjeringen betragtede Theologerne som Kommunitetets rette Tilsynsmænd.

Naar M. Iver Stub ikke kunde sætte sin Fordring igjennem, da var det vel ikke mindst, fordi hans Ord i det hele vistnok ikke havde megen Vægt paa Grund af hans usikre Stilling. Han var nemlig saa haardt trængt af Kreditorer, og det hans egne nærmeste Slægtninge, at det var et Held for Universitetet, at det blev forskaanet for at se sin Rector Magnificus underkastet Rigens Forfølgning[2]). Men efter at han havde nedlagt Rektoratet, brød Uvejret løs over hans Hoved. Hans Halvbroder Lucas Hansen de Hundt sagsøgte ham nemlig til Erstatning, af hvad han i sin Tid havde forbrugt af sin Moders og sine Samsødskendes Fællesbo mere, end hvad der kunde tilkomme ham som Arvepart. Efter at Sagen længe uden Resultat havde været forhandlet for Konsistorium, blev den indstevnet for Herredagen, der holdtes i Marts 1606 i Kjøbenhavn. Her gik Sagen M. Iver Stub imod, og han blev dømt til at betale. Da han ikke kunde det, blev han underkastet Rigens Forfølgning til Fortabelse af sin Fred, hvorfor han skyndsomt

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 423 og 428.
[2]) Se Tillæg, Nr. 394.

maatte rømme af Landet. Forinden havde Kongen dog, af Hensyn til at han ikke paa Grund af nogen uærlig Sag maatte gaa i Landflygtighed, givet ham Tilsagn om, at han indtil videre maatte beholde sin Løn, hvorhos Professorerne M. Kort Aslaksen og M. Christen Hansen Riber velvillig havde lovet, at de imidlertid vilde besørge hans Forelæsninger[1]). Først efter omtrent et Aars Fraværelse lykkedes det ham at komme tilbage fra sin Landflygtighed, efter at Broderen havde opgivet Søgsmaalet imod ham; men selvfølgelig maatte en Sag som denne svække Stubs iforvejen ikke meget store Autoritet.

Medens M. Iver Stub var Universitetets Rektor, udgav D. Jørgen Dybvad, som han sædvanlig aarlig plejede at gjøre, en Samling Theses, denne Gang handlende om Eden, hvilken det var hans Hensigt at gjøre til Gjenstand for en akademisk Disputation, der var bestemt til at holdes den 30te Januar 1605. Men da Theserne forinden bleve sendte til Rektor, bemærkede denne, at nogle af dem indeholdt en skarp Dadel af Regjeringsforanstaltninger, navnlig af Indførelsen af et nyt Tøndemaal, der skulde være anvendeligt for hele Landet og afløse de forskjellige Maal, der hidtil havde gjældt i enkelte Dele af Landet. Da Stub indsaa

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 406. Ny kirkehist. Saml. III, 640. Acta Consist. 21. Juni 1606: »Bleff læst offuer M. Iffuer Kong. Matz. 10 dags breff och paaskreffuit med Notarii haandtt. — Retulit Magcus Dn. Rector, att Magcus Dn. Cancellarius haffde befalit hannom, ex singulari gratia Regiæ Majestatis var beuilgitt M. Iuaro Stubbæo, att hans stipendium motte staa hannom oben forre ad tempus, siquidem non excessisset Regno propter quandam inhonestam causam sed propter debitum cum fratre, och att M. Cunradus och M. Christiernus Rip. haffde loffuit att ville lese disimellom i M. Iffuers stedtt. Et voluntate Regiæ Majestatis et Mci Cancellarii consensu bleff beuilgitt«.

det farlige i at gjøre saadanne Regjeringsforanstaltninger til Gjenstand for en akademisk Disputation, forelagde han Sagen i Konsistorium. Her var man enig om at misbillige Dybvads Adfærd, og man vedtog derfor, at han først venlig skulde opfordres til at foretage de fornødne Forandringer eller dog erhverve Kanslerens Samtykke til den offentlige Forhandling af disse Sætninger. Vilde han derimod ikke gaa ind paa noget af disse Vilkaar, skulde det forbydes ham at disputere. Efter at dette var vedtaget, sendte man Bud efter Dybvad og bad ham indfinde sig i Konsistorium. Da han kom, gjorde han imidlertid saa mange Vanskeligheder ved at forandre noget i Theserne, at Rektor endte med at forbyde ham at disputere over dem og at udbrede dem. Fra Universitetets Side synes der ikke at være sket noget videre Skridt; men da Rygtet om Forbudet dog udbredtes, fik Rektor den 1ste Februar Befaling om at indsende et Exemplar af Dybvads Theses til Kongen. Det er os ikke bekjendt, hvorledes denne har optaget Sagen; men formodentlig har Dybvad underhaanden faaet en Advarsel om at vogte sig, idet det betydedes ham, at Sagen skulde staa ham aaben for, om han senere forsaa sig. I det mindste finde vi, at de dristige Ytringer i disse Theses ogsaa bleve brugte til Anklage imod ham i den Sag, der rejstes imod ham to Aar efter i Anledning af et senere Skrift[1]).

I Dybvads Stilling til Universitetet indtraadte foreløbig ingen Forandring, saa at han endog samme Aar, da Raden var til ham, valgtes til Rektor og saaledes afløste Iver Stub i denne Værdighed. Som Rektor viste han den samme gnavne Paastaaelighed, som i det Hele var ham egen og

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 121—2.

gjorde ham saa ilde lidt. Saaledes fremdrog han flere Gange Spørgsmaalet om Jagten paa Universitetets Gods, noget der var de andre Professorer imod, da det vilde være at støde Kongen, om man vilde hævde sig denne Ret; medens Kongen nu af sin egen gode Vilje gav Professorerne Dyr om Julefesten som Vederlag for Jagtretten. Ogsaa paa andre Maader lagde han sit misfornøjede Sind for Dagen. Imidlertid forløb hans Rektorat dog uden større Anstød. Men et Halvaarstid efter at han havde overdraget Rektorværdigheden til D. Thomas Fincke, udgav han (i Januar 1607) en Række Theses (om Sabbathens Helligholdelse), hvori han paa en stærkere Maade end nogensinde tilforn ytrede sin Misfornøjelse over den bestaaende Regjering og kritiserede flere af dens Foretagender. Saa vidt vides blev der dog ikke saaledes som sidst lagt ham Hindringer i Vejen for Disputatsen; men et Par Maaneder efter modtog Universitetet officiel Underretning om, at Kongen agtede ved en dertil beskikket Aktor at lade D. Jørgen Dybvad tiltale for de Angreb paa den høje Øvrighed, hine Theses indeholdt, og at Professorerne skulde være Dommere i Sagen. Den offentlige Anklagers Rolle blev tildelt den senere som Norges Riges Kansler og som flittig men ualmindelig smagløs Skribent bekjendte Jens Bjelke til Østraat, der da var ansat i Kancelliet[1]).

Var der gaaet lang Tid hen, inden Regjeringen havde bestemt sig til at sagsøge Dybvad, saa gik det nu til Gjengjæld desto hurtigere med Sagens Fremme. Thi samme Dag som den kongelige Befaling til Universitetet var udgaaet, blev Stevning ved tvende Professorer forkyndt D.

---

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 123—5. Jvfr. Yngvar Nielsen, Jens Åkesen Bjelke. Christiania 1873.

Jørgen Dybvad, at han Dagen efter uden al Undskyldning personlig skulde møde i Consistorii Hus for underdanigst at svare til, hvad Kgl. Majestæt ved sine forordnede havde at beskylde ham i Anledning af hans Theses, og siden ydermere at forvente, hvad Retten kunde tilkjende ham efter samme Beskyldning. Nu tog da Sagen sin Begyndelse. Da Dybvad havde hørt Jens Bjelkes Anklageposter, forsøgte han i et Bønskrift til Kongen at formilde dennes Vrede og at afværge videre Rettergang. Han søgte at gjøre gjældende, at han ikke havde skrevet i nogen ond Mening, men kun for at gavne den kristne Menighed og fremme disse Rigers timelige og evige Vel. Hvad han kunde have forset sig i, bad han om Tilgivelse for, idet han undskyldte sig med, at han, som ikke var øvet i politiske Sager, men alle sine Dage enfoldigen var bleven ved Theologien, maaske ikke altid havde forstaaet at vælge de rette Udtryk.

Det er uvist, om et saadant Bønskrift paa et tidligere Stadium kunde have udrettet noget, nu kom det i ethvert Tilfælde for sent, og Sagen gik sin Gang uden Hensyn dertil. Som tidligere er antydet, indskrænkede Anklagen sig ikke til de sidst udgivne Theses, men tog ogsaa Hensyn til dem fra Aaret 1605. Blandt de Sætninger, som Jens Bjelke ankede over, kunne følgende fremhæves. Dybvad havde i den første Disputats i hæftige Udtryk klaget over dem, som forandrede de engang gjældende Maal og derved gjorde sig en bedragerisk Fordel; herved formentes han at have sigtet til den under 12te Maj 1602 af Kongen udstedte Forordning om ens Tøndemaal over hele Riget, en Forordning, der sigtede til at fremme Handel og Vandel, men ingenlunde havde til Hensigt at begunstige de store i Riget eller at skaffe nogen en bedragerisk Vinding. I samme Disputats havde han kaldt Kardinal Bellarmin Pavens svorne

Træl og opregnet en Del romerske Paver, hvilke han havde betegnet som Uhyrer, efter hvis Tilskyndelse Kongen af Spanien havde søgt at rydde den engelske Dronning af Vejen. Herved formentes Forfatteren ikke blot at have stødt an mod Sømmelighedens Love, men ogsaa imod Kirkeordinansen, der ikke uden videre tillod en saadan ubegrændset og bitter Dadel og Nedrivning af Papister eller andre afvigende Religionspartier; desuden vare saadanne Ytringer om saa ophøjet en Person som den spanske Konge meget farlige, og kunde give Anledning til Fjendskab, saa hele Folket kunde komme til at lide for en enkelt Mands Paafund. I sit Svar bemærkede Dybvad hertil, at naar han havde kaldt Paven Antichristus, og Jesuiterne, blandt hvilke Bellarmin var en af Hovedmændene, hans svorne Trælle, af hvilke Lavrits Nielsen var udsendt, der nylig havde tilegnet Danmarks Adel sit oprørske Skrift (den tidligere omtalte Confessio Christiana), da kunde det aldrig falde ham ind at tvivle om, at den gudfrygtige Konge og alle Rigets Undersaatter heri samstemmede med ham.

I Disputatsen om Sabbathens Helligholdelse havde Dybvad sagt: «De, der have Lejlighed til at modtage god Lærdom, gjøre lettere Fremgang, og blandt disse fornemmelig Præstesonner. Hvis disse altsaa egne sig dertil, hvilket Raseri, hvilken Afsindighed, hvilken Galenskab kan da saaledes ophidse Menneskers Sind og forvirre deres Dømmekraft, at de kunne mene, at Børn, der ere avlede af Ordets Tjenere, ikke bør antages af Fædrene til gjensidig Hjælp i Tjenesten. Naar Fædrene ved god Forvaltning af deres Embede, ved Lærdom og Tugt have gjort sig vel fortjente af Kirken, saa skulle de straffes derfor, ved at man nægter dem at faa deres Sønner til Medhjælpere i Embedet, naar det gjøres fornødent. Jeg kunde opregne en hel

Række Præster, ogsaa i den ældste Kirke, som have haft deres Sønner til Efterfølgere; thi Slægtskab og Svogerskab bør ikke forhindre, at de, af hvis Tjeneste Menigheden kan have mest Nytte, foretrækkes for andre. Det paaligger almindelig Landsbypræster for egen Regning at vedligeholde den Gaard, hvori de bo; hvorfor skulde man da forbyde de de Præstesønner, der ere skikkede dertil, at succedere? eller om der ikke er Sønner, hvorfor skulde man da nægte Døtre og Enker at nyde godt af Fædrenes Arbejde, naar Tjenestens Forvaltning ikke lider Skade derved? Hvis noget andet bestemmes herimod, da er det ikke en Lov, thi en saadan bør altid støtte sig til Fornuften, men en Ubesindighed, at jeg ikke skal bruge Navnet: en Voldsgjerning. Her har det sin Anvendelse, hvad Tertullian siger: «Det er en ubillig Lov, som ikke kan taale Prøvelse». — Disse Ytringer formentes af Aktor at være et Angreb paa den tidligere omtalte kongelig Befaling af 1597, om at Præster ikke maatte tage deres Sønner eller Svigersønner til Kapellaner, et Forbud, der var udstedt, for at Præsterne ikke, imod Ordinansens Forskrift, paa ulovlig Vis skulde tilrive sig Kaldsretten, enten imod Sognemændenes Vilje eller ved at bestikke dem, idet de, medens de endnu levede, søgte at udvirke en Kaldelse for Sønnerne, som disse lige saa vel som andre paa lovlig Maade vilde kunne opnaa efter Fædrenes Død[1]).

Endvidere havde Dybvad i sine sidste Theses angrebet den af Regjeringsraadet den 20de Maj 1592 udstedte Forordning, hvorved det forbødes Præsterne at modtage Sjælegave eller Betaling for Begravelser. Han havde angrebet den Tiendefrihed, som Adelen ved Reformationen havde tiltaget sig og senere faaet Hævd paa, og endelig havde han

[1]) Se foran S. 112—13.

bebrejdet Regjeringen, at den havde paalagt en Præst en klækkelig Bøde, fordi han under den sidste Pestepidemi havde overtraadt nogle Bestemmelser, der vare udstedte for at sikre Kongen mod Smitte. Alle disse og enkelte andre Anker vare fremførte i den for Dybvad egne bitre og skarpe Stil, som han søgte at undskylde ved at give sine Anklagere og Dommere at betænke, at han var graanet under Læsning af Profeterne og deres Fortolkere, og at det derfor vel var muligt, at han havde optaget noget af deres Udtryksmaade; men det var ikke skrevet i nogen anden Hensigt end for at tjene til Opbyggelse efter enhvers Stand og Stilling.

Efter at der var vexlet Indlæg og Gjensvar fra begge Sider, og efter at den offentlige Anklager havde nedlagt Paastand om tilbørlig Straf over D. Jørgen Dybvad for hans utilbørlige Skrivemaade, blev Sagen den 11te April 1607 indladt til Doms[1]). Vi have endnu de enkelte Professorers Stemmegivninger, hvoraf man ser, at de alle vare enige om, at Dybvad burde afsættes fra sit Embede, kun Juristen D. Leonhardt Metzner stemte tillige for Landsforvisning. I den udførlige Domsakt, som derpaa udfærdigedes, refereres udførlig baade Aktors Anklageposter og Dybvads Forsvarsgrunde, hvorpaa Professorerne gave følgende motiverede Domsslutning: «Da velbemeldte Bjelke nu bestemt forlangte Dom i Sagen, og det ved Kgl. Majestæts særlige Brev var overdraget os at afsige en saadan, og da D. Dybvad ikke kunde opnaa, at hin afstod fra sit Forlangende; og eftersom der forelaa klare Beviser for, at D. Jørgen Dybvad

[1]) Baade Indlæg, Gjensvar og Professorernes Votering findes meddelte som Tillæg Nr. 408—12. Disse Stykker vare endnu ikke fremkomne, da jeg i Danske Mag. 4 R. 2det Bind meddelte «Efterretninger om Jørgen og Christoffer Dybvad».

gjentagne Gange i sine Theses ikke blot med unødvendige, men ogsaa med farlige Ord og Udtryk havde fremsat Ting, som aabenbarlig og dristelig angreb Kgl. Majestæts og Rigsraadets offentlige Forordninger og Foretagender, og som indeholdt unyttige Spørgsmaal om Danmarks Adel og dens Privilegier, samt angaaende Rigets øvrige Stænder, til et skadeligt Exempel for Ordets Tjenere og Ungdommen, som derved let kunde fristes til at gjøre ligesaa og bruge samme Dristighed; og da Christian III's kgl. Fundats indskrænker Theologernes Disputatser til Emner og Skrifter af Guds Ord, nyttige for Højskolen, og byder dem at undgaa Stridsspørgsmaal, især ved at føre sund Lærdom, der er det bedste Middel til Bevarelse af Kirkens Fred, og ved at vælge Emner, værdige for deres Embede, ikke for dermed at prale, men for at gavne Skolen; og da samme Fundats begrændser deres Embede med Hensyn til Besvarelsen af Samvittighedsspørgsmaal og byder dem i tvivlsomme Sager ikke at give noget afgjørende Svar; og da det forøvrigt er af stor Vigtighed for Staten, at ingen selvkaldt angriber andre, især saadanne, der ere i højere Værdighed, og ustraffet berøver Øvrigheden noget af den Ære og Agtelse, der tilkommer den: saa kjende vi Rektor og Professorer, efter vel at have gransket Sagen, for Ret, at D. Jørgen Dybvad har overskredet sit Embedes Maal og Grændser, og har gjort sig skyldig i det, der er fremmed for hans Professorembede og Bestilling, og saaledes haardelig har forset sig og krænket Højskolen og sit Embedes Værdighed, hvilket ikke er modbevist ved hans Indsigelse, da den ikke stemmer overens med den foreliggende Kjendsgjerning; og da han privat og venlig, ligesom ogsaa ved Forbudet mod en offentlig Disputats, er bleven advaret af sine Medbrødre om denne Sag, uden at have villet tage mod gavnlige

Raad, men tvertimod er bleven ved at skrive endnu mere graverende Ting: saa dømme vi og erklære herved, overensstemmende med Ret og Billighed og med Universitetets Statuter og kongelige Fundation samt Kirkeordinansen, at han fortjener at afsættes fra sin Bestilling og Professorembede, med mindre Hs. kgl. Majestæt efter sin medfødte Mildhed og Naade vil tilgive ham hans Brøde»[1]).

Fastholdes det, hvad ogsaa udhævedes i Dommen, at de paaklagede Ytringer ikke vare fremsatte i Privatskrifter, men i akademiske Theses, bestemte til at underkastes en offentlig Diskussion i unge Studenters Overværelse, da kan det ikke nægtes, at Professorerne vanskelig kunde fælde nogen mildere Dom. Dybvad faldt ved sin egen Ubesindighed og Lidenskabelighed, der saa meget mindre var tilgivelig, som han var en Mand paa omtrent 60 Aar og Hoved for det theologiske Fakultet. Dermed skal forøvrigt ikke være nægtet, at der kunde være noget rigtigt i hans Bemærkninger. Paa en vis Maade bleve de heller ikke uden Virkning. Saaledes bekjendtgjorde Biskop Vinstrup endnu samme Aar paa Landemodet i Roskilde: «Præstesønner, som have Vidnesbyrd om Lærdom og ustraffelig Vandel, skulle ingenlunde ved den kongelige Befaling udelukkes fra at succedere deres Fædre, men de skulle ordentlig kaldes efter Ordinansen ligesom andre, og ikke mene, at de have Arveret paa Fædrenes Kald». Forbudet, mod at Præster maatte modtage Sjælegave eller Betaling for Begravelse, faldt ogsaa senere hen. Naar en sildigere Forfatter (Peder Hansen Resen i sin haandskrevne «Atlas Danicus») bemærker, at Dybvads Helden til Kalvinismen var en medvirkende Aarsag til hans Fald, da fremgaar det ikke

---

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 128—37.

af Dommen, selv om det maa indrømmes, at Dybvad oftere med Ros omtaler reformerte Forfattere og i sine Theses om Budene i Dekalogus følger ikke Luthers, men Kalvins Inddeling af disse. Den kongelige Naade, hvortil Professorerne i Slutningen af Dommen havde henvist ham, opnaaede han ikke, men maatte i sine sidste Aar i fuldt Maal føle Livets Bitterhed og Møje.

4.

Fra Dybvads Fald indtil Resens Beskikkelse til Biskop. (1607—15).

Ved D. Jørgen Dybvads Afsættelse var den ene af Højskolens theologiske Lærerpladser bleven ledig, og kort efter forlod den rhetoriske Professor M. Jon Jakobsen Venusinus ogsaa Universitetet, idet han ved Kongens Yndest blev forlenet med Sorø Kloster, efter at den tidligere Forstander for denne Stiftelse, D. Anders Christensen, var død[1]). Professoren i Hebraisk, M. Iver Stub, var, som vi tidligere have omtalt, endnu i Landflygtighed. Der var altsaa et stort Hul i de akademiske Læreres Kreds, og Rektoren, D. Thomas Fincke, undlod derfor at udstede den sædvanlige Lectionscatalog, der siden Aaret 1603 plejede at udkomme hvert Aar ved Paasketid. Det var nemlig at forudse, at der snart vilde indtræde saa store Forandringer i Lærerbesætningen, at Katalogen ikke længere vilde passe[2]). Da

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 414.

[2]) Den 10de Maj 1607 skrev Prof. Joh. Stephanius til Biskop Lavrits Skavbo i Stavanger: »Vide quæso, quis sit status Academiæ nostræ.

Spørgsmaalet om ny Lærere kom paa Bane i Konsistorium den 16de Maj 1607, meddelte Rektor, at det var Kanslerens Vilje, at der skulde ske Oprykning fra de lavere Pladser, saaledes at de, der havde arbejdet længst ved Højskolen, skulde være nærmest berettigede til at komme i Betragtning. Kun de pædagogiske Lærerstole vilde derfor være at besætte med ny Mænd. Herimod havde Professorerne ikke noget at indvende og begyndte derfor strax at forhandle om Besættelsen af disse[1]). Der nævnedes forskjellige, som enten havde tilbudt deres Tjeneste, eller som man kunde ønske at knytte til Universitetet. Rektor berettede saaledes, at D. Christoffer Dybvad havde tilbudt Højskolen sin Tjeneste, ligemeget paa hvad Maade det kunde ske. Om Skolemesteren i Sorø, M. Niels Jørgensen (Ærylæus) bemærkedes, at han ikke vilde modtage den pædagogiske Lærerplads, hvoraf synes at fremgaa, at man havde tilbudt ham den. Rimeligvis har han fundet Lønnen for ringe. Forøvrigt bragte Fincke ogsaa M. Oluf eller Vulfgang Rhuman, der havde rejst udenlands med det kongelige Stipendium, samt Venusins Stifsøn, Lægen M. Dankert Lejel, i Forslag. Fra andre Sider nævnedes M. Herman Nielsen, der nys havde taget Graden, Knud Bjeske, M. Poul Mortensen Ostrup, M. Kasper Bartholin fra Malmø og flere. Vi anfører her disse Navne, fordi de allerfleste af de Personer, som da kom i Forslag, senere bleve Lærere

---

Desiderantur tot professores, desiderantur præterea, uti scis, in vestro regno duo episcopi. Et rumor sparsus est nuper de obitu episcopi Ripensis. Unde successores? Deus pios dabit». — Acta Consist. 16. Maj 1607: «Excusat M. Rector, quod catalogum Lectionum non ediderit hactenus: et ratio est, quia desiderantur Professores».

[1]) Acta Consist. 16. Maj 1607: «Actum est de successione Professorum, postquam romotus esset ab officio D. Dibvadius, et M.

ved Universitetet. Endnu blev der dog ikke taget nogen Bestemmelse. Men den 17de Juni s. A. — da M. Iver Stub første Gang efter et Aars ufrivillig Fraværelse atter var tilstede i Konsistorium, og den nys udvalgte Rektor M. Johannes Stephanius første Gang præsiderede i det akademiske Senat — forebragte denne Kanslerens Ønske, om at man ikke længere maatte lade den rhetoriske Lærerstol staa ubesat, men udvælge en, der kunde indtræde i den ved Venusins Bortgang ledige Plads. Valget faldt paa den hidtilværende pædagogiske Professor M. Hans Jensen Alanus[1]). Samtidig beskikkedes med Kanslerens Samtykke M. Vulfgang Hansen Rhuman til Pædagogicus og aflagde endnu samme Dag den sædvanlige Professored. Det bragtes atter paa Tale, at D. Christoffer Dybvad indtrængende ansøgte om en Plads; men man mente, at han maatte have særligt Samtykke af Kongen, ventelig fordi han var en Søn af den for sine uloyale Ytringer afsatte D. Jørgen Dybvad. Desuden gjorde man gjældende, at han var Doktor, og at det

---

Jonas esset vocatus ad administrationem Scholæ Sorensis. Relatum autum est, Magnificum Dominum Cancellarium voluisse, ut omnia legittima successione penderent, atque ut illi ascenderent, qui diutins laboraverant in Academia, Pædagogi priores; quod etiam Dominis Professoribus non displicebat. Igitur actum est de Pædagogis futuris». De følgende Forhandlinger om Besættelsen af de pædagogiske Pladser, findes meddelte i Dansk Mag. 4 R. II, 219.

[1]) Acta Consist. 17. Juni 1607: «Proposuit Magcus Rector ex sententia Magci Dni Cancellarii non esse ulterius permittendum, ut vacaret Professio Rhetorica. Igitur eligendum esse alium, qui posset commode substitui in locum M. Jonæ. Ex voluntate et scientia Magci Dni Cancellarii suffragiis omnium Dominorum Professorum declaratus est Professor Rhetoricus Johannes Janus Alanus Notarius Academiæ. Q. d. b. v. Et in senatum Academicum allectus est».

derfor ikke godt gik an, at han fik Plads blandt Magistrene[1]).

Naar D. Jørgen Dybvads Plads endnu ikke var besat, skjønt velunderrettede havde udpeget M. Kort Aslaksen som den Mand, der mest egnede sig til at indtage hans Sæde i det theologiske Fakultet[2]), da var det maaske dels fordi man ikke vilde afskjære Dybvad fra at søge den Benaadning, hvortil han i Dommen var henvist, dels fordi Resen sagtens ikke var tilfreds med den Kollega, man vilde give ham, uden at der dog var nogen af de andre Professorer, som kunde gjøre Mester Kort Rangen stridig; thi M. Joh. Stephanius, der som Professor i Dialektik og Vicarius for Bispen i visse Maader var Pladsen nærmest, stak ikke synderlig dybt i Theologien og var desuden en om muligt endnu stærkere Modstander af Resens strængt lutherske Retning end Kort Aslaksen. En Afgjørelse maatte dog komme, og da der derfor den 11te Juli meddeltes i Konsistorium, at Kongen ikke var tilsinds at bruge D. Jørgen Dybvad i nogen Universitetsbestilling eller anden Tjeneste, og at Professorerne skulde udpege en Mand, der kunde indtræde i hans Plads, saa lykønskede Biskoppen og de øvrige tilstedeværende Mester Kort som kaldet af Kongen og Kansleren til den theologiske Lærerstol og bifaldet af de andre Herrer Theologer[3]). Besættelsen af Professoratet i Græsk, som Kort Aslaksen hidtil havde haft, blev udsat, til man havde faaet Lejlighed til at raadføre sig med Kansleren, som for Øjeblikket var fraværende. Men otte Dage efter afgjordes det, at den hidtilværende Mathematiker M.

---

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 219.

[2]) Se Tillæg, Nr. 414.

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 139.

Christen Hansen Riber skulde være Læsemester i Græsk, og at M. Christen Lomborg, der i et Par Aar havde været Pædagogicus, skulde overtage Mathematikken efter ham. Tillige forhandledes om den saaledes ledige Post som yngste pædagogisk Professor. Det bragtes paany paa Bane, at D. Christoffer Dybvad tilbød Universitetet sin Tjeneste, ligeledes nævnedes Rektor Niels Jørgensen (Ærylæus) i Sorø, som var bragt i Erindring af Abel Svaning, den tidligere Forstanders D. Anders Christensens Enke fra Sorø, en Dame, der nød stor Anseelse. Men da han tidligere havde vist Utilbøjelighed til at modtage Posten, og heller ikke nu havde henvendt sig til Universitetets Rektor for at faa den, saa mente man, at der heller ikke kunde tages videre Hensyn til denne ellers saa dygtige og velansete Mand[1]). Derimod samledes Stemmerne om M. Herman Nielsen, der hidtil havde været Rektor ved Oslo Skole, en velstuderet Mand, der navnlig ogsaa havde lagt sig efter de orientalske Sprog. Efter at Kanslerens Samtykke til hans Valg var erhvervet, aflagde han den 20de Juli 1607 Professoreden, og Universitetets Lærerbesætning var saaledes atter fuldtallig[2]).

Det varede dog ikke længe, thi da Forstanderposten i Sorø blev ligesaa skjæbnesvanger for M. Jon Venusin, som den havde været for hans Forgjænger i Historiografembedet, D. Niels Krag, idet han nemlig døde, kort efter han var

---

[1]) Han blev senere 1608 Lektor i Theologien ved Lunds Domkirke, derpaa Lærer for Kongens ældste Søn Prinds Christian, og endelig Dekan i Lunds Domkapitel, i hvilken Stilling han døde 1642. Han var gift med en Søsterdatter af Abel Svaning. Jvfr. Rietz, Skånska Skoleväsendets Hist. S. 289—91. Se forøvrigt Tillæg, Nr. 372.

[2]) Acta Consist. 11. 18. 20. Juli 1607. Jvfr. Danske Mag. 4. R. II, 219.

kommen derud, saa blev M. Johannes Stephanius i April 1608 beskikket til hans Eftermand og blev saaledes Forstander for den samme Stiftelse, hvor han tidligere havde indtaget den mere underordnede Stilling som Rektor. I Anledning af hans Forflyttelse vedtoges i Konsistorium, at der skulde være «lovlig Succession», det er, at de lavere stillede Professorer skulde rykke op. Det kom derfor strax til Forhandling, hvem der skulde være pædagogisk Professor. Fra flere Sider nævnedes M. Abraham de Cardes, der i flere Aar havde studeret udenlands med det kongelige Rejsestipendium, men i et senere Møde kom desuden M. Knud Bjeske, M. Povl Jensen Kolding[1]) og M. Axel Olsen[2]) i Forslag. Tilsidst samledes Stemmerne om Knud Bjeske, hidtil Rektor i Odense, og man blev enig om at kalde ham, hvis Valget vandt Kanslerens Bifald. M. Abraham de Cardes, der senere blev Lektor i Oslo, søgte man at give Erstatning for det skuffede Haab ved at tildele ham Rejsestipendiet i endnu et Aar. Hvad Professorposten i Dialektik angaar, som Stephanius havde beklædt, da blev den, af Hensyn til de med samme forbundne theologiske Forelæsninger, først tilbudt M. Iver Stub; men da han ikke ønskede den, blev M. Christen Hansen Riber Dialecticus. I hans Sted blev M. Hans Jensen Alanus Professor i Græsk, og den hidtilværende Pædagogicus M. Vulfgang Rhuman blev Alans Efterfolger i det rhetoriske Professorat. Alle

---

[1]) Siden bekjendt som en ualmindelig dygtig Forstander for Herlufsholm og som fortjent dansk Skribent. Jvfr. Tillæg, Nr. 358.

[2]) Var en Skaaning, der i Maj 1607 havde taget Magistergraden og kort efter blev Rektor i Lund, hvor han døde 1631 som Kannik og Sognepræst i Hoby, Haasted og Raaby (Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 252. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 287).

disse Forandringer traadte, efter at have faaet Kanslerens Samtykke, i Kraft fra den 1ste Juni 1608[1]).

Kort iforvejen havde Biskop Peder Vinstrup modtaget Universitetets Rektorat. Han overtog kun ugjerne denne Værdighed, da han var svagelig og ofte hindredes ved sine biskoppelige Forretninger. Naar han alligevel føjede sig efter Professorernes Begjæring, da var det vel ikke blot, fordi Raden nu var til ham, og man lovede ham, at en Vice-Rektor kunde fungere paa hans Vegne, naar han af en eller anden Grund var forhindret[2]), men ogsaa fordi der forestod en Højtidelighed, ved hvilken det var ønskeligt at

---

[1]) Acta Consist. 16. April 1608: «Proposuit Rector (Stephanius) nunc vocatus ad Administrationem Sorensem, ut eligerent professorem aliquem pædagogicum: in professione esse procedendum, ut succedatur legitime ɔ: promoueantur pædagogi. Nominarunt plures præcipue M. Abrahamum; anne succedere posset in professione pædagogica? Suspensum». «De Professione Dialectica actum; propter appendicem Theologicæ Lectionis invitatus est M. Ivarus Stubbæus, qui recusavit. Sed Mm Chrm Ripensem illud nunc petivisse dixit Rector». Ibid. 26. April s. A.: «Actum est de successore in pædagogica professione. Nominati sunt plures: M. Abrahamus, M. Canutus Beske, M. Paulus Coldingensis, M. Absalon: Quæsivit Mag. Vice-Rector (D. Th. Fincke) suffragia professorum. Maxima pars consentiebat in Canuto Beskio vocando, si Magcus Dn. Cancellarius voluerit. Respondendum Mo Abrahamo, indultum illi stipendium regium etc.» Ibid. 1. Juni s. A.: «Ascendit omnium suffragiis et Magci Dni Cancellarii ad professionem Dialecticam M. Christiernus Ripensis. M. Canuto Beskio commissa est professio pædagogica præstito Juramento».

[2]) Acta Consist. 16. April 1608: «Magcus Dn. Rector (Stephanius) gratias agit Senatui Academico, quod pertulerint eius Magistratum cum magna caritate et dexteritate singulari, atque officium resignat, nominato Rev. et Clariss. viro Dn. D. Petro Winstrupio Episcopo. Sed excusat se solicite Dn. Episcopus propter valetudinem adversam. Nihilominus suscepit officium Rectoratus, ut devolveretur negotium ad Vice-Rectorem, si quando non posset per negotia aut valetudinem adesse». Overdragelsen af Rektoratet skete den 19de Maj. I Mellemtiden havde D. Thomas Fincke været Vicerektor.

Universitetet blev repræsenteret af en saa anset Mand, som Biskoppen var. Den 3die Januar 1608 var der nemlig udgaaet kongeligt aabent Brev til samtlige Rigens Stænder om Udvælgelsen af Kongens femaarige Søn, «højbaarne Fyrste og Herre Hr. Christian, Arving til Norge, Hertug udi Slesvig, Holsten» o. s. v. til Konge, om han overlevede sin Fader. Valget skulde foregaa i Kjøbenhavn førstkommende Trinitatis Søndag. Rigets fire Stænder (Rigsraad, Ridderskab, Kleresi og Borgerskab) skulde hver sende sine Fuldmægtige og «Udskud», forsynede med Fuldmagter fra de øvrige. For det sjælandske Kleresis Vedkommende, hvorunder Professorerne regnedes, sendtes Kongebrevet til Kapitlet i Roskilde, der saa atter tilstillede Universitetet en fidimeret Afskrift[1]). Sidste Gang en saadan Thronfølgers Valg havde fundet Sted (1580), var Valget foretaget af Rigsraadet alene, medens de andre Stænder kun vare tilkaldte ved den senere Hylding[2]). Det var altsaa nu første Gang, at Universitetet ved sine Repræsentanter skulde deltage i et Kongevalg. Hertil delegeredes da Rektoren Biskop Vinstrup og Dekanus i det filosofiske Fakultet M. Hans Rasmussen. I den Fuldmagt, hvormed de forsynedes, overdroges det dem paa de øvrige Professorers Vegne «at handle og gjøre, indgaa og vedtage, hvis af de andre Rigens Stænder og fornemmelig af Rigens Raad besluttet og forafskedet vorder, aldeles efter Hs. Kgl. Majestæts aabne Brevs Indhold»[3]). Vi skulle dog ikke her opholde os ved selve Ud-

---

[1]) Denne findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 199. Jvfr. Acta Consist. 22. Marts 1608.

[2]) Se 2den Del, S. 226—7.

[3]) Orig. dat. 16. April 1608 blandt Hyldingsfuldmagter i Geh.-Ark. Afskrift i Konsist. Kopiebog II, Fol. 37. Jvfr. Acta Consist. pridie Pentecostes og 2. Pentecostes (ɔ: 14. og 16. Maj) 1608.

vælgeshøjtiden, men kun bemærke, at det særlig laa Universitetet paa Hjærte ved denne Lejlighed at sikre sine Privilegier. Kansleren havde allerede forud givet Professorerne godt Haab i saa Henseende, og dette indfriedes, da Kongen den 25de Maj 1608 gav hele Kleresiet højtideligt Tilsagn om, at det foretagne Valg ikke skulde komme Universitetet, Bisperne, Kapitlerne, eller nogen af den gejstlige Orden og Kleresi eller deres Efterkommere til nogen Forkrænkelse paa deres Statuter, Friheder og Privilegier udi nogen Maade». Da Prindsen paa Grund af sin Ungdom ikke for Tiden kunde stadfæste Privilegierne, lovede Kongen paa hans Vegne, at inden han «indtraadte i en fuldkommen Regjering», skulde han stadfæste de Privilegier, som fremfarne Konger havde givet den gejstlige Stand, tilligemed Kirkeordinansen[1]).

To Aar efter Thronfølgervalget foregik den udvalgte Prindses Hylding rundt om i de enkelte Landsdele, for Sjælands Vedkommende i Kjøbenhavn den 14de Marts 1610. Til denne Højtidelighed var der udgaaet særlig Indkaldelse til Universitetet, med Betydning om, at samtlige Professorer skulde møde[2].) Men forøvrigt er det ikke bekjendt, at Hyldingen har givet Anledning til særlige Forhandlinger, der bleve af Betydning i Universitetets eller Skolens Historie.

Dette var derimod Tilfældet 1608. Thi da Rigets Bisper i Anledning af Thronfølgervalget vare samlede i Kjøbenhavn, forenede de sig med de theologiske Professorer til en fælles Indstilling til Kongen angaaende forskjellige Forhold i Kirke- og Skolevæsenet, der trængte til Forbedring. Hvad Skolerne angik, klagedes der navnlig over, at

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 422.

[2]) Se Tillæg, Nr. 429. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 142 flg.

Lærerne paa flere Steder vare saa slet lønnede, at det næsten var umuligt at skaffe duelige Fölk til Arbejdet. I Stiftsstæderne tog Antallet af de residerende Kanniker stadig af, da det mere og mere blev Skik, at Kancelliembedsmænd og kongelige Betjente lønnedes med Kapitelspræbender. Derved formindskedes ikke blot Lysten til Studeringerne, naar Belønningerne toges bort; men de fattige Skoledisciple, der plejede at nyde nogen Almisse af de residerende Kanniker, mistede ogsaa derved Udsigten til Subsistensmidler under deres Skolegang. Endelig antydedes ogsaa Ønskeligheden af nogen Forandring i Kaldelsesmaaden til de gejstlige Embeder, saa at der kunde blive taget mere Hensyn til Veltjente Lærere ved Skolerne. I det hele gaar der gjennem Andragendet, hvis særlig kirkelige Punkter vi her forbigaa, en vis Tone af Mistrøstighed, der synes at tyde paa, at de kirkelige Myndigheder savnede en Understøttelse fra Statens Side, paa hvilken de mente at have Krav. At der bag det hele laa en Mistemning mod Adelen, — «magni illi Gigantes», som Prof. Joh. Stephanius i et omtrent samtidigt Brev kaldte dem — en Misstemning, der jo ogsaa var kommen til Orde i Dybvads uforsigtige Ytringer, kan neppe betvivles[1]). — Da Andragendet ikke fandt nogen Opmærksomhed 1608, fornyedes det atter ved Hyldingen 1610, idet de theologiske Professorer paa de fraværende Biskoppers Vegne indgav en omtrent ligelydende Forestilling til Regje-

[1]) Andragendet findes trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 578—80. Punktet om den gejstlige Kaldelsesmaade har sikkert Hensyn til den strænge kgl. Forordning af 1ste April 1606, hvorved al Indvirkning paa Præstevalgene forbydes Bisperne, vistnok paa Foranledning fra Adelens Side, der, naar Bisperne intet havde at sige, paa de fleste Steder som «bedste Sognemænd» kunde raade for Valget efter Behag (se Ny kirkehist. Saml. V, 470—2, jvfr. Tillæg Nr. 406).

ringen[1]. Men det var dog først efter at D. Hans Resen var bleven Biskop, og særlig efter at Trediveaarskrigens Ulykker havde skjærpet Opmærksomheden for Vigtigheden af kirkeligt Liv og kirkelig Tugt, at Regjeringen med nogen Iver tog sig af de Forhold, der havde været Gjenstand for det omtalte Andragende.

Naar Professorerne, som vi ovenfor saa, 1608 vare omhyggelige for at faa deres Privilegier stadfæstede, da var det vel tildels, fordi disse paa denne Tid syntes mindre sikre og derfor kunde trænge til Støtte. Der havde nemlig vist sig en mistænkelig Tilbøjelighed hos Regjeringen til at sætte Universitetets Tjenere i Skat, idet man ikke mere nøjedes med at paalægge dem de sædvanlige Ægter til kongelige Slotte og Fæstninger[2], men begyndte med Pengepaalæg, der i Almindelighed ansaas for mere trykkende end Arbejdsydelser. Det var om Kjøbenhavns Befæstning det paa den Tid gjaldt, hvortil der krævedes betydelige Midler. Den 16de Februar 1607 udgik der et Kongebrev til Professorerne med Anmodning om, at Universitetets Tjenere, ligesom Kronens Bønder, maatte yde en Skat til Udbedring af Hovedstadens Fæstningsværker. Til Begjæringen føjedes dog den Forsikring, at en saadan Ydelse ikke skulde være til Præjudicium for Universitetets Privilegier i Fremtiden[3].

---

[1] Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 593.

[2] Se Tillæg Nr. 366. 407. Hvor strængt Kravet gjordes gjældende, ses af Acta Consist. 17. Maj 1609, hvor det omtales, at Lensmanden paa Frederiksborg havde klaget til Kongen over, at Bønderne vare efterladne med at age Kalk og Sten til Slottet, hvorfor Kongen havde befalet ham at gjøre dem fredløse. I denne Anledning vedtog Professorerne »at have i god Agt, at Bønderne ikke forkommes«.

[3] Lassen, Dokumenter og Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Hist. S. 116—7, hvor Brevets Datum dog urigtig er angivet til d. 10. Febr.

Kort efter gjorde Byøvrigheden Krav paa, at den Kjøhavn paalagte Skat til Befæstningen (en Daler af hvert Ildsted) ogsaa skulde udstrækkes til Universitetets Jordskyldshuse. Heller ikke denne Begjæring kunde afslaas, da Kansleren mente, at den uden Vægring burde indrømmes[1]). Men da samtidig ogsaa andre Ulemper ved disse Jordskyldsvaaninger kom paa Tale, idet Universitetet mangen Gang havde Vanskelighed ved at faa den det tilkommende Afgift af samme, saa besluttede Professorerne at ansøge Regjeringen om Tilladelse til at afhænde dem, naar Lejlighed tilbød sig. Da dette stemte godt nok med Kongens Plan om at forbedre Hovedstadens Bygningsmaade, hvad lettere kunde ske, naar disse Huse og Bygninger vare Selveje, end naar de som hidtil kun vare Arvefæste, saa erholdt Universitetet den 27de Juni 1607 den forønskede Tilladelse til efterhaanden at bortsælge af dets Jordskyldsvaaninger, naar det kunde opnaa 40 Daler i Betaling for hver Daler Jordskyld, der hvilede paa vedkommende Ejendom[2]). Det er imidlertid tvivlsomt, om der alligevel er blevet bortsolgt noget større

---

[1]) Acta Consist. 22. Marts 1607: »Indkom to Raadmænd Mogens Michellssøn oc Peder Andersson oc førde med sig Kong. breff, att der skulle gaa en daler aff alle ildsteder, som eies aff de Geistlige, Kongens Tienner. Resp. Assensum est«. Ibid 8. April s. A.: »Om Skatter, att alle, som haffuer boder aff Universitetet, ochsaa (ex relatione Mag[ci] Dni Cancellarii) skulle giffue sin daler«.

[2]) Se Tillæg Nr. 415. Jvfr. Acta Consist. 4. April 1607: »Actum om Jordskyldt, libello supplici ad Regiam Maiest., at Kong. Maitz. forbiuder borgerne ingen skode at tage vden Vniuersitets Sambtøcke«. Ibid. 16. Maj s. A.: »Mogett bleff handlett om Jordskyldt oc den vlempe oc besuerelser: oc bleff concluderit, att mand skulle, om muligt var, affhende samme hussleye for penge; och der offuer haffuer Rev. Dn. Episcopus D. Peder Vinstrupius bødett for de 4 dr., som gaar aff hans gaardt oc boder paa Nørregade, der D. Gellius nu iboer, 160 dr., huilkett alle Professores sambtøchte, oc villde Rector referere dette tiil Mag[cum] Cancellarium«.

Antal af Jordskyldshuse fra Universitetet. Thi ikke blot forekommer der senere Stridigheder mellem Borgerskabet og Professorerne angaaende Afgiften af saadanne Huse[1]), men Universitetet oppebærer endnu den Dag idag noget nær det samme Beløb af Jordskyldspenge som i Christian IV's Tid. Men nu er Afgiften for intet at regne, da den er forbleven uforandret, medens Grundenes Værdi er bleven maaske mere end hundredefold forøget.

Det var rimeligvis Frygten for Paalæg, der i Maj 1607 gjorde Professorerne saa utilbøjelige til at efterkomme Roskilde Kapitels Begjæring til dem om at indsende en Jordebog over det af Kapitlets Præbendegods, der var henlagt til Universitetet, at de først gik ind derpaa, efter at Kansleren havde formanet dem til at holde godt Venskab med Kapitlet, og havde foreholdt dem, at de, om det skulde være, gjerne kunde opslaa deres Jordebog paa Vor Frue Kirkedør, da det var vitterligt, at hvad Jordegods de havde, det besad de med Rette og med Ære. Og selv efter disse Forestillinger var det dog kun nølende og uvillig, at Professorerne gik ind paa at opfylde Kapitlets Forlangende[2]). Om Frygten i dette Tilfælde har været grundet, skulle vi ikke kunne sige; men i April 1608 kom der paany et Krav fra Byøvrigheden om Bidrag til Kjøbenhavns Befæstning og andre offentlige Arbejder, der ikke satte Professorerne i den bedste Stemning. De forfattede da ikke længe før det ovenomtalte Thronfølgervalg et Andragende, hvori de, under Henvisning saavel til Universitetets oprindelige Privilegier som til Kong Christian III's Fundats, bad om Forskaanelse

[1]) Se Tillæg af 22/7 1618. Acta Consist. 14. April 1610, 15. Sept. 1613, 1. Jan. 1615, 23. Maj 1618.

[2]) Acta Consist., 16. Maj 1607.

for disse nye Paalæg, der, til Vanære for Hs. Majestæts fri Universitet sigtede til at gjøre dets Professorer og andre undergivne til skattepligtige Borgere, noget der efter deres Mening stred imod al god Orden og Skik[1]). Tvende ansete Professorer, Resen og Fincke, paatog sig at overbringe Andragendet til Kansleren, som efter nærmere Undersøgelse gav godt Haab om, at Universitetet skulde blive ved sine Privilegier[2]). Noget officielt Svar kom dog ikke; men da Professorerne ikke længe efter fik den Stadfæstelse af Universitetets Privilegier, som udstedtes den 25de Maj 1608 efter Thronfølgervalget, saa betragtede de Sagen dermed som afgjort. Borgmestere og Raad vare imidlertid af en anden Mening. Den 6te Marts 1609 gav Rektor tilkjende i Konsistorium, at Borgmesteren Dagen tilforn havde ladet ham «beskikke» ved tvende Raadmænd, «at menige Professores skulde give Skat til Fæstningens Bygning, og om de ikke vilde gjøre det med det gode, vilde de bruge Magten og fare fort efter Kgl. Majestæts Brev». «Hertil havde Rektor svaret med Beskedenhed og bedet, at de vilde fortøve Kgl. Maj.s Tilkomst, efterdi det første Mandat var kaldet i Tvivl, og selv om det var en fuldkommen Befaling, havde Universitetet dog beneficium appellationis». Man besluttede da, at det skulde gives Statholderen i Kjøbenhavn (Brejde Rantzov) tilkjende, at Borgmesteren havde truet Universitetet, og faa hans Afgjørelse for, at Sagen maatte staa

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 420. Jvfr. Acta Consist. 16. April 1608: «Actum est om en skatt tiill Vollden, Raadhuset och Posten, sóm forgangen Aar. Deliberandum est de priuilegiis evoluendis et examinandis, att holde an, att dett maatte ansees med deris Priuilegier huos Kong Matz.; thi Professores ere alleniste under Kong Mattz. och Rectore».

[2]) Acta Consist. 26. April og 14. Maj 1608.

hen til Kongens Ankomst. Tvende Professorer skulde være tilstede hos Rektoren, naar han gav Svar paa Borgmesterens Beskikkelse; i Svaret skulde han henholde sig til den indgivne Supplication og Kongens forventede Afgjørelse, og forøvrigt tilbyde Byøvrigheden godt Naboskab, «forhaabendes, at de imidlertid ikke skulde forgribe sig; Professorerne vilde gjerne lide Dom af Kgl. Majestæt og Danmarks Riges Raad». Den paafølgende 12te April berettede Rektor, «at Borgmester havde ladet beslaa en Daler paa hver af Universitetets Huse og Boder». Professorerne raadede, «at man skulde ikkun lade Borgmester bruge Gevalt og siden klage for Kgl, Majestæt, efterdi Hs. Maj. har nylig konfirmeret Universitetets Privilegier saa herlig som nogen Tid tilforn». Professorerne vare altsaa ved godt Mod. Ikke desto mindre gik Borgmesteren af med Sejren. Thi den 23de April 1609 udgik der Kongebrev til Professorerne og Kjøbenhavns Præsteskab, om at de, Kongen «til sønderlig Vilje og Velbehag», for denne ene Gang vilde bevillige at give Skat af deres Huse og Lejevaaninger til Befæstningens Behov, ligesom andre Byens Indbyggere. Brevet sluttede med den sædvanlige Forsikring om, at en saadan Bevilling ikke i nogen Maade skulde komme dem eller deres Efterkommere til Skade paa deres Friheder og Privilegier[1]). Saa mildt dette Brev end var i Formen, lod der sig dog ikke sige noget derimod, og den 7de Juni s. A. fremlagde Rektor i Konsistorium «den Taxt paa Skatten, som han paa Universitetets Vegne havde sendt til Borgmesteren». Dermed var Sagen afgjort for denne Sinde.

I Aaret 1611, da Krigen med Sverrig var udbrudt, kom Beskatningsspørgsmaalet atter op. Det blev nemlig paalagt

---

[1]) Se Tillæg Nr. 427. Jvfr. Acta Consist. 17. og 24. Maj 1609.

Universitetet aarlig, saa længe Krigen varede, at yde 200 Daler til Rigets Fornødenhed. Heri vægrede Professorerne sig ikke, men fordelte Skatten i Forhold til enhvers Løn[1]). Da Byens Øvrighed derimod forlangte, at de højlærde lige saa vel som Borgerne skulde deltage i Vagthold, saa fremkaldte denne Fordring den bestemteste Indsigelse. I en Skrivelse af 5te Avgust 1611 til Kansleren gjorde Professorerne gjældende, at de med deres Bønner laa paa Vagt for Kongens, Hærens og hele Rigets Velfærd, og at de efter Kongens Forlangende gjerne vilde yde deres Skjærv til Krigens Førelse, men at holde Vagt med Borgerne ansaa de for et utilladeligt Indgreb i deres Privilegier. Hellere vilde de lide, hvad Tab det skulde være, end i Eftertidens Omdømme at staa som dem, der havde svigtet det højtidelige Løfte, de havde aflagt, nemlig at værne om Universitetets Friheder og Rettigheder og at overgive dem ubeskaarne til Efterkommerne[2]). Da vi ikke høre mere om Sagen, er det uden Tvivl lykkedes Professorerne denne Gang at slippe for videre Tiltale.

I nær Forbindelse med Universitetets Privilegier stod dets særlige Jurisdiktion. Undertiden kunde der komme vanskelige Spørgsmaal om dens Udstrækning. Saaledes var en Student ved Navn Anders Andersen Kolding, der opholdt sig i Aarhus, bleven anklaget sammesteds for Mishandling af en Pige. Lensmanden Karl Bryske havde ladet ham tiltale og dømme ved Bytinget; men Studenten appellerede til Professorerne som hans rette Dommere. Den 4de Juni

---

[1]) Acta Consist. 13. April og 2. Avgust 1611. Den højeste Skat, nogen Professor gav, var 24 Dlr. 1 Mk. (Rektor, Prof. theol. D. Hans Resen), de filosofiske Professorer gave omtrent halvt saa meget, og de to Pædagogici en Fjerdedel.

[2]) Se Tillæg, Nr. 434; jvfr. Acta Consist. 2. Avgust 1611.

1608 mødte Karl Bryske ledsaget af tre andre Adelsmænd i Konsistorium, hvor han fremlagde Dommen og forlangte en Erklæring, om bemeldte Anders Kolding var en ret Student eller ikke, da han ikke for Tiden studerede i Kjøbenhavn og i længere Tid havde været borte fra Studierne. Professorerne forlangte Betænkningstid; thi paa den ene Side vilde de gjerne hævde deres Jurisdiktion over Studenterne i saa vid en Udstrækning som muligt, men paa den anden Side nærede de Betænkelighed ved at støde Karl Bryske og hans mægtige Venner, saa meget mere som Kansleren raadede dem til Forsigtighed, da Bryske, som det syntes, var meget bestemt paa at ville hævde Gyldigheden af den paa Aarhus Byting afsagte Dom. De søgte da den Udvej at forsøge at bringe et Forlig tilveje, idet de ögsaa opfordrede Anders Kolding til at opsøge nogle af Karl Bryskes Venner, for at faa dem til at tale hans Sag. Men da alle Bestræbelser for at formilde Bryske mislykkedes, afsagde Professorerne den 16de Juni den Kjendelse, at Anders Andersen Kolding, der vel var Student, men i nogen Tid ikke havde givet sig af med gejstlige Forretninger og navnlig ikke kunde bevise at have prædiket, ikke kunde regnes for at høre under Universitetets Domstol[1]. Overfor Byøvrigheden i Kjøbenhavn viste Professorerne derimod en fastere Holdning, som man ser af en Klage, de i Avgust 1610 indgav over Borgmestere og Raad, fordi de imod Uni-

[1]) Kjendelsen er indført i Konsist. Kopiebog II, Fol. 39—41. Jvfr. Acta Consist. 4. 11. og 15. Juni 1608. I Konsist. Arkiv, Pakken 197, findes en udateret Klage til Universitetet fra Studenten Anders Andersen Saxosonius over en langvarig haard Fængsling i Aarhus formedelst Beskyldninger af en Kvinde og af velb. Karl Bryske.

versitetets Privilegier havde holdt en Student (Andreas Matthiæ Orthoniensis) fængslet i nogen Tid og ikke strax overgivet ham til Rektor. Studenten, der var overbevist om at have stjaalet Brød fra en Bager, blev, efter endelig at være overgivet til Universitetet, den 4de Avgust relegeret for bestandig; men inden Relegationsprogrammet endnu var opslaaet, havde Borgmestere og Raad »ladet hannem udenfor Byen igjen angribe og føre i Byens Fængsel midt om lys Dag, i den Sted dem burde lovligen at have talt Professorerne til, om dem havde fattedes noget derpaa, og de havde saaledes taget sig selv til Rette, hvorudover kunde sket stor Ulyst, som end i andre Universiteter for mindre Sags Skyld desværre sket er«. Aarsagen, hvorfor Byens Øvrighed igjen havde ladet ham paagribe, var den, at der var fremkommet en ny Klage over ham vedrørende en Sag, der dog tidligere i Mindelighed var bilagt af Rektor, men som for Resten ogsaa angik mislig Omgang med andres Ejendom. I Anledning af dette ny formentlige Indgreb i Universitetets Jurisdiktion forlangte Professorerne en Kjendelse, »at de en Gang maatte nyde Fred, og Bys Øvrighed kunde vide at gjøre herefter, hvad dem vedkommer aleneste med Rette, hvori Professorerne aldrig have hindret dem det ringeste, men heller taalmodeligen søgt alle Aarsager til Fredsommelighed«. Striden blev efter nogen Forhandling afgjort af Kansleren og Statholderen i Kjøbenhavn paa følgende Maade: Hvad der var sket skulde ikke præjudicere Universitetets Privilegier; Tyven skulde strax løslades, Relegationsprogrammet opslaas, og Byøvrigheden for Fremtiden intet saadant foretage sig imod Højskolens Rettigheder. Men derhos fik Professorerne ogsaa en Formaning om, at de ikke maatte taale nogen, der var overbevist om Tyveri, i

deres Samfund, men at en saadan burde relegeres, hvis han ikke frivillig forlod Universitetet[1]).

Denne Sag fører os atter ind paa Studenternes Liv, der var af den Art, at det til visse Tider næsten hørte til Sjældenhederne, at der forefaldt noget Konsistoriemøde, hvor der ikke var Sager at paadømme i Anledning af deres Udskejelser. Især var Aaret 1611 rigt paa slige Rettergangssager, som det synes især foranledigede af, at Universitetets daværende Rektor, den myndige D. Hans Povlsen Resen, havde udstedt et Forbud imod, at Studenterne maatte besøge Værtshuse for at drikke der, en Lov, der vakte den heftigste Forbitrelse hos de mange, der vare vante til at forslaa deres ledige Timer paa slige Steder. Især gjorde Kommunitetsalumnerne sig bemærkede, maaske fordi de ved deres Samliv lettere vare udsatte for Fristelsen til at slaa sig sammen i større Drikkelag. Den nys udbrudte Krig med Sverig synes ogsaa at have sat Ungdommen i en vis animeret Stemning, hvor det ikke var saa let at holde sig inden de akademiske Loves snevre Grændser. En Del af Spektaklet kom nemlig over, at en Student ved Navn Jon Lavritsen (almindelig kaldet Jon Svensk, fordi han, skjønt født ved Helsingør, var opdraget i Sverig) ved et Studentergilde i «det norske Kollegium» i S. Peders Stræde havde udbragt Kong Karls Skaal, som det synes tilskyndet dertil (om end maaske paa Skrømt) af en norsk Student ved Navn Jakob Samuelsen[2]). Som man vel kan begribe, vakte

[1]) Konsistoriets Kopibog II, Fol. 68—70. Acta Consist. 4. Avgust 1610.

[2]) Blandt de forskjellige Vidnesbyrd, som afgaves for Konsistorium angaaende denne Skaal, førte Jon Lavritsen følgende sig til Forsvar: «1. Fremkom Diderik Simensen, vandt, at han var indkommen til Maren Niels Andersens (Værtinde i det norske Kollegium) i S. Peders Stræde, som Jon Lavritsen og de andre vare

under den daværende Stemning mod Sverig denne Skaal stor Uro blandt de tilstedeværende. Navnlig var der en Student ved Navn Jens Riber, som baade da og senere i Kommunitetet oftere udskjældte Jens Lavritsen for en svensk Skjælm, noget der maaske kunde synes berettiget efter dennes Adfærd; men da Jens Riber tillige havde været en Hovedmand i andre Uroligheder, kunde hans nationale Iver ikke redde ham. Der var nemlig samtidig dannet en formelig Sammensværgelse af Studenter, mest Kommunitetsalumner, og deriblandt ogsaa Dekanerne, der skulde have holdt de andre til Orden. De havde samlet sig paa Kirkegaarden og ved Ed forpligtet sig til følgende fire Punkter: 1. Ingen skulde lade sig fange af Pedellerne, om han drak for sine egne Penge i ærlige Folks Huse og intet andet gjorde; 2. ingen skulde se paa, at nogen Student blev fængslet for saadanne Sager, men, saa vidt han kunde, hjælpe vedkommende mod Pedellerne; 3. de skulde ikke gaa paa Leitze (Forelæsning), førend den Lov, om at Studenterne ikke maatte gaa paa Kro og drikke, blev afskaffet;

---

inde; da havde de allerede begyndt at drikke Kongens Skaal af Danmark, og der de alle havde den drukket, begyndte Jon at drikke Kong Karls Skaal. Dog svor forne Erik (!) Simensen herpaa dyre, at de andre Studenter, som var i Selskab med, havde kommet Jon til at drikke Kong Karls Skaal med mange spodske Ord, som de gav hannem. Da blev Kong Karls Skaal ikkun drukket af hannem alene. 2. Fremkom Laurentius Severini, vandt, at han og Jon fulgtes ind til den Kvinde. Og der de havde begyndt at drikke, skulde en af Selskabet have sagt, at de vilde drikke en god Mands Skaal. Da svarede Jonas, at det maatte vel være, de vilde drikke Kongens Skaal af Danmark, efterdi, sagde han, vi nyde hans Kost (i Kommunitetet). Og der den Skaal da var drukken, sagde Jonas, at de vilde drikke Kong Karls Skaal. Hvad Ord Jonas sagde derhos, vidste han ikke, ej heller havde han hørt, at han skulde have talt noget utilbørligt paa Kong. Majestæt». (A. C. 19. Juni 1611).

4. ingen skulde røbe hverandre herudi. Som Exempel paa, hvorledes disse Løfter sattes i Værk, kan anføres, hvad der fortælles om den ovenomtalte Normand Jakob Samuelsen, der greben i Drik og Slagsmaal ikke vilde lade sig fængsle, saa at fire Bysvende maatte kaldes til Hjælp, inden man kunde faa Magt med ham, og som, efter senere at være kommen ud af Fængslet, atter havde søgt til Kroen, og da Pedellerne havde kaldt ham og hans Kammerater ud, under Skjældsord var undflyet og atter var styrtet ind i den samme Kippe, saa at det først efter en Kamp, hvorved han havde faaet 2—3 Slag af Jens Pedels Vaaben, Jernhaanden, var lykkedes at faa ham ind i Studenterfængslet. — Efter Forhandlinger og Vidneforhør, der optog mange Konsistoriemøder, endte disse Sager med, at ikke mindre end tretten Studenter i Juli 1611 bleve relegerede paa kortere eller længere Tid[1]).

Naar Professorerne ved denne Tid med saa stor Alvor, om end vistnok uden blivende Følger, søgte at hemme Studenternes Drikkelag, da var det maaske ikke blot fordi disse ofte havde sørgelige Følger for vedkommende, men ogsaa fordi der fra Regjeringens Side var gjort Skridt til at lægge Baand paa den Umaadelighed, som var en af Tidens Skjødesynder. Livet selv blandt de højeste Stænder var nemlig den Gang omtrent som nu blandt Bønderne, til daglig meget tarveligt, men ved festlige Lejligheder, ved Bryllupper, Barseler og Ligbegængelser, saa meget desto overdaadigere, saa at der ved slige Lejligheder ofte i faa Dage fortæredes, hvad man ellers i lang Tid kunde have

[1]) Acta Consist. 27. Maj—17. Juli 1611. Et Udtog af disse Forhandlinger er trykt i Engelstofts Univ. og Skole-Annaler 1811. I, 32—9. Relegationsprogrammerne findes i Konsist. Kopibog II, Fol. 71—72.

haft godt af. Den 6te April 1610 udkom der en kongelig Forordning, hvorved det blev forbudt Borgmestere, Raadmænd og Kjøbmænd at byde mere end 24 Familier til deres Bryllupper; Haandværksfolk og Bønder maatte kun byde 12 Familier, og Gildet maatte kun vare i to Dage[1]. Ved et senere Reskript (af 12te April s. A.) blev denne Forordning om Indskrænkning af unødige Omkostninger ved Bryllupper ogsaa udstrakt til «den gejstlige Orden» (altsaa ogsaa Professorerne) og Hoftjenerne[2]. Den 12te Maj 1610 blev den kongelige Forordning publiceret i Konsistorium, hvor den senere gav Anledning til videre Forhandlinger. Den 21de Juni s. A. berettede D. Hans Resen nemlig, at Kansleren havde foreslaaet, at efterdi Kgl. Majestæt havde ordineret noget angaaende Omkostninger ved Bryllupper, saa skulde Universitetet ogsaa have Tilsyn med Magisterpromotionerne, at Kandidaterne, eftersom de vare mange eller faa, skulde antvorde Dekanus en vis Sum Penge til et tarveligt Maaltid. «Desligeste at efterdi der er plena Academia, at der ogsaa kunde holdes Promotiones Doctorum, og med hvad Omkostning». Begge Dele bleve optagne til videre Overvejelse.

Resultatet af Overvejelsen blev den akademiske Statut af 6te Oktober 1610, der begynder med følgende Tilslutning til den tidligere kongelige Forordning: «Eftersom vor allernaadigste Herre og Konning haver det nu nyligen saa kristeligen forordnet, at her efter skulde holdes Maade og Skik med Bryllupper og anden Vertskab iblandt Borgere og den menige Mand, saa have vi efter vores gode Konservators

[1]) Paus, Gl. kgl. Forordninger og Privilegier. S. 557—8.
[2]) I Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 199, findes Borgmesteres og Raads Vidisse (dat. 23. April 1610) af dette Reskript, tilstillet Professorerne.

Raad ogsaa det samme udi dette kongelige Akademi underdanigst villet efterkomme, saa meget muligt være kunde, baade udi alle andre Samkvem, saa og derhos udi Doctorats og Mesterkost udi Sønderlighed». Af Bestemmelserne kunne følgende fremhæves. Ved saadan «Kost» maatte ikke bydes andre end Professorerne, Borgmestere og Raad med Kongens Foged og andre tilstedeværende Magistre og Doktorer, Kjøbenhavns Sognepræster og Kapellaner, alle med deres Hustruer, og nogle af Kandidaternes Venner efter deres egen Lejlighed, saa hele Gildet kunde bekostes for omtrent 100 Daler. Det skulde bestaa i et Middagsmaaltid paa 7 Retter foruden Konfekt. «Ville vi ogsaa, hvad vores Ordens Folk er anlangendes, aldeles aflyst og forbudet have alle Skaaler og Maning Besked at gjøre, saa vidt det mellem os selv, andre ufortørnet, muligt er, saa at hvo ellers her imod noget sig fordrister, og mest naar han derom er paamindet, hvilket Rektor og Dekanus og enhver af Professorerne og Universitetets Tjenere ikke maa forsømme, skal straffes af Rectore som den, der saadan kristelig Forordning modvilligen vilde foragte, samt dennem, som hannem i lige Maade efterfølge med saadan Ubeskedenhed[1])». Med Hensyn til den ved Doktorpromotioner brugelige «Æreskjænk» bestemtes, at hver af Professorerne i de højere Fakulteter skulde have en Alen Fløjel, og hver af de filosofiske Professorer et Par perfumerede Handsker; de andre Gjæster skulde hver have et Par Kjøge Handsker «efter

---

[1]) Af den tidligere omtalte Sag i Anledning af Studenternes Drikkelag og Sammensværgelse 1611 ser man, at det dengang var en vidtløftig Sag at drikke Skaaler, ikke fordi den ledsagende Tale var lang, thi den bestod gjerne kun i faa Ord, men fordi Skaalen gik rundt, saa at hver enkelt af Gjæsterne maatte udbringe den og drikke med alle Kammeraterne.

gammel Vis, uden nogen vilde give Borgmestere og Raad samt Præsterne noget bedre». For Overtrædelse af denne Statut var sat betydelige Bøder[1]). Men det er et Spørgsmaal, om Bestemmelserne alligevel ere blevne overholdte, ialfald er det karakteristisk, at ved den allerførste Promotion, der skete, efter at Forordningen var udstedt, da Hertug Christians Livmedicus M. Christen Bordum i Foraaret 1611 tog den medicinske Doktorgrad, viste det sig, at man ikke kunde afholde de sædvanlige Højtideligheder for den fastsatte Sum, saa Fakultetets Dekanus maatte betinge sig forud, at han ikke skulde være pligtig til at betale den fastsatte Mulkt, om Overskridelse fandt Sted[2]).

Den her nævnte Promotion var formodentlig et Forsøg paa at gjøre Kanslerens ovenfor omtalte Krav til «et fuldstændigt Akademi» fyldest. Thi Promotioner i de højere Fakulteter forefaldt overhovedet kun sjelden. De fleste Medicinere forsynede sig nemlig med Graderne udenlands, og af Theologer bleve kun Professorer kreerede til Doktorer. I Aaret 1607, da den til theologisk Professor nylig udnævnte M. Kort Aslaksen tog Doktorgraden, skete rigtignok et Forsøg paa at udvide Doktorernes Kreds, idet M. Hans Knudsen, der for ikke længe siden var beskikket til Biskop i Odense, indbødes til at tage Graden, men han undslog sig,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 432. Jvfr. Wormii Epistolæ p. t.

[2]) Acta Consist. 27. April 1611: «Foregav D. D. Thomas Finckius, at Dn. Bordingius havde sig beklaget, at han ikke kunde komme til med saa ringe Kostning til sin Doctorat, som derom var forordnet. Begjærede derfor D. D. Finckius, at efterdi Invitatio skete nomine Rectoris, at han da maatte [være] kvit for Mulcta, hvis Forseelse der kunde ske». Jvfr. Univ.-Program, dat. 29. April 1611, udstedt af Rektor, M. Joh. Erasmius, i Anledning af M. Chr. Bordums Doktorpromotion, og indeholdende Oplysning om hans Studier, trykt i Bartholins Cista Medica p. 165 sq.

uvist af hvad Grund[1]). Og da i Aaret 1608 den ny Biskop i Bergen, Anders Michelsen Kolding, promoveredes under Resens Præsidium, var det kun den theologiske Bakkalavrgrad, som blev ham meddelt[2]). Først fra Aaret 1616 af se vi en Række Mænd udenfor Professorernes Kreds blive kreerede til Doktorer i Theologien[3]).

Foruden de ved Promotioner forefaldende Disputationer var det, som alt i det foregaaende er omtalt, paalagt Professorerne skiftevis at disputere hver Maaned over Theses, der paa denne Tid stadig forud bleve trykte og omdelte. Mærkeligt nok bleve disse Theses i Løbet af et Par Aar Anledning til at to Professorer bleve afsatte fra deres Embeder: nemlig foruden D. Jørgen Dybvad ogsaa den oftere omtalte stridbare M. Iver Stub. For den sidstes Vedkommende var det nærmest et uforsigtigt Forsøg paa at kritisere hans myndige og ansete Medlærer D. Hans Resen, der fældede ham.

Efter den i Aaret 1605 fornyede Bestemmelse skulde Professoren i Hebraisk disputere i Aarets sidste Maaned[4]). I December 1608 udgav M. Iver Stub derfor, som Fortsættelse af et Par tidligere Disputatser, en Række Theses over det 4de og 5te Kapitel af Jobs Bog, ledsaget af en selvstændig dansk Oversættelse af disse Kapitler, ved Siden af hvilken de tilsvarende Stykker af Resens nys udkomne

---

[1]) Indbydelsen, dat. 25. Avgust 1607, findes i Joh. Stephanius's Kopibog, Kallske Saml. 512. 4.

[2]) Exegesis aphoristica paradoxi: Quod Christus pro nobis factus est exsecratio, Gal. 3, 13. De qua disputabit D. Andreas Michaelius Colding design. Superint. Berg. pro gradu Baccal. in S. S. Theol., præside Joh. Paul. Resenio. Haun. 1608.

[3]) Se Hundrup, Biogr. Efterretn. om dem, der ved Kjøbenhavns Universitet have erholdt de højeste akad. Værdigheder. S. 15—17.

[4]) Acta Consist. 6. Febr. 1605.

Bibeloversættelse vare aftrykte, til hvilke Stub i sine Theses havde givet nogle formentlige Rettelser. Da Skriftet, endnu inden den mundtlige Forhandling havde fundet Sted, kom Resen i Hænde, fandt han meget at udsætte derpaa. For en Ordens Skyld blev det dog ikke ham, men Universitetets Rektor, Biskop Vinstrup, der den 18de December førte Sagen frem i Konsistorium, idet han bemærkede, at der i Stubs Theses fandtes meget, der burde drøftes, inden Disputatsen fandt Sted. Men forøvrigt overlod han den nærmere Udvikling deraf til D. Hans Resen. Denne fremsatte da følgende tre Anklageposter mod Stub: 1. at han havde vist Foragt for den kongelige Universitetsfundatses Bud, om at theologiske Disputatser før Trykningen skulde forevises for Dekanus, et Bud han som Professor i Hebraisk ingenlunde kunde unddrage sig for at adlyde; 2. at han ikke blot i sin første Disputats over Job, men ogsaa i denne havde opkogt alle den gudsbespottelige kalvinistiske Prædestinationslæres Hovedsætninger, hvilket nærmere paavistes; 3. at han paa en hadefuld Maade havde angrebet den af Resen ifølge gjentagne kongelige Befalinger og Forhandlinger med hans akademiske Kolleger besørgede danske Bibeloversættelse og gjort den til Spot for den uvidende Hob, ligesom han havde overtraadt det kongelige Forbud imod Eftertryk af denne Bibel eller nogen af dens enkelte Dele. Til den første Anke svarede Stub, at der ingen Professor i Hebraisk havde været, den Gang det omtalte Bud i Fundatsen udstedtes[1]); forresten havde han en Gang vist D. Jørgen Dybvad en af sine Disputatser, i hvilken denne af Indbildskhed havde udslettet meget; han tvivlede ikke

---

[1]) Som det vii erindres, blev Professoratet i Hebraisk først oprettet 1557 (se 1ste Del S. 243—5).

om, at Theologerne endnu var besatte af den samme Hovmodsaand, som fordum raadede hos D. Jørgen. Til det andet Punkt svarede han, at saa vidt han havde læst Kalvin, var det Guds Sandhed, som denne forkyndte, og at han kun holdt sig til ham i det, der var overensstemmende med Guds Ord; thi han erkjendte Kalvin saa vel som Luther for Mennesker, der kunde fejle; heller ikke troede han, at Doktor Resen kunde paavise saadanne Vildfarelser hos Kalvin, som han havde omtalt, men hans fremsatte Indvendinger imod ham vare Kalumnier. Til det tredie Punkt svarede Stub, at han ved Udgivelsen af de omtalte to Kapitler af Job ikke havde syndet mod det kongelige Privilegium, men kun opfyldt sin Embedspligt, for at Ungdommen kunde faa en grundigere Indsigt i det hebraiske Sprog; forresten mente han, at hvis Tvistepunkterne kom til en virkelig Forhandling, da skulde han vel bringe Resen til at skamme sig over, hvad han havde sagt. — Hertil svarede Resen kun, at det var hans Agt at bringe Sagen for Kansleren, og han bad Rektor at træffe de Foranstaltninger, som imidlertid vare fornødne (hvorved han sikkert mente, at Rektor skulde forbyde Stub at disputere over de udgivne Theses). M. Iver Stub sagde hertil, at ogsaa han vilde fremstille sin Sag for Kansleren og finde sig i hans Afgjørelse. Efter nogen Forhandling mellem de øvrige tilstedeværende Professorer bestemtes endelig, at den offentlige Forhandling af Stubs Theses skulde udsættes, til man hørte nærmere fra Kansleren, der med Kongen var i Jylland[1]).

Saaledes stod altsaa Sagen ved Aarets Udgang. Begge Parter havde skrevet til Kansler Christian Friis, og de ventede nu paa Svar. Det kom i en Skikkelse, som Stub

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 308—10.

neppe havde ventet. Thi den 12te Januar 1609 udgik der Kongebrev til Universitetets Rektor om at formene M. Iver Stub ikke blot at disputere over de udgivne Theses, men ogsaa «publice herefter at læse, indtil videre Anordning derom bliver gjort og berammet». Samtidig skrev ogsaa Kansleren til Vinstrup, at Kongen var ilde tilfreds med Stubs Adfærd: «dog hvad videre derved skal ske, vil jeg lade eder forstaa, naar Gud vil jeg til eder igjen kommendes vorder[1]).

Dermed stod Sagen hen i næsten et halvt Aar, thi først i Begyndelsen af Juni 1609 fremkom Resen i Konsistorium med et Anklageskrift mod Stub, ordnet under de tre ovennævnte Punkter, uden at der forøvrigt er os opbevaret nogen særlig kongelig Befaling om at anlægge Sag imod ham, skjønt en saadan maa være given, om end maaske kun mundtlig gjennem Kansler Chr. Friis[2]). Nogle Dage efter afgav Stub sit Tilsvar. Han havde ved den allerførste Forhandling, særlig med Hensyn til det theologiske Problem om Guds «Reprobatio» (Forskydelse af dem, der gaa fortabt), sagt til Resen, «at han vilde være ham voxen nok», og det kan ikke nægtes, at Stubs Gjensvar er skrevet med stor Dygtighed, om end tillige med stor Skarphed. Vi kunne dog ikke her gjengive hele hans Forsvar;

---

[1]) Se Ny kirkehist. Saml. VI, 307—8.

[2]) Dette fremgaar af Indledningen til Dommen af 15. Avg. 1609, hvor det hedder: «Almæ Academiæ Hafniensis Rector et Professores notum facimus, nos de mandato Serenissimi et Potentissimi Principis, Dni Christian IV. Regis nostri clementissimi, per illustrem et magnificum Cancellarium, Dn. Christianum Frisium de Borrebye, ad nos promulgato, ut de controversia inter Rev. et Clar. Virum D. Johannem Resenium, nomine Facultatis Theologicæ agentem ab una parte, et Clar. Virum M. Ivarum Stubæum ab altera, ob theses quasdam, superiori Decembri editas, exorta, cognosceremus et dijudicaremus» (etc.).

det maa være nok med enkelte fremtrædende Ytringer. Hvad Censurspørgsmaalet angik, svarede han saaledes blandt andet følgende: «Jeg indrømmer, at jeg for 12 Aar siden (thi i 28 Aar har jeg nu staaet i offentligt Lærerembede, som det synes til min store Skade, om end ikke uden andres Gavn) har fremlagt mine Theses for en af Theologerne til Gjennemsyn, ikke fordi jeg mente, at jeg ved nogen Lov strængt talt var nødt dertil, som Resen nu vil give det Udseende af for dermed at fremme sit Forsæt, men snarere for frivillig at vise vedkommende en Ære. Men saa store Vanskeligheder gjorde denne Theolog mig, at jeg fra den Tid aldrig har villet indlade mig derpaa. Og ingen har nogensinde gaaet i Rette med mig derfor; thi hvis det var sket, havde jeg været rede til med Forbigaaelse af theologiske Materier at holde mig til filosofiske, hellere end jeg skulde have ladet mig behandle paa en uværdig Maade; og jeg har ikke vidst, at jeg paa denne Maade handlede mod Fundatsen, eller, som Resen haardelig siger, har vist Foragt mod et Kongebud eller krænket den kongelig Myndighed». Men — føjer han til — hvordan det gik, vilde han ikke lade sine Theses censurere af Resen, der efter hans Mening mere selv trængte til Censur, da han, som Stub søgte at godtgjøre af hans Tilhøreres Kollegiehefter, havde fremsat semipelagianske Meninger[1]). — Af Stubs Gjensvar til Resens Klage, over at han hyldede kalvinske Anskuelser om Naadevalget, kan følgende nærgaaende personlige Henvendelse anføres: «Naar begyndte dog Kalvins Navn at blive dig saa forhadt, han som dog visselig ikke er den ringeste blandt Kirkens fremragende Lærere? Det er

[1]) Stubs «Responsio ad actionem Joh. Resenii» i Konsist. Arkiv Pakken Nr. 184, jvfr. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 588.

ikke ubekjendt, hvor højt du for faa Aar siden selv satte ham. Og dengang i Basel (om jeg miudes ret), som du selv engang har fortalt, en af de ypperste Doktorer gav dig Haab om Ansættelse der og tillige om at faa hans Datter til Ægte, da maa du dog vist have sat nogen Pris paa Kalvin. Hvorledes gaar det da til, at du nu ene og alene raaber paa (crepas) Luther (som jeg for Resten holder i Ære og erkjender for at have været en tro Jesu Kristi Tjener), og det i den Grad, at du i din sidste Disputats om Treenigheden fyrretyve Gange (jeg har nemlig talt efter) citerer hans Skrifter, og desuden hyppig hans Postiller, medens du meget mindre beraaber dig paa Apostelen Paulus? Mon det ikke skulde være saa, at du lemper dig efter deres Mening, med hvilke du lever, og at du tror, at du ved Luthers Navn vil kunne opnaa større Yndest og Værdighed her, samt Magt til efter Godtbefindende at undertrykke andre, der hverken ville eller kunne gjøre de samme Volter? Saaledes ser det unægtelig ud. Men, Resen, lyt dog til din Samvittigheds Røst og frygt Gud, for at jeg ikke skal sige mere! Hvem er der nu for Tiden, ved hvis Skrifter den hellige Skrift oplyses paa en grundigere Maade end ved Kalvins og de saakaldte Kalvinisters? Ingen i Sandhed, det maa du selv tilstaa. Det er saa vist, som at de, der mest forfølge Kalvinisterne, ikke kunne undvære deres Skrifter, skjønt nogle nu for Tiden bære sig ad, som en (hvis Navn nu ikke vil falde mig ind) fordum gjorde, da han havde lært at kaste med Spyd af Herkules, men siden brugte den venstre Haand, hvor Herkules havde brugt den højre, for at det skulde se ud, som om han ingen Læremester havde haft[1])».
— Hvad Punktet om Bibeloversættelsen angaar, bemærkede

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 320—1.

Stub blandt andet, at han ofte paa sine Forelæsninger over Hebraisk havde sammenlignet forskjellige Bibeloversættelser, ogsaa den danske, med Grundtexten, og at ingen nogensinde havde opholdt sig derover. Han havde ikke set det Privilegium, som Resen og dennes Medredere af Bibelværket havde faaet, men han havde staaet i den Formening, at det gik ud paa at holde dem skadesløse, som havde sat Penge i Værket, mod saadanne, der for Fordels Skyld vilde optrykke noget deraf, men at der ikke var noget til Hinder for, at han til Ungdommens Nytte kunde aftrykke et Par Kapitler deraf som Tillæg til sine Theses[1]).

Den Gang begge Parters Indlæg den 17de Juni 1609 vare blevne forelæste i Konsistorium, befalede Universitetets Rektor D. Gellius Saccerides, formodentlig efter højere Ordre, at Professorerne kun skulde afgive Kjendelse over Anklagens første og sidste Punkt, men at det andet Punkt om Stubs Helden til Kalvinismen skulde lades ude af Betragtning. Grunden hertil var vistnok den, at Regjeringen vilde hævde den danske Kirkes gode Navn og Rygte med Hensyn til Lærens Renhed, og derfor ikke ønskede det udbredt, at en af Højskolens Lærere var mere end halvvejs Kalvinist, idet man formodentlig antog, at de to andre Punkter vare tilstrækkelige til at faa Stub fældet. Men det gik noget anderledes, end man havde ventet; thi ved Afstemningen samme Dag vare alle Professorerne vel enige om, at Stub havde forset sig (som Anklager deltog Resen selvfølgelig ikke i Stemmegivningen); men de stemte ogsaa deri overens, at de ønskede, at der maatte findes Middel til, at han kunde undskyldes hos Kongen og Kansleren, «især da han i sit Svar erklærede, at han ikke havde

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 588—9.

vidst, at han i denne Henseende var i nogen Strid med Universitetets Fundats og det kongelige Privilegium, ligesom han forøvrigt ikke vægrede sig ved at afbede sin Forseelse[1])».

Da Rektor samme Dag overbragte Kansleren denne Kjendelse, syntes denne mindre tilfreds med den og forlangte, at Professorerne skulde sætte en bestemt Straf for Forseelsen. Om Friis paa Kongens Vegne tillige antydede, at man ønskede Stub afsat fra hans Embede, maa vi lade henstaa uafgjort. Nok er det, at Professorerne atter maatte samles Dagen efter for at afsige en bestemt Dom. De fleste Stemmer erklærede sig da for, at M. Iver Stub burde suspenderes fra sit Embede, indtil han kunde opnaa Kongens Tilgivelse. Men forøvrigt var det kjendeligt nok, at flere af Dommerne, som D. Kort Aslaksen, D. Thomas Fincke og især M. Vulfgang Rhuman helst ønskede at skaane ham. Den sidstes Votum lød endog: «Vel har Mester Iver fejlet, men han bør hellere anbefales til Kongens Naade, end der bør gaaes frem imod ham efter Rettens største Strænghed[2])».

Nu skulde man tro, at Sagen dermed var afgjort, men nej, sex Uger efter begyndte den forfra igjen. Det er da aabenbart, skjønt bestemte Efterretninger mangle, at Kongen og Kansleren, eller vel snarere Resen, ikke have været tilfredse med Dommen. Af de Antydninger, der ere os bevarede, faar man nærmest det Indtryk, at Resen har hængt paa hos Kongen og Kansleren, og har sagt: Det gaar ikke an, Stub har krænket min Ære, jeg kan aldrig tjene sammen med ham, han har paa en skammelig Maade haanet den Bibeloversættelse, der er udkommen under kon-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 310—2.
[2]) Ny kirkehist. Saml. VI, 312—3.

gelig Autoritet, og har derved stiftet Forargelse i Kirken, og hvad værre er, han har aabenbart vedkjendt sig at staa i Ledtog med den babyloniske Skjøge (saaledes betegner Resen i sit Indlæg den reformerte Kirke), han maa have en strængere Straf end blot midlertidig Suspension — og at Kansleren da har svaret: Nu vel, saa vil jeg selv høre Sagen. Saa meget er ialfald vist, at Kansler Christian Friis den 7de Avgust selv mødte i Konsistorium og lod alle Indlægene oplæse for sig fra Begyndelsen til Enden, hvorpaa han hørte Parternes mundtlige Forklaring, ved hvilken Lejlighed Resen udpegede en hel Række formentlig mod ham fornærmelige — og ganske vist meget skarpe — Udtryk i Stubs Indlæg, medens den sidstnævnte aabent tilstod, at han vilde hævde Rigtigheden af Kalvins Lære om Forskydelsen og Guds absolute Raadslutning. Tilsidst spurgte Kansleren Theologerne om deres Mening med Hensyn til Forholdet mellem de to omstridte Oversættelser. Hertil svarede Doktor Kort, at efter hans og fleres Dom indeholdtes der ikke noget i Resens Oversættelse, der nødvendig trængte til Rettelse; men i Stubs var der mange Fejl[1]). Dermed sluttede Forhandlingen den Dag. Men det fremgaar baade af de Ytringer, der faldt i Kanslerens Nærværelse, og af de senere Forhandlinger, at Dommerne nu ikke længere alene skulde holde sig til de to Punkter i Anklagen, men ogsaa inddrage det tredie, om Stubs Kalvinisme, under deres Kjendelse[2]). I et Brev, som Iver Stub skrev til Universitetets Rektor, og hvori han omtalte Resen paa en forsonlig Maade og ytrede, at han gjerne ønskede

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 313—4.

[2]) Jvfr. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 590. Ny kirkehist. Saml. VI, 318.

hans Venskab, søgte han forøvrigt at undskylde de haarde Udtryk, der vare fremdragne af hans Indlæg, og stræbte at vise, at de paa en Maade vare ham aftvungne ved hans Modstanders haarde Angreb[1]). Men det er os ikke bekjendt, at dette Brev har udøvet nogen Indflydelse paa Sagens Gang, der nu ved det konfessionelle Spørgsmaals Medinddragelse i Undersøgelsen var indtraadt i et for den anklagede farligere Stadium.

To Dage efter Mødet med Kansleren samledes Professorerne atter. Rektoren lod først Forhandlingsprotokollen fra de tidligere Møder oplæse. Da man kom til det Udtryk af Resen, at Stub «paa en ugudelig Maade havde givet hans Oversættelse af de to Kapitler af Job til Pris for den raa Mængde», protesterede Stub derimod og paastod, at han ikke var sig nogen Ugudelighed bevidst i det Stykke. Dette gav nu Anledning til nogen Ordvexling mellem Parterne; men da Rektoren forlangte, at de fra begge Sider videre skulde forklare sig om Sagens øvrige Punkter, saa svarede Resen, at da han stod ved sine tidligere Erklæringer, vilde han ikke begynde Sagen forfra igjen, med mindre han fik udtrykkelig Befaling derom af Kongen og Kansleren, saa meget mere som ingen af Theologerne, hvis fælles Sag han førte, for Tiden vare tilstede. Rektor vilde da sende Pedellen efter Biskoppen og D. Kort; men Resen sagde, at han vilde selv gaa til Biskoppen, og hvis denne ikke kom, vilde han heller ikke selv vende tilbage. Nogen Tid efter kom der Bud, at Resen ikke kom mere. Skjønt altsaa ingen af Theologerne vare tilstede, fortsattes dog Forhandlingen, idet Rektoren, D. Gellius Sascerides, forelagde Stub tre Spørgsmaal med Hensyn til Klagens tre Hovedpunkter,

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 321—2.

hvortil denne gav udførlige Tilsvar. Hvad angik Censurspørgsmaalet, da mente Stub, at Skylden for Forsømmelsen ligesaa fuldt var Theologernes som hans, da de havde ladet saa mange Aar gaa hen uden at minde ham om, at han burde lade theologisk Theses gjennemses af dem før Trykningen. Men forøvrigt vilde han gjerne nu afbede sin Forseelse og «for Fremtiden være saa forsigtig, at han ikke skulde støde an paa noget theologisk Skjær, men overlade de theologiske Disputatser til Gud og Theologerne». Hvad det Punkt angik, at han hyldede kalvinistiske Anskuelser, bemærkede han blandt andet, at han kun støttede sin Tro til profetisk og apostolisk, det er guddommelig, Autoritet, men ikke til nogen menneskelig, den hedde nu Luthers eller Kalvins; dog holdt han dem begge i Ære og læste deres Skrifter, men som menneskelige. Og hvad Kalvin i Særdeleshed angik, da tilstod han, at han havde læst adskilligt af hans Institutio Christiana, hvilket altsammen behagede ham og skulde have hans Bifald, indtil nogen beviste, at det ikke stemte overens med den hellige Skrift og vore Kirkers rette Consensus. Thi han havde ikke saaledes svoret paa hans Ord, at han jo til enhver Tid var rede til at forlade dem, naar han blev bedre undervist. Imidlertid ønskede han, at han maatte beholde sin Tro uantastet; for sin Del skulde han ikke forstyrre andres. Endelig havde han ikke nogensinde vidst, at Kalvins Navn var eller havde været saa forhadt for hans Landsmænd, da meget mere Konkordieformlen, der var vedtaget som en Modsætning til Kalvinismen, og som de, der almindelig vilde gjælde for Lutheranere, fulgte som deres Ledestjerne, som bekjendt var forbudt her i Landet ved Kong Frederik II's Forordning. — Hvad det tredie Punkt, Kritikken over Resens Bibeloversættelse, angik, da spurgte Rektor, hvorledes det

kunde være, at Stub var udebleven fra Konsistorium, dengang denne Bibeloversættelse blev gjennemgaaet af Professorerne, og da han uden Fornærmelse kunde være fremkommen med sine Bemærkninger, medens han nu gav sig til at rive den ned. Her undskyldte Stub sig med, at hans private Sager, dengang Bibelrevisionen fandt Sted, vare i en saa fortvivlet Tilstand, at han stod paa Springet til at forlade Fædrelandet, hvorfor han ikke havde haft Ro i sit Sind til at deltage i hint Arbejde. Forøvrigt fastholdt han, at hvis han havde fejlet, da var det kun sket af Tjenstiver, og at han havde bedet Kongen om Forladelse derfor, og endnu haabede paa hans Naade. Sluttelig bad han sine Kolleger om at staa ham bi med deres Forbøn hos Kongen og Kansleren, at han ikke skulde blive et Offer for Lovens allerstrængeste Fortolkning[1]).

Det sidste Retsmøde i Stubs Sag holdtes den 11te Avgust. Heller ikke denne Gang var nogen af Theologerne tilstede. Rektor begyndte med at adspørge den anklagede, om han vilde tilbagekalde noget af det, som han tidligere i Kanslerens Nærværelse den 7de Avgust havde bekjendt, og som var kalvinsk Lærdom, der syntes at stride mod «vore Kirkers» Trosbekjendelse. Hertil svarede Stub: «Jeg anser Kalvin for en from og kristelig Guds Ords Forkynder, derfor kan jeg for min Samvittighed (som jeg ydmygelig beder, at man vil lade mig uskadt) ikke forsvare at vige fra ham, meget mindre at fordømme ham som en Kjætter og Gudsbespotter. Men dersom Kgl. Majestæt naadelig vil unde mig Samvittighedsfrihed og lade mig blive i min tidligere Stilling, da lover jeg, at jeg aldrig vil røre ved noget, hvorved nogens Tro og Samvittighed kan krænkes eller

¹) Ny kirkehist. Saml. VI, 315—17.

foruroliges, men at jeg af alle Kræfter vil bestræbe mig for at bevare Fred og Enighed med de Herrer Theologer saavel som med alle mine øvrige Medlærere».

Efter denne aabne Erklæring forlod Stub Forsamlingssalen, hvorpaa Rektor efter Kanslerens Befaling forlangte Professorernes Dom over ham med Hensyn til det mellemste Punkt af Resens Anklage, det angaaende hans kalvinistiske Lærdom. D. Leonhardt Metzner begyndte med følgende Stemmegivning: «Da det er vist, at Mester Iver bekjender en Religion, der afviger fra vore Kirker, saa mener jeg, at han med Rette i Henhold til Kgl. Majestæts Forordning kan udelukkes af vort Samfund». Selv Fincke maatte erklære, at han ikke længere kunde holde sin Haand over en Mand, der selv havde udelukket sig af vort Religions- og Kirkesamfund. Alle de andre Professorer vare af samme Mening, og dermed var altsaa Sagen afgjort[1]). Den 15de Avgust 1609 udfærdigedes Dommen, hvorved Rektor og Professorer under Henvisning til de i Resens Klageskrift anførte Punkter kjendte for Ret, at M. Iver Stub fortjente at afsættes fra sit Professorembede, hvis Kongen ikke af Naade vilde tilgive ham[2]).

Om Tilgivelse for den dømte kunde der, som Sagerne stod, ikke være Tale, da det paa hin Tid jo ikke kunde

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 317—8.

[2]) Dommen (paa Latin) er trykt, men med ikke faa meningsforstyrrende Fejl, hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 586—92. Originalen findes i Geh.-Ark., Danske Saml. 604, 49. Afskrift i Konsist. Kopibog II, 64—6, i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1453. 4to o. fl. St. Et større Brudstykke af en som det synes samtidig dansk Oversættelse af Dommen haves i Univ.-Bibl., Donat. Variorum. 15. 4to. Resens Actiones mod Stub og dennes Gjensvar findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 184. Afskrifter i Ny kgl. Saml. 754 Fol. og Gl. kgl. Saml. 1452. 4to.

tænkes, at en erklæret Kalvinist kunde være Lærer ved et luthersk Universitet. Rigtignok havde Stub sin Kalvinisme paa et andet Punkt end Hemmingsen og dennes Skole, der var enig med Resen om at bestride Prædestinationslæren, som Stub hyldede; men derved forbedredes ikke den sidstnævntes Stilling. Tværtimod kom han til at staa saa meget mere isoleret, uden den Sympathi hos Meningsfæller, som alene vilde have været i Stand til baade at mildne det haarde Slag og muligvis at skaffe ham Oprejsning. — Ikke længe efter sin Afsættelse forlod han Fædrelandet. Inden han rejste, begjærede han «et Pas af Universitetet at drage ud med». Men der blev svaret ham, at det ikke kunde ske, «efterdi han havde Universitetets Dom[1])». Ventelig har det været hans Plan at søge om en Plads i Udlandet, men da det ikke lykkedes, kom han efter nogen Tids Forløb atter hjem, og døde et Par Aar efter i fattige og fortrykte Omstændigheder.

Det varede længe, inden Stubs Plads ved Universitetet atter blev besat, maaske af Hensyn til at man havde indrømmet ham eller rettere hans Kone Benyttelsen af hans hidtidige Professorresidens lige til Michelsdag 1610 tillige med det sædvanlige Naadensaar af Embedets Indtægter. Først i Marts 1610 beskikkedes M. Herman Nielsen til Professor i Hebraisk i Stubs Sted. Til at overtage den pædagogiske Lærerstol i Mester Hermans Sted havde man udvalgt Lægen M. Dankert Lejel, der ogsaa tidligere havde været paa Forslag, og som ved i en Række af Aar at have nydt det kongelige Rejsestipendium paa en Maade var forpligtet til at efterkomme Universitetets Kald[2]). Men da

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 318.

[2]) Acta Consist. 30. Sept. 1609: «Cooptatus est M. Tancredus Lælius

han dog alligevel trak sig tilbage, ventelig fordi hans Lægepraxis ydede ham større Udbytte, saa henvendte man sig til Rektoren i Ribe, M. Povl Mortensen Ostrup, som ogsaa modtog Pladsen og den 5te Marts 1610 aflagde Professoreden[1]). Samme Aar blev den hidtilværende Professor i Logik eller Dialektik, M. Christen Hansen (Riber), kaldet til Biskop i Aalborg Stift. Hans Forflyttelse gav som sædvanligt Anledning til Oprykning, idet M. Hans Jensen Alanus fik Pladsen som Logicus, M. Knud Bjeske blev Professor i Græsk i Alans Sted, medens Bjeskes Plads som Pædagogicus efter Kanslerens Anvisning udfyldtes med en ung, endnu mindre bekjendt Mand, der paa denne Tid almindelig kaldtes Mester Jesper fra Kjøge[2]), men hvis Navn siden kom til at overstraale de fleste af hans samtidiges og med Føje fortjener Plads blandt det 17de Aarhundredes fremragende Personligheder. Mandens fulde Navn var Jesper Rasmussen Brochmand. Han var af en anset Borgerslægt i Kjøge; meget ung var han bleven Hører paa

---

in numerum professorum ad professionem pædagogicam. M. Christianus Longomontanus proposuit Magistrum Casparum Barptolomæum [ɔ: Bartholinum], cujus rationem haberi petiit. Sed maxima suffragia data sunt M. Tancredo, quod incertum esset, ubinam locorum jam esset M. Casparus, M. Tancredus autem præsens ex obligatione jam operam suam offerret Academiæ».

[1]) Se Tillæg, Nr. 430. Acta Consist. 5. Marts 1610: «M. Hermanno Nicolao commendata est professio lingvæ Hebrææ. Successit vero in pædagogica professione secunda M. Paulus Martinus, facto juramento pro consvetudine Academiæ».

[2]) Acta Consist. 9. Juni 1610: «Magn. D. Rector referebat, Magn. Dn. Cancellarium commendatum velle clariss. dn. professoribus M. Casparum Coagiensem, ut ad Professionem Pædagogicam 2dam vocaretur. In quam omnes professores propense suffragia tulerunt». Ibid. 21. Juni s. A.: «Commendabatur M. Casparo Erasmio professio pædagogica 2da, facta prius ab ipso consensione et subscriptione in Statuta Academica, præstitoque pro consuetudine juramento».

Herlufsholm, havde derpaa rejst udenlands omtrent i fem Aar og gjort særdeles grundige og omfattende filosofiske og theologiske Studier; senere havde han i henved to Aar været Rektor paa Herlufsholm, indtil Universitetet nu aabnede sig for ham, hvor han siden i 42 Aar var en af de dygtigste og mest ansete Lærere, samtidig med at han i de sidste 14 Aar af sit Liv med Hæder beklædte Sjælands Bispestol. Ved hans Ansættelse fik Resen en paalidelig og dygtig Forbundsfælle i Kampen for den rene lutherske Lære, til hvis Forsvar og Hævdelse der ved Sagen mod Stub var begyndt den Række af Slag, igjennem hvilke den af Resen repræsenterede Retning kjæmpede sig frem til Eneherredømmet i den danske Kirke og Højskole.

Da den nys ansatte pædagogiske Professor M. Povl Mortensen Ostrup allerede efter et Aars Forløb forlod Universitetet, idet han agtedes værdig til at beklæde det ved den gamle og højtfortjente M. Mogens Madsens Død ledige Bispesæde i Lund, saa blev der atter Spørgsmaal om en Pædagogicus ved Universitetet. I Konsistoriets Møde den 2den Oktober 1611 kom følgende fire Mænd i Forslag: M. Hans Michelsen, Rektor ved Odense Skole (siden bekjendt som Fyns Biskop), M. Jens Holm, Præst i Aalborg Stift og Søn af den afdøde Biskop Jakob Holm sammesteds, M. Rasmus Eriksen Assens, der havde været gamle D. Niels Hemmingsens Famulus i hans sidste Aar og senere i en Del Aar havde opholdt sig ved udenlandske Højskoler[1]), samt endelig M. Elias Eisenberg, en Søn af Universitetets forhenværende Konservator af samme Navn, og en Svoger til Biskop Vinstrup[2]). Da Kongen imidlertid havde raadet

[1]) Se Danske Mag. 4. R. II, 221. I September 1608 havde han taget Magistergraden i Basel.

[2]) Se 2den Del, S. 414—6.

til, at man skulde se sig om en Mand, der var vel skikket til at prædike[1]) — ventelig for med Tiden at have en Kandidat til Præsteembedet ved Vor Frue Kirke — saa besluttede man at opsætte Sagen, til Biskoppen i Aalborg, Professorernes gamle Medbroder M. Christen Hansen, kom til Kjøbenhavn, for at man kunde forhøre sig om den ovennævnte Jens Holms Evner i saa Henseende; ligeledes vedtoges, at man med det første «skulde høre M. Elias Eisenberg offentlig», formodentlig som Prædikant. — Da det kom til Stykket, fik dog ingen af de fire nævnte Mænd Pladsen, men «efter Hr. Kanslerens Raad blev den nederste pædagogiske Lærerstol den 13de December samme Aar overgivet til den hæderlige Mand Doktor Jesper fra Malmø, af hvem den lovbefalede Ed samme Dag aflagdes[2])».

D. Jesper fra Malmø — hvem er det? vil nogen maaske spørge. Ja Manden er unægtelig mere bekjendt under sit latinske Navn Casparus Bartholinus, et Navn der blev saa bekjendt i den lærde Verden — og ikke mindst ved at gaa i Arv til en hel Slægt af Videnskabsmænd — at dets mere beskedne danske Form, Jesper Bertelsen, næsten helt gik i Glemme. Allerede et Par Gange tidligere var Opmærksomheden bleven henledet paa ham som en Mand, der vel egnede sig til en Professorpost[3]). Men han færdedes da endnu i Udlandet, hvor han paa sine vidtløftige Rejser besøgte næsten alle Evropas Højskoler. Hans omfattende og grundige Studier navnlig i de filosofiske Fag og Lægevidenskaben havde for ikke længe siden faaet en vis Afslut-

---

[1]) «Peculiare consilium Sereniss. Regiæ Majestatis erat, ut talis aliquis adhiberetur, qui concionandi etiam inprimis valeret» (A. C. 2. Oktober 1611).

[2]) Acta Consist. 13. Dcbr. 1611.

[3]) Se foran S. 207 og 244 Not.

ning, da han i Aaret 1610 havde taget Doktorgraden i Medicinen i Basel. Men han havde dog endnu ikke fattet nogen Plan om for stedse at blive i Fædrelandet, saa meget mere som han baade i Tydskland, Svejts og Frankrig havde modtaget Tilbud om akademisk Ansættelse og altsaa vidste, at han ikke behøvede at sørge for Fremtiden, men trøstig kunde søge Tilfredsstillelse for sin Trang til Kundskab, — da fik han Brev fra Kansler Christian Friis om, at ved Kjøbenhavns Universitet stod en Plads ham aaben, naar han kun snarest mulig vilde indfinde sig. Han lød, som vi ovenfor have set, Kaldet, og knyttede saaledes sine udmærkede Evner og rige Kundskaber til Fædrelandets Højskole, blandt hvis Prydelser han maa regnes, om han end er kommen til at træde noget i Skygge derved, at hans Søn (Thomas Bartholin) var en i sit Fag endnu mere fremragende Videnskabsmand end Faderen[1]).

Vi have ovenfor set, at Kongen ønskede en Mand ansat, der ogsaa egnede sig til Prædikant. Som saadan kunde Bartholin vel neppe gjøre fyldest, da hans Hovedstudium især i de senere Aar havde været Anatomi og Lægevidenskab; men forøvrigt var han en Mand af et dybt religiøst Sind, der ligesom hans aldeles jævnaldrende Ven og Aandsfrænde Jesper Brochmand stod i nær Forbindelse med den lærde og fromme Holger Rosenkrands, som den flittige Brevvexling mellem dem viser[2]). Til Rosenkrandses Venner eller Disciple ved Universitetet maa ogsaa regnes Professoren i Græsk M. Knud Bjeske, der rimeligvis vilde være endt som theologisk Professor, hvis Døden ikke havde bortrevet ham i en tidlig Alder (29de Juli 1612). Efter

---

[1]) Om Caspar Bartholin se Vinding, Acad. Haun. p. 244 sq.

[2]) Afskrift af denne Brevvexling findes i Kgl. Bibl.

Bjeskes Død rykkede Brochmand op i det græske Professorat, medens den tidligere omtalte M. Elias Eisenberg blev Pædagogicus i hans Sted[1]). I November samme Aar døde endnu en anden af Universitetets Lærere, nemlig den medicinske Professor D. Gellius Sascerides. I den Anledning paalagde Kansleren Professorerne at bringe en Mand i Forslag, der ikke blot kunde gavne Universitetet ved grundige Forelæsninger og subtile Disputatser, men ogsaa var en dygtig Praktiker, der med Held forstod at kurere syge. Sagen kom til Forhandling i Konsistorium den 30te Januar 1613, ved hvilken Lejlighed Opmærksomheden henledtes paa D. Matthis Jakobsen, Læge i Aarhus og bekjendt for sine heldige Kure, samt paa D. Caspar Bartholin. Skjønt de fleste af Professorerne stemte paa den sidstnævnte, og man ikke vidste noget om, hvorvidt D. Matthis Jakobsen, skjønt dygtig Praktikus, var skikket til akademisk Virksomhed, saa bestemte man sig dog efter Resens Forslag til at skrive til denne og forhøre, om han var villig til at modtage Ansættelse ved Universitetet[2]). Men da han af forskjellige Grunde var utilbøjelig hertil, blev Bartholin den, om hvem alle Stemmer samlede sig, og som altsaa fik Pladsen, hvortil han vistnok ogsaa fortrinlig egnede sig, skjønt han maaske endnu ikke havde den Øvelse som Praktiker, som kun en ældre Læge kunde besidde. Forøvrigt varede det temmelig længe, inden Afgjørelsen faldt, saa at Bartholin først den 30te Juni 1613 rykkede op i det medicinske Fa-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 429. Acta Consist. 15. og 18. Avgust 1612.

[2]) Se Tillæg Nr. 442. Danske Mag. 4 R. II, 220—3. Acta Consist. 3. Febr. 1613: »Injunxit M. D. Rector D. D. Conrado, ad D. D. Matthiam Arhusiensem scriberet, idque in hunc sensum: professionem Medicam obitu D. D. Gellii vacare, quam quoque si ambire vellet, minimo negotio exambire posset«. Ibid. 11. Marts s. A.:

kultet, hvor han fik sin Svigerfader D. Thomas Fincke til Kollega[1]).

Naar det trak saa længe ud med Besættelsen af den omtalte Plads, var Grunden maaske tildels den, at man gjerne samtidig vilde have en Bestemmelse om, hvem der skulde være Bartholins Efterfølger som Pædagogicus; og i den Henseende vare Meningerne temmelig delte, da der som sædvanlig var flere at vælge imellem. Blandt disse maa særlig fremhæves D. Christoffer Dybvad, som efter paany at have færdedes flere Aar i Udlandet, og navnlig i Frankrig og Italien, nu atter var kommen hjem og indtrængende bad om en Ansættelse ved Universitetet, hvilken det end kunde blive, Som det synes var Stemningen ikke ugunstig for ham, ialfald fremhævedes fra flere Sider hans ualmindelige Lærdom. Blandt hans Konkurrenter var den tidligere omtalte M. Rasmus Assens, om hvem det bemær-

»Conclusum, D. D. Matthiam Arhusiensem ad vacantem professionem medicam publicis Academiæ litteris esse invitandum et vocandum». Man maa antage, at hans afslaaende Svar endnu ikke var indløbet, den Gang denne Beslutning vedtoges.

[1]) Acta Consist. 12. Juni 1613: »Angiven igjen de cl. D. D. Gasparo Bartholino D. D. Gellio b. m. in medica professione subrogando, og blev urgeret de successore eo maxime nomine, ne respublica literaria e longiore dilatione nimium caperet detrimenti. Omnes autem in universum professores in D. D. Gasparum suffragia propense et ultronee contulerunt, salvo tamen Magn. Dn. Cancellarii judicio». Ibid. 19. Juni s. A.: »Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at han havde været hos Magn. Dn. Cancellarium, at høre hans gode Vilje om D. D. Gasp. Bartholino... Og da Magn. Dn. Rector havde refereret velbemeldte illustri Dn. Cancellario, Dn. Professores at have approberet D. D. Gasparum, dog paa Her Cancellers gode Behag, svarede Hans Magnificens med disse Ord: Hvad D. D. Professores derudi decreterer, det gjører». Ibid. 30. Juni s. A.: »Cl. D. D. Casparus Bartholinus, regio Cancellario approbante, D. D. Professoribus autem consentientibus, in locum D. D. Gellii, piæ memoriæ, subrogatus est».

kedes, at han havde aflagt et fortrinligt Vidnesbyrd om sin Begavelse ved (privat) at docere saavel ved det herværende som ved fremmede Universiteter. Endvidere M. Hans Knoff, en Søn af den forhenværende, for ikke længe siden i en høj Alder afdøde Hofpræst M. Christoffer Knoff; Sønnen havde sidste Sommer vist fortrinlige Evner som Privatdocent ved Universitetet og besad ogsaa udmærkede Prædikegaver. Endelig nævnedes ogsaa M. Jens Paaske som Ansøger om Pladsen. Han havde i flere Aar rejst udenlands med det kongelige Stipendium, der gav en vis Adkomst til senere akademisk Ansættelse. Forresten var han nu atter ude som Hovmester for unge Adelsmænd[1]). Da det kom til Stykket, maatte imidlertid alle disse Ansøgere vige Pladsen for en ung Mand, der i Sommeren 1613 vendte tilbage fra vidtløftige Udenlandsrejser. Det var den siden saa berømte Oluf Worm, der 1611 havde taget den medicinske Doktorgrad i Basel og nu kom hjem, rig paa Kundskaber i forskjellige Retninger og med Lyst og Mod til at tage fat paa den akademiske Gjerning. For ham var det ikke vanskeligt at samle alle Stemmer om sig, og da Kansleren ogsaa gav sit Samtykke, blev han den 24de Juni 1613 beskikket til Professor Pædagogicus, i hvilken Stilling han strax udfoldede en Læreriver og Dygtighed, der gav det bedste Haab om, hvad han kunde udrette, naar han naaede op til det Fag, der havde været hans egentlige Hovedstudium[2]).

Worms uheldige Konkurrenter, af hvilke dog flere synes at have været Mænd, hvem en akademisk Lærerpost vel kunde have været betroet, maatte nøjes med Løftet om, at

---

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 220—3.

[2]) Danske Mag. 4. R. II; 225. Om Worms akademiske Virksomhed skal i det følgende meddeles nærmere Oplysninger.

man skulde tænke paa dem i Fremtiden, et Løfte, som dog ikke fik nogen Betydning for dem. M. Rasmus Assens maatte nemlig siden drage som Lektor til Bergen, hvor han døde; M. Hans Knoff blev samme Aar Rektor paa Herlufsholm og var siden (1617—19) Lærer for Prinds Frederik, den senere Konge; M. Jens Paaskes senere Livsstilling er ikke bekjendt; men om D. Christoffer Dybvad vide vi, at han bittert følte Tilsidesættelsen, som han nok især gav Kansler Christian Friis og D. Hans Resen Skylden for, og at denne Tilsidesættelse i Forbindelse med Mindet om den haarde Skjæbne, der var overgaaet hans Fader, bidrog til hos ham at udvikle det Had til den bestaaende aristokratiske Statsforfatning, der siden gav sig Luft i Projekter og Ytringer, som tilsidst bragte ham i Ulykke.

I Sommeren 1614 mistede Universitetet med faa Ugers Mellemrum sine tvende ældste Lærere, nemlig Biskop Peder Jensen Vinstrup, der døde den 24de Juni, og M. Hans Rasmussen Skomager, der døde den 19de Juli. Sønderlig føleligt var dog neppe Tabet af nogen af dem. Vinstrup havde nemlig alt i flere Aar været saa svagelig, at han ikke havde kunnet besørge sine Forelæsninger. I et forøvrigt særdeles smukt Brev til Kansler Friis havde han derfor ogsaa søgt om Afsked fra en Embedsgjerning, som han dog ikke mere havde Haab om at kunne udfylde; men Døden havde forekommet Opfyldelsen af dette billige Ønske[1]. M. Hans Rasmusssen havde vel ikke været saa utjenstdygtig — han havde saaledes kun et Par Dage for sin Død været i Konsistorium og afgivet sin Dom over Resens Apologi, der senere skal omtales — men da han dog altid havde hørt til de mindst fremtrædende af Universitetets Lærere,

[1]) Se Tillæg, Nr. 452.

kan det Savn, han efterlod sig, neppe have været stort[1]). I hans Sted overdroges det fysiske Professorat til M. Elias Eisenberg, om hvis Dygtighed og Indsigt i dette Fag der vistnok med Føje kan næres Tvivl; men da man i den senere Tid saa stærkt var kommen ind paa Opryknings-systemet, uden sønderligt Hensyn til den specielle Fagdygtighed, og da Eisenberg nu var ældste Pædagogicus, saa har dette Hensyn formodentlig været det afgjørende. I hans Sted blev M. Peder Nielsen Gelstrup, en Klient af Resen, i November 1614 beskikket til Professor Pædagogicus, efter at han var hjemkaldt fra Udlandet, hvor han i nogle Aar havde færdedes, først understøttet af Kansler Christian Friis personlig og senere med det kongelige Rejse-stipendium[2]).

---

[1]) Se 2den Del, S. 638—45. M. Hans Rasmussen døde af Apoplexi En halv Snes Dage før hans Død omtales det, at Konsistoriets Forhandlinger standsedes, i Anledning af at der var udbrudt en Skorstensild i hans Hus Man kunde formode, at denne Forskrækkelse har været nærmeste Anledning til den aldrende Mands Død (jvfr. Pontoppidans Ann. III, 660 667, samt Tillæg Nr. 456).

[2]) Acta Consist. 14. Avgust 1614: »Blev samtykt efter Deliberation af Dn. Professoribus M. Petrus Gielstrupius til professionem pædagogicam efter sl. M. Hans Rasmusson; som var Physicus: dog at forvente consensum Magn. Dn. Cancellarii«. Ibid. 22. Oktober s. A.: »Blev delibereret de Professore ordinario i sl. M. Hans Rasmussøns Sted, og blev dertil deputeret M Elias Eisenbergius, dog at man skulde exspectere consensum Magn. Dn. Cancellarii«. Ibid. 9. November s. A.: »Proposuit Magn. Rector decretum Magn Dn. Cancellarii et Patrum academiæ de M. Elia Eisenbergio in locum M. Joh. Erasmi sufficiendo, ejusque executionem fieri petiit. Quocirca vocatus M. Elias comparuit, munusque docendi Physicam, omnibus consentientibus in se recepit. M. Casparus Erasmius, Decanus, beneficium illud, quod instar appendicis adjunctum erat Professioni Physicæ, petiit, quod habita deliberatione tandem ei concessum est. — Communi D. D. Professorum suffragio commissa est M. Petro Gelstrupio infima professio Pædagogica, D. Olao Worm in locum M. Eliæ Eisenbergii subrogato«.

Der kunde efter de daværende Forhold ikke være Tvivl om, at D. Hans Povlsen Resen saa at sige var selvskreven som Vinstrups Eftermand paa Sjælands Bispestol. Han havde paa en Maade allerede fungeret i Bispens Sted, da han den 15de April 1612 i Vor Frue Kirke holdt Ligtalen over Dronning Anna Katharina, hvis Død ogsaa havde givet Universitetet Anledning til at holde en tre Dages Sørgehøjtid med latinske Taler af D. Caspar Bartholin og M. Jesper Brochmand samt med Fremsigelsen af et længere latinsk Digt til Dronningens Amindelse af den bekjendte Bertel Knudsen Aqvilonius, der var Præst i Skaane, men ved denne som ved andre Lejligheder lod Universitetet nyde godt af sin poetiske Begavelse[1]). Naar Resen ikke strax kaldtes til Sjælands Biskop, laa Aarsagen dertil i en Beskyldning, som i den seneste Tid var fremkommen imod ham, og som man ansaa det for passende, at han først rensede sig for. Her maa vi imidlertid gaa et lille Skridt tilbage til Tiden før Biskop Vinstrups Død.

Ved M. Iver Stubs Afsættelse var det blevet aabenbart for alle Kryptokalvinismens Tilhængere hertillands — for-

---

[1]) Programmet dat. 14. April 1612, hvorved Resen som Universitetets Rektor indbyder til denne storartede Sørgehøjtid, findes i Univ.-Bibl. — I »Qvinqvatria feralia pro. sancta memoria Reginæ beatissimæ D. Annæ Catharinæ, Francofurti 1614«, findes, foruden dette Program, Resens Ligtale oversat paa Latin af Prof. M. Herman Nielsen, samt Threnologia D. Caspari Bartholini, Oratio funebris M. Caspari Brockmanni og Epicon M. Bartoli Canutii. Resens Ligtale var først udkommen paa Dansk, i hvilket Sprog den var holdt (jvfr. Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter I, 49—50). Om Bertel Knudsen findes følgende Notitser i Acta Consist. 2. Okt. 1611: »Blev samtykt, at Universitetet skulde forære Bartolino Canutio poetæ 16 Daler« (vistnok for et Digt); ibid. 10. Juli 1613: »Lod M. Bartholinus Canuti offerere Dn. Professoribus sine Poemata«.

saavidt de ikke allerede før vidste det — at de i Resen havde en mægtig og uforsonlig Modstander, der, naar Lejlighed gaves, vilde se at fortrænge dem fra alle Pladser, hvor de kunde udøve en betydeligere Indflydelse paa den opvoxende Slægt. Intet Under derfor, at de ogsaa fra deres Side med Mistænksomhed vogtede paa hans Ytringer og Foretagender. Og nu traf det sig, at Resen netop ved samme Tid i flere Rækker af akademiske Theses (De Deo Triuno 1609, De uno Mediatore I—III, 1611—13), havde udtalt sig paa en Maade, der let kunde vække Anstød. I den Hensigt at give Læren om Kristi Legemes og Blods virkelige Nærværelse i den hellige Nadvare en fast dogmatisk Underbygning, var han nemlig gaaet saa vidt i sin Fastholden af Foreningen af Herrens guddommelige og menneskelige Natur, at han var kommen meget nær til den fra den gamle Kirkes Historie bekjendte monofysitiske eller eutychianske Ensidighed. I det hele var han kommen ind paa en spekulativ Opfattelse af Treenighedsdogmet, der paa en Tid, da man med Mistanke betragtede alt, hvad der kunde kaldes ny og uvant Lære, maatte vække Misbilligelse eller endog Forargelse[1]). Resens Lære om Kristi Natur, der for øvrigt paa det nærmeste sluttede sig til Konkordieformlens Fremstilling af dette Dogme, var særlig frastødende for Tilhængerne af den filippistiske Retning, der ved deres bestemte Sondring mellem Frelserens

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 627—8. Jvfr. »De novo Stylo Reseniano, sive novæ locutiones et formulæ, suspectæ phrases atque obscuræ, et inauditi hactenus in Ecclesia loquendi modi, quibus scriptis suis usus est D. Joh. Pauli Resenius S. S. Theol. D. etc. Omnia ex tribus eius Dissertationibus de Deo Triuno, de Mediatore duabus alteris excerpta» (Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 1460. 4., nyere Afskrift i Thottske Saml. 332. 4.).

guddommelige og menneskelige Natur nærmede sig den modsatte Yderlighed, og derfor af Resen betegnedes som Nestorianere.

Efter at Modsigelsen mod Resen nogen Tid havde holdt sig mere i det skjulte, traadte den aabenlyst frem, da Præsten ved S. Nicolai Kirke, M. Oluf Kock, en hidsig Normand, i sine Prædikener begyndte at ivre imod den formentlig ny og kjætterske Lære. Det er rimeligt nok, at han er bleven tilskyndet af Mænd, der gjerne saa, at Resen blev reven ned, men som manglede Mod til selv at gjøre det aabenlyst. Nok er det, at Kocks Dristighed voxede. I en Ugedagsprædiken, han 1613 holdt i Vor Frue Kirke, ytrede han i Anledning af sin Text blandt andet følgende: «Her nævnes Kristus tre Gange Menneskens Søn, hvori vi have en stærk Undervisning om Jesu Kristi menneskelige Natur og Manddoms Annammelse, mod vore Modstandere og Kjættere, som lægge sig efter, hvorledes de kunne vride og vende Guds Ord efter deres Vilje og Begjæring, saadanne Luftspringere, Ubikvitister og Konkordiebrødre, som sige, at Kristus har været Menneske af al Evighed». Disse og lignende Ytringer bleve ofte paa Stedet opskrevne af tilstedeværende Studenter, blandt hvilke Resen som den ny Tids Mand havde sine varmeste Tilhængere. Derfor sagde Kock engang i en Ligprædiken: «Du, som siger, at Kristus har været et Menneske fra Evighed, og dermed staar og forfører Ungdommen: hvad heller du est Kejser eller Konge, Herre eller Fyrste, Mester eller Doktor, da faar du Skam paa din Nakke; jeg vil bevise dig med den gode, gamle, graa Bibel, at det er Løgn og Skarn og Fantasteri, du farer med. Ja du, som saa siger, du være Mester eller Doktor, saa er du dog en Pebling og Sinke derudi. — Nu, Næsvis, tegn an og før det til Marked; det skal nok komme til

Marked, om Gud vil, at jeg lever». Undertiden angreb Kock ogsaa den gamle svagelige Biskop, fordi han ikke opfyldte sin Embedspligt og tiltalte den formentlige Vranglærer, som naar han engang i en Prædiken paa sin sædvanlige grove Maade talte om «en stum Hund, som sad over sine 10 eller 15 Retter og rodede i sine Rosenobler og Dalere, den Stund han saadant skulde straffe[1])».

Ytringer som disse maatte naturligvis vække en betydelig Opsigt. Undertiden gik det endog saa vidt, at der forefaldt støjende Scener i Kirken, naar Kock prædikede; men han var ufortrøden. Advarsler agtede han kun lidet, og den Misbilligelse, han modte hos mange[2]), opvejedes ved opmuntrende Ytringer fra hans Venner, der bragte ham til at føle sig som et Sandhedsvidne, der vaagede over Guds Kirkes Renhed, medens de beskikkede Vægtere sov eller dog lukkede Øjnene for den truende Fare. Navnlig kan anføres et mærkeligt Brev, som M. Niels Michelsen Aalborg, Sognepræst i Helsingborg, den 15de December 1613 skrev til Kock, og hvori han bringer ham sin varme Tak saavel for mange andre Velgjerninger som navnlig derfor, «at han hidindtil havde vist sig som en tapper Stridsmand i Herrens Krige og ikke i nogen Henseende var vegen tilbage

---

[1]) Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 2. Udg. 1, 282—4. Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 1458. 4to.

[2]) I et udateret Brev (der dog rimeligvis er fra Begyndelsen af Januar 1614) skriver Studenten Torbern Hasebard bl. a. følgende til Knud Richardsen (siden Rektor i Odense): «De multis novis pauca eaque præcipua, inprimis de Magiro (ɔ: Kok) nostro referam. Ante festum Nativitatis Christi multa pro concione auditoribus suis cruda de æternitate humanæ essentiæ Christi a Resenio nobis exposita, cum nausea firmiorum et adultiorum, infirmiorum autem et infantium scandalo insigni, depromere non est veritus». (Afskrift i Gl. kgl. Saml. 3018. 4to).

for Modstandernes giftige Kastevaaben, hvilke de (ligesom deres Læremestere, Djævlene, have for Skik) udslynge med skrækkelige Trusler og forfærdelige Beskyldninger». «Aldrig», tilføjer han, «har Guds Kirke her i vort Fædreland siden Reformationen svævet i en saadan Fare som nu: Konkordiebogen, der jo er offentlig forbudt ved Befaling af Kong Frederik II, højlovlig Ihukommelse, citeres ved disse Rigers eneste offentlige Højskole, og anbefales, som jeg hører, indtrængende til den studerende Ungdom, der snart skal forestaa Guds Menighed med Ordet. Hvad skal man sige til, at en nøgtern Filosofi, sammenflikket af Konkordiebogen og metafysisk Snak, nu paanødes de unge Studenter ved deres Disputationer»? Saaledes bliver Aalborg ved, og udtaler sin dybe Bekymring for, hvorledes det skal gaa, naar den unge Slægt, der er næret med en uklar Metafysik — hvorved han jo tydeligt nok betegner Resens spekulative Opfattelse af Troslærdommene — kommer ud i Menighederne og vil forsøge paa at proppe dem med slige transcendente og uforstaaelige Lærdomme istedenfor at undervise dem i den simple og enfoldige Kristendom[1]).

Et saadant Brev kunde naturligvis ikke andet end mægtig at opmuntre Kock til at blive ved, som han havde begyndt. Hertil blev dog Lejligheden ham afskaaren; thi Resen, som længe nok havde taalt hans Stiklerier og haanlige Udfald, gjorde endelig Alvor af Sagen og indgav en Klage over ham til Biskoppen; og i de samme Dage Kock modtog det omtalte Brev, blev der af Biskop Vinstrup, af hvem han flere Gange tidligere, men forgjæves, var bleven advaret, forkyndt ham ved tvende af Vor Frue Kirkes Ka-

[1]) Kirkehist. Saml. I, 251—3.

pellaner, at han var suspenderet fra sit Embede, indtil hans Adfærd nærmere var undersøgt[1]). Den 21de December 1613 blev Suspensionen forkyndt, men Kock var ikke forknyt; han vilde hellere være Angriber end Forsvarer, og opsatte derfor et Klageskrift, hvormed han rejste over til Kongen, der paa den Tid befandt sig paa Haderslevhus. Heri optraadte han som Kirkens Ordfører, og beskyldte Resen for, at han i sine Disputationer ikke blot brugte ny og uvante Udtryksmaader, men tillige under en tiltagen, underfundig og bedragelig Stil søgte at paaliste Kirken ny og kjætterske Lærdomme, at han søgte at bortforklare og svække den hellige Skrifts klare Vidnesbyrd om Kristi menneskelige Natur, at han ved en gudsbespottelig Adskillelse mellem Guds immanente og hans aabenbarede Væsen rokkede ved Treenighedslæren og derved syntes at undergrave hele den kristelige Religion, og endelig at han uden Bemyndigelse havde udgivet en Luthers Katekismus, der i væsentlige Punkter afveg fra den hidtil brugelige, hvorved han baade havde gjort Kirken stor Skade og vakt ikke ringe Forargelse, ligesom han derved formentes grovelig at have forsyndet sig mod Kirkeordinansen[2]).

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 618.

[2]) Anklagepunkterne findes aftrykte hos Pontoppidan, III, 629—30. Den udpegede Katekismus maa være: »Enchiridion. En Haandbog for menige Sogne-Præster oc Prædikantere. D. Martin Luthers. Igjennem seet met flijd effter Tydsken. Kbh. 1608«. (12mo). Paa sidste Blad staar: »Igennem seet paa Ny, Effter Luthers egen Tydske, som vaar Tryct Aar 1544. oc Tryct i Kiøbenhaffn, For Ungdommen i almindelighed. Anno M. DC. VIII«. Bag i Bogen findes en Oversættelse af Luthers Døbebog. Den anden Trosartikkel er her (men ikke foran i selve Katekismus) forkortet, idet navnlig Ledene »pint under Pontius Pilatus«, »nedfoer til Helvede« og »opfaren til Himmels« ere udeladte. Det var især disse Udeladelser, Kock holdt sig op over.

Det er just ikke rimeligt, at Kongen, der kjendte Resen saa nøje og satte ham saa højt, og som desuden af denne var bleven underrettet om den Maade, hvorpaa Kock i den senere Tid var optraadt, er bleven meget altereret ved de svære Beskyldninger, der saaledes fremførtes mod Rigets mest ansete Theolog. Imidlertid kunde en saadan Klage ikke henlægges, thi var den ubeføjet, da fortjente Klageren en stræng Straf som Kalumniant. Den 7de Januar 1614 udgik der derfor kongelig Befaling til Biskop Vinstrup om at lade Kocks Forhold undersøge ad Rettens Vej og paadømme, om han ifølge Kirkelovene havde forbrudt sit Embede eller ikke. Men samme Dag udstedtes der ogsaa Kongebreve til de tvende Rigsraader Manderup Parsberg og Jakob Ulfeld, Universitetets Rektor M. Hans Jensen Alanus og alle Rigets Biskopper om at indfinde sig i Kolding den 21de Februar s. A. for at deltage i Paakjendelsen af den Klage, Kock havde indgivet over Resen; ligesom der samtidig udgik Stevning til M. Oluf Kock og D. Hans Resen om at møde med deres Bevisligheder til angivne Tid og Sted, «og da samtligen at lide og undgjælde, hvis herom for Rette bliver forordineret og afsagt». I Stevning indkaldtes tillige D. Kort Aslaksen til at møde, «om han havde noget herudi at sige[1])».

Naar Doktor Kort ogsaa indkaldtes, og det ikke som Dommer, men i visse Maader som Part i Sagen, da var Grunden uden Tvivl den, at han formentes at staa i et vist nærmere Forhold til Kock. De vare jo nemlig ikke blot Landsmænd og Bysbørn, men det var jo ogsaa bekjendt, at der ikke var den bedste Overensstemmelse mellem Resen og D. Kort, skjønt den sidste var ligesaa forsigtig i sine

[1]) Se Tillæg, Nr. 447 og 448.

Udtalelser, som Kock var fremfusende og ubetænksom. Og da D. Kort i Aaret 1613 havde faaet Breve fra et Par fremmede Theologer (David Paræus i Heidelberg og Eilhard Lubinus i Rostok), hvori de havde udtalt deres Misbilligelse af Resens uvante og dunkle Behandling af kristelige Hovedlærdomme i hans Theses, og det er vitterligt, at D. Kort har meddelt Kock disse Breve, der i høj Grad vare Vand paa hans Mølle, saa er det ogsaa sandsynligt, at denne har beraabt sig paa dem og derved til en vis Grad har inddraget sin Landsmand i Sagen[1]).

Imidlertid tog den ved kongelig Befaling paabudte retslige Undersøgelse af Kocks Adfærd paa Prædikestolen og offentlige Angreb paa Resen sin Begyndelse. Begge Parter rustede sig ved at lade optage en Række Vidnesbyrd. Resen søgte navnlig Støtte for sin Klage ved for Konsistorium at lade en Del Studenter afhøre, der have været tilstede ved Kocks Prædikener. Denne stræbte at skaffe sig anbefalende og disculperende Vidnesbyrd fra ansete Medlemmer af S. Nicolai Menighed, men lod tillige for Konsistorium afhøre en Del Studenter, der formentes enten ved Øvelserne i Kommunitetet at have forsvaret den Sætning, der tillagdes Resen, om Evigheden af Kristi menneskelige Natur, eller som Tilhørere ved hans Forelæsninger skulde have hørt ham udtale sig i den angivne Retning. Men medens de

[1]) Brevene er trykte i Pontoppidans Ann. eccl, Dan. III, 614—6. D. Kort Aslaksen søgte forøvrigt at sikre sig ved d. 24de Januar 1614 for Konsistorium at adspørge Kock, »om han i nogen Maade havde instigeret hannem til de heftige Prædikener«, hvortil denne svarede, at hverken han eller nogen under Solen nogensinde havde gjort det, men meget mere havde raadet ham til Fred og Endrægtighed. »Dog«, føjede han til, »kan jeg ikke sige nej for, I jo haver raadet mig, at jeg ikke skulde lade af at gjøre min Bestilling og Kald, sed caute«. (A. C. 24. Jan. 1614).

Vidnesbyrd, Studenterne aflagde om Kocks Prædikener, vare meget graverende, lykkedes det derimod ikke denne at faa noget ret Holdepunkt for sin Klage, navnlig ikke, som han bestræbte sig for, at faa afhjemlet, at Resen havde sagt, at Kristi menneskelige Natur var til fra Evighed af, men vel saadanne Udtryk som, «at Kristi menneskelige Natur var evig for Gud og for Troen paa transcendent og uudgranskelig Maade», og andre lignende Udtryk, der vel kunde kaldes dunkle og uvante, men dog ikke indeholdt noget hæretisk [1]).

Til Assessorer i Provsteretten vare af Bispen tilkaldte M. Peder Skjelderup, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Provst i Sokkelunds og Smørum Herreder, M. Hans Bang, Sognepræst ved Helliggejst Kirke, Hr. Niels Eskildsen, Sognepræst ved S. Peders Kirke i Næstved og Provst i Tybjerg Herred, M. Klavs Christoffersen Lyskander, Sognepræst i Herfølge og Provst i Bjeverskov Herred, Hr. Peder Sørensen Krag, Sognepræst i Ringsted og Provst i Ringsted Herred, og Hr. Rasmus Lavritsen, Sognepræst i Lynge og Uggeløse, Provst i Lynge Herred. Resen nedlagde imidlertid Indsigelse mod Skjelderup og Bang, fordi den første var besvogret med Kock, og de begge som Vidner i Sagen formentes ikke godt tillige at kunne være Dommere. Indsigelsen havde til Følge, at Bang frivillig veg sit Sæde, medens Skjelderup som Provst forblev i Retten [2]).

---

1) Ata Consist. 22. og 24. Januar 1614. Gl. kgl. Saml. 1458. 4. Pontoppidans Referat lider af forskjellige Unøjagtigheder.

2) Kock var gift med en Søsterdatter (ikke en Søster, som Pontoppidan siger) af Skjelderup. Resen har vistnok anset M. Hans Bang for at være Kocks Meningsfælle. Heri maa formodentlig ogsaa Grunden søges til, at Bang ikke nogle Aar tidligere var bleven Biskøp i Aalborg, hvortil han var valgt af Stiftets Kjøbstedpræster (Ny kirkehist. Saml. VI, 81. 108—9). Han blev derimod 1616 Præst i

Efter at en Række Vidnesbyrd og Indlæg fra begge Sider vare læste, hvori Kock navnlig holdt sig til Resens Forandringer i Luthers Katekismus, medens denne ankede over sin Modstanders usømmelige Udfald imod ham fra Prædikestolen, og derfor nedlagde Paastand om hans Afsættelse, fremlagde Biskop Vinstrup tilsidst en skriftlig Klage over Kocks Ulydighed, idet han hverken tidligere havde villet rette sig efter Biskoppens venlige og alvorlige Advarsler, ikke heller havde villet bøje sig under den ham forkyndte Suspension, men var rejst over til Kongen for at beklage sig over den, og derved selv havde fremkaldt Befalingen, om at hans Forhold skulde undersøges og paadømmes; Bispen nødtes derfor til at hævde den ham ved Ordinansen tillagte Myndighed og at klage over, at M. Oluf Kock ikke havde agtet hans Paamindelser, «hvorved denne store og sørgelige Ulejlighed er omsider opkommen». Den 29de Januar 1614 afsagdes Dommen, der lød som følger: «Efterdi det befindes, at M. Oluf Kock haver sig meget ladet raade af sine Affekter udi sine Prædikener, og mange utilbørlige Ord, imod Ordinansen, brugt, endog de kunde synes at være talte i Almindelighed contra hæreticos; og Bispen nogle Gange, efter M. Olufs egen Bekjendelse, derom hannem paamindet haver, at alting med Langmodighed og god Besked ske skulde, han dog saadanne Paamindelser ikke haver haft udi god Agt, uanset Bispen haver ladet hannem forstaa, at det ogsaa var Magnifici Dn. Cancellarii Befaling, han dog er bleven ved samme sine skarpe og

---

Besser og Onsbjerg paa Samsø, hvilket efter de Tiders Forhold næsten tager sig ud som en Forvisning, skjønt Kaldet hørte til de bedste i Landet. — Et mærkværdigt Forsøg af den gamle Sten Brahe paa at true M. Klavs Lyskander til at tage Parti for Kock, er omtalt i mit Skrift, Lyskanders Levned, S. 57.

hastige Prædikener; hvilket for Bispen er refereret og beklaget: da efterdi Kongl. Majestæts Ordinans indeholder, at Præsterne skulle bevise deres Biskop Lydighed og have hans Paamindelser flittig for Øjne, og M. Oluf sig derudi forset haver, da er han for saadan sin Forseelse og Forargelse retteligen forvist sin Prædikestol og Kirketjeneste, og sig endnu fremdeles derfra skal holde, uden Kongl. Majestæt naadigst vil hannem sin forrige Tjeneste bevilge og denne hans Forseelse imod Ordinansen hannem efterlade[1])».

Ved at læse saavel Bispens Klage som Dommen føler man, at baade den gamle Biskop og Dommerne gjerne vilde tage Sagen saa lemfældigt som muligt, og at de ingenlunde ønskede at gjøre Resens Sejr mere glimrende end højst fornødent. Dennes Katekismusforandringer og øvrige Læremaade tilkom det ikke dem at paakjende. Efter Udfaldet af Provsteretssagen maatte Kock forøvrigt — hvis han ikke maaske gik i den falske Indbildning, at han i en theologisk Debat kunde maale sig med en Modstander som Resen — vente det værste af den Ret, der i Kolding skulde paakjende hans Anklage mod denne Mand. Thi om han end vidste eller kunde formode, at de fleste af Bisperne ingenlunde vare ham ugunstige, maatte han dog frygte, at Resens store Indflydelse hos Kongen og Kansleren vilde gjøre Partiet ganske ulige. Dagen før Retsforhandlingen i Kolding begyndte, overrakte Resen Kongen et udførligt dogmatisk-polemisk Skrift, som vel nærmest var stilet imod den nederlandske (arminianske) Theolog Conradus Vorstius, men dog visselig tillige havde et nærmere Sigte paa den theologiske Retning i Hjemmet, der efter Resens Mening lagde en uforholdsmæssig Vægt paa Kristi menneskelige Natur[2]).

---

[1]) Afskrift af Dommen i Gl. kgl. Saml. 1458. 4.

[2]) Clavis Theognosias de notione Dei æterna et ideis contra novitios

Kock havde paa sin Side rustet sig ved at samle de mest stødende og «uvante» Sætninger, som fandtes i Resens akademiske Theses.

Retsmødet paa Koldinghus aabnedes paa den dertil bestemte Dag. Kongen var selv tilstede og deltog i Forhandlingerne, mere end heldigt var for en upartisk Drøftelse af Stridsspørgsmaalene. Af Bisperne vare de fem mødte, nemlig M. Jens Gjødesen fra Aarhus, M. Niels Lavritsen Arctander fra Viborg, M. Hans Knudsen Vejle fra Odense, M. Christen Hansen (Riber) fra Aalborg og M. Povl Mortensen Ostrup fra Lund. Ikke mindre end tre Protokolførere vare antagne til at optegne Forhandlingerne, der førtes paa Latin, undtagen naar Kongen jevnlig paa Dansk blandede sig ind i Ordskiftet[1]. Efter at Mødet var sat og Kocks Klagepunkter vare oplæste, fik denne Ordet. Han bevidnede, at han gjerne efterkom Kongens Befaling, men kunde dog have ønsket, at det Hverv at disputere mod Resen havde været overgivet til en dygtigere, da han tilstod, at han hverken i Lærdom eller Veltalenhed var hans lige. Ikke desto mindre indlod han sig villig i Kampen, ikke af Letsindighed, men efter sin Samvittigheds Bydende, for at bringe Resens Vildfarelser for Lyset og paavise de forfærdelige Lærdomme, som nu paa tredie Aar uhindret udspredtes. Forøvrigt agtede han at dele sit Hovedangreb paa Resen i to Hoveddele: 1. med Hensyn til hans dunkle og uvante Udtryksmaader, 2. med Hensyn til hans Forvanskning af Katekismen.

Anthropomorphitas et Psychicopatheticos Vorstianos et alios (Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 1429. 4). Resens Fortale til Kong Christian IV er dateret: Kolding den 20de Februar 1614.

[1]) I det mindste to af de optagne Protokoller ere i Afskrift bevarede. De afvige en Del fra hinanden. Kun i den ene af dem findes Kongens Ord anførte paa Dansk.

Nu forefaldt en meget karakteristisk Forhandling, som vi dog ikke kunne gjengive i sin Helhed. Kun enkelte Punkter skulle fremdrages. Da Kongen saaledes i Anledning af Kocks stadige Udtryk: «Kirken klager over, at D. Resen har lært saaledes», spurgte: «Hvor er den Kirke, som klager over Resen»? og denne havde appelleret til Bisperne, om han i nogen Maade havde givet «vort Riges Kirke» nogen Forargelse (en Appel, som de tilstedeværende Bisper for Retten tav ganske stille til), saa sagde Kock: «Og jeg appellerer til lærde Mænd og Kjøbenhavns Borgere». Hertil bemærkede Kongen spydigt, vistnok med Hentydning til en bekjendt Personlighed i Kjøbenhavn: «Ja Søren Tolder haver bedre Forstand at smage en Pot tydsk Øl, end at judicere i saadanne Sager[1])». Men da Resen saa udbrød: «Mon den Kirke, som du beraaber dig paa, er fri for farlige Vildfarelser med Hensyn til Læren om Kristi Person og Sakramentskjændernes Vranglære»? saa var denne Hentydning til den stærkt udbredte Kryptokalvinisme ingenlunde efter Kongens Hoved, hvorfor han afbrød ham og befalede ham at gaa over til noget andet. Nu sagde Resen til Kock: «Den sande Kirke klager hverken over mig eller over mine Skrifter, men du er en dumdristig Anklager, uden al Bemyndigelse». Da nu Kock begyndte at sige til Resen: «Atter og atter har jeg paamindet dig om din Vildfarelse», saa afbrød Kongen ham med de Ord: «Ja I er en meget fin Mand, hvem har gjort Jer til Kirkens Talsmand, at I skulde paaminde ham»? «Jeg appellerer», sagde Kock, «til Universitetets Rektor, til D. Kort, D. Fincke og de akademiske Forhandlinger». Hertil bemærkede Resen: «Hvad du

---

[1]) Søren Tolder er vistnok den Søren Ingemand, som er omtalt i 2den Del S. 741. Han var forøvrigt død for et Par Aar siden.

hentyder til, er forefaldet ved Disputationer, og jeg haaber, at alle Tilhørerne ere blevne fuldkommen tilfredsstillede, og det er ikke fornødent her at oprippe det, som du den Gang plagede Auditoriet med». Af denne Replik synes at fremgaa, at Kock allerede er optraadt mod Resen ved Disputationen af hans omstridte Theses, noget hvorom vi dog savne nærmere Efterretninger, da Konsistoriets Forhandlinlinger, der overhovedet ikke berette noget om de stadig tilbagevendende Disputationers Gang, intet indeholde derom.

En af Kocks Hovedanker mod Resen var, at han havde fordunklet Treenighedslæren ved Sætninger, som han havde tilfælles med Hæretikere som Servet og Sebastian Franck; men skjønt nu Resen virkelig havde brugt Udtryk, der let kunde foraarsage Misforstaaelse og ikke ret syntes at harmonere med den sædvanlige Kirkelære, vidste han dog saa mesterlig at belægge dem med Bibelsteder og Citater af Kirkefædrene, at den ulykkelige Kock ingen Vej kunde komme, men flere Gange gik istaa i Diskussionen, hvortil dog Kongen undertiden ikke bidrog saa lidt ved sine haarde og spydige Bemærkninger. Saaledes udbrød han en Gang: «Mester Oluf, I er galen, I svarer intet ret». En anden Gang, da Kock søgte at vise, at et Udtryk af Resen ingen Hjemmel havde i Skriften, medens Resen paastod det modsatte, faldt Kongen ind: «I siger, at det staar ikke i Bibelen, hvor har I læst Bibelen, saa mange Aar I har været Præst? Hvad skal han da tage i den Sted, om han ikke maa tage og bruge af Bibelen». I det hele var det klart af alt, at Kock havde taget en langt større Opgave paa sig, end han kunde magte, og Udfaldet blev da ogsaa derefter. Flere Gange bleve hans Paastande saa fuldstændig kuldkastede, at han maa have gjort en meget ynkelig Figur, og da Biskop Hans Knudsen Vejle ved en saadan Lejlighed

vilde undskylde ham med, at det var en Fortalelse af ham, svarede Kongen skarpt, at i Ting, som vare Trosartikler, burde ingen Fortalelser finde Sted. Forøvrigt holdt Biskopperne sig udenfor Forhandlingerne; Resen behøvede de ikke at sekundere, hvad heller neppe nogen af dem følte sig kaldet til, og Kock turde de ikke tage i Forsvar, om end visselig adskillige af dem nok kunde have Lyst dertil.

Den dogmatiske Forhandling sluttede med, at Resen henvendte sig til Kongen, Kansleren og de øvrige Bisiddere i Retten og bad dem vel at agte paa, i hvilken Hensigt M. Oluf Kock havde skjældt ham for en Kjætter, en Gudsbespotter og en Marcionit, og at overveje, om Rigtigheden af disse grove Beskyldninger fremgik af, hvad her var fremkommet. For at støtte sin heldende Sag og vise, at han ikke stod ene med sin Betragtning af Resens Læremaade, ansaa Kock det for rigtigt nu tilsidst at overrække Kongen de Breve, som Paræus og Lubinus havde skrevet til D. Kort Aslaksen, samt det, han selv havde modtaget fra M. Niels Michelsen Aalborg. Brevene bleve da oplæste, men det førte kun til, at Kongen gik skarpt i Rette med D. Kort og spurgte ham, om han havde skrevet til de fremmede Theologer om Resens Theses. Kort Aslaksen kaldte Gud til Vidne paa, at han hverken havde skrevet til Paræus og Lubinus om Theserne eller sendt dem samme; men Kongen troede ham aabenbart ikke, da han svarede: «Hr. Doctor, agter vel, hvad I svarer, vi faa det nok at vide». Endelig forelagde Kongen ham det Spørgsmaal, i hvad Hensigt han havde overgivet disse Breve til M. Oluf Kock. Hertil svarede han, at han havde gjort det efter Samraad med Biskop Vinstrup for at sikre sig selv, om der skulde opkomme noget i Tydskland i Anledning af Resens Lære.

Efter at saaledes alt vedkommende Resens «dunkle

og uvante Udtryksmaader» var bragt til Ende, kom Spørgsmaalet om Forvanskningen af Luthers Katekismus for. Her var Kock imidlertid ikke heldigere; thi da Resen godtgjorde, at han havde udgivet den omtalte Katekismus efter Samraad med Kansleren for at afhjælpe en meget følelig Trang, og at han havde lagt den sidste Katekismusudgave fra Luthers egen Levetid til Grund for sin Oversættelse og havde brugt Kong Christian III's eget Haandexemplar, som han havde laant fra det kongelige Bibliothek, saa var der intet dertil at svare. Og da M. Oluf Kock paa Kongens Spørgsmaal erklærede, at han intet videre havde at fremføre, var Forhandlingen dermed sluttet[1]).

---

[1]) I den Protokol over Forhandlingerne i Kolding, som er trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 630—42, findes intet om Katekismussagen, men i en anden Protokol, hvoraf der findes Afskrift i Gl. kgl. Saml. 1455. 4to og i Thottske Saml. 331. 4to findes derom følgende:

M. Olaus objecit de recitatione Symboli in Baptismo, quod Symbolum perverse mutilatum asseruit. — — Probare conatus est, D. Resenium fecisse contra Ordinationem Ecclesiasticam, quod ita truncatum edidisset Catechismum, ipsumque Lutherum conquestum plures ejusmodi libros, se inscio, emissos, suisque auditoribus id scandalo fuisse. Produxit etiam exemplar quoddam Catechismi, tanquam non genuinum.

D. Resenius negavit ipsius exemplar esse genuinum, et monstravit quam plura exemplaria tam ante quam post mortem Lutheri edita, quibus sententiam suam probare conatus est.

Tandem M. Olaus ad Ser. Reg. Mtem, Regni Senatores ut etiam Episcopos conversus rogavit, ne propter inscitiam suam hanc Dei causam periclitari sinerent.

D. Resenius ad superiora respondit, se juxta Fundationem Regiam hac in re egisse, idque ex officio, et re communicata prius cum Magn. Dn. Cancellario, imo se adactum necessitate summa hunc laborem edendi Catechismum suscepisse; juventutem enim Herlufsholmensem corruptam fuisse a Rectore quodam Norvago, qui Catechismum Heidelbergensem discipulis instillasset, idemque conquestum filium Petri Francisci et alios. — Protulit præterea

Enden paa Sagen blev, at Kock, efter at være dømt som Løgner og Æreskjænder og tillige som Overtræder af Ordinansen og Forstyrrer af Kirkens Fred, forpligtedes til inden fjorten Dage at rømme alle Kongens Riger og Lande, hvis han ikke vilde have sit Liv forbrudt. Denne Dom var ikke blot et Udtryk af Kongens personlige Harme over den Forstyrrelse, Kock havde vakt, men den hvilede, som det bestemt fremgaar af Kansler Christian Friis's Ord ved Dommens Afsigelse, paa den da gjældende Retsgrundsætning, at naar nogen offentlig skjælder en anden for en Forbrydelse og ikke kan bevise sin Beskyldning, da falder han selv i den Straf, den anden vilde have faaet, om Anklagen var bleven bevist. Landsforvisning omtales derfor i Dommen som en Formildelse udvirket ved Godtfolks Forbøn, da Kalumnianten ellers havde fortjent at miste sit Liv[1]). Forgjæves bønfaldt den domfældte Mand om

---

Catechismum superioribus annis mutilatum, nimirum quod in isto 1569 edito præfatio omissa esset ad Pastores et Patresfamilias, quum esset pulcherrima. 2. Desiderata præfatio de peccato originis; nec enim facturum se fideliter officium, nisi id fecisset. 3. Desideratum officium auditorum. 4. Officium subditorum. Nihil ergo novum a se factum, sed restituisse Catechismum pristinæ integritati. Se etiam in hoc secutum esse consilium Doctoris Palladii, qui peritiores lingvæ Germanicæ rogasset, ut operam darent illi studio, non tamen addendo nec detrahendo. Se usum esse exemplari Germánico ex Bibliotheca regia desumpto, in quo manus sereniss. ac potentiss. Christiani III piissimæ memoriæ extaret, idque contulisse postea cum aliis exemplaribus ante editionem, præsertim cum Tomo 6 Lutheri.

Tunc Ser. Reg. Majestas M. Olaum allocuta, num plura proponere vellet? Quod ipse detrectavit. Ita huic concessui et ventilationi impositus est finis».

[1]) Se Tillæg, Nr. 451. Paa Latin er Dommen trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 642—6. Den kan ikke være udfærdiget den 21de Februar, som det almindelig antages, men først den 24de. Om Anvendelsen af Talionsprincipet i Injuriesager findes

Benaadning. Christian IV var ubønhørlig nu saa vel som senere, da Kock, efter i halvandet Aar at have opholdt sig i Sverig, i ydmyge Bønskrifter til Kongen og Kansleren, og under Erkjendelse af sin Forseelse bad om Tilladelse til atter at vende tilbage[1]).

Skjønt Biskopperne altsaa hverken kunde eller turde give M. Oluf Kock Ret i hans ubetænksomme og hensynsløse Adfærd, vare de dog langt fra at billige Resens Læremaade, hvorfor de, Dagen efter at Retsmødet var holdt, indgav et Andragende til Kongen af omtrent følgende Indhold: «Omendskjønt D. Resen ved Forhandlingen igaar har forklaret sin Mening, saa kunne vi dog, for at holde vor Samvittighed fri, ikke fordølge, at det forekommer os, at der i hans Theses findes ny, uvante og farlige Udtryksmaader, der, saa vidt vi vide, hverken have været godkjendte i den rene gamle Kirke og de orthodoxe Koncilier og Symboler, eller i vore og andre Kirker, der slutte sig om den augsburgske Bekjendelse, hvilke Ytringer formentlig kunne afstedkomme Forargelse og megen Misforstaaelse hos dem, der ikke kjende nærmere til D. Resens Anskuelser og Forklaringer. Derfor er det vor ydmyge Begjæring, at det, til Guds Ære og Kirkens Velfærd og Rolighed, af vor allernaadigste Herre og Konge maa blive ham paalagt, klart og tydeligt at fremsætte og forklare sin Mening, paa det at Betænkelighederne maa fjernes hos dem, der mene, at han i sine Theses lærer Evigheden af Kristi menneskelige Natur, og at han udtrykker sig uheldig om den hellige Treenighed; og dernæst, at han for Fremtiden maa skaane

interessante Bemærkninger af Kolderup Rosenvinge i Danske Mag. 3 R. III, 169—75.

[1]) De originale Bønskrifter, dat. Stokholm d. 2. September 1615, findes i Kgl. Bibl., Bøliings Brevsamling.

Kristi Kirke og afholde sig fra en saa dunkel Stil og fra hine ny og uvante Udtryksmaader, der savne kirkelig Hævd og lettelig kunne give Anledning til Splid og Forvirring». Andragendet slutter med den Bøn, at Kongen ikke maatte vredes paa Biskopperne over dette Skridt, da det var deres Embedspligt at vaage over Enighed og Renhed i Religionen og at forebygge, at fremmede skulde faa Anledning til i deres Skrifter at angribe den danske Kirke[1]).

En Begjæring som denne, fremsat af Landets Biskopper, kunde Kongen ikke andet end tage Hensyn til, og skjønt Resen mente, at han tilstrækkelig havde forklaret sig, blev det derfor efter en længere Forhandling paalagt ham at forfatte et Skrift som det, der var forlangt, og senere ved en nærmere mundtlig Forhandling at rydde den uheldige Misforstaaelse til Side[2]). Med sædvanlig Flid og Arbejdskraft tog han da strax efter sin Hjemkomst fat paa Sagen og udarbejdede i kort Tid sit bekjendte Skrift «De sancta fide», eller «Om den hellige Tro», hvori han under ni Afsnit udførlig behandlede de Lærepunkter, der i hans tidligere Theses havde været Gjenstand for Mistydning og Modsigelse. Saavidt vides behandlede han samtidig i et særegent Skrift det Spørgsmaal, der vistnok var Stridens egentlige Kjærnepunkt, om det end, som det synes efter Kongens Ønske, var blevet skudt til Side under Forhand-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 449. Biskoppernes Andragende er trykt paa Latin hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 646—7, men med Forbigaaelse af Slutningen, der findes i flere Afskrifter: «Exhibuimus Regiæ Majestati in præsentia magnifici Dn. Cancellarii Christiani Frisii, Dn. Mandorpii Parsberg et Dn. Jacobi Wlfeldii. Coldingæ 22. Februarii Anno 1614.

Johannes Ægidii. Nicolaus Arctander. Johannes Canutius. Christianus Johannis. Paulus Martinius m. p.

[2]) Se Tillæg, Nr. 451. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 650 f.

lingen i Kolding, nemlig om den hellige Nadvere. Vi sigte herved til det uden Trykkeaar udkomne Skrift af Resen, «Jesu Christi Testamente om det højværdige Herrens Nadveres Sacramente; item hvorledes Jesu Christi Legeme og Blod siges der at være tilstede i, med og under Brød og Vin», hvortil Forfatteren havde føjet et Optryk af tvende ældre Smaaskrifter af D. Peder Palladius og M. Jon Tursen, som Vidnesbyrd om at ogsaa hos ældre Lærere i den danske Kirke fandtes den samme rette lutherske Fremstilling af Nadverlæren, som han var Talsmand for[1]).

Da Resen — maaske i sit tidligere omtalte polemiske Skrift mod det vorstianske Hæresi, eller maaske mere privat — havde udtalt sig misbilligende om Ytringer i D. Kort Aslaksens nys udkomne Skrift, Physica Christiana, der formentlig kunde forstaas, som om han lærte, at Gud var et begrændset Væsen, saa gav ogsaa D. Kort sig efter Hjemkomsten fra Kolding til at udarbejde et Forsvarsskrift, som han var færdig med i Begyndelsen af April 1614, og hvori han paa en grundig, men dog moderat og hensynsfuld Maade søgte at afvise den imod ham rejste Mistanke for, at han skulde billige Vorstius's Vildfarelser, da han meget mere havde søgt at gjendrive ham. Dermed faldt denne Sag hen, og da Resen ikke offentliggjorde sin Indsigelse, undlod D. Kort ogsaa at offentliggjøre sit Forsvarsskrift[2]).

---

[1]) En skriftlig Antegnelse i Universitetsbibliothekets Exemplar af dette Skrift henfører det til 1614, hvad ogsaa af indre Grunde er sandsynligt (jvfr. Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 2. Udg. I, 295).

[2]) Dets Titel anføres saaledes: «Cunradi Aslaci Bergensis, S. S. Theol, Doctoris et Professoris Hafniensis Literæ apologeticæ ad Joh. Pauli Reseninm S. S. Theol. Doct. et Profess. Hafn. de phrasibus quibusdam, quibus in Physica sua Christiana circa doctrinam de tempore et infinito usus fuerat Aslacus, quasque Vorstianum ali-

Der var dog nær atter kommet Misforstaaelse mellem Resen og hans spagfærdige theologiske Kollega, da den førstnævnte gik videre i sin sejrrige Kamp mod theologiske Modstandere. Inden nemlig hans egen Sag var klaret, tog han fat paa den tidligere omtalte M. Niels Michelsen Aalborg, hvem han undte en alvorlig Korrektion for det Brev, hvori han havde udtalt sin Sympathi for Kocks Bestræbelser og sin Misbilligelse af Resens Læremaade. En Anledning hertil blev, om vi saa maa sige, greben ved Haarene, da Resen af en Ven i Jylland blev gjort opmærksom paa, at Aalborg i en udførlig Forklaring af Johannes's Aabenbaring, som han i Aaret 1611 havde udgivet, og i Fortalen angaves for approberet af det theologiske Fakultet, havde udtalt et Haab om, at Hedninger, som ikke her i Livet havde haft Lejlighed til at komme til Troen, dog ved Guds Naade kunde blive salige, i Henhold til Aab. 7,9. Resen saa heri den ham saa forhadte kalvinske Lære om Guds absolute Raadslutning, og da han ogsaa mente, at Skriftet ikke var rettelig approberet af Fakultetet, var han ikke sen til at indgive en Klage til Regjeringen. Dette

---

quid sapere monuerat Resenius, dat. Hafniæ d. 3. April 1614». Haandskriftet fandtes i sin Tid i Biskop L. Harboes Bogsamling og er benyttet af Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 146—7. En smuk, fossisk Afskrift findes endnu i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1461. 4to. Som Prøve paa Stilen kan Begyndelsen her hidsættes: «Magnas tibi ago gratias Clarissime et Doctissime D. D. Johannes Reseni, amice, frater et collega plurimum semper honorande et amande, quod de phrasi quadam, quæ in Physica Christiana, superiore anno a me publicata, extat, amice imo fraterne me admonueris, quod sane ingentis beneficii loco æstimandum perpetuo censuerim. Nihil igitur de tuo singulari candore et benevolentia addubito, quin quo egomet tuam hanc admonitionem animo æquissimo lubens acceperim, eodem hanc meam qualemcunque extemporaneam non gravatim sit exceptura».

havde til Følge, at der den 25de Maj 1614 udgik kongelig Befaling til Biskop M. Povl Mortensen i Lund om at indstevne Præsten i Helsingborg, M. Niels Michelsen til at møde i Konsistorium for Kjøbenhavns Universitet og der gjøre Regnskab for sin Adfærd[1]).

Retten holdtes den 8de Juni 1614 i Konsistorium. Ifølge den kongelige Befaling var Biskoppen fra Lund ogsaa tilstede som Dommer, skjønt det vistnok er faldet ham tungt nok at være med til at forøge Resens let forudseelige Triumf over den ellers vel fortjente Præst, hvis første Skridt havde været ydmygt at bede sin mægtige Modstander om Forladelse. Paa Kongens Vegne mødte Nicolaus Eggebrecht, Sekretær i det tydske Kancelli, som Aktor i Sagen. Anklagens første Hovedpunkt var, at M. Niels Michelsen havde fremsat en fordømmelig zwingliansk Lærdom ved i sin Fortolkning af Aabenbaringen at udtale sig paa en Maade, som ovenfor er antydet, og at han havde staaet i Ledtog med Kock, som hans Brev til denne beviste. Hertil svarede den anklagede, at det var ham en bitter Sorg, at han havde vakt Hs. Majestæts retfærdige Vrede, og det ved et Skrift, som havde kostet ham saa stor Møje. Den Lære, der lagdes ham til Last, om Hedningernes Frelse uden Troen paa Kristus, havde han forøvrigt aldrig, i de 25 Aar han havde været Præst, forkyndt offentlig fra Prædikestolen eller ført frem i private Samtaler. Han havde aldrig læst Zwingli, men han havde den bestridte Mening fra Fox. Dog havde han ikke fremsat den som noget vist og urokkeligt, men som en Anskuelse, der næredes af lærde Mænd. Men skjønt han erklærede sig villig til at tilbagekalde, hvad han havde udtalt i sin Bog, og bevidnede, at han misbilligede Kalvi-

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 596—7.

nisternes Lære om Kristi Person og Sakramenterne, saa kunde han dog ikke negte, at han havde skrevet det fatale Brev til Kock, der ialfald gav det Udseende af, at han ganske billigede dennes Optræden. Uheldigt var det ogsaa for ham, at de «lærde Mænd», som han havde beraabt sig paa, vare Kalvinister. Havde han vidst, at Luther paa enkelte Steder i sine Skrifter har udtalt sig paa en noget lignende Maade om Hedningernes Frelse, da havde hans Sag maaske dog faaet et heldigere Udfald, end den nu fik[1]. — Det andet Hovedpunkt i Anklagen var dette, at han havde angivet sit Skrift som udgivet med det theologiske Fakultets Approbation, medens Resen mente, at en saadan Godkjendelse deraf ikke var erhvervet. Her var Aalborg imidlertid i Stand til at fremlægge Breve fra D. Kort Aslaksen, der godtgjorde, at han ialfald maatte antage, at Skriftet var rettelig approberet. D. Kort var ikke sønderlig glad ved at blive paaberaabt som Hjemmel i denne Sag og søgte derfor at fralægge sig Ansvaret, idet han forklarede, at M. Niels Michelsen Aalborg for fem Aar siden havde sendt ham sit Manuskript til Forklaringen af Aabenbaringen; han havde imidlertid ikke læst eller approberet det; men da Forfatteren efter en Tids Forløb havde indfundet sig hos ham for at faa Besked, havde han undskyldt sig med, at han var en ung Theolog, der uden at have hørt Dr. Resens Mening ikke turde afgive nogen Dom i et saa sublimt Emne. Han havde derfor leveret ham Manuskriptet og bedet ham bringe det til Resen, hvad Aalborg ogsaa havde gjort. Efter at det havde ligget hos Resen et halvt Aars Tid, havde denne sendt det til Aslaksen med den mundt-

[1] Se Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 600. Ussing, Kirkeforfatning I, 195.

lige Besked, at han havde gjennemgaaet Værket og tillod, at det blev trykt. D. Kort havde da indskrænket sig til at læse noget hist og her i Manuskriptet, hvorpaa det efter Forfatterens Anmodning var sendt til Bogtrykkeren. Den nu udpegede Vildfarelse bevidnede han helligt, at han ikke var bleven opmærksom paa, end mindre havde billiget. Denne Forklaring, hvorved Resen selv kom til at bære Skylden, for hvad han havde gjort til Gjenstand for en haard Anklage, kunde han imidlertid ikke lade sidde paa sig, og der udspandt sig nu en karakteristisk Forhandling, der viste, at ingen af de højlærde Censorer havde gidet være over at læse det vidtløftige Haandskrift helt igjennem, og at den ene havde stolet paa den anden, noget hvorfor den ulykkelige Forfatter nu maatte undgjælde. Thi skjønt han paa den ydmygste Maade bad om Forladelse for sin Forseelse og tilbød at tilbagekalde sine vildfarende Ytringer, saa hjalp det ham dog intet. Det er imidlertid kjendeligt nok, at hans Dommere helst vilde have skaanet ham: thi gjentagne Gange henvendte de sig til Kansleren for gjennem ham at udvirke, at Kongen frafaldt sin Fordring om Dom. Men Kong Christian var siden Sagen med Kock i en saa ophidset Stemning, at han ikke vilde høre noget om Formildelse i den strænge Ret. Enden paa Sagen blev derfor, at M. Niels Michelsen Aalborg som den, der ikke var forbleven i «vore Kirkers» rene Lære, og saaledes grovelig havde forsyndet sig imod Kirkeordinansen, erklæredes for afsat fra sit Præsteembede, «med mindre Hs. Majestæt efter sin medfødte Godhed naadigst vil tilgive ham, der ydmygelig henflyr til hans Barmhjærtighed». Sagen om Fakultetets Approbation lod man henstaa uafgjort[1]).

---

[1]) Forhandlingerne i Konsistorium ere aftrykte i Ny kirkehist. Saml. VI, 557—603. Dommen, dat. 10. Juni 1614 er trykt hos Pontop-

Efter at Resen saaledes her paany havde vundet en Sejr — om end af dem, der just ikke kunde forøge hans Berømmelse i nogen høj Grad — skulde han nu til at feje for sin egen Dør og klare de Misforstaaelser, hans dunkle og spekulative Læremaade havde givet Anledning til. Den 9de Juni 1614 udgik der kongelig Befaling til samtlige danske Biskopper, Vinstrup undtagen, der laa paa sit yderste, om at indfinde sig i Kjøbenhavn den paafølgende 3die Juli[1]. Indkaldelsesbrevet indeholdt ingen nærmere Instrux. En saadan fik de derimod mundtlig efter deres Ankomst til Kjøbenhavn, da Kansler Christian Friis samlede dem i sit Hus og paalagde dem i Forbindelse med Universitetets Professorer at høre og overveje det af Resen udarbejdede Skrift samt hans nærmere mundtlige Forklaring, og derpaa afgive en skriftlig Erklæring til Statholderen i Kjøbenhavn, Brejde Rantzov, hvorvidt de billigede eller misbilligede Resens Læremaade. Kongen var nemlig paa den Tid fraværende paa en Rejse til England.

Den 4de Juli samledes da Professorerne og Bisperne i Konsistorium. Forhandlingerne lededes af Universitetets Rektor, D. Kort Aslaksen, efter at Resen først selv i Kanslerens Navn havde meddelt følgende Forretningsorden: Forhandlingerne skulde optegnes saa udførligt og nøjagtigt som muligt og opbevares i Konsistorium for senere at meddeles til Kongen; enhver skulde udtale sin Mening saaledes, at Notarerne kunde opfatte samme; de skulde udtale sig billigende eller misbilligende med Hensyn til hvad der blev forelæst; Oplæsningen af Resens Skrift skulde ske, saa ofte

pidan, Ann. eccl. Dan. III, 601—8. Som bekjendt forsonede M. Niels Michelsen Aalborg sig siden med Resen og blev et Par Aar efter Sognepræst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn.

[1]) Se Tillæg, Nr. 453.

det var fornødent, og det i Konsistorium, hvor det skulde opbevares tilligemed Forhandlingsprotokollen; enhver skulde fremsætte sin Mening jevnt og ligefrem, og støjende eller heftig Ordvexel maatte ikke finde Sted. Af Professorerne vare foruden Rektoren og Resen følgende tilstede: D. Leonhardt Metzner, D. Caspar Bartholin, M. Jesper Brochmand, M. Hans Rasmussen, M. Hans Jensen Alanus, M. Christen Longomontanus og M. Vulfgang Rhuman. Biskop Vinstrup var, som tidligere er meddelt, død for faa Dage siden, D. Thomas Fincke havde paa Grund af sin Kones Død bedet sig fritaget for at møde, og M. Herman Nielsen var syg. De tvende pædagogiske Professorer, D. Oluf Worm og M. Elias Eisenberg, førte Protokollen. Af Biskopper vare foruden de fem, der havde deltaget i Mødet i Kolding, ogsaa den nys udnævnte Biskop Iver Hemmet fra Ribe tilstede.

Efter at Rektoren havde aabnet Mødet med en kort Tale, hvori han havde fremsat dets Hensigt i Henhold til hvad Kansleren Dagen iforvejen havde meddelt ham, fik Resen Ordet for en historisk Redegjørelse for hele Situationen, som han sluttede med følgende Oplysning om det apologetiske Skrift, der skulde være Gjenstand for Drøftelse. For en Maanedstid siden havde han været færdig dermed i Henhold til den ham af Kongen i Kolding givne Befaling. Kansleren havde da bedet ham lade afskrive et Par Exemplarer, hvoraf Kongen havde modtaget det ene, eet fremlagdes i Konsistorium, og eet havde han forbeholdt sig selv. I sin Fremstilling havde han holdt sig til de Punkter, der i sin Tid ved Mødet i Kolding vare gjorte til Gjenstand for Kocks Angreb. — Derpaa tog Oplæsningen af Skriftet sin Begyndelse (paa Latin). Jesper Brochmand forelæste det første Kapitel («om den hellige Tro, som er Guds usigelige Gave»), hvilket medtog omtrent halvanden Time. Da han

var færdig dermed, spurgte Resen om Rektorens og de øvriges Mening. Rektoren bad Bisperne ytre sig; men da de ønskede, at han først skulde sige sin Mening, bemærkede han, at i det forelæste var Ting af største Vigtighed, der krævede en gjentagen Læsning og nøjere Overvejelse, en Erklæring, som Bisperne strax istemmede. Efter Resens Forlangende, opfordrede nu den ældste af Biskopperne, M. Jens Gjødesen fra Aarhus, Professorerne til at ytre sig. Metzner erklærede, at han ikke fandt noget i det oplæste Stykke, der stred mod den hellige Skrift og den kristelige Tro. Bartholin var af samme Mening. Inden Brochmand, som var Dekan i det filosofiske Fakultet, ytrede sig, gjorde han endnu et Forsøg paa at faa Bisperne til nærmere at udtale sig, men da de «overlod Dekanen og Professorerne denne Ære», erklærede han, at han ikke havde kunnet opdage det mindste, som ikke stemmede med Guds Ord og den augsburgske Bekjendelse. De øvrige Professorer vare af samme Mening, skjønt flere af dem vistnok vare temmelig fremmede for hele denne Undersogelse. Kun M. Vulfgang bemærkede, at han ikke ret havde kunnet følge med ved den hurtige Oplæsning. — Da alle Professorerne nu saaledes havde udtalt sig, forlangte Biskop Jens Gjodesen i eget og de øvrige Biskoppers Navn Tid til nøjere at efterlæse og overveje dette Kapitel, for at de kunde udtale en mere begrundet Mening derom, end de nu vare i Stand til. Hertil svarede Resen, at det var Bestemmelsen, at Skriftet skulde oplæses i Konsistorium, saa ofte det var fornødent. Men Bispernes Mening var, at de gjerne vilde have det hjem med. Herpaa vilde Resen imidlertid ingenlunde indlade sig. Biskop Hans Knudsen Vejle fra Odense bemærkede, at da Skriftet jo alligevel skulde offentliggjøres, kunde det jo ikke skade, at de fik Lov til

at læse det hjemme.. Ja, sagde Resen, det skal vel offentliggjøres, men først naar det er approberet. Biskop Chr. Hansen fra Aalborg mente, at det oplæste Kapitel egentlig ikke handlede om noget af de Punkter, som der var anket over i Resens Theses, og hvorom Bisperne i Kolding havde begjært Forklaring. Forresten vilde ingen af dem udtale sig om det oplæste, skjønt der blev trængt stærkt ind paa dem. Enden paa denne Dags Forhandling blev da, at det indrømmedes Bisperne, at de om Eftermiddagen alene maatte efterlæse det omtalte Kapitel, men det skulde ske paa Konsistorium.

Inden det næste Møde aabnedes Dagen efter, havde Resen været hos Statholderen og meddelt ham Bispernes Indvendinger og Forlangende. Rantzov havde imidlertid, i Henhold til hvad Kongen før sin Bortrejse havde befalet, holdt paa, at al Læsning og Forhandling af Skriftet skulde foregaa paa Konsistorium. Kunde Enighed ikke tilvejebringes, maatte Sagen staa hen, til Kongen kom tilbage. Imidlertid skulde alt gaa sømmeligt og fredeligt til. Da Mødet derefter aabnedes, spurgte Rektoren, om Bisperne nu vilde udtale deres Mening, om hvad de havde hørt Dagen iforvejen. Hertil svarede Biskop Jens Gjødesen, at han og hans Medbrødre ønskede at udsætte deres Erklæring, for at de under eet kunde udtale sig om det hele. Biskop Arctander fra Viborg føjede hertil en Protest imod, at der førtes Protokol over alt, hvad der blev sagt. «Vi ere», bemærkede han, «jo ikke kaldte for Retten, og vi sidde ikke her som anklagede men som Censorer; naar Sagen er ført til Ende, ere vi ganske villige til skriftlig at give Hs. Majestæt vor Mening tilkjende; bliver dette os ikke indrømmet, er det bedre vi tie. Derhos bede vi, at vi maa tage det, som her er oplæst, hjem med os i vore Herberger; thi flere

af os er gamle Folk og taale ikke godt at gaa Vejen saa mange Gange; vi indestaa for, at intet deraf skal blive afskrevet». Resen holdt imidlertid paa, at der skulde føres Protokol, og selv Arctanders subsidiære Forslag, at kun hvad der dikteredes til Protokollen, skulde opskrives, vilde han ikke gaa ind paa, da Kansleren havde befalet, at alt hvad der forhandledes, skulde føres til Bogs. Derimod gik Resen, skjønt nødig, ind paa, at Bisperne maatte udsætte deres Erklæring, til det hele var gjennemgaaet. Forlangendet, om at de maatte faa Skriftet hjem med, blev derimod ikke indrømmet. Efter denne præliminære Forhandling skred man til Oplæsningen af det andet Kapitel («Om det, som Troen haver at skjøtte og agte, som er det levende Guds Ord»), angaaende hvilket Resen bemærkede, at det direkte vedrørte et Par af de ondskabsfulde Angreb, som hans Modstander havde gjort paa ham i Kolding. Efter at Kapitlet var oplæst, tilbød han sig at forklare, hvad der kunde være dunkelt deri, en Forklaring, som dog ikke blev æsket af nogen af de tilstedeværende.

Paa denne Maade skred Oplæsningen af de følgende Kapitler fremad i en Række Møder[1]). Da Biskopperne afholdt sig fra alle Bemærkninger om det enkelte, og Professorerne for største Delen syntes at betragte sig som Resens Forbundsfæller, indskrænkede, hvad der foruden Oplæsningen forefaldt, sig for det meste til nogle indledende Bemærk-

[1]) 3die Kap. Om den treenige Gud; 4de K. Om Guds evige Vidskab 5te K. Om Gud i Himlen; 6te K. Om de to Essentzer eller Naturer i Jesu Christi Person; 7de K. Om den eneste Midler mellem Gud og Menneskene, det Menneske Christo Jesu; 8de K. Om de guddommelige og menneskelige «Egnligheders» Fælleshed udi Jesu Christo: 9de K. Om Lutheri kateketiske Haandbog. (Kapitlernes Overskrifter ere her anførte efter den senere danske Udgave af Skriftet).

ninger af Resen til hvert Kapitel. Efter at Forelæsningen var endt den 8de Juli, takkede Rektoren Bisperne for deres Nærværelse og bad dem afgive deres Dom: det vilde være ham kjært, om de vilde gjøre det strax, men ønskede de Betænkningstid, bad han dem fastsætte en Dag, da man atter kunde komme sammen for i Forening at udtale sin Mening. Hertil svarede Arctander, at han ikke vidste, om Professorerne strax vilde sige deres Mening; men han og de øvrige Bisper kunde intet bestemme, før de nøjere havde efterlæst det hele. Det blev da meddelt dem, at Konsistoriets Lokale skulde staa dem aabent, saa tidt de vilde, og at Skriftet skulde være fremlagt her. Ønskede de Bøger fra Bibliotheket, skulde Bibliothekaren M. Elias Eisenberg gaa dem til Haande dermed, ligesom Professorerne ogsaa stillede deres private Bogsamlinger til Bispernes Afbenyttelse[1]).

Efter at Bisperne havde forhandlet Sagen indbyrdes i nogle Dage, holdt de den 12te Juli et Møde med Resen alene, hvori de fremførte en Del Indvendinger, de havde imod hans Udtryksmaade; men da han snarere syntes at ville forsvare end forandre de paaankede Udtryk, og til næsten alle Indvendingerne mod hans spekulative Treenighedslære havde den Bemærkning, at saaledes var Forholdet for Gud og ikke for os (f. Ex. Kristi menneskelige Natur var evig for Gud, men ikke for os), saa kom det ikke til nogen Enighed[2]). Dagen efter holdt Professorerne alene Møde. Her kom Resen frem med flere Rettelser, som han ønskede indførte i sit Skrift — et Vidnesbyrd om, at hans Forhandling med Bisperne ikke havde været uden Virkning, skjønt han i første Øjeblik ikke havde villet give efter.

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 648—61.
[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 429.

Derpaa oplæstes Professorernes Erklæringer. Vidtløftigst var D. Kort Aslaksens. Han ytrede vel en Del Betænkeligheder ved enkelte af Resens Sætninger, men fandt dog altid selv en Mening, hvori han kunde give dem Bifald, hvorved han altsaa fritog Resen fra at svare. De øvrige Professorers vare ganske korte. Ingen af dem havde nogen Indvending at gjøre. Fyldigst udtrykte Brochmand sin Samstemning, naar han ytrede: «Med største Glæde giver jeg mit Bifald til D. Hans Resens apologetiske Skrift, sikker paa, at der intet indeholdes i samme, der ikke paa det nøjeste stemmer med den hellige Skrift, de bedste Fædre og de Bøger, der alvorlig ere anbefalede vore Kirker» (nemlig i Kirkeordinansen).

Imidlertid affattede Biskopperne i Fællesskab deres Censur over hvert af de enkelte Kapitler af Resens Skrift. Den var langt fra saa gunstig som Professorernes, idet ikke blot en Del Ytringer udpegedes, som de ikke billigede, men de tillige udtalte deres Betænkelighed ved Resens theologiske Læremaade i det hele, idet han efter deres Mening byggede vel meget paa ældre Forfatteres Spekulationer over de kristelige Dogmer, istedenfor enfoldig at holde sig til Guds Ord, hvorfor det var deres Ønske, at Kongen vilde paalægge ham, ikke at forsvare, men at forandre de Udtryksmaader, der vare ny og uvante i «vore Kirker», og for Fremtiden at bruge saadanne Udtryk, som havde kirkelig Hævd og kunde tjene til at fremme Fred og Enighed i Kirkerne saavel som i Skolerne. «Thi», tilføjede de, «kan han end søge at vise, at nogle af hans Udtryksmaader ere anvendte af Luther og enkelte ældre, saa kan det dog neppe paavises, at de Kirker og Universiteter, der oprigtig holde sig til den augsburgske Bekjendelse, enstemmig have talt saaledes som han om den hellige Treenighed, om de to

Naturer i Kristus og sammes personlige Forening». Forøvrigt var Betænkningen holdt i en rolig og moderat Tone uden alle personlige Udfald. Da den var færdig, udbad Bisperne sig et Møde med Professorerne, uden at Resen var nærværende, vistnok fordi de ønskede, at det maatte komme til en Fællesudtalelse. Mødet blev holdt den 15de Juli i Konsistorium; men Bisperne bleve strax mindre behageligt overraskede ikke blot ved at træffe Resen tilstede, men ogsaa ved at erfare, at Professorerne allerede havde vedtaget en Række tildels stærkt anbefalende Bedømmelser af hans Skrift. Forøvrigt aabnedes Mødet af Rektoren med en Tale, som man, naar man erindrer D. Korts egen vaklende og holdningsløse Adfærd, næsten kommer til at betragte som en Parodi; den blev nemlig holdt over de Ord som Text: «Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas», og opfordrede enhver til uden Personsanseelse alene at holde sig til den kristelige Sandhed i sin Bedømmelse. Derpaa gav han Resen Ordet, som begyndte med at sige, at det havde været ham overordentligt kjært for nogle Dage siden at have et Privatmøde med Bisperne. Og da de her havde gjort ham opmærksom paa nogle Punkter i hans Skrift, som endnu trængte til Forklaring, og da det var hans højeste Ønske at fremme Fred og Enighed, saa havde han strax efter sin Hjemkomst fra Mødet givet sig til at foretage nogle Rettelser i Skriftet, hvilke ogsaa havde vundet hans Kollegers Bifald, og som han nu oplæste for Bisperne. Forøvrigt erklærede han sig rede til videre Forhandling, om Bisperne ønskede det, for at han kunde rydde enhver Mistanke til Side og saaledes gjøre det Paalæg fyldest, som han i Kolding havde faaet af Kongen. Derpaa udtalte han sig nærmere om de tre Hovedpunkter, der især adskilte de to kirkelige Partier her i Landet, nemlig angaaende Læren

om Kristi Person, om hans Nærværelse i den hellige Nadvere og om Guds evige Raadslutning, og anbefalede i det hele en fredelig Løsning af de stridige Spørgsmaal. Da Resen havde sluttet, opfordrede Rektoren Bisperne til at komme frem med deres Bedømmelse; men da de undslog sig derved, vistnok fordi de vare stødte over, at Mødet havde taget en hel anden Gang, end de ønskede, saa lod Rektoren sin egen udførlige Censur oplæse, med hvilken Resen erklærede sig særdeles tilfreds. Efter nogen Tale frem og tilbage maatte Bisperne nu ogsaa frem med deres Betænkning, der oplæstes af M. Povl Mortensen Ostrup fra Lund. Da han var færdig, tilbød Resen, at han den næste Dag vilde give Svar paa Indvendingerne. Det var nemlig hans Ønske, at Bisperne af Hensyn til de Rettelser, han alt havde foretaget, og de Oplysninger, han fremdeles vilde give, skulde holde denne Censur tilbage. Men hertil vare de ikke villige; det højeste, de vilde gaa ind paa, var at tilføje en Efterskrift, naar de havde modtaget hans Besvarelse af deres Indvendinger mod hans Læremaade. Sluttelig oplæstes de andre Professorers Censurer, der naturligvis ikke kunde stemme Bisperne til mere Eftergivenhed, da de kun indeholdt ubetinget Anerkjendelse, og Bisperne vare enige om, at Resen skulde have en Tilrettevisning, om end i en moderat Form.

Allerede næste Dags Morgen (16de Juli) kunde Resen i Konsistorium fremlægge en udførlig Besvarelse af Bispernes Indvendinger, som, efter at være læst af Professorerne, ved en af Pedellerne blev bragt hen til Bisperne, der vare samlede i M. Jens Gjødesens Herberge. Disse bleve efter nogen Overvejelse enige om, at det ikke kunde nytte noget at indlade sig paa en vidtløftig Besvarelse, thi en saadan vilde kun bringe Resen til atter at svare, hvorved der ikke

vilde blive nogen Ende paa Sagen. De vedtoge derfor en Efterskrift til deres Censur, hvori de vel lode nogle af Resens Forklaringer gjælde, men for Resten fastholdt de fleste af deres Indvendinger, idet de sluttede med, at det ikke var deres Hensigt at udæske Resen til en yderligere Besvarelse eller Disputats, men de underkastede hele Sagen Hs. Majestæts Kjendelse, idet de ikke havde noget højere Ønske, end at hele Striden for Fremtiden maatte hvile, hvad de haabede vilde ske, dersom D. Resen, som han nu tilbød, vilde holde sig til de i vore Kirker sædvanlige Udtryksmaader. Efterat have forsynet deres tidligere omtalte Censur med et Forord, hvori de gav d e r e s Fremstilling af, hvorledes det var gaaet ved Møderne og Forhandlingerne — hvor der var forskjelligt, som de vare utilfredse med, og da navnlig at de kun havde faaet saa ufuldkommen Lejlighed til at gjøre sig bekjendte med det Skrift, som de skulde bedømme — begave Bisperne sig til den kongelige Statholder for at aflevere deres Erklæringer og saaledes slutte det Hverv, hvorfor de vare kaldte til Kjøbenhavn. Men da Brejde Rantzov erfarede, at Resen ikke havde set deres sidste Bemærkninger til hans Replik, paalagde han Bisperne endnu en Gang at samles med ham og de øvrige Professorer og at forelæse dem, hvad de havde skrevet. Tillige sendte han Bud efter Universitetets Rektor, hvem han paalagde strax at sammenkalde Professorerne og indbyde Bisperne til et Møde, og saa forøvrigt anvende al mulig Flid, at det kunde komme til en fredelig Afslutning paa Sagen, hvad han vidste var Kongens bestemte Ønske, og i alle Maader vilde være det tjenligste for alle Parter.

Saa holdtes da den 19de Juli 1614 det 13de og sidste Møde i denne Sag, som nu i fjorten Dage havde lagt Beslag paa Bispernes og Professorernes udelte Opmærksomhed.

Resen begyndte, efter en Opfordring til de tilstedeværende om at vise Ærlighed og Oprigtighed, med et Punkt, som ikke var berørt i Bispernes Censur, men som var kommet frem i den mundtlige Forhandling, og som ganske vist var et af de brændende. Han sagde nemlig, at det et Par Gange var ytret, at nogen kunde tage Forargelse af hans Paastand, om at de uværdige Nadvergjæster ogsaa modtog Herrens Legeme og Blod; men denne Sætning, mente han, burde ingenlunde være mistænkelig for «vore Kirker», thi ikke blot stemte den med Apostelens Ord 1 Kor. 11, men den havde, saalænge den evangeliske Kirke havde været herskende hertillands, været anerkjendt som rigtig, noget som han kirkehistorisk godtgjorde, ligesom han ogsaa viste, at den stemte med den lutherske Kirkes Hovedskrifter. Det er betegnende, at Resen her i dette sidste Møde drog dette Punkt frem, som om han vilde give Bisperne en Mindelse om, at de ikke skulde pukke saa stærkt paa hans formentlige Uoverensstemmelse med den gjængse kirkelige Læreform, naar ialfald flere af dem maatte være sig bevidste, at de paa et af de afgjørende Punkter havde fjernet sig fra den lutherske og sluttet sig til den reformerte Kirkes Opfattelse; thi det berørte Spørgsmaal var netop et Hovedstridsemne mellem disse tvende Kirkesamfund. Naar ingen af Bisperne tog til Orde imod Resen angaaende dette Punkt, da var det neppe, fordi de alle vare enige med ham om Sagen selv, men vel fordi de følte, at det kunde ikke bestrides, at hvad han gjorde gjældende, var den ægte lutherske Opfattelse. — Efter denne lille Episode, der tilsyneladende ikke stod i nogen Forbindelse med det øvrige, men dog vistnok har været betydningsfuld nok, sagde Resen: «Jeg har faaet Befaling om, inden disse Forhandlinger slutte, at spørge de Herrer Bisper ad, om jeg nogensinde har vægret mig

ved at give Forklaring om noget Punkt, der er blevet mig forelagt». Hertil svarede alle, at det ikke kunde nægtes, at han altid havde været rede. Derpaa skulde han spørge dem, om der fremdeles var noget, angaaende hvilket de ønskede hans Forklaring, thi da var han ganske til deres Tjeneste. Svaret paa dette Spørgsmaal, bemærkede Bisperne, fremgik af deres Censur og Replik. Det tredie Spørgsmaal, Resen havde at forelægge dem, var, om de alle fuldkomment samstemmede i den afgivne Bedømmelse, eftersom de ikke enkeltvis havde ytret deres Mening. Hertil svarede de: «Ja fuldkomment, det fremgaar af vore Underskrifter». Efter nogle Replikker, der vidnede om, at begge Parter ønskede en fredelig Udgang, gik man over til en Drøftelse af de Bemærkninger, Biskopperne havde gjort til Resens Svar paa deres Censur. Noget væsentligt nyt kom der ikke frem ved denne Diskussion, men det var dog kjendeligt, at man søgte at komme hinanden imøde, saa vidt det var muligt, og Resen gav paany Tilsagn, om at han for Fremtiden vilde holde sig til de vante og almindelig godkjendte theologiske Udtryksmaader, hvad Bisperne i en Slutningsbemærkning, som de tilføjede deres Censur, ikke undlod at fremhæve. Mødet endte saaledes paa en fredeligere Maade, end man havde haft Grund til at vente; og som Vidnesbyrd om den gode Forstaaelse fulgtes Universitetets Rektor og tvende af Bisperne ad, da de overbragte Statholderen Censurerne og Beretningen om Mødets heldige Udfald, et Budskab, som denne modtog med levende Ytringer af Glæde, da han vel vidste, hvor magtpaaliggende det var for Kongen, at Resen blev renset for enhver Mistanke[1]).

---

[1]) En Del af Protokollen over Møderne 4de—19de Juli 1614 er trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 648—76. Resten, der er af

Kort Tid efter at disse Forhandlinger vare sluttede, og Bisperne dragne til deres Hjemstavne, beredte Resen sig til at udgive sit apologetiske Skrift, vistnok med de Rettelser, som han under Mødet var gaaet ind paa. Til nærmere Forklaring forsynede han Værket med en udførlig Fortale og tvende Efterskrifter. Fortalen, i hvilken han tilegner Christian IV sit Skrift, er allerede dateret den 30te Juli 1614. Men det varede dog temmelig længe, inden Værket blev færdigt fra Pressen. Thi da de omtalte Tilføjelser ikke vare prøvede saaledes som de øvrige Afsnit, maatte Resen, sikkert efter højere Ordre, først lade Professorerne i Konsistorium gjennemgaa samme, inden Trykningen kunde ske[1]). Og da han havde fuldendt den danske Oversættelse af hele Skriftet, hvilken efter Kongens Vilje skulde udgives samtidig med den latinske Text, maatte Oversættelsen ogsaa underkastes Professorernes Prøvelse[2]), — altsammen Vidnesbyrd om den Omhu, hvormed Kongen og Kansleren søgte at afskjære alle senere Indvendinger, noget som maatte være dem saa meget mere magtpaaliggende, som det var Planen, at Resen skulde beklæde Sjælands ledige Bispestol, men først naar han havde klaret alle de Modsigelser fra sig, som hans Læremaade i den senere Tid havde været udsat for. Endelig udkom Skriftet baade paa Latin og Dansk under Tite-

særlig Vigtighed, naar man vil kjende Bispernes Stemning, findes trykt i Ny kirkehist. Saml. I, 419—41.

[1]) Jvfr. Acta Consist. 22. Oktober 1614: »Lecta est præfatio et conclusio libri Apologetici D. D. Joh. Resenii«.

[2]) Acta Consist. 7. Jan. 1615: »Proponerede D. D. Joh. Resenius, at Magnif. Dn. Cancellarius svaderede, at hans Scriptum Apologeticum, som var nu paa Danske verteret, skulde læses in Consistorio præsentibus Professoribus. Hvilket blev for godt agtet«. Skjønt den danske Udgave af Skriftet lige saa vel som den latinske har Trykkeaaret 1614, kan man i Henhold til denne Notits ikke antage, at den er udkommen før i Aaret 1615.

len: «Om den hellige Tro til den sande Gud og den han sendte, Jesum Christum; og at Luthers rette Katekismus bør ikke at lastes. Imod nogle nestorianske Klafferi. En liden Bog til redeligt Forsvar. Med Kong. Majest. vor allernaadigste Herres sønderlige Gunst og Frihed». Man maa vistnok give D. Ludvig Helveg Ret, naar han betegner det som «det dybsindigste Forsøg paa en spekulativ Opfattelse af den kristelige Lærdom, som vor ældre Theologi har at opvise[1])»; men som næsten alt hvad Resen skrev, er det i en meget tung og besværlig Stil, som ingenlunde lettes ved den uhyre Mængde Citater, som denne grundlærde Forfatter altid havde til sin Raadighed[2]).

Den stærke og vedholdende Modsigelse, Resens Læremaade havde fundet, og som — hvad Beretningen om Mødet godtgjør — ikke blev opgiven af Bisperne, om de end fandt sig i at give Sagen en fredelig Udgang, baade fordi de saa, at det var tjenligst for dem selv, og fordi Resen gjorde den Indrømmelse, som de mest havde trængt paa, — denne Modsigelse, i Forbindelse med den Omstændighed at Resen, ved ikke længe efter at blive beskikket til Sjælands Biskop, blev stillet under Forhold, der krævede en Læremaade forskjellig fra den, som passende kunde anvendes i en akademisk Høresal, bevirkede, at han senere slog ind i en hel anden Retning. Med Opgivelse af Spe-

---

[1]) Helveg, Den danske Kirkes Historie efter Reformationen. 2. Udg. I, 295.

[2]) I Catalogus Bibl. Pet. Joh. Resenii Academiæ Havn. donatæ, p. 116 anføres: «Oligeri Rosenkrantzii judicium de Apologia Joh. Pauli Resenii de sancta fide, scriptum manu propria Rosenkrantzii Anno 1614». Dette Exemplar brændte med Universitetsbiblioteket 1728, og saavidt mig bekjendt, findes der nu ikke mere nogen Afskrift. Det vilde ellers have været interessant at kjende Holger Rosenkrandses Dom om Resens Skrift.

kulationen, der fra hans Side vel nærmest havde været anvendt for at hævde den lutherske Nadverlære, men som dog havde bragt ham til Grændsen af Unitarismen, gik han nu over til en stærkt udpræget orthodox-bibelsk og historisk Retning, der bragte ham til at hævde Overleveringen fra Luther og hans Samtid paa en Maade, der ganske vist har noget slavisk ved sig — en Sværgen paa Mesterens Ord med Afkald paa egen Dom — men dog som kirkelig Retning vistnok var at foretrække for en ubunden Spekulation, selv om nogen vilde give denne Fortrinnet i videnskabelig Henseende.

Forøvrigt var Sagen mellem Resen og Kock og dens Efterspil, ligesom ogsaa den tidligere Strid med Stub, en Styrkeprøve mellem to forskjellige Aandsretninger, der kjæmpede om Herredømmet her i vort Fædreland. Naar Resen væsentlig gik af med Sejren, laa Grunden neppe alene deri, at Kongen i særegen Grad holdt sin Haand over ham, medens han lod den falde tungt paa hans Modstandere, men fornemmelig deri at Resen havde den historiske Ret paa sin Side, idet han kjæmpede for den lutherske Opfattelse, som dog utvivlsomt maa kaldes den danske Kirkes og Skoles, naar man tager Hensyn til alle saadanne tidligere offentlige Udtalelser, der havde Karakter af at indeholde selve Kirkens Bekjendelse. Hans Modstandere stred for en Opfattelse, der aldrig hos os havde været kirkelig godkjendt, saa mange enkelte Personer der end havde hyldet den, en Opfattelse, som derfor stadig ligesom maatte snige sig frem, og vel ogsaa derfor maatte rømme Valpladsen, da det kom til aaben Kamp. Dermed skal forøvrigt ikke være nægtet, at Resens Personlighed og Forfattervirksomhed lige saa lidt ret kan tiltale os, som det orthodoxe Aandstyranni, der blev Følgen af hans Sejre, kan antages at have

været til Fremme for det sande kirkelige Liv. At han erhvervede sig Fjender og Modstandere, kan jo ikke undre os. Blot den Omstændighed, at han gik sejrig eller dog ialfald uskadt ud af alle sine Kampe, maatte gjøre ham til Gjenstand for Had, et Had, der undertiden ytrede sig paa en højst besønderlig Maade, som da den gamle Sten Brahe, Tyges Broder og i sin Tid Medlem af Regjeringsraadet i Christian IV's Mindreaarighed, ved sin Tjener sendte ham en yderst uhøvisk Hilsen, som Resen dog tog med saa megen Ro, at Tjeneren og hans Herre bleve lige beskjæmmede derved[1]). Ingen hadede dog maaske Resen i den Grad som D. Christoffer Dybvad, der i et til Kongen stilet mærkeligt politisk Projekt var nær ved at sigte ham for Planer imod Kongens Liv, idet han nemlig beskyldte ham for, at han forsætlig i Ledtog med Adelen søgte at lægge

[1]) I sin haandskrevne »Atlas Danicus« opregner D. Peder H. Resen (D. Hans Povlsen Resens Sønnesøn) en Del af sin Farfaders Modstandere, deriblandt Sten Brahe, om hvem han fortæller følgende: »Quartus erat Steno Braheus, quidam ex nobilitate, qui itidem falsorum dogmatum accusabat Resenium, sicut ipsiusmet, quam possideo, ostendat epistola ad M. Claudium Lyscandrum, præpositum Bieverschoviensem, datum inter alios a Rege recuperatorem causæ inter Coccium et Resenium, in qua etiam dehortari conatur Lyscandrum a sententia contra Coccium ferenda, addens minas, fore ut, si id faceret, propterea in jus deinceps esset vocandus. Idem Braheus . . . . convitiis Resenium insectari non cessatus etiam ad obscoenitatem usque, velut cum in contemtum Resenii per servum, quem ei mittebat, dici ei curavit: Velle se ei istum dare, intelligens (honos sit verbo) ventris crepitum, de quo profanum vulgus in convitiis tales jactare solet formulas. Resenius autem adeo non remaledixit et convitia rependit, ut potius malum bono compensaturus, expromto, quem eidem servo dedit, unciali thalero iisdem verbis, ut luderet, dixerit: Atque ego tibi istum dono, thalerum intelligens, idque addita mentione salutis domino jussit referre«. (Dette er formodentlig Kilden til den lignende Anekdote, som fortælles om D. Jesper Brochmand).

Kongen for Had ved at ophidse ham til utilbørlig Haardhed mod nogle af Landets bedste Mænd; han havde allerede kuldkastet D. Jørgen Dybvad, M. Iver Stub, M. Oluf Kock og M. Niels Aalborg, og han tragtede kun efter, at han ved snedige Kunster ogsaa kunde faa andre af Kongens tro Mænd ryddede af Vejen, især Bisperne af Fyn og Skaane, og at faa Folk i deres Pladser, der vilde gjøre fælles Sag med ham, at saa Adelen uhindret en skjøn Dag kunde gjøre det af med Kongen og hans hele Æt, og siden «paa Peder Oxes Vis» gjøre sig en Konge, som dem lystede[1]).

De fleste af Resens Modstandere gik det dog nok omtrent som D. Kort Aslaksen, at de stak Piben ind og gjorde en Fløjte af den, idet de efter bedste Evne søgte at finde sig til Rette i de ny Forhold, eller ialfald vel vogtede sig for at komme frem med deres afvigende Meninger[2]). Men den største Flok gik det vel, som det almindelig gaar i Kamptider: de holdt sig klogelig tilbage, saa længe til de saa, til hvilken Side Sejren heldede, for bag efter med fuld Musik at gaa over til Sejrherrens Side og i stærke Toner istemme hans Pris[3]). Kun Resens egen Svoger, Biskop Hans Knudsen Vejle i Odense, var ikke tilsinds at fravige, hvad han ansaa for den rette theologiske Opfattelse, skjønt han paa nært Hold havde set, i hvilken Retning Strømningen gik. Han maatte da ogsaa falde, inden Tallet paa

---

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 230. 254—6.

[2]) Se t. Ex. M. Søren Andersen Vedels karakteristiske Ytringer fra 1616, i Ny kirkehist. Saml. IV, 395—6. Han undgik dog senere ikke Mistanke for Helden til Kalvinismen, se smst. S. 504 flg.

[3]) Se t. Ex. *Ειδύλλιον χαριστήριον*, quod . . . D. Johanni Resenio, cum 1615, 21 Maji Episcopus Sielandiæ crearetur, ordinatore M. Paulo Martini Ripensi, gratulabundus cecinit Wilhelmus Johannis Lymovicus (Præst i Strøby). Hafn. 1615. (Zwergs Afskrift efter det trykte Exemplar findes i Thottske Saml. 472. 4).

Ofrene for den lutherske Orthodoxis Sejr var fuldt. Det lidet, vi her have at sige om hans Sag, der kun i ringere Grad berørte Universitetet, skal dog opsættes til næste Afsnit.

5.

Fra Resens Beskikkelse til Sjælands Biskop indtil Udstedelsen af „Novellæ Constitutiones" (1615—21).

D. Hans Povlsen Resen havde allerede i en Række af Aar faktisk været Universitetets Hoved, nu blev han tillige den dansk-norske Kirkes, idet Kongen den 29de April 1615 beskikkede ham til Sjælands Biskop. Naar der var hengaaet saa lang Tid efter Biskop Vinstrups Død, inden Resens Udnævnelse kom, da laa Grunden, som vi tidligere have set, deri, at Kongen vilde, at han først fuldstændig skulde rense sig fra den Mistanke, der var rejst imod hans theologiske Læremaade. Hans Beskikkelse til Biskop skilte ham jo iøvrigt ikke fra Universitetet, blandt hvis mest fremragende Lærere han fremdeles maa regnes, til Vidnesbyrd om hvilket vi kunne henvise til, at han netop 1615 og følgende Aar i Form af akademiske Disputatser udgav sine betydeligste theologisk-polemiske Indlæg, nemlig Stridsskrifterne mod D. Johan Piscator i Herborn, der som Forsvarer af Prædestinationslæren havde angrebet Niels Hemmingsens Lære om «Guds almindelige Naade», hvilken Resen nu tog kraftig i Forsvar[1]. Maaske var det klog

---

[1]) Joh. P. Resenius, Pro D. Nic. Hemmingio, de gratia universali seu salutari omnibus hominibus, contra Joh. Piscatorem. I—V. Hafn. 1615—20. Jvfr. 2den Del, S. 437—8.

Taktik af ham, naar han med saa stor Styrke kastede sig ind i denne Strid, da han vistnok derved i ikke ringe Grad har bidraget til at forsone sig med de mange her hjemme, for hvilke Hemmingsens Navn og Minde var dyrebart, og mod hvem han paa andre Punkter var optraadt skarpt, idet han nemlig ved disse Skrifter godtgjorde, at det ikke var Hemmingsens Person eller Lærervirksomhed i det hele, men kun det vildfarende i samme, han var en Modstander af.

Medens Resens Beskikkelse til Biskop altsaa ikke fjernede ham fra Universitetet, skaffede den dog Plads i det theologiske Fakultet for Jesper Brochmand, der i theologisk Retning stod ganske paa samme Side som Resen, men fra Karakterens Side vistnok var elskværdigere end han, ligesom han uden Tvivl overgik ham i den religiøse Følelses Inderlighed og Dybde, medens han som Videnskabsmand kunde agtes for hans lige. I Avgust 1615 tiltraadte Brochmand det theologiske Professorat, hvorpaa han i December samme Aar kreeredes til Doktor. I hans Sted blev D. Oluf Worm Professor i Græsk, hvorpaa Universitetet efter Kanslerens Befaling maatte tilbyde M. Hans Michelsen, Sognepræst i Assens, det ved Worms Oprykning ledige pædagogiske Professorat[1]). Hans Michelsen var en vel begavet og klog Mand med særlige Evner til at færdes blandt de store, og gjennem Fru Ellen Marsvin, Kirstine Munks Moder, havde han uden Tvivl vundet Kongens Yndest. Det pædagogiske Professorat blev da ogsaa for ham kun et kortvarigt Gjennemgangspunkt til højere Poster. Han tiltraadte nemlig i Oktober 1615[2]), allerede i Februar 1616 blev han

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 463. Jvfr. Acta Consist. 30. Avg. 1615.

[2]) Acta Consist. 18. Oktober 1615: »Receptus est in numerum Pro-

kaldet til Hofpræst, og fire Maaneder efter valgtes han til Biskop i Fyns Stift. Unægtelig en rask Fremadskriden!

Fyns Bispestol var bleven ledig ved M. Hans Knudsen Vejles Afsættelse paa Grund af hans stærke Helden til Kalvinismen. Da det nemlig var kommet til Regjeringens Kundskab, at han benyttede sin Stilling som Biskop til at udbrede kalvinistiske Lærdomme og at anbefale Bøger, hvori saadan Lære fandtes, samt at han undertiden i sine Prædikener havde udtalt sig paa en upassende Maade, som da han kort efter sin Hjemkomst fra Mødet i Kolding, hvor Kock var bleven dømt, i en Fasteprædiken advarede Landet mod en papistisk Inkvisition, hvor redelige Sandhedsvidner ikke kunde vente bedre Medfart end Nederlænderne under Hertugen af Alba eller Englænderne under den blodige Maria, — da han altsaa tydeligt nok havde lagt for Dagen, hvilket kirkeligt Stade han indtog, fik han den 10de Avgust 1615 kongelig Befaling om at indfinde sig i Kolding den 13de September samme Aar for at staa til Regnskab for sin Adfærd. Lidt tidligere var der udnævnt en kongelig Kommission, bestaaende af den som Kansler siden bekjendte Christian Friis til Kragerup, samt Professorerne M. Elias Eisenberg og M. Jesper Brochmand, med det Hverv at indsamle Vidnesbyrd i Fyns Stift mod Biskoppens Læremaade. Paa Møder i Nykjøbing paa Falster og i Odense den 14de og 18de Avgust, ved hvilke Biskoppen iøvrigt selv var tilstede, afhørtes et ikke ringe Antal Præster, af hvilke ikke faa fremkom med Vidnesbyrd, der klart nok tydede paa, at M. Hans Knudsen paa flere Punkter var i Uoverensstemmelse med den lutherske Lære. For at afværge det truende

---

fessorum M. Johannes Michaelius, moreque solito juramentum Academiæ præstitit».

Uvejr, indgav Biskoppen kort efter et Bønskrift til Kongen, hvori han bad om Tilgivelse for, hvad han af Ubesindighed og menneskelig Skrøbelighed kunde have forset sig. Vi kunne imidlertid ikke sige, om Udsættelsen af det berammede Retsmøde var en Virkning heraf. Kun dette vides, at Sagen ikke kom for i Kolding til den bestemte Tid, men efter en ny Stevning først den 26de Maj 1616 i Kjøbenhavn, hvor foruden Kongen selv flere Rigsraader samt alle Landets øvrige Biskopper med D. Hans Resen i Spidsen vare tilstede som Dommere, medens den kgl. Sekretær Christen Thomesen (Sehested) optraadte som Aktor med et udførligt Indlæg, der forøvrigt skal være forfattet af Resen. En Del Præster fra Fyns Stift vare indkaldte som Vidner. Skjønt den anklagede Biskop her søgte at forsvare sig det bedste han kunde, og navnlig dermed, at han havde søgt at oplive Videnskabeligheden blandt Stiftets Præster og derfor ved sine Visitatser havde holdt Disputatser med dem, der havde givet Anledning til forskjellige theologiske Diskussioner, saa kunde han dog ikke klare Hovedanken om sin bestemt udprægede kalvinistiske Sympathier fra sig, og Dommen, der faldt den 3die Juni 1616, kom derfor til at lyde paa, at han skulde afsættes fra sit Embede, medens Kongen af Hensyn til hans hidtidige Stilling eftergav ham, hvad strængere Straf han kunde have fortjent. Tillige maatte han udstede en Revers, hvori han ikke blot erkjendte Dommens Retfærdighed, men ogsaa forpligtede sig til for Fremtiden at afholde sig fra alt, hvad der kunde forstyrre den offentlige Ro eller være til Hinder for den her i Landet vedtagne Religion, og lovede ikke paa nogen Maade, privat eller offentlig, mundtlig eller skriftlig, selv eller ved andre, at foretage sig noget, hvorved nogen kunde bortdrages fra

Sandheden, under Straf af sit Livs Fortabelse uden al Naade[1]).

Til den ved M. Hans Michelsens ovenomtalte Befordring ledige Plads ved Universitetet foreslog Kansleren M. Jens Dinesen Jersin, der tidligere havde været Rektor i Sorø og nu opholdt sig i Giessen understøttet med det kongelige Rejsestipendium. Professorerne vilde hellere have den tidligere omtalte M. Hans Knoff, der for Tiden var Rektor paa Herlufsholm og var en af Resens yndede Disciple, medens Jersin uden Tvivl formodedes at tilhøre en noget anden, om ikke just theologisk saa dog pædagogisk Retning, end den der for Tiden var herskende hertillands. Af Hensyn til Kansleren gik man dog ind paa (den 19de Februar 1616) at skrive til Jersin og tilbyde ham Posten; men da han i sit Svar, hvori han forøvrigt modtog Tilbudet, dog gjorde Modtagelsen afhængig af, at han maatte blive endnu et halvt Aars Tid i Giessen for at afslutte sine Studier, ligesom han ytrede, at han hellere havde ønsket at benytte sin endnu ikke udløbne Stipendietid til et Par Aars Studeringer udenlands, saa var det maaske ikke Professorerne ukjært med Kanslerens Samtykke at kunne overføre Kaldet paa en anden[2]). Af Grunde, som vi ikke kjende, blev det dog ikke den omtalte Knoff, som fik Pladsen, men Vendelboen M. Peder Bertelsen Kjerul, hvis Hovedstudium synes at have været Astronomi, men om hvem det forøvrigt senere viste sig, at han ikke ret egnede sig til akademisk Virksomhed, hvorfor han efter nogle Aars Forløb maatte

---

[1]) Om M. Hans Knudsen Vejle og hans Sag se Pontoppidans Annal. eccl. Dan. III, 695—701. Bloch, Den fyenske Gejstligheds Hist. I, 74—88. Kirkehist. Saml. I, 481—509. Reversen findes i Gehejmearkivet. Jvfr. Wormii Epistolæ p. 8.

[2]) Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin. S. 54. 238—40.

tage til Takke med at blive Præst i et af Universitetets Patronatskald.

Højskolens eneste Jurist, D. Leonhardt Metzner, var i Juni 1615 bleven udnævnt til Hofraad, hvilken Ansættelse medførte, at han maatte opgive sin Plads ved Universitetet. Efter længere Forhandlinger bleve Professorerne enige om at tilbyde Klavs Plum, en ung, vel begavet dansk Mand, der for Tiden lagde sig efter Retsvidenskaben udenlands, den ledige Plads[1]). Det var første Gang siden Universitetets Gjenoprettelse ved Christian III, at Professorerne fik nogen afgjørende Indflydelse ved Besættelsen af den juridiske Lærerstol, og Udfaldet blev da ogsaa, at man nu endelig fik en indfødt dansk Mand i denne Post. Men forøvrigt gik der lang Tid hen, inden Plum tiltraadte; thi da han fik Professorernes Brev og Tilbud, var han nylig kommen til Padua, og havde endnu ikke beset Italien. Han skrev derfor tilbage og bad om Tilladelse til at blive endnu et Aars Tid udenlands, da han antog, at han, efter først med Flid at have gransket de mange Levninger fra Oldtiden, som fandtes i Italien, vilde være i Stand til med langt større Frugt at docere Romerretten, end om han strax skulde ile hjem, og at altsaa hans Tøven vilde være en Vinding for hans senere Lærervirksomhed[2]). Da Professorerne fik dette Brev, henstillede de Sagen til Kansleren, og denne maa antages at have indvilliget i Plums Begjæring[3]). Den juridiske Lærerstol kom saaledes til at staa ledig i to Aar; thi først den 5te Juli 1617 aflagde Klavs Plum Professoreden, idet han tillige lovede med det første at erhverve den

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 462. Acta Consist. 1. 8. 12. og 29. Juli 1615.
[2]) Se Tillæg, Nr. 465.
[3]) Acta Consist. 29. April 1616.

juridiske Doktorgrad, et Løfte, som han dog først indfriede fire Aar efter[1]).

Inden Plums Hjemkomst foregik et Personskifte, der var af den største Betydning for Universitetet. Den 29de Juli 1616 døde nemlig Christian (Henriksen) Friis til Borreby, som nu i tyve Aar med ualmindelig Kraft og Myndighed havde beklædt Posten som Kongens og Uuiversitetets Kansler. Han var fulgt med Kongen til Oslo for at deltage i de Herredage, der skulde afholdes sammesteds, da Døden indhentede ham. Hans Lig blev ført til Kjøbenhavn for at jordes. Dagen efter Ligbegængelsen holdt Universitetet en Sørgefest (den 20de Avgust), ved hvilken D. Kort Aslaksen som Højskolens Ordfører i de stærkeste Toner priste den bortgangne Kanslers Dyder og Fortjenester[2]). Da der gik en længere Tid hen, inden en ny Kansler udnævntes, besørgede Brejde Rantzov, Statholder i Kjøbenhavn, imidlertid de Forretninger, som ellers paalaa Universitetskansleren; men enkelte af Professorerne vare lidet tilfredse med ham, og Afgjørelsen af vigtigere Sager synes at være bleven udsat, indtil der kom en virkelig Kansler[3]). Dette skete i Marts 1617, da Christian (Jørgensen) Friis til Kragerup overtog denne vigtige Post[4]). Han tilhørte en anden Gren af den frisiske Slægt end hans Forgænger, og var en Søn af den som Statholder i Norge bekjendte Jørgen Friis til Krastrup. Han var født 1581, altsaa temme-

---

1) Acta Consist. 5. Juli 1617.

2) Cunr. Aslacus Bergensis, Oratio funebris in memoriam Dn. Christiani Frisii de Baareby. Hafn. 1616.

3) Wormii Epistolæ p. 32. Acta Consistorii.

4) Acta Consist. 19. Marts 1617: «Rector med nogle Professoribus skal excipere Cancellarium novum og commendere Hans Magnificens Academiam. Hvad Skjænk anlanger, formener Senatus Academicus, at man herudi ikke haver Exempel».

lig ung til at beklæde Kanslerembedet, især da han ikke havde gaaet Kancellivejen. Men han havde som det synes under Kalmarkrigen, i hvilken han havde haft en militær Kommando, i høj Grad vundet Christian den IV's Tillid, saa at Kongen senere ikke alene havde betroet ham vigtige Forleninger, men ogsaa gjort ham til Hofmester for sin ældste Søn, Prinds Christian. Og under de Højtideligheder i Kolding, som ledsagede den gottorpske Hertug Frederik III's Lenshylding i Begyndelsen af December 1616, gav Kong Christian ham ikke blot Ridderslaget og optog ham i Rigets Raad, men gjorde ham tillige til Statens højeste Embedsmand, idet han udnævnte ham til kongelig Kansler[1]). I Sammenligning med den ældre Christian Friis besad den ny Kansler neppe en saa bestemt og myndig Karakter, men han havde uden Tvivl personlig en større Kjærlighed til Videnskaberne og boglige Kunster og et aabnere Øje for hvad der tjente til deres Tarv. Universitetet led altsaa neppe noget Tab ved Kanslerskiftet; men Professorerne fik derimod friere Hænder, end de havde haft i den forrige Kanslers Tid, navnlig efter at den ny Kansler i Aaret 1621 udtrykkelig havde tilkjendegivet dem, at naar de havde Fundatsens Ord og Bestemmelser at støtte sig til, behøvede de ikke at spørge sig for, men kunde forudsætte hans Samtykke, og at naar en Professorpost var ledig, kunde de selv ved Afstemning afgjøre, hvem de ønskede, og derpaa indstille Valget til Kongens Stadfæstelse[2]).

Den ny Kanslers første Virksomhed med Hensyn til Universitetet synes forøvrigt at have været Bilæggelsen af nogle Stridigheder, der i længere Tid havde hersket mellem

---

[1]) Se Hist. Tidsskrift I, 330—1. Slange, Christian IV's Hist. S. 386.

[2]) Acta Consist. 17. Sept. 1621.

flere af Professorerne. Først saaledes en Strid mellem D. Hans Resen og D. Thomas Fincke angaaende en Pengesag. Resen havde nemlig ægtet Biskop Vinstrups Enke, Anna Eisenberg, og med hende arvet en noget uklar Fordring til Fincke paa 2000 Daler, som han nu paa sin skarpe Maade gjorde gjældende. Der var allerede gjort Skridt til en lidet hyggelig Proces mellem de to ansete Mænd, hvilken sikkert vilde have haft en slem Spaltning blandt Professorerne til Følge, da det lykkedes Kansleren at jevne Sagen i Mindelighed[1]. En anden Strid var den mellem D. Oluf Worm og de øvrige Medlemmer af det filosofiske Fakultet, som nægtede ham Ret til at overtage Dekanatet, da Raden var til ham, idet de paastod, at han ikke havde Magister- eller Doktorgraden i Filosofien, og derfor heller ikke kunde meddele denne Grad, hvad netop var en af Dekanens Hovedforretninger; hvorimod Worm gjorde gjældende, at den ham i Basel meddelte medicinske Doktorgrad ogsaa indesluttede den højeste Grad i det filosofiske Fakultet, ligesom han formente, at naar han var ordentlig filosofisk Professor, kunde man ikke med Billighed, naar Raden var til ham, formene ham Dekanatet, der jo var eftertragtet ikke blot paa Grund af de Æresfortrin, som det gav, men maaske endnu mere af Hensyn til de forholdsvis ikke ubetydelige Indtægter, der vare forbundne dermed. Striden begyndte 1616 og endte først 1618. Worm blev to Gange forbigaaet, noget der gik ham nær til Hjærte. Endelig raadede Kansleren, for at faa en Ende paa Striden, at han skulde skrive til Universitetet i Basel og faa et officielt Vidnesbyrd om, hvorledes Sagen forholdt sig. Dette gjorde han ogsaa, men inden Svaret var indløbet, opgav Worms hidtidige Modstandere i denne

---

[1] Acta Consist. 1/2, 8/2, 1/3, 19/4, 23/4, 30/4 1617.

Sag deres Indvendinger, idet de efter Forslag af Universitetets daværende Rektor, Biskop Resen, der kraftig støttedes af D. Kort Aslaksen, gik ind paa at gjøre en Indstilling til Kansleren, om Worm ikke kunde blive dispenseret og tilstedt Adgang til Dekanatet lige med regelmæssigt promoverede Magistre, noget som Kansleren uden nogen Vanskelighed gik ind paa. Hvad Resen havde gjort gjældende, var særlig Hensynet til Freden og Enigheden mellem Universitetets Lærere; og det kan ikke nægtes, at den havde været stærkt truet; thi Worm tog Sagen som en personlig Krænkelse, og paa hans Side stod hans Svigerfader D. Thomas Fincke og hans Svoger D. Caspar Bartholin, samt Theologerne Aslaksen og Brochmand, medens de filosofiske Professorer, og da navnlig Longomontanus, stod ham imod[1]). Desuden var der samtidig andre Stridsspørgsmaal, der satte Gemytterne i Bevægelse, navnlig Spørgsmaalet om Studenternes Ret til frit at vælge sig Privatpræceptorer blandt Professorerne. Ifølge Universitetets Fundats skulde Rektoren ved Immatrikulationen henvise den unge Student til en af de filosofiske Professorer, der skulde overtage det specielle Tilsyn med hans Flid og øvrige Forhold[2]). I Tidernes Løb var dette imidlertid blevet saaledes ændret, at Studenterne frit valgte deres Privatceptorer, dog saaledes at Valget, som det synes, fremdeles var begrændset til Professorerne i det filosofiske Fakultet, maaske dog med Forbigaaelse af de tvende Pædagogici[3]). Men da nu flere Studenter ønskede at ud vide deres Valgfrihed saa vidt, at de ogsaa kunde vælge

---

1) Acta Consist. 1/6, 5/6, 19/6, 21/9 1616. 5/7 1617. 23/5, 27/6 1618 O. Wormii Epistolæ, p. 29—36, hvor ogsaa Worms Brev til Universitetet i Basel om denne Sag er aftrykt.

2) Se 1ste Del, S. 94—5.

3) Se Tillæg, Nr. 345. 355.

Professorer i de højere Fakulteter, som maatte være villige til at paatage sig Tilsynet med dem, saa vakte dette en skarp Modsigelse fra flere af Professorerne i det filosofiske Fakultet, der betragtede det som et Indgreb i deres Rettigheder, idet det maa antages, at Privatpræceptorerne have oppebaaret en vis, om end frivillig, saa dog sædvanemæssig Godtgjørelse for de Testimonier, de ved forskjellige Lejligheder udstedte for deres Privatdisciple[1]). Desuden kunde Professorer, der havde mange Studenter under deres Tilsyn, lettere sikre sig en talrig Tilhørerkreds, end andre, som faa eller ingen havde. Nok er det, at da en Del Studenter, medens Longomontanus var Rektor (1616—17), erklærede for denne, at de ikke vilde have nogen anden end Mediciineren D. Caspar Bartholin til deres Privatpræceptor, fik de en meget ublid Behandling af Rektoren, som søgte at true dem til at opgive dette Forlangende[2]). Imidlertid døde Sagen ikke dermed hen, men blev optagen til Forhandling blandt Professorerne, der den 21de April 1619 besluttede, «at naar Deposits holdes efter denne Dag, da skal alstedse Magnificus Dn. Rector, som nu er eller kommendes vorder, henvise samme ny Studenter sub privatam inspectionem Dominorum Professorum, saa at de blive ligeligen distribuerede iblandt de Professores, som ville have discipulos privatos». Ved denne Beslutning var det slaaet fast, at ogsaa Professorerne i de højere Fakulteter kunde være Privatpræceptorer, naar de selv ønskede det; men derimod var Studenternes fri Valg tilintetgjort. Det sidste var imidlertid en saa illiberal Bestemmelse, at den vanskelig i Længden

---

[1]) Prøver paa saadanne Testimonia privatorum præceptorum findes i Tillæget Nr. 358. 359. 382. 383. 386. 389. 399. 464.

[2]) O. Wormii Epistolæ, p. 33—4.

kunde holde sig, og den blev da ogsaa senere efter Kanslerens Ønske underkastet Ændringer, der imidlertid ligge ude over den os her afstukne Tidsgrændse[1]).

Som Bevis paa den ny Kanslers Iver for de boglige Kunsters Fremme kan nævnes, at han 1620 søgte at formaa D. Oluf Worm til at paatage sig Udgivelsen af afd. Dr. med. Peder Sørensens i Haandskrift efterladte lægevidenskabelige og fysiske Afhandlinger, hvad Worm dog af Hensyn til sine egne Arbejder ikke turde paatage sig, men søgte at formaa D. Peder Sørensens Søn, Dr. med. Frederik Pedersen (Severinius), til at overtage Udgivelsen, idet han i Kanslerens Navn forsikrede ham, at et saadant Foretagende vilde være saa vel denne som Kongen meget kjært[2]). Den Virksomhed, som ved denne Tid udfoldedes for at fremme den højere Undervisning dels ved at ansætte Konrektorer ved de vigtigste Skoler, dels ved Oprettelse af de saakaldte Gymnasier i flere af Stiftsstæderne, bestemte til at danne et Overgangsled mellem Skolerne og Universitetet, maa ogsaa for en ikke ringe Del anses som Vidnesbyrd om Kanslerens Interesse for Videnskabernes Fremme. Det samme er Tilfældet med de Foranstaltninger, der 1619 og følgende Aar skete for at skaffe ny og mere hensigtsmæssig indrettede Skolebøger[3]).

Blandt de Mænd, som bleve udsete til at forestaa dette Arbejde, var dels D. Caspar Bartholin, hvis tidligere ud-

---

1) Jvfr. Acta Consist. 30/1, 30/3, 9/5, 15/6, 26/10, 29/10 1622. 17/7, 11/12 1624.

2) O. Wormii Epistolæ, p. 52—3.

3) Gjellerup, Biskop J. D. Jersin, S. 65 flg. Planen om Ansættelse af Konrektorer var allerede fattet, medens Kansler Chr. Friis til Borreby levede, men blev først gjennemført under hans Efterfølger (se Breve fra Biskop Hans Michelsen i Odense til Knud Richardsen, Gl. kgl. Saml. 3018. 4).

givne Haandbøger i Logik og Metafysik allerede havde vundet Indgang ved mange af Evropas Universiteter og højere Læreanstalter, dels en Mand, som der en Gang tidligere havde været Tale om at knytte til Kjøbenhavns Universitet, og med hvis Ansættelse det nu blev Alvor, nemlig M. Jens Dinesen Jersin. Samtidig oprettedes der et nyt Professorat ved Universitetet, nemlig i Metafysik, et Fag, som forøvrigt allerede tidligere lejlighedsvis var blevet foredraget ved Universitetet af Professoren i Logik eller Dialektik, men som nu blev stillet selvstændig og overdraget til Jersin. Initiativet til denne Foranstaltning, hvorved de akademiske Læreres Antal, der nu over 60 Aar havde været uforandret, forøgedes med en ny Professor i det filosofiske Fakultet, var ikke udgaaet fra Universitetet selv, men skyldtes vistnok i alt væsentligt Kansleren, der nærede høje Tanker om Jersins Dygtighed og hans ved Studier i Udlandet erhvervede friere pædagogiske Blik, hvortil kom Kongens personlige Yndest for denne Mand, der var Lærer for hans uægte Søn Christian Ulrik (Gyldenløve).

Allerede den 24de Marts 1618 udstedte Roskilde Domkirkes Værger og residerende Kanniker ifølge kongelig Befaling et Brev, hvorved de forpligtede sig til at yde en Del af Domkirkens Smaaredsel til Lønning for en Professor ved Universitetet[1]). Men det var dog først et Aar efter (den 3die April 1619), at Kongen udstedte det egentlige Stiftelsesbrev for det ny Professorat, der nærmest grundedes paa Indtægterne af S. Peders Alters Vikariat i Roskilde, der ved en ifølge kongelig Befaling tilvejebragt Overenskomst nu henlagdes til Universitetet[2]). Jersins Udnævnelse

[1]) Se Tillæg, Nr. 479.
[2]) Se Tillæg, Nr. 487. 488. 496.

til Professor skete kort efter. Formelt var det Universitetet, der kaldte ham, men i Virkeligheden var det Kongen, fra hvem Kaldet udgik[1]). Han kom dog ikke til at tiltræde sit Embede før over et Aar efter Kaldelsen. Kort efter at denne var udgaaet til ham, maatte Universitetet nemlig for længere Tid opløses paa Grund af en Pestepidemi, som var udbrudt.

Den 27de Maj 1619 skrev Kansleren fra Slagelse til Universitetets daværende Rektor D. Caspar Bartholin: «Anlangendes Universitetet, da er Hans Majestæt naadigst tilfreds, at det maa opgives, indtil saa længe Sygdommen begynder noget at lindres igjen»[2]). Og i en samtidig Dagbog af D. Oluf Worm anmærkes ved den 31te Maj s. A., at Akademiet blev opløst paa Grund af den herskende Pest, og at den største Del af Professorerne begav sig til Roskilde[3]). Pesten havde forøvrigt da allerede raset i længere Tid, som man ser af et Program, udstedt i Anledning af denne Sygdom den 18de Januar 1619 af den ovennævnte Rektor, hvorved han forbød Studenterne, at de uden særlig Tilladelse ikke maatte bære andre Lig til Jorde end saadannes, der havde hørt til den lærde Stand. Rektoren gjorde gjældende, at Studenterne ved Ligbæringen let kunde blive smittede, og at en saadan Forretning desuden var upassende for Universitetets Værdighed[4]). Det er første Gang, at det

---

[1]) Acta Consist. 21. April 1619 (aftrykt hos Gjellerup, J. D. Jersin, S. 67). Samt Tillæg, Nr. 490.

[2]) Se Tillæg, Nr. 491.

[3]) Hdskr. i Ny kgl. Saml. 1007. 4to. Jvfr. Acta Consist. 11. Juni 1619: «Magn. D. Rector lovede, at han med det allerførste vil forrejse hen til Magn. Dn. Cancellarium, med Hs. Magnificens at raadføre sig baade om andet, og sønderligen de usu justitiæ, om den skal nu tillige med prælectionibus publicis ophøre eller ikke».

[4]) Se Tillæg, Nr. 486.

omtales, at Studenterne søgte Erhverv som Ligbærere, hvad senere blev en ganske indbringende, om end lidet passende Forretning for mange af dem. Hvad Pesten forøvrigt angaar, da gav den Anledning til, at det medicinske Fakultet udgav «En kort Undervisning, hvorledes man sig forholde skal i denne farlige Tid»[1]). Efter ni Maaneders Standsning af den akademiske Virksomhed, blev der i Slutningen af Februar 1620 atter Tale om Optagelse af Forelæsningerne. Da Rektoren, M. Vulfgang Rhuman, spurgte Kansleren om hans Mening, henstillede denne Sagen til Professorernes egen Afgjørelse. Ved Forhandlingen derom var der vel enkelte, som D. Oluf Worm, der raadede til endnu at vente en Tid og se, hvorledes det vilde stille sig med Sygdommen i den tilstundende Vaartid; men da Biskop Resen var af den Mening, at man snarest mulig igjen skulde tage fat, og de fleste Professorer vare enige med ham, saa bleve Studenterne ved et trykt Program atter kaldte under Fanerne, og Forelæsningerne begyndte da paany i Marts 1620[2]).

I Maj samme Aar aflagde den ovennævnte M. Jens Dinesen Jersin Professoreden; men hans akademiske Virksomhed blev dog langt mindre, end man skulde have ventet, naar man gaar ud fra, at det væsenlig var for hans Skyld, at det ny Professorat var oprettet. Jersin var nemlig saa optagen af Stillingen som Tugtemester for den unge Gyldenløve, hvilken efter Kongens Ønske fremdeles vedblev, at der kun levnedes ham liden Plads eller Tid til akademisk

[1]) Findes i Kgl. Bibl., jvfr. H. Rørdam, Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 92—3. — I Th. Bartholins Cista Medica p. 175 sq. findes «Consilium Facultatis Medicæ Hafniensis de Peste, conscriptum Ao. 1619, postea revisum 1637 et auctum 1654, editumqve vernacula lingva pro vulgo». — Resen udgav 1619 paany D. Christiern Torkelsen Morsings Skrift fra 1546 om Pesten (se 1ste Del S. 446).

[2]) Acta Consist. 23. Febr. 1620.

Virksomhed[1]). En anden Professor, der i tre Aar udelukkende havde været sysselsat med en lignende Lærervirksomhed, vendte dog nu tilbage til Universitetet. Det var D. Jesper Brochmand, som den 28de Maj 1617 var bleven beskikket til Tugtemester for Kongens ældste Søn Hertug Christian[2]). Saa længe dette Hverv hvilede paa ham, havde han, især paa Grund af at hans Lærling som oftest opholdt sig udenfor Kjøbenhavn (paa Kronborg og andensteds), aldeles ikke kunnet tage sig af sit akademiske Embede, skjønt han fremdeles nød sin Professorløn. I hans Forelæsningstimer havde Professoren i Hebraisk, M. Herman Nielsen, vikarieret, idet han dog ikke havde vovet sig videre ind paa Theologiens Enemærker end til Fortolkning af Davids Psalmer[3]). I Juni 1620 skulde Brochmand efter Tur have været Universitetets Rektor; men da han endnu ikke var kommen tilbage, gik Valget over paa hans Kollega D. Kort Aslaksen[4]). Ikke længe efter (19de Juli s. A.) indtog han dog atter sin Plads ved Højskolen[5]). Hans Tilbagekomst blev rimeligvis fremskyndet derved, at man ønskede hans Nærværelse ved den højtidelige Promotion af 4 Doktorer i Theologien, der foregik den 20de Juli, da Biskop Resen som Fakultetets Dekanus overdrog denne Værdighed til Bi-

---

[1]) Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin, S. 67 flg.

[2]) Sjælandske Tegnelser. XVI, 256.

[3]) Se Tillæg, Nr. 480. 489. Acta Consist. 24. Maj 1617: »Conclusum est, programma de lectione Theologica demandata M. Hermanno propter absentiam D. D. Gaspari Erasmii Brochmanni scribendum et publicandum esse a Rectore«. Ibid. 21. April 1619: »M. D. Rector proponerede, at det er M. D. Cancellarii Raad og Vilje, at M. Hermannus continuerer fremdeles udi D. D. Caspari Erasmii Sted prælectionem Theologicam, og at han læser saa tidt, som han kan. M. Hermannus tog det udi Betænkende«.

[4]) Acta Consist. 3. Juni 1620.

[5]) O. Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007 4to.

skopperne Iver Hemmet fra Ribe, Hans Vandal fra Viborg, Mads Jensen Medelfart fra Lund, samt til Hofpræsten Peder Sture. Fra den Tid af virkede Brochmand uforstyrret i sit akademiske Kald, idet han mere og mere gjorde sig bemærket som en Mand, der i særlig Grad var skikket til at vejlede den studerende Ungdom til en grundig Indsigt i og en tro Fastholden af den lutherske Kirkes Lære.

En saadan Fastholden af det ved Luther givne kirkelige Stade var jo netop hin Tids historiske Opgave, og den blev end yderligere indskjærpet ved de Farer, som da fra forskjellige Sider truede det evangeliske Kirkesamfund. Derfor fejredes ogsaa Jubelfesten for Reformationen i Aaret 1617 med en Iver, der vidnede om, at man var sig de Goder bevidst, som Luther ved Kirkefornyelsen havde erhvervet Menigheden, og at man indsaa Vigtigheden af at holde fast ved det vundne Udbytte, at det ikke atter skulde tabes. For Universitetets Vedkommende blev Reformationsfesten bebudet ved et udførligt historisk Program, der var udstedt af Biskop Resen, der paa den Tid var Rektor og maaske mere end nogen anden da levende dansk Mand følte det som sit Kald at hævde Arven fra Luther uforvansket og ubeskaaren i alle Maader. Vistnok var det ogsaa ham, der havde givet hele Planen til Jubelfesten[1]). Den foregik paa følgende Maade. Den 31te Oktober 1617, Hundredaarsdagen for Luthers første mandige Optræden mod Pavedømmets Vildfarelser, blev der holdt en Takke-

[1]) Se Resens Jubelskrifter Lutherus triumphans og Jubilæus Christianus, hvori ogsaa det ovenomtalte akademiske Program er aftrykt. Jvfr. Acta Consist. 4. Okt. 1617: «Gav M. D. Rector (ɔ: Resen) tilkjende, at S. R. Majestas haver bevilliget at holde Jubilæum circa initium Novembris in memoriam repurgatæ doctrinæ per b. Lutherum».

og Mindefest i Kirkerne overalt i den danske Konges Stater. Størst var dog Højtideligheden i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Om Morgenen havde alle Medlemmerne af Rigsraadet og andre høje Herrer samlet sig paa Slottet. Til den fastsatte Tid begave de sig til Fods i Procession til den nævnte Kirke. Foran gik et Kor af syngende Skolediscipler, derpaa Kongen og Prindserne, og efter dem Rigets Herrer Par ved Par. I Kirken blev der musiceret, hvorpaa Biskop Resen besteg Prædikestolen og holdt Festtalen; endelig modtog Kongen og de tilstedeværende Rigsraader den hellige Nadvere, idet de derved ligesom paatoge sig en ny Forpligtelse til standhaftig at værne om den evangeliske Sandhed, som ved Luther atter var bragt for Dagen. Universitetet indskrænkede sig imidlertid ikke til Deltagelse i denne Hojtid; men i otte Dage efter hinanden blev der holdt Taler og fremsagt Digte dels af Professorerne i det store Auditorium i «det ny Kollegium», dels af Studenter i Kommunitetets Sal og i Valkendorfs Kollegium[1]). Og fra den Tid af blev det Skik, at man aarlig ved Universitetet fejrede en Mindefest for Luther og Reformationen. I Begyndelsen var man endog saa ivrig i Sagen, at man tillige højtideligholdt Luthers Dødsdag, den 18de Februar[2]), men

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 705—6. O. Wormii Epistolæ, p. 12. 39. Worms hdskr. Dagbog. Cunr. Aslacus, Oratio de statu Religionis i Dania ab. An. 1517 ad An. 1621. Til de Vers og Taler, der af Studenter bleve foredragne, hører formodentlig: «De anno Jubilæo, erroribus inde Papistarum, ex qvibus per Lutherum salvifica deliberatione, cum nonnullis circumstantiis. Georgius Marius Malmogius. 6. Novemb. 1617». (Hdskr. i Ny kgl. Saml. 160. 4).

[2]) Ifølge Resens Opfordring holdt D. Caspar Bartholin d. 18. Febr. 1618 en Tale, der siden blev udgiven under Titel: «De Luthero Panegyricus ejus cum Elia Propheta comparationem ac vitam atqve res gestas memorabiliores Historice et Theologice pertexens,

senere blev det ved Festen den 31te Oktober (eller en af de følgende Dage), hvilken som bekjendt har holdt sig indtil vor Tid. Om Oprindelsen til denne aarlige Universitetsfest erfares følgende af Acta Consistorii for 14de Oktober 1618: «Magnificus Dn. Rector gav tilkjende, at det er Magnifici Dn. Cancellarii Befaling, at aarligen herefter, den 31te Oktober, skal en af Dn. Professoribus holde en Orationem publicam in memoriam repurgatæ religionis, saa at det gaar ordentlig omkring iblandt Professores». Det følger af sig selv, at alle Professorer, ikke vare lige oplagte til at holde en saadan Tale; men da Kansler Christian Friis til Kragerup særlig interesserede sig for Sagen, og Tidsbegivenhederne gav Ordet den indtrængende Kraft — man erindre, at Trediveaarskrigen netop udbrød 1618 — saa fremkom der, ialfald i den første Tid, i Anledning af denne Reformationsfest flere vigtige Indlæg og kraftige Opfordringer til Fastholden af den evangeliske Sandhed, blandt hvilke vi her indskrænke os til at nævne D. Oluf Worms Tale mod Jesuiten Adam Contzen, holdt ved Reformationsfesten 1618, og siden udgiven efter Kanslerens Opfordring[1]), samt D. Kort Aslaksens Skildring af Reformationens Indførelse i Danmark, hvilken sidste Tale blev holdt ved Festen 1617 og siden udkom baade paa Latin og paa Dansk ledsaget af et vigtigt Tidsregister især over kirkelige Begivenheder her i Landet i Tiden fra 1517 til 1621.

Saa villig man end altsaa dengang var til at forny

---

dictus publice in Acad. Reg. Hafniensi, frequenti literatorum ordinum coronâ circumfusâ, ipso Constantiæ et Concordiæ die, qvi Luthero emortualis» etc. (Hafn. 1619. 4).

[1]) Jubilum evangelicum a crocodilinis lacrimis Adami Contzen Jesuitæ Moguntinensis liberatum (Hafn. 1619. 4). Jvfr. O. Wormii Epistolæ, p. 51.

Minderne fra Reformationens Dage, saa lidet tilbøjelig var man dog til at indrømme Plads for det Krav paa Samvittighedsfrihed, der jo havde været en af de vigtigte Løftestænger for Reformationen. Et slaaende Bevis paa, at denne Tid ikke hyldede Friheden men Tvangen, var det, at Biskop Resen — selvfølgelig med Regjeringens Tilladelse — den 21de Februar 1618 lod alle de Borgere i Kjøbenhavn, som antoges at være af en afvigende Trosbekjendelse, sammenkalde i Vor Frue Kirke, og der nødte dem til at besværge de saakaldte Fremmedartikler fra Kong Frederik II's Tid[1]). I denne Forbindelse kan det ogsaa berøres, at de theologiske Studenter, som modtog Rejsestipendier, nu forud maatte forpligte sig til kun at besøge lutherske Universiteter, en Forpligtelse, som i ældre Tid ikke var krævet af af dem. Medicinerne kunde man vel ikke paalægge dette Baand, da de vigtigste Lærdomssæder for det lægevidenskabelige Studium vare i katholske Lande, men de maatte dog love at blive ved den rene Lære[2]).

Kun Skade, at denne orthodoxe Nidkjærhed ikke altid var ledsaget af en lignende Iver for Sædernes Renhed. Ialfald frembyder enkelte af Professorernes — for ikke at tale om Studenternes — Liv paa denne Tid Træk, der synes at tyde paa væsentlige Mangler i sædelig Henseende. Saaledes maatte Professor Peder Gelstrup, da han efter Kongens og Kanslerens Befaling i September 1617 blev krævet til Regnskab i Konsistorium, tilstaa, at han havde begaaet Lejermaal med en Pige, der tjente hos Statholder Brejde Rantzov. Hans Undskyldning var den, at det var sket i en yderlig Grad af Drukkenskab. Han slap dog med at

---

[1]) O. Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007. 4to.
[2]) Se Tillæg, Nr. 493. 497.

betale en klækkelig Bøde og at staa Skrifte[1]). Og først da han senere virkelig sonede Brøden ved at ægte den paagjældende Pige, høre vi om en almindelig Indignation blandt hans Medlærere — naturligvis over Misalliancen[2]). — I det hele kunde ellers hæderlige Mænd i Drukkenskab, der jo var Tidens Skjødesynd, den Gang tillade sig besønderlige Ting. Et kuriøst Exempel herpaa frembyder Konsistoriets Forhandlinger i December 1618: «M. Hermannus (Professor i Hebraisk) beklagede, hvorledes i Aftes silde (13de December), der Klokken var slagen ti, stor Uførm skal være sket for hans Dør af nogle Folk, iblandt hvilke var Michel Vibe, Borgmester, Thomas Lorick (Raadmand) og Peder Kniphoff, med flere Mænd og Kvinder. Derhos beklagede Klavs Plum (den juridiske Professor), at Michel Vibe æskede ham ud for Døren at slaas». Nogle Dage efter berettes:

---

[1]) Acta Consist. 22. Sept. 1617: «Blev M. Gelstrupius fremkaldt af M. Dn. Rectore efter Kong. Majestæts, Hr. Canceliers og Hr. Statholders Befaling, og hannem blev forelagt, at han skulde libere propter gloriam Dei confiteri, hvis der i Sandhed var om de rumoribus, som vare spargerede om hannem in causa fæminæ istius compressæ. Hvortil han svarede, at han quo ad partum vidste sig uskyldig, men kunde dog ikke aldeles negere, at hun jo havde conscenderet hans lectum, sed se plane ignorare, an rem cum illa habuerit, eo quod poculis penitus obrutus fuerit, ideoque consvetudinem se simpliciter negare non posse. Deinde a M. D. Rectore et Dn. Professoribus culpam deprecatus, quam se penitus negare non posse asserebat, petiit, ut ea propter Deum ipsi condonaretur, subjungens, se operam daturum, ut posthac in tale crimen non incidat. Obtulit se deinde, rogatus, ad multam pro ratione facultatis. De multa igitur deliberatum. Conclusum, ut primo ipsi proponeretur, quid ultro pauperibus studiosis elargiri vellet. Quod ubi factum, viginti obtulit thaleros. Demum statutum, ut quadraginta multæ loco solveret thaleros in usum pauperum studiosorum. Denique diligentissime a M. D. Rectore admonitus de vitæ emendatione, sub comminatione gravissimæ poenæ, ipsi injunctum, ut se Deo et ministerio reconciliaret quamprimum».

[2]) Wormii Epistolæ, p. 12.

«Michel Vibe, Borgmester, kom frem; og eftersom han havde forstaaet, at Mester Herman skulde have noget hart optaget, at Michel Vibe i Søndags ad Aften er med stort Selskab kommen for M. Hermans Dør ligesom til en Uførm at gjøre: sagde han, at han jo var for M. Hermans Dør, havde dog intet andet med ham paa samme Tid enten at tale eller gjøre, end som med sin Ven. Sagde og Michel Vibe derhos, at han paa den Tid havde selv personligen intet Værge i sin Haand. Dernæst beklagede Michel Vibe, at M. Elias Eisenberg skal have angivet, at han, Michel Vibe, skulde i Søndags ad Aften have kaldet M. Elias en Skjælm. Og sagde nu Michel Vibe, at dersom noget saadant var sket af hannem, da var det nu slet gaaet ham af Hovedet. Sagde derhos, at han intet skjælmsagtigt eller uærligt vidste med M. Elias. Hvad Klavs Plum anlanger, klagede Michel Vibe, at Klavs havde i Søndags ad Aften i Bryllupsgaarden været meget urolig med Glas at slaa sønder, item med Hvislen eller Fløjten. (Derhos at Klavs havde overfaldet og slaget samme Tid om Aftenen nogle af Borgerskabet og været efter nogle med dragen Kniv)[1]. Sagde og Michel Vibe, at dersom Klavs Plum vilde forfølge Sagen mod hannem, eller vilde Forligelsemaal indgaa, da vilde han til begge Parter være Ufreds. Thomas Lorick beklagede, at som han samme Aften var kommen for Mester Hermans Dør i en ganske god Mening, kom Klavs Plum ud med et Værge og jagede hannem, saa han maatte slippe sin ene Tøffel i Løbet[2])». Hele dette tragikomiske Efterspil efter en munter Bryllupshøjtid har navnlig Interesse

[1]) De Ord, der staa i Parenthes, ere saaledes indklamrede i Protokollen af Prof. Klavs Plum, der i Randen har skrevet: falsissima relatio.

[2]) Acta Consist. 14. og 18. December 1618.

derved, at de nævnte Mænd vare nogle af Kjøbenhavns rigeste og mest ansete Borgere. En Del Professorer havde nok ogsaa været med til Gildet, og som det lader til, havde den ene Part just ikke meget at lade den anden høre.

Vilde man, som ovenfor er bemærket, ikke tilstede nogen Frihed paa Aandens Enemærker, saa fulgte det omtrent af sig selv, at Ytringsfriheden paa det politiske Omraade maatte være en lignende Tvang underkastet. Dette fik den i det foregaaende oftere omtalte D. Christoffer Dybvad paa en meget alvorlig Maade at føle. Efter at han mange Gange forgjæves havde tilbudt Universitetet sin Tjeneste, blev han endelig i Aaret 1618 udnævnt til kongelig Mathematicus med den Opgave at stille Nativiteter og andre derhen hørende Kunster og Beregninger, der for en Videnskabsmand kun kunde have lidet tilfredsstillende ved sig, da de mere klartsynede havde begyndt at faa Øjnene op for, at slige Beregninger og Forudsigelser kun vare videnskabeligt Humbug. Misfornøjelse med Stillingen i Forbindelse med de bitre Erindringer om tidligere Tilsidesættelser avlede hos Dybvad et Nag til hele den bestaaende Statsorden, der gav sig Luft paa en ligesaa uklog som hensynsløs Maade. Hans politiske Ideal var Absolutismen, i religiøs Henseende var han Arminianer eller vel endog Fritænker, og paa det sædelige Omraade hyldede han ligesaa libertine Grundsætninger. I Aaret 1619 opholdt han sig i Bergen, uvist i hvad Egenskab. Det er sædvanlig antaget, at han har været Læge der; men saa meget er vist, at han ikke havde nogen offentlig Ansættelse som saadan. Formodentlig har han ikke kunnet trives ved Hoffet; maaske har han søgt at vinde Indflydelse paa Prinds Christian og at stemme ham for sine vidtgaaende Planer om Tilintetgjørelse af Adelsvælden, og er paa Grund heraf bleven

fjernet, uden at nogen formelig Afsked derfor er givet ham fra hans Embede som Mathematicus, saa han ogsaa har beholdt det Kannikedømme Lund, han i denne Egenskab var aflagt med. Nok er det, at han ikke meget længe efter sin Ankomst til Bergen henledte Opmærksomheden paa sig ved sine dristige og ofte ligefrem usømmelige Ytringer om Religions- og Statssager. Med et brændende Had udtalte han sig om den afdøde Kansler Christian Friis til Borreby og med udsøgt Haan om Biskop Resen. Især gik han dog ved enhver Lejlighed løs paa Adelen og udtalte det som sin bestemte Forventning, at inden faa Aar skulde dens Magt være knækket, og Kongen være i Besiddelse af de syv Majestætsrettigheder, som han havde fundet omtalt af den franske Forfatter Bodin. Tillige lod han Antydninger falde om, at han selv havde givet Kongen Ideen til, hvorledes han skulde gribe Sagen an med Tilintetgjørelsen af Adelsvælden, og han pralede af at have udkastet Planen til andre vigtige Foranstaltninger, som Kongen fornylig havde begyndt at sætte i Værk, saasom Oprettelsen af Holmens faste Stok og det ostindiske Kompagni. I Selskaber, hvortil han som anset Videnskabsmand indbødes, hos Bispen i Bergen D. Niels Paaske og hos Lensmanden Knud Gyldenstjerne, udtalte han sig med stor Dristighed i manges Paahør om sine Ønsker og Forventninger med Hensyn til en Omvæltning i den bestaaende Statsforfatning. Ganske vist havde han længe omgaaedes med disse Planer og Forhaabninger, men det lader til, at han her i Bergen, fjernt fra Hovedstaden, har ment at kunne udtale sig mere uforbeholdent, end han plejede. Det er ej heller usandsynligt, at hans Fjernelse fra Hoffet, der kan være foranlediget ved Forestillinger fra Rigsraadets Side, har været ligesom den sidste Draabe, der bringer Karret til at flyde over, saa intet

Hensyn til personlig Sikkerhed mere kunde afholde ham fra at lade sin Forbitrelse frit Løb. Imidlertid bleve de Ytringer, Dybvad ved flere Lejligheder havde ladet falde om en forestaaende Statsforandring, indberettede til Kjøbenhavn, vi vide ikke af hvem; men da Biskop Niels Paaske var den, der hyppigst havde disputeret med ham om dette Emne, og hvis Vidnesbyrd især kom til at fælde ham, og da denne Mand var en Svigersøn af Biskop Resen, kommer man nærmest til at tænke paa ham, skjønt det ogsaa er muligt, at de kongelige Kommissærer, der i Februar 1620 vare i Bergen for at holde Retterting, kunne have indsendt Beretningen. Nok er det, at der den 19de Marts 1620 udgik kongelig Befaling til den ovennævnte Lensmand Knud Gyldenstjerne om at anstille Undersøgelser om «allehaande selsomme Ord og letfærdig Tale om disse Rigers og Landes Regjering og Højhed», som D. Christoffer Dybvad sagdes at have ladet falde. Nogen Tid efter lod Lensmanden da en Del Mænd, som jevnlig havde truffet sammen med Dybvad, afgive skriftlige «Prov» eller Beretninger om de stødende Ytringer, de havde hørt af ham. Dybvad selv var imidlertid dragen ned til Danmark; men her blev han fængslet og hans Papirer beslaglagte, og da Vidnesbyrdene fra Bergen indløb, blev han den 1ste September 1620 underkastet et Forhør af Kansler Chr. Friis samt tvende andre Medlemmer af Rigsraadet. Paa Grund af en farlig Sygdom, hvori Kongen faldt, hengik der dog længere Tid, inden der blev gjort videre ved Sagen. Imidlertid sad Dybvad fængslet paa Kjøbenhavns Slot, indtil Kongen i Slutningen af Oktober samme Aar befalede Universitetets Rektor og Professorer at paadømme hans Sag. I November og December førtes hans Sag for Konsistorium, hvor den kongelige Sekretær Axel Arnfeldt til Lysholt optraadte som

Aktor imod ham. Da Virkningen af de allerede meget graverende Vidnesbyrd fra Bergen blev forstærket med skriftlige Ytringer af ham, der fandtes blandt hans Papirer, og viste, at han baade paa det politiske og religiøse Omraade tilstræbte voldsomme Omvæltninger, og da det for vor Betragning rigtige i flere af hans politiske Projekter for hin Tid maatte stille sig som revolutionære Forsøg, saa faldt der den 22de December 1620 følgende Dom: at efterdi Doktor Christoffer Dybvad befindes at have saa grovelig forgrebet sig imod Gud, imod den kristelige Religion og Kirkeceremonier, imod Kongl. Majestæt, imod Riget, Rigens Raad, endog imod den døde (Kansler), imod menige Adelskab og andre Rigens Stænder; da bør han at være berøvet alle akademiske Privilegier og Værdigheder og med Vanære at udstødes af vor Orden, idet han forøvrigt overgives til Kongl. Majestæts, som en kristelig Øvrigheds, Naade og Unaade.

I Kongens Naade og Unaade blev Dybvad altsaa dømt, hvilket i mange Tilfælde var lig en Dødsdom. Det varede dog nogen Tid, inden Afgjørelsen kom, uden at vi med Sikkerhed kunne oplyse, om denne Forhaling har været foranlediget ved en Meningsulighed mellem Kongen og Rigsraadet med Hensyn til Bestemmelsen af Straffen. Endelig fastsattes den til livsvarigt Fængsel, og den 27de Januar 1621 førtes Christoffer Dybvad fra Blaataarn til Kallundborg Slot, hvor han indesluttedes i det bekjendte Taarn, som kaldtes Folen. Her døde han 1622 efter henved to Aars Fangeliv. En Morgen, da Fangevogteren kom ind i hans Kammer, fandt han ham liggende i Sengen kvalt af Kuldamp. Saaledes endte Christoffer Dybvad, omtrent 44 Aar gammel. Der er neppe nogen Tvivl om, at han har besiddet en udmærket Begavelse, men derhos ogsaa en slet

Karakter. Dog er det vel muligt, at baade hans Faders Skjæbne og den Tilsidesættelse, han selv havde maattet lide, kan have bidraget til at udvikle de slette Sider hos ham. Man kommer ved at læse hans Projekter let til at sammenligne ham med Struensee. Ligesom denne besad han et lyst Hoved og et klart Blik for Tidens politiske og sociale Opgaver; men begge synes de at have været omtrent lige irreligiøse og usædelige, og deres endelige Skjæbne var heller ikke meget forskjellig[1]).

Fra denne mærkelige Sag, der kun vedrørte Universitetet, for saa vidt Dybvad var Litterat, og Regjeringen derfor henviste hans Sag til Professorernes Paakjendelse, vende vi os atter til de særlig akademiske Anliggender. Som tidligere er berørt, viste Kansler Christian Friis til Kragerup en ikke ringe Iver for at fremme Foranstaltninger, der kunde tjene til Befordring af boglige Kunster og Ungdommens Fremgang i Studeringerne. Af slige Foranstaltninger fra de første Aar, han beklædte Kanslerembedet, maa særlig nævnes Erhvervelsen af den Gaard og Grund i Kannikestræde, som afdøde Kansler Christian Friis til Borreby havde ejet, og som efter hans Enkes, Fru Mette Hardenbergs, Død for Kommunitetets Regning afkjøbtes hendes Arving, Axel Rosenkrands til Glimminge, den 10de Avgust 1618, i den Hensigt der at indrette en Regentia[2]) eller Bolig for

[1]) Angaaende Christoffer Dybvads Sag findes udførligere Oplysninger meddelte i Danske Mag. 4 R. II, 240 flg.

[2]) Saa vidt vides, er det den almindelige Mening, at «Regensen» betyder en af Kongen stiftet Studenterbolig; men Navnet har vist intet med Rex at gjøre; ialfald bruges Navnet ogsaa andetsteds, hvor det neppe kan have den Oprindelse (se 1ste Del, S. 354, Anm. 1). Jeg formoder, at det stammer fra de middelalderlige akademiske Forhold, hvor slige Fællesboliger for Studenter gjerne havde en Magister regens, der førte et vist Opsyn med Beboernes Samliv og Øvelser.

Kommunitetets Alumner, hvorom der saa længe havde været Tale, og hvortil der var følt en levende Trang, uden at Planen hidtil havde kunnet realiseres. Pengene til Indkjøbet af denne Ejendom (9000 Rdr.) forstraktes af Kongen, men forrentedes og afbetaltes senere af Kommunitetets og Universitetets Midler[1]. Universitetet overtog nemlig en Del af den udstrakte Gaard for deri at indrette tvende ny Professorresidenser[2].

Da Regensens Fuldendelse og Anvendelse efter Bestemmelsen først faldt i Aaret 1623, skulle vi dog ikke her dvæle nærmere ved denne for Studenterne forøvrigt saa vigtige Sag[3]. Derimod kan det fremhæves, at fra 1ste Januar 1619 blev Kommunitetsalumnernes Antal forøget med 20, saa at der altsaa for Fremtiden daglig skulde bespises 120 Studenter[4]. Endvidere kan omtales, at Regjeringen skaffede Universitetet i det mindste en Del af Midlerne til at indkjøbe og indrette de tvende omtalte ny Professorresidenser ved den 10de December 1618 at paalægge alle Præster og Vikarier at betale en Rigsdaler til Universitetet, hvorhos det samtidig blev paalagt Bisperne i Danmark og Norge at afkræve enhver Ordinand en Rdl. til Universitetet, mod at den Daler, som ifølge Universitets-

[1]) Se Tillæg Nr. 515 og 518.

[2]) Axel Rosenkrandses Skjøde og en Fortegnelse over de Obligationer, Kongen modtog som Pant for den forstrakte Sum, findes meddelt af S. B. Smith i Danske Saml. VI, 131 flg. Jvfr. Kong Christian IV's Dagbøger 1618—20, Nyerups Rejseskildringer IV, 430. 474. 501. Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen, Hist. Tidskr. 3 R. III, 25 flg. Wormii Epistolæ, p. 10. 40. Werlauff, Kbhvns Universitetsbygnings Hist. S. 13.

[3]) Herom henvises til Nyerup, Efterretninger om Regentsen. Kbh. 1809; samt Reinhardts ovenanførte Skrift.

[4]) Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007. 4to. Hos Reinhardt, a Skr. S. 69, henføres denne Udvidelse af Kommunitetsalumnernes Tal urigtig til Aaret 1620.

fundatsen skulde betales af afdøde Præsters Bo, men som altid havde været meget vanskelig at faa inddreven, for Fremtiden skulde bortfalde[1]). Endelig bør det nævnes, at Kongen ved Brev af 20de Februar 1620 gav de Professorer, til hvis Lønning der var henlagt Præbender i Roskilde Kapitel, lige Ret med de ved Domkirken residerende Kanniker, hvorved de fik Adgang til nogle Kapitelsindtægter, som de hidtil ikke havde haft Andel i[2]). Derimod er det vistnok tvivlsomt, om det var nogen virkelig Begunstigelse, at Professorerne kaldtes til Deltagelse i det ostindiske Kompagni — det første Consortium eller Aktieselskab, som Danmark har set — thi rigtignok fremstilledes Sagen som en Gunst, der vistes de højlærde, at de her fik Adgang til Deltagelse i et lovende Handelsforetagende[3]); men Resultatet blev som bekjendt ikke det, man havde ventet, og de indskudte Kapitaler forsvandt for største Delen uden at yde noget Udbytte.

---

[1]) Ny kirkehist. VI, 540 flg. Jvfr. Tillæg Nr. 485. Rørdam, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. II, 294—7. Flere Indberetninger fra Bisperne i Danmark og Norge om Opkrævningen af den omtalte Skat af Præsterne findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 84. Sml. Acta Consist. 16/1, 21/4 1619.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 17, Fol. 6.

[3]) I den Tale, D. Caspar Bartholin holdt den 27de Maj 1619 ved Nedlæggelsen af Universitets-Rektoratet, og hvori han opregner de Begunstigelser, Kongen i den seneste Tid havde ladet blive Universitetet til Del, bemærker han: «Cumque passim alibi (teste Ernesto Cothmanno in consil. Acad. Resp. 15. n. 20) Academici ab omnibus negotiationibus et mercimonijs simpliciter abstinere teneantur, complacuit Regi Serenissimo, in societatem negotiationis amplissimæ Indicæ recipi Professores; quod et Pastoribus alijsque litterarijs, salvo jure pristino, indultum» (Bartholin, De ortu progressu etc. Acad. Hafn. Bl. C 3). I Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 199 findes en Del Dokumenter fra 1630 o. flg. Aar angaaende Professorernes Deltagelse i de ostindiske Handelsforetagender.

De forskjellige Vidnesbyrd, om at Universitetet og Studenterne fra Kongens og Kanslerens Side omfattedes med Interesse, maatte bøde paa, at der samtidig i stigende Grad af Regjeringen stilledes Krav til Universitetets Tjenere. De mange Arbejder, som Christian IV stadig havde for, gjorde en saadan Hjælp fornøden. Den 17de Juni 1615 blev saaledes «proponeret» i Konsistorium, «at Kgl. Majestæt begjærede Universitetets og Professorernes Bønder[1]), som ligge omkring Roskilde, til at arbejde paa det Kapel, som skal bygges ved Roskilde Kirke. Hvilket Professorerne gjerne samtykte, og enhver consignerede dem, han havde deromkring». Den 29de April 1616 besluttedes endvidere i Konsistorium, «at Bønderne i Horns Herred skulde ogsaa age Sten og Kalk til Kongens Kapel med de andre ifjor samtykte[2])». Lidt tidligere (26de Marts 1616) var der udgaaet kongelig Befaling, om at Kommunitetets Tjenere i Antvorskov, Korsør og Sæbygaards Len skulde age Salpeterjord til en af Kongen antagen Salpetersyder ved Navn Gert von Gulich, der havde sin Station paa Antvorskov Slot — et Forlangende, som siden udvidedes til andre Dele af Universitetets Gods, og faldt Bønderne besværligt ikke blot paa Grund af Kjørslerne, men ogsaa fordi Salpetersyderen undertiden gjorde Fordring paa at kaste efter den ham tjenlige Jord paa Steder, der vare højst ubekvemme for

---

[1]) Der var samtidig Tale om at ophæve Forskjellen mellem Universitetets og Professorernes Bønder, de saakaldte Procuratoria og Præbendæ. (Jvfr. A. C. 17/6, 8/7 1615; 10/2, 29/4 1616; 11/10, 13/10 1621; 25/6 1625). Denne Forandring blev dog først gjennemført i Aaret 1662 (se Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1810 II, 175 flg.).

[2]) Jvfr. A. C. 25. Maj 1616: «M. Christianus Longomontanus berettede, at Facultetens Bønder i Hadstrup bliver meget besværet af Svend Klokker i Roskilde, og Kirkens Bønder forskaanes. Blev svaret, at man skulde lade Svend Klokker vide, at han ikke mere skal plage eller forskaane den ene end den anden».

Bønderne, ja endog i deres Huse og Lader, skjønt sligt var ham forbudt og vel nærmest anvendtes som en Form, hvorunder han afpressede Bønderne Penge, naar de vilde slippe for at faa deres Huse og Haver fordærvede[1]). Senere kom der Kongebud, om at Bønderne skulde anskaffe sig større Vogne, naturligvis for at de kunde tage større Læs paa, naar de kjørte i Ægt. Men store Vogne passede kun lidet til de smaa Heste, Bønderne dengang havde, og de elendige Veje, som der næsten allevegne fandtes[2]). Den 20de September 1616 fik Professorerne Anmodning fra Kongen, om at han maatte lade hugge Skibstømmer i Universitetets Skove, og at de vilde tilsige deres Tjenere, at de skulde hjælpe Kronens Bønder med at fælde Tømmeret og føre det fra Skovene til de nærmeste Havne. Det var en ny og tung Byrde for Bønderne; men Begjæringen kunde ikke afvises[3]).

Maaske var denne Tømmerhugst i Universitetets Skove nærmeste Anledning til, at der senere blev indført et skarpere Opsyn med Benyttelsen af Skovene. Den 13de December 1618 udgik der nemlig følgende Kongebrev til Rektor og Professorer: «Vider, eftersom vi naadigst komme udi For-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 466. 469. 492.

[2]) I Acta Consist. 14. Sept. 1616 findes følgende Notits: «Fremsatte Rector, at Universitetets Bønder beklage sig haardeligen, at Kgl. Majestæts Befalingsmænd ville tvinge dennem til at gjøre de store Vogne, uanset at Herremænds Tjenere ere fri for saadant, og Kongens Bønder bekomme fri Tømmer dertil, hvilket Universitetets Tjenere ikke faa. Blev sagt, at man skal ransage herom i Kongens Brev». Brevet har jeg ikke fundet; men der sigtes dertil i et senere Kongebrev af 24de November 1623 til Professorerne, om at de skulde tilholde deres Bønder at gjøre deres Slæder ligesaa vide mellem Slædetræerne, som der tidligere var forordnet om Vogne. (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145).

[3]) Se Tillæg Nr. 473. Jvfr. A. C. 2. Okt. 1616.

faring, hvorledes Skovene, som til eders gejstlige Forlenings Gods ere beliggendes, paa adskillige Steder til Upligt og fast over Billighed skal forhugges, da bede vi eder og ville, at I herefter dermed haver flittig og alvorlig Tilsyn, at forskrevne Skove forsvarligen blive fredede, og dennem hverken selv eller af eders Bønder forhugge lader, uden hvis af forraadnede Træer og Vindfælder, Skovene uden Skade, kan bekommes; ej heller til nogen fremmede deres Tjenere noget af Skovene sælger eller afhænder. Dog ville vi eder hermed eders nødtørftige og sædvanlige Ildebrand have uforbødet[1])». At Klagen ikke var ubeføjet, fremgaar af senere Synsforretninger, der førte til, at man i Konsistorium besluttede at lade Skovfogderne tiltale, fordi de havde ladet Universitetets Skove hugge til Upligt[2]).

Da Professorerne klagede over, at de kongelige Lensmænd uden videre tilsagde deres Bønder til Fadebursrejser og andre Kongeægter og saaledes behandlede dem, som om de vare Kronens Tjenere, opnaaede de, at det ved et kon-

---

[1]) Brevet findes anført i Acta Consist. ved 9. Jan. 1619.

[2]) A. C. 22. Maj 1619: «Blev læst 8 Synsmænds Brev givet paa Ramsø Herreds Ting Anno 1619 den 19. April, lydendes, at eftersom samme Synsmænd vare opkrævede at se og syne, hvor mange Træer der findes rodhugne, og hvad der findes afstybt, smaat og stort, gammelt og nyt, udi alle Universitetets Skove i Ramsø Herred, da have de befundet: først i Dalby Skov 314 Stumper af Træer, som ere afhugne, og 20 Grene afstybt, og mange baade af Træerne og Grenene gammel hugne. Dernæst i Valore Fang 878 Stumper og 165 Grene afstybt, smaa og store, og mange baade af samme Træer og Grene gammel afhugne. Item i Svenstrup Skov og Birke Skov 2504 Stumper. Og vidne de, at samme Svenstrup Skov og Birke Skov er meget hugget til Upligt, og at de kunne ikke tælle alle Grenene, som ere afhugne, af hvilke ere dog mange smaa, og mange gammel afhugne». Ibid. 2. Juni 1619: «Blev sluttet, at de Skovfogder, som have ladet hugge Universitetets Skove til Upligt, skulle af Fogden stevnes til Regnskab».

geligt aabent Brev af 16de December 1618 blev bevilliget dem, at naar deres Bønder behøvedes til slige Ægter, saa skulde vedkommende Lensmand give Universitetets Foged det tilkjende, for at Tilsigelsen kunde ske gjennem ham; og kun hvis de højlærde ingen Foged havde i den paagjældende Egn, maatte Lensmanden selv lade Bønderne tilsige[1]). Denne Indrømmelse, som for Resten var gjort Universitetet flere Gange tidligere, var imidlertid kun af formel Betydning; Realiteten, nemlig den hyppige Benyttelse af Bønderne til strænge og byrdefulde Ægter, kunde Professorerne med deres bedste Vilje ikke faa ændret. Den 9de November 1619 fik Universitetet saaledes Befaling, at dets Bønder i Kjøbenhavns, Roskilde og omliggende Len engang inden Vinteren hver skulde age sex Læs Sand til «den Dæmning udenfor Kjøbenhavns Vesterport ved S. Jørgen[2])». Den 28de December samme Aar kom der nyt Brev, at Bønderne i de samme Len, «nu mens Føret var dertil», hver skulde age fire Læs Kampesten til den ny Børs, som skulde opføres i Kjøbenhavn ved den ny Bro[3]). Og den 30te Marts 1620 udgik der atter Kongebrev, om at Universitetets Tjenere i Kjøbenhavns og Roskilde Len skulde age Kalk, Sten, Tømmer og andet fra Kjøbenhavn og andensteds til Roskilde, hvor det skulde

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 484. Jvfr. Bartholin, De ortu, progressu etc. Acad. Hafn. Bl. C 2.

[2]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145. Den 2den Januar 1620 skrev Kansler Chr. Friis til Universitetets Rektor, «Mester Oluffgang» (ɔ: Vulfgang Rhuman), om at tilsige de højlærdes og Vor Frue Kirkes Bønder i Herrederne om Kjøbenhavn, Roskilde og Kjøge, hver at kjøre ligesaa mange Læs Sand til den Dæmning ved Vesterport, som Kronens Bønder age, alt efter Kaj Rantzovs nærmere Anvisning» (Orig. smst).

[3]) Konsistoriets Kopibog Nr. 2, Fol. 125.

anvendes ved Opførelsen af Kongens Kapel[1]). Det var af den Slags Fordringer, som fortsatte i længere Tid i en ikke ubetydelig Grad maatte forringe Godsets Værdi, saa det kunde blive vanskeligt at faa nogen til at overtage Gaardene, naar Trældom og Uselhed var den visse Udsigt for dem, der indlod sig derpaa. Og saa vidt var det allerede kommet, om ikke just paa Grund af Kongeægterne, saa paa Grund af Vornedskabet, hvis fordærvelige Virkninger Tiden ingenlunde kunde mildne, men maatte gjøre mere og mere kjendelige, da det, som enhver overdreven Tvang, enten maatte frembringe en slavisk Aand med Fejghed Mistænksomhed og alle Trællesindets Mærker i sit Følge, eller en fnysende Trods, som den vi tidligere have set Exempel paa i Voldsmanden Peder Smed i Bukkerup[2]). Her er imidlertid ikke Stedet til at skrive Bondestandens Historie; kun et Par Træk til Oplysning om den Maade, hvorpaa Professorerne brugte deres Godsejermyndighed skulle her fremdrages. Den 25de August 1604 proponerede Universitetets Rektor saaledes i Konsistorium om nogle Bondesønner, som af Forældrene agtedes at være uduelige til Gaarde. I den Anledning besluttedes, at vedkommende Bønder andensteds skulde opsøge andre Universitetstjenere, at deres egne Sønner kunde blive fri. Dog skulde det ske saa hemmelig, at ingen skulde sige dem paa, at de havde givet Anvisning paa vedkommende, der altsaa som det synes skulde tvinges til at overtage Gaardene i de uduelige Sønners Sted. Vi høre da ogsaa jevnlig, om at Bønder romte fra Gaardene. Et Sted, hvor dette var Tilfældet, betalte Efterfølgeren 2 Rdl. i Indfæstning til Universitetet[3])

---

[1]) Konsistoriets Kopibog Nr. 2, Fol. 126.
[2]) Se foran S. 188 flg. Danske Mag. 4 R. IV, 105 flg.
[3]) Acta Consist. 12. Juni 1613.

Nu for Tiden er 2000 Rdl. en moderat Indfæstning, naar en Gaard er fæsteledig. Saalænge Folk imidlertid skulde lokkes eller nødes til at overtage fæsteledige Gaarde, maatte Indfæstningen naturligvis være derefter. Medens Godsejeren nu har ti Tilbud for eet, naar en Gaard er ledig, maatte man den Gang næsten gaa paa Jagt efter Fæstere[1]). Dog hørte der ikke meget til for atter at blive sat ud af Gaarden og se sit Arbejde spildt. I Konsistorium vedtoges saaledes den 29de Marts 1609: «Fogden skal dele Hemming i Bukkerup og Klement i Tostrup fra deres Gaarde for Ulydighed, at de ikke efter Rektors Befaling vilde age Jens Pedel». Følgende Notits er formentlig særlig betegnende for den vordnede Bondes Vilkaar: «Jens Bilde begjærede en af Universitetets Tjenere, som er noget vanvittig, til en Nar, og vilde give en anden Bondesøn igjen, hvilket hannem blev bevilliget[2])». Hvem der kunde, søgte at kjøbe sig fri for denne Trældom; men det var just ingen let Sag at slippe løs, da Prisen skruedes op, naar vedkommende vordnede Bondesøn enten besad ualmindelig Dygtighed eller antoges at have nogen Formue. Saadant synes ialfald at fremgaa af Konsistoriets Forhandlinger for 22de Februar 1617, hvor det hedder: «Om en Universitetets Bondesøn ved Navn Niels Olufsøn, barnefødt i Allinde og nu tjenendes i Kyndeløse, som er begjærendes at kjøbe sig løs, blev besluttet, at han skal sættes paa Hold en Tid lang,

---

[1]) Følgende Notits er oplysende: A. C. 11. Marts 1620: «Dn. D. Thomas Finckius gav tilkjende, at der findes hos en Universitets Bonde i Boslunde en hel Hob Drenge, blandt hvilke en Part vel skulle tjene til at annamme Gaarde at besidde».

[2]) Acta Consist. 19. Juli 1614. Jens Bilde var Ejer af Valbygaard (nu Juellinge) og Gjordslev i Sjæland.

indtil man kan forfare hans Lejlighed[1])». — Lange og trange Tider skulde endnu hengaa, inden den danske Bonde fik bedre Vilkaar. Men forøvrigt er der ingen Grund til at antage, at Universitetets Bønder vare uheldigere stillede end de fleste andre, der vare Vornedskabet undergivne.

6.

Tilbageblik paa Universitetets Tilstand i Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede.

Om Kong Christian den Fjerde skrev M. Jon Jakobsen Venusinus i Aaret 1600 til en lærd Mand i Tydskland: «Vi have en Konge, der højlig elsker og lægger Vægt paa Gudsfrygt, og om end skjønt han er en ung Mand, finder han sig dog i at lade sig lede ved forstandige Mænds Raad[2])». Denne Dom, udtalt af en Mand, der nød Kon-

---

[1]) Oftere forekommer Sager, hvorved Bondesønner tiltaltes, fordi de formentes at have forladt deres Fødestavn uden at have frikjøbt sig. Saaledes f. Ex. Acta Consist. 18. Marts 1620: «M. D. Rector berettede at have talt med Hr. Canceller om Jens Olsen i Hueende Møller paa Roskilde Len, hvilken er Universitetets Bondesøn og er flyttet af Godset, sigendes at have kjøbt sig fri af Niels Pedersen, fordum Universitetets Foged, hvorpaa han dog ikke haver noget Brev, uden hvad Vidnesbyrd han kan føre paa en død Mand. Og at velb. Mogens Pax vilde paa Kongens Vegne tage hannem i Forsvar, med hvem Universitetet ikke gjerne vilde trætte. Men at Cancellarius havde svaret, man kunde lade Dom gaa; at der skal søges i Niels Pedersens Regnskab, efterdi Bonden beretter, sig at have betalt sit Kjøbebrev (som og skulde været skrevet) paa 3 Daler nær».

[2]) «Regem habemus doctrinæ et religionis perqvam amantem et studiosum, qvi, ut sit vir juvenis, consiliis tamen virorum sapientium se regi patitur» (Ny kirkehist. Saml. IV, 322).

gens særlige Yndest, kan vel ikke betragtes som aldeles upartisk, men antyder dog den gode Stemning og det lyse Haab, der ved det ny Aarhundredes Indgang fandtes hos Videnskabens Dyrkere, med Hensyn til hvad man kunde vente sig af den unge i aandelig som i legemlig Henseende lige vel udrustede Konge. Og ved samme Tid høre vi fremmede udtale sig med stor Berømmelse om det Stade, hvorpaa den videnskabelige Oplysning befandt sig her i Landet, idet man særlig fremhævede, at Danmark besad en Række adelige Slægter, der ligesaa meget udmærkede sig ved mandig Kraft som ved Sands for højere Dannelse[1]). Sandheden byder dog at tilføje, at det lyse Billede af Fremtidslykke for Danmark, som bestraaledes af det 17de Aarhundredes Morgensol, ikke vandt i Kraft og Klarhed, som Dagen skred, men tvertimod mere fordunkles af tykke Skyer og mørke Skygger. Christian IV's Tidsalder betegner baade Lykkens Højdepunkt og dens Dalen, dog saaledes at Nedgangen først blev kjendelig i den anden Halvdel af denne Konges lange Regjeringstid, uden at det dog maa overses, at hvad der hidførte Tilbagegangen, for en Del tidligere var forberedt.

Her, hvor vi ikke have med de egentlig politiske Forhold at gjøre, men hvor Videnskabernes Tilstand og den almindelige Oplysning er vort Emne, for saa vidt samme fandt Plads indenfor den akademiske Ramme, maa vi gjøre opmærksom paa, at da Christian IV ikke var Theoretiker men Praktiker, knyttede hans Interesse for Universitetet sig ikke saa meget til dets almindelig videnskabelige Virksomhed, som til dets Betydning som Læreanstalt for Kirkens og Statens Embedsmænd. De aandelige Brydninger,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 316.

som visselig ere et Livstegn, men indenfor en Skoles Vægge maaske nok kunne volde en Del Forstyrrelse, betragtedes derfor ikke med noget gunstigt Øje af Kongen. Han vilde Lydighed og Orden, Ensformighed og Ro, altsammen noget, der kan være meget godt i det borgerlige Samfund, men paa Aandens Omraade let fører til en Sløvheds og Døsigheds Tilstand, der tilintetgjør baade Lysten og Evnen til sand Fremskriden. Den Haardhed, hvormed den filippistiske eller kryptokalvinistiske Retning undertryktes, gav ikke blot en streng og lidet frugtbar Orthodoxi Enevælden i Kirken, men bidrog ogsaa til at dræbe mange Frihedsspirer paa Videnskabens og Oplysningens Omraade, der syntes at love et rigere Kulturliv end det, som det 17de Aarhundrede nu naaede til.

Ville vi forøvrigt danne os et Billede af hin Tids videnskabelige Forhold, kunde det maaske bedst ske ved som Modsætning at hidsætte nogle Ytringer af en skarpsindig Iagttager af Videnskabens Stilling i vore Dage. Det er Tydskeren Hermann Lotze, der i sit Værk «Mikrokosmus» bemærker: «Paa intet Omraade er Menneskets Fremskriden mindre tvivlsomt end i Videnskaben, skjønt det ogsaa der er foregaaet i Spring og ikke uden at nødvendiggjøre Gjentagelsen af glemte Sandheder. Men dette Fremskridt har medført den sælsomme Følge, at den erhvervede Videns Totalitet er bleven uoverskuelig for selve dens Dyrkere. Man taler om Videnskabens høje Standpunkt. Hvad er da Videnskaben? Ikke Sandheden, thi den er og skal ikke først frembringes ved menneskelig Viden. Altsaa kun Viden om Sandheden; og denne er bleven saa stor, at den ikke længere kan omfattes i Viden. Saa sælsomt det end lyder, er Forholdet virkelig dette. Videns-Helheden er kun til som en Mulighed. I Delene

fordybe Menneskene sig, om dem kævles og strides de, for saa maaske til Slutning at spørge om det heles Nytte»[1]). Saaledes var Forholdet imidlertid ikke for halvtredie hundrede Aar siden. Da var der endnu meget, der mindede om den videnskabelige Tilstand, der har sin mest udprægede Repræsentant i Melanchton, der med sin Aand havde omspændt saa godt som hele Videnskabens Felt, for saa vidt det overhovedet var bekjendt for hans Samtid. Der fandtes vel ikke mere nogen, der kunde stilles ham ved Siden i det Stykke; men dog kan man ikke andet end undres over mange af hin Tids Mænd, der indenfor deres Videns Kreds sammenfattede Kundskaber, som nu sjelden eller aldrig findes samlede paa een Haand. Man tænke saaledes paa den ovennævnte Venusinus, som var Theolog (i en Række Aar Præst, Oversætter af Thomas a Kempis), en af sin Tids ypperste Latindigtere, Fysiker, Mathematiker og Botaniker, og endelig Professor Eloqventiæ og kongelig Historieskriver; eller Caspar Bartholin, der efter i sine yngre Aar at have forfattet en Række Haand- og Lærebøger i Logik og Metafysik, der vandt Udbredelse over det halve Evropa, blev en udmærket Lærer i Lægevidenskaben, og endelig sluttede som Professor i Theologien. Vi kunne ogsaa minde om Jørgen Dybvad, der efter i en Række Aar at have været Lærer i Astronomi og Mathematik, blev Professor i Theologi, uden at der dog tilsyneladende var noget egentligt Spring i hans Udvikling. Flere af de Mænd, som i deres Ungdom havde gaaet Tyge Brahe til Haande i hans astronomiske Iagttagelser og mathematiske Beregninger, bleve siden Professorer i ganske andre Fag

---

[1]) H. Lotze, Mikrokosmus (Leipz. 1864) III, 29. Stedet er anført af Claud. Wilkens i «For Ide og Virkelighed», Novbr. 1872. S. 393.

(som Kort Aslaksen, Johannes Stephanius og Christen Hansen Riber) eller endte som Bisper (som den nævnte Christen Hansen, Niels Lavritsen Arctander, Odd Ejnarsen og Iver Hemmet), af hvilke flere fortsatte deres Ungdomsstudier, samtidig med at de gjaldt som theologiske Autoriteter, ialfald i deres nærmeste Kreds[1]).

Trods disse og flere Exempler paa, at den polyhistoriske Viden fremdeles blomstrede, er der dog ved Siden deraf Tegn til en begyndende strængere Sondring mellem de enkelte Videnskaber, en simpel Følge af disses stærkere Udvikling, der imidlertid endnu havde mange Trin at gjennemløbe, inden den naaede frem til vor Tids Fuldkomnenhedsstade, da man uden Vanskelighed skriver en Foliant eller ialfald en tyk Kvart om en enkelt Insekt- eller Planteart.

Som Forhold, der i den Tid, vi her omhandle, bidrog til at bygge Bro mellem de særlige Videnskaber, kan forøvrigt fremhæves de almindelig vedtagne videnskabelige Methoder, der omtrent lige godt lod sig anvende i ethvert Fag og navnlig havde Betydning paa en Tid, da det ikke saa meget gjaldt om egne Iagttagelser som om Ordningen af det traditionelle Lærestof. Som en saadan Methode havde en Tid lang den i forrige Del omtalte ramistiske Filosofi med Platonismen i sit Følge gjort sig gjældende og kjendelig nok ikke haft saa faa Tilhængere blandt Universitetets Lærere, om end de fleste kun delvis havde sluttet sig til den[2]). Da Kryptokalvinismen maatte vige Pladsen

[1]) Den nævnte Iver Hemmet beregnede som Rektor i Ribe Almanakken, og som Biskop sammesteds gav han sig undertiden af med Lægepraxis.

[2]) Se 2den Del, S. 295—306. Jvfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. 1 Udg. III, 202—4. Som moderate Ramister kan

maatte Ramismen imidlertid gjøre Følgeskab, og Aristotelismen indtog atter Højsædet, som det synes især baaren frem af Caspar Bartholin gjennem hans ovennævnte logisk-metafysiske Lærebøger, der bevirkede en Udrensning paa det filosofiske Omraade lig den, som Resen med mere opsigtvækkende Midler afstedkom paa det theologisk-kirkelige, noget som saa meget lettere kunde ske, som Ramismen, efter at Anders Krag og Jon Venusinus vare gaaede bort, ikke mere havde særlig fremragende Talsmænd her ved Universitetet, ialfald ikke saadanne, som attraaede at gjøre sig til Martyrer for den. Fortrængelsen af denne Retning gik derfor hos os langt roligere af end andensteds (f. Ex. i Sverig), hvor den fremkaldte endog haandgribelige Optrin[1]).

Vende vi os til de særlige Fakulteter, og da først til det theologiske, da have vi jo i den forudgaaende almindelige Historie allerede fremhævet Hovedtrækkene af den Kamp, der bragte den strænge Lutherdom til Roret

nævnes Iver Stub (Petersens a. Sk. III, 539), Joh. Stephanius (se Tillæg Nr. 320) og Kort Aslaksen (se hans De natura Cœli triplici libri tres, 1597, p. 160, hvor Ramus omtales som »præstantissimus ille artium humaniorum restaurator«, og hans Theses de artis et philosophiæ definitione ac distributione. 1605). — Om Ramismens Anvendelighed ved Behandlingen af forskjellige Videnskaber kan man overbevises ved Betragtningen af Joh. Althusii Juris Romani libri II ad legem methodi Rameæ conformati et tabula illustrati. Basil. 1586. ib. 1588.

[1]) Jvfr. Gjellerup, J. D. Jersin. S. 38—40. Anjou, Svenska Kyrkans Hist. ifrån Upsala möte. S. 127 f. 270 f. Om Reaktionen imod Ramismen til Gunst for Aristoteles indeholder Holger Rosenkrands's Breve (Kirkehist. Saml. 3. R. I, 118 flg.) adskillige Træk. Jfr. C. Bartholin, Janitores logici bini. Hoc est Exercitationes duæ ad Organum Aristotelis viam et januam aperientes: I. De Naturæ Logicæ. II. De quinque universalibus. Quibus omnes de hac materia Quæstiones mira brevitate enucleantur, et præcipuæ Ramæorum exercitationes deteguntur. Ed. 2da Witteb. 1609. 12mo (og siden oftere oplagt).

under D. Hans Povlsen Resens Auspicier. Hvor fuldstændig Omslaget var, ses bedst deraf, at ved Tidsrummets Begyndelse mente man ikke at kunne nævne en eneste orthodox luthersk Lærer her ved Universitetet[1]), og ved dets Udgang sang alle uden Undtagelse i den af Resen angivne Tone, eller tav ialfald stille. Kun om een dansk Mand, Christoffer Hansen Dalby (fra Dalby i Sjæland), vides, at han fuldstændig gik over til den reformerte Bekjendelse og blev Præst i Wittelsbach i Tydskland[2]). De fleste indtog et Mellemstade; navnlig har den strænge kalvinske Prædestinationslære neppe haft mange Tilhængere hertillands, da den Tids tre mest ansete, men forøvrigt i andre Spørgsmaal lidet samstemmende Theologer, Niels Hemmingsen, Hans Resen og Kort Aslaksen, vare enige i at forkaste den[3]). Det var navnlig Læren om Christi Person

---

[1]) Se Holger Rosenkrands's Breve, Kirkehist. Saml 3. R. I, 125.

[2]) Worms Lexicon over lærde Mænd, I, 505. Suhms Saml. I, 3, 184.

[3]) Hemmingsens og Resens Skrifter ere omtalte ovenfor S. 294—5. Aslaksens Skrift har til Titel: »En Nyttig Vnderuisning om den høgnictige Lærdom, som er om Vduelielsen til det Euige Liff, oc Guds store Naade som er funderit oc grundfest paa hans elskelige Søn Christo Jesu«. Kbh 1612. I Tilegnelsen (paa Latin) til Biskop Anders Michelsen i Bergen udvikler Forf., hvor overordentlig farlig den saakaldte Prædestinationslære er: »Qvid qvæso gravius adversus summam Dei bonitatem et misericordiam dici potest, quam ipsum ab æterno, absolute et sine omne fidei respectu ac morte filij sui, qvosdam duntaxat, spretis reliqvis omnibus, ad æternam vitam elegisse? Qvid magis tyrannicum de Deo cogitari potest, qvam ipsum absoluto qvodam decreto, sine omni impietatis et peccati respectu, maximam hominum a se conditorum partem æterno devovisse exitio?« Derimod er Læren om Guds »gratuita electio«, ret forstaaet, af største Vigtighed for vor Undervisning til Salighed. Den lærer os nemlig at kjende Salighedens eneste Grundvold, som er Guds uforskyldte Barmhjærtighed, den styrker os i Frelsens Haab formedelst Jesu Christi Fortjeneste, den tilintetgjør al kjødelig Hovmod, som om det var os, der havde

og særlig Spørgsmaalet om dennes Nærværelse i den hellige Nadvere, der voldte Uenigheden. Til den Ild, som stadig ulmede i Grunden, kom der ny Næring, da en Englænder ved Navn Robert Alenson, der havde været her i Landet, efter sin Hjemkomst 1615 udgav en haandskreven Afhandling af Niels Hemmingsen, som han var kommen i Besiddelse af, under Titel: «Immanuel sive catholica institutio de Domino nostro Jesu Christo», og i en Fortale til samme fornyede og skjærpede de Angreb paa Ubikvitetslærens Forsvarere, som Afhandlingen indeholdt[1]). Det kunde ikke blive skjult, at det var en dansk Mand, der havde hvæsset den Pil, som en fremmed her udsendte mod den i Danmark nu raadende Retning, hvad da ikke blot gav Resen Anledning til nogle skarpe Sidehug[2]), men ogsaa bevægede

---

valgt Gud eller fortjent Saligheden, og den trøster os i alle dette Livs Sorger og Bekymringer med Forvisningen om, at vi ere Arvinger til det evige Liv. — Denne Undersøgelse var foredraget for Studenterne, uden Tanke om at den skulde offenliggjøres; men paa fleres Forlangende om at faa den paa Dansk, udgav Forf. den nu i dette Sprog, «saa vidt det kunde ske, thi nogle artium termini, som indføres, tillade vanskelig en dansk Omskrivning». — Forf. forsvarer i Skriftet med Klarhed og Dygtighed den lutherske Lære, at Guds Kaldelse er almindelig, alle ere udvalgte i Christus til et evigt Liv; men naar dette dog ikke bliver alle til Del, er det dels deres egen, dels deres Forældres Synders Skyld. Gud har ikke forudbestemt nogen til Fordømmelse. I Cap. XXXII imødegaar Forf. den Mening, «at de udvalgte og igjenfødte formedelst deres Synder ikke kunne totaliter forkaste og forlise Troen og Guds Naade».

1) Se 2den Del, S. 433—4. Ny kirkehist. Saml. VI, 627—30.

2) I sit Skrift «De gratia universali contra Joh. Piscatorem, Pars V (Hafn. 1620), Sect. 215, omtaler Resen saaledes Hemmingsens «Immanuel seu Catholica institutio de Persona Christi, scripta anno 83, et edita etiam immature tandem per quendam palam Calvinianum, qui ista hinc acceperat, anno 1615, ac correctius rursus ann. 1617, interveniente opera ejus, qui clam contulit (ut ita rana Seryphia priusquam disrumperetur in tenebris suis, post

D. Kort Aslaksen, der nu var gaaet over til det sejrende Parti, til i en Række Disputatser (De Immanuele nostro Dn. Jesu Christo, 1616—18), der senere udgaves samlede, at imødegaa Hemmingsen og udvikle sin Anskuelse af disse vanskelige Spørgsmaal, en Tjenstivrighed, der forskaffede ham Ros af Biskop Resen[1]), medens D. Jesper Brochmand endnu fandt noget at udsætte ved hans Tilslutning til den lutherske Orthodoxi og derfor fremkom med nogle Antegnelser til hans Afhandling, uden at disse dog bleve offentliggjorte[2]).

Af den Tids theologiske Litteratur, forsaavidt den udgik fra Universitetet, minde vi forøvrigt blot om Resens tidligere omtalte Theses «De uno mediatore», der vakte saa megen Modsigelse, og hans Forsvar for samme i Skriftet «om den hellige Tro[3])». Endvidere Kort Aslaksens ret mærkelige Forsøg paa en Forbindelse af Naturvidenskab og Theologi[4]), foruden andre Afhandlinger og Theses af samme

---

vocalis prorsus facta sit)». Det er ikke saa let at sige, hvem det er, Resen sigter til. Mon det skulde være Biskop Hans Knudsen Vejle?

[1]) I det omtalte Skrift «De gratia universali» Pars V, Sect. 219, omtaler Resen med Berømmelse Aslaksens Immanuel som en Gjendrivelse af Hemmingsens Skrift.

[2]) Caspari Brochmanni Notæ breviculæ ad theses quasdam Conr. Aslaci de unione hypostatica. Mnskr. i Gl. kgl. Saml. 1465. 4.

[3]) Se foran S. 254 flg. Om den Opsigt, Resens Theses vakte, se ogsaa Menzers Brev til Biskop Niels Arctander, Kirkehist. Saml. I, 254. Jvfr. L. Helweg, Hemmingsen og Resen. Et Bidrag til Læren om Christi Person (Wexels, Theol. Tidskr. for den norske Kirke, 2det Bind).

[4]) Saaledes: «De natura Cæli triplicis libri tres, qvorum I. de Cælo aëreo, II. de Cælo sidereo, III. de Cælo perpetuo; e sacrarum litterarum et præstantium Philosophorum thesauris concinnati», 1597. «Physica et Ethica Mosaica ut antiqvissima ita vere christiana», 1613. Samt flere af hans akademiske Taler, saasom «Oratio de triplici Paradiso, terrestri, spirituali et cælesti».

Forfatter, der ved deres lette og behagelige Form og klare Fremstilling tiltale os lige saa meget, som Resens bortstøde os ved deres paafaldende Tunghed og Uforstaaelighed. Særlig kunde fremhæves som noget nyt, at vi i denne Periode finde nogen Opmærksomhed henvendt paa Fædrelandets Kirkehistorie, i hvilken Henseende D. Hans Slangerup viste Vej ved sit for hin Tid fortjenstlige Skrift «De initiis doctrinæ religionis, propagatione et incrementis in Dania etc.» (1591), medens Resen og Aslaksen fulgte efter med deres kirkehistoriske Jubilæumsskrifter fra Aaret 1617[1]). At den sidstes «Oratio theologico-historica de religionis per D. Martinum Lutherum reformatæ origine et progressu in Germania, Dania etc.» udkom i Trykken (først paa Latin og senere paa Dansk), skyldtes, ifølge Tilegnelsen til Holger Rosenkrands, denne Hædersmand, der medens Pesten 1619 havde fordrevet Professorerne fra Kjøbenhavn, traf Forfatteren i Roskilde og der fik Talen at læse, som han da opfordrede ham til at udgive. Talen er ledsaget af en ret vigtig kronologisk Tavle, om hvilken Forfatteren i Fortalen siger, at hvis den vandt Bifald, var han ikke utilbøjelig til at fremstille andre Dele af Kirkens Historie paa lignende Maade, et Løfte, som dog ikke blev indfriet, da han døde faa Aar efter.

Om Theologernes Forelæsninger kunne vi, især efter enkelte opbevarede Lektionskataloger, oplyse følgende: I Universitetsaaret 1603—4 fortolkede Resen Brevet til Galaterne, idet han tillige anstillede Betragtninger over Luthers Anmærkninger til dette Brev om Retfærdiggjørelsen og Menneskets Frihed. Biskop Vinstrup fortsatte Forklaringen af Matthæi Evangelium. Jørgen Dybvad fortsatte den af ham

---

[1]) Se foran S. 310—2.

tidligere begyndte Sammenstilling af de Vidnesbyrd af det Gl. Test., som paaberaabes af Christus og Apostlene til Bekræftelse af den urokkelige Sandhed om Forløsningen, Kirkens Samling og Opholdelse. Udvikling af den praktiske Anvendelse heraf knyttedes lejlighedsvis til, og der polemiseredes mod Jesuiten Bellarmin. Den logiske Professor, M. Johannes Stephanius, holdt samtidig Forelæsning over Melanchtons Udvikling af den kristelige Læres Hovedartikler (Loci communes), hvortil han forøvrigt benyttede den Forelæsning, som afdøde Prof. Anders Lavritsen i sin Tid havde holdt over det samme Emne[1]). Over Melanchtons Loci have vi endnu en fuldstændig Forelæsning opbevaret, holdt i Aarene 1608—12 af D. Kort Aslaksen og optegnet af en af hans Tilhørere[2]). Af Lektionskatalogen 1612—13 ses, at Resen i dette Aar afsluttede Udviklingen af Læren om Christi gudmenneskelige Væsen og om hans Rige (den Forelæsning, som gav M. Oluf Kock Anledning til sine heftige Angreb paa Resen), hvorpaa han vilde gjennemgaa en Del af Luthers lille Katekismus, og endelig udlægge Hebræerbrevet og dertil knytte en Del praktiske Bemærkninger. Aslaksen vilde først udvikle et Par Lærestykker, nemlig om Syndens Straf og om Loven (formodentlig henhørende til den ovennævnte Forelæsning over Melanchtons Loci) og derpaa fortsætte sin Fortolkning af Genesis, af hvis første tre Kapitler vi have hans udførlige Forklaring i

---

[1]) Se Tillæg Nr. 390 og 396.

[2]) »Loci communes theologici addictati a viro reverendo, clarissimo, doctissimoque D. D. Cunrado Aslaco Bergensi S. Theol. in Reg. Acad. Haff. Professore dignissimo, A°. M. DC. VIII et a me Erasmo Joanne Waardensi eà qua potui diligentia excepti et conscripti« (Thottske Saml. 227. 4). Forelæsningen begyndte at dicteres 22de Maj 1608, endte 1ste August 1612. Om Rasmus Jensen Varde se Ny kirkehist. Saml. III, 208.

hans Physica et Ethica Mosaica, trykt 1613[1]). I Universitetsaaret 1618—19 vilde Resen efter Fuldendelse af Forelæsningen over Læren om Guds almindelige Naade (gratia universalis) — det Emne, som vi i Form af Theses finde fremstillet i hans fem Skrifter mod Joh. Piscator 1615—20 — forsøge en Harmonisering af Evangelierne og, om Tiden tillod det, derfra gaa over til de øvrige nytestamentlige Skrifter. Aslaksen vilde fortsætte sine Forelæsninger over den augsburgske Bekjendelse med polemisk Gjendrivelse af Modstandernes og Kjætternes Argumenter. Den logiske Professor, Alanus, vilde paa de extraordinære Forelæsningsdage (Onsdag og Lørdag) gjennemgaa Melanchtons Loci[2]). Lektionskatalogen for 1619—20 indeholder kun Anmeldelse af Fortsættelse af de ovenfor nævnte i det foregaaende Aar begyndte theologiske Forelæsninger[3]).

Som en Hovedanke mod idetmindste adskillige af disse Forelæsninger maa det vistnok betragtes, at de vare vidtløftigere, end det passede for Tilhørernes Tarv. Man maa nemlig erindre, at de fleste Studenter dengang kun tilbragte kort Tid ved Universitetet, og at deres Studier ikke afsluttedes ved nogen Embedsprøve. Kun saadanne, som væsentlig havde studeret i Udlandet, blev examinerede af Theologerne, inden de kunde faa gejstlig Ansættelse, noget der dog ikke saa meget skete for at prøve deres Kundskaber, som for at sikre sig imod at fremmed Vranglærdom skulde indsnige sig i den danske Kirke[4]). Den Sikkerhed, som ellers søgtes, inden nogen kunde blive kaldet til Præst,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 438.
[2]) Se Tillæg, Nr. 480.
[3]) Se Tillæg, Nr. 489.
[4]) Et Exempel paa en saadan Prøve i Aaret 1616 omtales i Ny kirkehist. Saml. VI, 393—6.

bestod væsentlig kun deri, at vedkommende havde studeret eller opholdt sig en vis Tid (mindst to Aar) ved Universitetet, i hvilken Henseende dog Lempelser ofte fandt Sted, endog efter Professorernes egen Anbefaling[1]). Det var kun Undtagelsestilfælde, naar Regjeringen paabød Afholdelse af en Embedsprøve, som da Professorerne den 24de Januar 1619 fik Befaling at examinere to norske Studenter, der ønskede at blive Kapellaner hos deres Fædre[2]). Ellers beroede Adgangen til Præsteembedet derpaa, at vedkommende havde et anbefalende Testimonium publicum fra Universitetets Rektor. Vi finde imidlertid undertiden paatalt fra Universitetets Side, at denne Bestemmelse ikke tilstrækkelig overholdtes, saaledes i en tidligere berørt Skrivelse fra 1593 til Bisperne fra det theologiske Fakultet, hvori de advaredes imod at ordinere nogen, uden han havde studeret nogle Aar ved Universitetet og havde Testimonium for Flid og Sædelighed derfra[3]). En Gjenklang af denne Advarsel finde vi uden Tvivl i det Synodalmonitum, Biskop Peder Vinstrup udstedte samme Aar, og hvori det hed: »Unge og umodne Studenter maa ikke bestige Prædikestolen, uden de ere forsynede med hæderligt Testimonium fra Universitetet og Anbefaling fra Biskoppen. Dog kan det for Øvelsens Skyld tilstedes Studenter at prædike i deres Fødesogn,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 363. 379.

[2]) Rørdam, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 97. Det var tidligere forbudt, at Præstesønner maatte blive deres Fædres Kapellaner (se foran, S. 112—4), men Mangelen paa Præsteemner nordenfjelds i Norge gjorde her Undtagelser fra Reglen nødvendige; derfor søgte Regjeringen at skaffe sig særlig Sikkerhed om vedkommendes Duelighed ved Paabydelse af den omtalte Examen, der ogsaa udstrakte sig til Prøvelse af deres Prædikegaver. Begge Studenterne bestod forøvrigt Prøven (Acta Consist. 25. og 29. Januar 1619).

[3]) Jvfr. foran S. 49. Pont. Annal. III, 522.

naar de ere forsynede med Testimonium fra deres Privatpræceptor og have godt Vidnesbyrd om deres Levned og Lærdom; scurræ non ita[1])». Senere finde vi, at Professorerne atter mindede enkelte af Bisperne om nøje at vaage over, at ingen fik Præstevielse, der ikke kunde fremlægge et hæderligt akademisk Testimonium[2]).

Det var overhovedet nærmest Bispernes Sag at paase, at de Studenter, der søgte Præstekald, fyldestgjorde de nødvendige Betingelser, og at de efter at have forladt Universitetet idetmindste til en vis Grad havde fortsat deres Studeringer, saa at de ved den Prøve, der gik forud for Ordinationen, viste sig at være i Besiddelse af de fornødne Kundskaber, og havde ført et saadant Levned, at Præsteembedet uden Anstød kunde betroes dem. Det er vel rimeligt, at Bisperne ved denne Undersøgelse undertiden mere have ladet sig lede af Barmhjærtigheds og andre Hensyn, end tjenligt var for Kirkens Tarv; men vi have

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 33.

[2]) Se Tillæg, Nr. 435. Acta Consist. 30. Maj 1610: «Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at en Student, Jacobus Aarup, var ordineret af Bispen i Viborg, som ikke havde Testimonium Universitatis, var og tilmed nogen Gjæld henskyldig her i Byen, som der var Klagemaal over. Befol Notario, at han skulde citere hannem og skrive Bispen til». I Konsist. Arkiv, Pakken 195, findes et Brev, dat. Viborg 17. Okt. 1611 fra Biskop Niels Arctander til Universitetets Rektor angaaende to Studenter, som havde forladt Universitetet uden Testimonium og uden at tilfredsstille deres Kreditorer, og nu formodedes at have indsneget sig i Præstekald, nemlig Morten Pedersen fra Nøvling, hvis Opholdssted ikke kjendtes, og Jakob Jensen, som havde været i Hr. Niels Krabbes Hus paa Torstedlund, men nu var ordineret til Medtjener et Sted, hvor der var en gammel Præst, som havde tre Kirker, i Viborg Stift. Brevet var Svar paa en Opfordring fra Professorerne om at give Oplysning om slige Studenter, der havde unddraget sig deres Forpligtelser.

dog fra denne Periode ikke saa faa Vidnesbyrd om, at der ogsaa var Tilsynsmænd, der tog Sagen med Alvor og Samvittighedsfuldhed. Saaledes kunde det fremhæves, at Biskop Peder Hegelund i Ribe med Nidkjærhed vaagede over, at de Studenter, der opholdt sig i hans Stift, indfandt sig ved de Herredssynoder eller Visitatser, som han aarlig holdt rundt om i Stiftet, og der underkastede sig en Prøve, der vel nærmest havde deres theologiske Studier til Gjenstand, men dog heller ikke lod deres sædelige Forhold ude af Betragtning[1]). Biskop Jens Gjødesen i Aarhus afviste jevnlig Studenter fra Bispeexamen, naar han fandt dem

---

[1]) Biskoppens kraftige Ord, der findes i en Omgangsskrivelse til Præsterne af 25. September 1601, fortjene at anføres: »Neqvaqvam negligendum est, qvod Juvenes qvoscunqve studiosos, sive pastorum filios sive alios, qvi per id tempus domi fuerint, ad hasce Synodos evocatos velimus, ut de progressu ipsorum in studiis moribusqve bonis mihi vobisqve exploratio aliqva fieri possit. Velintqve tum ad manum habere novum Testamentum D. N. Jesu Christi, cum Compendio aliqvo sanæ Theologiæ, de qvo profiteri possint, se ita id sibi familiare reddidisse, ut præcipua eius capita memoriter teneant. Qvales iam extant complures libri Isagogici, ut sunt: Examen Philippi, Loci communes Philippi, Catechesis Davidis Chytræi, Compendium Theologiæ Jacobi Herbrandi Tubingensis, Margarita Theologica Adami Francisci Tubingensis. Magnam enim aperit confusioni januam et Ecclesiis fraudem, qvod non pauci sub studiosorum titulo domi delitescentes prorsus a Musarum castris transfugæ peneqve dixerim Apostatæ (adeo ut alii per semestre, alii per anni vel biennii, vel ulterius, spatium) ignavo otio, commessationibus, discursationibus aliisqve avocamentis, magis qvam studiis bonis et pietatis exercitiis incumbant. At hi idem ipsi, ubi lubet, ad concionandum publice atqve adeo ad functiones Ecclesiasticas prosiliunt, nulla prius facta exploratione et absqve permissu meo; cum interim oportuerat ipsos antea edocere, se bona cum gratia et Præceptorum Hafniensium commendatione (ut in Fundatione Regia severe sancitum est) dimissos. Qvo in Catalogum a me, qvi boni probiqve et promotione digni fuerint, referantur: alii vero ad cursum rectius instituendum incitentur«. (Ny kirkehist. Saml. VI, 640—1. 651).

slet forberedte[1]), og Biskop Povl Mortensen Ostrup i Lund nægtede 1615 en Student Ordination, skjønt han var kaldet til Præst af en Menighed og havde den kongelige Lensmands Stadfæstelse, idet han gjorde gjældende, at der i hans akademiske Testimonium fandtes en Post (om et begaaet Lejermaal), der ialfald for en Tid gjorde ham uværdig til Præstevielse[2]). Fra den sidstnævnte Biskops Formand, M. Mogens Madsen, have vi adskillige Udtalelser, der baade vise, at han gjerne vilde øve en strengere Kontrol med uværdige Subjekter, der søgte at trænge sig ind i Præstekald, men tillige at Sagen havde sine store Vanskeligheder. Saaledes klager han i en Synodaltale fra 1592 over, «at Folk, der blot have kigget en lille Smule i den latinske Grammatik, endskjønt de ere ukyndige saavel i alle andre Videnskaber som fornemmelig i den ægte Theologi, dog med store Løfter vove at tilbyde deres Tjeneste i Sogne, hvor der mangler Præst, eller hvor Præsten er gammel og svag, i Tillid til at de nok kunne lære en Prædiken udenad af en Postil, og at den enfoldige Almue, som Hieronymus etsteds siger, undertiden beundrer mest, hvad den mindst forstaar[3])». Da Mogens Madsen engang beklagede sig i et Brev til Biskop Vinstrup i Kjøbenhavn over Studenternes Uvidenhed og slette Sæder og udbad sig hans Raad, svarede denne (i September 1602): «Hvad du i Slutningen af dit Brev berører, vækker min billige Fortrydelse, saa meget mere som jeg desværre af egen Erfaring veed, at det er alt for sandt, naar du klager over visse Personers Uvidenhed og Skamløshed, som give sig Navn af Studenter, men

[1]) Se 2den Del, S. 341.

[2]) Se Tillæg, Nr. 446.

[3]) Magnus Matthiæ, Tessaradecas orat. Synod. 1604, Bl. 20 (jvfr. Bl. 128). Helveg, Danmarks Kirkehist. eft. Reform. 2. Udg. I, 255.

dog i Virkelighed ere intet mindre, og som, skjønt opholdende sig ved Universitetet, dog ved deres utrolige Dovenskab og Sløseri baade bedrage sig selv og skammelig skuffe deres Læreres Haab og gode Mening om dem, og tilsidst søge at føre os bag Lyset, og det især stolende paa Hjælp af saadanne, som paa Grund af deres adelige Byrd, Yndest og Indflydelse baade selv mene, at de kunne udrette alt, og ville, at andre skulle tro det samme om dem. Slige Personer, mener jeg, skulle aldeles holdes borte fra det hellige Præsteembede, ligesom Hunde fra det hellige og Svin fra Perler. Og naar de indstille sig hos mig, sender jeg dem uden videre tilbage til deres Studeringer igjen, for at de engang kunne begynde at arbejde paa at blive det, som de give sig Mine af at være, og ikke indbilde sig, at de kunne blive Lærere i Menigheden, førend de have det fornødne Kundskabsforraad. Forresten skal jeg sørge for, at Sagen med det første bliver foredragen for det akademiske Senat, at man dog ved fælles Overvejelse maa finde Middel til, at der fremtidig kan blive sørget bedre for Kirkens Tarv[1])».

Under Forhold som disse var det i sin gode Orden, naar det i den ny Kirkeordinans for Norge, som Christian IV udstedte i Aaret 1607, efter at den havde været underkastet Professorernes Gjennemsyn, fandtes Bestemmelser, der ialfald vanskeliggjorde slige uvidende Personers Adgang til Præstekald, idet det ikke alene forbødes de kongelige Stiftsbefalingsmænd «for Gunst og Gave, Vild og Venskab at stadfæste nogen til Sognepræst, uden han tilforn var examineret og overhørt af Superintendenten, om han er lærd og skikkelig for en Sognepræst», men ogsaa gaves

---

[1]) Ny kirkehlst. Saml. V, 198—9.

følgende Befaling: «Skulle og alle Superintendenter udi vort Rige Norge være fortænkt, at de efter denne Dag ingen annamme, indvie eller ordinere til Præsteembedet, med mindre end de nogle Aar tilforn flittelig og vel udi vort Universitet udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, eller en anden lovlig Universitet, haver studeret, og ere skilte derfra med Rectoris gode Testimonio[1])».

Endnu var der ikke nogen Lovbestemmelse om den Alder, i hvilken nogen kunde blive Præst. Følgen var, at naar Lejlighed tilbød sig til at komme i Kald, afbrød Studenterne ofte deres Studeringer i Utide. Hvor vidt det kunde gaa, ses af en Klage, som «Kirsten Andersdatter, fordum Præsteenke i Egebjerg», i Aaret 1620 indgav til Kansler Christian Friis over nogen Uret, der var tilføjet hende. Heri skriver hun blandt andet: «Efterdi min Husbonde blev udtagen iblandt de 100 Studenter til Kongens Skibstjeneste 1607, at sejle paa det Cypriske og Candiske Farvand, saa meget ung, at han en sex Aars Tid var Præst, førend han fik Skjæg paa Hagen, haver han sig nu igjen til sin Studering forføjet udenlands, saa jeg sidder nu med mine fattige smaa Børn enlig og elendig, mere end om jeg var en ret Enke[2])». Om den bekjendte Digter Anders Christensen Arrebo vide vi, at han blev Slotspræst i Kjøbenhavn 1608 i en Alder af kun 21 Aar[3]), og noget lignende har uden Tvivl været Tilfældet med mange andre. Det var derfor vistnok med god Grund, at det i en kongelig Forordning af 16de Februar 1621 bestemtes, at hvor ikke Mangel paa kvalificerede Ansøgere gjorde det fornødent,

---

[1]) Den norske Kirkeordinans. Udg. 1657, Bl. 29.
[2]) Orig. i Kgl. Bibl., Saml. til Adelens Hist. Fasc. 18.
[3]) Rørdam, A. C. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 30—1.

maatte ingen kaldes til Præst, før han havde fyldt sit 25de Aar, at ikke Personer, der endnu ikke vare bekvemme til at forestaa eget Hus, skulde sættes til Forstandere i Guds Kirke og Menighed[1]).

Om det juridiske Studium er der kun lidet at sige i dette Tidsrum, ialfald vide vi intet om, at praktiske Jurister uddannedes her ved Universitetet. Thi vel blev der holdt en juridisk Forelæsning, men det er ikke rimeligt, at den sønderlig ofte bivaanedes af saadanne, som senere fik noget med Rettens Udøvelse at gjøre. Dommerne ved Underretterne (Herredsting og Byting) vare nemlig saa godt som altid ustuderede Folk, og Dommerne ved Overretterne (Landsting og Kongens Retterting) vare Adelsmænd, der almindelig havde faaet deres Uddannelse udenlands eller ad praktisk Vej[2]). Der er da heller intet Spor til, at den juridiske Professor har haft nogen Indflydelse paa Lovgivningen her i Landet. De Betænkninger og Konsultationer, som udenlands saa ofte sysselsatte Juristerne, synes hos os kun i ringe Grad at være den juridiske Professor affordrede[3]); men det følger jo af sig selv, at en enkelt Mands Mening heller ikke kunde have den Anseelse som andensteds et helt Fakultets Responsum. Da Dr. med. Jonas Charisius i Aaret 1603 ønskede at tage den juridiske Doktorgrad her ved Universitetet, kunde den

---

1) Paus, Gamle kgl. Forordninger. S. 597—8.

2) I vor retshistoriske Litteratur (jvfr. Rosenvinge, Den danske Retshist. § 185 flg.) vil man, saa vidt mig er bekjendt, ikke finde sønderlig Oplysning om, hvorledes Dommere uddannedes hos os i ældre Tid, saa lidt som om deres hele Stilling, skjønt det vilde være lærerigt at faa noget at vide derom. Om Herredsfogderne er der dog meddelt nogle vigtige Bemærkninger af A. Heise i Saml. til Jydsk Hist. og Topografi. II, 340 flg.

3) Jvfr. Tillæg, Nr. 328. 332.

daværende eneste juridiske Professor, D. Klavs Theophilus, ikke fuldbyrde Akten alene, hvorfor en af Embedsmændene i det tydske Kancelli, Dr. jur. Jørgen Skomager, fik kongelig Befaling til at staa Decanus bi baade ved den forudgaaende Examen og ved Promotionen, som om han var «membrum Academiæ»[1]).

Om de juridiske Forelæsninger og Øvelser i dette Tidsrum kan oplyses følgende. I Aaret 1603 anmeldte Professor Klavs Theophilus Forelæsninger over Romerrettens Institutiones og over de af ham selv tidligere samlede og udgivne Lovregler[2]). Samtidig udgav han en Række Theses angaaende Studenternes akademiske Rettigheder. Fra hans Haand haves desuden en Del andre Theses over Emner af Romerretten, bestemte til at lægges til Grund ved den aarlige akademiske Disputation, som den juridiske Professor præsiderede ved[3]). Hans Eftermand, Lyneborgeren D. Leonhard Metzner, anmeldte 1612 Forelæsninger over Ægteskabsretten (de causis et casibus matrimonialibus), et Emne som ofte behandledes, vel nærmest med Hensyn til Kapitlernes Function som Ægteskabsdomstole[4]). Ogsaa fra hans Haand haves flere Rækker Theses over Emner af den romerske Privatret, f. Ex. de injuriis et famosis libellis, 1613. Efterat Metzner havde forladt Universitetet, blev, som tidligere er omtalt, Klavs Plum Professor. Men skjønt han som dansk Mand maatte have en Opfordring til at

---

[1]) Se foran, S. 144. 2den Del, S. 638; samt Tillæg, Nr. 392.
[2]) Se 2den Del, S. 332 flg.; samt Tillæg, Nr. 390.
[3]) Se 2den Del, S. 637—8. Nyerup, Kbhvns. Univ. Annal. S. 37—8.
[4]) Se Tillæg, Nr. 438. I Aaret 1606 tilegnede D. Povl Cypræus i Slesvig Kjøbenhavns Universitet sin Afhandling «De jure connubiorum» i erkjendtlig Erindring om, at man i sin Tid havde ønsket at kalde ham til juridisk Professor her ved Universitetet (se 2den Del, S. 180).

dvæle ved Fædrelandets af Universitetet saa stifmoderlig behandlede Retsvæsen, saa mærke vi dog ikke meget dertil i hans akademiske Virksomhed. Ved sin Opmuntring og Bistand bidrog han dog senere til, at Christian Ostersen Vejle udgav sit Glossarium til de gamle danske Love[1]). Af Plums Forelæsninger kan for dette Tidsrum nævnes en gjennem flere Semestre fortsat indledende Undersøgelse om Rettens Oprindelse, Natur og Arter, og senere en Forelæsning «de usucapionibus et præscriptionibus». Desuden gjennemgik han 1618—19, ligesom i sin Tid Theophilus, «den ikke mindre nyttige end behagelige Materie om Studenternes Privilegier, oplyste af Lovbestemmelser udstedte af forskjellige Kejsere og af vore Konger»[2]).

Ville vi vide, hvorledes en ung Mand i hin Tid forberedte sig til juridiske Stillinger, da indeholde de Breve, som Holger Rosenkrands (den lærde) i Aarene 1593—4 skrev til sin Fader fra Vittenberg, nogen Oplysning. Man ser, at foruden at høre Forelæsninger over Romerretten, studerede han bekjendte Politikeres og Historikeres Skrifter; desuden laa det ham meget paa Hjærte at lære Fædrelandets Lovgivning og Retsforfatning nøje at kjende, idet han rigtig bemærkede, at der derved vilde blive Lejlighed for ham til frugtbare Sammenligninger med andre Staters Forfatninger, ligesom han havde Øje for Vigtigheden af, at en dansk Embedsmand kjendte Danmarks Love og Retsvæsen[3]).

Det medicinske Studium spillede endnu kun en ringe Rolle her ved Universitetet, om der end, navnlig hen-

---

[1]) Kofod-Ancher, Dansk Lov-Historie. 1769. I, 221—2.
[2]) Se Tillæg, Nr. 480 og 489.
[3]) Kirkehist. Saml. 3 R. I, 140 flg. 147. 150—1.

imod Periodens Slutning, viser sig bestemte Spor til Fremgang. Lægekunstens praktiske Udøvelse var ligesom tidligere for største Delen i Hænderne paa ustuderede Folk, der i de fleste Tilfælde vel havde deres Visdom fra en eller anden gammel Lægebog. Kirurgiske Tilfælde behandledes i Kjøbstederne almindelig af Bartskjærerne, der gjerne havde faaet en vis haandværksmæssig Uddannelse, som dog maaske i mangt et Tilfælde ikke var at foragte; ialfald saa de med Harm overlegent ned paa de endnu ukyndigere Kvaksalvere, der greb ind i deres Næring, som naar Hans Christensen, Bartskjær i Ribe, i sin «Liden Undervisning om Pestilens og Koldesyge» (Slesvig 1596) bemærker, at «mangfoldige Bønderdoctorer og allehaande Slags Folk, baade Kvinder og andre Leppere, have nu mest paa denne Dag fordærvet dette lovlige Bartskjærembede», hvorhos han dog udtaler det som sin Overbevisning, «at denne ypperlige Kunst og Guds Gave alligevel kommer mange til Hjælp, Trøst, Gode og Gavn, om der end findes nogle Spotmuler, som denne ædelige og lovlige Kunst ringeagte og fortale af deres Uforstand»[1]).

Saalænge der fandtes saa faa studerede Læger i Landet, som der faktisk var, kunde der ikke være Tale om at knytte Udøvelsen af Lægepraxis til lærd medicinsk Dannelse. En ret karakteristisk Udtalelse herom fra det medicinske Fakultet foreligger fra Aaret 1594. Anledningen var følgende: Præsten Oluf Pedersen Kongsted i Nørre-Ørslev paa Falster (bekjendt som Forfatter af et længere dansk Sørge-

[1]) Nyerup, Catalog over Norske Vidensk. Selsk. Saml. S. 134. Samme Bartskjær Hans Christensen udgav ogsaa (Slesvig 1596) en Lægebog, der af Nyerup karakteriseres som «en uordentlig, planløs Compilation af Diætetik, Botanica medica, Pathologi og Therapeutik».

digt over Kong Frederik II) havde for en god Ven og Nabo, Præsten Christoffer Pedersen Nakskov i Tingsted, klaget over en Sygdom, hvoraf han led, og bedet ham om Raad, da han ansaa ham for lægekyndig. De gik da sammen ud paa Marken og opgravede en Kalmusrod, som Hr. Christoffer siden skar i Stykker, kogte og tilberedte med Honning som et «Electuarium». Da den syge Mand Dagen efter fik Lægemidlet sendt i en Krukke, spiste han noget deraf og gav ogsaa sin lille Søn lidt med. Men da Barnet havde nydt det, fik det heftig Krampe, saa Forældrene troede, at det skulde dø. Kort efter angrebes ogsaa Faderen paa samme Maade og døde en Time efter (14de Juli 1593), medens Barnet efter et Par Dages Sygdom atter kom sig. Denne Sag vakte, som man kan tænke, megen Opsigt og blev strax meldt til Lensmanden paa Nykjøbing Slot med det Tillæg, at Døden ikke blot var fulgt umiddelbart efter Nydelsen af Electuariet, men at Hr. Oluf under Krampetrækningerne havde sagt: «Dersom jeg dør, da skylder jeg ingen anden derfor end Hr. Christoffer». Efterat et Forhør var optaget, blev Krukken, som endnu indeholdt omtrent Halvdelen af det tilberedte Lægemiddel, forseglet og først sendt over til det medicinske Fakultet i Rostok med Begjæring om en Erklæring; og da der herfra indløb det Svar, at det anvendte Middel ikke blot maatte anses for uskadeligt, men netop som tjenligt til den Brug, Hr. Christoffer havde gjort deraf, saa skrev man ogsaa til Kjøbenhavn og forlangte de derværende medicinske Professorers Betænkning, idet man lod Krukken med Electuariet medfølge. Den første Oktober 1593 afgav D. Anders Lemvig og D. Anders Christensen en udførlig og lærd Erklæring, der gik ud paa det samme som Rostokkernes, nemlig at det anvendte Lægemiddel maatte anses som aldeles uskade-

ligt. Under Sagens videre Gang forklarede Hr. Christoffer desuden, at han havde lært Brugen af den benyttede Plante af sin fordums Lærer, Professor D. Klavs Hammer, som havde kaldt den Calamus aquaticus og anvist ham, hvorledes den skulde tilberedes; derhos beviste han, at han havde givet fire forskjellige Personer at spise af samme Rod, uden at det havde skadet dem; og endelig tilbød han selv at vilde spise af det tilberedte Electuarium, saa sikker var han paa dets Uskadelighed; men det blev ham ikke tilladt. Den afdøde Præsts Enke, Moder og Broder erklærede enstemmig, at de vare aldeles overbeviste om, at Hr. Christoffer havde givet Lægemidlet i den bedste Hensigt, da han og den afdøde altid havde været inderlig gode Venner og Naboer. Imidlertid turde Lensmanden og Bispen ikke lade Sagen falde, men indberettede den til Regjeringen, hvorved der foranledigedes en ny Erklæring (af 24de Marts 1594) fra de to ovennævnte medicinske Professorer navnlig angaaende de tvende Spørgsmaal, om der fandtes Gift i det tilberedte Middel, og om det kunde være Præster tilladt at give sig af med Lægedom. Det første Spørgsmaal dristede Professorerne sig ikke til at afgjøre, ligesom de heller ikke saa sig i Stand til at oplyse, om Præstens pludselige Død kunde være forvoldt ved andre Aarsager. Hvad det andet Spørgsmaal angaar, bemærkede de: «Det Spørgsmaal, om det er mod Præstekald at give Lægedom ud, er mere theologisk end medicinsk, saa I (Bispen) derom bedre og letteligere kunne beslutte, end vi, udaf Guds Ord og Naturens Lov. Vores Mening er den samme som D. Christiern Morsings i Fortalen til Henrik Smiths Lægebog, at danske Lægebøger ere nødtørftige og gavnlige paa de Steder, som Fejl er paa lærde og forfarne Medicis. Og efterdi det er kristeligt og efter Guds Lov at hjælpe sin

Næste, i hvad Maade muligt er, synes det ikke mod noget kristent Menneskes og derfor ej heller mod en Præstemands Kald og Embede at meddele nogen syg Raad og Lægedom, saa at den, som vil udtyde den Artikkel i Ordinansen om Sognepræsternes Embede mod den fattige Mand, som nu beskyldes, maa gjøre sig stor Betænkende, om han ikke bliver selv indesluttet under den Sentens: Qvia non juvisti, occidisti. Efterdi det bør, som sagt er, hver Kristen at hjælpe, som kan, og en Sjælesørger bør udi al Kjærligheds Gjerninger at give sine Tilhørere et godt Exempel; og forbydes ikke anden timelig Handel for Præstemænd, end den som deres rette Embede kan komme til Forsømmelse og Forhindring, eller og deres Tilhørere til Forargelse; ej heller synes de, efter Ordinansens rette Forstand, derfor at blive andre, end de vare, og end dem bør at være, om de give Lægedom, men dersom de ikke blive varagtige udi retsindig Lærdom, Flittighed i deres Kald, gode Sæder og et ærligt Levned; derhos ogsaa er der ingen udtrykkelig Lov eller Reces eller Ordinans imod saadant, men tilstedes Kjærlinger, Bisselæger, Teriakelskræmmere, Bartskjærere, Fruer, Borgere og Bønder, som mindre Forstand have paa Lægedom end Præstemænd, som kunne læse og forstaa baade Latin og Dansk og maaske flere Sprog: saa at dersom man ikke vilde umildelig og ukristelig lade nogen blive hjælpeløs og forfares (ɔ: gaa tilgrunde), som staar til at hjælpe, og i saa Maade være skyldig udi deres Død, som saa forsømmes, og derfor tilstede nogen anden end forfarne og promotis Doctoribus at give indvortes Lægedom, da burde det mest for alle andre at tilstedes Præsterne, og dersom det skulde forbydes nogen, da skulde det først og allermest forbydes de andre. Vi taler nu intet om, at Lægedom var ikke i det gamle Testamente

forbudt Esaias, som sagde, hvad Plaster man skulde lægge paa Ezechiæ Bylder (Es. 38), ej heller Evangelisten Lukas udi det ny Testamente (Col. 4). Men ved dette vort Svar er det ikke vor Mening at opmuntre noget Menneske til dumdristig og letsindig at give sig af med det, han ikke forstaar synderligt af, især hvor Nøden ikke kræver det, eller hvor der ingen Fare er ved at vente saa længe, til en Læge kan blive hentet». Efter denne Erklæring, der fordelagtig vidner om de medicinske Professores Upartiskhed, blev Sagen mod Præsten endelig hævet, efter at han i fem Fjerdingaar havde været suspenderet fra sit Embede[1]).

Da Antallet af de indfødte promoverede Læger endnu kun var ringe, om det end var i langsom Stigning[2]), fandt

---

[1]) Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie I, 163—64. II, 152—6; efter Originaldokumenterne.

[2]) I Aaret 1600 fandtes, saa vidt os er bekjendt, følgende studerede Læger her i Landet foruden de tvende medicinske Professorer (D. Anders Lemvig og D. Anders Christensen) og de to andre Professorer, der vare promoverede Doctores Medicinæ (D. Anders Krag og D. Thomas Fincke): de to kongelige Livlæger, D. Peder Sørensen og D. Jakob Hasebard, der som oftest vare i Kjøbenhavn, D. Gellius Sascerides i Lund, D. Eskil Christensen og Lic. Cornelius Hansfort i Odense, D. Hans Lavritsen Amerinus i Ribe, D. Matthis Jakobsen i Aarhus, D. Hans Paludan og D. Peder Iversen i Viborg. Hertil kommer endnu D. Jonas Charisius, der dog neppe har virket synderlig som Læge. I Norge fandtes D. Henrik Høyer, Villads Nielsen Adamius og endnu en Læge, hvis Navn vi ikke kjende, alle i Bergen (se Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 582). I de følgende 20 Aar bortdøde en Del af de ovennævnte Læger, medens følgende andre afløste dem eller kom til: Professorerne D. Caspar Bartholin og D. Oluf Worm, Livlægerne D. Christen Bordum (Bordingius, siden Medicus i Ribe), D. Henning Arnisæus (fra 1619), D. Henrik Paulli og D. Anders Skytte (Toxotius), de to sidstnævnte ved Enkedronningens Hof i Nykjøbing paa Falster; endvidere D. Christoffer Dybvad (om hvis Praxis som Læge dog intet vides), D. Jørgen Fiuren, M. Dankert Lejel, D. Conrad Schattenberg og D. Esbern Nielsen (Halveg), alle i Kjøbenhavn; D. Jens

fremmede Læger undertiden deres Regning ved at komme her til Landet for at gjøre deres Kunst frugtbringende, noget der var dem uforment, da Lægepraxis var fri. I Begyndelsen af Aaret 1600 omtales det, at en udenlandsk Medicus ved Navn Nathan Arnoldus de Aquila for nogen Tid siden var kommen til Helsingør, hvor han, som det synes, gjorde gode Forretninger, men ogsaa optraadte med en Ubluhed i sine Fordringer om Betaling for øvede Kure, der gav Anledning til grundet Klage. Af en Kvinde fra Kjøge, som han en Tid havde haft under Kur, uden at hendes Tilstand dog var bleven væsentlig forbedret, forlangte han saaledes den, navnlig for hin Tid, uhyre Sum af 1900 Daler. Da hun klagede til Regjeringen over dette Optrækkeri, udgik der Befaling til det medicinske Fakultet om at kalde ham for sig og forfare hans Indsigt i det, han gav sig ud for, og undersøge, hvilken Medicin han havde brugt til den omtalte Kvinde, samt derpaa at indsende Beretning derom til Kongen. Samtidig paalagdes det Lensmanden paa Kronborg at sørge for, at bemeldte Medicus rigtig indstillede sig for Fakultetet[1]); men uheldigvis er dettes Erklæring ikke bevaret, ligesom det heller ikke er os bekjendt, hvad Regjeringen videre har foretaget i Sagen.

Henimod Slutningen af det her omhandlede Tidsrum udkom der Forordninger sigtende til et skarpere Tilsyn med Udøvelsen af Lægevirksomhed. Hertil kunde allerede

---

Mule i Odense. I Norge virkede D. Peder Alfsen. (Om alle disse Læger findes nærmere — dog hverken meget righoldige eller meget nøjagtige — Efterretninger hos Cold, Lægevæsenet og Lægerne under Christian IV's Regjering. Kbh. 1858).

[1]) Se Tillæg, Nr. 338. Hermed kunde sammenlignes O. Worms Bemærkning i et Brev fra 1616 om Rigsadmiral Mogens Ulfelds Død: »Admiraleus regni M. Ulfeld empirici cujusdam, ex Germania huc vocati aureosque montes pollicitantis, negligentia periit« (Epist. p. 8).

regnes det strænge kongelige Forbud af 12te Oktober 1607 mod Signen, Maalen og andre overtroiske Kunster[1]); men især sigte vi til Forordningen af 10de Januar 1619 om Medicinalvæsenet i det hele, særlig om Visitats af Apothekerne — i Kjøbenhavn skulde Medlemmerne af det medicinske Fakultet i Forening med Stadens andre studerede Læger foretage Eftersynet — om Begrændsning af Kirurgernes (Bartskjærernes) Ret til at behandle Sygdomme, idet deres Praxis indskrænkedes til kirurgiske Tilfælde, og om Bestemmelse af Lægernes Honorar og Forpligtelse. Betegnende for Tiden er den Sætning, at naar en Pest eller smitsom Syge grasserede, skulde Lægerne ikke være forpligtede til at besøge de syge, med mindre de frivillig lode sig overtale dertil; men de skulde udstede en almindelig Forskrift om en vis Kur og saadanne Lægemidler, som i den Slags Sygdom vare gavnlige eller formentes med Held at kunne anvendes[2]).

Som Vidnesbyrd, om at Medicinalvæsenet i Christian IV's Tid var i Fremgang her i Landet, kan maaske ogsaa anføres, at Universitetet atter efter mange Aars Forløb

---

[1]) Paus, Gamle kgl. Forordning, S. 568—9. Skandin. Lit. Selsk. Skr. X, 166—8.

[2]) Skandin. Lit. Selsk. Skr. X, 169—72. (Det er dog kun en Retroversion af den latinske Oversættelse i Bartholins Cista Medica p. 641 sq., som her er trykt). Det er til denne Forordning Oluf Worm sigter, naar han i et Brev fra samme Aar til Niels Foss skriver: «Regio diplomate jam cautum, ne qvis agyrtarum aut empiricorum sine Facultatis Medicæ consensu praxin exerceat: Pharmacopoliorum qvin etiam ac Chirurgorum instituta reformatio, ut speramus, haud infrugifera» (Epistolæ, p. 15). — Med Hensyn til de medicinske Professorers Tilsyn med Apothekerne kunde henvises til tvende Vidnesbyrd udstedte af det medicinske Fakultet 1609 og 1620 angaaende Apotheker Johan Steins Tilberedelse af en Modgift (Theriaca), trykte i Bartholins Cista Med. p. 149—54.

meddelte den medicinske Doktorgrad til enkelte, som søgte den her, medens de fleste danske Læger endnu fremdeles tog Graden udenlands. Det var Villads Nielsen Adamius (fra Randers, Læge i Bergen) og Christen Bordum (fra Aarhus, Livlæge hos Hertug Christian), der henholdsvis 1603 og 1611 kreeredes til Doktorer i Medicinen efter forud at have aflagt en Prøve — den eneste medicinske Examen, som der findes Spor af her ved Universitetet i dette Tidsrum[1]).

De medicinske Forelæsninger ved Universitetet, der vistnok plejede at holdes i «det lille Lectorium medicorum» i en Sidefløj af Vor Frue Kirke[2]), havde i øvrigt neppe ret mange Tilhørere, som beredte sig til Lægestanden; derimod var det ikke ualmindeligt, at andre Studenter hørte medicinske Forelæsninger, især naar de havde en af Professorerne i dette Fakultet til Privatpræceptor[3]). Om Forelæsningerne indeholde de endnu bevarede Lectionscataloger Oplysning[4]); man ser deraf, at Professorerne endnu undertiden læste over Emner, som kun stod i fjernere Forbindelse med Lægevidenskaben, saaledes D. Thomas Fincke over Landmaaling og D. Caspar Bartholin over Fysik. Men vigtige Dele af den egentlige Lægevidenskab bleve dog stadig behandlede. Under Pestepidemien 1619 holdt Fincke Forelæsning over denne Sygdom, hvortil han føjede Læren om

---

[1]) Se foran, S. 144, Not. 3. 229. Universitetsprogrammet i Anledning af Bordums Promotion, indeholdende Oplysning om hans Studier, findes aftrykt i Bartholins Cista Medica p. 165 sq.

[2]) Se Tillæg, Nr. 404.

[3]) Saaledes havde den ovenfor S. 351 omtalte falsterske Præst, der kom saa uheldigt afsted med sit Forsøg som Læge, i sin Tid hørt medicinske Forelæsninger (se Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 153, Not.).

[4]) Se Tillæg, Nr. 390. 438. 480. 489.

Febre[1]). Anatomien stod endnu for en Del i Skygge tilligemed Kirurgien, skjønt Oluf Worm 1616 omtalte det sidstnævnte Fag som «nobilissima Medicinæ pars», der burde udrives af Bartskjærernes Bøddelhænder[2]). Det er tidligere omtalt, at D. Anders Christensen af Hensyn til den offentlige Mening maatte opgive sine anatomiske Øvelser; men 1603 fik man dog med Kansler Christian Friis's Samtykke sat igjennem, at der hver Vinter en eller to Gange skulde anstilles Sektion af et menneskeligt Kadaver[3]). Om disse Øvelser ere blevne holdte i Hævd, kunne vi ikke oplyse; men saa meget er vist, at Universitetet i Caspar Bartholin og Oluf Worm fik Lærere, der udenlands med Iver havde lagt sig efter Anatomi, og som, ialfald ved Sektion af Dyr, vedblev at vedligeholde Interessen for det anatomiske Studium[4]). Et af Worm med stor Kunstfærdighed præpareret menneskeligt Skelet blev siden ved Gave

---

[1]) Et af en dansk Forfatter, Petrus Olai Aarhusiensis, udgivet Skrift «De febribus pestilentibus» (Herborn 1594) synes nu at være tabt.

[2]) Wormii Epistolæ, p. 6. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 236.

[3]) Acta Consist. 28. Sept. 1603: «Proposuit Dn. Vice-Rector, ut semel aut bis quotannis in hyeme fieret anatomia cadaveris humani; id quod etiam ex relatione Mag^ci^ Cancellarii retulit». Efter den sædvanlige akademiske Sprogbrug betyder «proponere» at gjøre en Meddelelse (ikke blot et Forslag).

[4]) M. Skjelderup, Udsigt over Anatomiens Historie i Danmark (Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1811. II, 161 flg.). Om Bartholin siger Brünnich (Hist. om de naturvidensk. Studier ved Kbhvns Univ., Indledning til hans Dyrenes Historie og Dyre-Saml. udi Universitetets Naturtheater, Kbh. 1782), at «hans efterladte Skrifter levne ham et godt Navn blandt Efterslægten. En Del af den adskillige Indsigt, som han havde forskaffet sig om Naturen, lyser endnu for Videnskabens Dyrkere. I Danmark kaldte han Dyrenes Anatomi i Kuld og Kjøn, som forhen havde været anset for et nedrigt Haandværk».

fra Livlægen D. Henning Arnisæus Universitetets Ejendom og betragtedes som en kostelig Besiddelse[1]).

Om Maaden, hvorpaa det medicinske Studium burde begyndes, fortsættes og fuldendes, have vi en kort men ret mærkelig Anvisning af Caspar Bartholin, skreven 1626, nærmest til Bedste for den unge Peder Charisius, der ligesom sin Fader D. Jonas Charisius begyndte som Mediciner og endte som Diplomat, og tillige for Bartholins egne sex Sønner, Bertel, Thomas, Caspar, Albert, Jakob og Rasmus, som den Gang endnu vare Børn, men hvoraf de fleste siden vandt berømte Navne[2]). Heri siger Forfatteren: Det første, der kræves af en Læge, er Gudsfrygt og et ustraffeligt Levned, dernæst grundige Sprogkundskaber, uden hvilke de gamle berømte Lægers Værker ikke forstaaes, endvidere omfattende Indsigt i de filosofiske, mathematiske og fysiske Videnskaber, til hvis Studium de bedste Kilder anvises. Derpaa opregnes alle Lægevidenskabens enkelte Dele og Hovedforfatterne i enhver Retning angives. Sidst i Rækken anføres Kemien (Pharmacopæa Spagyrica seu Pyrotechnia), blandt hvis udmærkede Dyrkere Tyge Brahe, D. Peder Sørensen og Kong Christian IV nævnes. «Jeg tvivler ikke om, kjære Peder», tilføjer Bartholin, idet han henvender sig til den unge Charisius, «at din Morfader, D. Peder Sørensen, har efterladt sig meget herhen hørende, der ligger skjult hen, men som du kan faa af din Mor-

---

[1]) M. Skjelderup a. Skr. S. 170—1. Acta Consist. 25. Aug. 1621: «Refererede D. D. Casparus Bartholinus, at D. D. Arnisæus haver givet et *σκελετον*, dog separatum, til Universitetet»

[2]) C. Bartholini Opuscula qvatuor singularia, Hafn. 1628. Heraf udgjør «De studio Medico inchoando, continuando et absolvendo consilium» (der er dat. 1626) den fjerde og sidste Afdeling. Sønnen Thomas Bartholin har senere aftrykt Stykket i sin Cista Medica.

broder (D. Frederik Pedersen). Men I, mine smaa Sønner, ville, om I i Fremtiden vende eders Sind til denne Kunst, i mit kemiske Bibliothek finde mange Bind med sjeldne spagyriske og andre Arcana, som jeg med stor Møje og Flid har samlet rundt om i Evropa. Jeg veed meget vel, at nogle foragte slige Arcana og ikke bryde sig stort derom, tilfredse med den sædvanlige Lægemaade. Men dette bør gjøres, og hint ikke forsømmes. Det sker ikke sjeldent, at man i et kritisk Tilfælde maa gribe til et overordentligt Middel. Ja man skal ikke skamme sig ved, om det skal være, at lære af gamle Kjærlinger og Skjægskrabere, naar de kjende Midler, som ere prøvede og have vist sig at kunne anvendes med Held». Tilsidst anbefaler Bartholin Udenlandsrejser som et vigtigt Uddannelsesmiddel for Læger, og han nævner nogle af de mest fremragende medicinske Lærere ved de fremmede Universiteter, som oftest besøgtes af Danske (Rostok og Vittenberg); anatomiske Sektioner maatte man derimod søge i Padua, Bologna, Rom, Montpellier, Paris og Leiden; de med Lægeplanter bedst forsynede Haver fandtes i Padua, Pisa, Bologna og Montpellier; men intetsteds vilde den studerende kunne faa en saa god praktisk Vejledning i Medicin saa vel som i Kirurgi, som i Padua og Florens.

Som Hjælpevidenskab for Medicinen maa Botanikken nævnes, der efterhaanden fik flere Dyrkere og i denne Periode vandt et Holdepunkt ved Universitetet, idet der, saaledes som det tidligere er omtalt, ved Aaret 1600 blev begyndt paa Anlæget af en liden botanisk Have ved Studiigaarden, særlig med det Formaal deri at dyrke især Lægeplanter[1]). I saa Henseende fulgte man det Forbillede, som

---

[1]) Se foran, S. 127 flg. Om Havens senere Skjæbne se Werlauff, Kbhvns Univ. Bygnings Hist. S. 37. Om den Tids Syslen med

alt var givet af flere udenlandske Universiteter, hvor man i længere Tid havde haft saadanne Haver[1]). Forøvrigt er det første Forsøg, vi kjende, af den Art her i Landet betydeligt ældre; men det var en Privatmand det skyldtes, idet den hæderlige Mester Klavs Urne, Domprovst i Lund, ved sit Herresæde Beltebjerg i Skaane havde anlagt en «besønderlig Urtegaard», som Henrik Smith omtaler med Berømmelse i Aaret 1546, idet han giver ham nogle Oplysninger om officinelle Planter, han kunde «bepryde» Haven med[2]). Uden Tvivl have ogsaa Apothekerne haft lignende Haver, hvori de dyrkede en Del af de Planter, som de benyttede til de af dem beredte Lægemidler. Dette vide vi ialfald med Vished om den ældre Cornelius Hamsfort, der havde en ret anseelig Have i Odense, til hvilken han udenlandsfra søgte at skaffe sig de Væxter, han savnede[3]). I nærværende Periode finde vi en livligere Opmærksomhed henvendt paa Botanikken, idet vi som dens Dyrkere kunne nævne D. Henrik Høyer i Bergen[4]), M. Jon

---

botaniske Studier findes nogle Bemærkninger af M. T. Brünnich i hans «Hist. om de naturvidenskabelige Studier ved Kbhvns Univ. siden dets Stiftelse (S. VI—VII), Indledning til hans Skrift: Dyrenes Historie og Dyre-Samlingen udi Universitetets Natur-Theater. Kbh. 1782.

[1]) Rottbøll nævner (Videnskab. Selsk. Skr. ældste Række. X, 394 Not.) Haven i Padua, anlagt 1540, som den ældste. Hertil kunde dog bemærkes, at hos Eichhorn, Geschichte der Literatur III, 1, 304, omtales, at Euricius Cordus 1534 i Marburg anlagde den første botaniske Privathave i Tydskland. I Aaret 1593 blev der anlagt en botanisk Have i Heidelberg af Prof. med. Henrik Smetius; der var dog allerede tidligere holdt Forelæsninger over Botanikken ved Universitetet sammesteds (Hautz, Gesch. der Univ. Heidelberg. II, 144—5).

[2]) Henrik Smiths Tilegnelse til Klavs Urne i hans «Ny Urtegaard» 1546. Petersen, Bidrag til d. danske Lit. Hist. 1. Udg. II, 141.

[3]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 682. 724.

[4]) Videnskab. Selsk. Skr. ældste Række. X, 395.

Jakobsen Venusin[1]), D. Jonas Charisius[2]), D. Jørgen Fuiren[3]), D. Oluf Worm o. a. De fleste af dem stode i Forbindelse med D. Caspar Bauhin i Basel, som ved sin Opmuntring og sine Spørgsmaal bragte dem til med Iver at efterspore indenlandske Planter[4]).

Ved Omtalen af Botanikkens Studium føres vi hen til de under det filosofiske Fakultet hørende Fag, hvor det da ligger nærmest først at dvæle ved den fysiske Undervisning, der uden Tvivl gjorde et betydeligt Fremskridt, da D. Anders Krag i Aaret 1590 afløste den gamle M. Klavs Lavritsen Skavbo som Lærer i dette Fag. Krag var ialfald et godt Hoved og ivrig Kemiker, og han havde forhen saa skarpt kritiseret den fysiske Undervisning, saaledes som den tidligere blev dreven, at det nødvendig maatte være en Æressag for ham at tilvejebringe et bedre Resultat[5]). I Aaret 1598 afkjøbte Universitetet ham to Glober og to Messing-Kvadranter for 100 Daler, vistnok nogle af de første fysiske Apparater, det har besiddet[6]).

Om Anders Krags Betragtning af de fysiske Forhold have vi allerede tidligere meddelt nogle Oplysninger[7]). Det fordomsfri Standpunkt, som han indtog, hævdedes som det synes af hans Eftermand, M. Jon Venusin, hos hvem vi ogsaa, om end i det smaa, spore den Lyst til egne Iagt-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 385. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 584.

[2]) Danske Mag. 4. R. II, 395.

[3]) I Bartholins Cista med. p. 278 sq. findes »Index plantarum indigenarum, quas in itinere suo observavit D. Georgius Fuiren«.

[4]) O. Wormii Epistolæ, p. 19 sq.

[5]) Se 2den Del, S. 304. E. A. Scharling, Bidrag til at oplyse de Forhold, under hvilke Chemien har været dyrket i Danmark (Univ.-Progr. 1857), S. 15—6.

[6]) Ny kirkehist. Saml. V, 100.

[7]) Se 2den Del, S. 319—20.

tagelser, som netop paa det fysiske Omraade er af saa stor Betydning, og som omtrent samtidig havde en saa udmærket Talsmand i Frants Baco[1]). At Venusin af en Del af sine samtidige betragtedes som Neolog, fremgaar formentlig ogsaa deraf, at han maatte forsvare sig mod Beskyldningen for at have lært sine fysiske Kundskaber hos Jesuiterne[2]); thi saa afgjort disse end repræsentere Reaktionen paa det kirkelige Omraade, fandt de dog deres Regning ved i andre Henseender at imødekomme Tidens Trang og at give sig Udseende af at være Fremskridtets Mænd, blandt andet ogsaa ved fysiske Undersøgelser.

Naar vi forøvrigt skulle karakterisere Tidens Standpunkt med Hensyn til dens Opfattelse af de fysiske Forhold, da afgiver et af en dansk studerende i Vittenberg, M. Karl Jørgensen Bang, 1599 udgivet udførligt «Compendium naturalis scientiæ» formentlig en god Vejledning. Skriftet viser ikke ringe Interesse for Sagen, ligesom det behandler en stor Mængde fysiske Problemer, saa at vi faa en fordelagtig Forestilling om Forfatterens Flid og Fremstillingsevne; men det er ikke egne Iagttagelser, han giver, kun en Sammenstilling af Aristoteles's og dennes Fortolkeres Meninger, samt et Udtog af Melanchtons Skrift «de anima», der stadig benyttedes, ogsaa ved Kjøbenhavns Universitet, som Grundlag for Forelæsninger over Sjælens Væsen og Natur[3]). Som Oversigt over Videnskabens Resultater eller som Vejledning til Kundskab om, hvor vidt hin Tid var kommen i naturvidenskabelig Erkjendelse, er

---

[1]) Om Fr. Baco se Raumer, Gesch. der Pädagogik. I, 329 flg.
[2]) Se Tillæg, Nr. 369.
[3]) Se Tillæg, Nr. Nr. 388. 438.

Bangs Skrift derfor lærerigt, men det giver ikke noget egenlig nyt[1]).

Efter Venusin beklædtes det fysiske Professorat her ved Universitetet af M. Hans Rasmussen og M. Elias Eisenberg; men ingen af dem synes at have udrettet sønderligt til Videnskabens Fremme, ialfald give de af dem anmeldte Forelæsninger og deres Theses ikke Anledning til at formode det. I Caspar Bartholin havde Universitetet derimod en Lærer, der, skjønt han ikke ligefrem var Professor i Fysik, med stor Interesse omfattede de fysiske Problemer og gav Bidrag til deres Besvarelse i en Række Skrifter, hvoraf han senere samlede de fleste i sit «Systema Physicum» (1628). Saa rigt et Stof dette Skrift end indeholder, synes det dog mere at være en med utrolig og mangesidig Lærdom ophobet Gjengivelse af andres Meddelelser om en Mængde fysiske Forhold end selvstændige Iagttagelser. Paafaldende og betegnende — om end mere for Tidsalderen i Almindelighed end for Bartholin i Særdeleshed — er ogsaa den Naivitet, hvormed han ofte bliver staaende ved de ydre Fremtoninger uden at spørge om Aarsagen til dem, eller lader Oldtidsforfatteres ukritiske og urimelige Beretninger gaa og gjælde som vel afhjemlede

---

[1]) Compendium naturalis scientiæ, ex octo libris physicæ auscultationis Aristotelis et aliis Philosophis decerptum, et in celeberrima Witebergensium Academia disquisitum a M. Carolo Georgio Bangio. Witeb. 1599 (17 Ark i 4to). Skriftet bestaar af en Række Qvæstioner (den første: Quid est physica?) med deres Besvarelse. De ere forhandlede offentlig i en Mængde akademiske Disputationer. Respondenterne, der alle vare Forfatterens Landsmænd, nævnes. Forf. havde selv ikke tænkt paa at udgive sine Undersøgelser, men han var bleven tilskyndet dertil af sine Venner ligesom ogsaa af D. Wolfgang Franzius, Dekan i det filosofiske Fakultet, og D. Georgius Wecker, Prof. phys. i Vittenberg. (Jvfr. Petersen, Bidr. til d. danske Lit. Hist. 1. Udg. III, 205—6).

Kjendsgjerninger. Den Afhængighed af Theologien, hvori Naturvidenskaben stadig befandt sig, og den Sammenblanding af Fysik og Metafysik, som jevnlig fandt Sted, var ikke til Fremme for en klar og erfaringsmæssig Opfattelse af Naturfænomenerne. Om Oprettelsen af et særligt Professorat i Metafysik, som skete i Aaret 1619 og stod i Forbindelse med Reaktionen mod Ramismen, har bidraget til en større Sondring, maa vi lade henstaa uafgjort[1]). Virkningen kunde ialfald ikke strax vise sig. Kjendeligt er det dog, at en Lyst til Naturgranskning var vaagnet, som allerede i den følgende Menneskealder, navnlig ved Oluf Worms og Thomas Bartholins ivrige Bestræbelser, skulde bringe smukke Frugter og kaste Lys over mange Naturgjenstande og Forhold, som før havde været dunkle eller kun lidet kjendte[2]). De fysiske Lærebøger, Caspar Bartholin udgav (1614—15), vedblev længe at holde sig i Brug her ved Universitetet, navnlig ved Disputereøvelserne i Kommunitetet, og ere maaske først blevne afløste af den Lærebog i Naturvidenskaben (Summa philosophiæ naturalis), som hans Sønnesøn af samme Navn udgav 1688[3]).

---

[1]) Se foran S. 306—7. Gjellerup, Jens Din. Jersin. S. 41—2. Caspar Bartholins Enchiridion Metaphysicum, Argent. 1610, var den første Lærebog i Faget.

[2]) Den norske Præst Peder Clausen i Undal — Snorres Oversætter og Forfatter af en Norgesbeskrivelse — der døde 1614, efterlod sig haandskrevne Optegnelser til Norges Dyrehistorie, hvoraf nogle Brudstykker ere meddelte af Thom. Bartholin i dennes De medicina domestica Dan. p. 267—9. Desværre gik Haandskriftet tilgrunde med Bartholins øvrige Bogsamling ved Hagestedgaards Brand (jvfr. A. Faye, Peder Clausson, Sognepræst til Undal. Christiania 1858. S. 53).

[3]) C. Bartholin, Physicæ generalis præcepta, Hafn. 1614. Physicæ specialis præcepta, qvæ thesium loco in disputationibus esse possunt. Hafn. 1615. Ifølge Reinhardt (Hist. Tidsskr. 3. R. III, 232) ophørte Anvendelsen af den yngre Casp. Bartholins Fysik ved

I Mathematik fik Universitetet 1591 en dygtig Lærer i D. Thomas Fincke, hvis Fortjenester af denne Videnskab roses i høje Toner fra forskjellige Sider[1]; særlig fremhæves hans Geometriæ Rotundi libri XIV (1583), tillige kunde det mærkes, at han ydede Midler til den ved Skoleforordningen af 1604 paabudte Regne- og Mathematikundervisning i de latinske Skoler ved Udgivelsen af «Tabulæ multiplicationis et divisionis — En kort oc let Regnekonstis Practica» (1604), ligesom D. Hans Povlsen Resen ogsáa senere gjorde, idet han tillod et Par af sine Disciple at udgive de arithmetiske og geometriske Lærebøger, som han i sine yngre Aar havde udarbejdet som Vejledning for sin Discipel Frederik Rosenkrands[2]). Blandt Finckes Eftermænd i det mathematiske Professorat kunne M. Christen Hansen Riber og M. Christen Sørensen Longomontanus især mærkes. Begge hørte til Tyge Brahes hengivne Disciple, der med Flid byggede videre paa den Grund, deres Lærer havde lagt[3]). Da Longomontanus 1612 havde udgivet sin «Cyclometria», hvori han mente at have løst Problemet om

---

Kommunitetsøvelserne først 1777 (jvfr. Werlauff, Hist. Antegnelser til Holbergs 18 første Lystspil. 1858. S. 269).

[1]) Se Tillæg, Nr. 377. M. Anchersen, Oratio de Mathematicis Danorum (Dän. Bibl. VIII, 707—8). Moller, Cimbria lit.

[2]) Scholia succincta et facilia in Arithmeticam Gemmæ Frisii, tradita et scripta olim in schola privata a Joh. Pavl. Resenio, et nunc tandem edita in usum Scholarum puerilium etc. per Petr. Nicol. Gælstrupium. Witteb. 1611. — Initia Geometrica seu in Euclidem Isagoge compendiosa. Una cum Logistica Astronomica brevissima. Tradita olim in Schola privata a Joh. Pavl. Resenio. Et nunc edita pro junioribus a Joh. Christoph. Knopfio. Witteb. 1612.

[3]) Angaaende Tyge Brahes Betydning for Mathematikkens og Astronomiens Studium se 2den Del, S. 314—8, samt en senere udkommen smuk Bedømmelse af samme i Dreyers Afhandling, «Astronomien i Fortid og Nutid» (For Ide og Virkelighed, 1872, 10de H. S. 341—43).

Cirkelens Kvadratur, fandt Thomas Fincke sig imidlertid opfordret til i en Skrivelse til Kansler Christian Friis at nedlægge en bestemt Indsigelse imod Rigtigheden af det Resultat, hvortil Forfatteren her var kommen, ligesom denne ogsaa fra andre Sider maatte døje skarpe Indvendinger[1]). En senere Forfatter (Prof. math. Matthias Anchersen), der særlig har gjort Mathematikkens Historie her i Landet til Gjenstand for sin Fremstilling, hæver ikke desto mindre Skriftet til Skyerne[2]). Hvorledes dette nu end forholder sig, saa havde Longomontanus dog betydelige Fortjenester af sit Fag, særlig ved sine astronomiske Arbejder. I Konsistoriets Forhandlinger findes under 21de Juni 1610 følgende Notits: «Begjærede M. Christen Longbjerg, at hannem maatte blive noget bevilliget til at bygge en Speculam til sin astronomiske Brug udi sin tilkommende Residens. Hvortil blev svaret, at saadant skulde blive hannem bevilliget, naar alle Professores kom tilhobe; dersom han og kunde forfærdige det samme med 10 Daler, da skulde Universitetet vel give hannem dem foruden Materialia, som D. Cunradus sagde sig at have dertil». Om han har opnaaet sin Hensigt, vide vi vel ikke med Vished, men det er bekjendt, at det astronomiske Observatorium paa Rundetaarn senere indrettedes efter hans Anvisning[3]).

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 440. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. 1. Udg. III, 240

[2]) Anchersen ytrer (Dän. Bibl. VIII, 709): «Immarcescentem Longomontani gloriam longius in ævum propagant subtilissima quæque Matheseos arcana a viro optimo detecta; sed, quæ ejus unius est, Cyclometrias gloriam, quam ante eum tentaverant multi, invenerat nemo, qua non Europam solum, sed Persiam quoque in sui admirationem convertit, ipsa intuebitur æternitas».

[3]) Jvfr. Longomontanus, Introductio in theatrum Astron. Havniense, 1638.

Angaaende hans Hovedværk «Astronomia Danica», der udkom første Gang i Aaret 1622, ytrer Astronomen Bugge: «Da det var den første og fuldstændigste Lærebygning i Astronomien, som var bygget paa gode Observationer, saa blev den optagen med almindeligt Bifald og var i lang Tid et klassisk Værk i Astronomien, og det saa meget mere, som Tabellerne over Planeterne i Begyndelsen stemmede meget vel overens med Himmelen. I adskillige Stykker har han afveget fra sin Lærer. I Planetsystemet antog Tyge Brahe nemlig, at Solen', Planeterne og Stjernerne i 24 Timer virkeligen gaa omkring Jorden fra Østen til Vesten; Longomontan antog derimod rigtigere, at den daglige Bevægelse ikkun var apparent, og at Jorden i 24 Timer drejer sig omkring sin Axel»[1]. Paa et afgjørende Punkt løsrev Longomontanus sig altsaa fra T. Brahes Verdenssystem og sluttede sig til Kopernicus; det samme havde alt tidligere været Tilfældet med M. Jon Venusinus, der i en akademisk Tale 1602 paa det bestemteste hævdede

---

[1]) Baden, Kbhvns Univ.-Journal. I, 156. Ved Siden af den ovenanførte Ros over Værket bemærker Bugge dog ogsaa: «Det er ej at nægte, at Longomontanus har beboldt den gamle Astronomis Form og dens Cycler, Epicyclier, Librationer, hvorved Planeternes Bevægelser snarere end mer indvikles og forvirres, end oplyses og forklares. Efter at Kepler af T. Brahes Observationer havde udfundet Planeternes sande Bevægelses-Love i elliptiske krumme Linier, og Rigtigheden af det kopernikanske System af alle blev erkjendt, saa tabte Longomontans Astronomi efterhaanden sin Agtelse og Værd». I Casp. Bartholins De studio medico consilium (se foran S. 359) findes følgende Anvisning til Astronomiens Studium: «Astronomiam ex scriptis Tychonis Brahe, conterranei nostri, [disce], additis Astronomicis Kepleri. Vnus vero pro omnibus sufficiet Longomontanus, Astronomus post Tychonem nulli secundus, affinis noster: cuius Astronomia Danica evolvenda, doctrinam Triangulorum, Sphæricam, Theoricamque errantium mirâ dexteritate enucleans».

Rigtigheden af Kopernicus's Anskuelse, idet han gjorde den Bemærkning, at engang vilde den Mening, at hele Universet hvirvledes omkring Jorden, forekomme ligesaa latterlig, som den gamle, paa hans Tid allerede forlængst almindelig forkastede Mening, at Jorden var flad, og at Oceanet stødte sammen med Himlen[1]). Skjønt man altsaa ikke hertillands slavisk lod sig binde af den store danske Astronoms Autoritet, byggede man dog paa den Grund, som han ved sine omhyggelige Iagttagelser og nøjagtige Beregninger havde lagt, og det er umiskjendeligt, hvor meget Tyge Brahe har bidraget til hos os at vække en forhen ukjendt Interesse for mathematiske og astronomiske Studier. Som Vidnesbyrd i saa Henseende kan bemærkes, at astronomiske Spørgsmaal nu kom til at spille en ganske anden Rolle i de akademiske Disputationer og i Professorernes Skrifter end tidligere, i hvilken Henseende særlig kunde henvises til D. Caspar Bartholins Skrifter om Stjernernes Natur og Virkninger[2]), samt D. Kort Aslaksens Arbejder, der bestandig minde om, at Astronomien var hans Ungdomskjærlighed. Undertiden viser Interessen for Sagen sig paa negativ Vis, nemlig ved Modsigelser mod de fantastiske astrologiske Beregninger, som endnu ingenlunde ganske vare komne ud af Kurs, men som dog nu fandt en kraftig Modstand. Navnlig kunde mærkes en Række Theses fra 1607 af M. Iver Stub, hvori han nedlægger Protest mod de overtroiske Forudsigelser, som mange endnu fæstede

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 377.

[2]) C. Bartholin, Exercitatio de Stellis. Witeb. 1606. 4. Edit. 2da emendatior et auctior under Titel: Exercitatio de Stellarum Natura, affectionibus et effectionibus, ib. 1607. 4. Ed. 3tia ib. 1609. 12. De Astrologia sive de siderum natura etc. Rostoch. 1616. 12. Atter optrykt i Forfatterens Systema physicum, Hafn. 1628. 8.

Lid til[1]). En saadan Kritik fandt imidlertid ingenlunde udelt Bifald blandt Universitetets Lærere; thi den Reaction, der gav Orthodoxien og Aristoteles Herredømmet, søgte ogsaa at hævde de gammeldags Anskuelser paa andre Omraader. Saaledes kunde det navnlig fremhæves, at Caspar Bartholin, der dog i omfattende Kundskaber visselig stod paa sin Tids Højdepunkt, ikke blot var en Modstander af det kopernikanske System, men ogsaa forsvarede Antagelsen af Stjernernes Indflydelse ikke alene paa Vejrliget og Sundhedstilstanden, men endog paa Menneskenes medfødte Anlæg, idet han dog fastholdt, at Mennesket ved at fatte en aandelig Beslutning kunde frigjøre sig for Stjernernes Indvirkning[2]). Longomontanus slutter sig i sine Theses «de Astrologia» ganske til den gamle Anskuelse om Fødselsstjernens Indflydelse paa Menneskets Karakter og hele aandelige Habitus[3]). Oluf Worm udtrykker sig derimod

---

[1]) Iv. Stub, Ex libro Job disputatio secunda, quæ præcipue contra astrologiam dirigitur. Hafn. 1607. Heri fremstiller Forfatteren den sædvanlige Overtro paa Stjernernes, navnlig Fødselsstjernernes, Indflydelse paa Menneskenes Skjæbne, «gode» og «onde Dage», og lign., og kritiserer den skarpt. I Thes. 101 siger han bl. a.: Dicimus genethlialogiam reliqvamque Astrologiam huic cognatam ... non esse scientiam naturalem et licitam, sed divinationem superstitiosam et impiam, inutilem etiam et noxiam, atque verbo Dei, canonibus etiam ecclesiasticis et legibus politicis prohibitam». Thesis 106. «Neqve melioribus nituntur causis auspicationes seu electiones, qvas vocant, ut cum eligitur et in calendariis notatur tempus faustum ad peregrinandum, ad emendum et vendendum, ad contrahendum conjugium, ad ædificandum domos, ad migrandum ex domo in domum, ad induendum vestes novas etc. Omnes, inqvam, hujusmodi divinationes nihilo melioribus nituntur causis et rationibus, qvam prædictiones genethliacæ».

[2]) Helveg, Den danske Kirkehist. efter Reform. 2. Udg. I, 321, efter Bartholins ovenanførte Skrift «De astrologia».

[3]) Chr. Longomontanus, Disp. III. de Astrologia sive de influentiis coelestium corporum in sublunaria. Hafn. 1622. Kort Aslaksen

med større Forsigtighed om Sagen og vil ikke udtale en afgjørende Mening i dette omstridte Spørgsmaal[1]). Forøvrigt kunde der gjøres opmærksom paa, at vi endnu den Dag idag bruge Udtryk (saasom: jovial, martialsk), der stamme fra hin ældre Tids Anskuelse om Planeternes Indvirkning paa Menneskets Naturanlæg.

Som Hjælpemiddel ved den astronomiske Undervisning kan muligvis «det kostelige Sejerværk» betragtes, som Kong Christian IV skjænkede til Universitetet, og som viste «baade Planeternes og Stjernernes Gang[2])». Værket var i sin Tid forfærdiget af den dygtige Mekaniker Johan Sibe og ansaas for at være et stort Kunstværk[3]). Den 11te Maj 1608 udgik der Brev til Lensmanden paa Frederiksborg, om at Kongen havde undt Akademiet i Kjøbenhavn «det Automaton eller store Sejerværk», som stod paa Frederiksborg, og at Lensmanden derfor skulde udlevere det til den, som Professorerne sendte derefter, og skaffe vedkommende de fornødne Vogne til Transporten[4]). Den 1ste Juni samme

---

synes at have næret samme Anskuelse (se hans Orationum decas, Hafn. 1610, p. 113 sq.).

[1]) «Adhuc sub judice lis est; unicuiqve hac in re liberum suum relinqvo judicium», siger Worm 1615 angaaende Spørgsmaalet om Stjernernes Indflydelse. (Hdskr. i Rostgaardske Saml. 269. 4).

[2]) Cort Axelsen, Theol. og Hist. Beskrivelse, Tidsregisteret, hvor Kongens Gave dog er henført til et urigtigt Aar (1606).

[3]) Jvfr. 1ste Del, S. 295—6. 2den Del, S. 316. Jeg er ikke paa det rene med, hvorledes det forholder sig med de tvende Urværker, som omtales paa sidstnævnte Sted. Henrik Albertsen (Hamilton) nævner udtrykkelig i et Digt «De horologio Hafniensi Academiæ oblato» (Rostgaard, Deliciæ Poetarum Dan. I, 15) «Ziebenius» som den, der havde forfærdiget det Værk, Christian IV gav Universitetet. Werlauff omtaler det som en afgjort Sag, at det var det samme Sejerværk, som Christian III i Aaret 1550 havde tilbudt den russiske Czar som Foræring (Kbhvns Univ.-Bygn. Hist. S. 15); men jeg veed ikke, om denne Antagelse holder Stik.

[4]) Se Tillæg, Nr. 421.

Aar blev i Konsistorium «handlet med Lavrits Sejermager om det Kongl. Majestæts Værk, og blev ham lovet 50 Daler, at han fører fornævnte Værk her til Kjøbenhavn». Det omtales af Caspar Bartholin som «Automaton Dædalicum, cui vix unum aut alterum in Europa secundum»[1]), og der berettes, at det fik Plads «i et dertil gjort og forordnet Hus udi Akademiet»[2]). Det er rimeligvis ogsaa dette Værk, der sigtes til i Konsistoriets Forhandlinger den 21de Oktober 1609, hvor det hedder: «M. Chr. Longomontanus antog det Værk in Collegio at dirigere; Rector lovede at ville tale med Cancellario de salario». Senere sluttedes Kontrakt med Kongens Urmager Hans Kirsch om at holde Værket vedlige for en vis aarlig Betaling[3]). Endnu i Aaret 1640 anvistes en Sum til Istandsættelsen af «Automaton academicum», og der bestemtes en Godtgjørelse til den Mand, der stadig skulde føre Tilsyn dermed; men i Tidens Løb forfaldt det dog saaledes, at Peder Resen ved Aaret 1670

---

[1]) Bartholin, De ortu et progressu Acad. Hafn. Bl. C 2.

[2]) Wolf, Encom. regni Daniæ, p. 355. Allerede Cort Axelsen bemærker (anf. St.), at Sejerværket «staar udi sit særdeles Hus her i Academiet».

[3]) Kontrakten dat. 1. Jan. 1613 er trykt som Tillæg Nr. 441. Aaret efter maa paany være sluttet Kontrakt med ham, jvfr. Acta Consist. 12. Jan. 1614: «Blev sluttet in Consistorio, at M. Hans Kirsk, Sejermager, skulde have 10 slette Daler aarligen for at holde det Automaton vedlige, som staar in inferiori collegii novi auditorio. Og skal herpaa gjøres en Kontrakt, lydendes, at han en Gang skal samme Sejerværk plene restituere, og siden det fuldt holde vedlige». — Jeg er ikke ganske vis paa, om det er dette Urværk eller et andet, der omtales i følgende Notitser, Acta Consist. 27. Maj 1611: «De horologia Academiæ blev besluttet, at den skulde flyes, og dertil den ene Pedel skulde forordnes, at lade den blive stillet, og siden altid slaa; og derfor have til Løn 4 Daler aarligen». Ibid. 27. Maj 1615: «Niels Pedel resignerede inspectionem til det Automaton, som stander in Collegio, og blev det bevilget Jens Jørgensen Ringer».

kunde omtale det som aldeles ubrugbart paa Grund af Vanrøgt[1]).

Endnu i denne Periode finde vi Spor af den gamle Bestemmelse, at den mathematiske Professor tillige skulde læse over Ethik. Saaledes nævnes i Forelæsningskatalogen 1603 Professor Christen Hansen Riber som «Mathematicus et Ethicus», og han anmelder Forelæsninger over Johannes de Sacrobosco's Sphæra samt over Aristoteles's Ethik[2]). Men efterhaanden som Mathematikken og i Følge med den Astronomien lagde mere Beslag paa den eneste i disse Fag ansatte Professors Kræfter, synes denne lidet naturlige Forbindelse at være ophørt. I Aaret 1612 benyttede den daværende pædagogiske Professor, D. Caspar Bartholin, sin Forelæsning over Ciceros Bøger om Pligterne til Excurser over Ethikken[3]). I Lektionskatalogerne for Aarene 1618—20 finde vi ingen Forelæsninger anmeldte over Ethik, maaske fordi der nu var ydet en bekvem Ledetraad ved Selvstudium af dette Fag, idet Bartholin 1615 havde udgivet sin siden mangfoldige Gange baade her og i Udlandet oplagte «Enchiridion Ethicum».

Den historiske Undervisning ved Universitetet indtog en lignende Stilling som den ethiske. Som tidligere er omtalt, beskikkedes D. Niels Krag 1589 til extraordinær

---

[1]) Werlauff, Kbhvns Univ. Bygn. Hist. S. 15, Not. h. Resens Ord om dette Automaton i hans Atlas Dan. ere: «Ob contractum situm et rubiginem jam diu est, cum negligi cæpit, ut hodie in nullo proisus sit usu».

[2]) Se Tillæg, Nr. 390. Om en dansk Students Syslen med Ethikken under Studier udenlands have vi et Vidnesbyrd i «Epitome Moralis Scientiæ ex libris Ethicorum Aristotelis et aliis Philosophis repetita, et in celeberrima Acad. Witeberg. exercitii causa proposita a M. Carolo Gæorgio Bango Dano. Witeb. 1599» (7 Ark i 8vo). Jvfr. Suhms Saml. I, 3, 144—5.

[3]) Se Tillæg, Nr. 438.

Professor, idet det paalagdes ham «at profitere og læse her udi Universitetet Lectionem historicam, eller hvad anden Materie hannem bliver paalagt»[1]). Men allerede i Aaret 1592 gik han over til Professoratet i Græsk, idet han dog senere (1594) tillige beskikkedes til kongelig Historieskriver. Om hans Forelæsninger foreligger vistnok et Vidnesbyrd i hans Skrift «De republica Lacedæmoniorum», et Arbejde, der længe bevarede sin Forfatters Navn i fortjent Anseelse. Om Krag har behandlet Emner af Fædrelandets Historie i sine akademiske Forelæsninger, maa vi lade henstaa uafgjort. Dette var derimod Tilfældet med M. Jon Jakobsen Venusin, thi da han 1602 var bleven Krags Eftermand i Historiografposten og Aaret efter ombyttede Professoratet i Fysik med det i Rhetorik eller Eloqventia[2]), anmeldte han i Foraaret 1603 Forelæsninger over «Antiquitates rerum Danicarum»; og da Raden var til ham at holde de sædvanlige aarlige Disputatser, udgav han 1604—5 et Par Rækker Theses over Emner af Historiens Propædeutik[3]).

---

[1]) Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel. 2. Udg. S. 191, Not. 3. Jvfr. foran, S. 4 og 26—7.

[2]) Vinding siger (Acad. Haun. p. 201), at Venusin «An. 1602 Eloqventiæ et Historiarum Professionem suscepit», og det gjentages i nyere Skrifter (Chr. Bruun, L. Holberg, som Lærer i Historie, S. 10, og Fr. Schierns Anmeldelse af dette Skrift i Hist. Tidsskrift 4. R. III, 634), men er dog unøjagtigt, da han først 1603 overtog det rhetoriske Professorat (se Tillæg, Nr. 391), medens der intet vides om, at han havde en særlig Udnævnelse som Professor Historiarum. En normeret Post fandtes paa denne Tid ikke ved Universitetet i dette Fag.

[3]) De historia dissertatio prima, qva ejus definitio et divisio comprehenditur. Hafn. 1604. De fabula, qvæ pro historia sæpissime venditatur. Hafn. 1605. Kun det første Skrift er bevaret. Her defineres Historie som «rerum gestarum narratio». Den deles i hellig og profan, i almindelig og speciel (en Universalhistorie i videste Forstand mener Venusin dog ikke kan tilvejebringes), i kirkelig, politisk og blandet, i ren og blandet (med Sagn), i den

Efter at Venusin i Aaret 1607 havde forladt Universitetet for at overtage Forstanderposten i Sorø, blev der i den nærmeste Tid ikke gjort noget for at skaffe det historiske Studium nogen akademisk Repræsentant[1]). Dog var der allerede vakt en Interesse for historiske og antikvariske Granskninger, der lovede Frugter for Fremtiden. Vi minde her blot om, at Universitetet i D. Oluf Worm havde en Mand, der mægtig skulde bidrage til at fremme Sandsen for Fædrelandets Oldsager[2]).

Fra Fædrelandets Historie ligger Overgangen til dets Sprog ikke fjern. Endnu var den Opmærksomhed, der fra Universitetets Side ofredes Modersmaalet, visselig ikke stor; men det bør dog ikke lades uomtalt, at der ved Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede viser sig Spor af en Strømning, der førte hen imod en større Benyttelse af det danske Sprog i Undervisningen end hidindtil, og det er mærkeligt nok paa dette Punkt at se to Antipoder som Christoffer Dybvad og Hans Povlsen Resen arbejdende i samme Retning. Dybvad udgav nemlig 1602 i Amsterdam et lille dansk Skrift, hvori han baade søgte at forsvare Anvendelsen af Modersmaalet i videnskabelige Arbejder og tillige gjorde et Forsøg paa at vise,

---

gamle, Middelalderens og den nyere Tids, i Annales, Ephemerides, Fasti, Commentarii, Panegyrici etc. Disse forskjellige Inddelinger oplyses ved Exempler, især hentede fra Oldtidens Skribenter.

[1]) Naar der i den gamle Tavle over »Exercitia quotidiana in regia Communitate«, som er aftrykt hos Beckman (ad p. 16) blandt Øvelsesgjenstandene anføres »Initia quædam juris civilis, item Historia cum Sleidano de IV monarchiis etc. ex prælectionibus juris consultorum«, saa synes denne Angivelse at vise hen til Tiden efter 1621, da det ved Novellæ Constitutiones var gjort den juridiske Professor til Pligt at læse over Historie.

[2]) Fra Aaret 1619 af finde vi Spor af Worms antikvariske Granskninger, jvfr. O. Wormii Epist. p. 41 sq.

hvorledes de hidtil brugte mathematiske Kunstord kunde erstattes med danske[1]). Og Resen udgav ikke blot en forkortet Udgave af Melanchtons latinske Grammatik, hvori de vanskeligere Regler vare forklarede paa Dansk, men ogsaa en lille Logik paa Dansk, hvori de almindelige filosofiske Kunstord ere forsøgte ombyttede med tilsvarende, dannede af det danske Sprog[2]). Lidt senere arbejdede M. Jens Dinesen Jersin for Modersmaalets Anvendelse i den grammatiske Undervisning[3]). Og Professor Hans Jensen Alanus holdt i Aarene 1608—9 nogle Disputatser om Sproget («de sermone»), der indeholde mærkelige Ytringer, som fortjene at fremdrages: «Naar et Sprog formaar at udtrykke Begreber», siger han, «saa gjør det jo Fyldest, og der er ingen naturlig Grund til hellere at udtrykke Begreberne i et fremmed Sprog end i sit eget. Intet Sprog mangler overhovedet Højhed eller Rigdom, men i samme Forhold, som man vil dyrke det, lader det sig ogsaa forædle og berige, indtil det er udviklet til Fuldkommenhed». Han dadler derfor ogsaa sine Landsmænd, fordi de med saa stor Iver kaste sig over Studiet af de fremmede Sprog, medens de foragte og tilsidesætte deres Modersmaal, ret som om det

---

[1]) I Danske Mag. 4. R. II, 213 flg. har jeg meddelt udførlige Prøver af dette mærkelige Skrift.

[2]) Slange, Gesch. Christian IV übers. von Schlegel. I, 360. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. 1. Udg. III, 211—2. Gjellerup, J. D. Jersin, S. 48.

[3]) Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin. Kbh. 1868—70. Dette Skrift indeholder i det hele en omhyggelig og nøjagtig Paavisning og Fremdragelse af de første Spor af en bevidst Syslen med og Benyttelse af det danske Sprog, særlig i Undervisningen, et Emne, hvortil jeg forøvrigt i mine Skrifter om Lyskander, Arrebo og Ravn har leveret Bidrag, der bevirke, at jeg her fatter mig i Korthed, saa meget mere som Universitetet ikke kan siges at have ydet de vigtigste Bidrag til Sagens Fremme.

var et Udskud, der ingen Livskraft havde. De Mænd, der af Naturen vare begavede med en stærk Stemme og gode Lunger, og som saaledes havde et særligt Kald som Folketalere, opfordrer han til at anvende den største Omhu paa Sprogets Udvikling, for at de kunde tale Folket til i skjønne og yndefulde Ord, og han henviser dem til det Exempel, der var givet af de gamle Grækere og Romere, der satte en Stolthed i at værne om deres Modersmaal[1]).

Det var imidlertid ingen let Sag efter saa lang Tids Vanrøgt og Tilsidesættelse af Modersmaalet at erstatte Latinen med det danske Sprog. Vi møde derfor netop paa denne Tid ikke faa karakteristiske Udtalelser om de store Vanskeligheder, som Forfattere havde at overvinde, der vilde anvende Modersmaalet i danske Skrifter vedrørende videnskabelige Gjenstande. Saaledes skriver M. Niels Lavritsen Arctander 1593 i sin Oversættelse af Niels Hemmingsens Bog om Guds Naade, som tilbydes alle Mennesker til Salighed, i Fortalen til Ditlef Holk til Højgaard, Høvedsmand paa Kjøbenhavns Slot (der bekostede Trykningen): «E. Velb. haver haft Bogen saa kjær og værd, at I først have venlig af mig begjæret, at jeg samme vilde paa vort danske Maal udsætte, den menige Mand og Lægfolk til Bedste og salig Undervisning, som ikke Latinen kunde forstaa. Og endog jeg ikke kjendte mig duelig til saadant svart Arbejde og undskyldte mig det bedste jeg kunne, der jeg havde læst Bogen igjennem, at det var ikke vel muligt, at hun kunde udsættes paa vort Tungemaal, som og Dr. Niels selv skrev E. Velb. til derom, og nogle andre lærde Mænd, jeg confererede og talte med om Eders

---

[1]) Jeg har her benyttet Gjellerups Uddrag af Theserne i hans anf. Skr. S. 85—6.

Begjæring, vare i samme Mening, efterdi vort danske Sprog er ikke sønderlig rigt, og Latinen i denne Bog er meget tung og mørk, og kan ikke mange Steder fordanskes, sønderlig det, som er taget ex artibus; og Materien i sig selv er dyb, svar og vanskelig, og forstaas ikke alle Steder lettelig af dem, som ere ulærde, saa at Author for den Skyld raadede E. Velb., at man skulde se det an en Tid lang, indtil hun kunde blive udsat paa Tydsk, hvilket er et meget ordrigere Sprog. Saa haver dog E. Velb. (der I fornam, at der var intet i Tydsken at forvente) ikke ladet af at urgere og holde ved sin Begjæring». (Niels Hemmingsen havde ogsaa gjennemset Versionen). «Dersom nogen lader sig tykke, at denne min Version ikke staar for fulde, ham giver jeg at betænke, hvad Møje og Vanskelighed mig er forefalden: først i den mørke og svare Latin, dernæst i denne dybe og høje Materie, som jeg tilforn sagde, hvor mig ofte fejlede Ord i Dansken, ved hvilke jeg Meningen skulde udtrykke»[1]). — Da Resen efter kongelig Befaling 1614 maatte udgive et Forsvarsskrift for sin Lære baade paa Latin og Dansk, bemærkede han i det sidstnævnte Skrift, at det ikke faldt let at udtrykke Sagen i det danske Sprog, «som ej er brugt og drevet tilforn udi

[1]) I en Fortale, hvormed Hemmingsen selv har ledsaget Skriftet (dat. Roskilde 21. Juni 1593) bemærkes: «Haver vellærd og gudfrygtig Mand, M. Niels Lavritsen Hofprædikanter i Kjøbenhavn, denne min Bog udsæt af Latine paa Danske med stort Arbejd og Flittighed. Thi der er meget udi samme Bog, som paa Latine Maal bedre lyder og forstandeligere er, end det kan lettelig udsættes paa vort danske Sprog. Thi hvert Tungemaal har sit Sprog, som ikke altid kommer overens med andre. Desligeste haver jeg og brugt nogle Ord af den Kunst, som kaldes Dialectica, som ikke kan vel udsættes paa vort danske Sprog. Bedendes derfor den kristne Læser, at han tager denne fromme Mands, fornævnte M. Niels Lavritsens, store og nyttige Arbejde til Takke».

saadanne høje og vanskelige Ting i Besønderlighed, med hvilke man vel havde haft Lægfolk og de enfoldige forskaanet, dersom andre havde forskaanet Sandheden, eller haft den i Agt, som det sig burde»[1]).

Som et lille Exempel paa, hvorledes det den Gang faldt studerede Folk bekvemmere at benytte Latin end Dansk, selv i Privatbreve, kan følgende anføres. En Student havde 1602 skrevet til en Ven paa Dansk. Han fik imidlertid latinsk Svar. Nu skrev han et nyt Brev med Undskyldninger for det forrige («incultæ et inconditæ atque etiam Danicæ scriptæ erant«), men han havde ikke turdet skrive Latin for ikke at synes stolt. Men da nu Vennen havde brudt Isen, var det ham en Fornøjelse at fortsætte Brevvexlingen («audacter ad te scribo»[2]).

Hvor stor en Overvægt Latinen den Gang havde, fremgaar blandt andet af de Skolelove, som Arild Hvitfeldt 1605 gav for Herlufsholm; thi heri lyder den 27de og sidste Artikkel: «Det latinske Sprog skulle alle allevegne og til enhver Tid benytte sig af»[3]). Naar en god dansk Adelsmand kunde give denne Bestemmelse, kan det ikke undre os, at det lærde Lavg, som Universitetet jo maa kaldes, holdt paa Latinen til det yderste, og at det at have fuld Færdighed i Brugen af dette Sprog, saa vel i bunden som i ubunden Stil, mundlig saa vel som skriftlig, ansaas som Dannelsens Blomst. I en Synodaltale, som Biskop Mogens Madsen i Lund holdt 1598, anfører han et Exempel paa den Uvidenhed i theologisk Henseende, en afdød Præst i

---

[1]) H. P. Resen, Om den hellige Tro. Kbh. 1614. Bl. Ee.

[2]) Brev dat. Slimminge 27. Jan. 1602 fra Petrus Johannis Lolandus til Georgius Laurentii i Ny kgl. Saml. 271. 8vo, p. 254.

[3]) «Latino sermone omnes omni loco et tempore utuntor» (Melchior, Efterretn. om Herlufsholm paany udg. af Leth, S. 89).

Stiftet havde lagt for Dagen, da Bispen en Gang visiterede hos ham; og efter at have udbredt sig noget derover, føjer han til: «Hvad Under, at han ikke kjendte den hellige Skrifts Lære, da han ikke engang kunde tale Latin»[1])! Os forekommer det at kjende sin Bibel og at tale Latin at være to meget forskjellige Ting, men hin Tid havde en anden Opfattelse af Forholdet.

Som ovenfor er omtalt finde vi i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en Tilbøjelighed selv blandt Universitetets Professorer til at erkjende Modersmaalets Ret, ialfald i den forberedende Undervisning; men allerede inden Udgangen af den Menneskealder, som her beskjæftiger os, møder os Spor af en Reaction, som snart blev den raadende og atter fjernede de svage Glimt af Haab om det danske Sprogs Indsættelse i sine naturlige Rettigheder. Der er vistnok forskjellige Grunde til dette Tilbageslag[2]); men blandt disse turde en af de vigtigste være den Begejstring for klassisk, eller maaske rettere Sølvalders Latinitet, som de berømte nederlandske Filologer, og da navnlig Justus Lipsius († 1606), vakte, og som hurtig udbredte sig til de Lande, der vare underlagte den latinske Dannelse[3]). De fleste latinske Digtsamlinger af danske Forfattere fra første Halvdel af 17de Aarhundrede (f. Ex. Henrik Albertsens og Peder Pedersen Vinstrups) vidne ialfald ved de mange Anagrammer og andre Kunstlerier, om at en ny Mode

---

[1]) «Quem nihil mirum non intellexisse sacræ scripturæ placita, cum ne latine quidem loqui nosset»? (Magn. Matthiæ, Tessaradecas Orationum Synod. Hafn. 1604, p. 94).

[2]) Gjellerup anfører i sit Skrift om Jersin, S. 89 flg., nogle Grunde til denne Reaction, som jeg ikke alle kan tilegne mig; navnlig tvivler jeg om, at et politisk Hensyn har gjort sig gjældende.

[3]) Jvfr. Eichhorn, Geschichte des Literatur. III, 2, 912—3. Jöcher, Gelehrten-Lexicon u. Lipsius.

havde gjort sig gjældende, der vistnok nærmest maa betragtes som en Efterligning af den kunstlede Maner, som Lipsius i sine senere Aar havde lagt sig til, ligesom hans knudrede Brevstil blev efterabet af Bertel Knudsen Aqvilonius i de af ham udgivne Brevsamlinger[1]).

Som et ejendommeligt Vidnesbyrd om den fornyede Interesse, hvormed man atter vendte sig til Latinen, kunde det anføres, at det blev paalagt de Professorer og Præster i Kjøbenhavn, som egnede sig dertil, skiftevis at holde latinske Prædikener for Kongen paa Slottet, en Skik, som i over et halvt Aarhundrede vedligeholdtes[2]).

---

[1]) Jvfr. Morhofii Polyhistor, edit. 2da. I, 298 sq. Danske Mag. 4. R. II, 362.

[2]) Jeg har første Gang fundet Skikken omtalt i »Tychonis Brahei de disciplinis Mathematicis Oratio . . . Cui additur et sacrarum Homiliarum in eadem Academia Regia Hafniensi habitarum Decas una. Studio et opera Cunradi Aslaci Bergensis. Hafn. 1610«. I Dedikationen (dat. 10. Maj 1610) til Sten Brahe ytrer Aslaksen nemlig: »Nec quicquam addubito, quin sereno et propitio vultu sis excepturus. Nam cum ex laudabili et vere Christiano ac heroico Ser. Regiæ majestatis instituto Professoribus quibusdam almæ hujus Academiæ et Dn. Pastoribus demandatum esset, ut successive coram ipsius Majestate in Regia Hafniensi conciones latino sermone haberent: tu nob. Dn. Steno evestigio ad me præscripsisti, et aliquot ejusmodi sacras homilias descriptas tibi communicari expetivisti«. (Dette var Anledningen for Forfatteren til at udgive disse Taler — uden Tvivl de fem »Homiliæ«, som findes p. 172 sq.). Jvfr. Acta Consist. 11. Marts 1624: »Refererede M. Rector, Kong. Maj.s Vilje at være, at Dn. Professores skal være beredt at prædike Latine, naar de tilsiges af Hs. Majestæt. Og lovede D. Thomas (Fincke) det at ville give Dn. Jacobo Finchio tilkjende«. Jvfr. Molbech, Christian IV's egenhændige Breve, S 395, hvoraf man ser, at Kongen (1630) endog opgav Professorerne Texterne, de skulde prædike over. Acta Consist. 9. Jan. 1647: »M. Johannes Christophori, M. Zoega, M. Severinus var begjærendes, at nogle af de andre Philosophis maatte tilholdes at prædike for Hs. kgl. Mai., eftersom de ellers ere faa, og Hs. Maj. er her ideligen tilstede. Blev samtykt, at Magnif. Rector skulde

Hvad Sprogene angaar, betragtes Hebraisk forøvrigt i hin Tid som det fuldkomneste af alle[1]). Den Plads, det indtog i den akademiske Dannelse, svarede dog ikke til den høje Vurdering af Sprogets Fuldkommenhed, thi det var kun de færreste Studenter, som kom ud over Begyndelsesgrundene. Dog er det kjendeligt nok, at ogsaa dette Studium var i Fremgang. Blot den Kjendsgjerning, at D. Hans Resen kunde oversætte hele det gamle Testamente efter Grundtexten, maa vidne derom, ligesom ogsaa den Omstændighed, at man kunde tænke paa at optage Begyndelsesgrundene af Hebraisk i Skoleundervisningen, som det fremgaar af den saakaldte Tabella Scholastica fra 1604[2]). Ligeledes kan der erindres om, at man først i denne Periode fik hebraiske Typer her i Landet i Universitetets Bogtrykkeri, især ved D. Jørgen Dybvads Foranstaltning; tidligere havde man maattet lade sig nøje med at skrive de hebraiske Ord med latinske Bogstaver eller at skjære de enkelte Ord, man vilde anføre, ud i Træ[3]). Endelig fremkom der enkelte

---

skikke Philosophis Bud og høre deres Resolution». Ibid. 18. Juli 1666: »Blev underdanigst læst Kgl. Maj. Brev, at Professores Theologi og Philosophi hver efter sin Orden skulde prædike Latin paa Slottet om Fredagen».

[1]) Joh. Jani Alani Theses de Sermone, 1608. Hans Michelsen Ravns hdskr. »Lingvæ Danicæ exercitatio» (Gl. kgl. Saml. 764 Fol.).

[2]) Nyerup, Udkast til en Hist. om de latinske Skoler (Skildringer af Tilstanden i Danmark og Norge III, 1) S. 82. I de Gymnasier, som oprettedes i Slutningen af Perioden, bestemtes Hebraisk som et af Lærefagene (se Fundatserne af 18. Febr. 1621 for Gymnasierne i Lund og Odense, Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 617. Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 247).

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 112. 119. Ny kirkehist. Saml. V, 100. 114. 118. Tillæg, Nr. 314. Acta Consist. 9. Novbr. 1614: »Blev moneret, at der er typi Hebraici hos Henrik Waldkirch, som hører Universitetet til og blev kjøbt for 70 Daler, hvorfor han skal give en Reversal derpaa».

trykte Hjælpemidler til Sprogets Studium, saasom Isak Grønbæks Skrift om de hebraiske Accenter (1593), og Kort Aslaksens hebraiske Grammatik (1606, nyt Oplag 1608). I Fortalen til første Oplag af sidstnævnte Skrift fortæller Forfatteren, at da den daværende Professor i Hebraisk, M. Iver Stub, maatte rejse til Tydskland (paa Grund af Gjæld), overtog han imidlertid hans Forelæsning, tildels for at faa Lejlighed til at sætte sig grundig ind i Sproget; men da han ikke hos de herværende Boghandlere fandt nogen Grammatik, som ret behagede ham, udarbejdede han selv en til Bedste for sine Disciple[1]). Af et andet Skrift ses, at Aslaksen ogsaa havde studeret Talmud[2]). Stubs Eftermand i det hebraiske Professorat, M. Herman Nielsen, udgav en Række Disputatser over det hebraiske og aramaiske Sprog og holdt stadig Forelæsninger saavel over Grammatikkens forskjellige Dele som over Bøger af det Gl. Testamente, saa det maa antages, at hans Virksomhed ikke har været forgjæves.

I Græsk havde Universitetet i dette Tidsrum en Række dygtige Lærere, blandt hvilke vi blot skulle nævne

---

[1]) Grammaticæ Hebrææ Libri duo breviter et methodice in usum tyronum lingvæ sanctæ concinnati: Accessit ad ejusdem usum ostendendum analysis grammatica Psalmi 25. Auctore Cunrado Aslacho Bergensi. Hafn. 1606. 8vo. Ed. 2da ib. 1608. 8vo. Ender med et hebraisk Vers af »Christian Gerson Judæus baptizatus«. Tidligere synes Joh. Avenarius's Grammatica Hebræa (Viteb. 1586) at have været benyttet; ialfald læses i Acta Consist. 19. April 1595: »M. Ivarus (Stub) klagede paa M. Hans Aalborg, at han ikke vilde føre hannem Grammaticam Avenarii herind, som han havde isinde at læse. Et noluit, cum tamen gaudet privilegiis. Responsum: Tenetur hoc facere«.

[2]) C. Aslacus, Oratio de triplici Inferno (vedføjet Forfatterens Udgave af T. Brahes Oratio de disciplinis Mathematicis, Hafn. 1610, p. 69—96).

Niels Krag, Kort Aslaksen, Knud Bieske, Jesper Brochmand og Oluf Worm. De Forelæsninger, der bleve holdte, vidne om, at Studenterne allerede fra Skolerne havde et Grundlag, der satte dem i Stand til at følge med ogsaa ved Læsningen af Forfattere som Hesiodus, Isokrates, Aristoteles og Euripides[1].

Angaaende Undervisningen i Latin kan bemærkes, at der ved Siden af Indøvelse af Grammatikken og Taleøvelser særlig synes at være lagt Vægt paa Læsning af Digterne Virgil, Plautus og Terents; af Prosaister holdt man sig mest til Cicero. Ved Forelæsningerne over latinsk Grammatik lagdes jævnlig Priscian til Grund, en romersk Grammatiker, der i det 6te Aarh. havde doceret i Konstantinopel[2]. Med Hensyn til Opfattelsen af Oldtidsdigternes Betydning for Ungdommens Dannelse kan navnlig henvises til en Tale, som Kort Aslaksen holdt den 10de September 1600 ved Overtagelsen af det pædagogiske Professorat, da han her, særlig med Terents for Øje, og paa en Maade, som endnu i Hovedsagen maa vinde vort Bifald, i den enkelte paaviser det løftende og flersidig dannende, der er ved Læsning af gode Digteres Værker[3].

De pædagogiske Professorer, der vare de yngste Docenter ved Universitetet og derfor mangen Gang tog Sagen med en Friskhed og Livlighed, som savnedes hos de ældre, maatte i Valget af deres Emner rette sig efter Rektorens Bestemmelse; men Behandlingsmaaden var overladt til den enkelte Docents Smag. Og i den Henseende kunde de

---

[1]) Se Lectionskatalogerne, Tillæg, Nr. 390. 438. 480. 489.

[2]) Se Tillæg, Nr. 390. 480. 489. Priscians samlede Værker ere udgivne i to Bind af A. Krehl, Lips. 1819—20.

[3]) Orationum decas, vedføjet Aslaksen, Udgave af Tychonis Brahei de disciplinis Mathematicis Oratio (Hafn. 1610, p. 97 sq.).

undertiden tillade sig store Friheder. Da t. Ex. Oluf Worm var Professor Pædagogicus 1613—15, gik han i sin Lærervirksomhed frem paa følgende Maade. Han begyndte i September 1613 en Forelæsning over Ciceros Dialog «de senectute», som han efter den sædvanlige Skik indledede med en Tale om Videnskabernes Betydning (de dignitate et præstantia literarum). Han var imidlertid ikke kommen langt i sin Forklaring af Texten, før han «in gratiam studiosorum», i Anledning af Ciceros Lovtale over Filosofien, gik over til en Behandling af dette Emne, som han gjennemgik, idet han opstillede og søgte besvare følgende sex Problemer: 1. Hvad er Filosofi? 2. Deles Filosofien rettelig i spekulativ og praktisk? 3. Er Logikken en Del af Eilosofien? 4. Danner Filosofien en Modsætning til Theologien? 5. Er hele Filosofien blot en eneste Videnskab? 6. Er det fornødent at tage Filosoffernes forskjellige Meninger under Overvejelse? — Han bestemmer nu Filosofien som en Videnskab om guddommelige og menneskelige Ting; den er ikke blot spekulativ men ogsaa praktisk; Logikken er ikke en Del af Filosofien, men en Methodelære, der som aandeligt Redskab skal være alle Videnskabers Tjenerinde; mellem Filosofien og Theologien er der ingen Modsætning; thi Filosofien er en Del af den guddommelige Visdom, som selv efter Faldet er vedbleven at være Menneskets Ejendom, derfor strider Filosofien og Fornuften ikke mod Theologien, Gud og den guddommelige Sandhed, naar Mennesket ikke misbruger den[1]). Den Mening, at alle Viden-

---

[1]) «Sciendum est, Philosophiam vocari non omnes omnium opiniones, non effata insanientis sapientiæ, sed certas firmasqve notitias, videlicet principia et conclusiones hinc enatas, et sic sumptam philosophiam sanam, qvæ intra metas et terminos suos se continet, Deo et coelesti doctrinæ non repugnare sed subordinari af-

skaber skulde falde ind under Metafysikken som Dele af denne, afvises bestemt, idet det hævdes, at de forskjellige Udgangspunkter og Fremgangsmaader, som de enkelte Videnskaber have og kræve, vidne om, at de ikke ere blotte Underafdelinger, men have en selvstændig Tilværelse. — Da Worm efter Juleferien 1614 optog sine Forelæsninger, begyndte han med de tre Dage om Ugen at læse over Melanchtons Grammatik med særligt Hensyn til de nyere Forsøg paa at simplificere den grammatiske Methode; under Behandlingen tog han Hensyn til Ramus, Jakob Madsen, Niels Krag o. fl.; men især dvælede han ved «Grammatica Giessensium», der spillede en væsentlig Rolle i den Tids Skolereformer. Denne Forelæsning, som Worm uden Tvivl aldrig fuldendte, holdt han efter Opfordring[1]),

firmamus. — Philosophia est particula divinæ sapientiæ post lapsum relicta. Sapientia Dei non est sapientiæ Dei contraria. Ipsa igitur philosophia et ipsa ratio non repugnat theologiæ, Deo et veritati divinæ — sed homo ea abutens». Hermed kunde sammenlignes D. Anders Krags Theses physisæ, in qvibus instituitur reconciliatio inter ducem populi Israelitici Mosen et Philosophorum Principes de rerum naturalium principiis, solis verbis dissentientes (Hafn. 1592), hvori bl. a. følgende Sætning findes: «Ethnicorum philosophorum scripta a nobis legenda sunt, non ut cognitionem veritatis tanqvam ex fontibus ab iis petamus; sed ut perspiciamus, qvousqve humana ratio in rebus divinis progrediatur». Et andet Exempel paa, hvorledes Forholdet mellem Filosofien og Aabenbaringen opfattedes, afgiver den fysiske Professor M. Hans Rasmussens Theses de traduce animæ (Hafn. 1608), der først indeholde en lang Række Grunde, ved hvilke Traducianismen ad filosofisk Vej bestrides; derpaa følger en Del Theses, hvorved den forsvares, med følgende Overgang (Th. 65.): «Qvamvis autem Philosophiæ omnes rationes forte obluctentur animæ propagationi, non tamen sacrarum literarum autoritatem poterunt infringere. Hæ enim firmiter nobis persuadent, qvod anima ex parentibus simul in filios cum semine advehatur. Pro traduce igitur nunc disseram».

[1]) I Programmet af 23. Januar 1614, hvorved Worm indbyder til denne Forelæsning, siger han nemlig: «Qvorundam sensu ac pe-

maaske af Kansler Christian Friis, der bestræbte sig for at faa den giessenske Grammatik og den dertil hørende Methode indført i vore Skoler. — Samtidig med denne Forelæsning fortsatte Worm paa Ugens øvrige Dage sin Forklaring af «De senectute», men afbrød den ofte ved indskudte Undersøgelser, der udfoldede sig i en Række Problemer, f. Ex. om Hukommelse, om Venskab, om Naturen o. a. Enkelte af disse Undersøgelser slutte sig let og naturligt til Texten, ved andre er Forbindelsen derimod meget løs, og de synes fremgaaede af Hensyn til Spørgsmaal, der til den givne Tid stod paa Dagsordenen. Her viser Worm sig som praktisk Docent og i visse Maader som en Discipel af Ramus, om hvem det berettes, at han var den første, som indførte denne Methode ved Forelæsninger, for derved at bane Vejen for en mere praktisk Anvendelse af Logikken, hvorfor hans Modstandere gave ham Øgenavnet Usuarius[1]). Hvor langt man forøvrigt paa den Maade kunde komme fra sit Emne, viser Worm i sin Undersøgelse «de natura»; thi her kommer han, ved blandt andet at stille det Problem: An natura intendat monstrum? ind paa en vidtløftig Drøftelse om Aarsagerne til Misfostre og andre Naturens Abnormiteter — Spørgsmaal, som unegtelig ikke havde stort med «De senectute» at gjøre[2]).

Af det her meddelte ses, at der ikke var nogen skarp Grændse mellem de forskjellige Lærefag ved Universitetet;

---

tione inducti, præcepta Grammatices Philippi Melanchtonis in scholis nostris usitata ad accuratiorem rationis trutinam, per controversias in utramqve partem disserendo, revocare decrevimus».

[1]) Waddington, Ramus, sa vie, ses écrits et ses opinions. Paris 1855, p. 83—4.

[2]) Disse Oplysninger om Worms Læremaade skylder jeg Hr. Kand. S. Gjellerup, som velvillig har meddelt mig Uddrag af Worms egenhændige Hdskr. i Rostgaardske Saml. 195. 4to og 269. 4to.

thi naar den Docent, hvis nærmeste Opgave var det rent sproglige, uden Anstød, ja vel endog med Bifald, kunde fortabe sig i almindelig filosofiske og fysiske Undersøgelser, saa maatte det ligge endnu nærmere for andre Professorer at gjøre Afstikkere ind paa mere beslægtede Videnskabers Enemærker, naar Lejlighed tilbød sig, eller deres specielle Studier opfordrede dem dertil. Derved blev den sædvanlige Oprykning fra det ene Fag til det andet ogsaa mindre trykkende.

Særlig gjælder det Logikken eller Dialektikken, at den var anvendelig allevegne, og at den ligesom kontrollerede de øvrige Videnskaber, idet den prøvede Rigtigheden af deres Resultater paa den dialektiske Vægtskaal. Ved dette Fag lagdes endnu ofte Rudolf Agricolas gamle Skrift «De inventione dialectica», men ogsaa Ramus's og Melanchtons logiske Haandbøger til Grund, ikke at tale om Aristoteles's Organon[1]), medens Resen ved sin «Parva Logica Philippi et Aristotelis etc., selecta et ordinata pro junioribus» (Hafn. 1605, siden ogsaa udgiven paa Dansk) skaffede Midler til, at allerede Disciplene fra Skolen kunde medbringe de logiske Grundbegreber, der satte dem i Stand til senere at benytte hans for Studenter beregnede «Præceptiones Logicæ», som vi da ogsaa i denne Periode finde anvendte som Grundlag for Forelæsninger[2]). Blandt Lærerne i Faget kunde fremhæves Resen, Stephanius og Alanus, Mænd der vistnok alle vare Opgaven voxne, om de

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 320. 354. 390. 417. 480. 489. I Catal. bibl. Resen. p. 227 anføres: Rodolphi Agricolæ Frisii liber de inventione dialectica i en kjøbenhavnsk Udgave fra 1612.

[2]) Se Tillæg, Nr. 438. Senere blev Caspar Bartholins Logik den mest brugte; den holdt sig ved Kommunitetsøvelserne lige til 1763 (Hist. Tidsskr. 3. R. III, 232).

end løste den paa noget forskjellig Maade. Ved Siden af den logiske Forelæsning paalaa det fremdeles Professoren i dette Fag at gjennemgaa, hvad vi kalde den systematiske Theologi efter Melanchtons «Examen» eller hans «Loci communes», ligesom den ene af de pædagogiske Professorer endnu fremdeles, samtidig med sin «Jagt efter den plautinske Muses Skjønheder», maatte forklare Luthers lille Katekismus for de yngste Studenter[1]).

Hvad der ovenfor er bemærket om Logikken, gjælder tildels ogsaa Rhetorikken eller den oratoriske Kunst (Eloquentia), nemlig at den ydede alle andre Videnskaber sin Tjeneste, idet den gav Midler til at opfylde de Krav, som den gode Smag stillede i Henseende til en passende og smuk Fremstillingsform. Det følger af sig selv, eftersom al videnskabelig Forfattervirksomhed var begrændset til det latinske Sprog, at Cicero her maatte være den store Læremester og det fast uforbederlige Forbillede. Da Venusin 1603 var Professor Eloquentiæ, holdt han ogsaa Forelæsninger over Omer Talons Rhetorik, et Værk, der var bygget paa de af Talons Landsmand Ramus udtalte Grundsætninger for den videnskabelige Fremstilling[2]). Senere, da Wulfgang Rhuman var bleven Professor, benyttede han (1612) den af Resen udgivne «Parva Rhetorica Philippi et Hermogenis» som Grundlag for sine Forelæsninger, ligesom han ved andre Lejligheder gjennemgik Aristoteles's, Ciceros og Quinctilians rhetoriske Værker[3]).

Endnu maa omtales de Forelæsninger, som af og til holdtes af Privatdocenter. I April 1593 blev det saaledes

---

[1]) Se de i Tillæget meddelte Lectionskataloger, samt Nr. 317. 396.
[2]) Se Tillæg, Nr. 391. 398.
[3]) Se Tillæg, Nr. 405. 438. 480. 489.

i Konsistorium tilladt en Franskmand at læse over det franske Sprog og at gjøre offentligt Opslag om denne Forelæsning[1]). Det er sikkert første Gang, at Undervisning meddeltes her ved Universitetet i dette som overhovedet i noget nyere Sprog. I Avgust 1606 var der en anden Franskmand, som ønskede en lignende Tilladelse. Professorerne indrømmede ham Auditoriet i Valkendorfs Kollegium, at han maatte læse der, om han ellers kunde faa Tilhørere[2]). Da en tydsk Student i Avgust 1607 bad om Tilladelse til offentlig at holde en Oration ved Universitetet, blev det ham afslaaet, dels fordi han endnu ikke var immatrikuleret, dels fordi han ikke var saaledes klædt, at han kunde optræde offentlig uden Anstød for Studenterne[3]). En anden Tydsker ved Navn M. Theophilus Cangiser, begjærede Tilladelse til at holde private Forelæsninger over det græske Sprog, men det blev ogsaa ham nægtet, uden at vi vide noget nærmere om Grunden[4]). Et Par Jesuitdisciple, der ønskede at optræde som Privatdocenter, nemlig Haggæus (1595) og Petrafontanus (1603), der begge tidligere ere omtalte, blev det afslaaet. Dog fik, som det synes, den sidste senere (1609) Tilladelse til at optræde i Valkendorfs Kollegium, efter at han havde frigjort sig for den paa ham hvilende Mistanke[5]). Andre umistænkelige,

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 66.

[2]) Acta Consist. penult. Augusti 1606: «Propositum de quodam Gallicano, qui cupiebat docere lingvam Gallicam, et concessum est ei Collegium Valckendorpianum, ubi potest docere, si possit habere auditores».

[3]) Acta Consist. 19. Aug. 1607: «Petiit studiosus quidam Germanus, ut orationem haberet publice. Resp.: nondum ipsum esse inscriptum, neque habitu tali esse, ut fieri posset sine offendiculo studiosorum etc.».

[4]) Se Tillæg Nr. 419.

[5]) Ny kirkehist. Saml. IV, 754—5. 761. V, 78.

vel ansete og vel studerede Mænd kunde derimod uden Vanskelighed opnaa Tilladelse til offentlig at lade sig høre, og der er Spor til, at Personer, som attraaede Ansættelse som Professorer, undertiden i nogen Tid forud holdt private Forelæsninger for paa den Maade at godtgjøre deres Dygtighed[1]. I Aarene 1616—17 forekomme et Par fremmede Lærere i Hukommelseskunsten (M. Johannes Peregrinus og Martin Sommer) som Privatdocenter her ved Universitetet; men nogen stor Tilslutning synes de ikke at have fundet[2].

Næst efter Forelæsningerne indtage Declamationer og Disputatser den vigtigste Plads blandt de akademiske Øvelser. Declamationerne vare oratoriske Prøvenumere, som gaves tilbedste saavel af Professorer som af Studenterne i Kommunitetet. Maalet var det samme, som det Quinctilian havde tilsigtet med sin Veltalenhedslære, idet en formel Dannelse i romersk Stil i den Grad var Hovedsagen, at man undertiden fristes til den Antagelse, at det mere gjaldt om at lære Ungdommen at tale om Tingene end at kjende dem[3]. Fordringerne til Studenterne synes forøvrigt at være blevne skjærpede i dette Tidsrum; i Kort Aslaksens Tidsregister findes ialfald under Aaret 1610 følgende No-

---

[1] Danske Mag. 4. R. II, 222.

[2] «D. 3. Maii 1616 in album Acad. relatus M. Johannes Peregrinus Juterboccensis Saxo, Johannis Terentii discipulus inque arte reminiscentiæ successor» (Univ. Matriklen). Acta Consist. 1. Juni 1616: «De memorialista peregrino motum est, quod conqueratur ille de suis quibusdam auditoribus, qui de eo defecerunt, non soluta mercede integra. Judicatum, quod illi omnino satisfacere debeant auditores isti». Ibid. 7. Juni 1617: «Blev samtykt, at Martinus Sommerus, artis memorativæ professor, maa tilstedes at læse privatim, om han kan faa Auditores». Ibid. 29. Okt. 1617: «Martino Sommero, Memorialistæ, blev foræret 3 Rdlr.».

[3] Se 1ste Del, S. 88—9. 2den Del, S. 423—4. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 116—7.

tits: «Studenter befales at have (ɔ: holde) deres Oratzer udenad», hvad da tyder paa, at et saadant Krav ikke tidligere var stillet, i det mindste ikke saa bestemt[1]).

Disputatserne spillede en endnu større Rolle end Declamationerne. Om deres almindelige Karakter er tidligere talt[2]), her derfor kun nogle Bemærkninger om hvad der særlig vedkommer dette Tidsrum. Den 10de Maj 1589 vedtoge Professorerne enstemmig en Disputationsorden, som fremtidig skulde holdes. I enhver af Aarets Maaneder, med Undtagelse af Avgust, skulde en af dem disputere; kun Biskoppen og de pædagogiske Professorer vare fritagne[3]). Som Grundlag for Forhandlingerne blev sædvanlig udgivet en trykt Samling Theses; en Student, som dertil egnede sig, og hvis Navn anførtes paa Disputatsens Titelblad, blev antagen til Respondens for den præsiderende Professor, medens et vist Antal andre Professorer og Studenter fungerede som Opponenter. Thesernes Antal og Udførlighed var meget forskjellig; men undertiden kunde de udgjøre en Bog af ikke ganske ringe Omfang; dette gjælder navnlig flere af D. Jørgen Dybvads. Paa de fleste af dem kan det passe, hvad Jesper Brochmand etsteds siger om den Slags Skrifter, at de «vanligen sammendrages paa det gjenneste og korteste, de unge at øve og prøve dermed, som saaledes skulle tage videre Forklaring og Gjensvar derpaa, naar sligt forhandles i Akademier efter den Brug og Vis»[4]). — Det gik temmelig jevnlig paa, at

---

[1]) Af en Tilføjelse til Kommunitetets Love (Beckman, Commun. Reg. Haun. Hist. p. 20—1) synes forøvrigt at fremgaa, at Bestemmelsen allerede er tagen 1607.

[2]) Se 1ste Del, S. 86—8. 2den Del, S. 413—23.

[3]) Ny kirkehist. Saml. I, 55—6.

[4]) Ny kirkehist. Saml. III, 684.

Rector maatte minde Professorerne om den dem paahvilende Forpligtelse til at disputere[1]), noget der formodentlig har været Anledning til, at Kansleren i Aaret 1603 tog sig af Sagen og slog en Ordning fast, der skulde gjælde for Fremtiden. Hovedbestemmelserne i denne vare følgende. I enhver af Aarets Maanedèr, Feriemaanederne fraregnede, skulde en Professor disputere efter en bestemt Omgang; dog skulde det være dem tilladt at bytte med hinanden, ligeledes kunde en Professorer disputere paa en andens Vegne; men ingen, som ikke ved Alder eller Sygdom var forhindret, kunde undslaa sig for at opfylde sin Forpligtelse, uden at falde i den ved Fundatsen bestemte Straf. Ved hver Disputats skulde der møde 8 Studenter af Kommunitetet (eller 6 Studenter og 2 Bakkalavrer) som Opponenter, hver medbringende tre brugelige Argumenter, som de skulde fremsætte kort og bestemt, forudsat at ikke nogen af Tilhørerne frivillig ønskede at opponere. Professorerne skulde skiftes til «at samtale med Præses»; ingens Opposition maatte vare over et Kvarter, forat desto flere kunde komme til at deltage i Øvelsen. Tilstedeværende Præster og andre tilrejsende fremmede skulde fremfor andre venlig opfordres til at tage Del i Forhandlingen. Naar Klokken slog 11 (om Formid-

---

[1]) Acta Consist. Febr. 1598: «Rector admonuit Professores sui officii de disputando. Respondit M. Ivarus (Stub), at han bliver færdig til Paaske». Ib. 30. Jan. 1600: «Rector admonuit Professores de disputationibus publicis non negligendis. M. Ivarus promisit se disputaturum den løffuerdag for Dimmeluge». Ib. 12. Marts 1603: «De disputatione proposuit Magnificus, qvis videlicet professorum disputare deberet hoc mense, an M. Cunradus, an M. Jonas. Nihil conclusum fuit, nam uterqve sese excusavit». Ib. 4. Juni 1603: «De disputatione in mense Junio; sed nemo professorum voluit in se suscipere. Recitata fuit schedula a rectore, ut singuli ex voluntate et proposito Mag^ci^ Cancellarij mensem certum haberent, in qvo disputarent».

dagen) skulde Disputationsakten ophøre, at den ikke ved at trække længere ud skulde trætte og kjede Tilhørerne[1]). — Hvad Studenternes offentlige Disputatser angaar, var det i Kommunitetslovene bestemt, at Bakkalavrer skulde præsidere ved disse Akter, som skulde holdes i det pædagogiske Lektorium paa Studiigaarden hver anden eller tredie Søndag, ved hvilken Lejlighed da Decanus eller en anden af de filosofiske Professorer skulde være tilstede som Moderator[2]). Det gik her til omtrent paa samme Maade som ved Professorernes Disputatser, kun at Theses ikke vare trykte, men vel forud gjennemsete og approberede af Decanus. Da der i Aaret 1599 var Mangel paa Bakkalavrer, foresloges det, at man skulde tage andre ældre Studenter til at præsidere ved Disputatserne i deres Sted, men det bemærkes ikke, om Forslaget blev antaget[3]). I September 1616 forefaldt en Sag for Konsistorium, der giver nogle nærmere Oplysninger om de Regler, som skulde følges ved Studenternes Disputatser. En Bakkalavr ved Navn Povl blev anklaget af Dekanus i det filosofiske Fakultet, M. Hans Jensen Alanus, fordi han ikke i Tide havde forevist ham de Theses, han agtede at disputere over, «hvilket dog lige saa vel bør iagttages af Bakkalavrer som af de filosofiske Professorer». Desuden havde han optaget et Par theologiske

---

[1]) Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1811, I, 43—44.

[2]) Se 2den Del, S. 88. 423. Tillæg, Nr. 172. En ret kuriøs Sag mod en ved en saadan Disputats fungerende Respondens, som ikke var sin Opgave voxen og desuden mødte beruset, hvorfor han d. 6te December 1595 anklagedes i Konsistorium af Decanus, M. Iver Stub, omtales udførlig i Ny kirkehist. Saml. V, 77—8.

[3]) Acta Consist. 27. Okt. 1599: «D. Finckius Decanus quæsivit, cum magna raritas sit baccalaureorum, teneantur nonne reliqui studiosi, qui diutius hic frequentàrunt, exercitia disputationum publicarum continuare».

Sætninger i sine Theses, hvilket ikke var tilladt en Baccalaureus philosophiæ, og endelig havde han nægtet sig hjemme for det Bud, Decanus havde sendt efter ham. Da den anklagede for Konsistorium maatte tilstaa, at han uden at have erhvervet Dekanens Tilladelse havde dels uddelt sine Theses, dels opslaaet dem paa den dertil bestemte Tavle, og desuden paa egen Haand ved at ringe med Kollegiets Klokke havde givet Tegn til Disputatsens Begyndelse, saa dømte Rektor, at han indtil videre skulde afsone sin Brøde i det akademiske Fængsel[1]).

Om de disputatoriske Øvelser, som holdtes ved Bordene i Kommunitetet[2]), skulle vi ikke her tale, da der ikke foreligger særlige Oplysninger om dem fra denne Periode. Derimod maa vi dvæle noget ved de akademiske Grader, der spillede en ikke uvigtig Rolle i hin Tids Universitetsliv og sædvanlig vare forbundne med Forsvar af Theses, ligesom Tilfældet var med Disputereøvelserne.

De akademiske Promotioner svarede ved de ældre Universiteter omtrent til Examinerne ved vor Tids, men de vare omgivne af en Ramme af symbolske Handlinger og omstraalede af en Nimbus, som vore Dages Examiner og akademiske Grader kun have et svagt Skjær tilbage af. Det vilde ikke være vanskeligt at give en farverig Skildring af de ejendommelige Skikke, der knyttede sig til de akademiske Promotioner i ældre Tid, navnlig naar vi vilde øse af de talrige fremmede Kilder, som tilbyde sig[3]). Men det

---

[1]) Acta Consist. 28. Sept. 1616.

[2]) Se 2den Del, S. 87. Jvfr. Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen (Hist. Tidsskrift. 3 R. III, 114 flg. 232 flg.).

[3]) Saaledes f. Ex. Val. Erythræus, Oratio de honoribus Academicis et eorum gradibus, item renunciatione magistrorum Philosophiæ. Argent. 1574. 4. J. C. Itteri De honoribus s. gradibus Academi-

maa for Kortheds Skyld være nok her at fremdrage de vigtigste Træk, som særlig vedrøre Udviklingen af dette Forhold ved Kjøbenhavns Universitet. I Almindelighed kunde det dog bemærkes, at da de første Lærere ved Universitetet i dets ældste Skikkelse kom hertil fra Køln, er det rimeligt, at de medbragte de der brugelige Promotionsskikke. Men netop i Køln finde vi et udviklet System af rituelle Bestemmelser vedrørende Promotionerne, hvorpaa vi som Prøve blot skulle anføre, hvorledes Indbydelsen til Doktorpromotioner der gik for sig. Otte Dage før Akten skulde en Skare gaa om i Staden for at udføre dette Hverv: i Spidsen gik Narren blæsende i Horn og bevæbnet med sin Brix, derefter Pedellerne med Septre, derpaa to -tre Promovender, saa tre Licentiater, derpaa to-tre Bakkalavrer, saa ligesaa mange Studenter, alle i gejstlig Dragt med Biretum og Epomis. Ved Pedellernes Side gik Universitetets Nuntii, der bragte Budskabet til de mere fjerntliggende Steder. Hver havde sine Kjendetegn: «Nuntii Universitatis ex signo pallio assuto agnoscuntur, Bidelli ex sceptris, stultus ex insignibus et moribus[1])».

Hvad Promotionsskikkene ved vort ældste Universitet angaar, da have vi især temmelig udførlige Efterretninger om Fremgangsmaaden ved Meddelelsen af de forskjellige juridiske Grader, der i Middelalderen spillede en større Rolle end senere[2]). Ved Reformationen ere vel nærmest

cis liber. Ed. nova, Francof. 1698. 4. G. H. Goezius, Ritus solennis Magistralis descriptus. Witeb. 1688. 4. Jvfr. Granzow, Historisk Arkiv, 1874, 2. Bind.

[1]) Bianco, Die alte Universität Köln. Anlagen, S. 78 flg.

[2]) Statuta facultatis utriusque Iuris (Scr. Rer. Dan. VIII, 347—55); jvfr. Werlauff, Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse af Kong Christian I indtil Reformationen. 1850. S. 45—6. 56—9.

de i Vittenberg brugelige Skikke blevne indførte her, da Bugenhagen havde saa væsenlig en Andel i den ved vort Universitets Fornyelse indførte Ordning, og det er bekjendt, at han lagde stor Vægt paa de akademiske Promotioner[1]). Vi have allerede tidligere meddelt Universitetsfundatsens almindelige Bestemmelser om de Kundskaber, der skulde kræves af dem, som indstillede sig til Erhvervelse af akademiske Grader[2]), her skulle vi derfor indskrænke os til at omtale de øvrige Regler og Skikke, der enten oprindelig vare eller senere bleve knyttede til Meddelelsen af disse Grader.

I det filosofiske Fakultet var der tvende Grader, Bakkalavr- og Magistergraden. De lærde have i sin Tid udtømt sig i mange Gisninger om Betydningen af Ordet Baccalaureus. Sædvanligst mente man, at det kom af

---

[1]) Herom ytres i «Gratulatio in honorem et laudem D. Johannis Oldorphij Dani, cum illi gradus Magisterij Philosophici in Acad. Tubingensi tribueretur, a nob. adolescente Jacobo Biornone Dano, Tubingæ 1579, p. 48: «D. Joannes Bugenhagius sæpe dicere solitus est, se ad nullos publicos et solennes Collegarum et Scholasticorum congressus accedere libentius, et maiori cum hilaritate animi, quam ad eos, in quibus fit renuncitatio seu collatio Tituli Magisterij Philosophici. Multum enim se aiebat commonefieri de Collegarum consensu, conspectuque frequentis et attentæ Adolescentiæ, magna cum suauitate cogitare de primis ætatis suæ studijs, de emendatione post secuta, quæ, veteri et horrida barbarie explosa, reddidit Scholis fontes puriores disciplinarum omnium, de initiis ac rudimentis solidæ eruditionis, de artium Philosophicarum dignitate et multiplici fructu, qui ex illis rediret ad Ecclesiam præcipue, quam harum artium præsidio carere non posse, se tot annis vsu atque experientia didicisse, citra omnem hæsitationem affirmare ausus est. Argumenta quoque orationum, quæ in publicis actibus recitarentur, dicebat multa sibi vtilia et iucunda reuocare in memoriam, quorum recordatione in senecta sua plus reficeretur, quam vllis aliis rebus licet preciosissimis».

[2]) Se 1ste Del, S. 95—7.

Bacca lauri (Lavrbær), og der er sagt de unge Promoti uendelig mange smukke Ting i den Anledning[1]); rimeligere er det dog, hvad man først i nyere Tid er blevet opmærksom paa, at det er en Latinisering af bachelier, bas chevalier, en ung adelig Krigsmand, der først nylig har begyndt sin militære Løbebane[2]). Om denne Grad ytres i Fundatsen: «De filosofiske Professorer skulle sørge for, at der i deres Fakultet hyppig kan kreeres Bakkalavrer og i rigeligt Antal; thi denne laveste Grad vil opmuntre de unge til videregaaende Studier, og vil skaffe godt Forraad paa saadanne, som bekvemmelig kunne forestaa Børneskoler»[3]). Derfor blev der sædvanlig hvert andet Aar før Fastelavn[4]) af Decanus i det filosofiske Fakultet udstedt et Program — først kun skrevet og opslaaet i Studiigaarden, siden trykt og ikke blot opslaaet, men ogsaa om-

---

[1]) O. Worm, Baccalaureus Philosophiæ seu de nomine, causis, reqvisitis et privilegiis Baccalaureorum philosophiæ discursus academicus. Hafn. 1622. (Jvfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. 1. Udg. III, 43—4). A. Thura, De gradu Baccalaureatus Philosophici. Disp. I—II. Hafn. 1719—20. Mangfoldige af de talrige Indbydelsesprogrammer til Bakkalavrpromotioner indeholde Forsøg til Forklaring af Navnet; saaledes ytrer D. Thomas Fincke, Decanus Coll. Philos., i et Program af 15. Marts 1594: «Hos Batalarios vocatos Ludv. Vives scribit, vocabulo vetere lingua Gallica usurpato in militiæ tyrocinio: quasi et hi jam prælio isti gnaviter interfuisse severo præceptorum judicio censerentur. A corona vero e lauri foliis et baccis contexta, qua ornari illi solebant, Baccalaureos vocatos vulgaris nomenclatura indicio est».

[2]) K. Schmidt, Geschichte der Pädagogik. II, 324.

[3]) Cragii Annales, Addit. p. 132.

[4]) Saaledes bestemtes der i nogle Addenda til Universitetsfundatsens «Ritus promovendi», der i en Afskrift omtrent fra Aaret 1600 findes i et Hdskr. i Ny kgl. Saml. 271. 4to. De endnu opbevarede Programmer vise dog, at Indbydelsen jevnlig udstedtes til andre Tider, ligesom der undertiden gik flere Aar hen mellem Promotionerne (se foran S. 32, Not. 1. Ny kirkehist. Saml. V, 101. 114).

sendt i Landet[1]) — hvorved enhver indbødes til Graden, «som havde gjort saa megen Fremgang i Studeringerne, at han foruden en temmelig god Kundskab i Sprogene ogsaa besad saa megen Indsigt i Rhetorikkens og Dialektikkens Regler, at han forstod Anvendelsen af dem, og trøstede sig til ved eget Arbejde uden Vejledning af nogen Lærer, hvis ingen saadan stod til Raadighed, at kunne studere videre, og som vilde underkaste sig en Prøvelse saavel af de filosofiske Professorer som af hele Universitetet[2]). Hvem der nu modtog Indbydelsen, maatte indfinde sig paa en bestemt Dag hos Decanus for at angive sit Navn og underkaste sig de præliminære Prøver. Disse, som foretoges med nogle Dages Mellemrum, vare følgende: 1. »Examen privatum», der holdtes af de filosofiske Professorer, 2. «Examen publicum», der afholdtes af Doktorerne i de højere Fakulteter (eller af hele det akademiske Senat), 3. «Disputatio privata», og 4. «Disputatio publica»[3]). Efter Udfaldet af disse Prøver fik Kandidaterne deres Numer til den forestaaende Promotion. Som Grundlag for den ovennævnte offentlige

[1]) Det ældste nu bevarede trykte Invitationsprogram er fra 1593.

[2]) Saaledes udtaltes Fordringen i et Invitationsprogram udstedt af Decanus Fac. Philos. Ivar Stub d. 22. Januar 1596 (Kgl. Bibl.).

[3]) Se Biskop Jens Nielsens Optegnelser i Norske Mag. II, 130. Jeg benytter Lejligheden til at rette et mindre korrekt Udtryk, jeg har brugt ovenfor S. 32, som kunde forlede til den Mening, at de filosofiske Professorer vare ene om Prøvelsen af Bakkalavreatskandidaterne. I de tidligere omtalte Addenda til Fundatsens «Ritus promovendi» siges udtrykkelig, at Bakkalavrerne promoveredes «præmisso examine primo Professorum artium, deinde doctorum facultatum superiorum». I et Program af 24de Juli 1608, hvorved der indbydes til en Promotion, der skulde holdes Dagen efter, og hvorved 33 unge Mennesker skulde kreeres til Bakkalavrer, bemærkes, at de havde underkastet sig «Examen primum peculiare facultatis Philos., inde generale totius Senatus», samt Disputation.

Disputats benyttedes trykte Theses forfattede af den filosofiske Decanus, men da der undertiden var 50 Kandidater eller vel endog flere, og Disputatsen skulde fuldendes paa een Dag og ikke maatte trække for længe ud, saa kunde der ikke blive ret mange Svar eller Argumenter til Mands[1]).

---

[1]) De ældste saadanne trykte Themata, man har, ere uden Tvivl: «Themata (grammatica, dialectica, rhetorica, theologica) ad quæ publice respondebunt honesti et eruditi aliquot iuvenes pro gradu baccalaureatus in Philosophia, præsidente Joanne Aurifabro, Collegii Facultatis Artium Decano, 19 Martij. Hafn. 1575». Fol. pat.

Som Prøve paa, hvilke Spørgsmaal der forhandledes, hidsættes følgende »Qvæstiones», som findes ved Slutningen af «Theses de Artis et Philosophiæ definitione ac distributione, de qvibus disputabunt juvenes 36 pro prima liberalium artium lavrea sev gradu Baccalavreatus ad diem 20 Julij 1605, præs. Cunr. Aslaco Bergensi Decano».

1. An quæstionis simplicis et conjunctæ doctrina e Logico territorio a Ramo proscripta, recte a Melanthone et Polano civitate Logica donetur? A(ffirmo).

2. An perpetuo vera sit ista Logicorum sententia; Qualis causa talis effectus: Item sublata causa tollitur effectus. N(ego).

3. Inclytus et inclutus ne recte scribatur an inclitus, carus an charus, pulcer an pulcher, lacryma an lachryma, Johannes an Joannes, Adolescens an adulescens, Epistola an epistula? Affir(mo) prius.

4. An diphthongi in ullo sermone sint, ita ut geminæ vocales in una syllaba integre proferantur? N.

5. An ϱ semper ab initio aspiretur, ut volunt Grammatici? N.

6. An jota et υ apud græcos seqvente vocali in eadam syllaba in consonas degenerent, ut j & v apud Latinos? A.

7. λιστὴς communis ne generis, ut volunt Grammatici, an Masculini tantum? A. posterius.

8. An Græci ablativum habeant casum, ut voluit Frisclinus? N.

9. An ad omnem orationis ornatum sufficiant præcepta Rhetorica a Talæo præscripta? N.

10. Cum in Rhetoricis vulgaribus exempla troporum et figurarum tantum ex Latinis auctoribus sint apposita, quæri non immerito potest, utrum ijdem tropi et figuræ in græco et hebræo sermone reperiantur an non? A. pr.

Naar de forberedende Prøver saaledes vare tilendebragte, udstedte Universitetets Rektor (sjeldnere Decanus) et trykt Program, hvorved han indbød de akademiske Borgere til den forestaaende Promotion. Om denne Akt foreskrives i Fundatsen følgende: «Bakkalavrerne skulle promoveres i Pædagogium inferius (det mindre Auditorium) af Decanus artium eller en anden af Magistrene i Dekanens Sted; de skulle ved den Lejlighed staa paa det lavere Katheder, medens Promotor bestiger det højere. Denne holder da først en Tale til Anbefaling af disse Ynglingers Studier eller andet. Derefter behandle de vordende Bakkalavrer efter Orden i al Korthed et eller andet Emne, nogle noget grammatisk af en eller anden Forfatter, andre noget dialektisk, andre noget rhetorisk, eftersom det er dem anvist af Professorerne. (For at undgaa trættende Kjedsommelighed blev dette senere, da Promovendernes Tal steg betydelig, forandret saaledes, at blot den første af dem fremsatte et af Decanus forud udpeget Problem og begjærede dets Løsning af en af de tilstedeværende filosofiske Professorer). Derpaa fremstaar en tidligere promoveret Bakkalavr og begjærer ydmygelig i en kort latinsk Tale, at Decanus artium vil skjænke disse Ynglinger, der af Professorerne forud ere kjendte værdige til en saadan Ære, Titel og Navn af Bak-

---

11. An Horizon sensibilis recte inter majores circulos a sphæricis auctoribus statuatur? N.

12. An terra universi centrum vulgo rite existimetur? N.

13. An Stellæ circa Horizontem majores appareant qvam alio Cœli loco? A.

14. An æstus ille dierum canicularium pendeat, ut vulgo putatur, ex Caniculæ exortu, an ex aliis etiam causis? A. post.

15. An inter duo mala semper eligendum qvod minus? D(ubium).

16. An non aliqvando facienda mala, ut eveniat bonum? D(ubium).

kalavrer med Ret til at foredrage de lavere Videnskaber (ɔ: Grammatik, Dialektik og Rhetorik). Nu tager Promotor til Orde og under Henvisning til det hæderlige Udfald af Prøven overgiver han dem det lavere Katheder til at docere fra. Derpaa rækker han dem Bøger, først lukkede (til Tegn paa at de have udlært), derpaa aabne, for at de skulle vide, at de endnu fremdeles skulle lære og med Guds Hjælp stræbe frem til vigtigere Studier. Tilsidst fremtræder en af de ny Bakkalavrer (senere altid den nederste af dem, som derfor, hvis han var fattig, blev promoveret gratis) og fremsiger en offentlig Taksigelse»[1]).

Promotionen kostede hver af Deltagerne fire Daler, hvoraf 1 Daler tilfaldt Decanus, 1 de andre filosofiske Professorer, 2 Universitetets Fiscus til Distributs mellem alle Professorerne efter den een Gang vedtagne Proportion[2]). Den ved en tidligere Lejlighed omtalte Uvilje fra Professorernes Side mod Bakkalavrerne paa Grund af det Overmod og den Mangel paa Flid, som de viste[3]), bevirkede forøvrigt, at i Slutningen af 16de og Begyndelsen af 17de Aarhundrede, foretoges Bakkalavrpromotioner sjældnere, tildels endog kun efter ligefrem Befaling af Kansleren, medens Formen ellers var den, at Decanus i Konsistorium foreslog at holde Promotion, og det akademiske Senat saa fastsatte Tiden[4]). Men efterat det ved Skoleloven af 1604 var fast-

---

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 132—3, suppleret med de ovenomtalte «Addenda».

[2]) Cragii Ann., Addit. p. 130. «Percepta et erogata in Anno Rectoratus 1577» (Konsist. Arkiv Nr. 6). Acta Consist. 19. Juni 1613. Om Distributsen se 2den Del, S. 65—6.

[3]) Se foran S. 32. Jvfr. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 84—5.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 101. 114. Acta Consist. 22. Febr. 1603: «Proposuit Magnificus Rector de promotione Baccalaureorum juxta Dni Cancellari postulatum. Item quod M. Jonæ (Venusino) renu-

slaaet, at de øverste Hørere ved de større latinske Skoler og Rektorerne ved de mindre skulde være Bakkalavrer, blev det mere nødvendigt at holde Promotioner, at det fornødne Forraad af kvalificerede Personer kunde være til Rede til Brug ved de mange Skoler[1]). For Studenter, der havde Kommunitetet, maatte der desuden ligge en stærk Opfordring til at tage Bakkalavrgraden deri, at de, naar de havde denne Grad, kunde beholde Kosten i fem Aar, medens de ellers maatte vige Pladsen efter tre Aars Forløb[2]). Naar der derfor var Spørgsmaal blandt Professorerne om at foranstalte en Promotion, var det undertiden det første Skridt at forhøre sig hos Provsten i Klosteret, om der var dygtige Personer der, som egnede sig til at tage Graden[3]). — Den, der havde opnaaet Graden, modtog som Vidnesbyrd derom — ialfald i ældre Tid — et paa Pergament udfærdiget udførligt Diplom, forsynet med det filosofiske Dekanatssegl i vedhængende Kapsel[4]).

Hvad angaar Magister- eller Mestergraden, som ogsaa kaldtes «Doctoratus in Philosophia», da udgik i Regelen

---

enti hoc dixerat, ut mature intimationem et invitationem affigeret nomine Facultatis Philosophicæ. Conclusum, att M. Jonas skall invitere nomine facultatis, ut oportet, et quemadmodum ante ipsum fecerunt alii (decani)». Ibid. 5. Juni 1605: «Dni Magci Cancellarii mandato principio Junii skulle baccalaurei promoveris, ut ipsius verbis retulit Dn. D. Resenius. Decanus recipit, se quam primum baccalaureos promoturum. Et conclusum, non invitandos, sed acri examine tentandos, ut ita occasio offeratur studiis majoribus». Jvfr. A. C. 25/7 1611, 19/8 1612.

1) Se foran S. 163. Nyt hist. Tidsskrift. V, 155.

2) Se Tillæg, Nr. 172.

3) Acta Consist. 15. Januar 1614: «Dn. Decanus M. Hermannus Nicolai angav de promotione Baccalaureorum. Blev svaret, at Præpositus skulde forhøre i Kloster, om der var nogen dygtige Personer».

4) En Prøve paa et saadant Bakkalavrdiplom fra 1573 findes trykt i Ny kirkehist. Saml. V, 622—3.

hvert andet Aar, efter derom fattet Beslutning i Konsistorium, en almindelig Indbydelse fra Decanus i det filosofiske Fakultet til Erhvervelse af denne Grad. Desuden indbød han ogsaa privat, efter Raadførelse med Kansleren, hvem han mente skikkede til Graden, navnlig Kjøbstedpræster, Rektorer og andre velstuderede Personer, ligesom han ogsaa gjennem Bisperne sørgede for, at Indbydelsen kom slige til Hænde[1]). Af Venusins Breve (1602) ser man Fremgangsmaaden. Han var nemlig som Decanus meget virksom for at faa et passende Antal Kandidater til Graden; og da Folk i Regelen ikke syntes meget begjærlige efter den, anvendte han en ikke ringe Overtalelse for at bevæge dem til at lade deres Betænkeligheder fare, hvad enten disse nu stammede fra Mistvivl om egen Dygtighed til at bestaa Prøven eller af Frygt for de temmelig store Omkostninger. For Dekanen synes det at have været en Æressag, at saa mange som mulig indstillede sig for under hans Præsidium at erhverve Mestergraden[2]).

De, der modtoge Indbydelsen, maatte, før Graden kunde blive dem meddelt, underkaste sig de samme Prøver (Examen publicum et privatum, samt Disputats) som Bakkalavrerne, kun at Kundskabsstoffet var større, idet der af de vordende Magistre ogsaa krævedes Indsigt i Fysik, Mathematik og Ethik[3]). Undertiden skete det, at nogen underkastede sig Prøverne uden strax at faa Graden. Magisterpromotioner holdtes nemlig kun med længere Tids

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 370. 443. Flere trykte Programmer, indeholdende Indbydelser fra Decanus fac. philos. til at melde sig til forestaaende Magisterpromotioner, findes i Univ.-Bibliothekets Programsamling.

[2]) Se Tillæg, Nr. 372. 373. 374. 375.

[3]) Se 1ste Del, S. 95—6.

Mellemrum og for flere i Forening; men da man ikke kunde blive Professor eller kongelig Stipendiar eller (efter 1604) Rektor ved de større Skoler, uden i det mindste at have habiliteret sig til Magistergraden, saa blev det, som sagt, undertiden nødvendigt at foretage Prøverne, medens Gradens Meddelelse udsattes til førstkommende almindelige Promotion[1]). Den, der saaledes havde bestaaet Prøverne,

---

[1]) Acta Consist. 15. Okt. 1603: »Præmisso examine utroqne approbatus est in Candidatum Philosophiæ Abrahamus a Cardes, qui prima quaque occasione commoda Magister promoveretur in hac Academia: quod ipsi jam concessum Stipendium regium 100 thalerorum, quo viveret in exteris Academiis: exemplo reliquis omnibus, quibus concedetur deinceps Stipendium illud, priusquam magistri promoti fuerint, de voluntate et mandato Mag[ci] Dni Cancellarii, Dni Christiani Frisii«. Ibid. 17. Nvbr. 1604 (trykt i Ny kirkehist. Saml. IV, 757). Ibid. 27. Febr. 1605: »Rector proposuit de Examine privato Magistrorum longe ante Promotionem, quod videatur non omnino cum fundatione convenire; igitur petiit suffragia, quid esset statuendum. Respondit D. Joh. Resenius, Mag[cum] Dn. Cancellarium id semper voluisse et mandasse. 1° Cum. M. Joh. Jani Alanus primum ad Academiam veniret, ne doceret in Academia, antequam esset publico Professorum suffragio admissus et approbatus ad gradum Magisterii in Philosophia, idque secundum fundationem. Cui examini nullus tunc se opposuit. 2° Cum Abrahamus admissus fuit ad stipendium regium, ex communi Professorum suffragio Candidatus Philosophiæ salutatus, nemine contradicente, cum nemo debeat admitti nisi aut Magister aut Candidatus Philosophiæ. Nec sumptus soli facere possunt. 3° sunt Literæ Regiæ (se foran, S. 163—4), quæ vetant quemquam adhiberi ad regendum Scholas Episcopales, nisi aut fuerint promoti aut candidati etc. Schola (Viburgensis) autem vacavit annum integrum suo Rectore. Hunc igitur Johannem Laurentii voluit certis de causis huic scholæ præfici Mag[cus] Dn. Cancellarius. — Collecta suffragia, quid faciendum esset. Reponsum ab omnibus, parendum esse regiis Literis, verum videndum, ne nimium frequens actio sit talis propter exemplum non bonum. — Examen igitur constituatur die sequenti ab hora 1[a] in 3[am] et die sequenti similiter. — 28. Febr. et 1° Martii duplici examine et consensu privato et publico Candidatus philosophiæ est creatus Johan. Laurentii Norvegianus, et prima promotione ad Magisterium admittendus sine alio examine.

uden endnu at have faaet Graden, kaldtes Candidatus magisterii philosophici eller Candidatus philosophiæ[1]).

Promotionen skulde ifølge Universitetsfundatsen foregaa paa følgende Maade. «Paa et bestemt Klokkeslet træder Rektor ud af sit Hus ledsaget af hele Højskolen, der ved et forud opslaaet Program er indbudt dertil[2]); med Lys, Septre og Tromme foran sig begiver han sig til det store Auditorium. De vordende Magistre opstilles i det lavere Katheder, hver i den af Professorerne (i Henhold til den forudgaaende Prøves Udfald) bestemte Orden. Promotor (Decanus) træder op i det højere Katheder og aabner saa Akten med en Tale om Filosofien eller et andet lignende Emne[3]). Imidlertid staa nogle Børn med tændte Lys i Hænderne udenfor Kathedret, hvorpaa de vordende Magistre befinde sig. Efter Talen behandle Magistranderne, eller enkelte af dem, et Emne af Filosofien eller et Problem, eftersom det forud er aftalt. Derpaa rejser en af de filosofiske Professorer sig, og fra sin Plads anmoder han i en kort latinsk Tale Decanus eller Promotor om at pryde disse Mænd, der ved Prøven ere fundne værdige dertil, med

---

Interea voluntate Mag. Dni Cancellarii mittitur ad Scholam Viburgensem regendam». Ibid. 27. April 1611: «Proponerede M. Hans Jensen, Decanus, om en Person, som var kaldet til Malmø Skole. Blev samtykt, at dersom han kom igjen, da skulde han examineres, og dersom han var dygtig dertil, og Malmøs Borgere med Raadets Samtykke vilde have hannem dertil, kunde det vel ske».

[1]) Et Examensvidnesbyrd for en saadan Cand. philos. findes i Tillæget, Nr. 481.

[2]) Mange saadanne Programmer, i Aarene før 1600 udstedte af Decanus, senere af Rektor, findes i Univ.-Bibliothekets Programsamling. Til dem, der tillige skulde være Gjæster ved den paafølgende Mesterkost, udgik ogsaa mundtlig Indbydelse (Cragii Ann., Addit. p. 130).

[3]) Tillæg Nr. 377 indeholder Brudstykker af en saadan Tale.

Mesterkrandsen og promovere dem til Lærere i de fri Videnskaber (Doctores artium). Naar herpaa er svaret, træder en af Pedellerne frem med Septeret og siger: I, vordende Magistre, bør, inden I modtage Magistergradens Ærestegn, love, at I oprigtig og trolig ville meddele andre, hvad I selv have lært, og handle saaledes ved eders Lære og Levned, at Filosofien og Videnskaberne ikke for eders Skyld maa høre ilde. Hertil svare de en for en, idet de berøre Septret: det love vi. Nu erklærer Promotor offentlig, i Henhold til den Myndighed, han er Udøver af, dem for Artium et Philosophiæ Doctores, idet han overgiver dem Magisterkathedret til derfra at docere. Derpaa rækker han dem Bøger, først lukkede, siden aabne, at de ikke skulle stole paa deres Hukommelse eller indbilde sig at have lært nok, og for at de maa vide at bestyrke deres Lærdom ved Myndighed, Fornuft og Erfaring. Dernæst Ringen, Trolovelsens Sindbillede, at de maa vide, at de have trolovet sig med Filosofien og Visdommen. Endelig Mesterhatten, for neden rund, for oven lukket, ved hvilket Tegn de skulde mindes om, at intet i Videnskabens Verden skulde være dem fremmed, og at de ikke bør ophøre med Filosofiens Studium, indtil de have gjennemløbet hele Kredsen og sat Kronen paa Værket, noget der dog kun gives faa. Til Slutning beder han for dem og ønsker, at dette maa blive til Guds Ære og til manges Bedste; hvorpaa en af Magistrene holder en offentlig Taksigelsestale[1])».

Saa vidt Fundatsen, hvis Bestemmelser i den Periode, vi her nærmest omhandle, vistnok i alt væsentligt stode ved Magt[2]). Blandt Højtideligheder, der undertiden knyttedes

---

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 133.

[2]) Jvfr. Acta Consist. 14. Apr. 1619: »Blev beslutttet, at M. Johannes Janus og M. Christianus S. Longomontanus skulle i tilstundende

til Magisterpromotionen, kan nævnes Opførelse af (latinske) Komedier, som man ser af et Brev fra 1602, skrevet af den daværende Decanus, M. Jon Jakobsen Venusinus, til en Præst paa Landet, hvori han beder ham forskaffe nogle Bondedragter, som skulde benyttes ved en saadan scenisk Forestilling[1]). Den vigtigste Rolle spillede dog den saakaldte Mesterkost, et temmelig splendid Gilde, som de ny Magistre maatte gjøre for Professorerne og andre, som havde et vist Krav paa at indbydes ved en saadan Lejlighed. Gildet, hvortil der udgik en højtidelig Indbydelse[2]), blev holdt i et offentligt Lokale, «Lavgshuset», og gik, som det synes, undertiden temmeligt muntert til[3]). Da der derfor i Christian IV's Tid blev Tale om at indskrænke den store Overdaadighed, som mere og mere greb om sig ved «Værtskab» og Samlag, blev det ogsaa paalagt Professorerne at begrændse Omkostningerne ved Doctorats og Mesterkost. Dette skete ved den tidligere omtalte Universitetsstatut af 6te Oktober 1610[4]). Men Udgifterne ved Erhvervelsen af Magistergraden vedblev dog at være temmelig høje (omtrent 25 Daler for hver, foruden hvad Rejsen og Opholdet i Kjøbenhavn kostede), saa det kan have været besværligt nok for mangen en fattig Kandidat at skaffe et saadant Beløb tilveje.

Promotione magistrali gjøre Officium perorandi, et ut M. Gelstrupius skal perorere udi næste renunciatione Rectoris».

[1]) Se Tillæg, Nr. 376.

[2]) Ifølge Fundatsen skulde Indbydelsen til Bivaanelsen af Magisterpromotionen og det paafølgende Gilde ske paa den Maade, at de tvende Pedeller skulde gaa foran med Septre, derefter skulde 6 Magistre og 6 Bakkalavrer følge i smuk Orden; en af Magistrene skulde paa ethvert Sted i en kort Tale forebringe Indbydelsen. Men allerede inden 1610 var heri sket Indskrænkning (se Tillæg, Nr. 432 § 1).

[3]) Jvfr. Danske Mag. II, 302—3.

[4]) Se foran S. 227—9, samt Tillæg, Nr. 432.

I de højere Fakulteter var der tre Grader, Bakkalavr-, Licentiat- og Doktorgraden. Dog vides før 1621 Licentiatgraden kun en eneste Gang at være uddelt i det theologiske og aldrig i det juridiske og medicinske Fakultet[1]); juridiske Bakkalavrer ere heller ikke kreerede her efter Reformationen, skjønt Fundatsen anviser, hvorledes Promotionen af saadanne skulde gaa for sig. Da overhovedet Bakkalavrgraden i de højere Fakulteter saa sjelden uddeltes her ved Universitetet (efter Reformationen er den i det hele kun tildelt 14 Personer i det theologiske og to i det medicinske Fakultet), saa skulle vi, for at undgaa Vidtløftighed, ikke gaa ind paa Ceremoniellet ved Promotionen, der med Hensyn til Højtidelighed dannede en Mellemting mellem den, som fandt Sted ved den filosofiske Bakkalavr- og Magisterpromotion[2]). Heller ikke skulle vi beskrive den foreskrevne

---

[1]) I en interressant Afhandling om de akademiske Grader af Pet. Joh. Resen, Philos. Fac. Decanus, udgiven som Program ved Magisterpromotionen 1667, berettes, at der fra 1544 til 1667 var kreeret 617 Magistre ved Kjøbenhavns Universitet; Bakkalavrgraden i Filosofien var fra 1542 til 1667 tagen af 1307 Personer. Bakkalavrer i Medicinen vare kun to blevne (1553 og 1564); Bakkalavrer i Theologien fra 1544 til 1608 14 Personer, Doktorer i Theologien fra 1498 til 1667 ialt 43, og i Tidsrummet 1544—1667 i det hele kun 4 Dr. jur. og 5 Dr. med. »Unus tantum Canonicus Roskildensis hic a. 1575 Theologiæ Licentiatus est constitutus«. Det kunde dog bemærkes, at Biskop M. Hans Albertsen i et Dokument af 25. Juli 1560 (Tillæg, Nr. 73) kaldes »Sacræ Theologiæ licentiatus«; men det er dog ikke bekjendt, at han til den Tid havde taget andet end den theologiske Bakkalavrgrad (jvfr. 1ste Del, S. 608).

[2]) Cragii Ann., Addit. p. 133—4. Jvfr. Oratio D. Joh. Machabæi recitata in Acad. Hafn. d. 7. Martii 1553, cum M. Nic. Hemmingio gradus Baccalaurei in Theologia decerneretur (trykt i Dänische Bibl. VIII, 257—78). Theologiske Theses forsvarede ved offentlige Disputatser, som gik forud for theologiske Bakkalavrpromotioner, anføres foran S. 230 Not. 2, samt i 2den Del, S. 452; 4de Del, S. 57—60.

Form for Licentiatgradens Meddelelse, da denne Akt, som det ovenfor er bemærket, saa godt som aldrig fandt Sted i ældre Tid. Derimod maa vi dvæle lidt ved Doktorpromotionen, der hørte til de højtideligste akademiske Akter.

Ved Doktorgraderne i de højere Fakulteter krævedes i Regelen, at Kandidaterne skulde underkaste sig lignende Prøver — men selvfølgelig i deres særlige Fakultetsvidenskaber — som dem Magistrene maatte bestaa inden Promotionen, nemlig privat og offentlig Examen og offentlig Disputats[1]). De Theses, der skulde drøftes ved den sidstnævnte Akt, og som i Almindelighed bleve trykte, vare næsten altid forfattede af Promotor[2]).

Doktorpromotion foregik, efter at være bebudet ved et Program, udstedt af Universitetets Rektor, i Vor Frue Kirke, hvor der i den Anledning opstilledes Kathedre og Bænke, dragne med flamsk Klæde[3]). Højtiden forkyndtes med Klokkeringning. Forøvrigt indeholder Fundatsen følgende Bestemmelser. «Naar Akten skal begynde, begiver Rektor sig ud af sit Hus og gaar til Kirken ledsaget af hele Højskolen, med Tromme, Voxlys og Septre foran. I Kirken anvise Pedellerne med deres Septre enhver sin Plads efter den akademiske Rangforordning. De vordende Doktorer stilles paa det lavere Katheder, medens Promotor bestiger det højere og holder en latinsk Tale. Naar den er endt,

---

[1]) Se foran S. 144, Not. 3.

[2]) Jeg kjender ingen andre Theses fra hin Tid, anvendte ved Disputatsen før en Doktorpromation, som kunne antages forfattede af Promovenden selv, end de, der benyttedes, da Jørgen Dybvad 1590 blev Doktor i Theologien («Theses, quibus repetitur summa veræ et incorruptæ doctrinæ, quam nostræ ecclesiæ profitentur de justificatione hominis peccatoris coram Deo, ad disputandum propositæ 9. Septembris a Georg. C. Dibvadio». Hafn. 1590).

[3]) Se Tillæg, Nr. 97 (S. 151).

fremsige og behandle Promovenderne et Afsnit af deres Lærefag eller et Problem, efter som det forud er aftalt. Derpaa give Pedellerne med deres Spir Tegn til Promovenderne, at de skulle stille sig hos en Doktor af deres Fakultet, medens han bliver siddende paa sin Plads. Der falde de paa Knæ, og Promotor beder hin Doktor, at han som Decanus eller Vicedecanus vil indrømme disse Mænd Adgang til Graden efter den Adkomst, som de allerede have erhvervet sig, og give Befaling til, at Doktorværdigheden med dens Ærestegn maa overdrages dem. Dertil giver denne sit Bifald tilkjende. Men hvis der ikke er nogen anden Doktor i det paagjældende Fakultet, føres de hen til den kongelige Kansler som Universitetskonservator, eller i dennes Fraværelse til en af de andre Konservatorer, hvorpaa denne i Kongens Navn og i Henhold til Højskolens Privilegier byder, at disse Mænd offentlig skulle prydes med Doktornavn og Myndighed samt med de dertil hørende Ærestegn. Nu faa Promovenderne Befaling til at stige op til Promotor paa det højere Katheder, hvorpaa Pedellen udrækker Septeret imod dem, hvilket de berøre, idet han afkræver dem de samme Løfter, som de aflagde, da de bleve Bakkalavrer i de paagjældende Fakulteter, nemlig for Theologernes Vedkommende, at de ville lære Guds Ord rettelig og med Flid, overensstemmende med deres Kald, gjøre tilbørligt Skjel mellem Lov og Evangelium, fortolke den hellige Skrift efter Troens Regel, samt modstaa slette Paafund, fordærvelige og bespottelige Lærdomme, alt til Guds Ære og manges Sjælevel. Juristerne og Medicinerne maa love, at de ville dømme og handle efter de dem foreskrevne Love i deres Kald, og efter de Grunde og Erfaringer, der svare til disse Love og Videnskabens Krav. Efter Løftets Aflæggelse erklærer Promotor dem, ifølge den ham tillagte offentlige

Myndighed, for Doktorer, overgiver dem Doktorkathedret til derfra at lære andre, Bøgerne, Ringen, Doktorhatten, og giver dem endelig Broderkysset, idet han med klare Ord tilføjer, hvad disse Tegn betyde. For Theologerne betegne nemlig disse Ærestegn de vigtigste Ting: de hellige Bøger, at de skulle kjende og rettelig bruge den hellige Skrift; Ringen, at de skulle forstaa, at de ikke saa meget selv ere trolovede med Theologien, som at de ved Evangeliets mægtige Lære bør trolove andre med Kristus, at de maa sige med Paulus: Jeg har trolovet eder som en kydsk Jomfru med een Mand; Kysset er ikke saa meget et Symbol paa Kjærligheden som paa en samdrægtig Lære i Kristo, at vi maa tale eet, som Paulus minder om, thi det er at forene Mund med Mund, med ens og samdrægtig Lærdom at forherlige Kristum[1]. — Derpaa beder Promotor for dem; hvorpaa et Barn træder frem og forelægger de ny Doktorer et eller andet Spørgsmaal, idet det siger, at nogle mene saaledes, og andre paastaa det modsatte, af de og de Grunde; men selv er det kun et Barn og vilde derfor gjerne vide, hvad man skulde holde sig til. Hertil svarer en af de ny Doktorer, roser Barnets Lærelyst og Iver, men beklager, at Tiden ikke denne Gang tillader at gaa ind paa Sagen, og lover, at han en anden Gang nok skal sige sin Mening derom[2].

---

[1]) En videre Udvikling af disse Symboler findes i Tillæg, Nr. 157.

[2]) Jvfr. Quæstiones de rebus cognitione dignissimis in publicis congressibus in Acad. Witebergensi. Item utiles aliquot commonefactiones de disciplina et legum dignitate, recitatæ a Rectoribus ante lectionem Statutorum; scriptæ pleræque a Ph. Melanthone. Witeb. 1557. I dette Skrift findes en hel Række Qvæstioner, som af Børn (almindelig Professorernes unge Sønner) ere forelagte Doctorander ved deres Promotion. — I Joh. Stephanius's Konceptbog (Kallske Saml. 512. 4to, p. 346) findes: »Qvæstio proposita in promotione Dn. D. Cunradi Aslaci, promotore Dn. Episcopo D.

Tilsidst holder en af de promoverede en offentlig Taksigelse»[1].

Højtideligheden afsluttedes med et stort Gilde («Doktorkost»). Om Indbydelsen hertil fastsætter Fundatsen følgende: «Til Doktorkosten, som kun skal bestaa i eet Maaltid, indbydes der saaledes: to eller tre Dage i Forvejen begive de to Pedeller med Septre sig paa Vejen, efter dem følge otte Magistre og otte eller flere Bakkalavrer i sømmelig Orden. En af Magistrene holder en kort Tale til dem, der indbydes. Men til Akten eller Promotionshøjtiden skulle de indbyde alle Doktorer, som ere i Byen, og alle herværende Magistre, om de end ikke ere Læsemestre. endvidere den kongelige Kansler som Universitetets Konservator, hele Stadens Magistrat tilligemed Byfogden, Slotsherren og de fornemste tilstedeværende kongelige Raader. Men dersom Kongens Kansler og Konservatorerne ikke ere i Byen, skulle de i Tide skriftlig indbydes til Doktorpromotionen og Maaltidet. Efterkomme de Indbydelsen, sendes to ældre Magistre, fulgte af de to Pedeller som Famuli, men uden Septre, til dem i deres Herberge, for i den vordende Doktors og hele Højskolens Navn, at takke dem for, at de kom, og for at indbyde dem»[2].

Ved den ifølge kongelig Befaling i Aaret 1610 vedtagne Indskrænkning i Omkostningerne ved Graderne, begrændsedes Tallet af dem, der skulde indbydes. Men det stod dog fremdeles fast, at Professorerne, Stadens Præster med deres Hustruer, Borgmestre og Raad med Kongens Foged, samt de ny Doktorers private Venner burde inviteres.

Pet. Vinstrupio». Spørgsmaalet skulde fremsættes af Stephanius's Søn, der endnu var en Dreng.

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 135—6. Jvfr. Suhms Saml. II, 3, 1.

[2]) Cragii Ann., Addit. p. 130—1.

Syv Retter foruden Konfekt var den fastsatte Regel for Maaltidet. Det var sædvanligt, at Universitetet forærede Vinen, som blev drukken ved denne Lejlighed, især om Promotus var Professor[1]). Alligevel kunde Udgiften ved Doktorgradens Erhvervelse blive stor nok, thi foruden de fastsatte Gebyrer (16 Daler til Fiscus, 4 Daler til Decanus og 2 til hver af de andre Professorer i vedkommende Facultet, og forskjellige Ducører til det underordnede, hjælpende Personale) skulde der ogsaa uddeles Foræringer af Fløjel og Handsker til de tilstedeværende. Det blev i Aaret 1610 fastsat, at for en enkelt Doktor maatte Omkostningerne ved Gradens Erhvervelse ikke overstige 200 Daler; men det viste sig strax, at det ikke var muligt at bestride alt for denne Sum[2]). Der blev derfor ogsaa senere fra Regjeringens Side drevet paa yderligere Indskrænkninger i Udgifterne; men Professorerne vilde nødig ind derpaa[3]).

---

[1]) Danske Mag. 3. R. VI, 20. 33. Nærværende Skrifts 2den Del, S. 618 Not. 4. Acta Consist. 15. Juli 1620: »Blev bevilget de 4 Candidatis Docturæ Theologiæ til deres Doktorkost 1 Ame Vin»

[2]) Se foran S. 229, samt Tillæg, Nr. 432.

[3]) Acta Consist. 8. Jan. — 26. Febr. 1625. Angaaende akademiske Disputationer og Grader haves følgende oplysende Brev fra Prof. Jesper Brochmand til Kansler Christian Friis til Kragerup. Det er udateret, men synes at være fra 1621 eller et af de nærmest følgende Aar. (Orig. i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling).

Vir illustris, patronorum optime!

Ubi Magnificus Dominus Cancellarius in iis, qvæ misi, ea mutarit, qvæ censet mutanda, et unà stylum nonnihil inflexerit, ne mea dictio agnoscatur: efficiam, ut omnia manu illa describantur, qvam Professores haud sunt cognituri. Professores, qvi Doctores sunt, die Mercurii disputant, et qvi Magistri sunt, die Saturni. Mensis avtem, qvem singulis Professoribus assignavi disputaturis, longo usu ijsdem assignatus fuit. Qvi pro Magisterio in publicum prodeunt disputaturi, una vice junctim disputant omnes. Nec moris est apud nos, ut singuli peculiari disputatione profectum suum auditorio adprobent. Baccalaurei itidem Philo-

Ligesom Meddelelsen af de akademiske Grader var ledsaget af symbolske Skikke, saaledes var det samme ogsaa Tilfældet med Studenternes første Optagelse ved Universitetet. Vi skulle dog ikke her gaa ind paa en særlig og udførlig Drøftelse af disse ejendommelige Skikke, ikke blot fordi vi allerede tidligere have meddelt de akademiske Loves almindelige Bestemmelser derom[1]) men ogsaa fordi der i den nyere Tid andensteds er givet forskjellige Bidrag til Oplysning om samme[2]); derimod skulle vi meddele en mere almindelig Udsigt over hele den sædvanlige akademiske Løbebane, hvor da ogsaa hvad der angaar Adgangen til Universitetet kortelig vil finde sin Plads.

For Optagelsen i Studenters Tal var der i ældre Tid

---

sophiæ una disputatione pensum suum absolvunt, si vel 50 aut 60 essent. Anteqvam Dn. Episcopus ad honores Episcopatus evectus esset, Episcopi raro ad alios in Academia evehebantur honores, qvam ad honores Baccalaureatus in Theologia. Qvi vero disputant pro honore Doctoratus obtinendo, sub Præsidio senioris in facultate Theologica disputant. Idem processus servatur in alijs facultatibus, ubi se offert, qui ad honores Doctoratus aspiret. Altero anno Baccalaurei Philosophiæ, altero Magistri solent in hac Academia promoveri. Qvamqvam, ubi res postulat, et Baccalaurei et Magistri eodem anno promoveantur. Plura non addo: hoc modo opto, ut Deus noster annos de annis nostris demptos tuæ vitæ prorogandæ addat, et te æternum vivere et florere faciat. Qvod serio optat

G. Erasm. Brochm.

m. m.

Udskrift: Illustri viro, Dno Christiano Fris de Kragerup, Regiæ Majestatis Cancellario magno, patronorum optimo, S.

[1]) Se 1ste Del, S. 364—6.

[2]) Werlauff, Om Depositsskikkene (Dansk Literatur-Tidende, 1831, S. 805 flg.). Henrichsen, Deposits og Pennalisme (Progr. fra Odense Cathedralskole 1856). Reinhardt i Hist. Tidssk. 3. R. III, 80—2. Den udenlandske Litteratur angaaende dette Emne er meget stor. Det ældste Skrift herom, som jeg har set, er: Manuale scholarium, qui studentium vniversitates aggredi ac postea proficere in eisdem intendunt. (Palæotyp uden Trykkeaar og Sted i Kgl. Bibl.).

ingen fast Aldersgrændse, om end Kirkeordinansen sætter det 16de Aar som det passende for Afgangen fra Skolen til Universitetet[1]). I det 16de Aarhundrede finde vi undertiden, at Børn bleve immatrikulerede, dog uden at aflægge den ellers sædvanlige Ed. Navnlig synes dette at have været Tilfælde med Professorsønner. Saaledes blev Niels Hemmingsens Søn Hans immatrikuleret i en Alder af 7 Aar, og den medicinske Professor D. Jacob Bording indførte som Rektor 1559 paa een Gang tre af sine Sønner i Universitetets Matrikel, skjønt neppe nogen af dem endnu var ude over Barnealderen[2]). Langt almindeligere var det dog, at vedkommende først sent kom til Universitetet, undertiden i en Alder af ikke langt fra 30 Aar. Hertil bidrog ikke blot den mangen Gang maadelige Undervisning i Skolerne og ringe Flid fra de paagjældende Disciples Side, men navnlig Fattigdommen hos de studerende, der nødte dem til at blive i Skolerne for at nyde godt af Degneindtægterne i de Landsbysogne, i hvis Kirker de sang om Søndagen, ligesom det hyppig skete, at ældre Disciple, inden de endnu havde faaet akademisk Borgerret, modtog Ansættelse som Hørere ved de samme Skoler, hvor de nys havde været Lærlinger[3]).

---

[1]) Jvfr. Nyerup, Udkast til en Hist. om de latinske Skoler (Skildringer. III, 1). S. 12.

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 96. 128. Fr. Zarncke's Urkundl. Quellen zur Geschichte der Univ. Leipzig (Abhandl. der philos.-histor. Classe der kgl. Sächsischen Gesellsch. der Wissenschaften II, S. 578) indeholde Uddrag af Universitetsmatriklen i Leipzig, der vise, at sligt meget hyppig fandt Sted der i 16de Aarh. Endog et Barn paa 5 Aar findes immatrikuleret.

[3]) Et ret karakteristisk Exempel blandt de mange, som tilbyde sig, er Anders Pedersen (Perlestikker eller Mavorm), fra hvem vi have en anskuelig Skildring af Disciplenes Vilkaar i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede (Nyt hist. Tidsskrift V, 150 flg.). Uden at være

Naar nu Disciplen endelig fra Skolen kom til Universitetet, maatte han, for at blive antaget, medbringe en Anbefaling (testimonium scholasticum) fra sin Skolemester til Universitetets Professorer. Et almindeligt Testimonium uden bestemt Henvisning til Universitetet ansaas ikke for tilstrækkeligt[1]). Skolen overtog Garantien for vedkommendes Modenhed; thi nogen egentlig Adgangsprøve (Examen artium) fandt ikke Sted ved Universitetet i det Tidsrum, som her sysselsætter os, skjønt en saadan snart efter blev indført. I Fundatsen saa vel som i de akademiske Love var der rigtignok foreskrevet en Art Prøve i Børnelærdommen, som skulde afholdes af en af de filosofiske Professorer ved Depositsen; og paa den Tid de omtalte Love udstedtes, synes der ogsaa at have været tillagt Prøven en vis Be-

ringe begavet blev han først Student, da han var 27 Aar gammel (1613), efter at han i en Række Aar havde været baade Degn og Hører.

[1]) Som Exempel paa Fremgangsmaaden, naar Testimoniet ikke fandtes tilfredsstillende, kan følgende anføres. Acta Consist. 25. Maj 1616: »Magn. Rector gav tilkjende, at Andreas Andreæ Asloensis er forvist fra Opslo Skole, og der han ikke kunde admitteres ad depositionem, begav han sig til en Præst her udi Landet paa en kort Tid og fik samme Præsts Testimonium; drog saa til Rostok og deponerede sammesteds. Bespurgte sig derfor, om han skulde inscribere hannem. Blev svaret: han skulde ikke tilstedes saa snart«. Ibid. 19. Juni s. A.: »Blev læst et Brev, som Andreas Andreæ Asloensis havde offereret, begjærendes, at han maatte her deponere, uanset at han haver testimonium ambiguum fra sin Skolemester og haver tilforn deponeret i Rostok. Men Gjensvar hertil blev opsat til en anden Tid, naar Theologi, som nu vare udgangne, komme tilstede«. Ibid. 22. Juni s. A.: »Recitatæ sunt denuo literæ supplices Andreæ Asloensis, qui in album studiosorum se inscribi petit, licet graviores admiserit errores. Sed conclusum est, ut discedat ad Pastorem aliquem aut alium virum honestum, eique in liberis informandis inserviat, ut tandem anno exacto huc redeat, et quidem testimonio bono munitus«.

tydning[1]); men i Begyndelsen af Christian IV's Tid var det blevet en ren Formalitet, hvad noksom fremgaar deraf, at der aldrig er Tale om, at nogen ikke bestod denne Prøve[2]). Først 1621 eller i et af de nærmeste Aar derefter blev den saakaldte Examen styli indført, der maa betragtes som Oprindelsen til den senere, mere omfattende Examen artium[3]).

Skjønt der altsaa endnu ikke var nogen egentlig Adgangsprøve, maatte dog den, der ønskede Delagtiggjørelse i den akademiske Borgerret, gjennemgaa en Skjærsild, men af en anden Art, end den som nu aabner Adgangen til Højskolens Læresale. Det var den saakaldte Deposits. Naar den vordende Student nemlig var ankommen til Hovedstaden, paalaa det ham inden en vis Tid at melde sig hos Universitetets Rektor eller hos Decanus og forevise

---

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 129. Lovenes Bestemmelse er anført i 1ste Del, S. 365. I Aaret 1557 skriver Herman Høyer (jvfr. 1ste Del, S. 214—5), der med sin Broder nys havde deponeret ved Kjøbenhavns Universitet, til sin Lærer M. Lucas Loss i Lyneborg: »Hoc dignum putavi cognitu, me et fratrem in examine bene stetisse« (Epistolæ ad Luc. Lossium, ed. Lackmann, Hamb. 1728. p. 115).

[2]) Anders Pedersen Perlestikker, der deponerede 1613, siger rigtignok, idet han beskriver Depositsen (Nyt hist. Tidsskr. V, 156), at efter at de vordende Studenter ere vexerede af Depositor, skulle de overhøres i de trivialske Kunster, om de kunne dennem forsvare, som det sig bør, og dersom de da findes dygtige, saa gives dennem Vin paa Hovedet og Salt i Munden« (o. s. v.). Men den omtalte Kjendsgjerning taler bestemt imod Prøvens Alvor, ligesom det ogsaa kunde mærkes, at naar M. Knud Bieske i sin Tale »De officiis studiosorum« 1611 beskriver, hvad der hørte til for at blive Student, nævner han end ikke Prøven med et eneste Ord.

[3]) I Acta Consist. 12. Jan. 1625 omtales Examen styli som en da gjængs Adgangsprøve. Den er uden Tvivl indført for at efterkomme § 2 i Novellæ Constitutiones af 18. Maj 1621.

sit Skoletestimonium[1]). Var nu dette i Orden — thi der forekommer ogsaa Exempler paa Forfalskning af Testimonier — saa fastsattes en Dag, da vedkommende i Forening med flere ligestillede kunde modtage den akademiske Indvielse. Imidlertid blev «Depositurus» (hvilket Ords Endestavelse antages for Oprindelsen til det bekjendte Navn «Rus», hvormed det yngste Hold Studenter betegnedes, endnu længe efter at Depositsen var bortfalden) instrueret af den af Universitetet beskikkede «Depositor», sædvanlig den ældste af Pedellerne[2]). Paa den bestemte Dag mødte da Kandidaterne i Studiigaarden, udklædte paa den mest frastødende Maade: Hovedet var bedækket af en spids Hue med et Par Horn, en stor Næse var paaklæbet, Ansigtet var sværtet, en Pukkel eller to vare anbragte paa Ryg og Bryst, og paa forskjellige andre Maader havde man stræbt at give dem et saa dyrisk og afskyeligt Udseende som muligt, medens de i Fagter og Stemme skulde anstille sig som raa og bondeagtige Tølpere. Saa traadte Depositor frem, ligeledes udklædt og maskeret, samt forsynet med forskjellige Redskaber, hvoriblandt Ferlen, Høvlen og Tangen spillede den vigtigste Rolle. Først drev han under Raab og Slag Deposituretne foran sig som en Flok Svin ind i et Kammer ved det nederste Auditorium, og saa begyndte han en Art Examination, der endte med Prygl, hvorledes de saa end svarede; derpaa gav han sig til med sine forskjellige Redskaber og under alle Slags komiske

[1]) Jvfr. 1ste Del, S. 94. 364. Paa Christian IV's Tid synes Anmeldelsen at være sket hos Decanus (sml. A. C. 15. Juni 1622: «Dn. Decanus D. Wormius reciterede nogle Personers Navne og Testimonia, som begjærede at admitteres ad Depositionem. Og blev de alle samtykt, saa nær som een, om hvilken exquirendum consilium Episcopi»).

[2]) Se Tillæg, Nr. 458.

Fagter at høvle, knibe og bearbejde dem paa de forskjelligste Maader for at fjerne Hornene og de andre dyriske Udvæxter og skaffe den rette menneskelige Skikkelse for Dagen (deraf Navnet Depositio), medens han af og til slog dem over med Vand for at faa Sværten af dem. Naar han paa denne Maade havde udtømt sine Kræfter, fik Stymperne endelig Lov til at slippe, hvorpaa de fjernede sig for at iføre sig en lidt sømmeligere Dragt. Efter at være vendte tilbage, og efter at der var anvist dem Plads i Auditoriet, henvendte en af dem en latinsk Tale til den tilstedeværende Decanus og begjærede ydmygelig i alles Navn om Optagelse i det akademiske Borgerskab, for derved at hæves op til en ædlere og renere Tilværelse end den skidne og vanskabte, hvori de hidtil havde befundet sig[1]). Hertil gav nu Decanus sit Samtykke i en Tale, hvori han udtydede for dem, hvad de Vexationer og Plagerier betydede, som de havde maattet underkaste sig. Paa den ene Side skulde de mindes om det elendige Skoleliv, de hidtil havde ført («qualenam sit genus vitæ scholasticæ — multis obnoxium malis et miseriis, multis expositum probris et injuriis, multis objectum damnis et periculis, et in summa omnibus invisum et odiosum»); paa den anden Side skulde de derved forberedes paa, at de ogsaa i deres følgende Liv maatte vente mangehaande Bryderier og Forurettelser, som de dog skulde bære med Sindsro og Taalmodighed, uden at gjengjælde ondt med ondt. Den afskyelige Forklædning, hvori de nys havde befundet sig, skulde paa en levende Maade stille dem for Øje den raa og næsten dyriske Tilstand, hvori Mennesket befinder sig, inden han har modtaget den akademiske Dannelses forædlende Indflydelse, og minde dem

---

[1]) Tillæg, Nr. 350 indeholder Prøve paa en saadan Tale.

om stadig at arbejde paa at aflægge de Laster, som forvanske Menneskenaturen, og at tilegne sig de Dyder, som forædle og forskjønne Livet[1]).

Efter en saadan Tiltale og efter kortelig at have forelagt de vordende Studenter nogle Spørgsmaal af hvad de tidligere havde lært, gjød Decanus lidt Vin over deres Hoved som et Symbol paa Glæden, over at Gud havde kaldet dem til et højere Dannelsestrin, og gav dem lidt Salt i Munden som Tegn paa den Visdom, som de nu frivillig skulde søge, uden som forhen at drives af Ferle og Ris. Dermed var den egentlige Depositionsakt til Ende. Hvor stor Betydning der tillagdes den, ses deraf, at Studenter, der vare immatrikulerede ved et udenlandsk Universitet, hvor disse Skikke ikke vare i Brug, maatte «udstaa Ritualia», inden de kunde blive indskrevne her ved Universitetet[2]). Naar vedkommende derimod kom fra en Højskole, hvor disse Indvielsesskikke vare i Brug, og medbragte et «Testimonium depositionis» derfra, forlangtes der ikke, at han skulde underkaste sig nogen ny Prøve eller Deposits[3]).

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 393.

[2]) Acta Consist. 29. Juli 1604: «Actum est de quodam Studioso, qui petiit se inscribi in numerum studiosorum, qui depositus Franeckeri est, ubi neque est decanus, neque studium Universitatis privilegiatum. In camera dixit se depositum etc. Negatum ipsi fuit, nisi deponatur». Ibid. 26. Sept. 1660: «Bevilget, at Ole Jørgensen Frolich, som i denne Krigstid er kommen fra Throndhjems Skole med Testimonio til Franeker, og der sig som Studiosus nogen Tid opholdet, men nu er derfra hidkommen med et godt Testimonio fra samme Academia, og begjærer her at immatrikuleres, han maa privatim deponere hos Decanus, eftersom han de Ritualia ej tilforn haver udstanden; og saa bekomme Inscriptionem». Nogen anden Højskole end Franekers, hvor de sædvanlige Depositsskikke ikke brugtes, har jeg forøvrigt ikke fundet omtalt.

[3]) I Aaret 1588 indførtes Brugen af saadanne Testimonia depositionis i Rostok (Krabbe, Die Universität Rostok, S. 741), og der var

I en lidt senere Tid end den, som her sysselsætter os, fortælles der en Del om, at Studenterne efter Depositsen løb forklædte omkring paa Gaderne og øvede allehaande kaade Streger[1]), ligesom ogsaa at det første Aars Studenter (novitii) paa forskjellige Maader «tribuleredes» og udskjældtes af de ældre Studenter, som hilsede dem med Øgenavnene «Pennal», «Rebsnabel» o. a., naar de mødte dem[2]). Men da ialfald det sidstnævnte, i Tydskland stærkt florerende Uvæsen, der er bekjendt under Navn af Pennalisme, først kom herind med de mange tydske Studenter, der søgte Tilflugt her i Landet under Trediveaarskrigen[3]), skulle vi ikke opholde os derved paa dette Sted, men kun henvise til den rige Litteratur, som haves derom[4]).

Dagen efter Depositsen (eller undertiden først efter nogen Tids Forløb) indstillede de ny Studenter sig hos Universitetets Rektor for at angive deres Navne og blive indskrevne i Universitetets Matrikel eller Album. Sam-

---

intet fremmed Universitet, hvor flere danske Studenter deponerede, end der.

1) R. J. F. Henrichsen, Deposits og Pennalisme, S. 46—7.

2) Jvfr. Acta Consist. 24. Marts 1625, hvor maaske det første bestemte Spor af dette Uvæsen forekommer. Men det udviklede sig hurtigt. I A. C. 8. Maj 1626 omtales, at en Student ved Navn Kock «havde stiftet et Capitel, hvori der var 12 Capitulares, hvis Intendt var at tribulere Novitios».

3) Se Ny kirkehist. Saml. III, 136 flg. 187 flg.

4) Se navnlig Henrichsens tidligere anførte Skrift og de deri citerede Kilder. Af fremmed Litteratur kunde særlig anføres: Jo. Quistorpii Oratio, in qua Schoristæ, Academiarum Pestes, delineantur, dicta 1621. Rostochii 1624. 4. J. Schrøder, Bericht der Univ. in Rostock wegen Abschaffung in ihrer der Schoristerey und Pennalismi. Rostock 1641. 4. — Det kunde forøvrigt bemærkes, at allerede Ærkebiskop Jens Brostrups Statuter af 1479 for Kjøbenhavns Universitet indeholde Forbud mod Mishandling og Udskjælden af de nys ankomne Studenter, de saakaldte Beani (Scr. Rer. Dan. VIII, 343).

tidig maatte de aflægge den sædvanlige akademiske Borgered. der gik ud paa, at de i alle Dele vilde rette sig efter Højskolens Love og Vedtægter og beflitte sig paa, hvad der kunde fremme Fred og Enighed i det akademiske Samfund under den fælles Rektors Styrelse. Endnu ved Midten af af det 17de Aarhundrede anvendtes nemlig den samme Edsformular, der havde været i Brug lige fra Universitetets første Stiftelse under Christiern I[1].

Den ældste nu bevarede Universitetsmatrikel begynder midt i Aaret 1611[2]. Af denne fremgaar, at Immatrikulation i nærværende Periode ikke, saaledes som senere, kun foregik til visse bestemte Tider, en eller to Gange om Aaret, men saa ofte nogen meldte sig. Undertiden finde vi derfor en hel Flok samtidig indskrevne, undertiden kun nogle faa eller endog kun en enkelt.

For at Studenterne kunde kjende de Love, som de skulde rette sig efter, bleve disse sædvanlig en Gang om Aaret offentlig oplæste. Denne «Recitatio Legum», der bebudedes ved et Program, foregik med en Del Højtidelighed og var almindelig ledsaget af en Tale af en af Professorerne, hvorved Lovenes Indhold end yderligere indskjærpedes og forklaredes. Vi have ved en tidligere Lejlighed meddelt en Prøve af en saadan Formaningstale ved

---

[1]) Dette fremgaar ved en Sammenligning mellem den Edsformular, der findes indført foran i Universitetsmatriklen af 1611, og den i Scr. Rer. Dan. VIII, 334 meddelte Juramentum intitulandorum. Ogsaa ved andre Universiteter var det Skik at tage Studenterne i Ed (jvfr. Grohmann, Annalen der Universität zu Wittenberg. I, 129—30).

[2]) Af den endnu tidligere Matrikel haves kun ufuldstændige Uddrag, saasom hos A. Thura, Infantia et pueritia Acad. Havn., og i Bircherods Fortegnelse over fynske Studenter, der af mig er meddelt i Programmet fra Odense Skole 1866.

Lovenes Oplæsning[1]); en anden, der er af særlig Vigtighed ved den Omstændelighed, hvormed den dvæler ved ethvert Punkt af det akademiske Liv, er den, som Professor Knud Bjeske holdt om de kjøbenhavnske Studenters Pligter den 11te December 1611, og som blev udgiven tilligemed en Fortale af Resen og nogle akademiske Programmer og Vers i Aaret 1612[2]).

Samtidig med Immatrikulationen skulde den unge Student udvælge sig en Privatpræceptor blandt Professorerne, en Mand, der kunde vejlede hans Skridt paa den endnu ukjendte Bane, føre Tilsyn med hans Flid og sædelige Forhold, give ham Raad i tvivlsomme Tilfælde, og naar han enten for kortere Tid rejste bort eller for stedse forlod Universitetet, forsyne ham med de Vidnesbyrd, der udkrævedes, nemlig i første Tilfælde et Viaticum eller Pas, i sidste en Anbefaling til Universitetets Rektor, hvorved der banedes Studenten Vej til at erholde Testimonium publicum. Ofte gav Privatpræceptoren sin bortdragende Discipel ogsaa Anbefaling til vedkommende Stifts Biskop eller en anden formaaende Mand. Drog Studenten til et fremmed Universitet, forsynede hans Privatpræceptor ham ligeledes med et anbefalende Vidnesbyrd, hvori han sædvanlig gav en kort Udsigt over hans hidtidige Studier og Livsforhold. Døde eller forflyttedes Privatpræceptoren, maatte Studenten søge sig en ny, hvilket sædvanlig skete ved et skriftligt Andragende, selvfølgelig paa Latin[3]).

---

[1]) Se foran, S. 96—8.

[2]) De officiis Studiosorum Regiæ Acad. Hafniensis. Sev actus solennis Recitationis Legum ejusdem XI. Xbris Anno J. Chr. M. D. CXI.

[3]) Se foran, S. 303—5. Om Privatpræceptorernes Forhold til Studenterne og forskjellige Testimonier for dem, se Tillæg, Nr. 355. 358. 359. 379. 381—3. 386. 389. 399. Den 29. Juli 1615 vedtoges i Konsistorium, at naar Studenter, som rejste hjem, begjæ-

Ligesom tidligere var det endnu meget almindeligt, at Studenter tingedes i Kost hos Professorer, i hvis Huse de da almindelig ogsaa boede. I Aaret 1612 maatte en Student, der var «indlagt i Kost» hos en Professor, derfor betale 1 Daler om Ugen[1]). Men mange boede dog hos Borgere, hvor de formodentlig havde det lidt billigere, eller endog havde Kosten frit mod at undervise Børnene i Huset. For at tjene lidt til Føden var det endnu ikke ualmindeligt, at Studenter gik omkring og sang for Dørene. Da Latinskolens Rektor 1595 klagede over, at Studenterne derved gik Skolepeblingene ind i Næringen, besluttedes der i Konsistorium, at det ved et Program skulde paalægges Studenterne at afholde sig derfra de Aftener, da Skolebørnene plejede at gaa om og synge[2]). Og i Aaret 1620 toge Professorerne den Beslutning, at ingen Student herefter maatte om Aftenen gaa omkring i Byen og synge uden særlig Tilladelse fra Universitetets Rektor[3]). Den yderlige Fattigdom, som var saa mangfoldige Studenters Lod, nødte dem ofte til kort efter Immatrikulationen at forlade Universitetet for at søge deres Ophold som Hørere ved Skolerne eller som Huslærere hos Præster og Herremænd. I bedste Tilfælde kom de saa efter nogle Aars Forløb atter tilbage for at afslutte deres Studier; men det var ikke alle, som vare saa heldige. Mangen en blev vel ved det raa og vilde Liv, som ikke sjeldent førtes paa

---

rede Viaticum, skulde der meddeles dem et dansk Pas. Tidligere vare de nemlig udstedte paa Latin. Den 21. Dcbr. 1616 vedtoges, at Studenterne skulde være forpligtede til at melde deres Privatpræceptor, naar de rejste af Byen, og at lade ham vide, naar de kom tilbage. Herom blev samme Dag opslaaet et Program.

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 154. Jvfr. 2den Del, S. 345.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

[3]) Acta Consist. 29. Novbr. 1620.

Herregaardene, for bestandig bortdragen fra Bogen[1]); andre tog til Takke med en Degnetjeneste eller en anden underordnet Bestilling og opgav Tanken om at gaa videre.

Angaaende Studenternes Levned og Sæder have vi i det foregaaende meddelt forskjellige Træk, der just ikke give os det lyseste Billede deraf[2]). Det er dog heldigt, at vi som en lille Modvægt kunne anføre nogle Ord af en fremmed rejsende (Herman v. Zesterfleth), der i Aaret 1600 besøgte Kjøbenhavn, og som i sin Rejsebeskrivelse bemærker om vort Universitet: «Her er ikke saa mange Studenter som ved de fleste gode tydske Universiteter, og de, her ere, ere næsten lutter Danske og Normænd; de bære temmelig langt Haar, som er lige afskaaret, og adskille sig fra andre unge Mennesker ved deres beskedne Væsen»[3]). Disse Ord bør mærkes, for at ikke nogen skal mene, at det i sædelig Henseende stod ringere til i Kjøbenhavn end ved andre Højskoler. Det modsatte var snarere Tilfældet. Ialfald er det kjendeligt nok, at da senere under Trediveaarskrigen en Mængde tydske Studenter kom her til Universitetet, blev Tilstanden ved dem alt andet end forbedret. Desuden maa det erindres, at det akademiske Konsistoriums Forhandlinger, som ere Hovedkilden til Skildringen af den Tids Studenterliv, kun melde om Studenternes Lyder; vil man høre om deres Dyder, da læse man den lange Række af akademiske Testimonier, som endnu ere bevarede fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Af dem faar man

---

[1]) Et mærkeligt Exempel fra Slutningen af det 16de Aarh. paa den Raahed, der kunde herske i et adeligt Hus, og de vanskelige Forhold, hvori en Huslærer her kunde blive stedt, er meddelt i Ny kirkehist. Saml. V, 834—7.

[2]) Her kunde ogsaa sammenlignes den Skildring af Studenternes Sæder, Reinhardt har givet i Hist. Tidsskr. 3 R. III, 130 flg.

[3]) Suhms Nye Saml. III, 100.

det modsatte Indtryk, saa at naar man ingen andre Efterretninger havde, skulde man tro, at næsten alle Studenter havde været Mønstre paa Dyd og gode Sæder[1]).

Det er forøvrigt kjendeligt, at omtrent fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede begyndte her hos os det Renomisteri at melde sig, som var og endnu er de tydske Universiteters Plage, men som heldigvis forlængst er overvundet ved Kjøbenhavns Universitet. Det ytrede sig ved at Studenterne bar deres Haar paa en anden Maade end andre jevne Folk, at de i deres Klædedragt efterlignede Adelen[2]), gik med Værge ved Siden, duellerede udenfor Stadens Port[3]), stiftede hemmelige Forbindelser med ulovlige Formaal[4]), ikke at tale om Drikkelagene, som vare Kilden til saa mange beklagelige Uordner og bragte Studenterne i en slet Vane, som mange aldrig siden aflagde.

De akademiske Fædres Vaaben mod disse Udskejelser var den Straffemyndighed, som ved Universitetets Fundats og Love var tillagt dem, og som vistnok var en Del mildere

---

[1]) Nogle saadanne Testimonier ere meddelte i Tillæget; flere haves i Joh. Stephanius's Konceptbog, Kallske Saml. 512. 4, i Venusins, Ny kgl. Saml. 271. 8, i Jesper Brochmands, i Hist. geneal. Arkiv, Danske Selskabs eg. Mscr. Fol. Nr. 9 (i Geh.-Ark.), og i O. Worms, i Rostgaardske Saml. 121 Fol.

[2]) Se Beckman, Communitatis Reg. Havn. Historia, p. 19 Not., samt Tillæg, Nr. 416.

[3]) Acta Consist. 39. Novbr. 1620: »Kom frem Oluf Tøgersen, Student, som nyligen haver været for Porten og der været for Haanden at hugges med en anden Student, Rasmus Nielsen, saa at de begge ere ilde saargjorte. Og berettede forne Oluf Tøgersen, at Jens Linow, Student, inciterede hannem til samme Slagsmaal og laante hannem sit Værge at gaa for Porten med. Blev derfor Jens Linow først sat in Carcerem, der at blive per octiduum. Men Oluf Tøgersen blev sagt udi Arrest, indtil baade han og Rasmns Nielsen bleve lægte: da begge at komme frem til Consistorium og høre sin Sentents«.

[4]) Se foran S. 225 og 422 Not. 2.

end den, som den borgerlige Lovgivning hjemlede i lignende Tilfælde, men dog undertiden kunde være alvorlig nok[1]). Naar til en vis Tid en eller anden Udskejelse truede med at gribe om sig, blev der sædvanlig først «intimeret» eller opslaaet et af Notarius forfattet Program, hvorved Rektor og det akademiske Senat advarede Studenterne. Frugtede dette ikke, da fulgte i de fleste Tilfælde retslig Tiltale, idet vedkommende Lovovertræder citeredes — i ældre Tider mundtlig ved Pedellerne, senere almindelig skriftlig og paa Latin — til at møde for Konsistorium. Indfandt han sig ikke ved første Stevning, da fulgte en peremptorisk Citation, hvorved det paalagdes ham at møde under Tab af sine akademiske Rettigheder.

Straffene, som idømtes Studenter i dette Tidsrum, vare Pengebøder, Fængsel og Relegation. Bøder anvendtes ved mindre Forseelser; saaledes finder man, at Lejermaal jevnlig straffedes paa den Maade, skjønt Straffen for denne Brøde ogsåa undertiden skjærpedes til Relegation paa kortere Tid[2]).

---

[1]) Hos Villers, Ueber die Universitäten in Deutschland, findes S. 81 flg. et læseværdigt Afsnit: «Warum man den Universitäten eine besondere Gesetzgebung und den akademischen Senaten die Ausführung dieser Gesetze gegeben hatte». De der anførte Bemærkninger kunne ogsaa passe paa Forholdene ved Kjøbenhavns Universitet. Jvfr. Nic. Theophilus, De privilegiis studiosorum. Hafn. 1603. Her nævnes «Fori præscriptio» (eget Værneting) og Immunitas» (Skattefrihed) som Studenternes Hovedprivilegier. — Af fremmed Litteratur angaaende samme Emne kan mærkes: Horatius Lutius, Tractatus de privilegiis Scholarum. Patavii 1564. 4. J. Reimarus, Oratio de privilegiis Scholasticorum. Rostoch. 1563. 4. J. V. Bechmann, Tractatus de Studiosorum Privilegiis. Jenæ 1691.

[2]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml., V, 101—2. 118. Af Acta Consist. $^{25}/_{6}$ og $^{16}/_{7}$ 1600 ses, at Relegation paa nogen Tid idømtes for en Utugtsforseelse efter Kanslerens udtrykkelige Vilje, medens Professorerne havde ønsket at anvende en mildere Fremgangsmaade. Ifølge A. C. $^{3}/_{2}$ 1602 dømtes en Student til Relegation paa et Aar

Fængsel anvendtes dels som Varetægtsarrest, indtil Dom var fældet, dels som Straf i mildere Tilfælde. Relegation eller Forvisning fra Universitetet og Hovedstaden idømtes paa kortere og længere Tid, fra et halvt indtil fem Aar, eller endog in perpetuum. Stedsevarig Relegation forekommer dog temmelig sjældent, og kun for særdeles grove Lovbrud (f. Ex. Tyveri)[1]. Det skete jevnlig, at Relegationsterminen blev forkortet, naar vedkommende kunde fremlægge Vidnesbyrd om godt Forhold i Mellemtiden eller kunde bevæge indflydelsesrige Mænd til at gaa i Forbøn for sig[2]. Et kraftigt Middel til at sone en større Forseelse var det at studere en Tid ved fremmede Universiteter, hvorfor man hyppig finder, at relegerede Studenter drog udenlands[3]. Vægrede nogen sig ved at underkaste sig en mildere Straf, f. Ex. Betaling af en idømt Bøde, blev Straffen almindelig skjærpet til Relegation paa nogen Tid[4]. Havde en Student begaaet Drab, og Forbrydelsen var tilstrækkelig constateret ved et akademisk Forhør, saa blev Synderen overgivet til den verdslige Ret uden forudgaaende Relegation[5]. Var Drabet sket af Vaade, fulgtes vel samme Fremgangsmaade, men der var dog intet til Hinder for, at Drabsmanden, efter

---

for Lejermaal. Jvfr. Tillæg, Nr. 446. A. C. 17/5 1609. 23/1, 22/4, 18/7 1612. 8/3 1617. 21/10 1620.

1) Se t. Ex. foran S. 223. Tillæg, Nr. 514.

2) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 70. A. C. 3/12 1603. 29/7 1604. 6/10, 17/10 1610.

3) Ny kirkehist. Saml. I, 58—9. Tillæg Nr. 507 indeholder et mærkeligt Exempel paa den sonende Kraft, som tillagdes Udenlandsrejser.

4) Se foran S. 185—6.

5) Acta Consist. 5. Juni 1618 indeholder et saadant Forhør over en Student, som havde dræbt en af sine Kamerater. Det sluttedes med følgende Ord: »Misdæderen blev henanvordet under verdslig Øvrigheds Dom«.

at have faaet offentlig Absolution og betalt en Bøde, kunde indtræde i sine fulde akademiske Rettigheder[1]). For Forsømmelse af Forelæsninger var Straffen Udelukkelse fra Stipendier, for saa vidt vedkommende oppebar saadanne[2]).

Om Studenternes selskabelige Liv haves paa denne Tid saa vel som endnu længe senere kun tilfældige Ytringer. Snevrere Samfund mellem dem finde vi ikke sønderlige Spor af, skjønt Studenter fra samme Egn eller Skole dengang maaske mere end nu holdt sig til hinanden[3]). Navnlig gjælder dette Normændene, som havde et eget Samlingssted, kaldet det norske Kollegium[4]). At Studenternes fleste Samlag forøvrigt mest have gaaet ud paa Drik, jevnlig ledsaget af Kort og Terningespil, er kun altfor kjendeligt. Dog høre vi ogsaa om, at de undertiden underholdt sig med Musik og Sang («Spil og Discant»). Opførelsen af Komedier, som i Begyndelsen af Perioden jevnlig omtales, synes senere

---

[1]) Acta Consist. 31/3, 17/10, 28/11 1604. Ibid. 6/12 1617: »Blev samtykt, at en Student, Erik Nielsen Jude, maa staa aabenbar Skrifte efter det Manddrab, han haver beganget». 20/6 1618: »En Student, Erik Nielsen Jude, som næstforgangen Aar hug en Kvinde ihjel, og er svoren til Fred, og haver lagt sine Bøder, blev forelagt at give til fattige Studenter 5 Rdl., siden maa han staa aabenbare Skrifte.»

[2]) Acta Consist. 22. April 1612: «Om Jørgen Henriksen, som havde de Frisers Penge og Hofmesters Broder, og dog varer intet paa Lectier og [ikke] gjør, som Fundatsen tilholder den, som samme Beneficiis nyder, blev samtykt, at man skulde enten sige hannem af med Pengene, eller og tage Løfte af hannem og nogen paa hans Vegne om sin Flittighed. Han mødte selv intet, som han havde lovet». Ibid. 30. Maj s. A.: «Om Jørgen Henriksen blev besluttet, at man skulde unde hannem for 3 Maaneder 7 Daler, og dermed slet at staa fra dem (Beneficierne), fordi han ikke havde gjort Officium. Og Successori skulde gives 4 Daler».

[3]) Af Peder Christensens hdskr. Almanakoptegnelser (i Hjelmstj. Saml.) ser man saaledes, at Studenterne fra Ribe have holdt sig meget til hinanden.

[4]) Se foran, S. 224.

tildels at være gaaet af Brug paa Grund af Professorernes Uvilje derimod[1]). Majgilder og Fastelavnsløjer søgte de akademiske Fædre ogsaa at forpurre[2]). Der blev altsaa ikke meget tilbage af tilladelige Forlystelser, uden den forøvrigt temmelig grovkornede, som Universitetet selv arrangerede ved Depositsen, der gjentog sig flere Gange om Aaret, og hvad der undertiden kunde falde af ved Disputatserne, hvis komiske Side man — nærmest efter fremmed Forbillede — ogsaa synes at have forsøgt paa at exploitere til en lille Extramorskab som Kryderi paa det tørre logiske Pindehuggeri, som jo var Hovedsagen ved de akademiske Disputatser. Man har ialfald et lille Skrift i den sædvanlige Disputatsform, uden Trykkested og Aar, men kjendelig nok, efter Trykken at dømme, fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, under Titel: «Theses de Hasione et Hasibili Qualitate. Sandrue oc victige Articler, som ere anrictet til en skarp disputation oc vexaminering aff den store Herris aff Abenborg publico inquisitore narricæ fatuitatis, vijdberømte Fabio Stenglero Leporino, oc hans tro collaboratore, Lepido Capitone, huilcke samme ere fundne effter flittig offuerhørelse, wryggelige oc bestandige» (o. s. v.). Skriftet bestaar af 23 komiske Theses (paa Dansk) og fem «Coronides eller Limstang Krantze»[3]).

Som Livet og dets forskjellige Krav jevnlig samlede

---

[1]) Se foran, S. 18. 51. 83—4. 408. Jvfr. Ny kirkehist. Sam. III, 195—202. I Peder Christensens Almanakoptegnelser omtales, at Studenterne d. 29. Juni 1589 opførte «Tragoediam Jephtæ».

[2]) Se foran, S. 51 og 186.

[3]) Skriftet findes i Hjelmstjernes Saml. Nr. 1752. 4. Om lignende Fastelavnsdisputatser fra tydske Universiteter se Danske Mag. 4. R. II, 255—6 Not. Hermed kunde sammenlignes «Delineatio summorum capitum Lustitudinis Studenticæ in nonnullis Academiis usitatæ. Anno M. DC. XXVII» (uden Trykkested, men efter Indholdet tydeligt nok fra Tydskland).

Studenterne, saaledes gjorde Døden det ikke mindre. Allerede i de ældste Statuter, der ere jevnaldrende med Universitetet selv, var der lagt betydelig Vægt paa, at naar nogen af de Personer, der som Lærere, Disciple eller Betjente vare knyttede til Højskolen, afgik ved Døden, skulde hele den akademiske Stat vise dem den sidste Ære og følge dem til Jorde[1]). Denne Skik vedligeholdtes længe. Sædvanlig opsloges der et trykt eller skrevet Program om Morgenen, samme Dag Ligbegjængelsen skulde finde Sted, hvori der, efter nogle almindelige Betragtninger over Døden, gaves et kort Overblik over den afdødes Levned, og sluttedes med en Opfordring til alle akademiske Borgere om at møde til den Tid og paa det Sted, der var fastsat for Jordefærden[2]). Det var dog ikke blot akademiske Borgere samt Professorernes Hustruer og Enker, som Universitetet hædrede paa denne Maade; ogsaa ved andre mere fremragende Personers Jordefærd finde vi udstedt Programmer, hvorved Studenterne opfordredes til at følge dem til Jorde[3]).

---

[1]) Script. Rer. Dan. VIII, 342.

[2]) Se Tillæg, Nr. 261. 280. 360. 439. 450. 456. 458. 470.

[3]) Se Tillæg, Nr. 256. I Ny kgl. Saml. 271. 8vo findes Afskrift af et Program, dat. 19. Dcbr. 1598, hvorved Studenterne opfordres til samme Dag at følge Liget af Cecilia, Enke efter M. Johannes Morsianus, forhen Præst i Karrebæk og Provst i Flakkebjerg Herred, til Jorden. — Følgende trykte, af Rector et Senatus Academicus udstedte Programmata funebria har jeg fundet fra Tiden før 1621:

1594, 28. Juli. Over Kansler Niels Kaas (Univ.-Bibl.).
1612, 17. April. Dronning Anna Katharina (smst.).
1613, 14. April. Peder Jakobsen Munk, Borgmester (smst.).
— 21. Juli. Dorthe Hansdatter, Prof. Vulfg. Rhumans Hustru (smst.).
— 27. Juli. Kirsten Jespersdatter, D. Jørgen Dybvads Enke (smst.).
1614, 28. Juni. Søster Ivers, D. Thomas Finckes Hustru (Kgl. Bibl.).
— 29. Juni. Biskop Peder Jensen Vinstrup (Univ.-Bibl.).

Vi have ogsaa Exempel paa, at Mænd i anset Stilling indbød hele det akademiske Personale til at deltage i Begravelser[1]). Hvad særlig angaar Studenters Jordefærd, kan det mærkes, at den 16de December 1590 vedtoges i Konsistorium, at naar en Student begravedes, skulde hele Skolen uden Betaling gaa foran og synge over Liget. Indtraf der imidlertid samtidig andre Begravelser, ved hvilke en Del af Skoledisciplene vare i Virksomhed, saa skulde der dog sørges for, at Studenterne fik et hæderligt Ligfølge[2]).

Om Studietidens Udstrækning er det vanskeligt at sige noget bestemt. Vi træffe Exempler paa, at Studenter meget længe opholdt sig ved Universitetet[3]); men der var langt flere, som gjorde sig færdige i meget kort Tid, hvad de saa meget lettere kunde, som Studierne ikke afsluttedes ved nogen Embedsexamen. To til tre Aar kan maaske anses som Gjennemsnitstiden. Som tidligere er antydet, skete det oftere, at nogen rejste bort fra Universitetet i nogle Aar, og saa atter kom tilbage. Den definitive Afslutning

---

1616, 21. April. Jørgen Lykke til Overgaard (Univ.-Bibl.).
— 30. Juni. Mogens Ulfeld til Selsø (smst.).
— 14. Juli. Fru Karen Banner, Enke efter Henrik Lykke til Overgaard (smst.).
— 18. Avg. Kansler Christian Friis til Borreby (begge Bibl.).
1617, 27. Novbr. Christoffer Andersen, Raadmand (Kgl. Bibl.).
1619, 11. Avg. M. Hans Aalborg, Boghandler (Univ. Bibl.).

Der har selvfølgelig været mange flere af denne Art Programmer (flere ere benyttede i Vindings Acad. Havn., enkelte aftrykte i Bartholins Cista medica). Jvfr. forøvrigt en Fortegnelse over Univ.-Programmer fra Slutningen af det 16de Aarh. af i Gl. kgl. Saml. 1071 Fol., samt Designatio Programmatum ex Acad. Hafn. funebrium coll. Petr. Fogh. Hafn. 1751.

[1]) Se Tillæg, Nr. 239.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I., 56.

[3]) Jvfr. Acta Consist. 15. Juli 1609: »En fattig Student ved Navn Andreas Esberni, som har studeret her i 14 Aar, blev bevilget 2 Daler til Tærepenge ad Norge«.

af Forholdet til Universitetet skete ved Erhvervelsen af et Testimonium publicum, udstedt af dets Rektor[1]). Det synes indtil lidt ind i det 17de Aarhundrede undertiden at være sket, at nogen fik Embede uden at have Testimonium publicum, hvad Professorerne forøvrigt med Nidkjærhed søgte at hindre[2]). Det kunde derfor falde for, at en og anden maatte til Kjøbenhavn for at faa Testimonium, efter at han allerede i flere Aar havde været Embedsmand[3]). For at forebygge denne og andre Misligheder, vedtoges den 1ste Juli 1615 i Konsistorium, «at ingen, som var viet til Præst, skulde efter Ordinationen bekomme Universitetets Testimonium; at der i alle Testimonier skulde antegnes, hvor længe enhver havde studeret; og at ingen Student her af Riget skulde bekomme Testimonium, uden

---

[1]) Jvfr. A. C. 27. Maj 1611: «Om en Studioso, som havde givet sig ud for en Skaaning og bekommet anno 1609 baade privatum Testimonium og publicum D. D. Gellii Rectoris, og nu vilde igjen annammes for en Student, endog han hverken havde hos sig Test. publ. eller privatum, han havde faaet: blev derom samtykt, at man skulde intet stede hannem saadant, eller at have med hannem at gjøre, udi denne Tid [under Krigen med Sverig] besønderlig». Prøver paa Testimonia publ. findes i Tillæget, Nr. 454. 457. 476, jvfr. Nr. 379. 464.

[2]) Se foran S. 342. Jvfr. A. C. 18. Dcbr. 1602: «Studiosus quidam arresto detentus hinc se subduxit. Qui postea in Cimbria in diocesi Arhusiensi sine testimonio Universitatis ad ecclesiasticam functionem est admissus. Scribendum ad Episcopum eius loci et studiosum illum. Ille quidem amice admonendus, ut in posterum cautius agat, nec quicquam adversus fundationem Academiæ designet. Hic vero a Rectore citandus». Ibid. 1. Juni 1616: «Recitatum est testimonium datum in Academia Witebergensi Christiano Matthiæ, qui sine publico hujus Academiæ testimonio pastor ab Episcopo Arhusiensi ordinatus est. Recitatum est etiam viaticum, quod ei, etiamsi hinc relegato, dederat M. Canutus Bieschius. Sed conclusum est, negotium istud sopiri debere, ne turbetur tranquillitas communis».

[3]) Se t. Ex. Ny kirkehist. Saml. III, 638.

han selv hentede det». Ved de anførte Bestemmelser vilde man forhindre, at Studenterne kom i Embede uden de fornødne akademiske Kvalifikationer. Men kun af vordende Præster forlangte man det omtalte Testimonium, hvorimod man ikke behøvede det som Rektor, end sige som Hører[1]. Der var længe Tvivl, om man skulde tage Testimonium publicum, naar man forlod Universitetet, eller først naar man havde faaet vis Udsigt (Kaldelse) til et Præsteembede[2]. I Aaret 1616 afgjorde Kansler Chr. Friis til Borreby kort før sin Død Spørgsmaalet saaledes, at Studenterne ved Bortgangen fra Universitetet skulde forsyne sig med Testimonium, hvorved de senere sparedes for en ofte besværlig og bekostelig Rejse[3]. Det skete dog fremdeles ofte, at de udsatte Erhvervelsen af Testimoniet, indtil de bleve kaldede til et Embede, hvilket som bekjendt jo er det sædvanlige

[1]) Jvfr. Tillæg, Nr. 454. 476.

[2]) Jvfr. Acta Consist. 9. Novbr. 1614.

[3]) Acta Consist. 18. Maj 1616: «Blev proponeret af Rectore om en Student, [der] havde for 2 eller 3 Aar bekommet Testimonium Rectoris, og han siden begjærer Testimonium igjen: om det skal hannem meddeles. Blev berettet, at Cancellarius havde sagt, at naar en Student drager af Universitetet, da skal han tage Testimonium med sig. Blev derhos sagt, at naar der var ingen difficultas, da maatte hannem vel meddeles et andet, fordi det er ikkun som renovatio prioris». Ibid. 25. Maj s. A.: «D. Cunradus proponerede nomine Episcopi Scaniæ, om han kunde ordinere Christiernum Severini Torndalium paa Universitetets Testimonium, han haver bekommet Ao. 1614. Blev svaret, at der var ikke vel Tvivl om hannem, efterdi han haver nu nyligen subjiceret sig examini superiorum et inferiorum facultatum pro consequendo gradu Baccalaureatus, og gjordes ikke Behov at renovere hans Testimonium, mens var nok, at han haver bevist, hvor han siden haver været, efterdi Cancellarius haver sagt, at Studiosi skal tage deres Testimonium med sig, naar de drage af Universitetet, og intet siden bekomme. Ellers kunde Episcopus M. Paulus communicere consilia cum reliquis Episcopis, hvorledes de vilde fremdeles holde det in tali casu».

endnu den Dag idag. Men i ældre Tid maatte de, hvad nu ikke forlanges, naar de saa indfandt sig for at faa Testimonium, fremlægge paalidelige Vidnesbyrd om deres Forhold, siden de forlod Universitetet[1]).

Blandt de tidligere omtalte Afbrydelser, som Studenternes Ophold ved Kjøbenhavns Universitet ofte vare underkastede, spillede Udenlandsrejserne en betydelig Rolle. Vel var der enkelte Røster, som advarende hævede sig imod disse Rejser[2]); men da andre ligesaa kompetente Stemmer stærkt anbefalede dem[3]), saa blev Resultatet dette, at Udenlandsrejserne toge jævnt til, lige indtil Trediveaarskrigens Forstyrrelser gjorde Opholdet mangesteds i Udlandet usikkert og besværligt.

I Almindelighed var Fremgangsmaaden denne: Studenten deponerede i Kjøbenhavn og studerede derpaa her i kortere eller længere Tid, indtil der paa en eller anden Maade aabnedes Udvej for ham til at rejse. Han skaffede sig da et anbefalende Vidnesbyrd fra sin Privatpræceptor[4]), og hvis han tillige nød nogen Anseelse, fik han de øvrige Professorer og andre Velyndere til at give ham et Mindeord med i hans Rejse- eller Stambog; thi en saadan maatte

---

[1]) Acta Consist. 3. Juli 1622: «Mester Mogens Grave begjærede Testimonium Universitatis, hvilket blev ham bevilget ea conditione, at han skulde tage først Testimonium sui Episcopi». Jvfr. Tillæg, Nr. 476.

[2]) Prof. Joh. Erasmi (Skomager) siger 1590 i Ciceron. orat. pro Archia poeta etc. Bl. C. 2: «Exterarum nationum contagio publica disciplina infici ac corrumpi solet. Nec animis tantum civium, sed lingvæ etiam et habitudini corporum est metuendum. Quot reperias hodie Danos animo, cultu, etiam vultu exteris populis similiores quam suis majoribus!»

[3]) Se t. Ex. Tillæg, Nr. 379.

[4]) Se Tillæg, Nr. 358. 359. 424.

enhver rejsende Student gjerne dengang have[1]). For de fleste gik Rejsen saa først til Rostok. »Formuende Folk», siger Herman v. Zesterfleth, en rejsende Tydsker, der i Aaret 1600 gjæstede Kjøbenhavn, »sende gjerne derès Sønner til Rostok eller noget andet Universitet udenlands[2])». I Rostok havde Nordboerne fra gammel Tid mange Forbindelser[3]). I Aaret 1592 valgtes den danske Kongesøn, Prinds Ulrik, om end kun pro forma til Universitetets Rektor her[4]). Elleve Aar efter udsatte den danske Enkedronning Sofia 1000 Gylden, for at Kommunitetet eller de fattige Studenters Fællesbord i Rostok skulde forbedres med Renterne af denne Sum[5]). Senere ansøgte Professorerne der Kong Christian IV om Understøttelse til Anlæggelsen af et Bibliothek, hvilket formentes ogsaa at ville være til Nytte for Kongens i Rostok studerende Undersaatter[6]).

Universitetet i Vittenberg havde vel ikke mere den

---

[1]) En god Prøve paa en saadan Rejsebog er Arngrim Jonsens, aftrykt i hans Apotribe Calumniæ. Hamb. 1622, p. 110 sq. Kortere Uddrag af andre lignende har jeg meddelt i Ny kirkehist. Saml. III, 659—66, og i mit Skrift: M. Jørgen Jensen Sadolin, S. 173—8. Men vore Bibliotheker gjemme ikke faa andre.

[2]) Suhms Nye Saml. III, 100.

[3]) Jvfr. 2den Del, S. 285—7.

[4]) I Rostoks Universitetsmatrikel findes følgende: »Anno 1592, 10. Octobris electus, et renunciatus est 18. eiusdem est Rector illustriss. Princeps D. Ulricus, hæres Norvegiæ, Dux Slesvici, Holsatiæ etc. sereniss. Regis Daniæ Christiani IIII Frater. Et adjunctus ill. Celsitudini ipsius Prorector D. Marcus Luschovius J. U. D.» (Krabbe, Die Univ. Rostock, S. 748).

[5]) Gavebrevet er dat. 18. Maj 1603 (Rostocker Etwas 1741 S. 129 flg.).

[6]) Orig., dat. Dominica Palmarum 1618, i Kgl. Bibl. (Aflev. fra Geh.-Ark.). Om enkelte i Rostok studerende Danske (og Normænd) fra Beg. af Chr. IV's Tid, se Tillæg, Nr. 379. 399. Chytræi Epist. p. 689. 799. Schütz, Vita Dav. Chytræi III, 435 b. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 116 flg. Flere andre ere lejlighedsvis omtalte i det foregaaende.

Anseelse og Betydning, som i Reformationens Dage; bitre theologiske Lærestridigheder havde flere Gange bragt det sin Opløsning nær. Alligevel var Tallet paa de danske Studenter, som drog derhen, forholdsvis stort. For fjernere staaende straalede det nemlig tildels endnu i den gamle Glands. Og det havde virkelig ogsaa i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en glimrende Periode, der i flere Henseender mindede om fordums Herlighed[1]). Ogsaa det nærliggende Universitet i Leipzig besøgtes af en Del Danske[2]). Som vi tidligere have set, søgte adskillige til Jesuithøjskolen i Braunsberg[3]). Flere gik dog til det nyanlagte Universitet i Giessen, der navnlig i andet Tiaar af 17de Aarhundrede stod i stor Anseelse og drog mange Danske til sig[4]). Besøgene ved en anden ung Højskole, den i Helmstädt, vare neppe fuldt saa talrige[5]). Til Strasborg

[1]) Om Forholdene i Vittenberg i Slutningen af 16de Aarh. findes gode Oplysninger i Holger Rosenkrands's Breve, Kirkehist. Saml. 3. R. I, 121 flg. Fra en lidt senere Tid (1607—9) se Efterretningerne hos Gjellerup, J. D. Jersin, S. 34 flg. En Del Danske og Normænd, som studerede i Vittenberg 1599 nævnes som Respondenter i Bangs Compendium naturalis scientiæ (Witeb. 1599).

[2]) Ny kirkehist. Saml. II, 520 flg. Gjellerup, a. Skr. S. 51.

[3]) Se foran, S. 155 flg. Blandt dem, der besøgte Braunsberg, kunde ogsaa nævnes Bo Lavritsen, senere Rektor først i Malmø, siden i Roskilde (Bloch, Roskilde Domskoles Hist. I, 47).

[4]) Jvfr. Tillæg, Nr. 477. Gjellerup a. Skr., S. 52 flg. Suhms Saml. I, 3, 137. 148—9. Joh. Arnoldi de Fine, Enneas dissertationum Physiologicarum. Giessæ 1609 (jvfr. Tillæg, Nr. 459). Heinr. Alberti Musæa Adolescentiæ Venus (i Rostgaards Deliciæ Poet. Dan. I). Ved Uagtsomhed har jeg i 2den Del, S. 293, omtalt Universitetet i Giessen som existerende i Frederik II's Tid; det blev først oprettet 1607, da Universitetet fra Marburg for en Tid flyttedes derhen (jvfr. Ekkard, Akad. Handbuch, II, 123).

[5]) En Del danske Studenter i Helmstädt 1597—9 nævnes i Joan. Johannis Oporini (Høsts) Stambog, Ny kgl. Saml. 388. 8vo. Jvfr. Acta Consist. 27/6 1599 og 16/7 1603. Om dette Universitet se Henke, Calixt u. seine Zeit. I—II. Halle 1853—6.

kom endnu temmelig mange, især adelige med deres Hovmestere[1]). Under den stærke Reaktion til bedste for den strænge Lutherdom, indskrænkedes derimod Besøgene ved de reformerte Højskoler i Basel og Genf, som tidligere havde været besøgte af talrige Danske. Universitetet i Heidelberg synes dog endnu at have draget ikke faa til sig[2]).

Medens de medicinske Studenter især søgte deres Uddannelse i Padua[3]), var der andre, der drog til de nederlandske Højskoler i Leiden og Franeker. Paa det sidstnævnte Sted finde vi navnlig ved Overgangen fra det 16de til det 17de Aarhundrede en Del danske Studenter[4]). Endelig

---

[1]) Se Anders Mortensen Mands Stambog, Thotske Saml. 565. 8vo, hvori der anføres en Del Danske, som studerede i Strasborg 1613—4. I M. Berneggers Idolum Lauretanum, Argentor. 1619 (se Østs Arkiv for Psychologi etc. III, 98 flg.) nævnes en hel Række unge danske Mænd, som paa den Tid opholdt sig ved Højskolen i Strasborg. I Konsist. Arkiv Pakken 197 findes et Brev (dat. VI Id. Sept. 1600) fra Universitetet i Strasborg angaaende M. Olaus Brenderus Hafniensis, «qui studiorum gratia ad nos Heidelberga venerat», og som «diem apud nos ante sex septimanas pie placideque obiit», men havde efterladt Gjæld.

[2]) Univ. Matrikel viser, at danske Studenter i andet Tiaar af 17de Aarh. jevnlig deponerede i Heidelberg og derfra kom til Kjøbenhavn. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. VI, 393, Jydske Saml. I, 298.

[3]) Suhms Saml. II, 3, 6 ffg. Jvfr. Jørgen Fiurens Stambog i Thottske Saml. 672. 8vo.

[4]) Se foran S. 421. I Konsist. Arkiv, Pakken 197, findes et Brev, dat. 26. Juni 1598, fra Akademiet i Franeker, om at en Borger smst. havde huset flere danske Studenter, der vare rejste bort uden at betale ham hans Tilgodehavende (jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 102). I Aaret 1602 holdt Gotfred (Godske) Lindenov til Ortoft i Franeker en Tale «de optimo vitæ genere nobili adolescenti deligendo», som er udgivet ledsaget af Vers af Michael Huass Danus, Ericus Krabbe Danus og Lavrentius Olai Medelfardensis, der studerede smst. Indholdet af dette ret mærkelige Skrift findes meddelt af Gjellerup i Hist. Tidsskrift. 4. R. IV, 37 flg. Den omtalte Michel Hvas udgav «Odæ duæ», Franekeræ 1602 (Resenii Bibl.

træffe vi i dette Tidsrum adskillige Danske studerende i England (Oxford og Cambridge) og i Skotland (S. Andrews), vistnok nærmest paa Grund af den nøjere Forbindelse mellem disse Lande og Danmark, som var opstaaet ved Prindsesse Annas Giftermaal med Kong Jakob[1]).

Om de unge adeliges Uddannelse og Studierejser var der meget at sige; men vi maa her fatte os i Korthed, og kunne det saa meget desto bedre, som dette Emne nylig har været underkastet en særlig Undersøgelse af en kyndig Forfatter[2]). I Almindelighed kan det bemærkes, at med Kjøbenhavns Universitet havde de unge adelige kun lidet at gjøre. Noget har dertil vel bidraget den lidet gunstige Stemning blandt Adelen her hjemme mod den lærde Stand[3]); mere vistnok Moden, der foreskrev en bestemt Udviklingsgang for en Adelsmand — og denne gik udenom Fædrelandets Højskole. I det højeste lode de unge adelige sig immatrikulere her, men kun pro forma, for at faa et Testi-

---

Acad. Hafn. donata, p. 249). — Om danske Studenter i Leiden, se Tillæg, Nr. 308. 386. Danske Mag. 4. R. II, 213 flg. Jydske Saml. I, 298.

[1]) Som studerende i England kunde nævnes Lage Christensen fra Ribe 1596 (Wegener, A. S. Vedel, 2. Udg. S. 216); Oluf Worm (se Biografien foran Udg. af hans Epistolæ). Om danske Studenter i S. Andrews se foran, S. 100. Tillæg, Nr. 431. Acta Consist. $^{29}/_{5}$—$^{18}/_{6}$ 1612. Rørdam, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 24. Not. 38. Den 14. Juni 1622 immatrikuleredes i Kbhvn »Georgius Petri Broch Bergensis, ex Academia Eidenburgensis in Schotia, commendatus a D. Conr. Aslaco«.

[2]) S. M. Gjellerup, Nogle Bemærkninger om Samfundsforholdene, især Opdragelsen hos den danske Adel i Tidsrummet 1536—1660. (Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 1—42).

[3]) »Nosti« — skriver D. Chr. Bordum 1613 til D. Oluf Worm — »illorum in nostrum ordinem animos, qvi omnia pro suo arbitrio« (Wormii Epist. p. 3).

monium og strax dermed begive sig udenlands[1]). De fleste traadte ikke engang i dette løse Forhold til Kjøbenhavns Universitet; men, inden de endnu vare ret ude af Børneaarene, sendtes de, undertiden flere i Følge, ledsagede af en Hovmester, til udenlandske Højskoler. En os opbevaret Instrux, som Peder Brahe til Krogholm i Aaret 1598 medgav Dr. med. Jens Mule, der rejste ud som Hovmester med hans Søn Axel Brahe, giver os Oplysning om, hvad der paa den Tid ansaas for Hovedsagen, naar et saadant ungt Menneske sendtes ud i Verden. «Først skal han med al Vindskibelighed, saa meget Gud giver Naade, daglig holde min Søn til Gudsfrygt og gode Sæder, ikke se mere til sin egen Fordel end til min Søns Gavn og Bedste, flittig tage Vare, at han ikke med nogen falsk Lærdom udi Religionen bliver forgiven, men naar Lejlighed kan gives, det meste muligt kan være, lade ham læse i Bibelen og Luthers Bøger. For det andet, at D. Jens skal holde ham til at høre Lectiones publicas, som ham nyttige kan være, dem med ham privatim repetere og lade lære udenad, udi lige Maade privatim læse for ham de Bøger, ham nyttig kan være, saa at han for D. Jens's Skyld ikke bliver forsømt udi sin Bog». Den adelige Yngling maatte ingen Udgifter gjøre uden Hovmesterens Vidende og Vilje. Vilde de drage fra et Rige til et andet, skulde Faderens Tilladelse først erhverves, «paa det min Søn ikke skal føres paa de Steder, som D. Jens kan være bekvemme til sin Fordel» (maaske en Antydning af, at de uadelige Hovmestere

---

[1]) Exempler paa saadanne Testimonier for unge Adelsmænd udstedte strax efter Immatrikulationen findes Tillæg, Nr. 381. Ny kirkehist. Saml. IV, 755 Not. Universitetets Matrikel indeholder flere Exempler, f. Ex. «XIX Aprilis 1613 inscriptus nobilis Scanus Cornificius Rosenkrantz Accilii f., abiturus in Germaniam».

undertiden mere toge Hensyn til, hvad der tjente til deres egne Studiers Fremme, end til de adelige Ynglingers Fremgang, paa hvis Fædres Bekostning de rejste). Befandtes den unge Mand forsømmelig, viste Ulyst til sine Studeringer og ikke vilde rette sig efter Hovmesterens Raad, skulde denne i Tide advare Faderen, at han kunde træffe anden Bestemmelse med Sønnen. For sin Ulejlighed skulde Hovmesteren nyde 100 Daler aarlig «til Klæder og Bøger» foruden fri Rejse og Tæring lige med sin Discipel[1]).

Vi savne i denne Instrux den udtrykkelige Fremhævelse af fremmede Sprog og adelige Exercitier, hvorpaa der ellers ofte lagdes megen Vægt, naar der var Tale om, hvad en ung Adelsmand burde lære[2]). Ville vi ellers kjende den sædvanlige Udviklingsgang for en saadan, da sker det anskueligst ved et konkret Exempel. Vi meddele derfor her et Udtog af hvad Biskop Christen Hansen Riber i Aalborg i Aaret 1619 berettede i sin Ligtale over Hr. Jørgen Lunge til Odden, Danmarks Riges Raad og Marsk, om denne Adelsmands Ungdomsdannelse. Han var en Søn af Ove Lunge til Odden og Fru Anne Maltesdatter til Eskjær, og fødtes den 11te Oktober 1577. Da han var 5 Aar gammel, kom han til sin Morfader, ærlige og velbyrdige Malte Jensen til Holmgaard, hvor han i 2 Aar blev holdt til Skole og optugtedes i Gudsfrygt. Derpaa sendtes han til Viborg Skole til M. Niels Jul, Kannik sammesteds, hvor han ligeledes optugtedes i Gudsfrygt og boglige Kunster; kom saa hjem, da hans Fader var bleven forlenet med Aalborghus, hvor der blev holdt Skolemester til ham paa

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 253—5.

[2]) Fremhævelsen af det franske Sprog vil man finde i Tillæg, Nr. 308, hvor Christian Machabæus taler om den Plan, han havde for sine Sønners Uddannelse.

Slottet, til han var i sit 10de Aar. Dernæst forsendtes han til Skolen i Soer, hvor han var paa 5te Aar. Efter et kort Ophold i Hjemmet blev han med sin Broder Christoffer Lunge sendt ud af Landet for at studere videre. Mester Jens Ølgod fulgte dem som Hovmester. To Aar opholdt Jørgen Lunge sig i Strasborg «og forbedrede sig der i det latinske Sprog og boglige Kunster»; drog saa til andre Akademier i Tydskland, derpaa til Genf, hvor han blev i længere Tid, saa til Lyon, Paris, Bourges, Orleans, Angers, Toulouse, Rouen og flere Stæder, «hvor han i sine Studiis og det fransøske Sprog sig synderlig haver forbedret». Derpaa gik Rejsen til Padua, hvor han blev en rum Tid «det italienske Sprog og andre adskillige adelige Exercitia ret grundelig at lære, udi hvilke han og en mærkelig Perfection haver erlanget». Gjennemrejste saa hele Italien og besaa de mærkeligste Byer, «hvis Skik og Politi han i lige Maade med Flid eragtede og med en mærkelig Hukommelse vidste sig til Nytte at føre». Efter at have rejst i 6 Aar blev han hjemkaldt og var et halvt Aar hjemme, men gik saa i Aaret 1600 i fremmed Krigstjeneste under Grev Moritz af Nassov og deltog i flere Slag. — Vi skulle ikke gaa videre, da hans egentlige Ungdomsdannelse dermed maa anses for afsluttet, men kun bemærke, at som Jørgen Lunges Bane var, indtil han optraadte som selvstændig Mand, saaledes var, ialfald i Hovedtrækkene, mangfoldige andre Adelsmænds paa denne Tid[1]). Undertiden udstraktes Rejserne endnu videre, saa at de endog naaede

---

[1]) Jvfr. t. Ex. Otte Brahe Axelsens samtidige meget lignende Uddannelse, kun at han ogsaa besøgte Spanien og Portugal. Han faldt 1611 for Kalmar. (H. Bangs Ligprædiken over ham, hvoraf Udtog findes hos Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Hist. II, 94—6).

til Østerlandene og den hellige Grav[1]). Om den Lærdom, de unge Adelsmænd opnaaede, kan man formentlig ikke gjøre nogen bestemt Slutning af de Skrifter, som enkelte af dem udgave paa deres Rejser, da det er rimeligt, at vedkommende Hovmestere have havt en god Part i dem[2]). At dog enkelte naaede til Højdepunktet i deres Tids Dannelse, derpaa have vi et glimrende Exempel i Holger Rosenkrands, hvis Breve fra Aarene 1590—94, da han studerede i Rostok og Vittenberg, give os en udmærket Forestilling om denne unge Mands videnskabelige Begavelse og samvittighedsfulde Flid. Men saa vidt som han naaede rigtignok kun faa eller ingen andre. Om de fleste kan det vistnok gjælde, hvad Jahn bemærker i Indledningen til sin Historie om Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen, hvor han siger: «Adelen var i Almindelighed blottet for Kundskaber; vel sendte den tildels sine Børn udenlands, for, med store Bekostninger, at erholde en finere Opdragelse; men sædvanlig vendte de unge adelige allerede tilbage i en Alder, hvor de først begyndte at komme til modnere Aar,

---

[1]) Bekjendte Exempler paa saadanne Jorsalsfarere fra denne Tid ere Otte Skram (se hans hdskr. Rejsebeskrivelse, Gl. kgl. Saml. 3084. 4to), Christian Barnekov, Jakob og Mogens Ulfeld (se Ny kirkehist. Saml. III, 664. Schlegels Slange I, 186—8. Danske Mag. 4. R. II, 376).

[2]) Se det ovennævnte Skrift af Gotfred Lindenov. Endvidere: Oratio valedictoria de quæstione illa: An juveni studioso multum sit peregrinandum, habita Witebergæ publice in Auditorio majore d. 5. Maji Anno 1601 a Chiliano Krabbe Nob. Dan. Witeb. 1601. 4. (Skriftet indeholder ingen videre Oplysning om Datidens Forhold, men henter sit Stof fra Oldtidens Skribenter, anfører Grunde for og imod, men overlader enhver selv at uddrage Resultatet). Erik Krabbe, Oratio de solertia animalium. Marpurgi 1615. Blandt Hdskr. i Karen Brahes Bibl. i Odense findes: «Falck Brahe Axelsens aff Danmarck: Om Guds almindelige Forsiun, Oraz oc tale. Basileæ Anno 1602» (Vogelsangs Fortegnelse, S. 21).

uden Kundskaber, og maaske endog fordærvede paa Sjæl og Legeme. Erfaringens Skole blev dem til ingen Nytte, fordi de i Almindelighed ikke besade videnskabelig Dannelse, naar de tiltraadte deres Rejser; og det, de saa og hørte i fremmede Lande, kunde ikke tjene dem til at gavne et Fædreland, de neppe kjendte».

Naar Christian IV siden (1623) oprettede Akademiet i Sorø særlig med den Bestemmelse at tjene til Opdragelse for Adelens Sønner, da var det vel ikke blot, fordi Trediveaarskrigens Forstyrrelser gjorde Opholdet i Tydskland lidet tiltalende, og fordi der kunde bevares en Del Penge i Landet, som ellers ofte til liden Nytte bortødsledes i Udlandet[1]), men ogsaa fordi man havde Øje for de Ulemper og Farer, som Udenlandsrejser havde for unge og ubefæstede Mennesker. For hin Tid har det desuden neppe været det mindst vægtige Argument imod disse langvarige Rejser, at de unge ved et længere Ophold paa Steder, hvor den lutherske Bekjendelse ikke var den herskende, stode Fare for at rokkes i deres Overbevisning om dennes Sandhed, saaledes som det var vitterligt nok, at der var enkelte, som havde følt sig tiltalte af Katholicismen[2]), medens mange flere vare blevne hendragne til Kalvinismen[3]), hvad allerede 1616 havde foranlediget Kongen til efter Overlæg med

---

[1]) At der ved unge adeliges Rejser er gaaet store Summer ud af Landet, er let nok at indse. Som et eneste Exempel kan anføres, at man af Breve fra Strasborg til K. Christian IV (1613—6) ser, at Ove Ugerups Søn Bjørn under sine Studeringer der — foruden hvad han ellers havde forbrugt — havde gjort 1000 Dalers Gjæld (Orig. i Geh.-Ark., Tydske Rigsstæder).

[2]) Foruden hvad ovenfor S. 153—77 derom er anført kunde henvises til Forordningen af 28. Febr. 1624, der viser, at Besøgene i Braunsberg endnu ikke vare ophørte (Paus, Gamle kgl. Forordninger, S. 624—6).

[3]) Se foran, S. 11 flg. Jvfr. Tillæg, Nr. 477.

Rigsraadet at forordne, at de Personer, der som Præceptorer sendtes udenlands med unge Mennesker, først skulde overhøres i Troslærdommene af den Superintendent, fra hvis Stift de udsendtes[1]).

Efter disse Bemærkninger om Udenlandsrejserne, som i hin Tid spillede en saa fremtrædende Rolle i det akademiske Liv, vende vi os atter til Kjøbenhavns Universitet i Særdeleshed. Fra Aaret 1611 ere vi i Stand til at angive Tallet paa de Studenter, som bleve immatrikulerede. I den Periode, som her sysselsætter os, var det i Gjennemsnit henved 120 aarlig[2]). Da den sædvanlige Studietid imidlertid var saa kort, kan Antallet af de Studenter, som samtidig opholdt sig ved Universitetet ikke have været meget stort. Som en Formodning ville vi hensætte Tallet 3—400. Større kan det neppe regnes.

Det følger af sig selv, at Broderparten af disse Studenter vare fra de egentlige danske Provindser. Det er dog kjendeligt, at Normændene nu begyndte at komme ganske anderledes med end tidligere, Vidnesbyrd om, at Kræfterne hos dette Folk, som længe havde staaet forunderlig i Stampe, nu atter holdt paa at udfolde sig og vare i Væxt. I Christian IV's Tid fik en Normand for første Gang siden Reformationen Ansættelse som Lærer ved Universitetet, nemlig D. Kort Aslaksen, hvis Skrifter tilstrækkelig vidne om, at han var en Mand med betydelig

---

[1]) Paus, Gamle kgl. Forordninger, S. 562.

[2]) Jeg har nøjagtig optalt Aarene 1611—16. Resultatet er følgende: i Resens Rektorat 1611—2: 101; i Metzners Rektorat 1612—3: 108; i Alans Rektorat 1613—4: 130; i Aslaksens Rektorat 1614—5: 102; i Finckes Rektorat 1615—6: 115. Ordne vi dem efter Kalenderaar, da falder paa anden Halvdel af 1611: 47; paa Aaret 1612: 99; paa Aaret 1613: 144; paa Aaret 1614: 95; paa Aaret 1615: 122; paa første Halvaar 1616: 46.

Begavelse, hvorvel hans Holdning som Theolog var vaklende. At hans Ansættelse har haft noget Opsigtvækkende, ses blandt andet af et Digt til ham i hans «Theologiske og historiske Beskrivelse om den reformerede Religion», hvori den bekjendte M. Niels Michelsen Aalborg ytrer:

O Norge, det er dig stor prijs
Du saadann' Mend oss sendte
Fra klippen graa, fra huiden ijs,
Huo skuld' sligt der fra vente?

Samtidig med at Aslaksen var Professor, vare to af Kjøbenhavns tre Sognepræster (Oluf Kock og Peder Skjelderup), en af Danmarks Bisper (Niels Lavritsen Arctander i Viborg) og Rektoren paa Herlufsholm (Finn Sigurdsen eller Vincentius Sigvardinus) Normænd, altsammen Vidnesbyrd om, at større aandelige Kræfter nu vare tilstede i Folket end forhen, og at man var villig til at give disse en passende Anvendelse ogsaa udenfor deres Fædrelands Grændser i snævrere Forstand. Vistnok stod der meget endnu tilbage, thi baade vare Latinskolerne i Norge mangesteds i en daarlig Forfatning, og vi høre et Par af Biskopperne der i Aaret 1604 klage over, at de Studenter, der kom tilbage fra Universitetet, vare uvidende og fordærvede[1]). Men det var Anker, som vistnok ogsaa kunde anføres mod flere danske Skoler og mod ikke saa faa Studenter her fra Landet; ialfald er den Skildring, som Biskop Mogens Madsen i Lund samtidig gav af adskillige, der meldte sig til Præstekald i hans Stift, ikke mere tiltalende.

---

[1]) L. Daae, Trondhjems Stifts gejstlige Historie, S. 57. — Som Exempel paa, at undertiden endnu Mænd, der alt vare i Embede i Norge, immatrikuleredes ved Universitetet, kunde anføres, at d. 25. April 1617 findes indskreven i Matriklen «Dn. Johannes Crusius pastor Legangriæ in dioecesi Bergensi Norv., qui paulo post in M(agistrum) heic promotus est».

Fra Færøerne og Island træffe vi vel jævnlig Studenter her ved Universitetet[1]; men deres Tal maa dog ikke have svaret til det stedlige Behov, da der den 1ste April 1618 udgik kongelig Befaling til Lensmanden paa Island, Herluf Daa, om at tilholde Bisperne sammesteds at nedsende i det mindste een Person aarlig fra Island til Universitetet[2].

Slesvig, og da navnlig den kongelige Andel af samme, sendte vel af og til Studenter til Kjøbenhavns Universitet; men Tallet paa dem var dog i det hele ikke stort. Den 27de Februar 1605 forhandledes i Konsistorium, om Studenter fra de Dele af Slesvig og Holsten, der stode under Kongen, skulde have Adgang til Kommunitetet. Der indvendtes, at Fundatsen for denne Stiftelse kun omtalte dem, der vare fødte i Kongeriget Danmark og som der traadte i Skolens og Kirkens Tjeneste; det bemærkedes tillige, at den forrige Kansler, Niels Kaas, havde forkastet mange Ansøgere fra Hertugdømmerne, og kun i Undtagelsestilfælde havde ladet Naade gaa for Ret; selv saadanne, som vare anbefalede af Enkedronningen, vare blevne tilbageviste[3]. Hvad den sidste Bemærkning angaar, kunde det dog anføres, at den eneste Anbefaling af Enkedronning Sofie, som vi nu kjende, ikke blev afvist. Den 20de Juni 1598 skrev hun nemlig til Rektor og Professorer med Begjæring om, at Johannes Egenou fra Haderslev, hvis Fader havde tjent hende, maatte blive optaget i Kommunitetet, for at han desto bedre kunde lægge Vind paa sine begyndte Studeringer. Hertil svarede Professorerne, at Dronningens Brev vilde de underdanigst efterkomme med det første, og saa

[1]) Se t. Ex. Tillæg, Nr. 346.
[2]) Finn. Johannæus, Hist. Eccl. Island. III, 60—1.
[3]) Slesvigske Provindsialefterretn. III, 6—7.

snart nogen Plads blev ledig, skulde den anbefalede Student erholde den[1]). Vi have ogsaa et andet Exempel paa en venligere Stemning blandt Professorerne mod Slesvigerne end den, som synes at fremlyse af den ovenanførte Forhandling i Konsistorium. Den 19de April 1596 skrev de nemlig til Befalingsmanden paa Haderslevhus, Gert Rantzov, og bad ham tilstaa Hans Krøger fra Oxenvad ved Haderslev, der i nogen Tid havde studeret i Kjøbenhavn og der erhvervet Bakkalavrgraden, et Stipendium, som aarligen plejede at udredes af Haderslev Lens Kirker til Underholdning for fattige Studenter[2]). Da en anden Student fra Haderslev i Aaret 1598 ønskede Testimonium publicum her fra Universitetet, viste Professorerne sig ogsaa imødekommende imod ham i denne Henseende[3]). Men dermed skal ikke være nægtet, at de til andre Tider have stillet sig anderledes og derved givet tilkjende, at de betragtede Slesvigerne som fremmede[4]).

Hvad angaar de med Danmark forbundne fjernere Landskaber Gulland og Øsel, da sendte de ogsaa deres, om end kun lidet talrige Kontingent til Kjøbenhavns Universitet. Ved Aaret 1591 træffe vi en Gotlænder som Provst

---

[1]) Dronningens Brev (tydsk) findes i Konsist. Arkiv, Pakken 205 a.; Svaret i Ny kirkehist. Saml. V, 101. En senere Anbefaling fra Christian IV for en anden Slesviger findes som Tillæg, Nr. 423.

[2]) Brevet er trykt i Slesvigske Provindsialefterretn. III, 15—6.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 112. I Ny kgl. Saml. 271. 8 findes Venusins Testimonium for Johannes Lundius (Hans Lund) fra Flensborg, der en Tid lang havde studeret i Kjøbenhavn, hvor han ogsaa tog Magistergraden. Han blev først Hofpræst hos den danske Hertug Hans paa hans uheldsvangre Bryllupsfærd til Rusland 1602 og senere Sognepræst i Skjelskør.

[4]) Se mine »Bemærkninger om Slesvigernes Studier ved Kjøbenhavns Universitet og øvrige Forhold til samme i 16. og 17. Aarhundrede« (Slesvigske Provindsialefterretn. III, 1—26).

i Kommunitetet. Men det er kjendeligt nok, at Øens Behov for Præster ingenlunde kunde tilfredsstilles ved de faa, som derfra gik til Universitetet. Det samme gjælder Øsel. Den 19de September 1617 udgik der følgende Kongebrev til Rektor og Professorer: «Vider, at eftersom Vi naadigst haver ladet befale os elskelige Jakob Bech til Beldringe, vor Mand, Tjener og Befalingsmand paa vort Slot Arnsborg, at skulle lade fremskikke trende Personer, som i Fremtiden kunde blive tjenlige, naar nogen Præst der paa Landet (Øsel) ved Døden afgaar, at bruges isteden igjen, og tvende af dem [at sende] til os elsk. Mag. Hans Staffensøn, Forstander for den kongelige Skole udi Soer, og den tredie til menige Kapitel udi vor Kjøbsted Roskilde, der at have sin Kost og holdes under Disciplin: da bede Vi Eder og ville, at naar nogen af forskrevne Personer med rigtige Testimonier fra Skolemesteren, hvor de have været til Skole, Eder forekommendes vorder, I da een eller to af dem, eftersom Lejligheden der paa vort Land Øsel det udkræver, forskaffer deres Kost iblandt de andre vores Stipendiarer her udi vort Universitet»[1]).

Tallet paa fremmede Studenter, som søgte her til Universitetet, kunde under sædvanlige Forhold ikke være stort. Dog lægge vi Mærke til forholdsvis mange Skotter, hvoraf dog de fleste vistnok kun have været her paa Gjennemrejse for at søge Universitetet om Almisse eller en Tæreskilling paa Rejsen[2]). Enkelte vare i sin Tid lokkede

[1]) Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1810, I, 192—3. Jvfr. Danske Mag. 4. R. IV, 177 flg.

[2]) Jvfr. Tillæg, Nr. 329. 349. Om Andreas Robertson Scotus fra Aberdeen, som studerede her og nød Understøttelse af Universitetet 1590, se Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. II, 90. I Aaret 1613 var M. Joannes Grams, Scotus Aberdinensis,

her til Landet af Tyge Brahes berømte Navn, deriblandt Duncan Liddel fra Aberdeen, der senere blev Professor ved Universitetet i Helmstädt[1]. — De fleste fremmede, som kom hertil, vare dog Tydskere, hvoraf nogle vel kom for at søge Almisse[2]; medens de fleste vistnok blev biddragne af Udsigten til fordelagtige Huslærerposter hos Adelen eller anden lønnende Virksomhed, som adskillige af dem ogsaa vare saa heldige at naa[3]. Da mod Slutningen af Perioden

---

her. Han havde studeret to Aar i Tydskland og agtede sig nu hjem, hvorfor han søgte Universitetet om Understøttelse, »qvoniam nec ullam hic commorandi invenio rationem, nec ad iter commode conficiendum auxilium« (Orig. i Konsist. Ark. Pakken 187). Der tilstodes ham 2 Daler (A. C. 12. Juni 1613). Joannes Thomsonus Scotus, der ligeledes i to Aar havde studeret udenfor sit Fædreland og nu agtede sig hjem til Skotland, men manglede Midler til Rejsen, ansøgte i et udateret versificeret Andragende Universitetet om Hjælp. Det er formodentlig denne, om hvem det i A. C. 11. Febr. 1615 hedder: »Scoto cuidam stipem petenti blev bevilget 1 Rdl.« Andragendet findes i Konsist. Arkiv, Pakken 187, hvor der ogsaa gjemmes en omtrent samtidig udateret Ansøgning fra Patricius Crafurd. Han havde været holdt fængslet 40 Dage af den svenske Konge, »Sueticus ille Pharao« (formodentlig Karl IX), og bad nu Universitetet om Hjælp i sin trængende Forfatning.

[1]) Jvfr. Henke, Calixt und seine Zeit. I, 57.

[2]) Jvfr. Tillæg Nr. 419. A. C. 5. December 1618: »Blev bevilget tvende fattige tydske Studenter 3 Rdl.« Ibid 12. Juli 1620: »Blev samtykt, at en tydsk Student, som er Stipem begjærendes, maa gives en Krone eller 2 Daler«. 1617 ansøgtes Universitetet om Hjælp af »Johannes Ernestus Rauschius, scholæ Falkenbergensis sexennium quondam Rector, cum patre, ejusdem loci 40 annos Superintendente, matre, conjuge et liberis quatuor, ob constantem veritatis Evanglicæ professionsm exul« (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 187. Paa Foden af Brevet bevidner Ansogeren, at han af Universitetets Rektor, M. Chr Longomontanus, havde modtaget »24 solidos unciales«, hvorfor han takker).

[3]) Se foran S. 390. Tillæg, Nr. 437. Universitetsmatriklen: »An. 1619 11. Febr. Georgius Ludovicus Colerus Francus, depositus Jenæ et immatriculatus ibid. Anno 1614, 9. Julii, post Witebergæ

Trediveaarskrigen begyndte at gjøre Forholdene mangesteds i Tydskland usikre, steg Indvandringen i høj Grad.

Som et Kuriosum kunde endnu bemærkes, at Universitetet undertiden havde Besøg af Grækere; men skjønt nogle af dem kaldte sig Studenter, kom de nok allesammen for at bede om Almisse. En af dem, der forresten skrev meget godt Latin, kaldte sig Georgius Demetrius, «nobilis Græcus exul»; han berettede, at han i syv Aar havde været i tyrkisk Fangenskab og kun var kommen ud mod at love at betale 420 Dukater, til Gidsler for hvilken Sum han havde maattet efterlade sin Kone og sine Børn. Han gjennemrejste derfor Evropa for at samle Pengene, og var nu kommen til Kjøbenhavn, hvor han i December 1602 henvendte sig til Universitetet om Understøttelse[1]). Om han fik noget, vides ikke, men det er rimeligt, da Universitetet jevnlig understøttede andre Grækere[2]).

Inden vi slutte dette Afsnit skal det Tilsyn, Universitetet øvede med Hensyn til Litteraturen, omtales; thi endnu besad de højlærde den dem tidligere tillagte Censormyndighed i uformindsket Omfang[3]). Da de mærkeligste Censursager, der forefaldt i dette Tidsrum, saasom Sagerne mod Jon Jensen Kolding, Jørgen Dybvad, Iver Stub og Niels Michelsen Aalborg, paa Grund af deres ind-

---

in numerum civium Acad. relatus An. 1615, 11. Sept., tandem aliquot annos in Dania apud Canutum Grubbe pædagogum egit, a quo bene commendatus ad nos appulit».

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 187.

[2]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 90. Acta Consist. 19. Marts 1620: «Blev bevilget tvende grækiske Studenter 20 Daler in specie». A. C. 30. Juni 1613 omtaler, at en Florentiner da blev immatrikuleret. Der maa have været Betænkelighed ved Sagen, og da maaske nærmest angaaende vedkommendes Religion, da Immatrikulationer ellers ikke omtales i Acta Consistorii.

[3]) Se 1ste Del, S. 287—92. 2den Del, S. 358—62.

gribende Betydning allerede tidligere ere omtalte, indskrænke vi os her til nogle Tillægsbemærkninger.

Medens egentlige Bogforbud (Forbud mod Forhandlingen eller Udbredelsen af trykte Bøger) var en Regjeringssag[1]), og vi kun ved enkelte og særlige Lejligheder finde Exempler paa, at Professorerne have forhindret Udbredelsen af allerede trykte Sager[2]), saa havde de derimod en stor, ja ubegrændset Magt over den ikke trykte Litteratur, idet det var en Lov, at intet Skrift maatte trykkes her i Landet uden at have været underkastet deres Censur; og ligesom der ikke var foreskrevet dem nogen Tid, inden hvilken de skulde tilendebringe deres Gjennemsyn, som derfor kunde trækkes ud gjennem flere Aar, saaledes var der heller ingen Instans, der havde Ret til at underkjende deres Afgjørelse. I vanskelige Tilfælde se vi dem imidlertid dog selv henskyde Sagen til den kongelige Kansler eller søge hans Stadfæstelse paa deres Kjendelse, som det skete i Aaret 1606, da de ønskede at forhindre Trykningen af en Apologi, som Biskop Mogens Madsen i Lund havde udarbejdet imod et Smædeskrift, en Jesuit havde skrevet imod ham[3]). Det er kun tilfældigt og forholdsvis sjældent, at Konsistoriets Forhandlinger berøre Professorernes censorerende Virksomhed[4]); men det vi kjende til samme, og navnlig hvad tidligere er meddelt om Presse-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 306. 418. 475. Ny kirkehist. Saml. V, 83—4. Jvfr. 2den Del, S. 640.

[2]) Se t. Ex. Ny kirkehist. Saml. V, 114—5.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 225—8.

[4]) Ny kirkehist. Saml. I, 65, V, 70. 72. 202—4. Acta Consist. 24. Novbr. 1599: »Kom en Bog for, som blev begjæret at maatte trykkes. Resp. Dermed holdes efter Ordinansen«. Ibid. 14. Avg. 1602: »En Bog, som en Borger i Helsingør havde transfereret, ved Navn de syv vise Mestre, blev samtykt at maatte trykkes«.

sagen mod Niels Michelsen Aalborg i Anledning af hans Forklaring af Johannes's Aabenbaring, giver os Grund til at antage, at denne Censur har været en sørgelig Hindring for Litteraturens Udvikling og maaske ligesaa ofte har umuliggjort Offentliggjørelsen af noget godt og betydningsfuldt, som den har afværget noget slet og unyttigt. Og en saadan Antagelse finder Stadfæstelse i den Dom, som den bekjendte M. Jon Jakobsen Venusinus i Aaret 1595 udtalte om den akademiske Censur, idet han vistnok træffer Sømmet paa Hovedet, naar han antyder, at det var de ny Tanker, man var bange for, og hvis Ytringer man gjennem de strænge Censurlove søgte at forhindre[1]).

---

[1]) I et Brev til Islændingen Arngrim Jonsen (dat. 14. Maj 1595) skriver Venusin nemlig: «Promiseram lucubrationum et meditationum mearum Philologicarum, Philosophicarum et Theologicarum aliquot absoluta progymnasmata. Verum livor ambitio omnibus honestis conatibus obstat. Ita iam comparatum est, ut, qui magnis crepant titulis, nihil approbent, nisi quod ex postillis vel Aristotele hauserunt. Si quis, quod secus habet, in medium proferat, continuo clamant, illam vel hanc sententiam non esse in Academiis receptam. Vide, mi Arngrime, quantum possit *τὸ αὐτὸς ἔφα*. Sancte tibi juro, non esse, qui contradicat, vel contradicere possit. Tantum, cum ægre ferant, se non scire, posse, habere, facere omnia, non permittunt alios quicquam facere. Quos ego; sed præstat tenebris immergere nostræ, quicquid id est, operæ, quam rebus pendimus istis, usque nova cælo dum surgat lampade Phæbus» (Arngr. Jonæ, Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 83—4).

II.

Universitetets Styrelse og Embedsmænd

i Aarene 1588—1621.

1.

Universitetets Rektor og det akademiske Senat.

Da der i nærværende Tidsrum ikke foregik nogen egentlig Forandring med den akademiske Styrelse, indskrænke vi os her til nogle Bemærkninger, der kunne tjene til at udfylde, hvad allerede tidligere er meddelt til dette Emnes Oplysning. Først da Rektorvalget. Dette foregik i Konsistorium, men betydede ikke meget, da man fulgte den engang vedtagne Turnus mellem Fakulteterne og disses Medlemmer[1]). Afvigelser fandt kun Sted, hvor Forholdene (f. Ex. en Professors Sygdom eller Fraværelse) gjorde det fornødent. Valget foregik i den sidste Halvdel af Maj hvert Aar, idet den hidtilværende Rektor takkede Professorerne for den Tid, han havde beklædt denne Ærespost, og udpegede den, som efter Ordenen var nærmest til at blive hans Eftermand. Sædvanlig besvaredes hans Taksigelse med en lignende fra Professorernes Side; medens den til fremtidig Rektor udpegede ikke sjældent gjorde Vanskeligheder ved at overtage et saa «besværligt og byrdefuldt Hverv», men

[1]) Se 2den Del, S. 64—5.

dog tilsidst var saa føjelig, at give efter for sine Medlæreres enstemmig udtalte Vilje[1]). Samtidig bestemtes, hvem der skulde holde Talen ved det egentlige Rektorskifte, der først foregik en fjorten Dages Tid efter, sædvanlig i den første Halvdel af Juni Maaned eller i de sidste Dage af Maj. Dette var en af de største akademiske Højtideligheder. Den bebudedes ved et Program udstedt af den afgaaende Rektor (forfattet af Notarius). «Imorgen» — saaledes lyder Begyndelsen af et saadant Program forfattet af Notarius D. Oluf Worm i Anledning af Rektorskiftet 1616 — «skulle vi efter Fædrenes vedtagne Skik fejre vor Højskoles ny Rektors Fødselsdag. Denne Dag bør med Rette være os hellig, efterdi den er indstiftet til dette kongelige Universitets og alle under dets Værgemaal levendes Velfærd og Bestand. Thi paa denne Dag indvies ved en højtidelig Akt

---

1) Som Exempel kunde anføres Acta Consist. 16. Maj 1607: «Egit solenniter Magcus Dn. Rector (D. Thomas Fincke) gratias senatui pro favore et benevolentia professorum sibi præstita in suo Rectoratu, et rogavit, si quædam minori quam decebat cura essent peracta, velint benigni esse interpretes; se quidem ea ex reipublicæ utilitate peregisse etc., vel peracta voluisse. Reverendus Dn. Episcopus illi nomine totius Universitatis copiose egit gratias pro Rectoratu optime administrato etc. Hinc q. f. f. s. in Rectorem nominatus est Clariss. et Doctiss. Dn. M. Johannes Stephanius, qui omnium Professorum suffragiis est approbatus. Orationem se habiturum in resignatione spopondit M. Cunradus». Ibid. 27. Maj 1615: «Magn. Dn. Rector D. Cunradus Aslacus, actis professoribus omnibus solemniter gratiis, officium per annum administratum resignavit; simulque ad clar. D. D. Thomam Finckium hos honores detulit, qui se variis de causis excusans tandem rogatu omnium Professorum unanimi hoc oneris in se derivari passus est». Ibid. 18. Maj 1616: «Magnificus Rector more solito Rectoratum resignavit, eumque M. Christiano Longomontano deferendum censuit; cui etiam vota sua dederunt reliqui. M. Christianus, prætensa insufficientia sua, se excusare coepit sollicite admodum; sed excusatione non admissa, ad eum Rectoratus devolutus est».

den Øvrighedsperson, som har fuldkommen Magt til rettelig at styre og regjere Højskolens Anliggender, straffe de skyldige og tildele de velfortjente værdige Belønninger. Og den, som modtager de til denne Øvrighedspost hørende Spir og Ærestegn, han paatager sig visselig herkuliske Arbejder, og en Byrde tungere end Ætna lægger han med Rektorkappen paa sine Skuldre, hvad de vel vide, som have prøvet det. Derfor er det viselig bestemt saaledes af Fædrene, at denne højtidelige Indvielse skal begynde med Paakaldelse af Gud, med Bønner og Ceremonier»[1]). Foruden den almindelige Indbydelse til at bivaane Akten, som dette Program indeholdt, udgik der en særlig til forskjellige Honoratiores, overbragt af tvende Professorer, der røgtede deres Hverv ved en latinsk Tale til vedkommende, hvori han indbødes til at deltage ikke blot i den offentlige Højtidelighed men ogsaa i det Gilde, som den afgaaende Rektor plejede at gjøre[2]). Paa den bestemte Dag foregik Rektorskiftet (resignatio) i Vor Frue Kirke[3]). Der blev ved den Lejlighed holdt en længere latinsk Tale — en Prøve af en saadan have vi i den i historisk Henseende vigtige «De ortu, progressu et incrementis Regiæ Academiæ Hafniensis», som D. Caspar Bartholin holdt den 27de Maj

[1]) Se Tillæg, Nr. 471. Et andet lignende Program af 26. Maj 1619 findes aftrykt bag I C. Bartholins «De ortu etc. Acad. Hafn. Oratio», Hafn. 1620.

[2]) En Prøve paa en saadan Indbydelse findes i Tillæg, Nr. 312. Jvfr. Acta Consist. 25. Maj 1616: «Rector bespurgte sig, hvo der skulde invitere ad actum renunciationis novi rectoris, og om Episcopi skulde inviteres [de vare dengang i Kjøbenhavn i Anledning af Retssagen mod M. Hans Knudsen Vejle, se foran S. 297]. Blev sagt, at Bisperne, Cancelliet, Borgmestere og Raad skulde inviteres ved M. Wulfgangum og M. Hermannum».

[3]) Se 1ste Del, S. 382.

1619, da han nedlagde Rektoratet[1]). Kun under særegne Forhold (f. Ex. Landesorg) foregik Rektorskiftet uden den vante Højtidelighed, i et privat Hus[2]). Hvad det ovennævnte Gilde («Rektorkost») angaar, da medførte det vistnok i Almindelighed en temmelig stor Udgift for vedkommende, om de end fik nogen Hjælp dertil af Universitetets Kasse. Tallet af dem, som havde et Sædvanekrav paa at indbydes, var nemlig ikke ringe. Vi se derfor, at en afgaaende Rektor, naar Forholdene undskyldte ham, ikke ugjerne benyttede Lejligheden til at unddrage sig Forpligtelsen[3]). I Maj 1610 vedtoges i Konsistorium: «Belangendes prandium rectorale blev concluderet, at det for billige Aarsagers Skyld ikke skulde holdes, men suspenderes ad triennium». Vi vide imidlertid ikke, hvilke disse «billige Aarsager» have været.

Angaaende Rektorens Embedsvirksomhed indeholder den forudgaaende almindelige Historie jo saa mange oplysende Træk, at vi ikke behøve at dvæle udførlig derved[4]). Kun et enkelt Punkt skal berøres, nemlig hans særlige

---

[1]) Oftere synes paa denne Tid en anden Professor end den afgaaende Rektor at have holdt Hovedtalen (se ovf. S. 456 Note. A. C. pridie Pentecostes 1606).

[2]) Peder Christensens Almanakoptegnelser (i Hjelmst. Saml.) under 20. Juni 1588: «Creatus est in Rectorem, defuncto officio D. Andrea Lymvico, M. Johannes Aurifaber, sed intra privatos parietes, et Decanus M. Nicolaus Scavenius». Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 89.

[3]) Acta Consist. 14. Maj 1608: «Proponerer Rector, at resignatio skulde staa paa Torsdag, dog sine convivio, consensu Magci Dn. Cancellarii, efterdi hans Hustrus Fader var død». Ibid. 4. Juni 1596: «D. Slangendorpius beklager, at hannem sker Uret, om den ene skal gjøre Convivium Rectoratus mere end den anden, og begjære en Ame Vin til Oprejsning for sin Skade. Hvilket Professores samtykte ham» (Ny kirkehist. Saml. I, 61).

[4]) Se ogsaa 1ste Del, S. 383—5.

Tilsyn med Universitetets Gods, der bragte Iver Stub til som Rektor 1605 at udarbejde en hel Jordebog til Brug for Rektorerne[1]), og desuden nødvendiggjorde, at disse jevnlig maatte rejse ud blandt Bønderne, i hvilken Anledning der den 29de Januar 1612 i Konsistorium vedtoges følgende Bestemmelse om de Udgifter, de paa saadanne Rejser maatte paaføre Universitetet: «Blev bevilget, at Magnificus Dn. Rector gives paa hver Person for hvert Maaltid 8 Sk., naar han er iblandt Bønderne, og ikke mere fører til Regnskab, og Pigen for en Nat til Drikkepenge overalt 8 Sk., og siden Bønderne, som age, at gives til Drikkepenge ikke over et Par Skilling». Da der ved en tidligere Lejlighed var klaget over, at D. Jørgen Dybvad som Universitetets Rektor ikke tilstrækkelig havde varetaget dets Interesser med Hensyn til Bestyrelsen af Godset, vedtoges det den 29de Maj 1607 i Konsistorium, at hver Gang en ny Rektor var tiltraadt, skulde han «repetere Decreta Senatus», for at han kunde have dem i frisk Erindring og ikke af Uagtsomhed handle imod dem. — Først i denne Periode (1590) finde vi Spor af, at der var tillagt Rektor en bestemt Løn i Korn pro officio (omtrent 220 Tdr.), men vi tør dog ikke afgjort paastaa, at han ikke allerede noget tidligere kan have haft en saadan[2]).

Da Rektor i særlig Grad var Universitetets Repræsentant, udstedtes de fleste akademiske Programmer i hans (dog jevnlig tillige i det akademiske Senats) Navn. Først fra dette Tidsrum have vi disse Programmer bevarede i større Mængde[3]). Stadig tilbagevendende, men dog varie-

---

[1]) Orig. i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 153 Fol.

[2]) Se Tillæg, Nr. 315. Jvfr. 1ste Del, S. 385.

[3]) Det ældste i den sædvanlige Patentform trykte, af Universitetets Rektor udstedte Program, som haves i den temmelig betydelige,

rende i Indhold vare Fest- og Ferieprogrammerne. Af den første Art var, foruden det ovennævnte ved Rektorskiftet, Programmerne til Jul, Paaske og Pindse, hvorved Studenterne formanedes til paa en værdig Maade at højtideligholde Festdagene, navnlig ved flittig at besøge Guds Hus, og undgaa alle Utilbørligheder, hvorved Festen vanhelligedes[1]). Efter 1617 kom endnu hertil Indbydelsen til at deltage i Reformationsfesten. Ferieprogrammerne udstedtes sædvanlig den 31te Juli og indeholdt gjerne Formaninger til Studenterne om at benytte den Dagen efter begyndende Sommerferie paa den rette Maade[2]). Foruden disse stadig tilbagevendende Programmer udstedte Rektor endel andre ved særlige Lejligheder, saasom ved Promotioner, ved overordentlige akademiske Højtideligheder (f. Ex. Indvielsen af «den ny Kollegiibygning» 1601), ved Højskolens Standsning og Gjenaabning under og efter smitsomme Sygdomme[3]),

---

men dog langtfra fuldstændige Samling af akademiske Programmer, der gjemmes i Universitetets og det st. kgl. Bibliothek, er udstedt den 6te September 1591 i Anledning af Peder Vinstrups Doktorpromotion.

[1]) Af et Paaskeprogram udstedt 1620 under Rektor Vulfgang Rhumans Navn findes følgende skarpe Mindelse til de akademiske Borgere: «Inter homines male feriatos invaluit opinio, hisce aliisque festis diebus operam egregiam a se conferri, si eorum fluxu vel otio tempus fallant, vel ludos freqventent, exqvisito nitore corporis aut vestitu splendido luxurient, convivia opipara celebrent, aliisque rebus consimilibus se oblectent. Verum ita quicunque senserint, immane, quantum opinione sua falsi ac decepti a veri orbita evagentur». (Univ.-Bibl., Donat. Varior. 10 Fol., hvor der findes en hdskr. Samling saadanne Programmer fra 1609 o. flg. Aar. En anden lignende Samling fra en lidt senere Tid findes i Konsist. Arkiv, Pakken 197).

[2] Et af de mærkeligste Ferieprogrammer er det, som udstedtes den 31te Juli 1611 af D. Hans Povlsen Resen som Univ. Rektor. Heri indeholdes nemlig nogle Efterretninger om Kalmarkrigen, som da stod paa (det findes trykt i Programsamlingen i Univ.-Bibl.).

[3]) Prøve paa et saadant Program findes i Tillæg, Nr. 361.

ved Dødsfald, især indenfor den akademiske Kreds[1]), hvortil endnu kommer forskjellige disciplinære Programmer, bestemte til enten at revse og advare Studenterne eller til at bekjendtgjøre Rektors og det akademiske Senats Relegationsdomme[2]).

I nærværende Tidsrum beklædtes Rektorværdigheden af følgende Mænd:

M. Hans Guldsmed, Prof. rhetor., 1 Aar . . . . 1588—89.
D. Povl Madsen, Biskop, Prof. theol., 1 Aar . . 1589—90.
D. Anders Christensen, Prof. med., 2 Aar . . . 1590—92.
M. Johannes Sascerides, Prof. hebr., 1 Aar . . . 1592—93.
D. Hans Ol. Slangerup, Prof. theol., 1 Aar . . . 1593—94.
D. Klavs Theophilus, Prof. jur., 1 Aar . . . . . 1594—95.
D. Anders Krag, Prof. phys., 1 Aar . . . . 1595—96.
D. Jørgen Dybvad, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1596—97.
D. Anders Lemvig, Prof. med., 1 Aar . . . . . 1597—98.
D. Thomas Fincke, Prof. math. 1 Aar . . . . . 1598—99.
D. Peder Vinstrup, Biskop, Prof. theol., 1 Aar 1599—1600.
D. Anders Christensen, Prof. med., 1 Aar . . . 1600—01.
D. Niels Krag, Prof. græc., 1 Aar . . . . 1601—02.
D. Hans Povlsen Resen, Prof. theol., 1 Aar . . 1602—03.
D. Klavs Theophilus, Prof. jur., 1 Aar . . . . . 1603—04.
M. Iver Stub, Prof. hebr., 1 Aar . . . . 1604—05.
D. Jørgen Dybvad, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1605—06.
D. Thomas Fincke, Prof. med., 1 Aar . . . . . 1606—07.
M. Johannes Stephanius, Prof. dial., 1 Aar . . 1607—08.
D. Peder Vinstrup, Biskop, Prof. theol., 1 Aar. 1608—09.
D. Gellius Sascerides, Prof. med., 1 Aar . . . . 1609—10.

---

[1]) Om Progr. funebria se foran, S. 432.

[2]) Prøver paa saadanne Programmer findes i Tillæg, Nr. 240. 319. 321. 323. 325. 395. 416.

M. Hans Rasmussen, Prof. phys., 1 Aar . . . . 1610—11.
D. Hans Povlsen Resen, Prof. theol., 1 Aar . . 1611—12.
D. Leonhard Metzner, Prof. jur., 1 Aar . . . . 1612—13.
M. Hans Jensen Alanus, Prof. dial., 1 Aar . . . 1613—14.
D. Kort Aslaksen, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1614—15.
D. Thomas Fincke, Prof. med., 1 Aar . . . . . 1615—16.
M. Christen Sør. Longomontanus, Prof. math., 1 Aar 1616—17.
D. Hans P. Resen, Biskop, Prof. theol., 1 Aar . 1617—18.
D. Caspar Bartholin, Prof. med., 1 Aar . . . . 1618—19.
M. Vulfgang Rhuman, Prof. rhetor., 1 Aar . . . 1619—20.
D. Kort Aslaksen, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1620—21.

Samtidig med Rektoren udvalgtes hvert Aar Dekanen for det filosofiske Fakultet; i de øvrige Fakulteter var nemlig den ældste Professor stedsevarende Dekan — saaledes var D. Thomas Fincke i 53 Aar Dekan i det medicinske Fakultet[1]). Da Dekanerne i de højere Fakulteter imidlertid meget sjældent omtales, kan man betragte det som afgjort, at naar «spectabilis Decanus» i Almindelighed omtales, er det altid den filosofiske, som menes. Dekanatet i det filosofiske Fakultet gik paa Omgang mellem Professorerne, dog saaledes, at naar fem havde været Dekaner, siden den ældste Professor i Fakultetet sidst havde været det, vendte Dekanatet atter tilbage til denne, og Omgangen begyndte forfra, en Vedtægt, der forøvrigt senere gav Anledning til Strid[2]). En saadan, og det en temmelig bitter,

[1]) Th. Bartholin, Cista Medica, Præfatio. Her fortælles ogsaa, at Fakultetets Arkiv brændte hos Th. Fincke. Dette var Anledningen til, at Th. Bartholin, da han blev Dekan, samlede hvad han kunde finde rundt omkring til Oplysning om det medicinske Fakultet og Studium i Kbhvn. og lod det trykke i sin «Cista Medica».

[2]) Denne Sag oplyses af et temmelig udførligt Indlæg fra en Del Medlemmer af det filosofiske Fakultet, dat. 20. Juni 1648 (Orig. i Ny kgl. Saml. 752 c. Fol.)

førtes i denne Periode angaaende D. Oluf Worms Adgang til Dekanatet, men da Sagen tidligere er omtalt, skal den her kun nævnes[1]).

Rektor og Dekanus udgjorde, om vi saa maa sige, Grundstammen af det akademiske Senat, i hvilket forøvrigt nu alle Professorerne havde Sæde med Undtagelse af de to pædagogiske, af hvilke dog den ene fungerede som Notarius i Konsistorium, dog uden Stemme i Raadet. Alle Senatets Medlemmer, der i Forening undertiden kaldes «Corpus»[2]), havde lige Stemmeret, dog er det kjendeligt, at Theologernes Stemmer vejede mest, og undertiden udsattes Sagernes Afgjørelse, naar disse tilfældig ikke vare tilstede. Senatets Forhandlinger holdtes i Regelen i den dertil bestemte Konsistoriebygning[3]), undertiden dog ogsaa i Vor Frue Kirkes Kor (navnlig om Søndagen efter Gudstjenesten, naar der forelaa Sager, der trængte til hurtig Afgjørelse); men det betragtedes som mindre passende, naar Rektor kaldte Professorerne til Møde i et Privathus, hvad dog undertiden skete[4]). Enkelte Gange nævnes «Conclave» som Modsætning til «publicum Consistorium». Det synes at have været et mindre Rum i Konsistoriebygningen, og Forhandlingerne der synes at have haft en mere privat Karakter, hvorfor de ikke protokolleredes, saaledes som

---

[1]) Se foran, S. 302—3.

[2]) Saaledes t. Ex. Acta Consist. 21. Juni 1610: «Dn. D. Cunradus afsagde sin Ædilitatem anno superiore gestam, og begjærede udaf M. Dn. Rectore, at der maatte en anden ex corpore dertil annammes».

[3]) Følgende Udsmykning af Professorernes Forsamlingsrum kunde mærkes: den 16de Marts 1603 vedtoges, «at paa Consistorio skal males de tre danske Konger, Fundator etc.»

[4]) Se foran, S. 33—4. I Juli og Avgust 1599 holdtes det akademiske Senats sædvanlige Møder tre Gange efter hinanden «In ædibus Rectoris» (Biskop Peder Vinstrups).

Tilfældet var med de egentlige «Acta Consistorii»[1]. Hvad disse sidste angaar, da vedtoges det den 27de Maj 1611, at der for Fremtiden «skulde gjøres tvende Bøger; udi den ene skulde strax paa Consistorio Acta indskrives, ligesom de bleve forhandlede, og siden udi den anden renskrives». Fra Juni 1599 af have vi endnu de originale Protokoller over Konsistoriets Forhandlinger bevarede, og de ere en rig Kilde til Kundskab om Universitetets og forskjellige dermed i Forbindelse staaende Forholds Historie, idet de ikke saaledes som nu indskrænke sig til de blotte Resolutioner, men ofte ogsaa indeholde de enkelte Medlemmers motiverede Vota og andre Omstændigheder, der tjene til Sagernes Oplysning. Derimod brugte man paa hin Tid ikke den skriftlige Forhandling ved Circulærer, som senere for en Del afløste den mundtlige Diskussion af Sagerne.

De Beslutninger af det akademiske Senat, som angik det indbyrdes Forhold mellem Professorerne med Hensyn til Fordelingen af Indtægter, Naadensaar og forskjellige andre Forhold, og som vare bestemte til at have blivende Betydning, kaldtes Constitutiones laudabiles og vare indførte i en egen (nu tabt) Protokol. Det er tidligere omtalt, at der efter længere Forhandlinger 1597 vedtoges en Række

---

[1]) Under Forhandlingen af en Retstrætte mellem Biskop Resen, eller egentlig hans Hustru, Anne Eisenberg, og D. Thomas Fincke (se foran S. 302) forekommer i A. C. 8. Febr. 1617 følgende: «D. Thomas Finckius holdt an, at han maatte forsvare sig mod Anne Eisenbergs Forsæt, som han lod læse in Consistorio 1ste Febr. Men Dn. Episcopus formente, at D. D. Thomas havde ikke gjort ret, idet han havde ladet læse samme Forsæt in publico Consistorio. D. D. Thomas mente sig herudinden ikke at have mishandlet, efterdi samme Forsæt var tilforn læst over hannem in Conclavi og paaskrevet». Jvfr. ibid. 11. Juni 1619: «Blev samtykt, at Laasen til Consistorii Conclave, som er fordærvet, skal flyes».

saadanne Constitutiones om Naadensaaret efter Professorerne, nærmest efter D. Niels Krags Udkast[1]). Senere kom der ny Bestemmelser til saavel om dette Forhold som om andre[2]); navnlig bemærkes i Konsistoriets Forhandlinger for 21de April 1619: «Constitutiones Academicæ variæ, collectæ ex Actis Academicis aliquot annorum per M. D. Rectorem, bleve oplæste og paany approberede, at de skulde sammenskrives i en Bog og strængelig holdes». Maaske er det disse Constitutiones, som andensteds benævnes Statuta Academica, og som ny tiltrædende Professorer ved deres Underskrift maatte godkjende, samtidigt med at de aflagde Professoreden[3]).

Et særligt Udvalg af det akademiske Senat var de to saakaldte Ædiles, der havde Tilsyn med Universitetets Bygninger og førte særligt Regnskab over, hvad der medgik saavel til Nybygninger som til Udbedringer paa de gamle Bygninger, deri indbefattet de Embedsboliger eller Residenser, som de fleste af Professorerne og Universitetets Betjente havde. Ædilerne valgtes af deres Medbrødre i det akademiske Senat, sædvanlig paa et Aar, og de aflagde Regnskab i Konsistorium[4])

---

[1]) Se foran, S. 39—40. 91—92.

[2]) Acta Consist. 14. Jan. 1607. Følgende Regel med Hensyn til Naadensaar vedtoges: «den Terminus, naar en kaldes til anden Bestilling, skal regnes pro termino mortis», — og der tilføjes: «hvilken Regula skal skrives in libro Constitutionum».

[3]) Jvfr. A. C. 21. Juni 1610: «Commendabatur M. Casparo Erasmio professio pædagogica 2da, facta prius ab ipso consensione et subscriptione in Statuta Academica, præstitoque pro consuetudine juramento».

[4]) Se 1ste Del, S. 121. Acta Consist. 20. Juni 1599: «Blev foretagen Ædilium Bygningsregnskab. Lignet og lagt Indtægt mod Udgift, bliver Universitetet skyldig 48½ Daler og nogle Smaapenge». Ibid. 27. Juni s. A.: «Blev talt om, hvem der skulde være Ædiles, og

2.
Universitetets Kansler.

Den forudgaaende Fremstilling af Universitetets almindelige Historie har indeholdt saa mange Vidnesbyrd om Kanslerembedets Betydning og Kanslerens Virksomhed i nærværende Tidsrum, at vi ikke behøve at dvæle udførlig derved paa dette Sted, men kunne indskrænke os til en Udsigt over den Mands Levned, som i den største Del af Perioden med stor Kraft og Myndighed beklædte Kanslerembedet.

Christian Friis til Borreby, der i tyve Aar (1596—1616) var Kongens og Universitetets Kansler, efter at Embedet havde staaet ledigt i to Aar siden Niels Kaas's Død 1594, var født den 21de December 1556 paa Ørlunde (nu Ørbæklunde) i Fyen[1]). Hans Fader var Henrik Friis til Ørlunde, en Broder til den gamle berømte Kansler Johan

---

blev nævnt dertil D. Jørgen (Dybvad) og D. Klavs (Theophilus). Audiebantur suffragia; og samtykker de alle D. Jørgen, dog D. Thomas (Fincke) admonerede dette, at Theologi ikke skulle holde sig hertil per successionem. — Endelig blev besluttet, at D. Jørgen og D. Finckius skulle være Ædiles dette Aar, hvilket de selv bevilgede». Ibid. 6. Juni 1600: «Dn. Episcopus indicavit, se in mandato accepisse ab Aulæ magistro (Christoffer Valkendorf) ut significaret Professoribus, cogitarent de novo Ædile in locum A. Cragii. Id officium D. Thomas [som altsaa dog ikke synes at være blevet Ædil i det foregaaende Aar] in se recepit a Professoribus rogatus, anni spatio administrandum». Ibid. 12. Juni 1602: «Novi Ædiles constituti sunt D. Lemvichius et M. Jonas». (Jvfr. foran, S. 463 Not. 2). Ibid. 27. Maj 1611: «Ædilitas blev D. D. Metznero og Decano M. Christiano Longomontano deputeret». Ibid. 15. Avgust 1612: «Blev D. D. Thomas Fincke og Dn. Decanus designeret til Ædiles». Jvfr. A. C. $^{28}/_{8}$ 1615; $^{23}/_{12}$ 1618.

1) Ny kirkehist. Saml. V, 348. Hans Navn var egentlig Christiern, og han var maaske opkaldt efter Hr. Christiern Friis til Ovegaard; men senere skrev han sig dog Christian.

Friis; Moderen var Margrete Bild af Ravnholdt. Efter at have haft Lærer i Hjemmet kom Christian Friis i Roskilde Skole; men endnu ikke ti Aar gammel sendtes han, nærmest efter Foranledning fra hans ovennævnte Farbroder, til Rostok med en Hovmester, Udlændingen Lic. jur. Perottus. Han kom her i Huset hos D. Lucas Bacmeister, der tidligere havde været Hofpræst hos Dronning Dorothea paa Koldinghus, og nu var theologisk Professor. I Rostok var han i fem Aar, indtil hans Faders Død 1571 foranledigede hans Hjemkaldelse. Men snart blev han atter sendt ud til forskjellige tydske Universiteter, «hvor han lagde en god Grund baade i det latinske Sprog, saa og i den rette, rene Religion og Saligheds sande Kundskab» [1]). Efter at have besøgt Højskolerne i Leipzig, Jena, Tybingen og Basel, ledsaget af udenlandske Hovmestre (M. Jakob Godefrid, Dr. Heerbrand o. a.), gik han 1577 over Lausanne og Genf til Frankrig, hvor han tilbragte to Aar i Paris, Orleans og andensteds, især i den Hensigt at lære «det franske Sprog og andre adelige Øvelser». Derfra gik Rejsen til Italien. I Marts 1579 lod han sig immatrikulere i Padua [2]). Siden besøgte han Bologna, Siena, Rom og Neapel, hvorfra han gjorde en Tour til Malta. Ved disse Rejser opnaaede han ikke blot megen sproglig Færdighed, men forhvervede ogsaa, især nu da han var i modnere Alder, og da han var «et

---

[1]) Mads Jensen Medelfars Ligprædiken over Chr. Friis (Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 151—76). Det biografiske i denne Ligtale er forøvrigt mest kun en Gjenklang af det af Universitetets Rektor Chr. Longomontanus udstedte Programma funebre over Friis. Disse Kilder tilligemed Kort Aslaksens Oratio funebris in honorem Christiani Frisii, Hafn. 1616, ere i det følgende benyttede.

[2]) Suhms Saml. II, 3, 11.

skarpsindigt Hoved», en ikke ringe politisk Indsigt, der siden kom hans Fædreland til gode.

Over Venedig og Køln vendte Christian Friis endelig 1581 tilbage til Hjemmet, som han ikke havde set i saa mange Aar. Han var nu 24 Aar gammel, og snart aabnede der sig ærefulde Ansættelser for ham. Hertil bidrog vistnok ikke blot den Omstændighed, at han i Dannelse og Begavelse overgik de fleste af sine Standsfæller, men ogsaa det ikke mindre væsentlige Fortrin, at han hørte til en af Landets mest ansete Adelsslægter, og allerede var Ejer af ret betydeligt Jordegods, der var ham tilfaldet efter hans Fader og Farbroder, navnlig den sjælandske Hovedgaard Borreby, hvortil senere kom Hagested, hvilke Gaarde i sin Tid begge havde tilhørt Johan Friis.

Efter i henved to Aar at have tjent først i det kgl. Renteri og siden i Kancelliet, blev Christian Friis den 19de Maj 1583 forlenet med Trondhjems Len samt Jemteland og Herjedalen. To Aar efter fik han nyt Lensbrev paa den samme vidtstrakte Embedskreds[1]), og kort efter ægtede han Mette Hardenberg, Datter af Knud Hardenberg til Skjoldemose i Fyn. Kongen gjorde deres Bryllup den 10de Maj 1585 paa Kjøbenhavns Slot[2]). Ventelig har Chr. Friis opholdt sig i Vinteren 1584—5 i Danmark, da han med sine tvende Brødre, Niels Friis til Hesselager og Frederik Friis til Hagested, Juleaften 1584 i Kjøbenhavn udstedte Fun-

---

[1]) Norske Rigsregistranter. II, 526—7. 598. 603.

[2]) Medelfars anf. Ligprædiken. I Sørgeprogrammet og i Aslaksens Oratio funebris siges, at Friis holdt Bryllup 1583; men Rigtigheden af Aarstallet 1585 afhjemles ved Gravskriften over Chr. Friis og hans Hustru, der siger, at de havde været gifte i 31 Aar (Resen, Inscript. Hafn. p. 16—7).

datsen for det af deres Farbroder Johan Friis stiftede Legat for fattige Studenter[1]).

Her er ikke Stedet til at fremstille de Embedshverv, som sysselsatte Christian Friis under hans Virksomhed i Norge. Vi skulle kun omtale, at det i Aaret 1586 paalagdes ham at drage til Vardøhus for i Forbindelse med nogle andre dertil beskikkede Mænd at se at faa nogle Grændsestridigheder mellem Norge og Rusland bilagte, og siden at drage ned til Kjøbenhavn for at give Kongen Underretning om, hvorledes Sagerne stod[2]). Samme Aar blev hans Embedskreds udvidet, idet en Del mindre nordenfjeldske Len bleve henlagte under Trondhjems Len[3]). Forøvrigt viste han allerede her den Iver for Kirkevæsenets Fremme, navnlig under Form af en kraftig og myndig Optræden lige over for Misligheder i Præsternes Liv og Lære, som ogsaa senere udmærkede ham; og skal man dømme efter hans egne Ytringer, som forøvrigt ogsaa ad anden Vej kunne stadfæstes, saa maa der have været nok at tage fat i, thi af Mangel paa bedre Præsteemner havde man i hine afsides Egne maattet tage til Takke med mange maadelige Personer, som kun bekymrede sig om deres Indtægter, medens de forsømte deres Embedsgjerning og ved deres Levned gave Menighederne et slet Exempel[4]). En

---

[1]) Se 2den Del, S. 692—3.

[2]) Norske Rigsregistranter. II, 646. 679.

[3]) Norske Rigsregistranter. II, 654—6.

[4]) I et Brev, som Chr. Friis 1599 skrev til Biskop Grønbæk i Trondhjem, ytrer han: »Cum apud vos Præsidem agerem, comperi majorem negligentiam et inconsiderantiam ministrorum verbi in iis oris degentium, quam ullo alio loco. Num animum mutaverint, ignoro. Te autem, Domine Episcope, hortor, ne nimium lenis sis erga delinquentes pastores, efficiasque, ut pœnæ abigant a malefactis, quos pietas et virtus non movet«. (Danske Mag. I, 56—7). Jvfr. Ny kirkehist. Saml. III, 628—9. 642—7.

Indberetning, som Friis indsendte til Regjeringen, havde til Følge, at det blev overdraget ham i Forening med Biskoppen og et Par andre gejstlige Mænd i Trondhjem at drage om i Stiftet og ordne de kirkelige Forhold, en Visitats, hvis Resultat foreligger i den saakaldte trondhjemske Reformats af 1589, hvorved der navnlig blev sørget for en rigeligere præstelig Betjening af de vidtstrakte Pastorater, end disse hidtil havde kunnet glæde sig ved[1]).

I Ligtalen over Friis siges, «at han i sex Aar forestod Trondhjems Len som en flittig og forstandig Lensmand og dirigerede meget udi god Orden, som hans Efterkommere, af de Breve, som findes stillede og stilede i hans Tid, vel vide med Berømmelse hannem at eftersige». Dette kan maaske i flere Forhold være saa, men i adskillige søgte «Efterkommerne» netop at forandre, hvad Christian Friis med den ham egne Myndighed og Strenghed havde gjennemført[2]).

Den 16de Juli 1589 ombyttede Friis efter Regjeringsraadets Bestemmelse Trondhjems Len med Antvorskov Slot, «uden Tvivl af den Aarsag, at han som en brugelig Mand kunde være ved Haanden, naar de hannem i Rigens Bestilling behov havde». Skjønt han saaledes havde forladt Norge, fik han dog Regjeringsraadets Befaling om i Aaret 1592 tilligemed Statholderen i Norge, Axel Gyldenstjerne, og Lensmanden i Trondhjem, Ludvig Munk, at begive sig til Grændsen mellem Norge og Rusland for om muligt at bringe de stadig verserende Grændsestridigheder til Ro, en

---

[1]) Norske Rigsreg. II, 688—9. L. Daae, Throndhjems Stifts gejstlige Hist. S. 48—50.

[2]) Dette gjælder saaledes den ovenanførte «trondhjemske Reformats» (se N. Rigsregistr. III, 363—4).

Rejse, der dog som det synes ikke er bleven iværksat[1]). Ogsaa andre søgte at benytte hans Kjendskab til hine nordlige Egne. Man har nemlig et Brev fra D. David Chytræus i Rostok til ham, efter at han var vendt tilbage til Danmark fra Lensmandsposten i det nordlige Norge, hvori Chytræus skriver, at han med stor Længsel ventede historiske og geografiske Oplysninger fra ham angaaende hine Egne, da han vilde bruge dem i sine historiske Værker, og havde sendt Bud til Kjøbenhavn for at faa Svar[2]).

Angaaende Chr. Friis's Virksomhed som Lensmand paa Antvorskov skulle vi kun minde om et tidligere omtalt Træk, nemlig hans alvorlige Skrivelse til Universitetet om at straffe nogle Studenter, der i hans Len havde tilladt sig adskillige Uordener[3]). Et Vidnesbyrd om den store Anseelse, han nød, have vi deri, at det blev ham overdraget at repræsentere den unge Kong Christian IV som Fadder ved den svenske Prinds Gustav Adolfs Daab i Februar 1595[4]). Et endnu større Vidnesbyrd er det, at da Kanslerembedet, som havde staaet ledigt i to Aar, endelig blev besat, kort før Christian IV's Kroning, faldt Valget paa Christian Friis.

Den 6te Juni 1576 aflagde han Kanslereden[5]). Nogen Tid efter afstod han Antvorskov Len, hvorimod han afgiftsfrit fik S. Knuds Kloster i Odense, som gav en aarlig Ind-

---

[1]) Norske Rigsregistr. III, 220. 233—4. Jvfr. Slange, Christian IV's Hist. S. 48.

[2]) Dav. Chytræi Epistolæ, Hannov. 1614, p. 708.

[3]) Se Tillæg, Nr. 290.

[4]) Danske Mag. 4. R. II, 382—4.

[5]) Se foran, S. 89. Manderup Parsberg havde i nogen Tid været Vicekansler (Danske Mag. 4. R. II, 384); men vi finde ikke mange Spor af hans Virksomhed som saadan (se dog Ny kirkehist. Saml. V, 396). I Tiden mellem Chr. Friis's Udnævnelse til Kansler og Kongens Kroning var Friis Formand i Regjeringsraadet (se Danske Mag. V, 153).

tægt af 2300 Daler og plejede at ligge til Kanslerembedet[1]). Samtidig (eller maaske alt tidligere) fik han et Præbende i Roskilde — formodentlig S. Laurentii Kapel, som Niels Kaas ogsaa havde haft — og da Tyge Brahe 1597 forlod Landet, var et af Kanslerens første Foretagender, at han fik Kongen til at forlene sig med Hellig tre Kongers Kapel sammesteds, som Tyge Brahe hidtil havde haft, og om hvilket denne stod i den Formening, at han kunde have beholdt det til sin Død. Dette Træk kaster just ikke det heldigste Lys paa Friis's Karakter, ligesom man heller ikke kan undvige den Tanke, at han har haft Del i, at den Statsunderstøttelse, som Tyge Brahe hidtil havde oppebaaret, blev ham berøvet, kort efter at Christian IV selv havde tiltraadt Regjeringen. Men det skal ogsaa indrømmes, at Friis havde haft Anledning til at faa en lidet gunstig Mening om Tyge Brahes Adfærd, da han i sin Tid havde været Dommer i en Sag mellem denne og en af Bønderne paa hans Præbendegods, som han havde behandlet paa en uretfærdig og haard Maade[2]).

En Fremstilling af alle de forskjellige Hverv, som Tid

---

[1]) Den 21. April 1597 fik Kansler Chr. Friis Kvittans for Antvorskov Slot for den Tid han havde bestyret Lenet, fra 16/7 1589 til 7/10 1596 (Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 97—8). Om S. Knuds Klosters Len se Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Bys Hist. III, 180. Schlegel, Saml. zur Dän. Geschichte. I, 1, 47.

[2]) Om Forholdet mellem Chr. Friis og Tyge Brahe, som her kun i Korthed har kunnet berøres, henvises til Danske Mag. II, 271—2. 274—8. 310—6. 348. Den 14. Juni 1597 forlenedes Chr. Friis med Hellig tre Kongers Kapel (Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 115). Da T. Brahe havde efterladt de til Præbendet hørende Bygninger i en maadelig Tilstand, udvirkede Friis en kgl. Befaling af 8. Okt. 1597 til tvende andre af Kapitlets Medlemmer, Frederik Godske og Holger Gagge, om at optage Syn over, hvorledes Bygningerne vare vedligeholdte, og hvad Inventarium der fandtes (Sjæl. Tegn. XIX, 110).

efter anden paalagdes Christian Friis, foruden hans Virksomhed som Kancellipræsident og Universitetspatron, vilde overstige denne Levnedsbeskrivelses Grændser. Imidlertid skulle vi dog kortelig nævne følgende, der tilstrækkelig kunne vise, hvor stor Tillid Christian IV havde til ham, og hvor stærkt Beslag han lagde paa hans Kræfter. I Aaret 1597 var han i en Sendefærd til Markgreven af Brandenburg, i Aaret 1600 til Emden, hvor han skulde træffe sammen med Gesandter fra Dronning Elisabeth i England[1]). Flere Forhandlinger med Udsendinge fra Sverig, afholdte ved Grændsen mellem Rigerne, skulle vi ikke dvæle ved, men kun nævne, at Friis i September 1601 var med Kongen i Meklenborg; 1603 var han afsendt til Kong Jakob i England, og i Oktober samme Aar var han med Christian IV i Hamborg, da Kongen modtog Hyldingsed af Staden. Aaret efter fulgte han Kongen til Herredagen i Bergen, og 1606 var han med ham i England, 1608 atter med ham til Herredagen i Stavanger. Da Prinds Christian 1610 blev hyldet, ledede Kansleren denne Akt baade her i Landet og i Norge. Kalmarkrigen stillede store Krav til hans energiske Virksomhed i Raad og Daad, da han var Formand for Regjeringen i Kongens Fraværelse og siden Leder af Fredsforhandlingerne i Knærød 1612—3[2]). I Aaret 1613 førte han paa Kongens Vegne Forsædet ved Herredagen i Skeen, og samme Aar fulgte han sin Herre til Hamborg, ligesom han 1614 var med ham i England, og efter Hjemkomsten gik som Sendemand til Hertugen af Gottorp. I Vinterens

---

[1]) Programma funebre indeholder Oplysninger om en stor Del af Chr. Friis's Rejser i Statshverv. Om Rejsen til Emden se Danske Mag. 4. R. IV, 4. Krag, Christian III's Hist. Fortalen, S. 22. Rymeri Foedera VII, 2, 3. Hofman, Danske Adelsmænd, I, 27.

[2]) Jvfr. Danske Mag. V, 160. Jahn, Hist. om Calmarkrigen, S. 238 flg.

Hjærte i Januar 1616 fulgte han Kongen til Bahus og i Juli samme Aar til Herredagen i Oslo; men her blev han heftig syg. Da Sygdommen ikke vilde vige, var det hans inderlige Ønske at komme hjem til Danmark til sin Hustru; men dette Ønske skulde ikke opfyldes. Han døde den 29de Juli 1616 ombord paa Skibet «Fides» i Oslos Havn.

Det er mærkeligt at læse den kongelige Hofpræst Mads Jensen Medelfars Beretning om de Samtaler, han havde med Kansler Friis, medens han laa paa sit Dødsleje; thi Talen førtes tildels i det latinske Sprog og drejede sig om theologiske Emner; flere Gange udtalte Kansleren sig mod Kalvinisterne og det forkastelige i at ville sætte den menneskelige Forstand over Guds Ords Lys. Da Præsten blandt andre Sententser foreholdt ham Apostelens Ord: «Milita bonam militiam, retine fidem et bonam conscientiam», svarede han atter paa Latin med Skriftens Ord: «Bonam certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, propterea reposita est mihi corona gloriæ». Og da den tilstedeværende Klavs Daa spurgte ham, «om han ikke vilde gjøre sin Confession, forlige sig med Gud og derpaa annamme Sakramentet for at være des bedre beredt, ihvad Gud vilde gjøre», saa svarede han: «Endog jeg har for længe siden gjort min Confession og Skriftemaal for Gud, som ethvert Guds Barn bør daglig at gjøre, saa vil jeg dog i Jesu Navn nu i Sønderlighed for Prædikanten i Guds Sted lade høre min Confession og Bekjendelse og tage der paa Absolution og Afløsning, og saa annamme Christi Legeme og Blod, som skal være mig et stærkt Pant og fast Besegling paa mine Synders Forladelse, at jeg kan være forsikret paa, jeg hører Herren til, hvad heller jeg lever eller dør».

Christian Friis til Borreby er en mærkelig Repræsentant for den gamle danske Adel i dens Velmagt. «Han

var en Mand», sagdes der om ham ved hans Jordefærd i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, «som Gud havde begavet med sønderlig Visdom og Forstand, hvilken og af lang Brug og Forfarenhed var forøget. Fremmede Sprog og Tungemaal havde han Lyst til, hvilke han talede gjerne, holdt og dem daglig hos sig, som deri vare forfarne, at han desbedre kunde saadanne Sprog excolere og øve[1]). Han havde og foretaget sig, den hellige Skrift at lade læse for sig de Timer, han kunde have Lejlighed af sit besværlige Kald, og confererede ofte med dem, som deri vare vel belæste. In summa, han var en Mand, skjænket og given af Gud til at tjene sit Fædrenerige og at bruges i verdslige og politiske Bestillinger med saadan Trældom og Arbejde, at man ikke skal finde mange hans lige. Dog gjøres hermed ingen Engel af ham, han jo som et andet Adams Barn kunde og have haft sin Bræk». Han var en nidkjær Hævder af Adelens Friheder, «hvorover Kongen undertiden ikke var alt for vel tilfreds[2]). En stræng Mand var han, og i det, som laa under ham, vilde han raade i smaat som i stort. For Kirke- og Skolevæsen havde han ubestridelig en stor Interesse, men nærmest saaledes, som vi finde den hos en klog Statsmand, der indser, at disse Ting tjene til det heles Vel. Enhver skulde gjøre sin Pligt, og den Lærer eller Præst, som i Liv eller Lære gav Forargelse, maatte ikke vente nogen Barmhjærtighed hos den strænge Kansler.

---

[1]) I C. Aslaci Oratio funebris omtales endnu bestemtere, at Chr. Friis havde en lærd Udlænding i sit Hus; men Navnet paa denne angives ikke. Tidligere havde den gamle Digter Hans Jørgensen Sadolin haft et Hjem i Kanslerens Hus (Danske Mag. 4 R. II, 386); ligeledes Christen Longomontanus, inden han blev Professor (Joh. Stephanius's Optegn. om Professorerne i Ny kgl. Saml. 1219. 4to).

[2]) Slange, Christian IV's Historie, S. 383.

Selv ytrede han 1599 i et Brev til Biskoppen i Trondhjem: «Fra den første Dag, jeg tiltraadte det Embede, som jeg nu indtager, har det været min højeste Bestræbelse, at Religionen i disse berømmelige Riger kunde fremmes saa trolig og rettelig som mulig af Ordets Tjenere ved Lærdom saa vel som ved Levned. Hvem der arbejdede i denne Retning har jeg søgt at hædre og forfremme, saa vidt det stod til mig»[1]). Det gik uden Tvivl Christian Friis, som det ikke sjeldent gaar energiske og handlekraftige Mænd, at de, idet de bruge sig selv som Maalestok, blive noget ubillige mod andre og stille større Krav, end de med Føje kunne vente opfyldte. Universitetet havde i Kansler Christian Friis en Tilsynsmand, som vilde vide Besked om alt og bestemme alt; og han var ikke let at tilfredsstille[2]). Jeg kan i denne Forbindelse ikke nægte mig den Fornøjelse at anføre et hidtil utrykt Brev fra Christian IV, uden Tvivl til den senere Kansler Christen Thomesen Sehested. Brevet er rigtignok fra en langt sildigere Tid end den, der her sysselsætter os; men det indeholder en Erindring om en Ordvexel mellem Christian Friis og D. Hans Resen, som er meget karakteristisk. Det lyder saaledes:

«Af din sidste Skrivelse haver jeg forstanden din Mening, at Mester Hans Svaning er tjenlig til den theologiske Profession, som skal besættes: hvorpaa jeg dig intet forholder, at jeg formener samme Svaningium at være bekvem nok til samme Profession. Paa det, at du beklagede det, at man haver saa faa at vælge iblandt, naar man vilde

---

[1]) Danske Mag. I, 86—7.

[2]) Aldrig have Professorerne vistnok nogensinde i den Grad spurgt Universitetets Kansler om hans Mening angaaende enhver Sag, som i Christian Friis's Tid. Hans Eftermand frabad sig de mange Forespørgsler (se foran, S. 301).

have saadanne Folk, vil jeg svare, som den gamle Resenius svarede Cancelleren Christian Friis til Borreby, den Tid han beklagede sig det samme i Resenii Paahør, og gjorde det tiere end een Gang. Da svarede Resenius dertil saaledes: Herr Canceller, det er ingen Under, at det gaar saaledes til iblandt os, al den Stund Danmarkes Riges Raad ikkun ere 18 eller 20 Personer, som udledes af tvende Kongeriger og dessen underliggende Provincier, og de ikke alle ere, som I gjerne saa' dem. Det var at ønske, at de vare i alle Stænder, som de burde at være, som neppeligen sker i vores Tid. Hvordan de ere, som man drages hver Dag med, det er ingen bedre end Gud i Himmelen bekjendt. Vale. Af Flensborghus den 3. Februarii 1646. Christian»[1]).

Christian Friis var en rig Mand. En fremmed, der i Aaret 1600 besøgte Kjøbenhavn, beretter, at hans derværende Gaard næsten var som en Kongebolig[2]). Han var dog ogsaa en godgjørende Mand, og det var ikke ubetydelige Summer, som han aarlig lod uddele til de fattige, saa vel paa sine Godser Borreby og Hagested, som i Kjøbenhavn; ligeledes gav han forskjellige Studenter Understøttelse til Ophold ved fremmede Universiteter[3]). Da han ønskede Tyge Brahes gamle og hengivne Discipel Christen Longomontanus ansat som Professor her ved Universitetet paa en Tid, da der ingen Plads var ledig, tilbød han selv at betale hans Løn[4]).

---

[1]) Efter Grams Afskrift i Gl. kgl. Saml. 3022 4to. Udskrift mangler.

[2]) Suhms Nye Saml. III, 100.

[3]) Bricka og Gjellerup, Den danske Adel, I, 175—6.

[4]) Acta Consist. 27. Apr. 1605: «Proposuit Magnificus de extraordinario Professore Mathematico M. Christ. Lumborre, quem quidem Magcus Dn. Cancellarius Christ. Frisius volebat alere de suo: si interim Universitas vellet ipsi aliquid præterea addere. Nec tamen voluit Universitatem gravare, uden hvad de ville gjøre af deres

I videnskabelig Dannelse stod han paa sin Tids Højdepunkt. Han skrev Latin med samme Lethed som en lærd Professor. Særlig fremhæves Geografi, Mathematik og Astronomi som hans Yndlingsvidenskaber[1]). I hans senere Aar laa det ham alvorlig paa Hjærte at faa det lærde Skolevæsen forbedret her i Landet, men han døde, tildels før han fik sine Planer satte i Værk[2]). I kirkelig Henseende repræsenterer han Statskirkedømmet og Orthodoxien i dens strænge Skikkelse; men vistnok har Resen i den Henseende haft ikke ringe Indflydelse paa ham, navnlig efter Aaret 1607 eller ved det Lag, thi tidligere hørte Mænd som Venusin, Niels Krag o. a., hvis Retning ikke var altfor orthodox, til Kanslerens Yndlinger.

Christian Friis's Hustru, Mette Hardenberg, overlevede

---

gode Vilje. Pars maxima consentiebat at give ham det første Aar in gratiam Magci Dn. Cancellarii 50 Thr. Et ut doceret hora 8 a. m., donec constitueretur alius Jurisperitus».

1) I Oratio funebris in hon. Chr. Frisii (Bl. D. 2—3) siger Kort Aslaksen: «Præterquam quod Divinarum literarum ingenti amore exarsit, earumque lectione et meditatione unice delectabatur: aliarum quoque disciplinarum omnium summa voluptate et desiderio flagrabat. Inprimis vero studio Geographico mire erat addictus, adeo ut vix quicquam de hac re a doctis adferri posset, quod ipse non legerit, ac tenaci memoria reconditum habuerit, et quando opus erat, indidem reposcere potuerit. Mathematicas quoque disciplinas et inprimis Astronomiam sollicite adamabat, et his quoque secretioribus Musis, quantum præ aliis gravissimis curis et occupationibus publicis licuit, se subinde recreavit et oblectavit (jvfr. Tillæg, Nr. 440). Quid de excellenti historiarum cognitione, qua præpollebat, dicam? Quid de Poëtis, Virgilio, Horatio, Palingenio et cæteris, quorum carmine, velut testudine ac lyra, svaviter demulcente, non solum mirum in modum afficiebatur; sed etiam ex divite recentis et vivæ memoriæ vena bonam inde partem, cum res tempusque postularet, repetere atque ad varios in vita humana casus accommodare potuit».

2) Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 55—7. Om Kanslerens Interesse for Sorø Skole se Aslaksens Orat. funeb. Bl. D 4 v.

ham neppe et Aar († 15de Juni 1617). Hun synes at have lignet sin Mand i Begavelse og i Karakterens Kraft. Ja der var endog dem, der vilde mene, at det egentlig var Fruen, der førte Regjeringen, og at hun blandede sig mere i de offentlige Anliggender, end der almindelig tilstedes en Kvinde[1]). Det er ialfald bekjendt, at Christian IV satte megen Pris paa hendes Kløgt og Indsigt og gjerne saa hende blandt sine Omgivelser[2]). Om Indblanding fra hendes Side i akademiske Anliggender høre vi enkelte Gange; men da det kun var som Talsmand for trængende hun henvendte sig til Professorerne med sin vægtige Forbøn, kan der vel neppe med Billighed derpaa bygges nogen Anklage imod hende[3]).

Som tidligere omtalt, besørgede Statholderen i Kjøbenhavn, Brejde Rantzov, idetmindste en Del af de Universitetets Kansler paahvilende Forretninger, fra den Tid Christian Friis til Borreby døde, og indtil hans Eftermand, Hr. Christian Friis til Kragerup, overtog Kanslerembedet. Om den sidstnævnte indskrænke vi os til det om ham tidligere i Korthed meddelte, da hans Kanslervirkomhed væsentlig ligger udenfor Grændserne af det Tidsrum, der her sysselsætter os[4]).

Endnu maa det omtales, at Christoffer Valkendorf som Rigshofmester (1596—1601) indtog en med Kansleren tildels sideordnet Stilling til de akademiske Forhold i det hele, og ikke blot til saadanne, der umiddelbart

---

[1]) Se Danske Mag. 4. R. II, 230.

[2]) Danske Mag. 4. R. IV, 44. 47.

[3]) Se 2den Del, S. 643. Acta Consist. 27. Apr. 1603 (Danske Mag. 4. R. II, 121).

[4]) Se foran, S. 300 flg. Om Brejde Rantzov se Mads Jensen Medelfars Ligprædiken over ham, Kbh. 1618. Om Chr. Friis til Kragerup se Vinding, Acad. Haun. p. 36—41.

kunde udledes af det Tilsyn med Kommunitetet, som ved denne Stiftelses Fundats var tillagt Rigshofmesteren[1]). Det nærmere, vi have at meddele om denne højt fortjente Mand, opsætte vi dog, til vi i det følgende skulle omtale det af ham stiftede Kollegium.

3.
Universitetets Konservatorer.

Kansleren var Universitetets «øverste Konservator». Ved Siden af ham havde de øvrige Konservatorer just ikke stor Betydning. Vel omtales endnu lejlighedsvis det Tilsyn med Regnskabsvæsenet, som Fundatsen havde tillagt dem[2]), og der var flere Gange Tale om at paakalde deres Mægling eller Dom i vanskelige Stridigheder mellem Professorerne indbyrdes eller mellem Professorer og udenforstaaende Personer eller Korporationer[3]); men det skete dog sjældent, at deres Bistand virkelig blev benyttet, som i Striden mellem Universitetet og Kapitlet i Lund i Aaret

---

[1]) Se foran, S. 135. 466 Not. Ny kirkehist. Saml. I, 63. V, 93. 95—6. 98. Acta Consist. 20. Juni 1599: I en Sag om ulovlig Skovhugst af en af Universitetets Bønder besluttedes: «Hofmester og Kansler skal tiltales og foreholdes al denne Lejlighed og raade med dennem, hvad man skal fremdeles gjøre herved». Ibid 12. Sept. s. A.: «Rector indicavit, at han haver talt med Hofmester og Kansler om den Hans Lindenovs Karl, som haver overfaldet en Student paa Nørregade, og Cancellarius svarede, at det skulde opstaa, indtil han fik givet Kongen [det] tilkjende».

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 113. Da Universitetet 1594 meddelte den forrige Qvæstor Niels Vinke Kvittering for rigtig aflagt Regnskab for Bestyrelse af dets Pengevæsen i Aarene 1580—91, blev Kvitteringen given «med den gode Hr. Kanslers, vores og Universitetets øverste Conservatoris, Vilje og Samtykke».

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 81—2.

1603[1]). Ved en anden Lejlighed, da der var Tale om at anvende dem som Dommere i en Strid mellem Professor Iver Stub og den forhenværende Universitets-Foged Niels Pedersen, blev Resultatet, at der blev nedsat en særlig Kommission, hvori Konservatorerne vel vare repræsenterede, men som dog væsentlig bestod af Dommere, der ikke stode i noget saadant Forhold til Universitetet. Efter Aaret 1608 finde vi ikke mere Konservatorerne omtalte, og Institutionen maa formodentlig dermed betragtes som ophørt, eller rettere som opslugt af Kanslerembedet[2]).

Ved Tidsrummets Begyndelse var der foruden Kansler Niels Kaas kun to Konservatorer, nemlig Lic. jur. Kaspar Paslich, Dekan, og Elias Eisenberg, Domprovst i Roskilde Domkapitel[3]). Efter disses Afgang indtraadte følgende Mænd i deres Pladser.

1.

Christian Holk til Højgaard var født Pindsedag den 29de Maj 1558 paa Gaarden Rønnehave paa Als[4]). Hans Fader var Henrik Holk til Rønnehave, Moderen Magdalene Reventlov til Søbo. Om Sønnens Uddannelse savnes Efterretninger. Men da Faderen i sin Tid havde studeret uden-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 387. 397.

[2]) Se Tillæg, Nr. 511. Jvfr. Acta Consist. 27. Juli 1608: »Proposuit M. Ivarus de sua causa, an Professores vellent judicare in ea ipsius causa, an non? et quando? D. Resenius svarer, at det er en ærerørig Sag og veed sig ikke at kunne dømme deri, nisi adfuerint Mag^cus Dn. Cancellarius et Conservatores Academiæ. Conclusum: Cognitio referatur ad Mag^cum Dn., ut eius imploretur auxilium, a cujus solius consiliis standum. Si ipse reliquos conservatores adhibere voluerit, per eum stabit«.

[3]) Se 2den Del, S. 397 flg.

[4]) Ifølge hans Gravskrift, som haves i Lucoppidans Afskrift.

lands[1]), er det rimeligt, at Sønnen er uddannet paa samme Maade. Denne gik ogsaa ligesom Faderen Kancellivejen og omtales 1582 som Besidder af et Præbende i Viborg Kapitel[2]). Han skrev sig «til Højgaard», en Gaard i Grejs Sogn ved Vejle, til hvilken hans tvende Brødre, Bertel og Ditlef, ogsaa findes skrevne[3]).

Den 12te September 1589 fik Christian (eller som han oftere skreves af andre: Christen) Holk Bestalling som øverste Sekretær i Kancelliet efter Absalon Juel. Som Løn tillagdes der ham 300 gamle Daler, indtil han kunde blive forsørget med passende Len, og 40 Dalers Maánedsbesoldning paa 4 Heste, samt sædvanlig Hofklædning[4]). I den Anledning skrev den ved sin mærkelige Pressesag siden bekjendte Jon Jensen Kolding en latinsk Ode til ham, hvori han opfordrede ham til at behandle Ansøgerne paa samme humane Maade, som de tidligere øverste Sekretærer Hans Skovgaard og Arild Hvitfeldt havde gjort[5]). Efter Elias Eisenbergs Død 1590 forlenedes han med Domprovstiet i Roskilde, og senere med et Kannikedømme sammesteds, som Hans Lavritsen († 5te December 1592) havde haft[6]). Som Domprovst i Roskilde var Christian Holk

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 463.

[2]) Jvfr. Danske Mag. 4. R. II, 382. 1587 nævnes han som Fadder ved en Daab i Roskilde, Danske Mag. III, 221.

[3]) Klevenfelds Saml. i Geh.-Ark. Dansk Atlas, V, 1001.

[4]) Klevenfelds Saml. Flere Breve til ham som øverste Sekretær findes trykte, f. Ex. i Danske Mag. 3. R. III, 75—6. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 488—9. Jvfr. Rosenvinge, Gl. danske Domme IV, 445 Not.

[5]) Jonas Koldingensis, Libellus Carminum, bag i hans Descript. Daniæ Francof. 1594. Jvfr. 2den Del, S. 405.

[6]) Sjæl. Tegnelser. Hegelunds Almanakker. Et Epitaphium, som Chr. Holk lod opsætte i S. Michels Kirke i Slagelse over en 1592 afdød Kollega i Kancelliet, den slesvigske Adelsmand Hans Andersen til

Universitetets Konservator; men om hans Virksomhed som saadan er intet bekjendt; thi at han nogle Gange intercederede hos Professorerne for en og anden, skete egentlig ikke i hans Egenskab som Konservator, om end hans Ord derved fik større Vægt[1]. Efter Niels Kaas's Død (1594) fik han for en Tid S. Laurentii Kapels Præbende i Roskilde, hvortil Konservatorværdigheden ogsaa var knyttet.

I Juli 1595 fratraadte Christian Holk Embedet som kgl. øverste Sekretær[2] og faa Dage efter (20de Juli) gjorde Kongen hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Karen Kravse, Datter af Ejler Kravse (Krafse) til Egholm og Fru Hildeborg Bilde. Samme Dag og Sted havde ogsaa hans Broder, Ditlef Holk til Eskildstrup, Bryllup med Margrete Krabbe[3]. Den 9de Juni 1596 blev Christian Holk optagen i Rigsraadet; som saadan underskrev han to Maaneder efter Kong Christians Haandfæstning[4]. Ved samme Tid forlenedes han med Tryggevælde Len, hvormed synes at have været forbundet hvad vi nu kalde Stiftamtmandsposten i Sjæland, ialfald præsiderede Chr. Holk, ligesom hans Formand og Eftermand i Tryggevælde Len, tilligemed Biskoppen paa Landemodet i Roskilde[5]. Da han blev Lensmand, afstod han Domprovstiet i Roskilde til Holger Gagge[6], og vistnok S. Laurentii Kapel til Kansler Christian Friis. Med Brejde

---

Klixbøl, anføres i Marmora Danica I, 140 (jvfr. D. Mag. 4. R. II, 382).

1) Ny kirkehist. Saml. I, 57. V, 69.

2) Danske Mag. 4. R. II, 384. Meddel. fra Rentekammerarchivet. 1872, S. 125.

3) Klevenfelds Saml.

4) Danske Mag. 4. R. II, 384. Slange, Christian IV, S. 93. Aarsberetn. fra Geh.-Ark. II, 103. 109.

5) Ny kirkehist. Saml. V, 24.

6) Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 28. Sj. Tegn. XIX, 31.

Rantzov deltog han 1597 i et Kommissorium til Øsel i Regjeringsanliggender[1]. I Sommeren 1599 var han med flere af Rigsraadets Medlemmer i Bergen og Oslo for at holde Retterting[2], og i Februar 1600 var han afsendt til Sverig i et Statshverv; men Christian IV var rigtignok ikke tilfreds med hans Udførelse deraf[3]. I Aaret 1601 afstod han Tryggevælde Len til sin Broder Ditlef Holk, medens han selv blev forlenet med Hald[4]. I Avgust 1602 gik han som den danske Konges Sendemand til Rusland, samtidigt med at Kongens Broder Hertug Hans drog over for at ægte den russiske Czars Datter. Fra denne besværlige Rejse kom Chr. Holk først tilbage i Begyndelsen af Sommeren 1603[5]. I Januar 1605 var han den danske Regjerings Udsending til Polen[6].

Imidlertid var hans Hustru død den 26de Juni 1602[7]. Nogle Aar efter indgik han nyt Ægteskab, idet han den 16de Juni 1605 havde Bryllup i Viborg med Marie Below (født den 25de December 1586), Datter af Henrik Below til Spøtrup og Lisbeth Skram. Med denne Hustru fik han

---

[1]) Geh.-Ark., Saml. Lifland.

[2]) Danske Mag. 4. R. II, 403. Norske Rigsregistr. III, 564. Slange, Christian IV, S. 150—1.

[3]) Slange, Christian IV, S. 158—9.

[4]) Jvfr. Danske Mag. III, 320 (IV, 244). Norske Rigsregistr. III, 657. Lensbrevet paa Hald er af 6te April 1601 (Jydske Registre). Det som Tillæg, Nr. 366, aftrykte Brev fra Chr. Holk til Universitetets Bønder, dat. Tryggevælde 26. Dcbr. 1601, maa sikkert være fra Aaret 1600 efter vor Tidsregning, hvilket jeg ved Udgivelsen ikke har været opmærksom paa.

[5]) Engelstoft og Møller, Hist. Calender I, 83—187. Slange beretter, S. 178, at Chr. Holk kort før sin Sendelse til Rusland havde været afsendt til Frankrig; men der synes ikke at have været Tid til en saadan Rejse.

[6]) Slange, Christian IV, S. 222.

[7]) Hofman, Danske Adelsmænd. II, 151. Tab.

Herregaarden Hastrup i Jylland, som han siden jevnlig skrev sig til. Marie Below var en ved Gudsfrygt og Lærdom udmærket Kvinde, hvis Navn i sin Tid var i alles Munde. Hun og hendes Søster, Sofie Below, der slægtede hende paa, aabne i Forening med den berømte Sofie Brahe Rækken af «de lærde danske Fruentimmer»[1]).

Efter i ti Aar at have forestaaet Halds Len blev Christian Holk den 10de April 1611 forlenet med Silkeborg, som han havde i en lang Aarrække[2]). Under Kalmarkrigen var han først (1611) Medlem af den hjemmeladte Regjering, og siden (1612) Krigskommissær i Sverig[3]). Noget derefter maa han have faaet Herregaarden Bustrup, da han i den senere Del af sit Liv almindelig skrev sig dertil; saaledes findes Navnet «Christian Holk til Bustrup Danmarks Riges Raad» med Aarstallet 1618 paa Kirkeklokken i Højelse ved Kjøge[4]). Han var 1621 Medlem af den Kommission, der skulde undersøge de akademiske Forhold og gjøre Forslag til ny Bestemmelser (novellæ Constitutiones) for Universitetet[5]). I Aaret 1619 deltog han i Herredagene i Skeen og 1622 i Herredagene i Bergen, hvor Biskop Anders Arrebo blev dømt fra sit Embede[6]). 1624 var han en af de beskikkede Kommissærer ved Forhandlingerne mellem Danmark og Sverig i Knærød og Ulfsbæk[7]). Under Krigen

---

1) Schønau, Danske lærde Fruentimmer, S. 27—116.

2) Dansk Atlas IV, 504. 516. 717. Lensbrevet i Jydske Registre.

3) Slange, S. 281. Klevenfeld beretter, at Chr. Holks Søn Christian blev født 14. Sept. 1612 paa Silkeborg, medens Faderen laa som Krigskommissær i Sverig.

4) Dansk Atlas VI, 109. Kirken hørte uden Tvivl til det Kanonikat, som Chr. Holk havde i Roskilde.

5) Slange, S. 453.

6) Slange, S. 427. Danske Saml. IV, 7. Rørdam, Arrebos Levnet og Skrifter. I, 141. Brasch, Vemmetofte I, 129.

7) Danske Saml. 2. R. III, 373. Slange, S. 511 flg.

med Kejseren var han 1627 Medlem af Regjeringsraadet i Kongens Fraværelse[1]). Forresten led hans Ejendomme meget ved Fjendernes Indfald i Jylland, saa han fra den Tid ikke var den velhavende Mand som forhen[2]). I Juli 1630 deltog han i Herredagene i Kjøbenhavn[3]). Men fra den Tid høre vi ikke stort mere om ham. Aaret efter tog han Afsked fra sine offentlige Bestillinger[4]). Han var nu ogsaa en gammel Mand. Dog levede han endnu i ti Aar indtil den 18de Marts 1641, da han døde, 83 Aar gammel. Hans Hustru Marie Below overlevede ham i ti Aar († 9de September 1651). I sin sidste Vilje, der indeholder ret mærkelige Oplysninger om hendes eget Liv og om hendes Mand og Børn, bestemte hun, at hendes Mands Lig skulde føres fra Familiebegravelsen i Tyregod Kirke ved Hastrup til Lisbjerg Kirke, hvor hun ogsaa selv ønskede at hvile[5]). — Gjennem Sønnen Ejler (af første Ægteskab) blev Christian Holk Stamfader til de senere Baroner Holk til Holkenhavn.

2.

Holger Gagge til Frøslev[6]), Søn af Klavs Gagge til Rytseholm, der var forlenet med Herredsvad Kloster, og Hustru Alhed (eller Adeluds) Thot af Frøslev, angives i en ældre Optegnelse som født den 13de Maj 1540 paa

---

1) Norske Rigsregistr. V, 600. Jvfr. Danske Saml. 2. R. III, 131.

2) Schønau, Danske lærde Fruentimmer, S. 86.

3) Danske Mag. 3. R. V, 194.

4) Slange, S. 723.

5) Schønau, a. Skr. S. 83—97. Gravskrifterne over Chr. Holk og Marie Below findes i Klevenfelds Saml.

6) Skrives ogsaa Frørslev og Førslev. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke med Vished veed, hvor denne Gaard har ligget. I Skaane kjender jeg ingen Gaard af dette Navn. Det var ikke Frøslevgaard i Sjælland. Frøslevgaard paa Mors synes det heller ikke at have været.

Rytsegaard i Skaane[1]). Denne Angivelse kan dog for Aarstallets vedkommende ikke være rigtig, da den ikke passer til H. Gagges senere Embedsansættelser, Giftermaal og Død. Snarere er han født hen imod Slutningen af Christian III's Tid. I nogle Papirer vedkommende M. Iver Stub[2]) omtales i Forbigaaende, at velb. Holger Gagge var samtidig med ham i Leipzig — maaske under hans Vejledning. Det maa have været hen imod Aaret 1580. Efter Hjemkomsten fra Udlandet blev han ansat i Kancelliet. Den 11te April 1585 beskikkedes han til Rentemester[3]). I Aarene 1586—8 nævnes han nogle Gange som Dommer paa det kongelige Retterting, der holdtes i Kjøbenhavn[4]). Den 15de Oktober 1596 forlenedes han med Domprovstiet i Roskilde, hvorved han blev Universitetets Konservator[5]). Den paafølgende 25de December fratraadte han Embedet som kongelig Rentemester. I den følgende Tid havde han sin Bolig i Roskilde, hvor han havde nogle af de Universitetet tilhørende Grunde i Fæste[6]). I Aaret 1600 ægtede han Beate Ulfeld (født 22de Juni 1586), Datter af Jens Ulfeld til Bulstofte i Skaane og Hustru Ellen Madsdatter Gjerre af Søbygaard[7]). Om hans følgende Liv er der for-

---

[1]) Optegnelse blandt Klevenfelds Samlinger i Geh.-Ark.

[2]) Konsistoriets Arkiv, Pakken 186.

[3]) Joh. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 168.

[4]) Rosenvinge, Gl. danske Domme IV, 93. 118. Jvfr. Norske Rigsregistranter. III, 264.

[5]) Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 28.

[6]) Acta Consist. 26. Maj 1602: »Holger Gagge blev tilsagt en Clare Jord uden Stedsmaal«. Ibid. 2. Jan. 1606: »Proponerede Magnificus om den Have i Roskilde eller Enghave, som M. Christen havde, at velbyrdig Holger Gagge vilde fæste den for 60 Daler, om hvilken Dn. Episcopus tilforn havde talt. M. Ivarus mente det bedst, at han den bekom, efterdi han var Conservator Academiæ, og han bød mere end nogen anden«.

[7]) Hofman, Danske Adelsmænd. II, 218 Anm.

øvrigt ikke meget at berette, da det henrandt rolig i hans Stilling som residerende Prælat ved Domkirken. Som saadan var han en af Kapitlets tvende deputerede ved Thronfølgervalget 1608[1]). Endvidere var han Patron til S. Michels Kirke i Slagelse og til Snesere Kirke, hvilke Kirker med mange flere laa under Kapitlet[2]). Naar en Kirkeklokke i Kollerup i Hanherred bærer (eller bar) Holger Gagges Navn med Aarstallet 1620[3]), er det maaske at antage, at den tidligere har tilhørt en af de tvende ovennævnte Kirker, for hvilke han var Patron; men om den ved Salg eller paa anden Maade er kommen til at gjøre Rejsen til hin afsides Egn af Landet, er ikke godt at sige[4]).

Som tidligere er omtalt, var Holger Gagge med til 1603 at stifte Fred mellem Universitetet og Domkapitlet i Lund. Efter M. Jon Venusins Død 1608 var han en af Kommissærerne ved Registreringen af Sorø Skoles Gods[5]). I Aaret 1609 var han en af de fire Adelsmænd, som ifølge kongelig Befaling paadømte Striden mellem M. Iver Stub og Fogeden Niels Pedersen[6]). I Aaret 1616 fik han Befaling at drage til Norge for i Forening med Lensmanden

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 152.

[2]) Man har et Dokument, hvorved Holger Gagge til Førsløv, Provst i Roskilde Domkirke, under Hr. Christen Winter, Prædikant til Antvorskov Slot, boendes i Slagelse, hans Hustru og Arvinger nogle S. Michels Kirkes Jordsmon for almindelig Jordskyld (Danske Selskabs Membraner i Geh.-Ark.) Jvfr. Suhms Saml. I, 3, 127.

[3]) Dansk Atlas V, 313. Hofman, Fundationer. IV, 392.

[4]) Har Holger Gagge været Ejer af Frøslevgaard paa Mors, kunde Forbindelsen med Kollerup Kirke lettere forklares. Dog har man andre Exempler paa, at Klokker ere havnede langt fra deres oprindelige Hjemsted.

[5]) Tauber, Sorø Academis Forfatning. Aktst. S. XIV.

[6]) Se foran, S. 184. 193. Tillæg, Nr. 511. Danske Mag. 4. R. IV, 17. Et Brev fra Holger Gagge til Universitetets Rektor (dat. 12te August 1604) findes i Danske Mag. 4. R. IV, 116—7.

paa Bergenhus at forhøre og dømme nogle Fogeder, der beskyldtes for ubillig Adfærd mod Beboerne og anden Uredelighed[1]). Siden høre vi ikke om offentlige Hverv, der betroedes ham; derimod havde han selv en Sag med en Student, der, saa ubetydelig den er, dog kan omtales, fordi den viser, at han maa have haft en Gaard eller Bolig i Kjøbenhavn. I Acta Consistorii for 27de September 1622 læses nemlig: «En Student, Niels Madsen Kallundborg, kom for Retten, eftersom han er anklaget, at han skal have været med at slaa velb. Holger Gagges Vinduer ud. Og mødte imod hannem Holger Gagge i egen Person. Bekjendte strax samme Student, at han var med en Person af Vor Frue Skole, som slog samme Vinduer ud; men sagde sig i Gjerningen at være uskyldig. Men efterdi han blev i nogen Maade overbevist, at han var ogsaa i Gjerningen delagtig, da blev hannem forelagt af M. D. Rectore og Dn. Professoribus: 1. at han for sin Del skulde erstatte Skaden, 2. afbede sin Forseelse, og 3. gaa i Fængsel. Og skal han blive i Fængslet fem Dage og Nætter, thi han har tilforn været anholden der tre Dage og Nætter».

Holger Gagge døde den 6te Marts 1630 og jordedes i Roskilde Domkirke ved Siden af sin Hustru, der var død den 11te Januar samme Aar. Deres Ligsten findes endnu bevaret[2]). Af deres Børn kjendes Sønnerne Klavs, senere ved Giftermaal Ejer af Skovsgaard i Humble Sogn paa Langeland, og Jens, der 1655 var Ejer af Bulstofte i Skaane[3]), samt Døtrene Margrete, «til Frøslev» (født 1ste

[1]) Norske Rigsregistranter. IV, 583—5. 698.
[2]) Marmora Danica I, 43. Steen Friis, Roskilde Domkirke, S. 215—6.
[3]) Suhms Saml. II, 2, 162. Naar der i samme Fortegnelse over Adelen (S. 154) nævnes «Claus Bagge, Boltoft», da er det en Skriv- eller Trykfejl for Gagge.

Maj 1609 paa Provstegaarden i Roskilde, siden gift med Daniel Bildt) og Birgitte (født 1611, død ugift den 24de Oktober 1633 paa Bulstofte[1]). Endnu to Aar efter Holger Gagges Død vare Regnskaberne for de Kirker, han havde haft under sit Værgemaal, ikke bragte i Orden, som man ser af en Skrivelse til Kapitlet i Roskilde fra Tage Thot, der synes at have været Værge for et Par af Børnene[2]).

3.

Sivert Grubbe til Hofdale, Søn af Rigskansler Ejler Grubbe og Hustru Else Bjørnsdatter (Laxmand), var født den 6te Marts 1566 paa sin Fædrenegaard Lystrup i Sjæland. Efter i sine tidligste Aar at have haft Privatlærer i Hjemmet kom han til Lund, hvor den daværende Lektor (siden Biskop) Mogens Madsen havde flere Adelsbørn i Huset, der undervistes af en særlig Lærer, og, naar de bleve lidt ældre, hørte Lektorens Forelæsninger i den offentlige Høresal ved Domkirken. Paa denne Maade kom Sivert Grubbe saa vidt, at han kunde gaa til Kjøbenhavns Universitet, hvor han blev immatrikuleret og opholdt sig i to Aar under Vejledning af den theologiske Professor D. Anders Lavritsen, i hvis Hus han boede. Fjorten Aar gammel sendtes han til Vittenberg ledsaget af sin tidligere Lærer. Her fik han et levende Indtryk af den brændende Strid mellem Konkordieformlens Angribere og Forsvarere, og saa ung han var, følte han sig stærkt hendragen til de første, der dengang havde den almindelige Stemning for sig blandt Studenterne. Efter to Aars Ophold her gik Rejsen

---

[1]) Klevenfelds Saml. i Geh.-Ark., samt Optegnelse i Ny kgl. Saml. 2083. 4to. Margrete Gagge døde 1649 (Danske Saml. 2. R. II, 68).

[2]) Suhms Saml. I, 3, 127—8.

videre over Heidelberg og Strasborg til Genf, hvor den berømte Theodor Beza lærte under almindelig Tilslutning, og hvor den unge danske Adelsmand følte sig saa tiltalt af den kalvinske Lære med dens strænge Kirke- og Samfundsorden, at han i Hjærtet endnu mange Aar stod paa den Side, som ønskede venlig Tilslutning til de Reformerte, medens han betragtede Ivrerne for luthersk Orthodoxi som Fredsforstyrrere.

Efter at Sivert Grubbe i Genf havde begyndt at lægge sig efter Retsvidenskaben, havde han det Uheld, at hans Hovmester, Lavrits Tanche, blev dræbt af en Landsmand, hvorved han blev nødt til at rejse hjem. Efter et Par Maaneders Ophold i Hjemmet, begav han sig dog atter ud. Over Nyrnberg gik han til Altorf, hvor han tilbragte nogen Tid med juridiske Studier; derfra gik Rejsen til Basel, hvor han var i et halvt Aar; derefter var det hans Hensigt at tilbringe en Tid i Frankrig. Men han var ikke kommen ret langt ind i dette Land, da Budskabet om hans Faders Død (1586) indhentede ham. Nu maatte han igjen hjem; og der gik et Aar hen, inden han fik sine Sager ordnede.

I April 1587 forlod han for tredie Gang sit Fædreland, men denne Gang med egen Vogn og Heste, som han solgte, da han kom til Frankfurt am Main, hvorfra han i Følge med et større Selskab drog videre over München, Augsborg og Tyrol til Padua. Vi kunne ikke her følge ham Skridt for Skridt; det maa være nok at bemærke, at han efter at have gjennemrejst og beset de vigtigste Punkter i Italien gjorde et interessant Besøg ved Grændsen af Tyrkernes dengang saa vidt udstrakte Landomraade i Ungarn, og nød den venligste og mest forekommende Gjæstfrihed hos den kejserlige Statholder, Hr. David von Ungnaden, en fortræffelig Mand, der i sin Tid havde været i Danmark og

havde medbragt fornøjelige Minder derfra, og blandt andet udtalte sig med stor Agtelse om «sin gamle Ven Niels Kaas og den lærde Theolog Niels Hemmingsen, med hvem han havde talt nogle Gange i Kjøbenhavn og endnu daglig havde Omgang med ved Hjælp af hans Skrifter».

I Efteraaret 1589 naaede Sivert Grubbe endelig hjem som en vidtberejst og veloplyst ung Mand, der blandt andre Kundskaber og Færdigheder navnlig besad en Evne til at forfatte gode latinske Vers, som ialfald hos hans Standsfæller ikke var almindelig. Kort efter hans Hjemkomst gav Niels Kaas ham Plads i Kancelliet, hvor han nu arbejdede en Række Aar. I Januar og Februar 1595 var han med Christian Friis paa hans ovenfor omtalte Stokholmsfærd i Anledning af Gustav Adolfs Daab, og i den paafølgende Juli Maaned beskikkedes han til den vigtige og indflydelsesrige Post som øverste Sekretær i det danske Kancelli, idet han afløste den fornævnte Christian Holk. Den 6te Maj 1598 forlenedes han med Dekanatet i Roskilde Domkapitel, som Lic. Kaspar Paslich i mange Aar havde haft, og blev derved en af Universitetets Konservatorer[1]).

Som øverste Sekretær var Sivert Grubbe blandt Kongens nærmeste Omgivelser, hvilket medførte hyppige Rejser. Ingen af disse er dog mærkeligere end den, som han i Foraaret og Sommeren 1599 gjorde i Kong Christians Følge norden om Norge til Vardøhus og Rigets yderste Egne. Af denne Rejse har han selv givet en interessant Beskrivelse i sin Dagbog, der i det hele er en righoldig Kilde til Kundskab om hans Levned saa vel som om mange andre

---

[1]) Sjæl. Tegnelser. XIX, 141—2. Sjæl. Registre Nr. 14, 156. Jvfr. Tillæg, Nr. 387. 397.

Personer og Forhold[1]). I Foraaret 1601 var han med Kongen paa Aggershus; kort efter Hjemkomsten forlenedes han med Jungshoved Len, uden dog derfor at opgive sin Sekretærpost. I samme Aar gjorde han endnu flere Rejser med Kongen saasom til Bahus, til Meklenborg og endelig til Haderslev; og i Marts 1602 var han atter med sin Herre paa Aggershus. Rimeligvis have disse mangfoldige og trættende Rejser ikke været efter hans Smag, thi vi se, at han betragtede det som en Glædesdag, da Kongen i Maj 1602 bevilligede ham Afsked fra «Hoftjenesten» og gav ham Lensbrev paa Malmøhus, Lundegaard, Dalby Kloster og Højby Len i Skaane. Den paafølgende 25de Juli gjorde Kongen hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Hildeborg Grubbe, Datter af Knud Grubbe til Alslev, med hvem han i flere Aar havde været forlovet.

Sivert Grubbes følgende Liv henrandt forholdsvis roligt i hans anseelige Stilling som Lensmand paa Malmøhus, yndet af Kongen og æret af sine Omgivelser. I Aaret 1605 fik han nyt Lensbrev, hvorved hans Forlening yderligere forøgedes med Børringe Kloster, Froste Herred, Lindholms Birk med mere Gods. Den 19de Marts 1606 tillod Kongen ham at bytte med Hofjunker Apitz von Grønenberg, saaledes at denne afstod ham Kantordømmet i Lunds Kapitel, medens Grubbe til Vederlag overlod Apitz Dekanatet i Roskilde. Saaledes havde Sivert Grubbe sine betydelige Forleninger samlede i den samme Egn, hvor han havde sine Ejendomme, Herregaardene Hofdale og Torup (senere arvede han ogsaa Høgholdt i Vendsyssel). Kalmar-

---

[1]) Denne Dagbog, som er affattet paa Latin, er af nærv. Forf. oversat paa Dansk og meddelt i Danske Mag. 4. R. II, 361—406. IV, 4—83. Den er Kilden til nærværende korte Biografi.

krigen gjorde ham vel nogen, men dog ikke betydelig Skade, da Svenskernes Angreb paa hans befæstede Gaard Hofdale lykkelig blev afslaaet. Derimod havde han Aaret efter den Sorg at miste sin elskede Hustru, som døde den 18de Januar 1613, efter at have født Tvillinger, to Smaapiger, af hvilke den ene ogsaa døde kort efter.

Ved Siden af sine Forretninger som Lensmand blev Sivert Grubbe hyppig benyttet i kongelige Kommissioner, hvor en eller anden Sag skulde undersøges, eller Mægling foretages i Stridigheder mellem Adelen. I Efteraaret 1618 havde han det Tillidshverv at gaa som den danske Konges Sendemand til det svenske Hof, hvor han blev modtagen med megen Udmærkelse; 1624 var han med den udvalgte Prinds Christian V i Bützow til hans Farbroders, Fyrstbiskop Ulriks, Begravelse. Da Kongen 1627 vilde optage ham i Rigsraadet, bad han sig fri for denne Værdighed af Hensyn til sin fremrykkede Alder. I November 1628 fratraadte han Malmø Slot og Len, da Prinds Christian for Fremtiden skulde residere paa Slottet. I den følgende Tid levede han som Privatmand paa sine Gaarde, men skulde endnu opleve den store Sorg 1631 at miste sit eneste Barn, Datteren Else Grubbe, der var gift med Jakob Beck til Gladsaxe og ligesom Moderen døde i Barselseng. — Selv døde Sivert Grubbe den 27de Marts 1636, 70 Aar gammel. Han har efterladt sig et Minde ved et Legat paa 1000 Daler, som han 1625 skjænkede Skolen i Lund, og som endnu bestaar, efter at være overført til Universitetet sammesteds.

4.

Apitz von Grønenberg var født 1560 i Schlesien. Han blev, formodentlig i Slutningen af Kong Frederik II's

Tid, Hofmester for dennes yngre Sønner Ulrik og Hans[1]). Da hans Virksomhed som Hofmester ophørte, blev han den 2den Avgust 1598 udnævnt til Hofjunker og samtidig tillige til Kammerjunker, hvilket dengang ikke var blotte Titler, men tvende Hofembeder[2]). I en Række Aar finde vi ham nu i Kong Christian IV's Omgivelser. Undertiden benyttedes han i Sendelser til tydske Fyrster. Hans Lønning bestod for en god Del i gejstlige Forleninger. Den 11te Maj 1601 forlenedes han saaledes med et Kanonikat i Lund; den 5te Maj 1602 fik han Kantordømmet sammesteds, og Aaret efter endvidere et Vikariat (Bona altaris S. Trinitatis) ved samme Kirke. Den 19de Marts 1606 tillodes det ham at afstaa sine gejstlige Beneficier i Lund til Sivert Grubbe imod Dekanatet og Underup «Pors» i Roskilde Kapitel. Med Dekanatet fulgte, som tidligere er bemærket, den lidet byrdefulde Funktion som Universitetskonservator. Efter Henrik Ramels Død forlenedes Apitz med Domprovstiet og et Kannikedømme i Lund. Formodentlig har han ikke desto mindre beholdt sine roskildske Len. 1611 tillodes det ham, uagtet det derimod udstedte Forbud, at udføre fra Skaane til Sjæland den Havre, han

---

[1]) I det akademiske Programma funebre over Apitz v. Grønenberg (forfattet af Jesper Brochmand, Hdskr. i Geh.-Ark.) siges, at han ved sin Død 1612 i 20 Aar havde været ved Frederik II's og Christian IV's Hof, hvilket ikke rigtig stemmer. 1592 immatrikuleredes «Apicius von Grunenberg, Aulæ Magister» i Rostok (Etwas von gelehrten Rostockischen Sachen 1740, S. 336). Ventelig har han da været paa en Rejse med Prindserne hos deres mødrene Slægt i Meklenborg. Den 28. Okt. 1593 skrev han sig «Agapetus a Grönenberg, Illustrissimi Principis ac Domini, Dn. Uldalrici, Hæredis Norvegiæ etc. aulæmagister» i Arngrim Jonsens Stambog (se dennes Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 111).

[2]) Joh. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 131. 138.

oppebar af sit Præbendegods i Lund[1]). Han døde den 31te Avgust 1612 i sin Alders 52de Aar. Universitetet, for hvilket han ikke vides at have udrettet noget, opfordrede ved et Program de akademiske Borgere til at følge ham til Jorden.

4.

Universitetets Professorer.

Medens det i en tidligere Tid jevnlig forefaldt, at Professorer direkte udnævntes af Kongen, skete saadant kun sjældent i nærværende Tidsrum. Alligevel udøvede Kongen, naar han enkelte Gange ønskede det, og ellers Kansleren, en afgjørende Indflydelse paa Besættelsen af ledige Professorposter. Men i Formen var det næsten altid det akademiske Senat, der kaldte, og i en Del Tilfælde var dets Stemme virkelig ogsaa den afgjørende. Denne dets Indflydelse steg under Kansler Christian Friis til Kragerup og bidrog væsentlig til, at i den følgende Tid saa mange Professorsønner fik Plads ved Universitetet. Grunden til det Familieforhold mellem saa mange af Professorerne, der er ejendommeligt for det 17de Aarhundrede, lagdes i dette Tidsrum, da tre af D. Thomas Finckes Døtre bleve gifte med Professorer, samtidig med at hans Søn ogsaa blev Lærer ved Universitetet[2]). Af Biskop Peder Vinstrups Børn blev en Søn Professor, og fire Døtre ægtede Professorer, medens oven i Kjøbet Vinstrups Enke blev gift med hans Eftermand, D. Hans Povlsen Resen. Paa den Maade

---

[1]) Om Apitz v. Grönenbergs Forleninger findes det nærmere i Skaanske Registre, Nr. 3, Fol. 112—3. 182. 193—4. 226—7. 326. 407—8.

[2]) Se Finckes Slægtregister hos Gjessing, Jubellærere II, 1, 30 flg.

kunde det snart ske, at alle de højlærde blev en sluttet Kreds, som ikke lettelig tillod nogen fremmed at trænge ind, med mindre en af de akademiske Fædre ønskede ham til Svigersøn.

Professorernes Virksomhed var den samme som tidligere. Hvad Forelæsninger angaar, kunde mærkes den Skik, at naar en Lærer gik over fra et Fag til et andet, plejede han at holde en Indledningsforelæsning eller Tale, hvortil ikke blot Studenterne men ogsaa de andre Professorer indbødes[1]), og der synes at være lagt megen Vægt derpaa, saa den, der ikke kom til at begynde sin Virksomhed med en saadan Højtidelighed, betragtede sig som brøstholden eller tilsidesat[2]). Forelæsningerne begyndte i

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 343. 391.

[2]) I Acta Consist. 9. Sept. 1608 findes følgende ret mærkelige Forhandling, i Anledning af at Prof. Hans Jensen Alanus maatte afttræde det rhetoriske Professorat til M. Vulfgang Rhuman, og istedenfor overtage det i Lønning lavere stillede Professorat i Græsk: »Rector (D. Petrus Vinstrup) ex mandato Magn. Cancellarii commendavit M. Johanni Alano professionem Græcam, subrogato in ejus locum ad professionem Rhetorices Vulfgango Rhumanno. Ut autem isthæc professionis mutatio nihil detraheret commodis M. Johannis Alani, concessi fuerunt ei Oratoriæ professionis rustici, pro sua persona tamen; M. Vulfgango autem, futuro Rhetorices professori, dabantur Græcæ professionis rustici. Præterea addebatur, M. Johannem Alanum prærogativam in decimis, residentiis et aliis incertis retinere debere, ne ista mutatio ullo modo deteriorem ejus redderet conditionem. — M. Johannes Alanus libellum exhibuit Rectori, quem nec accipere nec legere voluit. Conquerebatur tandem, sibi præreptum perorandi pro nova professione beneficium. Magn. Rector respondit, voluntatem Illustris et Magnifici Cancellarii esse, ut sine oratione Græcam inchoaret professionem, et se mandasse M. Vulfgango, ut eo die perorandi partes susciperet. Imo et Magister Vulfgangus etiam in publico conventu protestabatur, se nihil in præjudicium alterius, sed ex mandato Magn. Rectoris hoc negotii suscepisse, et se ignorasse rem illam cum aliqua eius molestia conjunctam esse potuisse».

hine Dage Kl. 6 om Morgenen og sluttede Kl. 5 om Eftermiddagen. Imellem Kl. 10 og 12 holdtes aldrig Forelæsninger, da det den Gang var Middagstiden. Forelæsningernes Begyndelse og vel ogsaa deres Ophør betegnedes ved Ringning med Universitetets Klokke[1]). Universitetsaaret regnedes, hvad Forelæsninger angaar, fra Paaske til Paaske, som det ses af de i Aaret 1603 indførte trykte Lectionskataloger[2]). Nogen Semesterinddeling finde vi ikke Spor af. Der holdtes paa denne Tid følgende akademiske Ferier: «Feriæ caniculares», der varede hele Avgust Maaned, «Feriæ nundinæ», en Uge i Begyndelsen af Oktober, og Juleferien[3]). Om Forelæsningerne ved Paaske og Pintse have været afbrudte mere end selve Festdagene, kunne vi ikke afgjøre.

Med Professorernes Lønninger og Indkomster foregik ingen væsentlig Forandring i denne Periode. Imidlertid kunde dog mærkes den Bestemmelse, som i Aaret 1598 vedtoges angaaende Fordelingen af Tiende- og Landgildekornet, hvorved bestemtes, at enhver Professor i de højere Fakulteter frit skulde have 21 Td. Rug og 125 Td. Byg. Enhver af de ordinære filosofiske Professorer omtrent 15 Td. Rug og 82 Td. Byg. Enhver af de to pædagogiske Professorer omtrent 8 Td. Rug og 45 Td. Byg. Enhver Professorenke omtrent 2 Td. Rug og 4 Td. Byg. Hvis nogen

[1]) Jvfr. Acta Consist. 21. Okt. 1609: «Laurits Ringer skal holde Bænkene rene in Collegio og ikke ringe, med mindre der læses».

[2]) Kun fire saadanne ere nu bevarede fra Tiden 1603—21, se Tillæg, Nr. 390. 438. 480. 489.

[3]) Om de noget forskjellige akademiske Ferier i ældre Tid se Werlauff, Kbbvns. Univ. Hist. fra dets Stiftelse til Reform. (Progr. 1850), S. 45. 56. Cragii Annal., Addit. p. 101. Jvfr. foran S. 460. Acta Consist. 25. Juli 1599. 23. Juli 1600. 1. Okt. 1603. 7. Jan. 1604.

ønskede mere Korn, maatte han kjøbe det for Kapitelskjøb af Universitetets overskydende Beholdning[1]).

Da der ikke var Midler til at pensionere udtjente Professorer eller saadanne, som paa Grund af Uduelighed ønskedes fjernede fra Universitetet, foresloges det den 24de November 1599 i Konsistorium, at man skulde erhverve Tilladelse til at beskikke saadanne til Præster ved de Kirker, hvortil Universitetet havde Patronatsret. Om Kansleren, til hvem man agtede at henvende sig om Sagen, har givet sit Samtykke, vides ikke; men i den følgende Tid skete det dog undertiden, at Professorer, som ansaas for mindre dygtige til deres akademiske Kald, gik over til Præstestillinger.

Her efter følger nu biografiske Oplysninger om de Mænd, der virkede som Professorer ved Universitetet i den første Del af Christian IV's Tid, for saa vidt deres Levnedsbeskrivelser ikke tidligere ere meddelte, fordi en Del af deres Virksomhed allerede faldt i Frederik II's Dage.

1.

Jørgen Christoffersen Dybvad (*Georgius Christophori Dibvadius*) var en Søn af Christoffer Eriksen i Dybvad, Hads Herred, Aarhus Stift, angaaende hvem der er opbevaret et Kongebrev af 1550, hvorved han fritoges for Ægt og Arbejde, den Stund han boede i Dybvad, «dog saa at han skulde være Kgl. Majestæt og Hertug Frederik huld og tro, og Lensmanden paa Aakjær hørig og lydig»[2]). Denne Mand havde tvende Sønner, der antog Navn efter deres

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 315. Ny kirkehist. Saml. I, 63—4. 66. Baden, Univ. Journal. VIII, 131 flg.

[2]) Registre over alle Lande, Nr. 5, Fol. 107.

Fødested og begge kastede sig med Iver over Studiet af de mathematiske Fag. Den ene af dem, Erik Christoffersen Dybvad, der er bekjendt som Forfatter af nogle danske Almanakker, døde imidlertid i en yngre Alder, «formedelst at hans Kræfter ved alt for megen Studering var svækkede»[1]. Den anden Broder, Jørgen Dybvad, erhvervede sig et, om end ikke berømmeligere, saa dog mærkeligere Eftermæle[2].

Det er ikke bekjendt, naar han er født eller bleven Student, men han omtaler med Taknemmelighed den Understøttelse, han i sin Ungdom havde nydt af Peder Oxe, der tog sig af saa mange unge studerende. Sandsynligvis har denne givet ham Midler til at rejse udenlands; thi 1568 kom han til Universitetet i Vittenberg, hvor han den 10de Marts 1569 tog Magistergraden og samme Aar begyndte sin Forfattervirksomhed med tvende mathematiske Skrifter. Senere opnaaede han kongelig Understøttelse, saa han kunde forlænge sit Ophold i Vittenberg, hvor han ogsaa optraadte som Privatdocent. Efter endnu at have besøgt Universitetet i Leipzig, vendte han 1575 tilbage til Kjøbenhavn medbringende en Anbefalingsskrivelse til Kong Frederik fra Kurfyrst August af Sachsen tilligemed et andet Brev, hvori Kurfyrsten gjorde Kongen opmærksom paa de kalvinistiske Lærdomme, der fandtes i Hemmingsens Syntagma, og

---

[1]) Den 33de Juli 1577 fik Bogtrykker Lauritz Benedicht kgl. Privilegium paa Udgivelsen af en Almanak for Aaret 1578, som Erik Christoffersen Dybvad havde forfattet (Sjæl. Reg. 11, 302). Titlerne paa et Par senere Almanakker af samme Forfatter anføres i Danske Mag. 4. R. II, 106. I Ny kgl. Saml. 754 Fol., findes blandt Udtog af Aarhus Kapitels Breve et Kongebrev af 22. Okt. 1578 om en Trætte mellem Dn. Chilianus og Erik Dybvad.

[2]) I Danske Mag. 4. R. II, 105 flg. har jeg meddelt en udførligere Fremstilling af Jørgen Dybvads Livsforhold, hvor Bevisstederne for efterfølgende biografiske Oplysninger maa søges, naar ingen anden Kilde er angivet.

underrettede ham om det kalvinistiske Komplot, der nylig var opdaget i Sachsen, idet han, under Henvisning til Dybvads mundtlige Beretning, indtrængende opfordrede Kongen til at forhindre Kalvinismens Indtrængen her i Landet navnlig ved at kalde Hemmingsen til Regnskab[1]). Hvad Dybvad angaar, bevirkede Kurfyrstens Anbefaling, at Kong Frederik kort efter (7de Juli 1575) ansatte ham som extraordinær Professor ved Universitetet. Men den Omstændighed, at han havde overbragt Angivelsen mod Hemmingsen og maaske ved sin mundtlige Beretning havde bidraget til end mere at opskræmme Kongen, paadrog ham den Mistanke, at det var hans Plan at faa den højt agtede Lærer fjernet for selv at komme til at indtage hans Plads. Under sine senere Studier i Vittenberg havde han nemlig givet sig af med Theologien, og det var da ogsaa nærmest dette Fag, hvori han blev Docent, om han end samtidig holdt Forelæsninger over «den naturlige Filosofi og Himmelløbet».

Det blev dog ikke Hemmingsen, men en anden af Universitetets Lærere, Dybvad fortrængte. Den 9de Januar 1578 beskikkede Kongen ham nemlig til Professor i Mathematik og eneberettiget Almanakforfatter her i Landet. Dette skete ved Afskedigelse af den hidtidige mathematiske Professor, M. Anders Pedersen Kjøge, noget som det akademiske Senat nødig gik ind paa, saa Kongen maatte fremtvinge sin Viljes Opfyldelse ved et skarpt Brev. Dette, at Dybvad saaledes var bleven Universitetet paatvungen, maatte avle en Misstemning mellem hans Kolleger og ham, og heri kan maaske Grunden søges til, at han, først efter nogle Gange at være forbigaaet, naaede til at blive theolo-

---

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 263—4.

gisk Professor i Aaret 1590, hvorpaa han den 15de September samme Aar kreeredes til Dr. theol. af D. Hans Slangerup.

D. Jørgen Dybvad var, som vi oftere tidligere have haft Lejlighed til at fremhæve, en ejendommelig kantet og uomgjængelig Personlighed, der jevnlig havde Sammenstød nu med een, nu med en anden af sine Medlærere eller med dem alle tilsammen. Saa længe han imidlertid indskrænkede sig til at lade sit onde Lune gaa ud over Professorer eller Studenter, var hans Stilling ikke alvorlig truet; anderledes blev det derimod, da han i akademiske Skrifter gjorde Regjeringen til Gjenstand for en uklog og hensynsløs Kritik. I Begyndelsen udtalte han sig dog i al Almindelighed, idet han blot talte om en Regjerings Pligter eller, som i Talen ved Christian IV's Kroning, gav et afskrækkende Billede af slette Regenter[1]); men efterhaanden antog hans politiske Hentydninger en bestemtere Skikkelse. Som en Myg bevæger sig om Lyset i stedse snævrere Kredse, indtil den tilsidst falder ned med forbrændte Vinger, ganske paa samme Maade gik det Dybvad i hans Forfattervirksomhed: som dreven af en uimodstaaelig Magt nærmede han sig langsomt men sikkert det Punkt, da det var at forudse, at han nødvendig maatte komme i Ulykke. Men undersøge vi nærmere Tidspunktet, da denne Forfattervirksomhed begynder, saa falder det omtrent samtidigt med Kanslerskiftet, og der kan neppe være Tvivl om, at det især var Misfornøjelse med Christian Friis til Borreby og hans myndige Styrelse navnlig af de akademiske og kirkelige Anliggender, der har drevet Dybvad fremad i hans Kritik af Regjeringshandlinger. Derimod er det vistnok

[1]) Se foran, S. 88.

urigtigt, naar det oftere er sagt, at et fra Ungdommen af næret Had til Adelen i det hele har været den egentlige Aarsag til hans politiske Forfattervirksomhed; han havde tvertimod tidligere ytret sin Hengivenhed mod denne Stand ved at dedicere en stor Del af sine Skrifter til forskjellige Adelsmænd, ligesom han paa anden Maade havde vist sin Opmærksomhed mod Adelspersoner. Forresten er det karakteristisk, at medens Dybvad forhen havde udmærket sig som den strænge Opretholder af den akademiske Tugt, synes han, fra den Tid af da hans Vrede vendte sig mod de overordnede Myndigheder, at være bleven meget mildere mod Studenterne, saa vi oftere, naar saadanne havde forset sig, finde ham som Talsmand for den efter Forholdene lemfældigste Fremgangsmaade imod dem. Maaske den Omstændighed, at hans egen Søn, Jørgen, oftere kom i Konflikt med de akademiske Love, kan have gjort ham mere tilbøjelig til at lade Naade gaa for Ret.

Vi have allerede tidligere under Universitetets almindelige Historie dvælet ved den Sag, som ifølge kongelig Befaling anlagdes mod Dybvad for Konsistoriets Domstol i Anledning af hans dristige og upassende akademiske Theses; her skulle vi derfor kun minde om Resultatet, som var, at han den 11te April 1607 afsattes fra sit Lærerembede, med mindre Kongen vilde benaade ham[1]). Da Dybvad imidlertid søgte at opnaa den Tilgivelse hos Kongen, hvortil han saaledes var henvist, mødte han et bestemt Afslag. Saa længe hans Efterfølger endnu ikke var udnævnt, havde han dog Haab; men den 11te Juli s. A. meddelte Universitetets Rektor i Konsistorium, «at Kgl. Majestæt ikke var tilsinds at bruge D. Jørgen Dybvad i nogen Universitets-

[1]) Se foran, S. 197 flg.

Bestilling eller anden Tjeneste», hvilket havde til Følge, at man valgte en anden theologisk Professor i hans Sted, nemlig Kort Aslaksen. Da Dybvad fik Kundskab herom, gjorde han endnu et Forsøg paa at bevæge Professorerne til at gaa i Forbøn for ham, at der dog maatte forundes ham en Lærerplads ved Universitetet, ellers vilde, efter hans Mening, Præsterne blive afskrækkede fra at straffe Laster, naar de saa', hvor haard en Skjæbne der ramte ham, fordi han havde paatalt Misbrug. Rektoren (M. Joh. Stephanius) svarede ham imidlertid, at Sagen var vanskelig, Lægedommen søgtes altfor sent, Dommen kunde ikke forandres; men hvis Professorernes Forbøn formaaede noget hos Kansleren, vilde de dog ikke undslaa sig for at anholde om, at han idetmindste til en vis Grad maatte blive tagen til Naade og faa noget at leve af. Det er os imidlertid ikke bekjendt, at han har opnaaet nogetsomhelst. I det første Aar efter sin Afsættelse beholdt han rigtignok sin Professorresidens og oppebar den sædvanlige Naadensaarsindtægt; men heri maatte indtræde en Forandring, da Aaret var omme. Hans Begjæring om at beholde Residensen lidt længere blev afslaaet, og et Forsøg, han gjorde, paa at opnaa samme Vilkaar, som Hemmingsen havde faaet ved sin Afsættelse, blev ogsaa forgjæves. Følgen blev da den, at han saa sig henvist til den yderste Nød. Ingen af hans Børn vare i den Stilling, at de kunde hjælpe ham. I et lille Hus i Klædeboderne tilbragte han den øvrige Del af sit Liv. Et Par Gange tilstod hans tidligere Kolleger ham en Foræring af Distributspengene. Men forøvrigt have hans sidste Aar vistnok været meget kummerfulde, især da hans Hustru, der tilmed var epileptisk, skal have været en sand Xantippe. Endelig døde han den 30te Oktober 1612.

D. Jørgen Dybvad var utvivlsomt en baade flittig og

lærd Mand, og Lyskander, der levede samtidig med ham, udtaler en særdeles rosende Dom over ham[1]). Men de uelskværdige Sider af hans Karakter bevirkede dog, at kun faa beklagede hans Fald[2]). — Den 8de December 1576 havde han ægtet Kirstine Jespersdatter (født 1549), en Datter af Borgmester Jesper Finsen i Vejle. Hun overlevede kun i kort Tid sin Mand og døde den 24de Juli 1613. Universitetet udstedte et Sørgeprogram over hende, som endnu er bevaret, og hvori det blandt andet hedder: «Varias fortunæ vices subinde experta est, quæ vitam ipsi peracerbam et invisam reddiderunt: inprimis autem tristissima optimi mariti jactura ita adfecta est, ut animo subinde deficiens in ipso mortis confinio constituta putaretur». Af dette Ægteskab var der tre Børn, nemlig foruden en Datter, der døde som Barn, Sønnerne Christoffer og Jørgen. Den første, som oftere er omtalt i det foregaaende, overgik der en endnu haardere Skjæbne end den, der ramte Faderen, og ikke uforskyldt[3]); den anden, der i en Aarrække stadig benyttedes af Faderen som Respondens ved hans Disputatser, men tillige voldte ham adskillige Fortrædeligheder, havde ikke Broderens Begavelse og døde som Magister,

---

[1]) Han betegner ham nemlig som «vir in divinis literis jugi exercitatione longe doctissimus, et in seculari Philosophia magna cum admiratione versatus, linguarum Latinæ, Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ cognitione celeberrimus, ingenio et judicio clarus, in declamandis sacris literis industrius, et habendis ad populum concionibus elegans, Poeta, Orator, Mathematicus excellens, vita et moribus gravis et devotus» (Scriptores Danici, min Udgave, S. 281—2).

[2]) Se Tillæg, Nr. 414. I et Brev af 19. Novbr. 1606 til Biskop Mogens Madsen i Lund ytrer Prof. Joh. Stephanius om Afskaffelsen af Exorcismen: «Dn. Doctor Dybvadius sese opponit sed frustra, nam quicquid ab eo est, id ut ab homine non satis sani judicii plane contemnitur». (Ny kirkehist. Saml. V, 231—2).

[3]) Se foran, S. 316 flg.

men uden Embede, som det synes i Begyndelsen af Aaret 1626.

Skrifter: Commentarii breves in secundum librum Copernici. Witeb. 1569. 8. (Tilegnet Hertug Hans den Yngre af Holsten).

Tractatus breves de mensurationibus geometricis altitudinum accessibilium et inaccessibilium, longitudinum, latitudinum et profunditatum. Witeb. 1569. 8. (Tilegnet Kansler Johan Friis).

*Liber secundus historiæ naturalis Plinii. Hafn. 1571.

*Oratio de æterna filii Dei divinitate et essentia. Witeb. 1571. 4.

Oratio de humanitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi habita Witebergæ ante prælectionem epistol. D. Ignatii. Witeb. 1572. 4. (Tilegnet Oluf Rosensparre).

Alcinoi Philosophi ad doctrinam Platonicam introductio. Hafn. 1574. 8. (Dette Skrift savner Udgivernavn; men Lyskander beretter, at Dybvad har gjennemset og udgivet det, hvad imidlertid kan synes tvivlsomt, da han i Aaret 1574 neppe har opholdt sig i Kjøbenhavn).

Propositiones aliquot Mathematicæ in eorum vtilitatem, qui in celeberima Academia Hafniensi suauissimæ et vtilissimæ Matheseos sunt studiosi. Hafn. 1577. 8. (Tilegnet Brødrene Johan Rud til Møgelkjær og Knud Rud til Sæbygaard).

**Μελος παραμυθηκον* ad nobilissimam Ciciliam Urne lugentem maritum Albert. Oxonium. Hafn. 1577.

Practicæ præcipuæ doctrinæ triangulorum planorum, omnibus studiosis Matheseos vtilissimæ, expositio. Hafn. 1577. 8. (Tilegnet Oluf Rosensparre).

En nyttig Vnderuissning om den Comet, som dette Aar 1577 in Nouembri først haffuer ladet sig see. Kbh. 1578. 4. (Tilegnet Kong Frederik II).

Doctrina meteorologica tradita et explicata. Hafn. 1578. 8. (Tilegnet Sten Bilde til Vandaas).

De Iridis generatione, loco, coloribus, numero et figura, inquisitio optica. Hafn. 1578. 8. (Tilegnet Hr. Lage Urne til Beltebjerg).

De iis, quæ insalubria sunt et præter naturam, morbo videlicet, morbi causa et symptomate, generalis commonefactio. Hafn. 1578. 8. (Tilegnet Manderup Parsberg til Sandbygaard).

Assertiones theologicæ, mathematicæ, physicæ et ethicæ, respondentibus quinque honestis et eruditis viris titulo magistrorum ornandis. Hafn. 1580. Fol. pat.

Theses quibus repetitur summa veræ et incorruptæ doctrinæ, quam nostræ ecclesiæ profitentur de justificatione hominis peccatoris coram Deo. Hafn. 1590. 4. (Forsvaredes af Dybvad for den theologiske Doktorgrad).

Canones vetustæ synodi, quæ Gangræ in Paphlagonia circà annum Domini 324 celebrata est, editi. Hafn. 1592. 4.

Joan. Chrysostomi Homilia vigesima prima pene tota cum sententiis aliquot insignioribus ex 20 prioribus collectis. Hafn. 1594. 4.

Expositio XV priorum vers. primi cap. Jesaiæ, tradita forma thesium, vt sit accommodata disputationi, quæ habebitur 23 Octob. Resp. Christophoro G. Dibvadio. Hafn. 1594. 4.

Adolescentibus solidæ eruditionis veræque pietatis studiis addictis in Acad. Hafn. S. D. Georg. C. Dibvadius. Hafn. 1595. Progr. in Fol. pat.

Explanatio VIII versuum primi capitis Jesaiæ a 15 ad 24, comprehensa forma thesium. Resp. Christophoro G. Dibvadio. Hafn. 1595. 4.

Oratio in coronatione Christiani IV. 1596. (Mnskr. i Ny kgl. Saml. 988. 4to).

*Enarratio Psalmi CXXXIII. Hafn. 1596. 8.

Theses, quibus repetitur summa veræ et incorruptæ doctrinæ de bonis operibus, de quibus pro licentia accipiendi gradum doctorum in Theologia d. 15 Junii disputabit rev. et doctiss. vir M. Joh. Paul. Resenius, præside Georgio C. Dibvadio. Hafn. 1597. 4.

Nonnulla ex metrico scripto Gregorii Nazianzeni, vt eorum lectione quisque, qui vitam suam Christo consecrauit, in fide, spe et charitate confirmetur. Exhibita rev. et doct. viris M. Desiderio Fossio, M. Jonæ Jacobi et M. Johanni Canuti. Hafn. 1597. 8.

Commonefactio de disciplina, quæ legibus Academiæ præscribitur, earum recitationi præmissa. Hafn. 1597. 8.

Speculum Sacerdotii, siue commentarius in priorem epistolam Pauli ad Timotheum. Hannoviæ 1599. 8.

Theses de lege Dei. Resp. Georgio Jacobi. Hafn. 1600. 4.

Theses de ratione investigandi veram Decalogi sententiam deque eius partitione. Resp. filio Georgio. Hafn. 1602. 4.

Enarratio primi, secundi, septuag. secundi et septuag. tertii Psalmorum Dauidis. Hafn. 1602. 8. (Tilegnet Roskilde Domkapitel).

Enarratio Psalmi CXXII. Hafn. M. DC. CII(!). 8. (Tilegnet Præsteskabet i Sjælands Stift).

Theses de primo præcepto Decalogi. Resp. filio Georgio. Hafn. 1603. 4.

Theses de appendice primi præcepti, quæ aliis est secundum præceptum. Resp. filio Georgio. Hafn. 1604. 4.

Theses de tertio præcepto Decalogi. Resp. filio Georgio. Hafn. 1604. 4.

Theses de Juramento. Resp. filio Georgio. Hafn. 1605. 4.

*Oratio de dicto Paulino, Rom. XII, 1: Sistite etc., præmissa recitationi legum Acad. Hafn. d. 5 Septembris. Hafn. 1605. 8.

Magicæ superstitionis vanitas et scelus hisce thesibus detegitur. Resp. filio Georgio. Hafn. 1605. 4.

Theses de quarto præcepto, quod vulgo tertium est. Resp. filio Georgio. Hafn. 1606. 4.

Theses, quibus exponitur præceptum de sanctificando Sabbatho. Resp. filio Georgio. Hafn. 1607. 4.

Ifølge Lyskander skal Dybvad være Forfatter til nogle Almanakker, hvoraf ingen dog ere bevarede. Hans Forsvarsindlæg 1607 mod den kgl. Aktors Beskyldninger ere aftrykte som Tillæg, Nr. 409 og 411.

2.

Anders Krag (*Andreas Petreius Kragius Ripensis*) var født 1553 i Ribe, hvor hans Fader, Peder Krag, var

Borger; Moderen hed Karine Sørensdatter Klyne[1]). Af Forældrene blev han sat i sin Fødebys Latinskole, hvor han saaledes udmærkede sig ved Lyst og Nemme til Studeringerne, at, efterat hans Forældre vare faldne ham fra, tog først Domprovst M. Jesper Mule og siden Biskop M. Povl Madsen i Ribe sig af ham. I den sidste, der var gift med et Sødskendebarn af ham, fandt han en anden Fader, der med stor Omhu tog sig af den fattige, men opvakte og lærelystne Dreng[2]). Da M. Povl Madsen 1569 blev forflyttet til Sjælands Bispestol, tog han Anders Krag med sig til Kjøbenhavn, og efter at han var bleven Student, beholdt han ham i sit Hus og skaffede ham senere en Hørerplads ved Vor Frue Skole. Da han havde været i denne Stilling et Par Aar, opgav han den igjen og rejste, understøttet af Bispen, til Vittenberg, hvor han tog Magistergraden[3]). Efter at han var kommen hjem, udvirkede han,

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 154. Ved en Trykfejl angives Anders Krags Fødeaar her som 1558, og denne Fejl er siden gjentaget af Gram (Cragii Ann., Præf. p. 4) og mange andre. Da Krag imidlertid ved sin Død 1600 var 47 Aar, maa han være født 1553, og hermed passer ogsaa alle andre Omstændigheder i hans Liv (jvfr. Mag. til den danske Adels Hist. S. 159). Om hans Moders Slægt, som i sin Tid var meget udbredt i Ribe, se Wegener, And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 215; Jydske Saml. I, 221 flg.

[2]) I det kgl. Bibliotheks Exemplar af And. Krags Udgave af Horatii Ars Poetica etc. Basil. 1583, findes følgende egenhændige Tilskrift: »Viro optimo et sincero theologo d. doctori Paullo Matthiæ, Siælandicarum Ecclesiarum Superattendenti vigilantissimo, Patrono suo, patris loco perpetuo colendo, mittitur«.

[3]) Vinding, p. 155, hvis Kilde vistnok omtrent udelukkende er det akademiske Programma funebre over Krag. Men Oplysningerne om hans Udenlandsrejser ere her lidet nøjagtige. I Hegelunds Kalender læses under 19. Jan. 1577: »M. Andreas venit Hafniâ Ripas«. Mon det skulde være Anders Krag? Thi M. Anders Christensen, som man ogsaa kunde tænke paa, var, saa vidt vides, dengang udenlands (se 2den Del, S. 654).

ventelig ved sine Velynderes Bistand, at Kongen den 20de April 1579 paalagde Universitetet at give ham det første af de fire Rejsestipendier, der blev ledigt, «efterdi vi forfare, at om samme Mester Anders Krag skal være sønderlig god Forhaabning, at han udi Fremtiden kan tjene enten udi Skolen eller Kirken»[1]). Ved Hjælp af dette Stipendium rejste han da atter ud. I Slutningen af Marts 1580 finde vi ham paa Gjennemrejse i Worms[2]). Men under 5te December 1580 anmærker Peder Hegelund i sin Almanak, at M. Anders Krag paa denne Dag drog bort fra Ribe paa Vejen til Strasborg. Deraf maa man jo slutte, at han atter har været hjemme. Hvorledes nu end dette forholder sig, saa meget er vist, at han med Iver fortsatte sine velbegyndte Studeringer og tilbragte en Tid i Strasborg, Tybingen og Basel. Paa det sidste Sted blev han især hjemme. Det var Filosofi, Fysik og Lægevidenskab, han fornemmelig lagde sig efter. Og da han havde gjort Bekjendtskab med den videnskabelige Methode, som den franske Filosof og Mathematiker Petrus Ramus med stor Energi og Talent havde gjort sig til Talsmand for, saa sluttede han sig afgjort til denne Retning og udgav i Begyndelsen af Aaret 1582 i Basel et udførligt Forsvar for Ramus og hans filosofiske Methode imod et Angreb, som en Professor i Tybingen havde rettet imod samme[3]). Samme Aar gjorde han et kort Besøg i Hjemmet for, efter Biskop Povl Madsens Anbefaling at overtage en Plads som Hovmester for to unge Adelsmænd, Hans og Frederik Munk til Oxvang,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 212.

[2]) Her skrev Krag i M. Hans Jakobsen Skjærbæks (senere Dr. med. og Læge i Lybek) Stambog (Ny kirkehist. Saml. III, 664).

[3]) Se 2den Del, S. 301—5.

hvis Studier i Udlandet han skulde lede[1]). I Avgust 1582 drog de fra Ribe til Strasborg, og, efter et Ophold ved Akademiet her, til Basel, hvor Krag Aaret efter i et Par Skrifter søgte at vise den ramistiske Filosofis Anvendelighed i forskjellige Grene af Videnskaben. Fra Basel begav han sig over Genf til Montpellier, hvor Lægevidenskaben endnu ligesom tidligere, da Christiern Torkilsen Morsing studerede her, dyrkedes med megen Iver. Her opholdt Krag sig i længere Tid under flittige Studier og gjorde derfra en Udflugt til Paris, ledsaget af sin Ven Georg Speigel fra Heidelberg[2]) og maaske ogsaa af den ovennævnte Frederik Munk (Broderen havde, som det synes, tidligere forladt ham).

Efter Besøget i Paris vendte Anders Krag alene tilbage til Montpellier, hvor han understøttet af sin gamle Velynder, Biskop Povl Madsen, med de dertil fornødne Midler, satte Krandsen paa sit Lærdomshus, idet han den 1ste Avgust 1585 erhvervede sig Doktorgraden i Filosofi og Medicin, efter at han kort iforvejen havde taget Bakkalavr- og Licentiatgraderne i Medicinen, og gjennem en stor Mængde forskjellige Lærdomsprøver havde banet sig Vejen til hin akademiske Værdighed. Af disse Lærdomsprøver faa vi et anskueligt Billede i et Skrift (Laurea Apollinea Monspeliensis), som Krag ikke længe efter udgav, og hvori han meddelte alle de Qvæstioner og Problemer, han maatte løse, og de medicinske Consultationer, Forelæsninger og Orationer, der ved denne Lejlighed bleve holdte. Skriftet giver en udmærket Forestilling om den Lærdom og Begavelse og i det hele om det høje videnskabelige Dan-

[1]) Hegelunds Kalend. msc. A. Krag, Laurea Apollin. Monspeliensis, p. 149—50. Herholdt og Mansa, Saml. til Medic. Hist. S. 41. O. Nielsen, Skadst Herred, S. 19.

[2]) Laurea Apollin. Monspel. p. 80.

nelsestrin, hvorpaa Forfatteren stod. Den Fordomsfrihed, hvormed han udtaler sig om endel naturlige Fænomener, som dengang almindelig vare Gjenstand for megen Overtro, har i vore Dage med Rette fundet Omtale som noget særdeles mærkeligt[1]).

Saasnart Efterretningen, om at Krag saaledes paa den hæderligste Maade havde fuldendt sine Studeringer i Udlandet, var naaet til Kjøbenhavn, udgik der Opfordring til ham fra Universitetet om at vende tilbage for at overtage en Professorpost. Vi have hans Svar, dat. Frankfurt am Main den 26de Avgust 1585, hvori han med Taknemmelighed modtager Tilbudet og erklærer det for sin Hensigt efter det forestaaende store Bogmarked i Frankfurt at følge med Bogførerne tilbage til Danmark[2]). Denne Plan blev der dog ikke noget af. For nemlig at faa sin ovennævnte «Laurea Apollinea» udgiven, maatte han atter rejse til Basel, hvor hans tidligere Skrifter vare trykte. Den 1ste Februar 1586 undertegnede han her den Skrivelse, hvormed han tilegnede den studerende Ungdom ved Kjøbenhavns Universitet sit Værk. Der er noget ejendommelig aandsfriskt og tiltalende ved Krags Henvendelse til Studenterne; han fralægger sig at høre til nogen bestemt filosofisk Sekt, og han vilde ikke ved nogen gammel eller ny Autoritet lade sig berøve Friheden til selv at dømme. Sandheden var ham kjærere og helligere end alle Filosoffers Autoritet[3]).

---

[1]) Herholdt og Mansa, Saml. til Med. Hist. S. 35—42. Jvfr. 2den Del, S 319—20.

[2]) Se Tillæg, Nr. 238.

[3]) «Recusavi et etiamnum recuso, ulli me sectæ dicare: ulli philosopho etiam acutissimo meam in judicando libertatem divendere: et in ejjus jurare, tanqvam oracula, verba et voces, propter antiqvitatem, avtoritatem, opinionem. Veritas mihi ejjusqve seria defensio omnibus omnium philosophorum avtoritatibus turgidis et ætatibus venerandis carior, sanctior, antiqvior est».

I Montpellier havde han lært at skjønne paa et frit Studium; thi der havde man ladet ham frit Valg, hvorfra han selv vilde hente sine Grunde eller Beviser, og han var hverken bleven bundet til Galen eller Aristoteles. «Se dig i Spejl, du kjøbenhavnske Ungdom!» Skolastiske Spidsfindigheder havde han efter Evne søgt at bekjæmpe; thi i Lægevidenskaben ere de ikke blot unødvendige, men endog skadelige. I Smaating kan man lade saadan Ordleg passere, men hvor det gjælder Liv og Velfærd, der maa Vrøvl (nugæ) tilside.

Efter Fuldendelsen af dette Skrift begav Krag sig paa Hjemrejsen og overtog i Foraaret 1586 Posten som Professor pædagogicus, skjønt det var uvant at se en Doktor paa denne beskedne Begyndelsesplads[1]). Hermed forbandt han i nogle Aar Forretningerne som Universitetets Notarius. Kort efter hans Ansættelse døde den theologiske Professor D. Jakob Madsen, der i flere Henseender var hans Aandsfrænde. Krag erhvervede sig store Fortjenester af den afdødes Minde ved at besørge en Del af hans efterladte Skrifter udgivne paa en Forfatteren værdig Maade. De udkom alle i Basel, hvor Krag, som ovenfor er berørt, havde mange litterære Forbindelser. Da den pædagogiske Professors Løn kun var ringe, udvirkede Krags Venner ved Hoffet i Kong Frederik II's sidste Levetid, at han fik et aarligt Tilskud af Staten paa 120 Daler[2]).

Da der er opbevaret en Række Dagbogsoptegnelser af en Student ved Navn Peder Christensen fra Ribe, der var Famulus hos Anders Krag i de første Aar, efter at han

[1]) Vinding og alle senere Forfattere, der omtale Krag, sige, at han blev Professor 1587; men det er urigtigt.

[2]) Saaledes beretter Krag selv (Hornung, Cista medica, p. 360—2). Kongebrevet herom har jeg dog ikke fundet. Derimod vides, at Regjeringsraadet den 5te Marts 1589 tillagde ham Kongetienden af Ølstykke Sogn (Sjæl. Registre Nr. 13, Fol. 58).

var bleven ansat ved Universitetet, saa se vi os i Stand til at give detaillerede Oplysninger om hans Forelæsninger og øvrige Forhold i disse Aar[1]). Den 30te Juli 1586 sluttede han sin første Forelæsning over Ciceros Tale pro lege Manilia. Den 12te September s. A. begyndte han at gjennemgaa Talen pro Sestio. Denne Forelæsning sluttedes den 9de Januar 1587; den paafølgende 16de Januar begyndte han at læse over Ciceros Skrift de natura Deorum; den 18de Februar samme Aar endte han en Forelæsning over 1ste Bog af Horatses Carmina. Denne er altsaa gaaet jevnsides med de ovennævnte Forelæsninger over Cicero. Strax efter tog han fat paa 1ste Bog af Horatses Oder, som han var færdig med den 22de Marts s. A. Den paafølgende 16de Maj sluttede han Fortolkningen af 1ste Bog af de natura Deorum, og begyndte Dagen efter paa første Bog af Horatses Epistler, som han sluttede den 28de Juli s. A. Efter Ferien begyndte han den 7de September paa 2den Bog af de natura Deorum, som han var færdig med den 20de December s. A., hvorpaa han strax den følgende Dag begyndte paa en «tractatus de periodis». Den 11te Januar 1588 tog han fat paa 3die Bog af de natura Deorum, som han sluttede den 23de April s. A. Den paafølgende 8de Maj aabnede han en Forelæsning over 2den Bog af Horatses Carmina og Dagen efter over Ciceros Tale pro P. Qvintio. Den sidste var han færdig med den 22de Juli, hvorpaa han den 30te September tog fat paa Talen pro A. Cluentio. Denne Forelæsning endte han den 4de Marts 1589, hvorpaa han to Dage efter begyndte paa Terents's Komedie Heautontimorumenon, som han var færdig med den 21de Juli s. A. Endelig bemærkes, at han den 22de Oktober s. A. begyndte paa Terents's

[1]) Disse Notitser findes i en Række Almanakker i Hjelmstjernes Samling i Kgl. Bibl.

Adelphi, — og dermed slutter Optegnelserne om Krags pædagogiske Forelæsninger.

Samtidig havde han en ikke ubetydelig Lægepraxis, og i den omtalte Dagbog omtales jevnlig, hvorledes han blev hentet over til Skaane eller ud til Herregaarde i Sjæland, ja vel endog til Laaland for at yde Lægehjælp. I Avgust og September 1588 var han i Ribe i Anledning af en Retsstrid med nogle Slægtninge (Borgmester Søren Jakobsen Stages Arvinger); den blev dog bilagt i Mindelighed. Af Dagbogen erfares endvidere, at Krag den 13de November 1586 havde Bryllup med Elline Mortensdatter (født 1566, Datter af afdøde Morten Olufsen, Handelsmand i Kjøbenhavn). Under den forudgaaende 25de Oktober bemærkes i Dagbogen: «skrev vi Bryllupsbreve i D. Anders Krags Hus», — det er de bekjendte Indbydelser, der sædvanlig vare efter en bestemt Formular. Noget nær Aarsdagen efter Brylluppet fødtes der Ægtefolkene den første Søn (12te November 1587), hvilken blev døbt tredie Dagen efter.

Mærkeligst er dog hvad der i den samme og andre Kilder berettes om D. Anders Krags Skotlandsfærd. Da nemlig den danske Prindsesse Anna i September 1589 skulde rejse over til Skotland for at ægte Kong Jakob, fulgte Krag med som hendes Læge. Efter i en Maaned at have døjet ondt paa Søen, maatte de gaa i Land i Norge, hvor Prindsessen blev, medens den største Del af hendes Følge, og deriblandt D. Anders Krag, vendte tilbage til Kjøbenhavn. Da Enkedronning Sofie i November samme Aar drog til Varbjerg for at møde sin Datter og Svigersøn, den skotske Konge, der ventedes fra Norge, fulgte Krag med som «Hendes Naades Medicus». Lensmanden paa Varbjerg Slot, Anders Bing, der var syg, benyttede ved den Lejlighed hans Hjælp; men da Sygdommen efter Krags Tilbagerejse for-

værredes, lod Anders Bing henimod Aarets Udgang sende Bud til Kjøbenhavn og hente ham paany. Krag var hos ham i en 14 Dages Tid, men da han saa, at Sygdommen var ulægelig, drog han atter hjem efter at have modtaget «en hæderlig Foræring for sin Umage[1])». Den 21de April 1590 udgik der Befaling til Tolderne i Helsingør om at udbetale D. Anders Krag og Apotheker Christian Bett 50 Daler hver til at indkjøbe hvad Medicin og «Gewürtz» de behøvede til den forestaaende skotske Rejse[2]). Heraf maa sluttes, at Krag atter har faaet det Hverv at gjøre Følgeskab med til Skotland, nu da Kong Jakob og hans Dronning rejste hjem efter det tidligere omtalte længere Ophold her i Landet. Formodentlig er han kommen tilbage i Juni eller Juli samme Aar[3]).

Da Jørgen Dybvad i Begyndelsen af Aaret 1590 blev Professor i Theologien, efterfulgte Anders Krag ham i det mathematiske Professorat. Men da den gamle Mester Klavs Lavritsen Skavbo, som i mange Aar havde læst over Fysik, døde endnu samme Aar, har det vistnok været Krag meget kjært at ombytte Mathematik, som han, saa vidt vides, ikke særlig havde lagt sig efter, med Fysik, som han alt længst var fortrolig med. Den 23de Avgust 1590 skrev Arild Hvitfeldt fra Tryggevelde, hvor han var Lensmand, til Universitetets Rektor, D. Povl Madsen, at han nylig havde talt

---

[1]) Hans Lauritzøn, Ligprædiken over Anders Bing, Kbh. 1593, hvor ogsaa Krags Samtaler med Anders Bing refereres. (Den biografiske Del af denne Ligprædiken er optrykt hos Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 177 flg.).

[2]) Sjælandske Tegnelser XVII, 267.

[3]) Den 9de Juli 1590 udgik Befaling til Biskop Povl Madsen om at anordne en Takkebøn i Kirkerne, fordi Flaaden, som havde været i Skotland med Kong Jakob og hans Gemalinde, lykkelig var kommen tilbage (Sjæl. Tegn. XVII, 280—1).

med Kansler Niels Kaas i Kolding, som ønskede, at Professorerne skulde «forordne D. Anders Krag til den fysiske Lection» [1]). Af den oven omtalte Dagbog ses dog, at han først den 10de Januar 1591 holdt den ved Overtagelsen af et nyt Professorat sædvanlige Tiltrædelsestale («perorabat pro professione physica»). Den 23de Marts s. A. sluttede han sin første fysiske Forelæsning, over 1ste Bog af Aristoteles's Physica. Forresten anstillede han nu forskjellige kemiske Forsøg og tilberedte selv en Del af de Lægemidler, som han benyttede. Som Kemiker maatte han nærmest tilhøre den paracelsiske Skole i Medicinen; men han var dog for selvstændig til at gaa i nogen enkelt Mesters Ledebaand, og søgte derfor at forbinde den galeniske Methode med Paracelsus's [2]).

Vi have allerede tidligere omtalt nogle Stridigheder, som Krag havde med nogle af sine Kolleger [3]). Disse mindre tiltalende Optrin skulle vi dog ikke her atter dvæle ved, men kun erindre om, at han 1595—6 beklædte Rektorværdigheden ved Universitetet, og at han 1595 valgtes til Vor Frue Kirkes akademiske Værge, hvilken Funktion han forestod indtil sin Død. Om hans Forelæsninger som Physicus have vi ikke saa nøjagtige Efterretninger som om hans tidligere, da han var Pædagogicus. Af et Skrift, han har udgivet, erfares dog, at han en Tid læste over Aristoteles's Metafysik, og da han var færdig dermed, begyndte

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 265.

[2]) Se And. Krags Brev til Sigismund Schnitzer, Medikus i Bamberg, som først er trykt i Hornungs Cista Medica, p. 360—2, og siden i Bartholins Cista Medica, p. 109—12. Paa førstnævnte Sted har Brevet Aarstallet 1611, paa det andet Sted 1600. Begge Aar ere dog urigtige; thi Brevet maa efter Indholdet være fra 1591 eller et af de nærmest følgende Aar.

[3]) Se foran, S. 33—8.

han at gjennemgaa en af Platons Dialoger, som han sagde, «ut temperarem Aristotelis subtilitates et argutias elegantia, gravitate et majestate Platonica [1]». Det havde været en af hans Ungdomsplaner, atter at bringe Platon til Ære, efterat denne Filosof længe næsten havde været fortrængt fra Universiteternes Høresale af Aristoteles. Med Undtagelse af ovennævnte Forelæsning over Platons Parmenides foreligger der dog intet Bevis for, at det er lykkedes ham at realisere sin Plan. Overhovedet kunne vi ikke paavise, at Krags akademiske Virksomhed ganske har svaret til de Forventninger, man maatte nære om samme efter den glimrende Prøve, han havde givet paa sin Smag og Lærdom ved Doktorpromotionen i Montpellier. En vis tiltalende Klarhed og Anskuelighed møder os dog i de akademiske Theses, hvortil hans Forfattervirksomhed for største Delen indskrænkede sig, efterat han var bleven Professor. Det maa heller ikke glemmes, at han ikke fik levet sit Liv ud, men døde i sine bedste Aar, uden at være naaet til Lærerstolen i Medicinen, hvortil han især synes at have egnet sig. Med den selstændige Granskers utrættelige Iver kastede han sig over forskjellige kemiske Experimenter, der skulle have haft en skadelig Indflydelse paa hans Sundhed [2]. Den 24de Maj 1600 skrev hans Ven og Discipel Petrus Johannis Wiburgius til D. Sigismund Schnitzer i Bamberg, der fra tidligere Dage af var en god Ven af Krag: «Da jeg i disse Dage viste Krag den Del af Eders Brev, som handler om Eders Rejse, svarede han, at hvis jeg kunde bringe Eder hid med mig, vilde han strax lade opfore 4

---

[1]) Dedicationen i And. Krags Udg. af «Platonis Parmenides seu de Ideis». Skriftet er tilegnet «Studiosis mysteria naturæ in Academia R. Hafn. perscrutantibus, auditoribus suis».

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 156.

ny Ovne og vise os vidunderlige Resultater af visse kemiske Destillationer. Ubi non est ocularis demonstratio et manualis operatio, nihil est. Men kjære, bed med mig til Gud for ham, at Herren dog maatte behage at forlænge hans Liv, thi han lider af en farlig Katarrh, der har angrebet Lungen, og han har længe tvivlet om sit Liv paa Grund af Sygdommens Langvarighed. Jeg kan ikke noksom sige Eder, hvor han er en trofast og oprigtig Ven» [1]). Den i dette Brev udtalte Frygt viste sig snart som grundet; thi den 8de Juni 1600 døde D. Anders Krag, 47 Aar gammel. M. Klavs Lyskander, der levede samtidig med ham, og engang havde haft et mindre venskabeligt Sammenstød med ham [2]), omtåler ham i sine Optegnelser om danske Skribenter som «Vir doctus, felix, affabilis, liberalis et præsentis ætatis quasi moribus natus, Ramææ Philosophiæ assertor et scholæ Aristotelicæ impugnator acerrimus [3])». Sivert Grubbe har i sin Dagbog anmærket under 11te Juni 1600: «Begravedes i Kjøbenhavn Dr. med. Anders Krag, en stor Forfægter (insignis propugnator) af den ramistiske Filosofi Han har ogsaa skrevet mod Liebler i Tybingen. I sin Tid var han min Bordfælle i Basel og min tro Ledsager gjennem Burgund og Tydskland [4])». Krags Valgsprog var: «Veritas odium parit». I sine senere Aar synes han ikke at have staaet i det Forhold til Hoffet, som tidligere. Efter hans egne Ytringer maa vi antage, at han selv har søgt at und-

---

[1]) Bartholin. Cista Medica p. 156.

[2]) Rørdam, Lyskanders Levned, S. 130. Striden, der førtes 1594—5 havde drejet sig om Naadensaaret efter M. Klavs Skavbo, hvis Efterfølger i Professoratet A. Krag var, medens Lyskander var Repræsentant for Skavbos Arvinger.

[3]) Anf. Skr. S. 188. En Del andre Bedømmelser af Krags Betydning som Videnskabsmand anføres i Mollers Cimbria lit. I, 312—3.

[4]) Danske Mag. 4. R. IV, 5.

drage sig dette Forhold[1]), hvilket derimod synes at have øvet mere Tiltrækning paa hans Broder, Historieskriveren og Diplomaten D. Niels Krag. Hans Lægevirksomhed hos Adelen gjorde ham dog æret og velanset i mange fornemme Huse, hvor han var en jevnlig Gjæst[2]).

I sit Ægteskab med Elline Mortensdatter havde Anders Krag en Søn og en Datter, der dog begge døde i deres tidlige Alder. Hans Enke ægtede 1½ Aar efter hans Død Prof. Hans Jensen Alanus. Hun døde den 24de Maj 1615[3]).

Skrifter: Rameæ Scholæ: et defensio Petri Rami contra Georgii Liebleri calumnias. Basil. 1582. 8. (Tilegnet Prinds Christian [IV]. I Skriftet findes Vers af Holger Ulfstand og Johannes Paludanus Coldingius, samt en udførlig Tilskrift til Prinds Christian, handlende om Kjøbenhavns Universitets Historie, af Krags Ven og medstuderende i Basel, Adelsmanden Jakob Bjørn.

Q. Horatii Flacci Ars poetica ad P. Rami Dialecticam et Rhetoricam resoluta. Basil. 1583. 4. (Tilegnet Kansler Niels Kaas).

Aristotelica et Ramea: de insidiosis Sophistarum simulationibus, Institutiones breues, quibus additur disceptatio, in qua vtramque institutionem ad Catholicas de materia et forma artium

---

[1]) I det ovenomtalte Brev til Sigism. Schnitzer ytrer Krag: «Qvod mihi gratularis aulicum jugum, id ego hactenus, qvibus proteram modis et mediis fugi et evitavi: qvi longe commodiorem meis studiis conditionem repperi: qvamvis sæpius invitus in aulam avocer».

[2]) Jvfr. Danske Mag. 4. R. II, 20—2.

[3]) Worms Udkast til Universitetets Programma funebre over hende (dat. 27 Maj 1615) findes i Rostgaardske Saml. 121 Fol. Naar der i Dänische Bibl. III, 3 siges, at Hr. Peder Krag, Sognepræst i Ringsted (se foran S. 261) var en Sønnesøn af D. Anders Krag, da er det ganske urigtigt, hvad blandt andet fremgaar deraf. at de vare omtrent samtidige. Naar der i Acta Consist. 27 Okt. 1599 anføres: «And. Cragio ad nuptias, quas celebraturus est, concessa est ½ Amme Vin», da er det ikke hans eget Bryllup, der er Tale om, men om et, der er blevet holdt i hans Hus.

leges posse referri, demonstratur. Basil. 1583. 4. (Tilegnet den kgl. Sekretær Absalon Juel til Mejlgaard).

Laurea Apollinea Monspeliensis. Basil. 1586. 4. (Heri et Digt til Forf. af Sivert Grubbe. Om de forskjellige Tilegnelser i Skriftet se Herholdt og Mansa, Samlinger til Medicinalhistorien, S. 41, hvor der ogsaa er meddelt et Udtog af Skriftet).

Theses ex tribus prioribus capitibus primi libri Physicorum Aristotelis desumptæ. Resp. Johanne Clementis L. Hafn. 1591. 4.

Theses ex quarto et quinto capitibus primi libri Physicorum desumptæ. Quæ disputabuntur ad diem VI. Oct. in domo Valchendorphiana sedecim Studiosorum habitationi donata et dicata. Resp. Nicolao Paschasio Cimbro. Hafn. 1591. 4.

Theses physicæ, in quibus instituitur reconciliatio inter ducem populi Israelitici Mosen et Philosophorum principes de rerum naturalium principiis, solis verbis dissentientes. Resp. Nic. Paschasio C. Hafn. 1592. 4.

Theses de artium principiis et legittima conformatione, quas defendent ad diem XXIV Martij Studiosi honesti et docti XXV pro prima in Philosophia laurea. Hafn. 1593. 4.

Theses de definitione et subiecto Physices, quas defendent ad diem VII Kal. Junii D. Johannes Craphtius, D. Michael Olai Hafniensis, D. Paullus Andreæ Cimber, Cunradus Aslacus Bergensis, Nicolaus Hammerus Hafniensis pro summa in Philos. laurea consequenda. Hafn. 1593. 4.

Theses Physicæ de creaturis simplicibus: materia et forma. Resp. Severino Svaningio Ripensi. Hafn. 1597. 4.

Theses Physicæ de angelis et anima humana. Resp. Paulo Martino Ostrupio G. Hafn. 1598. 4.

Platonis Parmenides seu de Ideis: Latine seorsim editus et brevioribus notis illustratus, uberius prælectionibus publicis explicandus. Hafn. 1598. 4.

Om D. Anders Krags Udgaver af D. Jak. Madsens efterladte Skrifter, som han ogsaa forsynede med Fortaler, se 2den Del, S. 614. Om hans egen Bogsamling se Wormii Epist. p. 2.

3.

Niels Krag (*Nicolaus Cragius Petrejus Ripensis*), forannførte Anders Krags ældre Broder, var født i Ribe omtrent 1550. Ligesom Broderen hørte han til sin Tids opvakte Hoveder. I Aaret 1567 blev han Student og fik ved Anbefaling af Bispen i Ribe, M. Povl Madsen, strax Kosten i Helliggejsthus; men da han i Marts 1570 i Hidsighed gav en af sine Medalumner et Ørefigen, medens de sad ved Middagsbordet i Klosteret, blev han ved Konsistoriets Dom for bestandig udelukket fra Kosten[1]). Han begav sig nu til Ribe, hvor hans Fader vel ikke mere var i Live, men hvor han havde megen Slægt. Navnlig var hans Søster, Anne, gift med Christen Hegelund[2]), en Broder til den daværende Rektor, senere Biskop i Ribe, Peder Hegelund, i hvis Dagbog vi derfor ofte finde Niels Krag omtalt. Af denne Kilde erfare vi, at han i Oktober 1570 begav sig til Vittenberg, hvor han forblev i omtrent halvandet Aar, understøttet af gode Venner i Hjemmet[3]). Efter sin Hjemkomst beskikkedes han 1572 af Biskop Hans Laugesen til Skolemester i Ringkjøbing[4]). Men Niels Krag var en altfor fremadstræbende Natur, til at han skulde nøjes med denne ringe Stilling. I April 1574 begav han sig til Kongen for at søge om Understøttelse til videre Studeringer i Udlandet. Da han varmt anbefaledes af Bisperne Povl Madsen og

---

1) Vinding, Acad. Haun. p. 192. Ny kirkehist. Saml. 1, 37. 49.

2) Magazin til den danske Adels Hist. S. 154.

3) Hegelunds Kalend. msc. 9. Febr. 1572: »Tabellarius Witebergensis Christophorus Dänemarck dedit se in viam (fra Ribe). Cum quo scripsi Nicolao Kragio, misique 42 Joachimicos hinc inde corrogatos«. Ibid. 11 Avg. 1572: »Venerunt Hafniam Nic. Kragius et Severinus«.

4) A. Thura, Valvæ scholarum apertæ (Mnscr. i Univ.-Bibl., Addit. 205. 4to, p. 6 og 502).

Hans Laugesen, og da Kansler Niels Kaas med Velvilje tog sig af ham, opnaaede han, hvad han ønskede, og i Juli 1574 begav han sig derfor atter til Vittenberg[1]). Her tog han den 1ste Marts 1575 Magistergraden, og det bemærkes, at han ved den Lejlighed var den anden i Rækken af de mange, som tog Graden, hvilket vidner om fortrinlig Dygtighed. Hans Ven og Bysbarn, M. Niels Lavritsen, lykønskede ham i den Anledning i et trykt græsk Digt; og da han nogen nogen Tid efter atter begav sig hjem til Fædrelandet, tog den bekjendte Latindigter Hans Lavritsen Amerinus (Broder til den ovennævnte Niels Lavritsen) Afsked med ham og ønskede ham Lykke paa Rejsen i et Digt, som vi endnu have[3]).

I Juli 1576 var M. Niels Krag atter i Hjemmet. Nu gjaldt det om at finde en passende Ansættelse[4]). Ved Velynderes Bistand og særlig ved Kongens Anbefaling opnaaede han Rektorembedet ved Vor Frue Skole i Kjøbenhavn i Februar 1577. Hans Virksomhed i dette Embede have vi tidligere omtalt[5]). Naar han atter opgav det uden endnu at have opnaaet nogen anden fast Stilling, laa Grunden dertil vistnok i hans uheldige Giftermaal. Den anden Fe-

---

[1]) N. Krag, Grammat. latinæ præcepta, 1578, Dedicationen til Niels Kaas. Hegelunds Kalend. msc.

[2]) Se 2den Del, S. 630. Hegelunds Kalend. msc.

[3]) Jo. Amerini Carmina, 1576, Bl. Eij: Propempticon D. Magistro Nicolao Kragio Ripensi, Vuiteberga in patriam tendenti».

[4]) Hegelunds Kalend. msc. 27 Juli 1576: «D. Episcopus (Hans Laugesen i Ribe) festinanter abiit cum M. Nic. Kragio ad Petrum Gyldenstjern — ξὺν θεῷ». Ventelig drog Krag til Rigsmarsken for at faa hans Anbefaling eller Bistand til et eller andet.

[5]) Se 2den Del, S. 716—7. Hegelunds Kalend. msc. 8 Febr. 1577: «M. Nicol. Kragius suscepit scholam Hafn.» Ibid. 26. Febr. s. A.: «Misimus Coldingam per Ancherum Andst libros et supellectilem M. Nic. Kragii».

brnar 1578 havde han nemlig ægtet Kjønne, Datter af en vis Michel Skriver[1]). Denne Forbindelse, der uden Tvivl var indgaaet i Letsindighed, kaster en mørk Skygge over Krags Privatliv. For at skaffe Føden, maatte han give Privatundervisning ude af Huset[2]). Dette var imidlertid en ærlig Sag; men da der kom Børn, og han følte sig trykket af sine huslige Forhold, tog han den Beslutning at ryste det hele af sig og begynde sit forrige Rejseliv paany. Der var hos ham baade Lyst og Evne til at blive noget mere end en Skolemester under fortrykte Kaar; — men Vejen til Anerkjendelse hjemme gik den Gang ligesom senere over Udlandet.

Ved høje Patroners Hjælp fik han den 3die Januar 1582 kongelig Tilsagn om det første Kannikedømme, der blev ledigt i Roskilde, maaske som Løn for at han ved samme Tid tilegnede de to smaa Prindser, Christian og Ulrik, en Samling Sentenser af klassiske Forfattere, som han udgav. I Ventebrevet kaldes han endnu Skolemester i Kjøbenhavn[3]). Men ikke længe efter opgav han dette Embede og paatog sig at rejse udenlands som Hovmester for en ung Adelsmand. Kone og Børn lod han blive i Kjøbenhavn. Om han nogenlunde anstændigt har sørget for deres Underhold i sin Fraværelse, maa vi lade uafgjort. I Marts 1582 kom han med den unge Peder Rud til Ribe

---

1) Hegelunds Kalend. msc.

2) Univ.-Program 1616 over Borgmester Christ. Albretsen, som Krag i sin Tid, medens han var Rektor, underviste i M. Rasmus Kalholms (Sognepræst ved Frue Kirke) Hus.

3) Sjælandske Registre, Nr. 12, Fol. 205. I en Jordebog for Kjøbenhavn, der henføres til 1581, nævnes (Nielsen, Kjøbenhavns Diplom. I, 499): «Mester Peder Skolemester». Vi vide ikke, hvorledes dette skal forstaas, da Niels Krag dog betegnes som Skolemester endnu i det anførte Brev. Maaske var det en dansk Skolemester.

for at tage Afsked fra Slægt og Venner, inden han begav sig til Frankfurt, hvorfra han agtede sig videre til Frankrig[1]). I Avgust 1583 træffe vi ham i Genf[2]). Ikke længe efter tog han den juridiske Doktorgrad, ventelig ved et fransk Universitet[3]). I Sommeren 1584 var han atter i Genf som Hovmester for en mährisk Adelsmand, Carl v. Zerotin[4]). Han havde da ikke ringe Anseelse som Videnskabsmand.

Efter at have besøgt Frankrig, Italien, Schweiz, Tydskland og Polen kom D. Niels Krag den 11te September 1585 tilbage til Ribe[5]). Det maa antages, at han snart efter igjen er rejst ud, efter dog først at have været i Kjøbenhavn[6]); der er os nemlig bevaret et Brev fra den danske Adelsmand Iver Juel, hvori han beretter, at Dr. Krag ikke længe før hans egen Ankomst til Paris, der faldt den 10de September 1586, havde været sammesteds paa Rejsen fra England til Italien og havde aflagt et Brev til ham fra Broderen Vincents Juel i London[7]). Ved Dr. Krag kan neppe forstaas andre end Niels Krag, thi vel var Anders Krag

---

[1]) Hegelunds Kalend. msc. 2 Marts 1582: »M. Nicol. Cragius venit Ripas cum Petro Rudt, profecturus Francofurtum, inde in Gallos«. Ibid. 12. Marts s. A.: »M. Nic. Cragius accepit a me Exemplar Epigrammatum Philippicorum, quod typis edendum (i Frankfurt) se mihi curandum recepit. Deus bene vertat«.

[2]) Ny kirkehist. Saml. III, 665.

[3]) Jvfr. Cragii Annales, Præf. Gram. p. 5—6 (Oversætt. S. 7—9). Gram fejler imidlertid, naar han antager, at Krag først 1588 blev Dr. juris.

[4]) Danske Mag. 4. R. II, 373.

[5]) Hegelunds Kalend. msc. Wegener, A. S. Vedel, S. 190 Not. 2.

[6]) Hegelunds Kalend. msc. 11. Dcbr. 1585: »D. D. Nic. Cragius et Fridericus Suaningius hinc (fra Ribe) vna abierunt Hafniam«.

[7]) Iver Juel skriver d. 16. Novbr. 1586 fra Paris til M. Christen Foss: »Litteras a fratre Vincentio cum huc veni (10. Sept.), per D. Kragium, qui ex Anglia rediens in Italiam paulo ante nostrum aduentum se contulit, missas accepi« (Orig. i Geh.-Ark., Danske Selsk. Saml.).

den Gang ogsaa Doktor; men han havde da endt sine Rejser og havde, som tidligere er omtalt, i Foraaret 1586 tiltraadt Posten som Professor ved Universitetet. Det kan imidlertid med Føje betvivles, at Niels Krag denne Gang er kommen til Italien, da vi ikke længe efter finde ham i Kjøbenhavn, hvor han i Oktober og November 1586 laa i en forargelig Strid med sin Hustru og hendes Slægt. Det er ikke let nu at sige, paa hvis Side Hovedskylden falder. Konens Slægt lagde ad Rettens Vej Beslag paa hans Gods, da han vilde rejse ud igjen uden at træffe Anstalter til Familiens Underholdning. Krag beskyldte fra sin Side sin Hustru for Tyveri og Utroskab. Sagen førtes for Universitetskonsistoriet og Roskilde Kapitel, og den endte tilsidst med en Skilsmissedom[1]). Da Krag nogle Aar efter kunde gifte sig igjen, uden at hans første Kone var død, maa han i juridisk Henseende være erkjendt for den uskyldige Part; men hvad moralsk Skyld han kan have haft ved slet Behandling af sin Hustru, er ikke godt at sige. Den Adfærd, han senere viste mod hendes Børn, som han ikke vilde erkjende for sine og derfor heller ikke understøtte, efterlader et pinligt Indtryk[2]).

Efter at denne Sag foreløbig var endt, begav Krag sig til Ribe[3]). Men i Foraaret 1587 trak der et Uvejr op over hans Hoved, som Fortsættelse af Striden med hans fraskilte Hustrus Slægt, i Form af en Gjældssag, der truede hans personlige Frihed[4]). Det er ikke bekjendt, hvorledes han

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 352 Cragii Annal., Præfatio, p. 6 (Oversætt. S. 8—9).

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 65. V, 105. 111—2.

[3]) Hegelunds Kalend. msc. 28. Novbr. 1586: »D. D. Nicol. Cragius diuertit Ripas».

[4]) Se Tillæg, Nr. 352.

han egentlig er sluppen derfra; men det er neppe sket uden betydelig Opofrelse. Hans Levnedsomstændigheder i de følgende to Aar kjende vi kun lidet til; dog formode vi, at han, understøttet af høje Velyndere, har opholdt sig for det meste i Kjøbenhavn, sysselsat med historiske Studier og andre litterære Arbejder[1]). Her var han ialfald i April 1589, da han tilegnede den unge Kong Christian sin Udgave af et Haandskrift fra Middelalderen, vedrørende den latinske Synonymik. Han stod i den — vistnok meget usikre — Formening, at Forfatteren var en dansk Mand, og at han ved Udgivelse deraf kunde bidrage til at vise, at selv i Tider, der ellers vare nedsunkne i «det yderste Barbari», havde vi ikke savnet Mænd, der havde haft Smag for den klassiske Litteratur og havde dyrket den, saa vidt Tidsomstændighederne tillod det. Dette, mente han, vilde endnu klarere komme for Dagen, naar han efter sin Bestemmelse fik udgivet en «Historia Romana», som i sin Tid var forfattet af en dansk Mand ved Navn Esbern, og som var ham meddelt af den videnskabselskende Adelsmand Erik Lange. Disse Skrifters Udgivelse var for Krag et nationalt Foretagende; thi «patriæ gloriæ asserendæ, quicquid id est, quod possumus, impendere debemus», og han haabede, at herved skulde, ligesom ved Saxes Historie, det danske Navn hævdes mod fremmedes Foragt og nedsættende Domme. Imidlertid fik han dog ikke den romerske Historie udgivet, som han her anmeldte, og Haandskriftet findes nu neppe mere bevaret.

I Kansler Niels Kaas, der efter Frederik den II's Død

---

[1]) I Peder Christensens Almanakoptegnelser findes følgende Notits under 14. Juli 1588: «Opera (betyder vistnok Amanuensis) D. D. Nicolai Kragii satisfecit operibus meis dando mihi duas vallenses ob exarationem 4 archarum papyri».

stod i Spidsen for Rigsstyrelsen, havde Niels Krag en trofast Velynder, og ham skyldes det vistnok fornemmelig, at han endelig fik Plads ved Universitetet, idet der den 1ste Juli 1589 udgik et Kongebrev til Rektor og Professorer, af følgende Indhold: D. Niels Krag havde i nogen Tid studeret udenlands og gjort saadan Fremgang i sin Studering, at han med Frugt kunde tjene og «profitere» i Universitetet, og han havde tilbudt sin Tjeneste i saa Henseende; men for Tiden var der ikke nogen ordinær Professorplads ledig: han beskikkedes derfor nu til extraordinært «at profitere og læse udi Universitetet Lectionem historicam, eller hvad anden Materie hannem bliver paalagt», efter Rektors og de ældste Professorers Raad og Vidskab. Hans Lønning, 200 gamle Daler om Aaret, skulde afholdes af det kongelige Rentekammer, og altsaa ikke falde Universitetet til Byrde[1]). Det var første Gang siden Højskolens Stiftelse, at nogen Lærer fik det Hverv at holde historiske Forelæsninger; thi at Krag virkelig er bleven extraordinær «Professor historicus», fremgaar af et senere Kongebrev af 6te Juli 1592, hvorved det paalægges Rentemesteren at udbetale ham de 200 Daler i Løn for et Aar, «dog saa at han herefter, saa længe sig samme Aar strækker, skal læse og profitere udi Universitetet hvis Historier han tilforn begyndt haver[2])». En ikke ubetydelig Forøgelse af hans Løn var det, at han den 29de Juni 1591 forlenedes med et Kannikedømme i Roskilde[3]). Om det tidligere omtalte Ventebrev for ham var sat ud af Kraft, eller Raden først nu var kommen til ham efter de mange Exspectanter, som der plejede at være, kunne vi ikke afgjøre.

---

[1]) Wegener, Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 191 Not. 3.

[2]) Sjælandske Tegnelser XVIII, 181. Jvfr. foran, S. 374.

[3]) Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel, 2. Udg. S. 191 Not. 3.

Saaledes var Niels Krag efter forskjellige Skjæbnens Omvexlinger kommen i en Stilling, der svarede til hans Evner og Begavelse. Ikke længe efter tænkte han paa nyt Ægteskab, idet det vistnok laa ham paa Sinde ved en anseelig Forbindelse at komme ind i Forhold, der vare ærefuldere for ham end de uheldige, som hans første ulykkelige Ægteskab havde medført. Hegelund har antegnet, at han den 16de Avgust 1590 holdt Fæstensøl i Odense med Else Mule, Enke efter den bekjendte Mester Iver Bertelsen, der var død 1583 som Forstander for Ringsted Kloster[1]). Bryllupet stod først et helt Aar efter, den 22de Avgust 1591, i Odense[2]). Som det tidligere er omtalt, var Else Mule af en Slægt, der gjorde Krav paa at være adelig, om end dens fleste Medlemmer lode sig nøje med borgerlige Stillinger. Selv var hun uden Tvivl en Kvinde af en kraftig Karakter, der med Klogskab og Begavelse havde forstaaet at erhverve sig en ikke ringe Anseelse[3]).

Da der i Sommeren 1592 var Tale om at sende et dansk Gesandtskab til Skotland for at paatale nogle Misligheder, der fandt Sted med Hensyn til Indtægter, som i Ægtepagten mellem Kong Jakob og den danske Konges Søster vare anviste denne som Aarpenge, blev D. Niels Krag udvalgt til at følge med som «Orator» istedenfor Tydskeren D. Paul Knibbius, der oprindelig var udset til dette Hverv, men ved Sygdom blev forhindret deri[4]). Af os ubekjendte

---

[1]) Se 2den Del, S. 522 flg.

[2]) Hegelunds og Peder Christensens Kalenderantegnelser.

[3]) Jvfr. Tillæg, Nr. 386. — Paa en Tid, da de allerfærreste Præster var Selvejere af en dansk Bibel, besad hun en saadan (se Aarsberetn. og Meddel. fra det store kgl. Bibliothek. II, 345).

[4]) Den kgl. Befaling af 30te Juli 1592 til D. Niels Krag om at gaa med i Gesandtskabet til Skotland findes i Udkast i Gl. kgl. Saml. 1076 Fol. Jeg benytter Lejligheden til at berigtige, hvad jeg oven-

Aarsager blev der ikke noget af Rejsen før Aaret efter [1]). Imidlertid fik Krag sin akademiske Stilling sikret, da Niels Kaas den 27de September 1592 paalagde Konsistorium at beskikke ham til den ved M. Christen Michelsens Død ledige Plads som Professor i Græsk [2]). Som for at vise, at han vel var den græske Lærerstol voxen, udgav Krag nu sit vistnok længe forberedte Skrift om den lacedæmoniske Stat, et Værk af grundig historisk og philologisk Lærdom, der længe bevarede sin Forfatters Navn blandt Europas lærde. Værket var tilegnet Niels Kaas som Nytaarsgave 1593 og ledsagedes af tvende andre, mindre Skrifter til Oplysning af den græske Oldtid. Da Gram har rejst et Mindesmærke ikke blot om Krags men ogsaa om sin egen Lærdom ved den omfattende Undersøgelse, han har anstillet angaaende disse Værker, skulle vi ikke her indlade os dybere paa dem [3]), men kun tilføje, hvad Gram ikke kunde vide, at Værket om Lacedæmonierne endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede udkom i tydsk Oversættelse i noget forkortet Skikkelse, og at det dengang vandt Anerkjendelse for Grundighed og Nøjagtighed [4]).

---

for S. 24 paa Slanges Autoritet har sagt, at Niels Krag allerede 1590 var i Skotland; af Tyge Brahes hist. meteorolog. Dagbøger ved Friis fremgaar nemlig, at Krag ikke kan have været fraværende i dette Aar, da han, netop paa den Tid, han skulde have været i Skotland, oftere nævnes blandt dem, der besøgte Tyge Brahe.

[1]) Cragii Annal., Præf. Gram., p. 7—8 (Oversætt. S. 10—11). Slange (Christian IV's Hist. S. 64; jvfr. Schlegels tydske Bearbejdelse I, 156—7) antager urigtig, at Sendefærden allerede skete 1592.

[2]) Se Tillæg, Nr. 286.

[3]) Cragii Annal., Præfatio, p. 21—30 (Oversætt. S. 28—43). Jvfr. Nye Danske Mag. II, 346.

[4]) Die Lacedämonier dargestellt nach ihrer Staatsverfassung. Nürnberg 1799. I en Anmeldelse i Allgem. Zeitung 1799, Nr. 369, siges bl. a. om Skriftet: »Einen Montesquieu wird man hier nicht suchen, aber wohl alles, was man von der Genauigkeit eines Mannes aus den letzt vergangenen Jahrhunderten erwarten kann«.

Da Krag havde udgivet Skriftet om Lacedæmoniernes Stat, modtog han et lille latinsk Digt fra Tyge Brahe, hvori denne opkaster det Spørgsmaal, hvorfor han ikke hellere behandlede Fædrelandets Historie end fremmede Retsoldsager, og Forfatteren giver selv det Svar paa sit Spørgsmaal, at der var mindre Fare ved at dvæle ved det fjerne og fremmede end ved det hjemlige [1]). Om nu just dette var Grunden til, at Krag begyndte sin historiske Forfattervirksomhed med den klassiske Oldtid, kan betvivles; vi ville snarere gjøre opmærksom paa, at det den Gang var uendelig meget lettere at skrive en god Bog om den lacedæmoniske Stat, end om det danske Folk i Oldtiden. Det nævnte Digt minder os for øvrigt om, hvad ogsaa med mange andre Vidnesbyrd kan bestyrkes, at Niels Krag en Tid lang hørte til Tyge Brahes nærmeste Omgangsvenner. Hyppig besøgte han ham paa Hven og andetsteds, jevnlig som Ledsager for Tyges lærde Søster Sophie Brahe, som var forlovet med den tidligere nævnte Erik Lange, der havde meddelt Krag det omtalte gamle Haandskrift. Naar Tyge Brahe var i Kjøbenhavn, finde vi ham undertiden «siddende hos D. Niels Krag og hans Hustru Else og frøstøcke med dem», idet han samtidig gav sit betyngede Hjærte Luft for dem [2]). Først senere, da Tyge Brahes Stjerne dalede, medens Krags straalede med Lykkens Solglands, blev Forholdet mere kjøligt mellem dem.

I Maj 1593 begav Niels Krag sig paa den tidligere bestemte Gesandtskabsrejse til Skotland, i Følge med Sten Bilde til Bildesholm. Opholdet der varede paa tredie Maaned, og der er endnu bevaret en udførlig latinsk Dagbog over

[1]) Dänische Bibliothek. IX, 267—8.

[2]) Tyge Brahes meteorol.-hist. Dagbog ved Friis, S. 134. 144. 148. 153. 168. 179. 197. 215. 236. 241. Danske Mag. 4. R. II, 18 ng.

Rejsen og de diplomatiske Forhandlinger, ført af Krag og efter Hjemkomsten afgiven til Regjeringen [1]). Ved Kragfs Snildhed og Duelighed lykkedes det fuldstændig at udføre det betroede Hverv, og ved det personlige Mod og den Raskhed, han viste under et Oprør, der truede den skotske Konges og Dronnings Liv, gjorde han sig saa yndet af Kong Jakob, at denne senere i et Brev til K. Christian IV omtalte hans Virksomhed i Skotland paa den mest anerkjendende Maade, ligesom han den 1ste Avgust 1593 ophøjede ham i den skotske Adelstand [2]). Intet Under derfor, at man ogsaa herhjemme begyndte at fæste Øjne paa Krag som en Mand, der egnede sig til at drages frem, og det saa meget mere som han ved sin Personlighed havde vidst at vinde ikke faa af Rigets mægtigste Mænd for sig [3]).

I Foraaret 1594 kom den lærde Skotte Petrus Junius i en offentlig Sendelse til Kjøbenhavn. Under sit Ophold her havde han Omgang saavel med flere af de fornemste Statsembedsmænd som med den Tids lærde, især D. Niels Krag og M. Jon Jakobsen Venusin. Savnet af en ordentlig Danmarkshistorie kom oftere paa Tale, og Junius opmuntrede alvorlig Krag til at tage fat paa Sagen, da han aabenbart besad de dertil fornødne Evner. Han var heller ikke uvillig, thi her var baade Ære og Fordel at vinde; og da Petrus Junius ogsaa bragte Sagen paa Tale for Regjeringsraadet, der var gunstig stemt for Krag, saa blev den Beslutning tagen, at det skulde overdrages ham at skrive «den danske Historie og Kongernes Bedrifter, paa det at Danmark saavelsom andre Nationer kunde have sin ordent-

---

[1]) Orig. i Geh.-Arch., Saml. Skotland og Ørknøerne Nr. 53.

[2]) Afskrift af Diplomet gjemmes i Langeb. Diplomatarium.

[3]) Cragii Ann., Præf. p. 8—9 (Overs. S. 10—13). Wegener, A. S. Vedel, 2. Udg. S. 191—2.

lige Historie og Krønike». Den 29de Juni 1594 udgik der Befaling til alle Adelsmænd, Kapitler og Kjøbstedøvrigheder i Danmark og Norge om «at unde og meddele D. Niels Krag Udskrifter, Kopier og vis Besked af alle de Dokumenter og Antikviteter, der kunde findes hos dem[1])». Da Regjeringens Hoved, Kansler Niels Kaas, imidlertid døde samme Dag som dette Brev udstedtes, og der desuden var en anden Mand — M. Anders Vedel i Ribe — som tidligere havde faaet det samme Hverv, og som nu ilede til Kjøbenhavn for at afværge, at Historieskriverbestillingen blev ham berøvet, saa varede det nogen Tid, inden den formelige Bestalling for Krag som kongelig Historiograf udstedtes. Vedel, som ved sin Sendrægtighed i at bringe noget af sit Arbejde for Lyset havde fremkaldt den Mening om sig hos de regjerende Herrer, at man ikke kunde vente stort fra ham, udrettede ved sine Forestillinger kun, at der blev indrømmet ham endnu et Aar til at fortsætte sit historiske Arbejde. Men en Del af sit historiske Materiale maatte han forpligte sig til at afgive til Krag, hvem det den 31te Juli 1594 blev overdraget at skrive Danmarks Historie paa Latin — Vedel skulde skrive paa Dansk. Krag skulde nærmest skrive Christian III's og Frederik II's Historier, og først naar han var færdig dermed, skulde han tage fat paa den ældre Historie og supplere og fortsætte Saxe. I et Tidsrum af sex Aar skulde han være færdig med det hele. Saalænge Vedel endnu var i Besiddelse af Dekanatet i Ribe, som var henlagt til Historieskriverens Bestilling, skulde Krag have en aarlig Løn af Staten paa 500 Daler

---

[1]) Wegener, A. S. Vedel, 2. Udg. S. 193, Not. 12. Cragii Ann., Præf. p. 9—10 (Overs. S. 13—14).

foruden 100 Daler til to Haandskrivere [1]). — Da Vedel imidlertid ikke gjorde Mine til at komme frem med noget af det, han havde udarbejdet i de mange Aar, det alt havde været ham paalagt at skrive den danske Krønike, udgik der i Foraaret 1595 Befaling, at han skulde aflevere alle de Breve og Dokumenter, der havde været ham betroede til hans Forehavendes Fremme, for at Krag kunde gjøre bedre Brug af dem, og ikke længe efter fik denne ogsaa Kongebrev paa det Prælatur i Ribe Domkapitel, som Vedel bidtil havde haft [2]). Man har dadlet Krags Forhold til den fortjente Vedel i denne Sag, og det saa meget mere, som han selv til syvende og sidst ikke fik udrettet mere end denne. Imidlertid lader det sig ikke negte, at Vedel ved sin Sendrægtighed havde givet gyldig Anledning til den Mening, at man ikke kunde vente noget fuldkomment historisk Arbejde fra hans Haand. At Krag sejlede for den Medbør, han havde, kan ikke strængt dadles; det samme havde Vedel gjort i sin Tid.

Det var nu altsaa blevet D. Niels Krags Opgave at beskrive den danske Historie paa en saadan Maade, at Udlændinge kunde faa en sand Forestilling om den, og der blev truffet alle mulige Foranstaltninger for at skaffe ham et saa rigt og fuldstændigt Materiale som muligt. Ikke blot maatte Vedel udlevere næsten alt, hvad han i mange Aar med stor Flid havde samlet; men Kapitlerne bleve

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 292. Wegener a. Skr. S. 195. Som en af Krags Haandskrivere kan nævnes Studenten Tycho Camphenius (se Tillæg Nr. 383).

[2]) Wegener, a. Skr. S. 199—206. I Danske Selsk. Saml. i Geh.-Ark. findes et Brev fra Niels Krag til hans Kolleger og Venner i Ribe Domkapitel om en Konfirmation af Kapitlets Privilegier, han havde erhvervet, og om de Foræringer, han i den Anledning maatte give.

gjentagne Gange mindede om at afgive de historiske Dokumenter, som de havde i Gjemme; ja selv det fjerne Island blev gjennemsøgt for at yde Bidrag til den danske Histories Oplysning, og Krag traadte i Forbindelse med den lærde Arngrim Jonsen, hos hvem han søgte Lys over forskjellige vanskelige Spørgsmaal vedkommende Nordens Oldtid[1]. Under disse Forhold maatte hans akademiske Virksomhed træde i Skygge som det mindre vigtige, og han forsømte ofte sine Forelæsninger og andre akademiske Forretninger. Da Professorerne klagede herover i Konsistorium og lode Universitetets Rektor høre, at han paa utilbørlig Maade saa igjennem Fingre med denne Forsømmelighed, der var til Vanære for Højskolen, saa svarede Krag, at han ikke havde fortjent saa skarp en Irettesættelse, og at det ikke var saa stor en Forseelse, at han, som undertiden havde været syg, undertiden var forhindret ved Regjeringsraadets Hverv, men for det meste havde haft sit fulde Arbejde med at samle og udskrive, hvad der behøvedes til at fuldfærdige Rigets Historie, ikke havde rettet sig saa flittig efter Universitetets Love, som de andre, der ikke havde slige Forretninger. Det var ham ellers en let Sag at faa udvirket en kongelig Tilladelse til det, hans Kolleger med saa skarp Myndighed søgte at formene ham. Og han holdt Ord, thi kort efter fik Rektor og Professorer et Kongebrev, som tilholdt dem at vise sig godvillige mod D. Niels Krag, naar han paa Grund af sit historiske Arbejde undertiden maatte rejse bort for at samle Dokumenter eller indhente Oplysninger, og at finde sig i den Ordning, han traf med

---

[1]) Wegener, a. Skr. S. 220. Cragii Ann., Præf. p. 13 (Over. S. 17—18). Wormii Epist. p. 293—4. 317. Arngrim Jonæ, Apotribe Calumniæ, p. 80—93.

Hensyn til Besørgelsen af sine Forretninger, naar han var borte[1]).

Paa den Maade skulde man da tro, at Krags historiske Forfattervirksomhed maatte have god Fremgang. Naar det alligevel ikke var saa, da var Skylden for en stor Del hos Regjeringen, som ved sin hyppige Benyttelse af ham i diplomatiske Sendelser forhindrede ham fra med udelt Omhu og Iver at sysle med det ham paalagte historiske Arbejde. I Vinteren 1598—8 var han saaledes i Polen; den paafølgende Vinter tilbragte han i London, hvor han paa den danske Konges Vegne førte lange og trættende Underhandlinger med den engelske Regjering om Erstatning for Forurettelser, tilføjede danske søfarende af engelske Kapere[2]); i Aaret 1600 var han udsendt til Kongressen i Embden, og 1601 var han atter i Polen i Regjeringens Ærende. Vi kunne dog ikke her nærmere gaa ind paa de Statsanliggender, som foranledigede disse Rejser. Ved sin Personlighed vidste Krag, hvor han kom frem, at vække Opmærksomhed; navnlig fortælles der om den Yndest, han vandt hos Dronning Elisabeth i England, der gjerne underholdt sig med ham og fandt Behag i hans skjæmtefulde og smigrende Ord, naar han trods hendes 66 Aar priste hendes ungdommelige Ynde. Uheldigvis vare Dronningens Ministre ikke saa lette at vinde, og Krag maatte trods sin umiskjendelige Dygtighed og Iver som Underhandler, vende hjem med uforrettet Sag,

---

[1]) Se foran S. 42. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 114. Samme Dag som ovennævnte Kongebrev udstedtes (16. Oktober 1595) forlenedes Krag med Kongetienden af Alsted og Fjennesløv Sogne, som han dog igjen mistede, men rimeligvis mod anden Erstatning (Sjæl. Reg. 13, 416. Tegn. XVIII, 461. XIX, 95).

[2]) Om denne Sendelse, der medtog omtrent et halvt Aar, haves Krags egen udførlige Beretning, trykt dels i Oversættelse dels i Udtog i Nye Danske Mag. IV, 173—216.

skjønt prydet med en prægtig Guldkjæde, som Dronningen havde foræret ham til Afsked[1]).

Den Tillid, som D. Niels Krag nød ved Hoffet i Kjøbenhavn, maatte ogsaa udøve Indflydelse paa hans Stilling ved Universitetet. Han var en mægtig Mand, der som saadan maatte æres. Vi se saaledes, at han, skjønt Medlem af det laveste Fakultet, havde Plads i Konsistorium foran Medicinerne, næst efter den juridiske Professor, uden tvivl en Indrømmelse til hans juridiske Doktorgrad. I de senere Aar deltog han, naar han var i Byen, jevnlig i de akademiske Forhandlinger, om han end undertiden talte om. at hans Forretninger ved Hoffet lagde Beslag paa hans Tid[2]). Da Raden var til ham, valgtes han 1601 til Universitetets Rektor. Den Dag Værdigheden overdroges ham, mødte Kongen, Hertug Ulrik, Kansleren og endel Hofembedsmænd for at overvære Akten, og faa Dage efter indviede Krag med stor Højtideligbed den ny Kollegiebygning, som Christian IV havde ladet opføre, og han sparede unegtelig ikke paa Lovtaler over Kongen hverken i det pompøse Program, hvormed han indbød til Festen, eller i den virakduftende Tale, hvormed Bygningen indviedes[3]).

Tiden for Krags Rektorat var endnu ikke udløben, da der aabnede sig Udsigt for ham til en Stilling, der ikke blot var ærefuld og indbringende, men ogsaa vilde yde ham et saadant Otium, at han kunde have Haab om at faa sit begyndte historiske Værk fuldendt. Den 13de December 1601 døde nemlig Forstanderen for den fri kgl. Skole i Sorø, M. Hans Michelsen, og kort efter beskikkedes Krag

---

[1]) Cragii Ann, Præf. p. 14—18 (Overs. S. 19—25). Sjæl Tegn. XIX, 117. 120. 294. Regesta Dan. II Nr. 4775. 4785. 4809. 4847.

[2]) Jvfr. 2den Del, S. 440 Not. 2.

[3]) Se foran, S. 131 flg.

til dette Embede, «der baade var det anseeligste og fordelagtigste, som en studeret Mand, der ikke var af Adel, kunde ophøjes til». Den 21de December s. A. fik de roskildske Prælater Jakob Vind og Holger Gagge kgl. Befaling til at overdrage D. Niels Krag Forstanderembedet i Sorø med Gods, Bygninger og Regnskaber, og den 22de Februar 1602 frasagde han sig i Konsistorium Universitetets Rektorat, som forøvrigt alt i nogen Tid havde været besørget af en Vicerektor. Endnu en Gang forekommer hans Navn i Konsistoriets Akter, nemlig den 10de April s. A., da han indgik et retsligt Forlig med sin Broders, D. Anders Krags, Enke angaaende nogle ubetydelige Poster vedkommende Arven efter den afdøde Broder — i og for sig et lidet ærefuldt Træk, at en Mand i Niels Krags Stilling vilde føre offentlig Trætte med sin Broders Enke, hvis bedste Forsvar han burde være, om en ubetydelig Sum [1]). Han døde kort efter, den 14de Maj 1602, inden han endnu havde faaet Tid til at sætte sig fast i sin ny Stilling, der ikke kom til at bære nogen Frugt for det historiske Værk, han havde under Hænder. Kun de sexten første Aar af Kong Christian III's Regjeringstid var han bleven færdig med i de otte Aar, han havde været Historiograf; hvad han forresten havde samlet til den ældre Tids Historie, var kun løse Optegnelser og Udkast, der gik tilgrunde ved Universitetsbibliothekets Brand 1728. Henved halvandethundrede Aar efter Krags Død gjorde Gram sig fortjent af hans Minde ved at udgive hans efterladte Christian III's Historie i Forbindelse med St. Stephanius's Fortsættelse af Værket og en meget indholdsrig Fortale, hvori den lærde Udgiver bl. a. med megen Omhu

---

[1]) Det var formodentlig som Værge for D. And. Krags Enke, at D. And. Christensen den 18de Jan. 1602 fremkom med et Retsindlæg mod D. Niels Krag (Acta Consist.).

har søgt at fremstille Krags Liv og videnskabelige Fortjenester.

I sit Ægteskab med Kjønne Michelsdatter (der endnu levede 1620) havde D. Niels Krag to Sønner, som han jo imidlertid ikke vilde anerkjende; det omtales, at den ene af dem 1605 «blev sendt til Spanien med Jesuiternes Anbefaling[1])». Af det andet Ægteskab med Else Mule (som døde 1604) var der Sønnen Iver, der blev immatrikuleret i Faderens Rektorat, altsaa i en saare ung Alder, og senere blev Rektor i Slangerup og tilsidst Præst i Oure og Vejstrup i Fyn[2]).

At Niels Krag var en Mand med fortrinlige Evner, vil ikke kunne nægtes. Han forbandt Egenskaber, der sjældnere findes forenede, som Lærd og som Statsmand. Hans Lærdom skaffede ham, allerede medens han levede, smigrende Anerkjendelse; navnlig kunde fremhæves, at den bekjendte hollandske Filolog Johannes Meursius, der mange Aar efter blev dansk Historiograf, i Aaret 1598 tilegnede ham sine kritiske Bemærkninger til Plautus, med Bevidnelse af sin store Højagtelse[3]). Krags Statsmandsdygtighed fremgaar af de

---

1) A. C. 12. Maj 1604. Vinding, Acad. Haun. p. 192. I A. C. 24. Juli 1615 findes følgende: «Kjønne, D. Niels Krags fordums Hustru, er begjærendes at sælge en Ligsten, som ligger paa hendes Børns Grav i Vor Frue Kirke; men det blev hende benægtet».

2) Se foran S. 188 Not. Cragii Ann., Præf. p. 7. Uden Tvivl er denne Iver Krag identisk med en Student af samme Navn, som forekommer i A. C. 1612, da han i nogen Tid blev holdt fængslet af Universitetet paa Grund af en temmelig betydelig Pengefordring, som en Borger i St. Andrews i Skotland (hvor han da rimeligvis har studeret) havde paa ham. Blandt de Spørgsmaal, der ved den Lejlighed forelagdes ham i Konsistorium, var ogsaa følgende: «Hvad vitæ genus han herefter vilde følge? Om han vilde commutere labores musicos cum exercitiis militaribus, som han havde ladet hans Ord staa? Hvortil han taugde».

3) Cragii Ann., Præf. p. 16. (Oversætt. S. 21—2). — I Joh. Geo. Sadolini Sylvarum liber, 1581, p. 38, findes et Digt til Niels Krag. En

Taler og Gesandtskabsberetninger, som haves fra hans Haand. Hans Duelighed som Historieskriver har derimod i Holberg fundet en stræng Dommer i dennes Kritik af Grams Udgave af Krags Christian III's Historie, hvori han ikke efterlod dette Værk stort anden Fortjeneste end at være skrevet i et godt latinsk Sprog[1]). Holbergs Anke gaar især ud paa, at Krag for meget dvæler ved uinteressante og lidet vigtige diplomatiske Forhandlinger, medens han forbigaar eller kun løselig berører vigtige Punkter af Kultur- og Kirkehistorien, ligesom han altfor meget optræder som Statsadvokat og derfor tilsidesætter den Upartiskhed, som med Rette kræves af en god Historiker. Men forøvrigt er der forskjelligt, der tyder paa, at Holberg ved sin Kritik mere har villet Gram end Krag tillivs. I ethvert Tilfælde er det dennes Fortjeneste, at han med Flid har benyttet Statsarkivet, saa hans Historie for saa vidt er øst af de rette Kilder, om han end ikke altid har fremdraget, hvad der nu maa forekomme os som det vigtigste, og vel heller ikke altid paa den rette Maade har benyttet det, som han fremdrog.

Skrifter: Grammaticæ Latinæ præcepta, ex varijs et optimis huius artis autoribus collecta, in ordinem digesta et ad ediscendi facilitatem accommodata. Hafn. 1578. 8. (Tilegnet Niels Kaas).

Titi Liuii Patauini sententiose dicta. His accesserunt sententiæ Salustianæ. Hafn. 1582. 12. (Tilegnet Prindserne Christian og Ulrik).

Differentiæ Ciceronis seu quæ verius a Grammatico quodam in Dania olim conscriptæ sunt; nuper ex bibliotheca quadam erutæ et ex fide V. M. S. in lucem euulgatæ. Hafn. 1589. 8. (Tilegnet Christian IV).

Epistel paa Vers fra Jon Venusin til N. Krag om dennes betydelige Bibliothek findes Ny kgl. Saml. 271. 8vo. p. 163.

[1]) Holbergs 419de Epistel (i Fabricius's Udvalg, Nr. 105).

De Republica Lacedæmoniorum Libri III. Heidelberg 1593. 4. (Tilegnet Niels Kaas.) Lugd. Bat. 1670. 8. Indført i Gronovii Thesaurus antiqvit. Græcarum, Vol. V. Tydsk Overs. Nürnberg 1799. 8. Jvfr. Cimbria literata I, 314.

Heraclidæ Pontici de Politiis libellus cum interpretatione Latina. Heidelb. 1593. 4. (Tilegnet Frederik Rosenkrands Holgersen). Indført i Gronovii Thesaurus, Vol. VI.

In Nicolai Damasceni vniversali Historia seu de moribus gentium libris excerpta Johannis Stobæi collectanea, quæ N. Cragius latina fecit et seorsim edidit. Heidelb. 1593. 4. (Tilegnet Holger Rosenkrands Jørgensen[1]).

Panegyricus Christiano IV etc. dictus in dedicatione augustissimæ Basilicæ seu novæ Academiæ, Deo et Musis consecratæ A. D. VI. Cal. Julii Anno 1601. Hafn. 1601. 4.

Oratio ad reginam Angliæ Elizabetham de causis mercatorum Danorum perquirendis (trykt hos Rymer, Fœdera ed. G. Holmes VII. 1, 207—9).

Oratio habita coram rege Poloniæ Sigismundo III, Anno 1601 (trykt blandt Orationes tres habitæ in comitiis coram Rege Poloniæ etc. Coloniæ 1612, p. 3—27).

Annalium libri VI, quibus res Danicæ ab excessu Frederici I a Christiano III gestæ ad annum M. D. L. enarrantur, ed. Gram. Hafn. 1737. Fol. Oversat paa Dansk med Anm. og Tillæg. I—II m. Suppl. Kbhn. 1776—9. 4.

*Collectanea msc. Nic. Cragii ad illustrandas leges Danicas, omtales i Suhms Nye Saml. III, 131.

Breve og Erklæringer trykte i Arngr. Jonsens Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 80—2. 85. 87—93 og i Danske Mag. 4 R. II, 25—26 (sml. smst. S. 19 ff). Dansk Digt «Om denne Bog oc hendis Scribenter» i P. Hegelunds «Susanna, Comicotragædia, en merkelig Leeg», 1578[2]).

Om Krags Gesandtskabsberetninger se foran S. 531—2 og 536 Not. 2.

---

[1]) Om denne Tilegnelse se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 134. 141—2. 146—7.

[2]) I dette Skrift findes bl. a. ogsaa danske Digte «til Læseren» af D. Joh. Franciscus Rip. og af M. Iver Bertelsen.

4.

Iver Stub (*Ivarus Stubbæus*) skal være født i Svenborg[1]). Hans Faders Navn kjendes ikke, men vi formode, at Faderen var ėn vis Didrich Stub, som under Syvaarskrigen forstrakte Kong Frederik II med nogle Penge og derfor fik forskjellige Kongetiender i Forlening. Moderen hed Valborg Krampe; hun blev efter sin første Mands Død gift med Hans de Hundt, der var Apotheker i Kjøbenhavn og tillige som det synes drev en ikke ubetydelig Handel paa Narva, som hans Hustru efter hans Død fortsatte. Om Iver Stubs Ungdom vide vi kun, at han studerede i Rostok under D. Lucas Bacmeister og senere i Vittenberg og Leipzig. I Vittenberg, hvor han tvende Gange opholdt sig, tog han udentvivl Magistergraden. Efter sin Hjemkomst boede han en Tid i sin Moders Hus, og «blev efter Mesterstand ypperlig nok holdt i den Tid». Det omtales ogsaa, at han oftere foretog Rejser over til de slesvigske Marskegne, hvor Familien havde Ejendomme, som der førtes Strid om — formodentlig var Stiffaderen Hans de Hundt en Friser[2]).

I Begyndelsen af Aaret 1582 blev M. Iver Stub Rektor ved Kjøbenhavns Skole og som saadan tillige Lector Musices ved Universitetet[3]). I denne Stilling havde han adskillige Stridigheder, som hans Liv overhovedet var rigt paa. Saaledes kom han i en Trætte med Sognepræsten ved Vor Frue Kirke, M. Desiderius Fos, og det gik saa vidt, at Fos udelukkede ham fra Nadverens Brug, hvilket atter gav Stub

---

[1]) Worms Lexic. II, 441. Jeg har ikke fundet, hvorfra Worm har denne Efterretning. Jeg skulde ellers være mere tilbøjelig til at antage Iv. Stub for en Kjøbenhavner.

[2]) Se Tillæg, Nr. 394. Valborg Hundts nævnes under Aaret 1581 i Kjøbenhavns Diplomat. v. O. Nielsen. I, 525, som Ejerinde af en Gaard paa Amagertorv.

[3]) Univ. Regnskaber i Konsist. Arkiv.

Anledning til et bittert Angreb paa Præsten. Ved Konsistoriets Mægling jævnedes Sagen; men det var dog nærmest Stub, der trak det korteste Straa. 1587 havde han paa sin Moders Vegne en Strid med en vis Henrik Mumme[1]). Kort efter at han var bleven Rektor, havde han ægtet Lisebeth, som det synes en nær Slægtning af Biskop Povl Madsen, og maaske kan det tilskrives dennes Indflydelse, at han 1589 blev Professor Pædagogicus, en Plads, hvori han forøvrigt, hvad Lærdommen angik, meget vel kunde gjøre fyldest[2]). Fem Aar efter blev han ved M. Joh. Sascerides's Død (1594) Professor i Hebraisk. Han havde 1592 meldt sig til den ledige Lærerstol i Græsk, men D. Niels Krag var bleven ham foretrukken. Da Krag senere paa Grund af sin Bestilling som Historieskriver for en Tid fritoges af Regjeringsraadet for sine Forelæsninger, der paalagdes de andre Professorer, gav ingen af disse sin Misfornøjelse lydeligere tilkjende end Iver Stub, som endog mente, at der burde indgives Klage til Raadet over en saadan Vilkaarlighed[3]). Den langvarige Strid, som Stub 1595—6 havde med D. Anders Krag, er omtalt i det foregaaende[4]). Da det 1597 blev bragt paa Bane i Konsistorium, hvem

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 158—9. I Ny kgl. Saml. 752 c. Fol. findes en Skrivelse, dat. Kbhvn 16. Jan. 1587, fra Iv. Stub til Henrik Mumme, hvori han haardelig bebrejder denne det Overmod og den Spot, han havde vist imod Stubs Moder, Valborg Hans Hundts Enke, ved at beskylde hende for at have løjet i et Andragende, hun havde indgivet til Hr. Christoffer Valkendorf. Stub sender Mumme en Afskrift af Moderens Supplicats, for at han førstkommende Mandag skriftlig kunde erklære sig over den for Borgmestere og Raad, for hvem Sagen skulde forhøres. Henrik Mumme, der var Borger i Kbhvn, forekommer i T. Brahes hist. meteorol. Dagb. S. 154. 162. 195—6.

[2]) Univers. Regnskab 1581—82. »Skjænket D. Povl til M: Ivers Bryllup 1 Amme Vin — 14½ Dlr.« (Tillæg Nr. 222).

[3]) Se foran S. 41—44.

[4]) Se foran S. 34—8.

der skulde vælges til theologisk Professor efter D. Hans Slangerups Død, og det blev sagt, at man først burde spørge ikke alene Kansleren men ogsaa Rigshofmester Christoffer Valkendorf om deres Mening, mente Stub, at det gjordes ikke behov at tage Valkendorf paa Raad med. Rimeligvis havde han ikke haft noget imod selv at blive valgt, og havde maaske en Formodning om, at Rigshofmesteren snarere vilde støtte en anden Mand, saaledes som det skete, da Valget faldt paa Resen [1]).

I Aaret 1597 blev det overdraget M. Iver Stub i Forening med D. Thomas Fincke at drage over til Hven for at undersøge, om der var tilføjet Tyge Brahes efterladte astronomiske Instrumenter nogen Skade af Bønderne paa Øen, saaledes som Rygtet gik. Deres Erklæring skal have gaaet ud paa, at Instrumenterne intet duede til, hvilket har givet Anledning til megen ond Eftertale for dem; imidlertid foreligger der egentlig ikke noget afgjørende Bevis for, at de have erklæret sig paa denne Maade. Befalingen, som de havde faaet, gik heller ikke ud paa, at de skulde bedømme Instrumenternes Værd [2]). I Anledning af en Trætte, Stub 1601 havde med Borgeren Michel Vibe, under hvilken han i Konsistorium havde udskjeldt denne, blev ifølge kgl. Befaling Kansler Christian Friis og Arild Hvitfeldt beordrede til at optage Forhør og siden i Forening med de Professorer, der ikke vare Vidner i Sagen, at bilægge eller dømme i Striden [3]). Sagens Udfald er imidlertid ikke bekjendt. I Aaret 1603 begyndte der en Proces mellem Mester Iver og hans Halvsødskende, navnlig Halvbroderen Lucas Hansen, der gjorde Krav paa Erstatning for den formentlig uforholds-

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 63.
[2]) Tillæg, Nr. 313. Danske Mag. II, 319—20.
[3]) Se Tillæg, Nr. 362.

mæssig store Andel i hans og hans Samsødskendes Fællesformue, M. Iver havde fortæret fra den Tid af, da han, 3die Juledag 1576, i sin afdøde Morbroders, Jesper Krampes, Nærværelse, havde modtaget Arv efter sin afdøde Fader[1]). Denne Proces trak ud i flere Aar, og skjønt det oftere blev forsøgt at stifte Forlig mellem Brødrene, blev det dog alt forgjæves. Ikke desto mindre blev Stub, da Raden kom til ham, 1604 valgt til Universitetets Rektor. Professorerne vare rigtignok betænkelige derved; men da Kansleren, hvem de spurgte til Raads, mente, at det var bedst at følge den sædvanlige Orden, saa gav de Stub deres Stemme[2]). Det var ham, der som Rektor nedlagde Forbud mod, at Dybvads Theses «de juramento» bleve disputerede, og med ikke ringe Fordringsfuldhed søgte han at hævde Rektors Superioritet over de theologiske Professorer i Bestyrelsen af Kommunitetet[3]). I adskillige Henseender gjorde han sig imidlertid fortjent af Universitetet, thi en energisk og virksom Mand var han. Saaledes lod han optage en fuldstændig Jordebog over alt Universitetets Gods, hvilken længe benyttedes[4]), og han satte igjennem, at Universitetets Foged, Niels Pedersen, der var en uredelig Person, blev afskediget, skjønt han støttedes af mægtige Venner. Den Proces, M. Iver havde med sin Broder, og som mulig var standset, saalænge han var Rektor, fortsattes, efterat han havde nedlagt Rektoratet, og endte med, at han i Foraaret 1606 tabte Sagen ved Herredagsdom og tilpligtedes at give Broderen Erstatning efter dennes Krav[5]). Da han ikke formaaede det, blev

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 394. A. C. 15/8, 17/8, 1/10 1603.
[2]) Acta Consist. 26. Maj 1604.
[3]) Danske Mag. 4 R. II, 121—2. A. C. 12. Sept. 1604.
[4]) Orig. i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 153 Fol.
[5]) Ny kirkehist. Saml. III, 640.

han underkastet den sædvanlige Rigens Forfølgning og maatte den 13de Juni 1606 rømme Landet og gaa til Danzig. Da imidlertid tvende af hans Kolleger (M. Kort Aslaksen og M. Christen Hansen Riber) tilbød at besørge hans Forelæsninger, og han ikke var dømt for nogen «uærlig Sag», tillod Kongen paa Kanslerens Forestilling, at han maatte beholde sin Professorløn [1]). Ved Hjælp af denne eller paa anden Maade lykkedes det ham dog senere at stille Broderen tilfreds, saa at han efter et Aars Landflygtighed atter kunde indtage sin Plads i Professorernes Kreds i Juni 1607, og da Raden var til ham, overtog han samtidig Dekanatet i det filosofiske Fakultet [2]). Da han besad grundige theologiske Indsigter, blev Lærerstolen i Dialektik, med hvilken der var forbundet theologiske Forelæsninger, ham tilbuden i April 1608 ved M. Hans Staphensens Afgang til Forstanderposten i Sorø; men han undslog sig for at modtage den, skjønt det vistnok var den bedst lønnede Post i det filosofiske Fakultet [3]). Rimeligvis vilde han ikke give Slip paa sine Forelæsninger over Hebraisk, i hvilket Sprog han uden Tvivl havde grundigere Indsigt end nogen af de Mænd, der før ham havde haft den hebraiske Forelæsning. Hans Disputatser vidne ialfald om megen Lærdom i dette Fag.

Paa den Tid var han imidlertid indviklet i en ny Retssag, nemlig med den afsatte Foged Niels Pedersen, der, forbitret over sin vel fortjente Afsættelse, nu forfulgte Stub

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 159; her siges dog urigtig, at Stub maatte rømme allerede 1605; Rømningsbrevet eller Straxbrevet, som det kaldtes, blev forkyndt d. 10. Juli 1606, men allerede d. 13. Juni drog Stub til Danzig (se Tillæg Nr. 406).

[2]) Se Tillæg, Nr. 414. A. C. 17. Juni 1607.

[3]) A. C. 16. Apr. 1608: «De professione Dialectica actum, propter appendicem Theologicæ Lectionis invitatus est M. Ivarus Stubbæus, qui recusavit».

med ærerørige Beskyldninger og stadig støttedes af mægtige Patroner blandt Adelen, saa han var vanskelig at komme tillivs. Stub var imidlertid ikke den Mand, der lod noget sidde paa sig, og han forstod trods nogen at betale raat med usødet. Først efter at der var nedsat en kongelig Kommission bestaaende af fire Adelsmænd, lykkedes det disse i Mindelighed at bilægge Sagen den 20de April 1609, idet alle de gjensidige Beskyldninger erklæredes døde og magtesløse, og alle de Breve, der vare skrevne i Sagen, kastedes paa Ilden [1]). Samtidig forligte Kommissærerne ogsaa en anden Trætte mellem M. Iver Stub og en Skrædder, som han i sin Hidsighed endogsaa havde indladt sig i Slagsmaal med. M. Iver maatte love at give Skrædderen 10 Daler «og gjøre ham efter den Dag tilgode», og med den Erklæring, at de ellers gjensidig ikke vidste andet end godt om hinanden, «finge de strax hverandre deres Hænder».

Saa længe Iver Stub indskrænkede sig til at udskjælde og føre Processer med Folk udenfor Universitetet, gik det hen, skjønt Forargelsen kunde være stor nok endda. Men da han vendte sig mod den mægtigste og mest ansete af sine akademiske Kolleger, hidførte han selv den Krisis, som vistnok i længere Tid havde truet, men som han hidtil havde undgaaet ved den Agtelse, man, trods hans Stridsindethed, nærede for hans Flid og Lærdom. Da Sagen mellem Resen og Stub imidlertid er udførlig fremstillet i det foregaaende, skulle vi her kun berøre, at det under Forhandlingen kom for Dagen, at Stub stod Kalvinismen meget nær, og at Dommen, der faldt den 15de Avgust 1609, fjernede ham fra det akademiske Lærerembede og overgav ham til alle de Savn og Sorger, der maatte blive en saadan

---

[1]) Se foran S. 192—3. Tillæg, Nr. 511.

afsat Lærers Lod, trods den Humanitet, hvormed hans forrige Kolleger søgte at lindre hans sørgelige Forfatning [1]). Efter et Ophold i Udlandet, hvor han formodentlig har søgt at finde Ansættelse, døde han i Aaret 1611. Hans Hustru overlevede ham i to Aar. Det er os ikke bekjendt, om de have haft Børn [2]).

Iver Stub var, som vi noksom have set, en meget kolerisk Natur. Men den Slags Folk pleje ogsaa at have deres gode Sider. Og saadanne kunne vi da ogsaa, trods Afstanden, opdage hos denne Mand. Navnlig kunde fremhæves den Iver, han viste i sit Embede. For at fremme det hebraiske Sprogs Studium gav han et hebraisk Lexicon til Bibliotheca Franciscana, at Studenterne kunde gaae ind og benytte det [3]). Hans Fordomsfrihed over for den Tids astrologiske Drømmerier vækker vor Opmærksomhed og vort Bifald [4]). Hans Nidkjærhed for at fjerne Misligheder i Bestyrelsen af Universitetets Gods er i og for sig ogsaa agtværdig. Og endelig vedkjendte han sig, selv med Sværdet over Hovedet, sin kalvinistiske Overbevisning med en Aaben-

---

[1]) Se foran S. 230—43. Efter at Naadensaaret var udløbet, tilstod Professorerne Stub en af Universitetets Tiender til hans Underholdning, tillige gave de ham Henstand med hvad han endnu skyldte fra den Tid han var Universitetets Rektor (A. C. 18. November 1610).

[2]) I Konsist. Ark. Pakken Nr. 186 findes en Dom af 29de Avg. 1614, afsagt paa Kjøbenhavns Raadhus af Borgmestere og Raad, hvorved en Fordring, Rektor og Professorer paa Universitetets og Sæby Kirkes Vegne gjorde i afd. M. Iver Stubs og ligeledes afdøde Hustru Lisebets († 1613) Bo — beløbende sig omtrent til 81 Daler — afvises, fordi den ikke var anmeldt i Tide og ikke tilbørlig bevist. Vedlagt findes flere Aktstykker i Sagen, navnlig Professorernes Indsigelse mod denne Dom, dat. ex Consistorio 2. Martii 1615. Jvfr. A. C. 3/3, 18/3 1613. 11/1, 25/2 1615.

[3]) Se Tillæg, Nr. 384.

[4]) Se foran, S. 370.

hed, som just ikke var almindelig hos dem, der i den Henseende gik omtrent lige saa vidt som han. Den Karakteristik, som Lyskander, der levede ganske samtidig, men forøvrigt ikke delte Stubs theologiske Anskuelser, giver af ham, er neppe saa ganske urigtig, naar han betegner ham som en Mand, der var «longo usu et labore in logicis excultus, ac in tota philosophia cum laude versatus, divinarum literarum studiosissimus, et lingvarum excultor indefessus, in disputationibus acutus et vehemens, in consiliis promptus, in politicis circumspectus[1])». I ethvert Tilfælde maa vi sige: har Manden syndet, som han ganske vist har, saa har han ogsaa faaet sin Straf.

Skrifter: Lacrymæ fusæ ad tumulum Diui Friderici Secundi. Salutatio ad Christianum IV electum Regem. Hafn. 1588. 4.

De oratione erudita et Latina, Theses disputandæ d. 17 Oct. Resp. Nicolao Petri Nestuedensi. Hafn. 1590. 4.

De orthographia orationis eruditæ et Latinæ, Theses disputandæ d. 29. Jan. Resp. Lagone Christiano Ripensi. Hafn. 1592. 4.

De causis et speciebus conscientiæ Theses. Resp. Claudio Rugemand. Hafn. 1594. 4.

Theses Dialecticæ et Rhetoricæ, disp. d. 30 Martij, quando pro gradu Baccal. in Philosophia respondebunt XXII honesti adolescentes. Hafn. 1596. 4. (Tilegnet M. Anders Bendtsen, kgl. Hofpræst).

De doctrina Christiana eiusque libris eorumque legitima interpretatione. Resp. Bartolus Pauli f. Resenius. Hafn. 1597. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. II. Resp. Christianus Selconius Fersterus. Hafn. 1598. 4. (De hebraiske Ord ere i denne Bog tilskrevne med Pennen).

De doctrina Christiana etc. disp. III. Resp. Petrus Magni Trane Scanus. Hafn. 1600. 4.

---

[1]) Kl. Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 263.

*De doctrina Christiana etc. disp. IV. Resp. Olaus Andr. Grønbeccius Cimber. Hafn. 1601. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. V. Resp. Johannes S. Schoblingius Horsnensis. Hafn. 1602. 4. (Skriftet indeholder Rettelser til forskjellige Bibeloversættelser, ogsaa den danske).

De doctrina Christiana etc. disp. VI. Resp. Henricus Alstehugius Norlvegus. Hafn. 1603. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. VII. Resp. Enoch Jacobi Roeschild. Hafn. 1604. 4.

*Ex libro Ijobi disp. I. Resp. Joh. Severini Brun Maltbecchio. Hafn. 1605. 4.

Ex libro Ijobi disp. II, quæ præcipue contra Astrologiam dirigitur. Resp. Johanne Petræo Tychoffiensi. Hafn. 1607. 4.

De dicto Pauli ad Col. II, 8: Videte, ne sit, qui vos deprædetur per Philosophiam etc. Disp. d. 12 Martii, in qua pro gradu Magisterii respondebunt Dn. Petrus Skelderupius Pastor Eccl. Hafn. ad S. Virginem, Casparus Erasmius Koagiensis, Elias Isenbergius Hafniensis, Johannes Paschatius Hafniensis. Hafn. 1608. 4.

Ex libro Ijobi disp. III, quæ sumitur ex Cap. IV et V. Resp. Christiano Georgio Svindingensi. Hafn. 1608. 4.

Brudstykke af Stubs Responsio ad actionem Joh. Resenii, og et Brev, tr. i Ny kirkehist. Saml. VI, 320—2.

5.

Thomas Fincke (*Finckius*), den længstlevende af alle de Mænd, der nogensinde have været Professorer ved Kjøbenhavns Universitet, var født i Flensborg den 6te Januar 1561 af en velhavende og anset Borgerslægt[1]). Faderen

---

[1]) Thomas Finckes Levned er ofte beskrevet, men saaledes at den ene Forfatter omtrent ordret udskriver den anden. Grundkilden er det udførlige akademiske Sørgeprogram og Chr. Ostenfelds Oratio funebris. Hertil slutter sig Vinding, Acad. Haun. p. 160—70. Joh. Møller, Bibl. Septentrion. eruditi I, 446—9, og Cimbria literata III, 249—55. Treschows Jubellærere, S. 139—44. Gjessings Jubellærere II, 1, 1—50. Østs Archiv for Psychologi og Historie

var Raadmand Jakob Fincke, Moderen, der hed Anna Thorsmede, døde faa Dage efter Sønnens Fødsel. Efter at have besøgt Flensborg Skole, blev Thomas Fincke, 16 Aar gammel, sendt til Akademiet i Strasborg. Her tilbragte han fem Aar, flittig sysselsat med mathematiske, rhetoriske og andre filosofiske Studier, og udgav, kun tyve Aar gammel, et Skrift af astronomisk Indhold. Da hans Onkel, Reinholt Thorsmede, der havde bestyret hans Arvelod, ønskede hans Nærværelse i Hjemmet for at overgive ham selv Bestyrelsen af samme, forlod han Strasborg, men tog sig dog god Tid til paa Hjemrejsen at besøge en Del tydske Universiteter, som Heidelberg, Jena, Vittenberg og Leipzig. Paa sidstnævnte Sted finde vi ham immatrikuleret tilligemed tvende andre Studenter fra Flensborg i Sommeren 1582[1]). Opholdet i Hjemmet blev noget længere, end han havde tænkt, da en Pest, som rasede i Tydskland, indtil videre gjorde det farligt at rejse ud paany. Han fik derved Lejlighed til at bivaane sit Sødskendebarn Drude Thorsmedes Bryllup med Livlægen D. Peder Sørensen[2]), og han gjorde nogle Bekjendtskaber, der bleve af Vigtighed for ham i Fremtiden. Saaledes lærte han Kansler Niels Kaas at kjende, der ventelig har været i Flensborg, som laa i den kongelige Andel af Sønderjylland; ligeledes den lærde Henrik Rantzov, hvem han efter Indbydelse besøgte paa hans Herresæde Breitenburg i Holsten. Derpaa begav han sig atter paa sin Studierejse. Basel var denne Gang hans Maal. Her udgav han 1583 sin omfangsrige Geometria Rotundi, der blev det be-

---

IX, 299—312. Hofman, Fundationer. I, 155—9. Ikke at tale om andre kortere Fremstillinger. Jeg har i det følgende benyttet disse Kilder uden i det enkelte at citere dem.

[1]) Ny kirkehist. Saml. II, 519.

[2]) Se 2den Del, S. 579.

tydeligste Værk, der overhovedet saa Lyset fra hans Haand. Det er tilegnet Kong Frederik II. I Fortalen beder Forfatteren Tyge Brahe, hvis Skriftet skulde naa over det balthiske Hav, at se paa det med milde Øjne. Det havde været hans Agt, da han forrige Vinter var i Hjemmet, personlig at hilse paa den berømte Astronom; men Havet havde været saa oprørt, at han havde ladet sig afskrække fra Rejsen [1]).

Det var dog ikke Finckes Agt udelukkende at ofre sig til de mathematiske Videnskaber, tvertimod begyndte han nu, efter at han kun 22 Aar gammel havde givet saa betydelige Prøver paa sin Indsigt i disse Fag, med Iver at kaste sig over Medicinen; og da Italien den Gang var Hovedsædet for det lægevidenskabelige Studium, saa drog han snarest mulig derhen. Den 7de November 1583 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Padua, der nu i lang Tid fastholdt ham og hvor han erhvervede et Navn, der længe erindredes [2]). Vi skulle ikke her anføre Navnene paa de mange berømte Læger, som han her kom i Forbindelse med, men det kunde bemærkes, at han blev en af Formændene (Consiliarius) for den germaniske Nation der ved Universitetet og som saadan grundede Nationens medicinske Bibliothek og skaffede Midler til dets fremtidige Bestaaen, og at han fik anlagt en egen Kirkegaard for dem af Nationens Medlemmer, som døde der. Disse og andre Fortjenester, som han erhvervede sig, foranledigede, at de medicinske Studenter i Padua ved hans Bortgang oprejste ham en Ærestøtte af Marmor i den

---

[1]) Finckes Ytringer i denne Fortale vise tydelig, at han maa være kommen tilbage til Flensborg i Efteraaret 1582 og ikke, som der almindelig siges, først i Aaret 1583. I Juni 1583 har han i Basel forfattet Fortalen til Henr. Ranzovii Horoscopographia.

[2]) Suhms Saml. II, 3, 7.

derværende Sofiekirke, hvorhos en Kobbertavle med gyldne Bogstaver mindede Efterslægten om hans Navn og Betydning.

Efter et flereaarigt Ophold i Padua besøgte Fincke Akademiet i Pisa, derpaa tilbragte han nogle Maaneder i Florents, hvor et ypperlig indrettet Hospital og andre Hjælpemidler for hans lægevidenskabelige Studium fængslede hans Opmærksomhed. Endnu besøgte han Rom, Venedig og andre mærkelige Punkter. Derpaa gik Rejsen atter til Basel, hvor han i Aaret 1587 erhvervede Doktorgraden i Medicinen under D. Theodorus Zwingers Præsidium.

Endnu anvendte D. Thomas Fincke næsten tre Aar paa Rejser i Tydskland og Østrig; men det vilde blive for vidtløftigt, om vi skulde opregne de Steder, hvor han i kortere eller længere Tid dvælede. Endelig kom han i Begyndelsen af Aaret 1590 som en vidtberejst og anset Videnskabsmand hjem til sin Fædrenestad, hvor han strax begyndte at praktisere som Læge. Men da den svagelige Hertug Filip af Gottorp erfarede hans Hjemkomst, kaldte han ham til sin Livlæge, hvorpaa Fincke den 30te Avgust 1590 havde Bryllup paa Tønning Slot med den neppe sextenaarige Søster Ivers, Datter af en vis Junge Ivers af en velhavende og anset frisisk Slægt [1]). Paa den Tid havde man iøvrigt allerede Øje paa Fincke for at drage ham til Kjøbenhavn. Den 23de Avgust 1590 skrev Arild Hvitfeldt nemlig til Universitetets Rektor D. Povl Madsen, at han for ikke længe siden havde talt i Kolding med Niels Kaas, der havde

[1]) I det senere Universitetsprogram over Søster Ivers betegnes hendes Fader paa følgende noget uklare Maade: »Jungius Ivarus, qui a parente suo Provinciæ illius illustrissimi Cimbrorum Ducis Dn. Adolphi nomine præside cognomine, nomen id sortitus est«. Moderen hed Wabe og var en Datter af Johan Tetens i Husum.

befalet ham i Kanslerens Navn at paalægge Universitetet snarest mulig at affærdige et eget Bud til D. Thomas Fincke og tilbyde ham Professoratet i Mathematik. Dette Paalæg blev ogsaa strax efterkommet, og den 6te September svarede Fincke fra Gottorp, at han var meget tilbøjelig til at modtage det ærefulde Tilbud, men Hertugens Sundhedstilstand var saa slet, at han ikke for det første kunde frigjøre sig; imidlertid vilde han senere give Universitetet et endeligt Svar. Dette indløb i Slutningen af November samme Aar. Da var Hertugen død, og Fincke erklærede sig nu villig til at komme, men udbad sig, at han maatte udsætte sin Ankomst til en bedre Aarstid [1]. I Foraaret 1591 gjorde han et lille foreløbigt Besøg i Kjøbenhavn, hvor han blev vel modtaget af sine tilkommende Kolleger, der, som det endnu var Skik, paa Universitetets Regning sendte ham Vin og Lutendrank til Æreskjænk [2]. Efter Hjemkomsten blev han imidlertid syg, som man ser af et Brev til Professorerne, dat. Oldenworth (i Ejdersted, hvor hans Svigerfader havde sine Ejendomme) den 4de Juni 1591. Han beretter heri, at han havde afsendt sit Gods til Kjøbenhavn, og saa snart han fik sin Sundhed igjen, skulde han selv komme, hvad da ogsaa skete [3].

Havde det varet noget længe, inden D. Thomas Fincke kom til at tiltræde sin Post ved Universitetet, saa blev han ogsaa desto længere i den; thi i 65 Aar stod denne «ældgamle og lyksalige Mand» (som Gjessing kalder ham) nu som Professor her, og saa' en Række yngre og dygtige Lærere voxe op omkring sig i tvende Slægtled, knyttede til ham ved Blodets Baand og ærende ham som deres Fader

[1]) Se Tillæg, Nr. 265. 266. 267. 271.
[2]) Se Tillæg, Nr. 222.
[3]) Se Tillæg, Nr. 279.

og Patriark. Men tvende store Sorger havde hans Liv dog, nemlig at han forholdsvis tidlig mistede sin kjære Hustru, der døde den 25de Juni 1614[1]), hvorpaa han sad i enlig Stand i over 40 Aar, og at hans Bibliothek og alle hans Samlinger tilintetgjordes for ham ved Ildsvaade (1641), og det da han var i en Alder, hvor han ikke kunde tænke paa at begynde forfra, og derfor saa meget mere maatte savne disse gamle, tavse og dog talende Venner[2]).

D. Thomas Finckes Løbebane er saa lang, at det vilde blive trættende, om vi skulde følge ham Skridt for Skridt. Kun de vigtigste Momenter skulle her fremhæves. I ydre Henseende var hans Stilling god. Foruden hans Professorløn indbragte hans medicinske Praxis ham vistnok ikke ubetydeligt. I Aaret 1601 forlenedes han med et Vikarie i Aarhus, der Aaret efter ombyttedes med et mere indbringende Kanonikat i Roskilde[3]). I 11 Aar beklædte han det mathematiske Lærerstol, uden at der dog foreligger andre Vidnesbyrd om hans Virksomhed for Fagets Studium end nogle Disputatser. Som Mathematiker var det, at han 1597 fik det Hverv at undersøge, om der var tilføjet Tyge Brahes Instrumenter paa Hven nogen Skade[4]). Udførelsen af Hvervet har paaført ham den ærekjære og ømtaalige Astronoms bitre Bebrejdelse[5]), uden at vi egentlig vide, om Bebrejdelsen har haft nogensomhelst virkelig Grund at støtte

[1]) Akad. Sorgeprogram af 28de Juni 1614. Jvfr. Pontopp. Ann. eccl. Dan. III, 648. 652.

[2]) Ved den omtalte Brand gik det medicinske Fakultets Arkiv til Grunde, saa det kun var tilfældig opbevarede Rester, Thomas Bartholin kunde samle i sin »Cista medica«.

[3]) Jydske Registre Nr. 6 Fol. 168. 194. Sjælandske Registre Nr. 14, Fol. 386. Forleningsbrevet paa Kannikedømmet i Roskilde er dat. 10de Avgust 1602.

[4]) Se Tillæg, Nr. 313.

[5]) Se Danske Mag. II, 319—20.

sig til uden den, at Fincke, som 1583 havde omtalt Tyge Brahe med saa stor Ærbødighed, senere, efter at have faaet Ansættelse her ved Universitetet, stod i et kjøligt Forhold til ham, for saa vidt der overhovedet har været noget Forhold imellem dem, hos hvem af dem nu end Skylden i saa Henseende har været[1]. Hvem der har levet noget med de lærde, veed, at det er et genus irritabile, og Sandheden af Vessels bekjendte komiske Udsagn: «to store i een Sæk kan ingenlunde rummes», stadfæstes atter og atter i denne skrøbelige Verden.

I Februar 1602 ombyttede Fincke Mathematikken med Professoratet i Eloqventia eller Rhetorik. Det bemærkes udtrykkelig i Konsistoriets Akter, at det skete efter Anmodning af de øvrige Professorer, ventelig fordi ingen af de andre Lærere i det filosofiske Fakultet havde Lyst eller Evne til at overtage Faget, der længe havde været forsømt af den gamle og svage M. Hans Guldsmed. Paa den Maade kunde man ogsaa skaffe den længe tilsidesatte pædagogiske Professor M. Hans Rasmussen Avancement, idet han overtog Mathemathikken efter Fincke[2]. Og det var i de Tider neppe noget Hexeri at være Professor i Mathematik, da man, om alt andet glippede, kunde indlægge sig Fortjenester ved at

---

[1]) Blandt de mange, som besøgte Tyge Brahe paa Hven, vil man aldrig finde Fincke nævnet i T. Brahes meteorol.-hist. Dagbøger, skjønt jo intet havde ligget nærmere, end at Universitetets Mathematiker søgte Omgang med den Mand, der havde forstaaet at vække en hidtil ukjendt Begejstring for det fællès Studium. Men det har sagtens ikke været efter Finckes Hoved at se de faa unge Mænd, som havde Lyst og Anlæg for Mathematikken, gaa til Hven istedenfor at søge hans eget Kollegium.

[2]) A. C. 19. Febr. 1602: «D. Finckius rogatu Dominorum Professorum suscepit in se Professionem Rhetoricam. In cujus locum substituitur M. Johannes Erasmius».

udgive den lille Tabel[1]). Naar Fincke overtog Rhetorikken, kunde det erindres, at det udtrykkelig bemærkes, at han under sine Studier i Strasborg særlig havde lagt sig efter dette Fag: men forresten har han neppe haft noget imod snart efter at ombytte det med Medicinen.

Da den medicinske Professor D. Anders Christensen, der tillige havde været Forstander (Oeconomus) for Kommunitetet, blev forflyttet til Forstanderposten i Sorø, blev D. Thomas Fincke den 1ste Juni 1602 enstemmig valgt af Professorerne til hans Efterfølger ved Kommunitetet, et Hverv, hvormed mange ganske illitterære Forretninger vare forbundne, men som Fincke ikke desto mindre siden beholdt i 52 Aar, skjønt han naturligvis i en Del af sine sidste Aar faktisk maa have overladt Forretningerne til andre. Den 13de April 1603 blev Professoratet i Medicin ham overdraget, hvilket havde staaet ledigt siden D. Anders Christensens Bortgang, fordi der havde været Tale om, at Livlægen D. Peder Sørensen vilde have benyttet det som en Retrætepost, en Plan, som dog forhindredes ved hans Død. Da den ældste medicinske Professor, D. Anders Lemvig, allerede døde den 3die Maj 1603, blev Fincke saa at sige strax «Medicus primus» og stedsevarig Decanus i det lille Fakultet. Forresten se vi af forskjellige Ting, at han fremdeles vedblev at bevare sin Interesse for Mathematikken; navnlig holdt han endnu i en lang Aarrække stadig Forelæsninger over Landmaaling, og den Protest, han i Aaret 1612 nedlagde mod Longomontans Cyclometria, viser, at hans Omhu for Fagets Ære var usvækket[2]).

Mange forskjellige Hverv havde D. Thomas Fincke i

[1]) Dette nævnes virkelig blandt Finckes Fortjenester i Matthias Anchersens Oratio de Mathematicis Danorum (Dän. Bibl. VIII, 707—8).
[2]) Se Tillæg, Nr. 440.

sit lange Liv. Saaledes beklædte han fem Gange Rektorværdigheden ved Universitetet. I Aarene 1600—4 var han Vor Frue Kirkes akademiske Værge. Som Kannik i Roskilde var han 1622—5 Værge for den søndre Side af Domkirken, og 1627 mødte han paa Rigsdagen i Odense som den ene af Kapitlets tvende deputerede [1]). Dertil kom nu de ovenomtalte, ofte brydsomme Forretninger som Kommunitetsforstander. Og saa have vi endda ikke talt om Mandens egentlige Embede, Forelæsninger, Disputationer, Apothekvisitatser, medicinsk Praxis, hvortil ogsaa maa regnes de Rejser, han undertiden maatte gjøre som Læge for kongelige Personer [2]), og endelig de til Medicina forensis hørende Erklæringer, som han jevnlig maatte afgive paa Fakultetets Vegne [3]).

Fra Aaret 1614 var Fincke Universitetets Senior, og han indtog denne Hædersplads i 42 Aar. Men da han havde naaet sit 80de Aar, trak han sig for største Delen tilbage fra de akademiske Forretninger. Hans Forelæsninger besørgedes siden af hans berømte Dattersøn Thomas Bartholin, medens hans Svigersøn og Kollega i Fakultetet D. Oluf Worm overtog Dekanatet [4]). Selv blev han dog staaende i Numer og Løn som Professor, lige til Døden bortkaldte ham den 24de April 1656 i hans Alders 96de Aar. Han jordedes i S. Rochi Kapel ved D. Peder Sørensens Side, hvor han havde erhvervet sig Begravelsesplads allerede 40 Aar før sin Død, da han, der i sine tidligere Aar oftere

---

[1]) Gjessings Jubellærere. II, 1, 14—5.

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 166.

[3]) Nogle saadanne Erklæringer ere meddelte i Th. Bartholins Cista Medica, og af disse findes et ræsoneret Uddrag i Østs Archiv for Psychologi etc. IX, 306—9.

[4]) Østs Archiv IX, 302.

var hjemsøgt af Sygdomme, ikke havde Grund til at vente noget langt Liv [1]).

Vi skulle ikke trætte Læseren med de mange Lovtaler, der ere holdte om D. Thomas Fincke [2]), men kun endnu bemærke, at han gjorde sig fortjent af det 1644 oprettede anatomiske Theater ved at skjænke 1000 Rdlr. dertil. For medicinske og filosofiske studerende oprettede han 1619 et Legat paa 2000 Rdlr., og til fattige og nødlidende skjænkede han et Legat paa 1500 Rdlr. Den rigest lønnede Velgjerning, Fincke øvede, var dog den, han 1599 viste mod en lille, fattig, fader- og moderløs Dreng fra Skagen, som var kommen til Kjøbenhavn og stod der ene og forladt. Thi denne — hans Navn var Lavrits Mortensen Skavbo —, som Fincke tog sig af som en Fader, fik han den Glæde inden sin Død at se som Sjælands Biskop.

I sit Ægteskab med Søster Ivers havde Fincke ni Børn, af hvilke de fire døde smaa. Sønnen Jakob blev Professor og naaede ligesom Faderen til at blive Universitetets Senior. Datteren Anna blev gift med Professor D. Caspar Bartholin; Margrete med Dr. med. Jørgen Fuiren; Dorthe med Professor D. Oluf Worm; Drude med Prof. D. Hans Rasmussen Brochmand. Gjennem disse Børn blev Thomas Fincke Stamfader til en mærkelig og talrig Efterslægt, blandt hvilken en Mængde Professorer og andre lærde Mænd [3]).

Skrifter: *Ephemeris cœlestium motuum Anni 1582, ex Tabulis Prutenicis supputata. Argent. 1581. 4.

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 467. Om sine Sygdomme taler Fincke selv i Tillæg Nr. 279 og 440. I Aaret 1610 var han ved et Bad i Bøhmen.

[2]) En stor Samling af saadanne findes i Cimbria littera III, 253—4.

[3]) Slægtregister over Thomas Finckes Efterkommere findes hos Gjessing, Jubellærere. II, 1, 30—50. Et Par Dokumenter vedrørende Th. Finckes Skifte med Børnene 1616 findes i Konsist. Arkiv, Pakken 186; jvfr. A. C. 24. Juli 1616.

Geometria Rotundi libri XIIII. Ad Fridericum Secundum, Daniæ et Novegiæ Regem. Basil. 1583. 4. Ibid. 1591. 4.

Henr. Ranzovii, Nobilis Holsati, Horoscopographia, continens fabricam cardinum cœlestium ad quodvis datum tempus, et viam deductionis Ptolemaicum. Argent. 1585. 4. (Tilegnet Henr. Rantzov). Paany udgivet med et andet Skrift fra Rantzovs Bibliothek, af Andr. Schato. Witeb. 1588. 4.

Ενδοξα παράδοξα. Ea in agonem Philos. ac Med. ampliss. ist. Coll. in Basil. pro S. V. G. Thomas Finckius proponet ad d. 5 Augusti. Tubing. 1587. 4.

Horoscopographia sive de inveniendo stellarum situ astrologia. Ad Henricum Ranzouium, Vicarium Regium. Slesvici 1591. 4.

Theses de constitutione Philosophiæ mathematicæ. Resp. Hector Malthan Sunderburgensis, 15 Debr. Hafn. 1591. 4.

*Theses de Hypothesibus Astronomicis, Dimmensionis mundi et primi motus Circulis. Resp. Nicolao Matthia Hafniensi. Hafn. 1592. 4.

Theses logicæ, de qvibus pro prima in Philosophia laurea ad d. XV Martii respondebunt juvenes XV. Hafn. 1594. 4.

Theses Philosophicæ, de qvibus pro suprema in Philosophia laurea ad IV Maij resp. Dn. Jacobus Jacobæus Volfius Othoniensis, Ludovicus Munthenius Lubecensis, Petrus Ivarus Borrichius, Nicolaus Allesius Scanus, Christianus Johannis Ripensis, Johannes Petræus Glamdorpius F. Hafn. 1594. 4.

Theses de ortu et occasu siderum mathematicæ disputationi d. 20 Debr. dicatæ. Resp. Johanne Schrodero Alsenio. Hafn. 1595. 4.

Theses de diebus et noctibus in publ. disp. d. 27 Junij propositæ. Resp. Petro Magni Tranio. Hafn. 1601. 4.

Theses de mensibus et annis. Resp. Johanne Nicolao Paschasio. Hafn. 1602. 4.

Theses de Peste, de qvibus pro supremo in arte Medica gradu in publica Disp. d. 25 Junii respondebit Vilhadus Adamius Nicol. f. Randrus. Hafn. 1603. 4.

Tabulæ multiplicationis et divisionis, seorsim etiam monetæ Danicæ accommodatæ. En kort oc let Regnekonstis Practica. Kbh. 1604. 8.

Theses de Medicinæ constitutione. Resp. Johanne Nicolai Paschasio. Hafn 1605. 4.

Theses de Medicinæ constitutione continuatæ. Resp. Paulo Fossio Hafniensi. Hafn. 1606. 4.

*Theses de Medicinæ constit. iterum continuatæ. Resp. Paulo Andreæ Hafniensi. Hafn. 1607. 4.

Theses de Medicinæ constit. tertium continuatæ. Resp. Paulo Andreæ Hafniensi. Hafn. 1608. 4.

Theses de Medicinæ constit. qvartum continuatæ. Resp. Michaele Matthiæ Butropio. Hafn. 1609. 4.

Theses de Hydrope Medicæ. Resp. pro supremo in arte Medica gradu Christiano Bordingio Arhusio, Serenissimi Principis Christiani, electi Regis, Medico. Hafn. 1611. 4.

Theses constit. Med. V. continuatæ, de actionibus animalibus. Resp. Laurentio Martini Scavenio. Hafn. 1612. 4.

Theses constit. Med. VI. continuatæ, de morbo. Resp. Jacobo Finchio Hafniensi. Hafn. 1613. 4.

Theses constit. Med. VII. continuatæ, de morbi caussis in genere. Resp. Olao Johannis Slangendorpio. Hafn. 1614. 4.

*Tre Tabeller indrettet til daglig fornøden Regning. Kbh. 1615. 12.

Theses constit. Med. VIII. continuatæ, de morbi caussis in specie. Resp. Jacobo Sperlingio. Hafn. 1615. 4.

Theses constit. Med. IX. continuatæ, de symptomatibus. Resp. Trugillo Nicolao Asloiâ-Norvego. Hafn. 1616. 4.

Theses constit. Med. X. continuatæ, de signis diagnosticis. Resp. Johanne Burchardio Hafniensi. Hafn. 1617. 4.

Theses constit. Med. XI. continuatæ, de signis prognosticis. Resp. Johanne Burchardio Hafniensi. Hafn. 1618. 4.

Theses constit. Med. XII. continuatæ, de crisibus earumqve signis. Resp. Johanne Petri Burgundholmio. Hafn. 1620. 4.

Theses constit. Med. XIII. continuatæ, de rerum non naturalium censu. Resp. Georgio Theophili Sadolino. Hafn. 1621. 4.

Theses constit. Med. XIV. continuatæ, de sanitate tuenda. Resp. Johanne Andrea Helsingorensi, pro Regio conseqvendo stipendio. Hafn. 1622. 4.

Theses constit. Med. XV. continuatæ, de medicamentorum censu therapeuticæ. Resp. Johanne Jani Luciano Quilde-Nortvego. Hafn. 1623. 4.

Theses constit. Med. XVI. continuatæ, de medicamentorum censu particulari therapeuticæ. Resp. Johanne Petri Calundano. Hafn. 1627. 4. (Heri findes det af Vinding som særligt Skrift anførte: Appendix de Canonis triangulorum usu etiam in Cyclometricis).

Fincke angives som Forfatter af flere Almanakker, hvoraf ingen dog nu findes.

Latinske Digte: i Gratulatio in honorem D. Johannis Oldorphii Dani. Tubingæ 1579. (Se 2den Del, S. 291, Not. 1). Henrici Ranzovii encomion (i De familia Ranzoviana). I Mich. Mœstlini Epitome Astron. Tubingæ 1610.

Medicinske Responsa og Betænkninger, hvori Th. Fincke har haft Del, findes trykte i Th. Bartholins Cista Medica (jvfr. Cimbria literata III, 255). Breve af ham findes i Tillæget Nr. 267. 271. 279. 424. 433. 440. To Breve til Joh. Ant. Maginus 1585—6, trykte i dennes Apologia Ephemeridum suarum. Venet. 1604. Et til Th. Bartholin 1642, trykt i dennes Epist. Medic. Centuria I, p. 38—9.

6.

Peder Jensen Vinstrup (*Petrus Johannis Vinstrupius*) var født i Kjøbenhavn den 18de Marts 1549. Hans Fader, M. Jens Vinstrup, var Sognepræst ved S. Nicolai Kirke og Provst († 1558); Moderen, der hed Anne Nielsdatter Hofvet, blev senere gift paany, formodentlig med en Præst i Sjæland[1]). Efter Skolegang i Kjøbenhavn, Slagelse og Roskilde

[1]) I de sjælandske Landemodesakter for 1596 omtales, at Provsterne i Sjælands Stift havde indsamlet en Kollekt til Vinstrups Stiffader og Søster, der altsaa maa have befundet sig i meget trængende Omstændigheder — maaske ved Præstegaardens Brand eller anden tilstødt Ulykke (Ny kirkehist. Saml. V, 40). En Søster af Vinstrup

blev Peder Vinstrup Student 1568; to Aar efter tog han Bakkalavrgraden, hvorpaa Rigsraad Bjørn Andersen til Stenalt, der var Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot, antog ham til Lærer for sine Sønner Trujd og Jakob, og da idetmindste den sidste af disse senere viste en ikke ganske almindelig Kjærlighed til Videnskaberne, tilkommer dér vel Læreren noget af Æren [1]). Bjørn Andersen, der var en af den Tids dygtigste og hæderligste Adelsherrer, var i ethvert Tilfælde vel tilfreds med sine Sønners Lærer og lod ham 1572 som Hovmester ledsage dem paa deres Rejser til fremmede Højskoler. I Sommersemesteret 1574 blev Trujd og Jakob Bjørnsen tilligemed M. Peder Vinstrup indskrevne ved Universitetet i Leipzig. Tidligere havde de opholdt sig i Rostok i et Par Aar, og siden som det synes i Vittenberg, hvor Vinstrup havde taget Magistergraden [2]). Fra Leipzig gik Rejsen til Tybingen. I Aaret 1576 blev Vinstrup hjemkaldt. Ved sin Velynders, Bjørn Andersens, Understøttelse beskikkedes han kort efter til Læsemester ved Aarhus Domkirke i M. Lavrits Jakobsen Olderups Sted, og efter to Aars Forløb blev han, endnu ikke 30 Aar gammel, 1578 udvalgt til Sognepræst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn. Her havde han flere Beviser paa den Yndest,

var gift med Præsten Niels Hansen i Aarby og siden med Eftermanden Hr. Søren Jørgensen Kallundborg (se Ny kirkehist. Saml. V, 164—6).

[1]) Resenii Inscript. Hafn. p 163—4. Vinding, p. 170 sq. Zwergius, Sjæl. Cler. S. 106 ff. Om Jakob Bjørn se Worms Lexicon I, 112—3.

[2]) Ny kirkehist. Saml. II, 519. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 527. I de ovenanførte Kilder siges efter Universitetsprogr. ved Vinstrups Død, at han først studerede i Leipzig og derefter i Vittenberg, hvor han tog Magistergraden 1576, men Udtoget af den leipzigske Univ.-Matrikel tyder paa, at han først havde været i Vittenberg, i ethvert Tilfælde var han Magister, da han 1574 kom til Leipzig med sine to adelige Elever.

hvori han stod paa højere Steder; saaledes udgik der 1580 kgl. Befaling til Universitetet om at kreere ham til Doktor i Theologien, noget som dog ikke skete paa denne Tid, hvad enten han nu selv af Beskedenhed har undslaaet sig, eller det theologiske Fakultet har gjort Indvendinger [1]). 1583 forlenedes han afgiftsfrit med Kongetienden af Magleby Kirke paa Møen [2]). I Aarhus havde han den 16de Oktober 1577 ægtet Marine, en Datter af afd. M. Esben Pedersen, Kannik og Sognepræst ved Domkirken, og en Stifdatter af Biskoppen sammesteds, M. Lavrits Bertelsen. Da nu den sidste paa Grund af Alder og Svagelighed ikke kunde forestaa sit Embede mere, blev M. Peder Vinstrup den 12te April 1587 beskikket til hans Medhjælper i Bispeembedet, og da den gamle Biskop allerede døde i Januar 1588, blev han dennes Efterfølger paa Aarhus Bispestol [3]). I denne Stilling var han dog kun i faa Aar, da han den 31te December 1590 beskikkedes til Biskop i Sjælands Stift, hvorhos der tillagdes Universitetet Befaling om at antage ham til Professor i Theologien og ved første Lejlighed at kreere ham til Doktor [4]). I Aaret 1591 tiltraadte han disse Embeder og tog den 7de December s. A. Doktorgraden i Theologien under D. Hans Slangerups Præsidium [5]). I sit Bispeembede viste han sig i det hele som en hæderlig men ikke meget

---

[1]) Se Tillæg Nr. 221.

[2]) Sjæl. Registre Nr. 12, Fol. 294—5.

[3]) Scr. Rer. Dan. VII, 216. Ny kirkehist. Saml. VI, 104. Den 6. Juni 1587 holdt Vinstrup Afskedsprædiken i Helliggejst Kirke (Ped. Christensens Almanakoptegn.). En Sag, Vinstrup havde som Biskop i Aarhus, er omtalt foran, S. 55.

[4]) Se Tillæg Nr. 272.

[5]) Vinding p. 172. Disputatsen blev dog allerede holdt d. 21. Juli 1591 (se 2den Del, S. 653). Programmet, hvorved Univ. Rektor, D. Anders Christensen, indbyder til den forestaaende Promotion, findes i Univ. Bibl.

fremragende Mand; hans akademiske Virksomhed var heller neppe af stor Betydning. Med sin Kollega, den uforligelige D. Jørgen Dybvad, kom han snart i et meget slet Forhold, hvilket dog neppe nærmest har været Bispens Skyld, da han efter alt at dømme var en fredelskende Mand og snarere kan beskyldes for Svaghed end for Stridbarhed, om han end holdt temmelig stærkt paa sin Værdighed, og i det hele synes at have været af dem, der hellere omgaas med de store end med de smaa. Det gik saa vidt, at Vinstrup erklærede, at saa længe Dybvad var Universitetets Rektor vilde han ikke sætte sin Fod i Konsistorium, eller overhovedet have noget med Universitetets Anliggender at gjøre[1]). Da han tidlig var kommen i indbringende Embedsstillinger — ved Siden af sit Bispeembedes Indtægter havde han indtil 1602 ogsaa et Kanonikat i Aarhus[2]) — og var en god Husholder, blev han en velstaaende Mand og erhvervede ved Kjøb flere Ejendomme i Kjøbenhavn. Efter sin første Hustrus, Marine Esbensdatters, Død, den 6te September 1598 (44 Aar gl.), overlod han en af disse Ejendomme som Mødrenearv til sin Datter Anne, der samme Aar ægtede Professor M. Hans Staphensen[3]). I denne Svigersøn fik

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 63. Danske Mag. 4 R. II, 113. 120. 124.

[2]) Jydske Registre Nr. 6, Fol. 194—5.

[3]) Den 25. Jan. 1592 tilskjødede Mads Pedersen, Borger i Kbhvn. Biskop Ped. Vinstrup et hans Hus, Jord og Ejendom i Studiestræde, næst østen op til den Gaard, M. Hans Thomesen Guldsmed tilhører, og næst vesten til det Hus, Jens Drauanter ibor, som han i sin Tid havde kjøbt af Marine Hr. Lavrits Jensens Arvinger; »dog med saa Vilkaar, at Biskoppen skal aarlig give den Afgift og Jordskyld deraf til den Prædikanter udi Kbhvn, som nu er eller herefter bliver forlenet med S. Andreæ Apostoli Alters Vikarie i Vor Frue Kirke her smst., eftersom Borgmestrenes og Prædikanternes Brev derom formelder« (Orig. med fl. tilhørende Dok., deriblandt det Skjøde, dat. S. Joh. Bapt. Dag 1599, hvorved Biskoppen over-

han en trofast Medhjælper, og da han selv muligvis var noget magelig af sig, overlod han en væsentlig Del ikke blot af sin offentlige men ogsaa af sin private Brevvexling til Svigersønnen. Denne skrev Brevene, og Bispen satte sit Navn under. Ikke faa af de Breve, som gaa under Biskop Vinstrups Navn, ere saaledes forfattede af Stephanius; selv det Brev til Biskop Jakob Holm i Aalborg angaaende Exorcismen, hvoraf man har villet slutte, at der var en væsentlig Uenighed tilstede mellem Bispen og hans Svigersøn angaaende dette Punkt, er, som Stephanius's Brevbog viser, forfattet af denne [1]). Ligesom Svigersønnen tilhørte Biskop Vinstrup upaatvivlelig den hemmingsenske Retning, men da han ikke var nogen udpræget Karakter, svigtede han hellere sin Overbevisning og lod sin myndige theologiske Kollega, D. Hans Povlsen Resen, raade, end at han skulde have vovet at udsætte sig for Beskyldningen om at helde til Kalvinismen. Han undgik da heller ikke Angreb fra den anden Side, og M. Oluf Kock, som han rimeligvis selv havde bidraget til at drage frem, vendte derfor et af sine heftige Angreb imod ham og beskyldte ham for at ligge og rode i sit Guld og Sølv, istedenfor tilbørligen at vogte Herrens Menighed. Unegtelig kan man ikke frikjende Biskop Vinstrup for holdningsløs Adfærd ved flere Lejligheder, f. Ex. naar han 1597 afsatte Præsten paa Hven, fordi han havde udeladt Exorcismen ved Daaben, og ni Aar efter ifølge kgl.

---

drog M. Hans Staphensen Gaarden, i Konsist. Ark. P. 153). — D. 16 Jan. 1595 fik Biskop Vinstrup Kjøbebrev paa en Universitetet tilhørende øde Grund paa Rosengaarden, der stødte op til den Gaard, som Hr. Niels Hermansen i Førslev ejede smst. (Konsist. Kopibog. 1594—1600, Fol. 11). Jvf. D. Mag. 4 R. II, 140.

[1]) Brevet er trykt i Dän. Bibl. IV, 103—8. Zwergius a. Skr., S. 120—5. Koncepten i Stephanius's Brevbog findes i Kallske Saml. 512. 4.

Befaling selv udførte en Daab paa denne Maade[1]. Det gik ham nemlig, som det gjerne gaar med Folk, hvis Hovedstræben gaar ud paa at holde Tingene gaaende, og som uden nogen egen fast Overbevisning rette sig efter Tidsstrømningen. Det mest træffende i den lange Lovtale, D. Kort Aslaksen holdt over ham i Sørgeprogrammet ved hans Død, synes det os at være, naar han siger om ham: »magno fervore nova et inusitata præcavit, magno studio pacem et tranquillitatem Ecclesiæ affectavit«[2].

Ved Universitetet stiftede han sig et varigt Minde, idet han den 12te Marts 1613 skjænkede det et Legat paa 1000 Da'r, hvoraf Renten anvendes til Udenlandsrejse for en theologisk Studerende[3]. Forøvrigt er der ikke meget at bemærke om hans Forhold til Universitetet. 1599—1600 beklædte han Rektorværdigheden. Da han i April 1608 anden Gang valgtes til Rektor, undslog han sig først paa Grund af sin Svagelighed, men bekvemmede sig dog tilsidst til at overtage Værdigheden, mod at det blev ham tilladt at overdrage Forretningerne til en Vicerektor, naar enten hans Bispeembede eller hans Sundhedstilstand gjorde saadant ønskeligt for ham[4]. Samme Aar ramtes han af et apoplektisk Tilfælde, som vel ikke strax gjorde ham uskikket til alle Forretninger, men hans følgende Leveaar vare dog en fortsat og stigende Svaghedstilstand; tilsidst lammedes hans Tunge saaledes, at man neppe kunde forstaa ham, og han mistede Hukommelsen. Under disse sørgelige Forhold skrev han eller lod han skrive til Kansler

---

[1] Zwergius, Sjæl. Cleresi. S. 116—17.
[2] Vinding, p. 173. Et Exempel paa Vinstrups Konservatisme er meddelt i Ny kirkehist. Saml. III, 603.
[3] Fundatsen er trykt hos Hofman IX, 64—65.
[4] Acta Consist. 16 Apr. 1608.

Christian Friis med Anmodning om, at han maatte faa sin Afsked, da han ingen Nytte mere kunde gjøre[1]). Denne Begjæring blev dog ikke opfyldt, da han døde som Biskop den 24de Juni 1614, 65 Aar gammel[2]).

I sit Ægteskab med Marine Esbensdatter havde D. Peder Vinstrup sex Døtre, af hvilke de fire døde tidlig, Anne blev gift med D. Hans Staphensen, og Elene med M. Niels Klavsen Senning, der først var Præst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og siden blev Biskop i Oslo[3]). Efter sin første Hustrus Død giftede Vinstrup sig den 5te Avgust 1599 med Anna, en Datter af Elias Eisenberg, der havde været Sekretær i det tydske Kancelli i K. Freder s Tid og var død 1590 som Provst i Roskilde Kapitel[4]). Med denne Hustru havde han syv Børn, nemlig Sønnerne: Jens, der døde som Barn, Peder, der blev Professor ved Universitetet og endte som Biskop i Lund, og Elias, der døde som Student, efterat være hjemkommen fra en Udenlandsrejse; samt Døtrene: Marine, gift med Professor D. Klavs Plum, Thale, gift med Professor D. Hans Hansen Resen, Anne, gift med Hofpræst M. Ole Vind, og Mette, gift med Professor D. Niels Pedersen Aurilesius[5]). Biskop Vinstrups Enke, der til Erndring om sin afdøde Ægtefælle ved Gavebrev af 27de Februar 1615 skjænkede tre «Sjæleboder» paa den tydske

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 452.

[2]) Det akademiske Sørgeprogram i Anledning af hans Jordefærd er endnu bevaret (se foran, S. 432, Noten). Gravskriften over ham i Vor Frue Kirke er trykt hos Resen, Inscript. Hafn. p. 13. Marm. Dan. I, 61.

[3]) En Gravskrift over Vinstrups første Hustru og et Par af hans Børn, deriblandt Datteren Karen, der døde 16 Aar gl. den 7de Februar 1601, findes i Kallske Saml. 512. 4to, p. 90.

[4]) Se 2den Del, S. 414—6.

[5]) Se Tillæg, Nr. 461.

Kirkegaard til fattige husarme[1]), ægtede senere Eftermanden paa Sjælands Bispestol, D. Hans Povlsen Resen.

Skrifter: *Τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος λύτρον κοσμοσωτήριον.* Paraphrasis sacrosanctæ historiæ Passionis et Mortis Jesu Christi, Carmine Heroico Græco scripta. Viteb. 1576. 4. (Tilegnet Trujd og Jakob Bjørn). Jfr. Petersen, Lit. Hist. III, 313.

Om det euige Liff og Død. (Ligprædiken over Rigskansler Ejler Grubbe). Kbhn. 1587. 8. (Tilegnet Grubbes efterladte Børn).

Conciones tribus precationum diebus proponendæ 1592. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 1601. 04. 08. 10. 11. 12. Hafn. 8. (Titlerne paa disse Skrifter afvige noget fra hinanden; de anføres hos Zwergius S. 130—31 og i Hjelmstjernes Katalog).

Ligpredicken, som i Hr. Niels Kaasis Begraffuelse bleff holdit i vor Frue Kircke i Kiøbenhaffn. Kbhn 1594. 8.

Sanctc Pouels Lærdom oc trøst aff den 2 Ep. til Timoth. 4 Cap., fremsat vdi Hack Holgerssøns Vlstands Begraffuelse. Kbhn. 1595. 4.

De Bøner met Epistler oc Euangelier, som skulle brugis vdi de tre almindelige Bededage. Kbhn. 1604. 8. (Ogsaa Bønnerne, der findes i de andre ovenanførte Litaniprædikener ere maaske udkomne særskilt, skjønt de nu ikke mere ere saaledes bevarede).

Synodalia Anni 1610. Hafn. 1610. 8.

Biskop Vinstrups Taler ved Christian IV's Kroning findes aftrykte i A. B. Dallins Oversættelse af Aug. Erichs latinske Beskrivelse af Kroningen (Kbh. 1598). Hans Synodalmonita ere efter forskjellige Opskrifter meddelte i Ny kirkehist. Saml. V, 23—62. Han skrev Fortalen til Biskop Lavrits Bertelsens Ligtale over Fru Pernille Oxe. Kbh. 1584.

Nogle Breve af ham (hvoraf flere dog egentlig ere forfattede af Stephanius) ere meddelte hos Zwergius S. 109—11. 113—5. 120—5. Finn. Johanneus, Hist. eccl. Isl. III, 429. Ny kirke-

---

[1]) O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium II, 793.

hist. Saml. V, 164—6. 197—9. 229—31. 473—4. 483—4. Rørdam, Hist. Kildeskrifter. II, 563—4. 587—90.

Hvitfeldt har tilegnet Biskop P. J. Vinstrup sin Bispekrønike.

7.

Hans Povlsen Resen[1]) (*Johannes Pavlli Resenius*). Medens vi ofte med Møje have maattet sammensanke de Bidrag, hvorpaa disse Levnedsbeskrivelser grunde sig, frembyder denne Mands Historie et saa rigt Stof, at vi umulig kunne medtage alt didhen hørende i denne Skildring. Heldigvis er der dog allerede i den forudgaaende almindelige Historie meddelt saa mange Træk til Oplysning om ham og hans Betydning for Samtiden, at vi kunne forsvare her at indskrænke os til et kort Omrids.

Han er født den 2den Februar 1561 i Landsbyen Resen, i Skodborg Herred, Ribe Stift, ikke langt fra Limfjordens Bredder. Hans Fader, Hr. Povl Hansen, var Stedets Sognepræst († 21de September 1600); Moderen hed Johanne Bertelsdatter († 1ste April 1578). Da han var elleve Aar gammel, satte Forældrene ham i Holstebro Skole, som han besøgte i fire Aar under Skolemesteren Tyge Nielsens Vejledning. I Sommeren 1576 sendtes han til Ribe Skole, hvor han fik Bolig hos Skolens Rektor, den som Biskop siden bekjendte M. Peder Hegelund. Men da hans Moder var død, og Faderen havde giftet sig paany, bevirkede dette, at han 1579 blev tagen ud af Ribe Skole og sendt til Viborg, hvor han fik sit Hjem hos Skolens Rektor, M. Jakob

---

[1]) Samtiden skrev sædvanlig hans Navn paa Dansk: Reisener, hvilket minder om den jydske Udtale.

[2]) Hvor ingen anden Kilde er anført, er især benyttet Niels Povlsens Schandorfs Ligtale og det akademiske Programma funebre.

Holm, der senere blev Biskop i Aalborg. Efter at han under dennes Vejledning havde afsluttet sin Skolegang, gik han i Maj 1581 til Universitetet, hvor han endnu samme Aar tog den filosofiske Bakkalavrgrad, og hvor vi i Marts 1582 finde ham nævnt som Respondens ved en af Prof. Johannes Sascerides's Disputatser [1]).

Da Pesten udbrød i Kjøbenhavn 1583, begav han sig ved Pindsetid til sin Hjemstavn. Dette gav Anledning til, at han kort efter blev ansat som øverste Hører ved Viborg Skole [2]). Men efter et Aars Forløb modtog han efter Kansler Niels Kaas's Ønske en Post som Hovmester for den unge, ved sin senere tragiske Skjæbne bekjendte Frederik Rosenkrands [3]). Med denne kom han i Avgust 1584 til Rostok, hvor de fik Bolig i D. Lucas Bacmeisters Hus. Efter at have aflagt et længere Besøg i Hjemmet 1586, drog de mod Enden af samme Aar til Vittenberg, hvor Resen 1588 tog Magistergraden som den øverste af samtlige 38 Kandidater [4]). Der bemærkes, at «hans velbyrdige Discipel havde da under hans Vejledning forfremmet sig saaledes udi Sprog, boglige Kunster og Filosofi, at han med Berømmelse ogsaa havde kunnet promovere til Magister Philosophiæ, om hans Stand og Stat det havde taalt og tilstedt».

---

[1]) Se 2den Del, S. 501. 1583 var han Respondens ved en Disputats af D. Anders Lauritsen, ib. S. 620.

[2]) I Biografierne af Resen siges, at han blev Konrektor; men det kan ikke forstaas egentlig, da Konrektoratet først oprettedes ved Viborg Skole i Aaret 1642.

[3]) Becker, Orion, Maanedsskrift. III, 342 flg. Hist. Tidsskrift 4. R. IV, 502 flg.

[4]) Vinding, Acad. Haun. p. 177. Et kortere Besøg maa Resen have aflagt i Leipzig, da der i Thottske Saml. 581. 8vo findes et Stambogsblad fra ham til Søren Povlsen Kolding, dat. Lipsiæ 30 Maji 1588.

I Foraaret 1589 besøgte de atter Danmark[1]; men da Resen havde faaet det saakaldte Stipendium regium af Universitetet, drog de efter et Par Maaneders Forløb atter ud, og denne Gang paa længere Rejser. Over Frankfurt gik deres Vej til Padua, og derfra i Foraaret 1590 til Rom. Efter en Maaneds Ophold her drog de til Sicilien, og derfra, trods den store Fare for at blive opsnappede af tyrkiske Sørøvere, til Malta. I Slutningen af Avgust samme Aar vare de atter i Padua, hvorfra de brød op næste Foraar for saa smaat at begive sig paa Hjemrejsen. Paa Vejen dvælede de nogen Tid i Svejts, og til dette Tidspunkt maa det henføres, hvad Iver Stub mange Aar efter rev Resen i Næsen, at den Gang var han saa gode Venner med de kalvinistiske Svejtsere, at en Professor i Basel tilbød ham en Plads der og vilde give ham sin Datter til Ægte[2].

I Oktober 1591 naaede de endelig hjem efter syv Aars Rejser, som for Resen havde været Anledning til at indsamle megen Verdenserfaring og mange Kundskaber; navnlig fremhæves hans Færdighed i det italienske Sprog, som han bevarede, saa længe han levede. At han med sin store Flid og sjeldne Begavelse tillige har erhvervet sig en grundmuret Lærdom, vidner hans senere Skribentvirk-

---

[1]) Hegelund bemærker i sin Kalender under 10. Marts 1589: »Fridericus Rosenkrantz, M. Joh. Pauli Resenius, Johannes Roggen Embdanus ad me diverterunt«. Den 9. Juni s. A. besøgte Resen med sin Discipel Tyge Brahe paa Hven (Friis, T. Brahes meteorol-hist. Dagbøger, S. 126).

[2]) Ny kirkehist. Saml. VI, 320—1. Tholuck siger (Das akademische Leben II, 158), at Resen havde været den kalvinistiske Theolog D. Joh. Piscators Tilhører i Herborn; men efterser man den anførte Kilde, finder man kun det bekjendte Faktum, at Resen senere var Piscators litterære Modstander.

somhed tilstrækkelig om[1]). Ved sin Hjemkomst fandt han i Niels Kaas, der nu var Formand i Regjeringsraadet, en Velynder, hvem det var om at gjøre strax at skaffe hans udmærkede Evner Anvendelse i Universitetets Tjeneste. En bekvem Lejlighed hertil tilbød sig, da Professoren i Dialektik, M. Peder Aagesen, var død kort for Resens Hjemkomst, og Pladsen endnu ikke var besat. Resen kaldtes da den 28de November 1591 til dette Embede, hvormed der ogsaa var forbundet theologiske Forelæsninger, og han kom saaledes strax ind i den Plads, der maatte regnes for den højeste i det filosofiske Fakultet, vistnok et Vidnesbyrd om, at der næredes betydelige Forventninger om ham.

Det dialektiske eller logiske Professorat forestod Resen, indtil han den 2den April 1597 — særlig efter Kansler Friis's Ønske — beskikkedes til Professor i Theologien, hvorpaa han den paafølgende 23de Juni kreeredes til Doktor i samme Videnskab af D. Jørgen Dybvad[2]). Det bemærkes, at det netop var 25 Aars Dagen efter, at han første Gang satte sin Fod i Holstebro Skole og saaledes havde betraadt den Bane, der nu havde ført ham til Lærdomstemplets Tinde.

Hvad hans huslige Forhold angaar, da havde han den 14de Juli 1594 ægtet Barbara Andersdatter (født 8de Marts 1568), afdøde Professor Dr. theol. Anders Lavritsens Datter, der i en ung Alder var bleven Enke efter Kanniken Hans Lavritsen i Roskilde (som døde 5te December 1592). Med hende levede han i et kjærligt Ægteskab i syv Aar, i hvilke hun blev Moder til en Søn og tre Døtre, indtil hun bort-

---

[1]) Iblandt Kgl. Bibliotheks Manuskripter findes endnu Resens Rejsebog, hvori mange berømte udenlandske lærde have skrevet Mindeord til ham.

[2]) Se foran, S. 507.

kaldtes den 29de Oktober 1601 i Roskilde, hvor Familien havde søgt Tilflugt under den herskende Pest. En Mindetavle af sort poleret Marmor, som Resen lod opsætte over hende i Roskilde Domkirke, findes der endnu og vidner om hans store Sorg over Tabet af hende [1]).

Resens flittige Virksomhed som akademisk Docent, som Forfatter eller Udgiver af forskjellige Skolebøger [2]), som Oversætter af Bibelen, og hans Rejse med Kong Christian til England i Aaret 1606 skulle vi her kun berøre, da der tidligere er meddelt nærmere Efterretninger derom. Hans store Indflydelse kom først ret tilsyne, da han ved sine Forestillinger standsede Forsøget paa at faa Exorcismen afskaffet, skjønt ikke blot Kongen og hans Omgivelser, men ogsaa største Delen af Landets Theologer vare af en anden Mening. Siden viste denne hans stigende Indflydelse sig navnlig i den Kraft, hvormed han slog sine kryptokalvinistiske Modstandere, Stub, Kock o. a., til Jorden, indtil han selv som Sejrherre besteg Sjælands Bispestol ved kongelig Udnævnelse af 29de April 1615. Alt dette er tidligere udførlig omtalt, idet jeg tillige har søgt at vise, at Resen fra en vis spekulativ Methode i Theologien, ved hvilken han havde søgt at underbygge den lutherske Nadverlære en formentlig fastere Grundvold, slog over til en mere historisk-kirkelig Retning, hvis Særkjende var en bogstavelig Fastholden af Arven fra Luther og Reformationens Fædre, — vistnok fordi han ved den heftige Modstand, han tidligere havde mødt, var bleven

[1]) Gravskriften er allerede aftrykt i L. Asseroi Inscript. Dan. Bl. F. 2—3; sidst hos Steen Friis, Roskilde Domkirke beskreven. S. 114—5. I sit første Ægteskab havde Barbara Andersdatter en Søn, der i et Dokument af $^{10}/_{8}$ 1614 (Danske Selskabs Membraner) omtales som »ærlig og velforstandig Karl, Laurits Hansen«).

[2]) Det tidligste saadanne Skrift af ham er vistnok den i 2den Del S. 569 Not. 2 omtalte Nomenclator.

belært om, at den sidste Vej sikrest førte til det Maal, han havde sat sig, Grundfæstelsen af den lutherske Orthodoxi her i Landet[1]).

Hvad der udmærkede Resen, var navnlig en sjælden Viljeskraft, forbunden med en Jernflid og en stor Skarpsindighed. Derimod var der noget ubehjælpsomt i hans Fremstilling baade mundtlig og skriftlig, og da Følelsen ikke var hans stærke Side, var han heller ikke af dem, der lettelig ad sympathetisk Vej drog andre til sig. Den Haardhed, han havde vist overfor sine theologiske og kirkelige Modstandere, havde skabt ham mange Fjender, der ikke undlod at nedsætte ham, hvor Lejlighed gaves[2]); men han gik dog uanfægtet sin Gang, hævdende hvad han ansaa for det rette, altid støttet af Kong Christian, der med sin beslægtede Herskernatur — vel ikke elskede ham — men havde Agtelse for ham og Tillid til ham.

Efter at være bleven Biskop ægtede Resen den 12te November 1615 sin Formands, Biskop Peder Vinstrups, Enke, Anna Eisenberg, der overlevede ham, men med hvem han ingen Børn havde. Da denne hans Hustru var formuende, og han selv havde rigelige Indtægter i sit Bispeembede, lykkedes det ham med sin tarvelige og sparsommelige jydske Natur at blive en velhavende Mand. En Del af denne Formue (5500 Rdl.) bestemte han med sin Hustrus Samtykke til Legater til Studenter, Skoledisciple og fattige; blandt

---

[1]) Jvfr. Grundtvigs Dom om Resen i »Roskilde Saga« (Kbh. 1814), S. 67—9. L. Helweg, Hemmingsen og Resen. Et Bidrag til Læren om Christi Person. (Afhandl. i Theologisk Tidskr. for den norske Kirke. II, 136—68). Smlgn. Anmeldelse af denne Afhandling i Scharlings og Engelstofts Theolog. Tidsskrift. Ny Række VI, 347—9.

[2]) Hertil kan henføres den nedsættende Dom om Resens Prædikegaver, som Sivert Grubbe udtaler i sin Dagbog (Danske Mag. 4. R. IV, 63).

andet gav han 200 Rdlr. til Holstebro Skole, hvor han havde faaet sin første Lærdom, ligesom han allerede tidligere (1620) havde bestemt, at hvad af Gaard og Mark, der var ham tilfaldet efter hans Fader, Hr. Povl Hansen i Resen, skulde anvendes til bedste for fattige Skolebørn i Holstebro [1]).

I 23 Aar var D. Hans Povlsen Resen Biskop i Sjælands Stift. At skildre hans Virksomhed i dette Embede vilde føre os langt ud over Grændserne for denne Fremstilling. I Almindelighed kan bemærkes, at hans Virksomhed var præget af Myndighed og Nidkjærhed, saa det ikke var ganske uden Grund, at Eftertiden betegnede ham som «magnus ille Resenius». I Universitetets Anliggender vedblev han som Biskop at have ikke ringe Indflydelse, naar han ønskede det. Dets Rektorværdighed beklædte han fire Gange 1602—3, 1611—2, 1617—8 og 1626—7); men da Turen femte Gang var til ham 1635, undslog han sig paa Grund af Alder og Skrøbelighed for at modtage Valget. Som det theologiske Fakultets mangeaarige Dekanus kreerede han i alt tolv Doktorer i Theologien.

Efter at Resen i flere Aar havde lidt af forskjellige Skrøbeligheder, der dog ikke til Stadighed havde hindret ham i at udføre hans Embedes Gjerning, døde han, 77 Aar gammel, den 14de September 1638. Han jordedes i D. Peder Palladius's Gravsted i Vor Frue Kirke, efter at Sognepræsten ved denne Kirke, M. Niels Povlsen Schandorf, for en stor Forsamling havde med Anvendelse paa den afdøde Biskop forklaret «Jojadæ herlige Tjeneste, hæderlige Alderdom og Begravelse» (2 Krøn. 24, 15—16), og havde givet en udførlig Fremstilling af hans Levned.

---

[1]) C. P. Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle. II, 154—5. Hofman, Fundationer. I, 150—1. IV, 536. IX, 65—6.

I sit første Ægteskab havde Resen følgende Børn: Sønnen Hans, der endte som Sjælands Biskop, og Døtrene: Johanne, der blev gift med Provst M. Christen Glob, Præst i Kjøge; Anne, gift først med Dr. jur. Erik Clemensen, kgl. tydsk Sekretær og Kannik i Lund, og senere med D. Niels Paaske, Biskop i Bergen; og Karen, der døde ung.

Skrifter: Da Resens Forfatterskab er saare stort, og da de af hans Skrifter, der nærmest have Interesse med Hensyn til Universitetet, lejlighedsvis ere omtalte i den forudgaaende almindelige Historie, indskrænker jeg mig her til at henvise til Skriftfortegnelserne i Worms og Nyerups Literaturlexica og i Zwergs Sjælandske Kleresi, hvormed kan sammenlignes E. F. Kochs Afhandling, «Et Blad af Opbyggelseslitteraturens Historie i 17de Aarhundrede», i Kalkars Theologisk Tidsskrift 1874, S. 81 flg.

8.

Lavrits Klavsen Skavbo (*Laurentius Nicolai Scavenius*) var født i Kjøbenhavn 1562 og Søn af den tidligere omtalte Professor Klavs Lavritsen Skavbo[1]). Efter at have studeret nogle Aar i Kjøbenhavn og taget Magistergraden sammesteds, fik han i Avgust 1587 det saakaldte Stipendium regium eller 100 Daler i fire Aar til derfor at studere Theo-

---

[1]) Se anden Del, S. 486—90. I et Exemplar af Kl. Lavritsen Skavbos Arithmetica findes følgende skrevet:

«Reverendo ac docto viro Dn. Jonæ Joannio, affini charissimo hoc patris sui opusculum exoticum, index avitæ simplicitatis, ad leniendum dolorem ob afflictissimam uxoris charissimæ valetudinem, bibliothecam paternam fallendi temporis ergo revolvens inque hoc incidens, moestus mittit

L. Scavenius S. S.

Anno Dn. 1616. Ætatis uxoris jam periclitantis clymacterico sexto. Meæ vero 54, qui dicitur scansilis et Fredericum II Daniæ et Norvegiæ Regem pientissimum nobis sustulit. M. Apr. infausti, d. 20 ipso infausto nimis».

logi i Udlandet[1]). Om hans Rejse vides, at han i September samme Aar gik fra Kjøbenhavn til Rostok, hvor han blev til lidt ind i det følgende Aar[2]); i Foraaret 1589 træffe vi ham i Vittenberg, hvor han lykønskede en af sine medstuderende Landsmænd, Lavrits Andersen (siden Rektor i Roskilde), til Magistergraden i et hebraisk Vers. Efter sin Hjemkomst blev han 1590 Rektor ved Kjøbenhavns Skole, og 1594 beskikkedes han til Professor Pædagogicus[3]). Tillige fungerede han, omtrent fra samme Tid af, og saalænge han var Professor, som Universitetets Notarius; hans Kopibog, der vidner om Flid og Nøjagtighed, gjemmes endnu i Konsistoriets Arkiv. Da det gik langsomt med Avancementet, og hans Pengesager stod paa en saa daarlig Fod, at hans egen Svoger Biskop Niels Lavritsen Arctander i Viborg (der havde hans Søster tilægte) ved en senere Lejlighed endog maatte paakalde Biskop Vinstrups Hjælp for at faa ham til at betale, hvad han skyldte ham[4]), saa ansøgte han om Præsteembedet i Taarnby paa Amager, hvortil Universitetet havde Patronatsret, og blev kaldet hertil i Juni 1600[5]). Protokollen over Konsistoriets Forhandlinger er sidste Gang ført af ham den 6te Avgust s. A.

---

[1]) Se Tillæg Nr. 257. Hvis det — som jeg maaske urigtig har antaget — er ham, der menes med den Claudius Scavenius, som i April 1587 fulgte med Sivert Grubbe til Frankfurt (Danske Mag. 4. R. II, 375), maa Opholdet udenlands da have været kort.

[2]) Ped. Christensens Almanakoptegnelser: 4. Sept. 1587, »Profectus est iterum Joh. Georgii in Falstriam atqve inde ad Rostochiam cum M. Lavrentio, filio M. Nicolai Scavenii.« Ibid. 12. Marts 1588: »Misit mihi Petrus Francisci propemticum qvoddam, qvod scripserat in honorem Magistri Laurentii Scavenii Rostochio discedentis in superiorem Germaniam A° 88«.

[3]) Vinding, Acad. Haun. p. 194.

[4]) Brev fra Vinstrup til Arctander, dat. 3 Maj 1602, i Kallske Saml. 512. 4, p. 134. Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 351.

[5]) A. C. 24. Maj, 6. og 14. Juni 1600. (Se foran S. 116).

Han havde gjerne ønsket 1602 at blive Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn; men en anden og yngre Mand blev ham foretrukken[1]). Derimod blev han i Maj 1605 kaldet til Biskop i Stavanger og indviet i Vor Frue Kirke 1ste Pindsedag samme Aar af Biskop Peder J. Vinstrup[2]). Her lykkedes det ham at afbetale den Gjæld, han i tidligere Aar havde stiftet, og han virkede, saavidt vides, som en hæderlig og dygtig Tilsynsmand i 21 Aar[3]). Da han forfærdigede et Kort over Stavanger Stift — det ældste, som haves —, maa han formodentlig have syslet med mathematiske Studier[4]). Han var 1622 paa Herredagen i Bergen med at domme Biskop Anders Arrebo fra Embedet, men viste sig forøvrigt som en Ynder af hans gudelige Sange[5]).

Den 1ste December 1626 døde M. Lavrits Scavenius og blev begravet i Domkirken i Stavanger, hvor Ligstenen

---

1) M. Lavr. Skavbo havde skrevet til M. Joh. Stephanius for at faa Oplysning om, hvad der var forhandlet i Konsistorium angaaende Besættelsen af Præsteembedet ved Frue Kirke, som han ønskede. St. svarede d. 29. Jan. 1602 noget undvigende; paa Grund af sin Hustrus Død havde han ikke været tilstede i Møderne i Konsistorium. Ogsaa han havde hørt Rygtet om, at Skavbo skulde have Embedet, men han tilføjede dog: »M. Jonam (Venusinum) in se recepisse puto in Consistorio, ut ad Nicolaum Claudii, quem nosti, literas daret, non vocationis plenæ et absolutæ, sed quibus ad hanc conditionem affectandam invitaretur. Auditus est postea M. Christ. Johannis Ripensis, sed ut audio, non placuit vir alioqui doctus, bonus et modestus. Quid sperandum sit, ne divinare quidem possum; si meum interea consilium exquiris, svadeo, ut ἣν σπάρταν ἔλαβες, ταύτην κόσμει, Deo committens eventum.« (Kallske Saml. 512. 4to).

2) A. C. 11. Maj 1605. Pontopp., Annal. III, 213.

3) Tillæg Nr. 414. Ny kirkehist. Saml. III, 639—41. Flere Breve til Skavbo fra Joh. Stephanius findes i dennes Konceptbog, Kallske Saml. 512. 4.

4) St. Joh. Stephanius, Notæ ub. ad Saxonem p. 116. Her betegnes han som »Insignis Mathematicus«.

5) Rørdam, And. Arrebos Levnet. S. 138. 169.

over ham endnu findes[1]). Han var gift med Marthe Ditlevsdatter Fox fra Kjøge, med hvem han havde Sønnerne Klavs og Ditlev, der begge den 30te April 1616 fik deres Testimonium publicum fra Kjøbenhavns Universitet og siden begge virkede i gejstlige Embeder i Stavanger[2]).

Skrifter: Laurentio Andreæ f. Roschildensi Dano, Gradum magisterii a Decano Collegii Philosophici M. Petro Otthone, Mathematum in celebri Vitebergensi Academia Prof. p. Anno 1589 XV Cal. Apr. suscipienti, gratulantur amici. Witeb. 4to. (Fire Carmina, hvoraf det første er paa Hebraisk med Underskrift: M. Laurentius Scavenius N. F. Danus amico et populari suo optimo, charissimo F. De tre andre Digte ere af Udlændinge).

Dioecesis Stavangriensis et partes aliquot vicinæ, opera L. Scavenii S. S. (Kort, indført i Joh. et Corn. Blaeuwii Atlas).

9.

Hans Staphensen (*Johannes Stephanius*) var født paa Laaland den 12te December 1561, og kom den 22de Maj 1579 til Kjøbenhavns Universitet[3]). Blandt hans Ungdomsvenner, med hvem han ogsaa senere bevarede Forbindelsen, kan nævnes Theophilus Sadolin (Søn af den laurbærkronede latinske Digter M. Hans Jørgensen Sadolin, Præst i Thoreby paa Laaland), der blev Præst i Aastrup paa Falster[4]). I Februar 1582 drog Stephanius over til Tyge Brahe paa Hven og var hos ham i nogle Maaneder; i December 1583

---

[1]) Pontopp. Annal. III, 213. A. Faye, Christianssand Stifts Bispe- og Stiftshistorie S. 221, hvor ogsaa findes hvad der er bekjendt om Scavenius's bispelige Virksomhed.

[2]) Worms Kopibog i Rostg. Saml. 121 Fol., p. 140. Faye anf. Skr. S. 222. Den Datter, som Faye tillægger Biskoppen i Stavanger, var en Datter af den sjællandske Biskop D. Lavrits Mortensen Scavenius.

[3]) Ifølge Joh. Stephanius's egenhændige Optegnelse i Ny kgl. Saml. 1219. 4, samt i et Brev til M. Hans Jensen Alan.

[4]) Se mit Skrift: Jørg. Jensen Sadolin, S. 115—17.

kom han atter over til ham og arbejdede som den berømte Astronoms og Mathematikers Lærling og Medhjælper indtil Oktober 1584 [1]). Senere har han formodentlig studeret i Udlandet og taget Magistergraden; vi vide imidlertid intet nærmere om ham før Aaret 1588, da han den 3die Juni blev beskikket til Rektor ved Sorø Skole [2]). Denne Skole var 1586 bleven stiftet af Kong Frederik II paa Grundlag af det forrige Klostergods og var bestemt til som Kostskole at optage 30 adelige og 30 uadelige Disciple. I ni Aar forestod Stephanius dette Embede og udentvivl med Dygtighed og Kraft; thi efter alt at dømme var han en bestemt Karakter, men derhos var der vistnok noget koldt og klogt beregnende hos ham, der ikke gjorde ham skikket til at vinde mange hengivne Venner. I Maj 1597 blev han efter egen Ansøgning og Kansler Christian Friis's Ønske, som Professorerne ikke godt kunde modsætte sig, beskikket til Professor i Dialektik ved Universitetet, og Aaret efter (30te April 1598) ægtede han Anne, en Datter af Sjælands Biskop D. Peder Jensen Vinstrup [3]). Ved Kjøb erhvervede han sig dernæst flere faste Ejendomme i Kjøbenhavn, saasom en Gaard i S. Pederstræde, som han 1599 kjøbte af Provst M. Hans Thomesens Arvinger, og et Hus i Studiestræde lige op til Bispegaarden, som han kjøbte 160.. Disse Ejendomme solgte han mange Aar efter til Universitetet, da han ikke mere selv kunde gjøre Brug af dem [4]).

Til sin Svigerfader, Biskoppen, stod Stephanius i det

---

[1]) Dän. Bibl. IX, 261—4.

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 193.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 99. I Gl. kgl. Saml. 3018. 4 findes Afskrift af et Brev, hvorved Biskop Vinstrup indbyder Borgmester Sigvard Pedersen i Odense til sin Datters Bryllup med M. Joh. Stephanius.

[4]) Se Tillæg, Nr. 334. Skjøderne findes i Konsist. Arkiv. P. 153.

bedste Forhold, og han var ham paa flere Maader til Hjælp og Støtte i hans Embedsvirksomhed. Mangfoldige af de Breve, der udgik under Biskop Vinstrups Navn, vare forfattede af Stephanius, og dette Forhold vedblev ogsaa efter at dennes Hustru, Anne Vinstrup, var død ved Nytaarstid 1602, og han havde giftet sig paany (i Okt. 1604) med Sidsel Sørensdatter, hvis Fader Søren Andersen var Kjøbmand i Kjøbenhavn. Det er urigtigt, naar man har antaget, at der var en væsentlig Modsætning tilstede mellem Biskop Vinstrup og Stephanius i Spørgsmaalet om Exorcismens Betydning, thi naar Biskoppen ikke gik saa vidt som Stephanius i Forkastelsen af denne Ceremoni, saa var det udelukkende af Klogskabshensyn, forat den pludselige Afskaffelse ikke skulde vække Forargelse i Menighederne, og for ikke at bryde med sine Kolleger i det theologiske Fakultet. Stephanius tilhørte aabenbart Hemmingsens Skole, og det var maaske Aarsagen til, at han ikke attraaede at træde ind i det theologiske Fakultet, hvor Resen kom til at indtage den første Plads, dengang D. Jørgen Dybvad blev afsat 1607. Hans Fag var Logik eller Dialektik, og i Forelæsningerne herover fulgte han vistnok sædvanlig det gamle Spor og læste over Melanchtons og Rudolph Agricolas Haandbøger som Skik havde været lige siden Universitetets Gjenoprettelse. Dog var han ikke utilgjængelig for nyere Reformforsøg paa Videnskabens Omraade, som det blandt andet kan ses deraf, at han i November 1598 indbød Studenterne til Disputationer over den ramistiske Logik. Som Dialecticus maatte han ogsaa gjennemgaa Melanchtons «Examen» og «Loci communes», men da Theologien ikke nærmest var hans Fag, tog han sig Sagen bekvemt og laante afdøde D. Anders Lavritsens Forelæsningshefter af dennes

Søn, Rektor M. Lavrits Andersen i Roskilde, og brugte saa disse ved sine Foredrag[1]).

Efter at Stephanius 1603 havde været Dekan i det filosofiske Fakultet, blev han 1604 Vor Frue Kirkes akademiske Værge[2]) og 1607 valgtes han til Universitetets Rektor. Inden hans Embedstid endnu var fuldt udløben, beskikkedes han i April 1608 til Forstander for Sorø og tiltraadte ikke længe efter denne anseelige Post. Han styrede Stiftelsen med Kraft og Myndighed, men gjorde sig neppe sønderlig godt lidt. Den første Rektor ved Skolen i hans Bestyrelsestid, M. Søren Andersen Vedel, kom snart saaledes paa Kant med ham, at han uden at tage Afsked forlod Skolen, og den følgende Rektor, M. Jens Dinesen Jersin, har Adskillelsen fra ham neppe heller forvoldt noget dybt Savn. Forøvrigt gjorde han sig megen Flid for at faa de daarlige Lærere fjernede; i Skolens Interesse tog han ikke i Betænkning at gjøre en middelmaadig Lærer, som han forgjæves havde søgt at faa anbragt andensteds, til Præst i Sorø, skjønt han villig indrømmede, at han kun var en maadelig Prædikant[4]). Den musikalske Undervisning ved Skolen synes han især at have interesseret sig for at fremme, da han selv var ualmindelig godt hjemme i Musikkens Theori og vel ogsaa i dens Praxis[5]).

Da Kong Christian IV 1623 oprettede Sorø Akademi, i Spidsen for hvilket der blev sat en adelig Hofmester, saa

[1]) Se Tillæg Nr. 317. 320. 354. 396. Skildringen af Stephanius's Karakter og Virksomhed er forøvrigt bygget paa hans Breve, af hvilke der haves en stor Samling.

[2]) Se Tillæg, Nr. 404.

[3]) Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 43—4.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 476 flg.

[5]) Vinding, Acad. Haun. p. 194. Hist. Tidsskr. 3 R. IV, 531. Utrykt Brev fra Stephanius til M. Hans Kraft.

blev den tidligere Forstanderpost inddragen, og Stephanius aflagdes med tvende Kanonikater, i Roskilde og i Ribe; tillige blev den ved Lyskanders Død ledige Bestilling som kongelig Historieskriver ham overdragen 1624. Han var imidlertid dengang allerede en Mand, der var højt oppe i Aarene, og skjønt han ganske vist var en flittig og nøjagtig Samler, hvorom bl. a. hans fortræffelige Samling af Dokumentafskrifter til Universitetets Historie og andre haandskrevne Efterladenskaber endnu vidne, saa var det dog ikke rimeligt, at han skulde kunne udrette, hvad hans yngre Forgjængere ikke havde formaaet[1]). Da han allerede døde den 12te Februar 1625 i Roskilde, hvor han havde tilbragt det sidste Aar af sit Liv, saa var Tiden desuden for kort til, at han i den kunde faa noget større Arbejde færdigt. Hvad han havde samlet, kom dog senere hans begavede og dygtige Søn, M. Stephan Hansen Stephanius, tilgode, deriblandt en Del Noter til Saxos Danmarks Historie[2]).

Skrifter: Theses de propositionibus et syllogismis hypotheticis. Disp. I. Resp. Henrico Pauli Otth. Hafn. 1602. 4. — Disp. II. Resp. Michaele Matth. Tyb. Hafn. 1605. 4.

Theses de materia formaque, de quibus disputabunt studiosi 29 pro prima philosophicarum artium laurea ad d. Septemb. 24. Hafn. 1603. 4.

De fallaciis theses. Pars I. Resp. Johanne Johannis Sallingio. Hafn. 1606. 4. — Pars. II. Resp. Biornone Georgii Hafniense. Hafn. 1607. 4.

---

[1]) Sml. Christian III's Hist. Fortalen. S. 103—4. En Del Kongebreve og andre Papirer vedkommende Stephanius som Forstander for Sorø kort før Akademiets Oprettelse findes aftrykt hos Tauber Sorø Akademis Forfatning 1623—65, Aktstykker. S. I—XV.

[2]) Saxo ed. St. Stephanius, Notæ uberiores, p. 106. I Joh. Svaningii Chronol. Dan. proleg. p. 30 bemærkes, at Joh. Stephanius »fide optima descripsit et maximo judicio emendavit Catalogum Tutorum Monasterii Sorani».

Judicium de exorcismo d. 12 Junii 1607 (tr. i Dän. Bibl. IV, 138—40). Excerpta ex Annalibus msc. M. Joh. Stephanii (tr. i Dän. Bibl. IX, 261—3, en Afskrift findes i Hdskr.-Saml. paa Ledreborg, Nr. 459 Fol.). Saml. af Dokumenter til Univ.s Hist. msc. Ny kgl. Saml. 1219. 4.

Epistolæ et testimonia msc. i Kallske Saml. 512. 4to (nyere Afskrift i Ny kgl. Saml. 1390. Fol.). Nogle af Brevene ere trykte i Tillæget, nemlig, foruden de tidligere citerede Stykker, Nr. 356. 358. 360. 361. 363. 364. 393. 406. 414. 417. 437, samt i Ny kirkehist. Saml. III, 638—41. V, 193—238. 474—81. Kirkehist. Saml. 3. R. I. Saml. til Fyens Hist. og Topogr. IV, 116—17. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 591—2,

Carmen til Biskop Mogens Madsen i Lund i dennes Tessaradecas orationum Synodal. 1604. Ved Udgivelsen af dette Værk ligesom af M. Madsens andre Skrifter var Stephanius Biskoppen til megen Hjælp, som det fremgaar af deres Brevvexling. Danske Vers af Joh. Stephanius findes i Jac. Jacobsen Volfs Jødekrønike, Kbh. 1603.

10.

Kort Aslaksen eller **Axelsen** (*Cunradus Aslacus Bergensis*) er født i Bergen d. 28de Juni 1564 af borgerlig Slægt. Faderen hed Aslak Mogensen og Moderen Kristine Jakobsdatter [1]). Da han var sex Aar gammel, paatog Præsten Thomas Jensen i Bergen sig at undervise ham og bragte ham saa vidt, at han Aaret efter blev optagen i Byens Latinskole. Her nød han Undervisning i syv Aar, og da hans Forældre imidlertid døde, tog Biskop D. Jens Skjelderup sig af ham, gav ham Føden i sit Hus, mod at han maatte være Biskoppen til Tjeneste med hvad han kunde, og da vel især med Skriveri [2]).

---

[1]) Hvor ingen anden Kilde anføres, er det akademiske Programma funebre — Vinding, Acad. Haun. p. 194 sq. — vor Hjemmel.

[2]) Kirkehist. Saml. I, 271.

Efter Tilskyndelse og Anvisning af Biskoppen og af Præsten Hr. Anders Kolding begav Kort Aslaksen sig 14 Aar gammel ned til Danmark for at faa en grundigere Undervisning, end han kunde faa i sin Fødeby. I Aaret 1578 blev han da optagen i Malmø Skole, som han derefter søgte i 5½ Aar, indtil han den 27de April 1584 blev immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet. Kapitlet i Bergen, der var forpligtet til at understøtte et Par Studenter, gav ham Midler til hans Ophold ved Universitetet. Det første Spor af hans Studier her, som vi have fundet, er forøvrigt, at han den 30te April 1589 var Respondens ved en Disputats, som den theologiske Professor D. Anders Lavritsen holdt[1]). At han er bleven anset for et ualmindelig opvakt Hoved, slutte vi deraf, at Regjeringsraadet den 17de November 1590 skrev til Professorerne og bad dem tildele ham et af de fire kongelige Rejsestipendier, da han ønskede at besøge fremmede Universiteter, og man havde det Haab om ham, at han i Fremtiden enten kunde blive Lærer her ved Universitetet eller blive brugelig i Kirkens Tjeneste[2]). Da Kort Aslaksen imidlertid omtrent samtidig havde tilsagt Tyge Brahe sin Tjeneste paa nogle Aar, og der var en anden ung Mand (Niels Svaning), som havde tidligere Løfte paa det første Stipendium, blev Sagen ved Livlægen D. Peder Sørensens Mellemhandling ordnet saaledes, at Korts Nydelse af Stipendiet skulde udsættes nogle Aar[3]).

Af Tyge Brahes Dagbog ses, at Kort Aslaksen den 26de Oktober 1590 for første Gang kom med ham til Hven, og her gik han nu den store Astronom til Haande i 2½ Aar med mathematiske Beregninger, Skriveri og anden Tjenst-

[1]) Se 2den Del, S. 621.
[2]) Se Tillæg, Nr. 269.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 64—5.

ydelser, saasom Rejser i hans Anliggender, og det er kjendeligt nok, at han var en af de Disciple, som Tyge Brahe havde mest Tillid til og satte størst Pris paa — Følelser, der fra Disciplens Side gjengjældtes med stor Veneration for hans udmærkede Læremester [1]).

I Maj 1593 tog Kort Aslaksen Magistergraden under D. Anders Krags Dekanat [2]), og da han omtrent samtidig fik det kongelige Rejsestipendium, afslog han et Tilbud, der gjordes ham, om at blive Rektor i Malmø, og begav sig udenlands ledsaget af tvende unge Adelsmænd, Jens Sparre og Otte Brahe (Søn af Sten Brahe, Tyges Broder), med hvis Studier han havde paataget sig Opsynet. Rejsen gik først til Rostok og senere til Vittenberg, og derfra til Herborn og Siegen. Om Kort Aslaksens Studier faa vi Underretning af et Skrift, som han udgav nogle Aar efter: «De natura Cæli triplicis», Sigenæ Nassov. 1597. I Tilegnelsen (dat. Basel 16. November 1596) til Tyge Brahe siger Forfatteren nemlig: «Det er næsten to Aar siden jeg i den berømte Skole i Siegen, som da netop var flyttet derhen fra Herborn, efter nogles Opmuntring og Begjæring begyndte at udtænke og optegne nogle Sætninger om Himlens Natur, et Emne saa uhyre, at jeg gjerne vil tilstaa, at det overstiger mine ringe Evner. Da jeg imidlertid havde begyndt derpaa og var skreden noget frem dermed, bad jeg min højstærede Lærer M. Johan Piscator og Hr. Joh. Bisterfeld, Professorer ved Skolen i Siegen, at gjennemlæse hvad jeg havde udarbejdet; ligeledes overleverede jeg mit Arbejde til

---

[1]) Friis, Tyge Brahes meteorol.-hist. Dagbøger, S. 163. 172—3. 175—7. 181. 194—7. 209. Ant. Matthæi, Sylloge epistolarum, p. 222. Kort Aslaksens Dedication af «De natura Cæli triplicis» til Tyge Brahe, se nedenfor.

[2]) Se foran S. 521.

Tydsklands store Filosof, Mag. Goclenius, som jeg traf ved Messen i Frankfurt, og bad ham sige sin Mening derom. Da disse Mænd opmuntrede mig til at udgive Skriftet, bestemte jeg mig dertil, skjønt ikke uden Betænkelighed, da jeg var mig bevidst, hvor lidet mine Evner svarede til Emnets Vanskelighed; desuden afveg jeg i meget fra de almindelig vedtagne Skolemeninger; meget stod som tvivlsomt for mig selv, andet var behandlet saa kort, at det snarere maatte fremtræde som Paastande end som afhjemlede Sætninger. Skjønt jeg derfor forudser strænge Bedømmelser, har jeg dog efter nogles Raad bestemt mig til at udgive mit Arbejde, saa ufuldkomment det end er, idet jeg mindes Zarabellas[1]) Ord, at nogen, om end ufuldkommen, Viden om de himmelske Ting er at foretrække for mange uvæsentlige Ting. Men Dig, velbyrdige Tyge, har jeg villet tilegne disse mine tarvelige Undersøgelser, som Vidnesbyrd om min Taknemlighed for de store Velgjerninger, Du har vist imod mig. Hvem skulde jeg hellere hellige Førstegrøden af mine Studeringers Høst end Dig, paa hvis Ager de første spæde Spirer ere fremvoxede. Hvem skulde jeg snarere tilegne mine Undersøgelser om Himlens Natur end Dig, Himmelklodernes utrættelige Gransker, Dig, der har givet det berømte Brahe-Navn en ny og udødelig Hæder ved Dine uhyre Arbejder og Indsigter i Stjernevidenskaben, hvorom Din med saa uendelig Møje frembragte Himmelglobus, Dine med saa uhyre Omkostninger forfærdigede astronomiske Instrumenter og de forbavsende Mindesmærker om Dit Snille, som Du nu sysler med, aflægge det klareste Vidnesbyrd». — Hvad Skriftets Indhold angaar, da begynder

---

[1]) Jakob Zarabella, en berømt Filosof (Aristoteliker), Professor i Padua († 1589).

Forfatteren med en tabellarisk Oversigt, en Slags Kort over Indholdet, hvad han ogsaa har for Skik i flere senere Skrifter. Han forklarer Ephes. 4, 10 (Christus opfoer over alle Himle) paa kalvinsk Vis lokalt, saaledes at Christus opfoer over den atmosphæriske eller Lufthimlen og over Stjernehimlen til den tredie Himmel. Blandt de Forfattere, han støtter sin Fremstilling til, er i det hele de reformerte, som Kalvin, Hieron. Zanchius o. a. i Overvægt. — Naar Christus siger: Himmel og Jord skulle forgaa, saa føjer Aslaksen til: «quod non de substantia, sed de qualitalibus intelligendum». Han antager en Generatio æqvivoca[1]), og han søger at vise, at alt tilværende — ikke blot Dyr og Planter — har et Liv, og fortæller, at da Kong Frederik II i Aaret 1580 lod optage en meget stor Sten for at føre den til Kronborg[2]), havde den ligesom Rod og Aarer, gjennem hvilke den trak Næring til sig (veluti radicem quandam in terræ alveo defixam venasque insuper, per quas nutrimentum et pabulum attrahebat, non obscure referebat). Om Metallernes Væxt i Bjergene henvises til D. Peder Sørensens Idea Medicinæ philosophicæ[3]). Efter Mouffet[4]) søger Aslaksen at vise, at «animantia» have et dobbelt Liv, et i sig selv, et andet i deres Virkninger, efter at det første Liv er ophørt, til Bevis for hvilken Sætning der henvises til forskjellige animalske Substansers medicinske Virkninger. Af optiske Grunde

---

[1]) «Varia et multiplicia animalium aliarumque naturarum genera, ex fœcundissimo terræ et aquæ gremio (Deo sic jubente et generandi vim impertiente, cum dixit: Producat terra herbas seminantes semen etc. producat mare pisces) sæpe etiam absque semine, ultro in hanc mundanam scenam indies proveniunt» (p. 102).

[2]) Se Rasmus Lætus's udførlige Beretning herom i mine Hist. Kildeskrifter II, 679 flg. Aarstallet 1580 er dog ikke rigtigt.

[3]) Peder Sørensen kaldes (p. 100) «præstantissimus hoc ævo medicus».

[4]) Om denne engelske Læge og Naturgransker se 2den Del, S. 583 og Tillæg, Nr. 229.

(Refraktionen) og ved en Række andre Beviser søger han at godtgjøre, at «Stjernehimlen» ikke er en fast Masse (solida materia) men «essentia tenuissima et subtilissima». Han omtaler Petrus Ramus med Berømmelse som «præstantissimus artium humaniorum restaurator» og fortæller om hans Sammentræf med Tyge Brahe i Augsborg 1570, og at han ved den Lejlighed havde fremsat den Mening, «sine hypothesibus per logicas rationes Astronomiam constitui posse», hvad T. Brahe bestred, en Modsigelse, hvori Aslaksen fuldkomment giver sin Lærer Bifald[1]). — I det hele indeholder Skriftet ikke faa interessante Bemærkninger; ialfald fortjener det større Opmærksomhed, end Nyerup yder det, naar han i en Karakteristik deraf affærdiger det med den Bemærkning, at «den gode Kort anfører en Mængde Bibelsprog til Bevis paa, at der er tre Himle[2])». Som man vil have set af de meddelte Uddrag, er Bibelen ingenlunde Kort Aslaksens eneste Kilde; meget mere er Skriftet karakteristisk ved sin Stræben efter at forene Naturvidenskabens Resultater med Bibelens Lære, noget som ikke faa af denne Forfatters senere Skrifter ogsaa i større eller mindre Grad have til Formaal.

Fra Siegen, hvor en kalviniserende Retning var herskende, begav M. Kort sig med sine Disciple til Heidelberg, hvor det samme var Tilfældet i endnu højere Grad. Om hans Virksomhed her haves et Vidnesbyrd i et Skrift, som han udgav mange Aar efter, «De dicendi et disserendi ratione», Herbornæ Nassov. 1622. Det er nemlig tilegnet Forfatterens fordums Disciple, Hr. Jens Sparre til Sparresholm, nu Lensmand til Bahus, og Otte Brahe til Næsby-

---

[1]) Gassendus, Vita Tych. Brahei Vita, edit. 2da. Hagæ Com. 1665, p. 15.

[2]) Molbech, Athene. I, 420.

holm, og i Fortalen (dat. 20. Avgust 1620) til disse Mænd siger Kort Aslaksen: «Det er nu 25 Aar siden jeg i Heidelberg til Eders Brug først begyndte paa at samle dette Skrift af de bedste Forfatteres Værker». Tillige fortæller han, at da han 1600 var bleven kaldet til Professor pædagogicus, havde han holdt Forelæsninger over dette Emne; men inden han endnu var fuldt færdig dermed, beskikkedes han til Professor i Græsk, hvorfor Værket blev liggende hen, indtil han, da Universitetet 1619 opløstes paa Grund af Pesten, endelig fik Tid til at lægge sidste Haand derpaa. Skriftet, der indeholder en Mængde Regler og Anvisninger med Hensyn til det offentlige Foredrag [1]), nød den Ære at blive fordømt af Congregationen for Index ved Dekret af 2den December 1622, uden at vi nu lettelig kunne gjætte, hvad Papisterne kunde have særlig mod dette at indvende [2]).

Fra Heidelberg gik M. Kort Aslaksen med sine Disciple til Basel og efter en Tids Ophold videre frem gjennem Svejts til Genf. Derpaa gik Rejsen ind i Frankrig, hvor de dvælede nogen Tid i Paris og Orleans. Herfra drog de over til England, besøgte Højskolerne i Oxford og Cambridge, og efter et Ophold her fortsattes Rejsen til Skotland, hvor de opholdt sig i Edinborg og S. Andrews. Endelig sejlede de fra Leith til Norge, som de først naaede efter at have udstaaet den yderste Livsfare. Tilsidst kom de ved Mortensdagstid 1599 fra Norge til Kallundborg, hvor Otte Brahes Fader var Lensmand, og saaledes sluttede deres

---

[1]) Jvfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Hist. 1. Udg. III, 212.

[2]) Clement, Bibliotheque curieuse. II, 166. Her bemærkes ogsaa om Aslaksen: «Il occupe une place honorable dans la premiere Classe des Auteurs défendus, en qualité de Zuingelien. v. Index. lib. prohib. Antonii a Sotomajor 1667 Fol., p. 194».

Udenlandsrejse, der havde varet paa syvende Aar [1]). Indtil det sidste Aar havde M. Kort haft det kongelige Stipendium [2]), og da han naturligvis ogsaa er bleven godtgjort for sit Opsyn med de tvende unge Adelsmænd, har han kunnet gjøre sin Rejse under meget heldige Vilkaar.

Et Halvaarstid efter sin Hjemkomst blev M. Kort Aslaksen efter Kansler Christian Friis's Bestemmelse antaget til Professor pædagogicus i M. Lavrits Skavbos Sted [3]), hvem han ogsaa afløste som Universitetets Notarius. Han aflagde Professoreden den 14de Juni 1600; men tiltraadte dog først Forretningerne i September, da han (den 10de) holdt sit Indledningsforedrag over Nytten af Læsning af Digterne især af Terentius [4]). Da D. Niels Krag forlod Universitetet for at gaa til Sorø, blev M. Kort i Februar 1602 beskikket til hans Eftermand som Professor i Græsk [5]). Aaret efter havde han

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 196. Jvfr. Breve og Aktstykker angaaende Tyge Brahe og hans Slægtninge, udg. af Friis. S. 80. 133.

[2]) Acta Consist. 4. April 1599: »D. Anders Christensen indicavit, han havde 100 Daler, vidste ikke, om Kort Norbagge skulde have dem eller en anden. Rector respondit, at være Cancellarii Raad, at at man ikke skulde haste formeget dermed« (etc.). Ibid. 5. Maj s. A.: »Rector proponerede om Cunrado, at Canceller har samtykt, at han skal miste Stipendium [han havde nemlig haft det i den reglementerede Tid], og Lauge Christensen skal nyde det efter ham« (Ny kirkeh.st. Saml. V, 115—6. 118).

[3]) A. C. 6. Juni 1600: »Proposuit Dn. Rector, M. Dn. Cancellarium consensisse, ut L. Scavenius ad functionem ecclesiasticam in Amager vacantem promoveatur. Ejus sucessorem ipse Cancellarius nominavit M. Cunradum. Cui autem Professores suum tribuêre singuli suffragium, ut is in locum L. Scavenii sufficiatur«. Ibid. 14. Juni s. A.: »Receptus est M. Cunradus ad Professionem pædagogicam in locum M. Laurentii; qui postquam constitutiones de anno gratiæ subscripsisset, juramentum præstitit«.

[4]) Talen findes trykt blandt C. Aslaci »Homiliæ«, 1610, p. 97—120.

[5]) Danske Mag. 4. R. II, 213. A. C. 6. Februar 1602: »Propositum est de successore Cragii, an M. Cunradus in ipsius locum succedere posset. Omnes rursus ut antea suum tribuêre suffragium«.

Bryllup med Barbara, en Datter af Borgmester Oluf Mortensen i Kjøbenhavn, i hvilken Anledning den af Kejseren laurbærkronede Poet Paulus Rutingius fra Rostok skrev et Bryllupsdigt til ham [1]).

Da M. Iver Stub 1606—7 maatte forlade Landet paa Grund af den Gjældsag, hvormed hans Slægtninge forfulgte ham, var Kort Aslaksen saa velvillig at besørge hans Forelæsning, hvilket gav ham Anledning til at forfatte en hebraisk Grammatik. Ventelig har han derved tillige banet sig Vej til det theologiske Fakultet; thi da D. Jørgen Dybvad var bleven afsat, valgtes Mester Kort den 11te Juli 1607 efter Kongens og Kanslerens udtrykkelig udtalte Vilje til hans Eftermand som Professor i Theologien, hvorpaa D. Peder Vinstrup den 22de Oktober samme Aar kreerede ham til Doktor [2]).

Som theologisk Docent og Forfatter indtog Kort Aslaksen, hvad Form og Fremstilling angaar, en udmærket Plads. Allerede hans tidligste Biograf fremhæver den høje Grad af Lethed og Anskuelighed, der udmærkede hans Foredrag [3]), og enhver, der læser hans Skrifter, vil uden Tvivl sande disse Ord. Derimod gjør hans theologisk-kirkelige Holdning ikke det heldigste Indtryk, idet han fra at være halvvejs Kalvinist maatte, tvungen ved Omstændighedernes Magt, uden egen indre Drift, svinge om til at blive Lutheraner i Konkordieformlens Stil. Sagen var, at han — en mild, ikke meget karakterstærk Mand — var stillet ved Siden af

1) Vinding, Acad. Haun. p. 197. Suhms Saml. I, 3, 169.

2) Danske Mag. 4. R. II, 139. Kort Aslaksens Doktordisputats anføres nedenfor blandt hans Skrifter. I Dedicationen til »Physica et Ethica Mosaica« (dat. 1 Aug. 1612) omtaler Aslaksen den Fortjeneste, Kansler Chr. Friis havde af hans Ansættelse og Forfremmelse ved Universitetet.

3) Vinding Acad. Haun. p. 197 efter Programma funebre.

en saa imperiøs Personlighed som Resen. I ethvert Sammenstød mellem dem maatte Kort Aslaksen trække det korteste Straa; men da han altid gjorde det paa den ydmygste og elskværdigste Maade, uden at lægge nogen Bitterhed for Dagen, men tvertimod antydede Villighed til at lade sig belære, saa kom der ikke til at gaa nogen saadan Forkastelsesdom ud over ham som over flere af hans tidligere Meningsfæller. I det akademiske Program ved hans Død bemærkes om ham: «Vir fuit, cujus vultus ad modestiam erat compositus, sermo ad svavitatem, lenitatem, humanitatem, affabilitatem: incessus ad mansvetudinem, et universus corporis habitus ad decorem», og ganske det samme Indtryk af en høflig Mildhed modtage vi ved at lægge Mærke til hans Optræden i den Tids theologiske Kampe, hvori han næsten altid begyndte som Resens Modstander og dog endte med at lade ham ene om Styret, eller — om man kan nænne at bedømme en saa mild Personlighed haardt — svigtede sin egen Overbevisning, idet han søgte at finde et Synspunkt, fra hvilket Modstanderens Mening var antagelig. Om hans Forhold under disse lidet tiltalende Stridigheder henvises forøvrigt til den tidligere Fremstilling deraf i Universitetets almindelige Historie.

Tvende Gange beklædte D. Kort Aslaksen Universitetets Rektorat, nemlig 1614—5 og 1620—1. Af forskjellige Ting ser man, at de norske Studenter især holdt sig til ham som deres Landsmand og fandt en velvillig Beskytter i ham. I de sidste Dage af Aaret 1623 blev han angreben af en haard Sygdom, der tilsidst satte sig i hans højre Ben, og efter mange Lidelser foraarsagede hans Død den 7de Februar 1624[1]).

[1]) Vinding p. 198. Om hans Sygdom beretter D. Oluf Worm i et Brev til M. Niels Fos: «Clariss. Aslacus noster 7 Febr. ad superos

Han jordedes i Vor Frue Kirke, hvor hans Enke Barbara Olufsdatter († 12te November 1628) lod sætte en smuk Mindetavle over ham[1]). I deres Ægteskab havde de tre Sønner og tre Døtre, af hvilke kjendes Kirstine, der fik Professor D. Klavs Plum til Ægte, og Karen, der 1633 blev gift med M. Christen Hansen (Lund), Professor ved Odense Gymnasium[2]). — Et Billede af D. Conradus Aslacus Bergensis fandtes blandt dem, D. Peder Resen i sin Tid gav til Universitetsbibliotheket.

Skrifter: *Oratio de studiis Philosophiæ. Witeb. (Fandtes i Bibl. Lymviciana).

De natura Cæli triplicis libri tres, qvorum I. de Cælo aëreo, II. de C. sidereo, III. de C. perpetuo. E sacrarum litterarum et præstantium Philosophorum thesauris concinnati. Sigenæ Nassov. 1597. 8. (Tilegnet T. Brahe).

Theses de siderum ortu et occasu poëtico. Resp. Halvardo Erici f. Asloensi d. 28 Maji 1603. Hafn. 4.

De mundo Disp. I. 23. Febr. Resp. Petro Johannis Chiusio C. Hafn. 1605. 4. — Disp. II. 11. Oct. Resp. eod. Hafn. 1606. 4. — Disp. III. 1. Aug. Resp. Michaele Andreæ F. Hafn. 1607. 4.

Theses de Artis et Philosophiæ definitione ac distributione, de quibus disputabunt docti juvenes 36 pro prima liberalium artium laurea d. 20. Julij. Hafn. 1605. 4.

---

migravit. Convulsio illa, qvæ dextri cruris peperit paralysin, tandem in gangrænam et sphacelum desiit, quem nullis viribus impedire aut exstirpare poterant Chirurgi. Amputationem dissvadebant virium lapsus aliaqve alias pertexenda» (Wormii Epist. p. 17).

[1]) Aftrykt i Resens Inscript. Hafn. p. 61—2, og hos Vinding, p. 199.

[2]) Vinding, p. 197. Bloch, den fynske Geistligheds Hist. I, 378—82. I Konsist. Arkiv, Pakken 186, findes et Brev af $^{28}/_{11}$ 1628, hvori Hans Povlsen i Helsingør paa Grund af sin Fraværelse fra Kjøbenhavn undslaar sig for at overtage Værgemaalet for sl. D. Kort Aslacs nu afdøde Enkes, Barbaras, ældste Datter Christine (Kirstine) hvilket Universitetet havde overdraget ham.

Grammaticæ Hebrææ Libri duo breviter et methodice in usum tyronum lingvæ sanctæ concinnati: Accessit ad ejusdem usum ostendendum analysis grammatica Psalmi 25. Hafn. 1606. 8. Ibid. 1608. 8.

En kort eenfoldig Forklaring om Exorcismo eller Besværelse, som pleier at bruges udi Daabens Sacramente. (Mnskr. i Ny kgl. Saml. 1223. 4to, trykt i O. Bangs Samlinger af nyttig og opbyggelige Materier. I, 345—55. Jvfr. et tydsk Uddrag i Dän. Bibl. IV, 47—57).

Theses Theologicæ de sacræ scripturæ perfectione et traditionibus non scriptis, quas ad d. 16 Sept. sub præsidio rever. Dn. D. Petri Vinstrupij, ex decreto Fac. Theol. pro titulo Doctoris in S. Theol. publ. defendet Cunr. Aslacus Bergensis. Hafn. 1607. 4.

Theses de sacra scriptura et Dei cognitione. 26. Oct. Resp. Michaele Mauritio Stavangriensi. Hafn. 1608. 4. *Ibid. 1646. 12.

De creatione disput. I. 20. Sept. Resp. Friderico Andreæ K. Ripensi. Hafn. 1609. 4. — Disp. II. 3. Oct. Resp. Johanne Georgio Blechingo. Hafn. 1610. 4. — Disp. III. 30. Oct. Resp. Nicolao Francisci Roschildensi. Hafn. 1611. 4.

Tychonis Brahei de disciplinis Mathematicis Oratio, publice recitata in Acad. Hafn. Anno 1574, et nunc primum edita. Cui additur et sacrarum Homiliarum in eadem Academia Regia Hafniensi habitarum Decas una. Studio et opere C. Aslaci Bergensis. Hafn. 1610. 8.

De libero hominis arbitrio. Disp. I. 5. Febr. Resp. Simone Andreæ F. Coldingensi. Hafn. 1612. 4. — Disp. II. 27. Jan. Resp. M. Olao Christiani F. Viburgensi. Hafn. 1613. 4.

Loci communes theologici addictati a viro reverendo, clarissimo doctissimoque D. D. Cunrado Aslaco Bergensi S. Theol. in Reg. Acad. Haff. Professore dignissimo A° MDCVIII et a me Erasmo Joanne Waardensi eâ qua potui diligentia excepti et conscripti. (Smukt Mnskr. i Thottske Saml. 227. 4. Begyndt at dicteres 22/5 1608, endt 1/8 1612).

En Nyttig Vnderuisning om den høyuictige Lærdom, som er om Vduelielsen til det Euige Liff, oc Guds store Naade, som

er funderit oc grundfest paa hans elskelige Søn Christo Jesu. Læst og forklaret i det Kongelige Universitet i Kiobenhaffn aff Cunrado Aslaco Bergensi. Oc siden aff Latinske Sprog udsat paa Danske, menige Mand til gode. Kbh. 1612. 8. (Tilegnet M. Anders Michelsen, Superintendent i Bergen).

Physica et Ethica Mosaica, ut antiqvissima ita vere christiana, duobus libris comprehensa. Hanoviæ 1613. 8. (Tilegnet Kansler Christian Friis til Borreby).

Literæ apologeticæ ad D. Johannem Pauli Resenium. 3 April. 1614. (Mnskr., se foran S. 272—3).

De peccato disp. I. 28. Sept. Resp. Georgio Matthiæ F. Gotlando. Hafn. 1614. 4. — Disp. II. Resp. Nicolao Martini Schelderupio. Hafn. 1615. 4.

Oratio Funebris in honorem Magnifici et illustris viri Christiani Frisii Dn. de Baareby. Hafn. 1616. 4.

De Immanuele nostro Dn. Jesu Christo, vero Deo et vero homine in una indivisa Persona. Disp. I. 10. Julij. De admiranda Unione hypostatica duarum naturarum sive essentiarum Jesu Christi. Resp. Nicolao Francisci Roskildensi. Hafn. 1616. 4. — Disp. II. 30. Apr. De admiranda communione Divinæ hypostaseos *τοῦ λόγου* cum sua carne et reali Divinæ et humanæ naturæ Jesu Christi communicatione. Resp. Nicolao Strangio Hafniensi. Hafn. 1617. 4. — Disp. III. 30. Sept. De communicatione idiomatum et operationum Divinarum. Resp. Engelberto Georgii F. Norvegiano. Hafn. 1618. 4. — Disse og de følgende Disputatser udgav Forf. senere omarbejdede under samme Hovedtitel. Francofurti 1620. 8. (Tilegnet Kansler Chr. Friis til Kragerup). Ifølge Worms Lexicon er der en Udgave af «De Immanuele» Hafn. 1622. 4. og en dansk Oversættelse, trykt i Kbhvn; ingen af dem findes dog nu.

*De verbo Dei scripto, Religionis Christianæ articulo primo. Disp. I. Hafn. 1617. 8.

De verbo Dei scripto, Religionis Christianæ articulo primo. Disp. II. Resp. Trugillus Nicolàus Aslojà-Norvegus. 14 Maji. Hafn. 1617. 8. — Disp. III. Resp. Joh. Borchardi Hafn. 14 Junii 1617. Hafn. 8.

De Deo, Religionis Christianæ Articulo secundo. Disp. I.

de cognitione Dei naturali. Resp. Martinus Matthiæ f. Hafniensis. 6 Aug. 1617. Hafn. 8. — *Disp. II. de nominibus Divinis. 7 Oct. Resp. Engelbertus Georgii Norvegianus. Hafn. 1617. 8. — *Disp. III. 1617. 8. — *Disp. IV, de SS. Trinitate. 21 Febr. Resp. Bernhardus Johannis Saxcopia-Laulandus. Hafn. 1618. 8. — *Disp. V. de trium Personarum communione et distinctione. 11 Apr. Resp. Joh. Laurentii. Hafn. 1618. 8. — Disp. VI et postrema de Deo Patre, Filio et Spiritu Sancto. Resp. Janus Petri Burgundholmius. Hafn. 1618. 8. (*En samlet Udgave af de ni Disputatser De verbo Dei og De Deo nævnes af Worm).

De persona et officio Christi θεανθρώπου Disp. I. 2. Jan. Resp. Nic. Paulino Scandorphio. Hafn. 1619. 8. — Disp. II. 3 Apr. Resp. Torberno Gudmando Islando. Hafn. 1619. 8. — *Disp. III. 16 Jun. Resp. Bartholino Eschilli Otzingio. Hafn. 1619. 8.

De causa peccati articulus XIX Aug. Confess. disp. 10 Maji. Resp. Johanne Petri Burgundholmio. Hafn. 1620. 4.

Invitatio ad promotionem IV doctorum S. S. Theologiæ obeundam. Dat. XIX Julij 1620. (Hjelmstj. Saml. 3324. 4).

Oratio theologico-historica de religionis per D. Martinum Lutherum reformatæ origine et progressu in Germania et in hisce regnis Daniæ et Norvegiæ ab an. 1517, recitata in Academia Hafn. in Jubilæo Euangelico. Anno 1617. Cui annexa Tabula Chronologica. Hafn. 1621. 4. Dansk Oversættelse: Theologisk oc historisk Beskriffuelse om den reformerede Religion. Kbh. 1622. 4. (Worm o. a. anføre en tydsk Oversættelse, som jeg ellers ikke veed noget om).

De dicendi et disserendi ratione libri III, in quibus via facilis et expedita monstratur, quomodo tum ratio tum oratio rite excoli queat, et iuuenes studiosi in vtroque exercitio Academico, videlicet declamandi et disputandi, leui negotio et magno cum fructu proficere possint. Herbornæ Nassov. 1622. 4. (Tilegnet Jens Sparre og Otte Brahe).

De statu Christi θεανθρώπου Disp. I. De statu Christi ante incarnationem ratione æternæ sapientiæ divinæ et fidei respectu; tum etiam de statu Christi in incarnatione, videlicet Conceptione et Nativitate. 8 Maji. Resp. Christophoro Christierni, Scholæ Holbecksensis Rectore, idque pro stipendio Regio. Hafn.

1622. 4. — Disp. II. Qua de passione et morte Dn. nostri Jesu Christi ad d. 30 Apr. disseretur. Resp. Henrico Gerhardi Bergensi. Hafn. 1623. 4.

Breve: til Niels Michelsen Aalborg, trykte i Ny kirkehist. Saml. VI, 594—6. Jvfr. Tillæg Nr. 515.

11.

Jon Jakobsen (*Jonas Jacobus Venusinus*). Om denne mærkelige Mand, der 1600—7 var Professor ved Universitetet, henvises for Kortheds Skyld til den udførlige Skildring af hans Levned, som jeg har meddelt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 241 flg.

Skrifter: *Gratulatio ad nobil. Sigv. Grubbe, carmine Sapphico. Witeb. 15**.

*Vive le Roy. (Dansk Digt i Anledning af Christian IV's Kroning).

De imitando Christo. Om Christi Efflerfølgelse, oc huorledis wi skulle forsage all Verdens forfengelighed. Kbh. 1599. 1622. 1626. 1632. 1675. 1715. 1730. 1737. 8.

Theses, qvibus ostenditur, qvæ sit vera et genuina Platonis sententia de nobili illa qvæstione, sit ne Mundus factus an vero æternus. Defendet Ericus Ericius XXVII Martii. Hafn. 1602. 4.

Theses de beatitate hominis, qvas pro lavrea Magisterij Philos. obtinenda X. Julij tredecim virtute et doctrina præstantes Viri defendent. Hafn. 1602. 4.

*Secunda in Timæum Platonis exercitatio, qva asseritur universum tempore cœpisse, neqve Deo coæternum esse. Resp. Petro Johannis Saxcopiensi. Hafn. 1603. 4.

De historia dissertatio prima, qva ejus definitio et divisio comprehenditur. Resp. Johanne Nicolai f. Gothingo. Hafn. 1604. 4.

*Theses de fabula, quæ pro historia sæpissime venditatur: qvî deprehendenda, et qvam sollicite cavenda. Resp. Henrico Echarto Masio. Hafn. 1605. 4.

De comparanda eloqventia Thesium pars prima. Resp. Lavrentio Petri Holmio Schano. Hafn. 1606. 4.

Danske Digte: i Peder Lauritzøn (Ydsteds) Forklaring offuer Catechismum, 1594; i Jacob Jacobsøn (Volfs) Jødekrønike, 1603; i Danske Mag. 4. R. II, 363—4.

Latinske Digte: Nænia memoriæ et meritis Friderici II. Daniæ Regis cantata (i And. Lavritsens Ligtale over Kongen, 1588). Epicedium lectissimæ matronæ D. Birgittæ Rosencrantz uxoris gen. Dn. Stenonis Brahe, qvæ placide obdormivit VIIbris 9. Anni 1588 (i Christen Nielsens Ligprædiken over hende 1589). Epicedium over Sten Brahes anden Hustru, Fru Kirstine Holk (i Jørgen Jacobsens Ligprædiken over hende, 1599). Epigrammata de regibus Daniæ (se Kirkeh. Saml. 3. R. I, 262). Carmina, Epigrammata, Anagrammata, trykte som Tillæg, Nr. 331, samt: i Brings Handlingar och Påminnelser. III, 14. 23—4. 68—9. Danske Mag. 4. R. II, 385. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 251. 271. 282—4. 320. 345 [1]).

Antiqvitates rerum Danicarum, mscr. (se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 265—7).

Betænkning om Exorcismen (tr. i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 301—4). Breve: i Arngr. Jonsen Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622; i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 284 flg., samt i Tillæget.

12.

Christen Hansen (*Christianus Johannis Ripensis*) var født i Ribe 1567, hvor hans Fader var den som Forfatter af forskjellige Lægebøger bekjendte Bartskjær Hans Chri-

---

[1]) Blandt Venusins hidtil utrykte Digte fortjener følgende at fremdrages som prægnant Ytring af hans Stemning overfor den Tids videnskabelige Orakel, Aristoteles:

In Aristotelem summum.

Jam Stagirita ferè totos bis mille per annos
In regno Sophiæ sceptra tyrannus habet.
Qvis mecum Harmodius conscendet Palladis arcem,
Ut qværat capiti civica serta suo.

Bernardini Telesii in Aristotelem.

Doctorem ingratus calamo, Dominumqve veneno
Perdidit, Igne patrum dogmata, nos tenebris.

stensen[1]). At han har gaaet i sin Fødebys Skole, kan antages som givet; men forøvrigt vide vi ikke noget om ham, før han, efter at være bleven Student, den 27de April 1586 kom til Hven og indtraadte i Discipelforhold til Tyge Brahe, hos hvem han var i tre Aar og lagde her Grunden til den Indsigt i og Interesse for den mathematisk-astronomiske Videnskab, som han bevarede til sin sene Alder[2]). Det er ikke usandsynligt, at han i nogen Tid har ført den meteorologiske Dagbog, som Tyge Brahe stadig lod en af sine Lærlinge føre[3]). Den 24de April 1590 forlod Christen Hansen Hven; i de nærmest følgende Aar har han ventelig været udenlands; ialfald høre vi, at han under et Ophold i Zerbst i Juli og Avgust 1593 observerede en Komet[4]). Ved samme Tid udgik der kongelig Begjæring til Kapitlet i Lund om at yde ham det Stipendium, Kapitlet plejede at udrede til en flittig og vel begavet Student. I Brevet omtales udtrykkelig, at Christen Hansen allerede havde opholdt sig ved flere Akademier i Tydskland[5]). Om Kapitlet har efterkommet den kongelige Opfordring, vide vi ikke.

---

[1]) Se foran, S. 350. Terpager Ripæ Cimb. p. 621. Worms Lexicon. I, 216.

[2]) Danske Mag. 4. R. II, 33. Friis, Tyge Brahes meteorolog.-historiske Dagbøger S. 70. 79. 87. 90. 145.

[3]) Dette slutter jeg deraf, at der begynder en ny Haand i Dagbogen netop fra den Dag han forlod Hven. Friis's Bemærkning i anf. Skr. S. 161 Not., om at Christen Hansen senere hen i Aaret 1590 har ført Dagbogen, anser jeg ikke for rigtig, da den ikke stemmer med Angivelserne om hans Bortrejse fra Hven.

[4]) Friis, Tyge Brahe, en hist. Fremstilling, S. 209. Denne Komet, som ikke blev iagttaget paa Hven, gav Christen Hansens Bysbarn Gjøde Lavritsen, der samtidig opholdt sig i Zerbst, Anledning til den 31te Avgust 1593 at holde en Tale sammesteds »de Cometarum genere et subjecto«, der blev trykt. (Terpager, Ripæ Cimbr. p. 627).

[5]) Kgbr. af 5. Avgust 1593, i Tillæget, Nr. 506.

Nogen Tid efter var Christen Hansen dog hjemme, da han den 7de Maj 1594 tog Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet under D. Thomas Finckes Dekanat. Umiddelbart derefter begav han sig dog atter paa Rejser som Hovmester for Rigsraad Jakob Seefelds Søn Eske. Dette erfares af et Brev, som den unge Holger Rosenkrands den 12te Juli 1594 skrev fra Vittenberg til sin Fader Jørgen Rosenkrands og hvori han gjorde ham opmærksom paa, at den Christen Hansen fra Ribe, som Jakob Seefeld havde betroet sin yngre Søn Eske til, var en afgjort Kalvinist («Calvinianus insignis atque sacrosanctæ veritatis egregius calumniator»), hvilket var meget betænkeligt for det unge Menneskes Skyld, der var betroet til hans Vejledning. Hertil svarede Jørgen Rosenkrands Sønnen den 16de September s. A.: «Eftersom Du haver skrevet mig til om den Student, som haver fulgt Jakob Seefelds Søn Eske ud til Vittenberg, at det skal være en arg Kalvinist, og derfor ikke skal være hannem gavnligt, at han længer skulde være hos Eske: saa haver jeg talt med hans Fader derom og haver formærkt, at han er meget ilde tilfreds dermed, at samme Person skulde være af det Slags; thi de, som have raadet hannem til den Person og flyet hannem den, de havde lovet og tilsagt hannem ved deres Ed at være aldeles ren udi Religionen. Og derfor haver (han) begjæret af mig, at jeg vilde skrive Dig til, at Du til visse vilde forfare udi Sandhed, om han er en Kalvinist. Dersom for vist og udi Sandhed befindes, at han er af det Parti, da vil han ikke længer lide hannem der hos hannem, og begjærer, at jeg skulde skrive dig til, at Du vil forhøre der til Vittenberg, om Du kunde fly hannem en anden god Person, som er tydsk født, som var ren udi Lærdom og vilde flittig tage vare paa hans Søn, at han der vel kunde blive institueret udi Lærdom, og den Du

kunde vide til visse, at hans Søn kunde vel være forvaret med, da vilde han strax forløve den anden. Saa vilt Du derom gjøre Din yderste Flid, at Du kan fly hannem en Person til hans Søn, som han vel kan være forvaret med. Han begjærer ingen Dansk, men en udlændisk Person». Denne Kommission synes Holger Rosenkrands ikke at have været ret glad ved, ialfald bad han i det næste Brev til sin Fader, at denne saa vidt muligt vilde holde ham fri for det Had og de Beskyldninger, som lettelig vilde falde paa ham, naar Christen Hansens Velyndere erfarede hans Angivelse imod denne. Forresten henviste han til de Oplysninger, hans egen Hovmester, M. Daniel Cramer fra Stetin, vilde meddele om Christen Hansens religiøse Standpunkt[1]. Videre kjende vi ikke til denne Sag; men vi antage det for rimeligt nok, at Christen Hansen ligesom saa mange andre samtidige danske Studenter, og særlig Tyge Brahes Disciple, har været, om end ikke en «arg», saa dog en halv Kalvinist, der kun med lidet venlige Øjne betragtede den strænge lutherske Orthodoxi, der den Gang var betydelig stærkere i Tydskland end hertillands. Om hans Rejse med Eske Seefeld er bleven forstyrret, kunne vi ikke med Vished oplyse; det er vel muligt; men M. Christen Hansens egen fortsatte Studierejse er dog gaaet for sig. Saaledes er det sikkert ham, der den 27de Juni 1597 kom til Padua i Følge med Brødrene Christoffer og Jørgen Lunge og deres Hovmester M. Jens Sørensen Ølgod[2]. Ligeledes omtaler han selv mange Aar efter i et Brev til M. Christen Longomontanus, at han i Lyon havde syslet med astronomiske Studier, uden at han dog nærmere angiver

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 157—61.

[2]) Suhms Saml. II, 3, 13. Jvfr. Chr. Hansen Ligprædiken over Jørgen Lunge, hvoraf der foran S. 442—3 er meddelt et Uddrag.

Tiden [1]). I adskillige Aar nød han det kongelige Rejsestipendium; vi have hans egne Kvitteringer for Stipendiet for Tiden fra Paaske 1599 til 1602 [2]). Den 2den Maj 1601 bestemtes i Konsistorium: «M. Christiano Johanni Ripensi blev bevilliget at nyde sit Stipendium endnu et Aars Tid, og skal han holde sig op imidlertid in vicinis locis». Heraf kan baade sluttes, at han har haft Stipendiet før 1599, da Tiden for Nydelsen deraf ellers ikke endnu kunde være udløben, og at man var betænkt paa med det første at anvende ham i Universitetets Tjeneste, siden man ønskede at han skulde holde sig i Nabolaget for at være ved Haanden.

I Februar 1602 blev M. Christen Hansen Riber da ogsaa beskikket til Professor pædagogicus efter M. Kort Aslaksens Oprykning [3]). Han havde kort i Forvejen søgt om at blive Sognepræst ved Vor Frue Kirke; men da den Prøveprædiken, han havde holdt, ikke ganske var falden i Professorernes Smag, foretrak de hellere at anvende ham som Docent end som Præst [4]). Den 22de Januar 1603 overtog han tillige Universitetets Notariat, som han med Omhu besørgede i et Aarstid. Den 13de April 1603 beskikkedes han til Professor i Mathematik, og havde senere i nogen Tid Opsyn med Universitetsbibliotheket, hvilket Hverv han

---

[1]) I et Embedsbrev af 29. Marts 1638 fra daværende Biskop Christen Hansen til Prof. Chr. Longomontanus findes følgende Efterskrift: «Alias Vir Clariss. tecum copiosius de longitudine terrestrium (qva in re olim Lugduni occupatus eram) agam ex scripto Bapt. Morini, qui tui etiam honorificam facit mentionem, qvid sentias de illo etc. Jam non vacat». (Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 195).

[2]) Originalerne i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38.

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 213. A. C. 6. Febr. 1602: «Propositum est de M. Christiano in locum M. Cunradi sufficiendo; assensum est ab omnibus».

[4]) Se foran S. 579, Not. 1.

frasagde sig i Januar 1607[1]). I Juli sidstnævnte Aar overtog han Professoratet i Græsk[2]), som han dog atter den 1ste Juni 1608 ombyttede med Lærerstolen i Dialektik, der var ledig ved Stephanius's Forflyttelse til Forstanderposten i Sorø[3]). Naar Pontoppidan siger, at M. Christen Hansen samtidig blev Adjunct i det theologiske Fakultet[4]), er Meningen kun den, at han, efter den Forpligtelse, der altid paalaa Professoren i Dialektik, ogsaa maatte holde en theologisk Forelæsning, uden at han dog derfor havde nogen Plads i Fakultetet.

I Januar 1610 beskikkedes han af Kongen til Biskop i Aalborg Stift, uden Hensyn til det Valg af en anden, Stiftets Præster i Henhold til Kirkeordinansens Bestemmelse havde foretaget, hvorpaa han den paafølgende 11te Februar i Budolphi Kirke i Aalborg indviedes til sit Embede af Biskop Niels Lavritsen Arctander fra Viborg[5]). I 32 Aar forestod han dette Embede og hævdede, saa vidt os er bekjendt, sin Stilling med Anseelse. Han oplevede de kejserlige Troppers Indfald i Jylland, og i et Brev af 6te December 1631 skriver han derom bl. a. til Kansler Chr. Friis til Kragerup: «Haver jeg fattige Mand i denne farlige og onde Fejdes Tid udstaaet meget ondt og iblandt andet holdt Kongl. Majestæts Bisperesidens, saa vidt muligt var, ved

---

[1]) Acta Consistorii.

[2]) Acta Consist. 18. Juli 1607.

[3]) A. C. 16. April, 1. Juni 1608.

[4]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 184.

[5]) Ny kirkehist. Saml. VI, 81. A. C. 5. Jan. 1610: «M. Christianus Johannis Ripensis, pro tempore decanus, takkede af in Consistorio, efter at han havde vedtaget officium Episcopatus udi Aalborg Stift, og tilsagde at ville være Procurator Universitatis in colligendis legatis pastorum in sua diœcesi».

Magt, uanset Kalenbergske Ryttere tre Gange en Nat den plyndrede og nedsloge Døre og Vinduer» [1]).

At M. Christen Hansen ogsaa som Biskop har fortsat de Studier, som især havde sysselsat ham i hans Ungdom, om end intet didhen hørende trykt haves fra hans Haand, efter at han havde forladt Universitetet, ses bl. a. deraf, at i en haandskreven Samling Optegnelser af Peder Bertelsen Aalburgensis findes «En liden taffle paa Solens opgang och nedergang ad Elevationem poli apud Aalburgenses. Computeret aff voris kiære Biscop Mester Christen Hansøn Riber». Den 23de Juni 1625 udgik der følgende kgl. Befaling til samme Biskop: «Vider, at eftersom I tilforn en Tavle haver forfærdiget over Vendelbo Stift, da bede Vi Eder og naadigst begjære, at I nu en Landtavle over ganske Jylland vilde forfærdige, hvorudi alle Herreder, Sogne, Sysler og Kjøbsteder skulle indføres, og saa fremt alle Sogne derpaa ikke kunne faa Rum, at I da dennem paa en særdeles medfølgende Fortegnelse og Register lader forfatte. Udi lige Maade, at I efter medfølgende Anledning (ɔ: Anvisning) egentlige og visse Udskrifter tegner og med forderligste fremskikker af alle Runeskrifter, som findes kunne over ganske Jylland [2])». Unegtelig temmelig mærkværdige Opgaver at give en Biskop, som han da vistnok heller ikke har kunnet gjøre Fyldest, især da Krigen fulgte snart paa. Imidlertid se vi dog, at han virkelig har forsynet D. Oluf Worm med flere Runeindskrifter, ligesom han forsøgte at opstille et Runealfabet, hvilket har givet Worm Anledning til med Berømmelse at omtale Biskop Christen Hansens Iver for at oplyse Fædrelandets Oldsager [3]).

---

[1]) Orig. i Bøllings Brevsamling i Kgl. Bibl.

[2]) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. I, 290.

[3]) Wormii Epistolæ, p. 463—4. Ejusd. Monumenta Danica, p. 298. Ejusd. Danica literatura antiquissima, p. 51.

Efter at have naaet en Alder af henved 75 Aar døde M. Christen Hansen den 11te April 1642[1]). Han har mindst været to Gange gift. Hans første Hustru, som han vistnok ægtede 1606, nævnes af Vinding: Medea (ɔ: Mette) Theodori f.[2]; men i hendes Gravskrift Metta Matthiæ f.; hun var Datter af en Borgmester i Vejle og døde den 25de Marts 1630, i sin Alders 39te Aar, hvorpaa hendes Ægtefælle lod sætte en Mindetavle over hende og deres otteaarige Søn Mads, der døde 1631, i Budolphi Kirke[3]). Anden Gang havde den aldrende Biskop Bryllup den 20de Oktober 1631 med Elisabeth Hegelund, for hvem det var tredie Ægteskab, da hun først havde været gift med Formanden i Bispeembedet, M. Jakob Jensen Holm, og siden med en velhavende Borger ved Navn Lavrits Hansen Skriver († 1630) i Aalborg[4]).

Skrifter: Theses de Sphæræ definitione et divisione. 10. Martii. Resp. Esberno Nicolai Roschildensi. Hafn. 1604. 4.

Theses de Circulis Sphæræ. 16. Martii. Resp. Severino Andreæ Ripensi. Hafn. 1605. 4.

Theses de Zonis. 11. Jan. Resp. Christiano Nicolai Frisio Ripensi. Hafn. 1606. 4.

---

[1]) Hos Pontoppidan staar urigtig 2den April; vistnok er i den af ham meddelte Gravskrift 11 misforstaaet som II. Ifølge en samtidig hdskr. Optegnelse blev Biskoppen begravet d. 19de April.

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 202. Den 29. Juni 1606 skrev M. Joh. Stephanius til Provst Niels Mule paa Samsø: »M. Christianus Joh. Ripensis, communis noster amicus, nuper ad uxorem ducendam animum adjecit, qua de re certiora documenta propediem habebis« (Tillæg Nr. 406). Af Konsist. Kopibog II, 2 synes at fremgaa, at hans første Hustru var i nær Slægt med Biskop Hans Knudsen Vejle i Odense.

[3]) Indskriften er aftrykt i Marmora Danica II, 235—6, og i Pontoppidans Ann. eccl. Dan. III, 184—5.

[4]) Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole. S. 120. I et Brev til O. Worm af 10. Marts 1632 omtaler Biskop Chr. Hansen sin Stifsøn, som Worm havde taget sig af (Wormii Epist. p. 464).

Theses philosophicæ, ad quas pro supremo in Philosophia gradu et titulo Magisterii respondebunt d. 9 Maji honesti ac eruditi viri Hermannus Nicolai F., Abrahamus de Cardes Hafniensis, Canutus Bieschius Kertemundanus, Absolon Olai Trænensis, Boëtius Laurentii f. Malmogius, Henricus Michaëlius Hathersiebiensis. Hafn. 1607. 4.

Theses de Climatibus et Parallelis. 28. Maji. Resp. Olao Jacobi. Hafn. 1608. 4.

*Theses de definitione et divisione Logicæ. Hafn. 1609. 4.

Theses de artium logicarum origine, progressu et constitutione in genere, quas pro prima Philos. laurea docti et honesti viri-juvenes Scholarum rectores Artiumque liberalium studiosi numero 27 disputabunt d. 7 Decembris. Hafn. 1609. 4.

Raad imod Døden aff Christi Ord Joh. XI Cap., vdi Fru Citzel Lungis, Laurits Lindenows til Worgaard, lijgfærd vdj Aalborg d. 21. Aug. 1614. Kbh. u. Aar. 4to.

Kong Dauids Bøn, aff den XXXI Psalme, fremsæt vdi Frue Ingeborg Juel Hartuigs Daatters, Manderup Parssberg til Hagisholm hans Husfrues Begraffuelse vdi Aarhus Domkircke den 13 Nouembris 1615. [Kbh. 1616 eller senere]. 4.

Triumphus Justorum. De Retferdiges Seyr oc Triumph. Fremset vdi Her Jørgen Lunge til Odden, Danmarckis Rigis Raad oc Marsk, Kong. Mayst. Høuetzmand paa Vesterwig, hans Begraffuelse vdi vor Frwkircke i Aalborg, den 3 Septembris Anno 1619. Kbh. 1620. 4.

Schola Crucis, Kaarsens Skole. Vdi S. Fru Anne Maltis Daatter Sested til Eskiær, S. Ove Lungis til Odden effterleffuerskes Begraffuelse vdi vor Frue Kircke i Aalborg den 28. Martij 1621. Kbh. 1623. 4.

Desiderium dilectorum Dei. Guds Børns inderlige Attraa, vdaff den LXXIII Psalme vdi Erl. Velb. oc Sal. Mands Axel Rosenkrantz til Buderupholms Lijgs Nedsættelse vdi S. Boduels Kircke i Aalborg den 13 Jan. 1624. Kbh. 1625. 4.

Επιθυμία Paulina. Det er: S. Pauli oc alle Guds Børns søde Lyst oc Trøst, vdi Erlig oc Velb. Salig Frues Anne Podbuskis, Tønne Friis til Hesselagger, Kongl. Mayt. Høffuitz-Mand paa

Aalborg Slot, hans Salige Hussfrues Lijgs nedsættelse vdi vor Frue Kircke i Aalborg den 15 Jan. 1627. Kbh. [1634]. 4.

Sanctorum Sol et Scutum. De Helliges Soel oc Skiold, Trøst oc Lyst, udaff den 84. Psalme. Lijgprædicken udi Herr Otto Skeel til Hammelmose, Danmarckis Rijgis Raad oc Kongl. Mayest. Befalingsmand paa Alborg Slot, hans Begraffuelse udi Alborg i vor Frue Kircke den 7 Jan. Aar 1635. Kbh. [1635]. 4.

Ἑνὸς χρεία. De Gudfryctigis eniste Omsorg, altid at boe i HErrens Huus. Vdaff Kong Davids XXVII Psalme offuer Fru Magrete Rosenkrantz til Hunslund Adelig Liig, nedsat udi S. Bodnels Kircke i Aalborg den 18 Februarii Anno 1636. Kbh. 1636. 4.

Jesus Resurrectio et Vita. Det er: Jesus er Opstandelsen oc Liffuet. Lijgprædicken offuer Frue Sophiæ Brahe til Sæbygaard ... vdi vor Frue Kircke i Aalborg den 23. Aprilis 1638. Aarhus 1639. 4.

Ἀνάστασις σαρκὸς ... Det er den Orden, Proces oc Maade Menniskens Søn Jesus Christus vil holde paa den Dag, da hand vorder kommendis i Skyerne ... Vdi Knud Skeels oc Hans Skeels begraffuelse udi vor Frue Kircke i Aalborg, 1639 den 7. Septemb. Kbh. 1640. 4.

Brev til O. Worm, trykt iblandt dennes Epistolæ, p. 463—4.

13.

Hans Jensen (*Johannes Janus Alanus*) var født den 18de Avgust 1563 i Landsbyen Ala i Halland, nær ved Lagholm. Faderen hed Jens Eskildsen, Moderen Bente Lavritsdatter. Da den fordærvelige Syvaarskrig rasede og lagde en saa stor Del af Nordens Lande øde, gik Forældrenes Hus som saa mange andre op i Luer, antændt af Fjenderne. I denne Nød flygtede Moderen med sin lille Søn over til Sjæland, hvor hun var saa lykkelig at træffe paa den ædle Fru Birgitte Gøye, der tog hende i sin Tjeneste og sørgede for hendes Søn med moderlig Omhu. Da Fru Birgitte nemlig bemærkede, at der sad et lyst Hoved

paa Drengen, holdt hun ham til at lære noget, baade da hun endnu boede paa Herlufsholm, og da hun senere havde sin Bolig paa Ring Kloster og paa Aakjær, hvorhen Drengen fulgte med hende og med sin Moder, der i mange Aar tjente deres Velgjørerinde med stor Troskab. Da Drengen imidlertid var bleven ni Aar gammel, sendte Fru Birgitte ham til Herlufsholm Skole, hvor han forblev i ti Aar og navnlig nød den fortræffelige Rektor M. Hans Michelsens Undervisning. Ved Paasketid 1582 afgik Hans Jensen, der efter sit Fødested kaldte sig Alanus, til Kjøbenhavns Universitet, hvor han studerede i sex Aar, vel anset og yndet af sine Lærere. I Aaret 1588 gav Sten Brahe, der var Skoleherre paa Herlufsholm, ham Midler til at rejse udenlands, hvorpaa han over Rostok begav sig til Vittenberg. Her tilbragte han nu tre Aar, sysselsat med theologiske og filosofiske Studier. Hjemkaldt til Fædrelandet blev det overdraget ham at rejse ud paany som Hovmester for den unge Jens Brahe, en Søn af Peder Brahe til Krogholm i Skaane.

Om denne sin anden Udenlandsrejse synes Alanus at have efterladt sig Optegnelser, der ere benyttede i det akademiske Program ved hans Død. Herved ere vi i Stand til at kunne følge ham og hans Discipel paa deres mangeaarige Færd i fremmede Lande. Først opholdt de sig nemlig et Aar paa den ny Højskole i Helmstädt, derfra drog de over Marburg til Basel, hvor de ogsaa tilbragte et Aar. Efter i Følge med nogle andre danske studerende, hvoriblandt de siden saa bekjendte Adelsmænd Jakob Ulfeld og Albert Skeel, at have besøgt forskjellige Egne af Svejts, begav de sig til Genf, nærmest for der at dyrke det franske Sprog. I Begyndelsen vare Forholdene ikke gunstige her, da Staden truedes med Angreb fra Savoyen; men da Forholdene senere bleve roligere, tilbragte de et Aar her. Siden

rejste de gjennem Burgund tilbage til Basel og derfra til Strasborg og endelig til Heidelberg, hvor de blev til Foraaret 1593, da der kom Bud hjemmefra, at de skulde begive sig til Italien. Nu gik da Rejsen atter for sig gjennem Elsas og Svejts, indtil de, efter at have besøgt flere mærkelige Stæder i Norditalien, tog Ophold ved Universitetet i Padua, hvor de forblev et Aar, medens den unge Adelsmand navnlig lagde sig efter Italiensk og Spansk. Siden besøgte de de anseeligste Byer i Mellemitalien, indtil de naaede til Neapel, hvorfra det var deres Hensigt at sejle til Sicilien. Men da den tyrkiske Flaade gjorde Middelhavet usikkert, maatte de opgive denne Plan og naaede da over Genua i April 1595 tilbage til Padua, hvor de atter tilbragte en længere Tid [1]). Efter endelig i Aaret 1596 at være bleven løst fra sin Hovmesterstilling, begyndte Alanus sin Hjemrejse, som han lagde over de østerrigske Lande, Kärnthen, Kroatien, Steiermark, Mähren, Slesien, indtil han endelig gjennem Tydskland naaede hjem efter henved ni Aars Ophold i fremmede Lande, der baade havde givet ham Lejlighed til at erhverve en Skat af Kundskaber og havde beriget ham med mange Erfaringer [2]).

Efter sin Hjemkomst modtog Alanus 1597 efter Arild Hvitfeldts Tilbud Pladsen som Rektor paa Herlufsholm. Det var imidlertid den Gang kun en ringe lønnet Stilling, hvorfor det sjelden lykkedes at holde Rektorerne fast mere end i faa Aar. Af et Brev, vi have fra Professor Johannes Stephanius til Alanus, fra Aaret 1600, se vi ogsaa, at han allerede da inderlig ønskede Forandring [3]). En saadan naaede

[1]) I den tydske Nations Artistmatrikel i Padua findes »Johannes Johannis Hallandus Danus» indført i Juni 1595 (Suhms Saml. II, 3, 7).

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 203 sq.

[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 339.

han først, da han i Foraaret 1602 blev kaldet til Professor pædagogicus eller poetices ved Kjøbenhavns Universitet[1]). Dog kunde han ikke begynde sine akademiske Forelæsninger, inden han den 13de Juli samme Aar havde erhvervet Magistergraden[2]).

I December 1602 ægtede Alanus D. Anders Krags Enke Elline Mortensdatter. Den 11te Januar 1604 overtog han det akademiske Notariat, som han forestod indtil Avgust 1608. I Januar 1607 blev ogsaa Bibliotheksforretningerne ham overdragne. Den 17de Juni 1607 kaldtes han til det rhetoriske Professorat, hvorved han tillige fik Sæde i Konsistorium[3]). Men da han mindre godt synes at have egnet sig for det nævnte Fag, aftraadte han det efter Kanslerens Bestemmelse i September 1608 til M. Vulfgang Rhuman og overtog Professoratet i Græsk, der var blevet ledigt ved Aslaksens Oprykning i det theologiske Fakultet. Dog blev der draget Omsorg for, at Alanus ikke led nogen Forringelse i Indtægter ved denne Forandring[4]). Efter M. Christen Hansens Befordring til Aalborg Bispestol blev han 1610 Professor i Dialektik, hvorved han ogsaa kom til at holde

---

[1]) Acta Consist. 12. Maj 1602: »Dn. Johannes Jani f. Hallandus begjærede sin sedem (i Kirken) at vide«. Heraf ser man, at han da allerede var Professor, saa det altsaa ikke er rigtigt, naar Vinding siger, at han først blev ansat i Juli 1602.

[2]) Se foran S. 405, Noten.

[3]) Herom har Alanus som Notarius selv indført følgende i Acta Consistorii: »Proposuit Magcus Rector ex sententia Magnifici Dni Cancellarii, non esse ulterius permittendum, ut vacaret Professio Rhetorica. Igitur eligendum esse alium, qui posset commode substitui in locum M. Jonæ (Venusini). Ex voluntate et scientia Magci Dni Cancellarii suffragiis omnium Dominorum Professorum declaratus est Professor Rhetoricus Johannes Janus Alanus, Notarius Academiæ. Q. d. b. v. Et in senatum Academicum allectus est«.

[4]) Se foran, S. 497, Not. 2.

theologiske Forelæsninger. I Januar 1613 paatog han sig at være Vor Frue Kirkes akademiske Værge, en Forretning, der havde sine Besværligheder, men som han dog med megen Omhu udførte indtil 1623. Da Raden var til ham, valgtes han i Sommeren 1613 til Universitetets Rektor, og det tilfaldt derfor ham at repræsentere Universitetet i den anseelige Kommission, som under Kongens eget Forsæde i Februar 1614 dømte i Sagen mellem Kock og Resen paa Mødet i Kolding. Alanus har selv indført en kort Beretning herom i Universitetets Matrikel og ikke undladt med Tilfredshed at bemærke, at der ved den Lejlighed blev givet ham som Rektor Plads foran Bisperne.

Efterat Alans Hustru, Elline Mortensdatter, var død den 24de Maj 1615, 48 Aar gammel[1]), ægtede han 1617 den fjortenaarige Gjørild, Datter af Raadmand (senere Borgmester) Christen Jakobsen i Malmø[2]). Da han selv den Gang var en Mand paa 54 Aar, paadrog denne lidet naturlige Forbindelse ham med Føje adskillige skosende Bemærkninger[3]). I April 1621 maatte han efter Kanslerens Vilje aftræde det dialektiske eller logiske Professorat til M. Peder Gelstrup og paany overtage Lærerstolen i Græsk, dog uden Afgang i Løn[4]). Denne Forandring tyder paa, at

---

[1]) En Gravskrift, hendes Mand satte over hende og over sin Moder, findes hos Vinding p. 207—8, og i Resens Inscr. Hafn. p. 60—1.

[2]) Christen Jakobsen, Borger i Malmø, fæstede 1603 Fosie Kirketiende af Universitetet (Konsist. Kopibog II, 15—6).

[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 12. 59.

[4]) Acta Consist. 28. April 1621: »M. Dn. Rector gav tilkjende, at det er M. Dn. Cancellarii Vilje, at M. Joh. Janus Alanus skal annamme Professionem Græcæ lingvæ, som han tilforn haver haft, og dog beholde Stipendium Logici som hidindtil. Hvilket M. Joh. J. Alanus strax indgik. Professio Logices blev antvordet M. Petro Nic. Gelstrupio, dog skal han nøjes med det Stipendio, som ligger til Professionem Græcæ lingvæ, indtil Stipendium logici bliver ledigt«.

man ikke mere ansaa hans Lærervirksomhed for ganske fyldestgjørende. Imidlertid beklædte han dog det akademiske Embede endnu i ti Aar, og 1622—3 var han efter sin Tur atter Universitetets Rektor. Men i sine sidste Aar var han hjemsøgt af Hypochondri og andre Skrøbeligheder. Endelig døde han den 12te Februar 1631, 67 Aar gammel.

M. Hans Jensen Alanus, der roses som en flittig Lærer, men vel neppe besad nogen fremragende Begavelse, indskrænkede sig i sin litterære Virksomhed til akademiske Disputatser, hvoraf dog adskillige behandle ret interessante Emner; navnlig kunde fremhæves hans Theses om Modersmaalets Betydning [1]) og nogle Theses vedrørende Fædrelandets Historie. — Af Børn, som han har haft, omtales kun en Søn af andet Ægteskab, der dog døde som Barn. Overhovedet har han neppe haft overlevende Børn, da hans Enke, Gjørild, strax efter hans Død drog over til Halland for at udkjøbe hans Arvinger. Hun traf ogsaa en Mand, som vilde gjælde derfor, hvem hun betalte 150 Rdlr. for hans Arveret. Siden viste det sig dog, at denne Mand slet ikke var M. Hans Jensens Arving, men at der var andre hallandske Almuesfolk, der virkelig vare det, og som kom til at konkurrere med Enken i Arven [2]).

Skrifter: Theses de Sermone, ornamento hominis singulari. 3 Decbr. Resp. Nicolao Simonis Glostr. Hafniæ 1608. 4.

Disputatio secunda de Sermone, qua agitur de linguarum utilitate, et Dialectorum apud Græcos varietate. 28 Oct. Resp. Johanne Andreæ Tausano R. Hafniæ 1609. 4.

Introductio ad artem logicam, qva agitur de Sapientia acqvirenda, conservanda, et de ejus fine legitimo, qvam D. G. pro summa in philosophia gradu publice defendent pietate, vir-

---

1) Se foran S. 376—7.

2) Herom findes flere Breve i Konsist. Kopibog II.

tute et doctrina ornatissimi viri ad diem 15 Octob. Dn. Johannes Corvinus, Dn. Matthias Johannis Medelph., Palladius Canutius, Dn. Samuel Thomæ Hiøringianus, Johannes Petri Tych., Dn. Alexander Olai Aatzingus, Petrus Petri Hien., Dn. Christiernus Laurentii H., Johannes Canutius Coldorphius, Dn. Andreas Christierni Arrhensis, Paulus Andreæ Hafn., Johannes Christoph. Cnof Rosch., Janus Dionysii Jersiensis, Petrus Nicolai Gælstrupius. Hafn. 1610. 4.

*De arte Logica Theses, quibus agitur de Artium et Præceptorum Qvalitate generaliter; inde de Logica naturali et artificiali, deqve hujus incremento, declinatione et restauratione. 11 Apr. Resp. Arnero Otthonis Islando. Hafn. 1612. 4.

*Theses Logicæ, in quibus agitur de qvisbusdam definitionis Logicæ generibus, de divisione Dialecticæ, tum de fine, subjecto etc., post de universalibus sive prædicabilibus. 27 Martij. Resp. Olao Johannis Slangendorpio Hafn. Hafniæ 1613. 4.

*Theses Logicæ, in quibus agitur de Categoriis primis, ab Aristotele et Philippo propositis, cum definitionibus, divisionibus earundem etc. 26 Martii. Resp. Bartholino Taulero. Hafn. 1614. 4.

Quinta Logicarum Disputationum continuatio, qva de relatione et aliis seqventibus sex categoriis agitur. 29 April. Resp. Vilhelmo Johannis Limbvico C. Hafn. 1615. 4.

Sexta Logicarum Disputationum continuatio, qua de quatuor causis, efficiente, materia, forma et fine . . . agitur. 27 Martii. Resp. Johanne Nicolai Thoroppio. Hafn. 1616. 4.

Septima Logicarum Disputationum continuatio, qua de tribus Locis Topicis, subiecto, adiuncto, dissentaneis, agitur: quæ pro summo in Philosophia Honore adipiscendo . . . Viri Juvenesque octodecim defendent. 17 Maji. Hafn. 1617. 4.

*Octava Logic. Disp. continuatio. Hafn. 1618. 4.

Nona Dialecticarum Disputationum continuatio, qua de definitione, notatione et testimonio, Topis postremis agitur. 24 Martii. Resp. Stephano Johannis Hafniensi. Hafn. 1619. 4.

*Alia dissertationum Logicarum continuatio ex Libro Aristotelis *περὶ ἑρμηνείας* de natura propositionum et earundem de-

finitionibus etc. 1 April. Resp. Stephano Johannis Hafniensi. Hafn. 1620. 4.

Undecima dissertationum Logicarum continuatio, de natura Syllogismi etc. 28 Martii. Resp. Olao Benedicti Coronio. Hafn. 1621. 4.

*Dissertatio III. de sermone, qua agitur de pronunciatione Lingvæ Græcæ, pro honore et æstimatione recentiorum Græcorum, qui disciplinas et artes in Occidente a Barbarie vindicarunt ab anno 1399 et deinceps. 30 Martii. Resp. Olao Benedicti Coronio. Hafn. 1622. 4.

Disquisitio II de pronunciatione Graeca. 4 April. Resp. Jano Caspari Stampe Nyburgio. Hafn. 1623. 4.

Dissertatio Philosophica miscellanearum quæstionum, de quibus disputabunt LXIV juvenes pro primo in Philosophia gradu. 11 Maij. 1624. Hafn. 4.

*Dissertatio Philosophica miscellanearum quæstionum. 26 Martii. Resp. Olao Jacobi Jelstrupio. Hafn. 1625. 4.

Ad Criminationes Johannis Goropij, Becani, et aliorum similium, objectas Saxoni Grammatico, responsio brevis. Resp. Christiano Jano Hegelundio. 24 Martii. Hafn. 1627. 4.

Dissertatio de Gentium quarundam ortu, primatu, præcipue de Cimbrorum ortu etc. 29 Martii. Resp. Matthia Thomæ Alburgo-Cimbro. Hafn. 1628. 4.

Latinsk Digt i C. Aslacii Oratio Theol.-Hist. 1621. Spøgefuldt latinsk Mindedigt over Mogens Bertelsen (Ny kgl. Saml. 743 Fol. Vol. 1. Prøver deraf trykte i Pontoppidans Ann. III, 715—6). Testimonium, trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 334.

14.

Klavs Hansen Jeger (*Nicolaus s. Claudius Johannis Jegerus Hafniensis*), Søn af M. Hans Thomesen, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og Hustru Magdalene Madsdatter, blev født 1565 i Kjøbenhavn. Efterat være bleven Student rejste han udenlands i tretten Aar som Hovmester for forskjellige unge Adelsmænd, først for Otte Banner, siden for Jørgen Skovgaard, endelig for Tage Erik-

sen Thott og Christoffer Ulfeld [1]). Dog har han vistnok imellem Rejserne opholdt sig af og til i sit Hjem, da vi undertiden træffe ham her, saasom 1596, da han var med at gaa i Borgen for den uvederhæftige M. Niels Hammer [2]), og 1599, da han undertegnede et Brev, hvorved han og flere af M. Hans Thomesens Arvinger tilskjødede M. Johannes Stephanius en Gaard i S. Pederstræde i Kjøbenhavn [3]). Magistergraden erhvervede han i Marts 1601 under et Ophold i Basel. Den 13de April 1603 blev han antagen til Professor pædagogicus ved Kjøbenhavns Universitet. Han blev dog ikke længe i dets Tjeneste; thi da M. Lavrits Klavsen Skavbo fra Præsteembedet i Taarnby paa Amager gik over til Stavangers Bispestol, søgte og fik M. Klavs Hansen den 11te Maj 1605 det nævnte Præstekald, hvortil Professorerne havde Patronatsret [4]). Kort efter giftede han sig med en af Dronningens Piger, Marine, Datter af den kgl. Proviantskriver Jens Torbensen [5]). Som Præst i Taarnby var han 1610 en af den sjælandske Gejstligheds deputerede ved Prinds Christians Hylding [6]). I sin Alderdom fik M. Klavs Hansen 1635 sin Søn Hans Klavsen til Kapellan, men havde den Ubehagelighed, at denne 1637 forsaa sig saaledes ved Uddelingen af den hellige Nadvere, at det paa det nærmeste havde kostet ham Kjolen [7]). Endelig døde

---

1) Vinding, Acad. Haun. p. 208—9.

2) Se foran S. 100.

3) Se Tillæg, Nr. 334.

4) Acta Consistorii.

5) Vinding, Acad. Haun. p. 209. Wiberg gjør (Alm. Præstehist. III, 286) med sædvanlig Unøjagtighed hende til Sønnen Hans Klavsens Hustru.

6) Ny kirkehist. Saml. V, 150.

7) Sjælandske Tegnelser XXVI, 192. (Jvfr. Dän. Bibl. II, 84, hvor Begivenheden er mindre rigtig refereret). Wibergs Alm. Præstehist. III, 286 henfører urigtig Sagen til Faderen.

M. Klavs Hansen den 6te Januar 1639, 73 Aar gammel[1]). Han havde syv Børn, hvoriblandt, foruden den ovennævnte Hans Klavsen, der ifølge kongelig Anbefaling blev kaldet til Faderens Efterfølger i Taarnby, Thomas Klavsen Jeger, Præst i Aversie og Thestrup[2]), Christen Klavsen, Præst i Helleland i Stavanger Stift, samt Datteren Anne, der blev gift med daværende Slotspræst i Kjøbenhavn, M. Christen Madsen Tausan, der endte som Biskop i Stavanger.

Skrift: De Philosophiæ vere Christianæ definitione, causis et partitione Θεωρήματα. Basil. 1601. 4. (Tilegnet Holger Ulfstand til Hikkebjerg og Hviderup og dennes Slægtning Jørgen Skovgaard til Gundestrup, hvis Hovmester og Rejsefælle ved fremmede Universiteter Jeger var).

15.

Gellius Sascerides, Søn af Professor M. Johannes Sascerides og Hustru Elisabeth Gelliusdatter, var født den 3die Marts 1562 i Kjøbenhavn. Tretten Aar gammel blev han Student; i tre Aar studerede han ved Universitetet i sin Fødeby, derpaa drog han til Vittenberg, hvor han tilbragte en ligesaa lang Tid med at studere Medicin samt filosofiske, mathematiske og astronomiske Videnskaber. Et Aarstid efter sin Hjemkomst kom han over til Tyge Brahe paa Hven, og i en Række Aar gik han nu denne til Haande ved hans astronomiske Observationer og kemiske Forsøg, og vandt i høj Grad hans Yndest og Tillid[3]). Da Gellius havde faaet Løfte om det saakaldte kongelige Rejsestipendium, men hans Velynder nødig vilde slippe ham, udvirkede Tyge Brahe, at Kongen den 27de Juli 1584 skrev til Uni-

---

[1]) Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 2990. 4. Vinding, p. 209.
[2]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 337—9.
[3]) Univ.-Programmet ved hans Død, Th. Bartholin, Cista Med. p. 171 sq

versitetet, at Gellius, naar hans Tid kom, maatte nyde Stipendiet under sit Ophold paa Hven, dog at den Tid, han saaledes havde oppebaaret det i Hjemmet, senere regnedes fra [1]). Saavidt vides, kom han da først 1588 til at rejse ud, og han var forsynet med Tyge Brahes Anbefaling til Landgreven af Hessen, hvem han paa sin Lærers Vegne havde at gjøre nogle Meddelelser [2]). Den 16de December 1589 skrev Tyge Brahe et Brev angaaende ham til Universitetets Rektor, D. Povl Madsen, hvori han undskyldte, at Gellius endnu ikke havde taget Magistergraden, og ligesom truede Universitetet, hvis det gjorde Indberetning derom til Kansleren eller lod det blive «hans egen Gellius» til Skade i nogen Maade [3]). Formodentlig skulde han have taget Graden, inden han drog ud med det kgl. Stipendium, men han havde af en eller anden Grund unddraget sig denne Forpligtelse. Paa denne Tid opholdt han sig forøvrigt ved Universitetet i Padua, hvor han var bleven immatrikuleret den 25de Oktober 1589, og her synes han at have tilbragt et Aarstid eller mere [4]). Under sit Ophold i Italien var han Hovmester for Albret Skeel († 1639 som Rigsraad og Lensmand paa Riberhus), og med denne besøgte han Rom,

---

[1]) Se Tillæg Nr. 231. I Tyge Brahes meteorol. hist. Dagbog findes G. Sascerides derfor hyppig omtalt (S. 53. 68. 103. 211. 216—8. 220—1. 224—5).

[2]) Gassendus, Tychonis Brahei Vita, ed. 2da. p. 81. Cista Med. l.c. I T. Brahes De Mundi Ætherei phænomenis findes i Kgl. Bibl.s Exemplar følgende Tilskrift med T. Brahes egen Haand: «Erudito et honesto Juueni Gellio Sasceridi suo d. d. Tycho Brahe 1588 Martij 20».

[3]) Se Tillæg Nr. 262.

[4]) Suhms Saml. II, 3. S. 7. I et Brev af 21 Okt. 1590 skrev T. Brahe til Dr. Joach. Camerarius i Nyrnberg: «Intellexi iam nuper ex literis cuiusdam studiosi Dani, qui Pataaii studiis incumbit, Gellii Sasceridis nomine, qui octennium mihi in studiis Astronomicis et Pyronomicis diligenter inseruiuit» etc.

Neapel, Bologna (hvor han understøttede Astronomen Maginus i hans Iagttagelser) og Venedig[1]). Endelig bestemte han sig til at rejse hjem; paa Vejen dvælede han dog en Tid i Basel, som han ogsaa tidligere havde besøgt, og her erhvervede han 1593 Doktorgraden i Medicinen. Efter Hjemkomsten samme Aar traadte han atter i Forbindelse med Tyge Brahe, der havde god Brug for hans videnskabelige Dygtighed og praktiske Færdighed i at anstille kemiske Forsøg og astronomiske Iagttagelser. Den store Astronom gav derfor ogsaa sit Samtykke, da Gellius Sascerides begjærede hans ældste Datters, Magdalenes, Haand. At der har været nogen ret Kjærlighed tilstede paa nogen af Siderne, synes temmelig tvivlsomt efter den Udgang, Sagen fik. Rimeligvis har D. Gellius anset det for en ærefuld og fordelagtig Forbindelse; Faderen havde intet imod den at indvende; han kunde alligevel neppe gjøre Regning paa, at nogen Adelsmand her i Landet vilde nedlade sig til at ægte hans Datter; her kunde han derimod mulig for bestandig vinde en brugbar og øvet Medhjælper ved sine omfangsrige astronomiske Iagttagelser; Datterens Ønske spurgtes der paa de Tider kun lidet om, maaske hun dog heller ikke selv var uvillig til at række sin Haand til den unge Videnskabsmand, som hun fra Barndommen kjendte. Da der i Aaret 1594 blev Tale om Brylluppet, vilde Tyge Brahe imidlertid ikke indlade sig paa at gjøre det med den sædvanlige Bekostning og Højtidelighed; derimod forlangte han, at D. Gellius ogsaa efter Ægteskabet endnu en rum Tid skulde blive hos ham paa Hven og være ham til Tjeneste. Andre Stridspunkter ere formodentlig komne til: D. Gellius skal have begjæret en ikke ubetydelig Sum Penge i Medgift, men Tyge

---

[1]) Bartholin, Cista Medica l. c. Gassendus, p. 121.

skal have svaret, at han ikke vilde give ham baade Datter og Penge, vilde han ikke tage hende for hendes egen Skyld, fik han hende ikke. Nok er det, at der i Efteraaret 1594 opstod en Uenighed mellem Tyge Brahe og D. Gellius angaaende Ægteskabet, hvilken førte til, at den sidste idetmindste tildels trak sig tilbage. Denne Gang synes det dog at være lykkedes Tyges berømte Søster, Sofie Brahe, at stifte Forlig; hun skrev nemlig til sin Broder, at «D. Gellius begjærede ikkun et lille filosofisk Bryllup, ligesom et Fæstensøl, og at han godvillig havde lovet siden, efter Brylluppet, at blive paa Hven indtil Paaske næstkommende». Hertil svarede T. Brahe; at han var tilfreds dermed, hvis D. Gellius ikke fandt paa nogen ny Ubestandighed og Besværing. Noget saadant skete imidlertid snart efter. D. Gellius synes i det hele, om han end har besiddet Lærdom og videnskabelig Dygtighed, at have været en løs og vaklende Karakter, der snart vilde eet og snart et andet. Mulig har Hensynet til Datteren holdt ham tilbage fra rent ud at erklære, at han paa Grund af Tvisten med Faderen ønskede at hæve Forbindelsen. Sagen gik nemlig, som rimeligt var, Magdalene Brahe nær til Hjærte. Under en Sammenkomst i Kjøbenhavn, i December 1594, «blev Handelen (paany) urigtig mellem velbyrdige Tyge og D. Gellium», og dette havde til Følge, at T. Brahe sendte tvende Mænd, deriblandt sin «fortroede gode Ven» D. Niels Krag, til Gellius og forlangte hans klare Svar paa det Spørgsmaal, om han vilde have Pigen, og da vel ogsaa finde sig i de opstillede Betingelser, eller ikke. Han svarede dog paa denne Tid undvigende, men senere bad han D. Niels Krag at forkynde Tyge Brahe, «at han betakkede ham for hans Datter, og at han maatte forsee hende med en anden, hvor det benagede ham». Som Følge heraf sendte T. Brahe Gellius

da en formelig «Opsigelse med sine Aarsager». Dette Brud foranledigede, som sædvanligt i slige Tilfælde, en Del Folkesnak, og da Dommen over D. Gellius's Adfærd ikke altid var den lemfældigste, søgte han at vælte Skylden over paa Tyge Brahe, idet han foregav, at han kun for Spøg eller i Drukkenskab havde ytret de Ord til D. Niels Krag, som denne havde forebragt Tyge og som havde været Aarsag til det endelige Brud paa en Forbindelse, som i de Dage agtedes næsten lige saa hellig som Ægteskabet selv. Dette kunde den store Astronom, der som bekjendt var af en meget pirrelig Natur, ingenlunde lade sidde paa sig, men det foranledigede ham til ikke blot at affordre Krag en skriftlig Beretning om det forefaldne, men ogsaa til, Aar og Dag efter at Forbindelsen var opløst, at anlægge Sag imod D. Gellius Sascerides, først for Kapitlet i Lund og siden for Universitetskonsistoriet, for at faa saadanne Vidnesbyrd bragte tilveje, at det kunde blive vitterligt for Alverden, at D. Gellius alene var Aarsag til, at Forlovelsen var hævet. Hele denne ubehagelige Strid efterlod en saadan Bitterhed i Tyge Brahes Sjæl, at den blev en vigtig medbestemmende Grund for ham til at forlade det Fædreland, som han elskede saa højt, men som efter hans Mening saa slet lønnede ham for hans Fortjenester [1]).

Imidlertid var D. Gellius den 24de Marts 1595 bleven beskikket til Provindsialmedicus i Skaane med Bolig i Lund, da Adelen i denne Provinds havde ansøgt Regjeringen om, at «dennem maatte forordnes og beskikkes en Medicus». Som Løn skulde der aarlig udbetales ham 100 Daler af Rentekammeret, saalænge til han kunde blive bene-

---

[1]) En udførligere Fremstilling af denne Sag har jeg meddelt i Danske Mag. 4 R. II, 16—31, jfr. D. Mag. II, 285 ff.

ficeret med noget gejstligt Gods i Lunds Kapitel. 1598 forlenedes han da med et Kannikedømme og tvende Vikarier, og Aaret efter ægtede han Anne, en Datter af Raadmand Hans Skytte i Kjøbenhavn. Forøvrigt havde han i disse Aar en langvarig Kontrovers med D. Niels Krag, om hvad der formentlig tilkom ham og hans Medarvinger af Naadensaaret efter hans afdøde Fader, ligesom han ogsaa gjorde Paastand paa, at Universitetet skulde erstatte, hvad hans Fader formentes at have udlagt for det i sit Rektorat. Sagen, der begyndte 1595, kom først til Ende 1599, og det saaledes, at D. Gellius i alt væsentligt fik sine Krav godkjendte [1]). Striden var dog ført uden Bitterhed, saa at Universitetet, inden den endnu var afsluttet, kunde tilbyde D. Gellius at være dets Prokurator i Lunds Kapitel ved Indkasseringen af forskjellige Indtægter, som det oppebar derfra, et Tilbud, han dog neppe har modtaget, skjønt der var forbundet en vis Løn med Forretningen [2]).

Da der 1603 indtraadte Vakance i det medicinske Fakultet ved D. Anders Lemvigs Død, ansøgte D. Gellius Sascerides om den ledige Plads; han støttede sig især til sin Faders Fortjenester af Universitetet, samt dertil, at han i sin Tid havde haft et kgl. Rejsestipendium, der ifølge Fundatsen især skulde gives til saadanne, der ansaas for skikkede til med Tiden at blive Professorer. Den 25de Juli

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 71—3. 90. 99. A. C. 22. Avg. 1599. I Kallske Saml. 513. 4to findes Gellius Sascerides's »Fortegnelse paa hvis som findes at høre til min sl. Faders Rectorats-Regnskab«, med Paategning om at være hørt og approberet i Konsistorium i Maj 1599. I Konsist. Arkiv, Pakken 180, findes Gell. Sascerides's Kvittering af 22. Avgust 1599 paa egne og Medarvingers Vegne for hvad der tilkom dem saa vel af Naadensaaret efter deres Fader, som »for hvis udlagte Penge, vor sl. Fader havde forstrakt Universitetet til dets Bygning«.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 118.

s. A. gave Professorerne da med Kanslerens Samtykke ham deres Stemmer, uagtet D. Jørgen Dybvad havde søgt om Pladsen for sin Søn Christoffer [1]). Efter at være bleven Professor gjorde D. Gellius Fordring paa at beholde det Præbende, han havde i Lund, hvilket foranledigede en vidtløftig Strid med Kapitlet sammesteds [2]). 1608 beskikkedes han til Vor Frue Kirkes akademiske Værge, og 1609 modtog han Valg som Universitetets Rektor [3]). Han døde allerede den 9de November 1612 efter faa Dages Sygeleje, 50 Aar gammel. Hans Medlærer, D. Leonhardt Metzner, siger i Sørgeprogrammet over ham — som det synes med endel Overdrivelse — at han havde forrettet sit Professorembede saaledes, «ut vastum illud et prodigiosum Viri ingeninm, admirandam illam et stupendam industriam, accuratum illud et divinum judicium Docentes pariter et Discentes profundum sint admirati [4])». Mere end jævn Dygtighed synes han dog ikke at have besiddet; men ogsaa saaledes kunde han gjøre god Nytte paa en Tid, da Lægernes Tal var saa ringe. Vi se ialfald, at efterat M. Joh. Stephanius var bleven Forstander for Sorø, henvendte han sig til D. Gellius, naar der forefaldt farlige Sygdomstilfælde blandt Disciplene, eller naar andre der paa Stedet trængte til Lægehjælp [5]). D. Christen Bordum, Livlæge hos Prinds Christian, omtaler i et Brev til Oluf Worm den nys afdøde

---

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 216.

[2]) Se Danske Mag. 4 R. II, 31. I Ny kgl. Saml. 2109. 4 findes «Gellii Sasceridis et Capituli Lundensis controvesiæ», afskr. af J. Langebek. Originalen er det vistnok, som haves i Geh.-Ark., «Svenske Jordebøger» 33 a. under Titel: «Gellii Sasceridis ad venerandum Capitulum Lundense apologia cum responsione».

[3]) A. C. 16. Apr. 1608. 24. Maj 1609.

[4]) Cista Medica l. c. Biografien hos Vinding holder sig omtrent ordret til Programmet.

[5]) Joh. Stephanius's Brevbog, Kallske Saml. 512. 4to.

D. Gellius som deres fælles trofaste Ven, og tilføjer, at hans Død højlig beklagedes af alle retskafne og af hele Universitetet[1]). — I sit Ægteskab havde Gellius Sascerides en Søn og sex Døtre; men disse Børns Skjæbne er ikke bekjendt; hans Enke døde 1619[2]).

Skrifter: Theses de Elementis. Resp. Johanne Michaelio Joh. F. Nestwediensi. Hafn. 1604. 4.

Theses de humoribus humani corporis. Resp. eod. Hafn. 1605. 4.

*Theses de partibus similaribus. Hafn. 1606. 4.

*Theses de spiritibus et calido innato. Hafn. 1607. 4.

Theses de corpore humano eiusque in partes, secundum diversos respectus, varia distributione et resolutione. Resp. Johanne Christophoro Hafniensi. Hafn. 1609. 4.

*Theses de rebus non naturalibus in genere, atque in specie de aëre. Resp. Christiano T. Brusio Norvegiano. Hafn. 1610. 4.

Theses de alimentis seu de cibo et potu, ut sub genere rerum non naturalium continentur. Resp. eod. Hafn. 1611. 4.

*Theses de tertia rerum non naturalium specie, quæ excrementorum et retentorum nomine consideranda veniunt. Resp. Arnoldo Joh. Mynte. Hafn. 1612. 4.

Brudstykke af et Brev fra G. Sascerides til Albert Skeel i Nye D. Mag. II, 55. Nogle Breve fra ham i Retssagen med T. Brahe findes trykte i Danske Mag. II, 288. 294. 297—9.

16.

Leonhardt Metzner (von Salhausen) var født i Lyneborg den 10de Juni 1570; hans Fader hed Andreas Metzner, Moderen Anna Kröger. Efterat have nydt en omhyggelig Undervisning i Hjemmet, sendtes han til Skole i

[1]) O. Wormii Epistolæ, p. 3.
[2]) Cista Med. p. 174. A. C. 23 Juni 1619, 11 Marts 1620.

Hamborg. Allerede i sit sextende Aar var han saa vidt, at han kunde afgaa til Universitetet i Vittenberg, hvor han tilbragte fem Aar med humanistiske Studier. Derefter studerede han Retsvidenskaben, først to Aar i Leipzig og siden tre Aar i Jena. Og da han nu var kommen til en modnere Alder, begav han sig paa videre Rejser, besøgte Tydsklands beromteste Jurister og endte med i Basel at erhverve den juridiske Doktorgrad[1]). Da han nogen Tid efter besøgte en Søster og Svoger, der boede i Kjøbenhavn, gav dette Anledning til, at han den 20de Februar 1602 fik Ansættelse i Kong Christian IV's tydske Kancelli[2]).

Da Kongens Broder Prinds Hans 1602 sendtes til Rusland, hvor han skulde ægte Czarens Datter og have store Besiddelser i Medgift, men kun fandt en Grav, var D. Leonhardt Metzner med i hans talrige Følge, nærmest vel som «Orator», og ingenlunde i Egenskab af Læge — som L. Engelstoft urigtig har ment[3]). Efter at være hjemkommen fra denne langvarige og besværlige Rejse ægtede Metzner i Avgust 1603 Lisbeth Hess, Datter af afdøde Borgmester Marcus Hess i Kjøbenhavn, et Ægteskab som hilsedes med de sædvanlige højtravende Epithalamier af Brudgommens lærde Venner[4]), men som dog i Tiden blev meget ulykkeligt, uden at vi nu kunne sige, hos hvilken af Parterne Skylden især har været[5]).

Naar det ovenfor antoges, at Metzner som Orator har været med i Rusland, da er det fordi han oftere brugtes

---

1) Vinding, Acad. Haun. p. 218—9 (efter Programma funebre).
2) Jvfr. Grundtvig, Meddelser fra Rentekammerarkivet. 1872, S. 166.
3) Engelstoft og Møller, Hist. Calender I, 101.
4) Jvfr. Suhms Saml. I, 3, 169.
5) Vinding, p. 219. Et Dokument, der vidner om det slette Forhold mellem Metzner od hans Hustru, findes i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1076 Fol.

paa denne Maade. Saaledes udgik der den 19de Avgust 1604 Befaling til ham om at være tilstede paa Gjedsør, naar Kongens Svigerfader, Kurfyrst Joachim Frederik af Brandenborg, landede her, og at hilse ham med en Tale paa Kongens Vegne («holde vort Ord»). Forøvrigt skulde selvfølgelig en Del «gode Mænd» ogsaa være tilstede ved Modtagelsen; men Metzner skulde være Ordfører [1]). Den 7de Avgust 1605 beskikkede Kongen ham til Professor Juris uden at han derfor opgav sin Plads i det tydske Kancelli [2]). Det var som det synes kun efter en Del Betænkning at Kongen besluttede sig til at bruge Metzner ved Universitetet, fra hvis Side der sikkerlig ikke var gjort noget for at faa ham [3]). Om hans Duelighed som Lærer faa vi just ikke nogen høj Forestilling ved Læsning af de juridiske Theses, især vedrørende privatretlige Forhold, han udgav til Drøftelse ved sine aarlige akademiske Disputatser. Hans «Theses de nuptiis» forekomme os endog stødende i sædelig Henseende. Da Resen ved den akademiske Forhandling af disse Theses gjorde den Indvending, at der heri savnedes Henvisninger til den danske Rets Bestemmelser, hvad Metzners Formand, D. Klavs Theophilus, dog havde plejet at give i lignende Tilfælde, saa undskyldte Metzner sig med, at Universitetsfundatsen kun anviste Jus Canonicum og Civile som Gjenstand for Juristens Forelæsning, desuden

---

[1]) Sjælandske Tegnelser. XIX, 480.

[2]) Se Tillæg, Nr. 403. Ny kirkehist. Saml. V, 214. Acta Consist. 14. Sept. 1605: «Dn. D. Leonhardus Metznerus Jurisconsultus receptus est in numerum Professorum, præstito Juramento in Matriculam primum receptus et inscriptus: inde præstitit Juramentum Professorum: atque ita receptus est. Q. d. b. f.» Først den 21de Oktober holdt han sin «Oratio pro introitu ad professionem juris».

[3]) Se foran, S. 145, Not. 2.

ansaa han det for mindre passende at disputere mod bestaaende Love [1]).

I Universitetsaaret 1612—3 beklædte han efter sin Tur Rektoratet. Forøvrigt kan det bemærkes, at han var Resens tro Medhjælper i Undertrykkelsen af de kryptokalvinistiske Bevægelser, neppe dog fordi han selv besad nogen videre theologisk Indsigt, men snarere fordi han som Regjeringsmand og Jurist maatte føle sig særlig kaldet til at hævde Lovens Bogstav. I Forhandlingen af Bispernes Klagemaal over Resens Lære i Juli 1614, hvor han som næsten alle Professorerne stod paa Resens Side, deltog han mindre, da han under Mødet blev sendt udenlands i Kongens Ærinde [2]). I slige Hverv blev han nemlig oftere benyttet, og det omtales, at han har været i Sendefærd til Kongen af Polen og til forskjellige Fyrster og Stæder i Tydskland. Navnlig fremhæves hans Sendelse 1610 til Kejseren, ved hvilken Lejlighed han af denne blev ophøjet i Adelstanden [3]).

---

[1]) I det kgl. Bibliotheks Exemplar af de nævnte Theses findes Opponenternes (D. Hans Resens, D. Gellius Sascerides's, D. Thomas Finckes og M. Tancred Lælius's) Bemærkninger tildels tilskrevne, og deriblandt følgende: «Resenius urgebat deesse q. ac desiderari legum Danicarum de adulterio et stupro examinationem, quæ et summo cum fructu atque utilitate studiosorum proponi poterat, et sine officii violati criminatione: Eadem ratione antea a D. Nic. Theophili (qui obiit 12. Novemb. 1604 Hafniæ) examinatas fuisse leges nostratium de homicidio, et quidem acutissime, nihilominus cum gratia etc. — Resp. Quia Fundatio præciperet tantum de jure canonico et civili, se extra metas suæ professionis evagari non voluisse. Deinde contra leges jam latas disputandum non esse. — Ad hæc Resenius: Leges jam receptas vel abrogare vel etiam improbare privati cujusque quidem non esse, easdem tamen ad calculum revocare, et quatenus cum ratione et lege Naturæ congruant, ostendere, id et cuivis liberum et Reipublicæ interesse. Porro hominis Christiani esse, Reipublicæ, in qua vivat, commodare».

[2]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 668. 672.

[3]) Vinding, Acad. Haun. p. 220. Jvfr. Wormii Epistolæ, p. 38.

Da D. Leonhardt Metzner den 2den Juni 1615 udnævntes til Hofraad, udtraadte han af Universitetets Tjeneste. I det følgende Aar finde vi ham et Par Gange benyttet som den danske Konges Repræsentant ved højtidelige Anledninger, saasom ved Hertug Johan Adolfs Jordefærd i Slesvig og ved Hertuginde Agnes Hedvigs Jordefærd i Sønderborg [1]). Han nævnes ved den først omtalte Lejlighed som Vicekansler i det tydske Kancelli. Den 18de Maj 1618 aflagdes han med et Kannikedømme i Oslo [2]). Men han har sikkert ogsaa haft andre Forleninger, da Kancelliembedsmændene almindelig lønnedes paa den Maade.

Ifølge Joh. Grundtvigs omhyggelige Oplysninger om Hof- og Kancelliembedsmændene i Christian IV's Tid fik D. Leonhardt Metzner den 1ste April 1623 Afsked fra sin Tjeneste i det tydske Kancelli [3]). Herved er dog at bemærke, at han den 29de Januar 1624 har underskrevet den kongelige Udvisningsordre mod Jesuiten Matthias v. Cöln, hvilket synes at vise, at han den Gang endnu var i Statstjenesten [4]). I det akademiske Program ved hans Død siges, at han, fritagen for sit Embede, 1625 tog Bolig i Flensborg. Om hans Ophold her findes nogle Oplysninger i en Pakke Dokumenter i Konsistoriets Arkiv vedrørende en Sag, der i Juni 1628 førtes mellem ham og Dr. med. Frederik Pedersen Severinius. «Hr. Leonhard Metzner von Salhausen» havde nemlig i Flensborg boet til Leje i et Hus, som D. Frederik Severinius ejede, men den 14de September 1627 blev han forjagen af de indtrængende fjendtlige Soldater, hvorpaa han

---

[1]) Falck, Staatsbürg. Mag. X, 235 flg. Molbech, Kong Christian IV's Breve, S. 46.

[2]) Norske Rigsregistranter IV, 702. V, 139. VI, 152.

[3]) Meddelelser fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 166.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 843—4.

drog til Kjøbenhavn. Her forlangte han, at forskjellige Udlæg, han havde haft ved Boligen i Flensborg, dels til Istandsættelser, dels til Plantninger i Haven o. dsl., skulde godtgjøres ham i den Leje, han var D. Frederik skyldig, hvorpaa denne ikke vilde indlade sig. Metzner indbragte Sagen for Konsistorium, hvor D. Frederik Severinius som Litterat havde sit Værneting; men denne mente, at han selv var den egentlige Klager, da Metzner ikke endnu havde betalt den fastsatte Husleje, og forlangte derfor at vide, for hvilken Ret han skulde rejse Kontrasogsmaal, da Metzner som nobiliteret Person og kongelig Raad ikke var pligtig at møde for Konsistoriets Ret. Denne erklærede dog paa Forespørgsel, at han i denne Sag vilde erkjende Konsistorium som Dommer over sig, og indvilligede i at udbetale D. Frederik Lejen, efter at denne, som det synes, havde erklæret, at han vilde godtgjøre Udlægene ved Boligen i Flensborg, naar han fik Bevis for, at de vare gjorte med Samtykke af hans Fuldmægtig i Flensborg, Hans Thorsmede [1]).

I sine sidste Aar, som Metzner tilbragte i Kjøbenhavn, var han svagelig [2]), tilsidst blev han apoplektisk og stadig sengeliggende, indtil Døden endte hans Lidelser den 25de Juli 1629 [3]). Hans Ægteskab var barnløst. Da han ingen Arvinger efterlod sig her i Landet, ansøgte Universitetet om, at den temmelig betydelige Arveafgift, som skulde udredes, naar Formuen skulde føres ud af Landet, maatte dannes

---

[1]) Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 186.

[2]) I Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling, findes et Brev, dat. 17de Juli 1628, hvori Leonh. Metzner de Salhausen skriver til D. Oluf Worm om sin Sygdom (Dysuria).

[3]) Vinding p. 221 efter det akad. Program. Joh. Grundtvig har den 16de Juli som Metzners Dødsdag (Meddel. fra Rentekammerarkivet 1872, S. 166).

til et Fond, hvoraf Professorenker kunde nyde nogen Hjælp [1]).

Skrifter: *Theses de Sponsalibus ex jure Civili et Canonico delibatæ. 28 Febr. Resp. Sev. Nicolai Fleustrupio. Hafn. 1607. 4.

Theses de Nuptiis, decerptæ ex jure Civili et Canonico. 18 Martii. Resp. Michaele Olai Boringensi. Hafn. 1608. 4.

Theses de Adulterio et Stupro, desumtæ ex jure Civili. 25. Febr. Resp. Melchiore Specht Silesio, Jur. Studios. Hafn. 1609. 4.

Disputatio ex jure Naturali, Gentium et Civili de rerum divisione et acqvirendo earum dominio. Breviter continens Jura rerum sacrarum, religiosarum et sanctarum. Item Jura maris, universitatis, piscationum, venationum, aucupiorum, captivitatis in bello et thesaurorum. 3 Martii. Resp. Melchiore Specht Silesio, Legum Studios. Hafn. 1610. 4.

*Ex Jure Gentium et Civili Disputatio accommodata foro et usui de Fide-jussoribus et Jure Obstagii, qvod vulgo appellant Indlager. 4 Martii. Resp. Thoma Tullio Bucchio. Hafn. 1612. 4.

*Disp. de Injuriis et famosis Libellis. Hafn. 1613. 4.

Iblandt Hdskr. i Kgl. Bibl. findes «Titulatur- und Formular-Buch der Könige Christian IV. u. V. in Dänemark», 4to. Paa Bindet læses: Leonhard Metzner 1615. (Aarsberetn. og Meddel. fra det st. kgl. Bibl. II, LXXXIX).

17.

Knud Bieske (*Canutus Joannis Bieschius*) var født i Kjerteminde 1576. Forældrene, Jens Bieske og Karen Knudsdatter, vare simple men hæderlige Folk. Efter at have gaaet en Del Aar i sin Fødebys Skole, kom han til Odense og tre Aar efter, 1597, gik han fra denne Bys Skole

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 38. Universitetets Andragender til Kansleren og Kongen om Sagen findes i Konsist. Kopibog, 1600—32. Fol. 255—6.

til Universitetet [1]). Som en flittig, beskeden og velbegavet Yndling havde han fundet Lejlighed til at vinde den lærde Holger Rosenkrands's Yndest og efter at han i nogen Tid havde været Hører ved Sorø Skole, opnaaede han ved denne Hædersmands Anbefaling at blive Hovmester for to unge Adelsmænd, der skulde rejse udenlands, nemlig Christen Thomesen (Sehested), den siden berømte kongelige Kansler, og Peder Lange. Ved Mikkelsdagstid 1603 kom de til Vittenberg og der forblev de i tre Aar; men da Christen Thomesen blev hjemkaldt i Anledning af sin Moders Død, kom Knud Bieske ogsaa tilbage og blev 1607 Rektor ved Odense Skole, efterat han i Maj samme Aar havde taget Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet [2]). Den 26. April 1608 blev han blandt flere dertil kvalificerede Personer udvalgt til Professor Pædagogicus. Allerede Aaret iforvejen, nogle Dage efter at han havde taget Magistergraden, havde der været Tale om at kalde ham til denne Post, men dengang var M. Herman Nielsen bleven ham foretrukken [3]). Rimeligvis blev Bieske støttet ved Holger Rosenkrands's Anbefaling.

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 439. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 351—2. Program fra Odense Skole 1856, S. 53.

[2]) Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 35. I Saml. til Fyens Hist. og Topogr. I, 149 har Henrichsen støttet til Vindings Acad. Haun. p. 230 ment at kunne fastslaa, at Bieske var Rektor i Odense, inden han d. 12. Maj 1607 tog Magistergraden; men jeg tvivler om, at dette Bevis betyder noget, da Vinding kun paa mekanisk Maade har indføjet Matriklens Bemærkning, om at Knud Bieske i 1607 blev Magister, i Ligprogrammet over ham (se Tillæg Nr. 439), der ellers er hans eneste Kilde. I Univ.-Progr. af 11 Maj 1607 i Anledning af Magisterpromotionen anføres blot Navnet «Canutus Bieschius Chartemundanus» uden nogen Bemærkning vedkommende Promovendens Stilling, og det samme har sikkert ogsaa været Tilfælde med Matriklen. Ifølge Forordn. af 22. Okt. 1604 (se foran S. 162—4) skulde Rektoren ved Odense Skole være Magister eller dog i det mindste Magisterii Candidatus.

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 219.

Den 1ste Juni 1608 tiltraadte han Professorembedet efterat have aflagt den sædvanlige Ed, og Toaarsdagen efter overtog han det akademiske Notariat. Den 29de Avgust 1610 rykkede han op i det græske Professorat, men hans Helbred var kun skrøbeligt, hvorfor han samme Aar maatte foretage en Rejse for at se at komme til Kræfter. Hans Venner haabede det bedste for ham og opfordrede ham til snart at gifte sig[1]). Selv har han dog vistnok følt, at hans Tid ikke vilde blive lang. Imidlertid benyttede han den med megen Iver i sin Lærergjerning, indtil han blev kastet paa et Sygeleje, der efter et Par Maaneders Forløb endte med hans Død den 29de Juli 1612. Jesper Brochmand, der i et Universitetsprogram har tegnet os hans Billede, kan ikke noksom rose det kristelige og gudhengivne Sind, som han under sin langvarige Skrøbelighed lagde for Dagen. I det hele berømmes hans Lærdom, Flid og Gudsfrygt højlig, og han omtales som en fortræffelig Lærer. Rigsmarsk Sten Maltesen (Sehested) indlagde sin Søn Mogens tilligemed dennes Hovmester M. Oluf Phocas i hans Hus, for at Sønnen skulde nyde hans Undervisning i det latinske Sprog. I et Digt fra 1607 omtaler den siden berømte Caspar Bartholin ham som en dygtig Theolog. Holger Rosenkrands hædrede hans Minde ved at oprejse et smukt Mindesmærke med en meget

[1]) Livlægen Christen Bordum skriver d. 25. Sept. 1610 fra Hørsholm til Oluf Worm: »Incolumem rediisse M. Canutum Bieschium, ex literis amici cuiusdam percepi. Motus iste seu aëris mutatio multum sine dubio profuit, qvo serenius adhuc cælum, et mutationes ferè nullæ, qvæ dyscrasiam excitarent in infirmo. Firmabitur indies posthac, Dei benignitate, valetudo illius: Saltem benè speret, et de uxore domum ducenda ocyus cogitet. Rei familiaris jacturam faciet, si in annos hoc negotium distulerit«. (Wormii Epistolæ, p. 1—2).

berømmende latinsk Indskrift over hans Grav i Vor Frue Kirke [1]). Han døde ugift, kun 36 Aar gammel.

Skrift: Oratio de officiis Studiosorum in Academia Hafniensi. Hafn. 1611. 8. (Dette Skrift gaar ellers almindelig under Hans Povlsen Resens Navn, fordi Indledningen er af denne).

Lyskander tillægger ham desuden «Parentationes in obitum Johannis Langii».

18.

Povl Mortensen Ostrup (*Paulus Martinus Ostrupius Grumius*) var født 1576 i Aastrup, Gjørding Herred, Ribe Stift, hvor hans Fader Morten Povlsen (Grum) var Præst, Moderen hed Anne Nielsdatter [2]). Sønnen gik i Ribe Skole, indtil han var moden til Universitetet, hvor vi første Gang træffe ham, da han i Oktober 1598 var Respondens ved en Disputats af D. Anders Krag [3]). Snart efter har han vistnok begivet sig paa Rejser i fremmede Lande; thi i Gravskriften over ham i Lunds Domkirke omtales, at han havde besøgt Tydskland, Nederlandene, England, Skotland, Frankrig, Italien (Rom), Østerrig, Ungarn og Polen, saa han har været vidt omkring [4]). Vi kunne dog ikke paavise Gangen i disse Rejser. Kun vide vi, at han den 3die November 1603 blev immatrikuleret i Padua samtidig med Peder Marsvin, hvis Hovmester han sikkert har været, og med hvem han vel har gjort ialfald en stor Del af de omtalte vidtløftige Rejser [5]).

---

1) Laur. Asserous, Inscriptiones. Hafn. 1621. Bl. B. 8. Bloch a. Skr. I, 353—5. Vinding, p. 229—32.

2) O. Nielsen, Hist. Efterretn. om Gørding Herred, S. 36—7. Jvfr. Hofman, Fundationer. IV, 583.

3) Se foran, S. 521.

4) Terpager, Ripæ Cimbr. p. 632—3. Sommelius, De templo cathedrali Lundensi p. 91.

5) Suhms Saml. II, 3, 14.

I December 1604 tog Povl Mortensen Magistergraden i Kjøbenhavn under M. Hans Rasmussens Dekanat, og ikke længe efter (1605) blev han af sin fordums Lærer, Biskop Peder Hegelund i Ribe, antagen til Rektor ved Ribe Skole[1]). Samme Hegelund har i sin Skrivkalender anmærket under 14de Juli 1605: «Trolovelse imellem M. Povl Mortensen og Citzele M. Anders's Datter», og senere under 13de Oktober s. A., at Brylluppet mellem dem holdtes i Ribe paa denne Dag[2]). Den omtalte M. Anders er Historieskriveren Anders Sørensen Vedel, til hvis Familie Mester Povl saaledes blev nøje knyttet. Da der i Aaret 1607 var en Professorpost ledig ved Universitetet, var M. Povl Mortensen en af de Mænd, som kom paa Forslag til at beklæde den[3]). Han blev dog endnu et Par Aar ved Ribe Skole, hvor han gjorde sig bemærket ved den ungdommelige Iver, hvormed han søgte at indføre Reformer sigtende til at hæve Skoleundervisningen til et højere Trin, navnlig ved Indførelse af maanedlige Examiner og Uddeling af Flidsbelønninger[4]). Ved Universitetet havde man imidlertid ikke glemt ham, og da der atter var en Plads som Professor Pædagogicus ledig, skrev man den 3die Januar 1610 til ham og tilbød ham den. Det var vel ikke uden Betænkelighed, at han modtog den, navnlig paa Grund af Skilsmissen fra Slægt Venner og den besværlige Flytning med Familie og Gods; men han bestemte sig dog dertil; og saa snart den strænge Vinter tillod det, begav han sig i Slutningen af Februar 1610 paa Vejen til Kjøbenhavn, idet han dog foreløbig lod sin Hustru

[1]) Se 2den Del, S. 644. P. N. Thorup, Hist. Efterretn. om Ribe Cathedralskole, efter Forf.s Død udg. af C. E. Thorup. Ribe 1846. S. 89 flg.

[2]) Wegener, Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 2. Udg. S. 236. Not. 5.

[3]) Danske Mag. 4. R. II, 219.

[4]) Thorup, anf. Skr. S. 90—2.

og sine Børn blive tilbage[1]). I September samme Aar bleve Forretningerne som Universitetets Notarius og Bibliothekar ham midlertidigt overdragne[2]). Men det hele havde kun kort Varighed; thi allerede i April 1611 blev han kaldet til Biskop i Lunds Stift[3]) og den 5te Maj indviet i Lunds Domkirke af Biskop Hans Knudsen Vejle fra Odense[4]).

Det var en urolig Tid, i hvilken den 35aarige M. Povl Mortensen overtog Bispeembedet, thi det var lige som Kalmarkrigen stod for Døren, af hvilken de skaanske Provindser saa stærkt skulde berøres. Et af de første Breve, han skrev fra Lund til sine Slægtninge i Ribe, handler udførligt om de Krigsbegivenheder, der foregik saa nær ved ham[5]). Og der var Uro i Kirken, thi det var den Tid, da den hidtil herskende melanchtonske eller kryptokalvinistiske Retning maatte vige for den orthodoxe Lutherdom. Biskop Povl Mortensen maatte deltage i Mødet i Kolding i Februar 1614, hvor Kock blev dømt, han maatte den 30te Maj samme Aar stevne M. Niels Michelsen Aalborg til at møde for Konsistorium og selv være med at dømme ham[6]); han maatte i Juli s. A. møde i Kjøbenhavn for at granske Resens Forsvarsskrift og ialfald i Hovedsagen godkjende det;

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 430. Wegener, A. S. Vedel, S. 243.

[2]) A. C. 22. Sept. 1610: »Begjærede Pædagogi, M. Paulus Martini og M. Casparus (Bartholinus), beneficia Notariatus et Bibliothecæ etc. Blev besluttet, at prior Pædagogus skulde bekomme Bibliothecam og Notariatum, posterior de Frisers Penge«. M. Knud Bieske var egentlig Notarius, men han maatte for en Tid opgive sine Forretninger for at gjenvinde sin Helbred.

[3]) Han aflagde Superintendenteden den 11te April (Wegener, anf. Skr. S. 245).

[4]) Danske Mag. 4. R. IV, 34. Staden Malmo forærede ham en Ame Rhinskvin i den Anledning (Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne. I, 36 Not.).

[5]) Nye Danske Mag. II, 24—6.

[6]) Ny kirkehist. Saml. VI, 597 flg.

han maatte i Aaret 1615 indvie Orthodoxiens Helt, D. Hans Resen til Sjælands Biskop, og han maatte endelig 1616 deltage i at dømme Biskop Hans Knudsen Vejle fra Embedet — unegtelig haarde, pinagtige Vilkaar for en Mand, der efter alt at dømme selv tilhørte den kryptokalvinistiske Retning, saa der var dem, der mente, at det kun var et Tidsspørgsmaal, naar Resen ogsaa vilde gjøre det af med ham [1]).

Som kirkelig Tilsynsmand viste M. Povl Mortensen megen Nidkjærhed for Tugt og Sædelighed saavel blandt Præster som blandt Lægfolk, og det var ikke saa faa Præster, han i sin otteaarige Bispevirksomhed afsatte for uskikkeligt Levned. Det er betegnende, at hans første Landemodestale var om Gjenoprettelse af Kirketugten [2]). En Student, der havde begaaet Lejermaal ved Universitetet, men havde betalt den idømte Bøde og forpligtet sig til at forsørge Barnet, nægtede han dog Ordination, skjønt vedkommende var kaldet af en Menighed til Præst og stadfæstet af Lensmanden [3]). Med de latinske Skoler førte han et omhyggeligt Tilsyn, hvorpaa vi alt have anført et Exempel [4]); og Folkeundervisningen, saa vidt hin Tid kjendte sligt, tog han sig med Iver af, straffede forsømmelige Degne, og talte Forældrene alvorlig til ved sine Visitatser og forholdt dem, hvad de skyldte deres Børn [5]). Intet Under derfor at ikke

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 230. Ved Landemodet i Lund i Juni 1614 holdt Biskoppen en Tale mod Melanchtons Modstandere eller Hadere (in Philippomastigas). Det var kort efter at Sagerne mod Kock og Aalborg havde været for. (Danske Mag. 4. R. IV, 41).

[2]) Danske Mag. 4. R. IV, 35.

[3]) Se Tillæg, Nr. 446.

[4]) Se foran, S. 168.

[5]) Om M. Povl Mortensens bispelige Virksomhed findes især Efterretninger hos Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 35—7.

alle syntes om denne alvorlige og nidkjære Biskop. Misfornøjelsen kom navnlig frem efter hans Død i Form af en latinsk Gravskrift, eller rettere et Skandskrift, hvori der blandt andet siges, at denne Paulus har været en Saulus, hans patrocinium for Præsterne et latrocinium, idet der under ham var afsat flere Præster end under alle hans Formænd tilsammen siden Reformationen, og mere af den Slags, hvilket dog fra en anden ligeledes ubekjendt Haand mødte skarpt Gjensvar, ogsaa i Form af et Epitaphium, hvori der hævdes, at den afdøde Biskop havde været en Paulus for de retsindige, men at den ugudelige er en Saulus for sig selv, eller med andre Ord er sig selv værst [1]).

Under den Pestepidemi, som i Efteraaret 1619 rasede her i Landet, mistede Biskop Povl Mortensen Ostrup først to haabefulde Sønner, og den 4de November samme Aar bortkaldtes han selv, kun 43 Aar gammel [2]). Hans Hustru, Sidsel Andersdatter (Vedel), overlevede ham med flere Børn, hvoriblandt Sønnen Morten Povlsen Grum, der var en lærd Orientalist og døde 1652 som Slotspræst i Kjøbenhavn [3]), og Datteren Anne, der blev gift med Frants Rosenberg, Professor ved Gymnasiet i Lund og siden Biskop i Viborg [4]).

Skrifter: Jobs Bekiendelse om den bestemte Dødstid. Lijgprædicken vdi sal. Tønne Brahes til Torstrup Lijgs hederlige nedersettelse i S. Peders Kircke i Malmø, den 29. Julij 1611. Kbh. 1612. 8.

Alle Menniskers Contrafey . . . Lijgprædicken vdi Frue Hel-

[1]) Sommelius, De templo cathedrali Lundensi, p. 91—4.

[2]) Danske Mag. 4 R IV, 60. Cawallin, a. Skr. Om Biskop Povl Mortensens Enke se Wegener, A. S. Vedel, S. 124. Not. 20. S. 267, Not 17 Acta Consist $^{8}/_{12}$ 1619 $^{10}/_{4}$ 16.0. $^{28}/_{4}$ 1621.

[3]) Zwerglus, Sjælandske Cleresi, S. 629—31. Wormii Epistolæ p. 233—4.

[4]) Vinding, Acad. Haun. p. 233.

wig Rantzows, Velb. Tage Totts til Erichsholm, Begraffuelse vdi Torløse Kircke, den 5. Septembris 1611. Kbh. 1612. 8.

Kong Ezechiæ Testament. Det er en Lijgprædicken holden Steen Maltessøn til Holmgaard, Danmarckis Rigis Raad oc Marsk, til en christelig Amindelse, i Lunde Domkircke 1. Oct. 1611. Kbh. 1613. 4. (Jvfr. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I. 1—22).

Biskop Povl Mortensens hdskr. Visitatsbog findes i Thottske Saml. 1586. 4to.

Breve af ham ere trykte i Tillæget, Nr. 430. 473. Ny kirkehist. Saml. V, 841—3. VI, 597. Nye Danske Mag. II, 24—6.

19.

Elias Eisenberg var født i Frederiksborg, ventelig omtrent ved Aaret 1581 [1]). Hans Fader af samme Navn var Sekretær i Frederik II's tydske Kancelli og Domprovst i Roskilde Kapitel, Moderen hed Thale Holste [2]). Faderen døde allerede 1590; men da Datteren Anna 1599 ægtede Biskop Peder Vinstrup, fik hendes Brødre en god Støtte i denne indflydelsesrige og velhavende Mand. Den 23de Januar 1602 androg Biskoppen i Konsistorium om, at hans Svoger Eisenberg — vor Elias — maatte faa det kongelige Rejsestipendium, hvad ogsaa blev ham lovet, naar først de, der havde ældre Tilsagn derom, havde faaet det. I Sommeren 1603 finde vi Elias Eisenberg med hans Broder Peter studerende i Vittenberg [3]). Da der i Slutningen af Aaret

[1]) I et Aktstykke af 21. Marts 1608, som nedenfor nærmere skal omtales, kalder Elias Eisenberg sig »Fredrigsburgensis«.

[2]) Se 2den Del, S. 414—6.

[3]) De have nemlig den 11. Juli 1603 i Vittenberg skrevet i Normanden Lars Holgersens Stambog (Thottske Saml. 553, 8vo). I samme Stambog have ogsaa deres tvende Brødre, Frants og Friederich Eisenberg, skrevet i Marburg 21. April 1604.

1604 blev Tale i Konsistorium om, hvem der skulde have det kongelige Stipendium, mindede Biskop Vinstrup om, at der var givet Elias Eisenberg et Tilsagn, i hvilken Anledning Professorerne, under Forbehold af Kanslerens Samtykke, paany gav ham Løfte derom, forudsat at han vilde studere Theologi og først tage Magistergraden i Kjøbenhavn [1]). Opfyldelsen af Tilsagnet trak dog i Langdrag, skjønt Biskoppen endnu en Gang senere fik det fornyet [2]). Grunden var dog maaske den, at Elias Eisenberg, der muligvis har været Hovmester for en eller anden adelig Yngling, selv tøvede med at erhverve den betingede Grad. Endelig tog han den 17de Marts 1608 Magistergraden under M. Iver Stubs Dekanat, og faa Dage efter udstedte han den brugelige Revers ved Modtagelsen af det kongelige Rejsestipendium, idet han forpligtede sig til flittig at studere Theologi og ikke tage nogen Grad udenlands [3]). I Aaret 1609 finde vi ham og hans Broder Peter atter studerende i Vittenberg [4]); men for Resten savne vi Oplysninger om hans Rejser. I Oktober 1611 var han blandt dem, der bleve foreslaaede til det pædagogiske Professorat; men han naaede dog ikke denne Gang at faa Pladsen [5]). Derimod blev han den

---

[1]) Acta Consist. 22. December 1604.

[2]) Acta Consist. 4. Marts 1605: «Proponerede Dn. Episcopus om Elia Isenbergs Søn og Kongens Penge, at han dennem maatte bekomme. Collectis suffragiis, Dibvadius erat neutralis. Reliqui omnes adjecerunt sua vota lubenti animo, ut tamen omnia fierent secundum fundationem, ut studeret Theologiæ et hîc cum primis in Magistrum promoveret. Episcopus suscepit ipsum omnia facturum».

[3]) Orig., dat. 21. Marts 1608, i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38. Af Stipendieprotokollen i Konsist. Arkiv, fremgaar dog, at El Eisenberg siden 1606 havde oppebaaret Stipendiet; han beholdt det i fire Aar.

[4]) Gjellerup, Biskop Jens Din. Jersin, S. 35, Not. 2.

[5]) Acta Consist. 2. Oktober 1611.

19de Avgust 1612 kaldet til Professor pædagogicus[1]), hvorhos Tilsynet med Bibliotheket blev ham overdraget i Januar 1614[2]). I November samme Aar overtog han det fysiske Professorat, der var ledigt ved M. Hans Rasmussens Død[3]). Det er imidlertid et Spørgsmaal, om Eisenberg egnede sig for dette Fag. Vi have ingen ret Anledning til at antage det.

Efter at M. Elias Eisenberg i Juni 1615 var bleven Decanus i det filosofiske Fakultet, blev den 31te Juli samme Aar det mærkelige Hverv ham overdraget, i Forbindelse med Christian Friis til Kragerup og M. Jesper Brochmand at drage om i Fyns Stift og anstille Undersøgelser angaaende Biskop Hans Knudsen Vejles Embedsforhold og Læremaade[4]). Naar Valget faldt paa Eisenberg til Udførelse af dette Hverv, er det ikke usandsynligt, at den Omstændighed, at han var Svoger til Biskop Resen, der havde ægtet Vinstrups Enke, Anna Eisenberg, har været det afgjørende. Om Undersøgelsens Udfald henvises forøvrigt til vore tidligere Bemærkninger om denne Sag[5]).

I April 1620 modtog M. Elias Eisenberg kongelig Udnævnelse som Præst i Besser og Onsbjerg samt Provst paa Samsø, hvorpaa han den paafølgende 2den Maj nedlagde sit Professorembede[6]). Det er ikke usandsynligt, at den

---

[1]) A. C. 15 Avg. 1612: »Blev angivet de infimo pædagogo. Samtykte menige Professores M. Eliam Isenberg, salvo tamen Cancellarii, judicio«. Ibid. 19. Avg. s. A.: »Bleff M. Elias Isenberg fuldt admitteret til Pædagogiam infimam og præsterede Juramentum«.

[2]) A. C. 13. Okt. 1613. 12. Jan. 1614. Bibliotheket fratraadte Eisenberg i November 1618.

[3]) A. C. 22. Okt. og 9. Novb. 1614.

[4]) Kirkehist. Saml. I, 484 flg.

[5]) Se foran, S. 296 flg.

[6]) A. C. 2. Maj 1620: »Dn. M. Elias Eisenbergius resignavit professionem publicam, cum gratiarum actione«. Det er altsaa urigtigt

nærmeste Aarsag til hans Forflyttelse har været den, at man ikke ansaa ham for at være det fysiske Professorat ret voxen. Men forøvrigt var det Præstekald, som han fik, et af de mest indbringende i Landet, saa at han neppe har lidt noget materielt Tab.

Efter 15 Aars præstelig Virksomhed, som vi dog ikke kjende nærmere til, døde M. Elias Eisenberg i Aaret 1635. Han havde været gift med Anne Jensdatter, der senere ægtede hans Eftermand. Blandt deres Børn kan nævnes Sønnen Elias, der blev Præst i Kallundborg.

Skrifter: Disputatio de Præstantia scientiæ de anima, quam pro consequenda Baccalaurei honoribus in Reg. Acad. Hafn. tuebuntur Juvenes 57. 8 Maij. Hafn. 1616. 4.

*Ἐξήγησις definitionis animæ. 29 Martij. Resp. Trugillo Nicolao Asloja-Norvego. Hafn. 1617. 4.

*Disputatio de unione animæ cum corpore. 16 Maji. Resp. Ebero Jani Brunovio. Hafn. 1618. 4.

20.

Peder Bertelsen Kierul (*Petrus Bartolinus Kierulius*) var født i Vensyssel, formodentlig omtrent ved Aaret 1586.

---

naar Vinding, p. 254, siger, at Eisenberg blev Præst 1621. Om Tiden for hans Udnævnelse findes noget nærmere i A. C. 17. Juni 1622: »Proposuit M. Dn. Rector nomine M. Eliæ om »Terminus in quo mortuus« [ɔ: Naadensaarets Begyndelse] skulde ikke være Terminus Johannis, efterdi han efter Paaske blev voceret, ordineret, investeret og resigneret. Blev svaret communi consilio, at deri en Gang tilforn havde været sentenseret in pari casu, hvorefter D. Metzner og maatte rette sig, der han suo nomine lod similem quæstionem proponere: Quod in termino computando non habebitur ratio resignationis aut novi officii investituræ, sed solius novi officii acceptationis. Hvorfor, efterdi Dn. M. Elias havde oblatam vocationem ante vesperam Paschatos accepteret, ut ex datis regiis literis probari potest, vidste de ikke a semel lata constitutione at kunne recedere; vare dog M. Eliæ alias omnes ad quævis possibilia obligatissimi«.

I hvilken Livsstilling hans Fader, Bertel Kierul, har været, vide vi ikke. Sønnen gik i Aalborg Skole. I Aaret 1606 findes han indskreven blandt Kommunitetets Alumner. Maaske er han da kommen til Universitetet et Aars Tid tidligere. Den 28de April 1612 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn under M. Christen Longomontans Dekanat. Den 22de Maj 1613 gav Professorerne ham Løfte om at faa det kongelige Rejsestipendium efter M. Jens Dinesen Jersin, som stod nærmest for Tur. Der gik dog to Aar hen, inden Løftet opfyldtes, thi først den 9de Maj 1615 udstedte M. Peder Kierul den sædvanlige Revers ved Stipendiets Modtagelse, idet han forpligtede sig til at studere Theologi [1]). Af Steder, paa hvilke han har studeret udenlands, kunne vi kun udpege Vittenberg, hvor han var i Følge med, og ventelig som Hovmester for den af sine litterære Interesser siden hæderlige bekjendte Adelsmand Jørgen Seefeld [2]). Men her havde han forøvrigt allerede opholdt sig, inden han fik

---

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38.

[2]) Herom vidner følgende Brev, der i Orig. findes i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling:

Salutem meo & M Petri Kierulii nomine Tibi Dne Lavrenti, amice & conterranee dilecte, plurimam precor, annumque hunc ineuntem favstum felicemqve ex animo tibi opto. Peto humaniter, Dne Lavrenti, velis epistolium adjunctum Henrico Hammeltun ab itinere Dresdensi redeunti tradere. Plura hac vice ad Te scribere & temporis et rerum prohibet inopia. Cæterum cum omnibus tuis popularibus et amicis vale. Witebergæ 9 Januarii. Raptim.

Georgius Seefeldius Mppia.

Udskrift: Doctrina et virtute præstanti viro, Dno Lavrentio Sckavenio, Dano, amico meo dilecto. — Leipzig · bey Melchior Brauer zu erfragen.

Til Oplysning om Brevets Affattelsestid kan bemærkes, at Lavrits Mortensen Scavenius blev immatrikuleret i Leipzig i Sommerhalvaaret 1614 (Ny kirkehist. Saml. II, 523), saa Brevet altsaa neppe kan være tidligere end fra 1615.

Stipendiet, da han 1613 i Vittenberg var Respondens ved Forsvaret af en Afhandling om et astronomisk Emne. Astronomi synes i det hele at have været hans Yndlingsvidenskab, og vi fejle neppe ved at udpege Longomontanus baade som hans egentlige Læremester og som den Mand, der særlig tog sig af ham og skaffede ham Ansættelse i Universitetets Tjeneste.

Den 5te Juni 1616 blev M. Peder Kierul nemlig antaget som Professor pædagogicus ved Kjøbenhavns Universitet[1]). I November 1618 blev tillige Opsynet med Bibliotheket ham overdraget[2]). Han blev imidlertid ikke gammel ved Universitetet, thi da Kansleren havde faaet den Mening, at han ikke duede til sin Plads, fik Professorerne Befaling om at kalde ham til Præst i Universitetets Patronatskald Sæby (og Hallenslev) ved Tis Sø. Herom findes der følgende i Acta Consistorii for 28de April 1621: «Fremkom M. Petrus Kierulius, og efter som han er angiven hos Øvrighed, som han skulde være ubekvem til Officium Professorium, hvorfor Kgl. Majestæt haver betænkt hannem med Sæby Præstekald med sin Annex at annamme, og haver ved M. D. Cancellarium tilkjendegivet M. D. Rectori (D. Kort Aslaksen) saadan Høj-Øvrigheds Vilje: at Rector og Professores vilde intercedere for hannem, at han maa

---

[1]) A. C. 5. Juni 1616: »M. Petrus Kerulius, communibus Senatus Academici suffragiis ad Professionem Pædagogicam suscipiendam approbatus, juramentum solenne præstitit». Det er altsaa urigtigt, naar Vinding, Worm og andre sige, at han blev Professor i Aaret 1615. Til hans Løn hørte et Præbende i Skaane, angaaende hvis Bestyrelse man har nogle Breve fra ham (Geh. Ark., Danske Saml. Nr. 374; jvfr. Aarsberetn. fra det kgl. Gehejme-Arkiv I, S. LXXV).

[2]) A. C. 14. November 1618: »M. Elias resignerede fra sig Bibliothecam Academiæ, og det blev undt M. Petro Kierulio at tage Vare derpaa fremdeles».

blive ved sin Profession, indtil noget andet Kald bliver ledigt, som han kan være hjulpen med, og ikke skikkes bort til Sæby. M. D. Rector og M. Christianus S. Longomontanus lovede at intercedere for hannem hos M. D. Cancellarium. Herforuden begjærede M. Petrus Kierulius, at dersom han endeligen skal bort til Sæby Kald, hannem da maa meddeles Testimonium af Rectore og Professoribus, hvorledes han haver skikket sig in Officio Professorio».

Kieruls Ulyst til Præstekaldet i Sæby hjalp ham ikke noget; Professorerne maatte meddele ham Kaldsbrev, skjønt de forhen havde givet en anden Person Løfte om Embedet, og den 30te Maj 1621 blev han ordineret af Biskop Resen [1]). Om hans Liv og Virksomhed i Sæby kan bemærkes, at han blev Provst i Løve Herred, og ved Gavebreve af 1629 og 1632, med sin Hustru Anne Christensdatters Samtykke, skjænkede 200 Rdl. til sin «Fædrene-Skole i Aalborg», saaledes at tvende Disciple skulde understøttes med Renten af denne Sum [2]). Da han i et Skrift af en hollandsk Lærd fandt Tyge Brahes astronomiske Iagttagelser og Hypotheser angrebne, optraadte han offentlig som Forsvarer af sin berømte Landsmands Hæder [3]). Ogsaa hvad han ansaa for sin egen Rettighed søgte han at hævde; thi da en Herremand ved Navn Jørgen Grubbe havde nedlagt tre Bøndergaarde i Sæby Sogn og inddraget Jorderne under sin Gaard, udvirkede han en kongelig Befaling af 4de Marts 1631 til Herremanden, om at han skulde give

---

[1]) A. C. 7. Februar 1621. Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 2990. 4to.

[2]) Hofman, Fundationer IV, 106—7.

[3]) Worms Lexicon III, 950. Jvfr. Dän. Bibl. VIII, 710. Paa Titelbladet kalder han sig «Petrus Bartholinus K. Danus, Theol. et Mathes. Stud.», hvad dog ikke kan betegne, at han var Student i den sædvanlige Betydning af dette Ord, med mindre Skriftet først er udgivet mange Aar efter dets Affattelse.

Præsten Erstatning for den Afgang, han derved led i sin Tiende og anden Rettighed[1]. — Det sidste, vi have fra M. Peder Kieruls Haand, er et Brev af 12te Juni 1642, hvorved han indbyder Biskop Jesper Brochmand til den 5te Søndag efter Trinitatis (10de Juli) at bivaane hans Datter Karens Bryllup i Sæby Præstegaard med Hr. Lavrits Olufsen (Agendorph), Sognepræst i Ønslev paa Falster[2]. Det blev imidlertid nok en Sørgehøjtid istedenfor en Glædesfest, thi M. Peder Kierul døde i samme Maaned, hvori Brylluppet var berammet, men uvist om før eller efter dette.

Skrift: Apologia pro observationibus et hypothesibus astronomicis Dn. Tychonis Brahei, Astronomorum sui seculi facile principis, contra vanas Martini Hortensii Delfensis criminationes et calumnias, quas in præfationem commentationum Philippi Lansbergii de motu terræ diurno et annuo consarcinavit. Haun. 1632. 4.

Kierul var Respondens ved følgende akademiske Disputatser: Disp. de refractionibus. Witeb. 1613. Disp. Theol. de sacrificiis satisfactionis Christi, decima septima. 3. Jan. 1616. Præside Wolfg. Franzio, SS. Theol. Doctore. Witeb. [1616]. 4.

Biografierne af de øvrige i dette Tidsrum ansatte Universitetslærere (Christen Sørensen Longomontanus, Vulfgang Rhuman, Herman Nielsen, Jesper Brochmand, Caspar Bartholin, Oluf Worm, Peder Gelstrup, Hans Michelsen, Klavs Plum og Jens Dinesen Jersin) maa her forbigaas, baade af Hensyn til den temmelig store Plads, som flere af dem vilde indtage, og fordi disse Mænds Virksomhed strakte sig tildels langt ud over nærværende Tidsrums Grændser.

---

[1]) Jydske Tegnelser. VIII, 306.
[2]) Afskrift i Gl. kgl. Saml. 3038. 4to.

5.

Universitetets Bestillingsmænd og Betjente.

1.

Foged og **Qvæstor** var fra 1591, da Niels Vincke gik af, Niels Pedersen. Han var en Søn af Raadmand Peder Nielsen i Aarhus og Svoger til D. Anders Lemvig, hvis Hustru, den i sin Tid vel bekjendte Dorthe Doctors, var hans Søster. I en Række Aar forestod han det dobbelte Embede, om end ingenlunde til almindelig Tilfredshed. Den 19de Januar 1597 vedtoges saaledes i Konsistorium, »at Niels Pedersen Qvæstor skal have herefter en vis Besoldning i Penge, og ikke besvære Universitetet med nogen Rejser at bekoste eller nogen anden Ting, foruden hvad for Breve og Domme gives, og føre siden alt andet til rigtigt Regnskab. Item at han forpligter sig og sine Arvinger alle Artikler i hans Forpligt at holde, eller med hans Tjeneste at afsættes[1])». Efterhaanden voxede Utilfredsheden med hans uordentlige og, som man antog, uredelige Forvaltning af Universitetets Gods og Pengesager saaledes, at man 1605 gav ham hans Afsked. Men dermed var man ikke færdig med ham; navnlig fik Professor Iver Stub en ubehagelig Proces med ham, og først i Aaret 1612 kom de højlærde til Ende med de langvarige Stridigheder med denne Foged. Da imidlertid Hovedtrækkene af disse Forhandlinger, der fylde saa mange Sider i Konsistoriets Protokoller, ere omtalte i den almindelige Historie[2]), skulle vi ikke her opholde os videre derved, men kun bemærke, at Niels

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 96.

[2]) Se 2den Del, S. 642. 3die Del, S. 192—4. 4de Del, Nr. 445. 509—11.

Pedersen ved sin Død 1618 testamenterede ikke ubetydelige Summer til Kirker og Skoler[1]).

Om Antagelsen af en ny Foged og Qvæstor findes følgende i Acta Consistorii for 18de September 1605: «Blev Povl Madsen indkaldt, hvilken blev sin Løn foreslagen efter gammel Taxt: 60 Daler, 25 Tønder Havre, 2 Pund Korn, 1 Fjerding Smør; Summa vist 110 Daler, foruden Skriverpenge og Skriverskjeppe. Med hvilken han skulde nøjes indtil videre Tjeneste. 2. At han skulde have en Tegnebog af Jordebogen paa hvert Aar at indskrive Forandring paa Bønderne. 3. At han ingen Handel skulde drive med Bønderne. 4. Og ingen Gaarde bortfæste uden Rectors Vilje. 5. At han skulde sætte nøjagtig Borgen for sig paa tre Aars Tid. 6. At han hvert Fjerdingaar skulde overlevere hver Professor sit Stipendium. Hvilket alt han skulde give skriftlig fra sig med Forlovere med Brev og Segl og Haand, og igjen faa Brev af Universitetet». Alt dette lovede nu Povl Madsen med Haandslag, hvorpaa to af Professorerne, M. Christen Hansen og Notarius M. Hans Alanus, bleve udsendte fra Konsistorium med den ny Foged til Universitetets Rektor, D. Jørgen Dybvad, med Begjæring til ham om at stadfæste ham eller give Rektors eller Universitetets Segl til at sætte under Brevet. Dybvad viste imidlertid sin sædvanlige Særhed ved at afslaa denne Begjæring, og det var først efter videre Forhandlinger, at Povl Madsen den 28de September 1605 «blev declareret Universitetets Foged og dertil fik Brev med Universitetets Segl og underskrevet med Notarii Haand. Og blev ham sønderlig befalet at forsvare Universitetets Bønder baade for andre og

[1]) Det samme var Tilfældet med hans Broder Palle Pedersen, der døde Aaret før ham. Begges Testamenter findes meddelte i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 472—7.

for Niels Pedersen, om han vil dem forurette i nogen Maade».

Povl Madsens Virksomhed gav i adskillige Aar ingen Anledning til Besværinger. Den 13de April 1614 bemærkes dog i Konsistoriets Forhandlinger: «M. Hermannus Nicolaus, Decanus, antog efter Universitetets venlige Begjæring at være Qvæstor Academiæ til at oppebære Penge og Korn, og paa et halvt Aars Tid til en Prøve». Men det er dog ikke rimeligt, at denne Bestyrelsesmaade af Universitetets Pengevæsen er vedbleven ret længe. Den 23de Maj 1618 meddelte Rektor, at det var Kanslerens Raad, at Universitetet og Kommunitetet for Fremtiden skulde nøjes med een og samme Mand som Foged. Dette Forslag gjordes vistnok, fordi der den Gang var Tale om at antage en ny Foged, da Povl Madsen havde altfor store Restanser i sit Regnskab. Ialfald fik Dirich Villumsen den 21de Juli 1618 Brev paa at være Universitetets Foged («Ridefoged»). Blandt de Vilkaar, der ved hans Ansættelse foreskreves ham, kan mærkes: Han skulde 1. trolig forestaa sit Embede, være Rektor og Professorer lydig og villig tjene dem, forsvare Bønderne og bringe det øde Gods paa Fode igjen; 2. indkræve Landgilden til rette Tid, og aarlig til Philippi-Jacobi Dag gjøre Rektor og Professorer Regnskab for Indtægterne af Universitetets Fællesgods, og enhver Professor for hans Præbendegods; 3. selv holde sig med Hest, Bønderne dermed at forskaane; 4. ikke drive Handel med Bønderne. Som Løn tillagdes der ham aarlig 80 Rdl., 1 Pund Rug, 1 Pund Byg, 30 Tønder Havre, 1 Fjerding Smør, sædvanlig Skriverskjeppe og Skriverpenge, Fogdens sædvanlige uvisse Rettighed, naar han var tilstede ved Skifte efter Bønderne og hjalp dem til Rette, den tiende Penge af Sagefald hos Bønderne samt af Stedsmaal og Frikjøb

paa Universitetets Fællesgods. Af Præbendegodset skulde han blot have 1 Rdl. af hver Gaard, som henstedtes, og af hver Bondesøn, som «hensolgtes», og af hvert Hus 1 Mark[1]). — Dirich Villumsens Sendrægtighed i Regnskabsaflæggelsen gav dog efter et Par Aars Forløb Anledning til saa megen Utilfredshed, at han allerede 1621 fik sin Afsked, hvorpaa den ovennævnte Povl Madsen for en Tid atter kom til at forestaa Fogedforretningerne[2]).

I Egne af Sjæland, hvor større Dele af Universitetets Gods fandtes nogenlunde samlet, var der beskikket Underfogeder, som havde det stedlige Tilsyn med Godset i den paagjældende Egn. Nævnes kunde saaledes Jep Mogensen, Underfoged i Skee ved Ringsted, og Mads Krause, Underfoged i Egnen ved Kjøge[3]).

2.

Notarius var i dette Tidsrum altid en af de yngste Professorer, sædvanlig den saakaldte prior Pædagogus. Den 10de Juli 1590 vedtoges i Konsistorium, at Universitetets Notarius for Fremtiden skulde underskrive alle aabne Breve, der udstedtes (i Rektors eller det akademiske Senats Navn), at ikke nogen mere skulde misbruge Rektors og Universitetets Segl[4])». Det var nemlig sket nogle Gange, at en,

---

[1]) Fogdens Kaldsbrev og Revers, den sidste medunderskreven af tvende Forlovere, findes i Konsist. Kopibog II, 102—5.

[2]) Acta Consist. 23/2. 23/9 1620. 1/2. 11/8 1621.

[3]) Den første nævnes i A. C. 20/6. 25/9 1599; den anden i A. C. 17/9. 12/11 1603. 4/2 1604.

[4]) Ny kirkehist. Saml. I, 56. Det tidligste i denne Form udfærdigede Testimonium publicum, vi kjende, er et for Franciscus Christiani Querndorpius, udstedt af Rektor D. Anders Christensen ved M. Iver Stub, Notarius Acad., den 20. December 1591 (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 195).

der ikke kunde vente sig noget godt Vidnesbyrd af Professorerne, selv havde udfærdiget sig et Testimonium og taget Universitetets Voxsegl af et andet Brev og sat det derunder. Om Notarens Forretninger er tidligere talt [1]); her skal kun bemærkes, at de udførlige Ligprogrammer over Adelsmænd og ansete Borgere, som efterhaanden mere og mere bleve Mode, afgave en ikke ganske ringe Indtægtskilde for Notarius, der udfærdigede dem i Rektors Navn. For ethvert udfærdiget Testimonium publicum oppebar Notarius, ialfald faa Aar efter nærværende Periodes Slutning, og vel ogsaa i denne, 1 Rdl., og da det nu krævedes af enhver Ordinand, at han skulde have Testimonium, saa kunde det ikke blive nogen ganske ringe Sum [2]). Forøvrigt var det navnlig Notarens Pligt at føre Protokollen over «Acta Consistorii», og i de fra Aaret 1599 af opbevarede originale Forhandlingsprotokoller kunne vi endnu saa temmelig kontrollere den større eller mindre Omhu og Orden, hvormed de forskjellige Notarer skilte sig ved dette Hverv.

Følgende Mænd vides at have fungeret som Notarii Academiæ i dette Tidsrum: M. Iver Stub 1591; M. Lavrits Skavbo fra Oktober 1594 til Avgust 1600 [3]); M. Kort Aslaksen fra September 1600 til Januar 1603, hans Protokolførelse var ligesaa kortfattet og skjødesløs, som hans Forgjængers havde været udførlig og omhyggelig; M. Christen Hansen (Riber) fra Januar 1603 til Januar 1604; M. Hans Jensen Alanus fra Januar 1604 til Avgust 1608; M. Vulfgang Rhuman fra Avgust 1608 til Juni 1609; M. Herman Nielsen fra Juni 1609 til Juni 1610; M. Knud Bieske fra Juni 1610 til Juni 1612; da han i

[1]) Se 2den Del, S. 670 flg.

[2]) Jvfr. Danske Mag. I, 219

[3]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 67.

September 1610 rejste bort for at gjenvinde sit Helbred, var M. Povl Mortensen Ostrup i nogen Tid Notarius i hans Sted; M. Jesper Brochmand fra Juni 1612 til Juli 1614; D. Oluf Worm fra Juli 1614 til Juni 1616; baade dennes og Brochmands Kopibøger over de af dem som Notarer udfærdigede Breve ere endnu bevarede [1]). Den sidste Notarius i dette Tidsrum var M. Peder Gelstrup fra Juni 1616 til September 1621.

3.

Bibliothekarens Forretninger vare i denne Periode som oftest forenede med Notarens, og da denne jo tillige havde sit Professorembede at besørge, skjønnes let deraf, at Forretningerne ved Bibliotheket i Regelen ikke have været betydelige. De indskrænkede sig sædvanlig til at føre Tilsyn med Bogsamlingen og at være tilstede nogle Timer to Dage om Ugen, naar Bibliotheket stod aabent for dem, der ønskede at læse i Bøgerne. Udlaan fandt som det synes ikke Sted i noget betydeligt Omfang og sædvanlig kun til Professorer. Med Anskaffelsen af Bøger havde Bibliothekaren ikke noget at gjøre, den var forbeholdt Universitetets Rektor. I Aaret 1603 vedtoges følgende Love for Bibliotheket, de ældste der kjendes, Universitetsfundatsens kortfattede Bestemmelser fraregnede [2]): «1. Bibliothekaren, hvem Bøgerne ere betroede af Rector Magnificus og Professorerne, skal omhyggelig sørge for, at alt er vel holdt og rent. 2. Han skal afværge, at Bøgernes Orden forstyrres, saa de ikke svare til Fortegnelsen. 3. Han maa ikke tillade nogen at laane mere end i det højeste fire Bøger ad Gangen, at Bibliotheket

[1]) Af disse tvende Kilder ere en Del Aktstykker meddelte blandt Tillægene.

[2]) Se 1ste Del, S. 663.

ikke skal synes forstyrret. Hver Maaned skal han fordre dem tilbage, og imidlertid føre alt ind i en Bog, der er bestemt til saadant Regnskab. 5. Han skal aarlig før Hundedagne aflægge Regnskab for Rector Magnificus og Decanus, og erstatte Tabet, om noget saadant befindes. 6. Hver Gang en ny Bibliothekar ansættes, skal han modtage Bibliotheket efter Katalogen og skrive sit Navn under disse Bestemmelser, til Erindring om at han er forpligtet paa dem [1])».

Disse Bestemmelser ere et Led i den gjennemgribende Ordning af Bibliotheksvæsenet, som den flittige og energiske Professor Hans Povlsen Resen foretog i sit Rektorat 1602—3 [2]). Han lod nemlig hele Bogsamlingen katalogisere og gjorde Udkast til Regler for Benyttelsen af dens enkelte Afdelinger, der siden stadfæstedes i Konsistorium [3]). Paa denne Tid fandtes der tre saadanne Afdelinger:

1. Bibliotheca vetus, der da bestod af omtrent 950 Bind trykte Bøger af alle Fag, især Theologi, og omtrent 325 Manuskripter [4]). Alle de sidste ere fremmede

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 400.

[2]) Jvfr. Vinding, Acad. Haun. p. 180. Nyerup, Kbhvns Univ. Annal. S. 90.

[3]) A. C. 2. Februar 1604: »Obtulit Mag^co Rectori Dn. D. Resenius Catalogum utriusque Bibliothecæ inferioris et superioris [det var anbragt i to Etager]. Leges in veteri Bibliotheca propositæ approbatæ sunt, ut serventur«.

[4]) I Konsist. Arkiv, Nr. 146 b., findes: Catalogus librorum typis expressorum et manuscriptorum veteris Bibliothecæ Regiæ Academiæ Hafniensis, conscriptus An. J. Ch. CIƆ IƆ CIII. Med Resens Haand er tilføjet: »una cum Catalogo Bibliothecæ Franciscanæ, qvæ est ad templum Academiæ«. Katalogen er overordentlig smukt og nøjagtig skreven. S. 1—47 findes Libri Theologici; S. 48—52 Libri Medici; S. 52—81 Libri Philosophici et Historici; S. 82—91 Libri Juridici; S. 91—101 Appendix librorum Theologicorum; S. 101—10 App. Philosophicorum; p. 111—18 App. librorum in utroque jure;

Skrifter fra Oldtiden og Middelalderen. Af danske Krøniker og lignende haandskrevne Sager til Oplysning om fædrelandske Forhold findes intet Spor, rimeligvis fordi Historiografen har haft til sin Benyttelse alt, hvad Universitetet besad af den Slags. Det eneste kjendelig danske Haandskrift er: Statuta veteris Academiæ.

2. Bibliotheca Franciscana; da denne lille Bogsamling, der havde et særligt Lokale paa Vor Frue Kirkes Loft, tidligere er omtalt [1]), skulle vi indskrænke os til at bemærke, at der i Avgust 1602 vedtoges Bestemmelser for Brugen af dette Bibliothek, og lidt senere samme Aar optoges et nøjagtigt Inventarium over samme, der viste, at det just ikke var blevet meget omhyggelig behandlet i den sidste Opsynsmands Tid [2]).

3. Bibliotheca Lymviciana, skjænket Universitetet ved D. Anders Lemvig Testamente af Maj 1601 og det tilfaldet ved hans Død den 3die Maj 1603. Denne Samling overgik langt, hvad Universitetet fra tidligere Tid ejede, idet den bestod af henved 3000 trykte Bøger i alle Fag og omtrent 175 Manuskripter [3]). Navnlig udmærkede den sig ved nyere Litteratur, som Universitetet ellers var

---

S. 120 flg. Bibliotheca complurium veterum manuscriptorum codicum Academiæ Reg. Hafn. in Theologia, Philosophia, Medicina et Juris-Prudentia. Og endelig S. 172 flg. Catalogus Bibliothecæ Franciscanæ.

[1]) Se 2den Del, S. 71—3.

[2]) Se Tillæg, Nr. 380 og 384. A. C. 16. Febr. 1603.

[3]) Se Tillæg Nr. 357. I Konsist. Arkiv, Nr. 146 c., findes en samtidig Katalog over dette Bibliothek. Foran dette staar følgende Vers:

Andrea nobis carus Lymvice fuisti:
Et tua cara tibi Bibliotheca fuit.
Hanc ergo, caris voluisti semper amicis
Coram esse, et rarum pignus amicitiæ.
Noster eras, qvi jam vivis, Lymvice, beatus,
Bibliotheca etiam posteritatis erit.

fattigt paa, medens det havde forholdsvis mange Palæotyper eller Skrifter trykte før Aaret 1500. Endvidere indeholdt Lemvigs Samling temmelig mange danske Skrifter, som Bibliotheca vetus næsten ganske savnede. Før sin Død havde Giveren udarbejdet nogle Love, især sigtende til hans Samlings Bevarelse i uskadt Stand, men mindre heldige med Hensyn til en mere udstrakt Benyttelse af Bøgerne. Navnlig maatte de ikke laanes ud uden til Professorer, og selv til disse kun under temmelig betydelige Indskrænkninger [1]):

Til disse Samlinger kom senere følgende:

4. Bibliotheca regia skjænket Universitetet til Nytaarsgave 1605 af Kong Christian IV [2]). Det var Hovedmassen af de Bøger, som Kongerne Christian III og Frederik II havde samlet paa Kjøbenhavns Slot, hvoriblandt megen tydsk Litteratur. Efter den opbevarede Katalog [3]) bestod Gaven af c. 2000 Bind af alle Videnskaber, men især Theologi. Regner man de enkelte Skrifter, af hvilke ofte flere vare indbundne sammen, bliver Tallet sikkert over 3000 [4]). Blandt Bøgerne fandtes mange Pragtexemplarer indbundne i Fløjl og med Sølvspænder. I Katalogen anføres ogsaa et «Appendix Bibliothecæ», paa et Par hundrede Bind; men der siges ikke, hvorfra det stammer.

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 401. Af A. C. 4 Febr. 1604 ses, at Professorerne ogsaa vare betænkelige ved at stadfæste disse Love.

[2]) Cort Axelsen, Theol. oc Hist. Beskriffuelse, Tidsregisteret: «1605 Kongens Bibliothek paa Slottet giffuet til Academien oc flyttet til Academiens Bibliothek den 10. Januarii». Henrik Albertsen (Hamilton) skrev et Par latinske Digte i den Anledning, trykte i Rostgaards Deliciæ poet. Dan. I, 14.

[3]) Arne Magn. Saml. 901. 4.

[4]) Jeg har ovenfor S. 148 efter A. Thura, Nyerup og Werlauff angivet Samlingen til 1100 Bind, men et Eftersyn af selve Katalogen viser, at den var større.

Formodentlig er det senere Gaver fra Kongen og Prinds Christian. Den 27de Februar 1605 vedtoges i Konsistorium, «at Bogskabene, udi hvilke Kongens Bøger ere i satte, skulde anstryges med rød Zinnober-Farve». Paa Spørgsmaal om, hvad der skulde gjøres ved nogle «tabulæ cosmographicæ Regiæ» i Bibliotheket, svaredes at «de skulde tages af Rammerne og lægges i Kisterne, og Rammerne paa det øverste Loft». Ventelig har der ikke været Plads til at have disse Landkort ophængte. Da Christian III i sin Tid havde ladet indsamle Bøger og Haandskrifter fra Klostrene, kan det paa Forhaand formodes, at Christian IV's Gave har indeholdt ikke lidet af den Art, hvad ogsaa stadfæstes af de bevarede Efterretninger om samme [1]).

De betydelige Forøgelser, Universitetets Bogsamling saaledes havde faaet, synes ikke blot at have virket til større Omhu for Bibliothekets Bevarelse [2]); men ogsaa at have givet Professorerne mere Tilbøjelighed til ved Kjøb at supplere, hvad der endnu kunde synes at mangle. Vi høre ialfald i denne Periode langt hyppigere om Indkjøb af Bøger, end Tilfældet havde været i Frederik II's Tid. Navnlig interesserede Kansler Chr. Friis til Kragerup sig

---

[1]) I Univ.-Bibl.s Donationskatalog hedder det: «A. 1605 ingentem copiam Codicum manuscriptorum membraneorum et impressorum, qvæ in arce Havniensi inventa est, regiæ suæ Academiæ Havniensi dedit ... Chr. IV.» (Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. Kgl. Bibliothek. 2. Udg. S. 13).

[2]) A. C. 4. Februar 1604: «Actum est de frumento superiori tabulato non imponendo supra Bibliothecam, ut hactenus factum est. Et conclusum est, at intet Korn skal tilstedes efter denne Dag at lægges paa Bibliothecæ Loft for megen Ulejligheds Skyld, og at det skal udrømmes, som der er oplagt af Povl Kornskriveren, D. Thomæ [Finckii] Tjener. Interest Reipublicæ, ne libri corrumpantur, qui nostri non sunt sed Communitatis [vistnok: Almenhedens], dixit Episcopus».

for, at Universitetets Bogsamling kunde blive saa komplet, som Forholdene tillod [1]).

Til Indkjøbene kom endvidere Afleveringerne af Historieskrivernes efterladte haandskrevne Samlinger, hvorved Universitetsbibliotheket efterhaanden blev Gjemmested for en rig Skat af Kilder til Fædrelandets Historie. Vi sigte her ikke blot til Afleveringerne fra de saakaldte kongelige Historiografer, som Krag, Venusin, Vedel og Lyskander, men ogsaa dem fra andre Historieskrivere, som Arild Hvitfeldt og D. Henrik Høyer i Bergen. En nærmere Redegjørelse, for hvad der paa denne Maade blev Universi-

---

[1]) A. C. 4. Febr. 1604: »Blev proponeret ex fundatione: Ut quotannis emantur libri ad bibliothecæ supplementum. Atque singulariter emendi libri, quos habet M. Jonas Jacobi, Biblia scilicet hebraica, tomos iiij, qui empti fuerunt 8 Rosareis aureis, soluti: Ligatura 4 thr. constat. Inde annales Baronii 10 aut 12 voluminibus«. Ib. 22 Novbr. 1609: »Proponeret, at M. Hans Jensen [Alanus] skulde tage Henrik Valdkirch til sig og taxere de Bøger, som M. Dankor [Lejel] haver bødet Universitetet til Kjøbs«. Ib. 14. Marts 1612: »Proponerede Magn. Dn. Rector de consilio Magnifici Dni Cancellarii, at Bibliotheca Academica skal augeres i Aar. At om der er ex Professoribus, som haver libros novos, de vilde sælge dennem til Bibliothecam; de kunde dog ligevel bruge dennem«. Ib. 23. Maj 1618: »Retulit M. D. Rector, ferre voluntatem M. D. Cancellarii, ut thaleri 200 impendantur Bibliothecæ Academiæ jam augendæ. Et ajebat exhibita jam esse Academiæ manuscripta historica M. Andreæ Velleji. Promisit quoque M. Christianus Longomontanus, se pro certo pretio in Bibliothecam Academiæ instrumenta quædam Mathematica traditurum«. Ib. 13. Sept. 1619: »Gav Vice-Rector tilkjende, at det er M. D. Cancellarii Vilje, der skal gjøres et Skab udi Bibliotheket til monumenta historica.« Ib. 12. April 1620: »Blev ommeldt, at her skulde gjøres Regnskab paa Consistorio for hvis Bøger Dn. D. Joh. Paul. Resenius kjøbte af Universitetets Penge til Bibliotheket, den Tid han sidst [1617—8] var Rektor«. Jvfr. Tillæg, Nr. 459. Den 28. Maj 1621 kvitterer Henrik Waldkirck for 19 Sletdlr., som Univ. Rektor, D. Kort Aslaksen, havde betalt ham for indkjøbte Bøger til Bibliotheket (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 153).

tetets Ejendom, vilde imidlertid føre os for vidt paa dette Sted [1]).

Medens Universitetets Rector altsaa var Overbibliothekar, besørgedes de mere underordnede Bibliothekarforretninger i dette Tidsrum af følgende Mænd, saa vidt vi kjende dem: M. Lavrits Skavbo fra 1594 og maaske indtil 1600 [2]). Hans Eftermand var rimeligvis M. Kort Aslaksen til 1603, ialfald var han Notarius i dette Tidsrum, og den 18de Januar 1602 vedtoges i Konsistorium, «at Lemvici Bibliotheca skulde af Notario publico registreres», hvilket tyder paa, at han tillige har været Bibliothekar. M. Christen Hansen (Riber) havde derpaa Bestillingen indtil Januar 1607, da han paa Forlángende af Notarius, M. Hans Jensen Alanus, afgav den til denne [3]). I Juli 1608 gjorde M. Vulfgang Rhuman, som da valgtes til Notarius, Fordring paa ogsaa at faa Bibliotheket paa Grund af den dermed forbundne Løn. Men Alanus beholdt det dog endnu nogle Aar, nærmest som Erstatning for det betydelige Arbejde, han havde haft med Katalogisering og Ordning af Bibliotheca Regia [4]). I September 1610 blev M. Povl

---

[1]) Wegener, Efterretn. om A. S. Vedel, S. 254—5. Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, S. 133—4, 146—54. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 305—10 . Suhms Nye Saml. IV, 2, 73—5. Acta Consist. 24. Januar 1618: «Christoffer Ulfeld skal paamindes, at han lader fremkomme til Universitetets Liberi sl. Arild Hvitfeldts Manuscripta, som han tilforn lovet og tilsagt haver, og skal hannem derpaa gives Universitetets Revers».

[2]) Ny. kirkehist. Saml. V, 68.

[3]) Acta Consist. 3. Dcbr. 1606, 7. Jan. 1607.

[4]) Acta Consist. 27. Juli 1608: «Actum est de Notariatu et Bibliotheca. Munus utrumque petiit M. Rumannus. Notariatum ipsi ante concessum obtinuit quidem nunc; sed non præstitit juramentum. Bibliothecam non potuit, quia defectum sui pædagogii debuit et potuit Joh. Janus resarcire, quo tempore illa caruit: judicio Rectoris et Professorum, contrariante tamen D. Cunrado.

Mortensen Ostrup Bibliothekar, i Maj 1611 M. Jesper Brochmand; i Avgust 1612 D. Caspar Bartholin; i Januar 1614 M. Elias Eisenberg, i November 1618 M. Peder Kierul, hvilken sidste forestod Bestillingen til Juni 1621.

Disse Mænd havde dog ikke noget at gjøre med Bibliotheca Franciscana, ved hvilket en af Pedellerne eller Ringeren var Bibliothekar under Rektors Overtilsyn.

4.

Pedellerne vare stadig to i Tallet; den øverste af dem kaldtes Depositor paa Grund af sine Forretninger ved den i det foregaaende omtalte Deposits [1]). Deres Tjeneste ved Promotioner og akademiske Højtideligheder er ogsaa tidligere berørt; i den Anledning bemærkes den 1ste April 1609 ved Forhandlingen i Konsistorium om Antagelsen af en ny Pedel, at det burde være «en anseelig Person, som man kunde bruge cum honore Academiæ». At ogsaa haandfaste Personer vare de tjenligste til Pedeller, fremgaar noksom af talrige Retssager i Anledning af Studentertumulter; thi det var langtfra altid nogen let Sag for Pedellerne at rydde de Kjældere, hvor Studenterne sad og drak, eller at bringe gjenstridige Tumultuanter til at gaa i Fængselet, og det uagtet de til Brug ved saadanne Lejlig-

M. Christiernus diu obtinuerat [bibliothecam] amisso Notariatu, cum tamen in senatum esset allectus, propter labores, quos sustinuit colligendis et conscribendis libris ex parte: Cur non et idem obtineret J. Janus, qui similiter primis (?) colligendis et conscribendis non modicos etiam insumpsit, præcipue autem continuando Regiam Bibliothecam, defectum supplendo, et labore ad mundum scribendi omnes, ut patet ex libro Regiæ Bibliothecæ». (Det er Alanus, der som Notarius selv har skrevet dette).

[1]) Se foran S. 419 flg.

heder havde deres Embedssymbol, Jernhaanden[1]), der vel i Regelen kun maatte vises, men dog ogsaa undertiden findes anvendt for paa en mere «slaaende» Maade at tvinge de Studenter, der vare uvillige til at efterkomme det akademiske Politis Paalæg[2]). Vare Pedellerne for lemfældige, kunde de selv komme til at bøde derfor, som man ser af Acta Consistorii 8de Juli 1612, da Niels Pedel dømtes til tre Dages Fængsel, fordi han «imod sin Embedsed» havde været forsømmelig i at passe paa nogle fængslede Studenter. Dette Fængsel, ved hvilket Pedellerne altsaa vare Sluttere, fandtes i et Par hvælvede Kjældere under Konsistoriebygningen; og medens vi i forrige Periode kun fandt det nævnt i forbigaaende, omtales det nu hyppigt nok, saa det lader til, at Benyttelsen deraf er tiltaget i ikke ringe Grad[3]).

Ved Ansættelse af en Pedel i Aaret 1605 blev stillet det Krav, at de skulde være ugifte («ut cælibes essent, et non desponsi»). Som Grund til denne Bestemmelse, som dog ikke strængt blev hævdet, kan man tænke sig Pedellernes ringe Løn, som Professorerne just ikke vare meget tilbøjelige til at forøge. Da de nemlig i Aaret 1609 gjentagne Gange bad om Lønningsforhøjelse, blev der svaret dem, «at de skulde visitere Studiosos tvende Gange om Aaret, ligesom det var Skik ved fremmede Akademier».

---

[1]) Om denne bemærkes i Resens Atlas Danicus msc.: «Carceri si quis tradendus est, jubetur Pedellus manum ostendere Consistorialem. Ea manus ænea est ligneo affixa brachio sive manubrio (Haandtag). Ostensa hac manu, reus carcerem sibi scit ingrediendum». En Afbildning af denne Jernhaand findes i det Exemplar af Resens Atlas, som gjemmes i Uldalske Saml. 186. Fol. Vol. I, p. 389. (Kgl. Bibl.).

[2]) Jvfr. foran S. 226 efter A. C. 6. Juli 1611.

[3]) Se foran S. 129. Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen, Hist. Tidsskr. 3 R. III, 133 og de der anførte Kilder.

Da Rektor atter i April 1610 »proponerede om Pedellernes Løn, hvilken de beklagede, at den var dennem saare ringe», blev der besluttet, »at hver Pedel skal have 20 Rdlr. til Løn om Aaret. Kan de desforuden samle noget hos Studenterne til de tvende Terminer om Aaret, som er Paaske og Michaelis, maa det og være dennem frit for[1])». Det er imidlertid let at indse, at Pedellernes ofte vanskelige Stilling ligeoverfor Studenterne ikke støttedes ved, at de henvistes til for en Del at leve af disses Almisser.

I dette Tidsrum var der følgende Pedeller: Niels Bruse (1575—1602). Ved hans Død fandtes Bibliotheca Franciscana, som han havde haft Opsyn med, i en mindre god Orden, saa Konsistorium var betænkt paa at gjore Erstatningskrav gjældende mod hans Enke[2]). Samtidig med ham var Peder Povlsen »apparitor Academiæ» fra 1578 indtil Januar 1605[3]). Efter Niels Bruses Død blev Jens Pedersen Pedel. Han var født i Byen Klintrup i Gjern Herred, Aarhus Stift. Hans Fader, Peder Kjeldsen, satte ham, da han var 14 Aar gammel, i Aarhus Skole, og her gik han nu i 15 Aar. »Da han ansaa sig skikket til endnu grundigere Lærdom», gik han til Roskilde, hvor han tilbragte 6 Aar »i udmærket Beskedenhed og Opmærksomhed mod sine Lærere». Endelig afgik han 35 Aar gammel til

---

[1]) Acta Consist. 23. Sept. og 13. Decbr. 1609, samt 14. April 1610.

[2]) Acta Consist. 16. Februar 1603. »Blev proponeret om de Bøger, som ere blevne borte, der s. Niels Bruse curerede Bibl. Franciscanam in templo; vare ny tilhobe; og beklager hans Hustru sig, at hun ikke kan betale dem. Petit remissionem. Conclusum, at efterdi han havde derfor sin Løn, 4 Daler, de da ikke kunde efterlade Studenternes Bibliothecam Franciscanam at forringes. De vilde dog forhjælpe hende i andre Maader. At hun derfor vilde foresporge sig hos andre og gjøre sin Flid, at hun dennem kunde opsøge og indføre».

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

Universitetet i Aaret 1599. Det var unægtelig paa Tiden, naar han ikke skulde blive graahaaret paa Skolebænken. Tre Aar efter blev han beskikket til at «høvle» de raa Ynglinge, der kom til Universitetet, og den 12te Juli 1602 aflagde han Eden, hvorved han forpligtede sig til Troskab i dette Kald. Saa omhyggelig udførte han sin Bestilling, og «banede saa mange unge Studenter Vej til Videnskabens Forraadskamre ved at polere dem for den Sædernes Smuds, som hang ved dem fra Skolebænken», at Universitetet ved hans Død den 7de Oktober 1614 hædrede ham ved et Program, der opfordrede Studenterne til at følge ham til Jorde. Han havde siden 1607 været gift med Johanne Rasmusdatter, og han naaede en Alder af 50 Aar[1]). — Ifølge Acta Consistorii «lod Rektor den 16de Januar 1605 indkalde en Studiosum ved Navn Jens Rasmussen, som han vilde have til Pedel i Peder Povlsens Sted». Han har dog neppe faaet Pladsen; derimod antage vi, at Niels Jørgensen ved denne Lejlighed er bleven Pedel, om hvem det vides, at han den 1ste April 1609 blev antagen til Klokker ved Vor Frue Kirke med Forpligtelse til «at holde sig udi skikkelige Klæder med lang Kjortel[2])». Dennes Eftermand som Pedel var Niels Rasmussen, om hvem det kan oplyses, at han var født i Nyborg, hvor hans Fader, Rasmus Jensen, var Bager. Indtil sit 22de Aar gik han i sin Fødebys Skole; derfra drog han over til Roskilde Skole, som han saa besøgte i 9 Aar. Endelig kom han 1599 til Universitetet, hvor han paa femte Aar nød godt af Kommunitetet. Da Professorerne søgte «en anselig Person» til Pedel, blev han antaget, og efter ovennævnte Jens Pedersens Død

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 458.
[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 395.

1614 blev han tillige Depositor, og forestod denne Bestilling indtil sin Død den 23de Maj 1616. Han havde siden 1610 været gift med Birgitte Jensdatter, og var henved 50 Aar, da han døde. Ogsaa over ham haves der et Universitetsprogram [1]). — Den næste Pedel i Rækken var Hans Muus (Johannes Nicolai Musculus Hallandus), der forud havde været Ringer, og 15de Oktober 1614 antoges til Pedel og aflagde Eden; den 25de Maj 1616 rykkede han op til at blive Depositor, og samme Dag blev den hidtilværende Ringer, Jens Jørgensen Morsing, beskikket til Pedel. Hans Muus døde i Marts 1623.

5.

Ringeren, der ligesom Pedellerne altid var Student, havde navnlig den Forretning at holde Bænkene i Kollegiet rene og at ringe med Klokken, naar Forelæsningerne begyndte [2]). Den tidligere dermed forbundne Stilling som Famulus communis eller Dugsvend i Klosteret finde vi i denne Periode overdragen til en særlig Betjent, der skal omtales nedenfor under Kommunitetet. Følgende Ringere omtales i dette Tidsrum: Lavrits Rasmussen (Laurentius Erasmi f. Hafniensis), der 1602 tillige blev Opsynsmand ved Bibliotheca Franciscana [3]). Den 14de Marts 1612 «blev bevilget i Konsistorium, at Hans Muus skulde annamme Bestillingen at ringe til Lectie nu til Paaske, efter Lavrits Ringer, og blev han paamindet de officio og stipendio, som er 22 Daler tilhobe; men Husleje skal han (selv) betale». Da Hans Muus, som ogsaa var Bibliothekar

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 470. Acta Consist. 1. April 1609 og 15. Okt. 1614. (Jvfr. foran, S. 372, Not. 3).

[2]) Se foran S. 498, Not. 1.

[3]) Se Tillæg, Nr. 380.

ved «Frants Tolders Liberi», rykkede op til Pedel, blev Jens Jørgensen (Johannes Georgii Morsianus) Ringer den 15de Oktober 1614; og da ogsaa denne opnaaede at blive Pedel, saa blev den hidtilværende Dugsvend i Klosteret, Niels Rasmussen, den 25de Maj 1616 antaget til Ringer i hans Sted.

6.

Universitetsbogtrykker var i Begyndelsen af dette Tidsrum Mats Vingaard[1]). Den 18de Juli 1590 bemærkede Rektor i Konsistorium, at Hans Stockelmann (ventelig en Søn af den tidligere Universitetsbogtrykker af dette Navn) begjærede Privilegium af Universitetet paa at trykke. Hertil svarede Professorerne, at de havde kun Privilegium for een Bogtrykker, og da Mats Vingaard nu var i Besiddelse deraf, kunde det ikke overføres paa nogen anden, saalænge han levede[2]). Senere bleve de højlærde imidlertid misfornøjede med Mats Vingaard, fordi han havde trykket et Skandskrift, i hvilken Anledning de 1595 nægtede at udbetale ham hans Husleje, og da han 1597 begjærede deres Bistand til en Klage hos Rigshofmesteren, over at Bogfører Henrik Waldkirch holdt Trykkeri, svarede de ikke blot, at de intet vilde have dermed at gjøre, men de henvendte sig ikke længe efter selv til Waldkirch, om at han skulde skaffe dem en hebraiske Stil fra Vittenberg, noget som han ogsaa senere gjorde. Og da Mats Viingaard i Januar 1599 begjærede 50 Daler til Laans af Universitetet mod at skaffe det Matrices til hebraiske Typer, blev der svaret ham, at Privilegierne lød om en Bogtrykker, der selv var vederhæf-

---

[1]) Se 2den Del, S. 679—80.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 64. Om Hans Stockelmann se 2den Del, S. 679.

tig; man agtede ikke at bestille nogen hebraisk Stil hos ham og Universitetet havde heller ingen Penge at laane ham[1]). Værre blev det dog kort efter for Vingaard. Den 24de Februar samme Aar blev han nemlig opkaldt i Konsistorium og »tiltalt for den Kjærlingsvise, han havde trykt, Gud til Bespottelse, ærlige Kvinder til Eftertale og det hellige Ægteskab til Foragt, og det imod den Ed, han havde gjort paa, at han intet skulde trykke, uden Professorerne havde set det«. Mats bekjendte, at han havde faaet Visen af en Hofskriver; for Resten bad han om Naade og lovede, at det aldrig skulde ske tiere; Visen, sagde han, havde været trykt tilforn paa Tydsk; hvortil dog blev bemærket, at den tydske ikke kom overens med den danske. Endelig maatte han aflevere alle de Exemplarer af Visen, han endnu havde i Behold. Da han kort efter bad om Tilladelse til «at trykke den Fisk, som siges at skulle være tagen med en underlig Skabning», blev der svaret ham: ja, hvis han kunde bevise, at det var vist, ellers ikke. Paa en Begjæring af ham om at maatte trykke «Alexandri Magni Epistola», svaredes: ja, dersom den ikke indeholdt noget mod gode Sæder. Endelig hedder det i Acta Consistorii for den 31te Marts 1599: «Om Mats Vingaard blev besluttet, at den Schriftgiesser skal tage af Matses Husleje sin Betaling, og siden Mats at sættes af Universitetets Tjeneste[2])».

Om hans Efterfølger indeholder samme Kilde følgende

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 72. 75. 100. 114. 118. Tillæg, Nr. 314. Jvfr. foran S. 382, Not. 3.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 114—5. «Alexandri Magni Epistola» er: Nogle herlige oc skønne Sendebreffue imellem Alexandrum Magnum oc Didymum de Brachmaners Konge, udsat paa Danske . . . aff M. Peder Iversen Borck. Kbh. 1599. 4to.

under 22de Avgust 1599: «Henrik Waldkirch begjær at være Typographus Universitatis og nyde de Friheder, som Mats Vingaard havde, og gav for, at han vilde med det første forskaffe sig græsk Stil, de andre haver han, baade Hebraisk og Latin nok». Der blev svaret ham: «Han skal bekomme et godt Svar, med det første Professores blive forsamlede; dog skal han med Vilkaar forskrive sig til Universitetet». Henrik Waldkirch, der saaledes blev Universitetsbogtrykker [1]), var en Tydsker, der allerede i en Række Aar havde boet i Kjøbenhavn og drevet Næring som Boghandler [2]) og 1590 havde han ægtet en Datter af den i sin Tid bekjendte Bogfører Klavs Føerd [3]). Da han i December 1604 klagede til Konsistorium over, «at han besværedes med Theses at trykke, som var ham meget til Skade med Løn og Papir, at der conscriberedes saa mange», blev der vedtaget, at ingen Professor maatte lade trykke mere end to Ark i det højeste (aarlig) paa Universitetets Bekostning; Papiret hertil skulde Universitetet betale; men «gjør nogen derover, betale han selv Tryk og Papir». Skjønt man altsaa gik ind paa Bogtrykkerens Forlangende, synes dog dette at have avlet en vis Misfornojelse med ham, der ytrede sig i folgende Forhandling i Konsistorium den 5te Januar 1605: «Actum est om Henrik Waldkirch, Bogtrykker, at han enten skal lade sig indskrive in Matriculam Universitatis secundum fundationem, eller at miste Trykkeriet: derpaa at have Betænkning til Paaske. Item at betale for typis Hebraicis, som Universitetet haver betalt (med) 60 Daler». Det sidste

---

1) Hans «Vilkaar» eller Forpligtelse er dog ikke bevaret.

2) Se 2den Del, S. 679.

3) Peder Christensens Almanakoptegnelser 22. Novbr. 1590: «Nuptiæ Henrici Waldkirch bibliopolæ Hafniensis cum filia Claudii bibliopolæ, olim civis Hafniensis, Kirstina».

slap han dog for[1]); derimod er han vistnok bleven immatrikuleret, da vi finde, at en af hans Svende 1606 er bleven indskreven i Universitetets Album[2]). Senere høre vi atter om Besværinger fra hans Side over Trykningen af Theses, da Professorerne, som det synes, overskred de bestemte Ark uden just altid at være tilbøjelige til at betale ham for det overskydende[3]). Sagen jevnedes dog, og i den følgende Del af dette Tidsrum finde vi ingen Spor af Utilfredshed fra hans eller Professorernes Side, hvad Trykningen angaar; meget mere hjalp disse ham 1618 til et heldigt Forlig, da Salomon Sartor anklagede ham for Konsistorium, fordi han havde trykt Helvaderus's Prognosticon imod det S. Sartor givne kongelige Privilegium paa Udgivelsen af dette Skrift[4]). Men den 13de Maj 1620 tilkjendegav M. Hans Jensen Alanus i Konsistorium, »at Henrik Waldkirch havde været hos ham og protesteret, at hvis han ikke maa nyde Plads i Kirken til sin Boghandel for den vanlige Afgift, vil han ikke længere være Universitetets Trykker». Vi vide ikke saa nøje, hvorledes denne Sag er bleven ordnet. Dog kunde det bemærkes, at der findes Vidnesbyrd om, at Universitetets Rektor 1621 kjøbte Bøger — vistnok indførte udenlands fra — til Bibliotheket hos Henrik Waldkirch. De akademiske Theses tryktes endnu i Aaret 1623 af denne; men i December samme Aar blev Salomon Sartor Universitetets

[1]) Se foran S. 382, Not. 3.

[2]) Acta Consist. 16. Juli 1606: »De quodam servo Typographi Henrici Walkirkii si posset inscribi in album Universitatis. Resp. omnium suffragiis sic, donec serviat typographo Universitatis».

[3]) Acta Consist. 8. April 1607: »Proposuit Magcus, at han var besværet med Henrik Waldkirch, som begjærede at have Penge for thesibus, som var trykt over som tilforn var decreteret. Conclusum rursus: Agatur secundum constitutiones latas 22 Decembris [1604]».

[4]) Acta Consist. 11. Juli 1618.

Bogtrykker. Forøvrigt var Waldkirchs Trykkeri sikkert det betydeligste her i Landet i den første Snes Aar af det 17de Aarhundrede, og fra dette ere mange andre Skrifter end dem, der vedrørte Universitetet, fremgaaede; særlig kunde fremhæves Arild Hvitfeldts Krønike og Lyskanders Danske Kongers Slægtebog, ikke at tale om mange andre. — Henrik Waldkirch døde i Aaret 1629 [1]).

7.

Boghandler for Universitetet var i næsten hele denne Periode Mester Hans Aalborg, en i sin Tid og Stand fremragende Personlighed. Han var født i Aalborg 1542, hvor hans Fader Hans Krag var Raadmand, Moderen hed Barbara. Tyve Aar gammel afgik han fra sin Fødebys Skole til Universitetet i Rostok, hvor han studerede navnlig under D. David Chytræus og tog Magistergraden. Derpaa var han i omtrent 20 Aar Hovmester for forskjellige unge Adelsmænd; først for den siden saa berømte Tyge Brahe [2]), derefter for Niels Skram, siden for Oluf Rosensparre og endelig for Predbjørn Podebusk, og han besøgte med dem gjentagne Gange Tydsklands og vel ogsaa flere fjernere Landes Universiteter [3]). Ved Lejlighed fortsatte han sine egne Studier, hvad blandt andet ses deraf, at han 1572 i Rostok efter Chytræus's Forelæsninger udgav med Forklaringer og Anmærkninger Ciceros Bog «de Senectute», tilegnet hans ovennævnte Discipel Niels Skram, Søn af Hr. Peder Skram

---

[1]) Nyerup, Kjøbenhavns Bogtrykkeriers Historie, i K. H. Seidelins Læsendes Aarbog for 1800, S. 26—8. Ny kirkehist. Saml. VI, 595.

[2]) Jvfr. dennes Brev til Hans Aalborg, dat. Rostok 14. Jan. 1568 (Bangs Saml. II, 98—9, sml. Danske Mag. II, 177. 179).

[3]) I September 1568 var han i Strasborg og i Februar 1580 atter sammesteds (Ny kirkehist. Saml. III, 661. 664). Forøvrigt er Hovedkilden til hans Levned det akademiske Program ved hans Død.

til Urup [1]). Forøvrigt vandt M. Hans Aalborg et meget stort Bekjendtskab saavel til Udlandets Forhold som til mange danske Personligheder, der siden kom til at indtage fremragende Pladser i Samfundet. Den forste Antydning om, at han agtede at slaa ind i Boghandlerfaget, findes i et Kongebrev af 20de Maj 1582, hvorved Mester Hans Aalborg fik Løfte om det første Vicarie, der blev ledigt i Roskilde Domkirke, «eftersom han havde lovet og tilsagt at ville, boglige Kunster til Forfremmelse og vore Undersaatter til gode, sig lade bruge for en Bogfører udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, og forskaffe og indføre her udi Riget gode, duelige og nyttige Bøger udi alle Fakulteter og boglige Kunster, og dennem til vore Undersaatter for billig Værd sælge og afhænde». Tillige tilsagdes det ham, at han maatte være skattefri i Kjøbenhavn, «eftersom Universitetets Bogfører til des været haver [2])». Den 27de Oktober 1583 fik han virkeligt Forleningsbrev paa dette Vicarie, som han siden beholdt indtil sin Død [3]). Den Tids Boghandlere maatte stadig ligge paa Landevejen, snart maatte de til Frankfurt for at forsyne sig med det nyeste af Litteraturen, snart maatte de drage om til Markederne i Provindserne for at forhandle deres Varer, og M. Hans Aalborg var ingen Undtagelse i saa Henseende, hvorfor det akademiske Program, hvormed Professorerne hædrede ham ved hans Død, ogsaa fremhæver hans mange farefulde og besværlige Rejser, paa hvilke han ikke kunde trøste sig med det bekjendte

---

[1]) M. Tullii Ciceronis Cato Maior seu de senectute libellus, cum dispositione argumentorum et annotationibus per Joh. Alburgensem, exceptis ex prælectionibus D. Davidis Chytræi. - Rost. 157? 8vo.

[2]) Sjælandske Registre, Nr. 12, Fol. 237.

[3]) Sjæl. Reg. Nr. 12, Fol. 296 (jvfr. ib. Nr. 17, Fol. 30).

Ord: Cantabat vacuus coram latrone viator [1]). Hans første store Boghandlerforetagende, Forlaget af Frederik II's danske Bibel, have vi tidligere omtalt, ligesom ogsaa det Tilbud, han i Forening med sin Medforlægger, Henrik Waldkirch, 1586 gjorde Universitetet om at lade trykke for det [2]). Her skulle vi kun dvæle ved hvad der nærmest vedkommer Tiden efter Frederik II's Død. Den 24de November 1591 forlenedes Aalborg med et Vicarie i Lund [3]). Denne og andre Gunstbevisninger skyldte han vistnok den Yndest, han nød hos Kansler Niels Kaas, hos hvem han synes at have haft sin daglige Gang, saa han ogsaa var en af de faa, som 1594 stod ved Kanslerens Dødsleje [4]). Ikke længe efter, den 15de September 1594, havde han Bryllup med Anne, Datter af Borgmester Jens Evertsen i Lanskrone. Samme Aar gjorde han Skridt til at faa en heldig Plads for sin Boglade, idet han ved M. Hans Resen tilbød Professorerne 8 Daler i Leje af et Kapel ved Vor Frue Kirke [5]). Denne Gang fik han ikke tilfredsstillende Svar; men senere opnaaede han dog sit Ønske. Det første afgjørende Vidnesbyrd, vi have fundet for, at han var Universitetets Boghandler, er forøvrigt en Klage, Professor Iver Stub den

---

[1]) Af Hegelunds Kalenderoptegnelser kunne følgende Notitser hidsættes: 1586, 23. Juni, M. Hans Aalborg kom til Ribe fra Højtydskland med Predbjørn Pudbusk. S. A. 10. Juli, M. Joh. Alburgensis cum Predbiørno Podbusk abierunt Hafniam. 1587, 12. Marts, Cum M. Joh. Alburgensi profecti sunt Francofurtum Jacobus Matthiæ, Hans Søffrensøn. S. A. 29. Avgust, M. Joh. Alburgensis drog herfra (Ribe) til Frankfurt. 1588, 17. Februar, Scripsi M. Joh. Alburgio Francofurtum. Jvfr. Danske Mag. II, 226.

[2]) Se 2den Del, S. 241—50. 679.

[3]) Vegener, Efterretn. om And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 58. Jvfr. Tillæg, Nr. 485.

[4]) Vinstrups Ligprædiken over Niels Kaas. Bl. Biiij.

[5]) Ny kirkehist. Saml. V, 68.

19de April 1595 indbragte i Konsistorium, over at han ikke vilde føre en hebraisk Grammatik herind, som Stub ønskede, «og det uagtet han nød godt af Privilegierne[1])». Den 28de Maj 1596 udgik der kongelig Befaling til Rektor og Professorer om at kalde alle under deres Jurisdiktion staaende Bogførere for sig, og alvorlig foreholde dem, at de med Ed skulde forpligte sig til ikke at forhandle danske Bøger, der vare trykte udenlands, «paa det at ikke nogen Irring eller Vildfarelse skulde indføres eller udspredes iblandt Almuen[2])». Da Hans Aalborg og Mats Vingaard i den Anledning bleve kaldte for Konsistorium, svarede førstnævnte, «at han aldrig havde solgt eller nu havde nogen danske Bøger, som vare trykte udenlands, uden Almanakker», og han formente, at en Bogfører i Malmø og nogle i Norge havde givet Anledning til dette Forbud. Derpaa aflagde baade han og Vingaard Ed paa, at de vilde rette sig efter Kongens Brev[3]). Den 8de December samme Aar proponerede D. Anders Krag i Konsistorium, at M. Hans Aalborg vilde give 100 Daler til Vor Frue Kirke, naar han paa Livstid maatte faa «begge Kapellerne» til Brug og frit Lejersted sammesteds efter sin Død. Efter nogen Forhandling tilstodes hans Begjæring, og den 7de Januar 1597 gjorde Rektor og Professorer vitterligt, at de med Kirkeværgernes Samtykke lejede til M. Hans Aalborg et Vor Frue Kirkes Kapel[4]), som han hidtil havde haft til Leje af Kirken for en aarlig Afgift, ligeledes ogsaa «et Kammers i samme Kirke næst op til det Lec-

---

[1]) Se foran, S. 383, Not. 1.
[2]) Se Tillæg, Nr. 306.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 84.
[4]) S. Rochi Kapel, der ogsaa tidligere var benyttet af Bogførere. I mit Skrift, Kbhvns Kirker og Klostere i Middelald. S. 161, har jeg urigtig formodet, at det var Vor Frue Kapel.

torium, som man kalder domum capitularem [1]), hvilket Kapel og Kammer M. Hans Aalborg skulde beholde i sin Livstid, uden at det maatte lejes ud til nogen anden. Han skulde selv holde dem vedlige med Vinduer og andet, som Behov gjordes, men fik derimod Ret til i Gangen eller paa et andet bekvemt Sted i Kirken at bygge et lidet Skab, som han daglig kunde bruge til sine Bøger. Naar han døde, skulde han have frit Lejersted i Kapellet, dog ingen muret Grav. For alt dette havde han til Vor Frue Kirkes Værge nu indbetalt 100 gode gangbare Rigsdaler [2]). Senere fik han Tilladelse til at lade Muren ved sit «Liberi» forhøje for Tyves Skyld [3]), og da han blev gammel, gav Universitetet ham den 29de April 1616 Brev paa, at efter hans Død maatte en af hans Børn, som dertil var duelig, komme i hans Sted og nyde Universitetets Frihed i sin Livstid og beholde S. Rochi Kapel i Vor Frue Kirke til Boghandel mod en aarlig Leje af 6 Rdl., og imod at «Kapellet med samme Bøger og dertil hørige Varer zires og prydes, og Handelen vedligeholdes, saa Studenterne og hver Mand for en skjellig Værd slig Vare bekomme og sig tilforhandle maa [4])». — Hvad M. Hans Aalborgs Forlæggervirksomhed angaar, kan navnlig mærkes det Privilegium, han i Forbindelse med Møntmester Nicolaus Suabe fik i Aaret 1603 paa Udgivelse af den danske Bibel i mindre Format, et Privilegium, som 1605 ogsaa udstraktes til D. Hans Povlsen Resen i Anledning af dennes betydelige Arbejde paa Rettelser i Bibeltexten [5]). I Programmet ved Aalborgs Død

---

[1]) Det var i dette Lectorium, at Rektoren ved Vor Frue Skole underviste Studenterne i Musik.

[2]) Kbhvns Kirker og Klost. i Middelald., Tillæget, S. 217.

[3]) Acta Consist. 7. Maj 1609.

[4]) Se Tillæg, Nr. 468.

[5]) Ny kirkehist. Saml. VI, 301—5.

siges, at han havde forlagt en stor Mængde Skrifter (ingentem librorum struem excudi curavit); ikke mindre fremhæves de mange gode Bøger, han havde indført og siden til moderate Priser spredt over Nordens Lande, hvorved han i ikke ringe Grad havde bidraget til at fremme Bogvæsenet i sin Tid[1]). Men medens han saaledes søgte at udbrede gode Bøger, vaagede han ogsaa over, at andre ikke forhandlede forbudne Skrifter. Konsistoriets Forhandlinger for 17de Juni 1607 bemærke herom: «M. Hans Aalborg klager, at han haver præsteret sit Juramentum de inferendis libris licitis et correctis, og at han og Henrik (Waldkirch) havde Privilegier af Kgl. Majestæt, nihilomimus inferantur a minoribus bibliopolis, Christophoro Valckerck og Christen Bogfører, et mala minusque correcta, inde quæstum illis auferri[2])». Den 31te August 1608 hedder det atter: «M. Hans Aalborg anklagede Christoffer Waldkirch, Bogfører, Christen Bogbinder og Valentin Bogbinder for nogle ulovlige Bøger, som findes udi deres Lader, og lagde tvende Kongebreve udi Rette, hvilke bleve læste[3]). Blev concluderet, at de skulde lægge saadanne Bøger fra sig, og enhver skulde svare for sin Øvrighed, at de vilde forholde sig efter Kgl. Majestæts Brev og Recessen. De begjærede alle tre, at de vilde være under Universitetets Frihed. Rector svarede, at

---

[1]) Spredte Oplysninger om hans Forlæggervirksomhed findes i Ny kirkehist. Saml. V, 214. VI, 595. 601—2. Bruun, Danske Saml. I, 76—7. Danske Mag. 4. R. II, 119.

[2]) Jvfr. Acta Consist. 11. Juli 1607: «Christen (Nielsen) Bogfører indkom og sagde sig at have Universitetet til Øvrighed. Og hannem blev adspurgt, om han ikke havde nogle forbudne Bøger. Han sagde nej, at det skulde ikke findes etc. Inscribat nomen suum in matriculam Universitatis».

[3]) Formodentlig de som Tillæg, Nr. 189 og 306 meddelte Breve af 15. Maj 1576 og 28. Maj 1596.

de skulde være under Borgmester og Raad og gjøre deres Ed paa Raadhuset, hvilket Notarius skulde give Borgmester tilkjende». Den 10de December samme Aar berettes: «Efterat Kgl. Majestæt havde skrevet til velb. Hr. Statholder (Brejde Rantzov) om de forbudne Bøger, haver Magnificus Rector den 5te December forordnet paa Universitetets Vegne M. Herman Nielsen og M. Knud Bieske, Professores, med begge Pedellerne, og Borgmester paa Byens Vegne tilforordnet Byfogden, Byskriveren, Thomas Lorich og Simon Surbeck, at randsage hos alle Bogførere efter forbudne Bøger. Hvilket de ogsaa med største Flid gjort have, og dog ingen saadanne Bøger fundet, efterdi de strax havde afskaffet dem alle, der de in Consistorio derom bleve paamindede». — Efter et langt og virksomt Liv døde M. Hans Aalborg den 9de Avgust 1619, almindelig agtet og afholdt[1]). Hans Hustru, der ved ham var bleven Moder til elleve Børn, overlevede ham († 13de November 1627). Den 22de April 1620 bevilgede Professorerne «Anne Mester Hans Aalborgs at forsyne Rochi Kapel paa hendes Søns Vegne med en Tjener, saa at det Brev, som sl. Mester Hans Aalborg derpaa givet er, efterkommes. Men for det Bogskab, som M. Hans brugte nede udi Taarnet, skal herforuden aarlig betales». Da det imidlertid viste sig, at ingen af hendes Børn egnede sig for Boghandelen, afstod hun senere med Universitetets Samtykke Kapellet og Bogladen til Salomon Sartor[2]).

8.

Bogbinderen, som Universitetet benyttede sig af, nævnes kun lejlighedvis. Saaledes bemærkes i Konsistoriets

---

[1]) Joh. Stephanius betegner i sine Breve til Biskop Mogens Madsen Lund M. Hans Aalborg som «communis noster amicus» eller «Alburgius noster» (Ny kirkehist. Saml. V, 202. 218—9).

[2]) Acta Consist. 13. April og 21. Juni 1625; 7. Oktober 1626.

Forhandlinger for 24de November 1607, «at Valentin Bogbinder begjærede et Sted i Kirken ved Sprinkelværket for Leje og at indhefte Professorernes Theses; hvilket blev ham bevilget». Stedet i Kirken vilde han naturligvis have for der at holde sine Varer tilfals. Samme Valentin Bogbinder nævnes nogle Gange senere i de akademiske Akter, men rigtignok paa en Maade, der gjør det sandsynligt, at han har givet sig til at være Værtshusholder for Studenterne [1]. Undertiden omtales det, at tilrejsende Bogbindere begjærede Inscription ved Universitetet, vistnok fordi de ønskede Værn under de akademiske Privilegier [2]. Den 22de Maj 1613 immatrikuleredes saaledes en tydsk Bogbinder ved Navn Hans Junge, der siden indtil sin Død i Avgust 1619 var Universitetets Bogbinder. Derefter ansøgte Bogbinder Oluf Gregersen om «at maatte blive antagen i hans Sted under Universitetets Jurisdiction». At han har faaet Pladsen, fremgaar af en Regning, man har fra ham, paa Bøger, han i Aaret 1620 indbandt for Universitetet [3].

6.
Akademiske Stiftelser.

1.
Kommunitetet.

Da den tidligere givne Fremstilling af Universitetets Historie ogsaa indeholder Hovedtrækkene af hvad der ved-

[1]) Acta Consist. 2. Oktober 1616.

[2]) Acta Consist. 13. Dcbr. 1611: «En Bogbinder begjærede Inscriptionem; men det blev den Gang afslaget til i Fremtiden, for sønderlige Aarsager».

[3]) Acta Consist. 12. Avgust 1619. Regningen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 153.

kommer Kommunitetet i dette Tidsrum, skulle vi her kun minde om, at Stiftelsens Bestyrelse næsten udelukkende var i det theologiske Fakultets Hænder, til ikke ringe Misfornøjelse for adskillige af de andre Professorer [1]), og at den betydelige Indsamling, der var sket hos begge Rigers Kirker og Kapitler i den Hensigt at opføre en ny Kommunitetsbygning med Boliger for Alumnerne, da det kom til Stykket, anvendtes til et nyt Forelæsningslokale ved Universitetet, det saakaldte Collegium novum [2]), og at man først mod Periodens Slutning gjorde alvorlige Skridt til at skaffe en Regentia til Veje, omtrent samtidigt med at Kommunitetsalumnernes Tal forhøjedes fra 100 til 120 [3]). Adgangen til «Kosten» beroede ikke blot paa vedkommende Ansøgers Trang, men ogsaa derpaa at de vilde underkaste sig en Examen, hvortil der fra Tid til anden udgik offentlig Opfordring [4]). Ofte var dog en Anbefaling fra Kongen, Dron-

---

[1]) Se foran, S. 29—33. 194—6. Ny kirkehist. Saml. V, 113. 116—7.

[2]) Se foran, S. 75—80. 129—37.

[3]) Se foran, S. 320—1.

[4]) Se Tillæg, Nr. 402. Ny kirkehist. Saml. V, 117—8. Hermed kan sammenholdes et trykt Program (i Univ.-Bibl.) udstedt den 13de Maj 1599 af Univ. Rektor D. Thomas Fincke, hvori han bekjendtgjør, at der til førstkommende Pindse skulde holdes Examen over dem, der ønskede Kosten. I Indledningen minder han om de kongelige Velgjerninger, der vare viste fattige Studenter, særlig om Kommunitetet, og tilføjer: «Ut autem beneficium hoc revera magnum et regium in centum Academiæ nostræ studiosos Magistratus contulit, ita non immerito diligentem hujus suæ eleemosynæ rationem haberi præcepit, ut qui illius fiunt participes, virtute et eruditione eam mereantur ..... Hinc in fundatione Academiæ Rector et Decani tenentur Hospitalis procuratori pauperes studiosos præsentare alendos, sed præsentare examinatos, ineptis ad literas neglectis. Et aucto studiosorum numero, nova regiæ liberalitatis fundatio non Decani tantum Theologici, sed totius facultatis consilium et consensum requirit: non quasi in vacuas jam ventum esset possessiones, sed ut cura auctioris frequentiæ

ningen eller andre højtstaaende Personer den bedste Adkomst[1]). De, som bestode Prøven, men paa Grund af Ansogernes Mængde dog ikke strax kunde komme med, bleve kaldte Expectanter og havde som oftest efter visse Regler Adgang til de Levninger, der udbares fra Alumnernes Borde[2]).

I Styrelsen af Kommunitetets indre Anliggender var der i ældre Tid et vist republikansk Element, idet det var overladt Alumnerne selv at vælge Dekanerne eller Formændene ved de enkelte Borde, ligesom disse valgte Provsten[3]). Og naar en Alumnus forlod Stiftelsen, udstedte hans Bordfæller (commensales) et Testimonium for ham angaaende hans Forhold, ligesom der ogsaa findes Spor af, at samtlige Alumner gave Provsten et Vidneshyrd ved hans Afgang[4]). I Aaret 1599 høre vi Tale om, at Dekanerne i

a pluribus suscipi posset commodius. Quanquam vero de principio res bene successisse, adque regiam voluntatem nihil ferme defuisse videatur: tamen cum nova hæc munificentia plures hîc pertraxisset non æque omnes industrios ac modestos .... subinde iteratione facta diligentior inspectio a Regia Majestate modo literis mandata est publicis, modo viva Cancellarii voce ad nostrum Consistorium relata».

1) Se Tillæg, Nr. 423. 428. Ny kirkehist. Saml. V, 101. 103. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 335. Danske Mag. 4. R. II, 121. Ved et Brev af 4de Juli 1595 anbefalede Regjeringsraadet Jens Mortensen, der en Tidlang havde studeret ved Universitetet, til at faa Kommunitetet, saa snart en Plads blev ledig. Den 30. November 1608 skrev Kansler Chr. Friis til Univ. Rektor, D. Peder Vinstrup, og anbefalede en Søn af Hr. Christen Nielsen, Provst i Hammerum Herred, til Kosten i Kommunitetet (Originalerne i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 205 a).

2) Se Tillæg, Nr. 263. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 108 f.

3) Se 2den Del, S. 87.

4) Et Testimonium udstedt 6. Non. Maji 1589 af «Mensæ sextæ in Communitate Regia Hafniensi convictoribus» for deres Commensalis Arngrim Jonsen fra Island findes trykt i dennes Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 72—4. Vidnesbyrdet for Provsten omtales i Peder Christensens Almanakoptegnelser.

Kommunitetet indbyrdes havde vedtaget visse Statuter, og at de henvendte sig til Universitetets Rektor med Begjæring om, at han ikke vilde gjøre Indgreb i disse Bestemmelser[1]). I en Sag, der kom for i Konsistorium samme Aar, angaaende en Strid mellem nogle af Alumnerne, omtales at Dekanerne havde holdt Ret og afsagt Dom, og da denne Dom underkjendtes af Konsistorium, vakte det ikke ringe Uvilje blandt de vedkommende, der mente at være i deres gode Ret[2]). — Disse Elementer af en Selvstyrelse tabte sig imidlertid for største Delen senere, da det theologiske Fakultet tiltog sig at beskikke Provsten og Dekanerne[3]).

Om Kommunitetsalumnernes Sæder og Forhold kan bemærkes, at det lader til, at det daglige Samliv mellem dem snarere har fremmet en vis Lyst til at slaa sig sammen til Idrætter, der mere eller mindre stred mod de akademiske Love, end at det skulde have afholdt dem derfra. Da vi imidlertid tidligere have fremdraget flere af disse Optrin, der undertiden næsten antog Karakter af Sammensværgelser[4]), saa skulle vi ikke her dvæle videre derved, men kun bemærke, at naar Alumnerne forsaa sig, da var det ikke af Mangel paa Love; thi foruden de ældre fra 1573 kjende vi fra denne Periode flere Rækker af ny Forbud eller Forskrifter givne dem af Kommunitetsbestyrelsen. Navnlig kunde mærkes Lovene af 1603, hvis nærmeste Foranledning maaske har været den store Tumult, der i Avgust samme Aar havde været i Kommunitetet, og som havde bevirket, at fem af Alumnerne vare blevne relegerede fra Universitetet[5]). Blandt disse Loves 24 Pragrafer findes

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 116—7.
[2]) Acta Consist. 27. Okt. 1599. Jvfr. 2den Del, S. 690, Not. 4.
[3]) Baden, Kjøbenhavns Univ.-Journal. I, 66.
[4]) Se foran, S. 185—8. 224—6.
[5]) Se Tillæg, Nr. 395.

følgende Bestemmelser: Naar Studenterne ere indtraadte i Kommunitetsbygningen, skulle de tale Latin indbyrdes, og hvis nogen siger over tre Ord paa Dansk uden først at have faaet Tilladelse dertil i en nødvendig Sag, skal han for hver Gang eller for hver Periode betale en Hvid. Hvo som sammesteds ved uhøviske Sæder krænker Sømmeligheden, skal give en Skilling; hertil skal scurrile Ytringer, Raab og lignende ogsaa regnes. Hvo som sammesteds sværger eller i Kaadhed misbruger Guds Navn eller hellige Ord, skal ligeledes give en Skilling. Medens Forelæseren (hvis Forretning gaar paa Omgang, saa at kun Dekanerne, Bakkalavrerne og Provsten ere fritagne) i den første halve Time forelæser noget af Bibelen, Krøniker eller andre nyttige Bøger, skulle de andre tie, under en Hvids Straf, saa ofte de afbryde ham eller tale med høj Røst. Ved Middagsmaaltidet om Mandagen, Onsdagen, Fredagen og Lørdagen skal der udenad reciteres noget af en Bog (saasom det Ny Testamente, Psalteren, den vittenbergske eller Palladius's Katekisme, Melanchtons Examen, Hemmingsens Enchiridion, Logikken, Rhetorikken, Fysikken, Ethikken eller en alvorligere Poet), alt efter Dekanens Bestemmelse[1]; og paa de tre andre Dage, Tirsdag, Torsdag og Søndag, skal der forhandles et eller andet Spørgsmaal hentet fra de Forelæsninger eller Prædikener, som de have hørt. Ved Aftensmaaltiderne skal der om Tirsdagen og Torsdagen disputeres paa venskabelig Maade over tre eller fire forud fremsatte Theses; paa de øvrige Dage skal der for hele Forsamlingen oplæses en lille Historie eller noget lignende, der kan tjene til at fremme Gudsfrygt og gode Sæder. Den, der ikke

[1]) Til Brug ved disse Oplæsninger var der i selve Kommunitetsbygningen en liden Bogsamling (»det lille Liberi«), der omtales i Acta Consist. 19. Juni 1611.

gjør sin Pligt ved Disputatserne, skal give en Skilling, ved de andre Øvelser det halve; men den, der er Præses eller Formand, skal bøde det tredobbelte for Forsømmelighed. Naar nogen oftere maa give Bøde, enten fordi han ikke vil eller fordi han ikke kan gjøre, hvad der paaligger ham ved Øvelserne, saa skal han udelukkes fra Bordet. Ved de offentlige Disputations- og Deklamationsøvelser i det gamle Auditorium (hvilke forud skulle forevises for vedkommende Privatpræceptor) ligesom og ved Prædikenerne i Helligaands Hospital og S. Jørgens Hus[1]) skulle de tidligere vedtagne Bestemmelser nøje overholdes. Det samme gjælder ogsaa Forpligtelsen til at opponere ved de offentlige Disputatser paa Universitetet; den, som ved disse synder grovelig mod den latinske Grammatik, mister Kosten. Kommer nogen drukken til Bords, skal han betale fire Skilling og strax, paamindet af Dekanen eller Provsten, forføje sig bort. Undtagelsesvis kunne Gjæster, saasom nys ankomne Studenter eller andre af vor Stand, indbydes til Bordet een eller to Gange, forat de kunne faa den kongelige Velgjerning at se og blive bekjendte med Studenternes daglige Øvelser[2]). Hvo som indbyder en ulærd eller anden oftere, betale fire Skilling. Hvis Gjæsten forser sig imod Lovene, skal Indbyderen staa

---

[1]) Jvfr. Acta Consist. 21. September 1616: «Niels Jensen Skriver, boendes ved Stranden, tilbyder at give hver Søndag og hver Helligdag til en Person, der kan prædike uden-Byen i den Kirke paa den ny Kirkegaard — 1 Rigsmark. Derpaa blev besluttet, at Studiosi in Commnnitate Regia skal tage ved samme Vilkaar, saa at det iblandt dennem skal gaa ordentlig omkring med Prædiken at holde. Dog skal ingen ex Communitate drives dertil; men de alene, som dertil ere bekvemmelige, skulle derved tage».

[2]) Under den Sag, som i Avgust 1603 forefaldt i Anledning af et Oprør blandt Kommunitetsalumnerne, oplyste Forstanderen, at der i de sidste fire Maaneder havde været indbudt ikke mindre end 500 Gjæster af Alumnerne (A. C. 19. Avg. 1603).

til Ansvar. Efter Bordbønnen ved Maaltidets Ende bør det være Studenterne magtpaaliggende at øve sig i Musik, hvilket sømmer sig for Videnskabernes Dyrkere til Guds hellige Navns Ære. Den, der i dette kongelige Hus fornærmer nogen i Ord eller Gjerning, eller begaar noget andet, der fortjener Straf, skal straffes haardere, end det ellers er bestemt for lignende Forseelser i de akademiske Love. Men hvis Fornærmelsen eller Brøden er mindre, kan Provsten med Dekanerne dog paalægge Overtræderen en Pengebøde. Strængt skal ogsaa den straffes, som i dette Hus vil fylde sig med Drik hentet andensteds fra, hvilket ingenlunde maa taales. Til stræng Straf ere ogsaa de hjemfaldne, som enten før eller efter Maaltiderne give Anledning til Drikkelag eller deltage i saadanne. Thi dette Sted er en Skole for Ærbarhed, Ædruelighed og Gudsfrygt. Provsten skal i hele Huset vaage over, at disse Love overholdes, han skal med Myndighed minde alle de andre om deres Pligt, og de gjenstridige og dem, som uagtet Paamindelse to eller tre Gange undlade at betale en idømt Bøde, skal han forvise fra Bordet, indtil Sagen bliver videre paadømt. Det samme skal enhver Dekan gjøre ved sit Bord; forsømmer han sin Skyldighed, skal han selv i Lovovertrædernes Sted betale Provsten; men hvis han trolig udfører sin Pligt, maa han selv beholde en Trediedel af Bøderne, Resten nedlægger han i en Bøsse i Provstens Nærværelse, saaledes at han i det mindste een Gang om Ugen gjør Regnskabet op, og det under Ed, om det behøves. Hvad der er henlagt — og alt henlægges med Undtagelse af Dekanernes Trediedel — deles aarlig Pintse- og Juleaften mellem Provsten og fattige Studenter. — Disse Love skulde enhver Dekan have afskrevne i en Bog, hvori der tillige var Blade, paa hvilke hans Bordfællers Navne vare optegnede, for at han strax kunde

anmærke dem, der paa en eller anden Maade havde forset sig i hver Uge[1]).

Til disse Love føjede Kommunitetsbestyrelsen endnu 1607 og 1609 nogle Tillægsbestemmelser, som vi dog forbigaa her, da de ikke indeholde noget særlig mærkeligt[2]). Forøvrigt kan det fremhæves, at ved de anførte Love vare Tingene ordnede saaledes, at alle hyppigere forekommende Forseelser kunde paadømmes indenfor Kommunitetet selv. Kun hvor Sagerne krævede videre Undersøgelser, navnlig paa Grund af Lovovertrædernes større Antal, eller hvor Provsten og Dekanerne selv vare indviklede i dem, eller endelig hvor Provsten ikke kunde hævde sin Myndighed, maatte Konsistorium træde til og paakjende Sagen[3]).

Forstandereren (*Oeconomus*).

Forstanderposten indtoges i dette Tidsrum udelukkende af Professorer, skjønt man skulde undre sig over, hvorledes Bestyrelsen af en saa betydelig Stiftelse, hvis Indkomster bestod i Gods- og Tiendeafgifter, og hvormed var forbunden en saa stor daglig Husholdning, kunde bestyres af en Mand, der havde et andet Embede ved Siden. Sikkerlig har det

---

[1]) Beckman, Communitatis Reg. Havn. Historia, p. 27—32. I Konsist. Arkiv findes en saadan Bog i Oktav med disse Love.

[2]) Beckman, anf. Skr., S. 20—1. 33—5.

[3]) Foruden de ovenfor S. 185—8 og 224—6 omtalte større Sager mod Kommunitetsalumner, kunde følgende anføres, Acta Consist. 11. Novbr. 1609: »D. D. Resenius citerede Commensales 6tæ mensæ og begjærede Straf over dennem, at de havde drukket til Per Vævers i Las Bjørnsens Stræde og holdt dem unyttige mod Provsten og uskikkelige ved Bordet. Decanus sextæ mensæ svarede, at de ikke alene, men Baccalaurei ogsaa havde nyligen drukket en hel Tønde Øl. Desligeste Commensales ved den 5te Skive. Blev besluttet, at disse skulle priveres mensa udi 8 Dage; men dersom de kom igjen, simpliciter rejiceres, de andre til Exempel«.

ogsaa været en brydsom Forretning; thi snart høre vi om, at Forstanderen ikke kunde faa Tiendeafgifterne i rette Tid [1]), snart at det var vanskeligt for ham at faa det fornødne Slagtekvæg [2]), men i Særdeleshed gav Studenternes Klager over Bespisningen, ja selv Spørgsmaalet om Anvendelsen af Levningerne fra Maaltiderne, hvorpaa mange gjorde Krav, Anledning til jevnlige Bryderier og Ubehageligheder [3]). Naar Professorer alligevel overtoge denne Post, da var det vel ikke blot paa Grund af, at der med den var forbundet fri Bolig paa Studiigaarden, men ogsaa fordi den gav andre Fordele og Indtægter [4]). Forstanderne eller Økonomerne vare følgende medicinske Professorer.

1. D. Anders Lemvig (1590—5), om hvem biografiske Efterretninger ere meddelte i 2den Del, S. 621—6.

2. D. Anders Christensen (1595—1602); om hvem ogsaa for Kortheds Skyld henvises til hans Levned i 2den Del, S. 653—9. Efter sin Afgang fra Forstanderposten modtog han den 16de Avgust 1602 kongelig Kvittering for rettelig aflagt Regnskab for alt, hvad han havde haft under Hænder i sin Bestyrelsestid [5]).

---

[1]) Den 26. April 1597 udgik der kgl. Befaling til D Anders Christensen, Kommunitetets Forstander, om for Retten at tiltale forskjellige Personer, der havde Tiender i Fæste, som vare henlagte til de 100 Studonter, men hvoraf Afgiften ikke var ydet i rette Tid (Sjæl. Tegn. XIX, 78—9).

[2]) Se Tillæg, Nr. 297. Ny kirkehist. Saml. V, 42.

[3]) Ny kirkehist. Saml. I, 60. 61. 67. V, 67. 117—8. A. C. 27. Okt. 1599. 19. Avg. 1603.

[4]) Jvfr. A. C. 17. Juli 1616: »Blev besluttet, at ingen skal lade andre bevaane deres Residenser end sig selv, som dennem haver opteret, for allehaande Skades Skyld, som Residenserne tage deraf. Excepto Oeconomo Universitatis [ɔ: Communitatis], som ikke kan selv sin egen bevaane, efterdi han skal være paa Studiigaarden; dog at ikke nogen fremmed, som er udenfor Universitetet, den bekommer at ibo«.

[5]) Se Tillæg, Nr. 378.

3. D. Thomas Fincke (1602—54), hvis Biografi er meddelt foran S. 550[1]). I de Tillægsbestemmelser til Universitetsfundatsen, der udkom 18de Maj 1621 og almindelig kaldes «Novellæ Consitutiones», fastsattes, at naar den daværende Økonom, D. Thomas Fincke, afgik, maatte der ikke mere beskikkes nogen af Universitetslærerne til dette Embede, «paa det deres Lectier derover ikke skal forsømmes».

Provsten (*Præpositus*).

Da Kommunitetsprovsterne hyppig skiftede, og det kun er tilfældigt, at deres Navne ere opbevarede, kunne vi kun anføre følgende fra dette Tidsrum:

Christen Christensen, præsiderede i Januar 1585 ved en offentlig Disputats og ligeledes i November 1588; ved den sidste Lejlighed nævnes han som Præpositus[2]).

Oluf Gotlænder, der i Aarene 1587—90 omtales som en flittig Deltager i de akademiske Disputationer, fratraadte i Slutningen af April 1591 Provsteembedet i Kommunitetet for at overtage Rektorembedet i Malmø. Det omtales, at Alumnerne ved hans Bortgang fra Kommunitetet meddelte ham et Testimonium[3]).

Søren Lavritsen Medelby tiltraadte den 5te Maj 1591 Bestillingen som Kommunitetsprovst, men fratraadte den allerede efter tre Ugers Forløb[4]).

---

[1]) A. C. 1. Juni 1602: «Dn. D. Thomas Finckius in locum D. Andreæ Christierni ad Oeconomi munus suscipiendum omnium suffragiis eligitur».

[2]) Se 2den Del, S. 423, Not.

[3]) Peder Christensens hdskr. Almanakoptegnelser 28. Apr. 1591: «Dedimus Olao Gotlando suum testimonium». 30. Apr. s A.: «Discessit suscipiendum scholam Malmogiensem Olaus Gotlandus». Han nævnes ikke i Rietz's Fortegnelse over Rektorerne i Malmø.

[4]) Peder Christensens hdskr. Almanakoptegnelser.

Christen Nielsen Sulderup havde maaske alt været Provst i Frederik II's Tid. I Konsistoriets Forhandlinger for 20de September 1595 omtales, at «Christianus, den gamle Præpositus, begjærer Hjælp af Universitetet», og at der blev bevilliget ham 4 Daler. Den 6te Oktober 1596 «blev Christierno Sulderup[1]), den gamle Præposito, bevilget af Universitetet 10 Daler». Den 23de Oktober samme Aar bestemtes, «at Christiernus, den gamle Præpositus, maa ordineres til Ovre (Hvidovre) Sogn, efterdi Universitetet haver obligeret sig til at forfremme ham». Kaldsbrevet for ham er udstedt den 11te November 1596 af Vor Frue Kirkes Værger, D. Anders Krag og Christoffer Mogensen, paa Grund af at Ovre Kirke hørte under Vor Frue. Da han et Par Aar efter blev blind, maatte han fra 1599 og indtil sin Død den 21de Oktober 1620 holde Kapellaner, der besørgede Embedet, uden at han kunde tage nogen Del deri[2]).

Christen Rasmussen var Provst 1593 eller 1595[3]).

Esbern Jørgensen Samsing var 1595 Respondens ved en Disputats af Professor Hans Slangerup[4]); om han den Gang var Provst, vides ikke. Dette var han derimod, da han den 11te Marts 1599 offentlig forsvarede nogle af ham selv forfattede filosofiske Theses, der bleve trykte, noget der ellers paa den Tid kun skete med Professorernes

---

[1]) I den unøjagtige Afskrift, der nu alene haves af Forhandlingerne, staar egentlig Snulderup, der dog sikkert er det ovenfor anførte Bynavn fra Viborg Stift.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 60. 62. 67. Gl. kgl. Saml. 2990. 4. Kaldsbrevet, hvori han kaldes Christen Nielsen, findes i Konsist. Kopibog. Flere Efterretninger om ham findes i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 393 flg.

[3]) Thura, Idea hist. lit. p. 124. Beckman, Commun. Reg. Havn. Hist. p. 119—20.

[4]) Se 2den Del, S. 563.

Theses[1]). Den 7de April samme Aar bad Resen i Konsistorium, at Bispen igjen vilde tænke paa Præpositus Esbernus, som har længe været her, at han maatte nyde et Kapellani i Fremtiden. Dette lovede Biskoppen[2]). Ventelig har han snart efter fratraadt Provsteforretningerne; thi det er sikkert en anden Provst, der under nogle Uroligheder, som i Oktober 1599 forefaldt i Kommunitetet, var saa indviklet i Sagen, at Konsistorium vedtog: «Præpositus propter contumaciam declaratam puniendus omnino est, sed res hæc ad tempus commodius differenda, et ita simul ab officio removeatur[3])».

Hans Nielsen, der 1610 og senere var Præst i Gudmuntorp i Skaane, og roses som en lærd og særdeles duelig Mand, havde tidligere været Præpositus i Kommunitetet, ventelig altsaa i Begyndelsen af Aarhundredet[4]).

Rasmus Nielsen var Provst, da han den 28de September 1603 tog Bakkalavrgraden under Stephanius's Dekanat som den øverste blandt 29 Kandidater. Han blev Aaret efter Sognepræst i Stege, hvor han døde 1634 «af Pest[5])». Vi kunne ikke afgjøre, om det var denne Provst eller hans Eftermand, der havde den ubehagelige Historie i November 1603 at blive fængslet af Byens Vagt i Anledning af nogle Gadeuroligheder, i hvilke han dog mente sig uskyldig[6]).

---

[1]) Wielandt, Nye lærde Tidender 1736, S. 562: 1599. 11. Martii, Esbernus Georgius Samius, Theses Philosophicæ. Resp. Christiano Johannis Bucero Viburgensi. Hafn. 1599. Wielandt mener med Urette, at Esbern Samsing har været Professor.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 66—7. Beckman, p. 120. Det er vistnok denne Provst, som omtales ovenfor S. 106 i nærv. Skrift.

[3]) Acta Consist. 27. Okt. 1599.

[4]) Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne. III, 59.

[5]) Beckman, p. 120.

[6]) Sagen refereres udførlig i A. C. 12. Novbr. 1603.

Peder Nielsen Gelstrup var Kommunitetsprovst fra 1608 til November 1610, da han drog udenlands, efter at han kort iforvejen havde taget Magistergraden. Senere blev han Professor ved Universitetet.

Anthonius Hansen Kolding var Provst fra 1611 til 1614, da han blev kaldet til nederste Kapellan ved Vor Frue Kirke (se nedenfor blandt Kapellanerne). Han var som «Præpositus Regiæ Communitatis» D. Hans Povlsen Resens Fuldmægtig under de Forhører, der optoges i Januar 1614 angaaende Resens Læremaade og M. Oluf Kocks Angreb paa samme i sine Prædikener [1]).

I Konsistorium besluttedes den 22de Juni 1616, «at Provsten i Kommunitetet med det første skulde underkaste sig Examen og blive Candidatus Magisterii»; men Navnet paa vedkommende Provst er os ikke bekjendt.

Jens Pedersen (Boringholm), Søn af Hr. Peder Jensen, Præst i Bodilsker og Nexø, blev i Juli 1615 Kommunitetsalumnus, var 1618 og 1620 Respondens ved Disputatser, som D. Kort Aslaksen og D. Thomas Fincke holdt [2]). Han var Provst indtil 1620, da han den 27de September blev ordineret i Lund til Sognepræst i Bodilsker og Nexø. Af sin Biskop roses han som en meget lærd og duelig Mand, hvem hans Tilhørere gav det bedste Vidnesbyrd. Ikke længe efter at han var bleven Præst, blev han ogsaa Øens Provst og indsendte som saadan 1624 en Be-

---

[1]) Acta Consist. 22. Januar 1614.

[2]) Se foran S. 561. 598. Den første af disse Disputatser er af Respondens tilegnet Johan Lindenov til Hundslund, Befalingsmand paa Hammershus, Biskop Povl Mortensen i Lund, hans egen ovennævnte Fader og hans fordums Lærer, Hr. Søren Lavritsen, Præst paa Hammershus og i Rø Sogn.

[3]) Beckman, p. 121—2. Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, S. 603.

skrivelse af Bornholm til D. Oluf Worm[1]). Han døde 1654 og blev begravet den 10de Avgust[2]).

Dugsvenden (*Famulus communis*).

Dennes Bestilling, der tidligere var forenet med Ringerens[1]), findes i nærværende Periode adskilt fra samme. Men det var endnu som forhen en Student. I Konsistoriets Forhandlinger for 12te Juni 1613 forekommer følgende Sag: «Peder Nielsen, Famulus communis i Communitetet, fremkom in Consistorio og klagede, at Peder Povlsen, Student, skulde have overfaldet ham i Communitetet, og berettede, at det sig som efterfølger var tildraget. Peder Nielsen skulde have bedet Peder Povlsen gaa ud af Communitetet, efterdi Klokken var slagen 7; men der han vægrede sig at gaa ud, formenendes, at Famulus burde saa vel at tjene expectantes som ordinarios alumnos, truede han ham med en Skaal («Skoell»), hvorudover Peder Povlsen uddrog sin Kniv og vilde ham dermed til Livs; blev dog af dem, som tilstede vare, forhindret, hvilke og med Magt satte ham ud af Klosteret. Efterat han var udkommen, kastede («hviste») han Kappen paa Kirkegaarden og løb saa ind igjen i Klosteret med en dragen Kniv i Haanden, søgendes Famulum communem. Men Famulus communis tog hannem Kniven af Haanden, brød den sønder og gav ham et blaat Øje. Og at saa i Sandhed var, vandt Lambertus Christiani samt andre Studenter, som bleve fremkaldte, og Peder Povlsen kunde det ikke heller selv nægte. Efter saadan Lejlighed blev Peder Povlsen dømt til 8 Dages Fængsel, og Famulus cnmmunis blev ad-

---

1) Suhms Saml. I, 2, 32—40 indeholder Udtog af denne Indberetning.
2) Wiberg, Alm. dansk Præstehist. II, 440.
1) Se 1ste Del S. 667—8. 2den Del, S. 675—6.

varet, at dersom han herefter fandtes i saadan Klammeri, skulde denne Sag staa ham aaben for». — Af senere Ihændehavere af denne lille Betjening kjendes Niels Rasmussen, der 1616 avancerede fra Dugsvend i Klosteret til Ringer ved Studiigaarden [1]).

2.

Valkendorfs Kollegium.

Vi have oftere i det foregaaende haft Anledning til at nævne Christoffer Valkendorf, idet denne Mand i den senere Del af sit Liv ikke øvede nogen ganske ringe Indflydelse paa flere akademiske Anliggender, ikke blot som beskikket Tilsynsmand ved Kommunitetet, men ogsaa paa andre Maader. Naar vi nu skulle fremstille Grundlæggelsen af den akademiske Stiftelse, der bærer hans Navn og sikkert vil bevare det, saa længe Kjøbenhavns Universitet bestaar, vilde det have været passende at give et Omrids af Stifterens Levned; men da et saadant, om det skulde være nogenlunde fyldestgjørende, vilde tage temmelig stor Plads, og da der fra en nyere Forfatters Haand foreligger en i det hele taget tilfredsstillende Biografi af Christoffer Valkendorf [2]), saa indskrænker jeg mig her til følgende Bemærkninger. Der siges almindelig, at Valkendorf ikke har nydt sin Tids sædvanlige lærde Opdragelse og altsaa ikke har forstaaet Latin. Saa mange Forfattere der end paa Slanges Autoritet have gjentaget dette, saa kan jeg dog ikke ansee det for rigtigt. Vel sandt, Valkendorf besad

---

[1]) Se foran S. 664.

[2]) C. E. Secher i Dansk Folkekalender for 1869. Forfatterens Antagelse, om at Christoffer Valkendorf var en Søstersøn af Kansler Johan Friis, er modbevist af Biskop Engelstoft i Saml. til Fyns Hist. VI, 170 flg.

maaske ikke Niels Kaas's eller Christian Friis's Lærdom; men det er dog saa godt som utænkeligt, at hin Tids mest fremragende Forretningsmand, særlig benyttet paa alle Udposter, der fortrinsvis gav Anledning til Sammenstød med fremmede, — at han skulde have staaet udenfor Tidens Dannelse. Vidner ikke det af ham stiftede Kollegium tilstrækkelig om hans Interesse for videnskabelig Dannelse, saa maa dog det Bibliothek, han skjænkede sit Kollegium overbevise os om, at han ikke har været en ulærd (hvad i hin Tid vil sige en udannet) Mand, thi denne Bogsamling bestod udelukkende af Skrifter i det latinske Sprog, og det fornemmelig saadanne historiske, geografiske, mathematiske og naturvidenskabelige Skrifter, som vi med Føje kunne antage tidligere havde udgjort en Del af Valkendorfs egen Bogsamling [1]). Der var jo heller ingen Mening i, at f. Ex. Venusin, der var en for sin Tid god dansk Poet, skrev latinske Vers til Valkendorf, naar denne ikke forstod noget deraf [2]). Eller hvorledes kunde Anders Sørensen Vedel, som havde et nøje personligt Kjendskab til Valkendorf, omtale ham som «vir genere, virtute et eruditione vere nobilis ... litterarum et litteratorum fautor egregie litteratus», naar han manglede de første Betingelser for med Rette at kunne kaldes saaledes [3]). Hvorom alting er, saa har denne Mand i ikke ringe Grad bidraget til den lærde Dannelses Fremme ved Oprettelsen af den Studenterbolig, som bærer hans Navn, ligesom han allerede tid-

---

[1]) Katalogen over denne Bogsamling findes i Konsist. Arkiv, Nr. 155, Grundstammen, Valkendorfs egen Gave, var 96 Numere.

[2]) Se Tillæg, Nr. 331.

[3]) Vedels Fortale i hans latinske Oversættelse af Hemmingsens Livsens Vej (Vera via vitæ, Lips. 1574). Jvfr. Gjessing, Jubellærere. S. 19—20 Not. Nyerup, Langebekiana, S. 98—100.

ligere havde vist sig som en gavmild Understøtter af trængende Studenter baade i Hjemmet og under deres Ophold ved fremmede Højskoler.

Stiftelsens Oprettelse maa formentlig rettest henføres til Aaret 1588, skjønt baade den højtidelige Indvielse, Stiftelsesbrevet og Lovene ere fra forskjellige senere Tidspunkter. At Aaret 1588 ialfald er det seneste, hvortil Kollegiets Oprettelse kan henføres, fremgaar af flere sikre, men hidtil lidet kjendte Vidnesbyrd. I en latinsk Skrivelse, dat. Kjøbenhavn den 19de Avgust 1588, hvorved D. Anders Lemvig har tilegnet Christoffer Valkendorf afd. D. Jakob Madsen Forelæsninger over Profeten Joel, omtales nemlig først med Berømmelse Erik Valkendorf, Kong Christiern II's Kansler, senere Ærkebiskop i Trondhjem, og Knud Valkendorf, Dekan i Kjøbenhavns Kapitel, hvis Fortjenester af Universitetet fremhæves; derpaa vender Forfatteren sig til Christoffer Valkendorf og siger: «Eders Velbyrdigheds store og daglige Velgjerninger mod vor Højskole ere vitterlige; thi hvor mange fattige Studenter have ikke deres daglige Underhold ved Eders Rundhed og Godgjørenhed; og samme Gavmildhed nyde ogsaa nogle, der opholde sig i Tydskland, godt af. Jeg skal kun berøre, at I har grundet det berømmelige valkendorfske Kollegium, og oprettet det med store Omkostninger, og bestemt det til Studenternes bestandige Brug, at de ikke alene kunne have bekvemme Boliger der, men ogsaa rundelig forsørges der i andre Maader, hvorved I har skaffet Eder og Eders Slægt et uforgjængeligt Navn. Det vilde være den største Utaknemmelighed, om vi ikke med Tak erkjendte og offentlig berømmede disse Eders Velgjerninger mod denne Højskole. Maaske vil der findes dem, som i deres Raahed ville misbillige, at E. Velb. har vist Videnskaberne saa stor en Yndest og ofret

saa meget paa denne Sag, idet de ufornuftig ville raabe paa, at saa rige Velgjerninger kun have faaet en slet Anvendelse, uden anden Støtte for deres Mening end den, at der i vort Samfund (der med Rette fremfor andre burde lyse som en Stjerne ved Iver for Gudsfrygt og Kjærlighed til Videnskaberne) ikke sjeldent findes dem, der kun kan agtes som Bærme og raadne Lemmer, hvilket vi erkjende og højlig beklage. Men naar saadanne strænge Dommere have faaet udrenset alle Pletter og Mangler i andre Samfundsklasser, saa tænker jeg, at vi vel ogsaa ere komne saa vidt, at vi kunne fremstille vore Syndere uden Plet og Rynke». Paa lignende Maade udtaler D. Hans Slangerup sig et Steds i sin Forklaring af Prædikerens Bog, hvor Stiftelsen af Valkendorfs Kollegium udtrykkelig henføres til Aaret 1588 [1]). Og endelig have vi en af de første Alumners Optegnelser, hvoraf vi se, at han den 1ste Oktober 1588 fik Bolig i Kollegiet [2]), men ogsaa — hvad Hegelunds

[1]) Joh. Slangendorp, In ecclesiasten Salomonis, 1590, p. 875: «Dum hæc propono, humanitatem & singularem clementiæ beneuolentiam Magnanimi viri Christophori Vualchendorphij in mentem et memoriam reuoco. Is hanc admonitionem Ecclesiastæ perpendens .. sodalitatem literatorum hoc anno 1588, non parum auxit. Extructis enim ædibus longe amplissimis atque ornatissimis, prudentissimus ac discentium amantissimus hic nobilissimus vir, cum intelligeret, se vel nominis sui laudem titulumque imaginum suarum non posse rectius ad posteritatem propagare, vel de Ecclesia Dei præclarius mereri, quam si religioni inopiæque discentium de suis facultatibus publice succurreret. Quare prono pietatis ac honesto beneuolentiæ studio, in vsum studiosi coetus ac honorem patriæ, splendidissimas ac recens proprijs facultatibus extructas amplissimas ædes destinauit». — D. Hans Slangerup var selv en af dem, som i sin Tid havde nydt godt af Christoffer Valkendorfs gavmilde Understøttelse (se 2den Del, S. 648).

[2]) Peder Christensens hdskr. Almanakoptegnelser: «1 & 2. die Octobris 1588 commigravi in Collegium Valkendorphianum, contubernale Nicolao Find Achab. Dominus providebit».

Kalenderantegnelser stadfæste —, at den egentlige Indvielse af Kollegiet først foregik den 26de Februar 1589, ved hvilken Lejlighed Valkendorf gjorde et splendid Gilde for alle Professorerne og Stadens Præster og Kapellaner[1]). D. Anders Krag var Stiftelsens første Efor; han indbød til den omtalte Indvielseshøjtid og holdt i den første Tid jevnlig Forelæsninger og Disputatser i det til Kollegiet hørende Auditorium[2]).

Kollegiets Lokale var det tidligere Karmeliterkollegium i S. Pederstræde, der i Tiden nærmest før Reformationen, da Lektor Povl Helgesen forestod denne Stiftelse, havde spillet en ikke umærkelig Rolle i Universitetets Historie[3]). I November 1529, da Munkene alle eller for største Delen havde forladt Bygningen overlod Kong Frederik I den til Knud Pedersen Gyldenstjerne[4]). Senere skal den en Tid have staaet øde, indtil Christoffer Valkendorf, uvist naar, kom i Besiddelse af den. Han lod den med ikke ringe Bekostning udbedre, saaledes at Samtiden ansaa det som et meget smukt Lokale — «det skjønne Hus» kalder Joh. Stephanius Bygningen 1601[5]) — medens en rigtignok betydelig senere Tid fældede en ganske anden Dom om de

---

[1]) Ibid. 26 Febr. 1589: «Celebravit Christophorus Walkendorphius in consecratione sui novi Collegii convivium opimum, ad quod ego nomine Kragii invitavi omnes professores, pastores et comministros. Gaff han Niels (Find) oc mig 1 daler, for wi var først lystig». Hegelunds Kalender under samme Dag: «Collegium Waldorphianum Hafniæ dedicatum».

[2]) Peder Christensens Almanakoptegn. 1 Marts 1589: «Primo docuit Kragius in collegio Walkendorphiano». Jvfr. foran S. 521.

[3]) Se 1ste Del, S. 17—8.

[4]) O. Nielsen, Kbhvns Diplomatarium I, 374. Jvfr. Danske Saml. 2 R. II, 183—4.

[5]) Se Tillæg, Nr. 356. Jvfr. Slangerups Ytringer foran S. 692 Not. Wolf, Encom. Regni Dan. p. 363.

mørke Munkeceller, som Huset indesluttede[1]. Foruden Hovedbygningen til Gaden med 8 Kamre, forsynede med det nødvendigste Inventarium, hvert bestemt for to Alumner, var der ogsaa en Bagbygning med et rummeligt Auditorium og derhos en Have til Alumnernes Brug.

I Begyndelsen havde Stiftelsen ingen fast Kapital, men Valkendorf forsynede selv efter Lejlighed Alumnerne med Penge, Klæder og andre Fornødenheder[2]. Men det var hans Agt at skaffe Kollegiet en fastere Grund at hvile paa. Efter at han derfor navnlig ved Salg af en Gaard, han ejede paa Gammeltorv havde skaffet den fornødne Kapital tilveje[3], udstedte han den 16de Juli 1595 Fundatsen for

---

[1]) Nyt hist. Tidsskrift II, 17. 28. Not.

[2]) Ped. Christensens Almanakoptegn. 25. Novbr. 1588: «Dedit nobis Valkendorphius 1 daler, 2 alne suort engelst, 5 alne sardug, 5 alne lerrit». 5. Febr. 1589: «Dedit mihi dalerum Christophorus Walkendorphius». 15. Febr s. A.: «Gaff Christopher Walkendorph oss huer it hundrid stived». 16. Juli s. A.: «Dedit mihi Christophorus Valkendorphius tres vallenses. Deus ipsum custodiet». 4. Sept. 1590: «Dedit mihi qvinqve daleros Ch. Walkendorph. 2. Debr. s. A.: «Dedit nobis Ch. Walkendorph 1000 stived, thil hver kammer 90».

[3]) Flere herhen hørende Brevskaber findes i Afskrift i Thottske Saml. 2041. 4, navnlig et Brev af 12. Decbr. 1588, hvorved Simon von Salingen, Indvaaner i Kbhvn, tilstaar at skylde Christoffer Valkendorf 4000 Daler for hans Gaard paa Gammeltorv, som bemeldte Simon v. Salingen havde kjøbt. Summen skulde afbetales i Løbet af 20 Aar med 200 Dlr. aarlig. I et Brev af 16. Debr. 1588 tilstaar Hans Simensen, kgl. Renteskriver, at være Christoffer Valkendorf 2000 Daler skyldig, som denne havde laant ham. Summen skulde afbetales i 10 Aar med 200 Daler aarlig. Disse tvende Summer udgjorde Kollegiets Kapital. Jvfr. Tillæg, Nr. 301, samt et Brev af 17. Avgust 1596, hvorved Ove Lunge til Odden tilstaar at være Universitetet 2800 Rdl. skyldig af de Penge, han skulde give for en Gaard paa Gammeltorv i Kbhvn, som ærl. og velagt Mand Simon v. Saling kjøbte af Christoffer Valkendorf til Glorup og var ham dem endnu skyldig, hvilke Penge Valkendorf siden gav til Universitetet til fattige Studenters Underholdning. Ove Lunge lovede

sit Studenterhjem. Blandt Bestemmelserne deri kan fremhæves følgende. Hus og Gaard med Gaardsrum og Haverum, liggende i Kjøbenhavn i S. Peders Stræde, som Christoffer Valkendorf havde kjøbt og bygget, skjænkede han, Gud til Ære, til fattige Personer, der vilde lægge Vind paa at lære og forbedre sig i boglige Kanster. Til at holde Huset ved Magt og til de indtagne Personers Ophold gav han en Kapital paa 6100 Daler, der forrentedes med 5 p. Ct. Af Renten skulde Professorerne have 30 Daler for Tilsynet med Stiftelsen, 170 Daler skulde aarlig anvendes til Husets Vedligeholdelse og til Underholdning for Alumnerne; 5 Daler skulde tjene til Forøgelse af Bogsamlingen. Desuden skulde der af Renten aarlig oplægges 100 Daler til Forøgelse af Grundkapitalen. Aarsagen til den sidste Bestemmelse angiver den betænksomme Stifter saaledes: «Efterdi at alle Varer, i hvis det være kan, alle Aar opstiger og bliver dyrere, saa vil jeg ogsaa, at disse fattige Studenters Indkomster, saa vel som de højlærdes Penninge og Husets Nødtørft i lige Maade Tid efter Tid kunde dennem formeres og forbedres». I Kollegiet skulde indtages 16 Studenter, 2 i hvert Kammer; naar de skikkede sig vel, kunde de blive der i 5 Aar. Men hvis nogen forsømte sine Studeringer, skulde han udvises af Professorerne, der ikke maatte tilstede, «at Æselet tog Foderet fra Lammet». En af Alumnerne skulde føre Tilsyn med de øvrige og derfor have et lidt højere Stipendium end disse. Retten til at udnævne Alumner forbeholdtes Stifteren og hans Arvinger paa Skjoldsiden, der boede paa Glorup. Led Huset nogen

at forrente og afbetale Summen i 14 Aar; dog skulde det staa ham frit for at afbetale den i kortere Tid, om han ønskede det. (Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 73). Ove Lunge er altsaa gaaet ind i Simon von Salingens Forpligtelse.

Skade, der gjorde større Bygningsarbejder fornødne, maatte Grundkapitalen dog ikke angribes, men Udgifterne skulde afholdes af Renterne[1]). — I Konsistoriets Forhandlinger for 30te Juli 1595 bemærkes, at Rektor tilkjendegav, at Christoffer Valkendorf ønskede Professorernes Underskrift paa hans Fundats, hvortil de alle vare villige undtagen Dybvad, der mente, at han ikke kunde gjøre det med frelst Samvittighed[2]). Hvilke hans Betænkeligheder have været, er imidlertid ikke godt at sige. Snarest maa hans Vægring vel betragtes som en Ytring af hans sædvanlige Lyst til at gjøre Vanskeligheder, hvor Lejlighed tilbød sig.

Samtidig med Fundatsens Udstedelse lod Valkendorf over Indgangsdøren til Kollegiet indsætte en Sten, hvis Indskrift mindede om hans Gave[3]). Ifølge Kort Aslaksens Tidsregister blev ogsaa samtidig de første Love udstedte angaaende Studenternes Øvelser i Kollegiet. Hovedindholdet af disse var, at Inspector og tre dertil udvalgte Alumner skulde hver disputere en Gang aarlig over visse Theses under en Professors Ledelse. De øvrige tolv Alumner skulde skiftevis en Gang om Maaneden recitere en latinsk Tale. En Gang om Ugen skulde der holdes musikalske Øvelser[4]).

---

[1]) Rothe, Christoffer Valkendorfs Levnet. S. 90—7. Hofman, Fundationer I, 57—62. Jvfr. Baden Univ. Journal 1, 151.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 74.

[3]) Denne Indskrift lyder efter Resenii Inscript. Hafn. p. 252 saaledes (med Rettelse af nogle Fejl): D. O. M. I. Almæ Hafn. Academiæ domum hanc XVI adolescentum habitationibus distinatam, cum arca, fonte, museo publ., bibliotheca et horto, additis neccessariis reditibus perpetuum crescentibus L. M. D. D. [maaske: liberali manu dono dedit] Christophorus Walkendorp de Glorup etc. Anno J. Christi clɔ Iɔ xcv.

[4]) Under 18. Jan. 1617 findes følgende i Acta Consist.: »Cum senatu Academico decrevit Rector, ut posthac alumni Walkendorphiani quotidie omnes et singuli in collegio Walkendorphiano in

Vilde ellers Inspector eller nogen af Alumnerne paa særlige Dage foredrage et eller andet til Videnskaberne henhørende, eller for Øvelsens Skyld holde en Prædiken paa Latin eller Dansk for Studenterne i en Professors Overværelse, da vilde sligt finde rosende Anerkjendelse[1]).

Da Fundatsen kun indeholdt Grundbestemmelserne for Stiftelsen, men overlod den nærmere Ordning til Professorerne, udarbejdede disse i Aaret 1596 nogle Bestemmelser (constitutiones) angaaende Tilsynet og Alumnernes Forhold. Disse Statuter bleve dog ikke til Lov før den 24de Marts 1599, efter at de havde modtaget nogle Ændringer og Tillæg[2]). Udstedelsen skete i solen Form, som den endnu bevarede meget pragtfuldt udstyrede Original paa Pergament viser, egenhændig underskreven af Christoffer Valkendorf og samtlige Professorer, og forsynet med Valkendorfs og Universitetets vedhængende Segl. Hovedbestemmelserne i disse Statuter ere følgende: Tvende Professorer skulde i Forbindelse med Universitetets Rektor føre Tilsyn med Stiftelsen; de skulde beskikke en af Alumnerne til Inspektor for to Aar, foreskrive ham, naar Kollegiet skulde aabnes om Morgenen og lukkes om Aftenen, og paalægge ham at føre Opsyn med Bibliotheket; to Gange om Aaret skulde de efterse alt i Kollegiet, Huset, Kamrene, Bibliotheket og Haven, om alt var i tilbørlig Stand; de skulde adspørge Inspektor, om han havde noget at klage over Alumnerne, og forespørge, hvilke Forelæsninger disse hørte, se deres

---

medio horæ sextæ matutinæ et novæ vespertinæ compareant, ibique piam aliquam cantionem modulentur». Jvfr. Wolf, Encomion Regni Dan. p. 363.

[1]) Lovene ere meddelte som Tillæg, Nr. 353, men vistnok noget ændrede fra den oprindelige Form.

[2]) Om disse Ændringer se Anm. til Tillæg Nr. 330, samt Ny kirkehist. Saml. V, 78. 91. 92—3. 96. 115.

Bøger, og, om fornødent, foreskrive dem, hvilke Forelæsninger de skulde høre. Fandtes nogen saa uskikkelig i Levned eller saa forsømmelig i sin Lærdom, at man intet sønderligt Haab kunde have om ham, kunde de med menige Professorers Samtykke vise ham ud af Kollegiet. Ønskede nogen Alumnus at rejse bort, skulde han have Professorernes Tilladelse; dog maatte han i det højeste kun blive borte i tolv Uger under Fortabelse af sin Plads [1]). Ingen maatte holde Børneskole i sit Kammer eller holde Drik og Gjæstebud der, heller ikke maatte han blive ude af sit Kammer om Nattetide. Rektor og de tvende Professorer skulde oppebære Renten af Kollegiets Kapital og indkjøbe Bøger til Bibliotheket [2]). Naar nogen Del af Kapitalen blev ledig, skulde de sørge for, at den blev udsat paa sikre Steder,

---

[1]) Det første Exempel paa at nogen blev udvist af Kollegiet paa Grund af for lang Fraværelse, forefaldt den 10de Marts 1599, da der vedtoges i Konsistorium: »Niels Kotte udvises af Kammeret, efterdi han haver været borte siden St. Michaelis«. Siden forekom sligt jevnlig (A. C. $^{17}/_{6}$ 1607. $^{17}/_{11}$ 1610. $^{13}/_{11}$ 1611. $^{3}/_{4}$ 1620. Samt Tillæg, Nr. 356).

[2]) Om det første Indkjøb, der skete, indeholder Acta Consist. følgende: 5. Okt. 1598: »Rector gav tilkjende, at Valkendorfs Fundats formelder, aarligen skal kjøbes Bøger for 5 Daler; er nu tre Aar. Blev fordi besluttet at skulle kjøbes Bøger for 15 Daler, og gjøres klart Register derpaa. D. Anders Krag byder sig til at sælge Thesaurum lingvæ Græcæ et lingvæ Latinæ«. 28. Okt. s. A.: »D. Anders byder 6 Bøger Thesaurum Henrici Stephani fal til Christoffers Liberi for 20 Daler. Rector vil spørge M. Hans Aalborg, hvad de kan koste, og midler(tid) skal ses, om der er nogen Defect«. 9. Dcbr. s. A.: »Blev besluttet, at D. Anders Krag skulde have 20 Daler for Thesauro lingvæ Græcæ et Latinæ, de 15 Daler at betale strax, og de 5 at bie med til de første, der forfalder af Christoffers Rentepenge; og de Bøger skal kjøbes til Bibliothecam Valchendorphianam efter Fundatsen«. Nærmere Oplysning om Bogkjøbene indeholder Bibliotheksprotokollen (Konsist. Arkiv Nr. 155), hvori ogsaa de vexlende Inspectores i Kollegiet have antegnet, naar Bogsamlingen er bleven overdraget til deres Varetægt, saa-

«hos nogen vis Kjøbsted», eller «hos en god vis Adelsperson her i Danmark». Hvad der var tillagt Professorerne for deres Tilsyn, skulde aarlig uddeles af Rektor blandt dem alle ved den almindelige Distributs. Hvad Studenternes Anpart angik, skulde først deraf tages, hvad der behøvedes til Husets Nødtørft. Studenterne skulde selv holde Gaden ren med Nabo og Gjenbo, og hver i sit Kammer holde Kakelovn og Vinduer vedlige, undtagen naar det var fornødent at omsætte hele Kakelovnen. Haven skulde skiftes i otte Parter, og deraf hver Part følge sit Kammer, og af dem, som deri boede, dyrkes med Frugttræer og Urter, og tilbørlig holdes vedlige [1]).

Skjønt Statuterne, som ovenfor er bemærket, vare vedtagne den 24de Marts 1599, modtog de dog enkelte Tillæg senere. Saaledes er Bestemmelsen om, at Studenterne selv skulde holde deres Vinduer og Kakelovne vedlige, bevislig først vedtagen i Konsistorium den 14de April s. A. [2]). Og den endelige Udfærdigelse skete ogsaa først i Maj 1600, som det fremgaar af Konsistoriets Forhandlinger, skjønt Dokumentet intet indeholder derom. Den 3die Maj 1600 læses nemlig: «Christoffer Valkendorf havde ladet opsende i Konsistorium tvende Exemplarer af de Constitutioner om hans Hus og Studenter, og begjærede, at de maatte blive forseglede og underskrevne». Den 10de Maj samme Aar

---

ledes: Johannes Lundt Flensburgensis $^{31}/_{3}$ 1602; Georgius Christierni $^{22}/_{5}$ 1602; Christiernus Petri Vendalus $^{11}/_{10}$ 1602; Henricus Paulinus Othenianus $^{25}/_{8}$ 1603; Andreas Palæmonius Cimber $^{25}/_{12}$ 1603. Senere er en saadan Antegning bleven forsømt.

[1]) Se Tillæg, Nr. 330. I Anledning af den sidste Passus kan anføres følgende af Acta Consist. 12te Juni 1613: «Blev angivet, om Studiosi Collegii Valkendorphiani maatte lade andre sætte Kaal deres Haver. Blev slet negeret».

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 116.

bemærkes: «Valkendorfs Constitutiones bleve af Professorerne underskrevne. Notarius blev sendt til Nicolaus Theophilus og Anders Krag, som vare syge». Da den sidstes Underskrift mangler, og han døde kort efter, har hans Svaghed sikkert været Aarsagen til, at han ikke har underskrevet med de andre. — Stifteren selv overlevede heller ikke ret længe den endelige Ordning af sit Kollegium; den 17de Januar 1601 gik Rigshofmester Christoffer Valkendorf nemlig til Hvile i en høj Alder, efter et saare arbejdsomt Liv, der giver ham Adkomst til at regnes blandt Fædrelandets bedste Mænd. Han jordedes i Vor Frue Kirke, hvor en Mindesten med en smuk og passende Indskrift betegnede hans Hvilested[1]), indtil Ildens Magt udslettede dette og saa mangfoldige andre Minder fra Fortiden i denne Kirke. Men «Valkendorfs Boder», som Samtiden sædvanlig kaldte hans Studenterbolig, har dog trods alle Tidens Omskiftelser, hævdet sin Plads og vil forhaabentlig bære sin Stifters Navn til sene Slægter.

Retten til at udnævne Alumner i Kollegiet gik efter Stifterens Død over til hans Brodersøn, Henning Valkendorf til Glorup. Kollegiets Historie i den øvrige Del af denne Periode frembyder forøvrigt kun adskillige af disse stormende Optrin, som hin Tids Studenterliv var saa rigt paa, og som jevnlig førte til, at en Alumnus blev udvist af Kollegiet for Opsætsighed mod Inspector, eller vel endog for upassende Adfærd mod selve de høje Tilsynsmænd[2]). En Scene af sidstnævnte Art forefaldt i Aaret 1616 og førte til, at nogle Alumner bleve udelukkede, da de ytrede Mistanke om, at Professorerne forholdt dem en Del af de Penge,

---

[1]) Pontoppidan, Marmora Danica, I, 48.

[2]) Se Tillæg, Nr. 474. Andre Sager forekomme i Acta Consist. 29/7 1604, 29/5 1607, 21/7 1610, 25/2 1615.

der efter Kollegiets Fundats tilkom dem og desuden paa en trodsig Maade gjorde deres formentlige Krav gjældende.

3.

Andre Stipendier og Legater.

Medens det i ældre Tid ofte var sket, at Studenter modtog Understøttelse af det kongelige Rentekammer, særlig naar de agtede sig udenlands, saa blev sligt i Christian IV's Tid en sjelden Undtagelse, og fraregnet nogle faa, som fik Hjælp i Regjeringsraadets Tid[1]), mindes jeg kun eet Exempel fra denne Periode paa, at en Student ifølge kgl. Befaling understøttedes af Rentekammeret[2]). Der kan maaske have været flere, men mange har det sikkert ikke været. Kapitlerne i Roskilde, Lund, Aarhus og vel ogsaa andre understøttede vel endnu efter gammel Skik enkelte Studenter særlig til Udenlandsrejser og undertiden til Afholdelse af Udgifterne ved deres Promotion[3]). Kapitelsstipendiet for Studenter, der opholdt sig ved fremmede Universiteter, var sædvanlig 60 Rdl. aarlig. Extraordinær akademisk Understøttelse af trængende Studenter, som tidligere jevnlig havde

---

[1]) Jvfr. Tillæg, Nr. 259 og 260.

[2]) Den 10de April 1618 udgik der kgl. Befaling til Rentemestrene om at udbetale Studenten Hans Jørgensen 100 Daler, »hans Studia dermed udi fremmede Lande at continuere« (Sjæl. Tegn. XXI, 334). Denne Hans Jørgensen var fra Helsingør og studerede Medicin. (Jvfr. A. C. 27/3, 17/6, 29/6, 27/7, 4/9 1622).

[3]) Om Roskilde Kapitels Understøttelser af studerende se Ny kirkehist. Saml. V, 101. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 3. 33. 36. 37. 63. Aarhus Kapitel understøttede den senere som Læge bekjendte Christen Bordum (Bordingius). Om Lunds Kapitel se Tillæg, Nr. 606. Det understøttede Caspar Bartholin under hans Studeringer (Vinding, Acad. Haun. p. 245). I Aaret 1598 anbefalede Universitetet Oluf Kock til Understøttelse af Kapitlet i Bergen (Ny kirkehist. Saml. III, 637).

fundet Sted, forekommer kun sjeldent i denne Periode[1]). Grunden var maaske den, at der ved de forskjellige Stiftelser og Legater efterhaanden aabnedes Udvej til flere regelmæssige Understøttelser. For at disse kunde blive nogenlunde ligelig fordelte, vedtog Professorerne i Avgust 1610 efter Kanslerens Befaling, at ingen Student maatte have mere end to akademiske Beneficier[2]). Blandt disse vare Kommunitetet og Valkendorfs Kollegium de betydeligste. Foruden dem kunne følgende andre Stipendier og Legater nævnes.

1. Friis'ernes Legat. Om Stiftelsen af dette Legat er tidligere berettet[3]). I Niels Friis til Hesselager (Broder til Kansler Christian Friis til Borreby), der i Begyndelsen af Perioden var Lensmand paa Nykjøbing Slot og senere paa Tranekjær, og som døde 1611, havde Legatet en nøjeseende Patron, der med Omhu vaagede over, at Fundatsen overholdtes, og at Pengene virkelig anvendtes til Studerehjælp for saadanne, som flittig toge Vare paa deres Studier, og «ikke fortæredes og misbrugtes til Løsagtighed og i slig anden Maade». I et Brev af 30te Juli 1588 til Prof. D. Anders Lavritsen klager han saaledes over «adskillig Uskikkelighed, der befindes med nogle af de sex Studenter, der havde hans sl. Farbroders Stipendium», og fremhæver, at det undertiden skete, at Studenter ved Jule-

---

[1]) I A. C. 31/3 1604 omtales, at 24 Daler af Kommunitetets Midler distribueredes mellem en Del fattige Studenter, som ikke vare Alumner.

[2]) Beckman, Communitatis Reg. Haun. hist. p. 35. A. C. 29/8 1610: «Efter Hr Cancellers Befaling blev foregivet og concluderet, at ingen Student maatte herefter have og nyde trende Beneficia, men skulde lade sig benøje med tvende, af den Aarsag at desflere kunde hjælpes». Bestemmelsen bragtes atter senere i Erindring, A. C. 29/4 1620.

[3]) Se 2den Del, S. 692—3.

tid modtog de 25 Daler, hvortil Stipendiet aarlig beløb sig, men saa strax efter forlod Universitetet uden at fortsætte deres Studier, i hvilken Anledning han foreskrev den Forandring i Fundatsen, at Stipendiet for Fremtiden skulde uddeles maanedsvis, hvorved den omtalte Misbrug forebyggedes [1]. Et Par Breve, han i Aaret 1591 tilskrev Professorerne, vidne end yderligere om, hvor meget det laa ham paa Hjærte, at Legatet anvendtes efter sin Hensigt [2]. Denne hans Omhu gik endog til Mistænksomhed, som man ser af Konsistoriets Forhandlinger for 27de September 1595, da Biskop Vinstrup berettede, «at D. Eske (Christensen) i Fyn paa Niels Friis's Vegne begjærede Regnskab paa deres (ɔ: Friisernes) Pendinge, menendes, at Professorerne slaar Pengene under sig og handler utroligen» (ɔ: uredelig). For at undgaa saadan Mistanke var det maaske, at Professorerne indrettede en Bog, hvori Legatets Grundbestemmelser indskreves, og hvori tillige Stipendiarerne kvitterede for hver Gang de modtog Penge [3]. For Resten høre vi mest om Legatet derved, at en Portion deraf (25 Daler aarlig) var Honorar for en af de yngste Professorer, der førte Regnskab med Uddelingen, i hvilken Anledning det jevnlig omtales i Konsistoriets Forhandlinger, at «Frisiorum pecunia» eller «de Friisers Penge» tildeltes denne eller hin pædagogiske Professor som et Tillæg i hans Løn [4]. Andre Spørgsmaal

---

[1] Brevet er indført i den friisiske Legatprotokol (Konsist. Arkiv, Nr. 53). Det er aftrykt i Hofmans Fundationer. I, 46—7.

[2] Se Tillæg, Nr. 273—4.

[3] Protokollen findes i Konsist. Arkiv, Nr. 53. Heri have Stipendiarerne fra 1. Januar 1601 af maanedlig kvitteret for Modtagelsen af Stipendiet.

[4] Saaledes tilsagdes «de Friisers Penge» den 22. Jan. 1603 M. Hans Jensen Alanus; d. 24. Maj 1609 M. Knud Bieske; d. 22. Sept. 1610 M. Jesper Brochmand; d. 13. Okt. 1613 M. Elias Eisenberg.

vedkommende Legatet omtales ogsaa lejlighedsvis sammesteds, som naar det den 30te December 1609 bemærkes: «M. Dn. Rector gav til Kjende, at de Rentepenge ex pecunia Frisiorum, som Børge Trolle skulde udgive, vare ikke endnu fremkomne til Jul, som Brevet formelder. Blev svaret, at man dermed kunde connivere en Tid lang». Under 4de April 1620 findes følgende Notits: «Som en af Stipendiariis Frisianis, som haver været herfra et ganske Aar, er nu kommen igjen og begjærer et helt Aars Stipendium, desligeste en af Stipendiariis Walkendorfianis, efter M. Dn. Rectoris Beretning: blev svaret, at det Stipendium ikke kan undes dem, uden det sker med Nobiliss. Dn. Patronorum Bevilling og Samtykke». — Da en Søn af ovennævnte Niels Friis, Frederik Friis til Hesselager, i Aaret 1619 drog som Lensmand til Island, hvor han umiddelbart efter sin Ankomst døde, bestemte han (den 3die Juni 1619) inden sin Død, at Legatet af hans efterladte Midler skulde forøges med 2000 Rdlr., hvoraf fire Studenter kunde nyde den samme aarlige Understøttelse, som de sex tidligere Stipendiarer havde haft. Fundatsen for denne Forøgelse af Legatet udstedtes senere af den afdødes Brødre og Svogre, Tønne Friis til Hesselager, Johan Friis til Oritslev, Jesper Friis til Lunde (Ørbæklunde), Albert Skeel til Fusingø og Peder Lange til Kjærgaard, og den blev i September 1620 overleveret til Konsistorium [1]).

[1]) Se Tillæg, Nr. 495; jvfr. Det kgl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt, S. 239; Hofmans Fundationer I, 47—8. Fundatsen findes dateret 10. Juli 1619; men man kunde fristes til at antage Aaret fejlskrevet for 1620, ikke blot fordi man kunde tvivle om, at de nævnte Mænd den Gang kjendte Frederik Friis's Død, men ogsaa fordi samtidige Kilder omtale Legatets Stiftelse under Aaret 1620. Saaledes siger Kort Axelsen i sit Tidsregister ved 1620. «De Frisers Penge forøges med 2000 Daler, som Frederik Friis

2. Stipendium Regium, hvis Stiftelse tidligere er omtalt, ydede gjennem hele dette Tidsrum en Række unge Videnskabsmænd Lejlighed til under heldige Vilkaar at studere videre ved fremmede Højskoler. Efter Bestemmelsen skulde Sorø, Antvorskov og Ringsted Klostere yde Midlerne til Udredelsen af Stipendiet; men da der i Slutningen af Kong Frederik II's Tid blev oprettet en kongelig Skole i Sorø, blev dette Klosters Bidrag lagt over paa Antvorskov, der saaledes kom til at udrede 300 Daler aarlig, og Ringsted Kloster 100 Daler, og denne Forandring blev i Begyndelsen af nærværende Periode indskjærpet Lensmændene ved særlige kongelige Befalinger [1]). Men da denne Udredelsesmaade havde sine Ulemper, idet vedkommende Lensmænd ikke altid bar Omsorg for, at Pengene fremkom i rette Tid, saa tilstod Kongen, efter Professorernes Begjæring, ved aabent Brev af 29de November 1600, at de 400 Daler for Fremtiden maatte udbetales af det kongelige Rentekammer til hver Kyndelmisse [2]), — en Udredelsesmaade, som sikkert i Øjeblikket var meget heldig, men dog gav Anledning til, at Stipendiet i senere pengeknappe Tider helt inddroges. — Medens Forstanderen for Kommunitetet besørgede Uddelingen

paa Island gav dertil paa sit yderste» (jvfr. Joh. Svaning, Chronol. Dan. p. 105: «1620, Stipendium Frisianum auctum»). Navnlig vilde det være paafaldende, hvis Fundatsen var udstedt 1619, at den først over et Aar derefter overleveredes til Universitetet; jvfr. A. C. 23. Sept. 1620: «Indlagde M. Vulfgangus velb. Frederik Friises p. m. Fundats paa de Penge, som han paa sit yderste gav til fattige Studenter; item Johan Friises Haandskrift». I Gjessings Jubellærere I, 196—8 Not. er der meddelt nogle Efterretninger om Legatets Stifter, der imidlertid er sammenblandet med sin Farbroder Frederik Friis til Hagested.

1) Kongebreve af 29. Marts 1589 til Peder Reedtz, Lensmand paa Antvorskov, og af 12. Avgust 1590 til Christian Friis, Lensmand smst. (Sjælandske Tegnelser XVII, 142—3. 294—5).

2) Se Tillæg, Nr. 348.

af «Kongens Penge» til Stipendiarerne, tilkom Bortgivelsen af Stipendiet Konsistorium. Hyppig skete det dog i Christian IV's Mindreaarighed, at Regjeringsraadet ved sin Anbefaling afgjorde Sagen[1]); senere blandede Kongen sig vel sjeldent deri, men Universitetet kunde dog ikke godt undlade at tage Hensyn til Anbefalinger fra andre meget indflydelsesrige Mænd, som Statholder Brejde Rantzov[2]), og ved Forhandlinger i Konsistorium om Bortgivelsen af Pladser udtaltes oftere, at intet maatte bestemmes, før man havde raadført sig med Kansleren[3]). Skjønt der vel i denne Periode endnu ikke saa bestemt fordredes, at Stipendiarerne skulde underkaste sig en forudgaaende Prøve — saaledes som det 1621 ved «Novellæ Constitutiones» indskjærpedes, — saa høre vi dog, at Professorerne undertiden forlangte et «specimen doctrinæ et profectus in studiis» af dem, der fra en eller anden Side anbefaledes til Stipendiet[4]), ligesom Erhvervelsen af Magistergraden her ved Universitetet, eller dog i det mindste Godkjendelsen som Candidatus magisterii sædvanlig udtrykkelig gjordes til Betingelse for Stipendiets Meddelelse[5]). I hele denne Periode maatte vedkommende

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 264. 269. Ny kirkehist. Saml. V, 64—5. 69—70.

[2]) Se Tillæg, Nr. 460. A. C. 18. Jan. 1617.

[3]) Se Tillæg, Nr. 497. A. C. 12. Juni 1613.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 69.

[5]) Dette udtaltes navnlig bestemt i A. C. 22. Jan. 1603: «Quicunque posthac fruituri sunt stipendio Regio, quod ipsius Majestas gratiose impertit quatuor studiosis, qui in exteris studiorum gratia degunt, illi, antequam stipendium hoc obtinere possunt, tenentur in hac Academia Magisterii gradum capessere. Id quod ex mandato Magnifici Dn. Cancellarii in has tabellas referri voluit Magn. Dn. Rector». Ibid. 28. Sept. 1603: «Proposuit Dn. Vice-Rector de voluntate Magn. Cancellarii, ut omnes, qui imposterum gavdere vellent beneficio Stipendii Reg. Maj[is], aut promoti essent Magistri, aut Candidati et probati prius a Dn. Professoribus, quam Stipendium obtinerent».

Stipendiarer tillige forpligte sig til ikke at erhverve nogen Grad udenlands; i ethvert Tilfælde kunde det kun lovlig ske efter dertil erhvervet kongelig Tilladelse[1]). Tillige maatte vedkommende love med Flid at lægge sig efter det Studiefag (Theologi eller Medicin), til hvis Fremme Stipendiet var givet. Hertil kom senere en religiøs-konfessionel Forpligtelse[2]), og for Theologernes Vedkommende navnlig ogsaa Løfte om kun at besøge lutherske Højskoler. Sædvanlig antydedes det ogsaa, at vedkommende skulde være rede til senere at træde i Kirkens eller Skolens Tjeneste i sit Fædreland, ligesom det undertiden gjordes gjældende, at han ved at have nydt Stipendiet havde erhvervet en vis Ret til at komme i Betragtning, særlig ved Besættelse af Professorposter. — Stipendietiden var som oftest fem Aar; jevnlig bevilligedes dog endnu et sjette «Naadsensaar», naar vedkommende «solenniter» søgte derom[3]).

3. Juel'ernes Legat blev stiftet ved Fundats af 20de Januar 1604 med 2000 Dalers Hovedstol, hvilken Sum Albert Skeel til Jungetgaard havde betalt Familien Juel i Sone, fordi han 3die Pintsedag 1600 i Aalborg havde dræbt Niels Juel til Kongstedlund. Renten skulde af Repræsentanter for Familien Juel tildeles tvende Studenter fra Viborg eller Aalborg Skoler, «som ere vindskibelige udi Lærdom, tugtige udi Levned, og om hvilke er den For-

[1]) Se Tillæg, Nr. 257. 335. 397. Wormii Epistolæ, p. 14—5.

[2]) Den findes første Gang i M. Torbern Jakobsen Hasebards Revers af 2. Jan. 1618: «Recipio me Religioni puriori nostrarum Ecclesiarum juxta ordinationem Regiam unice addictum, in ea constanter perseveraturum» (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38). Endnu bestemtere er Forpligtelsen formuleret i M. Oluf Vinds Revers af 1. Juni 1620 (Tillæg, Nr. 497).

[3]) Se Tillæg Nr. 457. 493. Ny kirkehist. Saml. V, 115. A. C. 15. Febr. 1612: 4. Febr. 1614; 4. Maj 1619.

haabning, at de udi Fremtiden kunne være Skolen, den kristne Kirke og Religionen tjenlige og nyttige». Pengene skulde de anvende til dermed «at continuere deres Studia udi høje Skoler og Academier». Da Bispen og Kapitlet i Viborg fik Bestyrelsen af Legatet, blev Følgen, at det i Tidens Løb udelukkende kom Studenter fra Viborg til Gode, noget der dog ikke med Føje kunde paatales, da allerede Fundatsen havde givet Viborg Skole et bestemt Fortrin. Stipendietiden var oprindelig bestemt til fem Aar i det højeste; senere blev den indskrænket til tre Aar[1]).

4. Vinstrups Legat blev stiftet ved Fundats af 12te Marts 1613[2]) af Sjælands Biskop D. Peder Jensen Vinstrup med 1000 Dalers Hovedstol. Fundatsen indeholder følgende Bestemmelser: Af det kgl. Kommunitet skal udvælges en fattig Student af hæderlig Slægt og saa vidt forfremmet i boglige Kunster, at han anses værdig til ved første Lejlighed at hædres med Magistergraden, som ikke blot har ført et hæderligt Levned, men ogsaa er i Besiddelse af de fornødne Gaver til at blive en Lærer i Kirken. Ham skal aarlig i fire Aar tildeles de 60 Daler, der kunne haves som Renter af den nævnte Sum. Han skal udstede sin Forpligtelse, at han med Iver vil lægge sig efter det theologiske Studium, overensstemmende med Luthers og Melanchtons augsburgske Bekjendelse, og det ved tydske Universiteter, hvor saadan Lærdom omhyggelig foredrages,

---

[1]) Fundatsen er trykt i Hofmans Fundationer. IV, 180—8. I Pontoppidans Ann. eccl. Dan. III, 551 henføres Stiftelsen til Aaret 1601, hvilket sikkert er urigtigt.

[2]) Naar Beckman, Commun. R. H. hist. p. 35, angiver d. 23. April 1613 som Stiftelsesdagen, da er det sikkert, fordi han har benyttet 1ste Del af Hofmans Fundat. S. 146, hvor Fundatsen er dat. die Georgii, istedenfor die Gregorii.

og at han senere trolig vil forkynde den samme Lære i Fædrelandet, naar han lovlig bliver kaldet til saadant Embede. Slægtninge af Stifteren skulde fortrinsvis have Adgang til Legatet, der forøvrigt blev overgivet til det theologiske Fakultets Bestyrelse[1]). I Konsistoriets Forhandlinger for 1ste Maj 1613 findes følgende: »Kom M. Elias Eisenberg paa Bispens, hæderlige og højlærde Mands D. Petri Vinstrupii, Vegne og indlagde 1000 Rdl. in numerata et probata pecunia, som Rev. Dn. Episcopus havde givet til Universitetet, deraf at afholde en Studiosum udenlands ved den Rente, som deraf aarligen gaar. Indlagde han i lige Maade en Bog dertil forordnet, at deri skulde først indskrives en Kopi af Bispens Brev paa forskrevne 1000 Daler, som han derpaa givet haver til Universitetet; dernæst at der skulde udi samme Bog flittelig antegnes deres Navne, som samme Rente skulle nyde, og hvorledes dermed aarligen handles, at den bliver henført til den rette Brug. Og skal Søren Ipsen, som nu er Bispens Famulus, om et Aar herefter annamme dette Stipendium».

5. Kruchow'ernes Legat er stiftet ved Fundats af 24de Januar 1615 af Søstrene Christence og Anne Axelsdatter Kruchow, Døtre af Axel Kruchow til Aarslev Gaard i Fyn. Legatets Hovedstol, 200 enkende Rdl., blev skjænket til Latinskolen i Aalborg og overleveret til Stedets Biskop, Sognepræster og Borgmestere med den Bestemmelse, at Renten skulde tildeles en trængende Student fra Aalborg Skole[2]).

---

[1]) Hofman, Fundationer. IX. 64—5. Jfr. A. C. 3/5 1613.

[2]) Hofman, Fundationer. IV, 103. Om det Legat, som Universitetet fik 1623, efter at Christence Kruchow var henrettet for Trolddom (Stipendium decollatæ virginis) se Nyerup, Efterretn. om Regentsen, S. 41, og navnlig Acta Consist. 25. Juni 1623.

6. Finckes Legat er stiftet ved Fundats af 6te Januar 1619 af D. Thomas Fincke, Professor i Medicin ved Universitetet, med en Hovedstol af 2200 «gode, uforfalskede, fuldvægtige Rigsdaler», der overdroges til det medicinske Fakultet. Legatets Hensigt var «at befordre gode Ingenia saa vel som Studia medica og philosophica». Af Renten skulde derfor 100 Rdl. aarlig «gives en Philosophiæ og Medicinæ Studioso, udi fremmede Academiis sig dermed at underholde og fornævnte Studia at continuere»; 20 Rdl. skulde aarlig gjemmes til Fremvæxt, og 12 Rdl. tildeles de Professorer, som bestyrede Legatet[1]). I Konsistoriets Forhandlinger for 17de Februar 1620 bemærkes: «Dn. D. Casparus Bartholinus lod læse paa Dn. D. Thomæ Finckii Vegne en Fundats anlangende 2200 Rdl. til Facultatem Medicam etc. Og blev strax samme Fundats efter hans Begjæring samtykt, og hannem blev tilsagt, at Universitetet skal derpaa give Dn. D. Thomæ Finckio en skriftlig Reversal». Legatet kom dog først til at træde i Virksomhed efter Stifterens Død 1656.

7. Endelig kan omtales et Legat, som blev lovet Universitetet, men, som det synes, aldrig blev udredet. M. Jon Jakobsen Venusinus meddelte nemlig den 28de Maj 1606, i Konsistorium, at Christoffer Ulfeld til Svenstrup i Skaane, M. Niels Klavsen Senning, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, og han selv hver især vilde give 200 Daler til Universitetet, med Renten af hvilken Sum tre Studenter aarlig skulde understøttes. At netop disse tre Mænd havde forenet sig herom, finder vistnok sin Forklaring i deres tidligere Forhold. Senning havde været Christoffer Ulfelds Hovmester,

[1]) Fundatsen er trykt i Badens Univ. Journal. VII, 74—5.

og Venusin havde, som det synes, især sat igjennem, at Senning var bleven kaldet til Sognepræst ved Vor Frue Kirke, skjønt der var andre vel anbefalede Ansøgere, og han dengang var en ung Mand, der ikke tidligere havde været Præst[1]). Et Aar efter at Tilsagnet var givet, bemærkede imidlertid Universitetets Rektor, at han endnu ingen Penge havde faaet, saa at han vilde være undskyldt, naar han heller ingen Renter kunde uddele[2]). I Konsistoriets Forhandlinger for 12te December 1608 bemærkes: «Blev handlet om den Almisse, som M. Jonas havde givet nogle fattige Studenter, og blev besluttet at M. Jons Arvinger skal bekikkes ved Notarium, at de lægge fra sig velb. Christoffer Ulfelds til Svenstrup Haandskrift paa de 400 Daler, han havde af samme Penge». Da Universitetet nogle Aar efter mindede M. Niels Klavsen Senning, der imidlertid var bleven Biskop i Oslo, om Sagen, svarede han den 3die November 1611: «Jeg har bekommet Eders velmente Skrivelse og Erindring om en ringe Almisse, jeg med andre i Guds Navn givet haver, hvilket mig saare vel mindes, saa vel som og at sl. M. Jon Jakobsen om samme Almisse et Opkast (ɔ: Udkast til en Fundats) begyndt havde, hvilket dog hid indtil for adskillige Forhindringer haver hvilet, og jeg gjerne engang vilde ønske, det kunde samtligen fuldkommes, meres og ej mindskes, hvortil jeg og gjerne vil gjøre min muligste Flid». Hidtil havde han dog ikke kunnet overkomme at udrede Summen, men han lovede, at om han døde, inden det skete, skulde der findes Bestemmelser efter ham, der sikrede Summens Udredelse af hans Bo[3]). Da Bispen i Foraaret 1615 var i Kjøben-

[1]) Se foran S. 579, Not. 1; samt Tillæg, Nr. 368. 371.

[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. 1, 392.

[3]) Se Tillæg, Nr. 436.

havn, benyttede Professorerne Lejligheden til paa ny at minde ham Sagen. Han svarede da, at han for sin Del gjerne vilde holde, hvad han havde lovet, men for de andre kunde han ikke svare. Han vilde aarlig give en Student 12 Daler som Rente af de 200, og før han rejste tilbage til Oslo, anvise en Mand, hos hvem Renten aarlig kunde hæves [1]). Videre høres ikke om Sagen, og da vi ikke senere finde Spor af noget saadant Legat, maa det vel antages, at det ikke er kommet til at træde i Virksomhed, og at Rentebetalingen er ophørt ved Biskop Sennings snart efter paafølgende Død.

7.

Vor Frue Skole og dens Rektorer

(*Lectores musici*).

«Paa Vor Frue Kirkegaard», siger J. L. Wolf (1654), «er den af Grunden skjønne opmurede Latine fri Skole for Børn og Ungdommen, hvor udi de deres første Fundamenta Latinæ Lingvæ lære skulle, førend de til det højlovlige kongelige Universitet forskikkes» [2]). Det var i Aaret 1599 at den Skolebygning, som her omtales, opførtes af Vor Frue, Helliggejstes og S. Nicolai Sognekirkers Værger, og det skete fornemmelig ved frivillige Gaver, idet der blev sammenskudt 2860 Daler af forskjellige. Blandt Giverne fremhævedes i en Indskrift paa Bygningen: Christoffer Parsberg, Erik Munk, Axel Gyldenstjerne, Bent Gregersen, Vikar i Roskilde, Peder Kolding, Engelbert Henriksen, Klavs Ja-

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 402—3.

[2]) Encom. Regni Dan. p. 338.

kobsen, Student, Hans Skriver, Hr. Hans Skaanings (Kapellan ved S. Nicolai Kirke) Arvinger, Anders Frantsen, Borger i Kjøge og Hans Vorm. Skolens Bygmester var Jørgen Skult. Som de Mænd, under hvis Auspicier Arbejdet gjennemførtes, nævnes foruden Kong Christian IV, Rigshofmester Christoffer Valkendorf, Biskop Peder Vinstrup og Borgmester Oluf Mortensen [1]). Kongen gav den 15de September 1598 «til Børneskolens Bygnings Behov» i Kjøbenhavn de (tretten) gamle Boder i Kattesundet, som Christen Aalborg, fordum Skibshøvedsmand, havde været forlenet med i sin Livstid [2]). Paa Grund af disse Boders store Brøstfældighed bleve de ved Skjøde af 29de Januar 1610, af Biskop Peder Vinstrup, Borgmester Peder Munk, samt Skolens Forstandere, Raadmændene Jakob Brender og Peder Andersen, afhændede til Kjøbenhavns Borgmestere og Raad, eller, som vi nu sige, til Kommunen, for 700 Sl. Daler [3]). — Da Renteskriver Hans Michelsen havde taget sig selv af Dage og hans Gods derved var tilfaldet Kongen, bestemte denne den 15de September 1598, at noget Jordegods, den afdøde havde ejet i Malmø, skulde anvendes til Vor Frue Skoles Bygning, medens en Gaard, han efterlod i Svenborg, bestemtes til Underholdning for fattige Børn i Frue Skole. Den 14de Juli 1606 solgte Biskop Peder Vinstrup samt Borgmester Knud Markvorsen og Raadmand Jakob Brender, «Forstandere paa de fattige Skolebørns Vegne», Gaarden i Svenborg for

---

[1]) Resen, Inscript. Hafn. p. 253. Her og i Hofmans Fundat. IX, 115 Not. og i Jonges Kbhvns Beskr. S. 247 henføres Bygningens Opførelse dog til 1591, hvilket ikke kan være rigtigt. Pontoppidan, Orig. Hafn. p. 299 og Marm. Dan. I, 128 har det rette Aar, hvormed stemmer «Kjøbenhavns Stads Bog om Vor Frue Latinske Skole», Hdskr. i Raadstuearkivet.

[2]) Nielsen, Kbhvns Diplomatarium. II, 498.

[3]) Kbhvns Stads Bog om Vor Frue Latinske Skole, S. 80—1.

200 Daler, der lagdes til de øvrige Kapitaler, hvoraf fattige Børn i Skolen — og af dem talte den mange — forsynedes med Levnedsmidler og Beklædningsgjenstande [1]). — Christoffer Valkendorf gav til Skolens Bygning 100 Daler. Tidligere havde han vist sin Interesse for Skolen ved 1582 at indkjøbe tvende Vaaninger i Skindergade, «østen for Kirkeristen ved Vor Frue Skole», og skjænke dem til denne [2]). I Konsistoriets Forhandlinger for 19de Marts 1595 bemærkes: «Biskoppen berettede, at Christoffer Valkendorf haver givet de to Boder, som før vare kjøbte til Vor Frue Skole, til at kjøbe Baltzer Bogførers Residens for til Skolemesteren [3])». Denne Plan synes dog ikke at være bleven iværksat. Da der under Kroningshøjtidelighederne 1596 udbrød en Ildebrand i Kjøbenhavn, der bl. a. fortærede den Gaard, der beboedes af Borgmester Oluf Madsen, som da var Skolens «Forsvar», saa brændte med det samme en Del af Skolens Dokumenter, og deriblandt Christoffer Valkendorfs Gavebrev paa de nævnte to Vaaninger. Han fik ikke noget nyt oprettet; men kort efter hans Død udstedte hans Broder Erik Valkendorf den 22de Februar 1601 et saadant. Vaaningerne lejedes nu ud til Bedste for Skolen, indtil de 1632 solgtes for 1000 Sl. Dlr. til Bogtrykker Salomon Sartor, hvorpaa Pengene af de tre Kirkers Værger anvendtes til den grundmurede Bygning, som 1634 opførtes til Bolig for

---

[1]) Kbhvns Stads Bog om Vor Frue Latinske Skole, S. 10. 66—7.

[2]) Anf. Hdskr. S. 75 flg. Hofmans Fundat. IX, 116.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 69. Jvfr. A. C. 20/2 1611: «Blev foregivet udaf Magnifico Dn. Rectore, at der skulde nogen Jordskyld være kommen fra Universitetet. Blev svaret, at saadant skete udi sl. Hofmesters velb. Christoffer Valkendorfs Tid, som kjøbte samme Gaarde til Vor Frue Skole. Skulde derfor Skolens Forsvar ombedes og anmodes, at de vilde lade Kjøbebrevet beses, at man deraf kunde forfare den Lejlighed».

Rektoren, Konrektoren og de tre øverste Horere. Skolens Forstandere, der sædvanlig vare tvende af Stadens Raad, krævede imidlertid Kirkeværgerne til Regnskab for denne Anvendelse af Pengene, idet de paastod, at Valkendorf i sin Tid havde givet Vaaningerne til Bedste for fattige Skolebørn, medens Stadens tre Hovedkirker paa egen Regning skulde holde «Skolens Residenser» ved Magt. Efter at Sagen var paakjendt ved Bytinget, blev den endelig paadømt den 17de April 1643 af Herredagen; her blev Borgmesters og Raads Dom kjendt at staa ved Magt og Kirkeværgerne tilfundne af Kirkernes Midler at tilbagebetale de 1000 Sl. Dlr. med 10 Aars Renter, eller i alt 1600 Sl. Dlr.[1]).

Hvad Lærernes Boliger før 1634 angaar, da havde de tre Kirkers Værger i Aaret 1597 til dette Brug kjøbt tvende Huse, der grændsede op til Vor Frue Skole, af Borgerne Klavs Rogenthin og Albert Pedersen for 550 Daler. Det var disse Huse, der senere nedbrødes, og paa hvis Grund de ny Lærerboliger 1634 opførtes[2]).

Et vigtigt Bidrag til Lærernes Lønning afgav de saakaldte Ligpenge. Den «Ordning og Skik, efter hvilken Skolemesteren og Hørerne udi Vor Frue Skole skulle have dennem endeligen at forholde, naar Lig begraves», der var vedtagen i Aaret 1577[3]), modtog under 17de Januar 1592 kongelig Stadfæstelse[4]). Samtidig fornyedes ogsaa Kongebrevet af 24de December 1581, hvorved Kongetienden af

---

[1]) Det af Erik Valkendorf udstedte orig. Gavebrev, med andre Dokumenter vedrørende de senere Stridigheder om Legatet, findes i Raadstuearkivet (jvfr. den trykte Katalog over samme, S. 121, samt Kbhvns Stads Bog om V. Frue Lat. Sk. S. 75—82), samt i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 192.

[2]) Anf. hdskr. «Stads Bog» S. 2—4, og Dok. i Konsist. Ark. P. 192.

[3]) Se Tillæg, Nr. 194.

[4]) Stadfæstelsen er indført i den nævnte «Stads Bog», S. 12—16.

Fanefjord Sogn paa Møen henlagdes til Skolemesterens Underholdning, som det synes til Erstatning for, at han maatte afgive en Del af de ham tilkommende Ligpenge til fattige Skolebørn [1]).

Forøvrigt modtog Skolen i dette Tidsrum talrige legatariske Gaver, især sigtende til at lindre den Nød, hvorunder mange fattige Peblinge led under den som oftest langvarige og ulystelige Skolegang. Af saadanne Velgjørere kan, foruden de alt nævnte, anføres følgende: Hans Christoffersen, «Klædebodholder i Højbrostræde», gav 1589 100 Daler [2]); Borgeren Christen Jensen Aalborg gav ved Testamente af 5/3 1597 500 Daler [3]); Hans Michelsen, Slotsskriver paa Bratsbjerg i Norge, gav paa sit yderste 12/11 1602 200 Daler [4]); Professor D. Anders Lemvig legerede før sin Død 1603 500 Daler til Skolen; men det synes, at Legatet ikke er kommet til Virksomhed, ialfald ikke for en Del Aar efter og da ad en anden Vej [5]). Ved Gavebrev af 1/1 1604

---

[1]) Hofman, Fundationer IX, 91—2. I en Fortegnelse over de fattige Skolebørns Kapitaler («Stads Bog» S. 6—8) nævnes blandt disse: «Mag. Johan Krafftis Skolemesters Liigpenge — 200 Rdlr.» «Mag. Søfren Pedersen Callundani Rectoris Scholæ Hafniensis Liigpenge paa Skolens Vegne opbaarne 1645 d. 16 Martij — 500 Rdlr.», samt flere lignende Summer.

[2]) «Stadsbogen», S. 6. Hofman, Fund. IX, 116. 1593 skjænkede Christoffer Mogensen, forhen Borgmester i Kbhvn, og hans Hustru 3 Boder i Larslejstræde til fattige Peblinge i Vor Frue Skole; men Gavebrevet blev senere dømt ugyldigt («Stadsbogen» S. 81—4).

[3]) Hofman, Fund. X, 269—71. Et tidligere Gavebrev (af 4/5 1588) udstedt af samme og lydende paa, at alt hans Gods efter hans Død skulde tilhøre fattige Husarme og Skolebørn, omtales i «Stadsbogen» S. 219.

[4]) «Stadsbogen», S. 6. Hofman, Fund. IX, 116.

[5]) A. C. 5/1 1605: «Actum om Doritte Doctor Lemvigs, quid legaverit D. Lemvicus. Resp. Resenius, at han havde givet til Skolen 500 Dlr., hvilket skulde fuldkommes. Dilatum negotium af Niels Pedersen og Palle, hendes Brødre». Lemvigs Gave omtales ikke

skjænkede Borgeren Søren Sørensen Lademager tvende Boder til fattige Husarme og nødtørftige Skolebørn [1]). I Marts s. A. gav Peder Thomesen Perlestikker i sit Testament 1000 gl. Daler til «arme Stakler» i Vor Frue Skole [2]). I Maj 1609 testamenterede Borgeren Gert Jensen og hans Hustru Skolen 200 Daler [3]); Lavrits Ebbesen til Tuestrup legerede 4/9 1614 400 Daler til Frue Kirke og Skole [4]); en anden Adelsmand, Gunde Lange til Sofde i Skaane, gav 29/9 1617 «efter (Borgmester) Iver Povlsens Forarbejdelse» 500 Daler til Skolen [5]). Studenten Christoffer Hansen, der døde 1615, testamenterede sine Efterladenskaber til Vor Frue Skolebørn [6]); Bryggerenken Anne Peder Krags gav dem 1615 50 Daler, og Christoffer Skoleholder 29/9 1617 120 Daler. Pestaaret 1619 var især rigt paa testamentariske Gaver; saaledes gav Borgeren Bent Skult 300, Kirstine sl. Jørgen Bentsens 200, Margrete Hans Taasings 350, Raadmand Hans Vibe 100 og Maren J. Hintzens 120 Daler — alt til Underholdning for fattige Børn i Frue Skole [7]). Endnu kunde det omtales, at Hr. Peder Skrams og Fru Elsebe Krabbes, i forrige Del omtalte, Legat, der var blevet de «vedtørvende Skolepeblinge» forholdt først af Sønnen

---

blandt Frue Skoles Legater; men siden betænkte Palle og Niels Pedersen (se foran, S. 648) Skolen i deres Testamenter 1617 og 1618 og have vel saaledes oprettet, hvad de tidligere havde unddraget den. (Jvfr. Ny kirkehist. Saml. 3. R. I, 472—7).

[1]) Orig. i Raadstuearkivet (Catalogen, S. 121). I «Stadsbogen» S. 81 omtales, at samme Mand 1611 gav til Skolen en Vaaning i Fiolstræde, der 1634 solgtes for 160 Sl. Daler.

[2]) Hofman, Fund. IX, 266—9.

[3]) «Stadsbogen», S. 81. 220.

[4]) Orig. i Raadstuearkivet (Catalogen, S. 112). «Stadsbogen» S. 220

[5]) «Stadsbogen», S. 81.

[6]) Registrering over hans Bo i Rostgaardske Saml. 121 Fol., p. 43.

[7]) «Stadsbogen», S. 6—7. Hofman, Fund. IX, 116.

Niels Skram og siden af dennes Svigersøn Eske Bilde til Svanholm, i Aaret 1615 i en Sag, som Skolens nidkjære Forstandere, Borgmester Iver Povlsen og Raadmand Jakob Brender, anlagde mod Arvingerne, ved Herredagsdom blev kjendt at staa ved Magt[1]).

Ued Skoleforordningen af 22de Oktober 1604 var der anvist Vor Frue Skole en Plads sideordnet med den, Stiftsskolerne indtog[2]), og det med Rette, da vistnok kun de færreste af disse havde et saa stort Discipelantal som Vor Frue Skole. Til Universitetet indtog denne en nærmere Stilling, ikke blot paa Grund af at Rektoren var Lector musicus for Studenterne, men ogsaa derved at Sager vedkommende Lærernes Liv og Embedsførelse i det mindste jevnlig paadømtes af det akademiske Konsistorium, hvad følgende Oplysninger om disse nærmere vil kunne godtgjøre.

Ved Periodens Begyndelse var M. Iver Stub Rektor. Han blev 1589 Professor Pædagogicus og afløstes i Rektorembedet af M. Lavrits Klavsen Skavbo (1590—94), om hvem der allerede tidligere er talt, da ogsaa han blev pædagogisk Professor ved Universitetet[3]). Hans Eftermand i Skolen var:

M. Frants Jonsen; han var født 1561[4]) i Oslo, hvor hans Fader, M. Jon Andersen, der tidligere havde været Rektor ved Vor Frue Skole i Kjøbenhavn, da var

---

[1]) «Stadsbogen», S. 23—4.

[2]) Se foran, S. 162—4.

[3]) Om Iver Stub se foran S. 542—50; om Lavrits Skavbo S. 577—80.

[4]) Ikke 1558 som Gjessing (Jubellærere II, 2, 100) og efter ham Hundrup (Lærerstanden ved Metropolitanskolen I, 16) sige. Det rigtige Antal findes anført i P. J. Resenii Bibl. Acad. Hafn. donata, 1685, og stadfæstes af et Epitaphium over M. Frants Jonsen, der fandtes eller findes i Storeheddinge Kirke.

Lektor ved Domkirken[1]. I Aaret 1578 kom han fra sin Fødebys Skole til Kjøbenhavns Universitet, hvor vi i Aarene 1583—4 finde ham præsiderende ved akademiske Disputationer[2]. 1586 blev han Rektor i Slagelse[3] og tog i Maj 1591 Magistergraden i Kjøbenhavn under M. Joh. Sascerides's Dekanat[4]. I Aaret 1594 kaldtes han til Rektor til Vor Frue Skole. Det første, vi her høre om ham, er, at en af Skolens Hørere, Povl Terkelsen, den 26de Juli 1595 indstevnede ham for Konsistorium, fordi han havde forvist ham fra Skolen, som han mente uden skjellig Grund. Men da Høreren overbevistes om Lejermaal, faldt der ikke noget Ansvar paa Rektoren i denne Sag[5]. Den 22de December samme Aar foredrog Universitetets Rektor paa M. Frants Jonsens Vegne følgende Punkter i Konsistorium: «Det begjæres af Borgerskabet, at den Pande, som staar i Kirken, maatte føres ind i Skolen». Hertil blev svaret: Professorerne vilde betænke sig derpaa[6]. «Han begjærede, at det ved et Program maatte paalægges Studenterne at unde ham Rum paa Pulpituret (i Kirken) med Musikken». Hertil svaredes: Han skal staa nede i Koret[7]. «Han klager, at nogle Stu-

---

[1]) Se 1ste Del, S. 674—5. Hertil kunde føjes den lille Notits, som findes om M. Jon Andersen i Pontoppidans Orig. Hafn. S. 167, at han holdt Skole i det forrige Graabrødre Kloster (ventelig medens den egenlige Skole var under Bygning).

[2]) Se 2den Del, S. 423 Not.

[3]) Der siges sædvanlig, at han blev Rektor her 1584, men ifølge Gravskriften (se nedenfor) kan han først være bleven det i det angivne Aar («bis duo lustra scholam Slaglosianam pietate rexit et Hafniacam»).

[4]) Se 2den Del S. 501. Det er altsaa urigtigt, naar 1585 sædvanlig angives som Promotionsaaret.

[5]) Ny kirkehist. Saml. V, 73—4.

[6]) Om denne Ildpande findes nærmere Oplysning i 2den Del, S. 725—6.

[7]) Grunden til, at denne Begjæring afsloges, fremgaar af A. C. 3. Okt. 1595: «Rursus indicavit Episcopus, voluntatem esse Rosenkrantzii

denter løbe om og sjunge om Aftenen». Herom besluttedes: Der skal opslaas Program om, at Studiosi lade det betæmme de Aftener Skolebørnene gaa om og sjunge. Samme Dag bemærkes i Konsistoriets Forhandlinger: «Gregers Bang har sendt Bud til Skolemesteren at ville give noget Papir ud (til fattige Skoleborn) i Guds Navn, og M. Frants siger, de have intet behov». Herom besluttedes: M. Frants skal det med Taksigelse annamme, eller (Universitetets) Rektor skal (hen)vise det til fattige Studenter [1]). — I Aaret 1604 havde M. Frants en ubehagelig Sag, i Anledning af at han havde tilføjet en Dreng en meget haard Tugtelse, der af Forældrene formentes at have foranlediget Drengens paafølgende Sygdom. Sagen blev indklaget for Konsistorium, der ønskede at faa et mindeligt Forlig stiftet; men da Skolemesteren ikke vilde erkjende, at Sygdommen var en Følge af Tugtelsen, var han utilbøjelig til nogen Indrømmelse og vilde ikke møde til Forlig, saa at han maatte trues dertil af Konsistorium, der ikke synes at have næret nogen Tvivl om, at han havde misbrugt sin Strafferet. Til Slutning blev M. Frants nødt til at give 15 Daler i Skadeserstatning [2]). — Om hans Virksomhed som Lector musicus er intet andet bekjendt, end hvad der fremgaar af Lektionskatalogen for 1603—4, hvori han anmeldte, at han vilde undervise Studenterne i Syngekunsten (ars canendi) i det dertil bestemte Auditorium ved Frue Kirke [3]). — Træt af en tyveaarig Skolegjerning besluttede han sig til at søge Præsteembede. Han henvendte sig derfor til Kongen

et Mandrupii (Regeringsraadets Medlemmer), ut demoliantur Professores pulpitum Cantorum in templo D. Virginis. Et respondit, idem velle et cupere Walkendorpius et Hvitfeldius».

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

[2]) Acta Consist. $^{26}/_{5}$, $^{5}/_{6}$, $^{20}/_{6}$, $^{21}/_{7}$ 1604.

[3]) Se Tillæg, Nr. 390.

om Anbefaling til et ledigt Kald. I den Anledning fik Lensmand Joachim Bylow paa Frederiksborg og Biskop Vinstrup den 20de Marts 1606 Kongebrev om at drage Omsorg for, at M. Frants, Skolemester i Kjøbenhavn, og Christen Lavritsen, en Borgers Søn sammesteds, der begge havde henvendt sig til Kongen om Anbefaling til det ledige Birkerød Kald, kunde komme til at prædike for Menigheden der, at den kunde træffe et Valg mellem dem [1]. Valget faldt imidlertid paa Christen Lavritsen; derimod blev M. Frants Jonsen endnu i samme Aar kaldet til Sognepræst i Storeheddinge, og ordineret den 18de Juni. Det var Kansler Christian Friis, der, efter at den tidligere Præst i Storeheddinge var afsat for en Forseelse, benyttede en Patronatsret, han som Prælat i Roskilde Domkapitel havde, til imod Borgernes Ønske at beskikke M. Frants Jonsen til Præst i Storeheddinge — maaske nærmest fordi han ønskede ham bort fra Kjøbenhavn [2]. — Skjønt M. Frants ikke kunde vente at blive betragtet med venlige Øjne i sin ny Virkekreds, gjorde han dog lidet for at vinde Tilslutning som Præst her; ialfald fremkom der 1609 Klage mod ham paa Roskilde Landemode, at han forsømte sit Embede, idet han tog fremmede Personer og tilstedte dem at gaa paa sin Prædikestol et halvt Aar i Rad uden nogen tvingende Nødvendighed [3]. Dette forhindrede dog ikke, at han Aaret efter var en af de deputerede, som Stevns Herreds Præster sendte til Prinds Christians Hylding [4]. Han levede ogsaa som Præst i Storeheddinge endnu i mange Aar og døde først

---

[1] Ny kirkehist. Saml. V, 470.

[2] Se 4de Del, S. 565. At Roskilde Kapitel havde Patronatsret til Storeheddinge ses af Ny kirkehist. Saml. V, 183.

[3] Ny kirkehist. Saml. V, 59.

[4] Ny kirkehist. Saml. V, 151.

den 25de Januar 1634 i sit 73de Aar. Hans Hustru Kirsten Jensdatter, med hvem han var gift i 40 Aar, døde Langfredag 1632, 64 Aar gl. De havde tre Børn, sagtens Døtre, da det var Svigersønnerne, der oprejste Mester Frants Jonsen et Epitaphium i Storeheddinge Kirke[1]. Han kaldes heri den «højtfortjente»; hans bedste Fortjeneste er dog maaske, at han samlede en Del danske Ordsprog og som det synes ogsaa historiske Anekdoter, af hvilke navnlig de første siden kom Peder Syv godt til Nytte, da han en Menneskealder efter M. Frants's Død blev Præst i samme Egn, og derved maaske fik Lejlighed til at komme i Besiddelse af hans skriftlige Efterladenskaber[2]. I den Portrætsamling af danske Mænd, som Peder Resen skjænkede til Universitetsbiblioteket, fandtes i sin Tid ogsaa et Billede af Frants Jonsen[3], og blandt de fattiges Kapitaler i Storeheddinge er et lidet Legat, som han har stiftet[4].

Hans Kraft (Johannes Craphtus), hvis Fødested ikke kjendes, blev 1592 tydsk Præst i Helsingør, men beskikkedes allerede den 15de September 1593 af Regjeringsraadet til Præst ved den tydske Kirke i Kjøbenhavn, efter at han samme Aar havde taget Magistergraden under D. Anders

---

[1]) Indskriften herpaa, der ikke synes at have været kjendt af vore Personalhistorikere, er trykt i Suhms Saml. I, 2, 119. Indskriften paa Ligstenen over M. Frants Jonsen og hans Hustru findes hos Gjessing, Jubellærere II, 2, 100—1. (Her staar som Konens Dødsaar 1632, i Suhms Saml. a. St. 1631).

[2]) Peder Syvs Fortale til sin Udgave af danske Ordsprog, 1688. Danske Mag. II, 190 Not.

[3]) Det anføres i Katalogen paa følgende Maade: «Effigies Franc. Jonæ, nati An. 1561, creati Ludimag. Slaulos. Anno 1584, vocati ad Rectoratum Scholæ Hauniensis Anno 1594, postea Pastoris Eccl. magnæ Heddingens. Anno 1606, et tandem denati ibidem An. 1634».

[4]) Hofman, Fundationer. VIII, 425.

Krags Dekanat[1]. Han var en dygtig Musiker, og Hans Michelsen Ravn har bemærket om ham, at han dyrkede saa vel den praktiske som den theoretiske Musik og har udgivet en Bog om Musikken, foruden at han har efterladt et Haandskrift om samme Emne[2]. Dette var maaske den nærmeste Anledning til, at han blev Rektor ved Kjøbenhavns Skole og Lector musices 1606 efter M. Frants Jonsen. Om hans Kaldelse til denne Stilling har M. Joh. Stephanius i et Brev af 29de Juni s. A. bemærket: «I M. Frants's Sted er M. Hans Kraft antaget til at styre Skolen, det er sket ved Venners Mellemkomst (amicis procurantibus), efter at Kansleren og tilsidst ogsaa Kongen have givet deres Samtykke dertil. Jeg tror ikke, at man kunde have fundet en, der var mere skikket til Skolearbejdet end denne, med mindre en saadan skulde have været hentet andensteds fra. Imidlertid skal han ikke desto mindre fremdeles prædike Tydsk med samme Løn som hidtil, saa at der altsaa ved den dobbelte Lønning er sørget ganske godt for Mandens Livsophold, skjønt han er af dem, der bruger meget[3]». Blandt de Venner, der havde anbefalet Kraft, kunne vi maaske tænke paa Brevskriveren selv, om hvem vi vide, at han stod i et venskabeligt Forhold til ham, blandt andet

---

[1]) Se foran S. 521. Ny kirkehist. Saml. III, 144—5. 165. 185. I Arngrim Jonsens Stambog (Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 115) findes følgende Vers af ham:

Nascimur in lacrumis, lacrumis quoque vita madescit,
Et vitam rursus linquimus in lacrumis.
O multas hominum lacrumas: absterget at omnes
Omnibus electis ipse Deus lacrumas.
M. Joh. Craptus 9. April. 1593.

[2]) Joh. Michael. Corvinus, Heptachordum Danicum (Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 531).

[3]) Se 4de Del, S. 565).

paa Musikkens Vegne, der ogsaa interesserede Stephanius[1]). — Om Krafts Virksomhed som Skolens Rektor savne vi bestemtere Efterretninger[2]). Efter sex Aars Forløb nedlagde han 1612 Embedet, men havde siden uendelige Stridigheder med Vor Frue Kirkes Værge, Prof. Hans Jensen Alanus, da denne ikke havde betalt ham al den ham som Rektor tilkommende Løn af Kjøbenhavns Kirker[3]). Da han den 4de Januar 1616 var bleven forlenet med et Kannikedømme i Roskilde, nedlagde han samme Aar Præsteembedet ved den tydske Kirke og flyttede til Roskilde, hvor han siden residerede som Kannik ved Domkirken indtil sin Død, der indtraf efter 1630[4]). — Blandt hans Børn kjendes Sønnen Michel, der 1620 var Hører i Roskilde, senere rejste udenlands med Understøttelse af Kapitlet sammesteds og tilsidst blev Præst i Odden i Sjælands Stift[5]); samt Datteren Bar-

1) Et Brev fra Stephanius til Kraft (dat. 7. Juni 1611) bl. a. om Musik, findes Stephanius's Konceptbog, Kallske Saml. 512. 4to, p. 408.

2) Han nævnes rigtignok af og til i Acta Consist., men i Sager, der ikke vedkom hans Rektorembede. Den 21de Juli 1604 var han saaledes Forligsmægler i den ubehagelige Sag, M. Frants Jonsen havde (se foran, S. 720). Den 9. Juni 1609 klagede han for Universitetets Rektor, «at Rasmus Trane med det Portrum ved sin Bod udi S. Peders Stræde vil fortrænge ham fra hans Residens, som hører til Prædikanten udi den tydske Kirke». Den 29. Okt. 1613 «lod Magn. Dn. Rector Professores forstaa, at M. Hans Kraft havde ladet opbyde M. Christoffers Skrin og Kiste, Universitetet uadspurgt, udaf Aarsag han skulde være hannem 19 Daler skyldig». Den nævnte M. Christoffer (Olsen Tønsberg?) Norbagge var død for nylig og vistnok med Gjæld til Universitetet; thi i A. C. $^{13}/_{10}$ 1613 hedder det: «Er bevilget at sælge sl. M. Christoffer Norbagges Bøger og Klæder» Et Kongebrev af 16. Juli 1613 til Kraft som Præst ved den tydske Kirke findes trykt hos Nielsen, Kbhvns Diplomatarium II, 591—2.

3) Se Kirkehist. Saml. 3. R. 1, 406 flg. Et Indlæg fra Alanus i Sagen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 192.

4) Gjessing, Jubellærere II, 2, 337.

5) Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 36. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 506.

bara, der var gift med den i sin Tid bekjendte M. Truels Nielsen (Aslovius), der døde som Sognepræst i Christiania[1]). — M. Hans Kraft er især bekjendt som Forfatter af Skriftet Pæan Danicus (1619), en Slags kortfattet Danmarks og Norges Statistik, der indeholder adskillige ret mærkelige Oplysninger, hvis Hovedmangel vel nærmest er den, at Forfatteren søger at fremstille alt i et saa glimrende Lys som muligt, og ikke i samme Grad dvæler ved Skyggesiderne. Skriftets Øjemed er nemlig at forherlige Christian IV's Rigsstyrelse.

Af Hørerne ved Kjøbenhavns Skole i Krafts Tid kjendes kun et Par, saasom: Peder Olufsen Haraldsted, om hvem et Testimonium udstedt for ham af Prof. Joh. Stephanius, 3. November 1607, oplyser, at han var født i Haraldsted af fattige Forældre, og først havde besøgt Ringsted Skole, hvorpaa han i 20 Aar havde været knyttet til Vor Frue Skole, først som Discipel og siden som Hører, 1603 havde han taget Bakkalavrgraden, og nu havde han faaet et hæderligt Embede, sikkert som Præst, men Stedet nævnes ikke[2]). Den som Sjælands Biskop siden bekjendte Lavrits Mortensen Scavenius var Hører ved Skolen 1610—12.

M. Frants Jørgensen blev i Maj 1612 Krafts Eftermand i Rektorembedet ved Vor Frue Skole. Det er vanskeligt med Sikkerhed at oplyse hans tidligere Livsforhold, da der samtidig var tvende andre Personer af samme Navn, med hvilke han idelig er sammenblandet af vore Personalhistorikere[3]). Efter ombyggelig Undersøgelse af alle For-

---

[1]) Gjessing, Jubellærere. II, 2, 336—7.

[2]) Kallske Saml. 512. 4to.

[3]) Frants Jørgensen, der siges at være født 1571 og var en Søn af Hr. Jørgen Henriksen (Flinth), Succentor ved Roskilde Dom-

hold er jeg kommen til følgende Resultat. Han er født i Græsted 1573 og uden Tvivl en Søn af Præsten Jørgen Frantsen sammesteds. I Aaret 1598 udgav han et latinsk Digt i Anledning af den lærde Holger Rosenkrands's Bryllup med Sofie Brahe [1]). Samtidig eller senere var han Rektor i Helsingør, hvorfra han omtrent 1603 kaldtes til Sognepræst i Ondløse og Søndersted. Her udgav han 1611 en Ligprædiken over Peter Reetz til Tygestrup [2]). Den 28de April 1612 erhvervede han Magistergraden ved Kjøbenhavns Uni-

---

kirke og Sognepræst til S. Ibs og S. Jørgens Menigheder († 1607), blev Student fra Roskilde Skole 1593 og to Aar efter Hører sammesteds, hvor han tillige 1601—2 forekommer som Degn ved Domkirken. (Worms Lexic. I, 345. Gjessing, Jubellærere II, 1, 150 flg. Bloch, Roskilde Domsk. Hist. I, 31. II, 34. 58. 61).

Frants Jørgensen Nestvediensis, gik i Herlufsholm Skole under Rektor M. Peder Borck, hvis »Agapeti Parænesis ad Justinianum« (Rostok 1594) han, endnu medens han var Discipel, ledsagede med et Digt i det græske Sprog (Kirkehist. Saml. 3 R. I, 318); i Aaret 1594 afgik han til Universitetet, hvor han den 25. Oktober s. A. blev indskreven blandt Kommunitetets Alumner (Protokol i Konsist. Arkiv). Nogle Aar efter blev han Rektor i Næstved; som saadan skrev han et Brev til Jon Venusin, medens denne endnu var Præst i Kbhvn og bad ham anvende sin Indflydelse hos Biskoppen, for, at Brevets Overbringer kunde blive Hører ved Næstved Skole. Brevet, der er dat. Nestuedlæ 28. Augusti, mangler Aarstal, men maa vist være fra 1599 (Afskr. i Ny kgl. Saml. 271. 8vo, p. 65—7). Den 13. Juli 1602 tog han under Venusins Dekanat Magistergraden og kaldes ved den Lejlighed i Programmet »Scholæ Nestvediensis Rector, Poëseos Candidatus«.

[1]) *Γάμιον μελος*, quum generis, virtutis et eruditionis nobilitate illustri Dn. Oligero Rosæcrantzio, sponso optimo: tum nobiliss. virgini Sophiæ Brahe, ampliss. viri Dn. Axelii Brahe f., sponsæ venustissimæ, diu felicis optatos thalami honores, solennissimo applausu Malmogiæ XIII Aug. celebrantibus, inscriptum et dedicatum a Francisco Georgio G. Hafn. 1598. 4.

[2]) I denne Ligprædiken (Bl. C 5) omtaler Forfatteren, at han var kaldet »fra Helsingørs Skoletjeneste« til Præsteembedet i Ondløse.

versitet som den øverste af samtlige tolv Kandidater [1]). Formodentlig har denne Lærdomsprøve foranlediget, at han kort efter blev Rektor ved Vor Frue Skole, skjønt det ellers var noget usædvanligt, at en Sognepræst blev Rektor [2]). Men Rektorembedet i Kjøbenhavn har vistnok været betydelig bedre lønnet end de fleste andre lignende Embeder, paa Grund af de Indtægter, der faldt ved mange fornemme Folks Ligsbegjængelser. I Lectionskatalogen for 1612—3 har M. Frants Jørgensen som «Ludimoderator et Musicæ Professor» anmeldt Forelæsninger over Glareans Systema musicum, som han ogsaa senere ses at have holdt Forelæsninger over [3]). Den praktiske Musik synes han ogsaa at have drevet med Iver; ialfald læses i Acta Consistorii for 10de December 1613: «Angivet, at M. Franciscus, Rector Scholæ trivialis, havde kjøbt en Basun og dertil begjærede af Kirkens Pendinge 10 Daler. Blev svaret, at Pendingene skulde tages af Skolens Pendinge». — I henved tretten Aar forestod M. Frants Jørgensen Kjøbenhavns Skole; men den 26de Februar 1625 udgik der følgende kongelige Befaling til Biskop Hans Resen: «Vi bede Eder og naadigst ville, at I os elsk. Mr Frants, Skolemester her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, foreholder samme Skoletjeneste med forderligste at resignere, som det sig bør, og igjen indsættes at være Lector Theologiæ udi Stiftsskolen udi vor Kjøbsted Roskilde; saa og gjører eders største Flid, at Skolen strax med en dygtig og skikkelig Person udi forne Mr Frants hans Sted forses,

---

1) I Programmet i Anledning af Promotionen betegnes han: Dn. Franciscus Georgii, Grest.»

2) At det virkelig var Præsten i Ondløse, der blev Rektor, stadfæstes derved, at Frants Jørgensens Eftermand i dette Embede indsattes 1ste Pintsedag 1612 (Wiberg, Alm. Præstehist. II, 539).

3) Se Tillæg, Nr. 438. 480. 489.

som Ungdommen bedre kunde forestaa, end hidindtil sket er [1]).» Vi vide ikke bestemt, hvori Mester Frants's Forsømmelse har bestaaet; dog ses af Konsistoriets Forhandlinger, at der var nogen Misfornøjelse blandt Professorerne med de af ham og andre Rektorer udstedte Skoletestimonier, der formentes ikke at give nogen paalidelig Bedømmelse af Dimittendernes virkelige Fortrin eller Mangler [2]). — M. Frants Jørgensen gik da altsaa til Roskilde, hvor han efter Gymnasiets Oprettelse blev Professor ved samme, hvorhos han var Kannik i Domkapitlet. Han døde i sin Alders 73de Aar den 28de Juli 1646, efter i de sidste Aar at have været fritaget for sine Forretninger [3]). I sit 43aarige Ægteskab med Ellen Nielsdatter († 28de Oktober 1649 i sit 63de Aar) havde han ti Børn, deriblandt uden Tvivl Sønnen Niels Frantsen, der blev Præst i Sengeløse [4]).

I Aaret 1616 blev der for første Gang ansat en Konrektor ved Vor Frue Skole, omtrent samtidig med at Landets Stiftsskoler forsynedes med Overlærere af dette Navn. Den første Konrektor i Kjøbenhavn var:

Rasmus Svendsen (Erasmus Suenonius Othoniensis). Han var født i Odense og blev 1608 Student fra sin Fødebys

---

[1]) Sjælandske Tegnelser. XXIII, 21. Jvfr. Gjessing, Jubellærere II, 1, 151. Den 19. Juni 1625 underskrev «Franciscus Georg. G., S. S. Theolog. L.» Vikariernes Statuter i Roskilde (Scr. Rer. Dan. VI, 605).

[2]) Acta Consist. 12. Januar 1625.

[3]) Gravskriften over ham findes i Hofmans Fundat. VII, 226 og rigtigere hos Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen I, 18—9. Jvfr. Konsist. Kopibog IV, 24—6.

[4]) Gjessing a. St. Bloch, Rosk. Domsk. Hist. II, 25. Gymnasiets Fundats, dat. 17. Maj 1639, findes hos Bloch I, 95—102. I et Brev, Universitetet den 2den Juni 1638 skrev til M. Frants Jørgensen (Konsist. Kopibog III, 241), kaldes han dog allerede «SS. Theol. Lector og Professor udi Roskilde Gymnasio, og Prior in domo Vicariorum».

Skole[1]); i Maj 1610 fik han Plads blandt Kommunitets-alumnerne og blev senere Dekan i Klosteret; men i Juli 1611 blev han med flere af Dekanerne sammesteds relegeret, fordi han havde set igjennem Fingre med en Sammensværgelse af Alumnerne og havde undladt at sætte Professorerne i Kundskab derom[2]). I December 1615 blev han dog atter optagen i de akademiske Borgeres Tal, da han fremlagde godt Vidnesbyrd om sit Forhold i Mellemtiden[3]). Snart efter antog Biskop Resen ham som sin Famulus, og allerede i Aaret 1616 blev han Konrektor ved Vor Frue Skole[4]), hvorpaa han i Maj 1617 tog Magistergraden; den 2den August s. A. underskrev han Vikarernes Statuter i Roskilde[5]), hvoraf altsaa fremgaar, at han som Bidrag til sin Løn er bleven aflagt med et Vikariat sammesteds. Den 13de December 1619 blev han af Universitetet kaldet til Sognepræst i Faxe, i hvilken Stilling han virkede til sin Død 1645. — Hans Eftermand i Konrektoratet blev 1620 M. Niels Mortensen Skjelderup, der siden endte som Professor i Sorø.

Da en Del af de Hørere, som virkede i Rektor Frants Jørgensens Tid, ere omtalte i Hundrups Skrift «Lærerstanden ved Metropolitanskolen», indskrænker jeg mig her til at nævne nogle, som denne Forfatter ikke har kjendt.

---

[1]) Program for Odense Skole, 1866, S. 49.

[2]) Kommunitetets Matrikel i Konsist. Arkiv. A. C. $^{17}/_{7}$ 1611. (Jvfr. foran, S. 224—6).

[3]) A. C. $^{12}/_{12}$ 1615: «Erasmus Svenonis antea relegatus jam in gratiam recipitur, quod interim apud alios se bene gesserit». Det er ikke usandsynligt, at han har opholdt sig en Del af Tiden udenlands.

[4]) Worms Lexicon II, 456. Her siges, at han var Famulus hos Resen i nogle Aar. Dertil bliver der ikke godt Plads, da han ikke kan antages at have været det som relegeret Student.

[5]) Script. Rer. Dan. VI, 605.

Saaledes: Christen Jensen Aalborg, der blev Student 1608, senere tog Bakkalavrgraden og 1613 blev Hører ved Skolen. Han var i Januar 1614 et af Vidnerne mod M. Oluf Kock og fratraadte i Januar 1616 sin Lærerstilling, da han blev Præst i Søborg i Nordsjæland, i hvilken Stilling han døde 1630[1]. I Aarene 1614—5 nævnes Jens Andersen Hører, der havde en af Universitetets Jordskyldsgaarde i Badstustræde i Arvefæste; om han da endnu var Hører, eller tidligere havde været det, fremgaar dog ikke af de om ham opbevarede Notitser[2]. I Oktober 1617 omtales Hans Svendsen, Hører ved Skolen, der for Konsistorium forklarede «hvad hannem vitterligt var anlangendes Dirich Schölenberg, som nyligen blev ihjelslagen uden Nørreport ved Teglgaarden[3])». — I Almindelighed kan bemærkes, at Hørerne som oftest kun fungerede i faa Aar, og at de søgte bort fra Skolen, saa snart en bedre Stilling aabnede sig for dem.

8.

Universitetets Kirker og Præster.

1.

Den mærkeligste Begivenhed, der knytter sig til **Vor Frue Kirke** i dette Tidsrum, er vistnok Kong Christian IV's

---

¹) Hans Testim. publ. af 16/1 1616 findes i Rostgaardske Saml. 121 Fol., p. 117. Jvfr. Wiberg, Alm. Præstehist. III, 252.

²) Acta Consist. 13/7 1614 og 7/1 1615.

³) Acta Consist. 4/10 1617. — I Kommunitetets Matrikel findes under 10. Febr. 1613 indskreven: «Johannes Severini, Hypodidascalus». Sikkert har denne enten tidligere eller samtidig været Hører ved Kbhvns Skole. Det samme er vistnok Tilfældet med Michael Johannis Alburgensis, hypodidascalus», der findes indført i samme Matrikel under 3. Juli 1613.

højtidelige Kroning 1596, hvorom tidligere er talt[1]), og hvortil Dronning Anna Katarinas Kroning i Aaret 1598 sluttede sig. Endvidere maa mærkes samme Dronnings Bisættelse i Frue Kirke den 15de April 1612, og Reformationsjubilæet den 31te Oktober 1617, der ogsaa tidligere er omtalt[2]).

Af Fornyelses- og Bygningsforetagende ved Kirken kan især nævnes Arbejderne ved Kirkens Spir. I Aaret 1595 gav Kongen 500 Daler til Hjælp til Forbedring deraf, da det var bygfældigt og «en kunstig Bygmester» var kommen til Byen og tilbød at rette og hjælpe derpaa[3]). Det maa dog ikke have forslaaet; thi snart efter klagedes over, at Spiret stod for Fald, og der fortælles, at Kongen selv steg op i det for at undersøge, hvorledes det skulde «bebindes» med Jernankere[4]). Men da disse Støttemidler ikke viste sig som tilstrækkelige, blev Spiret nedtaget (nogle sige 1606) og senere et nyt opført (1609—10) i en Højde af 100 Alen foruden en 14 Alen lang Jernstang med en forgyldt Krone oven paa det kobbertakte Spir. Paa hvert af Taarnets fire Hjørner blev anbragt mindre Spir, 28 Alen høje. Men da et af dem nedblæste, bleve de andre tre senere nedtagne. Hovedspiret, til hvis Opførelse Kongen gav et betydeligt Bidrag, stod indtil Branden 1728[5]).

Kirkens Orgel blev 1591 fornyet, hvilket kostede 1356 Daler; senere anvendtes der ogsaa betydeligt derpaa, og der blev lagt ikke ringe Vægt paa at have kunstforstandige

---

1) Se foran, S. 85 flg.
2) Se foran, S. 310 flg.
3) Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium II, 486. Ny kirkehist. Saml. V, 69.
4) Suhms Saml. I, 2, 108—9.
5) Wolf, Encomium Regni Daniæ, S. 338. Slange, Christian IV's Hist. S. 261. Jonge, Kbhvns Beskrivelse, S. 152. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 395—6.

Musikere til at betjene det[1]). En ny og smuk Døbefunt blev besluttet anskaffet 1619, men den blev dog først færdig nogle Aar efter[2]).

Skjønt Kirkens faste Ejendomme ikke vare betydelige, vilde den dog kunne have staaet sig godt ved de ret anseelige Indtægter, den havde ved Salg af Gravsteder[3]), og ved de Legater, der jevnlig tilflød den[4]), hvis dens Regnskabsvæsen havde været i bedre Orden. Dette forestodes af de tvende Kirkeværger (en Professor og en Borger). De akademiske Værger vare i dette Tidsrum: M. Hans Guldsmed til 1593, D. Klavs Theophilus til 1595, D. Anders Krag til 1600, D. Thomas Fincke til 1604, M. Johannes Stephanius til 1608, D. Gellius Sascerides til 1612 og M. Hans Jensen Alanus til 1623. De borgerlige Værger vare Christoffer Mogensen til 1600, Raadmand Niels Hansen til 1604, Kæmner Rasmus Trane til 1618, Lavrits Hansen Skriver (siden Byfoged) til 1619. Af disse var M. Hans Guldsmed en saa daarlig Husholder, at det kun var ved Anvendelsen af meget strænge Midler, at man fik ham aftvunget rigtigt Regnskab[5]). Rasmus Trane fratraadte «Kirkeværgeriet» med en Gjæld til Kirken af 2855 Rdl., hvoraf i

---

[1]) Resens Atlas Dan. msc. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 403. Følgende Organister fungerede i dette Tidsrum: Dirich Augustinisen Keiler til 1592 (Nyt hist. Tidsskr. V, 158), Truid Aagesen Sistinus, havde uddannet sig som Musiker i Italien, Organist 1593, afsat 1614 paa Grund af sin stærke Helden til Katholicismen (Tillæg, Nr. 505, Nielsen, Kbhvns Dipl. II, 518. Sjæl. Tegn. XX, 258. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 395. 401—3). Han efterfulgtes 1615 af Tydskeren Johan Meincken eller Minch (Tillæg, Nr. 513. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 403. 409).

[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 407.

[3]) Jvfr. Tillæg, Nr. 467. Kirkehist. Saml. 3 R. I, 392. 395. 411. 417. Vedel Simonsen, De danske Ruder, II, 180. 215.

[4]) Om Legater til Kirken se Hofmans Fund. IX, 4 flg.

[5]) Se 2den Del, S. 494, samt Tillæg Nr. 504.

det mindste en Del aldrig blev erstattet, skjont man lagde Beslag paa alle hans Ejendomme; og der var flere af de andre Værger, som det kun med Møje lykkedes at aflægge Regnskab, hvorfor det ved Kongebrev af 1ste Juli 1619 strængelig blev paalagt Rektor og Professorer saa vel som Borgmestere og Raad at sørge for, at Kirkens Regnskaber bleve aflagte i rette Tid, og at ingen af Værgerne fik Lejlighed til at paadrage sig saa store Restancer[1].

Forøvrigt er der intet, som i denne Periode mere tildrager sig Opmærksomheden end den gjennem en lang Aarrække fortsatte Strid mellem Universitetet og Stadens Magistrat om Patronatsretten til Frue Kirke, en Strid, hvorpaa vi dog ikke her skulle indlade os, ikke blot paa Grund af dens Vidtløftighed, men især fordi den fortsattes ud over Periodens Grændser og først fandt sin Afslutning ved en Herredagsdom 1630, en Afslutning, der dog ikke forhindrede, at den senere atter blussede op under andre Former[2].

Sognepræster.

11. Mester Christen Jensen Guldager var født omtrent 1560 i Landsbyen Guldager i Nærheden af Varde. Om hans Ungdom savnes Efterretninger. Ventelig har han færdedes en Del Aar i Udlandet som Hovmester for adelige Ynglinge og taget Magistergraden der. Da der nemlig 1598 efter M. Desiderius Fos's Afgang var Tale om at kalde ham til Sognepræst ved Frue Kirke, og andre Kandidater,

---

[1] Om Kirkeværgerne og Regnskaberne findes meget i de i Kirkehist. Saml. 3. R. 1, 389 flg. meddelte Efterretninger om Vor Frue Kirke fra 1600 til 1630.

[2] Se Tillæg, Nr. 516. Pontoppidan, Orig. Hafn. S. 319—22. Ny kirkehist. Saml. V, 100—11. Kirkehist. Saml. 3. I, 411 flg.

saasom M. Niels Paaske (senere Biskop i Bergen), M. Niels Vandal og M. Lavrits (formodentlig Professoren M. Lavrits Klavsen Skavbo), ogsaa bragtes i Forslag, holdt Biskop Vinstrup paa M. Christen Jensen, fordi han var kaldt hjem fra sin Studierejse med Udsigt til dette Embede, hvorfor man ikke burde skuffe det ham givne Haab. Han blev da ogsaa kaldet den 20de November 1598[1]). Stadens Borgmestre og Raad, som vare misfornøjede med, at Professorerne ikke havde taget dem paa Raad med ved Valget, truede med at forholde den ny Præst hans Løn; men efter forskjellige Forhandlinger lykkedes det dog at bringe dem til at falde tilføje. Dette var Begyndelsen til den ovenomtalte langvarige Strid, der dog ikke grundede sig paa nogen Misfornøjelse fra Borgerskabets Side med M. Christen Jensens Person. — Efter faa Aars Tjeneste ved Frue Kirke, hvor M. Christen ogsaa var Provst, blev han i Januar 1602 beskikket til dansk Hofpræst[2]). Som saadan forlenedes han den 4de Marts 1608 med et Kannikedømme i Roskilde, der var ledigt ved Livlægen D. Jakob Hasebards Død. Den 6te April 1609 afgik han fra Hofpræsteembedet og tog Bolig i Roskilde, hvor han 11/4 1611 aflagdes med endnu et Kanonikat[3]). Han døde den 17de Maj 1622 i sin Alders 62de Aar og jordedes i Roskilde Domkirke, hvor hans Ligsten endnu findes[4]). — Den 1ste September 1605 havde

---

1) Ny kirkehist. Saml. V, 103—11.

2) Bestallingen er først udstedt d. 18. Juni 1602 (Kirkehist. Saml. 3. R. I, 469—70), men Udnævnelsen maa være sket tidligere, se foran S. 579 Not. 1.

3) Sjælandske Registre Nr. 15, Fol. 204 og 386. J. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 179.

4) Steen Friis, Roskilde Domkirke beskreven, S. 204. Indskriften paa Ligstenen er gjengiven flere Steder (Marm. Dan. I, (31). 43. Gjessing, Jubellærere III, 38. Zwergius, Sjæl. Cleresi S. 529), men sædvanlig med urigtigt Aarstal.

han ægtet D. Niels Hemmingsens Enke, Birgitte Lavritsdatter, der overlevede ham.

12. Mester Niels Klavsen Senning (eller Sinning) var født i Helsingør, uvist naar. Han opholdt sig i Orleans som Hovmester for Christoffer Ulfeldt (til Svenstrup i Skaane), da Kaldet udgik til ham om at overtage det anseelige Embede som Sognepræst ved Vor Frue Kirke (og Sjælands Stifts øverste Provst). Han maa aabenbart have haft meget indflydelsesrige Venner i Hjemmet, der have talt hans Sag. Vistnok har det været Christoffer Ulfeldts Moder, Fru Beate Hvitfeldt, Søster til Rigskansler Arild Hvitfeldt og Hofmesterinde hos Dronningen, der især har fremmet Sagen ved Hove; i Konsistorium var det M. Jon Venusin, der ved nært Venskab var knyttet til Hvitfeldt, som talte Sennings Sag. Da Professorerne havde vedtaget at tilbyde ham Embedet, vare de saa opmærksomme først at udbede sig Hofmesterindens Tilladelse til at hjemkalde hendes Søns Skolemester. Og da dette var erhvervet, skrev de til Senning og bad ham snarest mulig at ile hjem for at overtage det ham tiltænkte Embede. Han kom da ogsaa medbringende en varm Taksigelse fra den unge Christoffer Ulfeldt for den Hæder, der vistes hans kjære Lærer, hvis Ros Disciplen i stærke Udtryk forkyndte[1]). Den 30te Maj 1602 modtog Senning Kaldsbrev som Sognepræst ved Vor Frue Kirke[2]) og kort efter (13de Juli s. A.) tog han Magistergraden under Venusins Dekanat. Den 5te Oktober 1606 havde han Bryllup med Biskop Peder Vinstrups Datter Elline[3]), og den

[1]) Se foran S. 579, Not. 1, samt Tillæg Nr. 368. 371. 425.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 109. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 391.
[3]) Hegelunds Kalender. Trolovelsen fandt Sted den 17. Juni 1606 (Univ. Hist. IV. S. 565).

22de Januar 1608 beskikkedes han til Biskop i Oslo og Hamer Stifter, til hvilket Embede han allerede den 24de Januar s. A. indviedes i Vor Frue Kirke af sin Svigerfader, samtidigt med M. Anders Michelsen ordineredes til Biskop i Bergen[1]. Til Sennings Virksomhed som Biskop i Oslo knytter sig navnlig Mindet om Opdagelsen af, at flere af Stiftets Præster hemmelig havde sluttet sig til Katholicismen. Da Biskoppen gjorde Indberetning derom til Regjeringen, fik han med Statholder Enevold Kruse Befaling om at indstevne de med Grund mistænkte Personer til Herredagene i Skien i Avgust 1613, hvor det efter tre Dages Forhandlinger, i Kongens egen Nærværelse, lykkedes ham at overbevise dem om deres Frafald, hvilket havde deres Landsforvisning til Følge[2]. — Biskop Niels Klavsen Senning døde i Foraaret 1617[3]. Hans Enke flyttede til Kjøbenhavn, hvor hun døde 1622[4]. — Om det Legat, Senning med Christoffer Ulfeldt og M. Jon Venusin havde lovet til Universitetet, er tidligere talt[5].

13. Mester Peder Skjelderup var født i Bergen den 7de September 1571 og var en Søn af Biskop D. Jens Skjelderup sammesteds, der i sin Tid havde været Professor her ved Universitetet[6]. Sin første Dannelse fik Sønnen i

---

[1]) Norske Rigsregistranter IV, 241—2. (Udgiverne kalde Senning urigtig: Sævingius). Cort Axelsens Tidsregister.

[2]) Slange, Christian IV's Hist. S. 354. Norske Rigsregistranter IV, 478—9. 493—4. 514. (Jvfr. Pontopp. Ann. III, 192—3. 611. Holbergs Danmarks Hist. II, 809. Münter, Ref. Hist. II, 649. Faye, Christianssands Stifts Bispe-Hist. S. 207—8, hvilke Kilder dog ikke indeholde noget nyt om Sagen).

[3]) Hans Eftermand udnævntes den 6. Juni 1617.

[4]) Kirkehist. Saml. 3. R. 1, 430.

[5]) Se foran S. 710—2.

[6]) Se 1ste Del, S. 629—37.

sin Fødebys Skole, indtil han efter sin Faders Død (1582) kom til Stavanger, hvor hans Svoger Biskop Jørgen Eriksen tog ham i sit Hus og siden sendte ham til den kgl. Skole i Sorø, fra hvilken han 1593 blev Student. Efter at have opholdt sig to Aar ved Kjøbenhavns Universitet og tre Aar i Vittenberg, kom Peder Skjelderup 1598 tilbage til Norge, hvor Biskop Jørgen Eriksen skaffede ham Ansættelse som Kapellan hos Sognepræsten i Mandal, hvis Eftermand han i Aaret 1604 skal være bleven[1]). Her vilde han formodentlig være forbleven sin Livstid, hvis han ikke havde haft det Held at tildrage sig Christian IV's Opmærksomhed, da denne 1607 gjæstede Stavanger i Anledning af Herredagene sammesteds. Da Kongen nemlig fik ham at høre prædike, fandt han saa meget Behag deri, at han kaldte ham til Slotspræst paa Frederiksborg, hvilket Embede var ledigt derved, at den hidtilværende Præst, M. Kort Qvist, var omkommet (April 1607) paa en Rejse til Rostok. Og da M. Niels Klavsen Senning snart efter befordredes til Oslo Bispestol, befalede Kongen Universitetet at kalde Hr. Peder Skjelderup til Sognepræst ved Frue Kirke. Professorerne vare lidt i Forlegenhed med, hvorledes de under disse Omstændigheder skulde bevare Skinnet af deres fri Valgret til Præsteembedet, thi Kongens Befaling maatte i ethvert Tilfælde efterkommes. De fik da Biskop Vinstrup til at skrive til Skjelderup om først at lade sig høre i Kirken paa sædvanlig Vis, og derpaa gav de ham samtlige deres Stemmer og udfærdigede den 15de Februar 1608 Kaldsbrev for ham[2]). I Marts samme Aar tog han Magistergraden under M. Iver Stubs Dekanat[3]). Da han i Aaret

[1]) L. Daae, Throndhjem Stifts gejstlige Hist. S. 83 flg.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 109. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 393.
[3]) Se foran, S. 550.

1611, uden først at have erhvervet Professorernes Samtykke, havde kaldet Thomas Kortsen Wegner til Kapellan ved Frue Kirke, paadrog denne Adfærd ham en ubehagelig Sag, som endte med, at han maatte gjøre Professorerne en temmelig ydmygende Afbigt. Navnlig var Prof. Hans Resen haard ved ham [1]). Da M. Oluf Kocks Sag i Januar 1614 førtes for en Provsteret, hvori Skjelderup som Sjælands Stifts øverste Provst var tilkaldt som Dommer, søgte Resen at faa ham udskudt, fordi han var besvogret med Kock, som havde hans Søsterdatter til Ægte. Det lykkedes dog ikke; men Skjelderup kunde dog ikke frelse Kock, skjønt han mulig nok har haft Vilje dertil, da det snarere er at antage at han har hørt til Resens theologiske Modstandere end til hans Venner [2]). — Den 8de Oktober 1622 blev M. Peder Skjelderup af Kongen beskikket til Biskop i Trondhjem. Om hans Virksomhed i dette Embede saa vel som om hans Familieforhold henvises for Kortheds Skyld til den Fremstilling, som Prof. L. Daae for ikke mange Aar siden har givet af dette Emne [3]).

Kapellaner.

Ved Tidsrummets Begyndelse vare M. Hans Lavritsen og M. Oluf Tøstesen i Embede som Kapellaner ved Vor

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 397—400. 470.

[2]) Se foran S. 261. Skjelderup har ejet et endnu bevaret Exemplar af N. Hemmingsens «Immanuel» udgivet af Englænderen Robert Alenson med heftige Angreb paa den Retning, hvortil Resen hørte (se Ny kirkehist. Saml. VI, 627).

[3]) Throndhjem Stifts gejstlige Historie, S. 83—98. Mærkes kunde ogsaa D. Oluf Worms Brevvexling med Skjelderup, hvoraf dog kun den mindste Del er trykt i Wormii Epist. p. 58—9 (jvfr. Ny kirkehist. Saml. VI, 421). Skjelderups anden Hustru var en nær Slægtning af Worms første Hustru.

Frue Kirke[1]). Den sidstnævnte døde senest 1595, den førstnævnte 1596. Siden kom følgende Mænd til at indtage disse Pladser:

Morten Pedersen Hove blev Kapellan her senest 1595. Han var ialfald Præst, da han den 8de Maj 1595 promoveredes til Magister under M. Hans Resens Dekanat. I Aaret 1598 forfremmedes han til Slotspræst i Kjøbenhavn, fra hvilket Embede han 1602 forflyttedes til Sognepræst i Hyllinge og Lyngby; senere blev han tillige Provst i Voldborg Herred og døde omtrent 1630[2]).

Efter den ovennævnte M. Hans Lavritsens Død den 22de Oktober 1596 var der en Del Strid om Besættelsen af det nederste Kapellani. Professorerne traadte rigtignok sammen, Dagen efter at Embedet var blevet ledigt, og valgte Niels Vognsen, som havde været Lærer for D. Jørgen Dybvads Sønner, og de havde allerede udfærdiget Kaldsbrev for ham, da det lykkedes Borgerskabet at standse Valget og at bringe den svage Provst Desiderius Fos, som var Kirkens Sognepræst, og tidligere havde samtykket i Niels Vognsens Valg, til at slutte sig til deres Opposition. Man paaskjød, at Niels Vognsen manglede et Testimonium fra Roskilde Skole, som han i sin Tid havde besøgt; men Sagen var nok egentlig den, at Borgerne havde en Kandidat, som de ønskede, nemlig en vis Mester Movrits. Ham vilde imidlertid Professorerne ikke have. Tilsidst blev man enig om at tage en tredie, nemlig Thomas Hansen Jeger, en Søn af den tidligere Sognepræst M. Hans Thomesen.

---

[1]) Se 2den Del, S. 710—4. 745—7.

[2]) Korte hdskr. Notitser i Gl. kgl. Saml. 1094 Fol. og 2990. 4to, sml. med Univ. Progr. af 7/5 1595; Rørdam, And. Arrebos Levnet, S. 40 Not.; Ny kirkehist. Saml. V, 53. 152. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 729.

Men inden dennes Ordination kunde gaa for sig, blev han syg og døde den 23de Januar 1597. Nu var man atter lige nær. Professorerne vilde paany have Niels Vognsen; men Borgerstanden holdt fast ved sin Modstand imod ham og truede med at forlade Kirken, naar han besteg Prædikestolen. Provsten var i stor Vaande, da han gjerne vilde gjøre begge Partier tilpas. Professorerne skrev til Kapitlet i Roskilde for at skaffe det manglende Testimonium; men skjønt det lykkedes dem at faa denne Hindring ryddet af Vejen, blev Borgerskabet dog ved sit, og Professorerne maatte anden Gang lade deres Klient i Stikken. De søgte siden at give ham Oprejsning ved at love ham det første af Universitetets Patronatskald, der blev ledigt, og ved imidlertid at anbefale ham til anden Ansættelse. Universitetets Præst blev han dog ikke; derimod opnaaede han et Par Aar efter at blive Sognepræst i Landskrone[1]. Kapellan ved Vor Frue Kirke blev derimod:

Erik Andersen 1597. Han søgte 1599 forgjæves at faa Præstekaldet i Ovre forenet med det øverste Kapellani, hvorfra det var blevet skilt efter M. Hans Lavritsens Død 1596. Under Venusins Dekanat tog han den 13de Juli 1602 Magistergraden. Den 15de Februar 1610 blev han beskikket til dansk Hofpræst, og Kongen tilskjødede ham Aaret efter en Kronen tilhørende Gaard paa Nørregade i Kjøbenhavn. Samme Aar fulgte han sin Herre paa Toget til Kalmar, i hvilken Stad han døde den 9de September 1611[2]. En Datter af ham, Anne, blev gift med M. Mogens

[1] Ny kirkehist. Saml. I, 62. V, 93—4. 97—8. Danske Mag. 4. R. II, 114—6. 211. Resen, Inscript. Hafn. p. 66. Samt Tillæg, Nr. 375.

[2] Ny kirkehist. Saml. I, 67. Rørdam, And. Arrebos Levnet, S. 35, Not. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 16 f. J. Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarchivet. 1872, S. 179.

Grave, Professor ved Gymnasiet i Lund, og var Moder til Biskop Erik Grave i Aarhus [1]).

Samuel Thomesen blev 1598 Kapellan efter M. Morten Pedersen Hoves Forflyttelse. Han var født i Hjørring og forekommer første Gang, da han i Aaret 1592 som Student blev indskreven til at nyde Kommunitetet [2]). Som Kapellan høres ikke meget om ham. I November 1609 befalede Professorerne ham, at han flittig skulde lære Børnene i Sognet deres Katekismus og Børnelærdom [3]). I Oktober 1610 tog han Magistergraden under M. Hans Jensen Alans Dekanat [4]), og den 12te Februar 1611 kaldtes han af Professorerne til Sognepræst i Gladsaxe og Herlev; i hvilken Stilling han døde den 9de Avgust 1619. Han havde 1604 ægtet Karen Olufsdatter, med hvem han havde ni Børn [5]).

Hr. Alexander (Sander) Olsen Otzing, der blev Kapellan, efter at M. Erik Andersen var bleven Hofpræst, var født 1569 i Nykjøbing i Sjæland, hvor hans Fader Oluf Matsen var Raadmand, Moderen hed Sidsel Mogensdatter. Han gik først otte Aar i Helsingør Skole og derpaa næsten ti Aar i Roskilde Skole, fra hvilken han 1593 blev Student. Endnu samme Aar blev han Hører ved Roskilde Skole og Kordegn ved Domkirken, og 1595 Kapellan ved en Kirke i Nærheden af denne By (ordineret 15de Oktober). Herfra kaldtes han 1596 til Sognepræst i Egebjerg i Ods Herred og ægtede samme Aar Karine Jensdatter, der ved ham blev Moder til ti Børn. I Marts 1610 indfandt han sig i

---

[1]) Poulson, Bibliotheca Aarhusiensis, p. 84.
[2]) Kommunitetets Matrikel.
[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 394.
[4]) Se foran, S. 615.
[5]) Wiberg, Alm. Præstehistorie, I, 458.

Kjøbenhavn og prædikede paa Prøve i Frue Kirke med flere, som attraaede det ledige Kapellani. De theologiske Professorer syntes godt om ham, og han havde vel ogsaa en god Støtte i D. Hans Resen, med hvem han var noget besvogret. Imidlertid holdt Provsten, M. Peder Skjelderup, sig op over, at Hr. Alexander, medens han var i Byen, ikke engang havde været hos ham og talt med ham derom, noget der var saa meget mere stødende, som det var hans Medtjener, han ønskede at blive. Professorerne besluttede da at tilskrive ham, at han skulde komme endnu en Gang til Kjøbenhavn og lade sig høre af dem alle, «og da endelig baade tale med M. Peder og ellers udi alle Maader erbyde sig imod ham saa vel som Universitetet, som det sig bør». Det skete ogsaa saaledes, og den 26de Maj 1610 blev Hr. Alexander da kaldet til det nederste Kapellani, hvorpaa han i Oktober samme Aar tog Magistergraden. I Januar 1614 var han en af dem, der vidnede mod M. Oluf Kock, et Vidnesbyrd, hvorimod denne excipерede paa Grund af M. Alexanders Slægtskab med Resen. En Maaned efter døde han, den 20de Februar 1614, efter faa Dages Sygeleje [1]).

Thomas Kortsen Wegner, som blev Kapellan efter M. Samuel Thomesens Forflyttelse, var født i Lund den 23de April 1588, hvorfor han undertiden kaldes Thomas Lunde. Faderen hed Kort Wegner, Moderen Elline Thomesdatter. Efter henved 12 Aars Skolegang i Lund, blev han Student 1606. To Aar efter fik han Kommunitetet, men modtog allerede samme Aar Ansættelse som Hører ved Sorø Skole. Efterat han 1609 havde taget Bakkalavrgraden, blev

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 450. Bloch, Rosk. Domsk. Hist. II, 33. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 395—6. 591—2.

der tilbudt ham Plads som øverste Hører ved Lunds Skole; men han afslog Tilbudet, da det var hans Agt at rejse udenlands med Niels Olufsen, en Søn af Kanniken Oluf Stisen i Lund, for at udvide sine sproglige og mathematiske Studier. Men der blev ikke noget af Planen paa Grund af Niels Olufsens Sygdom [1]). Thomas Kortsen vendte da tilbage til Kommunitetet i Kjøbenhavn. — Strax efter at den ovennævnte M. Samuel Thomesen var kaldet til Gladsaxe, antog Provsten, M. Peder Skjelderup, Thomas Kortsen til Kapellan i hans Sted og lod ham i de sidste Dage af Februar 1611 ordinere af Biskop Vinstrup, uden at han først, som ellers Skik var, havde erhvervet enten Testimonium publicum eller Kaldsbrev af Professorerne. Disse kom i megen Bevægelse derover; thi skjønt de erkjendte, at der neppe var nogen dygtigere Student at finde i Kommunitetet, vare de dog meget fortørnede over Forbigaaelsen. Det kom dog nærmest til at gaa ud over Provsten, paa hvis Ansvar det var sket, og Thomas Kortsen fik Lov at blive i Embedet og modtog den 27de April 1611 Professorernes Stadfæstelse derpaa [2]). Den 28de April 1612 promoveredes han til Magister af sin tidligere Privatpræceptor, M. Christen Longomontanus, og 1614 blev han øverste Kapellan. I Januar 1617 blev han kaldet til Sognepræst i Kallundborg [3]). Hans senere Historie maa her forbigaas. Som bekjendt endte han som Biskop i Stavanger Stift († 13de December 1654).

---

[1]) Efter Thomas Kortsens egne Optegnelser (se Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie, S. 227).

[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 397—400.

[3]) At det er urigtigt, naar der undertiden siges, at han 1615 blev res. Kapellan i Kallundborg, fremgaar bl. a. af Kirkehist. Saml. 3. R. I, 472.

Anthonius Hansen Kolding var 1611—4 Provst i Kommunitetet[1]), som saadan tog han den 18de Maj 1613 Magistergraden. Den 14de Marts 1614 kaldtes han til Kapellan i M. Alexander Otzings Sted[2]), men fratraadte allerede Aaret efter, da han den 9de April 1615 af Kongen beskikkedes til Generalprovst paa Gulland[3]). I denne Stilling var han i ni Aar. Men da Kongen i September 1624 besøgte Gulland, blev M. Anthonius suspenderet for forskjellige Forseelser (hvoriblandt nævnes, at han i tre Aar ikke havde været ved Herrens Bord og havde været drukken paa en Langfredag) og stillet for en Bisperet i Kjøbenhavn, der dømte ham fra Embedet. I et Brev af 2den Februar 1625 til hans fordums Sognepræst, daværende Biskop Skjelderup, omtaler D. Oluf Worm, at han efter sin Afsættelse nylig havde staaet aabenbar Skrifte[4]). Paa Gulland nærede mange dog en vis Medfølelse for ham, og da det gik en af hans værste Uvenner meget ilde, sagdes der almindelig, at det var Mester Anthonius's Taarer, der voldte dette[5]). Den 10de Februar 1627 fik han kgl. Tilladelse til atter at maatte søge Præstekald[6]), og i Januar 1630 søgte han om paany at blive Kapellan ved Frue Kirke, men uden

---

[1]) Se foran, S. 687. Jeg tør ikke afgjøre for vist, om han er den Mand af samme Navn, der 1592—4 var Hører ved Roskilde Skole (Bloch, Rosk. Domsk. II, 33).

[2]) Se Tillæg, Nr. 512. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 401.

[3]) Skaanske Registre Nr. 3, Fol. 462. — Den 26. Juni 1614 havde M. Hans Pedersen, forrige Kapellan ved S. Nicolai K. i Kbhvn, faaet kgl. Bestalling som Provst paa Gulland, men hans Bestalling blev senere — uvist af hvad Grund — kasseret og Kaldet overført paa M. Anthonius Hansen.

[4]) Wormii Epistolæ, p. 58—9.

[5]) Lemke, Visby Stifts Herdaminne. S. 26—8.

[6]) Sjælandske Registre Nr. 18, Fol. 171.

Held[1]). Om han senere er kommen an nogensteds, maa vi lade uafgjort.

Valentin Christensen (Køler) var født i Malmø 18de December 1587, blev 1612 Student fra sin Fødebys Skole, og fik samme Aar Kommunitetet. Den 15de Juli 1615 blev han kaldet til Kapellan ved Frue Kirke og tog i Maj 1617 Magistergraden. I Maj 1620 fik han Tilladelse til at rejse udenlands paa et Aars Tid for at studere videre, mod at holde en af Professorerne godkjendt Underkapellan, Hr. Jens Voldum, til at bestyre Embedet i hans Fraværelse. Nogen Tid efter sin Hjemkomst blev M. Valentin, den 10de November 1622, kaldet til Sognepræst i Kallundborg. I dette Embede, hvor han ogsaa senere blev Provst, forblev han til sin Død (paa sin Gaard Hærvigsholm) den 4de Juli 1649[2]).

Hans Nielsen Sæby blev den 4de April 1617 kaldet til Kapellan i M. Thomas Kortsen Wegners Sted. Han maa tidligere have været i gejstligt Embede, da han allerede betegnes som 'Hr.', idet Professorerne den 1ste Februar s. A. samtykte ham til det nederste Kapellani. Den Tid, der hengik mellem Samtykket og den formelige Kaldelse, tyder ogsaa paa, at han først har faaet denne, efter at han fuldkomment havde løsgjort sig fra sin tidligere Stilling. Paa denne Tid finde vi det nemlig sædvanlig overholdt, særlig ved ikke-kongelige Kaldelser, at vedkommende først maatte have nedlagt sit tidligere Embede, inden han kunde kaldes

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 466.

[2]) Se Tillæg, Nr. 512 og 517. Rietz, Skånska Skolväs. Hist. S. 589. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 403—5. 416—7. Worms Lexicon. I, 534. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 411—38. — Jens Nielsen Voldum blev $^{10}/_{2}$ 1613 indskreven til Kommunitetet i Kbhvn.

til et andet. I Maj 1617 tog Hr. Hans Nielsen Sæby Magistergraden. Den 25de September 1619 kaldte Professorerne ham til Sognepræst i Gladsaxe og Herlev, i hvilket Embede han blev til sin Død den 24de Oktober 1653[1]).

Jens Christensen Aalborg blev den 2den Oktober 1619 efter M. Peder Skjelderups Forslag kaldet til Kapellan her og var den sidste af dem, der ansattes i dette Tidsrum[2]).

2.

Landsbykirkerne, der stode under Universitetets Patronat, vare i dette Tidsrum de samme, som tidligere, nemlig Faxe, Sæby, Eggitslev, Ledøje, Smørum, Gladsaxe, Herlev og Ganløse i Sjæland, Taarnby paa Amager og Fosie i Skaane. Desuden havde et Par af Professorerne i deres Egenskab som Kanniker i Roskilde Patronatsret til nogle Kirker, der fra gammel Tid hørte under vedkommende Kannikedømmer. Saaledes havde Theologus secundus 1571 med Værløse Præbende faaet Patronatsretten til Værløse Kirke, og Medicus secundus havde ved det Kanonikat, der 1571 var blevet perpetueret til hans Profession, faaet Patronatsretten til Grevinge Kirke[3]).

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 512. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 404. 412. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 458.

[2]) Videre Efterretninger om ham findes hos Gjessing, Jubellærere, II, 2, 102—6. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 565—6. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 412. 428. 451. 472.

[3]) Værløse og Grevinge Kirker har jeg ikke set anført blandt Universitetets Kirker for i en Fortegnelse, der er indført i Acta Consist. for 17. Jan. 1623. Der er dog ingen Tvivl om, at disse Kirkers Forhold til de nævnte Profesorer stammer fra Frederik IIs saakaldte ny Fundats af 11. Sept. 1571 (Tillæg, Nr. 160). Jvfr. en Optegnelse i Ny kgl. Saml. 1219. 4to. p. 349.

Blandt «Universitetets Kirker» nævnes sædvanlig ogsaa Brøndshøj, hvortil Sjælands Biskop siden Peder Palladius's Tid havde Patronatsret. Hertil kom endnu Ovre ved Stranden eller Ovre ydre Kirke, der ejedes af Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og saaledes faktisk ogsaa var under Universitetets Patronat. — I den Stadfæstelse, som Christian IV den 5te Oktober 1596 meddelte Højskolens Privilegier, fremhævedes og bekræftedes udtrykkelig det Jus patronatus, som Universitetet fra tidligere Tid havde til forskjellige Kirker [1]).

Som Professorerne i det hele søgte at strække deres Rettigheder saa vidt som muligt, saaledes ogsaa Patronatsretten. I Konsistoriets Forhandlinger for 12te September 1599 bemærkes, at Rector (Biskop Peder Vinstrup) forespurgte, «om Professores ville tilstede, at Præpositus maa introducere Hr. Otte (Hansen) i Smørum og Ledøje Kirker efter Ordinansen, hvilket de, der have Jus patronatus til Kirkerne, ikke pleje at lide». Hertil svaredes: «Professores saa det for godt an, at Bispen selv indsætter ham, og at Præpositus alligevel faar sin Rettighed af Kirkerne». Den 16de Maj 1607 blev i Konsistorium «handlet om Provstepenge» og besluttet, «at for Fremtiden ingen Provst skal ombedes paa Universitetes Vegne at indsætte nogle Præster i deres Kirker, men at de skulle indsættes formedelst Universitetets Breve». Under disse Forhold spurgtes der da kun lidet om Menighedernes Samtykke ved Præstevalg, indtil Kansler Chr. Friis til Kragerup 1621 foreskrev, at Kandidaterne ikke blot skulde lade sig høre af Professorerne, men ogsaa af Bonderne paa Stedet, inden Kaldsbrev for

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 309.

dem udstedtes. Derimod fritog han dem for at erhverve Kanslerens Samtykke ved Besættelser af Præstekald [1]).

Skjønt Professorerne gjerne havde set det, lykkedes det dem dog ikke at holde deres Kirker fri for de Paalæg, hvormed andre Kirker undertiden bebyrdedes. Det højeste, de kunde opnaa, var, at der udstedtes særlige Kongebreve til dem om Sagen. Saaledes fik Rektor og Professorer den 30te April 1591 «en sønderlig kgl. Skrivelse», om at Universitets Kirker ligesom alle andre Kirker i Sjæland, der havde noget Forraad, skulde yde Bidrag til Opførelsen af Borup Kirke, der var bygfældig [2]). Til «det ny Collegii» Bygning maatte Universitetets Kirker ogsaa bidrage i Aaret 1600 i Lighed med andre Landsbykirker [3]). Og Professorerne maatte finde sig i, at det forargelige Kongebud, om at alle Landsbykirker skulde udlevere alle de Klokker, de have mere end een, for at der deraf kunde støbes Kanoner til Flaaden, ogsaa udstraktes til deres Kirker, hvorom særligt Kongebrev udgik til Universitetet den 18de December 1601 [4]).

Hvad angaar Kirkernes Regnskaber, indeholde Konsi-

---

[1]) A. C. 11/8 1621: «Dn. Episcopus gav tilkjende, at det er Cancellarii Mening og Raad, at Rector og Professores skulle ingen give Kald, før end han bliver hørt baade her af Professoribus og der af Sognemændene». Ib. 16/1 1622: «Berettede M. Dn. Rector, at han havde talt med Magn. Dn. Cancellario ... at Professores skulle af deres Jure Patronatus, som de have, simpliciter efter Fundationen kalde til deres Kirkers Tjeneste, hvem de ville, uadspurgt enten hannem eller nogen af hans Successoribus; hvilket og M. Cancellarius alvorligen og besønderligen befalede at skulle refereres in Acta Academiæ».

[2]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 199.

[3]) Se foran, S. 131 Not. 1.

[4]) Se Tillæg, Nr. 364—65. Jvfr. Bruun, Danske Saml. I, 99—101. Slange, Christian IV, übers. v. Schlegel. I, 335. Senere sørgede Universitetet for, at Kirkerne fik andre Klokker istedenfor de borttagne (A. C. 5/1 1605, anført i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 392).

storiets Forhandlinger nogle oplysende Notitser, som her kunne meddeles. Saaledes bemærkede Biskoppen den 28de September 1596: «Herrerne have faaet at vide, hvor Kirkerne meget besværes med Gilde og Gjæstebud, naar Regnskab skal høres: at Professores derfor corrigere det, at ikke Kirkerne blive ubilligen besværede». Den 15de Oktober 1618 gav Rector tilkjende, at det var Kanslerens Befaling, at man herefter aarlig skulde høre alle Universitetets Kirkers Regnskab hos Rectoren, «dog uden vanlig Bekostning paa Mad og Øl». Og den 14de April 1619 meddelte han som Kanslerens Vilje, «at alle Universitetets Kirkers Regnskaber skulde efter denne Dag høres aarligen in Consistorio, ligesom det plejer at observeres in Capitulis». Allerede tidligere (20de Juni 1599) var det bestemt, at Kirkernes Beholdninger skulde være hos Rectoren og ikke hos de Bønder, som vare Kirkeværger, hvad undertiden kunde give Anledning til at Pengene gik tabt[1]). Skjønt dette i Begyndelsen paa sine Steder mødte Modstand, blev det dog gjennemført, og siden omtales det ofte, at hver Kirke havde sin Læderpung, hvori dens Beholdning gjemtes paa Konsistorium, og hvoraf man jevnlig forskudsvis afholdt løbende Udgifter til andre Ting, dog saaledes at det udlagte Beløb

---

[1]) Jvfr. A. C. 25/7 1599: «Blev talt om Kirkeværgerne af Gladsaxe, at de holde sig tilbage med det, som Kirken haver beholdet hos hos dennem: om man skulde tage Dele paa dennem, eller at tage Haanden af dennem paa en vis Tid at betale og levere samme Rest fra dennem til Universitetet. Item indicavit Dn. Rector, at de var begjærendes et Sejerværk i Kirken, og det efter Øvrigheds Befaling. Conclusum: Der kan intet gjøres med Sejerværket eller Bygning, før end Pengene bliver erlagt». Ib. 20/7 1603: «Dn. D. Resenius indlagde (i Konsistorium) ti Kirkebøger (ɔ: Regnskabsbøger) paa Universitetets Kirker, hvilke de have Jus Patronatus til».

i Regelen ved første Lejlighed atter erstattedes vedkommende Kirke [1]).

---

[1]) Som Exempel kunde anføres A. C. $^{10}/_{9}$ 1618: »Blev Mester Povl Fos bevilget, at hannem maa undsættes 100 Daler af Smørum Kirkes Pung, for hvilke hans Broder, som er Sognepræst i Dalby, tilbyder sig at være Forlover«.

Rettelser og Tillægsbemærkninger.

1ste Del.

S. VI. I den her givne Oversigt over de tidligere Arbejder i Universitetets Historie burde med Føje have været nævnt: Henrik Beckman, Communitatis Regiæ Havniensis Historia, Havn. 1785, et med ikke ringe Omhu udarbejdet Skrift.

S. 76, Not. (samt S. 115 og 238). Efter at Bemærkningerne om Universitetsfundatsen vare skrevne, fandtes en Original paa Pergament i Universitetsqvæsturens Arkiv.

S. 169. Om Cornelius Hamsforts Doktorpromotion se den Berigtigelse, jeg har meddelt i mine Hist. Kildeskr. I, 670—1.

S. 350—1. Om Brødrene Høyer findes en Berigtigelse i mine Hist. Kildeskr. I, 672, hvortil henvises.

S. 417. Lin. 6 f. n. Steder; læs: Sider.

S. 419. Om en Strid, M. Christoffer Jepsen (Ravensberg) havde 1529, se Danske Selskabs Tilvæxt, S. 255.

S. 492. Biskop Oluf Chrysostomus's Fortegnelse over Præsternes Bøger i Vendelbo Stift er nu trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 165—212.

S. 579. Svanings «Retractat» er nu trykt i mine Hist. Kildeskr. II, 117—62.

S. 659. Lin. 3 f. n. Rektor Mester Hans Albretsen; læs: Rektor, Mester Hans Albretsen. (Jvfr. Hist. Tidskr. 4. R. II, 858, Not. 2).

S. 677, Lin. 7. Istedenfor 12. Juli, der efter Cawallin er angivet som M. Niels Hvids Dødsdag, bør staa: 19. Juni (se Ny kirkehist. Saml. VI, 89, Not.).

2den Del.

S. 299, Lin. 5 f. n. Jensen; læs: Jersin.

S. 312, Not. 1. Den her omtalte Joh. Sthen var ikke nogen dansk Mand. Hele Noten bør altsaa udgaa.

S. 348. Not. 2. Frederik Rosenkrands var ikke en Søn, men en Brodersøn af Jørgen Rosenkrands.

S. 416. Formodningen, om at Elias Eisenbergs Hustru var fra Flensborg, stadfæstes ved en Gravskrift indført i L. Asseroi Inscript. Dan. Bl. F., hvori hendes Forældre nævnes.

S. 425—55. Om Niels Hemmingsen findes nogle Notitser i «Perlestikkerbogen», Nyt hist. Tidsskr. V, 137. 138. 140, hvortil kunde have været henvist. I Asseroi Inscript. Dan. Bl. E 3 findes et «Epitaphium» fra Roskilde over Fru Kirstine Hvitfeldt († 24. Juli 1563), forfattet af D. Niels Hemmingsen.

S. 461—2. I Arngrim Jonsens Apotribe Calumniæ, p. 75—6, er aftrykt et Brev til ham (af 1590) fra Biskop Povl Madsen.

S. 462. Rasmus Glad var født 1526, se det udførlige Uddrag af hans Skrift «De nato baptisatoque primo filio Frederici II», som nu er trykt i mine Hist. Kildeskr. II.

S. 500. Agathe Sascerides døde 1589 og overlevede altsaa ikke sin Fader.

S. 571. Om D. Klavs Hammers Død findes en authentisk Beretning i mine Hist. Kildeskr. I, 654—5.

S. 575. Lin. 26, Jydske; læs: Skaanske.

S. 620. Lin. 2, Sjælands berømte Biskop; læs: Professor.

S. 629. Den 25. Novbr. 1577 havde M. Niels Lavritsen Bryllup med Karine, Daniel Fogeds Datter, i Kjøbenhavn (Hegel. Kal.).

S. 694. Lin. 21. Lavrits Nielsen Skavbo; læs: Lavrits Klavsen Skavbo.

S. 714. M. Lavrits Villadsen blev 1567 Konrektor og 1570 Rektor ved Haderslev Skole, i hvilken Stilling han blev til 1573 (Rhode, Haderslev Amts Beskr. S. 237. 250).

3die Del.

S. 20. Om Kong Jakobs Besøg paa Universitetet findes en gammel Beretning trykt i Engelstofts Univ.- og Skole-Ann. 1811. II, 166—7.

S. 30, Lin. 3 f. n. 1592; læs: 1593.

S. 79—80. Om Tilvejebringelse af Tømmer til Bygningen af det ny Kollegium (1594—6), se Norske Rigsregistr. III, 333. 416.

S. 99, Not. 1. Madjunge er Madkniv; i denne Betydning forekommer 'Junge' endnu i Norsk og i ældre Dansk (f. Ex. hos Kingo).

S. 137 (og 676). Hr. Cand. phil. A. Larsen, hvem jeg skylder flere Rettelser til dette Skrift, har gjort mig opmærksom paa, at Kongebrevet af 20. Febr. 1593 (Tillæg, Nr. 287) ikke siger, at det ny Kollegium skulde anvendes til Studenterboliger; men at det skulde opbygges til et Kollegium, for at de 100 Studenter des bedre kunde bekomme Værelse og Kammer i de andre Huse i Kollegiigaarden (hvilke før tildels havde været brugte til Auditorier, men kunde anvendes til Studenterboliger, naar de ny Auditorier kom i Stand).

S. 178, Lin. 22, Ry; læs: Rye. (I Norsk, hvor Ordet endnu bruges, udtales det nemlig i to Stavelser).

S. 223, Lin. 2, Orthoniensis; læs: Othoniensis.

S. 245. Den M. Jens Holm, Præst i Aalborg Stift, der 1611 var paa Forslag til at blive Professor, kan ikke have været en Søn af Biskop Jakob Holm. Hans fulde Navn var nemlig Jens Nielsen H.; han blev den 16. Decbr. 1601 immatrikuleret i Padua (Suhms Saml. II, 3, 8) og senere Sognepræst i Hundstrup og Østerild samt Provst i Hillerslev Herred.

S. 317, Lin. 3, Lund; læs: i Lund.

S. 320, Not. Til Stadfæstelse af min Ytring om Betydningen af «Regens» har Hr. Prof. Schiern velvillig gjort mig opmærksom paa, at der i ældre Tid ogsaa var en Regens i Roskilde (Slange, Christian IV's Hist. S. 1100. Ryge, Hans Ped. Callundborgs Levnets-Beskr. S. 6).

S. 335, L. 9. Wittelsbach bør vistnok rettes til Zeitzheim (se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 335—6).

S. 437, Not. 4, renunciatus est: læs: renunciatus.

S. 471, Lin. 21, 1576; læs: 1596.

S. 559, Lin. 8, 2000; læs: 2200.

S. 629, Hr. Kontorchef Joh. Grundtvig har gjort mig opmærksom paa, at jeg for en Del har misforstaaet hans Bemærkning om D. Leonhard Metzner, hvilken skal forstaas saaledes, at han den 1ste April 1623 gik af som Sekretær i det tydske Kancelli, men samme Dag fik «Raads Bestilling» og senere var tydsk Kansler.

S. 701, Not. 2. Slutningen af Noten (Denne Hans Jørgensen osv.) udgaar som urigtig; det var nemlig Hans Andersen fra Helsingør, der studerede Medicin og som omtales paa de angivne Steder i Acta Consistorii.

Register til I—III Del*).

Abildgaard, Torkel, Rekt. i Aarhus. I, 34. 548. 553—4. II, 462.
Acta Consistorii. I, 386—7. III, 464. 651.
Adamius, Villads Nielsen, Dr. med. III, 144. 354. 357. 560.
Adelens Stemning mod Reformationen, den evangeliske Præstestand og Universitetet. I, 55. 74. 140. 142. 171. 479. 518. II, 4—5. 350—2. III, 109—10. 112. 215. 440. — Studeringer. I, 27. 61. 66. 146. 330—7. II, 294. 345—50. III, 440—6.
Adiaforistisk Strid. I, 210—1. 216—7.
Adolf, Hert. af Gottorp. I, 350—1. 428. 583. 626. II, 178. 265. 366. 493.
Agendorph, Lavrits Olufsen, Præst i Ønslev. III, 646.
Agricola, Georgius Boethius, se Boie.
Agricola, Rudolf. I, 37. 59. 602. III. 388.
v. Ahlefeldt, Benedict. II, 284.
Akeleje, Knud Michelsen. I, 511. — Michel Pedersen. I, 511.
Alanus, Hans Jensen, Prof. II, 607—8. III, 141. 208. 211. 244. 259. 278. 340. 376—7. 388. 394—5. 405. 462. 497. 520. **609—16**. 651. 658—9. 724. 732.
Alberti, Vincentius, Provst i Tønder. I, 582. 586.
Albrecht, Hert. af Meklenborg. I, 64.
Albretsen, Albret, Raadm. i Kbh. II, 572. — Christian, Borgm. i Kbh. III, 524. — Hans, Prof., s. Biskop. I, 137. 174. 224. 243. 274. 383. 529—30. 602. **606—13**. 691. II, 8. 37. 42—5. 57. 59. 60. 64. 67. 112. 372. 448—9. 466. 513. 531. 707. 712. 725. 754. III, 409. — Jakob (Horsens), Stud., s. Præst i Skaane. II, 423. 453. 501. — Johan, Hofpræst. I, 470. — Peder, Dr., Prof. I, 8—9. 12—5. 123. 132. 389.
Alchymi, se Kemi.
Alenson, Robert. II, 434. 454. III, 336.
Alfsen, Peder, Dr. med. III, 355.
Allesen, Niels, Mag. III, 560.
Almanakken. I, 59. 82. 538. 616. II, 182. III, 500—1. 508.
Almind v. Kolding. II, 407. 410.
Alstehugius, Henricus, Stud. III, 550.
Amelungi, Amelungus, Prof. I, 19.
Amerinus, Hans Lavritsen, Dr. med. II, 184. 323. 443—4. 627. III, 354.
Amsfortius, Franciscus Marcellus, kgl. Sangmester. I, 322.

*) De fremhævede Tal angive de Steder, hvor der findes udførligere Biografier af vedkommende Personer.

Anatomi. I, 59. 338. II, 326—7. 653. 656. III, 358.

Ancherseu, Mats, Borger i Ribe. II, 604. 738.

Andersen, Abdias, fra Kjøge, Stud. II, 620. — Christiern, Famulus com. I, 668. — Christoffer, Raadm. i Kbh. III, 433. — Christoffer, svensk Kansler. I, 179. — Erik, Hofpræst. III, 740. — Frants, Rekt. i Roskilde. I, 671. II, 50. 521. — Hans, Præst i Tygelse. II, 619 — Hans, fra Helsingør, Stud. med. III, 561. 754. — Jakob, Præst i Jørlunde. II, 160—1. 523. — Jens (Beldenak), Biskop i Odense. I, 42. 455. 566. 686. — Jens, Kansler hos Bispen i Odense. I, 566. — Jens, Præst i Lemvig. II, 621—2. — Jens, Univ. Pedel. II, 666. 675. — Jens, Vikar i Roskilde. II, 713. — Jens, Hører v. Kbh. Sk. III, 730. — Jon, Rekt. i Kbh., s. Lektor i Oslo. I, 175. 322. 325. 674—5. III, 718—9. Lavrits, Rekt. i Roskilde. II, 276. 619. III, 578. 580. 583. — Michel, fra Kbh., Stud. III, 595. — Peder, Raadm. i Kbh. III, 120—1. 217. 713. — Peder, Præst i Magleby p. Langeland. I, 513. — Povl (Cimber), Mag. III, 521. — Povl, Dr. med. II, 620. III, 561, 615. — Rasmus, Hr., i Roskilde. II, 49. 669. — Søren, Vikar v. Frue K. i Kbh. I, 680.

St. Andrews Univ. III, 100. 440. 539. 591.

Andreæ, Jakob, Dr., Kansler i Tybingen. II, 107—10. 124. 131. 163. 165—7. 211. 291. 337. 434.

Andst og Gjesten Sogne. III, 59—64.

Anna, Chr. III's Datter, Kurfyrstinde af Sachsen. I, 266. 533. 615. II, 156. 159. 165. 197. 209. 635. — Fred. II's Datter, Dron. af Skotland, II, 635—6. III, 18—9. 515—6. 529. — Katharina, Chr. IV's Dron. III, 253. 432. 731.

Antverpen. I, 270. 275. 438—9. 615—6. 619. 642—4.

Antvorskov. I, 142. 185. 231. 326—7. 447—50. II, 84. 250. 276. 393. 525. 645. III, 48. 323. 470—2. 488. 705.

Apotheker. I, 184. 598. 616—7. II, 323—4. 657. III, 356. 361. 516.

de Aqvila, Nathan Arnoldus, Læge. III, 355.

Aqvilonius, Bertel Knudsen, Mag. III, 253. 381.

Arctander, Niels Lavritsen, Bisk. i Viborg. II, 325. 423. 454. 489. 748. III, 154. 167. 264. 270—1. 278—88. 333. 342. 377—8. 447. 578. 605. — Henrik Nielsen, Rektor i Viborg. III, 154.

Aristoteles. I, 59—60. 81—5. 309. 314. 601. II, 295— 306. III, 93. 334. 363. 373. 388—9. 517—8. 600.

Arnfeldt, Axel. III, 318—9. — Hans Axelsen. III, 56. — Niels Henriksen. III, 72.

Arnisæus, Henning, kgl. Livlæge. III, 354. 358.

Arrebo, Anders Christensen, Præst i Kbh., s. Biskop i Trondhjem. III, 346. 485. 579. 615.

Arvidsen, Bent, Rektor i Lund. I, 32—4. 167—8. II, 427.

Ascensius, Jodocus Badius. I, 37.

Aslaksen, Kort, Prof. II, 621. III, 116—7. 139. 141. 181. 197. 209. 229. 237. 259—60. 265. 267. 272—3. 275—88. 300. 303. 309. 312. 333—40. 369—71. 383—4. 446—7. 456. 462. 521. **585—99** 651.

Asmundsen, Tyge, Prof., s. Biskop i Lund. I, 646. II, 8—9. 40—1. 94. 194—5. 199. 442—3. 449. **528—36**. 734. 756.
Assens, Skole. I, 511. II, 527. Provsti. II, 416.
Assens, Rasmus Eriksen, Mag. III, 245. 249—51.
Astrologi. I, 59. 82. 200. 538. 616. II, 172—4. 314—7. 604. III, 316. 369—71.
Astronomi. I, 59. 85. 318—9. 564. 640—1. II, 170—5. 182. 314—8. 546. 601—2. III, 22—3. 94—6. 145—6. 332—3. 366—71. 478. 586—90. 601. 618—9. 644—6.
Auditorier, Universitetets. I, 116—7. III, 136—8. 753.
August, Kurfyrste af Sachsen. I, 265—6. 533. II, 74—6. 106. 123. 134—6. 140—1. 154—9. 165—7. 202. 204—12. 289. 513. III, 500—1.
Augustinus, Bogbinder i Kbh. I, 669. II, 682.
Aurifaber, Johannes, Hofpræst i Weimar. I, 209. — Johannes Thomæ, se Guldsmed. — Peter, Præst i Svesing. II, 492.
Aurilesius, Niels Pedersen, Prof. III, 568.
Automaton. I, 296. II, 316. III, 371—3.
Avicenna, arab. Læge. I, 82. II, 322.
Axelsen, Kort, se Aslaksen.

Bacmeister, Lucas, Hofpræst paa Koldinghus, s. Prof. i Rostok. I, 648. II, 17—8. 123. 277. 346. 407. 542. III, 467. 571.
Baco, Frants. II, 330—1. III, 153. 363.
Bager, Hans Svendsen, Prof. I, 200. 224. 316. 318. **640—1**. 662.
Bagge, Lavrits Olsen, i Ribe. II, 550. — Oluf, Famulus com. I, 668.
Bagsværd Kirke. I, 65.
Baldersleben, Antonius. I, 618.
Bang, Gregers. III, 720. — Hans, Præst i Kbh., s. paa Samsø. II, 527. III, 261. — Karl Jørgensen, Mag. III, 363—4. 373. — Maren Lavritsdatter. II, 413. — Thomas, Prof. I, 125.
Banner, Frants. II, 13. — Karen. III, 433. — Magdalene. II, 741. Otte. III, 616.
v. Barby, Andreas, tydsk Kansler, Univ. Konservator. I, 219. 241. 252. 277. 293. **420—4**. 702. II, 402. 753—4. — Gynter, Greve. II, 741. — Hans. I, 422. 424. II, 402. 753.
Barnekov, Christian. III, 444. — Hans. I, 217. 396. — Johan. III, 72. 80. 85. — Morten. II, 312. 349.
Barnim, Hert. af Pommern. II, 284.
Baro, Petrus, Prof. i Cambridge. II, 438.
Barsbøl, Anders, Stud. I, 701.
Barth, Christoffer, Bogtrykker. I, 134. II, 484. 676—7.
Bartholin, Caspar, Prof. II, 275. III, 207. 244. 246—9. 253. 278—9. 303—7. 311—2. 332. 334. 354. 357—60. 364—5. 369—70. 373. 457. 462. 559. 636. 710. — Thomas, Prof. III, 359. 365. 555. 558.
Bartskjærere. I, 184. 338. II, 177—8. III, 64. 103—5. 350. 356. 358.
Basel, Univ. I, 36. 58. 345. 438. II, 293. 374. 473—4. 623. 655. III, 235. 247. 250. 302—3. 439. 467. 491. 510—1. 513. 520. 551. 553. 572. 610—1. 617. 620.
Basse, Peder, t. Sørup. III, 71. 124—5.

Battus, Antonius, Apotheker i Haderslev. II, 324. — Levinus, Prof. i Rostok. II, 323.
Bauhin, Caspar, Prof. med. i Basel. III, 362.
Beck, Albert. II, 544—5. 549. — Jakob til Beldringe. III, 450. — Jakob til Gladsaxe. III, 494. — Joachim (Jakob) til Førslev. I, 123—4. 293. 696. II, 47. 97. 544. — Lave. II, 49. 354—5. III, 72.
Belbuk, Kloster i Pommern. I, 410—1. 495—6.
Below, Henrik. II, 316—7. 635. III, 484. — Marie. III, 484—6. — Sofie. III, 485.
Benedicht, Lavrens, Bogtrykker. II, 32—3. 240—1. 269. 325. 419. 640. 666. 677—8. III, 500.
Bentsen, Anders, se Dallinus. — Oluf, Stud., s. Præst i Kjøge. III, 616.
Berg, Frants, Rektor i Odense, s. Præst i Kbh. I, 34. 172. 492.
Bergen. I, 519. II, 620. 632. III, 53—4. 67—71. 317—9. 354. 473. 484—5. 585. Biskopper. I, 271—2. 352. 437. 632—6. II, 505. III, 67—71. 230. 335. 597. 736. Kapitel. I, 250. II, 358. III, 79. 251. 586. 701. Lensmænd. I, 634. III, 53—4. 489.
Berner, Abel, i det tydske Kancelli. II, 584.
Bertelsen, Eske, Præst i Højby. II, 709. — Eske, Stud. III, 123—4. — Iver, Prof., s. Klosterforstander. I, 7. 331. 403. 702—3. II, 8. 15. 17. 41—7. 161. 269. 320. 412. 442. 481. 507—28. 558. 756. III, 529. 541. — Iver, Vikar i Roskilde. II, 97. — Lavrits, Biskop i Aarhus. I, 143. 361. 553. II, 285. 351. 442—3. 604. III, 563. — Mogens, Hospitalsforst. i Kbh. III, 65—6.
Beskatning af Univ. II, 54. 66—7. 191—2. 219—20. III, 216—21.
Besser og Onsbjerg. I, 551—3. 577. II, 527. III, 262. 641—2.
Bett, Christian, Apotheker. III, 516.
Betænkninger (Responsa, Domme), affordrede Universitetet. I, 135—6. 374—6. II, 34. 47. 230—40. 358. III, 53—71. 121—2.
Beutherus, Antonius, Stud. II, 367.
Beza, Theodor, Prof. i Genf. II, 293. III, 491.
Bibel, den danske (1550). I, 180—3. 201—4. 481. 524. 591. II, 240. — (1589). II, 240—50. 459. — (Resens af 1607). III, 148—53. 230—42.
Bibliothek p. Kbhvns Slot. II, 412. 491—2. 494. 611. 619. 636. 655. — Universitetets. I, 14. 56. 90—1. 125—32. 224—7. 625. 638. 662—3. II, 70—3. 302. 373. 570. 625. 666. 672—3. III, 143. 147—8, 652—9.
Bild, Margrethe. III, 467. — Peder. I, 420.
Bilde, Anders. I, 27. 330. 396. 437. 541—2. 620. 626. — Anders. II, 13. — Bent. I, 396. — Erik. II, 728. — Ermgaard. I, 396. — Eske. I, 235. 561. 567. 589. 616. — Eske. III, 718. — Hartvig. I, 567—8. — Hildeborg. III, 483. — Jens. III, 328. — Klavs. I, 330—1. 619. — Oluf. II, 222. — Ove. I, 218. 529. 550. — Peder. II, 36. 40—1. 48. 388. — Sten Jensen. II, 277. — Sten Klavsen. I, 330—1. II, 528. III, 506. — Torben, Electus i Lund. I, 330. 617—8. Torben I, 620.

Bing, Anders, Lensmd. p. Varbjerg. III, 515—6.

Birkerød Præstekald. III, 721.

Biskopper (Superintendenter), Embede, Løn. I, 246. 276. 327—9. 380. 633. II, 199—200. 340—2. 531 III, 58—9. 161—4. 342—5. — Bispemøder. I, 520; i Nyborg 1539. I, 140; i Kjøbenhavn 1540. I, 137—41; i Ribe 1542. I, 145—7. 477. 505—6; i Antvorskov 1546. I, 185. 491. 556. 590; i Kjøbenhavn 1555. I, 232—40. 327. 529.

Bispbo Gd. i Fyn. II, 588. 590.

Bistrup Gd. ved Rosk. III, 79.

Bjelke, Jens, t. Østraat. III, 199—203.

Bjeske, Knud, Prof. III, 207. 211—2. 244. 247. 384. 424. 434. 608. **631—4** 636. 651—2.

Bjørn Andersen t. Stenalt. II, 13, 37. 42—6. 504. 593. III, 563. — Anne. II, 385. — Jakob. II, 290—1. 302. 349. III, 397. 520. 563. — Truid. III, 563.

Bjornholm Gd. I, 417.

Bjørnsen, Oluf, Mag. I. 703.

Black, Hans, Mag. I, 313. 345. — Knud, Hr. i Roskilde. II, 51—2. — Niels, Rektor i Roskilde. I, 32—3. 162. 654. II, 19, 427. 448.

Blechingus, Johannes Georgii, Stud. III, 596.

Blenthorp, Anders Madsen, Mag. II, 286. 504. 747.

Blichfeldt, Christen Ottesen, Præst i Kbh., s. i Aarhus. 506. 744.

Block, Jens, Prof. II, 17. **562—3.** — Niels, Herredsfoged. II, 562.

Blymester, Christen, Præst i Nyborg. I, 577. II, 607. — Christoffer Christensen, Borger i Horsens. II, 608.

Bocerus, Johannes, Prof. i Rostok. II, 277. 286.

Bochelius, Johannes, Mag. I, 275. 324.

Bodi, Christen, Stud. II, 237—8.

Bogbindere, Univ. I, 201. 669. II, 682. III, 674—5.

Bogbinder, Ambrosius. I, 396. 464. — Hans Missenheim (den yngre). I, 202.

Bogcensur, Bogforbud. I, 203—4. 287—92. II, 32—4. 140. 153. 208—9. 358—62. 640. III, 52. 197 flg. 230 flg. 273—6. 452—4. 665.

Bogførere, Boghandlere. I, 668—9. II, 31. 680—2. III, 668—74.

Bogtrykkere, Univ. I, 90. 132—4. 201. 204. 208. 668. II, 311. 419. 676—80. III, 664—8.

Boie, Jørgen, Prof. i Kbh., s. Hofpræst i Haderslev. I, 135. 169—70. 175. 199. 351. 563. **580—7.** 599. — Lorents, Præst i Vilstrup. I, 580. — Lorents, Præst i Løgumkloster. I, 586.

Boldewin, Johan, Abbed i Treptov. I, 495—6.

Bologna Univ. I, 10. 598. 644. II. 567. III, 360.

Bongarsius, Jacob, fransk Jurist. II, 581. 584.

Borchardsen, Hans, Stud., s. Biskop i Ribe. III, 561. 597.

Borck, Peder Iversen, Rektor i Herlufsholm, s. Lektor i Trondhjem. III, 139. 560. 665. 726.

Bordesholm Kloster. II, 366. 714.

Bording, Jacob, Dr. med. Prof. I, 266. 270—1. 275. 278. 280. 293. 304. 601—2. 631—2. **642—9.** 703. II, 4. 7. 9. 181. 281. 322—3. 371. 402. 470. 604. 754. III, 416. — Jacob, Lic. jur. I, 648. II, 180—1. 277. — Filip, Dr. I, 170.

Bordum (Bordingius), Christen, Dr. med. III, 229. 354. 357. 440. 561. 624—5. 701.
Boringensis, Michael Olai, Stud. III, 631.
Boringholm, Jens Pedersen, Kom.-Provst, s. Præst i Bodilsker. III, 561. 598. 687. — Jørgen Mortensen, Præst i Kbh., s. Biskop i Aalborg. I, 522. **691—3.** II, 442—3. 733.
Bornholm. I, 350. 676. III, 687—8.
Borreby Gd. i Sjæl. I, 399. II, 11. 51. III. 468. 477.
Borup Kirke i Sjæl. III, 748.
Bosje Kloster. I, 330.
Botanik, botanisk Have. II, 657. III, 127—9. 360—2.
Brabrand v. Aarhus. II, 599.
Brahe, Axel. I, 331. — Axel. III, 726. — Axel Pedersen. III, 441—2. — Falk Axelsen. III, 444. — Henrik. II, 233. — Jens. III, 610—1. — Otte. I, 608. — Otte Axelsen. III, 443. — Otte Stensen. III, 587. 590—1. 598. — Peder. III, 441—2. 610. — Sofie Axelsdatter. III, 726. — Sofie Ottesdatter. III, 485. 531. 621. — Sofie t. Sæbygaard. III, 609. — Sten Ottesen. II, 591. 635. III, 11. 135. 262. 292. 381. 587. 591. 600. 610. — Tyge Jensen. II, 231. — Tyge Ottesen. I, 318. II, 116. 170—5. 270. 282. 285. 290. 300. 314—8. 347. 383 553—4. 584. 601—3. III, 22—3. 65—6. 94—6. 141. 145. 332. 359. 366—8. 472. 531. 552. 555—6. 580—1. 586—90. 601. 618—22. 645—6. 668. — Tønne. III, 638.
Bramsen, Knud, Konrektor i Haderslev, s. Præst i Øsby. I, 352. 443. 546. 563. 585. II, 739.
Branderup, Anders, Stud. III, 188.
Braun, Georg, Kan. i Køln. II, 270.
Braunsberg, Jesuiterkoll. III, 155—8. 171—2. 438. 445.
Bremen. I, 259. 261—2. II, 110.
Brender, Jakob, Raadmd. i Kbh. III, 713. 718. — Oluf, Mag. II, 637. 653. III, 439.
Brendeskov Gd. i Fyn. I, 398.
Brenz, Johan, Dr. theol. I, 189—91. 629. II, 108.
Brinch, Johan, Dr. II, 370.
Brochmand, Hans Rasmussen, Prof. III, 559. — Jesper, kgl. Sekr. I, 65, 493. 580. — Jesper Rasmussen, Prof. III, 244—5. 247—8. 252—3. 278—9. 295—6. 309—10. 337. 384. 414—5. 427. 465. 550. 633. 646. 652.
Brock Lave. II, 13.
Brockenhus Anne. I, 391. — Frants. I, 591. II, 25—6. 450. 598. — Jakob. II, 403. — Lauge. I, 345. II, 487. — Lavrits. II, 432.
Brostrup, Jens, Ærkebisk. i Lund. I, 7—10. 367. III, 422.
v. Bruchofen, Henrik, Hofpræst. I, 226—7. 259. 263. 273. 275—6. 293. 296. 547. 591. 633. II, 105—7. 111—2. 132—3. 496. 616.
Brun, Christiern Madsen, Univ.-Pedel, s. Præst i Hjærk. I, 665—6. 672—3. — Ebbe Jensen, Stud. III, 642. — Johannes Severini, fra Maltbæk, Stud. III, 550.
Brunckel, Hans, Præst i Brøndby i Skaane. II, 151—2. 195.
Brune, Johannes, tydsk Theolog. I, 134.
Brunsvig. I, 67. 72. 497. 502. 506. 568. II, 108.
Bruse, Christen T., Stud. III, 615. — Niels, Univ.-Pedel. II, 73. 675. III, 661.

Brück, Jørgen, Kancelliskriver. II, 38—9.
Bryske, Antonius. I, 293. 339. II, 575. — Karl. III, 75. 80. 221—2. — Sidsel. II, 575.
Brønshøj. I, 517. III, 747.
Brørup Kirke, Ribe St. I, 576.
Bucerus, Martin, Prof. i Strasborg. I, 189.
Buch, Thomas Tullius, Stud. III, 631.
Budde, Frederik. III, 165. — Godslev. III, 165.
Bugenhagen, Johan, Dr. I, 46—9. 53. 57—8. 62—5. 67—9. 73—6. 78. 104—5. 108—9. 113—5. 119. 131—4. 138—40. 144—50 152. 188. 190. 199. 206. 219—20. 300—1. 332. 340. 343. 374. 382. 389—90. 410. 474—5. 477. **494—510**. 517. 533. 543. 565. 588. 590. 615. 622—3. 678—9. 688. II, 528—30. III, 164. 397.
Bugislav X, Hertug af Pommern. I, 495.
Bulstofte i Skaane. III, 487. 489—90.
Burenius, Arnold, Prof. i Rostok. II, 633.
Buscoducensis, se v. Bruchofen.
Bustrup Gd. I, 415. 417. III, 485.
Butterup, Michel Madsen, Stud. III, 561.
Butzer, Christen Hansen, fra Viborg, Stud. III, 686.
Byg, Jakob, Organist v. Frue K. i Kbh. II, 732.
Bygninger, Universitetets. I, 9—10. 12—3. 63—5. 77—9. 116—21. 125. 225. II, 68—71. III, 75—80. 129—38.
Bønder, Universitetets (Bondestandens Vilkaar). I, 92. 197—8. 252. 658. II, 6. 55. 191—2. 218—9. 354—7. 668—9. 756. III, 71—2. 74—5. 84—5. 124—6. 188—93. 216. 323—9. 459.
Børringe Kloster. I, 331. III, 493.
Børup, Morten, Dr. I, 30—1. 392. 547—48. 550—1. 553. II, 186. 462. 482.
Bøssestøber, Lavrits Madsen, Kirkeværge v. Frue K. i Kbh. I, 178. II, 57. 723. 731.
Bøsze, Hans, Borgm. i Kbh. I, 178.

Cambridge Univ. II, 33. 438. 486. III, 440. 591.
Camphenius, Tycho, Stud. III, 534.
Cangiser, Theophilus, Mag. III, 390.
Capeteyn, Peter, Prof. I, 175. 186. 193. 195. 212. 219. 222. 252. 271. 383. 557. **614—9**. 631—2. 654. 657—58. II. 398.
Cardanus, Hieronymus, Prof. i Mailand. I, 175. 318.
de Cardes, Abraham, Mag. III, 211—2. 405. 608.
Carl, Hertug af Calabrien og Lothringen. II, 473.
Carlstadt, Dr. I, 18.
Caselius, Johannes, Prof. i Rostok. II, 286.
Cause, Antoine, fransk Sproglærer. II, 311—2.
Censur, s. Bogcensur.
Cervinus, Johannes Laurentii, Mag. II, 501. — Martinus, Stud. III, 155.
Charisius, Jonas, Dr. jur. & med. II, 583. 638. III, 142. 144—5. 173—6. 347. 362. — Peder. III, 359—60.
Chemnitz, Martin, tydsk Theolog. II, 337.
Christensen (Christiernsen), Anders, Dr. theol., Karmeliterprovincial, I, 15, 17. — Anders, Prof. med. I, 577. II, 182. 228. 253. 327.

634. **653—9**. 661. 687. III, 20. 29. 37. 86. 128. 139—42. 144. 206. 351—5. 461. 538. 557. 683. — Christen, Byfoged i Kbh. I, 445. — Christen, Kommunitetsprovst. II, 423. III, 684. — Christoffer, Rektor i Holbæk. III, 598. — Eskil, Dr. med. II, 182. 293. 551. 654. III, 354. 703. — Hans, Bartskjær i Ribe. III, 350. 600—1. — Jakob, Stud. med. III, 9. 710. — Jakob, Præst i Strøby. II, 370. — Jens, Rekt. i Kbh, s. Præst i Stege. I, 675—7. II, 20. 592. — Jørgen. Stud. I, 352. — Jørgen, Stud. III, 699. — Lambert, Stud. III, 688. — Lauge, fra Ribe, Stud. III, 440. 549. 592. — Michel, Medicus i Bergen. II, 632. — Peder, Stud., s. Præst i Vejle. II, 345. III, 513—4. 692—4. — Rasmus, fra Randers, Forf. II, 738—39. — Simon, Rektor i Aarhus. II, 462. — Søren, fra Ribe, Stud. II, 289.

Christiern, Christian. I. Konge, I, 7—12. — II. Konge. I, 13. 16—21. 36. 289. 321. 393—4. 411. 418. 435—6. 541. 573. 578. III, 81. — III. Konge. I, 44 flg. II, 3. 195. 258. 267. 315—6. 373—4. 448. 466. 497. 529. 548. 737. III, 268—9. — IV. Konge. II, 184. 227. 302. 393—5. 720—1. III, 6. 50—1. 59. 80 flg. — (V.) udvalgt Prinds. III, 210. 213—4. 229. 301. 309. 316. 473. 494. — Hert. af Sachsen. II, 206. 231. 252. 334.

Christoffer, Greve af Oldenborg. I, 395—6. — Hert. af Vyrtemberg. II, 23.

Christoffersen, Erik, til Vindinge. I, 659. — Hans, fra Kbh., Stud. III, 625. — Jakob, Stud. II, 607.

Chrysostomus, Daniel, Præst i Hjørring. I, 493. — Oluf, Prof., s. Biskop. I, 22—3. 38—9 53. 56. 63. 134. 152. 154—5. 159—69. 172. 185. 187—8 311. 332. 372. 382—3. 414. **485—94**. 581. 652. 680. 687. II, 20 III, 751. — Oluf Danielsen, Præst i Rubjerg. I, 493.

Chytræus, David, Prof. i Rostok. I, 191. 272—3. 284—5. 623. 636. 647—9. II, 4. 124—5. 153. 212. 276—7. 285. 322. 339. 367. 392. 432—3. 631—4. 666. 752. III, 471. 668—9. — Nathan, Prof. i Rostok. II, 277. 286.

Cicero, Forelæsning over. I, 59, 81. 84. 312. 568. II, 296. 298. 310. III, 373. 384—5. 389. 514.

Clausen, se Klavsen.

Clemensen, Erik, Dr. jur. III, 577.

Clivendorp, Gerhard, Stud. I, 16.

Coldorphius, Johannes Canutius, Mag. III, 615.

Constitutiones laudabiles. I, 122. 387. III, 91—2. 464—5.

Copernicus Nicolaus. II, 171—2. 313. III, 368—9.

Corb (Kørber), Simon. I, 171—3.

Corvinus, Vilhelmus, Stud. III, 155.

v. Cothen, Nicolaus, tydsk Theolog. I, 190.

Cottisford, engelsk Emigrant. I, 594.

Coverdale, Myles, engelsk Bibeloversætter. I, 593—4.

Cracau, Georg, Dr. II, 135.

Cramer, Daniel, Mag. III, 603.

Crammius, Franciscus, Dr. I, 266.

Culemann, Gerhard, Præst i Rensborg. I, 441—5.

Curtius (Kortz), Valentin, Superint. i Lybek. I, 261—2.

Cypræus, Hieronymus, Archidiac. i Slesvigs Kap. I, 535. — Povl, Dr. jur. II, 180. 616.
Cæsareus, Johannes. I, 59. 84.

Dalby, Christoffer Hansen. III, 335.
Dalechamp, Jaques, Læge i Lyon. II, 548.
Dalius, Andreas, fra Haderslev, Stud. II, 644—5
Dallinus, Anders Bentsen, Biskop i Oslo. II, 501. III, 549.
Dalum Kloster. I, 394. 402.
Daneau, Lambert, reform. Theolog. I, 267—8. II, 436.
Dansk Sprog. I, 481. 591. 605. II, 216—7. 251. 258—9, 278—9. 300—1. 359. 615. 704. III, 150—1. 375—80.
Danzæus, Carolus, fransk Gesandt. I, 201. II, 212. 285. 312. 350. 465. 484. 602. 604.
Darum, Lavrits, Stud. II, 423.
Davidsdegne. II, 703—5.
Davisson William, Livlæge i Polen. II, 577. 583.
Dekaner, Universitetets. I, 50. 58. 94. 368. 370. 385—6. II, 421. III, 302—3. 463—4.
Deklamationer, akad. I, 60—1. 80. 88—9. 368. II, 423—4. III, 391—2. 680.
Demetrius, Georgius, Græker. III, 452.
Deposits, akad. I, 100. 364—6. III, 304. 415—24.
Deynissen, Peder, Univ. Famulus com. II, 676.
Dialektik (Forelæsn.). I, 37. 53. 59. 84. 174. 221. 224. 275. 307. 311. 555. 606—7. 620. II, 7—8. 26—7. 308—9. 429. 456. 466. 557—8. 571. 606. III, 28. 94. 211—2. 244. 388—9. 573. 581—2. 605. 612—3.
Dietz, Ludvig, Bogtrykker. I, 134. 183. 201.
Diriksen, Hans, Forstander for Helliggejst Hosp. i Kbh. I, 186. 357.
Disciplin, akad. I, 50. 93—100. 205. 363—72. II, 13—4. 88. 187—9. III, 45—9. 96—112. 185—8. 427—30.
Disputationer, akad. I, 61. 64. 80—8. 148. 368. II, 87—9. 418—23. III, 136. 147. 230. 392—5. 680.
Distributs ved Univ. II, 63. 65—6.
Ditmarsken. I, 583. II, 6—7. 398. 408.
Domkapitlerne. I, 8. 49—52. 61—2. 139—40. 142—3. 145—6. 151—68. 182. 245—51. II, 99. 126. 165. 275. III, 82. 215.
Dorothea, Chr. I's Dron. I, 14. II, 473. — Chr. III's Dron. I, 236. 401. 535. 538. 564. 628. 678. II, 8. 10. 108. 110. 259. 530. 541. III, 467.
Drabssager. I, 136. II, 35—7. 231—2. 236—7. III, 105—9.
Draconites, Johannes, Prof. I, 190.
Dragsholm Slot. II, 277.
Dragsholm, Matthis, Kannik i Kbh. I, 153.
Dragsmark Kloster. I, 330.
Dresselberg, Anders. II, 292. III, 71—2. 193. — Niels Andersen. I, 659. — Vilhelm. II, 220. 292. III, 193.
Drikkelag, Studenters, og Forbud derimod. I, 100. 369. III, 110—1. 186—7. 224—6.
Dugsvend, se Famulus communis.
Duus, Peder, Præst v. Helligg. K. i Kbh. II, 628.

Dybvad, Christoffer, Dr. med. III, 142—3. 207—8. 210. 249. 251. 292—3. 316—20. 354. 375—6. 505. 507. — Erik Christoffersen. III, 500. — Jørgen Christoffersen, Prof. II, 135—6. 140—1. 166—7. 182—3. 244. 247. 249. 275. 288. 312—3. 320. 381. 606. 621. 649. 651. III, 15. 25. 45—7. 56. 87—9. 91—3. 96—8. 105. 113. 122. 142—3. 167. 180—1. 197—206. 208—9. 230—2. 293. 332. 382. 392. 432. 458. 461. 466. **499—508**. 565. 696. — Jørgen Jørgensen, Mag. III, 180. 503. 505—6. 508.

Daa, Herluf. III, 448. — Jesper. I, 135—6. — Klavs. III, 474.

Daaben (Gjendøbere). I, 171. 173. 215. 582. 594. II, 105. 720—1. Se Exorcisme.

Ebbesen, Lavrits t. Tuestrup. III, 717.

Ebel, Zacharias, Dr. jur. II, 284.

Ed, Professorers. I, 111—2. 430—1. Studenters. III, 423.

Egebjerg Sogn. III, 346. 741.

Egede Sogn. II, 36.

Egenou, Johannes, fra Haderslev, Stud. III, 448—9.

Eggebrecht, Nicolaus, kgl. Sekr. III, 274.

Eggitslev Kirke. I, 91. 697—8. III, 746.

Ejnarsen, Gissur, Bisk. paa Skalholt. I, 355—6. — Gudmund, Stud. II, 653. — Morten, Bisk. p. Skalholt. I, 356—7. — Odd, Bisk. p. Skalholt. II, 365. 423. 689—90. III, 333. — Peter, Isl. I, 700

Eisenberg, Anna. II, 416. III, 568—9. 575. 639. — Elias, kgl. Sekr. II, 284—5. **414—6**. 580. III, 482. 639. 752. — Elias, Prof. II, 416. III, 245—6. 248. 252. 278. 296. 315. 364. 550. **639—42**. 709. — Frants, Stud. III, 639. — Frederik, Stud. III, 639. — Peter, Stud. III, 639—40.

v. Eitzen, Povl, Superint. i Slesvig. I, 261—2. II, 28. 110. 180.

Eliesen, Povl, se Helgesen

Elisabeth, Dron. af England. I, 199. 600. II, 33. 202—4. 262. 475. 753—4. III, 473. 536—7. — Hertuginde af Meklenborg. II, 163—4. 720.

Eloqventia, se Rhetorik.

Em Kloster. I, 142. 592.

Embs, Bartholomæus, Hofpræst. I, 535.

Eminga, Cæso, Lektor i Slesvig. I, 590.

Engelholm i Skaane. II, 195.

England, Englændere. I, 134. 189. 199. 227. 331. 580. 587—8. 593—4. 600—1. 616. 625—6. II, 202. 282. 567—8. 753—4. III, 21. 24. 84. 152. 176. 440. 473. 536. 574.

Enker, Professorers og Præsters. I, 51. II, 190—1. 193—4. II, 666.

Eppinck, Tilemann, Præst i Hamborg. I, 206—8. 701.

Erasmus af Rotterdam. I, 33. 37—8. 59—60. 313. 496. 539.

Erastus, Thomas, Dr. med. II, 577.

Erik af Pommern, Konge. , 7. — XIV, Konge i Sverig. II, 633. III, 60.

Eriksen, Erik, Stud. III, 599. — Halvard, fra Oslo, Stud. III, 595. — Jørgen, Bisk. i Stavanger. I, 636. II, 285. 366. 477. III, 737. — Niels, Lektor i Lund. I, 327. — Søren, Univ.-Pedel. I, 226. 663.

Errebo, Peder Michelsen, Rektor p. Herlufsholm. III, 65.
Esbernsen, Anders, Stud. III, 433.
Eskildsen, Niels, Præst i Næstved. III, 261.
Esrom Kloster. I, 142. 168. 326. II, 723.
Ethik. I, 59. 85. 256. 308. 310—1. II, 27—30. 321. III, 373. 404.
v. Eulenau, Andreas. I, 293.
Evertsen, Jens, Raadm. i Landskrone. III, 670.
Evklides, Forelæsn. over. I, 59. 82. 317. II, 312. 562. III, 366.
Examiner, akad. II, 340—1. III, 340—1. 399. 404—6. 417—8. 706.
Exorcisme. II, 40—5. 514. 516—20. III, 180—3. 566—7. 574.

Faber, Gerhard, Bogtrykker. I, 133. — Martin, Præst i Ostfriesland. I, 273—4.
Fabritius, Jakob, Prof. I, 72. 121. 186. 199. 314. 351. 372. **560—3.** 652—3.
Fakulteter, akad. I, 5. 10. 94. 103. 114. 378—9. 429—30. Se Dekaner.
Falster. I, 243—4. 689. II, 154. 375. III, 72. 75.
Famulus communis. I, 89—90. 118. 667—8. II, 675—6. III, 688.
Fanefjord p. Møen. II, 701. III, 716.
Favrholm Gd. I, 421—2.
Faxe Kirke og Sogn. I, 12. 24. 91. 697—8. II, 221—3. 698—9. III, 72. 729. 746.
Fechtel, Frants, Rektor i Malmø. III, 168—9.
Ferier, akad. I, 17. 384. III, 460. 497.
Ferslerus, Christ. Selconius, Stud. III, 549.
Ferslev i Sjæl. II, 50.
Ferslev, Niels, Stud. II, 688.
Fidimering af offentlige Akter. I, 136—7.
Fikkesen, Kirstine, Frue. III, 126.
Filip, Hert. af Gottorp. III, 553—4. — Hert. af Pommern. I, 413.
Filosofi (f. Fakultet). I, 59. 83—6. 239—40. 306—23. 429—30. II, 63. 307. III, 385—7. Se de særlige Fag.
Fincke, Jakob, Prof. III, 381. 559. 561. — Thomas, Prof. II, 291. III, 26. 37. 39. 43. 66. 94—6. 121. 131. 141—2. 144. 195. 206—7. 212. 219. 229. 237. 242. 249. 265. 278. 302. 357—8. 366—7. 432. 456. 461—2. 464. 466. 496. **550—62**. 676. 684. 710. 732.
de Fine, Arnold, kgl. Sangmester. I, 322. II, 413.
Finger, Mads Ibsen, Præst i Dronninglund. I, 493.
Finsen, Jesper, Borgm. i Vejle. III, 505.
Fiuren, Jørgen, Dr. med. III, 354. 362. 439. 559.
Flacius Illyricus, Theolog. I, 507. 647.
Flensborg. I, 352. 497. 700. II, 579. 583. 632—3. III, 26. 550—1. 629—30.
Fleustrupius, Sev. Nicolai, Stud. III, 631.
Flinge Gd. i Skaane. II, 406.
Flinth, Jørgen Henriksen, Præst til S. Ibs v. Rosk. III, 725—6.
Foged, Universitetets. II, 667—70. III, 192—4. 647—50. Se Rentemester.
Follingius, Petrus, Biskop i Aabo. I, 346. 667.
Fontheyn, Klavs, af Farumgaard. I, 252. 640.

Forelæsninger, akad. I, 58—60. 64. 80—6. 239—40. 367. II, 416—8. III, 136—8. 147. 497—8.
Formula concordiæ. II, 107—10. 153—9. 201—13. 252—3. 434. III, 255. 257.
Fos, Anders, Biskop i Bergen. II, 270. 505—6. III, 54. 67—71. — Desiderius, Prof., s. Præst i Kbh. I, 123. 250. II, 215. 228. 242. 249. 460. 639. **645—8** 672. 743. III, 56. 70. 507. 542—3. 739—40. — Christen, se Reff. — Hans, Præst i Odense. II, 645. — Hans Desiderii. II, 638. 648. — Niels Andersen, Prior i Antvorskov. II, 645. — Niels Desiderii, Præst i Dalby. II, 648. III, 750. — Povl, Rektor i Helsingør. II, 644. 648. III, 561. 750.
Fosie Kirke i Skaane. I, 91. 697. II, 190. 675. III, 746.
Franeker, Univ. III, 421. 439.
Frankfurt v. Main. II, 293—4. 474—7. 654—5. III, 491. 512. 669—70. — ved Oderen. II, 544.
Frankrig, Franskmænd. I, 201. 331. 334. 342. 413—4. 704. II, 202. 212. 262. 292. 367. 465. 502. 504. 540. 547—8. 573. 623. III, 100. 175. 525. 591. — Fransk Sprog. I, 275. II, 311—2. 502. 590. III, 390. 442—3. 467. 610.
Frantsen, Anders, Borger i Kjøge. III, 713. — Hans, Prof. med. I, 313. 403. 570. 602—3. 701. II, 10—1. 31. 53. 55. 100. 128. 142. 145—6. 170. 177. 228. 285. 325—6. 372. 406. 412. 418—9. 453. 481. **543—56**. 655—6. 665. 667. 695. III, 541. — Jørgen, Præst i Græsted. III, 726. — Niels, Præst i Højby. I, 532. — Niels, fra Rosk., Stud. III, 596—7. — Peder, Byfoged i Kbh. II, 554—5. III, 268. — Peder, Stud. III, 578. — Trugels. II, 554—5.
Frederik I, Konge. I, 21—8. 283. 289. 321. 393—4. 410—2. 453. — II, Konge. I, 134. 187. 233—4. 241. 266. 293. 335. 400—2. 441. 568—70. 573. 614—5. 626. 691. II, 1 flg. III, 589. — Hertug, Bisk. af Slesvig. I, 534.
Frederiksborg. I, 610. 695—6. II, 50—1. 191—2. 271. 383. 403. 413. 742. III, 216. 371. 737. — Skole. II, 102. 252. 446.
de Fresse, Jean, fransk Gesandt. I, 179.
v. Freudenburg, Etho Joh. Sybellus, Prof. I, 175. 184. **598—9.**
Fries, Bernart Wigbolt, Prof. I, 155. 176. **425—8.** 597. 605. 702. II, 397.
Friis, Christian, t. Borreby, Univ. Kansler. II, 266. 439. 692. III, 37—8. 48. 89—90. 114—7. 121. 135. 146—7. 158—9. 168. 184. 207—9. 232—3. 237—9. 251—2. 269. 277. 300. 317. 320. 358. 367. 393. 405—6. 433. 435. **466—79.** 497. 502. 544. 581. 593. 597. 705. 721. — Christian, t. Kragerup, Univ. Kansler. III, 296. 300—1. 312. 318. 320. 414—5. 479. 747—8. — Christiern, t. Ovegaard. II, 466. — Frederik, t. Hagested. II, 692. III, 468. 705. — Frederik, t. Hesselager. III, 704—5. — Henrik. III, 466. — Jesper, t. Lundbygaard. I, 391. — Jesper, t. (Ørbæk)lunde. III, 704. — Johan, t. Hesselager, Univ. Kansler. I, 65. 104. 123. 149—50. 214. 237. 241. 246. 258. 266. 277. 293. 296. 363. 373. **390—405.** 440. 572. 588. 700—2.

704. II, 5. 11—2. 26. 34. 50—2. 68—9. 94. 117—8. 261. 284. 349. 374. 388. 448. 470. 501. 614. 664. 691—2. III, 466—7. 506. — Johan, t. Oritslev. III, 704. — Jørgen, Biskop i Viborg. I, 454—6. — Jørgen, t. Krastrup. III, 168. 300. — Niels, t. Hesselager. II, 692. 694. III, 468. 702—4. — Kantor i Viborg Kap. 732. — Tønne. III, 608. 704.

Friis'ernes Legat. I, 237. II, 639. 656. 691—4. III, 430. 468. 702—4.

Friis, Broder. II, 377. — Christen Nielsen, Stud. III, 607.

Frischlin, Nicodemus, Prof. i Tybingen. I, 379. II, 290.

Frisius, Gemma. I, 317. III, 366.

Fuchs Leonhard, Prof. i Tybingen. I, 54. 82. II, 327. 545—6.

Fundats, Universitetets. I, 76. 115. 238. 661. III, 751.

Fynbo, Lavrits Jakobsen, se Olderup.

Fysik (Naturvidenskab), Professorer deri. I, 53. 59. 82. 84—5. 199. 271—2. 308. 314—6. 561. 601. 630. II, 304. 318—20. 487. 642—5. III, 25. 117. 142. 252. 362—5. 516—9. 641.

Fædder, Niels Jensen, Præst i Stege. I, 676. II, 500. 592.

Fængsel, Universitetets. I, 117. 367—70. 673. III, 129. 659—60.

Færøerne. I, 355. III, 448.

Føerd, Klavs, Bogfører. I, 669. II, 313. III, 666.

Gabler, Matthias, Prof. I, 19, 418. 435.

Gagge, Erik Andersen. II, 588. — Holger. III, 184. 193. 472. 483. **486—90.** 538. — Jens. III, 489. — Kirstine. II, 588. 756. — Klavs. III, 486. — Klavs d. y. III, 489.

Galenus, Claudius, Forelæsn. over. I, 82. 442. II, 116. 322—3. 326. 545. 552. 555—6. 601. 656.

Galern, Søren Lavritsen, Stud. III, 122.

Gallus, Carolus, Medicus. I, 345.

Ganløse Kirke og Sogn. I, 90. 441. 654. 697. II, 749. 755. III, 746.

Gau, John, Kap. v. Frue K. i Kbh. I, 693—5.

Gelstrup, Peder Nielsen, Prof. III, 252. 313—4. 366. 408. 613. 615. 652. 687.

Gemperlin, Tobias, Kobberstikker. II, 326.

Genf, Univ. II, 163. 230. 293. III, 11. 439. 443. 491. 525. 610.

Geografi. I, 200. 223. III, 478.

Geometri. I, 59. 317. II, 171. III, 366—7.

Gerson, Christian, døbt Jøde. III, 383.

Gha, Jørgen, Stud. III, 103—5.

Giessen, Univ. III, 298. 438.

Gift, Christoffer, Læsemester i Sorø Kl. I, 326.

Gildeleje, Isak Movritsen, Rektor i Lund. II, 411. 457—8. 542. 604.

Gilsheim, Rembert, Prof. I, 169. 176. 199. 383. 414. **605—6.** II, 754—5.

Gisselfeld. II, 375—84.

Gjedsør. II, 549. III, 627.

Gjentoft, Anders Rasmussen, Præst i Trondhjem. II, 652. III, 188.

Gjerlev i Sjæl. II, 50.

Gjordsen, Klavs, kgl. Kansler. I, 394. 460.

Gjordshøj, Procuratorium. II, 221. III, 126.

Gjorslev Gd. I, 413—4.

Gjødesen, Jens, Præst i Kbh., s. Biskop i Aarhus. III, 56. 264. 270—1. 278—88. 343—4. 434.

Glad, Anders, Kannik i Aarhus. II, 462—3. 551. — Ingvord, Slotsfoged i Kbh. II, 462. — Jens, Tingholder i Ebeltoft. II, 452. — Rasmus, se Lætus. — Søren, paa Valsøgaard. II, 481—2.
Gladsaxe og Herlev Kirker. I, 14. 91. 612. 697. III, 100. 741. 746. 749.
Glamdorp, Hans Pedersen, Mag. III, 560.
Glim Sogn. I, 476.
Glob, Christen, Præst i Kjøge. III, 577.
Glostrup, Niels Simonsen, Stud., s. Biskop i Christiania. III, 614.
Glud, Niels, Præst i Ribe. II, 615.
v. Goch, Albret, Raadm. i Kbh. I, 450.
Goclenius, Rudolf, Prof. i Marburg. II, 638. III, 52. 588.
Gods, Godsindtægter, Universitetets. I, 12. 54. 92. 232—3. 252. II, 47—54. 93—100. 118. 663—5. III, 126. 218. 458. Se Bønder.
Godske, Frederik, Kannik i Roskilde. III, 472. — Mogens. II, 450. — Peder, Lensmd. p. Kbh. Slot. I, 124. 507.
Golt, Johan, Livlæge. II, 9—10. 541.
Gothingus, Joh. Nicolai, Stud. III, 599.
Gotlandus, Georgius Matthiæ, Stud. III, 597. — Jacobus, Stud. III, 155. — Olaus, Kommunitetsprovst. III, 684.
Gotskalksen, Oddur. I, 203. 355.
Gottorp. I, 393—4. Se Hertug Adolf — Johan Adolf.
Grader, akad. I, 13. 68. 95—7. 100—1. 169—70. II, 215. III, 136—7. 227—30. 395—415.
Grammatik. I, 59. 83. 307. 313. II, 715—7. III, 384. 386—7.
Grave, Erik, Biskop i Aarhus. III, 741. — Mogens, Prof. i Lund. III, 740.
Gregersen, Bent, Vikar i Roskilde. III, 712. — Mogens, fra Skjern, Stud. II, 290. — Niels, Stud. III, 103—5. — Oluf, Bogbinder i Kbh. III, 675.
Greifswalde. I, 396. Universitetet. I, 354. 411. 494. II, 284. 547.
Grevinge Kirke. III, 746.
Grim, Jørgen, Hører i Kbh., s. Præst i Ærindlev. II, 709—10.
Grubbe, Ejler. I, 334—5. 604. II, 94. 220. 350. 591. III, 490—1. 569. — Eline. I, 335. 419. — Else. III, 494. — Hildeborg. III, 493—4. — Knud. III, 452. 493. — Sivert, t. Lystrup. I, 335. 419. — Sivert, t. Hofdale. II, 260. 288. 349—50. 400. III, 11. 170. 184. **490—4.**
Grum, Morten Povlsen, Præst i Aastrup. III, 634. — Morten Povlsen, Hofpræst. III, 638. — Oluf Mortensen, se Ostrup.
Grundet, Jens Pedersen, Rektor i Ribe. I, 68. 537. 554—5. 568. II, 543.
Grynæus, Simon, Prof. i Basel. II, 374.
Gryphius, Antonius, Bogtrykker i Lyon. II, 548.
Grækere. I, 242—3. 703. III, 452.
Græsk Sprog (Professorer heri). I, 19. 33—4. 44. 53. 60. 84. 105. 174. 224. 272. 314. 548. 601. 606. II, 63. 215. 288—9. 310. 427. 570—1. 594. 606. 611. 629. 632. III, 26—7. 141. 209—11. 244. 247—8. 295. 383—4. 497. 530. 592. 605. 612—3. 633.
Grätz, Jesuiterkoll. III, 165.
Grønbæk, Isak, Præst i Kbh., s.

Bisk. i Trondhjem. I, 696. II, 252. 338. 394. 621. 694. III, 16—7. 59. 383. 469—70. — Jakob, Stud. I, 703. — Oluf Andersen, Stud. III, 550. — Søren, Præst. I, 695—6.
v. Grønenberg, Apitz, Hofjunker. III, 145. **493—6.**
Gudmundsen, Torbjørn, Isl. III, 598.
Gulartius, Simon, Præst i Genf. II, 435. 453.
Guldager i Ribe St. I, 569. 577. III, 733.
Guldager, Christen Jensen, Præst v. Frue K., s. Hofpræst. II, 441. III, 733—5.
Guldsmed, Hans Thomesen, Prof. I, 272. 349—50. 621. II, 7—8. 11. 16. 63. 68. 79. 86. 95. 122. 146. 220. 369—72. 489. **490—5.** 641. 660. 665. 731. III, 29. 37. 44—5. 114—6. 126. 141. 458. 461. 565. 732.
v. Gulich, Gert, Salpetersyder. III, 323.
Gulland. I, 141. 358—60. 696. II, 195—6. 286. 490. 596—8. III, 80. 99. 122. 449—50. 744.
Gundestrup Gd. i Skaane. II, 406—7.
Gunnersen, Birger, Ærkebiskop, I, 17.
Gustav Vasa, Konge i Sverig. I, 346—7. 397. 572.
Gutterwitz, Andreas, Bogtrykker. II, 679.
Guttormsen, Jon, Biskop i Stavanger. II, 363.
Gyldenmund, se Chrysostomus.
Gyldenstjerne, Axel. II, 234. III, 54. 470. 712. — Frants. I, 275. — Henrik. I, 342. — Jørgen. I, 427. — Knud, Biskop i Odense. I, 459. 686. — Knud Pedersen. II, 464. III, 693. — Knud, Lensmand i Bergen. III, 317—8. — Mogens. I, 184. 342. II, 53—4. 377. 451. 530. 552. 702. — Peder. II, 350. III, 523.
Gøye, Absalon. II, 176. — Birgitte. I, 135—6. 371. II, 198. 452—3. 585—8. 603. III, 609—10. — Eskil. II, 575. — Falk. II, 346. — Helvig. III, 57. — Henning. III, 107—8. — Henrik. I, 547. — Mette. II, 374. — Mogens. I, 27. 468—9. — Mogens d. y. II, 346. 630. III, 57.
Gaas, Hans, Biskop i Trondhjem. I, 328. II, 199—200. 505.

Hack, Matthis, Prof. I, 72. 175. 321. 345. **563—6.** 603. 672.
Hacke, Arild, Borgm. i Kbh. II, 352.
Haderslev, Haderslevhus. I, 74. 351—2. 480. 499. 560. 580—7. II, 21. 108. 226. 242. 252. 282. 289. 324. 366. 714. III, 258. 448—9.
Haels, Niels Andersen, Prof. v. Odense Gymn. I, 567.
Hagested Gd. I, 398—9. III, 467. 477.
Haggæus, se Aagesen.
Hald Len. III, 484—5.
Hallandsfar, Niels, Stud. I, 205.
Halsnæs. I, 222. 617.
Halveg, Esbern Nielsen, Dr. med. II, 626. III, 354. 607. — Niels Olufsen, Rektor i Roskilde. I, 236. II, 617. 626.
Hamborg. I, 193—4. 206—8. 261—2. 332—3. 396. 497. 532. 536. 628. 644. III, 473.
Hamilton, Henrik Albertsen. III, 371. 380. 643. 655.
Hammer, Kapitel. I, 250. 655. Stift. I, 353. 492. 656.

Hammer, Klavs, Kannik i Roskilde. I, 42. — Klavs, Prof. II, 17. 63. 117. 120—1. 143. 176. 214. 265. 355. 372—3. 419. 441. **569—72.** 666. 672. III, 352. 752. — Niels, Mag. II, 442. 571—2. 597—8. III, 99—101. 521. 617.
Hamsfort, Cornelius, Livlæge. I, 169—70. 184. 196—7. 293. 428. 616. 703—4. II, 97. 323—4. 551. III, 361. 751.
Hanchendell, Philippus, Apotkeker. II, 323.
Hanisch, Anthonius, kgl. Sekr. I, 293. 296. 702—4. II, 550.
Hans, Konge. I, 10. 12—6. 573—4. 579. — Hertug (d. æ.). I, 199. 262. 351. 401. 412. 428. 480. 519. 562. 581—7. 626. II, 108. 110. 123. 178. 185. 324. 366. 714. — Hertug (d. y.). III, 506.
Hansen, Albret, Hofpræst, s. Biskop i Aarhus. I, 612. II, 247. — Christen, Skolemester i Odense. I, 34. — Christen, se Riber. — Christoffer, Stud. III, 717. — Erik, Kannik i Roskilde. I, 700. — Iver, Præst i Humle. I, 513. — Knud, Univ.-Pedel. I, 666. 675. — Lavrens, hist. Forf. I, 568. — Matthis, Præst i Brønshøj. I, 517. — Mogens, Præst i Trondhjem. II, 506. III, 58—9. Niels, Raadm. i Kbh. III, 732. — Otte, Præst i Smørum og Ledøje. III, 747. — Peder, Præst i Tikjøb, se Riber. — Povl, Præst i Resen. III, 570. 576.
Haqvini, Clemens, Mag. I, 621.
Haraldsted (Harrested). II, 52. 153. 357.
Haraldsted, Peder Olufsen, Hører ved Kbh. Skole. III, 725.
Hardenberg, Anne. II, 400. 590. — Ejler. II, 77. 503. — Knud. III, 468. — Mette. II, 643. III, 320. 468. 478—9.
Hardenberg, Albrecht, Præst i Bremen. I, 259. 261—2. 267.
Harling, Severinus, Prof. i Løwen. I, 437.
Hasebard, Jakob, Kirurg. I, 618. II, 460. 558. 598. 647. — Jakob, Dr. med., Livlæge. II, 182. 460. 694. III, 354. 734. — Torbern, Stud. III, 256. 707.
Hasfurt, Mathematiker. I, 262—3.
Hastrup Gd. III, 485—6.
Hawschildt, Johannes, tydsk Stud. I, 502.
Hebraisk Sprog (Professorer heri). I, 44. 53. 60. 85—6. 129—30. 174. 242—5. 474. 555. II, 310—1. 429. 496. 498. 614—5. III, 28. 150—1. 230—1. 243—4. 382—3. 543. 546. 548. 593.
Hegelund, Christiern, Kannik i Ribe. II, 738. — Christen, i Ribe. III, 522. — Christen Jensen, Stud. 616. — Peder, Biskop i Ribe. I, 610. II, 185. 287. 358. 412. 563. III, 343. 522—6. 570. 635.
Heidelberg, Univ. I, 345. II, 293. 333. 546—7. 610. III, 361. 439. 590—1. 611.
Heje, Jep, Kantor i Roskilde Kap. I, 123. 159—64. 186. 407—8. 476.
Hejnedsen, Jakob, Skibspræst. III, 64.
Heldung, Michael, Suffragan af Mainz I, 192.
Helgesen (Eliesen), Povl, Lektor. I, 18—9. 24. 33. 38. 40—2. 458—67. III, 693.
Heliesen, Lavrits, Univ.-Pedel, s. Præst i Odense. I, 211—5. 286. 665.

Helmstädt, Univ. II, 527. III, 438. 451. 610.
Helnekirke (Allehelgenskloster ved Lund). I, 142. 219.
Helsingborg Slot. II, 405—6. 590.
Helsingør. I, 164. 173. 182—3. II, 226. 334. 595—6. 607. 658. 755. III, 355. S. Olufs Kirke. II, 488. Tydsk Kirke. III, 722. Karmeliterkloster. I, 18. Skole. II, 59. 406. 648. III, 726. 741.
Helstrup, Peder Sørensen, Stud. II, 423. 689.
Hemmet, Iver, Biskop i Ribe. III, 278—88. 310. 333.
Hemmingsen, Hans, Prof. II, 115. 117. 382—3. 426. 559. **592—8.** 666. III, 99. 416. — Niels, Prof. I, 33. 112. 125. 170. 174. 182. 188. 191. 202. 204—5. 216—7. 220—1. 242—3. 251. 255—62. 266—70. 274. 280. 300. [324. 336. 349. 361—2. 383. 402. 549. 592. 595—6. 598. 606—8. 654—5. 673. 690. 703. II, 5—7. 10—4. 16. 18—31. 42—6. 49—50. 52. 57—60. 66—7. 79. 92—3. 105. 108—10. 114—5. 120—60. 162—9. 174. 198. 201. 211. 214. 230. 248. 278. 281—3. 321. 332. 335—9. 352. 356. 364. 366. 370—2. 381—2. 384—6. 405. 411. 414. 419. **425—58.** 499. 502—3. 509—12. 519. 528. 532. 553. 570—2. 585—6. 592—4. 605. 611—2. 618—9. 665—6. 674. 687. 695. 698. 707. 712. 717. 724. 739. III, 8. 12—3. 21—2. 92. 118—9. 245. 294—5. 335—7. 377—8. 492. 735. 752.
Henningius, Tilemannus, Præst i Marstrand. II, 286.
Henrik af Navarra. II, 205—7. 265. — Hert. af Meklenborg. I, 537. — Julius, Hertug af Brunsvig-Lyneborg. III, 84.
Henriksen, Engelbert. III, 712. — Hans, Kannik i Roskilde. I, 182. 202. 529. 531. 654. — Jesper, Dekan i Kbh. I, 9. — Jørgen, Stud. III, 430. — Niels, Stud., s. Kannik i Roskilde. II, 275—6.
Herlufsholm. I, 334. 611. II, 24-47. 58—60. 198. 278. 446. 452. 506. 590. 742. III, 65. 81. 141. 211. 245. 251. 268. 298. 379. 447. 610—1.
Hermansen, Niels, Præst i Førslev. III, 566.
Herredsvad Kloster. I, 142. 168. 214—5. III, 486.
Hersted østre og vestre. I, 182. II, 718.
Hess, Markus, Borgm. i Kbh. II, 352. 746. III, 626.
Hesselager Gd. i Fyn. I, 391. 395. 399—400. II, 692—3. III, 608. 702—5.
Hesshus, Tilemann, tydsk Theolog. I, 273. 275. II, 337.
Heynsen, Rasmus, Sangmester. I, 602—4.
Hie, Peder Pedersen, Mag. III, 615.
Hippokrates. I, 82. 442. II, 116. 322. 326. 552. 601.
Historie. I, 5. 106. 129. 273. 308. 310. 403. 416. 568. 571—5. II, 87. 270. 321—2. 386. 391—2. 522—3. 545. 585. III, 4. 26—7. 40—4. 59—60. 142. 373—5. 528. 530—6. 538. 540. 584. 657—8.
Hjaltesen, Oluf, Biskop i Holum. I, 356—8. 700.
Hjærk og Harre. I, 666.
Hjøring. I, 486. 492—3. III, 615. 741.
Hobro. II, 747.
Hoffmann, Melchior. I, 497.

Holbæk, Skole. III, 598.
Holk, Bertel. III, 482. — Christian. III, 83. 481—6. 492. — Ditlev. III, 193. 377. 482—4. — Ejler. III, 486. — Henrik. I, 70. III, 481.
Holland, Hollændere. I, 244. II, 61—2. 202. 495. 567—9. Se Nederlændere.
Hollænder, Adrian. I, 172—3.
Holm, Jakob Jensen, Biskop i Aalborg. II, 629—30. III, 168. 566. 570—1. 607. — Jens Knudsen, Lektor i Ribe. II, 709. — Jens Nielsen, Præst i Hundstrup. III, 245—6. 753. — Lavrits Pedersen, Stud. III, 599.
Holst, Herman, Tolder i Helsingør. II, 527.
Holstebro, Skole. III, 570. 573. 576.
Holsten. I, 144. 200. 259. 348. II, 366.
Horatius, Forelæsn. over. I, 59. II, 305. 606. III, 514.
Horns Herred i Sjæl. II, 50—1.
Horsens. I, 577.
Horslunde. II, 37.
Hoskold, Biskop i Stavanger. I, 465.
Hove, Morten Pedersen, Præst i Kbh., s. i Hyllinge. III, 739.
Huber, Samuel, Prof. i Vittenberg. III, 12.
Hukommelseskunsten, Lærere deri. III, 391.
Humanismen. I, 15. 29—43. 106—9. 311. 485—8. 539—40.
Hundermark, Klavs. III, 55—6. — Peder. III, 178.
Hundslund Kloster. (I, 493). II, 402. III, 609. 687.
de Hundt, Hans, Apotheker i Kbh. III, 542. — Lucas Hansen, Borger i Kbh. III, 196. 544—6.
v. Hussen, Tileman, Prof., s. Biskop i Slesvig. I, 48. 53. 144—5. 382. 506. 512—3. 532—5. — Thomas, Bartskjær i Kbh. III, 103—5.
Husum. I, 235. 272. 349—51. 505. 536. II, 490.
Hvas, Jens, Hr. II, 423. — Michel. III, 439.
Hverring, Christen Pedersen, Stud. III, 103—5.
Hvid, Niels, Præst i Kbh., s. Biskop i Lund. I, 677. II, 43. 106. 233—6. 500. 707. 712. 744. III, 752.
Hvidør. I, 614. 618. 645.
Hvidovre (Ovre ydre). I, 698. II, 743. 745. III, 685. 740. 747.
Hvitfeldt, Arild. I, 333. II, 13. 180. 221. 285. 349—50. 524. 581. 648. 653. III, 4. 16. 65. 67. 71. 80. 379. 482. 516. 544. 553. 611. 657—8. 735. — Beate. III, 735. — Christoffer. I, 333. — Jakob. I, 333—4. II, 180. 291. 507. — Kirstine. III, 752. — Klavs. II, 549. — Otte. II, 346. — Povl. I, 125.
Hyllinge og Lyngby. III, 739.
Høg, Jens, Raadm. i Viborg. II, 563. — Peder, Stud. II, 291.
Højby i Ods Hrd. I, 529. 532. II, 709.
Høje (Høve), Peder Hansen, Kannik i Kbh. I, 444. II, 556.
Højelse Kirke. III, 485.
Højgaard i Grejs Sogn. III, 481—2.
Højne, Hans Madsen, fra Ribe, Stud. I, 621. 700. II, 75. 486.
Høyer, Caspar, Stud., s. gottorpsk Kansler. I, 350—1. III, 751. — Herman, Stud. I, 350—1. II, 429. III, 418. 751. — Henrik, Læge i Bergen. III, 354. 361. 657.

Ibsen, Peder, Univ.-Foged. II, 10—3. 659—60. 667.
Immunitet, se Skattefrihed.
Ingemand, Søren, Tolder i Kbh. II, 632. 741. II, 265.
Ingvordsen, Michel, Herredsfgd. II, 462.
Ingvordstrup Gd. II, 462.
Interim, Striden om. I, 191—5. 208—9. 507. 590.
Ipsen, Søren, Stud. III, 709.
Island. I, 9. 203. 355—7. 519. 700. II, 34—5. 364—5. 423. 473. 689—90. III, 57—8. 144. 448. 535. 704—5.
Isopedius, Olaus Petri, Stud. II, 495.
Italien (Rejser dertil). I, 345. 438. 565. II, 61. 293. 348. 576. 600—1. 622—3. 633. 645. 654. III, 249. 299. 443. 467. 491. 551—2. 572. 611. 619—20.
Ivan Wasiljewitsch, Czar af Rusland. I, 202. 296. II, 587
Iversen, Christoffer, kgl. Renteskr. II, 527. — Hans, Præst i Boslunde. II, 527. — Peder, Kannik i Lund. I, 40. 164—8. 552. 569. — Peder, Kom.-Provst. II, 687. — Peder, Dr. med. III, 354.

Jakob VI, Konge af Skotland. II, 433. 437. 454. 459. 635. 651. III, 18—24. 86. 473. 515—6. 529. 532.
Jakobsen, Baltasar, Ærked. i Lunds Kap. I, 345. 552. 613. II, 285. 400. 589. — Christen, Borgm. i Malmø. III, 613. — Enoch, fra Roskilde, Stud. III, 550. — Jørgen, Stud. III, 508. — Klavs, Stud. III, 712—3. — Lavrits, Præst i Kbh. I, 695. — Matthis, Dr. med., Læge i Aarhus. III, 248—9. 354. — Oluf, Univ.-Pedel. II, 675. — Oluf, Stud. III, 608. — Søren, se Stage.
Jedicke, Andreas, Hofpræst. I, 498.
Jeger, Klavs Hansen, Prof., s. Præst i Taarnby. II, 741. III, 142. 146. 616—8. — Thomas Hansen, Stud. II, 741. III, 739—40. — Thomas Klavsen, Præst i Aversie. III, 618.
Jelstrup, Oluf Jakobsen, Stud. III, 616.
Jena, Univ. I, 275—6. 341—2. 512. 704. II, 633. 654. III, 467.
Jensen, Gert, Borger i Kbh. III, 717. — Jens, Præst p. Hven. III, 180. 566. — Lavrits, Vikar i Kbh. III, 565. — Michel, Kannik i Viborg. II, 562. — Morten, Tolder i Helsingør. II, 607. — Morten, Vikar i Roskilde. II, 275—6. — Peder, Præst i Ganløse, Univ.-Foged paa Knardrup. I, 71—2. 656—7. II, 755. — Peder, Prior i S. Hans Kl. i Viborg. I, 450—1. — Peder, Præst i Bodilsker og Nexø. III, 687. — Thomas, Præst i Bergen. III, 585.
Jepsen, Anders, Mester, Præst i Helsingør. I, 164. — Køneke, Domprovst i Roskilde Kap. I, 415.
Jersin, Jens Dinesen, Prof. III, 298. 306—8. 376. 583. 615. 643. 646.
Jespersen, Bertel, Præst i Rødovre, s. i Malmø. II, 481. — Christoffer, Præst i Herlev. I, 333. — Niels, Biskop i Odense. II, 33. 37. 104. 163. 197. 426. 442—3. 450. 531. 732—6.
Jesuiter. III, 15—6. 153—78. 201. 312. 339. 453. 629.
Joachim Frederik, Kurfyrste af Brandenborg III, 86. 627.
Johan Adolf, Hert. af Gottorp. III, 85. 473. 629. — Frederik, Kurfyrste af Sachsen. I, 46. 74. 114.

498—9. — Kasimir, Pfalzgreve. II, 202. — Sigismund, Markgreve af Brandenborg. III, 86.
Johannis, Nicolaus, Præst i Flensborg. II, 632—3. — Olaus, Univ.-Bibl. I, 226. 663.
Jonas, Justus, Prof. i Vittenberg. I, 344. 410. 513. — Justus, Dr. I, 626.
de Jonge, se Junius.
Jonsen, Arngrim. II, 365. III, 144. 454. 495. 535. 677. 723. — Frants, Rektor i Kbh., s. Præst i Storeheddinge. II, 423. 501. III, 108. **718—22**. — Gisle, Biskop i Skalholt. I, 357. — Jakob, Præst i Landskrone. II, 532—3.
Jordan, Marcus, Prof. I, 200. 223—4. 226. 316. **637—40**.
Jordskyldsvaaninger, Univ.'s. I, 55. 71. 90. 185—6. 562. II, 664. 671. III, 217—8.
Joseph, Doctor. I, 702.
Jude (Jyde), Erik Nielsen, Stud. III, 430.
Judex, Matthæus, Prof. i Jena. II, 360—1.
Judiths Historie, Komedie. I, 177.
Juel, Absalon, kgl. Sekr. II, 284. 350. 650—2. III, 482. 521. — Ingeborg Hartvigsdatter. III, 608. — Iver, Mester. I, 392—3. — Iver. III, 525. — Niels. III, 707.
Juel, Christiern Nielsen, Præst i Strandby. I, 325. — Kjeld, Univ.-Pedel, s. Biskop i Viborg. I, 145. 666. II, 456—7. — Niels, Kannik i Viborg. III, 442. — Søren Nielsen, Præst i Nibe. II, 748.
Julinus, Johannes. I, 537.
Julius, Hert. af Brunsvig-Lyneborg. II, 108.
Junge, Hans, Bogbinder i Kbh. III, 675.
Junius, Hadrianus, Prof., Livlæge. II, 17. 61. 324. **567—9**. — Petrus, skotsk Statssendebud. III, 532.
Jurisprudents, juridisk Studium, se Retsvidenskab.
Jæger, se Jeger.
Jyllinge. I, 123.
Jørgensen, Bjørn, Stud. III, 584. — Engelbert, fra Norge, Stud. III, 507—9. — Frants (Flinth), Hører i Roskilde. III, 725—6. — — Frants (Græsted), Rektor i Kbh., s. Lektor i Roskilde. III, **752—8**. — Frants (Næstved), Rektor i Næstved. III, 726. — Hans, Klædekræmmer i Kbh. II, 701. Hans, Mag., Præst i Bergen. III, 53—4. — Morten, Mag. II, 506. — Morten, Hr., i Kbh. II, 594—5. III, 99. — Niels, Univ.-Pedel. III, 662.
Jørlunde. II, 160—1.

Kallundborg. II, 464. III, 319. 591. 642. 741. 745.
Kallundborg, Hans Pedersen, Stud. 562. — Niels Madsen, Stud. III, 489.
Kalvin, Kalvinisme, Kryptokalvinisme. I, 221. 227—8. 259—60. 264. 482. 600. II, 20—2. 110. 124. 124. 126—50. 168. 202—5. 212—3. 264—5. 293. 335—8. 431. 435—41. III, 11—4. 16—7. 205—6. 231—42. 253 flg. 273 flg. 296—8. 335 flg. 445. 474. 491. 501. 547—8. 589. 602—3. 636—7.
Kansler, Univ.'s. I, 8—9. 101—3. 149. 379. 388—405. II, 117—9. 373—96. III, 37—8. 43. 89—90. 300—1. 466—80. — Vicekansler. I, 9. 149. 152. 389—91. 439. II, 119—20. III, 43.

Kantori, det kgl. I, 321—2. 564. II, 622. 638.
Karmeliterordenen. I, 17—8.
Katholm, Jens, Mester. II, 276. 361. — Rasmus, Prof. I, 403. II, 16. 79. 113—4. 116. 120. 215. 373. 419. 452. 457. 460. 511—2. **557—61.** 591. 598. 632. 648. 666. 721. 738. 742. III, 524.
Kaus, Baltzer, Bogfører. I, 669. II, 31—2. 68. 91. 94. 313. 358. 591. 680—1. III, 714.
Kedelsmed, Oluf Christensen, fra Viborg, Mag. III, 596.
Keiler, Dirich Augustinisen, Organist i Kbh. III, 732.
Kemi (Alchymi). I, 295. II, 170. 229—30. 271. 319. 576. 640—1. III, 517—9.
Keyser, Anthonius, Provst i Haderslev. I, 480.
Kinghorn, Alexander, Dr. I, 19.
Kirkegodsets Anvendelse efter Reform. I, 48. 137—41. 282. 479. II, 81. 101—2.
Kirkeordinansen. I, 45. 48—9. 137. 473—4. 498—501. 504. 516. II, 22—3. 262.
Kirketugt. I, 473. 478. 482. II, 647. III, 56. 188.
Kirsch, Hans, Urmager. III, 372.
Kjeldsen, Søren, Prof. II, 17. **556—7.** 671.
Kjerteminde. II, 736. III, 631.
Kjerul, Peder Bertelsen, Prof., s. Præst i Sæby. III, 297—8. **642—6.**
Kjuse, Peder Hansen, Stud. III, 595.
Kjøbenhavn. I, 232. 261—2. 436. 459—75. II, 66—7. 92. 218. 226 381. 626. III, 216—21. 313. 326. — Borgmestre og Raad. I, 12. 49. 186. 655. II, 92. 189. 702. 725. 730—1. III, 218—24. — Bispegaard. I, 63. 79. 116. 137. 237. 518. II, 458. — Raadhus. I, 10. 12—3. 63. — Slot. I, 71. 235. 395. 628. 654. 684. II, 10. 37. 95. 136. 185. 266. 491. 585. III, 41. 75. 124—5. 381. 468. 483. 563. — Vor Frue Kirke. I, 9. 13—4. 22. 25. 38. 49. 55. 64. 79. 86. 90. 111. 116—7. 187. 382. 404—5. 434. 464—6. 489—91. 500. 530. 624—5. 628. 665. 677—97. 703. II, 43. 56—7. 104. 188. 228. 403. 457. 487. 494. 531—2. 559—61. 625—6. 636. 646—7. 712—4. 715—6. 718—49. III, 45. 255. 261. 311. 313. 410. 457. 579. 613. 730—46. — S. Rochi Kapel. I, 132. 225. II, 603. 681. III, 558. 671—4. — S. Andreæ Ap. Alter. III, 565. Apostlenes Alter. II, 745—6. S. Birgitte Alter. I, 196—7. S. Dionysii Alter. I, 64. S. Jacobs Alter. I, 14. 85. 92. 544. S. Kathrines Alter. I, 92. S. Margretes Alter. I, 14. 85. 92. 438. 444. II, 558. S. Peders Alter. I, 13—4. 123. S. Povls Alter. I, 92. — Vor Frue Kirkes Kapitel. I, 8—9. 11. 14. 19. 22. 24. 54. 79. 86. 117. 121—5. 131. 151—7. 186. 394. 460. 466. 537—8. 697. II, 11. 556. 725—7. III, 691. — Vor Frue Skole. I, 9. 34. 175. 325. 434. 566. 619. 621—2. 670—7. 701. 703—4. II, 188. 381. 446. 553. 564. 625. 631. 646—7. 695—718. 756. III, 163—4. 523—4. 542. 578. 712—30. — S. Nicolai Kirke. I, 60. 151. 169. 172. 413. 459—60. 466. 471. 475. 663. 672—3. 693. II, 40. 43. 187. 394. 490. 510. 707. 713. 747—8. III, 16—7. 59. 166. 255. 260. 562. 744. — Helliggejst

Kirke. I, 169. 188. 556. 661. 672—3. 693. II, 43. 197. 429. 628. 699. 707. 712—3. 729. 744. 747. III, 261. 563—4. Hospital (Helliggejsthus). I, 26. 54. 71. 91. 130—2. 186. 225. 234—6. 349. 357. 460. II, 77. 80—1. 85—6. 382. 594. 629. 662. III, 676. 680. — S. Peders Kirke. I, 90. 680—2. Tydsk Kirke. III, 722—4. — S. Klemens Kirke. I, 680. 698. — Slotskirken. III, 346. 739. — Graabrødre Kloster. I, 25—6. 460. III, 719. — S. Klare Kloster. I, 460. — Karmeliterkollegium. I, 17—8. 22. 38. III, 693—4. — S. Jørgens Hospital. I, 17—8. 123. III, 680.

Kjøge. I, 404. 695. II, 455. 630. III, 244. 355.

Kjøge, Anders Pedersen, Prof. II, 17. 143. 145. 183. 312. 373. 419. 490. **563**—7. 665. 695—6. 708. III, 171.

Kjørning, Karl. II, 13.

Klavsen, Christen, Præst i Helleland. III, 618. — Hans, Præst i Taarnby. III, 617—8. — Jens, Præst i Vonsbæk. II, 238—9. — Jørgen, t. Biby, svensk Statssendebud. III, 61. — Peder, Præst i Undal. III, 365.

Klinge, Melchior, Prof. i Vittenberg. I, 303. 420.

Klokke, Univ.s. I, 120. III, 497.

Klostere, Klosterskoler. I, 26—7. 49. 51—2. 131. 142. 146—7. 211—2. 248. 250—1. 324—7. 330—1. 371. 571. II, 274.

Klædedragt, Studenternes. I, 98. 367. III, 427.

Knardrup Kloster. I, 55—6. 71—2. 90. 184—5. 252—3. 440—1. 561. 615. 654—9. 697. II, 47—8. 749. 755.

Knaust, Henrik, Dr. jur. II, 283—4. 680.

Knibbe, Povl, Dr. jur. II, 202. III, 529.

Kniphoff, Peder, Borger i Kbh. III, 314.

Knipstro, Johan, Superint. p. Rygen. I, 179.

Knobloch, Povl, Bogbinder. I, 201. 669.

Knoff, Christoffer, Hofpræst. II, 92. 112. 115. 145. 150. 212. 231. 243—8. 251. 263—4. 268—9. 284. 413. 440. 452. 525. III, 118. — Frederik Christoffersen, Mag. II, 644. — Hans Christoffersen, Rektor p. Herlufsholm. III, 250—1. 298. 366. 615.

Knoppert, Albret, Prof. I, 199. 248. 252. 383. 576. **623**—8. 658. 680. 703. II, 55. 59. 97. 118. 120. 178—9. 198. 283. 332. 357. 370—2. 419. 568. 665—6. 731. 755. — Henrik. I, 624. 627. — Johannes, Dr. I, 627.

Knudsen, Hans, Provst paa Samsø. I, 552. — Hans, Stud. I, 701. — Hans, se Vejle. — Jørgen, Præst i Melby, s. i Taarnby. II, 745. — Morten, Kannik i Hammer. I, 655. — Palle, Mag. III, 615. — Peder, Stiftsskr. i Oslo og Hammer St. I, 655—6. — Thomas, Præst i Hygom, Kannik i Ribe. II, 736. 748—9.

Kock, Oluf, Præst i Kbh. III, 255—70. 292—3. 339. 566. 701. 738.

Kolding, Koldinghus. I, 277. 538. 645. 702—3. II, 108. 324. 407—8. 413. 508—9. 749. 756. III, 55. 259. 296—7. 301. 467.

Kolding, Anders, Præst i Bergen. III, 586. — Anders Andersen, Stud. III, 221—2. — Anders Michelsen, Biskop i Bergen. III, 230. 335. 597. — Anthonius Hansen, Kap. i Kbh., s. Generalprovst p. Gulland. III, 687. 744—5. — Johannes Severini, Mag. II, 652. — Jon Jensen, Præst i Andst. II, 405—6. 445. 501. 582. III, 59—64. 482. — Mads Sørensen, Mag. II, 644. — Niels Nielsen, Hofpræst. II, 49. 78—9. 93. 95—6. 99—100. 112. 123. 269. 389. **407—14.** 450. 516—7. 712. 738. 756. — Peder. III, 712. — Povl Jensen, Mag. II, 644. III, 211—2. — Simon Andersen, Stud. III, 596. — Søren Povlsen, Stud. III, 571.

Komediers Opførelse ved Univ. I, 177—8. 418. (543). 704. II, 89. 184—5. 611. III, 18. 51. 83—4. 408. 430—1.

Kommunitetet v. Univ. II, 69. 74—92. 187—8. 251. 275. 340. 345. 380—2. 487. 625. 654. 656—7. 683—90. III, 29—33. 47. 76. 106. 147. 185—6. 194—6. 321. 557. 675—89.

Kongsted, Oluf Pedersen, Præst i Nørre-Ørslev. III, 350—5.

Konservatorer, Univ.s. I, 8. 101—3. 379—80. 406—28. II, 396—416. III, 480—96.

Konsistorium (akad. Senat), Konsistoriebygningen. I, 373. 378. 385—7. II, 63. 372—3. III, 33—4. 463—4.

Korsør, Niels, Stud. III, 106.

Kortsen, Peder, Præst i Maribo. II, 734—6.

Kosmografi. I, 59. 85. 437. 637—8. (Se Geografi).

Kotte, Niels, Stud. III, 698.

Krabbe, Dorothe. II, 741. — Elsebe. II, 696. — Erik, Univ.-Konservator. I, 293. 303—4. **415—7.** II, 30. 398. 450. — Erik. III, 439. 444. — Glob. II, 291. — Iver. I, 515. II, 741. — Kjeld. III, 444. — Margrete. III, 483. — Niels. III, 342. — Tyge. I, 415—6.

Kraft, Hans, Rektor i Kbh. og tydsk Præst. III, 521. 716. **722—5.** — Michel, Præst i Odden. III, 724.

Krag, Anders, Prof. II, 217. 229—30. 300—6. 318—20. 358. 498. 613—4. 642. 659. 672. 715. III, 19. 25. 28. 32—8. 43. 66—7. 80. 117. 127. 334. 362. 386. 461. 466. **508—22.** 538. 693. 698. 700. 732. — Hans, Raadm. i Aalborg. III, 668. — Iver, Stud., s. Præst i Oure. III, 188. 539. — Niels, Prof. II, 187—8. 392. 440. 526. 629—31. 642. 699. 702. 715—8. III, 14. 26—8. 37. 39—44. 62. 66. 122. 131—6. 139—42. 159. 373—4. 384. 386. 461. 478. **522—41.** 592. 621—3. — Peder Sørensen, Præst i Ringsted. III, 261. 520.

Krage, Nicolaus, Hofpræst. I, 168—9.

Krampe, Hans, Bogbinder i Kbh. I, 669. II, 682. — Jesper. III, 545. — Valborg. III, 542—3.

Kravse, Ejler, t. Egholm. II, 231—2. III, 483. — Karen. III, 483.

Krempe. I, 200. 637. 639.

Krognos, Oluf Movritsen. II, 453. 590.

Kronborg. I, 7. II, 269. 271. 322. 685. III, 75. 309. 589.

Krous, Jens Jakobsen, Mag. II, 644.

Kruchow, Anne. III, 709. — Axel. III, 709. — Christence. III, 709.

Krumpen, Otte. I, 611.
Kruse, Enevold, Statholder i Norge. III, 736.
Krøger, Caspar, Alchymist. II, 640—1. — Hans, fra Oxenvad, Stud. III, 449.
Kyckelhane, Peiter, Legatstifter. II, 701.
Kyd, Jens Jørgensen, Mag. III, 155. 177.
Køler, Valentin Christensen, Kap. i Kbh., s. Præst i Kallundborg. III, 745.
Køln, Univ. I, 9. 11. 13. 36. 392—3. 436—7. 449. 614. 627. II, 178. 576. III, 396.
Kønigsberg. I, 209.
Kaas, Bjørn. II, 385—6. 451. — Emmeke. II, 596. — Mogens. II, 385. — Niels, Univ.-Kansler. I, 402. 575. II, 13. 26. 119. 136. 153. 167. 180—1. 197. 212—4. 225. 243. 246. 248. 284—5. 335. 349—50. **384—96.** 450. 454. 525. 591. 593. 612. 614. 634. 637. 649. 651—2. III, 3—4. 22. 24. 46—8. 55. 135. 432. 448. 517. 523. 530. 551. 553. 569. 571. 573. 670.

Lademager, Søren Sørensen, Borger i Kbh. III, 717.
Landskrone. I, 194. II, 532—3. 569. III, 670. 740. Skole. I, 325.
Lang, Bertel Christensen, Mag. II, 490. 558—9. — Hans, Lektor i Odense. II, 313. 490. — Matthis, Rektor i Slagelse, s. Præst i Randers, Biskop i Aarhus. I, 34. II, 752.
Lange, Erik. III, 527. — Gunde, t. Holme. II, 725. — Gunde, t. Søfde. III, 717. — Hans. I, 702. — Niels. I, 479. II, 725. — Peder. III, 632. 704.
Languetus, Hubert, Dr. I, 294—5.
Langvadsdam. II, 48.
Laski, Jan. 227—8. 286. 592.
Latinsk Sprog. I, 59—60. 83. 106—9. 127—9. 311—3. II, 278—80. 307—9. III, 379—81. 384—9. 689—90.
Laugesen, Hans, Biskop i Ribe. II, 285. 442—3. III, 522—3. — Jens, Tolder i Ribe. I, 577. — Mads, Univ.-Foged. II, 13. 667.
Lavrenssen, Peder, Lektor i Malmø. I, 38. 488—9.
Lavritsen, Anders, Prof. I, 550. II, 19. 49. 116—7. 142—3. 145—6. 198. 231—2. 249. 251. 256. 276. 285. 359. 372. 479. **615—21.** 688. III, 25. 339. 490. 573. 582. 702. — Bo, Rektor i Roskilde. II, 652. III, 438. 608. — Christen, Præst i Birkerød. III, 721. — Gudmand, Herredsfoged i Faxe Hrd. II, 222. — Hans, Kannik i Roskilde. I, 42. 162. 218. — Hans, Kannik i Roskilde. II, 620. III, 482. 573. — Hans, Præst i Søllerød, s. i Kbh. II, 359—60. 486. 647. 707. 745—7. III, 738—9. — Henrik, Præst i Norge. II, 238. — Johannes, Norveg., Rektor i Viborg. III, 405—6. — Jon, Stud. III, 224—6. — Leve, Stud. I, 702. — Niels, se Riber. — Peder, Præst. II, 35. — Rasmus, Præst i Ljunge og Uggeløse. II, 441. III, 261. — Sten, Præst i Gjerpen i Norge. II, 480. — Søren, Præst paa Hammershus og i Rø. III, 687. — Thøger, Mag. II, 500.
Laxmand, Else Bjørnsdatter. III, 490. — Povl. I, 13.

Ledøje, Kirke. I, 19. 91. 152. 697. III, 126—7. 746. Præstegaard. I, 625.
Legater, se Understøttelse af fattige Studenter.
Legemsøvelser. I, 322—3
Leiden, Univ. III, 16. 143. 360. 439.
Lejel, Daukert, Læge i Kbh. III, 207. 243—4. 354. 628. 647. — Sander, kgl. Tolder i Helsingør. I, 183. 615—6. 625. II, 755.
Leipzig, Univ. I, 36. 345. 410. 436. 629. 702. II, 290. 326—7. 610. 623. 748. III, 438. 467. 487. 542. 563.
Lelst, Jochum, Lensmd. p. Frederiksborg. II, 271.
Lekkende Gd. I, 398. 402.
Lemvig. II, 621—2.
Lemvig, Anders, Prof. II, 178. 217. 285. 372. 613—5. **621—6**. III, 29. 77. 92. 130—1. 143. 351—5. 461. 466. 557. 647. 654—5. 691. 716. — Villum Hansen, Præst i Strøby. III, 293. 615.
Lessevius, Laur. Michaelis, Mag. II, 490.
Liebler, Georg, Prof. i Tybingen. II, 302. III, 519—20.
Ligbegjængelser, Ligfølge, Ligbæring i Kbh. II, 701—3. III, 307—8. 432—3. 715—6.
Lifland, I, 606. 626. II, 367. 371. 415. 754.
Lille, se Parvus.
Linacer, Thomas, Grammatiker. I, 313. II, 717.
Linaonus, Philippus. I, 59.
Lindenov, Godske. III, 439. — Hans. III, 480. — Johan. III, 687. — Lavrits. III, 608.
Lindholm i Slesvig St. I, 200.
Lindsay, David, skotsk Hofpræst. III, 20.
Linow, Jens, Stud. III, 427.
Lipsius, Justus, nederl. Filolog. III, 380—1.
Ljung, Anders Jensen, Lektor. I, 612.
Logik, se Dialektik.
Lomborg (Longomontanus), Christen Sørensen, Prof. III, 145—6. 210. 244. 278. 303—4. 366—8. 370. 372. 456. 462. 466. 475. 477. 603—4. 643—6. 657. 743.
Lorich, Thomas, Raadmd. i Kbh. III, 314—6. 674.
Lothringen. II, 377—8. 415. 473.
Lotichius, Petrus, Secundus, Digter. II, 546—7.
Love, Univ.s, se Statuter.
Lubinus, Eilhard, Prof. i Rostok. III, 260. 267.
Lucassen, Jørgen, Univ.-Foged. II, 52. 56. 370. 667—8.
Lucianus, Johannes Jani, Quilde-Norveg. Student. III, 562.
Lund. II, 234. III, 622—3. Ærkebiskopper, se Jens Brostrup, Birger Gunnersen, Torben Bilde. — Biskopper, se Frants Vormordsen, N. Palladius, Tyge Asmundsen, Niels Hvid, Mogens Madsen, P. M. Ostrup, Mads Jensen Medelfar. — Kapitel (Kanniker). I, 70—1. 76. 91. 142. 164—8. 219. 251. 551—2. 564—5. 569. 576—7. 617—8. 699. II, 71. 97—8. 132. 219—21. 400. 529—30. 532—4. 564—6. 570. 588—90. 643. 708—9. III, 16. 78. 127. 183—4. 210—1. 317. 493. 495—6. 577. 601. 623—4. 670. 701. 743. — Domkirke. I, 690. II, 233. 534. — Lektorer. I, 327. III, 490. — Gymnasium. III, 741. — Skole. I, 32—3. 167. 325. II, 101. 427. 528—9. III, 211. 494. 742—3.

Lund, Christen Hansen, Prof. v. Odense Gymn. III, 595. — Hans, Mag., Præst i Skjelskør. III, 449. 699.
Lundbygaard i Fyn. I, 391—2.
Lunge, Christoffer. III, 443. 603. — Jørgen. III, 442—3. 603. 608. — Ove. III, 442. 608. 694—5. — Sidsel. III, 608. — Vincens, Dr. I, 19. 37. 437.
Luther, Morten, Dr. I, 48. 81. 126. 138—9. 177—9. 181. 258—9. 269. 299. 312. 320. 323. 343—4. 410. 467. 495—7. 512—3. 540—1. 588—9. 688. 691. II, 75. 295—7. 362. III, 268—9. 275. 283. 287. 310—2.
Lübbeke, Johan, Prof. I, 199. 206. 221. **622–3**.
Lybek. I, 261—2. 395. 422—3. 467. 497. 564. II, 633.
Lykke, Erik. III, 99. — Henrik. III, 433. — Jakob. I, 417. — Jørgen. I, 175. 427. II, 350. 591. — Jørgen. III, 433. — Karen. I, 417. — Kirstine. II, 591.
Lyndby, Gennerop og Gyddeløf Sogne i Sk. II, 503—4.
Lyneborg. I, 261—2. 350—1. 542.
Lyskander, Hans Christoffersen, Mag. II, 294. 310. 694. — Klavs Christoffersen, Præst i Herfølge, kgl. Historieskr. I, 662. II, 294. 489. 748. III, 261—2. 292. 519.
Lystrup Gd. i Sjæl. I, 335. 419. III, 490.
Lædebro og Helgvi Sogne paa Gulland. II, 597—8.
Lægevidenskab (Læger). I, 15. 53. 58—9. 82. 134. 175. 184—5. 304—6. 337—40. 438—42. 537. 580. 598. 602—3. 614—9. 644—9. 704. II, 9. 176—8. 182. 322—32. 340—56. 567—9. 571. 573—84. 600—4. 623—5. 654—9. 710—1. III, 142—3. 247—9. 308. 349—60. 463. 511. 555. 557—9. 624—5.
Lælius, se Lejel.
Læstemager, Niels, Kirkeværge. II, 707.
Lætus, Movrits Christensen, Superint. p. Gulland. II, 196. 358. 430. 490. — Rasmus, Prof. I, 30—1. 125. 143. 224—5. 275. 280. 295. 303. 311. 549. 610. 624. 642. II, 7—8. 15. 44. 50. 52. 55. 59. 78—9. 114. 116—7. 120. 123. 224. 273. 281. 283. 285. 322—32. 357. 371. 401. 425. **462–86**. 516. 618. 665. 674. 734. III, 752.
Løderup og Hørup i Sk. I, 696.
Lønninger, Professorernes. I, 56. 58. 67. 80—6. 115. 135. 233. 241. 400. II, 55. 60—1. 72—100. 192—3. 665—6. III, 497—8.
Løsagtighedsforseelser og Forbud derimod I, 98. 368. 370. II, 14—6. 187—8. III, 428—9.
Løvenbalk, Knud Mogensen. II, 39—40. — Mogens Jakobsen. II, 39—40.
Løwen, Univ. I, 36. 437. 449. 532. 565. 614. 616. 627. 643. II, 178. 387. 456. 491. 496. 567. III, 171.
Laaland. I, 243—4. 689. II, 6. 37—8. 374—5. III, 72. 75. 94. 580.

Machabæus, Christian, Prof. I, 202. 596. 604. II, 60—1. 73. 220—1. 561. **584–91**. 715. 756. III, 12. 71. — Johannes, Prof. I, 150. 152. 155—6. 159. 169. 176—7. 182. 185. 192—5. 201—2. 210. 212. 216—7. 220—1. 228—31. 251. 260—1. 265—70. 300. 333. 346. 356. 383. **587—97**. 701. 703. II, 20. 138. 194. 429—30. 584—5.

712. — Johan. II, 590. — Klavs. II, 590.
Mads, Kap. v. Frue K. i Kbh. I, 695.
Madsen (Matsen), Anders, Præst i Kbh., s. Biskop i Oslo I, 169. — Christen, Stud. III, 185—6. 434. — Jakob, Prof. I, 125. II, 117. 130—1. 143. 145—7. 184. 214—7. 229. 265. 300—2. 309—10. 372. 600. **608—15** 619—20. 624. 649. III, 386. 513. — Jakob, Præst i Falsterbo. II, 455. — Jakob (Vejle), Biskop i Odense. (I, 236. 704). II, 61. 710. III, 86. — Jens, Univ.-Notarius, s. Præst i Kbh. I, 661. — Johannes, Præst p. Laaland. II, 37—8. — Michel, Raadm. i Malmø. II, 455. 630. — Mogens, Biskop i Lund. I, 325. 565. 671—2. II, 221. III, 73. 86. 127. 157. 169. 183. 245. 344. 379—80. 453. 490. 585. — Morten, Stud., s. Biskop i Aarhus. III, 598. — Niels, Stud. III, 560. — Oluf, Borgm. i Kbh. III, 714. — Peder, Stud. I, 703. — Povl, Prof., s. Biskop. I, 170. 224. 242. 272. 333. 621. 642. 662. II, 7—8. 16. 92—3. 112—5. 121. 123. 138—9. 143—5. 150—1. 196. 211. 213. 231—2. 234. 243—9. 285. 342. 359. 371—2. 433—4. 442—3. 448. 451. **455—62**. 516. 520. 523. 596. 630. 665. 683. 698. 706. 712. 714—5. 720—1. 735. III, 19—21. 24. 56. 461. 509—10. 516. 522. 543. 752. — Povl, Univ.-Foged. III, 649—50. — Søren, Mag., i Lund. I, 552. — Trugels, Kannik i Lund. II, 529.
Magdeborgske Centurier. II, 270. 361.
Magni, Nicolaus, Mag., svensk. I, 347.
Magnus, Hertug, Chr. III's Søn. I, 422—3. 564. 606. 702. II, 18.
Magnus, Johannes, Ærkebisk. i Upsala. I, 572—3. 577. 579. II, 34. III, 59.
Maillet, Antoine, Bogbinder. I, 201. 618. 669.
Majgilder. I, 178. III, 186.
Major, Georg, Prof. i Vittenberg. I, 189—90. 209. 220. 257. 344. 467—8. II, 616.
Malmø. I, 335. 460—1. 488—9. 612. 691. 694. 696. II, 8. 56. 176. 226. 323. 428. 455. 481. 530. III, 493—4. 613. 671. 713. S. Peders Kirke. II, 510. 733. Gymnasium. I, 23. 38. 488—9. Skole. I, 331. II, 652. 709. III, 163—4. 168—70. 406. 438. 586. 684.
Malmø, Ejler Hansen, Prof. I, 175. 200. 316. 335. 560. **603—5**. 662.
Malta. II, 474. III, 467. 572.
Malthan, Henrik, fra Sønderborg, Stud. III, 560.
Mancinellus, Antonius. I, 313—4.
Mandal. III, 737.
Marburg, Univ. I, 190. 536. II, 293. 571. 638. III, 53. 361. 438.
Mariager, Anders Jensen, Præst i Kbh. II, 215. 489—90. 591. 707. 711. **747**—8. — Jakob Jensen, Præst i Hobro. II, 747. — Lavrits Madsen, Rektor i Sorø. II, 747.
Maribo Kloster. I, 689. II, 197. 734—6.
Marius, Georgius, fra Malmø, Stud. III, 311.
Markorsen, Knud, Borgm. i Kbh. III, 713. — Tord, Kom.-Provst. II, 423. 688—9.
Marsvin, Ellen. III, 295. — Jørgen. II, 190. — Peder. III, 635.
Martini, Andreas, Hofpræst. I, 280.

Masius, Henricus Echartus, Stud. III, 599.
Mathematik (Professorer deri). I, 59. 72. 82. 85. 175. 200. 223—5. 275. 308. 316—7. 437. 443. 563—6. 603—4. 614. 616. 637. 640. II, 171. 183. 312—3. 465. 487. 564. 642. III, 25—6. 141—3. 146. 209—10. 316—7. 366. 500—1. 516. 551—2. 554—7. 604.
Matrikel, Universitetets (Immatrikulation). I, 9. 15. 66. 93—4. 366. 382—3. III, 422—3.
Maximilian II, Kejser. II, 478. 633.
Mechelborg, Hans, i Helsingør. II, 607. 658.
Medelby, Søren Lavritsen, Kom.-Provst. III, 684.
Medelfar, Lavrits Olsen, Stud. III, 439. — Mads Jensen, Hofpræst, s. Biskop i Lund. III, 310. 474. 615.
Medicin, se Lægevidenskab.
Meiger (Meyer), Albert, Mag. I, 200. 349. II, 295. — Johan, Præst i Rendsborg. I, 200. 586. — Samuel, Præst i Nortorf. I, 349. 441—2. II, 273.
Meineken, Johan, Organist i Kbh. III, 732.
Meklenborg. I, 702. II, 163—4. 167. 181. 185. 206. 316—7. 415. III, 473. 493.
Melanchton, Filip. I, 34. 46—7. 59—61. 81. 84. 88. 108. 188. 190. 209. 256. 258—9. 261—8. 271. 279—81. 285. 287. 291. 293. 299. 311—8. 332—3. 343—4. 361. 363. 375. 393. 539—41. 558. 588. 597. 646—7. 666. 688. 691. II, 5. 18. 123—4. 149. 281. 296. 428. 435. 446. 467—9. 509. 529. 545. 585. 616. III, 332. 387—9. 412. 637.
Melisæus, Assverus Christiani, Mag. II, 644.
Memmius, Petrus, Livlæge. II, 324.
Messenius, Joh., sv. Historiker. I, 577.
Metafysik. III, 306—7. 362.
Metzner, Leonhard, Prof. III, 136. 145. 242. 278—9. 299. 348. 462. 466. **625—31**. 642. 754.
Meursius, Joh. III, 539.
Michael, Mester, Prof. I, 25. II, 752.
Michelsen, Anders, se Kolding. — Christen, Prof. II, 184. 370. 559. **629—32**. 672. 715—6. 741. III, 25. — Christiern, Stud. I, 704. — Christoffer, Lektor i Odense. 211—5. 286. — Christoffer, Undertugtemester. II, 258. — Hans, Rektor p. Herlufsholm, s. Forstander for Sorø. I, 333—4. II, 247. 291—2. 506. 590. 742. III, 81. 141. 537. 610. — Hans, Prof., s. Biskop i Odense. II, 644. III, 245. 295—6. — Hans, kgl. Renteskriver. III, 713. — Slotsskr. p. Bratsberg. III, 716. — Henrik, fra Haderslev, Mag. III, 608. — Mads, Kom.-Forstander. II, 86. 684. 686. — Mads, Raadm. i Kjøge. II, 455. — Mogens, Raadm. i Kbh. III, 217. — Niels, Stud. I, 248—9.
Middelfart. II, 507.
Miltzov, Henrik Gertsen, Stud. III, 599.
Mogensen, Christoffer, Raadm., s. Borgm. i Kbh. I, 445. II, 731. III, 716. 732. — Hans, Prof., s. Biskop i Throndhjem. I, 170. 275. 333—4. 364. 701. II, 7—8. 15. 63. 200. 311. 393. **502—7**. 671. III, 58. — Lavrits, Stud. III, 178—9.

Moller, Laurentius, Dr. jur. II, 179.
Monaw, Jakob, Jurist i Breslau. II, 432.
Montpellier, Univ. I, 36. 345. 438. 643. II, 292. III, 360. 511.
Mordeisen, Ulrik, sachsisk Kansler. I, 263. 266.
Morsing, Christiern, Præst i Kbh. I, 433. 475. — Christiern Mortensen, Prof. I, 221. 224. 311. 324. 607. **619—22**. 662. 672. II, 456. — Christiern Torkelsen, Prof. I, 19. 24. 26. 34. 53. 56. 68. 73. 75. 104. 115. 125. 149. 155. 162. 184—6. 201. 231. 243. 251. 304—6. 317. 339. 382—3. 389—90. **432—46**. 566. 601. 607. 670. 673. 680. 702. II, 5. 7. 9. 374. 470. 548—9. III, 308. 352. — Elias Olsen. II, 315—6. — Jens, Præst i Karrebæk. III, 432. — Jens Jørgensen, Univ.-Pedel. III, 372. 663—4.
Mortensen, Jens, Stud. III, 677. — Klavs (Tøndebinder), Præst i Malmø. I, 22. 461. — Klavs, Rigens Skriver. III, 178. 182. — Oluf, Biskop i Roskilde. I, 8—10. — Oluf, Borgm. i Kbh. III, 593. 713. — Povl, se Ostrup. — Søren, Stud. III, 161. — Thorder, Isl. I, 357.
Mortimer, Valter, Rektor i Roskilde. I, 32. 510—1.
Mosellanus, Petrus. I, 410. 415. 539.
Mouffet, Thomas, eng. Læge. II, 583. III, 589.
Movritsen, Jens, Stud. I, 205.
Mule, Bertel Iversen, Rektor i Assens. II, 527. — Else. II, 522. 526. III, 529. 531. 539. — Hans, t. Nislevgaard. II, 522. — Jens, Dr. med. III, 354—5. 441—2. — Jesper, Domprovst i Ribe. I, 293. II, 629. III, 509.
Mumme, Henrik, Borger i Kbh. III, 543.
Munk, Erik. III, 712. — Frederik. III, 510—1. — Hans. III, 510—1. — Ide. I, 528. — Iver, Biskop i Ribe. I, 284. 569. — Ludvig. III, 56. 58. 470. — Oluf. I, 142. — Peder. II, 350. 745—6.
Munk, Peder Jakobsen, Borgm. i Kbh. III, 432. 713.
Munthe, Arnold Hansen, Stud. III, 625. — Ludvig, Mag. III, 560.
Musik (Sang). I, 59. 72. 86. 117. 175. 319—22. 564. 672. 674. 708. III, 583. 720. 723—4. 727.
Muus, Hans, Univ.-Pedel. III, 663.
Mønster, Hans (Johan Spithoff), Prof. I, 170. 175. 199. 224. 272. 314. **599—603**. 646. II, 17. 56. 753—4.

Nadvere, d. hell. (Lærestridigheder og Bekjendelser derom). I, 151—68. 172—3. 221. 259—65. 267—8. 462—3. 592. 595. 645. II, 20—2. 45—6. 106—12. 128—59. 254—5. 435. 439. 649. III, 166. 272. 287.
Nakskov Skole. II, 426.
Nakskov, Christoffer Pedersen, Præst i Tingsted. III, 351—2.
Naturvidenskab, se Fysik.
Nederlandene (Nederlændere). I, 9. 15. 199. 270. 346. 599. 614. 623. II, 9—10. 104—5. 415. III, 380. Se Hollændere.
Nicolaus, Mag., forh. Præst i Regensburg. I, 188—90.
Niels, Kap. i Ledøje og Smørum. I, 152—3.
Nielsen, Bagge, Rektor i Ribe. I, 31—2. 510. — Christen, Bogfører

i Kbh. III, 673. — Christen, Provst i Hammerum Hrd. III, 677. — Christoffer, Vicarius i Roskilde. I, 550. — Frants (Aalburgius), Mag., Kannik i Roskilde, II, 490. 713. — Hans, Præst i Gudmuntorp i Sk. III, 686. — Hans, Stud. III, 15—6. — Henrik, Adelsmd. II, 52. — Herman, Prof. III, 207. 210. 243—4. 278. 309. 314—5. 383. 403. 608. 651. — Jakob, Univ.-Pedel, s. Præst i Kbh. I, 663. II, 40—1. 43. 535. 707. — Jakob, Mag., Præst Skurup. II, 232—6. 286. — Jakob, Kom.-Provst. II, 690. — Jens, Præst i Hunseby. II, 38. — Jens, Biskop i Oslo. II, 461. 481. 490. — Jost, Mag., Præst i Kbh. I, 687—8. II, 732. — Jørgen (Skriver), Univ.-Qvæstor. II, 661. — Lars, Ærkedegn i Trondhjem. I, 528. — Lavrits, Kannik og Præst i Aarhus. I, 553. — Lavrits, Hosp.-Forst. i Aalborg. II, 486. — Lavrits, Præst i Taarnby. II, 732. — Lavrits, Præst p. Gulland. II, 597. — Lavrits, (Klosterlasse), Jesuit. III, 158. 170—7. 201. — Mogens, Prior Vicar. i Kbh. I, 153. — Oluf, Præst i Vejle. I, 392. — Peder, Raadm. i Aarhus. II, 608. 624. III, 647. — Peder, Famulus com. III, 688—9. — Rasmus (fra Kbh.), Stud. II, 644. — Rasmus, Præst i Stege. III, 686. — Rasmus, Stud. III, 427. — Severin, Præst i Havrum og Søby. II, 343. — Trugels, fra Oslo, Stud., s. Præst i Christiania. III, 561. 597. 642. 725. — Tyge, Rektor i Holstebro. III, 570.

Nielstrup Gd. p. Laaland. II, 374—5.

Nigroni, Francisca. I, 643. 648—9.

Nordstrand. I, 536. 582—4.

Norge. I, 9. 57. 136. 141. 248—50. 352—5. 437. 441. 519. 527—8. 568. II, 239—40. 344. 363—4. 475. III, 53—4. 58—9. 67—71. 79. 113—4. 155—8. 168. 171—3. 300. 341. 354—5. 365. 446—7. 468—71. 488—9. 492—3 671. 736.

Norsk Kirkeordinans. III, 182—3. 345—6. — Kollegium i Kbh. III, 224. 430.

Notarius, Universitetets. I, 89. 148. 386—7. 619. 659—62. II, 63. 670—2. III, 139. 578. 604. 636. 650—2.

Noviomagus, Povl, Hofpræst. I, 227. 259. 293. 624. 633. 701. II, 450. 460—1. — Povl, Stud. II, 291.

Nyborg. I, 73—4. 140. 230—1. 395. 424. 517. 577. 593. 700—2. II, 607. III, 178. Skole. II, 272.

Nykjøbing p. F. I, 404. II, 426. III, 296. 351. 354.

Nykjøbing p. M. I, 619.

Nykjøbing p. Sjæl. III, 144. 741.

Nyrnberg. II, 403. 477. 485. 645.

Nysted Skole. II, 426.

Næstved. I, 335. II, 231. 400. III, 261. Skole. II, 59. 427. III, 726.

Næstved, Morten Hansen, Stud. II, 226. — Niels Pedersen, Stud. III, 549.

Naadensaar efter Professorer. II, 193. III, 39—41. 91—2. 464—5; efter Kanniker. I, 56. 70. 90. 245. 251. II, 664. III, 74. 183—4.

Oldsen, Arne, Isl. III, 615.

Odense. I, 74—5. 93. 114. 184. 211—5. 280. 459. 473—4. 499. 504. 686. II, 323—4. 527. III, 296. 354—5. 361. — Biskopper, se Jens Andersen, Knud Gylden-

stjerne, Jørgen Sadolin, Niels Jespersen, Jakob Madsen, Hans Knudsen Vejle, Hans Michelsen. — S. Knuds Kirke og Kloster. I, 142. 211. 691—2. II, 389. 466. 645. III, 471—2. — S. Hans Kirke. I, 211. — V. Frue Kirke. II, 559. — Graabrødre Kirke. II, 645. — Hospital. I, 136. — Skole. I, 34. 392. 404. 447. 688. II, 101. 743. III, 101. 211. 245. 256. 631—2. 728—9.

Offesen, Oluf, Rektor i Kbh., s. Kantor i Rosk. Kap. I, 325. 361. 670—2. II, 198—9. 452. 524. 579. 700—1.

Oldendorph, Hans, Præst i Haderslev. I, 563. 586. 600. II, 21—2. 282—3.

Olderup, Hans Lavritsen, Præst i Aarhus. I, 642. II, 290—1. — Lavrits Jakobsen, Prof. I, 221. 224. **641—2**. III, 563.

Olmütz, Jesuiterkoll. III, 171—2.

Oluf, Kap. v. Frue K. i Kbh. I, 696. II, 743.

Olufsen (Olsen), Axel, Rektor i Lund. III, 211—2. 608. — Christoffer (Norbagge), Mag. III, 724. — Frants, Mag. II, 506. — Hans, Stud. I, 701. — Michel (Hafn.), Mag. III, 521. — Niels, Kannik i Oslo. II, 480. — Oluf, Præst i Aarhus. II, 609. — Peder, Præst i Norge. II, 36. — Søren, Prior Vicar. i Roskilde. II, 713. — Torbern, Prof., s. Biskop i Trondhjem. I, 25. 179. 397—8.

Ondløse og Søndersted. III, 726—7.

Option af Prof.-Residenser. I, 122.

Osiander, Andreas, Prof. i Konigsberg. I, 209—10. 219. 591.

Osius, Hieronymus, Digter. I, 280—1. 292—3. II, 545.

Oslo. I, 353. III, 19. 171. 300. 474. 484. 718—9. — Biskopper. I, 353. 492. II, 461. III, 711—2. 736. — Kapitel. I, 250. 674—5. II, 71. 479—80. III, 79. 211. 629. — Skole. III, 210. 417. — Stift. I, 656. II, 238.

Ostindisk Handelskompagni. III, 322.

Ostrup, Povl Mortensen, Prof., s. Biskop i Lund. II, 644. III, 168. 207. 244—5. 264. 270—1. 274. 278—88. 293. 344. 435. 521. **634—9**. 652. 687.

Otzing, Alexander Olsen, Præst i Egebjerg, s. i Kbh. III, 615. 741—2. — Bertel Eskesen, Stud. III, 598.

Ovre ydre, se Hvidovre.

Ovre og Vejstrup i Fyn. III, 539.

Oxe, Albert. II, 486—7. III, 506. — Eskil. II, 489. — Inger II, 700. — Johan, t. Nielstrup. II, 374. 486. — Johan, t. Torsø. II, 486. 489. — Peder. I, 243. 296. 422. 438. 443. II, 50. 69. 78—9. 91. 95—6. 118—9. 132. 136—9. 190. 349. **374—84**. 451. 458. 487. 594—5. 605. 630. 674. 697—8. 728. III, 500. — Pernille. II, 452. 728.

Oxford, Univ. II, 33. III, 591.

Padua, Univ. I, 36. II, 257. 293. 575. 600. 652. 654. III, 360—1. 439. 443. 467. 552—3. 572. 611. 619. 634. 753.

Palladius, Niels, Præst i Kbh., s. Biskop i Lund. I, 258—60. 522. 532. **688—91**. II, 8. 719. — Peder, Sjællands Biskop. I, 34. 48. 53. 68. 145. 152—69. 171—3. 182. 189. 192—5. 202. 206—8. 210. 212. 217—9. 221—3. 227—8. 230—1. 238—41. 248—9.

253—5. 257—60. 263—5. 268—70. 274. 279—80. 287. 291—2. 300. 310. 327. 344. 353—7. 359. 361. 375—6. 382—3. 474. 490—2. 501—2. **510—32**. 549. 555—6. 591—2. 607—9. 620—1. 673—6. 679. 688. 690—2. 701. 704. II, 7. 20. 45. 281. 315. 484. 584. 712. 752. III, 272.

Pallesen, Anders, Insp. i Valkendorfs Koll. III, 699. — Christoffer, Univ. Notarius. I, 662. — Vessel, Kantor i Lunds Kap. II, 643.

Paludan, Hans, Medicus i Viborg. 323—4. 563. III, 354. — Johannes, fra Kolding, Stud. III, 520. — Vilhelm, Præst i Viborg. II, 644.

Papister. II, 203. III, 14—6. 736. Se Jesuiter.

Paracelsus, Theophrastus (paracelsisk Retning i Lægekunsten). I, 36. II, 116. 328—30. 576—8. 584. 601.

Paris, Univ. I, 36—7. 127. 331. 342. 345. 388. 392. 415—6. 438. 541. 643. II, 292. 297. 486—7. 547. III, 443. 467.

Parsberg, Anne. II, 406. — Christoffer. III, 72. 712. — Mandrup, II, 284. 635. III, 62. 135. 259. 507. 608. — Niels. III, 71.

Parvus, Christoffer, Præst i Birkerød. I, 545—6. — Frants. I, 543. — Henrik. I, 539. 541. 543—4. — Matthis, Præst i Blidstrup. I, 539. — Peder, Prof. I, 32. 38—9. 53. 72. 122. 134. 294. 311. 419. **538—47**. 573. II, 7—8. 497. 510. 752.

Paræus, David, Prof. i Heidelberg. III, 260. 267.

Paslich, Caspar, Lic. jur. I, 402. 627. II, 12. 53. 95. 180. 284. **397—400**. 525. 753—4. III, 492. — Catharina. II, 399. — Dorothea. II, 400. — Frederik. II, 400.

Paston, Johan, kgl. Sangmester. I, 322.

Pauli, Henrik, Livlæge. III, 354. — Simon, Prof. i Rostok. II, 277.

Paulinus, se Povlsen.

Pax, Mogens, Lensmd. i Roskilde. III, 329.

Pecistrus, Wulfgang, Dr. II, 179.

Pedeller, Universitetets. I, 89. 365. 663—7. II, 187. 666. 673—5. III, 410—1. 419. 659—63.

Pedersen, Absalon, Lektor i Bergen. I, 527—8. II, 550. 744. III, 53. — Anders, Adelsmd. II, 13. — Christiern, Mester. I, 26—7. 37. 126—30. 180—1. 201. 305. 394. 433. II, 296. 676. — Christoffer, Præst i Tostrup og Uggerløse. III, 190—1. — Esben, Præst i Aarhus. III, 564. — Frederik, se Severinius. — Geble, Biskop i Bergen. I, 352—3. 437. 500—1. 519. 632. — Hans, Mester, i Kbh. I, 123. — Hans, Præst i Storeheddinge. I, 550. — Hans, Stud. s. Præst. I, 701. 704. — Hans, Hører ved Kbh. Skole. II, (14). 708. — Hans, Præst og Kannik i Viborg. II, 563. — Hans, norsk Rigskansler. III, 69. — Hans, Kap. v. Nikolaj Kirke i Kbh. III, 744. — Isak, Kap. v. Helliggejst K. i Kbh. II, 707. 747. — Jens, Univ.-Pedel. III, 661. — Jørgen, Borgm. i Kbh. II, 746. — Klavs, Prof. I, 19. — Knud (Svenborg), Univ.-Qvæstor, Kannik i Rosk. I, 252—3. 654—5. 657—9. II, 10. 450. 745. — Lavrits, Skoledegn. I, 701. — Lavrits, tydsk Præst i

Kbh. II, 352. — Matthis, Kannik i Kbh. I, 91. 152—7. 389. 500. 537. — Morten, Læsemester, s. Abbed i Sorø. I, 326. II, 22. 514. 517. 521—3. 646. III, 21. 161. — Niels, Præst i Nyborg. I, 231. 702. — Niels, Foged v. Frue Kl. i Roskilde I, 532. — Niels, Præst i Kbh., s. i Skaane. I, 696. — Niels, Hører v. Kbh. Skole. II, 423. 718. — Niels, Borgm. i Kbh. II, 566. — Niels, Univ.-Qvæstor og Foged. II, 613. 615. 642. III, 73. 189—94. 329. 545—7. 647—8. 716—7. — Povl, Præst i Roskilde. I, 550. — Sigvard, Borgm. i Odense. III, 581. — Søren, Præst i Næstved. I, 335. — Søren, Stud. II, 620.

Peregrinus, Johannes, Mag. III, 391.

Perlestikker, Anders Pedersen, Præst i Nakskov. III, 416—7. — Peder Thomesen, Borger i Kbh. III, 717.

Perottus, Lic. jur. III, 467.

Pest (1546). I, 183-5. 440. II, 57. — (1553). I, 221—3. 617. 619. 638. (1564). I, 610. II, 56—7. 552. (1568). II, 57. 744. 747. (1575). II, 175—6. 603. (1578). II, 177. (1583). II, 225—6. III, 571. (1592). III, 25. (1601—2). II, 582. III, 139—40. 574. (1619). III, 307—8. 591. 638. 717.

Pester, Peither, Apotheker i Helsingør. II, 324.

Peucer, Caspar, sachs. Livlæge. II, 123—4. 135. 149.

Peuter, Michael, Prof. i Strasborg. II, 346—7.

Phocas, Oluf, Mag. III, 633.

Piscator, Johan, Prof. i Herborn. II, 437—8. III, 294. 340. 572. 587.

Pistorius, Johan, Præst i Tetenbüll. I, 201. 235. 269. 349. 597. 624. II, 337. 445. 585. 589.

Platon. I, 81. II, 229. 295—306. 577—8. III, 518.

Plautus. I, 313. II, 307—8. III, 18. 384. 389.

Plinius. II, 602.

Plum, Klavs, Prof. II, 555. III, 268. 299—300. 314—5. 348—9. 568. 595.

Podebusk, Anne. III, 608—9. — Predbjørn. III, 668. 670.

Polen. II, 367. 415. 577. 633. 754. III, 160—1. 171. 175. 536. 541.

de Polonia, Claus, Livlæge. I, 14.

Pomerius, Johannes, Prof. I, 134. **579—80.**

Pommer, Pommeranus, se Bugenhagen, Lübbeke.

Pommern. I, 409—13. 494—7. 506. 622—3.

Pontanus, Johannes, Kannik i Lund. II, 221.

Pors, Mads, Præst i Ribe. II, 694. — Niels, Stud. II, 423.

Posselius, Joh., Prof. i Rostok. II, 286.

Povlsen, Dankort. I, 178. — Hans, Univ.-Qvæstor. I, 661—2. II, 659. — Hans, Stud. II, 423. — Henrik, fra Odense, Stud. III, 584. 699. — Iver, Borgm. i Kbh. III, 717—8. — Johannes, Mag. I, 621. (661). — Mats, Prof. II, 9. 15—6. 279. **536—40.** 671. — Peder, Prof., s. Lektor og Præst i Roskilde. I, 53. 157. 382. **547—50.** 680. II, 19. 453. 617. — Peder, Univ.-Pedel. II, 675. III, 661. — Peder, Stud. III, 688.

Pral, Christoffer, Stud. II, 645.

de Prato (Pratensis), Hans Filipsen, Prof. II, 62. 116. 143. 177—8.

198. 315. 329. 490. 575—6. 579. 584. **598—604.** 665. — Philippus, Kannik i Aarhus. II, 599.
Presborg, Univ. II, 294.
Preussen. I, 209—10.
Prig, Ludolf, Prof. I, 199. **628—9.**
Priscian, Grammatiker. III, 384.
Privatdocenter. I, 323—4. 619. II, 428. III, 15. 158—9. 167. 250. 389—91.
Privatpræceptorer. I, 94—5. 362. 366—7. II, 341—3. III, 303—5. 424—5.
Privilegier, Universitetets. I, 8—9. 49—52. 92. 147. 186—7. II, 6. 189—92. 637—8. III, 90—1. 119—20. 218—9.
Programmer, akad. III, 432—3. 459—61.
Promotioner, se Grader.
Prædestinationslæren. II, 128. 437—9. III, 231—43. 335—6.
Præsteembede, Betingelser for Adgang dertil. I, 20. 143. 325—9. II, 74. 83. III, 112—4. 340—7.
Præstekalenters Understøttelse af Studenter. II, 55.
Præstelønning. I, 138—42. 145—7. 232. II, 272—4.
Præstevalg. III, 112—4. 215. 747—8.
Præstonius, Georgius, kgl. Sangmester. I, 321. 547.
Præstø Kloster. I, 238.
Pugesø. I, 659.
Purbach, Georg. I, 317—8.
Pædagogiske Professorer. I, 53. 59—60. 72. 83—4. 175. 221. 224. 272. 275. 620. 628. 640. II, 60—1. 215. 228. 307—8. 456. 465. 492. 531. 536. 556. 562. 570. 574. 586. 591. 605. 610. 627. 629. 631. 639—42. 646. III, 27. 116—7. 141. 146. 207—11. 243—4. 248. 250. 252. 295. 298. 513—5. 543. 578. 591—2. 604. 612. 617. 632. 635. 641. 645.
Pædagogium ved Univ. II, 59. 79. 83. 116. 195—7. 620. 630.
Paaske, Jens Nielsen, Mag. III, 250—1. 550. 560—1. — Niels, Biskop i Bergen. III, 317—8. 521. 577. 734.

Qvinctilian. I, 59. 84. II, 298. III, 389. 391.
Qvist, Kort Jørgensen, Mag., Præst paa Frederiksborg. II, 644. III, 737.
Qvæstor, se Rentemester.

Rafn, Hans, Præst i Malmø. III, 615. — Oluf, Præst i Branderslev (?), Univ. Rentemester. I, 501. 653. 662. 666. II, 755.
Ramus, Petrus (ramistisk Filosofi). II, 216—7. 295—306. 610. 623. 651. III, 333—4. 386—9. 510—1. 519. 582. 590.
Ranch, Hieronymus Justesen, Præst i Viborg. III, 84.
Randers. I, 224. 333. 638. 690. 692. II, 17. 389. 556—7. III, 357.
Randlev og Bjergager Sogne. III, 55.
Rangforordning, akad. I, 100. 379—80. III, 92.
Rantzov, Breide. III, 176. 179. 219. 277. 286. 288. 300. 313. 479. 483—4. 674. 706. — Gert. II, 322. III, 52. 449. — Helvig. III, 638—9. — Henrik. I, 402. II, 285. 311. 322. III, 551. 560. — Kaj. III, 326.
Rasmus, Kap. v. Frue K. i Kbh. I, 694—6.
Rasmussen, Hans, se Skomager. — Jørgen, Mag. II, 490. — Lavrits,

Univ. Ringer. II, 663. — Niels, Univ. Pedel. III, 662—3. — Niels, Univ. Ringer. III, 664. 689. — Peder, Univ. Ringer. II, 666. 676.
Ravensberg, Christoffer Jepsen, Prof., Kannik i Roskilde. I, 19. 42. 335. **418–20**. 543. III, 751. — Jep Jensen. I, 418. — Johan Jepsen, Biskop i Roskilde. I, 14. 418.
Ravnsborg Len. II, 374.
Reedtz, Peter. II, 525. III, 705. 726.
Reff, Christen, Rektor i Viborg. II, 347. III, 525. — Hans, Biskop i Oslo. I, 353.
Reformation, Kirkens. I, 3 flg. 19 flg. 106 flg. 179 flg.
Reformationsfest 1617. III, 310—2.
Regens i Kbh. II, 685. III, 320—1.
Regnebøger. I, 317. 337. 341—2. 437. II, 313. III, 366.
Reinhardt, Martin, Mag. I, 18. 435.
Rektor, Universitetets. I, 15. 56. 58. 68. 93—4. 100. 187. 366—70. 373. 378—87. II, 64—5. 120—2. 369—72. 558. 570—1. III, 455—62.
Repetitorier. I, 205.
Remmesnider, Michel Pedersen, Raadm. i Kbh. II, 731.
Rempolt, Elias, Prof. I, 602. 704. II, 10. 15. 372. **540–3**.
Rendsborg. I, 200. 444. 505. 583. 586.
Rentemester (Qvæstor), Universitetets. I, 56. 89. 117—8. 120—1. 385. 490. 561—2. 650—5. II, 10—3. 63. 369—70. 493. 659—67. Se Foged.
Reravius, Rasmus Hansen, Præst i Kbh. II, 162. 453.
Resen, Bertel Povlsen, Stud. III, 549. — Hans Hansen, Prof., s. Biskop i Sjæl. I, 125. III, 568. 577. — Hans Povlsen, Prof., s. Biskop i Sjæl. I, 125. II, 134. 437—8. 501. 569. 620. III, 6. 13—4. 28. 32. 37. 39—41. 43—4. 51—2. 66. 83. 93. 105. 118. 122. 128. 141. 148—53. 158—9. 164. 176. 181. 185—8. 219. 221. 224. 230—42. 251—97. 302—3. 308—11. 313. 317. 335—40. 366. 375—6. 378—9. 382. 388—9. 405. 460—2. 477. 507. **570–7**. 594. 627—8. 653. 729. 738. 742.
Residenser, Professorernes. I, 79. 121—5. 537—8. II, 194. 223—4. 470. III, 321.
Retsvidenskab (juridiske Professorer). I, 12. 15. 53. 58. 81—2. 110. 176. 199. 301—4. 329. 425—6. 605—6. II, 28—30. 178—82. 332—5. 463—4. 633—8. III, 143—5. 299. 347—9. 626—31.
Reventlov, Anders. I, 417. — Magdalene. III, 481. — Margrete. I, 417.
Rhasis, arab. Læge. I, 82. II, 322.
Rhetorik (Professorer deri). I, 53. 59. 84. 134. 307—8. 545. 568. II, 63. 309. 492—3. 509. 511—2. 557. 570. III, 114—6. 141—2. 208. 211. 389. 497. 556—7. 612.
Rhodius, Ambrosius, Dr. med. II, 583.
Rhuman, Vulfgang (Oluf) Hansen, Prof. III, 207—8. 211. 237. 278—9. 308. 326. 389. 432. 460. 462. 497. 612. 651. 658.
Ribe. I, 145. 184. 340. 477—81. 510. 577. II, 228. 289. 323. 348. 456. 572. 627. 653. 709. III, 508—11. 522—6. 600. 670. — Biskopper, se Iver Munk, Oluf Munk, Joh. Vandal, Hans Tavsen, Povl Madsen, Hans Laugesen, Peder Hegelund, Iver Hemmet. —

Kapitel. I, 66 142. 248. 394. 441. 569—70. II, 9. 628—9. 710—1. 736—8. 748. III, 79. 533—4. 584. — Skole. I, 31—2. 510. 554. II, 185. 412. 543. 573. 710. 736—8. III, 244. 570. 634—5.
Riber, Christen Hansen, Prof., s. Biskop i Aalborg. III, 141. 197. 210—2. 244. 246. 264. 270—1. 278—88. 333. 366. 442. 560. 579. **600—9**. 651. 658—9. — Hans Olufsen, Borgm. i Horsens. I, 577. — Jens, Stud. III, 225—6. — Jørgen Lavritsen, Præst i Thisted. II, 627. 629. — Knud Pedersen, Læsemester i Sorø Kl. I, 327. — Lavrits Nielsen, Præst i Kbh., s. Biskop i Vendelbo St. I, 169. 543. II, 627—8. — Lavrits Thomesen, Præst i Kolding II, 749. — Niels Lavritsen, Prof. II, 184. **627—30**. III, 523. 752. — Peder Hansen, Mag. II, 286. 344. 551.
Richardsen, Knud, Rektor i Odense. III, 256. 305.
Richer, Christophe, fransk Gesandt. II, 465.
Ringkjøbing Skole. III, 522.
Ringsted. II, 227. 269. 527. 669. III, 261. 725. Kloster. I, 142. 326. 627. II, 84. 521. 525—6. 588—9. III, 72. 705.
Ripensis, se Riber.
Robert, Kom.-Provst. II, 690.
Roggenthin, Henrik, Bundtmager i Kbh. II, 572. III, 101. — Klavs, Borger smst. III, 715.
Rom. I, 7. 392—3. Se Italien.
Rosengaard, Christoffer, t. Herlufstrup. II, 224—5.
Rosenkrands, Anne. I, 415. — Axel. III, 320—1. — Axel. III, 608. — Birgitte. II, 591. — Erik. I, 634. II, 504. 667. — Erik Nielsen, Dr. jur., Univ. Vicekansler. I, 13—5. 389. II, 725. — Frederik. II, 348—9. III, 14. 366. 541. 571—2. — Holger Holgersen. I, 332. II, 351. — Holger Jørgensen. III, 13—4. 17—8. 247. 290. 349. 444. 541. 602—3. 632—3. 726. — Jørgen. I, 331—3. II, 136—9. 285. 290. 350. 388. 407. 450. 608. 614. III, 4. 12—3. 17—8. 22. 49. 61—2. 135. 602—3. — Korfits Axelsen. III, 441. — Margrete. III, 609. — Mette. II, 40. 379. — Oluf. I, 396. 415—6. 528. — Otte Jørgensen. II, 290. — Sofie. I, 331—2.
Rosensparre, Berete. II, 381. — Oluf. II, 379. III, 506. 668. — Sten. II, 40—1. 379.
Roskilde. I, 33. 49. 223. 474—7. 501—2. 515. 538—9. 542—3. 638. II, 52. 56. 250—1. 411. 433. 550—1. 754. III, 21. 161. — Biskopper, se Oluf Mortensen, Joh. J. Ravensberg, Lage Urne, Joach. Rønnov. — Kapitel (Kanniker). I, 8. 24. 42. 70. 102. 142. 157—64. 182. 217—9. 248. 335. 406—7. 415—28. 441. 475—6. 549. 569. 575—6. 591. 601. 610. 625. 627. 645. 648. 671. 699. 700. II, 48. 97—100. 167—8. 191—2. 198. 214. 227. 276. 389. 397—8. 400—2. 404. 409—10. 416. 431. 456. 467. 480. 524—5. 538—9. 579. 616—7. 620. 624. 636. 700. 713—4. III, 56—7. 78. 213. 218. 306. 322. 472. 482—3. 487—90. 492—3 495. 524. 528. 555. 558. 584. 701. 721. 724. 734. 746. — Domkirke. I, 157. 163. 548—50. II, 413. 440. 522. III, 78. 323. 326—7.

725—6. Hell. tre Kongers Kapel. I, 70. III, 472. S. Sigfreds Kapel. I, 76. II, 664. S. Laurentii Kapel. I, 76. 102. 251—2. 407. 409. 420—1. 423. II, 95. 402. 410. 664. III, 472. 483. S. Peders Alters Vikarie. III, 306. — Lektorer ved Domkirken. I, 157. 475—7. 548—50. II, 617—9. III, 727—8. — Gymnasium. III, 728. — Skole. I, 32—3. 335. 417. 510—1. 654—5. 671. II, 19. 59. 99. 101. 199. 215. 427. 446. 615—7. 619. 646. 652. III, 438. 467. 583. 661—2. 726. 739. 741. — Vor Frue Sogn. I, 408; Kloster. I, 532. II, 401; Kirke. II, 97. — S. Clare Kloster. I, 421. II, 47—50. 413. 432. 669. 749. III, 65. 487. — Graabrødre Kloster. II, 402. — Duebrødre Hosp. I. 182. 654—5. II, 101. 446. 539.

Rostok, Univ. I, 16. 36. 169. 191. 196. 205. 270—3. 345. 354. 447—8. 537. 539. 584. 605. 614. 623—4. 631—2. 644. 646. 648—9. II, 9. 58. 180. 277—8. 285—7. 323. 397. 415. 463. 580. 633. 654. 688—9. III, 351. 417. 421—2. 437. 467. 542. 563. 571. 578. 668.

Rud, Erik. II, 37. — Johan. III, 506. — Jørgen. II, 728. — Knud. I, 450. — Knud. III, 506. — Margrete. II, 588. — Otte. II, 452. 728. — Peder. III, 524—5.

Rufen, Vilhelmus, Stud. I, 346.

Rusland. I, 202. II, 403. 415. 502—3. 587. 607—8. III, 371. 449. 469—70. 484. 626.

Rygen. I, 179. 396. 524.

Ryum, Peder, Famulus com. II, 676.

Rødovre (Ovre øvre). II, 470. 480.

Rønne Skole. I, 350.

Rønnebæksholm. I, 393. 399. II, 398. 400.

Rønnov, Joachim, Biskop i Roskilde. I, 23. 64. 180. 459. 466—9. II, 400.

Rører, Georg, fra Vittenberg. I, 345. 497.

Sachsen. I, 615. II, 635. Se Johan Frederik, August.

de Sacrobosco, Johannes. I, 317. III, 373.

Sadelinus, Nicolaus Christ., Mag. II, 490.

Sadoletus, Jacob, Kardinal. I, 643—4.

Sadolin, Hans Jørgensen, Præst i Thoreby. Digter. I, 313. 322—3. 441. 546. 602. 692. II, 18. 31. 196—7. 412. 468. 496—7. 523. 544. 549—50. 736. III, 475. 580. — Jørgen Jensen, Biskop i Odense. I, 23. 27. 164. 211—5. 283. 433. 455. 457—8. 483. 522. 680. 685—7. 689. II, 5. — Jørgen Theophil., Stud. III, 561. — Theophilus, Præst i Aastrup. III, 580.

v. Salingen, Simon, Borger i Kbh. III, 694—5.

Sallingius, Joh. Joh., Stud. III, 584.

Salpetersydning. III, 323—4.

Samsing, Esbern Jørgensen, Kom.-Provst. II, 653. III, 685—6. — Jorgen Pedersen, Kantor i Aarhus Kap. I, 550. — Jørgen Pedersen, Prof., s. Præst p. Samsø. I, 72. 134. **550—3**.

Samsø. I, 551—3. 577. II, 527. Se Besser.

Samuelsen, Jakob, Stud. III, 224. 226.

Sartor, Salomon, Bogtr. i Kbh. III, 667. 674. 714.

Sartorius, Rasmus, Lektor i Sorø Kl., s. i Lund. I, 168. 327.
Sascerides, Agathe. II, 500. III, 752. — David, Præst i Skaane. II, 500. — Gellius, Prof. II, 500. III, 40. 65—6. 143. 217. 236. 238—42. 354. 461. **618—25.** 732. — Johannes, Prof. I, 244—5. 280. 311. II, 95. 121. 142. 145—8. 283. 311. 372. 419. 448. **495—502.** 665. III, 25. 33. 248. 461. 618. 623. 752.
Saxcopiensis, Bernhardus Johannis, Stud. III, 598. — Petrus Johannis, Stud. III, 599.
Saxild, Niels Hansen. II, 653.
Saxo Grammaticus. I, 127. II, 614. III, 616.
Scavenius, se Skavbo.
Schandorf, Niels Povlsen, Præst v. Frue K. i Kbh. III, 576. 598.
Schattenberg, Conrad, Læge i Kbh. III, 354.
Scheck, Jacob, Prof. i Tybingen. I, 334.
Schirmster, Benedict, Stud. II, 638.
Schmidt, se Fabricius.
Schnitzer, Sigismund, Læge i Bamberg. III, 517—8.
Schoblingius, Johannes S., fra Horsens, Stud. III, 450.
Schrodt, Christoffer, Bogbinder. II, 71. 240. 682.
Schrøder, Johannes, Stud. III, 560. — Jørgen, Rektor i Slagelse. II, 637.
Schurff, Hieronymus, Prof. i Vittenberg. I, 420.
Schwartzbach, Martin. III, 49—53.
Schølenberg, Dirich. III, 730.
Schøtte, se Skøtte.
Seber, Peder, Kantor i Lunds Kap. I, 167—8.
Seccerwitz, Johan, Prof. i Greifswalde. II, 284. 523. 547.
Seefeld, Eske. III, 602—3. — Jakob. III, 602. — Jørgen. III, 643.
Seering, Johan, Hofpræst. III, 21.
Segeberg. II, 366.
Sehested, Anne Maltesdatter. III, 442. 608. — Christen Thomesen. III, 297. 476. 632. — Malte Jensen. III, 442. — Marqvard. I, 536. — Mogens. III, 633. — Sten Maltesen. III, 633. 639.
Selmer, Jørgen, fra Husum, Stud. I, 235—6. 349.
Selneccer, Nicol., sachs. Hofpræst. II, 252—3.
Selsø Gd. I, 422. 424. II, 50. 402—3.
Senat, akad., se Konsistorium.
Senning, Niels Klavsen, Præst i Kbh., s. Biskop i Oslo. III, 568. 579. 710—2. **735—6.**
Severinius, Frederik Pedersen, Dr. med. II, 583. III, 305. 629—30.
Severinus, se Peder Sørensen.
Sibe, Johan, Guldsmed. I, 295—6. III, 371.
Sibeney, Laurentius, Prof. I, 53. **535—6.**
Siegen i Nassov. III, 587.
Sigbrit, Moder. II, 329.
Signeter, Universitetets. I, 65. 103. 382.
Sigurd, Abbed i Tykkebæ p. Isl. I, 357.
Sigurdsen, Finn, Rektor p. Herlufsholm. III, 268. 447.
Sigvardus, Joh., Kannik i Trondhjem. II, 490.
Simonsen, Franciscus, Lektor. I, 86. — Hans, kgl. Renteskriver. III, 694. — Jesper, Borgm. i Vi-

borg. II, 732—3. — Marcus, fra Haderslev. II, 252.
Sinning, Jens Andersen, Prof. I, 33. 162. 168—9. 174. 185. 188. 300. 306—10. 332. 335. 383. **553—60**. II, 20. 120. 281.
Silkeborg Len. III, 485.
Sistinus, se Truid Aagesen.
Sixtus IV, Pave. I, 7. 699.
Sjunesen, Hans, Præst i Malmø. I, 691. — Peder, Raadm. i Kbh. I, 676. II, 592.
Sjælands Biskop. I, 137. Se Ped. Palladius, Hans Albretsen, Povl Madsen, Ped. J. Vinstrup, H. P. Resen.
Sjælegaver til Univ. fra afd. Vikarer og Præster. I, 56. 90. II, 664. III, 74. 322.
Skagen. II, 486. III, 559.
Skandskrifter og Forbud derimod. I, 98. 368. III, 52—3. 665.
Skanke, Jon Mogensen, Rektor i Bergen. III, 67—71.
Skarbech, Hans, Stud. II, 687.
Skarholt Gd. II, 40. 379.
Skattefrihed, Universitetets. I, 50. II, 218. 353—4. III, 74. 123—4. Se Beskatning.
Skavbo, Hans, Kannik i Lund. II, 709. — Klavs Lavritsen, Prof. I, 225. 317. 337. 341—2. 611. II, 13. 17. 44. 65—6. 86—7. 93. 143. 145—6. 265. 318. 372. 419. **486—90**. 495. 660. 665. 667. 686. 709. 731. 745. 747. III, 25. 458. 519. — Lavrits Klavsen, Prof., s. Biskop i Stavanger. II, 489. III, 28. 43. 83. 92. 116. 126. 146. 206. **577—80**. 592. 651. 718. 734. — Lavrits Mortensen, Sjæl. Biskop. III, 559. 561. 643. 725.
Skave, Else. I, 415. — Herluf. I, 422. II, 728. — Movrits. I, 415.
Skeel, Albert, t. Fusing. III, 347—8. III, 610. 619. 704. — Albert, t. Jungetgaard. III, 707. — Hans. III, 609. — Herman. I, 541—2. 589. — Jørgen. I, 577. — Knud. III, 609. — Otte. I, 577. — Otte. III, 609.
Skjelderup, Jens, Prof., s. Biskop i Bergen. I, 170. 199. 271—2. 314. 361. 615. **629—37**. 649. II, 562. 755. III, 585. 736—8. 742—3. — Niels Mortensen, Konrektor i Kbh., s. Prof. i Sorø. III, 597. 729. — Peder, Præst v. Frue K. i Kbh., s. Biskop i Trondhjem. I, 636. III, 261. 550. **736—8**.
Skjærbæk, Hans Jakobsen, Dr. med. II, 294. III, 510.
Skjønning, Jakob, Rektor, s. Biskop i Viborg. I, 34. 169. 452.
Skolevæsen, det lærde. I, 19—20. 26—7. 29—35. 40—2. 101. 107. 126. 142—3. 239. 276. 324—8. 363. 510—1. 524—6. II, 23—4. 59—60. 101—4. 255. 272. 695—718. III, 161—5. 214—5. 305. 416—7. 478. 635.
Skomager, Hans Rasmussen, Prof. II, 220. 228. 289. 345. 404. **638—45**. III, 29. 44. 83. 100. 116—7. 141—2. 213. 251—2. 278. 364. 386. 436. 461. 556. 641. — Jørgen, Dr. jur. III, 61. 103. 144. 348.
Skotland, Skotter. I, 32. 150. 331. 346. 587—8. 693. II, 39. 635—6. III, 86. 100. 450—1. 515—6. 529—32. Se Jakob VI.
Skotte, Peder, Prof. I, 13. 15. — Thomas Allam, Prof. I, 19.
Skove, Universitetets. I, 92. III, 35—8. 324—5.
Skovgaard, Anders. II, 403. — Frederik. II, 346. 406—7. 644. —

Hans, Univ.-Konservator. I, 703. II, 5. 12. 67. 95. 346. 351. 388. **403—7**. 451. 469. 477. 525. 638. 644. — Jørgen (Hansen). II, 406—7. 644. III, 616. 618. — Jørgen Jepsen. II, 403.

Skram, Christen. I, 702. — Erik. II, 39. — Lisbeth. III, 484. — Niels. III, 668. 718. — Otte. III, 444. — Peder. II, 186. 696. III, 668. 717.

Skriver, Anders, Borgm. i Kbh. II, 352. — Esbern Jepsen, Borgm. i Kbh. I, 12. — Hans. III, 713. — Jørgen. II, 77. — Lavrits Hansen, Byfoged i Kbh. III, 732. — Morten, Kommunitetsforst. II, 82. 86. 685—6. — Niels Hansen, Byfoged i Kbh. I, 238. — Oluf, Univ.-Qvæstor. I, 653. 657. — Peder, Kom.-Forst. II, 686.

Skullelev i Sjæl. II, 50—1.

Skult, Bent, Borger i Kbh. III, 717. — Jørgen, Bygmester. III, 713.

Skørbech, Søren, Stud. II, 237—8.

Skøtte (Schøtte, Skytte), Anders, Dr. med. III, 354. — Hans, Raadm. i Kbh. III, 623. — Mads, Stud. II, 75. 288. — Oluf Nielsen, Rektor i Viborg. II, 385. — Søren, Stud., s. Præst i Grenaa. II, 630.

Skaaning, Hans, Kap. v. Nicolai K. i Kbh. II, 707. III, 713.

Slagelse. III, 482. 488. Skole. I, 447. II, 102. 427. 637. 752. III, 719.

Slangerup, Gjæstegaard. I, 233—4. II, 6. Skole. III, 539.

Slangerup, Hans Olufsen, Prof. II, 217. 223. 229. 253—5. 275—6. 288. 300. 306. 359. 395. **648—53**. III, 15. 20—1. 28. 32. 56. 92. 338. 458. 461. 692. — Oluf Hansen, Stud. II, 652. III, 561. 615.

Slecht, Tileman, Prof. I, 15.

Slesvig, Hertugd., Stift. I, 144—5. 200. 235. 259. 348—52. 504—5. 533—5. II, 366. 390. 393. 399. 634. III, 448—9. 542. 550—4.

Slesvig, By. I, 578. II, 180. 366. — Domkirke. I, 533—5. — Kapitel. I, 535. 590. 701. II, 492—3.

Smed, Peder, i Bukkerup. III, 188—91. 327.

Smith, Henrik, i Malmø. I, 37—8. 184. 304—6. 338—9. 419. 539. II, 33.

Smørum, Herred. I, 693. II, 531. 646. 738. — Kirke. I, 19. 91. 152. 697. III, 126—7. 746—7.

Sofie, Fred. II's Dron. II, 123. 185. 259—60. 390—1. 458. 475. 720. 739. III, 437. 448. 515.

Sokkelunds Hrd. I, 693. II, 531. 646. 738.

Solbjerg. I, 681.

Sommer, Martin, Memorialista. III, 391. — Niels, Mag. II, 490.

Sorø, Kloster. I, 142. 168. 214. 250. 325—7. 603—4. II, 16. 22. 46. 84. 161. 197. 413. 481. 516—25. 586—7. 646. 705. — Skole. II, 102—3. 589—90. 648. 657. 747. III, 71. 94. 141. 206—7. 210—2. 298. 443. 450. 478. 488. 537—8. 581. 583. 624. 632. 737. 742. — Akademi. III, 445. 583—4. 729.

Spalatin, Georg, Mag. I, 67.

Spanien. III, 159—60. 175. 201. 443.

Sparre, Jens. III, 587. 590. 598.

Specht, Melchior, Stud. III, 631.

Spendrup, Christen, Stud. III, 180. — Niels Christensen, Mag. II, 644.

Sperling, Jakob, Stud. III, 561.

Spithoff, se Mønster.

Staffensen, se Stephanius.
Stage, Søren Jakobsen, Borgm. i Ribe. I, 570. II, 460. 555. III, 515.
Stampe, Jens Jespersen, Stud. III, 616. — Jesper, Borger i Nyborg. I, 702.
Starupgaard. II, 385.
Statuter (Love), Universitetets. I, 9—10. 92—101. 112—3. 363—71. 380. III, 423—4.
Stavanger. III, 473. — Biskopper. I, 465. II, 363. 477. III, 146. 579—80. 617—8. 737. 743. — Kapitel. I, 250. II, 363.
Stavanger, Michel Movritsen, Stud. III, 596.
Stege. I, 626. 676. II, 41—1. 505. 513—4. 592. 668. III, 686.
Stein, Johan, Apotheker i Kbh. III, 356.
Steinweck, Conrad, Livlæge. II, 503. 568.
Stemp, Jørgen, Raadm. i Kbh. II, 474. — Marine. II, 474. 476.
Stephanius, Johannes, Prof. III, 94. 139. 181. 183. 188. 206. 208—9. 211—2. 333—4. 339. 388. 412—3. 427. 450. 456. 461. 504—5. 565—6. 568. **580—5**. 617. 624. 723—4. 732. — Steffen Hansen, Stud. III, 584. 615—6.
Stephanus, Robert, Bogtr. i Paris. I, 38. 541. — Sigvardus, Isl. Stud. II, 659.
Stigelius, Johan, Mag. I, 72. 281. 312.
Stigsen, Povl, Slotsfoged. I, 454.
Stipendium Regium. II, 83—5. 294. 694—5. III, 100. 313. 510. 577. 586—7. 604. 618—9. 639—40. 643. 715—7.
Stisen, Oluf, Kannik i Lund. III, 743.
Stockelmann, Hans, Bogtrykker i Kbh. II, 676. III, 52. 664.
Storeheddinge. I, 550. 610 III, 721—2.
Straffe, akad., se Disciplin.
Strangesen, Niels, Stud. III, 597.
Strasborg, Akademi. I, 107. 189. 334. 345. 577. 588. II, 13. 230. 291—2. 300. 346—7. 655. III, 438—9. 443. 510—1. 551.
Strigel, Victorin, Prof. i Jena. I, 275—6. 278. 704.
Strobius, se Povl Madsen.
Strømesen, Hans, Præst i Øsby. I, 563.
Stub, Christen, Borger i Viborg. I, 456. — Iver, Prof. II, 647. 718. III, 27—8. 32. 34—8. 41—4. 93—6. 125. 192—7. 206. 208 211—2. 231—43. 293. 334. 369—70. 383. 393. 458. 462. 481. 487. **542—50**. 651. 718.
Studenterboderne. I, 119. 225.
Studenternes Antal. I, 15. 21. 26—8. 66—7. 140—3. 176. II, 363—8.
Studiigaarden, se Bygninger.
Studiiskat, af Sjæland og Skaane. I, 55. 90. 407—8. II, 53—4. 94. 217. III, 72—4. 127; af Laaland og Falster. I, 243—4. II, 217.
Stur, Jørgen, Stud. I, 303.
Sture, Peder, Hofpræst. III, 310.
Sturm, Johan, Prof. i Strasborg. I, 107. 189. 334. 629. 643. II, 13. 23. 60. 291—2. 346. III, 153.
Sturtzkopf, Jost, Bogfører. II, 31.
Stygge, Morten. III, 155—6. — Movrits. II, 645. III, 155. — Peder. III, 156.
Styra, Colomannus. I, 686.
Stössel, Johan, sachs. Hofpræst. II, 123. 126—7. 135.
Suindern, Philippus. II, 276. 333.

Sulderup, Christen Nielsen, Præst i Hvidovre. III, 685.
Surbeck, Simon, Borgm. i Kbh. II, 709. 731. III, 674.
Swabe, Nicolaus, Møntmester. III, 148—9.
Svane, Hans, Ærkebiskop i Kbh. I, 577. II, 476.
Svaning, Abele. I, 577. II, 607. 658. III, 210. — Anne. I, 577. — Dorthe. I, 577. — Frederik. I, 577. III, 525. — Hans, Prof., Historieskriver. I, 134. 248. 281. 346—7. 397. 403. **566—79**. 670. 700. II, 4. 34. 258. 322. 360. 543. 555. 606. 629. 753. — Hans, Præst i Besser. I, 577. — Jakob. I, 577. II, 291. III, 127. 184. — Karine. I, 577. II, 606. — Marine. I, 577. — Niels. I, 577. II, 607. 659. III, 586. — Søren. I, 577. III, 521.
Svave, Peter, Univ.-Konservator. I, 24. 148. 150. 169. 281. 383. **409—15**.
Svenborg. I, 327—8. 395. III, 542. 713.
Svendsen, Christen, Univ.-Pedel, s. Præst i Skaane. II, 57. 411. 673—5. 743. — Hans, Hører v. Kbh. Skole. III, 730. — Jakob, Prof. I, 679. II, 61. 66. 117. **591—2**. 639. 666. 670—1. — Rasmus, Konrektor i Kbh., s. Præst i Faxe. III, 728—9.
Sverig (svenske Studenter). I, 10. 325. 346—7. 397. 401—2. 572—4. 577. 579. II, 34. 367. 377. 388. 403. 414—5. 633. 754. III, 15. 59—64. 160. 171—2. 220. 224—5. 270. 334. 451. 471. 473. 484—5. 492. 494.
Svindinge, Christen Jørgensen, Stud. III, 550.
Sylvius, Joh., fra Haderslev, Stud. III, 638.
Symboler, kirkelige, Forpligtelse paa. I, 111. 260—1. 271.
Syndicus, Universitetets. I, 14—5. 651.
Synergistiske Strid. I, 257. 275—6.
Synoder, se Bispemøder.
Sæby i Løve Hrd., Kirke. I, 12. 24. 91. 438. 697—8. II, 52. III, 644—6. 746.
Sæby, Hans Nielsen, Præst i Kbh., s. i Gladsaxe. III, 745—6.
Søllerød. II, 745.
Sømme Herred. I, 55. 95. 407—8. 661.
Sørensen, Bertel, Prior i Antvorskov. II, 525. — Christiern, Abbed i Helnekloster. I, 219. — Christoffer, Mag. II, 506. — Clement, Borgm. i Vejle. I, 704. — Hans, Mag. II, 506. — Lavrits, Stud. II, 187—8. — Peder, Prof., Livlæge. II, 61—2. 116. 159. 177. 247. 285. 329—32. 490. **572—84**. 600—4. 623. III, 51. 141—2. 305. 359. 551. 557—8. 586. 589. — Rasmus, Stud. I, 701.
Sørup Gd. paa Falster. I, 243. II, 401.

Talon, Omer, fransk Filosof. III, 389.
Tanche, Lavrits, Stud. III, 491.
Tast, Herman, Præst i Husum. I, 503.
Tausan, Christen Madsen, Slotspræst i Kbh., s. Biskop i Stavanger. III, 618.
Tavlov, Bertel, Stud. III, 615.
Tavsen, Hans, Biskop i Ribe. I, 23. 53. 60. 68. 152. 180. 283 291. **446—65**. 569. II, 199. 456. 543. 563. 627. 736.

Temetrius, Græker. I, 242—3.
Terentius (Prof. Terentianus). I, 59. 72. 177. 312—3. 605. II, 89. 184. 307—8. 536. 570. 595. 610. III, 384. 514—5. 592.
Terkelsen, Povl, Hører v. Kbh. Skole. III, 719.
Terning, Jens, Kannik i Kbh. I, 156—7.
Testimonier, akad. II, 340—2. 670—1. III, 49. 341—2. 417. 424. 426—7. 434—6.
Thenner, Hieronymus, Dr. jur. II, 52—4. 284. 398. 550. 568—9.
Theologi, theologisk Fakultet, Professorer. I, 18. 21. 53. 58. 80—1. 174. 220. 253—8. 298—301. 307—11. 490—1. 516—7. 533. 555—6. 589—97. 608—10. II, 214. 229. 335—6. 429—47. 457. 466—70. 611—5. 618—9. 649—53. III, 25. 92—4. 195—6. 209. 295. 334—47. 501—2. 564. 573. 593.
Theophilus, Klavs, Prof. I, 113. 125. II, 181—2. 223—4. 285. 333—5. 370. 372. 625. 632—8. III, 17. 24. 28. 35—6. 45. 52. 143—4. 348. 461. 466. 627—8. 732. — Olaus, se Tøstesen.
Thomesen, Eskil, Prior i Antvorskov. I, 450. — Hans, Præst v. Frue K. i Kbh. I, 403. 461. II, 43. 104. 115. 160—1. 452. 559—60. 599. 604. 632. 707. 712. 736—41. III, 142. 581. 616. — Jens, Kannik i Lund. II, 221. — Lavrits, Raadmand i Skagen. II, 486. — Morten, Præst i Kjøge. I, 695. — Peder, Biskop i Vendelbo St. I, 491. — Povl, Kap. v. Frue K. i Kbh. II, 748—9. — Samuel, Kap. i Kbh., s. Præst i Gladsaxe. II. 615. 741.
Thordsen, Oluf, Præst i Norge. II, 239—40.
Thorlaksen, Gudbrand, Biskop p. Island. II, 364. 451. 453.
Thormann, Jørgen, Mag. I, 47. 131.
Thornerus, engelsk Doctor. II, 370.
Thorsmede, Drude. II, 579. 583. III, 551. — Hans, i Flensborg. III, 630. — Reinholt, Raadm. i Flensborg. II, 579. III, 551.
Thorstenseu, se Tøstesen.
Thorup, Hans Nielsen, Stud. III, 615.
Thott, Alhed. III, 486. — Peder, III, 53—4. — Tage. III, 490. — Tage Eriksen. III, 616—7. 639.
Thyholm Provsti. II, 401.
Thøgersen, Oluf, Stud. III, 427. — Peder, Biskop i Viborg. II, 442—3. 500.
Tidemand, Peder, Præst i Hersted. I, 182. 202. 613. II, 402.
Tiemann, Johan, Præst i Bremen. I, 262.
Tiender. I, 55. 90. 140—1. II, 272 274—6.
Timann, Albert. II, 350.
Tipotius, Matthias, Livlæge. II, 276. 324.
Tjele Gd. II, 39.
Toller, Peder Pedersen, Vikar i Kbh. I, 14.
Topsen, Peter, Stud. II, 276.
Torbensen, Jens, kgl. Provlantskr. III, 617.
Torgau, torgiske Bog. II, 153. 202.
Torndal, Christen Sørensen, Stud. III, 435.
Torrentinus, Hermannus. I, 313.
Torsteinsen, Hogen, Isl. I, 357.
Trane, Jens, Stud. II, 423. — Peder, Borgm. i Viborg. I, 451. — Peder Mogensen, Stud. III, 549.

560. — Rasmus, Kæmner i Kbh. III, 724. 732—3.
Trelleborg, Jakob, Stud. II, 423. 620.
Treptov v. Rega, Klosterskole. I, 495.
Trincavellius, Victor, Prof. i Basel. II, 655. 658.
Trolddom. II, 160—2. III, 53—4.
Trolle, Børge. II, 452. — Børge. III, 704. — Herluf. I, 125. 264. 293. 468. 529. 609. 671. II, 47. 58—60. 198. 349. 376. 449. 452. 455. 511. 557. 568. 585—6. — Øllegaard. II, 452.
Trondhjem. II, 652. III, 139. — Biskopper. I, 25. 136. 179. 328. 333. 352. II, 199—200. 239. 252. 505—6. 713. III, 58—9. 738. — Kapitel. I, 248—50. 528. II, 358. 362. 490. 506. 561. III, 79. — Skole. II, 364. — Lensmd. I, 334. II, 239. 507. III, 468—70.
Trost, Arnoldus, Borger i Kbh. II, 741.
Truelsen, Niels, Præst i Maglerup i Skaane. II, 195.
Truidsen, Oluf, Hr. II, 743.
Tryggevælde Len. III, 483—4. 516.
Tuesen, Lavrits, Rektor i Kbh. II, 490. 708—9.
Tugt, akad., se Disciplin.
Tune Hrd.s Bispetiende. I, 55. 90. 407—8.
Tursen, Jon, Kannik i Lund. I, 167—8. II, 455. III, 272.
Tvis Kloster. I, 142.
Tybingen, Univ. I, 196. 334. 345. 379. II, 290—1. 292. 302. 324. 337. 546—7. III, 12. 467. 510. 563.
Tychoffiensis, Johannes Petræus, Mag. III, 550. 615.
Tydskland (Tydskere). I, 9. 47. 149—50. 188—95. 206—10 220. 229. 257. 268. 272—6. 292—4. 346. 423. 427. 511. II, 130. 132. 137—8. 201. 336. 367—8. III, 267. 390—1. 422. 426—7. 451—2. 551. 628. — Tydsk Sprog. I, 69. 503. 508—9. 567—8. 586. 649. II, 185. 259.
Tygesen, Anders, Forf. af Regnebog. II, 313. — Asmund, Præst i Løvestad. II, 534.
Tølløse Gd. II, 376. 379.
Tønder Provsti. I, 582—3. 586.
Tøstesen, Oluf, Rektor, s. Præst i Kbh. II, 9. 500. 505. 598. 666. 698. 704. **710—4.** 749. III, 738—9.
Taarnby p. Amager. I, 91. 697. II, 642. 732. 745. III, 116. 146. 578. 617—8. 746.
Taarup Gd. II, 385. 387.

Ubiqvitetslæren. I, 262. 267. II, 107—10. 125—6. 289.
Udbynerus, Joannes Petrafontanus, Mag. II, 644. III, 155. 158—9. 165—7.
Udenlandsrejser, Studenters. I, 16. 20. 28. 36. 331—8. 340—5. 443—4. II, 285—95. III, 436—40.
Udlændingers Ophold v. Kbh. Univ. I, 16. 178—9. 292—4. 442. II, 282—4. 370. III, 450—2.
Ugerup, Axel. III, 56. — Bjørn. III, 445. — Ove. III, 445.
Ulfeldt, Beate. III, 487. — Christoffer. III, 617. 658. 710—2. 735—6. — Jakob. II, 50. 257. 285. 349. 367. 391. 403. 455. — Jakob. III, 259. 444. 610. — Jens. III, 487. — Jørgen Jensen. I, 123. — Knud Ebbesen. II, 400. — Korfits Knudsen, Univ.-Konservator. I, 293. 296. 335. 424. 701. II, 11—2. **400—3.** — Mogens. III, 355. 433. 444.
Ulfstand, Hak Holgersen. II, 406. 644. III, 569. — Holger. III,

520. 618. — Jens Trudsen. I, 293. II, 13. — Melchior. II, 291. — Niels Trudsen. II, 728. — Ove Trudsen. II, 13.
Ulrik, Hertug, Fred. II's Søn. II, 522. III, 437. 494—5. 537. — Hert. af Meklenborg. II, 181. 185. 228. 370. 639.
Understøttelse af Studenter. I, 61—2. 76—7. 91. 137—43. 234—7. 248—52. 401. 404. 699—700. II, 55. 163. 275—6. 381. 694—5. III, 701—12. Se Kommunitetet, Stipendium Regium, Valkendorfs Kollegium, Frisiske Legat.
v. Ungnaden, David, Statholder i Ungarn. III, 491—2.
v. Uno, Villum, Apotheker i Kbh. I, 443—4. II, 123. 324. 352. 489.
Upsala, Univ. I, 10. 12. 16. 346—7.
Uraniborg p. Hven. III, 22—3. 95. Se T. Brahe.
Urne, Alhed. II, 428. — Axel. II, 38. 450. — Johan. II, 428. — Klavs, Mag. I, 22. 437. 487. III, 361. — Lage, Biskop. I, 19. 21—2. 37. 389. 435—7. 487. III, 126. — Lave, t. Beltebjerg. III, 125—6. 506. — Sidsel. III, 506.
Utenhof, Wolfgang, Kansler. I, 396.

Valby. I, 681.
Waldkirch, Christoffer, Boghandler i Kbh. III, 673. — Henrik, Boghandler i Kbh. II, 241. 679. III, 382. 657. 664. 666—8.
Valentin, Bogbinder i Kbh. III, 673. 675.
Valkendorf, Christoffer. I, 445. 626. 634. II, 197. 234. 237. 284. 291. 350. 396. 452. 614. 635. 648. 652. 683. 685. III, 5. 90. 93. 95. 121. 135. 466. 479—80. 543—4. 689—700. 713—4. — Erik, Ærkebisk. i Trondhjem. III, 691. — Erik. I, 701. 703—4. III, 714—5. — Henning. III, 700. — Knud, Dekan i Kbh. III, 691.
Valkendorfs Kollegium. III, 5. 90. 138. 390. 430. 689—701.
Valla, Laurentius. I, 59. 313.
Vallore By. II, 48. 369—70. III, 325.
Vallø Gd. II, 379.
Vandal, Hans, Biskop i Viborg. III, 310. — Johan, Biskop i Ribe. I, 390. 477—8. — Niels, Mag. III, 734.
Varde, Johannes, Hører v. Kbh. Sk. I, 672. — Rasmus Jensen, Stud. III, 339. 596.
Warwich, Johan, Dr. med. II, 176. 323. 370.
Vatsen, Thomas, Stud. II, 423.
Vedel, Anders Sørensen, Historieskr. I, 403—5. 560. 574—7. II, 125. 256. 268. 270—2. 290. 383. 451. 524. 551. 570. 602. 606. 615. 713. III, 533—4. 635. 657. 690. — Hans Tavsen, Stud. III, 614. — Søren Andersen, Præst i Ribe. III, 293. 583. 607.
Wegner, Thomas Kortsen, Kap. i Kbh., s. Biskop i Stavanger. III, 738. 742—3.
Velger, Herman. I, 291—2. 317.
Vejle. I, 302. 704. III, 505. Skole. III, 55.
Vejle, Hans Knudsen, Præst i Kbh., s. Biskop i Odense. III, 166. 229—30. 264. 266—7. 270—1. 278—88. 293. 296—8. 507. 607. 636.
Velcurio, Johannes. I, 314.
Vendalus, Christianus Petri, Stud. III, 699.
Vendelbo Stift. I, 188. 270. 491—3.

522. 608. 689. 692. III, 751. — Biskopper, se Peder Thomesen, Ol. Chrysostomus, Lavr. Nielsen Riber, Jørg. Mort. Boringholm, Jak. Jensen Holm, Chr. Hansen Riber.
Venedig. II, 473.
Wenth, Anastasius, Stud. med. I, 345. 704. II, 9. 540.
Venusinus, Jon Jakobsen, Prof. II, 276. 294. 642. III, 56. 117. 128—9. 136. 142. 154. 165. 170. 176. 180—1. 206. 210—1. 329. 332. 334. 361—3. 368—9. 374—5. 393. 402—4. 408. 427. 454. 466. 478. 488. 507. 532. 599—600. 657. 690. 710—2.
Wesling, Andreas, Prof. i Rostok. II, 311.
Vestersallerup og Remmerløv Sogne i Skaane. II, 673.
Vestervig Kloster. I, 142. III, 608.
Westphal, Joachim, Præst i Hamborg. I, 274. 332—3.
Vibe, Hans, Raadm. i Kbh. III, 717. — Michel, Borgm. i Kbh. III, 314—5. 544.
Viborg. I, 184. 450—9. 669. II, 9. 323—4. 581. 644. 732—3. III, 354. — Biskopper, se Jørgen Friis, Jakob Skjønning, Kjeld Juel, Ped. Thøgersen, Niels Lavr. Arctander, H. Vandal. — Stift. III, 342. — Domkirke. II, 395. 563. — Kapitel. I, 142. 421. 433. II, 403. 562—3. 573—4. 576. 710. 732. III, 79. 442. 482. — Præsteskole. I, 23. 686. — Latinskole. I, 34. 665—6. II, 101. 347. 385. 403. III, 154. 166—7. 405—6. 442. 570—1. 707—8. — S. Hans Kirke. I, 452. — S. Hans Kloster. I, 450—2. — Graabrødre Kloster. I, 452. 454. 457. — Sortebrødre Kloster. I, 457.
Viborg, Jens, Ærkedegn i Ribe Kap. II, 629. — Petrus Johannis, Stud. III, 518—9.
Vidskøl Kloster. I, 142. 325.
Wien. I, 317. III, 155. 172.
Wigand, Johan. I, 265.
Vilhelm, Hert. af Brunsvig. I, 266. — Hert. af Oranien. II, 499. — Landgreve af Hessen. II, 209—10. 633—4. III, 619.
Villadsen, Jakob, Klokker v. Frue K. i Kbh. II, 732. — Jens, Univ.-Foged. II, 122. 356. 661. 663. 668—9. — Lavrits, Rektor i Kbh. II, 366. 591. 714—5. III, 753.
Villumsen, Dirich, Univ.-Foged. III, 649—50. — Frants, Tolder i Kbh. II, 71—3. 591. III, 654. — Hans, Stud. II, 77. — Thomas, Kannik i Lund. II, 310.
Vilstrup i Sønderjylland. I, 580—1. 583—5.
Vind, Jakob, kgl. Sekr. II, 389. III, 538. — Ole, Hofpræst. III, 568. 707.
Vindalinus, Erik Nielsen, Stud. II, 645.
Vingaard, Hans, Bogtrykker i Kbh. I, 134. 668. II, 676. 680. — Mads, Bogtrykker smst. II, 249. 678—80. III, 52. 664—5.
Vinke, Niels, Univ.-Qvæstor og Foged. II, 661—2. 669. III, 73. 480.
Vinkjælder, Universitetets. I, 50. 117. 245. III, 123.
Winsheim, Vitus, Prof. i Vittenberg. II, 289. 334.
Vinstrup, Jens, Præst i Kbh. III, 562. — Peder Jensen, Biskop i Aarhus, s. i Sjælands St. II, 215. 395. 416. 440. 651. 653. III, 17.

24—5. 36. 40. 55. 62. 66—7. 70. 86—7. 91—2. 118. 122. 143. 159 —60. 164. 181—2. 187—8. 205. 212—3. 217. 231. 239. 251. 256 —7. 259. 262—3. 338. 341. 344 —5. 432. 460—3. 496. **562—70**. 581—2. 593. 639—40. 708—9. 713. 735. — Peder Pedersen, Prof., s. Biskop i Lund. III, 380. 568.

Winter, Christen, Præst p. Antvorskov. III, 488. — Johan (Andernachus), Læge i Strasborg. I, 53. — Peder, Præst i Høve. III, 55 —6.

Wippermann, Antonius, Præst i Lyneborg. I, 261—2.

Virgilius (Prof. Virgilianus). I, 31. 59. 72. 84. 313. II, 512. 605. III, 384.

Visby p. Gulland (Visborg Slot). I, 215. 696. II, 196.

Vittenberg, Univ. I, 36. 46—8. 67. 72. 99. 105—6. 134. 149. 206—7. 220. 261. 275. 281. 316. 322—3. 326—7. 332—3. 340—4. 347. 354. 374. 393. 420. 425. 435. 449. 495—509. 512—3. 533. 540 —1. 548. 554. 560. 563. 565. 567—8. 577. 580. 588—9. 597. 628. 661. 665—6. 688—9. 701. 703. II, 8. 39—40. 74—6. 134 —5. 246. 251—2. 277. 287—9. 310. 327. 387. 418. 427—8. 466 —9. 486. 496. 509. 513. 536. 543—5. 557. 562. 584—5. 590 —1. 593. 605. 609. 616. 622. 629. 633. 639. 645—6. 649. 654. 688. 714. 736. 748. III, 11—2. 99. 363—4. 437—8. 490. 500—1. 509. 522—3. 542. 563. 571. 578. 602. 610. 618. 626. 632. 640. 643—4.

Wobitzer, Woyslav. I, 702.

Vognsen, Niels, Præst i Landskrone. III, 739—40.

Voldum, Jens Nielsen, Kap. i Kbh. III, 745.

Volf, Jakob Jakobsen, Lektor i Odense. II, 159. 527. 620. III, 560.

Vor Kloster. I, 142. 226—7.

Vordingborg Len. II, 378—80.

Worm, Hans. III, 713. — Oluf, Prof. II, 584. III, 250. 252. 295. 302. 305. 307. 312. 358. 362. 370—1. 375. 385—7. 427. 440. 456. 558—9. 652.

Wormordsen, Frants, Lektor. I, 22 —3. 331. 350. 488—9.

Vorstius, Conrad, nederl. Theolog. III, 263—4. 272. — Johan, Provst i Haderslev. I, 351.

Vrove i Viborg St. II, 732—3.

Wulfort, Villum, Foged p. Stegehus. II, 42—3.

Vægter, Mads Knudsen, Kap. v. Frue K. i Kbh. II, 743—4.

Værløse Kirke. III, 746.

Vögelin, Johannes. I, 317. 446.

Vaaben, Studenters Brug deraf, Forbud derimod. I, 99. 371. II, 689. III, 103. 109—10. 427.

Xylander, se Zimmermann.

Ydsted, Skole. I, 331. 554—5. II, 744.

Ydsted, Jørgen Rasmussen, Præst i Odense. II, 645.

Zarabella, Jacob, Prof. i Padua. III, 588.

Zeger, Thomas, Prof. I, 53. 112. 122. 134. 175. **536—8**. 580.

Zerbst. III, 601.

Zesterfleth, Herman. III, 426. 437.

Zimmermann, Johan, Bogtrykker i Kbh. II, 361. 677.
Zwinger, Theodorus, Prof. i Basel. III, 553.

Æbelholt Kloster. I, 142.
Ædiles Acad. I, 121. III, 137. 465—6.
Æditus, Martin, Livlæge. I, 402—3. 404. II, 62. 285. 575. 579.
Ægteskabssager (Trolovelsessager). I, 135—6. 503. II, 38—40. 42. 46. 123. 126. 165. 231. 358. 536—7. III, 56—7.
Æpinus, Johannes, Superint. i Hamborg. I, 193. 206—8.
Ærindlev og Olstrup. II, 710.
Ærylæus, Niels Jørgensen, Rektor i Sorø. III, 207. 210.

Ølgod, Jens Sørensen, Mag. III, 443. 603.
Ølstob, Universitetets. II, 370.
Øm Kloster, se Em.
Øresundstoldens Afgift til Univ. I, 55. 90. II, 664. Bidrag til Trykning af d. danske Bibel. I, 183.
Ørlunde (Ørbæklunde). III, 466.
Ørslev i Løve Hrd. III, 178.
Øsby v. Haderslev. I, 199. 352. 560. 562—3.
Øsel. III, 449—50. 484.

Aager, Lovgivning om. I, 374—6. II, 26.
Aagesen, Jens (Raaby), Rektor i Malmø. III, 15. 169—70. 176. — Peder, Prof. I, 577. II, 117. 184. 215. 244. 249. 300. 306. 381. 571. **605—7**. 671—2. III, 25. — Truid (Sistinus), Organist i Kbh. III, 155. 158. 165. 732.
Aahus. I, 671.
Aalborg. I, 453. 483. 492—3. II, 732—3. III, 261. 605—9. 707. — Biskopper, Stift, se Vendelbo St. — Skole. I, 325. II, 486. III, 645. 707. 709. — Hospital. II, 486.
Aalborg, Christen, Skibshøvedsmd. III, 713. — Christen Jensen, Borger i Kbh. III, 716. — Christen Jensen, Hører i Kbh., s. Præst i Søborg. III, 730. — Hans, Boghandler i Kbh. II, 241—5. 247. 250. 445. 679—80. 682. III, 148—9. 383. 433. **668—74**. — Jens Christensen, Kap. v. Frue K. i Kbh. III, 746. — Lavrits, Prof. II, **626—7**. — Mads Thomsen, Stud. III, 616. — Michael Johannis, Hører i Kbh. III, 730. — Niels Michelsen, Præst i Helsingborg, s. i Kbh. II, 653. III, 256—7. 267. 273—6. 293. 447. — Peder Bertelsen. III, 606.
Aarhus. II, 408. 608. III, 221—2. 248. — Biskopper, se Ove Bilde, Mads Lang, Lavrits Bertelsen, P. J. Vinstrup, Jens Gjødesen, Morten Madsen. — Domkirke (Vikarier). I, 416. 553. II, 409—10. III, 555. 564. 608. — Kapitel. I, 142—3. 245. 550—1. 641. II, 258. 462—3. 466—7. 521. 544. 551. 558. 599. 609. 624. 646. III, 78—9. 565. 701. — Lektorer. I, 224. 641. III, 563. — Skole. I, 30. 34. 392. 547—8. 553—4. 642. II, 36—7. 272. 462. 557. 599. 600. 608—9. — Frue Kirke. II, 744.
Aarup, Jakob, Stud. III, 342.
Aastrup Gd. i Sjæl. I, 417.